

İSLÂM BİLİMİ

I-II

Nehir Yayınları

Ali ŞERİATİ

Ali Şeriatî - İslam Bilim (Cilt I - II)

Çeviren: Faruk ALPTEKİN

Bilge Adam 20

Düşünce 7

©Bilge Adam Yayınları

Özgün Adı: İslam Şinasi

Yazan: Ali ŞERİATİ

Çeviren: Faruk ALPTEKİN

Yayın Editörü: Mustafa İNCE

Yayına Hazırlık: Mehmet Fatih YOK,SUL

ISBN 978-975-8692-18-7

İç düzen: Erdal Yıldız

SonOkuma: Mehmet Ali YILDIZ Hıfsullah ALTAÇLI

Baskı Cilt: İstanbul Matbaacılık

Baskı Tarihi: Kasım 2006

Bilge Adam Yayınları

Aydın Talay Yer Altı Çarşısı No; 2 4 Beşyol-Van

Tel; [0432] 215 24 32 Faks; [0432] 212 10 42

1

İSLAMBİLİM

ALİ ŞERİATİ

Ali Şeriatî 23 Kasım 1933' te Horasan eyaletine bağlı

Sebzevar'ın Mezinan köyünde dünyaya gelir. 1950'de

Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girer. 1952'de Meşhed'in yakınlarındaki Ahmedabad köyünde öğretmenliğe başlar.

1955 yılında Mekteb-i Vasıta'yı yazar. Ebu Zer-i Gıfari'yi tercüme eder. 1956' de Alexis Carrel' den Dua' yı tercüme eder. Üniversiteden başarıyla mezun olur.

1960' da Fransa'ya gönderilir, orada Sosyoloji ve Dinler Tarihi üzerine çalışır. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katılır. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklanır; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayınlanır. Sosyoloji ve Dinler Tarihi üzerinde doktorasını tamamlayarak 1962' de İran' a döner ve sınırda tutuklanır; aylarca hapiste kalır.

Öğretmenlik ve Meşhed Üniversitesin'de asistanlık yapar. Meşhed, Hüseyiniye-i İrşad, Tahran Üniversitesi'nde asistanlık yapar. Meşhed, Hüseyiniye-i İrşad, Tahran Üniversiteleri ile diğer merkezlerde konferanslar vermeye başlar. Hüseyiniye-i İrşad 1973'te Eylül'ünde kapatılır.

Savak, Şeriatfıy aramaya başlar. Kendisini bulamayınca babasını tutuklar. Babası bir yıl kadar hapsedilir.

Şeriatı teslim olur ve on sekiz ay hücrede kalır. 1975-77 arası Savak'ın takibinden sürekli kaçarak, başkalarının evlerinde kalarak çalışmalarına devam eder. Sabahlara kadar süren konuşmalar yapar.

16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret eder. Otuz gün
sonra İngiliz İstihbaratı'nın yardımıyla Savak tarafından
şehid edilir. Allalı Rahmet Eylesin

Bilge Adam Yayınları

)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	13
BİRİNCİ VE İKİNCİ DERSLER	17
İTİKAT KADIN ALTYAPISI VE ÜSTYAPISI	26
DÜNYA GÖRÜŞÜ	27
İNSANBİLİM YA DA HÜMANİZM	28
TOPLUMBİLİM	29
TARİH FELSEFESİ	33
İDEOLOJİ	35
MEDİNE-İ FAZİLA [ÜTOPYA]	36
İDEAL İNSAN	37
DÜNYA GÖRÜŞÜ; TEVHİD	39
İNSANBİLİM; ADEM'İN YARATILIŞ!	43
TARİH FELSEFESİ; HABİL-KABİL	49
TOPLUMBİLİM	57
KABİLİ, EGEMEN KUTUP; MÜLK-MALİK-MELE	60
HABİLİ MAHKÜM KUTUP; ALLAH-HALK	61
İDEOLOJİ = İSLAM	62
İDEAL TOPLUM; ÜM MET	63

İDEAL İNSAN; ALLAH'IN HALİFESİ	64
OKUYUCUYLA	67
ÜÇÜNCÜ DERS	69
TEVHİDİ DÜNYA GÖRÜŞÜ	71
TEVHİD BİLGİSİNE GİRİŞ İÇİN BİRKAÇ KAYNAK	76
ÇOK TANRIYA İNANILABİLİR AMA BUNLARIN ÇATIŞKI VE ÇELİŞKİSİNE HAYIR MI	81
TEVHİDİ DÜNYA GÖRÜŞÜNDE ÇOKLU K VE BİRLİK	83
DOĞRU ANLAMA ADINDA TEK BİR GÜÇ	85
MEAŞ VE MEAD BİRLİĞİ	86
KUR'AN'DA SÜNNET VE AYET	87
KUR'AN'IN DİLİYLE TEVHİDE DAYALI DÜNYA GÖRÜŞÜ	88
AYET NEDİR	89
FENOMENLER; GÖRÜNGÜLER	90
DÖRDÜNCÜ DERS	93
BİRİNCİ AŞAMA	93
İKİNCİ AŞAMA	93
TOPLUMSAL ALTYAPI [STRUCTURE SOCIALE]	93
KÖLELİĞE DAYALI ÜRETİM ALTYAPISI	95
FEODALİTE DÖNEMİNDE ÜRETİM ALTYAPISI	96
BURJUVAZİ DÖNEMİNDE ÜRETİM ALTYAPISI	96
ŞİRK TOPLUMBİLİMİ	104
BEŞİNCİ DERS	107
DERSİN GENEL PLANI	109

TARİHSEL TEVHİD	110 .
TARİHİN ANLAMI	113
TARİH FELSEFESİ OLARAK VAROLUŞÇULUK	118
TARİH FELSEFESİ; BİR DOĞU EKOLÜ	118
HÜMANİZM	120
SKOLASTİK	120
HÜMANİST ÖĞRETİLER	121
TOPLUMBİLİM	122
İDEOLOJİ OLARAK İSLAM	122
KARŞILAŞTIRMALI YA DA ÖLÇMELİ İSLAM	123
[ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK]	123
İMAMET	125 1'
HEDEFİMİZ	126
FEZAYI NELER OLUŞTURUR	130
AİTİNCİ DERS	133
KALKALIM VE BİR ADIM ÖNE YÜRÜYELİM	135
DÜŞÜNMEKTE SABİT BİR YÖN	135
UMUTSUZLUKTAKİ UMUT	136
NİÇİN VARIM	137
GEÇİŞ DÖNEMİNDE FIRSAT İSTİRABI	138
UMUTSUZLUK KARANLIĞINDA BİR IŞIK	139
AYDININ YÜKÜMLÜLÜĞÜ	142
İSLAM TARİHİ, İLK İSLAM'IN BİLİNÇLENDİRİCİ VE	145
UYANDIRICI KAYNAGINA BİR TÜNEL	145

SELEFİYE	146
SEYYİD CEMAL VE ABDUH'UN YAPTIKLARI	148
NE YAPMALI	152
YEDİNCİ DERS	153
TEVHİD; BİR TARİH FELSEFESİ	155
TARİH FELSEFESİNDE TEVHİD	155
DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI, ŞİRK Mİ YOKSA TEVHİD Mİ	156
DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI ŞİRK MİDİR	156
DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI TEVHİD MİDİR	157
TANRILARIN YARA TICİSİ KRON! [CHRON]	161
GİRİT; ŞİRKİN GÜZERGAHI	163
ZEUS; TANRILARIN AKIN ETMELERİNİN BAŞLAMASI	163
TEVHİD; TARİHİN BAŞLANGICI	164
TOTEMCİLİK; BEDEVİ TEVHİD ,	165
İKİCİLİK; HAYRİN VE ŞERRİN YORUMU	165
ÜÇLEME	165
YARATICI DEĞİL, TANRI	166
SEKİZİNCİ DERS	173
AHLAK FELSEFESİ	175
TEVHİDİN DÜNYA GÖRÜŞÜ DOGRULTUSUNDA İNSANBİLİM	175
YA DA AHLAK FELSEFESİ	175
GENEL ALGILAYIŞTA AHLAK	175
BİLİMSEL AHLAK	176
GERÇEK VE DOGRU TANIMIYLA AHLAK	176

iDEAL iNSAN VE GÜNÜMÜZ iNSANI	177
DÜNYA VE AHİRET	177
KUR'AN'DA EKMEĞİN YÜCELTİLiŞi	178
HAYIR VE ŞER	181
AHLAKI N ÜÇ TEMELi	181
iSAR	181
ALİŞVERİŞ ÇEŞİTLERi	182
EB RAM MANTIGI	184
HA YIR VE ŞERRİN TEMELi	187
EMREDİCi VE ALIKOYUCU	188
GÜNÜMÜZ iNSANININ BUNALIMI, AHLAK BUNALIMI	188
FELSEFEDE MATERYALİST, AHLAKTA İDEALİST	189
ALiNASYON	192
ALİNE EDENLER	194
CEHALET, ÇIKAR VE KORKU; BEŞERİ SAPMANIN TEMEL ETKENLERi	214
DOKUZUNCU DERS	219
HAC; TEVHİD VE İSLAM'IN ÖZDE Ş CiSİMLENİŞi	221
İSLAM'IN ALTYAPISI ANLAMINDA TEVHİD	223
TEVHİD TEMELİ ÜZERİNE İSLAM ÜSTYAPISI	223
A. İSLAM İDEOLOJİSİNİ ELİNDE TUTAN ÜÇ KOL BULUNMAKTADIR	223
B. İSLAM İDEOLOJİSİ	224
C. ÜM MET	224
D. İDEAL İNSAN	224
BEN-BİZ	224

'BEN' NEDİR	227
SAKINIRLIK DEĞİL TAKVA	229
İSLAM'DA AHLAK FELSEFESİ	229
YALANCI BEN	230
KÜLTÜREL VE TARİHSEL KOPUKLUK	231
TEFRİKA	233
PARÇALAMA [TEB'İZ]	233
DURAGANLIK VE DEVİNİMSİZLİK	234
ZAMANA YABANCILAŞMA	234
HEDEFSİZLİK; İNANÇ VE AMEL ARASINDA YABANCILIK	235
İKİCİLİKLER	238
MATERYALİZM VE İDEALİZM	239
KUŞKUCU DÜNYA GÖRÜŞÜ [SCEPTİCİSME]	239
SAÇMACI [ABSURDE] DÜNYA GÖRÜŞÜ	239
BENMERKEZCİ DÜNYA GÖRÜŞÜ [EGOCENTRİSME]	240
ONUNCU DERS	243
KUR'AN VE ÖĞRETİLER AÇISINDAN TARİH	245
ON BİRİNCİ DERS	269
TOYNBEE'NİN TEZİ VE "TARİHİN HAREKETE GEÇİRİCİ ETKENİ	271
TARİHİN HAREKETE GEÇİRİCİ ETKENİ	273
ÇEŞİTLİ İNANISLARDA TARİHİN MOTORU	274
PROVİDENCE	274
KARŞILIKLI SALDIRI VE SAVUNMA DOĞRULTUSUNDA TARİHİN HAREKETİ	276
DİNİN YENİLENMESİNİN GEREĞİ	279

TEHLiKE	279
I,ŞIGIN HAR.E~ETi qiBi ŞAŞIRTICI BiR HAREKET	280
OLMEMEK İÇİN ACIZCE BİR SAVUNMA	281
SÜREKLİ DEVRİM	285
. DOGANIN SERTLiG i	286
MAX WEBER VE KiŞiLiK KURAMI	289
ON İKiNCi DERS	291
MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMİNDE MARKSiZM	293
BiLiMiN GENELLEŞMESi YA DA AVAMiLEŞMESi	293
DEGiŞEN İNSANIN ÜÇLÜ HAYATI	294
MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMİ	297
BiRiNCi DÖNEM; GENÇ MARX, FiLOZOF MARX	297
İKiNCi DÖNEM; TOPLUMBİLiMCi MARX	297
MANTIKSAL ÇÖZÜMLEME; ÇÖZÜMLEME TÜRÜNÜN EN MANTIKSIZI!	298
UYU ŞUM SERMAYEDARLIĞI	299
DiN KARŞITLIĞI U KD ESİ	302
'UKDE'NiN ANLAMI	302
AŞKTA KAYBETMEKTEN DOGAN UKDE VE ÖFKE	303
MARX VE PROUDHON	304
BiLiM DiLi, SiYASET DiLi	305
İDEOLOJİ DEĞİL TARİHiN HAREKETİNiN BiLiMSEL YASALARININ KEŞFİ	306
MARX'IN SON YÜZÜ	307
MARKSiST MARX	309
ON ÜÇÜNCÜ DERS	311

ÖGRETİLERİN AVAMLAŞMALARI	313
MARKSİZMDE TARİH FELSEFESİ	319
ON DÖRDÜNCÜ DERS ; .. ,,	337
DÜŞÜNCE VE EYEM İLİŞKİSİ	339
ON BEŞİNCİ DERS	365
ON DOKUZUNCU YÜZYILDA MARKSİZM	367
PRAXİS NEDİR	372
İNSANLA ESERİN YA DA İNSANLA ESERİNİN İLİŞKİSİ;	376
MARX'IN ÖĞRETİSİNDE İNSANIN [SUJENİN] TANIMI	377
FELSEFE	381
ON ALTINCI DERS	385
BİLİMSEL MARKSİZM VE DEVLET MARKSİZMİ	387
CEBRİN TANIMI	387
CEBRİN ÇEŞİTLERİ	387
TARİHSEL MATERİYALİZM	393
DIYALEKTİK DETERMİNİZM	394
HEGEL'İN TARİH FELSEFESİYLE MARKSİZMİN TARİH FELSEFESİ ARASINDAKİ TEMEL AYRILIK	397
PRAXİS	398
MATERİYALİZM VE İDEALİZM	398
ON YEDİNCİ DERS	405
MARKSİZMDE ALINASYON VE İŞ-İHTİYAÇ DIYALEKTİĞİ	407
PRAXİS	411
ON DOKUZUNCU DERS	431

SERMAYEDARLIK, ARTIK DEGER	433
iŞ, ÜRETİM MESELESİ VE İŞÇİYLE İLGİSİ	452
YİRMİNCİ DERS	459
İSLAM ÖĞRETİSİNİN YETİŞTİRDİKLERİ	461
PEYGAMBER'İN ÖRNEK ASHABI	463
YİRMİ BİRİNCİ DERS	479
BİZ AYDINLARIN MUHATAPLARI	481
YİRMİ İKİNCİ DERS	497
TARİHSEL BELİRLEYİCİLİK	499
DETERMİNİZM NEDİR	505
YİRMİ ÜÇÜNCÜ DERS	521
TOPLUMSAL DİYALEKTİK, SOSYALİZM, MÜLKİYELİN OLUMSUZLANMASI	523
YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS	543
YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS	545
UYUŞUM SERMAYEDARLIĞI	548
FAŞİZM MESELESİ	548
YİRMİ BEŞİNCİ DERS	561
SERMAYEDARLIĞIN AKLININ BAŞINA GELMESİ	563
YİRMİ ALTINCI DERS	581
, ENBİYA SURESİ'NİN TEFSİRİ	583
YİRMİ YEDİNCİ DERS	601
EGZİSTANSİYALİZM ÖĞRETİSİ	603
EKLER	625
BİRİNCİ DERSİN SORU VE CEVAPLARI	627

ÜÇÜNCÜ DERSİN SORU VE CEVAPLARI	644
AD EM' İN MİRASI ADLI KONUŞMANIN ÖN SÖZÜ	669
EKLER 11	679
DİNLER TARİHİ DÖRDÜNCÜ DERSİNİN SORU VE CEVABI	698

SUNUŞ

Ali Şeriatı, çağımızın aydın din düşünürleri arasında önemli bir kişilik olarak yerini almıştır. Onun önemi, verdiği düşünce savaşımından doğmaktadır.

Bir aydın olarak erdiği bilinci halkıyla paylaşma çabasıyla oradan oraya koşup durmuştur.

Kitaplarıysa bu koşuşturmanın haritası gibidir. Toplumsal eylemlerin temeli olan düşününe eylemini her yaştan, her kesimden öğrencileriyle birlikteyaratmak, düşünmeye toplumsal boyut kazandırmak için her şeyini vermeye hazır olmuştur hep.

Şeriatı nin söylediklerini anlayabilmek için onu bir din toplumbilimeisi olarak anlamak gereklidir. O, dine toplumsal bir ternet faal bir öge olarak bakmaktadır.

Dinin toplumdaki işlevi ilgilendirmektedir onu. Bir din düşünürü olarak hep bu dünyaya yöneliktir. İnsan ve toplum edinierinin bu dünyadaki sonuçları önemlidir onun için. ·

Bu yüzden dini terimleri yeni bir bakış açısıyla hayata kazandırma, onların toplumsal ve toplumbilimsel anlamlarını yeniden yaşar kılına çabasındadır.

Şeriatı, çalışma biçimini olarak Batı' dan oldukça çok şey almıştır. Onun başarısında bu olgunun etkisi göz ardı edilmemelidir. O, Batı kültürünün Doğu insanları üzerindeki yetkisine başkaldıran, onunla savaşan bir aydın olmak

yanında Batı' da kullanılan bilimsel yöntemlerin aydın sorumluluk ve yükümlülüğünün de işin içinde olması koşuluyla iyi sonuçlar veren yöntemler olduğuna inanan bir düşünce adamıdır. Onun yönetime verdiği önem, çalışmalarına ayrı bir değer katmıştır.

İslam-bilim, Ali Şeriatî'nin Hüseyiniye-i İrşad Kurunı'nda verdiği bir dizi derslerden oluşmaktadır. Şeriatî'nin, aynı adı taşıyan bir eseri daha vardır ki o da Meşhed' de verdiği derslerden oluşmaktadır. Elinizdeki İslam-bilim, Meşhed' de oluşan İslam-bilim kitabının devamı niteliğindedir.

İkinci İslam-bilim, yirmi yedi dersi içermektedir.

14 İSLAM BİLİM

Şeriatî'nin ölümünden sonra oluşturulan yayın komisyonunca üç cilt olarak yayımlanan bu eserin Türkçesini okuyucuya, yararlanmada kolaylık olması açısından tek cilt olarak sunmayı uygun bulduk

Şeriatî, eserine, anaçladığı İslam-bilimin ne olduğunu açıklamakla başlar.

Söz konusu ettiği bilimle, yaygın kullanımda anlaşılan bilimin bir olmadığını,

burada bilim derken daha çok tanıyış ve bilinci kastettiğini vurgular. Bunun

ardından, inançların geometrik şekillerle ele alınmalarından söz eder. Bir inanç

ya da ideoloji, geometrik şekil üzerinde anlatılıp açıklanabiliyorsa bu, o inanç ya da

ideolojinin doğruluk ve mantıklılığının kanıtıdır, Şeriatî'ye göre.

Bu kitapta tarih bilinci, tarih felsefesi, toplumsal tevhid ve toplumsal şirk,

ideal insan, toplumbilim, tevhidi dünya görüşü, altyapı ve üstyapı, ideoloji

olarak İslam, varoluşçuluk, materyalizm, alinasyon, Marksizm gibi birçok

önemli konu inelerup irdelenmiştir. Bu bakımdan kitap, bir başucu eseri niteliğindedir.

Okuyucuya aslına sadık, dürü ve anlaşılır bir çeviri sunmaya çalıştım.

Başardıysam ne mutlu.

Aralık 1991

Faruk Alptekin

BiRiNCi VE

iKiNCi DERSLER

BiRiNCi iKiNCi DERSLER

ilkin, burada tarih ve dinlerle ilgili olarak ders programı duyurulduğunda, üç yıl içerisinde tamamlanması gereken kapsamlı bir program düşünülmüştü.

Program üç dönemden oluşuyordu; Birinci dönem, tarih ve dinlerin tanınması; ikinci dönem, din toplumbilim; üçüncü dönem, İslam bilim.

Tarih ve dinlerin tanınması 20 Ferverdin 1350 [1971] tarihinden başlayıp oldukça daraltarak hızla geçtiğimiz dönemdi. Bunun nedeni de her on beş günde

bir toplanmamız ve bu konuyu kapsamlı olarak ele alacak yeterli fırsatımızın bulunmayıştıydı. İkinci dönem, ikinci yıldan itibaren başlanması gereken din!

toplumbilim konusuna ayrılmıştı. Üçüncü dönem [İslam-bilim] de üçüncü yılda

yer alacaktı. İki nedenden, bu programı değiştiriyoruz. Şimdi başlayıp öğrenim

yılıının sonuna değin, İslam-bilim konusunu kapsayan son programı ele alıyoruz.

İkinci nedense şu ki öğrenimlerinin son yılında bulunan öğrenci hanım ve

beylerden kimileri, bana bu yıl öğrenimlerinin sona ereceğini, öğreniminin bitişinden

sonra zorunlu olarak askere gideceklerini ya da iş arayacaklarını, dolayısıyla

her birinin bir yana gideceğini ve artık derslere katılma olanaklarının

bulunmayacağını defalarca söylediler. Bu iki nedenden! programı değiştirme

kararı aldım. Öğrenim yılının sonuna kadarki kalan sürede, başarabilirsem

İslam-bilim dersine başlayacağım, sonunda yine oldukça daraltarak Açıklanıp yorumlanmasını size bırakıp ele almakta olduğum farklı konuşma ve derslere dönmek istiyorum. Böylece, fırsatı bulunmayan kimseler, en azından öğrenimlerinin bir döneminde yılsonuna dek, benim ·anladığım anlamda İslam! toplumbilimi ya da İslam-bilimi ders biçiminde görmüş olacaklar. Din! toplumbilim dönemine ise olanak bulursak daha sonra başlayacağız.

İslam-bilim, yalın olarak, zihnimizde İslam-bilim [İslam-Şinasi] kitabını çağrıştırmaktadır.

İslam-Şinasi, beş yıl önce Meşhed Üniversitesi'nde verdiğim şifah!

derslerden ibarettir. Halbuki bu dört ya da beş yıl içinde ben düşündüm,

çalıştım; yeni konular geldi aklıma. Dolayısıyla şimdiden başlayarak İslambilim

konusunda söylediklerim, İslam-Şinasi kitabının tamamlanması yönünde

18 İSLAM BİLİM

olacaktır. Tamamlama derken de, İslam-Şinasi kitabında ortaya koyduklarımı

daha çok açıklayacağım ya da yorumlayacağım ve böylece İslam-Şinasi kitabına

yoğun bir muhalefet gösteren birtakım kimseler benim bu kitaba inancının

kalmadığı yolunda benden bir itiraf duyup mutlu olacaklar anlamında söyle.

miyorum bunu. Her geçen gün, eleştiriler arttıkça, bu kitaba inancım daha bir

sağlamlaşmaktadır. Şu anda başlayan dönemin ders yönü ve dersane niteliği

oldukça fazladır. Şimdiye değin, kalabalık olması ve dershanede iki üç bin kişi

bulunması nedeniyle gerçek anlamda ders verilemiyordu. Kaçınılmaz olarak

şimdiye değin, herkesçe anlaşılabilir olması için ders ve konferans arası bir

karışım yapıyordum. Ama şimdi hem öğrenciler doğal bir biçimde seçildiler,

hem de önceden ders için daha çok hazırlık yapıldı. Dolayısıyla dakik, yorucu

ve yoğun bir çalışma yapılabilir. Bu yüzden, şimdiden başlayarak bizim ders

ortainımız gerçekten resmi bir derslane şeklinde, derslanede var olduğunu bildiğimiz şekilde olacaktır. Sizden, derslerebu gözle bakınanızı ve onu bütünüyle bir derslane olarak algılamanızı rica ediyorum. Ek olarak, derslanede açıklananayan bir şey bulunursa, burada gündeme getirilen konular çevresinde etraflıca irdeleyerek, derslanede başlı başına var olan eksikliğı tamamlayınız. Çünkü dersin bitiminde tartışma ve eleştiri oturumunda, burada ders olarak anlatılanların tamamlanması için incelenmesi gereken birtakım kitapları belirteceğim.

Şimdi, kendi inancıma göre, çağının bilincinde olan İslam-bilimci bir Müslüman [aradığım niteliklerin hiçbiri rasgele değildir, çünkü biL,insan Müslüman olabilir ama İslam-bilimci olmayabilir; ya da İslam-bilimcidir ama bu çağın adamı cteglür;taş aevrının aüamıdır.J İslam'dan yalnızca dini bir in~ç olarak aeğil, hatta aynı durumda bir düşünsel öğreti olarak, bir ideoloji olarak taşıdığı düşünce ve inanç yapısının geometrik şeklini, inançsal-zihinsel betimlemesini ortaya koyuyorum. Bachelard [Çağımızın büyük düşünürlerinden olup birkaç yıl önce ölmüştür. O, gazetelere, söyleşilere, fotoğrafiara ve magazine konu olmadığı için değeri bilinernemiş derin düşünceeli büyüklerden olup en önemlisi de bu yüzyılın büyük simalarındandır] bütünüyle Descartes ve Eflatun benzeri düşünürler gibi, bir idenin, bir inancın, geometrik şekil kazandığında kendisinin doğru anlatımını bulduğuna inanır. Bunu bir kez daha yineliyorum; çünkü bu SÖZ oldukça derindir; Bir i . il kazandı V ında, ke disinin en iyi anlatımını ya da a dilini bulmuş olur. Bir geometrik şekil ~öteinhrtebilen hH inanç, ırrantılı4ve' doğru olduğunu kanıtlamış olur. Çünkü dün adaki en kesin bilimsel kavramlar, matematiksel

kavramlardır. q elsefl ya da dini inanç a etJtnerrı ya da mafemamd1 İiyle
ai~I;itabilirsek, hem kendi inancımızı anlatmada en iyi dili bulmuş, hem de
inancımızın ald!, bilimsel ve mantıklı olduğuna ilişkin en iyi dayanağı elde
etmiş oluruz. Tartışmayı, cedelleşmeyi, asılsız kanıtlar ileri sürmeyi, zihin
yormayı, benzetmelere girişmeyi vs. -ki bunlar kanıtlama ve mantık bakımınAli

ŞERiATi 19

dan güçsüzlüğün dilidir- gerektiren felsefe ve dinlerin tersine bunların yerine
bu düşünsel, felsefi ya da dini, hatta edebi ve sanatsal öğreti için anlatım dili
olarak matematikten yararlanılabılırsa, o zaman bir öğreti hem anlatım bakıırundan
başarılı, hem mantıksal kanıtlama ve mantıklı olma açısından başarılı
olacaktır. Böylelikle o öğreti, bilimsel temellerinin bulunduğunu gösterir. Bir
şey daha eldernek istiyorum; Bir öğretinin anlatıldığı geometrik şekil, kendisinin
doğal bir şekil olup olmadığını, normal ya da anormal bir şey olduğunu,
uyumlu ve sağlıklı ya da birbirine girmiş uyumsuz bir yapıda bulunduğunu
gösterir. Bir öğretinin bu geonletrik yapısından, o öğretinin doğallık ve sağlık
ölçüsü belirlenebilir.

Tanıma ve anlama ineselesi, bilıne meselesinden ayrı bir şeydir. Tanıma ve
bilme arasındaki ayrımı bilmeyen biri, ne bir şeyi tanıyabilir, ne de bir şeyi
bilebilir; isterse tanınmış bir bilgin, büyük bir allame olsun. Bir kişi, bir kitap ya
da bir öğreti ile ilgili olarak pek çok şey bilen, ama ne o kişiyi, ne o öğretiyi, ne
de o eseri tanıyan bir sürü insan vardır. Bu ikisi arasında ne gibi bir ayrım bulunmaktadır

Bu ikisi arasındaki ayrımı açıklayabilirseın İslam aliminin, İslam'

ı tanıyan kimseden apayrı olduğunu açıkla ya bilirim. İslam alimlerinden

kimileri, İslam'ı tanımaktadırlar. Kimileri ise İslam alimidirler -oldukça da

alimdirler!- ama İslam'ı tanımıyor olabilirler. Bunun tersine kimileriye İslam'ı tanımakla birlikte İslam alimleri arasında yer almazlar. Öyle ki bu ayrım, edebiyat konusunda da, bir kitap ya da bir kişi ile ilgili olarak da vardır. Bu edebiyat fakültesi içerisinde 'esatid-i gir am' dan [değerli üstatlar] [Herkesçe bilinen radyogram gibi. Çünkü 'gram', Avrupa kökenlidir, Arapçası 'kiram', Farsçası da 'girami' dir. Bu ikisi birbirine montaj edilmiş, olmuş girarn] birçok kimse bulunduğu açıktır. Bunlar, örneğin Hfijız divanından ya da Şalmame' den veya Mesnevi' den kaç bin nüsha bulunduğunu, her bir nüshanın nerede olduğunu, her nüshanın ağırlığının ne olduğunu, eni ve boyunun ne kadar olduğunu bilirler, bunlar bilgidir. Bu kişiler, her nüshada falan gazelin ne gibi değişikliklerle kaydedildiğini, Hfijzz'ın divanında örneğin, adları geçen ve şairin memduhu olan kimselerin kimler olduklarını, nasıl yaşadıklarını, nasıl bir dönemin adamı olduklarını, durumlarının ne olduğunu bilirler. Hatta Hfijzz'ın memduhu olan falan hanın bıyığının uzunluğunun kaç milimetre olduğunu bile bilirler bu kimseler. Tüin bu özellikleri bilirler bunlar. Bunlar, Hfijzz'ın divanında kaç Farsça, kaç Arapça kelime bulunduğunu, Hiiifiz'ın ayetlere, rivayetlereve tarihsel olaylara yaptığı işaretleri, bu rivayetlerin, bu tarihsel göndermelerin hangileri olduklarını bilirler. Oysa Hfijız' ı hiçbir şekilde tanımazlar, bir gazeli bile anlayamazlar. Güzel bir anlatımı, Hfijız' ın duygularının zarifliğini dpyumsayamazlar. Hfijzz'ı tanımak ayrı bir şeydir.

Aslında bu Hfijız bilicilerin, Hfijız gibi bir tiple ruhsal ve düşünsel bir uyumları yoktur. Dolayısıyla Hiiifiz'ı tanımak, Hiiifiz konusunda geniş ve derin bilgiler edinmekten başka bir şeydir; kişi de böyledir. Bir düşünürü göz önüne

alın ya da büyük bir sanatçıyı; Biri gelip bu kişinin tüm vücut özelliklerini, kanındaki globülin sayısını, vücudunda bulunan üre miktarını ve vücudunun tümünü hücre hücre açıklar, fizyolojisini bilir. Bu bireyin yaşını başını, yaşamıyla ilgili bilgileri kendinde barındırır, ama o bireyi bir düşünür ya da bir ruh olarak en küçük bir ölçüde bile duyumsamaz, tanımaz, anlamaz. Oysa başka biri, bir görüşmeyle, bir temasla, basit ve kısa bir söyleşiyle, hatta suskun bir bakışla, bu bireyle ilgili olarak birkaç eşek yükü bilgiyi kafasında taşıyan o kimseden daha fazla, daha iyi ve daha derinlemesine tairur.

Öğreti de böyledir. ö.İDetiyj tanımak, öğuliy~~llit-1!!JliitLJ[.eJJiliriılerde _!!_ tman olan kişilere özgü bilimsel ve dakik bilgiler taşımak anlamında d~ir.

Bu öğretinin yönünü.i _ Y.~ _t!!~~l _ta_şyi_!.~ni __ g_l;JYD.!!!~El~c.tnlamııldf!..dır.=tanunak

'[öğretiye parça parça, tike tike, öge öge anlamak ya da bir parçasında uzman olmak ve öteki parçalarını algılanınamak, anlanınamak ve görmemek değil]. Öğretiye tanımak, bir öğretime ya da bir dinde ya da bir ideolojide gizli bulunan anlam ve ruhu, insanın etiyle, kemiğiyle, duyulanyla duyumsamasıdır.

Büyük yazar ve şairlerimize bir bakın. Yaşadığımız bu çağda bunlardan hiçbirinin edebiyat fakültesi mezunu olmadığını söyleyebiliriz. Çağdaş şairlerimizin listesine bir göz atın; N ima' dan tutun da Umid' e varıncaya değin, hatta Umid' den sonrasına, yeni nesle varıncaya değin (ki şiirin yeni dalgası onlardan gelmektedir] hiçbir şair edebiyat fakültesinde resmi olarak öğrenci olmamış, bu fakülteyi bitirmemiştir. Biri güzel sanatlar okulundan gelmiş, biri tıp fakültesinden gelmiş, biri iktisat okumuş, biriye kesinlikle hiçbir şey okumamıştır.

Günümüzün şiirinin ruhunu anlayanlar, edebiyatın devinim yönünü duyunlsayanlar işte bu kimseler dir. Merhum Celal'in söyleyişiyle; Benim· büyük başarılılanmdan

biri, Allah' ın benim kalbirnden edebiyat fakültesinden doktora alma vesvesesini yok etmesidir. Bu yüzden, edebiyat kalbirnde diri kalmıştır. İslam-bilim bu anlamdadır; tahsil edilmesi gereken bir kültür ve bilimler dizgesi anlamında değildir. Elbette İslam ilimleri ve İslam kültürü, oldukça değerli ve zengin olup İslamın uygarlığının övünç kaynağıdır. Ama İslam-bilim, İslam ideolojisi anlamındadır; İslam ilimleri anlamında değil. Edebiyat fakültesinde okumamış şair ve yazarlar sanat ve edebiyatı anlarlar anlamındadır, resini edebiyat hocalarından ders alırlar anlamında değil. Fransa' da 19. ve 20. yüzyıl edebiyat ekallerinin tümü Sorbon Üniversitesi dersanelerinde · değil, kafelerde oluşmuştur. İlk kitle arasında, fikir gücü, duygusu, hareketi, heyecanı ve cesareti bulunan kişiler arasında inüzikte, resim sanatında, edebiyatta ve şiirde yeni bir ekol oluşur; gruplar içinde, topluluklar arasında, sokaldc3rda, kişiler arasında var olan ilişkiler yoluyla bir ekol şekillenir. Sonra, üniversite, bu yeni akımla savaşıır, bu yeni akımı bozgunculuk olarak niteler. Bunlar edebiyatı yıkınak istiyorlar, sanatı yıkmak istiyorlar, bunlar kültürel ve edebi özgürlüğün düşınanıdırlar, diyerek bu akıma karşı koyar. Kavga ve savaş başlar.

Ne var ki zamanın ve mantığın gerekliliği, bu yeni akımı güçlü kılıp yeni manALi

ŞERiATI 21

tıkla silahlandırır ve eski direnişi güçsüzleştirir-ip altüst eder. Sonra, birkaç yıl geçer, bu kaçak ınahkCım ekol, resmi bir kişilik kazanır. Sonundaysa üniversiteye yüklenir, üniversiteye girer. O zaman, üniversitenin resmi hocası, yeni bir kürsünün başkanlığı, yeni şiirin ya da falanca sanat ekolünün üniversitede öğretimini üstlenmekle övünç duyar. Şairimiz Nima'yı düşünün; otuz yıl boyunca bütün çocukların ve büyüklerin okıarının değişmez ve sabırlı bir rtişan

tahtası olmuş, her türlü sövgü ve saldırı iğnesinin iğneliği haline gelmişti. Ne var ki dünyaya egemen olan ilahi yasa gereği, yeni bir yol [her türlü alanda] açına durumunda olan kimselerin özelliklerinden biri, Allah'ın onlara, sövgüler karşısında büyük bir dayanma gücü bağışlamasıdır. Otuz yıl boyunca bu adam, karşılaştığı herkesin sövgüsüne uğruyordu. Herkes, bir yerde kendisini göstermek istiyor; ben burada oturuyorum, bana da dikkat edin, dereesine Nima'ya bir sövgü yolluyordu. Ona yapılan sövgünün uzaması, söven kişinin eski hocalardan ve fazıllardan olmasına alametti.

Yavaş yavaş iş öyle bir yere vardı ki, şimdi aynı hocalar Bir gece rahmetli Nima ile bir toplantıya katıldık Orada oturup rahmetliyle sigara içtik! der oldular. Neden Çünkü onun kişiliği artık kayıtlara geçmiştir. Kendisini üniversiteye kabul ettirmiştir. Artık onun ekolü resmîlik kazanmıştır. Ona saldırdıkları için övünenler, şimdi, onunla tanışıp görüştiklerini savlayarak övünmekte bununla. Belli oluyor ki artık onun kişiliği, çalışması, zamanın kayıtlarına geçmiştir. Yeni akımın, yeni hareketin, yeni gücün ve yeni düşüncenin böylece zamanda yer bulduğunu, o şekliyle zamanla savaşıp sonra onu fethettiğini görülmektedir. Bu yaratışlar, tüm dünyada sanat ve edebiyatın resmi duvarlarının dışında baş göstermekte ve filizlenmektedir sürekli. Sonra da bu resim oturumları, resim kurumları fethetmektedir.

Çıkarmak istediğim sonuç, buna göre iki tür anlama ve bilmenin bulunduğu. Birincisi, birekoleya da kültüre bağlı bir bilim dalında çalışan, bir ekolün bilim adamı olan, bilimsel ve kültürel bir dizge olarak bu ekolde uzmanlaşan, bu alanda öğrenim görüp doktor olan kimselerin anlama ve bilmeleridir.

Öteki grupsa, özel bilimlerle ilgili ve bu ekole bağlı bilimsel uzmanlık alanlarında

uzmanlaşsın ya da uzmanlaşmasın, onu birinci gruptan önce duyumsayan

ve onlardan daha iyi tanıyan kimselerdir.

Neyi tanırlar onlar ~.u ekolün bilioıl~na.de .. JJu,~ekolüi _ulQU!Ar.Unğ.

T~e, bu ek ol ün ruhunu,_.lııı...lıar.eketin_de1Qnim4Ji!lünüii _Jcgl,ırlcıtJ2!1=~~~r ~~~1

ekolü tanıyıp anlayanlardı!. Onlarsa, bu ekolün uzman ve bilginleridir. İslam

ıaITFurü olaral(İslam, MÜslümanların bilimleri olarak İslam, tarih boyunca İslam

ımedeniyeti, zihin, felsefe, kelâm, lügat, tefsir ve tarih stoklarından oluşmuş

bir dizge olup hep birlikte bunlar İslam maarifini oluştururlar. Bu maarifin

özel bölümleri vardır.

Bu bilgileri edinmenin yolu; İnsan gidip talebe olmalı, bilimsel bir öğrenim

görmelidir. Sizin okuduğunuz öteki bölümler gibi, o kişi de o bölümün uzmanı

22 İSLAM BİLİM

olur böylece. Oysa bir ideoloji olarak İslam başka bir şekilde tanınır, başka bir

şekilde anlaşılır. İslam' da ideoloji olarak bilimsel bir uzmanlaşma söz konusu

değildir. Tersine, öğretinin bir iman olarak duyumsanması söz konusudur; bir

kültür olarak değil. İslam'ı tanıma duygusu, bilimlerden bir dizge olarak değil,

bir inanç olarak söz konusudur. İslam'ın kavranması, teknik ve bilimsel bilgilerden

oluşan bir stok ve yığın olarak değil, düşünsel, tarihsel, insanı bir hareket

olarak söz konusudur. Sonuç olarak, burada bir aydınının zihninde bulunan

bir ideoloji olarak İslam SÖZ konusudur; bir alimin zihnindeki eski din! ilimler

olarak değil. Şimdi İslam-bilim, bu şekliyle okutulmalıdır. Bu iş için ilkin aslında

öğretinin ne olduğuna açıklık kazandıracak olan bütünsel ve kapsamlı bir

öğreti tasviri ortaya koyuyorum.

· lam ne kültür, ne de ilimdir; İsla~ birinanç ö ~tisidir dediğimdeneyi

amaçladığım aydınlanma ca tır . öylece. Soma da bir inanç ö_2.!!isi. olar~~k.!s.lam
nedir, sorusu gündeme gelmektedir. Daha sonraysa iki soru çıkmaktadır karşımıza;
Birincisi, öğreti ne demektir Doktrin nedir İkincisi, öğreti olarak İslam
nedir Sonuna değin benin işim, bu inanç tasvirlerinin yorumlanması
olacaktır. Öğretiyi öncelikle bir ide olarak açıklıyorum; soma tasvir olarak ortaya
koyuyorum. Öğreti dediğimde, öğreti, felsefi görüşten, diru inançlardan,
ahiald değerlerden, bilimsel yöntemlerden oluşan uyumlu bir dizgeden ibarettir
ki bunlar birbirleriyle ilintili bir iletişim içerisinde olup anlamlı ve yönlü
harekete geçirici bir gövdeyi oluştururlar. Bu gövde diridir; çeşitli uzuvları bir
kandan beslenmelidir ve tek bir ruhla diridir.

Uzman bir ilim, bir öğretiye bağlı olabilir ya da olmayabilir. Öğretiye bağlı
bir uzman, fizik uzmanı da olsa, onun iktisat ve sınıflar konusundaki görüşünün
ne olduğunu, o söylemeden kestirebilirsiniz. iktisatçı olup da bir öğretiye
bağlıysa, bu iktisatçının tabiat alemi konusundaki felsefi inancının ne olduğunu
kestirebilirsiniz. Neden Çünkü bir öğretiye ba~lı bir kimsenin iktis_ş,d1,
to)2lumsal,. dini, felsefi görüşÜ, hatta siyasal cephe alısı, sanatsal ve edebi duyümsayışı
uyumlu bir doku ve bir jl i ba i ~;rj.şjnge .C~LJ1lrr~ Onu l l poy~_t.lsrırın
an .. ırını tanımakla_onun öteki dü~LZ&Y. t. .Qg._)~Jttlf!J'JnL.II.~1!!!~::~~siniz.
Çünkü öğretiye bağlı bir kimsenin inançları, duyguları, arneli yaşayışı,
siyasal ve toplumsal yaşayışı, aynı biçimde düşünsel, diru ve ahlaki yaşayışı,
birbirinden ayrı, rasgele dağınık ve birbiriyle ilintisiz değildir. Görünüşte birbiriyle
ilintisiz olan boyutlar dizgesi, tek bir ruhla yaşamaktadır ve aynı gövdede
uyumlu bir şekil taşımaktadır.

Faşist olan bir kimse öğreti sahibidir, varoluşçu olan bir kimse öğreti sahibidir;

Marksist olan bir kjmse de öğreti sahibidir. Siz, fizikçi olan bir Marksist ya da bir varoluşçu veya bir faşist tanırırsınız; örneğin öğretisi faşizm olan bu fizikçinin, bu d urumda ruhbilim bakımından soyperest bir ruhbilime inanç beslediğini, soyperestlerin inançlarına inandığını, toplumsal bakımdan nasyonalizm ve realizme inandığını söyleyebilirsiniz. Fizikçi de olsa, nasyonalizmle

ALi ŞERİATI 23

ilgili bir tek söz bile söylememiş olsa toplumsal bakımdan ailenin ve aile eğitiminin esas olduğuna inanır; çünkü faşisttir.

Şimdiye değin bu tür sözler etmediği halde, öğretiyeye sahip olduğundan, kültürel inançları, siyasal inançları, iktisadi ve hatta edebi inançları gibi hep birlikte tek bir uyum içindedirler ki toplam olarak inanç öğretisi adını taşıyan bir gövde oluştururlar. Öğreti sahibi olmayan biri ise, büyük bir uzman, büyük bir fizik buluşçusu olabilir, ama siyasal bakımdan cephe alışının ne olduğunu kesinlikle bilemezsiniz, iktisadi bakımdan onun bir görüşü olup olmadığını ya da bir görüşü varsa bunun ne olduğunu bilemezsiniz. Sağa mı, Sola mı ya da merkeze mi eğilimi olduğunu bilemezsiniz. Kendisine sorulmalıdır. Bu adam, her konu üzerine, her ortamda konuşur. Önce konuşmasını dinleyip görüşünün ne olduğunu öğrendikten sonra, görüşü şudur, diye yargıda bulunmamız gerekecektir. Çünkü öğretisi olmadığından, her konuda özel bir cephe alabilir, özel bir inanç taşıyabilir. O_ysa öğretisi olan insan, bütün ~\$!Y!Ş,. il lanç, ~d~biygt_ sanat ve tarih kol)ularını_çlculüşünür ve hepsLhakkında,_s_ahip_Qld!lgU_jdeol~ Jbie uyumlu ve çelismez bir yargıya varır. Örneğin, belirli bir öğretiyeye bağlı bir insan görüyoruz, ama bu insan edebiyat ve sanatla ilgili görüşlerini söylememiştir. Bununla birlikte belirli bir toplumsal öğretisi olduğundan kesin olarak

edebiyata edebiyat için, şiire şiir için, sanata sanat için ya da edebiyata kişisel duyguların dili olarak inanmaz. Tam olarak, sanat ve edebiyatın, toplumsal savaşın hizmetinde alınması gerektiğine inanır; çünkü belirli bir toplumsal öğretisi vardır. Öyleyse öğretisi, içerisinde bireysel duyguları, toplumsal tavrı, ahlaki özellikleri, özellikle insanın felsefi, dini ve toplumsal inançlarını barındıran bir manzumedir. Bu öğelerin bir-birine neşeyi içinde dönen bir küre olup bunlar uyumlu, anlamlı bir sistem oluştururlar ve toplumun ve uyuma doğru devinimindedir. Bu, devinim ortaya çıkaran, yapıcılık ortaya çıkaran, toplumsal güç ortaya çıkaran, insana insani yükümlülük ve sorumluluk veren bir öğretimdir. Oksa uzmanlık ve bilimin bu tür etkileri .YQJ~ İslam, inanış öğretilerinden kültür, bilimle ilgili bir düşünceyi line dönüştürülebilir. hareketten, sorumluluktan, . t2J2.I.Y!!~LIE!!çtenL!_Pl!!_mun yazgısı üzerinde etkili ve izlenimci olmakta!!_ll~-9~laşmış!!! Şimdi öğretisi dedim;
11 Öğretiler, iktidar sahibi bir insanın yetkin düşünsel yapısıdır. Bu yapı nedir

[Bir numaralı şekil]

24 İSLAM BİLİM

İDEAL İNSAN

İDEAL TOPLUM

DÜNYA GÖRÜŞÜ

ŞEKİL-1

1'

1

→

•

ALLAH

.1

O

!ii

iii

~

·1

~21 DOGADA

•O ALLAH'IN

~ HALiFESi o

2

~

ÜMMET

KiTAP- TE·RAZi- DE MİR

TEVHiD

D Ü N V A

ŞEKİL -II

ALi ŞERiFTi 25

26 İSLAM BiLiM

Sıradan bir görünümü olan bu betimlemeyi herhangi bir yerden almadım, ama

toplam olarak büyük bir duyarlılık gösterdiğim ideolojiler üzerindeki çalışmalarından

çıkardım. inançları, dinsel, toplumsal inanç öğretilerini vs. inceleyerek

böyle bir betimlemeyi [yalnız şekil bakımından değil ki, şekil sıradan bir şey olup bir anlatım aracıdır, öğreti konusunda başlı başına bir kurarn olan içeriği açısından] ortaya koydum. İnanç öğretisi adını taşıyan şeyin öğretilmesi ve açıklanması olarak ve tam bir inanç öğretisinin [ki bir öğretinin bütün düşünsel yapılarını kendisinde barındırır] böyle tam bir şekil ve gövdeyi içerdiğini belirten bir kurarn olarak ortaya koydum.

İTİKADİ AL TV API VE ÜSTYAPI

Altyapı dediğimde bu itikadi altyapı anlamındadır. Üstyapı dediğimde, bu inanç esasından kaynaklanan bütün inançlardan söz ediyorum demektir. Her inanç öğretisinin temel bir altyapısı, bir yapı taşı ve tüm inançların kurulduğu bir sütunu olmalıdır. O da itikadi altyapıdan ibaret olup istisnasız her öğretinin, ister ilahi bir öğreti olsun, ister maddi bir öğreti, ister natüralizm ve materyalizm olsun, ister idealizm ve faşizm olsun, isterse Marksizm olsun bir altyapısı ya da yapı taşı olmalıdır. Her öğretinin altyapı taşı dünya görüşünden ibarettir.

Bir kimsenin dünya görüşü yoksa bütün görüş ve bilgileri bakımından o, tam olarak, bol eşya alan bir kişiye benzer. Yani o kimsenin fazlaca mobilyası vardır, oldukça fazla ev eşyası vardır, ama onları üst üste yığmıştır; salonun ortasına dökmüştür. İbrik, tarak, kitap, sandalye, korse, kazan, elbise dolabı, kömür, yağ, çerez, çöp tenekesi karman çorman rasgele yerlerde durmaktadır.

Bir öğretmenim vardı; eski yeni her bilimden haberdardı. Her fenden, her sanattan, her bilimden, her edebiyattan ve kültürden, ölürün talkınından tutun da twist dansına, sevgi ve muhabbet büyüünden tutun da petrokimya endüstrisine varıncaya değin bir şeyler bilirdi. Bizim yazı öğretmenimizdi ve bu farklı

farklı bilgileri onun sırtına yük olmuştu, onu zahmete sokmuş, bizi de tutsak

etmişti. Eğer gerçekten zihni temizleyen bir bilim olsaydı onu rahatlatırdı.

Birçok bilgiye ve farklı malumata sahip olmak, aına dünya görüşü altyapısına

sahip olmamak, inşaat için gereken bütün araç ve gereçlere sahip olup ne

yapacağımızla ilgili bir plan ve hedefimiz bulunmamak gibidir.

Zihninde bir yapılam ve inşaat için bir hedefi olmayan bir kimsenin bu

inşaat için gerekli inceleme ve analizleri yapması, inşaat için gerekli malzeme ve işçilerin

amaçsız ve özveriyle çalışmasını sağlamak, inşaat için gerekli malzeme ve işçilerin

~~ daha aşağıya inmesi, inşaat için gerekli malzeme ve işçilerin

1 Bu iki terimi kimi aceleci [!][muzdarip] aydınlar, toplumbilimdeki yaygın anlamıyla almışlardı ki Farsçada

o anlamla sınırlı kalmıştır. Sonra bana Alimce bir eleştiri yöneltip şöyle buyurmuşlardı Altyapı,

dünya görüşü değil, iktisattır! Onların eleştiriye olan eğilimlerinin şiddeti, burada toplumsal sistemden

değil, inanç sisteminden söz edildiğini düşünmelerine olanak vermemiştir.

ALİ ŞERİATİ 27

sıradan bir göçebe, kendini beğenmiş, kibirli, amaçsız, sorumluluk üstlenmeyen

ve dermansız bir dert demek olan dertsiz bir allarneden daha katlanılabildir,

hatta daha insandır. Budur Ebu Zer ve İbn-i Sina arasındaki fark. inançlı

mücahit ile müçtehit alim; yükümlü aydın ile araştırmacı bilgin; bilinçli, sorumlu

ve amaçlı ile amaçsız, inançsız bir uzman; inanç ile bilgi, ideoloji ile kültür

farkı.

İlim, sanat, edebiyat, felsefe, insan, yaşam, ahlak, hatta varlık, bir iman içerisinde

yer alarak anlam kazandığında, ruha kavuştuğunda, yön bulduğunda

bir öğretinin inanç sisteminde yer almış olur.

Bu durumda bunların tümü bir dünya görüşü temeline dayanabilir ve bu

temele göre açıklanabilir yorunlanabilir.

DÜNYA GÖRÜŞÜ

Öğreti sahibi olan her düşünür, kendisi için böyle bir şekli çizmeli ve o zaman

senin dünya görüşün nedir sorusuna cevap vermelidir. Dünya görüşü

olan, cevap olarak şöyle diyebilir;

Benim dünya görüşüm materyalizm, realizm, şüphecilik [septisizm], Taoizm,

şirk [politeizm], ikicilik [düalizm], tevhid, vahdet-i vücud, idealizm, tanrı

tammazlık [ateizm] ya da varoluşçuluk vs. dir.

Dünya görüşü, insanın kendi varoluşuyla ilgili sahip olduğu bir algılama

çeşididir. Hafız ile Mevlana'ın farkı, dünya görüşü ayrılığındadır.

Hayyam şöyle der;

..u dünyadan gidip de geri gel~::~~ri _Ql_ maq_!ğ1~~~=-!LEY~~~-1~ kimseli

nin. haberi bulunll'l~(f_ıgına [~ünya görüşü] gör~ .. yc;1_ş_~cl~ğın anı'· ~allinet say

~ ~creolöjinin dünya gÖrÜşünün iÇeri'sinden çıkarılacağıın.1~·oi' İkisinin

, 'birbiriyle ilişkili olduğunu görüyoruz.

Hafız şöyle der;

Biz yokken ezeli kısıneti verdiklerine göre [yani dünyanın yaratılışında

bize ne istediğimizi sormadan herkese bir rızık verdiler.] -Hafız'ın cibri dünya

görüşü- biraz olsun rıza uygun değilse ayıplama. [Hafız'ın ideolojisi]2

Dolayısıyla; Dünyanın bir rabbi, bilinci, iradesi, duyuları, dakik bir hesabı

kitabı vardır ve insan, yarın bugünkü yazgısını görür, arnelinin karşılığını görür.

diye inanan dinin, bir dünya görüşü vardır ve bu dünya görüşüne daya-narak

şöyle söyler; Öyleyse hayat böyle, insan şöyle olmalı, şöyle yapılmalı,

böyle olmalı; sen böyle, ötekiler öyle olmalı, hayatın, toplumun, ahlakın, kötünün,

iyinin, gerçeğin yalanın anlamı bu olmalı vs. Buisedinin ideolojisidir.

2 Çoğunlukla felsefi rubai ve şiirler, dünya görüşünün yansımasını ortaya koyar ve temellendirir; onun

üstyapısı, mantıklı ve Hintili sonucu olan ikinci yarısı ise ideolojidir. Kur'an'da O'na yönelenden başka

her şey yok olucudur, [Kasas, 88] hükmü, ilahi bir dünya görüşünü açıklar, Sonuçta insan ve yalnızca onun yanında yer alan ölümsüzdür. Bundan başka her şey boştur, yok olucudur. [Ayet meali yazara aittir, Çev.]

Hegel'in idealizmi, Marx'ın diyalektik materyalizmi, Heidegger'in, faspers'in

ve Sartre'ın egzistansiyalizmi, Albert Camus ve Eecket'in abesliği [absurdite],

Katolik Mezhebi ya da İslam Dini, Lao Tzu'nun Taoizmi, Hindu Karma ve

Sarnsarası, Budha'nın çile ve nirvanası, Hallac'ın vahdet-i vücudu, Hayyam'ın,

Ebu'l-Ala [Ma'arri] nın, Schopenhauer'in ve Maeterlinck'in kötümser şüpheciliği

vs. hep dünya görüşüdür.3

İNSANBİLİM YA DA HÜMANİZM

İnsanbilim ya da hümanizm, öğretisi sahibinin [dünya görüşüne göre] insan

denen varlığın ne olduğu ve ne olması gerektiği konusundaki algılama biçimidir.

[Burada insanbilimden amacım, bir öğretilerde var olan insanı tanıma biçimidir;

bilinen anlamıyla insanbilim değil. Hümanizmden de genel anlamda aına.

cım bu terimin özel anlamı değil, kendi öğretimizde insanlık için inandığımız

gerçeğin, yükünlülüğün ve anlamın değeridir. Çünkü insanın aslızğz, eski Yunan'

da, Rönesans döneminde ve ayrıca 18. yüzyıl sonlarının ve 19. yüzyılın

başlarının radikalizmi ile 20. yüzyılın egzistansiyalizminde kullanılan bir terimdir.]

Herkesin, insanı kendi dünya görüşü esasına göre tanıdığı ve her öğretinin,

insanı bir başka biçimde algıladığı açıktır. Biri, insanı maddi bir hayvan olarak görürken, öteki onu tanrısal bir hayvan olarak görür. Her öğretiy ona bir nitelik vermektedir; idealist, konuşan, iktisadî üretici, özgür, seçebilen, mahiyetsiz, bekleyen, reddedici, tutucu, tanrırsını, doğal, toplumsal, kültür yaratan, uygar, özbilinçli vs.

Burada yeniden anımsatmalıyım ki bir öğretiy insandan söz ettiğinde ve insanbilirni tanımladığında, felsefi ve itikadi algılamacia insanın anlam ve gerçeğinin tarnını arnaçlanmaktadır; fizyoloji, psikoloji, biyoloji, etnoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi bilimlerde var olan gerçekliğini değil. Kuru bilimsel gözde değil, onun inancında, hedeflediği öğretinin ve itikadi bakış açısının gözünde 'insanın tür olarak gerçeği' dir amaçlanan.

İnsanın gerçeği, insan olgusu değil, felsefe, din ve sanatın sözünü ettiği insanın gerçeği. Örneğin Claude Bernard'ın, Darwin'in, Freud'un değil, Budha'nın, Konfüçyüs'ün, Sokrat'ın, Efiatun'un, Voltaire'in, Rousseau'nun, Hegel'in, Tolstoy'un, Sartre'ın ya da İbrahim'in, İsa'nın, Muhammed' in, Ali'nin ya da Homer' in, Goethe'nin, Hafız'ın, Mevlana'ın, Tagore'un, George Sand'ın, Van Gogh'un sözünü ettiği insan.

Tarih de böyledir. Tarih felsefesinin amacı, yani filozofların ya da peygamberlerin tarih için [anlam ve yönü bulunan tek bir gerçeklik olarak] benimse-

3 Dünya görüşü bizim, dünya ile ilgili felsefi bakış açımız ve itikadi yorumlama ve algılama biçimimizdir;

bilginlerin varlık ya da doğa ile ilgili fiziksel kuramı değil. Laplace, Galileo, Kopernik, Newton, Einstein ve Palanel'in söyledikleri değil, Sartre ya da papanın ve Brehmen'in dünyadan anladıkları şeydir. Dünya bilimi değil, dünya görüşü.

dikleri algılayış, kavrayış, gerçek, hareket ve hedef budur.

Yani İbn Haldun'un, Vico'nun, Hegel'in, Marx'ın, Emerson'un, Sartre'in ve

Toynbee'nin anladıkları tarihtir. Herodot, Tusidid, Gibbon, Taberi ve Beyhaki gibi tarihçilerin anladıkları değil.

Toplumbilim de böyledir. Amacım, bir öğretilerde bulunan toplumbilimdir; bir ilim, bir üniversite hocasının düşündüğü şey değil.

Bu bakış açısıyla, benim inancımına göre öğretinin üç esas temelini insan, tarih ve toplum oluşturmaktadır.

Bu şekilde [1 nolu şekil] gösterilen, her üçü de dünya görüşüncü en ka nals-

}an~n ve onun ~sal y~n~ct~ış~Lba vı_1ıql.uıı.an1ı.Lii __ süJgızt.~,~ya gğrüşü temelini kurulu bulunan öğreti yapısı içerisinde bulunmaktadır .

... - Gerçekte dünya görüşünden üç ağaç gibi filizlenip dallan~olojik üstyapı bütünü onun üzerine kurulmuştur. Kendi başı ve eliyle ağır bir emanet yükünü omuzlayan bir insandır sanki.

Gerçekte de böyledir. Bilince erişmiş, insanlık yükümlülüğünü kendisinde duyumsamış her insan, kendisini dünyayıun ağır yükünü omuzlamış ve iki eliyle tutmuş Atlas [mitolojik Yunan tanrısı] gibi görür.

Bu tasvir, inanç öğretilerinin tasviri olup gerçekte inanç ve savaşım insanından başka bir şey olmayan insan gerçeğinin tasviridir.

TOPIUMBİLİM

Burada, öğretinin esas ve gereğince, benimsediği toplum ve sisteme duyulan insana özgü inanç anlaşılmaktadır. [ir ö)' etide toplumbilim, burada

~ to12lum ıı;örüşü'.] ~~~elik~ e_ .t 9Rl11m_u_)Jgş_1_Lbi__geiçe __. ~ .Q aılcü;.12fu!j_ğ!gk. . 91~_u

düşünce ve inan a ısından nasıl tanıdı V ını beJjr inle tirir. Çüıı~~-

'E2. _ d t6]2lumbilim, yükünlü .~ir bilinld _ir, 111~s~kı. v~i_9_ladl bir toplt~n.1-1Jll~ir.

Sadece amaçsız ve özgür bir çözümleme, günümüz akademik terimiyle toplumbilim için toplumbilim değil.

Bir öğretilde toplumbilim; yöneliş, anaç ve öği·etiye özgü bakışla uyum içindedir. Bu yüzden, yargılamaya, eleştirmeye ve değerlendirmeye yönelir, yön ve yükümlülük taşır. Hedefi yalnızca ilişki ve görüngüleri çözümleme ve tanıma, var olan her şeyi olduğu gibi inceleme olan bağımsız akademik toplumbilimin karşıtı bir toplumbilimidir bu.

Saint Simon, Proudhon, Marx ve Lucaks'ın toplumbilimiyle Pm-eta, Durkheim ve Gurvitch'in toplumbilimi arasındaki fark budur işte.

19. yüzyıl toplum.bilimi, daha çok inanç toplumbilimini idi ve bu söyleyişle, Avrupalıların yükünlü toplumbilim dedikleri şeyi anaçlıyorum. Oysa bugün, öteki bilimlerin ideolojiden uzaklaşına ve hatta omuzları yükünlülük yükünden kurtarma, iyiyi kötüyü belirlemekten ve değerler konusunda yargıda bulunmaktan [Jugement des valeurs] sakınma edimleriyle uyumlu olarak toplumbilimde yalnızca gerçeklikler konusunda yargıda bulunmaya [Jugement de realite]

30 İSLAM BİLİM

yönelir. Açıkça iyi ve kötüye el atmaktan, çözüm yolu sunmaktan, yol göstericilikten, sorumluluk kabul etmekten, toplumsal, ahlaki ve insanı yükümlülükten ve genel olarak bir inancı kabul etmekten, uygulama ve inançta somut bir yön ve hedef edinmekten kaçınır. Değerlendirme ve doğruya yöneltme yerine olguları ortaya koyma, bölümlenme ve çözümlerneye yönelir sadece. Bu doğrultuda şu kuramı ortaya atmıştır; Yükümlülük, inanç ve hedef, bilime zarar verir ve inanç çerçeveleriyle ve belirli ideolojik değerlerle sınırlar. Özel inanç, araştırmanın

dizginini kendiliğinden ele geçirir ve onu ve istediği ve inandığı mecraya çeker. Sonuçta bilim, gerçek olan her şeyi, var olan herşeyin gerçeğini bulmak için yansız araştırmalarda bulunma yerine inancın işine gelen belirli sonuçları arar duruma gelir; inancın doğruluğunu karotlayan gerçeklikleri elde eder. Çünkü bir inançlı araştırmacı [dine ya da küfre, ruha ya da maddeye, sosyalizme ya da kapitalizme, özgürlüğe ya da diktatörlüğe vb. inanıyor olabilir], doğal olarak bağımsız olamaz. Garazsız ve bağlantısızlığı amaçlayan bir araştırmacıyı ise inceleme araştırma özü yönlendirir. O, ulaştığı her sonuca inanıp güvenir. Örneğin bir sosyalist, yansız ve bağımsız bir tarih araştırmacısı olamaz. Çünkü o, tarihte yalnızca sınıf çatışması arar. Sınıf çatışmasından bir iz bulduğu her yerde onu genelleştirir. Bulamadığı yerdeyse tevil edip yorumlar. Sınıf çatışmasına karşıt gerçeklikler gördüğü her yerde bu gerçeklikleri görmezden gelir. Kimi zaman görmez, göremez bile. Çünkü onun gözünde kendisine özgü inancının rengini taşıyan gözlük bulunmaktadır.

Öyle ki bir Tanrı tanır fizisyen, bilimsel araştırmalarında her yerde Tanrı'yı bulur. Maddeci fizisyen ise hiçbir yerde bulamaz Tanrı'yı. Öyleyse, bu önceki iki bağdan bağımsız olan ve yansız bakıp düşünen bir araştırmacı, fizik dünyayı olduğu gibi tanıyabilir.

Bu kanıtlamanın ne ölçüde sağlam olduğunu ve doğru gibi göründüğünü görüyoruz. Çünkü ortaçağda bilim ve araştırmanın, sahip olduğu dini yükümlülük nedeniyle zorunlu olarak sadece, önceden ruhanilerce sipariş verilen gerçekleri kanıtladığını, Hıristiyanlığın önceden belirlediği ve müminlerin bildiği sonuçlara ulaştığını gördük 19. yüzyılda da bilimler, özellikle insanı bilimler, daha özele indirgeyecek olursak tarih ve toplumbilim, somut ve belirgin

hizipsel inanç ve sloganların kıskacında ve sınıfsal, sınıf karşıtı, ırkçı ve ulusal ideolojilerin sınırlamalarında kalmıştı. Öyle ki bir tür yeni skoliistik ortaya çıkmıştı. ~a dine yaptığı hizmetçilikten ve uşaklıktan kurtulan bilim, yeniçağda öğretinin hizmetine giunişti .

. Bilimin bu dar ideolojik duvarlardan ve hizipsel söylemlerin kanıtlanması ve ırkçı, ulusal, siyasal, iktisadi ve benzeri akide üreticilerinin ve felsefe türeticilerinin isteklerinin açıklanması yükümlülüğünden kurtulması zorunluluğu,

ustalıklı bir yanlış ile bilimi insana hizmet etmesi ve halkın bilinçlendirilip iyiye yönlendirilmesi ödevinden uzaklaştırabilecekleri ve bilim için bilim, yansız gerçekçilik, bağımsız araştırma, bilimsel tarafsızlık, araştırmacının taassuptan

Ali ŞERiATI 31

uzaklığı, peşin kabuller [prejudgement] den sakınma, olay ve gerçeği araştırmada peşin yargı ve öncel inançlar taşımamak adına [ki son derece güvendirici ve akla uygun sloganlardır] bilimi, özellikle insani bilimleri, özellikle de tarihi, toplumbilimi ve edebiyatı [ki dünya halk kitlelerinin aydınlanması ve yönlendirilmesi gücünü, bütün bilim dallarından daha çok taşımaktaydılar] inziva ve uzlete çekebilecekleri çok uygun bir ortam oluşturdular. Bugünkü bilimin, artık fetva vermekten, çözüm yolu sunmaktan, değerler konusunda yargıda bulunmaktan, yön ve amaçları açıklayıp belirlemekten, inançları kanıtlamak ya da olumsuzlamaktan, çalışına planı yapmaktan, yol göstermekten, mevcut olguları eleştirmekten, istenilen durumu önermekten ya da öngörmekten sakındığını ve sadece olayları araştırıp çözümlemeyi, bilimsel bilinmezleri açığa çıkarmayı ve olgular arasındaki mantıksal ve neden-sonuç ilişkisini iş edindiğini söyleyerek bilimi toplum içinden ve insanların düşüncelerine ulaşmaktan

uzaklaştırmışlar, mevcut durumun eleştirisine yardımcı olmaktan, hayatın güçlüklerinin giderilmesinden, gerektiği yönde toplumun yönlendirilmesinden, kara günlerin, gerilerhenin ve genel cehaletin nedenlerini ortaya çıkarmada, geçmişteki ve şu anki bahtsızlıklarının nedenlerini ve toplumlarının yazgısını tanımada, ideal yargılarını yaratmada ve kendilerini biçimlendirmede insanlara yardımcı olmaktan aciz duruma getirilmişlerdir. Böylece bilimi, amaçsızlık ve yansızlık adına [inzivalarında eylemsiz kalan ve sonuçta eylemsel olarak kötülerin, yağmacıların ve halkı aldatanların ekmeğine yağ süren derviş ve zahitler gibi], hedefine ulaşmada insanı bilinçlendirme, aydınlatma, ona yol gösterip yardım etme yükümlülük ve sorumluluğundan uzaklaştırdılar. O zaman, insanın başından neler geçtiğini ve neler geçmekte olduğunu söylemeyen, ne yapınası gerektiğinden, nasıl kurtulması gerektiğinden söz etmeyen bir toplumbiliin ve tarili ortaya çıktı. [Tarafsız tarihçi ve sorumsuz toplumbiliinci!] Bu ikisi, bilimsel ve insanı yükümlülüklerini bir yana atarak kayıtsız ve hedefsiz duruma getdtk1efirnl~fu-l)y mTC11 tarmTtYCytn1Caog1,- t0Pfum -z0roalarının . aracı Öİduklar1ııın -5Tül1cinae degTidirler.-Bilim;-Kal1a--liizli'felteri-ve--iisana olgunluk, bilinç velGi~giŞlama-sorumluluğundan yan çizerse, ister istemez, halkın düşınanlarının hizmetine girer ve insanın gerilemesi, cehaleti, düşünsel ve toplumsal tutsaklığı yolunda koşuşturmaya başlar.

Gördüğümüz gibi günümüzün tabii bilimleri, dünya gerçeğini araştırma yükümlülüğünü göz ardı etmiş ve Tanrı'yı ispat ya da inkarda bağımsız duruma gelmiştir, ama pratikte vahşilerin sermayedarlık ve zorbalık tasmasını boynuna takmıştır. Toplumbilirnde artık ortaçağdaki imanın ve yeniçağdaki ideolojinin gürültü patırtısı yoktur, ama kapısı kapalı ders ve araştırma salonlarında

hocaların ben duygularını doyurmakta ve öğrencilerin bilimsel uğraş zevklerini tatmin etmekte ya da gizli ve kara sömürü kurumlarında Batı halk kitlelerinin ve Doğu'nun yoksun uluslarının zillet, sapma ve yağmalanma yolunu yardımını göstermekte, sermaye ve güç sisteminde ruhun kirletilip öldü32

iSIAM BiliM

rülmesi ve insanın gerilemesi için bilimsel planlar hazırlamakta olup bilimsel bir hal almıştır. Peşinkabulünya da inanç taassubunun bilimsel araştırmaya zarar verdiğini kabul ediyorum. Çünkü, önceden, gerçeğin ne olduğuna inanan bir bilim adamı araştırmacı olamaz. Araştırma, konuların gerçeği bulmak için incelenmesi, ayrıştırılması, çözümlerup ölçülmesi demektir çünkü. Araştırmaya başlamadan önce ruhun var ya da yok olduğuna inanan bir fizyolojist, gerçeğin hangisi olduğunu tam olarak anlayamaz. Bir kapitalist ya da komünist, tarihin gerçeği ve bilimsel devinimini ortaya çıkarmak için tarihin içine girdiğinde her ikisi de daha önceden taraf olduğu gerçeği keşfeder sonuçta.

Şu mantıklı hadis, aynı esası henı de çok şiddetli ve aşağılayıcı bir üslupla anlatmaktadır; Kur'an'ı kendi reyince yorumlayan kişi, makatını ateşle doldurur.

Burada rey, peşin kabul [prejudgement]ün ta kendisidir. Önsel inanç, araştırmacıyı bilinçli ya da bilinçsiz olarak Kur' an' ı yorumlama yerine değiştirmeye ve kendi inancıyla uyumlu kılmaya zorlar. Öyle ki Sünni olsun Şii olsun, filozof olsun, sufi olsun hepsinin nasıl başlamışlarsa öylece çıktıklarını görüyoruz Kur' an araştırmısından. İnançlarımız Kur' an' dan alacakları yerde Kur' an onların inançlarının kanıtlanması araç olur böylelikle. Ama gülünç ve aynı zamanda da feci olan ise, inanç ve kişisel kanı demek olan rey' e akıl şeklinde anlam verilmesi ve kimsenin Kur' an' ı kendi aklıyla yorumlamaya hakkı olmadığı

şeklinde bir sonuca varılmasıdır; sanki akıl dışında, anlamak için başka

araç varmış gibi.

Bunakilide akıl aracılığıyla anlıyoruz biz. Bunlar, insanların Kur'an'ı anlamadığı

şeklinde bir anlam çıkardılar ya da keşişlerin, İncil ve Tevrat'ı okuyup

anlamayı kendi tekellerine aldıkları ve kutsal kitabın resmi ve ruhanı makamların

yetkisi altında olması için çevrilmesini, yayımlanmasını ve başkalarının

başvurmalarını engelledikleri ortaçağda olduğu gibi, bununla da Kur'an

üzerinde düşünüp akletmeyi yasaklamakla Kur'an'ı, insanlar arasında sadece

cismi bulunan, ruhu ve sesi ise bilinmez kalan kutsal, mübarek, gizemli, muammalı

ve anlaşılmaz sözler, dualar ve sesler haline getirdiler. Sonuçtaysa

şimdi bu mantıklı, bilimsel ve gerçekçi hadiste söylemlerin tam tersine

Kur'an'ı akılla değil, rey ile yorumlamaktadırlar. Bilim, inancın hizmetinde

olmalıdır ya da inançtan bağımsız ve arı olmalıdır [bilim inancın hizmetinde

ya da bilim için bilim] şeklindeki iki görüşten birincisi, bilimi önceden var

olan inançların açıklanıp tevil edilmesine araç kılarken, ikincisi bilimi etkisiz

ve değersiz kılmakta, tarafsızlık adına bir hedefe sürüklemekte, sonuçta bilimi

halka ve topluma hizmetten azietmekte ve eylem açısından ya nötr duruma

getirmekte ya da baskının, paramın ya da aldatmacaların hizmetine sokmaktadır.

Ben, bu iki görüş arasında, hem onu köleliğe ve önceden sabit olan ya da

sabit olması gerekli görülen şeyin ispatına sürüklemeyen, hem de onu kısırlaştırmayan,

halkın yönlendirilmesi ve kurtuluşu, insanın gereksinimi, insan toplumuna

hizmet, eleştiri, çözüm yolu sunma ve doğruyu yaniışı gösterme hedeilli

ŞERiATi 33

finden uzaklaştıımayan ve üniversite köşelerine ya da güç sahiplerinin komplo

ve çıkarlarının hizmetine sürmeyen üçüncü bir ~ol düşü~1~9~

şöyle açıklayabilirim; Bilgin, araşJgmrfaan. Önce i ~nçtan b.Elğım2g~_Qlıne.J1_Y.e~

-ariŞİ'rmadan sonra inanca bağı~nınalıdır. Araştırı,ç~J1c.e.den~kendinL_öns_eL

ii lancının doğruluğunu kanıtlamayla kayıtlı kılınmalı, tersin~raştırınacı de

·ğll,araştırma ona gerçeği göstermeli, sonra da kanıtlanmış bu gerçek, araştıracı

!Çın inanç haline gelmeli(iir.

~rçeği tanıdıktan sonra ona inanmalı ve kendisini kendi bilimsel bilincinin

[araştırmacının, kendisi için kanıtladığı inancının] karşısında ve ayrıca halkın

ve zımanın önünde sorumlu bilinmelidir. Toplunbilimci, tarihçi ve insanbiliinci,

bu bilinecekleri kendisinin ve aynı inancı paylaşanların bilimsel olınayan,

yükleniliniş önsel inançlarını açıklamak ve ispat için araç kılınmalıdır.

Ayrıca bu bilineceklerin kendilerini yeterli görmemeli, yani mevcut tarih, toplum

ve insanın mantıksal irdeleme ve çözümlemesiyle, bilimsel açıklama ve

nedensel anlatımıyla da yetinmemeli, gerçeği bulduktan sonra, yansız ve taassupsuz

araştırmadan sonra olumlu ve olumsuz neden ve etkenleri de göstermelidir.

Peyganlbercesine halka doğ.r.u yolu göstermeliJQplununJra da sımfiıı.

ya da insan türünün sefilliğinin, bahtsızlı V ımı ve erilemesi · n denlerini _ki

· ~ra sı~ araştırmayla ulmuştur- açıklamalı, irdeleme yolunu ve kurtuluş. çare;

si'nı gösterinelidir. Bılıın adamı, bu J2.lıda çabalayıp şu konuda mutaassıp_Dlına@

ır; Ne inans_ için bilim, ileoeblfim iÇinW~ine, _clOğLı!Yu _i!~t11J.~J~iç.Ln

&!çekle yüküJ;,nlü olan bilim. Araştırın(lıdan ön~e_~ı~cıl11!1, biJ_Lnin~afeJLY~.b2J

kın aldatıcısıdır. Araştırmadan sonalıinanın~; Bııdu bilim adanının=yii-

~'_ , .. -~

kümlülüğü ve peygamber.çe_ıjsaleti. ----- -..... -

TARİH FELSEFESİ

Kilnileri tarihi hiç olarak bilirler. Bunlardan biriye -ki tarihe asla inanmaz Bay

Napolyon' dur. Napafyon şöyle der; Tarih, herkesin ittifak ettiği yalanlardan başka bir şey değildir.

Hesapçı insanlar arasında da tarihe bir bilim olarak değil, bir sanat olarak bakanlar vardır. İmrinef, tarihin dağ, doğa, deniz ya da insan, toplum ve hayat vb. gibi özdeş bir gerçeklik değil, şiir olduğuna inanır.

Şiir, dış dünyada şairin keşfettiği bir gerçeklik değildir; şair çeşitli madde ve öğeleri kullanarak bir eser yaratır, yaratma işini gerçekleştirir. Olmayı, yapar. Dolayısıyla tarih, tarihçinin söylediği bir şiirdir, dışarıda keşfettiği bir gerçeklik değil. Çünkü ben bir türlü söylerim, başkası başka türlü. Herkes istediği gibi yapabilir. Böyle düşünür İmirnof. Bu sözlerin benzerini de Romain

Rolrzd4 daha ciddi bir biçimde söyler;

4 Romain Rolland [1866-1944], Fransa'nın oldukça iyi yazarlarından olup biyografi alanında uzmandır.

Sözlerimin başında söylediğim gibi, İran'da biyografi yazarlığı önemsizdir. Çünkü bireyin hal şerhi bir

değer taşımaz. Biyografi yazmaktan herkes kaçınmıştır İran'da. Avrupa'daysa tersine, oldukça yaygın³⁴

iSLAM BiLiM

Tarih, dağlık bir araziden ibaret olup başkaları gibi ben de planını yanımda bulundurduğum binanın yapımı için orada taş yontınaya koyuluyorum.

Yani geçmişe gidiyorum ve gönlüm ne istiyorsa, eğilim duyduğum şekle göre ondan bir şeyler seçip alıyorum, yontuyorum ve değiştiriyorum. Soma da bu seçilmiş ve yontulmuş parçaları tarihi bir binada -ki onun ustası ve mimarı, ayrıca şekil ve stilini planlayan benim- kullanıyorum. Örneğin Büyük Fransa

Devrimi Tarihi. Bu durumda Büyük Fransa Devrimi, tarihçinin anlattığı ve keşfettiği bir gerçeklik değil, tarihçinin yarattığı bir yapıttır. Büyük Fransa Devrimi, işte o dağlık bölge olup her tarihçi, gereksinimine, amacına, beğenisine, inancına ve yeteneğine bağlı olarak, istediği tarihi yapmak için orada taş yontınaya koyulur.

Oysa tarih felsefesi, tarihin, geçmişteki ayrı ayrı olaylardan ve kimi kişilikler, askeri güçler, kahramanlar ve fatihlerce yaratılan olgulardan oluştuğu inancında değildir. Tarihin, geçmişte depolanan ve bir düşünürün ya da bir yazarın, yetenek ve gereksinimine göre ondan bir şeyler alıp bir şeyler yaptığı ham ve şekilsiz materyallerden oluştuğuna ya da geçmişte baş gösteren rastlantılar dizgesi olduğuna da inanmaz tarih felsefesi.

Tam tersine, tarihi, sürekli bir akım olarak görür. Bu akım, insanlık hayatının başlangıcından bu yana, bilimsel zorunluluk yasası uyarınca, yani nedensönuç yasasına göre hareket eder, olgunluk kazanır; çeşitli yol ve aşamaları zorunlu olarak ve öngörülen belirli noktalardan geçer. En sonunda kesin ve zorunlu olarak, önceden -tarihin hareket yasaları uyarınca- belirlenebilecek bir son noktaya ulaşır.

Bu durumuyla tarih, boy atıp gelişen bir fidanı, büyüyen bir civcivi andırmaktadır tam olarak. Bütün zaman boyunca devinim içinde olan yer küresi gibi tarih de doğal diri bir gerçekliktir. Öyleyse, bilimsel yasaya ve nedensönuç esasına göre devinim ve değişim içinde olan tarih, onun bunun oyuncağı olmadığı gibi, rastlantısal, hedefsiz, mantıksız ve hesapsız da değildir.

Dolayısıyla, tarihin seyri bilimsel bir seyir olduğu için, bu seyrin içinde yer alan ben, tarihin hareket yasalarını tam olarak keşfedersem üç yüz yıl soma

toplumunun, insanlık toplum ya da toplumlarının yazgısının nereye sürükleneceğini tahmin edebilirim. Tıpkı tam ve kesin tahminde bulunabilen meteoroloji gibi. İran' da, merhum Enveri zamanından sayın Dr. Genci'ye dek olan sürede, tahminlerin yanlış çıktığını görüyorsan bu, hava yasalarını iyi tanıyamadıklarından ya da mevcut etken ve nedenlerin hepsini hesaba katmadıklarından kaynaklanmış olmalıdır. Yoksa hava yasalarını -ki neden sonuç yasalarıdır.

Çünkü şahsiyete tapma yaygındır. Her zaman bir şahsiyete ya da şahsiyetlere tapınırlar; kimi zaman din şahsiyetlere kimi zaman düşünce, kimi zaman bilim şahsiyetlerine, kimi zaman milli, kimi zaman tarihsel, kimi zaman da düşünsel şahsiyetlere tapınırlar. Kimi zaman ise kız erkek binlerce genç; Orli havaalanında sabaha dek bütün geceyi Elvis Presley'i özlemle bekleyerek geçirir; tıpkı putpereslerin putları karşısındaki durumları gibi.

ALİ ŞERİATI 35

dan olup kesindirler- bilmekle, gelecekteki hava değişimleri, hava dalgasının alçalıp yükselişi, fırtınanın ve bulutun ortaya çıkışı ve yağmurun yağışı önceden tahmin edilebilir.

Tarihin hareket seyrini keşfettiğimizde, geleceğini de tahmin edebiliriz.

Bir kimse, bir tarih felsefesine, daha doğru söyleyişle, tarih bilimine inanabilir.

Yine, tarihin bilimsel bir gerçeklik ve gerçekleşen değişmez bilimsel yasalara

göre oluşan bir devinim olduğuna inanabilir. Dolayısıyla bu kimse, zaman

boyunca insanın yaşantısının rastlantısal olmadığı, kişilerce oluşturulmadığı,

onun bunun arzusuna bağlı bulunmadığı ve durağan ya da hareketli, gerileyici

ya da ilerleyici olmadığı, tersine, mevcut belirleyici ve bilimsel yasalar uyarınca

gerçekleşen bu hareketin tarih olduğu inancını taşıyabilir.

Buna göre tarih, kesin yasalar doğrultusunda zorunlu akış içerisinde bulunan

bir sürekliliktir. Buysa, tarih felsefesine inanmak deinedir. Ama nasıl hareket etmektedir Hangi bilimsel yasalar uyarınca Ne tahminde bulunulabilir Onun hareketinin son durağı ve yazgısının sonu nedir ve nereden nereyedir Bunların cevabı, özel bir öğretime özel bir tarih felsefesi oluşturur. Her öğretiyse ondan, başka türlü söz eder. Henüz tarih bilimi [herkesin görüş birliği taşıyacağı biçimde] keşfedilmediğinden, tarihi bir inanç öğretisi şeklinde söz konusu ediyor ve ona felsefe adını veriyoruz .

. İDEOLOJİ

İdeoloji, inançtan ve inancın tanınmasından ibarettir. Terim anlamındaysa insanın kendisi karşısında sınıfsal konumu, toplumsal temeli, ulusal durumu, dünyevl ve tarihsel takdiri ve bağlı olduğu toplumsal grup karşısında taşıdığı özel görüş ve bilinçtir ideoloji. İnsan onu acıdır, ona dayanarak özel sorumluluklar, çözüm yollarını belirlemelidir; ama ar-Ge-yenleri elde eder. Sonuçta da özel bir ahlaka, davranış biçimine ve özel bir değerler sistemine inanır. Yani taşıdığı dünya görüşü esasınca ve taşıdığı toplumbilim, insanbilim ve tarih felsefesi temellerine göre senin hayatla, kendinin kendinle, başkalarıyla ve dünyayla olan ilişkin konusundaki inancın nedir Nasıl yaşamalı, ne yapmalı Ne tür bir toplum kurmalı, toplumsal bir düzeni ideal bir biçimde nasıl değiştirmeli ve herkesin, birey olarak, topluma karşı ne gibi bir sorumluluğu vardır Ne tür çalışmaları, ne tür ilintileri, ne tür tutkuları, ne tür idealleri, ne tür gereksinimleri, ne tür inanç dayanakları, olumlu ve olumsuz ne tür değerleri, ne tür toplu davranışları, ne tür hayır ve şer temeli ve toplumsal kimliği vardır

Buna göre ideoloji, insanın toplumsal, ulusal ve sınıfsal yönünü, aynı şekilde

bireyin, toplumun ve insanlık hayatının değerler sistemini, yaşayın biçimi-

5 iran aydınları, çoğunlukla ideolojinin sınıfsal olması gerektiğini sanırlar oysa böyle değildir. Bir ideoloji,

dini ya da ulusal olabilir. Alman ideolojisi adlı kitap, ideolojinin bir millete de dayandırılabilmesine

tanıklık etmektedir.

36 İSLAM BİLİM

ini ve ideal konumunu bütün boyutlarıyla yorumlayan, Nasılsın Ne yapıyorsım

Ne yapmalı Ve Ne olmalı sorularını cevaplayan bir inançtır.

Ama dünya görüşü, insanbilim, toplumbilim, tarih felsefesi ve ideoloji, anlamlı

ve kavram taşıdığı ve hayata ve harekete geçtiğinde bu öğretiyi de iki

şey belirginleşir.

MEDİNE-i FAZİLA [ÜTOPYA]

Ütopya, herkesin zihninde beslediği, gönlünde arzuladığı, insan toplumunun

o şekilde biçimlenmesinin telaşında olduğu ideal bir toplumdur. Bütün

felsefeler, dinler ve insanlar, zihinlerinde mutlaka bir ütopya taşırlar. Ceimet,

birdinin zihninde Medine-i fazıladır. Eflatun'un ütopyası, çağın aristokrat ve

düşünür Yunanlıları için Medine-i fazıladır.

Thomas More'un 'Güneş Kenti' ve 'Tanrı Kenti' vs. birer ütopya'dır. Jean

Isoulet'nin 'Temiz Kent'i de öyle. Şia'nın, ahir zamanında gerçekleşeceğine inandığı

'evrensel adalet toplumu' da öyle.

Eski kitapların birçoğunda Cabulka ve Cabulsa gibi kentlerden söz edilmiştir.

Bu kitaplarda anlatılan kent, hayallerinde yarattıkları ve insanların,

yönetiminin, dinin, siyasal kurumların, toplumsal ve ahiyal tabakaların, iktisadın,

toplumsal temellerin, düşüncenin, kültürün, çocukların ve öğretmenlerin

hep gerektiği şekilde olduğu örnek bir kenttir.

Buna göre, ütopya üretmek -görünürde dediklerinin tersine- her idealist⁶ insanın bireysel ve kesin gereksinimidir. Yani her insan bir amaç taşınmaktadır.

Buysa, üstün bir topluma sahip olma arzusunun her insanın yaratılışında, her toplumun vicdanında bulunduğunu göstermektedir. Bu da insanın yetkinlik arayış ruhunun tecellisidir.

Ama üstün toplun¹, bir öğretide artık hayali bir toplum olmayıp ideal bir toplumdur. Bu, bir öğretinin ilkelerine göre temellendirilmelidir. Bu öğretiye inananlar, bu toplunda yaşamayı özgür ve ideal bir insanı yaşayış olarak görürler ve onun gerçekleşmesi için uğraş verirler.

Amaç toplum ya da üstün toplun, öğretiye inanan birey ya da topluluğun gereksinim duyduğu ve şu anki insan toplumunun o şekilde değişmesini istediği bir toplumun zihinsel ve inançsal betimlemesidir.

Aslında, hayali toplumların varlığı, insanın hep mevcut durumdan arzulanan duruma doğru devinin¹ içinde olduğunu göstergesidir; ister hayali olsun,

⁶ Burada ideal ve idealizm, hayalperestlik ya da zihnin esas oluşuna ve düşüncenin özdeş gerçeklikten

öncelikli oluşuna inanmak anlamında olmayıp hedef ve sona inanmak ve amaç taşımak anlamındadır.

Sürekli olarak bugünden ve mevcut gerçeklikten geçerek son hedefe doğru giden bir kimse,

evrime, ilerleyen devinime, amaca ulaşmaya ya da nihai yaratmaya, nihai amaca, mutlak gerçeğe,

tarihin sonunda yüce amaçların gerçekleşeceğine ve var olan her şeyin sonu olacağına da inanmalıdır.

Böyle bir kimsenin ideali bulunmalıdır. işte bu, idealisttir. Dolayısıyla idealist, burada, amaç peşinde

olan, bulunduğu konumda duraklayıp kalmayan, olması gerekene doğru ilerleyen ve onu bulmak

ya da yaratmak telaşında olan insan demektir.

ister bilimsel olsun, ister Eflatun'un ütopyası olsun, isterse Marx'ın sınıfsız toplumu olsun.

Fakat bir öğretideki arzulan toplum, bilimsel ve gizil olarak özdeş ve aynı zamanda o öğretinin ruh ve yönüyle uyumlu, bu öğretideki dünya görüşüne dayalı ve son hedefe ve bu öğretiye inanan insanın hayat felsefesine uygun bir toplumdur.

İDEAL İNSAN

İdeal insan, bir arzudur. Bulunması gereken insan, olması gereken insandır ideal insan. Bu insanı Ariflerimiz de aramaktaydılar; o olmak ve ona ulaşmak uğraşındaydılar.

Tasavvuf ve özellikle de felsefe ve hikmet-i işrak kitaplarınızda [son derece açık anlamda ve belirgin ve somut özelliklerdel işaret edilen Ehlil insan, kendi insanı yükseliş ve evriminin son noktasına ulaşmış, insanı miracın zirvesine varmış, şehvet bağından sıyrılmış ve insana özgü uçuşa nail olmuş bir insandır.

Faşizm, Süpermen'den söz etmektedir; Nietzsche ise, Tanrı'nın varisi olan insandan.

Hegel de tarih felsefesinde kendisine özgü idealizme göre, mutlak idealinin kendi evrim aşamalarını -öz bilincinde- geçtikten sonra üstün insanda mutlak öz bilincine ulaşan ve onun deyişiyle Tanrı'nın, o insanda kendi idealini tanıdığı bir geleceği öngörmektedir. 19. yüzyıl Alman ahlaki sosyalizmini [ki çoğunlukla Hegel'in toplumcu öğrencileri bu sosyalizme inanırlardı.], insanı ayıplamış kılan, değiştiren, kendi gerçek ve yaratılışına yabancılaştıran burjuvazi ve zühtçülüğe [dünya düşkünlüğü ve ahiret düşkünlüğü] karşı savaşırken yaratılışın sağlıklı insanının, insan olan insanın, bütün yeteneklerini özgür ve

sağlıklı olarak yetkinleştirmiş insanın arayışı içindeydiler. Hatta materyalizme dayanan ve aydınlarımızın anladığı kadarıyla insanı bir iktisadî hayvan olarak tanımlaması gereken Marksizm de L'homme total den söz etmektedir; Tani insan; gerici ve bozucu etkenler, iktisadi durum, sınıfsal düzen, insanlık dışı çalışına koşulları ve adaletsiz ve uygunsuz kurumlar aracılığıyla örselenmiş, eksilenmiş, felç olunmuş, parçalanmamış, bozulmamış, kendisini yitirmemiş, çarpılınmış, aline olmamış bir insandır; para kulu, tek boyutlu, sömüren, sömürülen, efendi, köle, şehvet düşkünü, züht kulu, riyazetçi, amele, işsiz vs. olmayan, eksik değil tam olan, dosdoğru olan insandır.

Dolayısıyla, bütün öğretiler -ister maddi, ister irfanî olsun- kâmil ya da tam insan tipinden, arzulanan bir insandan, insandaki ideal bir örnekten zihinsel

7 Aınasyon konusunda bilgi edinmek için Meşhed Edebiyat Fakültesinde verilen Medeniyet Tarihi derslerine, Ronermend dergisinin 2. sayısında Sartre'ın Şiir Nedir başlıklı yazısının girişine, Tahran Sainayi Fakültesinde verdiğim Aınasyon başlıklı konferansa, irşad'da verdiğim Ali insanı Temam başlıklı konferansa ve sayın Dr. inayet'in Cihanı ez Had Bigane [Kendine Yabancı Bir Dünya] adlı değerli kitabındaki ilgili makaleye bakınız.

38 İSLAM BİLİMİ

bir tasavvur taşırlar. Yoksa toplumsal felsefe, ahlaki öğreti ve yaşama çizgisi, bir yön taşımadığı için anlamsız olurdu.

İnsanlık örneği, yön bağışlayan, hareketimize baskı yapan ve ona doğru adım atmamız ve o örneğe daha da yaklaşmamız için elimizi ve düşüncemizi çalışmaya zorlayan bir örnektir. İnsan türünden, aşkın bir tipi tanımaksızın ve ideal bir örneğe sahip olmaksızın insan bireyleri eğitilemez. Gizil insanı bilmeliyiz ki böylece ona ileri teknik ve gelişkin yeni eğitim ve öğretim bilimiyle

yaşayan insanılda gerçeklik kazandırılır.

Eğitim, insanın olması, yani onun o ideal tipe yaklaştırılması demektir. İnsanın olmasını -yani eğitim ve öğretimi- üstlenen kişiye bireyden ne yaratmak istiyorsun diye sorup Bu bizimle ilgili değil. Beyninin altüst oluşuna acımak gerek. Çünkü çok sarsıldı. diye cevap alırsak, Sen, insanı şu anki durumundan başka bir duruma getirmeye çalışıyorsun. Senin için ideal olan o durum nedir O, olması gereken insan olmalı değil mi Hiç kuşkusuz. Öyleyse o nedir deriz.

Buna karşılık şunu söyler; .Biz, eğitim ve öğretim uzmanı ve sorumlusuyuz.

Başkası bizimle ilgili değildir. Bu felsefedir, idealizmdir, dindir.

Öyleyse ne yapmak istiyorsun sayın yapıcı

Böyle bir eğitimin ve öğretim uzmanı, yüzlerce marangozluk gerecini, çeşit çeşit kıymetli keresteleri toplayan ve yoğun bir titizlik, dikkat ve ustalıklarla işiyle ilgilenen ve ölçüp kesip yontan marangoza benzemektedir tıpkı. Bu marangoza

Ne yapmak istiyorsun diye sorduğumuzda Bunu düşünmedim. Ben idealist değilim, gerçekçiyim; yani her şey olduğu gibidir. Çalışma masası yapıyorum; hem de son teknolojik buluşların ışığında, en modern teknoloji araçlarıyla. diye cevap verir. Kabul, ama bu masanın başında kimin çalışacağını ve ne iş yapacağını anlamalı değil misin

insani değerler sistemini, zihnimizdeki ideal insan -inandığımız aşkın insanın ideal tipi-belirlemektedir. Olması gereken ama bulunmayan örnek bir insan, örnek bir model... Eğitim ve öğretim, çalışma ve çabalamaların bütün hedefi, insanlığı nesilden nesile ona daha benzer kılmaktır.

Bu yüzden her öğretimi, insan ortamında, aşkın insandan ideal bir betimleme

sunmalıdır. Yoksa tüm çabaları anlamsız, hareketi hedefsiz olacaktır. Şimdi zihnimize şu soru nabzımı tutmak bakımından gelebilir. Bu olan, yine de hem toplum, hem de insan için standart mıdır? Yerinde bir soru; buracıkta gündeme getirilmesi gerektiği anlamında. Çünkü ideal örnek, şu anki insanın ya da toplumun korunması ve kalıplaştırılması değildir. Hatta tam tersine, hedefli, kendi yüce düşünsel ve ideal örneklerine doğru giden insan ya da toplum, kendi seyri içerisinde klişeleşmiş kuralları, değişmez kalıpları alaşağı etmekte, kırmaktadır hep. İdeal toplum ve insan, sabitleşme şeklini değil hareket yönünü belirleyen bir cazibedir.

Durağanlık etkenlerini ve alıkoyucu nedenleri ortadan kaldıran, hareket

...

Ali ŞERiATi 39

etkenidir. Standartlar, insanı daha önce yapılmış boyutlar ve kalıplar içine döküp dondurarak korumakta ve böyle ol demektir. Amaç peşinde olma ve idealcilikse onu bu biçimlerden kurtararak her dönem ve devrinde atmakta ve denize, o mutlak sonsuzluğa sürmektedir. Bu yüzden sözlerimin başında, üretilmiş ve değişmez kurallar belirlemeye inanmadığının ölçüde, kayıtsızlığı, başıboşluğu ve sorumsuzluğu da düşünmediğimi ve kayıtsızlık ya da kayıtlılık yerine, yönü seçmek gerektiğini; olma şeklini ya da şekilsiz olmayı değil, sürekli bir evrimsel oluşu, süreğen bir hareket ve hicreti seçmek; bir yere varınayı değil, bir yöne gitmeyi seçmek gerektiğini söyledim.

Buna göre, bir öğretinin plau aşağıdaki gibidir;

1- Dünya görüşü [öğretinin altyapısı],

2- İnsanbilim,

3-Tarih felsefesi,

4- Toplum bilim [üç esas temel],

5- İdeoloji,

6- Amaç toplum,

7- Amaç insan [1 numaralı şekil].

Bu esas üzerine, şimdi bu ilkeleri açıklama gereği duymaksızın kendi düşünsel şemamı, benim inanç öğretimim tain şekli ve sistemi olan şemayı çizebilirim.

DÜNYA GÖRÜŞÜ; TEVHİD

Benim dünya görüşüm tevhidden ibarettir. Elbette bir inanç olarak tevhid, bütün muvahhidlerin ittifak ettiği bir konudur; ama burada bir dünya görüşü olarak söz ediyorum tevhidden. Benim görüşüm ve tevhidi dünya görüşünden amacım, bütün dünyanın, dünya ve ahirete, fizik ve fizikötesine, madde ve manaya, ruh ve cisme ayrılarak değil, tek vahdet olarak algılanmasıdır. Yani tüm varlığın, tek bir küll, tek irade, akıl, duygu ve hedef taşıyan, diri ve şuurlu

8 Burada ve bütün başka yerlerde ben kelimesini kullanmam, başkalarının ağzından konuşmuş olmak istemediğimdendir. Tevhid şu anlamda, ümmetse şu anlamdadır; islam bunu söylemek istiyor,

Şiilik şunu; ya da toplum bu, sınıf şudur; ideoloji böyle, bilim şöyledir vs. dediğimde islam, şiilik, ideoloji

ve sınıf budur deme; ben diyorum, bence böyle, diye konuş ki insanlar bunun herkesin sözü değil,

bizim sözümüz değil, senin sözün olduğunu bilsinler. diye karşı çıktılar. Dedim, pekala! Ondan sonra

ben inanıyorum, benim görüşümce, burada benim kuramım vs. dedim. Baktım yine bağırılmaya

başlıyorlar, neden hep ben diyorsun diye. Şimdi nasıl konuşacağımı şaşırdım. Ne beni kullanmam

mümkündü, ne de kullanmamam. Öyleyse konuşmamalıydım! Belki de amaçları budur! Her ne olursa

olsun bir anımsatmada bulunmam gerek Her ne söylüyorsam ve her ne hakkında söylüyorsam, birincisi,

kendi birikimlerimle elde ettiğim kişisel görüşümdür ve iyisiyle kötüsüyle benim malımdır. ikincisi bu doğrudur; bundan başkaca yoktur diye inanmıyorum kesinlikle. Üçüncüsü, sözlerim benim şu amma aittir, belki yarın düzeltir ya da değiştiririm. Dördüncüsü, vız vızlara kulağım borçlu olmadığı oranda gözüm, doğru eleştirisiyle kusurumu bana gösterecek bir görüş sahibi beklemektedir. Birinin hesaplı bir sözü varsa, onu sövgü ve ihanetle de karıştırmış olsa sonsuz teşekkürle karşılarım. Saf sövgünün, yalanın ve suçlamanın işbirliği ettiği şeyi dinlemem ...

40 İSLAM BİLİMİ

tek bir gövde olarak algılanmasını amaçlıyorum. Çokları inanmaktadırlar tevhide, ama sadece bir din.İ felsefi görüş olarak; Allah birdir; birden çok değildir.

Sadece bu kadar, fazlası yok Ama ben tevhidi, bir dünya görüşü olarak anlıyorum ve İslam'ın onu bu kavramla söz konusu ettiğine inanıyorum. Aynı biçimde, şirke de aynı açıdan bakıyorum. Şu anlamda şirk de bir dünya görüşüdür; dünyayıun ayrılıklar, çelişkiler, uyumsuz kutuplar taşıyan, birbirine uymayan devinimler, ayrı ayrı ve bağıntısız özler, eğilimler, hesaplar, ilkeler, hedefler ve iradelerle dolu düzensiz bir dizge olarak algılanmasıdır. Tevhid, dünyayı bir imparatorluk olarak görür, şirkse bir feodalizm olarak

Bu algılayış ile materyalizmin ya da natüralizmin arasındaki fark şudur; Ben dünyayı diri, iradeli, özbilinçli, ideal ve hedef sahibi bir varlık olarak kabul ediyorum. Dolayısıyla varlık, hayat, irade, duygu ve anlayış taşıyan uyumlu bir düzenle diri bir varlıktır, tıpkı mutlak büyük bir insan gibi [dünyaya benzeyen ama eksik, küçük ve görelî' insanın tersine]. Yani irade, yaratıcılık ve hedef, sahibi bir insanı, mutlak derecesine değin tüm boyutlarında örnek şeklinde genişletirsek dünyaya ulaşmış oluruz. İnsan ve Tanrı ilişkisi, fizik ve fizikötesi ilişkisi, Tanrı ve doğa ilişkisi -ki bu söyleyişleri kullanmaktan hoşlanmıyorumaydınlığın

yanan lamba ile ilişkisidir; insan bireyinin bilinciyle gövdesinin ilişkisidir.

9 Bilinç gövdeden ayrı değildir, bilinç gövdenin bir parçası değildir, gövdenin kendisi değildir. Gövdeye yabancı değildir ve aynı zamanda, bilinçsiz bir gövde kokuşmuş bir leştir. Böyle değil mi Dolayısıyla ben, vahdet-i vücud [Pantheisnle]a, çokluk [politheisrne]a, teslis [trinite]e ve ikiciliğe [dualisme] değil, ancak tevhide inanırım. Tevhid, dünyayla ilgili özel bir algılamadır.

Tevhidi dünya görüşü, varlıkta külli bir birliği gösterir. Birbirinden ayrı üç temel arasında birlik; Tanrı, doğa ve insan.1o Çünkü kaynak birdir, hepsinin tek yönü vardır ve hepsi tek bir irade ve ruhla hareket ve hayat taşımaktadır.

Bu dünya görüşünde varlık iki itibarı yöne ayrılmaktadır;

Gayb ve Şehadet; yani bugünkü söyleyişle duyumsanan ve duyumsanmayan ya da daha açık anlamıyla, inceleme, bakma ve tecrübemizden [ve sonuçta bilimden] uzak olan ve duyusal kavrayışımıza gizli olan şey ile ortada olan ve görülen şey. Bu ise bir tür ikicilik ya da ikilik değil, İnsana ve onun bilgiyle olan ilişkisine oranla görelî bir bölümelemedir. Dolayısıyla gayb ve şehadet

9 Hz. Ali'nin sözü burada ne denli derin, güzel ve aynı zamanda da açıktır Allah, eşyanın dışındadır, ama yabancı değildir. Eşyanın içindedir, ama onunla özdeş değildir.

10 Vahdetin burada özde ve mahiyetteki vahdet olmadığını belirtmeliyim. Bu felsefi ve kelamî sözler, zihninizi örselemesin! Hepsini atın dışarı. Çünkü inancıma göre felsefi konuların -bu tür felsefeden evla- çözüm yolu, hepsini çözmeden zihinden dışarı atmaktır. Amaç şudur Bu üçü birbirlerine uzak, yabancı ve karşıt değildir, aralarında sınır yoktur. Tanrı'nın, tanrlara özgü dünyada metafizikte ve aşkın dünyada bulunduğu, doğa ve maddeninse alt dünya olduğu, öte yandan da insanın tanrısının ayrı, doğanın tanrısının ayrı olduğu, tanrının ayrı, dünyanın ayrı ve insanın ayrı olduğu öteki felsefe ve

dinlerin tersinedir durum.

şeklinde yapılan bir bölümlenme, gerçekte kozmolojik [evrenbilimsel] değil epistemolojik bir konudur. Bu, mantıklı bir bölünme olup bilim de bunu benimsemekle kalınmaz, böyle bir bölümlerneyi kullanır.

Einstein, maddenin esas oluşuna, fizik dünyanın ilk ve temel taşı olarak inanan ve enerjiyi maddenin değişmiş ve artık şekli sanan materyalistlere ve bunun tersine, enerjiyi esas ezeli kaynak ve maddeyi de onun değişmiş ve sıkıştırılmış şekli sanan erkeci [energetist]lere karşı şunu duyurmaktadır; Karanlık oda deneyi, madde ve enerjiden hiçbirinin varlık dünyasının temel özü olmadığını göstermektedir. Hatta bu ikisi birbirlerine öyle dönüşürler ki bu dönüşüm, her ikisinin de taınmaz ve görülmez bir özün birbiri ardınca gelen görünümleri olduğunu, bu özün, kimi zaman madde şeklinde, kimi zaman da enerji şeklinde görünüm kazandığını, kendini bu iki şekilde gösterdiğini ve fizik biliminin, o duyurmasam varlığın sadece bu iki görünümüyle ilgisi olabileceğini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tevhidi dünya görüşünde doğa, yani şahadet alemi, ayetler ve sünnetler dizgesinden ibarettir.

Ayet kelimesinin seçimi, son derece derin ve şaşırtıcı doğal olgular anlatmak içindir. Deniz, ağaç, gece, gündüz, yer, güneş, deprem, ölüm, hastalık, olay, yasa ve hatta insanın kendisi birer ayettir. Aynı zamanda ayet ve Allah, birbirinden ayrı ve uyumsuz iki temel, iki öz, iki dünya ve iki kutup değildir.

Ayet, belirti ve işaret anlamındadır; tezahür demektir. Bu terimle eş anlamlı fenomen terimi, sadece fizik bilminde değil, öteki bilimlerde de bugün, duyular dünyasındaki her şeyi adlandırmada kullanılmaktadır; Fenomen, Farsçaya

pedide ya dapedipm-n Arapçayada zaliire şeklinde çevrilmiştir.

Görüngü ya da görüngübiliın,12 genel anlamda şu esasa dayanmaktadır;

Mutlak, gerçek, gerçekliğin temeli, dünyanın, doğanın ve maddenin esas özü, bizim asla ele geçiremeyeceğimiz şeylerdir. Var olan, duyumsanabilen, bilimsel olarak tanıyabileceğiniz, deneyebileceğimiz ve araştırabileceğimiz şey, duyumsanamayan gaybi bir asıl gerçeğin dışsal ve duyumsanabilen görünüşleri, belirtileri ve görünümleridir. Öyleyse fizik, kimya, ruhbilimi, dünya ve ruh gerçeğini sadece bu duyumsanabilen görüngü ve belirtilerini inceleyip çözümlenmekte ve sonuçta da tanıyabilmektedir. Bu durumda bilim, varlığın belirtilerinden izlerinden ve görüngülerinden söz etmektedir. Çünkü bizce duyumsanabilen doğa, bu belirti ve görüngülerin oluşturduğu dizgedir.

Bütün dini, bilimsel ve felsefi kitaplar arasında, doğadaki şeyleri ve bütün gerçeklikleri ve devinimleri ayet diye adlandıran sadece Kur' an' dır. Elbette İslam tasavvufunda ve ayrıca Doğu vahdet-i vücudunda maddi alem, Tanrı'nın ya da gerçek varlığın kendisi olan mutlak gerçekliğin uçsuz bucaksız,

11 Nemud ya da nemudar kelimelerinin Farsçada fenomen kelimesinin anlamını daha iyi karşıladığını ve fenomenoloji felsefesine daha yakın olduğunu düşünüyorum.

12 Husserl öğretisine bakınız.

42 İSLAM BİLİM

şekilsiz ve renksiz okyanusunun yüzeyinde oluşan dalgalar ve köpükler olarak kabul edilmektedir. Ya da idealizrnde ve dini, ahlaki felsefelerde, maddi doğayı Tanrı ve insana ters düşen aşağılık ve değersiz şeyler ve olaylardan oluşan bir diz ge olarak algılandıklarıdır. Oysa Kur' an anlatımında ayetlere büyük bir bilimsel değer verilmekte, ayetler aldatmacaları ve gerçeği örten örtüler değil,

tersine gerçeğin belirtileri olarak algılanmakta olup onları görmernek ve bir yana atmarnakla değil onlar üzerinde ciddi ve bilimsel olarak düşünmek ve onları tanımakla gerçeğe ulaşılabilceği belirtilmektedir.

Ayetleri, yani dünya görünümlerini bu tarzda algılamanın eski irfanın değil yeni bilimin algılayışına daha yakın olduğunu görüyoruz. Sufiyane vahdet-i vücud değil, çözümleneli bilimsel ve 'tevhid-i vücud'dur bu. Tevhidde, çokluğun, çeşitliliğin ve çelişkinin ne varlıkta, ne tarihte, ne toplumda, hatta ne de insanın kendisinde kabul edilmesi olanaksızdır.

Tevhid budur; sonuçta tevhid, fiziğin fizik ötesiyle, insanın doğayla, insanın insanla, Tamı'nın dünya ve insanla birliğini yorumlayıp açıklamakta ve hepsini uyumlu, diri ve özbilinçli tek bir tümel kururnda betirnermektedir.13

Tevhidi altyapının dünyada çelişki ve ayrılığı kabul edemeyeceğini söylemişim.

Dolayısıyla varlığın çelişkisi, insan ve doğanın, ruh ve cisrin, dünya ve ahiretin, madde ve mananın çelişkisi, aym şekilde hukuksal, sınıfsal, toplumsal, siyasal ve ulusal çelişki, toprak kan ve soy sop çelişkisi, tevhidi dünya görüşünde bulunmayan nesnelere. Çünkü tevhid, varlığa birlik gözüyle bakmak dernektir.

Fizik ile fizikötesi, madde ile rana, bu dünya ile öte dünya, duyulan ile duyulmayan, ruh ile cisrin, akıl ile işrak, bilim ile din, din bilimleri ile tabii bilimler, halk için çalışma ile Allah için çalışma, siyaset ile din, mantık ile aşk, ekme ile tapınma, takva ile yükünlülük, geçirin ile yaratıcıya dönüş ve dünya ile ahiret çelişkisi, efendi ile raiyet, hakim ile mahkum, kara ile ak, aristokrat ile alt sınıf, ruhani olan ile olmayan, Doğulu ile Batılı, mutlu ile rnutsuz, aydınlık ile karanlık, iyilik özü ile kötülük özü, Yunanlı ile Berber, Arap ile Acern, İranlı

olanla olmayan, sermayedar ile proleter, havas ile avarn, alim ile halktan kişi vs. arasındaki çelişkide olduğu gibi şirk dünya görüşüyle, yani ikicilik [iki parça görmek], teslis [üç parça görmek] ve çok parça görmekle uyumludur, tek parça görrenek dernek olan tevhidle değil. Bu yüzden, şirk dünya görüşü, toplumsal, sosyal ve sınıfsal şirkin alt yapısını oluşturmuştur hep. Yaratıcının çokluğu ise, yaratılanların çokluğunun açıklayıcısı, kutsayıcısı, ezeli ve ebedi olan 13 Nur ayeti, bu tasviri dünyaya ilişkin çizmektedir. Ayrıca Tanrı ve dünya arasındaki özel bağıntıyı bu tevhidi dünya görüşünde ortaya koymaktadır. Varlığın tamamı, bir yanan kandildir. Vahdet-i vücud ya da kesret-i vücud [varlığın birden çokluğu] değil, tevhid-i vücud deyişim bu anlamdadır.

ALi şERiATi 43

rak göstericisi olagelmiştir şirkte.14 Tanrıların çelişkisi de insanların çelişkisini doğal ve tanrısal göstermiştir bu dünya görüşünde. Tevhid ise bütün şirkleri olumsuzlamaktadır. Tevhidde zerrelere tümü ve varlığın bütün devinim ve görünümleri uyum içerisinde yürümekte ve tek bir yöne doğru akıp gitmektedir. O yöne yönelmeyense yok olucudur.

İnsanın bütün toplumsal güçlere olan bağımlılığının olumsuzlanması ve insanın tüm boyutlarda kendine özgü bağıntısının bilinçle ve varlığa egemen olan iradeyle olması, tevhidi dünya görüşünün dayanağı, tüm yön ve amacı, inancı ve gereksinim duyduğu yan ile birlikte bir odak noktası olup dünyadaki tüm devinimler o tek mihverin çevresinde dönrnektedirler; bütün zerreler, bütün k~Unat her noktanın merkeze kadarki ışığının eşit olduğu bir dairede devinim içindedirler. Bu ise, varlığın manevi ve güçlü merkezidir; yani varlığın gövdesine egemen olan salt irade, salt bilinç ve salt güçtür. Yer, insan, Kabe, tavaf da toplam olarak dünyanın gerçek cisimlenişi olup bu anlama gerçeklik

bağışlamalda ve dünya görüşünden gerçek bir görünüm sunmaktadır.

Tevhidi dünya görüşünde insan, sadece tek bir güçten korkar, sadece tek yargıcın önünde sorumludur, sadece bir tek kıbleye yönelir ve sadece tek bir ele ve odağa çevirir bakışını, hepsi bu. Bunun karşıt kavramıysa şudur; ondan başka her şey hiçtir, boştur; tüm farklı yönelişler ve uğraşlar, rengarenk korkular, tainahlar ve dayanaklar anlamsızdır, yararsızdır, başıboşluk demektir.

Bu yüzden tevhid, bireye bağımsızlık ve yücelik bağışlar. Sadece onun -ki varlığın hakimidir- karşısında teslim olmak, insanı korku ve açgözlülüğün alçaltıcı bağları ve yalancı güçler karşısında başkaldırıya zorlamaktadır .Is

iNSANBİLİM; ADEM'İN YARATILIŞI

[Çelişki; Allah-iblis, Ruh-Balçık]

Kur'an'ın diliyle konuşuyorum. Çünkü en derin ve en ileri hümanizmi

Adem ve onun yaratılış kıssasında bulunuşumdur. Adem, İnsan türünün tezahürüdür.

İnsanın, biyolojik anlamda değil felsefi anlamda insanın türsel gerçeğidir.

Kur' an, insandan biyolojik anlamda söz ettiğinde, tam olarak tabii bilimlerin

diliyle konuşur; Nutfeden, pıhtıdan, ceninden vb. söz eder. Fakat Adem'in

yaratılışında ise anlân, gizem ve felsefe dolu bir müteşabihin dili vardır. İnsanın

yaratılışının, yani onun manevi gerçeği ve yazgısının, türsel niteliklerinin

Adenlin yaratılışında bir formülü vardır;

Allah'ın Ruhu+Kokuşmuş Balçık=İnsan.

14 Halik [Yaratıcı], şirk dinlerinde rab [Tanrı]dan ayrıdır. Kimi zaman tanrıların kendileri, büyük bir

yaratıcının yaratığı olmakla birlikte dünyanın ya da insanın ya da hayatın sulta sahibi olarak sayılıyorlardı;

bir sınıfın ya da ulusun ve soyun özel mabudu olup beşeri şirki yoruma kavuşturuyorlardı.

15 Daha fazla açıklama için bak. islam-şinasi, Tevhid Esası, 13. Aşama; Camie sinasi'yi Şirk [Şirk

Sosyolojisi], Tahran Edebiyat ve insani Bilimler Fakültesinde verilen konferans; mi'ad-ı İbrahim

[İrşad'da ve Meşhed Üniversitesi'nde yapılan üç konferans.]

44 İSLAM BİLİMİ

Kokuşmuş balçık ve Allah'ın ruhu, iki remiz ve iki sembolik işarettir. İnsan, gerçekte ne ko kuşmuş balçıktan yapılmıştır, ne de Allah'ın ruhundan.

Tersine birincisi, mutlak aşağılığı, yerinde saymayı ve duraklanmayı göstermektedir.

Ötekisiyse sonsuz ilerlemeyi ve bilimsiz yüceliği anlatmakta olup insan dilinde bu anlamı tam olarak ortaya koymak için Allah'ın ruhundan daha iyi bir bileşim bul unamaz.

Kur'an'ın sözü [İnsan, Allah'ın ruhundan ve kokuşmuş balçıktan terkip olmuştur] İki Sonsuz [Deux Infinis] adlı eserinde Pascal'ın yaptığı yorumla aynı anlamı taşımaktadır. Pascal, orada şöyle söylemektedir; İnsan, iki sonsuz arasında bir varlıktır; sonsuz aşağılık ve güçsüz ile sonsuz yüce ve görkemli arasında

...

Fakat her ikisi de aynı gerçeği anlatmakla birlikte Kur'an'ın söyleyişiyle

Pascal'ın söyleyişi arasında oldukça büyük bir mesafe vardır; Allah ile Pascal arasındaki mesafe kadar.

insani durum [situation humaine] -varoluşçuluğun dayandığı şey- da insanın fitratı gibi, ikili bileşimine ve yaratılışının çelişkisine dayanan başka bir açıklamadır. Kur'an'dan anlaşıldığına göre insan, iki çelişik kutup olan AllahŞeytan .kutupları arasında bir konumda bulunan bağımsız ve sorumlu bir iradedir.

Bu iki çelişğin bir araya gelmesi -ki onun hem yazgısıdır, hem sergüzeştir- onda hareketi, evrimsel-cebri ve diyalektik bir hareketi ve insanın özünde ve yaşayışında çelişik iki kutup arasındaki sürekli savaşını yaratır.

İkili ve çelişik Tann-Şeytan ya da ruh-balçık bileşimi [ki insan bu ikisinin

toplamıdır], insanın diyalektik bir gerçeklik olduğunu söylemek ister.16

Allah ya da Allah'ın ruhu -ki inutlak ve sonsuz temizlik, yücelik, güzellik, görkem, güç, yaratıcılık, bilinç, görme, bilme, sevgi, rahmet, irade, özgürlük, bağımsızlık, egemenlik ve ölümsüzlüktür- insanda, onu doruğa doğru çeken, göğün görkemine, göksel miraca, Allah'ın ahlakıyla donanınaya sürükleyen bir

yeti ve çekimdir. Oraya kadar ki insan, doğanın bütün gizlerinin bilincinde

olacak bir bilgiye ulaşır; maddi ve manevi bütün güçlerin, yerin ve göğün, güneşin

ve ayın, hatta Allah'ın meleklerinin -Allah'a en yakın melekler de dahil.,

onun karşısında teslim bayrağını çekerek yere kapandıkları, dünya saltanatma

16 Biliyorum elbette iki zıddın birleşmesi olanaksızdır. Yine İki çelişğin birleşmesinin ve ortadan

kaldırılmasının olanaksız olduğunu da biliyorum. Ama bu, aslında mantıkla, Aristo mantığıyla, yani

biçimsel ve zihinsel mantıkla ilgili bir olaydır. Ne var ki diyalektiğin zihinsel biçimlerle ilgisi yoktur.

Diyalektik, özdeş gerçekliklere yöneliktir, zihin ve aklı biçimlerin hareketini değil, özün ve doğal

nesnelerin hareketini anlatır. Zihin dünyasında, tek bir nesne aynı anda, sıcakken soğuk olamaz; aynı

biçimde büyük olduğu aynı anda küçük olamaz. Bunun doğada olanaksızlığı bir yana bu esas olarak

böyledir. Akıl, diri bir varlığın ayrı durumda ölü olabileceğini düşünemez. Çünkü ölüm ve hayat, birbirinin

çelişğidir. Ama fizik dünyada aslında ölüm ve hayat yanyana ve birliktedir. Bir paranın iki yüzü

gibidir ölüm-ve hayat. Ağaç, hayvan, insan, toplumsal düzen, annelik şefkati, aşk ve benzerleri, yaşadıkları

ve olgunlaştıkları sırada aynı zamanda kendi yaşlılık ve ölümlerini de yaratırlar. Hz. Ali şöyle

der Bir insanın aldığı soluklar, onun ölüme doğru attığı adımiard ır! Hayat soluğu, ölüm adıımıdır.

ALi ŞERifti 45

dayalı bir varlıktır; tayımsı bir kuldur. Bilinçli, gören, yaratan, yargılayan,

bilen, hikmetli, müdebbir, temiz ve yüce bir iradedir. Yeryüzünde Allah'ın emanetçisi, cennetteyse ölümsüz bir yaratık olan bir iradedir o.

Niçin Nasıl Ondandır bir yarı parıçadır; Allah'ın ruhudur. Bu ise onu yücelmeye, evrime, 'mutlak'a, Allalı'la, ilahı doğa ve yaratılışa doğru kanatlandırılan, devinim ve yücelişe doğru sürükleyen tezdır. Ne var ki birincisiyle çelişen güçlü bir etken de onu çökeltileşmeye, donuklaşmaya, duraklamaya, ölüme, aşağılığa, çirkinliğe ve kokuşmaya çekmek ister. Böylece, taıu·ısal bir ruh taşıyan ve sel gibi çağıayıp coşarak akan, önündeki pislikleri süpüren, kırıp döken ve yolunda yeşillikler, mutluluklar, bahçeler ve güzellikler filizlendiren, tün bunları, denize, ımutlak saf ebediliğe ulaşmak. İçin yapan insanın, sel suyunun dibine çöken, dibe oturup kalan, pekişip sertleşen, yarılan, testicilerin çainuru gibi [salsal ke'l-fahhar] yeri kaplayan, kaynaldan tıkayan, tohumları altına alan, yeşilliklerin üzerine çöken ve üzerinde hiçbir ot bitineyen lığ gibi, deviniminden geri durmasını, durağanlaşmasını, tarla yerine balçıklık, deniz yerine bataklık olmasını, hareket yerine duraklama, hayat yerine ölün, Allah'ın ruhu yerine kokuşmuş balçık ve taşıaşmış lığ olmasını sağlainaya çabalar.

Bu ise, tezi reddeden, çürütmek isteyen, insanı tezin karşıtı bir yöne sürmeye çabalayan antitez [tezin karşıtı]dir.

Bu iki çelişğin bir araya gelmesiyle savaşın ve devinin ortaya çıkar. Sonuçta da evrim, bu ikisinin sonuç ve bileşimi [sentez]dir.

Allah'ın ruhu ile kokuşmuş balçık arasında iki sonsuz arasındaki kadar uzaklık vardır. İnsan ise bu ikisi arasında seçim yapması gereken bir ikircik, bir sallantı, bir özgür iradedir. Balçığın içinde, sertleşiniş lığların altında, ruhu, Allah'ın ruhunu seçmek ne kadar da zor ve ağırdır. O yanda, üstünLin en üstünü,

hayal edilebilenden daha yüce ve büyük olan sonsuz ve mutlak yetkinlik, güzellik, gerçek, güç, bilinç ve irade bulunmaktadır [ahiret]. Bu yanda da aşağıının en aşağısı, mutlak ve sonsuz eksiklik, çirkinlik, yanlışlık, güçsüzlük, bilgisizlik ve tutsaklık, hayal edilebilenden daha aşağı, daha çirkin, daha bencildir [dünya].

Böyle olduğunu görüyoruz bunun. Ruhun görkemi, yücelik, güzellik, bilinç, iyilik, temizlik, inanç, fedakarlık ve yaratılış saflığı bakımından insan zihnini şaşkınlığa düşüren, hiçbir maddi ve gaybi varlığın, inecek ve perinin sahip olamadığı yerlere yükselmiş insanlar tanıyoruz. Pislikte, alçaklıkta, zaafıta, çirkinlikte, korkaklıkta, canilikte, hiçbir canlının, hiçbir mikrobun ve hiçbir şeytanın, tozlarına bile yetişemeyeceği insanlar görüyoruz. Çünkü pislikte, çirkinlikte ve kötülükte de insan, yetkinlik, özgürlük ve güzellikte olduğu gibi bitimsizlik sahibidir. Şu anlamda ki bir ucu Tanrı'dır, bir ucu şeytan. İki aksa [uç]

da iki mutlak olanak. İnsan sonsuz sayıda aşağı ile sonsuz yücenin bulunabileceği bir caddedir. Bu cadde, varlık alanında çekilmiş bir çizgidir. Her şeyin içinden geçmektedir. İnsan ise 'sorumlu bağımsız irade' dir. O, hem seçmek

46 İSLAM BİLİMİ

durumunda olan irade, hem de seçilmek durumunda olan muraddır. Brahmanizm'deki söyleyişle; Hem yolcu, hem yol, hem de gitmektir. Kendi balçıkısal benliğinden, tanrısal benliğine doğru sürekli bir hicret içindedir insan. İnsan, bu özlerin bir araya gelişi, diyalektik varlık ve ikilW bir acubedir. Tanrı ise burada, yani insanın özünde, insanın hayat yolunda bir sonsuz yön anlamına gelir. Aynı biçimde balçık ve çamur da bu anlama gelir. Yoksa insanın gerçek yapısı, onda bugün gördüğümüz ve bilimin sözünü ettiği, tanıdığı ve tanıyabildiği

şeydir.

Kur'an da onun yaratılış ve yapısını bilimsel [felsefi değil] bir anlatırola tekrar tekrar ortaya koymuştur. Onda Allah'ın zatından hiçbir unsur yoktur; olmayacaktır da. Allah, onda, Allah' a doğru -mutlak öze ve bitimsiz olgunluğa- varan bir yöne gitmek için bir yetenek ve olanak anlamındadır.

Bu yüzden, şu derin anlamlar taşıyan, Biz Allah' tanız ve ona dönücüleriz.

sözünü ben yaygın tefsirlerin anlamıandırıdığı gibi anlamlandırmıyorum.

Bundan ölüm ve kabir şeklinde bir anlam çıkarır söz konusu tefsirler. Sanki

kabre düştüğümüz andan başlayarak Allah'ın iradesi altında olmaktadır ve

Allah'ın memurları bizi bu dünyadan -ki bizim malınızdır- alıp nakletmektedirler.

Ayrıca vahdet-i vücudcuların verdiği şu anlamı da vermiyorum;

İnsan, Allah'ın öz zatına hulul etmekte [geçmekte] ve denizde bulunan ve cıağıldığında

deniz haline gelen köpük gibi kendinde fani ve Allah' ta baki olmaktadır.

Bu ayette filı [onda] değil ileylı [ona] denildiğini görüyoruz. Yani onda

değil, ona doğru döneriz. İnsanın evrim yönünden, yani sonsuz olgunluktan

söz edilmektedir.

İnsan, bu diyalektik olgu, sahip olduğu çelişik ikili yapı nedeniyle zorunlu

17 islam'daki Allah-şeytan ikiciliği [dualizm] ile Zerdüştlük ve Maniheizm gibi ikici dinlerdeki TanrıŞeytan,

Aydınlık Zurvan-Karanlık Zurvan ikiciliği aynı olmayıp islam'daki Allah-Şeytan ikiliği

tevhidle de çelişmez. islam'da Ahura-Ehrimen [Tanrı-Şeytan] çatışması, savaşımı ve ikiliği dünyada

değilinsanda söz konusudur. Şeytan, antitez ya da Allah'ın karşıtı değil, Allah'ın aciz ve muti kuludur

ve insanla olan düşmanlığında Allah'tan ruhsat almıştır [Şeytan için bağımsız bir gücün varlığının

olumsuzlanması]. O, insanın tanrısal yarısının antitezidir. Aydınlik ve karanlık, Allah ve iblis

çatışması,

insanların dünyasında [toplum ve birey] gerçekleşir. Allah-iblis toplamı ise insan demektir.

Yoksa dünya, mutlak ve rakipsiz saltanat Allah'ındır. Dünyada hep aydınlık, iyilik ve güzellik vardır.

Orada hayır ve şer çatışması yoktur. Orada Ehrimen [Şeytan]'ın yeri yoktur.

18 Görünümde ortaya çıkan benzerlikler yüzünden, kimileri, benim burada kullandığım kavram ve terimlerin, mutasavvıfların, Hint filozoflarının, Platonistlerin ve vahdet-i vücuda, hatta hululiyeye ve müşebbeheye inanan kimi islam kelamcılarının sözleriyle benzer olduğunu düşünmektedirler. Bu görünüşteki benzerlikler nedeniyle sözlerimi onlarla karıştırmamak gerek. Çünkü ben, onların, Allah'ın

zâtı, sıfatlarıyla olan ilgisi, vahdet-i vücud, hadis ve kadim farklılığı, heyula, cevher, akl-ı evvel, nüfus-i

felekiye, envar-ı ispehbodye vs. konularında yaptıkları araştırmaları anlamıyorum. Anlamak da istemiyorum.

Aslında kendileri de anlamıyorlar; Allah korusun, sizin de anlamanız gerekmiyor! Çünkü o akıl almaz hayaller, anlaşılmak için değildir asla. Burada söylediğim şey, bütünüyle bir gizem ve işaret anlamındadır. Söylediklerimin tümü, insanı değerler, inanç, ahlak ve eylem konuları anlamındadır. Sürekli olarak kaçıp ürktüğüm birincil felsefe sorunlarından, kelam konularından, tasavvuftan, eski hikmetten, malihülya lı saçmalardan, dünya ötesine ait hayallerden söz etmiyorum.

Ali ŞERiATi 47

olarak hareket konumundadır; çelişme ve savaşım alanı onun kendisidir. İki güç arasındaki bu savaşım, ondaki sürekli evrimi gerçekleştirir.

Bu hareket, balçıktan Allah' a doğrudur. Allah neresidir Nereye kadardır

Sonsuzluktadır. Sonuçta insan hiçbir durağa varamaz; Allah'ta yerleşmez. Bu

toprak Allah mesafesi, insanın olgunluğunun evrimsel uzanımıdır. Ama ona

doğru, onun yönünde evrim ve devinim halindedir sürekli. Yani sonu 'O' olan

yüceliş ve yükseliş uçuşundadır insan. Ne var ki sonu olmayan bir yüceliştir

bu. O ise sonsuz, sınırsız ve uçsuz bucaksızdır. Bu da insanın; sonsuz aşağılıktan

sonsuz yüceliğe dek uzanan hareket ve devinim çizgisini ve aynı zamanda da onun evriminin [tekamül] nereye değin olduğunu gösterir; Allah' a değin, Allah'ın ruhuna değindir, yani sonsuza değindir, yani dur durak bilmez onun evrimi.

Sabit standartların burada ne reziliiklere düştüklerini görüyoruz. Ne değişmez standarttılar ya Kim sabit bir standart ortaya koyabilir İnsan, bir seçimdir; savaşım, çaba ve tanımadır; bir sürekli olmadır, sonsuz bir hicrettir; kendinde hicrettir; balçıktan, Allah' a değin hicrettir [enfüsi hicret] insan.19 Balçıktan Allah' a dek çizilen yol ise mezhep [din] adını alır. Mezhebin yol anlamına geldiği açıktır. Mezhep, hedef değildir; yol ve araçtır. Dini toplumlarda görülen bahtsızlıkların tümü, mezhebin [dinin] ruh ve yön değiştirmesi ve sonuçta, sahip olduğu rolün değişmesi nedeniyledir. Bu ise dini hedef kıldıkları için böyle oldu. Siz bir caddeyi hedef kılıp tuğla, asfalt ve süslemeyle uğraşın; yüzlerce yıl, nesilden nesile bu cadde üzerinde çalışın; caddeperest olun, caddeye inanın, onu sevin, ona aşk besleyin; onu gördüğünüzde ya da adı kulağınıza çalındığında coşku ve heyecandan ağlamaya başlayın; ona yan bakanla savaşın; bütün zaman ve paranızı onu süslemeye, onarmaya, temizlemeye verin, yaşamanızla ilgili işlere koşmak için onu bir an olsun terk etmeyin, hep onun üzerinde yürüyün, onda eğlenin, ondan söz edenin; toprağını yüzünüze gözünüze sürün, derdinize deva yapın. Ne olacaksınız Kayıp. Evet, sizin bu doğru, tam ve gerçek yolunuz, sizi hedeften alıkoymaktadır; sizi bir yere götürmemektedir. Yolda kaybolmak, yolu kaybetmekten kötüdür.

Duyduğunuz bu gerçek ve doğru yol, bu sırat-ı müstakim, bu düz ve kutsal yol, bundan önce binlerce kişiye amaca ulaştırmıştır. Ama şimdi sizi, bir

ömür boyunca durağan bırakmıştır. Tam olarak, yanlış yolu, kaybolmuşluk ve avarelik yolunu seçmiş kimseler gibi olmuşsunuz.

Niçin Çünkü siz, yolu gezinti yeri kıldınız. Yol yürümeyi, kutsal park, kutsal mezar ve pansiyon haline getirdiniz. Şia'ya bir bakın. İmam -yani insana kılavuzluk eden, yolu gösteren kişi- gayb1 kutsal bir kişi, sadece övülmesi, ta-

19 Benim Kur'an'da muhaceret esası ve tarihteki rolü konusundaki görüşümle ilgili bilgi için bak Hicret ve Temeddun [Hicret ve Medeniyet], Konferans, irşad. Muhammed Hatemi Peygamberan [Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed] adli kitabın Ez Hicret'ta vefat [Hicretten Ölüme Değın] başlıklı bölümü.

48 İSLAM BİLİM

pımlması, aşk beslenilmesi, yüceltilmesi ve başkaca hiçbir şey yapılmaması gereken insanüstü bir şahsiyet ve asalet haline gelmiştir onun için. Din, esaslar, hükümler ve dini kişilikler hedef olmuşlardır. Bu yüzden bunlar, kimseyi hedefe ulaştırmaz. Namaz bir araçtır. Kur' an, şöyle der namaz için; Aşırılıktan ve kötülükten alıkoyma aracı. Oysa şimdi bu özel hareket ve sözlerin kendileri hedef olmuşlardır. Bu yüzden böylesine karmaşık, hassas ve teknik bir hal almıştır, ama etkisi kalmamıştır.

Bence, İslam kültüründe çeşitli alanlarla ve türlü türlü nüanslarla din için kullanılan ad ve terimlerin tümü yol anlamındadır. Din kelimesinin kendisi, hikmet, kutsal akıl gibi kullanılan anlamları dışında yol anlamını da taşır. Öteki kavramlar da bu anlamı içerirler; Silk, şer, şeriat, tarikat, sırat, mezhep ve ümınet.10

Dolayısıyla mezhep [din], insanı aşağılıktan, donukluktan, cehaletten, çamurca yaşayıştan, iblisçe yapıdan yüceliğe, deviniıne, görmeye, ruhsal yaşayışa,

tanrısal yapıya götüren bir yoldur balçıktan, Allah'a dek olan yol seni bir yere götürürse dindir; yok götürmezse ya yanlış yola gitmişsindir ya da yanlış gitmişsindir. Her ikisi de aym kapıya çıkar. Bu yüzden Müslüman da kafir gibi, Şia da Sünni gibi, hiçbiri bir yere varamazlar.

Şöyle diyebilirsiniz; Ama Müslüman olmayanların durumları şu anda bir oranda daha iyidir. Şiilerin durumlarıysa Şii olmayanlardan daha iyi değildir.

Doğrudur. Yanlış yolda gitmiş olan biri, doğru yol yürürse, doğru yolu doğru yolda yanlış yürüyenden daha tez bulabilir. Uzakça bir yolda yürüyen, geç de olsa bir yere ulaşır. Doğru yolu yanlış yürüyenler ya da bizi gibi geri.

geri gidenlerse ya aslında oturup yolun faziletlerinden söz etmektedirler ya da adımlayarak gezinti yapmaktadırlar. Başları kendilerine bağ olmaktadır. Bu

yüzden her ikisi de bahtsızdır. Çünkü doğru ve hak yolda olduklarına ilişkin

binbir delilleri vardır; bundan önce, bu yolun yolcularının menzile ulaştıklarına,

hem de doğru söylediklerine ilişkin bin bir örnek ve belgeleri vardır, tüm

bu kanıt, ayet, yakın ve güvene karşın, geri kalmışlık tüm görkemiyle durmaktadır.

Sonuçtaysa kendilerine karşı bir kuşkuları, bir şeyler yapmak, kendilerini

değiştirmek, kusur ve hastalığın nerede olduğuna bakına çabaları yoktur. Bu

yüzden, .ineğe tapan, Allah' a tapandan daha ileri geçer; Allah' a inanamnsa

haberi bile olmaz.

Ali, binbir kanıtle Ömer' den daha iyidir; bu ise Ali şiasına, zamanı, yezidin

akıbetinden daha kötü de olsa huzur, güven ve gurur verir. Bu da onun ve

halkın can belası olur. Ne kimsenin sözünü dinler, ne de yaptığı işten kuşkuya

düşer. Görüyoruz ki Ali vardır; Ali'nin yolu vardır; o da Ali'nin yolundadır.

20 Silk ince dağ yolu [cılga], Şeriat Suyu inen ve insanların su almaları için kullanılan ırmak kıyısı

yolu. Tarik Bir ülkeden, bir kentten bir ülkeye, bir kente uzanan büyük yollar, Mezhep Sefer yolu, Sırat Mabede giden yol, Ümmet Bir önderin ardında bir yol üzerinde hareket halinde olan bir grubun uyum ve gidişi.

Ali ŞERiATi 49

Aına yolunu şaşmışlar, ondan daha ilerdedirler, hatta. Ali şiasını kendi şialan yapmışlardır. Niçin Ali'nin yolu, Ali şiasının gezinti alanı olmuştur da ondan.

İman ise put olunmuş, gezinti alanının kalbine yerleştirilmiş, altından yapılmış kutsal bir heykel haline gelmiştir; iman, yol üzerinde virajlan ve yönü gösteren bir işaret değildir artık.

İnsan dizgesini tanımlamak için Adem kıssasından elde edilen unsurlar dizgesi şu şekildedir; İnsan, sürgün edilmiş bir tanrımsıdır; zıtların bir araya gelmesidir. Diyalektik bir olgu olarak Allah-Şeytan, ruh-balçıktır; kendi yazgısını oluşturan özgür iradedir; sorumlu, yükümlü, Allah'ın istisnai emanetini alan, bütün ineleklelerin tapındığı; yeryüzünde Allah'ın halifesi, Allah'a asi bile olan, görürlüğün yasak meyvesini yiyen, cezmetten kovulan ve bu doğa çölüne sürülen, aşk [Havva], akıl [şeytan] ve isyandan [yasak meyve] oluşan üç çehre taşıyan. Sürüldüğü yerde [doğada] insani bir cennet yaratmakla, sürekli savaşında balçıktan Allah'a dek yükselmekle ve bu balçık ve lığ halindeki hayvanken Allah'ın ahlak ve yapısını almakla görevli alandır.

TARİH FELSEFESİ; HABİL-KABİL

Bu öğretilerde tarih felsefesi bir biliinsel zorunluluk esasına dayanmakta olup sürekli bir akımdır. Tıpkı insanda olduğu gibi, insanlığın başlangıcından bu yana her yerde baş göstermiş ve tarihi oluşturmuş olan ve iki düşünen ve çelişik unsur arasında süregelen bir diyalektik çelişik ve savaşım söz konusudur

tarih felsefesinde de. Tarih, insan türünün zaman çizgisindeki deviniidir.

İnsan türüyse küçük dünyadır; varlığın en yetkin görününü, yaratılışın tezahürüdür.

Doğa ise onda bilince ulaşmıştır; onun çizgisinde evrime, bilinçli ve kendinde olan diri bir alınaya doğru yol alır.

Başka bir deyişle insan, varlığın ınutlak irade ve bilinci olan Allah iradesinin

tecellisidir. İnsan bu insanbiliminde Allah'ın dünyadaki temsilcisi, yeryüzündeki

halifesidir. Dolayısıyla, insan olma serüveninden ve ınahiyetinin

oluşma sürecinden ibaret olan insan tarihi, rastlantısal olamaz, olaylarca yaratılmış

olamaz, maceracıların oyuncağı olamaz; bu tarihin kof, boş, anlamsız, sonuçsuz

ve bilinmez olması olanaksızdır.

Kuşkusuz, tarih, dünyanın öteki gerçeklikleri gibi bir gerçekliktir; bir yerden

başlayıp kaçınılmaz olarak bir yere varacaktır. Hedefi alınalıdır tarihin, bir

yöne doğru yürümelidir.

Nereden başlamıştır Çelişkinin başlangıcından[!]; tıpkı insan gibi.

İnsanın kökenini insanbiliminde şu şekilde tanıdık; İnsan, balçıktan ve Allah'

ın ruhundan mürekkeptir. Adem'in öyküsüne bakın bir. Adenlin öyküsünde

insan türünden, gerçek ve felsefi anlamıyla insandan söz edilir. İnsan işte

Adem' deki bu ruh-balçık, Allah-Şeytan savaşımından başlar. Fakat tarihi nereden

tanıyoruz Nereden başlar tarih Kabil ile Habil'in savaşından.

Adenlin oğullarının her ikisi de beşerdir; doğal birer beşer. Ama birbirleriy50

iSLAM BiliM

le savaşmaktadırlar. Biri ötekini öldürür. Buradan başlar insanlık tarihi.

Adenlin savaşı özde [türde] gerçekleşen zihinsel bir savaştır. Bu ikisininikiyse

hayatta gerçekleşen özdeş savaştır. Dolayısıyla Habil ve Kabil öyküsü, tarih

felsefesini, Adenlin öyküsüyle insan felsefesini göstermektedir. Habil ile Kabil'in savaşı tarihteki iki karşıt cephenin savaşıdır, tarihin diyalektik esasına göre. Dolayısıyla, tarihin de insanınki gib~ diyalektik bir hareketi vardır. Bu çelişki de Kabil'in [Bence çiftçilik düzeninin, tekelci ya da bireysel mülkiyetin temsilcisidir.] Habil' i [Bence avcılık çağının ve mülkiyetten önceki ilkel ortaklık döneminin temsilcisidir.] öldürmesiyle başlar. Bundan sonra tarihin sürekli savaşı başlar. Tarih, baştanbaşa, katil Kabil kanadıyla, maktül Habil kanadı arasında, hakim kanatla mahkum kanat arasında olagelen savaşa sahnedir. Avcı Habil, Malik Kabil eliyle öldürülür. Yani üretim kaynaklarının genel paylaşım dönemi [hayvancılık ve avcılık çağı] ve kardeşlik ve gerçek iman ruhu, çiftçilik döneminin ve özel mülkiyet düzeninin, dilli aldatmacanın ve başkasının hakkına tecavüz etmenin gerçekleşmesiyle ortadan kalkar, mahkum olur. O zaman Kabil, tarihte diri kalır. Hala da ölmemiştir.

Bu konuyu şuradan çıkardım; Kabil, kardeşinin güzel nişanlısına tutulmuştu.

Bu yüzden ihtilafa düşmüşlerdi. İhtilafı gidermeleri için Allah' a kurban

sunmalarını önermişti. Kabil, kurbanlık olarak bir deste solgun sarı buğday getirmiştir. Habil' se kırmızı tüylü genç ve kıymetli bir deve getirir. Bu yüzden Habil'i avcılık döneminin temsilcisi, Kabil'i de çiftçilik döneminin temsilcisi olarak görüyorum. Tarih, hayvancılık, yani avcılık döneminde [ki deve, bu öyküde bu üretim düzeninin göstergesidir] doğa, üretimin kaynağı olmuştur [Orman, deniz, ova ve ırmak]. Tüm kabilede üretim aracı olarak el ve tırnak kullanılıyordu daha çok. Kimi zaman da herkesin sahip olabileceği ve kendisinin yapabileceği araçlar vardı.

Üretim kaynaklarında [su ve toprak vs.] ya da üretim araçlarında [öküz, saban vs.], özel ve bireysel mülkiyet bulunmuyordu. Her şey, eşit olarak, herkesin kullanımındaydı. Kardeşlik ruhu [eşitlikten doğan], toplu ruhun kutsanması, toplumsal gelenek, ataya hürmet, ahlaki ödevler karşısında baş eğme, toplu yaşayışın sınırlarına mutlak ve kesin boyun eğme, yaratılıştan gelen safa ve gönül temizliği, dini vicdani, barış ruhu, sevgi, fedakarlık vb. bu düzende insanın ahlaki özelliklerindedir. Habil ise böyle bir insanın temsilcisidir. İnsanın çiftçilikle tanışmasıyla, insan yaşayışı, insan toplumu ve insan tipi, bence tarihin en büyük devrimi olan derin bir devrimin eline düşer. Bu, yeni insanı ortaya çıkaran, güçlü ve kötü insanı, medeniyet ve parçalanma çağını oluşturan bir devrimdir.

Çiftçilik düzeni, doğadaki üretim kaynaklarını sınırladı; üretim araçlarını geliştirip üretim ilişkilerini karmaşıklaştırdı. Tarım alanı -orman ve denizin tersine- özgürce, herkesin yetkisinde olmadığından, ilk kez olarak doğadaki bir şeyi kendine özel kılma ve başkalarını ondan yoksun bırakma gereksinimi be

lirdi; Bireysel mülkiyet.

Bundan önce, insan toplumunda birey yoktu. Kabilenin kendisi bir bireydi.

Tek parça toplum -ki herkes bir aile içindeki kardeşlerdir- bölündü. Doğadaki

bir toprak parçasının -ki herkesin malıydı; herkesin mülkiyeti altındaydı- bir

kişinin hakkı olduğu ve ötekilerin hak sahibi olamadıkları ilk gün, henüz kanun,

din, veraset vb. gibi hiçbir kural ve sistemin bulunmuyordu. Sadece güç

vardı. Kabilenin güçlülerinin gücü ki ortak mülkiyet düzeninde kabilenin koruyucusu

ve daha çok toplumsal haysiyet kazandı etkeni ya da daha çok av

avlama etkeniydi; bunların hepsi de kabilenin yararına, şimdi sadece hakkın

belirlenme kaynağı tekeli yaratanın koruyucusu, bireysel mülkiyetin

kazanılmasının ilk etkeni olmuştu. Bu yüzden Marx'ın, Mülkiyet, güç kazanma

etkenidir. şeklindeki görüşü, tarihin bu hassas anında, doğru anlaşılması

için doğru yansıtılmalıdır. Şu anlamda ki işin başlangıcında, mülkiyeti

bireye özgü kılan etken güç ve kudretli. Güç, bireysel mülkiyeti yarattı. Bireysel

mülkiyetse güce süreklilik ve silah verdi; onu yasal, doğal ve meşru kıldı.

Özel mülkiyet, tek parça toplumu ortadan ikiye böldü. Temel, sahiplenme

ve bireysel mülkiyet üzerine kurulduğunda, zahitlik edecek, gerçek ve gereksinimin

duyduğu kadarıyla yelinecek hiç kimse yoktur. O zaman, bu gereksinimin

miktarını kendisi belirlemelidir.

Burada, artık bir şey yapamayacağı zaman yetinir; artık istemiyorum diye

bir şey yoktur. Önceki Habil düzeninde -ya da toplu mülkiyette- herkes, gereksinimini

olduğu ölçüde avlamırdı. Çalışmak, gereksinimin giderilmesi için bir

araçtı sadece. Üretimde kim daha çok hak etmişse daha çok kazanıyordu. Ama

şimdi doğanın açık ve bereketli sofrasından uzaklaşıp sanatın [toprak ve taşın]

hakir ve fakir sofrasının başına üşüşerek hırsla, açgözlülükle, aşırı istekle birbirlerinin canlarına da düştüler. Bu yeni toplumsal yaşayış ilişkisinde akbabalar, leş yiyen kuşlar [Kabil' in öyküsünde kargalar] bütün zayıf kuşların kollarını kanatlarını kırarak her birini bir yana sürdüler. Hep birlikte, tek bir sesle, çöllerin bağrında, ırınak kıyılarında, deniz sahillerinde hareket halinde olan göçünen kuşlar grubu gibi bir toplum, şimdi bu özelinülkiyet, tekellelik leşinin başında vahşice ve kinle dolu bir durumda kah beriki ötekine pençe atmakta, kah öteki berikini gagalamaktadır.

Sonunda bu insanlık ailesi, özgürlük, barış, hoşgörü ve mutlulukla dolu bu aile, düşünen ve çelişik iki kutba dönüşür; Gereksinim ve iş gücünden fazlaca bir toprağa sahip olan bir azınlıkla, bunun tersine açlık çeken ve kol gücü bulunan, ama toprağı ve aracı bulunmayan çoğunluk Yeni toplumsal ilişkide yazğı açık ve kesindir; Kölelik İçinde, 'kendi' sinden başka hiçbir şeyi bulunmayan, ne toprağı, ne suyu, ne yüzsuyu, ne şerefi, ne soyu, ne soppu, ne ahlakı, ne izzeti, ne düşüncesi, ne bilgisi, ne hüneri, ne değeri, ne hakkı, ne hakikati, ne ruhu, ne anlını, ne eğitini, ne dini ne de dünyası bulunan bir sınıfın yer aldığı toplumsal bir düzen.

52 iSIAM Bilim

Bunlar, hep toprağın ürünüdürler. Bahçeden ve tarladan elde edilen çiçek ve meyveler, bu inaddi ve inanevi ürünlerin üretim kaynaklarının sahibi olan sınıfın, aşağı işler yapmadığından, kendini eğitip bilgi sahibi kılınak ve maneviyata, edebiyata, bilim ve sanata yönelmek için fırsatı, olanakları ve sermayesi bulunan sınıfın tekelinde olacaktır kaçınılmaz olarak. Her ikisi de, tek ruh taşıyan elbirliği içindeki önceki toplumda birlikte yaşıyor ve tek bir ruhla, tek bir

yakınlıkla, tek bir haysiyet ve şerefle; kabile halinde hayat sürüyordu. 1-ler ikisi de boş ellerle yan yana ormana ve denize gidiyordu. Doğanın servetini, çevrelerindeki hava gibi -ki onda ikisi birlikte soluk alıyordu- ve ülkelerinin gözleri önüne serilen alanları gibi -ki ikisi birlikte oturup seyrediyordu- kabileleriyle birlikte kullanan iki eşitti ve doğal olarak iki kardeşti her ikisi de. Her ikisi de bir Adem'in çocuklarıydı. Adcm ise tek bir topraktandı. Ama şimdi, bu iki kardeş, mülkiyet leşinin başında, birbirinden uzaklaşmış olarak karşı karşıya geçmişti. Aralarında yargıda bulunan tek şey cana kasteden düşmanlıktı. Akrabalık bağı, kölelik bağı alınmıştır artık Eşitlik, ayrılığa kurban edilmiştir; kardeşlik, kardeş katilliğine dönüşmüştür. Din, aldatma ve çıkar sağlama aracı olmuştur; gerisi hiç. İnsanlık ruhu, barış ve sevgi ise kinci ruha, rekabete, mala kulluğa, açgözlülüğe, tekellilik arayışlarına, aldatılacaya, baskıya, zulme, bencillığe, taş kalpliliğe, katillığe, haldan ayaklar altına alınaya, sultacılığa, üstünlük taslanalara, faziletçiliğe, halkı aşağılamaya, güçsüzü horlamaya, kişisel çıkar yolunda her şeyi ve herkesi ezmeye, kardeşin canına kıymaya, babaya işkence etmeye ve hatta Allah' ı kandırmaya dönüşmüştür.

Bu şekilde, Habil [inançlı, barışsever ve fedakar insan] tipiyle Kabil [şehvet kulu, mütecaviz, kardeş katili, inançsız ve inadeci insan] tipi arasındaki çelişki, ruh çözümlemesi ve biliinsel, toplumbilimsel irdeleme yoluyla derinlenmesine anlaşılabilir. Bu yolla, onların çevresi ve işleri de tanı açıklığa kavuşur. Böylelikle, her ikisi de aynı soydan, aynı anne-babadan oldukları, aynı eğitimi aldıkları ve aynı aile, çevre ve din içerisinde yetişlikleri halde -ve o çevrede, henüz, insan toplumu oluşmadığı ve çeşitli düşünsel çevreler, kültürel havalar, toplumsal gruplar olmadığı varsayıldığında, kardeşlerden her birinin farklı din

ve ęretimlerin etkisi altında kaldıkları sęylenemez- nasıl olup da birbirlerine bu denli zıt duruma geldikleri ve her birinin başka bir tipin sembolü oldukları ęrenilebilir.

Araştırmada uygulanması gereken bilimsel ve mantıksal yöntem şudur;

Her yönden birbirine benzeyen, ama bir yönden birbirinden ayrılan ve çelişen

iki olgudan her birinde etkin olan bütün etkenler, neden ve koşullar dizin ha-linde

ortaya konulmalıdır. Bu yapıldıktan sonra her ikisinde ortak ve benzer

olan yanları ayıklayarak böylece çelişen ve karşıt etken ya da etkenlere ulaşılmalıdır

.. Bu iki kardeşin öyküsünde de onların ayrılık yönünü oluşturan tek

etken, her birini özel toplumsal ve iktisadi bir konum içine sokan farklı çalışına

etkeni ve her ikisinin sahip olduğu çelişik üretim altyapısı ve iktisadi düzendir.

~li ŞERitili 53

Bu kuramı açıkça pekiştiren şey, Habil tipiyle ilkel ortaklık çağı, bağınsız

üretim ve avcılık dönemi insanın sınıfsal psikoloji ve toplumsal davranışının

tam bir uyum içinde olmasındır. Kabil tipiyle, sınıfsal toplum ve kölelik düzeni

insanın toplumsal ve sınıfsal ahlakıyla, efendi psikolojisiyle uyum taşımaktadır.

İkincisi, tefsircilerin ve bilginlerin, I-Inbil ve Kabil kıssasının, Kur' an' da nefsin

[insanın] öldürülmesinin kınanması için anlatıldığı şeklinde bir yorumda

bulunmaları, aslında -Fransızların deyişiyile- konuyu yüzeyselleştirmek ve

basit göstermekten başka bir şey değildir. Benim görüşüm, doğru olsa bile,

onların olayı anladıkları ölçüde basit ve az yararlı değildir en azından.

İbrahimi dinler, özellikle İslam, bu öyküyü, insan türünün dünyadaki yaşayışının

başlangıcının eşiğinde ortaya çıkan ilk büyük olay olarak söz konusu

etmektedir. O zaman bu dinlerin bütün hedeflerinin, bu sonucu [tefsircilerin

vardığı sonucu] alınak istedikleri old~ğu inanılır bir şey değildir. Bu öykü, her ne olursa olsun, şu tür bir çıkarmı da bulunulan sıradan bir ahlaki öyküden daha çok derindir; Öyleyse, nefsi öldürmenin çirkin bir davranış olduğu ve bizim bu uygunsuz davranışa yaklaşmamamız ve ondan uzaklaşmamız gerektiği açıkça anlaşılınmaktadır; hele de o taraf bizim kardeşinizse ...

Bence, Habil' in Kabil eliyle öldürülmesi, büyük bir değişimden, tarih çizgisindeki hızlı dönüşten, özellikle de, insanın serüveninde baş gösteren en büyük olaydan haber verincede, onu derinlemesine açıklayıp, hakkında bilimsel, sınıfsal ve toplumbilimsel yorunda bulunmaktadır. Bu büyük olay ve değişim, ilkel konl ün döneminin son bulması, insanın avlanma yoluyla üretin şeklindeki ilkel eşitlik ve kardeşlik düzeninin [I-Inbil] yok oluşu ve çiftçilik yoluyla üretimin, özel mülkiyetin ortaya çıkışının, ilkel sınıf toplumun ve parçalanma, sömürü, mala kulluk, inançsızlık düzeninin, düşmanlığın, yarışın, aç gözlülüğün, yağmanın, köleliğin ve kardeş katlinin başlayışdır [Kdbil]. I-Inbil'in ölüp Kabil'in hayatta kalmasıysa tarihsel özdeş bir gerçekliktir. Ondan sonra, dinin, hayatın, iktisadın; yönetimin ve halkın alinyazısının Kabil'in elinde olduğu çıkarımı da ileri ve eleştirel yapısı bulunan gerçekçi bir çözümlenendir. I-In bil' in ardında evlat bırakmadan gitmesi ve şu anki insanların hep Kabil' den geriye kalmaları21 da Kabil düzeninde Kabiki toplum, yönetim, din, ahlak, görüş, yöneliş ve davranışın genellik taşıdığını, her toplum ve çağa egemen olan yaşamsal düzensizliğin, düşünce ve ahlak karışıklığının buradan geldiğini göstermelidir.

Bu durum, Ademoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığı [bu ikisinin kız kardeşleriyle evlenmeleri]n ilk günün, çelişkinin, düşmanlığın ve en sonunda

21 Burada soydan değil, tip ve düzenden söz edildiğini anımsatırım.

22 Mürninlerden kimileri, insanlığı haramzadelikten kurtarmak amacıyla Habil ve Kabil'in nikahlarını

şer'i kılmak için yeni çözüm yolları yaratmışlardı, ama ne yazık ki artık geç olmuş, iş işten geçmiştir!

Fakat her ne olursa olsun, bu müminlerin hassasiyetleri, bu büyük ve hayati güçlüğü çözmeye göster54

iSLAM BiLiM

da kardeş katlinin başlangıcıyla bir arada bulunduğunu gösterir. Ayrıca bu durum, şu bilimsel gerçeği de kanıtlar; Birincisi, yaşam, toplum ve tarih, çelişki ve savaşım üzerine kuruludur; ikincisi, idealistlerin ·düşündüğünün tersine, bunun temel etkeni, din inancının gücüne, kardeşlik bağına, hak ve ahlaka üstün gelen iktisat ve cinselliktir.

İlk ihtilaf, Habil ile nişanlı olan kız kardeşi, Kabil'in kendi payına tercih etmesi,

Adem' in görüşüyle belirlenen nişanlı yı değiştirmekte direktmesi ve her

ikisinin Adem' in huzurunda şikayette bulunmalarıdır. Bunun üzerine Adem,

kurban sunmalarını ve kimin kurbanı kabul edilirse ötekini ona karşı boyun

eğmesini önerdi. Kabil burada da sahtekarlık yapıp solmuş buğday getirdi [Alçaklığa

bak ki ihtiyacı olduğunda bile hıyanet ediyor, hem de Allah' a. Bu haliyle

o, bu düzenin insan tipini göstermektedir]. Böylelikle, sunduğu kurban kabul

edilmedi. Yine sahtekarlık yaptı ve hevesinin yolunda Allah'ın sözüne kulak

asma dı. Habil' i [ki şikayetçi olmadığı, bir şey istemediği halde en güzel

devesini, en değerli servetini rabbine sunmuştu ve doğal olarak da kurhanlığı

kabul edilmişti] namertçe öldürdü.

Hatta bu ikisinin ölüm olayı sırasındaki konuşmaları düşündürücüdür. Kabil,

ölümle tehdit ederken Habil, yumuşaklık, şefkat ve teslimiyet içinde şöyle

der; Ama ben sana el kaldırmam.

Habil insanı, toplum ve düzeniyle birlikte, bu sadelik içerisinde, en küçük bir direniş göstermeksizin ezildi. Kabil insanı ve düzeniyse, tekelci ve mütecaviz duruma geldi.

Burada ben, Bu öyküde cinsellik konusu iktisattan daha güçlü ve öncelikli bir etken olarak gösterilmemiş midir şeklinde bir soru işareti koymuştum önceden. Burada Freudizm daha başarılı görünüyör mü Bu karmaşa da ilk kelime yine kadındır. Yine aynı şekilde babaları Adenlin serüveninde her şey Havva' dan başlamamış mıydı

Ama daha derin düşünürsek konunun bu basitlikte ve doğrultuda olmadığını görürüz. Çatışmanın ilk kaynağının, Habil'in nişanlısına Kabil'in meyletmesi olduğu doğrudur; yani Freud haklıdır. Fakat Freud da ilk etkeni - seksualite- tanunadan önce başka etken ya da etken ve nedenler dizgesinin de bulunduğunu kabul ederse, burada bu öykünün cinsellik etkeninin öncelikli ve temel oluşu esasıyla çözümlenemeyeceğini kabul edecektir. Çünkü Kabil'in Habil'in nişanlısına olan eğilimi nedeniyle anlaşmazlığı başlattığı doğru olmakla birlikte, önsel bir konuyu gündeme getiren bir soru söz konusudur bundan önce; Birincisi, bu iki kardeşten niçin Kabil gösterir bu hassasiyeti Oysa her ikisinin de benzer tepkileri, birbirine yakın ve aynı ölçüde taassup ve ayak diremeleri olmalı değil miydi [Şu esasın anımsatılması, burada önem taşımaktadır; Her ikisinin de her bakımdan benzer veraset ve çevreleri bulunmaktaydıkları çabalar ve insanlığın ve özellikle de müslüman toplumun derdini paylaşmaları ve onlara karşı sorumluluk duymaları takdir edilecek bir lütuftur.

di.]23 İkincisi, böyle benzer koşullarda bilimsel bakundan iki kardeşten sadece biri böyle bir hassasiyet taşıyor olsa bile niçin bu Kabil olmuştur Üçüncü ve önemli bir olgu olarak, öykü metninden, bu ikisinin konuşmalarından, her birinin davranışından ve ayrıca öyküyü anlatan Kur' an' ın görüş ünden, Hıristiyanlık, özellikle de Yahudilik metinlerinden, bunun yanında tefsirlerden, tarih kitaplarından ve İslami rivayet ve hikayelerden -bu görüş oldukça önemli ve temel bir görüştür-Habil'in bir iyilik tipi Kabil'in ise bir kötülük tipi olarak tanıdığı anlaşılmaktadır~ Karakterden değil, tipten söz ediyorum. Örneğin, Kabil' in sadece şehvetperestlik ya da maddecilik hasleti taşıdığını, Habil' inse sadece dini ya da duygusal bir özelliği olduğunu söylemiyorsunuz, hayır. Biri, kötü bir insanın, ötekiyse iyi bir insanın tezahürüdür. Bu yüzden ben, Habil'in sağlıklı fitri bir insan olduğu ve toplumsal düzenin, düzensiz ve insanlık dışı çalığına ve iktisat hayatının onu aline etmediği, bozmadığı, kirletmediği, saptırmadığı, kusurlu ve eğri hale getirmediği ve Marcuse'nin söyleyişle kırılmış, düğümlü ve kirli ürünler elde etmediği sonucuna vardım. Bu yüzden, babasını seven, kardeşine şefkat duyan, Allah' a iman besleyen, hakka boyun eğen, saygılı ve takvalı bir adam olmasının ve kardeşinin tersine, cinsel eğilim için onca coşku ve şevkle yanıp tutuşmasının yanı sıra Habil, güzellik karşısında da tepkisiz ve duygusuz olmamıştır. Çünkü Kabil' den kaynaklanan bunca kötülükler ve sıkıntılar boyunca, hatta Kabil'in kendisini ölünle tehdit etmesine karşın, bir kez olsun, zahitçe bir tavırla Gel ağabey, biz hayrından vazgeçtik, önemi yok. O çirkin bacıyı al da başına çal. dememiştir. Habil bir insandır. Adem'in oğludur; ne bir eksik, ne fazla. Bu öyküyü nakleden bütün metinlerde onu böyle betimlemek istemişlerdir. Bence bu, şu nedenle olmuştur; Çelişki ve

ayrılık bulunmayan bir toplumda yaşıyordu; işi de bağımsız bir işti. Ne deveye biniyordu, ne de eşek gibi, yükün altına giriyordu. Ne raiyet sahibiydi, ne de şehriyarın kölesiydi.²⁴ Sadece insandı o. Herkesin, hayatın bütün nimetlerinden, toplumun bütün maddi ve inanevi olanaklarından eşit ve ortaklaşa olarak yararlandıkları ve hep birlikte [ki birbirleriyle kardeş de olacaklardır] sağlıklı, güzel, şefkatli, temiz, saf, dost ve iyi ruhun yetiştiği bir toplumdur Habil'in toplunu. Kabil, öz olarak kötü değildir. Onun özü, Habil'in özüdür. Hiç kınse, kötü özlü değildir. 1--İepsinin özü, Adem'in özüdür. İnsan karşıtı toplumsal bir dü-

23 Yani örneğin, her ikisi kardeşti ama birinin sözgelimi Kum'da, ötekinin de Paris'te okumuş, birinin Feza ve Mekteb-i islam dergilerini, ötekininse Zen-i Rüz [Günün Kadını] ve in Hefte [Bu hafta] [Akşamcının yayın organı] dergilerini izlemiş olduğunu ya da kalıtsal bakımdan, örneğin Kabil'in büyük annesinin seyyide olduğunu söyleyemeyiz!

24 Şair Sa'di'nin şu dörtlüğüne gönderme var [Çev.]

Ben ne deveye binerim

Ne eşek olup yük altına girerim

Ne raiyetim vardır benim

Ne şehriyara köleyim.

56 iSLAM BiLiM

zende, sınıfsal bir toplumda, köleliği ve efendiliği geliştiren bireysel inülkiyet rejiminde, insanları ya kurt, ya tilki, ya da kuzu haline getiren bir rejimde ve bu düşüncelik, rekabet, taş yüreklilik, paraya kulluk, aşağılık, açlık, oburluk, esaret, kayıtsızlık, güç, para ve aldatmaca sahnesinde yaşam felsefesi, yağma, çıkarıcılık, tutsak etnek, sultacılık ve yemek üzerine kuruludur. Söyleşinek, sövgüden, yalandan ve yağcılıktan ibarettir. Yaşamak, zalınlık, zulüne boyun

eğmek, bencillik, aristokrasi, yığıcılık [stokçuluk], boynu kalınlık ve kendini süslemeye düşkünlüktür. Toplumsal ve insani ilişkiyse, vurmak, yemek, emmek, emilmektir. İnsanlık felsefesi de, olabildiğince lezzet, olabildiğince servet, olabildiğince şehvet ve olabildiğince güçlenmektir. Her şey, döner dolaşır, kendine tapınımlaya geri gelir; herşeyin ve herkesin ego için, aşağılık kaba ve haris ego için kurban edilmesine çıkar bütün yollar.

O zaman, iyi, teyz ve şefkatli Habil' in kardeşi, Adem' in öz oğlu olan Kabil, cinsel eğilimi [çok fazla güçlü ve delilik derecesinde bir aşk olınayıp, tersine geçici bir heves alınakla birlikte] uğruna rahatlıkla yalan söyleyen, rahatlıkla hıyanet eden, vicdanı sızlamadan imanını batağa sürükleyen, hepsinden daha rahat bir biçimde kardeşinin başını koparan bir varlık durumuna gelir. Bu işler, ondaki cinsel eğilimin her şeyden kuvvetli olmasından değil [Bay Freud], tersine daha basit olarak, ondaki insani erdemlerin oldukça güçsüzleşmesinden, güçsüz bir hevesten daha güçsüz duruma gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Sizin sözleriniz Bay Freud, eğer doğru olsaydı ve ondaki cinsel etken ona her işi yaptıracak kadar -ki yaptı- güçlü olsaydı, kurban sunulan yere kızıl tüylü en değerli deveyi götüren Habil değil, o olurdu. Freud'un dediği doğru olsaydı, babasının önerisini duyunca, avaya koşup bütün hannanlarını ateşe veriyarken görüneliydik Kabil' i.

Oysa onun, elinden kaçırdığı aşkını elde etme yolunda Allah'ın rızasını kazanmak için Allah'ın huzuruna bir demet buğday getirdiğini, hem de öyle insafsızca ki solup sararınış bir buğday demeti getirdiğini gördünüz.

Olayı bu denli ayrıntılı anlatmanın nedeni şuydu; Birincisi, öykünün ahlaki bir öğüt oluşunu olumsuzlamak, olayın bundan daha ciddi boyutları bulunduğunu

ortaya koyunak aınacındaydım. İkincisi ise bu öykünün iki kardeş arasında geçen bir dava olıladığını, zanlan sürecinde iki kanattan, iki tarih hikayesinden, parçalanınığ insanlık serüveninden ve hala bitmemiğ olan bir savağın başlangıcından söz ettiğini anlatmak istiyordum.

Habil Kanadı, güçten düşürülmüş mahkum kanattır; yani insan topluınıanna egemen mülkiyet düzeni olan Kabil düzeninin esiri ve tarihin öldürülmüş kesini dunnundaki halktır. Bu savağ, Kabil'in bayrağının nesilden nesile egeinen sınıfların ve Habil' in kanının diyet ve çağrısının da nesilden nesil e mirasçılannın -adalet, özgürlük ve gerçek iman yolunda savağın veren mahkum halkın- eline geçtiği tarihin bilineyen savağıdır. Bu savağ, bütün dönemlerde, her çağda bir başka biçimde sürüp gitmektedir. Kabil kanadıının da silahı dinALİ ŞERİFTİ 57

dir, Habil kanadının da.

Bu yüzden, dinin dine karşı savağı da tarihi bir savağtır. Toplumsal şirki, sınıfsal farklılaşmayı yaymaya çalışan şirk diniyle, sınıfsal ve sosyal birliği yaynlaya çalışan tevhid dininin savağıdır bu. Habil ile Kabil, şirkle levhid, sınıfsal ve sosyal parçalanmayla adalet ve insanı vahdet, aldatmaca, uyuşturma ve mevcut durumu iyi gösterme diniyle bilinç, hareket ve devrün dini arasındaki bu tarihi savağ, ahir zamana dek hep sürecektir. Kabil ölecek, Habilci düzen yeniden gerçekleşecektir o zaman. Bu zorunlu devriın, Kabil tarihinin sonudur. Böylece, dünya yüzeyinde eşitlik gerçekleşir; sonunda tevhid ve insani kardeşlik istikrar kazanınayı başarır. İstikrar, adalet demek olup, tarih zorunlu olarak oraya varacaktır. Evrensel bir devrim, tarihsel ve sınıfsal bir öç alına biçiminde adalet, kesin olarak insan yaşayışının her yanına yayılacak ve Allah'ın şu müjdesi

yetiŒecektir; Yeryüzünde çaresizlik ve güçsüzlüğe düşmüş kimseleri insanların önderleri ve yeryüzünün varisieri kılmak istedik.

Bu, Habil ve Kabil savaşıyla başlayan ve bütün insan toplumlarında, egemen düzen ile mahkum kesim arasında süregelen diyalektik karşıtlık esasınca gerçekleşecek olan geleceğin zorunlu devrimidir. Tarihin zorunlu yazgısı, adaletin kıst'ın ve gerçeğin zaferi olacaktır.ıs

Her dönemde, her birey, tarih boyunca aralannda sürekli savaş bulunan bu iki kanatta yerlerini belirleme ve seyirci kalınama sorunluluğunu taşınaktadı~.

Bu yüzden, tarihin belirleyiciliğine inanırken, tarihin zorunluluğu içerisinde bireysel özgürlüğe ve bireyin insani sorumluluğuna da inanıyorum; birbirine aykırı bulmuyorum bu ikisini. Çünkü tarih, bilimsel bir külli cebir esasınca hareket halindedir; tıpkı doğa gibi. Ama ben, bir insan bireyi olarak, seçmeliyim, tarih çizgisinde hareket etmeliyim; tarihin belirleyiciliğini bilim gücüyle hızlandırmalı ve ilerlemeliyim ya da bilgisizlik, bencillik ve sınıfsal çıkarıcılıda onun karşısında dunnalı ve ezilmeliyim.

TOPLUMBİLİM

Mülk-Malik-Mele =Allah-Halk

Toplumbilin1 de yine diyalektik temel üzerine kuruludur. Toplum, tarihte olduğu gibi, iki sınıftan -Habil ve Kabil sınıfından- oluşmaktadır. Çünkü tarih, toplumun zaman çizgisindeki hareketi demektir. Dolayısıyla toplumda tarihteki belirli bir zaman diliminden bir kesittir. Bir milletin tarihinden zımanı alırsak o milletin toplumunu elde etmiş oluruz.

Bence, toplumda sadece ve sadece iki alt yapı olanaklıdır; biri Kabiki alt-

25 Adalet, hak isteme ve insanların haklarını koruma anlamında olup, gruplar ve bireyler arasındaki

bireysel ve hukuki ilişkilerle sınırlıdır. Kıst ise, herkesin çalıştığı iş ve sahip olduğu hak ölçüsünde, kanun bunu ister tanınsın, ister tanımasın, herkesin payı arasındaki eşitlik anlamındadır. Adplet, yargı kurumuyla, kıst ise toplumsal altyapıyla ilgilidir. Adaleti sağlamak için yargı kurumunu ıslah etmek, kıst için ise iktisadi düzeni, üst yapıda değil, alt yapıda değiştirmek gerekir.

. 58 İSLAM BİLİMİ

yapı, öteki ise Habilci altyapı. Köleliği, serfliği, feodalizmi, burjuvaziyi ve sermayedarlığı altyapı olarak kabul etmiyorum; çünkü bunların hepsi üstyapıdır.

Marx, bu beş aşınayı Asya tipi üretim tarzı olarak adlandırdığı aşınayla birlikte ilkel komünal toplum ve son komünal toplum [nihai sınıfsız toplum] aşamaları sırasında ele alarak hepsini bir kategoride saymış ve tümünü de altyapı olarak adlandırmıştır. Köyün ağası, şehrin hacısı olup raiyeti de işçi olunca toplumun altyapısı değişmiş mi oluyor Buna benzer olarak, üretim kaynakları üzerindeki genel mülkiyetin, bireysel mülkiyete dönüşlüğü ve bir grubun her şeye sahip, bir grubun da her şeyden yoksun olduğu zaman gene altyapı değişmekte [ını] dir Şaşırtıcıdır. İnsan toplumunda ancak iki altyapı bulunabilir.

Birinde toplum, kendi yazgısını elinde bulundurur ve herkes onun için ve onu korumak için çalışır. İkincisi ise, bireylerin mülkiyeti ellerinde bulundurdukları, yazgılarına sahip oldukları ve hein de toplumun yazgısını belirledikleri düzendir.

Sonuçta bu altyapılardan her birinde hepsi de üstyapı olan çeşitli üretim kurumları, çeşitli ilişki biçim ve türleri, farklı üretim araç ve kaynakları bulunmaktadır. Örneğin, Habilci altyapı ya da iktisadi ortaklık, yani toplu mülkiyet altyapısında hem avcılık üretim tarzı bulunmakta, hein çobanlık yoluyla üretim tarzı [her ikisi de ilkel komünde] hem de endüstriyel üretim tarzı [sermayedarlıktan sonraki sınıfsız toplumda] bulunabilmektedir. Hatta şehir

burjuvazisi, artisanal [esnaflık] dönemi üretim tarzı ve üretim kaynak ve araçları

ya da feodalile aşaması çiftliği, kömünal altyapıyla birlikte bulunabilir.

Karşıt kutupta da Kabiki altyapıyla ya da iktisadi tekelleşmeyle, yani bireysel mülkiyetle birlikte çeşitli toplumsal kurumlar, sınıfsal ilişkiler, çeşitli üretim araç, kaynak ve türleri bulunabilir; Kölelik, serflik, feodalite, burjuvazi, endüstriyel sermayedarlık ve son noktasında da emperyalizm. Ama bence Marx, kendi tarih felsefesinde birkaç ilkeyi birbirine karıştırmış; toplumsal değişimin aşamaları sınıflandırması birbirlerine girmiştir; Birincisi, mülkiyet şeklini, ikincisi, sınıfsal ilişkiler şeklini, üçüncüsü de üretim araçları şeklini karıştırmıştır. İşte, onun söyleyişiyle her aşamada toplum altyapısının da değiştiği tarihsel değişim aşamaları şu şekildedir;

1- İlkel kömün, toplumdaki insanların toplu halde ve birlikte yaşadıkları ve avcılık yoluyla üretimin sağlandığı bir dönemdir. Bu dönemde üretim kaynakları -ki orman ve ırmaktan ibaretti- üzerindeki mülkiyet aralarında ortaktı [Altyapı temeli, burada toplu durumdaki mülkiyettir].

2- Toplumun Efendi ve köle biçiminde ikiye ayrıldığı dönemdir kölelik dönemi. Bu dönemde iki sınıf arasındaki ilişki, mal sahibi ile mal, insan ile hayvan ilişkisi gibidir. Efendi, kendi eşyası durumundaki kölesini öldürme, dövme, satma vb. hakkına sahiptir [Altyapı temeli, burada sınıfların ilişki biçimidir].

3- Toprağa bağlı kölelik [serflik] döneminde, toprak sahibi sınıfla onların raiyeti olan öteki sınıf bulunmaktadır. Bu ikinci sınıftakiler, efendilerin köleleri

ALİ ŞERİFTİ 59

olma durumundan kurtulmuş, fakat toprağa bağlı köleler durumuna gelmişlerdir.

Bunlar, toprakla birlikte alınıp satılırlar. Mülkiyeti elinde bulunduranla

bunların ilişkisi köleninkinden daha üst düzeyde, köylülerden daha alt düzeydedir.

4- Feodalite ya da tirnar beyliği ve taife krallığı döneminde üretimin sistemi

tarıma ve toprağa dayalıdır. Mülkiyeti elinde bulunduran kişi, sınırlı bir bölgede,

köylü kitleyi yöneten, siyasette bulunan, vergi alan, ahlak! ve özdeş ayrıcalıktan

da bulunan bir beydir. Bu bey, soyluluk ve şeref sahibidir. Kalıtsal

olarak taşıdığı ve başkalarının yoksun bulunduğu bir kan ve soyu vardır.

5- Burjuvazi, kazanca, ticarete, el sanatlarına, kentsel yaşayışa ve para değişimine

dayalı bir altyapıdır. Bu altyapıda, köylü ile bey, aristokrat kesimle halk

kesimi [raiyyet] ortasında yer alan orta sınıf [emekçiler, esnaf, sanatkarlar,

menlurlar ve kentsel uğraş sahipleri] gelişir. Bu yeni yetme zenginler, bu dönemde,

eski, köklü, şecere sahibi ve soylu[!] aristokratların ve beylerin yerine

geçerler. Aristokrasinin raiyyetle olan ilişkisi ortadan kalkar, liberalizm ve demokrasi

yolunda bir eğilin ortaya çıkar.

6- Burjuvazinin ve sanatın gelişmesi, serınayelerin yığılmasını, büyük üretimlerin

merkezileşmesini sağlar. Dükkanlar süpermarketlere, odalar şirketlere,

küçük elişi atölyeleri büyük endüstriyel fabrikalara, tefeci büroları bankalara

dönüşür; son olarak, kervansaraylar borsalara ve tüccarlar da serınayedarlara

dönüşürler· ya da yok olurlar. Para değişiminin yeriniyse, senet, çek, pay

kredi ve benzerleri, iktisadi değişim ve işlemlerin sembolleri haline gelirler.

Köylüler tarlalardan, işçiler çarşı, atölye ve dükkanlardan fabrikalara ve sına!

üretimin belirli kutuplarına sürüklenirler; orada her geçen gün daha gerilimli,

daha güçlü duruma gelirler. Üretim ve çalışına araçları -ki artık kürek, balyoz,

testere, keser, öküz, eşek, saban vb. yoktur- kompleks durumdaki ınakinelerdir.

Bu makineler, sermayedarın elinde bulunduğu için, işçi de boş elleriyle

sermayedarın elindedir. Sadece kol gücünün ücretini alır; öncekinden daha fazla olarak, hem tutsak edilir, hem de sömürülür. Bu yüzden işçi yerine proleter adı verilmiştir ona.

7- Sermayedarlar, sayıca azalıp servetçe güçlendikçe, endüstri ve sermaye geliştikçe, endüstriyel proleter sınıfı daha gerilimli, daha güçlü, daha uyanık duruma gelir. Bu iki kutup arasındaki diyalektik savaştan bu sınıf karlı çıkar. Böylece bu sınıf, düzeni içten yıkar, üretimdeki özel mülkiyeti ve sermayeyi lağvederek, onu genel mülkiyet şekline sokar. Böylece, sınıfsız toplum kurulmuş olur.

Birinci ve yedinci aşamada bir altyapının, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı aşamalarda da bir altyapının bulunduğunu açıkça görüyoruz. Dolayısıyla tarih boyunca, iki altyapıdan fazla altyapı olamaz. Örneğin, feodalite ve endüstriyel sermayedarlık aşamalarındaki altyapı aynı altyapıdır; Her ikisinde de üretim kaynak ve araçları üzerindeki mülkiyet özeldir. Her ikisinde de alt60

iSIAM BiLiM

yapı sınıfsaldır. Değişen şey, üretim araçları ve üretim biçimini, sonuçta da üretim ilişkilerin zahiri şeklidir. Aynı şekilde, bunun tersine, üretim araçları, şekli ve ilişkileri bir olup altyapı iki tane olabilirdi. Örneğin, tarımsal üretimi bulunan, araçları da değişmemiş olan ve henüz endüstri ve sermayedarlığı koklamamış, hatta burjuva sınıfı gelişmemiş bir toplum, bir devrimle ya da bir dış savaşla veya iç darbeyeyle sosyalist, yani toplu mülkiyet altyapısına kavuşabilir. Önceleri kendi kabilcmeden biriyle birlikte kardeş kardeş avlanmaya gidiyordu!.

Toplumumuzda bir altyapı vardı. Sonraları o mal sahibi oldu; ben de bundan yoksun kaldım. O hakim oldu, ben ni ahkum. Sonunda şekil değiştirip

çalışına araçlarını ve çalışnla biçimini değıştirdi. Aına o, yine aynı şekilde ınalikti ve çalışmıyordu. Bense yoksundum ve çalışıyordum. Bir zainanlar ben köleydim o da efendi. Sonra serf oldun, o da bey oldu. Sonra köylü oldum, o da ağa. Sonra küreğı bıraktın, o da atını bıraktı. Her ikimiz de kente geldik. O, mülkünün parasıyla birkaç taksi aldı; ben de onun sürücüsü oldun. Şimdi onun fabrikası var; bense onun proleteriyını Kının altyapısı, ne tür bir değışim göstermiştir Tüm bu değışenler, şekiller, adlar, işler ve araçlardı; tüm bunlar üstyapıdır. Bu dönemlerin tümünde -ilkel eşitlik ve kardeşlik dönemi dışında- o kendi egeınenliğinde kalmış ben de kendi mahkûnluğumda kalmıştım; onun için koşuşturuyordun. Altyapı, aynı köyde, aynı öküzle, aynı kazına kürekle, ilkindeki gibi aynı toprak üzerinde her ikimiz de çalışmaya gittiğimiz zaman değışir ancak.

Toplumun bu Kabiki ve Habilci altyapısının iki temelini iki kutba ayırmaktadırlar; KABİLCİ, EGEMEN KUTUP; MÜLK-MALİK-MELE

Toplumun ilkel ve geri kalınış aşamalarında güç kullanımında bulunan, her üç değışik gücü de kendinde toplayan, tek çehre taşıyan ve Kabil şeklinde görünüm kazanan bir birey ve tek güçten ibaret bu kutup, toplumsal düzenin, medeniyetin ve kültürün değışim ve evrim sürecinde ve toplum yaşayış boyutlarının ve sınıfsal alt yapısının gelişim çizgisinde üç boyut kazanır; kını zainan da belirgin üç çehreye bürünür; Biri siyasetin tezahürü güç, biri iktisadın tezahürü para, ötekisi ise dinin tezahürü züht. Kur' an' da, Firavun egemen siyasi gücün, Karun egemen iktisadi gücün, Belarn ise egeınen resmi ruhaniliğın sembolü olup bunlar hep birden tek Kabil'in üçlü görünümüdürler. ·

Bu üç çehre -Kur'an'ın terimleriyle mele, mutrif ve rahip- sırasıyla, gözü

doymazlar ya da boynu kalınlar, şiş karınlılar ya da kalın kuyruklular, resmi ruhaniler ya da hilebaz uzun sakallılardan ibaret olup sırasıyla, baskı, istismar ve eşekleştirme yoluyla halkı sürekli öldürmektedirler.z6

26 islam'ın Allah ile insanlar arasındaki aracılığı ortadan kaldırması, Kuran'ın sert bir tavırla bu üçüncülerden

söz etmesi ve onların aldatmacalarını ayaklar altına alması, hatta onları sert bir dille kötülernesini ve eşek ya da köpeğe benzetmesi, islam peygamberinin, Sakalın bir tutarından fazla olanı cehennem

HABİLCİ MAHKÜM KUTUP; ALLAHMHALK

Bu üçlü [mülk-malik-mele] tabakanın karşısında halk [nas] tabakası yer

alınmaktadır. Her ikisi de, tarih boyunca, birbirlerine karşıt olarak, birbirlerinin

karşılarında bulunmaktadır. Bu sınıfsal toplumda Allah, nas safındadır. Öyle

ki Kur'an'da toplumun söz konusu edildiği her yerde Allah ve en-nas, birbirlerinin

eş anlamlı olarak bulunurlar.

Öyle ki bir ayetteki nas kaldırılıp yerine Allah konulabilir ve aynı şekilde

Allah kelimesi kaldırılıp yerine nas konulabilir;. bu durumda her ikisi de aynı

anlamı taşıyabilir.

Örneğin Allah'a karz-ı hasen ile borç verirsiniz ... !Teğabun Suresi, 17]

ayetinde Allah'tan amacın insanlar olduğu açıktır; yoksa Allah'ın karz-ı hasene

ne ihtiyacı olabilir Yani burada insanlara karz-ı hasen ile borç verirsiniz ...

denilmektedir.

Dolayısıyla, toplumsal konularda, yani toplum kurulumunda [inanç konularında,

yani dünya kurulumunda değil] en-nas ve Allah birbirlerinin yerine geçerler.

Bu esasa göre Hüküm Allah'ındır., Mal Allah'ındır.27 Din yalnız Allah'ın

olur. [Enfal Suresi, 39] dediğinde, hakimiyet, kendilerini Allah'ın temsilcisi,

oğlu ve makamını ya da Allah'ın yakınlarından biri olarak tanıtanların

değil halkındır; serinaye, karunların değil halkıncı; din, ruhani ve kilise adındaki

özel kurum ya da kişilerin tekelinde değil bütünüyle halkındır, demiş

olmaktadır.

Halk en-nas keliinesinin İslam' da derin bir anlamı, özel bir algılanış biçimi

vardır. Sadece halk, Allah'ın temsilcisi ve Allah'ın ailesidir. Kur' an, Allah adiyateşindendir.

diye buyurması ve sürekli, Elbise kollarını kısa tutun, 9tekler dizden yukarda olsun

şeklinde tavsiyeleri, islam'ın, dinlerde bulunan bu resmi ruhani grupla olan savaşımanın ve halkın

uyuşturulması ve gerçeğin saptırılmasındaki rollerine olan dikkatinin göstergesidir. Önemli olan konu,

islam'da ruhanilerimizin bulunmayışdır; bu terim Hıristiyanlığa ait olup son zamanda kullanılan bir

terimdir. Bizim din alimlerimiz vardır. Din alimleri, islam ve bilim konusunda sözünü ettiğim gibi Resmi

dayatılmış ve kalıtsal makamları tekelci güçler değildirler. Bunlar, resmi değil zorunlu olarak islam

toplumunda varlık kazanan ve etki ve güçlerini de halktan ve toplum bireylerinin doğal ve bağımsız

seçimiyle alan bilimsel uzman kişiliklerdir. Bunlar, sıradan bireyler olup ya talebedirler ve sıkıntı, yoksunluk

ve takva ile okumakta ya da ders veren ve araştırma yaparı alim kirnselerdir. Ona kültürsüz

unsurlar sızmışsa bu, genelin kültürsüzlüğünden ya da başka konulardan kaynaklanmıştır . Yoksa bu

elbise, resmi 'ruhaniyet elbisesi değil, ilim, içtihad ve araştırma elbisesidir.

27 Muaviye el-malu lillah [Mal Allah'ındır.] dediğinde, Ebuzer'de Ben Allah'ın temsilcisiyim; öyleyse

mal benim malımdır, diyebilmek için böyle söylüyorsun. el-malu li'n-nas [Halkın malı] demelisin! diye

karşı çıkıyordu. Fıkımızdaki teslit esasının çıkarıldığı en-Nas musallatun 'ala emvalihim [insanlar

malları üzerinde yetkilidirler] sözü, tam olarak, yorumlandığının tersine bir anlam vermektedir. Bu

esastan, bireysel mülkiyetlere dini bir açıklama ve özel sermayedarlığa kutsallık bağışlayıcı bir sonuç

elde ediyorlar! Halkı bireyler diye anlamlandırmaktadırlar. Oysa tam tersine burada, yasal ya da yasal olmayan yollardan yağma, gasp ve istismarla halkın malına musallat olan bireyler karşısında halkın mal üzerindeki mülkiyetinden söz edilmektedir! Enfusilim [canları] kelimesini hadisin sonuna eklemeleri, ferdiyet kavramını en-nasa daha çok yüklemek amacıyla olsa gerek!

62 İSLAM BİLİMİ

la başlamalda ve halkın adıyla son bulmaktadır. Kabe, Allah'ın evidir ve Kur'an ona halkın evi der; bireylerin mülkiyetinde bulunan başka evlerin karşısında özgür ev [Beyt-i Atik] adını verir. Burada nas'ın, teker teker bireyler dizgesi anlamını değil, tam tersine, bireyler karşısında toplum anlamını verdiğini görüyoruz. en-nas, çoğul anlamı veren tekil addır.

Aslında nas kelimesinin tekili yoktur. Bütün bireylerinden bağımsız bir kişilik olan toplum kavramını hangi kelime bundan daha iyi anlata bilir

Ulusal, siyasi, iktisadi toplumlar, yani tarihin her döneminden her toplum bir karşıt düzen barındırır. Karşıtlık onun içindedir; birbirine düşman iki sınıftan oluşan sınıfsal bir toplumdur; Bir yanda inele, mutraf ve inolla, karşıdaysa Allah ve halk bulunmaktadır. O yanda dinler, karşıciaysa din yer almaktadır.

İDEOLOJİ = İSLAM

Tek kelimeyle, bu öğretilerde ideoloji İslam'dır. Ama hangi İslam Burada söylemek istediğini anlatınak oldukça zor. Çünkü kaçınılmaz olarak, büyük ölçüde eskimeye ve gerilerneye uğratılmış kelime ve terimlerle konuşmam gerekmektedir. Çünkü bütün esasları, ayrıntıları, ayrıntıların ayrıntılarını, terimleri, inançları, kişilikleri vb. hepsini, bizim dilli toplumumuzda gündemde olan bütün terim ve kelimeleri kabul ediyor ve buna dayanıyorum. Öte yandan hiçbirini kabul etmiyorum ve din dışı aydınların tümünden daha çok karşıyım

onlara. Bunlar ne bilir, bu inançların, bu elinin, bu tarihin, bu kişiliklerin, tüm bu yüce ve hayat bağışlayan değerlerin başına neler getirildiğini. Eşekleştirme petrokimya tekniğinin nasıl becerip de kandan uyku, kıyaından kuüd [oturına], ili ın den cehalet, adalet ve imarnet mezhebinden parçalanına ve zillet karşısında teslim kaynağı yarattığını nereden bilecek bu aydınlar

Bu yüzden her an açıklamak, belirginleştirmek, kendimi aklamak, her kelimenin daha çok ünlü ve tanınımış olan olumsuz yönünü olumsuzlayıp şöyle deinek zorundayım; İslam, Ka'bu'l-Ahbar'ın değil, Ebuzein İslam'ı; hilafet, sınıf ve aristokrasİ İslam'ı değil, adalet ve rehberlik İslam'ı; esaret, uyku ve suskunluk İslam' ı değil, özgürlük, bilinç ve hareket İslam' ı; ruhanı İslam değil, mücahid İslam. Şiilikse Safevi Şiilik değil, Alevi Şiilik; takiyye, şefaata ve bekleyiş Şiiliği değil, takva, sorunluluk ve itiraz Şiiliği.19 Yelayet dediğim zaman,

28 Allah, Kur'an'da rabbu'n-nas [halkın sahibi], meliku'n-nas [halkın padişahı] ve ilahun-nas [halkın tanrısı]dır, aristokratın ve toplumun seçkin, özel ve seçme azınlıklarının [elit] malı değil. Bu üç kavramı, Allah ve onun halkla yinelenmekte olan ilişkisini iyice inceleyiniz; özellikle her birinin karşıt kavramlarını göz önünde bulundurunuz.

29 Bu terimlerden bugünkü toplumda yerleşen kavramları amaçladığımı açıklamalıyım. Yoksa gerçek

anamlarıyla bu terimler ileri ve mantıklıdır ve defalarca bundan söz ettim Fatıma Fatıma Est [Fatıma Fatımadır], intizar, Mezheb-i itiraz [itiraz Mezhebi Bekleyiş] [Abadanlı öğrencilerle bilimsel söyleşi,

Peyarn dergisinde basıldı; irşad'da konferans olarak da verildi]; Peder, Mader, Ma Muthemim [Anne,

ALİ ŞERİATİ 63

inananlarını baskı ve zorbalık velayetinden kurtaran velayettir amaçlanan;

Allah' a yaratılış ve kainatı idare işinde yardım eden[!] ama halkın işine yaramayan

ve izleyenlerinin aşığılayıcı yazgılarına karışma zahmetinde bulunmayan

ınollacı velayet değıl.

Her halükarda, taklit, taassup ve teslim İslam' ı değıl, inançsal ve toplumsal Cihad, biliınsel ve akll içtihat islamı' dır söz konusu olan; mefatihu'l-cenan [cennetlerin anahtarları] İslam'ı değıl, Kur'an İslam'ı; tüfanu'l-buka [ağılayış tufanı] değıl, Nehcu'l-Belağa; gözyaşı Hüseyin'i değıl, kan Hüseyin'i; nevha [ağılama] Kerbelası değıl, haykırış Kerbelası. .. Bırakalım; çoktur daha. Burada, İslam'ı, anladığıım ve inandığıım şekilde açıklayamam. İşininİzin güçlüğünün büyük bir bölünü, İslam'ın, bugün olduğıu biçiminde, bütün zihinlerde gündemde ve herkesin onunla tanışık bulunduğunda yatmaktadır. Bu durumda, İslam' dan unutulmuş ve tanınmamış ilk şeklindeki anlam, yön, ruh ve içeriğıyle söz etmek kolay iş değıldir. Eğer hiç gündeme getirilmemiş olsaydı, onun çehresini muhatabın zihin ve duygusunun temiz ve beyaz perdesine resmetmek daha kolay olurdu.

Arzuladığıın ve arayışında olduğum şey, bir ideoloji olarak İslam' a dönüştür.

Var olan İslam ise [avam ve avamı kandıranlar arasında gördüklerinizden başka hiçbir şey yoktur; o da keşke olmasaydı], alimlerimiz, ciddi ve bilimsel topluluklarımız arasında bir kültür olarak söz konusudur. Yani, kelam, lügat, felsefe, rical ilmi, fıkıh, usul vb. den ibarettir. Elbette bunlar kendilerine göre ilim, araştırma, tahsil ve öğretim dünyasında değıerli ve azizdir.³⁰ İslam - ideoloji olarak-, dört temelden oluşın biliınsel, çÖzümleıneli ve karşılaştırmalı tanıma yoluyla bulunabilir;

1- Allah j 2- Kur'an³- Muhammed⁴- Örnek Sahabi 5- Medine.³¹

iDEAL TOPLUM; ÜMMET

Bu toplum ünmet adını taşır. Çeşitli dil ve kültürlerde bir insan topluluğunu ya da bir topluma ad olan sosyete [societe], nasyon [nation], soy, halk, kavim, kabile, taife vb. gibi benzer kavramlar karşısında ünmet kelimesi ileri bir ruhu, dinamik, yükümlü ve ideolojik bir toplumsal görüşü anlatır.

Ümmet, yol ve uyum anlamına gelen 'ün' kökünden gelmektedir. Dolayısıyla ünmet, ortak bir inanç ve hedef taşıyan ve ortak hedeflerine ulaşmak için yola koyulan bir toplumdur.

Oysa benzer terimler, toprak ya da kan birliğini ya da maddi çıkar ortaklığını insanların bir araya gelişine esas olarak almışlardır. İslam, ünmet kelime-

Baba Biz Suçluyuz] [irşad'da konferans olarak verildi], Teşeyyu-i Alevi, Teşeyyu-i Safevi [Ali Şiası, Safevi Şiası], Ümmet ve imamet [irşad'da verilen konferanslar].

30 Bal. Ferheng ve ideoloji [Kültür ve ideoloji], Konferans, Danişşera-yı Ali, Tahran.

31 Bak. islam-Şinasi [islam Bilim]de yer alan Simayı Muhammed [Muhammed'in Siması] ve Şinaht-ı Muhammed [Muhammed'in Tanınması] adlı makaleler.

64 İSLAM BİLİM

sini seçerek düşünsel sorumluluğu ve hareket, hedef, gidiş ve oluşa katılınayı kendi toplumunun oluşunı felsefesi olarak belirlemiştir.

Ünmette altyapı iktisattır [ınaddi hayatı alınayanın manevi hayatı da yoktur].

Toplumsal düzen kıst ve adalet üzerine kuruludur. Halk mülkiyeti, Halk

düzeninin eşitlik toplumunun, sonuç olarak da insan kardeşliğinin ve sınıfsız

toplumun ihya edilmesi esastır ama Batı burjuvazisi görüşünü korumuş olan

Batı sosyalizminin tersine, hedef değildir. Siyasi felsefe ve rejim şekli, ne başların

demokrasidir, ne toplumsal güçlerin oynacağı olan hedefsiz ve sorunlu

liberalizmin, ne kokuşmuş aristokrasi, ne halk karşıtı diktatörlük ve ne de tahmini-

li oligarşidir. Tam tersine, rehberlik esasına dayalıdır [faşiznl olan rehberlik değil]. Devriinci yükünlü rehberlik; bu dünya görüşü ve ideolojiye dayalı olarak toplumun hareket ve değişim [devinim]inden sorunlu olan ve insanın, yaratılış felsefesindeki ilahi takdirinin gerçekleşmesi için çabalayan bir rehberliktir burada söz konusu olan. İmamet, işte bu demek.

Bu ümınet [ki sorumlu ve muhacir bir inanç toplumdur ve hedefi de ideal insan yaratmaktır], Hadid Suresi'nde anlatıldığı gibi üç boyutlu bir toplumdur;

1- Kitap 1 2- Terazi 1 3- Demir.

iDEAL iNSAN; AILAH'IN HALiFESi

O, tanrıınsı bir insan olup onda Allah'ın ruhu, 'iblis-çamur-lığ' dan oluşan öteki yansına üstün gelir. O, kendi iki sonsuzu arasındaki ikircikten ve çatışmadan kurtulmuştur. Allah'ın ahlakıyla ahlaklanırız. Bu, eğitim ve öğretim felsefesidir; bu standarttır. Yani konulmuş bütün standartların olumsuzlanmasıdır.

Allah'ın tabiat ve huyunu almak, mutlak amaca doğru, nı utlak olgunluğa doğru gitmek demektir; yani kalıplaşmış biçimlerde yontulmak ve döküne insanlar yapına değil, bitmez tükennlez bir evrinl dir.

Bu insan, olması gereken ama olmayan insan, iki boyutlu bir insandır. Her iki kanadıyla da uçan bir kuştur. Ya iyi insan ya da güçlü insan yetiştiren veya temiz ve takvalı aına bilinci zayıf insanlar yetiştiren ya da parlak ve keskin zekaları bulunan anla kalbi kararmış, eli eteği kirlenmiş insanlar yetiştiren yahut iç aleme, güzelliklere ve ruhun sırlarına gönül vermiş, ama yoksul, geri, aşağı ve cılız bir yaşayışa tutsak olmuş -tıpkı onca maneviyatla, içsel şaşırtıcılıklarla ve güzel, yüce duygulada dolu olmasına karşın, yüz binlereesi yıllarca birkaç İngiliz albayına tutsak olup horlanan o Hint ruhanileri gibi- insanlar

yetiştiren veya sanat gücüyle yeri, dağları, denizleri ve göğü yaran olanak,
lezzet ve refah dolu bir hayat yaratan, ama duygu ve değerin askıya alındığı ve
dünyanın ruhunu ve hayatın derinliğini kavrama ve doğadan, tarihten üstün
güzellikler ve insanlar yaratan özel gücü gcszleşip felç olan insanlar yetiştiren
dünya kültür ve uygarlıklarının insanının tersine, iki boyutlu bir insandır
bu.

Bu ideal insan, doğanın kıyısından geçip halka sırtını dönerek değil, doğaALi
şERifti 65

nın içinden geçerek Allah'ı anlar ve halkın ardınca giderek Allah'a ulaşır. Bu
ideal insanın elinde Kayserin kılıcı, gğsndeysen Mesih' in yüreği vardır.

Sokrat'ın beyniyle düşünür, Hallac'ın yüreğiyle aşk duyar. Alexis Can-el'in arzuladığı
gibi; Heın bilimin güzelliğini, hem de Allah' ın güzelliğini anlayan; Pascal'ın
sözünü, Descartes'in sözünü dinler gibi dinleyen bir insandır.

Spartaküs gibi köle sahiplerine başkaldıran; Ebuzer gibi açlar devriminin
tohumunu saçan.

İsa gibi aşk ve barış habercisi; Musa gibi cihat ve kurtuluş elçisi.

Felsefi düşüneeye dalıp halkın yazgısından gafil kalınayan, aynı zamanda
da siyasete gömülüp, halkzedelik ve şöhret dşknlğne düşmeyen biri. Bilim,
iman lezzetini tatmaktan onu alıkoymaz. İman, ondaki akletme ve mantık
gücünü felç etmez. Takva, onu hiçbir işe yaramayan arııunışlığa götürmez;
çaba ve yükümlülük onun ellerini kirletmez. Cihad ve içtihat insanıdır; şiir ve
kılıç, yalnızlık ve yükümlülük, duygu ve düşünce, gücü ve sevgi, iman ve bilgi
vb. insanı. Bütün boyutlarıyla tain bir insandır. Yaşamanın, tek boyutlu, kırık
dökük ve kusurlu kılmadığı, kendinden uzaklaştırmadığı, kendine yabancılaştırmadığı

insandır. O, Allah' a kulluk yoluyla, var olan her şeyin ve herkesin kulluk bağından kurtulandır. Mutlak irade karşısında teslim oluşu, her zorlama karşısında başkaldırıya çağırılmaktadır onu. Ölmekte olan bireyselliğini, insanın diri türeselliğine hülul ettiren [geçiren] ve kendisini olumsuzlamakla kalıcılığa eren insandır o.

O, Allah'ın ağır emanetini kabullenmiştir; bu yüzden kendi özgürlük ve seçimiyle sorumlu ve yükümlüdür. O kendi evrinin, kendisiyle Allah arasında -halktan ayrı- özel bir bağ oluşturmaktabulduğu anlayışında değildir.

O, insan türünün gelişmesi için gösterdiği çabada, halkın özgürlüğe, ekmeğe, olanaklara ve ımtınluluğa kavuşması yolunda katlandığı sıkıntı, açlık, yoksunluk ve işkenceyle; düşünsel ve toplumsal savaşımın çilesinin ocağında takvaya, olgunluğa ve yakınılaşmaya ulaşır.

Çevrenin şekillendirdiği insan değildir o; o şekillendirmiştir çevreyi. O, bütün zorlanılardan -ki hep insanları kendi içine sıkıştırır ve kendi biçimlendirici kalıplarını onlara yükler- bilim, teknik, toplumbilim, özbilinç gücüyle, iman ve bilinç zoruyla kurtulmuştur; Doğanın ve verasetin zorlamasından, tarihin zorlamasından, toplum [çevre] un zorlamasından, bilim ve tekniğin -

kılavuzluğuyla özgürlüğüne kavuşur, kendisinin üç zindanına da saldırıp onlara egemen olur ve aşk gücüyle de dördüncü zindanından, kendi zindarundan kurtulur, ona saldırır, kendine egemen olur ve kendisinin kendisini yaratır.³²

O, miras alınan kavmi geleneklerden, toplumsal adetlerden -ki hepsi görelidir olup çevre ve zaman eliyle türetilmiştir- ahlakı kurtarmak ve tanrısal diri değerleri keşfetmek yoluyla Allah'ın ahlak ve huyunu alır ve mutlak ahlaka ula-

³² Bak. Çehar Zindan-ı insan" [insanın Dört Zindanı], Konferans, Abadan Üniversitesi, 1350 [1971].

şır. O, artık iyiliği bir ödev gibi yapmaz. Ahlak, toplumsal vicdanın ona yükledikleri zorunluluklar dizgesi değildir. Tersine, iyi olmak, 'o' olmuştur; yüce değerler, onun özünün temel öğeleri ve onun, olmak, yaşamak, düşünmek ve sevgi beslemek gibi özdeş boyuHardandır.

Sanata gelince; sanat, onun elinde bir oyuncak değildir, lezzet duyma, çeşitleme, uyuşturma, şaşırtıcılık, bedende birikmiş enerjilerin harcanma aracı değildir. Cinselliğin, siyasetin ve sermayenin hizmetinde bulunan bir etken de değildir. Sanat, Allah'ın insana özel bir emanetidir. Kalem, dünyanın yaratıcısının yaratısıdır ve onu insana, kendi halifesine, başka bir dünya yaratsın, başka bir cennet kursun, başka güzellikler, başka yaşayışlar, başka düşünceler, başka ruhlar, başka risaletler, başka bir yer, başka bir gök ve başka bir zaman oluşturması için vermiştir. Allah, mutlak özgürdür, mutlak bilinçlidir, mutlak yaratıcıdır. Allah'ın emanetçisi olan ve Allah'ın kendisine benzer kıldığı insan ise, güzellik, iyilik ve akıllılık ile dolu ölümsüz bir iradedir. Doğa dünyasında sadece o erişmiştir görelî özgürlüğe, bilince ve yaratıcılığa. Çünkü Allah, onu kendi çehresine yakın olarak yaratıp, kendisine yakın kılmış ve onu şöyle uyarmıştır; Benim ardından gelirsen seni kendim gibi yaparım ...

Bu, ideal insandır. Üç çehreli bir insandır bu; Gerçek, iyilik ve güzellik. Yani bilgi, ahlak ve sanat.

O, doğada Allah'ın halifesidir; bilinç, özgürlük ve yaratıcılıktan ibaret üç boyutuyla yükümlü bir iradedir.

Bütün kainata egemen, bütün meleklerce secde edilen ve aşk ve bilgiden oluşan iki sermayesiyle yeryüzü sürgününde bir tanrımsıdır o.

Dünyanın büyük isyankarı; varlığı Allah'ın iradesinin ayakları altındaki düz bir yoldur ki yaratılışa ait son plamm onda, kendi elleriyle gerçekleştirmek için onun önünde uzanmaktadır bu yol. Çünkü o, doğa cennetinden, orada insan cemletini yaratmak için öz bilinç ve gurbet çölüne inmiştir.

Şu anda Allah'ın halifesi olan o, kulluğun şaşkırtıcı ve zor yolunda, emanetinağır yükü omuzunda, tarihin sonuna ve doğamn son sınırına varmıştır.

Orada bir kıyamet ve ön hazırlık başlar. Bu hazırlıkta Allah, insan ve aşk, başka bir dünya yaratma işine koyulurlar; yeni bir yaratış öyküsü anlatırlar.

Bu yüzden, Allah' ın, yere, göğe ve dağlara sunduğu ve onların üstlenmekten kaçındıkları emaneti sadece insan üstlendi.

İnsan, Allah'ın bu asisi,

Bir eli şeytanın elinde; akıl,

Öteki eli Havva' nın elinde; aşk,

Ağır emanet heybesi omuzunda,

Dertsizlik ve mutluluk cennetinden atıldı,

Yalnız başına, bu dünyada garip kaldı.

'Asi' ama hep dönüş endişesinde.

Şimdi, ibadetten, kurtuluşa nasıl yol bulacağını öğrenmiştir.

ALi ŞERiATi 67

'Gönüllü ce br' e teslim olarak

isyen ederek kör cebrden kurtulduktan sonra umutsuz kurtuluş sıkıntısının nasıl geçeceğini öğrenmiştir.

O -ki Allah' tan kaçınıştır Yeryüzünün

çileler ocağında

-Bilinç, yalmlık ve seçimSınav

görüþ aldandıktan sonra

Şimdi Allah'a dönüş yolunu

-Onu bekleyen büyük dostuna dönüş yolunu- bilınektedir. ..

Bir yol ki;

Ona doğru o olmaktan geçer ...

OKUYUCUYLA

Bu plan, bir öğretinin görünen yüzünden, simgesel bir betimlenledir. Aynı ölçüde de, bir kişinin bir kaç kaba çizgisinin bütün gövdesinin, davranışlarının, durumunun; niteliklerinin, ruhsal ve ahlak! erdemlerinin, düşüncelerinin, inançlarının, sevgisinin edinlerinin, yaşayış tarzının ve toplumsal rolünün aynası olabileceğini de gösterebilir. Özellikle, onun güçlüğüne, nüphemliğine ve kuşkul uluğuna eklenecek şey, İslam' dan ve bilinen İslam1 terimlerden söz etmek olacaktır. Okuyucuların çoğu az çok İslam'la tanışıklar ve bu terimlere de alışıklar. Fakat dil ve söyleyişler, çoğu çıkarımlar, aynştırına ve çözümlemeler, şaşırtıcı bir biçimde, uzak ve yabancı görünmektedirler. Birçok yerde; Din ve elimizde olan ölçütler açısından aslında güçlükler bulunmaktadır. Bu güçlükler yine daha çok şuradan kaynaklanmaktadır; Burada ve özellikle insan ve Allah ile ilgili olarak kullandığım kelime ve sıfatıardan kimileri, eski kelimelerinde kullanılan terimlerle ve delillendirmeler, gnostik, sufiye, Batıniye, Hulüliye, müşebbehe, mücesseme vs. fırka ve mezhepleriyle kimi zainan benzerlik göstermektedir. Bu ise, o metinlere aşına olan ve öte yandan da gününüz Batı felsefe dil ve kültürüne bütünüyle yabancı ve aynı zainanda araştırmaya ve düşünmeye hali ve havsalası el vermeyen bir zihni -anlana ve düşünme

yerine, daha çok ithain etmenin, dedikodu yapmanın ve ezinenin hoşnut ettiği bir zihni- yanılığa düşürebilir. Bu yüzden, yine yılanlan aç kalan, onlara oldukça sıkıntı veren, her yerde yiyecek için koşuşturan ve genç insan beyni arayan Dahhaklar, burada çok sayıda yağlı ve yumuşak lokmalar bulacaklardır. Açlıklarını giderecek bir yıllık yiyecek, bir önür sessizlik ve kıyıda köşede kalınışlık hastalıklarının şifasını bulmuşlardır işte. Fakat sözümün yönü, bu tekrar ve taklit çarkında -ki bizim bu yeni sayfalanınız da aynı çizgiye düşmüştür- yeni hava arayışında ve bu nesle, bu çağa ait tip ve uğraşla tanışık bir kaygı ve ihtiyaçla söylenmiş bir sözün peşinde olan arı düşünmeli öğrencilere, talebeve aydınlara dönüktür. Bunları huzura kavuşturan şey, bir görüşü ya da kişiyi doğru, derinlemesine ve açıkça anladıklarına ilişkin kendilerine duy68

iSLAM BiLiM

duldan güvendir.

Bunlardan, burada kullanılan kavram ve terimler üzerinde tek tek durınalarını istiyorum. Çünkü her biri, bir teze, bir esasa, bir inanca ve bir mehle dayanılarak seçilmiştir. Bundan başka, bu plan, toplumsal konularda özellikle tarih felsefesiyle, diyalektikle, Marksizm'le felsefi konularda Hegel idealizmiyle, Nietzsche felsefesiyle, hümanizmle, özellikle radikalizmdeki varlık ve insan konularıyla, egzistansiyalizmle, özellikle de Jaspers ve Heidegger okullarıyla, ayrıca Sartre ve Camus' un diliyle ve öte yandan Veda ve Budha öğretilerinin varoluş, felsefe ve insanbilim kavramlarıyla tanışık olan okuyucu için açıktır ve böyle bir okuyucu onun derinliğini, ruhunu ve nelere işaret ettiğini anlayabilir. Aynı zamanda bu okuyucunun az çok İslam kültürü taşıması da zorunludur.

Aına bütün bunlarla birlikte, burada söz konusu edilen terim, inanç ve esaslardan

her biri, yaygın olan anlam ve kavramından ayrı olarak, kendime özgü yorum ve algılayış doğrultusunda kullanılmıştır; bu bilinmelidir. Çünkü yaygın ve bilinen anlamlarıyla -felsefe ve din adamlarının zihinlerinde bulunduğu şekliyle- alınırlarsa bir şey elde edilmemesi bir yana, benim tam olarak tersine inandığım bir kavram bile yakalanabilir. Öyle ki, ortaya koyduğum konuların çoğunda böyle ters anlamalar ortaya çıkmış ve kimi zaman, olanca taassubumla karşısında savaştığım ve tam olarak karşıtını düşündüğüm bir inanç bana nispet edilmiştir.

Bu yüzden İslam konularında kullandığım ve bu planda yorum ve açıklanma yapmadan söz ettiğim konulardan ve hatta özel terimlerden, özel tez ve algılardan her biri için, onları inatıklı, derin ve her yönden tanımak istiyorsanız, -muvafık ya da muhalif olmanız önemli değil- burada gösterdiğim kaynaklara başvurunuz. Çünkü benim İslam-bilim tezlerimin en esaslıları bu kaynaklarda ortaya atılmış ve açıklanmıştır. Bu tasvir, -bir öğreti olarak- İslam'a ve aynı durumda, dünyaya, insana, hayata, topluma ve insan sorumluluğuna ilişkin tüm düşünce ve inançlarının dışrak şekli, simgesel planı ve genel iskeletidir. Bu betimleme, okuyucu onun açıklanmış içeriğiyle tanışık olduğu ölçüde okuyucu için aydınlık olabilir. Ne söylediğimi, ne söylemek istediğimi, düşünce ve inancının temel boyutlarının ne olduğunu doğru ve açık bir biçimde tanı olarak bilmeye çabalayanların bu kaynakları okuma sıkıntısına katlanacaklarını umuyorum. O zaman, din dışı aydınların ve aydın olmayan dinlilerin taassubunun tersine bizim Müslüman olduğumuzu, ama bu çağda ve dünyanın bu noktasında Müslüman olduğumuzu göz önüne alarak beni eleştirmeye başlayacaklarını, inanç ve yükünlülüğümün güç ve zaafını değerlendireceklerini ve

ancak bu özel zamanda, bu özel ortamda yaşayan, kendi tarihsel, toplumsal ve evrensel konumunun bilincinde olan ve bu çağın Müslümanlığının düşünsel ve kültürel havasını soluyan kimselerin bu işi doğru olarak yapabileceklerini ve bu havanın sosyalizm, egzistansiyalizm ve İslam üçgeni içinde bulunan bir hava olduğunu unutmayacaklarını umuyorum.

ÜÇÜNCÜ DERS

TEVHİDİ DÜNYA GÖRÜŞÜ

MUKADDİMETUN Bİ RABTATUN [İLGİSİZ BİR GİRİŞ]

Arapça ve mantık derslerimize gelen bir hocam vardı; akıllı, güzel anlatımı olan, güzel düşünen bir adamdı. Derse başlamadan önce -bugün buyruk öncesi nutuk dedikleri şeyin yerine- o şöyle diyordu; Elbette dersle ilgisi olmayan bir kaç girişim var. [Bununla birlikte girişlerini ortaya koyduktan sonra onları dersiyile ilişkilendiriyordu.] Fakat şöyle bir söyleyiş kullanıyordu; Mukaddimetun bi rabtatun evvel [Birinci ilgisiz giriş], Mukaddimetun bi rabtatun 1 saniye [İkinci ilgisiz giriş] ve yine aynı tarzla Mukaddimetun bi rabtatun salise [Üçüncü ilgisiz giriş].

Şimdi benim de burada, cevap verneksizin sadece söz konusu etmek istediğinin birkaç 'mukaddimetun bi rabtatun'um var. Söz konusu etmek istememin nedeni, bunun sürekli olarak sorulması ve arkadaşların zihnini uğraştırmasıdır. Cevap vermememin nedeniyse, saldırılara cevap vermem konusunda

nefsüne egemen olmaya çalışmamdır.³³

³³ Çevremizde, eleştiri, kusur arama anlamına geldiğinden, eleştiricinin edep ve ahlaki terbiye düzeyine bağlı

olan farklılıklar taşıyan ve eserin sahibine karşı duyulan duygu ve garaz türüne bağlı olarak sertlik ve

yumuşaklık

bakımından çeşitlilik gösteren kusur aramalar baş gösterir. Kimi kusur aramalar edeplicedir; görünürde eleştiriye

benzemektedir. Saf insanlara tarafsız bir anlatım gibi görünür. Bu kusur aramada, eleştirmenler taklit edilerek,

kişisel görüşün işin içinde olmadığı, amacın gerçeğin ortaya konulması ve zihinlerin aydınlatılması olduğu ve

ortada bilimsel etkenlerin, inançsal bağımlılığın, halk için yanıp tutuşmanın ve yüce Hakk'ın rızasının olduğu

izlenimi verilir. Çoğunlukta bulunan ikinci grup ise, aynı ölçüde akıllı ve pişkin olmayan, aldatma yeteneğinden

yoksun aldaticılardan başka bir şey olmayıp çaylak ve acemi olan, çoğunlukla da ilk kez kaleme el vuran, söylenileni

anlamaktan, hatta eleştirdikleri eserin Farsça metnini okumaktan aciz olan, aslında eleştirinin dışrak üslubunu

bilmeyen ve bu yüzden de kendilerini gizlerneyi bilmeyen, kişisel söyleyişlerle bezeyip örterneyen kişilerden

oluşmaktadır. Bunların deneyimsizliklerini ve cahilliklerini daha da açığa vurup daha bir rezilleştiren şey, bu tür

tipilerin çoğunlukla ağzı bozuk ve edepsiz olmaları, saflığın doruğunda, uluorta, patavatsızca, hem de minbere

çıkıp katırca sövgüler, namussuzca küfürler savurmalarıdır. Örneğin, bir grup, Mefatih kitabının haşiyelerine bir

dua sevabının ölçüsü [ki örneğin yetmiş şehit sevabını okuyucusuna bağışlar!] konusundaki önerileri ve ayrıca

falanca duanın hastalığın giderilmesi, zalimin şerrinin ortadan kaldırılması, servet ve mutluluk kazanma, güvene

kavuşma ve hatta denizlerin köpüklerinden çok, çöllerin kumundan artık, göğün yıldızlarından fazla sayıda

günahların bağışlanması konusunda gerçekleştirdiği mucize konusundaki anlattıklarına dayanarak duaya ve dine

saldırmakta, bu yazılanlara dayanıp islam'la alay etmekte, duayı sadece etkisiz değil, hatta zararlı saymakta ve düşüncenin bozulmasına, ruhun uyuşturulmasına ve insanın akıl ve bilgisinin aşağılanmasına neden olduğunu söylemekteydi.

Ben, akli, bilimsel ve nakiT belgelere dayanarak duanın tersine, bireye ve topluma ruh ve hareket bağışladığını göstermeye çalıştım. Bunun böyle olduğunun örnekleri, Kur'an'daki dualar ve yine bu Mefatih'te yer alan belgeli ve asil duaların metnidir. Pratikteki örnekleri ise, dua etmiş olan islam önderleri, mücahitleri,

12 İSLAM BİLİM

sahabeleri ve şehitleri ile bunlara ait olan dualardır. Örnek için bilimsel kanıtı da Prof. Alexis Carrel'in araştırmalarıdır

ki onun 'Dua' adlı kitabını on iki yıl önce Avrupa'da çevirdim. Bunların tümü, duanın uyuşturucu, bilim, akıl ve amel karşıtı olmadığını, insanın ağır toplumsal sorumlulukları yerine getirmedeki kusurlarını

telafi edici olmadığını göstermektedir. Mefatih'in zaaf noktalarına dayanarak duanın değerini ve dinin asaletini

olumsuzlamak isteyenlerin silahlarını ellerinden almak amacıyla şöyle dedim Mefatih'ten kendi görüşlerinize

dayanak olarak kullandığımız şeyler senet değildir. Hacı Şeyh Abbas'ın kesinlikle takvalı bir insan olduğu doğrudur; bunu kendim biliyorum. Bu konuları, rivayet olarak imam'a nispet ettiği ve imam'ın masum

olduğu da [buna inanırım] doğrudur. Ama merhum Hacı Şeyh [ki çağdaşımızdır] ile imam Sadık ve imam Bakır arasında on üç yüzyıllık bir süre vardır. Bu sürede de cehalet, garaz, küfür, baskı, para, siyaset,

kandırmaca, islam'a, Şiiliğe ve imamiye'ye edilen hıyanet, gösterilen düşmanlık, Yahudilik, Hıristiyanlık,

zındık ve şirk odak ve kanatlarının elleri, fırka taassubu, Yunan felsefe ekolleri, Doğu sufizmi, cahili

Arap ve Acem kültür unsurları, Zerdüştlüğün, Hinduizmin, israiliyatın, hatta Babil'in, putperestliğin,

ruhperestliğin, taterneiliğin vs. inanç ve ahlak kalıntıları, ulusal, mitolojik ve dinsel gelenek ve göreneklerin

artıkları işin içine karışmıştır. Bunların hepsinin çıkardığı rivayetler ortalığı kapladı. Sahte mala, aslının

markasının vurulması, en güzel, en geçerli adların ona damgalanması doğaldır. Bu yüzden bu tür rivayetlerin

çoğu imam Sadık'a nispet edilmektedir. Böylece hem uydurma rivayet daha çok geçerlik ve değer kazanmakta,

hem de bilimsel islami ekolün temelini atan ve Şia fikhını oluşturan imam Sadık'ın bilimsel itibar ve değerine darbe indirilmektedir. Bu yolla islam ya da Şiilik geçerliğini ve değerini yitirmiş olur. Peygamber'in

kendi sahabeti Ebu Hureyre, Peygamber döneminde -ki Müslümanlar henüz Kur'an ve hadisten

öğrendiklerinin dışında başka bir şey duymamışlar ve hadisi zaman aralığı olmaksızın Peygamber'in kendisinden

almışlardır- binlerce hadis üretilip devlet kurumuna sattığı çağdaki gibi, basın yayının, kitle iletişim

araçlarının, iletişimin, haberleşmenin yaygın olduğu kitap, gazete, mikrofon, ses kaydı, telefon, telgraf vb.

çağında da yeni yayımlanmış, binlerce adedi her yere ulaştırılmış, elde edilmesi bir kutu kibrit almak kadar

kolay olan bir kitap hakkında yalanlar uydurmakta, kitapta olmayan ya da yazarın şiddetle reddettiği bir

konuyu bile kitabın yazarına nispet etmekte, kitaptaki sayfasını bile göstermekte[!], bu uydurmayı, bu tahrifi

ve suçlamayı kamunun önünde ortaya atmakta, hatta kitap ya da dergilerinde resmen ve alenen yazmakta,

genellikle de başarılı olmakta ve çoğunluğun okuma yazma bildiği, hatta hilafetçe sindirilmemiş ya da satın

alınmamış bu dönem insanların birçoklarının zihinlerinde etki bırakmaktadırlar. Dün gece binlerce gözün ve

kulağın, onlarca mikrofonun, yüzlerce ses kaydedicinin karşısında ard arda ondan fazla çeşitli konferanslardan

-her defasında da altı yedi saat bağımsız konuşma ve tartışmadan!- sonra şu sonuca vardım Şiilik, öteki islam fırka ya da mezhepleri gibi bir fırka ya da mezhep değildir. Şiilik, hilafeti olumsuzlayan islam'dır.

Onlarca kanıtla şunu ispat ettim Bütün dini inanç ve amelilerin kabul ve değeri velayet esasına bağlıdır.

Sonunda da islam dininin esasları üçtür Tevhid, nübüvvet ve mead; şia mezhebi esasları ise ikidir adalet

ve imamet. şeklinde bir yargı fahiş bir hata, bozuk ve yıkıcı bir inançtır. Oysa benim inancıma göre O üç

esas, genel anlamda hak dindir. Kur'anlı islam'ın özel esaslarıysa adalet ve imamettir. yargısına vardım.

Bakıyorsun, hemen bu gece, yine bu şehirde, iki sokak aşağıda ya da yukarıda Ebu Darda, binlerce gözün

ve kulağın; onlarca mikrofonun, yüzlerce ses kaydedicinin karşısına geçmiş feryat ediyor Şiilik, dün gece

elden gitti. Falancanın velayet anlayışı bozuk. Aslında Şia da değil. Fatıma'yı insanlık tarihi boyunca, insan

yaşayışındaki iki dönemin, halk önderliğinde ve yeryüzündeki büyük tanrısal ödevin yerine getirilmesindeki

iki silsilenin, yani nübüvvet ve imamet vasitatu'l-ıkdı olarak tanıtıp kadının her türlü onurdan yoksun kaldığı

bir toplumda, onu Adem'den İbrahim'e, İbrahim'den Muhammed' e değin toplanan bütün övünçlerin varisi

olarak görüp Hatice'nin ve Muhammed'in kızı, Ali'nin eşi ve Hüseyin ile Zeyneb'in anneleri olmaktan daha

büyük saydığım zaman ve Fatıma'nın kişiliğinin, Risalet ve hayatının toplumbilimsel, tarihsel, ruhbilimsel ve

insanı çözümlemesini konu alan 'Fatıma Fatımadır' adlı konferansımı, doğrudan doğruya binlerce kişi dinlediği, yüzlerce adet çoğaltılıp binlerce adet yayınlandığı zaman, tam bu arada, ne halifenin uşağı,

ne

islam düşmanı olan ne Şiiliğe kini bulunan ve ne de yahudinin ve hıristiyanın memuru olan, tersine Caferi

ahlak, din ve bilgisini tebliğ eden ve Hz. Fatıma'yı seven biri olup bendenize de olumlu bakan, fakat konuşmaya

davet konusunda Hüseyniye yönetimine ufakça kırılan biri, Fatıma haftasında tekkenin birinde

Ehl-i Beyt'e duyulan aşktan, Ehl-i Beyt'in düşmanlarına duyulan kinden ve Fatıma [a.s] nın gördüğü musibetlerin

yarasıyla dertle dolmuş ve o kitapsız pis Sünnilerden birini ele geçirmek ve Ehl-i Beyt'in gördüğü

bütün musibetlerin intikamını bir tek bu kişiden almak[!] arzusu taşıyan yaşlı ve coşkulu insanların arasında

ALİ ŞERİATI 73

Birinci soru şu; Gerçekleri ve inançları saptıran bu düzenli ve süreğen eleştiri

ve iftiralara neden cevap vermiyorsun

Başka bir soru da şu; Niçin, farklı insanların söylediği boş sözlere -ben daha

edepli bir söyleyiş kullandım- karşı hassasiyet gösteriyorsun

Bu durumda birinci soruyu ikincisinin cevabı olarak yineliyorum. İkinci

soruyu ise birincisine cevap olarak yineliyorum. Sadece kısa bir açıklama yabağırıp

durmaktadır Ey Ahali! Sünni sömürsüdür bu. Bütün Sünniler de Vahhabidirler. Filistin'de bulunan

ve görünürde israil'le savaşan, ama gerçekte Peygamber [s.a.v]ıretinin kinci düşmanı olan bu Nasıbiler,

bu savaş döneminin son yıllarında -ki Ruslar iran'a da saldırdılar- destek için Kerbela'ya, Necef'e döküldüler

ve Hz. Seyyidü'ş-Şüheda [şehitlerin efendisi] aleyhisselamın ve Hz. Ebu'l Fazi el-Abbas [a.s]ın hareminin

bütün altınlarını, antikalarını, halılarını, avizelerini, kapılarını, çinilerini yağmalayıp Filistin'e götürdüler.

Bu Filistinli Nasıbi Vahhabiler ki Ömer, Ebubekir, Osman, Yezid, Şimr, Huli ve hepsi bunlardandı;

islam'ın

başından bu ana değin ismet ve taharet Ehl-i Beyt'ine düşmanlıktan el çekmediler. Bunlar biz Şiiler için

israil'den binlerce kat daha kötüdürler; israil yahudidir; Musa [a.s]'nın dinindedirler, bizim dinimizden

değil. Ehl-i kitaptırlar; Müslüman değil, Fakat Peygamber'in ailesine de düşmanlıkları yoktur. Hz.

Fatıma'nın kapısını israili çevirmemiştir. Yahudiler Fedek'i Ehl-i Beyt'e hediye etmişlerdir. Bu pis Sünni

Vahhabi Filistinlilerdir Fedek'i Ehl-i Beyt'ten geri alan. Şimdi buracıkta Tahran'da, Hüseyiniye-i irşad'da bu

Filistinliler savunulmakla ve onlar, hakları çiğnenmiş mazlum bir ulus olarak tanıtılmaktadır. Sünnilerin Hz.

Fatıma'dan aldıkları Fedek'ten söz etmiyorsunuz da Sünni Filistinlilerin haklarından söz ediyorsunuz Bu

Ali Şeriatî, kitaplarında ve konuşmalarında imameti inkar etmektedir, Ali [a.s)'nin hakkına inanmamaktadır.

Sadıkâ-i Kubra ki, Kumguz onun evini ateşe verdi ve arkadaşları Fedek'i Fatıma'nın elinden aldılar ...

Sonra böyle bir durum ve ortamda bir de Hz. Fatıma'tüz Zehra ravzası okuyarak Ehl-i Beyt'in gördüğü

bütün musibetleri, kırık omuzu; altı aylık Muhsin'in düşüşünü, hepsini benim ve altı yıl boyunca yapılan üç

yüz küsur konuşmasından altmış Ehl-i Beyt! ve Şiilikle ilgili olan ve İran'ın da en ünlü dini kurumu olan bir kurumun

üzerine yüklüyor. Ali'nin, Hz. Fatıma'nın, Peygamber soyunun, Hüseyin b. Ali'nin şahsiyetleri, imaret ve

Şiilik konusundaki görüşlerim ve eserlerim, kitap, teksir ve kaset şeklinde herkese ulaşmışken ve gözü yazıyla,

kulağı sözle az çok tanışık olan herkes bunlardan bir şeyler okuyup dinlemişken, toplu iletişim araçlarının gelişmesine

tanık olduğumuz, okuma yazmanın arttığı, kitabın, basın yayının, teybin, mikrofonun, baskı işlerinin,

telefonun ve taksinin yaygınlaştığı dünyamızda, birkaç metre ötede bir haber, birkaç saat içerisinde böylesine

çarpıtılıp uydurulursa, ilk islam ile merhum Hacı Şeyh Abbas arasındaki zaman aralığının -açık ve gizli binlerce

tahrif ve uydurma rivayet türetme işiyle uğraşmaktayken- o haşiyeleri, faziletleri, eserleri ve Mefatih'e alınan kimi

duaları ne denli yıpratacağım varın siz hesaplayın. Bu yüzden, islam ya da Şiilik esaslarını veya duayı alaya

almak için, söz konusu kitaptaki bu zayıf, mantığa aykırı ve islam'ı, özellikle de Şiiliğin olumlu, akılcı ve sorumluluk

yükleyici ruhuyla çatışan konulara dayananlara cevap olarak, bunların senet olamayacaklarını, imam'ın

masum, merhum Hacı Şeyh Abbas'ın takvalı olduğunu, ama bunakillerin doğru bir dayanakları bulunmadığını ve

dolayısıyla kanıt olarak kullanılmayacaklarını söyledim. Vaiz efendilerden biri, mescitte müminlerin huzurunda

minbere çıkarak, bendenizin görüşüne cevap olarak bilimsel ve islami bir eleştiride bulunup buyurmuşlardı Sen,

babanın oğlu olduğunu söylüyorsun; peki senedin var mı Elbette bu tür eleştiriler, sadece özel müşterileri, hem

de çoğunlukla sıcak bir yer, bir bardak dağ çayı için ravza meclisine gelen 'lumpen'leri kandırabilir. Bunlar için

islam-Şinasi'ye taraftar ya da karşıt olmanın fazla bir farkı yoktur. Fakat bir grup da vardır ki eleştiri değerleri, iyi

niyet, iman ve ihlas ölçüleri aynı düzeyde olmakla birlikte görünürde edeplice bir tavır takınırlar; eleştiri eylemleri

için kimilerini kuşkuya düşürebilecek bir biçim seçerler. Örneğin kitabın birinden seçtikleri kelimeye yanlış sonuç

ya 'da bilerek başka bir anlam verirler ve yaygara koparırlar. Ve yahut kitaptan birkaç satır aklararak kitabın

olumlu konularını olumsuz yönde yorumlarlar. Görünürde kitabın sayfa numaralarını da doğru ve tutarlı eleştirmenler

gibi verirler. Bu durumda, kitabı okumadan eleştiriyi okuyanlar, doğru söylemiş sanırlar.

74 İSLAM BİLİMİ

payım; Bizim, toplumumuzda, akidemizde, imanımızda, sorumluluğumuzca bir seyir çizgimiz vardır. Hareket ettiğimiz bu seyir çizgisinde, en azından inandığımız bir hedefimiz vardır. Bir etken, bir olay, bir hareket, bir saldırı ya da haklı bir söz, eğer bizi bir an için bile olsa seyir çizgimizden ve hedefimizden alıkoyup, kendisiyle meşgul ederse, bu hıyanettir. Şöyle bir temel esas vardır; Bir grup, bir sınıf ya da bir dini toplum, bir hedefe doğru gitmekteyken, bir aınacı varken, bu grubu seyir ve hedef çizgisini izlemekten alıkoymak için çeşitli etkenler; kimi zaman yanlış savaşlar çıkarırlar, seyir çizgisine karşı çekişmeler, kargaşalar türetirler. Böylece, hedeflerini izlemekte olan kişilerin zihin ve dikkatlerini saptırmayı amaçlamakta, hedefe ilerleyenlerin, kendilerini aklamak ve onları ezme adına, savaşım ya da haklılıklarını her anlam ve biçimde kanıtlamak amacıyla birkaç adım, birkaç an için bile olsa gidişlerini sürdürmekten geri kalmalarını sağlamaya çalışmaktadırlar. İnsan, eğer akıllı ve bencillikten uzaksa [bu ikisi gereklidir], tüm bu sese kulak asmamalı ve kendi çizgisinin dışında hareket etmemelidir. Karşıtların yaptığı işlerden biri de şudur; Bir grup, bir hedefe doğru hareket halindeyken çeşitli yönlerden ve açılardan bunlar ateş açarlar. Böylece, benlikleri zedelenen ve kişiliklerine ihanet edilenlerin kendilerini savunmak için geri dönmelerini sağlamayı amaçlamaktadırlar; Bu kargaşacı kurban edilen ve geri kaldığımız hedef, üzerinde yürüdüğümüz yoldur.

Akıllı olmalıyız. Gittiğimiz yolda, kimi zaman düşman, haklı bir sözü ya da doğru ve mantıklı bir konuyu, bu yolun yönünün tersine, bu yolun kıyısında

ortaya atar. Bu konu ve söz, doğru ya da kışkırtıcı olduğu için dikkatleri üzerine çeker. Ne olursa olsun, beli, karşıtımı iyice hırpalasam ve işimde başarılı olsam bile o, amacına ulaşmıştır. O, kendimi savunmak niyetiyle yolumdan geri kalmak için beni suçlamış, ben de yolurudan geri kalmışımdır. Şu şiir, her ne kadar tasavvufi bir şiirse de buraya uygun düşmektedir;

Adı ister küfür olsun ister iman, değişmez,

Alıkoymuşsa seni yolundan.

İster Cabulsa, ister Cabulka olsun değişmez,

Uzak düşürmüşse. dostundan.

Bizi hedefinizden ve yolumuzdan alıkoyan her etken ister din olsun, ister dinsizlik; ister hak olsun, ister batıl, ister bilgi olsun, ister cehalet, saptırıcı bir etkendir. Dolayısıyla gün olur bir insan ya da bir grup düşmana saldırıyoluyla cihat eder, risaletini tamamlar; gün olur sabır ve suskunluk yoluyla yükümlülüğünü yerine getirir. İkincisi daha zordur birincisinden. Çünkü muhalif, adama saldırdığında, eğer adamı geriye dönüp muhalif kişiye saldırıp onu etkisiz duruma getirirken aynı zaman da hedefi gerçekleşmiş olsa gururu da okşanmış olacaktır. Ama başını önüne eğip yoluna devam etmesi ve bütün darbelere, iftiralara ve suçlamalara katlanması gerektiğindeyse -çünkü susuna sorumluluğu vardır- daha çok özveride bulunması gerekecektir. Bu ikinci yol zordur,

...

· ALİ ŞERİFTİ 75

çünkü burada gururun okşanması söz konusu değildir.

Arz etmek istediğim konulardan biri de [şimdi bu konu açıldığı için bunu

da söyleyeliyim] şudur; Karşıt kişiler ve gizli eller, kurnileyin derin, kurnileyin

oldukça utanmaz ve alçak bir tarzda, ruhaniliği savunmak, din alimlerini savunmak ve dini mukaddesata arka çıkmak adına iki şey yapınayı amaçlamaktadırlar; Birincisi, aşağılık bir tarzda Şiiliği ve ruhaniliği savunma biçimidir. Görünürde bu hareket, Şiilik ve ruhanilik karşıtıanna karşı koyına adını taşımakla birlikte genelin zihninde bıraktığı etki, nefret ettirici bir etkidir. Hedef de zaten budur; Ruhaniliği savunma adına, aydınların zihninde ruhaniliği mahkum kılabilirnek Bunlar, ruhanililte hiçbir temelleri bulunmayan kimselerdir. İkincisiyse -ki oldukça önemli bir konudur- şudur; Türlü hilelerle, bizi, ruhaniliğe karşı bir grup ya da birey ve bireyler olarak göstermeye çabalamakta ve bu ad altında saldırmaktadırlar. Hedefleri ise bize, kendimizi savunmak amacıyla ruhaniliğe saldırmaya zorunlu kılmak ve bu saldırıyı göstererek toplunda, bu toplumun aydınlarından bir grup ya da bir kesimin ruhaniliğe karşı olduğu şeklinde bir izienim uyandırmaktır. Bu, hedeftir. Onların oyunlarının bozulması ve hedeflerine -düşmanın yararına bir hedef- ulaşmamaları için, bizi yönelttikleri bütün yalancı ve sahte kışkırtma ve suçlamaları suskunlukla karşılayalım, hatta savunmaya geçmeyelim; doğru ve sağduyulu insanların özgür yargısına bırakalım ki böylece onlar, Bu birey ya da bireyler ruhaniliğe karşıdır. şel~linde son derece saptırıcı bir sonuca ulaşmasınlar. Bunu burada söylüyorum; çünkü bu sözleri söyleyen, bu tür inançlan bulunan ve böyle düşünen birinin -ben ve benzerlerim gibi- dini tebliğin üslubuyla ilgili ya da kimi itikat konularının çözümleme üslubuyla ilgili eleştirileri bulunabilir; bir ruhaniyle ya da ruhanililde kimi konularda anlayış olarak ihtilafa düşebilir; benim falanca din alimi -ciddi bir din alimi olan bir ruhani, dinin gerçek ruhanisi olan biri- ile birçok ihtilafim olabilir; o şiddetle bana saldırabilir, ben de

şiddetle ona saldıracım. Fakat benimle onun ihtilafı, bir oğulla babanın aile içindeki ihtilafıdır. Komşuya ya da yabancıya duyurulduğu zaman, biz bir aile olduğumuzdan, bu nesil ile önceki neslin ihtilafını -ki her ikisi de bir imana, bir taassuba, bir özleme, bir hedefe dayalıdır- sokağa, çarşıya, pazara taşırmamaya, genelin önünde açığa vurmamaya ve böylece, sadece bana ya da önceki nesle değil, bu ailenin tamamına düşmanlık besleyen kimselerin eline güzel fırsatlar vermemeye çalışırım.

Bu yüzden bir an bile bırakmıyoruz eski neslin, ilmi inakın olarak dinin sorumlusu olan kimselerin yakasını. Eleştiriler getiriyoruz, önerilerde bulunuyoruz.

Ama yabancıların yanında onların özlerine tesliiniz. Aile içinde birçok anlaşmazlık var. Ama bu çocuk çok bencil ya da çok ahınak olmalı ki sokağın kışkırtmalarını ailenin içine getirmekte ya da aile anlaşmazlıklarını sokağa götürmektedir. Her ne kadar hep saldırsalar da, gece gündüz bizi kışkırtmaya

16 İSLAM BİLİM

çalasalar da, her ne kadar kimi zihinleri bulandırsalar da böyle bir şey yapmayacağım; yapınayacağız. Aydınlandınız mı

Geçenlerde, uzaktaki arkadaşlarımdan biri gelmiş, Her yerde gündemde olan bu konuları, bir dergide de söz konusu etmişler. Size karşı olan ve sizi şiddetle eleştiren kimseler, görüşlerini orada yazmışlar ve yazmayı da sürdürüyorlar.

Siz de kendi görüşlerinizi yazın ki ne olursa olsun, konu ortaya konulsun diyordu. Bizi de çatışmaya sokmak, bu durumda bizi, yeni şiir, eski şiirde olduğu gibi bir dükkan açmak zorunda bırakmak istiyordu. Dedim, kendilerine selamımı götür ve şunu arzet; Sensin ...

İşte bu mukaddimetun bî rabtatun evveli [birinci ilgisiz giriş]. Eğer Ali'nin takipçisiyse,

kimi zaman saldıırıda bulunmak ve karşılık verinle, kimi zaman

da susmak ve katianınakla sorumluyuz.

Öncelikle şunu arz edeyim; Bu planı bu sınıfta tam bir ders ve öğTetim şeklinde bitirmeye fırsat ve mecalimiz olursa şöyle bir tainamlama programı düzenleyeceğim;

Bu anahtarı kullanarak, Kur'an'ın kendisini bir metin olarak

okuyacağız. O zaman orada, bu konulara dayanarak bu şekilde bir bakış açısı

kazandıktan sonra, şu anda okuduğumuz ya da okusak bile bizim için derin

bir bağıntı, şekil ve anlamı bulunmayan bu metnin [Kur'an'ın] güzelliklerle,

derinlik ve doğrulukla ne denli dolup taşıtığını, her bireyin var olan bütün bilim

dallarında bu kitaba ne zaman başvursa yeni bir söz bulacağını göreceğiz.

Bu, dersin son bölümünü olup ne kadar değer ve etkisi olacağını, hem Kur' an' ı

araştırmak için nasıl bir yöntem elde edileceğini, hem de Kur' an' ı daha yeni

şekliyle görmek için nasıl bir bakış kazanılacağını şıindiden kestirnek ola-

naksızdır. Bununla birlikte, bu planın bir parçasına giriş olarak, ilkin incelemek

için var olan kaynakları belirteceğim. İkinci olarak da planın bu parçasına

dayanan ve bu parçayı açıklamak için uygulanacak olan yöntemi -ki bu

yöntemle Kur' an araştırılınalı ve çıkarımlarda bulunulmalıdır- ele alacağım.

Kültür ve eğitim bakımından hangi dal ve düzeyde olursanız olun, son derece

basit ve doğal olarak bu yöntemle çalışabilirsiniz.

TEVHiD BiLGiSiNE GiRiŞ iÇiN BiRKAÇ KAYNAK

Bu öğretinin altyapısı olarak tevhid, üç başlık altında ele alınmaktadır;

Birincisi; Çok özel anlamda bir dünya görüşü olarak tevhid.

İkincisi; Bir tarih felsefesi olarak tevhid; tevhidin tarihsel cereyanı ve toplumbiliinsel

altyapısı.

Üçüncüsü; Hayır ve şer esaslarına dayalı ahlak! altyapı ve insanlık temeli

olarak tevhid.

Öncelikle dünya görüşü anlamında tevhid için -ki şimdi söz konusu ediyorum-

birkaç kaynak bulunduğunu belirtmeliyim. Ne yazık ki bunların çoğu

basılmamış konferanslardır; umarım basılırlar.

1- Cihan-bin! [dünya görüşü], Abadan Petrol Fakültesi öğrencilerince çıkarAli

ŞERiATi Tl

tilan Peyarn Dergisi'nde yayımlanmış olan bir konferanstır. Bu konferansta bir

felsefe olarak dünya görüşü, bu cümleden olarak tevhid dünya görüşü ele alınmıştır.

2- Sosyal bilimlerde öğrenim gören öğrencilerin daveti üzerine Tahran

Edebiyat Fakültesi'nde Camie Şinasi-yi şirk [Şirk Sosyolojisi] konulu bir konferans

vermişti. Orada şirki, tevhidi anlamının esas ve temeli olarak ele aldım

[çünkü şirk tanınmadan tevhid anlaşılmaz] ve bir toplumbilimci bakış açısıyla

şirk ve tevhidi inceledim.

3- Hüseyniye-i İrşad' da üç yıl önce İbrahim i Dinlerde Tarih Felsefesi konusunu

ele alırken orada İbrahim kıssasındaki şirk ve tevhidi, bir tarih felsefesi olarak

açıkladım. İslam-Şinasi' de de İslam' ın esas temellerinden sonuncu temel e

göre tevhid, sadece ahlitld bir altyapı, ahlaki bir öğreti ve yol olarak ele alınmıştır

[Çünkü o zamana kadar, daha sonra gündeme getirilen konular zihnime

gelmemiştir]. Bir başkası da Hüseyniye-i İrşad' da verdiğim ve Şirazlı öğrencilerin

yayımladıkları Mi' ad ba İbrahim [İbrahim'le Miat] adlı konferans olup bu

konferansta hac felsefesi ve bu geleneğini tarihi, tevhid d ünya görüşüne dayalı

felsefi çözümlerine uygun olarak irdelenmektedir.

4- Veraset--i Adein ya da Hüseyin Varis-i Adem [Adem'in varisi Hüseyin] adlı

konferansta, tevhid esası, hem dünya görüşü, hem toplumbilim olarak, hem şirk esasını ret, hem de tarihi süreklilik ve zincirleme felsefesi olarak, hepsinden önemlisi de dinimizde bir yükümlülük olarak ve özel anlamda Aşura'nın ve Hüseyin'in devriminin, tarihin bu kişilerin oınzuna yüklediği yükümlülüğün gerçekleşmesindeki rolü bakımından ele alınmıştır. Dolayısıyla tarihin veraseti, oldukça imalı ve daraltılmış bir biçimde, tevhidi hem bir felsefe olarak, hem bir toplumbilimi olarak, hem bir dünya görüşü olarak, hem ahlaki bir öğreti, özellikle de herkesin omzunda bulunan toplumsal bir ödev olarak, daha özel anlamdaysa Aşura devrimine ilişkin yeni bir yorum ve hem de ahlak için bir altyapı ve sağlam bir temel olarak ele almaktadır -bugün artık altyapısı bulunmamaktadır- ve ahiakın bastığı yer boşluğa dönüştüğü için ahlaki değerler alt üst olmuştur. Ahlak, altyapısı ve koruyucu temeli bulunmaması ya da bu temelin çürük olması nedeniyle radikalistlerin ve Sartre gibi insanların çabaları hep boşunadır, edebiyattan ibarettir.

5- Bir başka kaynak da Ez Hicret ta Vefat [Hicretten Ölüme Değın] adlı makale olup -ki Muhammed Hatem-i Peygamberarz [Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed] adlı kitapta basılmış olup başka bir yerde bulunmamaktadır- Peygamber' in siresine bir mukaddime niteliğindedir. Orada, hicret konusunun gündeme gelmesi amaçlandığından İslam'ın hicretine ilişkin bir konu bulunmaktadır. Ayrıca, başka bir yerde ya yeterince ele alınmayan ya da bu şekilde söz konusu edilmiş dünya görüşüne ilişkin bir konu da yer almaktadır, bu makalede.

Bunlar, tevhid ve tevhidi dünya görüşü konularını daha geniş bir bağlamda

ta ve çeşitli kaynaklarda felsefi dünya görüşü olarak, bir felsefi öğreti olarak materyalizm karşısına, idealizmin karşısına, natüralizmin-ki elbette şimdi zayıflamıştır ama gene de bir öğretilerdir-karşısına ve aynı şekilde tevhid dışı şeylere dayalı dinlerin karşısına yerleştiren ilkeler vermektedirler.

Tevhidin, dünya görüşü olarak ne değeri bulunduğunu anlamak için şirke dayalı dünya görüşünü ya da Materyalizme dayalı dünya görüşünü veya idealizme dayalı dünya görüşünü ele alıp anlamamız gerekir. Böylece bunların karşıtı olan tevhide dayalı dünya görüşünü anlamamız olanaklı duruma gelir. Bunların bilimsel biçimde tek tek ele alınması güç bir iş, ama ben günümüzün en esaslı felsefi öğretilerini -ki dünya gündemindedir- tevhidin yanında ele alıyorum.

Bir dünya görüşü olarak tevhid, tevhide inanan insanın zihninde dünyayı anlama türünden ibarettir. Daha sonra, tevhide dayalı bu dünya görüşünün, algılamaya, öteki felsefi konuların yorumuna yansımaları ve aynı şekilde bu dünya görüşünün davranışlara, duygulara, düşünceye, toplumsal ilişkilere ve topluma egemen olan düzene etkisi söz konusudur.

Teslis [her anlamda üç tanrıçılık], senevilik [her anlamda iki tanrıçılık], politeizm [her anlamda ister İran' da, Hint' te, Yunan' da ve Roma' da bulunduğu ve mitolojisini tanıdığımız biçimde çeşitli tanrılar şeklinde olsun, ister putperestlik sembolleri şeklinde olsun ve ister animizm, yani dünyaya ve insanlara etki eden çeşitli görünmez güçlere inanış biçiminde olsun çok tamicilik her ne olursa olsun] kendine inanan kişinin zihninde bir tür dünya görüşü oluşturmaktadır.

Böylesi dünya görüşünde dünya, şirke dayalı olarak, inüşrikin zihninde tasavvur olunan çelişik, çatışık, farklı ve uygunsuz bu dünyasal kutuplardan,

güçlerden ve hareketlerden oluşan bir dizgeden ibarettir.

Dünyanın ve insanın yazgısına karşın çeşitli güçlerin varlığına İnanmak, bu dünya görüşünde insanı dayanaksız, yönsüz, umutsuz ve imansız duruma getirmektedir. Kişinin yazgısının bu tanrılardan birinin ya da bu gizli güçlerin elinde bozulabileceğine öteki güçlerin elinde oyuncak olabileceğine ve kişinin tanrıların ve gizli güçlerin çekişmelerinin oyuncağı olabileceğine inanmak, insan için, korkuya dayalı, şiddete ve parçalanmaya dayalı bir hayat felsefesi yaratır.

M.S. 70'li yıllarda Roma'nın büyük filozof ve şairi Lucretius, tanrılara inanmakta olup çağdaş Fransız yazarı Albert Camus'un üstadıdır. Şu farkla ki Lucretius, tanrlara inanırken Albert Camus Tanrı'ya inanmaz. Fakat öğretileri, dünyaya ve insana bakışları benzerlik taşımaktadır. Lucretius, Doğada ['De rerurn natura' olsa gerek-Çev.] adlı kitabında -ki onun başyapıtıdır- şöyle seslenmektedir;

Ey tanrılar! Siz, masum ve sığınaksız insanları kendi heves ve kinlerinize oyuncak eylediniz. Vebalı masum çocuklara işaret ederek -ki eski- . den onları, kötü ruhlara ya da tanrıların lanetine tutsak oldukları inancıyla tapınaklara getiriyorlardı- yine şöyle seslenmektedir; Ey dünyaya hakim tanALi

ŞERiAJi 79

nlar! Bunlar sizin cinayetlerinizdir; bunlar sizin cinayet ve katı kalpliliğinizin kurbanlarıdır. Bu çocuk, sizin lanetinize uğrayacak ne suç işledi Niçin onu lanetlediniz Yoksa öteki tanrılardan öç almak için mi yaptınız bunu

Tanrlara isyan etmenin, dünyaya egemen olan düzenin, hayata ve insana egeinen olan yasanın varlığına inanmamanın, şirke dayalı bir dünya görüşüne inanmanın gereği olduğunu görüyoruz. Şirk dünya görüşünde insan, farklı

yönlerdeki bir sürü atlara bağlanmış bir fayton gibidir. Bu güçlerden, bu tanrılardan her biri, onu kendisine doğru çekmektedir. Bu güçlerin doğurduğu sonuç, yokluk, karmaşa ve insanın yok oluşudur. Bu yüzden, kendiliğinden, şirke dayalı dünya görüşünde -ister üç tam-ıcılık, ister ikicilik, ister çok tancılık olsun- insan ile doğa ilişkisi, bir sürü şahinin, bir sürü kurdun ağzındaki serçenin doğayla olan ilişkisi gibidir. İnsanın dünyaya karşı inancını yitirdiği bundan daha büyük bir musibet, bundan daha büyük bir felsefi yeis, bundan daha büyük bir duygu kargaşası, bundan daha büyük bir inanç bozukluğu olamaz sanırım. Çağımızın en büyük düşünce, ahlak ve felsefe bunalımı, insanın her zamankinden daha fazla bilinçli, güçlü olmasına ve daha çok olanaklara kavuşmasına karşın dünyaya olan inancını yitirmesidir. İşte, Albert Camus gibi bir insan, her eserinde ince bir çelişkiye düşüyorsa, doğaya ve dünyaya inanınıyar olmasındandır. Bir gün toplumsal sorumluluktan, bir başka gün, bir anı ganimet bilmekten, bir başka gün her şeyin boş oluşundan, başka bir gün kutsal olan ya da olmayan her türlü şeyin, iyi ya da kötünün, hizmet ya da hıyanetin değersizliğinden söz etmektedir. Çünkü dtinya bomboş olduğunda ya da dünya bilinçsiz ve kinci güçlerin çekişme alanı durumuna geldiğinde, yazgıya ve geleceğe tek bir ruh ve yön hükmetmeyince, kendiliğinden Albert Camus meydana gelir. O zınnan, incelikli biçimde, böylesi bir dünyada insanı kurtarmaya çalışan bir insan, bunu başaramaz; kainat düzeninde her yandan boğulmuş bir insan-kainat da kurtarıcının inancına göre, cehalet, çatışma ve tefrika üzerine kuruludur- nasıl kurtarılabilir Camus'un bu sözü, bu savı, Jean Isoulet'nin deyişiyle, -gerçi Cam us' den öncedir ama buraya uygun düşmektedir- zehirle dolu bir denizden bir tas tatlı su almak demektir. Kör maddeciliğe ya da bilinçsiz

doğaya dayalı bir dünya görüşünderse [Sartre'in deyişiiyle Dünyadan Tanrı'yi kaldırdığımızda, insan doğada, doğaya yabancılaşır. İyi dikkat ediniz; bu söz çok önemlidir] Tamı'yi doğadan kaldırırşak, kaçınılmaz olarak, insan doğada, doğaya karşı yabancılaşır. Heidegger'in -ki Sartre'ın üstadıdır- deyişiiyle, insan, doğa çölüne sürülmüş bir garip durumuna gelir. İnsanın doğaya yabancılaşınası Tanrı'yi reddetmesiyle başlar; niçin Çünkü insan, anlayan, düşünen, ideali olan, seçme hakkı olan, sorumluluğu olan -ki bunlar insanın nitelikleridir- irade, bilinç ve duygu sahibi bir varlıktır. Ama Tamı'yi doğadan kaldırırşak -Natüralizmde ya da materyalizmde farklı değildir- doğa, büyükçe bir ahmak düzenek haline gelir [bu söyleyiş Sartre'a aittir]; bilinçsizleşir, bağıntısızlaşır kendine ya da kendinden başkasına, yani insana karşı duygusuz⁸⁰

iSLAM BiLiM

laşır ve leş olup çıkar. Tıpkı, annesinin karnında canlanan, kendine karşı duygusu, yaşayışı, hareketi ve çabası bulunan ve dışarı çıkmak, doğmak isteyen bir cenin gibidir, ama anne ölmüş bir leş haline gelmiş ve soğumuştur. Doğal ve mantıklı olarak, bu çocuğun ölü aıulenin içerisindeki bu diri, duygulu ve bilinçli çocuğun annesiyle bağıntısı, başkalık, yabancılık ve inançsızlık temeline dayandırılır.

Bilinçsiz ölü bir düzende bilinçli diri bir varlık; Bu, materyalizme ya da natüralizme dayalı bir dünya görüşü olup bu dünya görüşünde insan, doğayla tam anlamıyla çatışık bir cinsiyet taşıyan bilinçli, diri ve hassas bir varlıktır.

Burada insan, doğanın dışında bir umut, sığınak ve dayanak arama şansından yoksun olarak doğada garip kalmıştır. İnsan, dünyanın bir hedef ve bilinci olmadığını, anlamadığını, duyumsamadığını, korku ve ürküntü tanımadığını

duyumsaqlığında -ki günümüz insanım, böylesine şiddetli olarak [kendisine] duçar eden felsefenin korku ve huzursuzluğu bu dünya görüşünden kaynaklanmaktadır- insan, dünyanın devinimler dizgesinin bilinçsiz olduğuna, bu çehrenin, bu göğün ve bu doganın ardında bir şuur bulunmadığına inandığında ve yine Sartre'ın deyişiyile dünyada liinsenin olmadığına, bir haberin bulunmadığına inandığında boş bir dünya görüşü oluşturur, dünyanın bütün devinimlerini anlamsız bulur ve her türlü olguyu, inancı ya da inançsızlığı, iyiliği ya da kötülüğü, çirkinliği ya da güzelliği, fedakarlığı ya da feda etmeyi eşit görür. Çünkü siz odanızda bulunduğunuzca orada hiç kimse yoksa ve hiç kimse sizin hareketlerinizi görmüyorsa giysinizin, durumunuzun, biçiminizin, duygunuzun, konuşma biçiminizin, susuşunuzun, sözlerinizin çirkin ya da iyi olması, oturuşunuzun, giyinişinizin güzel ya da kötü olması önemli değildir. Çünkü bir olguya anlam, yön ve değer veren şey, o olgunun anlamı, yönü ve değeri değildir, tersine ona anlam, yön ve değer veren şey, bu olguyu duyumsayan duygunun, bu olguyu anlayan anlayışın, bu olguyu anlatan sözün ona bağışladığı anlam, değer ve yöndür. Burası, son derece derin bir konudur. Sartre Edebiyat Nedir adlı kitabında varlığın, eşyanın ve kainatın anlamı olmadığını, tümünün bilinmez ve anlamdan yoksun bir karanlığa gömülü bulunduğunu söyler; Yazar ya da konuşmacı, bir şeyi anlattığında, doğada bulunan bir nesne ya da varlıktan veya bir kavramdan söz ettiğin de, o olguyu ya da varlığı açıklarken ona belirlilik, somutluk, şekil, anlam, değer ve hedef kazandırmış olur. Bir kimse, olguları anlatmaz, toplumsal gerçekleri açıklamazsa o toplumsal gerçekler var almamışlar, somutlaşmamışlardır. Şair, doğanın güzelliklerinden söz etmezse, bir kimse güzellikleri duyumsamazsa

o güzellikler yoktur ya da varsalar bile o gzellilde değildirler. Bir bilinç, doğanın hareketlerini duyumsarsa, bir gz, bu dünyadan benim yaptığım seçimini anlarsa, bir yargı, benim yarattığım bir değeri mantıklı ve doğru bir biçimde değerlendirirse; bir yargı, benim ortadan kaldırdığım değeri mahkn ederse, işte o zaman benim edimim, benim iradem, benim seçimim, benim hıALi ŞERiATi 81

yanet ya da hizmetim, benim şerrim ya da haynın kesin olarak anlam kazanır. Eğer o gören göz, dünyada ve bu bilinçsiz, ahmak ve bu kokuşınuş çatııun altında -ki fiziksel öğelerden oluşun bir dizgedir- bulunmazsa her hareket ve eylem -iyi ya da kötü, hayır ya da şer- eşittir. İster insanları kendi çıkarları için yok et, ister kendini başkalarının iyiliği için yok et; birdir. Çünkü ayırt edebilecek, duyunsayabilecek, değerlendirebilecek kimse yoktur. Odada hiç kimse yoktur; ister orada pijamayla, şalvarla uzun, ister en güzel, en alımlı giysileri giyip son derece edeplice otur, fark etmez. Anlınada ve teşhis etinede fark bulunmaktadır. Bu yüzden, insanı reddetmek olmayacağından, onun hassas oluşu, bilinçli oluşu, anlayan bir varlık oluşu da yadsınınaz doğal olarak. Doğadan Tanrı'nın kaldırılması da olanaksızdır. Çünkü Tanrı'yı doğadan kaldırdığımızda, dünyanın doğası, ruhu, bilinci, kavrayışı, mantığı, ölçüsü ve hedefi olmayan, anlamayan büyük ve karınasıık bir leş durumuna gelir. Böylece, insan-doğa ilişkisi, bir yabancılaşma ilişkisine dönüşür kendiliğinden. Böyle bir dünya görüşünde dünyanın insan yaşayışıyla ilişkisi, annenin l gövdesinde bulunan ve etkin olan bir ceninin bu l gövdeyle ilişkisi gibidir. Bunun etkisiyle kof bir felsefe, boş bir felsefe, her işin anlamsız oluşu felsefesi, iyinin ve kötünün bir oluşu felsefesi, inandığının bütün değerlerin altüst edilnlesi felsefesi

oluşmuştur. Bu, bugün çağa ve neslin zihnine egemen olan felsefedir. Oysa tevhid -bunun iki boyutlu ve iki yönlü bir yol olduğuna dikkat ediniz- bir yandan, bir vuruşla, ayırmaya, dağınkılığa ve dünyanın çok kutuplu oluşuna dayanan dünya görüşünü, tamaların feodalizinin, şirk mezhebini olumsuzlamakta, evrene tek yönlü uyumlu bir vahdeti -ikinci, çok tanrılı, çok kutuplu dünya görüşü karşısında- egemen kılmaktadır. Öte yandan da materyalizmin ya da natüralizm dünya görüşü karşısında -ki maddi dünyada, doğa dünyasında Tamı yoktur- tevhid, bilinçsiz ve duygusuz bir leş durumundaki doğaya bilinç, uyanıklık, bakış, hassaslık, irade, hedef ve sonuç olarak anlam ve değer bağışlar.

ÇOK TANRIVA İNANILABİLİR AMA BUNLARIN ÇATIŞKI VE ÇELİŞKİSİNE HAYIR MI

-Bu olanaklıdır. Ama öncelikle, her biri bağımsız ve faallezzetler taşıyan bu tanrıların bile birbirleriyle hiç ihtilafa düşmeyecekleri bu imanı bize verecek uygulamısal garanti nedir İkinci olarak da, bu tanrıların akıllarının, kendi çıkarlarını birlik, ortaklık ve uyumlulukta görececek düzeyde olduğunu varsayalım; ama var oluşta, bir muhatabı olmasını isteyen bir insan varlığı olarak hangi yöne yönelmeliyiz Din ve felsefenin -tanrı tanır bir felsefe ve tanrı tanrılığa dayalı bir din- ihtilaflarından biri şudur; Felsefecilerin ispat ettiği Tamı, mantık, bilim ve kanıt açısından muhkem olan bir Tanrı, sevilebilir bir Tanrı değildir. Filozof, Tanrı'yı Max Palanele'nin 'Quantum'u keşfedişi gibi keşfetmektedir.

Oysa dinin tanıttığı Tanrı, dünyaya egemen olan bir irade, yenilgi kabul etmez

82 İSLAM BİLİM

ve mutlak bir görkem ve büyüklük olmasının yanı sıra, ebediyetin görkemini

taşımasının, mutlak cebbar olmasının yanı sıra, bir dostun yumuşaklığıyla, bir aşkın güzelliğiyle, insanın kendi sânimiliğiyle muhatap, söyleşmeye ve gönül derdini açmaya taraf olabilir. Aynı şekilde, onca görkemiyle birlikte insanın en samimi yalnızlıklarına konuk olabilir. İşte buna dayanarak, çeşitli tanrıların elbirliği ettiklerine, dünyada hiçbir zaman ayrılık ve çatışma çıkınadığına inanırsak, biz de bu durumda dünyada yönümüzü yitirmiş oluruz. Dünyanın birliğine inanırsak, ne olursa olsun, varoluştaki hedef ve muhatabımızı yitiririz. O zaman, Tanrının bir kimse olmasının yerine bir ortaklık söz konusu olacaktır. Tevhidi dünya görüşünde dünya [varoluş anlamında dünyadan söz ediyorum; maddi ve manevi dünya ve ahiretten söz etmiyorum], hep birlikte yaratış adına uyumlu bir düzenden, tek bir ruhla diri, tek bir iradeyle hareketli olan ve aynı zamanda da duygulu, bilinçli, mantıklı ve hedefli bir vücuttan, muvahhid [birleyici]in zihninde şekillenen çeşitli öğeler, yasalar, görüngüler ve hareketler dizgesinden ibarettir.

Bu dünya görüşü, tevhide dayanmaktadır. Dolayısıyla dünya tek vücut olmaktadır. Dünya ve doğa, tek bir düzenin egemen olduğu tek bir gövde olmaktadır. Onun hangi şeyine egemenlik söz konusudur Çeşitli öğelerine.

Maddi ya da manevi, ruh ya da cisim, aşağı ya da yüce olsun fark etmez. Evrendeki öğelerin tümü uyumlu bir birlik taşımaktadırlar. İster en temiz ve en yüce soyut, metafizik öğeler olsun, ister toprak öğesinin en aşağısı olsun, hepsi tek bir ruhtan hayat almakta, tek bir kandan beslenmektedir. Bu şekilde, tümüne, tek bir hareket, tek bir akıl, tek bir tedbir ve tek bir hedef egemendir. Bir gövdeyi göz önüne alın; Beyin hücresi, bu gövdeyi oluşturan en şerefli, en karmaşık ve en yüce hücredir. Bunun yanında bir tırnak parçası, bir bağırsak

lifi, değerli beyin hücresinde bulunan aynı ruhu, aynı ışığı, aynı hayat ve hareketi taşımaktadır. Dolayısıyla bu aşağı değerdeki tırnak hücresiyle, değerli beyin hücresi ya da omurilik veya sinir hücreleri arasında çatışma, ayrılık ve çelişki bulunmaması bir yana, mertebeler zincirini korumaları nedeniyle - derece bakımından- hayat, hareket ve varlık açısından tek olduklarına da inanırız. Bu tek ruh, tek bir bilinç ve iradeyle bu gövdenin bütününe egemendir. İşte bu gövdede, her hücre, genç olmak ve diri kalmak için, bu gövdeye egemen olan bu ruhla, bu ortak hayatla olan bağını ve iletişimini korumaya çalışmaktadır. Eğer bu canlı hücre -ki kendisi, bir iş, mucize ve kompleks dünyasıdır- bağını koruyamazsa, kolayca, hızla ve hiç beklemezsizin çürük bir parçaya dönüşür ve bir anda yok olur. Ona yönelenden başka her şey yok olucudur. ayeti şu anlamdadır; Dünyadaki her nesne, her şey yok olucudur. Ancak yüzü ona dönük olan şey bunun dışındadır. Bu, dünya görüşüdür. Bir birey, bir insan, kendisinin dünyanın manevi sistemiyle ve doğanın vücudundaki bütün hücrelere egemen olan hayat bağışlayıcı ruhla olan bağ ve ilintisini koparırsa, hiç duraksamadan, kainat düzeninde, çürümüş bir madde durumuna

Ali ŞERİFTİ 83

gelir ve yok olur. Bu bağı korursa, bağını koruduğu ölçüde canlı ve diri kalır.

TEVHİDİ DÜNYA GÖRÜŞÜNDE ÇOKLUK VE BİRLİK

Çokluk, yani bu dünya görüşünde gördüklerimiz, türlü türlü olgular, farklı insanlardır. İnsan ve doğa arasında, hayvanlar arasında farklılıklar vardır.

Öğeler bir değildir. Hareketler, kimi zaman çatışık ve çelişik olup insana ürküntü ve korku düşürür. Bu çoklukların altında, uyumlu, ince, akılcı ve bilinçli bir birlik bulunmaktadır. Muvahhid, bunu duyumsanmakta ve bu yüzden farklı

nesnelerin tümünü tek bir ruh ve tek bir hareket olarak yorumlamaktadır -
doğru olarak anlamalıysa olsa bile- Max Planck' ın dediği gibi; Kepler, dünyaya
bilinçli ve haberdar bir yasanın egemen olduğuna inandığı için fizik biliminin
yaratıcısı oldu. Çünkü araştırmasından önce bu inancı taşıyordu. Fakat
Kepler' den daha akıllı olmasına ve daha yeni araştırmalar yapmasına karşın, bu
esasa -bütün varlığa bir iradenin egemen olduğu ve varlıktan her parçanın
bu tek ve büyük hükümlülükte kendi yükümlülüğünü yerine getirdiği esasına-
inanmadığı için, Planck' ın onca deha ve akli sadece cüzi araştırmalar
yapmak yolunda harcadı. Örneğin, fare kuyruğundaki x ışınlarının araştırılması,
araştırılmakta olan konular arasında yer almaktadır. .

Kur' an' da tevhidi dünya görüşünün gereğince, bütün sınırlamalar ortadan
kalkmaktadır. Şurası oldukça şaşırtıcıdır, ama ne yazık ki biz, kelamcı, filozof,
tefsirci vb. olarak -felsefe, tasavvuf ve dinde- eski çoktanncı dini görüşün ya da
Yunan Felsefesinin veya çatışkılı Hint düşüncesinin etkisi altında kaldığımız ve
Felsefe, tasavvuf ve din -her üç öğreti-, dünyayı çatışık kutuplara ayırdığı [hatta
birleyici dinler de bunu yapıyordu] sonra sınırlar koyduğu ve aleinde iyi ve
kötüye, dünya ve ahirette, dünyaları birbirinden ayıran, birbiriyle çatıştıran
perde ve sınırlara ve birbirleriyle çatışan -ister tasavvuf, ister felsefi, ister dini
olsun- olgulara inandığı için bu düşünürlerin, kelamcılarının ve alimlerin beyninde
bunlar egemendi. Şaşkınlık bakıyorlardı ve Kur'an'ı bu durumda inceliyorlardı.
Yine bu şaşkınlıkla, Kur'an'ın tevhidi dünya görüşünde egemen olan
birliği göremiyorlar, ikiymiş gibi görüyorlardı. Oysa bir kişi, bu malumata
sahip olmama erdemini taşıyıp yaratılış gözüyle, bir ümmenin duyularıyla
Kur' an' abakarsa o bölümlenmeleri görmeyecektir.

Tevhid, tarih boyunca insanın zihninde hep buluna gelmiş olan çelişkilere birlik bağışlamaktadır. İnsan, doğa ve Tanrı [metafizik] kutupları birbirlerinden ayrı -ayrı ayrı üç dünya- olup her birinin ayrı sembolleri ve ayrı tanrıları vardı ve birbirleriyle esas olarak çelişmekteydiler.

Dinlerin çoğunda, insanı yaratan tanrının başka, doğayı yaratan tanrının da başka olduğunu görüyoruz. Prometheus insanın yaratıcısıyken, Zeus doğanın tanrısıdır. Buysa, esas olarak insan ve doğanın birbirinden farklı iki dünya olduğunu ve yine tanrıların dünyasıyla insanların dünyasının bir olmadığını ve birbirinden uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca, alt tarafında

04 iSIAM BiliM

maddi doğa, üst tarafında da ilahi doğanın, meleklerin dünyasının, fizikötesinin, tanrıların yerinin [bizim zihnimizde de olduğu gibi] bulunduğu bir perdenin ya da bir çatının bulunduğunu da göstermektedir. Dünyayı, gök adıyla kubbemsi bir çatısı bulunan bir hamama benzetmektedirler. Bu kubbenin altında bulunan her şey, aşağıdır, horlanmıştır, çirkindir, kokuşmuştur.

Göğün ardında bulunan her şey ise güzeldir; orada soyut varlıklar, melekler, tanrılar ve ruhlar vb. bulunmaktadır. Bu, hem tasavvufi, hem felsefi hem de dini bir coğrafyadır. Tevhid, gelip bu sınırları, bu çatıları, bu bölümlenelerin hepsini altüst etmiş ve varlığı, bir gücün, bir imparatorun, bir hakimin ve bir tedbirin buyruğu altında, tek ve uyumlu bir imparatorluk haline getirmiştir.

Bununla birlikte, bu büyük imparatorluk ülkesinin her anında, her yanında aynı ölçüde hazır bulunan imparatorun, burada merkezi, uzaklığı, yakınlığı vs. yoktur. Tevhid gelir, bu dünyada -ki tek vücuttur- doğanın insanla ve fizik ötesiyle olan ayrılığını [fizik ve metafizik, doğa ve doğa ötesi terimleri ve maddi

dünya ve gaybi dünya anlamında yer ve gök terimleri, İslami görüşte bulunmaz; daha sonraları, Müslümanların görüşünde varlık kazanmıştır] olumsuzlar ve bu birbirlerinden ayrı üç dünyayı birleştirir. Tanrı'yı, bulutların arkasından, göğün öte yüzünden, gayb perdesinin ardından, muvahhidin zihninden çıkarıp gök ve yer kandilinin, yani dünyanın içinde bulunan bir ışık gibi parlatır.

Tevhid, felsefe tarihinin en eski zamanlarından bugüne değin, Lau Tzu ve Korifiçyüs döneminden, Eflatun ve Aristo döneminden tutun, Bergson, Descartes, Pascal ve Kant dönemine değin var olagelmiş çatışkı ve çelişkiyi ortadan kaldırır. Tevhidden önce, şu iki güç hep birbiriyle savaşıp durmuştur; her birinin kendi partizanları vardır; Düşünürler, arifler ve filozoflar arasında, gönül gücüyle beyin gücü, akıl gücüyle aşk gücü, işrak gücüyle istidlal gücü, hep savaşa tutuşmuşlardır. İslam kültüründe de bu ikisinin kendi akınları bulunmakta ve birbirleriyle savaşmaktadırlar. Mevlana, istidlalcilere ve felsefecilere saldırmakta, felsefeciler de işrakileri ve mutasavvıfları cahillikle suçlamaktadırlar. Bunlar, Tanrı'nın sadece kalp yoluyla tanınabileceğini söylerler; çünkü akıl sadece cüz'î şeyleri anlayabilir. Onlar da, kalbin, bedene kan ulaştıran bir tulumba olduğunu, bilimneyeni bilinin kılının akıl olduğunu söylerler. Pascal, kalbin birtakım delilleri vardır ki akıl bunlara ulaşamaz, derken, Ha fiz' da sufinin defterinde yazı ve harf yoktur [bilgi ve akılla ilgisi yoktur], onda kar gibi ak yürekten başka bir şey yoktur der.

Meşşai felsefecileri [akılcılar] ile arifler [duyumcular, sezgiye, işraka ve duyuma inananlar] arasındaki savaşını, Doğu' da ve Batı' da, Hint' te, Yunan' da, geçmişte ve günümüzde hep var olmuş ve beşerin zihnini egeleliği altına

almıştır.

Ali ŞERİFTİ 85

DOGRU ANIAMA ADINDA TEK BİR GÜÇ

Kur' an' daki tabiri er, esas olarak, bu dilin bu iki şey arasındaki ayrılığı söz konusu etmediğini ve -Tanrı'nın bile- gerçeğin keşfedilmesini tek bir güç olarak anlayışa, kavrayışa bıraktığını hissettirecek niteliktedir. Sanki insanda kalp ve beyin, akıl ve duyu ya da sezgi adında iki gücün bulunmadığına, tersine, doğru anlamak adında tek bir gücün var olduğuna inanılmaktadır Kur' an. Bu, lubb [şaiyelerden arınmış saf akıl] dur, akıldır, fuad [kalp, akıl] dır. Bu üç tabir, Kur' an' da eşit olarak yer almaktadır. Dolayısıyla tevhid, aşk ve akıl arasındaki birliği, Beatrice ile Vergilius arasındaki birliği, İbn Sina ile Ebu Said arasındaki birliği, Pascal ile Descartes arasındaki birliği gerçekleştirirken ve insanı aşk ve akıl, işrak ve istidlal diye iki kutba ayırmamaktadır. Çünkü tevhid, hiçbir türlü ikiliğe ve ikiciliğe -ruhta ve bireyde de olsa katlanamaz; Tevhid, ruh ve cisim arasındaki süregelen ikiliği ortadan kaldırır. Siz Kur' an' da, cisman ruhtan ayrıldığı ya da ahlaki, dini, tasavvufî ve felsefî temellere varacak ölçüde ruh ve cisimden ayrı ayrı söz edildiği bir yer bulamazsınız kesinlikle.

Doğu' da ve Batı' da genellikle, ruhu cismin, cismi de ruhun karşıtı olarak görürler. Ruhun tekamülünün cismi yok etmekle olacağını, gövdenin tekamülününse ruh ve akıl etenekle olacağını öğretirler. Oysa burada yine de tek bir insan yaşanmaktadır; ruh ve cisim iki boyut, iki öz olarak ayrılarak yan yana konulmamıştır. Eğer Kur' an' da iki yerde ruh kelimesi kullanılmışsa o ruh yaygın anlamıyla kullanılmamıştır; burada bilinen ruh ve nefisten söz edilmemektedir.

Bu, bir meleğin adıdır. Fizyoloji, psikoloji vb. ile ilgili bir konu değildir.

Burada, Arap'ın zihninde bulunan ve hep sorup durduğu ve cevabı Rabbin içindedir olan son derece derin anlamı vardır. O, özel bilinç ateşidir; nübüvvet onun içinden kaynamaktadır. Varlıktaki, dünya görüşündeki tevhid, sürekli çatışan iki dünya -dünya ve ahiret-arasındaki birliği gerçekleştirir. Dünya ve ahiret, öyle parçalanıp bölümlendirilmiştir ki bilginlerden kimileri, ahiretin ayrıntılı coğrafyasını bile yazmışlardır! Kendi evinin adresini bilinez, ahiret coğrafyası yazar. Özetle, başını mezara koyduğunda ahiretin yollarının, arka sokaklarının nasıl olduğunu, aşağısının yukarısının ne tertipte bulunduğunu, yerin nice göğün nice olduğunu bilirsin işte. Menazilul'-Ahire [Ahiretin Menzilleri] kitaplarının ne denli dünyacı olduklarına bir bakın.

Kur' an' da, bu dünya-öte dünya, maddi dünya-manevi dünya, fizik dünyametafizik dünya yoktur. Dünya ve ahiret -şu anlamda ki ortada bir duvar; bizim bulunduğunuz taraf dünya, onların buldukları tarafsa ahiret- diye bir şey yoktur. Dünya bir sıfattır, sıfat-ı tafdilidir, coğrafya ve inekan adı değildir, bir yer adı değildir. Tersine, dünya en aşağı, en yakın, e~1 küçük ve en aşağılanmış anlamında bir sıfattır. Ahiret de özel bir coğrafya yer adı değildir. Ahiret; dünya ötesi olan şeydir. Dar görüşlü, yüzeysel görüşlü ve bencil olan ve bütün konuları günlük konular, ganimet anı olarak, harisçe bencilce algılayan kişinin, dünyevi görüşü vardır, hayatı dünyadır; namaz bile olsa. Bir kınse, kişisel

86 İSLAM BİLİM

çıkarlarından daha büyük, beninden ve ben' in maddi ve manevi isteklerinden daha yüce bir hedefi gözetir ve bunları daha yüce ve daha büyük hedefleri gerçekleştirmek yolunda feda ederse, bu ahirettir. Başka türlü açıklayacak olursak; Evrenin bütün nesnelere, her şeyi-iktisattan tutun da toplumsal konulara,

hatta dini, manevi ve insanı konulara varıncaya değin her şeyi- başkalarından, ötekilerden kendime doğru çekersem, bu dünyadır. Her şeyi kendinlden alıp başkalarına verirsem, öyle duyumsarsam, bu ahirettir; ekmek bile olsa. Bu yüzden rivayetlerde, bir kimsenin halka hizmet için bir fırın açarsa, toplumuna hizmet için gidip inşaat ustalığı öğrenirse, onun ustalığının, alışverişinin, dükkancılığının ibadet olduğunu okuyoruz. Eğer ibadeti, ekmek dükkanı haline getirirse, bu, dünyalıktır.

MEAŞ VE MEAD BİRLİĞİ

Meaş ve mead [maddi hayatla manevi hayat] bütün ahlaki, tasavvufi ve felsefi öğretilerde hep birbiriyle çatışma durumundadır. İktisadi işlerin ardına düşmüş ve maddi konulara dalmış biri ya manevi duygulardan yoksundur ya da bu duyguları zayıflamıştır. Dünyayı, iktisadi ve maddi konular olumsuzlaştırıp bir yana bırakan ve maneviyata gömülen biri ise meada sahiptir. Her yoksul, yoksun ve horlanmış insan ve milletin meadı sağlanmıştır. Her mutlu insanın, her ileri, uygar ve tok toplumun ise ahireti kötüdür. Öyleyse ahiret, tembellerin, asalakların ve dilencilerin malıdır. Oysa tevhidten kaynaklanan esasa göre, bu ikisi arasında bir çatışmanın olmaması bir yana, meaş ve mead, dünya ve ahiret, uyum içinde olup birbirinin neden ve sonucudur. Dünya, ahiretin tarlasıdır sözü, birbiriyle çatıştığı sanılan dünya ve ahiret arasındaki tevhide göstermektedir. Dünyası, bahtsızlık üzerine kurulu olanın ahireti de daha bahtsız olacaktır; cennetin, dünyadaki zayıflığını ve aşağılığını düzeltereğini ve telafi edeceğini sanmamalıdır. Burada çabalayıp elde edemediğini öte dünyada elde edeceğini de sanmamalıdır. Burada kör olan biri, orada da kördür. Burada maddi hayatı olmayanın manevi hayatı, tanrısal yazgısı da olmayacaktır.

Dünya ve ahiret birbirlerinin neden ve sonucudurlar. Tohumunu bu

dünya hayatında ektiğimiz bir bahçedir cennet.

Bu tevhidin dünya görüşüdür. Onda, bu şekliyle ruh ve madde, dünya ve ahiret, mana ve doğa, doğa ve insan, uyum içerisinde, tek bir yön, tek bir ruh, tek bir akıl, tek bir irade ve tek bir hedef taşımakta, aralarında neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Fakat Kur'an, tek dünyayı, tek varlığı, her şeye egemen olan bütünsel vahdeti bölümlendirmektedir. Bu dünya, iki ülkeye, iki kutba ayrılmaktadır; Bir dünya, bir ahiret -bizim sandığımız gibi değildir elbette-.

Tek tevhidi dünya görüşüne göre, varlık gayb ve şehadet şeklinde bölünmektedir. Gayb, duyumsanamayan ya da şu anda bizim için bilinmez ve duyumsanamaz olan veya duyumsanması aslında olanaksız olan ve hep gayb içinde bulunan her şeydir. Şehadet ise, görülebilen ve duyumsanabilen şeylerdir.

Ali ŞERİFTİ 81

Öyleyse dünya gayb ve şehadet, yani duyumsanan ve duyumsanamayan, diye ikiye ayrılmaktadır. Bu bölümlenme de bir ikicilik ve ikilik dönemini egemen kılmakta mıdır Dünyanın bu şekilde iki kutba ayrılmasını tevhide ters düşmekte ve onu çürütmekte midir Niçin

Evren, dünya ve ahirete, fizik ve fizikötesine, madde ve inanaya, ruh ve cisme ayrılmaz. Tüm varlık birlik ve uyum içinde olup tek bir gövde taşımaktadır.

Ama Kur'an'ın dünya görüşünde bütün nesnelere, gayb ve şehadet nesnelere biçiminde ayrılırlar. Yine de bu bölümlenme, tevhid düzeninde evrene egemen olan birliğe aykırı mıdır, değil midir Sözümleri eltiğimiz şehadet ve gayb, bunların özüne dayalı bir bölünme mi yoksa insan benliğiyle ilişkisine dayalı bir bölünme midir

Bu bölümlenme, özsel değil adsal [itibari] bir yön taşınmaktadır. Yani, gayb, şehadetle aynı cinsten değildir ya da bu ikisi aslında iki ayrı cins ve özde olup birbirleriyle çatışıktır, demez. Seninle ilişkide dünya, gayb [sana göre] ve şehadet [senin bakışında] şeklinde bölümlenmektedir, der. Fakat bu, Tahran'ın bölünlere ayrılmasıdır. Elbette Tecriş Meydanı bize yakın, Tophane Meydanı'ysa uzaktır. Fakat Tahran'ın bu şekilde Tophane ve Tecriş Meydanı diye bölünmesi, ayrı ayrı ulamlar [makuleler] ve ayrı ayrı cinsler olarak bölünmesidir, yoksa her ikisi birlik içinde olduğu halde, burada durmakta olan ben ile olan göreliliği ve adsal ilişkide mi bölümlere ayrılmaktadır

Dolayısıyla şu anda gayb olan bir şey, bir vesileyle bilimin ilerlemesi, ilham, vahiy, felsefe, bilincin ya da başka şeylerin gelişmesi yoluyla yarın benim için duyumsanır olduğunda özü ve cinsi de farklılaşacak biçimde şehadet olur.

Öyleyse dünyanın gayb ve şehadet şeklinde iki ulama ayrılması, dünyanın farkında olan, dünyayı gören insana dayalı adsal bir bölünlemedir; senin görmediğin nesnelere vardır, senin görebildiğin nesnelere vardır. Öyle ki, şu anda da fizik bilimi aynı bölümlenmeyi yapmaktadır; Kimi fiziksel nesnelere duyumsanamazken, kimi fiziksel nesnelere duyumsana bilirler. Anlıları görmeyiz, ama büyük hayvanları görürüz. Bu, nesnelere ve doğayla olan bilimsel ilişkimizi bölümlendirdiğimizin işaretidir. Öyleyse, bir kelimeyle terim olarak konuşmak istersek, dünyanın gayb ve şehadet diye bölünlenmesi, evrenbilim konusu değil, toplumbilimsel tanıma ya da mitoloji veya epistemoloji konusudur. Ayrıca, dünyanın gayb ve şehadet diye bölünlenmesinde, gayb de bilinmeyen ve Allah'tan başkasının bilemediği gayb ile bilinebilir olan, aına bilmediğiniz gayb olarak ikiye ayrılmaktadır. Burada tevhid, derinlik kazanmakta,

doruk noktaya ulaşmaktadır. Yine, Kur'an'ın diliyle söyleyecek olursak, bütün nesnelere ve tanıdığımız şeylerin tümü iki olguya, iki gerçeğe ayrılmaktadır.

KUR'AN'DA SÜNNET VE AYET

Bütün varlık, şu iki gerçekten oluşmuştur; Biri sünnet, ötekisi ayet. Kur'an, sünnet dediğinde, bireye, hayata, dünyaya, insan tarihine, toplumlara ve doğaya

İSLAM BİLİMİ

gerçeğe egemen olan bilimsel yasaları amaçlamaktadır. Sünnet, bilimsel yasalardır.

Ayet nedir Ayet, toplumsal, insani ya da maddi olgulardır. Olgunun kendisidir

ayet. Bir toplum, eğlenceye daldığında çöker ya da bir toplumda çöküntü

belirtileri ortaya çıktığında, çökme etkenleri eğlenceye yönelir. Bu bir sünnettir,

yasadır. Fakat gece, bir ayettir, sivrisinek bir ayettir, gecenin ve gündüzün

gelmesi ayettir. Yağmur ayettir, ışık ayettir; yer ve gök ayettir. Ayetlerden

oluşan bir liste Rum suresinin sonunda sıralanmıştır; Ve min ayatı ... ve

min ayatı ... [Yine onun ayetlerindedir ...] Burada Kur'an, ayeti hangi anlamda

kullandığını göstermiştir. Ayrıca Kur'an'ı açıp Keşfu'l-Kelimat'tan

[Kur'an terimleri sözlüğü] yararlanarak gayb, şahadet, ayet ve sünnet kelimelerini

bularak bu kelimeleri inceleyebilir ve böylece Kur'an'ın nelere ayet, nelere

sünnet dediğini anlayabilirsiniz. O zaman, Kur'an'ın nesnelere arasındaki

bağıntılara sünnet, nesnelere kendisine de ayet dediğini anlamış olacaksınız.

Şaşırtıcıdır ki, Kur'an da hem bir sineğe ve sivrisineğe ayet demektedir, -şuna

dikkat ediniz, çünkü oldukça şaşırtıcıdır- hem büyük bir insan! gerçeğe, hem

Kur'an gibi bir gerçeğe ve hem de Musa'nın ya da İsa'nın mucizesine ayet demektedir.

Biz bunlara mucize adını verirken, Kur'an bunları ayet diye adlandırmaktadır.

Sinek ya da gece ve gündüzün gelişi, maddi olgular ve bilimsel

yasalar durunundayken vahiy ya da İsa aracılığıyla ölürün dirilmesi mucizedir, yani metafiziktir, bilim dışıdır; kısacası bilimsel yasalara ve fizik dünyaya uymaz. Oysa Kur' an, her iki olgu için de -ki biri maddi dir, biri gayb!dir; biri bil~mseldir, ötekisi bilim dışıdır ve bilimin ilgi alanına girmez- tek bir kelime seçmiştir ki o da ayettir.

KUR'AN'IN DİLİYLE TEVHİDE DAYALI DÜNYA GÖRÜŞÜ

Acaba Kur' an şunu söylemek istemiyor mu; Kimilerinin mucize ve gayba ait olduğunu, kimilerinin de bilimsel ve duyumsanabilir olduğunu hayal eden sen, aşağıdan baktığın için böyle bir bölünleme yapmışsın, ama eğer yukarılardan bakarsan hepsi ayettir, hepsi tek bir anlamı vermektedir. Bizim metafizik bir konu olduğunu düşündüğümüz vahyin gaybden gelmesi, Kur' an' da sabah ışığının göze gelmesi gibidir; susamış bir çiçeğin ağzına düşen yağmur gibidir. Mucizevi ve gaybı olan da bilimsel ve duyumsanabilir olan da ayettir; Tek bir yasa, tek bir ilke, tek bir gerçek, tek bir etken her ikisine de egemendir; her ikisi de tek bir şeyin eseridir. Oysa biz, doğada olan her şeyin aşağı olduğunu, Tam' ının doğal olgularda bulunamayacağını ve sadece ölümden sonra Tanrı'nın ülkesine girebileceğimizi sanmaktayız. Bu yüzden de İnnalillah ve inna ileyhi raciun [Biz Allah'tanız ve ona dönücüleriz.] dediğiniz zaman, ölümden sonra Allah' a gideceğimizi, ölümden önce bu taraflarda Allah' ın olmadığını; burada sadece maddi dünyanın, aşağılığın, horlanmışlığın bulunduğunu kastederiz. Oysa Kur' an' da Allah, işrakı ve irfani bir biçimde tanıtılma...

Ali ŞERİFTİ 89

miştir. Bu yüzden Kur'an okuyucusunun, doğayı olumsuzlayarak Allah'a ulaşması söz konusu değildir. Ayrıca, doğa içerisinde ve zihinsel esaslarla ispatlanacak

biçimde felsefi ve İstidialı olarak da tamtılmamıştır. Tam tersine, doğaya ve doğal olgulara bütün öteki kitaplardan daha çok dayanan bu kitap, kendi okuyucusunu, içsel zihniyetinden çıkararak ve doğanın maddi olgularına bilinçli bir biçimde dalıp doğru bir buluş kazanarak Allah'ı anlamaya ve görmeye çağırılmaktadır. Bu, ne doğanın olumsuzlanması ve Allah'ın sesini duymak için Sufice kendi içine kapamaktır, ne de bilinç gibi, insanı, içten, maddi olgular yüzeyinde hapiste tutmaktır. Tersine bu, bilinçli insanın, doğanın maddi olgularının derinliğini açığa çıkarmaya, madde yoluyla manaya ulaşmaya, doğanın içinde gerçeği seyretmeye ve dünyadan Allah' a varmaya çağırıştır. Fiziği bilen bir kimsenin fizikötesinden söz etmeye hakkı vardır sadece. Fizikle ilgili hiçbir şey bilineyen kişinin maddi dünyanın kötü ya da iyi olduğunu söylemeye hakkı yoktur. Edebiyatta da durum böyledir; Eski şiiri iyi ve ustalıldı bir biçimde tanıyan biri, yeni şiir söyleme ve kuralları yıkmaya hakkını elde edebilir ancak Sadece fizik bilen biri söz edebilir fizik ötesinden. Aynı şekilde doğayı tanıyan biri de doğayı gerisinde bırakabilir. Doğa bilinci, doğayı ve Kur'an'ın, üzerlerine yemin ettiği olguları anıyıp tanımaya yoluyla doğa ötesine ulaşabilmek için doğayı kat etmelidir. [Burada maddi ve manevi olanın birliği, fizik ve fizik ötesinin birliği belirgin ve açıktır]. Ancak, doğadan gayba açılan kapıları bulmalı ya da dünya fanusunu kırmalı ve Allah' ın kıvılcımını dünyanın kalbinde ele geçirmeli, kanını o ateşe -aşk- vurmaları ya da dünya fanusunun camlarını gözlerinin tozundan arındırmalı ve varlığının karanlık evini o ışığın parmaklarının yumuşak vuruşlarına açmalıdır. Kur' an' da, Allah'ı bulmanın metodunun aslı olan doğaya bakış budur; çünkü doğa ve doğa ötesi yoktur.

AYET NEDİR

Ayet, gerçek ve hakiki zattan bir belirtidir. Ayetin özsel ve bağımsız olarak anlamı yoktur. Duyumsanamayan gaybi bir özün belirtisi ve gölgesidir ayet.

Öyleyse dünyanın tümü ayettir. Ayet, bizim için gayb olan, varlığı yaratıp şeldlendiren bizzat gerçek öze işaretidir. Bu dünyada gördüğünüz her şey, o

gaybi varlığın sonsuz okyanusundan bağımsız, aynı ve ona yabancı bir öz değildir.

Tersine her biri, o mutlak özden bir işaret ve belirtidir. Burada, ne

Berkeley gibi maddi dünya yoktur diyen [bu mikrofon, bu cam, bu su gerçeklik taşımazlar. Onları yaratan benim zihnimdir; Mutlak idealizm] ne de materyalizm gibi sadece bu görünen şeylerin var olduklarına, her birinin varlığının

kendilerinden olduğuna inanan, tersine doğadaki bütün nesnelere var olduğunu

ama işaret ve ayet olarak tıpkı su üzerindeki dalga'nın varlığı gibi var olduklarını

ve doğrudan doğruya o mutlak varlıktan bir yansıma olduklarını

90 İSLAM BİLİMİ

söyleyen özel bir dünya görüşü ortaya çıkmaktadır. Bugün, hem fizikte, hem

ruhbilimde, hem toplumbilim konularında Husserl öğretisi adıyla egemenlik

sağlayan fenomenoloji, bilimlerin temelini şu esasa oturtmuştur; Fizik bilimi,

maddenin özünü aramamalı -ki maddenin özü ararılacak bir şey değildir-, sadece

maddeleri -ki görünüşler ve fenomenler; yani kendi kendine var olan bir

gerçeğin çeşitli zahiri yüzleridirler -incelemeye tabi tutulmalıdır. Fizik, bu demektir.

Ruhbilimi, geçmişte olduğunun tersine, ruhun özünden söz etmemelidir.

Çünkü ruhun özü bilim için keşfedilebilir bir şey değildir. Tersine ruhta

oluşan ve bizim için duyumsanabilir olan görünüm ve görüngülerden söz etmeli

ve onları bilimsel araştırma konusu yapmalıdır. Buna göre, hem fizik,

dünyayı yaratan duyursanamaz varlığın görüngülerini, belirtilerini ve görünüşlerini inceleyen bir bilimdir, hem de ruhbilimi bugün, ruh adını taşıyan bilinmez ve duyursanamaz özün görünüş ve belirtilerini inceleyip araştırmak ve tanımaktan ibarettir. Öyleyse bütün bilimler, kendileri için gayb olan kendi gücüyle var olan varlık ve özü keşfetmekten ve araştırmaktan el çekmişlerdir; Hem insanı bilimler, hem de pozitif bilimler, görüngüleri, yani duyursanamayan o varlıkların görünüşlerini araştırmalda ve görüngüler arasındaki ilişkiyi incelemekle sınırlandırmışlardır. Bu ise fizik bilimini, kimya bilimini, ruhbilimini, tarih bilimini ve toplumbilimi oluşturmaktadır.

·FENOMENLER;GÖRÜNGÜLER

Fenomen, bir özden, bir varlıktan ibaret değildir; fenomen, bizim için duyursanabilir gayb1 bir varlıktan olan şeydir. Bu terim, Arapça'ya mezhahir diye çevrilmiştir. Farsça'cia pedide ya dapedidar terimleri kullanılır. Batı' da fenomen kelimesi kullanılmaktadır. Yani, görünen, göze çarpan, duyursanabilir olan, dış görünüşü bulunan, özün kendisi değil onun belirtilerinden ve izlerinden olan şeydir. Buna göre, bizzat varlık anlamında olmayıp duyursatamayan bir şeye işaret edici olan ve Kur'an' da maddi, manevi bütün o lgulara karşılık gelen ayet, bilinmez ve gayb1 varlığın duyursanabilen görünüşü ya da mezhahir anlamına gelen fenomenin tam karşılığıdır. Dolayısıyla, Kur'an'ın ayet anlamında aldığı, [bugün fenomen anlamında alınmaktadır] her şeyin ve her varlığın kendisi anlamındadır. Sünet ise ayetler, görüngüler ve duyursanabilir varlıklar arasındaki ilişkilerdir. Öyleyse tevhid1 dünya görüşünde dünya ve varoluş, duyursanabilen ve duyursanamayan, şehadet ve gayb diye ikiye ayrılır. Gayb ise bilinemez gayb ve bilinebilir -ki şimdi bilmemekteyizgayb

diye ikiye ayrılır. Şehadet de ayet ve sünnete ayrılır. Ayet, dünyada var olan görüngülerden ibaret olup insanı bilimlerdeki ya da tabii bilimlerdeki gayb1 mutlak varlıktan bir izdir. Sünnetse görüngüler ya da ayetler arasındaki ilişkilerden ibaret olup insan dünyasına ya da doğaya egemen olan yasalar şeklinde bilimleri oluşturur. Bu, Kur'an'ın dilinden, tevhide dayalı dünya görüşüdür.

DÖRDÜNCÜ DERS

..

DÖRDÜNCÜ DERS

Tevhidin -dünya görüşü olarak- üç yön ya da aşama taşıdığını söylemiştim;

BİRİNCİ AŞAMA

Bu aşamada, tevhid, dünyaya bir bakış türü olarak söz konusudur. Tevhide dayalı bir bakış türü ve aynı şekilde tevhidi dünya görüşü, öteki dünya görüşlerinin karşısında yer almaktadır. Bu öteki dünya görüşleri oldukça ünlüdürler; Materyalist ya da natüralist dünya görüşü veya nihilizmin ya da şüphecilik veya septisizmin gibi.

Bu tevhid1 dünya görüşü, aynı şekilde, şirke dayalı dini dünya görüşleri karşısında da yer almaktadır. Genel a1lamda, şirkten amacım, dünyaya ilişkin bir tür görüş ve anlayıştan ibaret olup onda dünya, uyumsuz, çeşitli kutuplardan ve farklı özlerden oluşmuş bir dizge ya da çeşitli güçlerin ve hanedanların yer aldığı bir alan olarak algılanmaktadır. Türleri ise, ikicilik, teslis ve çoktanrıcılıktır. Önceki oturumda fırsat olduğu ölçüde bu konulara değinmiştim.

İKİNCİ AŞAMA

Tevhid, toplumbilimsel bir altyapı olarak söz konusudur.

Burada söylediklerimi, bu zamana değin, dağınık şekilde, orada burada yaptığım konuşmalarda, üniversitede verdiğim derslerde söylemiştim. Şimdi tününü çok kısa bir şekilde, bir arada özetleyeceğim. Böylece, hem dersiniz sistemi atik olacak, hem de bu konulan duymamış olanlar dersin akışına yabancı kalmayacaklardır.

Bu soruyu [Toplumsal bir düzen anlamında tevhid ne demektir] cevaplamadan önce bir iki tane toplumbilim tezini ele almalı ve sonra tevhid ve şirk konusunu ortaya koymalıyım. Toplumbilimsel altyapı dediğiniz zaman, bilimsel bir terimden söz etmekteydim. Bunu size açıklayacağım;

TOPIUMSAI AI TV API [STRUCTURE SOCiAIE]

Genellikle, 19. yy. toplumbilimi -ki şu anda da,. özellikle üniversite dışında, birçok takipçisi bulunmaktadır- toplumsal düzeni, özel bir biçünde tasavvur etmekte ve toplunu bir sistem ve teşkilattan ibaret görmektedir. Bu sistem ve teşkilatta bir altyapı bulunmaktadır. Bu altyapının üzerine institution ya da

kurum adında sağlam sütunlar konulmuştur. Bu sütunlar arasında ıı·tibat halinde olan dainarlar ve sınırlar şeklinde bağınhlar, yasalar, işaretler, semboller

94 İSLAM Bilim

ve biçimler denilebilecek çeşitli ilişkiler zinciri yer almaktadır. Bu durumda toplumda üç tür gövde görüyoruz; Birincisi, structure yani esas yapı ve toplumun tüm gövdesinin kurulduğu en alt yapı olan toplumsal altyapıdır. Ötekisi kurumlar; üçüncüsü de topluca üstyapı ya da super structure adı verilen yan ilişkiler ve toplumsal işaretlerdir. Bu durumda bu sütunların ve bu ilişkilerin tümü, yani toplumsal üst yapı şekil bakımından ve aynı biçimde tür olarak toplumun altyapısının şekil ve türüne bağlıdır. Toplumda ortaya çıkan değişiklikler, kimi zaman altyapısal değişikliklerdir. Toplumun altyapısını değiştiren değişikliklere, devrim ya da revolution adı verilir. Kimi zaman da, değişiklikler, üst yapısalıdır. Bunlar, bu sütunlarda ya da bu sütunlar, bu dallar ve bu kollar arasındaki ilişkilerde oluşan değişikliklerdir ve reformın ya da ıslah [reforme, evolution] adını taşırlar. Buna göre, devrimin ya da 'revolution'un bilimsel tanımı, toplumun altyapısında olan değişiklikten ibarettir. İslah ya da reformun bilimsel tanımıysa, üst yapısal kurumlarda ya da sütunlarda olan değişiklik, biçimindedir.

Bu altyapı, sosyalizmde, toplumun üretim biçiminden ibarettir. Bu durumda toplumun üretim biçimi o toplumun esas alt yapısını oluşturmaktadır ve bütün toplumsal konular ve ilişkiler üretim biçimine uygundur, yani altyapı cinsi özel bir biçim alır. Bunlara, gövde, temel ya da institution³⁴ adı verilir.

Dolayısıyla, institution, var olan, yani vaz' edilmemiş, üretilmemiş, onaylanmamış bir şeyin nitelik ya da yeni bir temel ya da yeni bir kurum olarak

topluma eklenmediği, tersine, bireyin, toplumda gözünü açtığında gördüğü kendisinden önce var olan şeylerden oluşan bölümdür. Dolayısıyla bunlar sütun [ustuvane]lardır. Ustuvane de kök olarak 'est'ten gelmektedir. Toplumun ustuvaneleri ve değişmez organları bir düzende değişikliğe uğramazlar; aile, yönetim, dil vb. gibi. Bunlar asıl 'institution'lardır. Doğan her birey, kendinden önce toplumda dilin bulunduğunu ve kendisinin sadece öğrenmesi gerektiğini görür. Toplumsal gelenekler, institutiondurlar. Ben ve sen yokken de var oldukları için aile, din, yönetim, öğretim, eğitim, toplumsal ve ahlaki' gelenekler, institutiondurlar. Ama bu institutionlar -din gibi ve ahlaki' gelenekler, aile ve yönetim rejimi gibi- varlıktan bir parça ve toplumun sütunları olmalarının yanında şekil olarak da toplumun üretimin altyapı türüne bağlıdırlar. O zaman,

34 Institution'ı, Farsçaya 'nihad' [temel] şeklinde çevirmişlerdir ki, bu yanlıştır bence. Şu iki 'st' harfi HintAvrupa [Sanskrit, Farsça, Latince vb.] dillerinin tümünde, imek, yer almak ve duruş anlamlarında bulunmaktadır

ve varlık ve sübutu gösterir. Öyle ki, Farsçadaki 'est' ve 'hest' bunu göstermektedir. istaden [durmak] ve 'istgah' [durak] da yine bu köktendir. Ayrıca [Avrupa dillerindeki] 'Est' [Farsçadaki] 'hest'tir. istasyon

ise 'Istgah'dır. Avrupa dillerinde cisimlenmiş -var olan şey- anlamına gelen 'statü' de aynı köktendir. Farsça duruş ve sübutu bulunan beden parçası anlamını taşıyan 'ustukhan' [kemik] da bu köktendir.

Dolayısıyla institution, toplumun iskeletidir; toplumun çekirdeği ve silindiridir. Oysa 'nihad', olmayan, ancak sonra yerleştirilen, vaz edilen bir şeydir. Nihad, Arapçadaki 'vaz' ın, Avrupa dillerindeki 'position'un çevirisi olmalıdır ki 'institution'un tersine bir anlam taşır.

ALi ŞERiATi 95

institutionlardan ve altyapıdan başka, yasalar da bulunmakta; kararlar ve yürütme

hükümleri, kararnameleler, semboller, kurumlar ve gelenekler, elbise modelleri, bedeni süsleyici şeyler bulunmaktadır ki bunlar sürekli değişim içindedirler, bir nesilde birkaç kez değişirler. İnsan bireylerinin iradeleriyle ve kararlarıyla oluşan bakanlıklar, yönetim kurumları, emeklilik ve sigorta kurumları, bankalar vs. de değişir kimi zaman. Herkesin ömrü az ya da çok değişse de ecelin belirli bir müddeti vardır. Bunlar üstyapısal yan ilişkilerdir.

Eğer biri gelip bir toplumda, sadece evlenme işini düzene soksa ya da sadece yönetimin görünürdeki şeklini değiştirse veya yalnızca, toplumsal ilişkilerde yeni yasalar koysa, üstyapıda değişiklik yapmış olur ve olasıdır ki ıslahat yapmıştır. Ama bir eylem ya da bir hareket ve sarsıntı toplumun üretim düzenini değiştirirse toplumda devrin gerçekleştirilmiş olur.

KÖLELİĞE DAYALI ÜRETİM ALTYAPISI

Örneğin, kölelik dönemindeki üretim altyapısını, yani bir toplumun, özel bir aşamada iktisadi üretimi için seçtiği ve toplumsal ilişkileri, sınıfsal yasaları ve bağlantıları oluşturan özel şekli alalım. Her üretim şekli, toplumu karşılıklı olarak iki üretim kutbuna ayırır. Bu kutuplar, toplumun tüm değişimlerinin, maddi ve manevi şekillerinin temelini oluştururlar. Örneğin kölelik alt yapısında, özel bir üretim düzeni bulunmaktadır. Bu üretim düzeninde insanlardan kimi bireyler tıpkı hayvanlar gibi öteki sınıfın mülkiyeti altında bulunurlar ve bunlar, üretim araçları olarak iktisadi üretim işinde kullanılırlar. Burada altyapı konusu söz konusudur. Bu özel altyapıya ve onun üretimin düzenine göre, toplum da özgür ve köle ya da malik ve memluk olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Toplum, iki sınıfsal kutba ayrıldıktan sonra hukuki ilişkiler de farklılık gösterir. Efendi ve köle arasında belirgin hukuki ilişkiler oluşur. Kölelik dönemi

ahlakının kendine özgü değerleri vardır; kölelik dönemi ortadan kalktığında bu değerler de yok olup gider. Örneğin, kölelik döneminde iyi bir köle -ki temiz ve övülesi bir insandır-, efendisine vefalı olan ve kaçma olanağı bulsa bile kaçmayan bir köledir. Kölelik toplumunda ve bu toplumun ahlaki vicdanında, esarete vefalı olan böyle bir insan, İnsanî değerlerin mazharıdır.

Fakat kölelik düzeni değiştiğinde, efendisine karşı vefa duygusu besleyen kimse bir tür köpek ahlakının mazharıdır. Görüyorsunuz ya ahiald değer değişti.

Toplumsal altyapı değişti çünkü.

Kölelik döneminde, ailesel ilişkiler değişir. Çünkü bu dönemde ailesel ilişkiler, tam anlamıyla, erkeğin cariye ve özgür kadın ile, köle ve özgür hizmetçiyle olan ilişkisi şeklinde bölünür. Her birinin de, özel hukuku vardır. Bu hukuk somuttur ve ahlaki bakımdan kabul edilmiştir. Bu ahlaki ölçülerden sapmak insanlığa uygun değildir. Çünkü özel bir altyapının özel bir ahiald üstyapıyı, özel institutionları, özel toplumsal ilişkileri ve sınıfsal şekli oluşturduğunu görüyoruz.

96 İSLAM BİLİM

FEODALİTE DÖNEMİNDE ÜRETİM ALTYAPISI

Feodalite dönemi, toplumsal altyapının kölelik döneminin ardından değişim geçiren, toprağa bağlı kölelik dönemini de geçen ve bir takım aşainalardan sonra tarım alanları üzerindeki büyük mülkiyetin bir bireyin yetkisi altında bulunduğu ve çoğunluğun onun reayası durumunda olduğu bir yere ulaşan bir dönemdir. Burada iyenin, üretim kaynaklarının büyük bir bölümünü elinde bulundurduğu zaman siyasi güç, hukuk ve kişilik de kazandığını, halk üzerinde ahlaki güç ve nüfuz da sağladığını görüyoruz. iye, özel bir toplumsal

hukuka da sahiptir. Aynı şekilde, siyasi önder olarak da algılanır. Toplumun vicdanında reaya ve efendi olmanın özel ayırımına dayanan feodal bir ahlak türü şekillenir. Aristokrasinin özel değerleri de genellikle bu dönemde ortaya çıkar. Aristokrasi, efendilere özgü olan ve reayanın yoksun bulunduğu öz, kan, ahlak ve insanlık üstünlüklerinden ibarettir. Reayanın kendisi de onlara boyun eğmiştir.

Bu ahlaki değerler ve toplumsal törelerin, üst yapı değişiminin altyapıyla bağıntılı olduğunu görüyoruz.

BURJUVAZİ DÖNEMİNDE ÜRETİM ALTYAPISI

Sonra, feodalite dönemi, burjuvazi dönemine bırakır yerini. Yani, tanımsal üretim yerine, ticaret, kazanç, dükkancılık, para ile alışveriş, el işi ve sanat ürünlerinin satışı ve kentli hayat gündeme gelir. Bu yüzden, toplumdaki bu efendiler ve reayadan oluşan iki sınıf arasında yer alan esnaf ve emekçi -çoğunluğu kentli- sınıfı oluşur. Bunlar, efendiler ve reaya arasında yer alan orta sınıftır. Bu sınıf giderek gelişir ve zamanla efendi-reaya düzenini çökertir ve burjuvazi düzeni -ki ticaret, fabrika, kazanç, sanat ve para düzenidir,.. bu düzenin yerine geçer. Böylece feodal altyapı ortadan kalkar. Bu değişiklik altyapıda gerçekleştiği zaman ahlak da değişir; toplumsal ilişkiler ve adetler de değişir. Dinin algılanış biçimi bile değişir.

Buna göre, sınıfsal toplumbilim temelini şu esasa inanmaya dayalı olduğunu görüyoruz; Toplumdaki temel etken ve neden, o toplumun altyapısıdır ve üst yapısal değişiklikler, hep altyapıda değişiklikler ortaya çıkacağı zaman gerçekleşir. Öyleyse şu şekilde bir yasa oluşmaktadır; Toplumsal ilişkilerde ve toplumbilim düzeninde, altyapı neden, üst yapılar ise sonuçtur. Neden sonuç

ilişkisi ise altyapıyla üst yapılar arasındaki alt yapıdan üstyapılara doğru olan ilişkiyi açıklar.

Öyleyse bu tür bir toplumbilimi, şu yasanın dağınasına neden olur; Toplumdaki her türlü temel değişim, altyapıdaki temel değişime bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal düzenin, toplumsal altyapının, toplumsal yasaların bütünü, hatta düşünme biçimi, kültür ve ideoloji -ki bunların tümü üst yapıdır- hep altyapıdan yani toplumdaki iktisadi üretim biçiminden etki almışlardır. Bu,

Ali ŞERiATi 97

temel bir yasadır. Buradan, şu sonucu elde ediyoruz; Toplumda, düşünce, kültür ya da ideoloji ve din, hep sonuçtur ve iktisadi üretim biçimince, yani toplumsal altyapıca üretilmişlerdir.

Öyleyse kendi düşüncesi, toplumsal düzenin, yani altyapının değişimine etki edemez; sonuçtur, etkilenendir çünkü.

Fakat altyapı değiştiğinde ideoloji değişir, ahlak değişir, din değişir, düşünce, inanç, kültür değişir; sınıfsal düzen değişir, sınıfsal ilişkiler de değişir.

Bu, Marksizm'in sözüdür.

Ne var ki büyük Alınan toplumbilimeisi Max Weber, tam olarak

Marx'inkinin 'tersine bir inanç taşımaktadır;

İnsan toplumundaki toplumsal altyapı, o toplumun düşünme biçimi ve dünya görüşünden ibarettir.

Düşünme biçimi toplumdaki bir neslin, bir çağın din türü, inanç niteliği, ideolojisi ve inanı sadece öteki toplumsal institutionlara -aile, siyaset, inoda, iş, yaşayış, harcamasına gibi- doğrudan doğruya etki etmekle kalmaz, toplumun üretim altyapısına da doğrudan doğruya müdahale eder. Max Weber'in tezinin

tam olarak Marx' ın tezine ters olduğunu görüyoruz. Max Weber, tezini ispatlamak

için birkaç örnek vermektedir.

O, dünya coğrafyasında bütün Batı ülkelerinin -Avrupa' dan tutul Amerika'ya

varıncaya değin- üç gruba ayrıldığına inanır;

-Çoğunluğu Katolik olan grup; İspanya ve İtalya gibi.

-Çoğunluğu Protestan olan grup; Amerika ve Almanya gibi.

-Protestan ve Katoliklerin birlikte buldukları grup; Fransa ve İngiltere

gibi.

Max Weber, şu sonuca varmaktadır; Batı toplumu coğrafyasını dine dayalı

olarak üç bölgeye ayırdığımız zaman, 'Protestan olan bütün ülkelerin iktisad!

bakımdan ileri endüstriyel sermayedarlık aşamasına ulaştıklarını [Almanya

ve Amerika gibi], bütünüyle Katolik olan ülkelerinse sermayedarlık ve sanayi

bakımından bütün Batı ülkelerinden daha geri kaldıklarını [İspanya ve

İtalya gibi] ve ortadaki kanşık ülkelerin ise geri kalmış Katolik [İspanya ve

İtalya] ülkeleri ile ilerlemiş Protestan [Amerika ve Almanya] ülkeleri arasında

gidip geldiklerini [Fransa ve İngiltere gibi] görüyoruz.

İrlanda'nın durumu tam anlamıyla açıktır. Mevcut İrlanda savaşı, dini bir

savaş olmasının yanında bir toplumsal altyapı savaşıdır aynı zamanda; Katolikler

yoksul insanlardan, yoksun kitlelerden oluşmaktadır. Protestanlar ise

varsıl ve sömürücü kesimi oluştururlar. Öyleyse oradaki Protestan-Katolik

savaşı, yoksun sınıf ile bolluk içindeki sınıfın savaşıdır. Aynı zamanda Max

Weber'in görüşü de burada doğruluk taşımaktadır; İrlanda Protestanları, sermayedarlıkta

ve sanayide ilerlemişlerdir. İrlanda Katolikleriye sanayi ve sermaye

[yani iktisat ve maddi uygarlık] bakımından daha geri kalınışlardır.

Max Weber bunu şu şekilde açıklamaktadır; Esas olarak, Katolik mezhebi

98 İSLAM BİLİMİ

zühtü dünya görüşü temeline kurulu ve Katolik ahlakıda sakınmaya, dünyadan el etek çekmeye, zevkin ve hayatın yüzüstü bırakılmasına, aşka, Tanrı'ya gönül vermeye, kendini ona vakfetmeye dayalı olduğu için, bu tür ahiretçi ahlak ve dünyayı, serveti ve çalışmayı aşağılamaya dayalı dünya görüşü -ki Katolik dünya görüşüne bağlıdır- kendiliğinden, maddeciliğe, dünyasallığa, üretimin temel oluşuna ve lezzet felsefesine dayalı sermayedarlık ve sanayi düzenine uymaz. Katoliler arasında ileri bir maddi uygarlık ve sermayedarlık bulunmaması bu yüzdendir. Katolik mezhebinin Batı'ya mutlak egemen olduğu Ortaçağda maddi uygarlık açısından Batı' nın her yerden daha geri olması buradan kaynaklanmaktadır. Öte yandan Protestanların -ki lezzetin temelliğine, Tanrı'nın insanlığın hizmetine verdiği maddi bağışlarından yararlanmaya, çalışmaya, çabalamaya, yararlanmaya ve güce inanmaktadır [bu, protestanizmin dini dünya görüşüdür]- in maddi uygarlığın ilerlemesine uygundur. Protestanların ilerlemesi bu yüzdendir. Bu, bir toplumun dünya görüşünü, bir toplumun düşünme biçimi değiştirsek toplumsal altyapıyı da değiştireceğini olacağını göstermektedir. Bunun, tam olarak Marx'ın görüşünün tersine olduğunu görüyoruz, Bunlar, iki çatışık kuramdır. Doğrudur, ama her ikisi de yanlıştır. Her ikisi de doğrudur. Çünkü biri düşünce, biri de çevreden [ki hem üretim düzeni, hem de üretim şekli çevreden bir parçadır] oluşan iki olgu ve iki kutup arasında; insan ile toplumsal ya da maddi çevre arasında, zihinsellik ve özdeşlik arasında karşılıklı olarak neden-sonuç, sonuç...,neden ilişkisi yer almaktadır. Bu, insanın özelliklerinden biridir. Bu anlamda Marksizm, toplumsal

altyapıyı deęiřtirdiđimizde toplumun dūřunme biđiminin deęiřeceđine inanmaktadır. Oysa Max Weber, Marx'ın dediđinin tersini sōylemektedir; toplumun dūřunme biđimini deęiřtirdiđimizde toplumun ūretim biđimi de deęiřir. Yani her biri, toplumsal gerđekliđin bir yarısını anlamıřtır.

Örnek olarak, siz bir köye girdiniz diyelim. Bu köyü nasıl deęiřtirebilirsiniz Birinci yol olarak, köy halkıyla tek laf etmeyiniz. Köy halkının birkaç koyunla, topraklarını kuyular kazarak sulamakla geđindiklerini görürseniz, siz de gidip bir kađ derin kuyu ađın, traktör getirin, mekanize tarım araçları getirin ve sonra büyük ūrünler elde edin ve yeni ūretimler yapın. Burada, o köydeki hayat düzeni deęiřir; iřçi ve iřveren iliřkileri deęiřir. Köylüler sizin iřçileriniz olurlar. Yařama durumları, harcama durumları deęiřir. Dūřunme biđimleri de deęiřir. Sonra, bunların ceketli pantolonlu olduklarını, radyo sahibi olduklarını, Zen-i Ruz [İran' da sabık dönemde ııkan magazın dergisi 'Günün Kadını'] okuduklarını ve benzeri řeyler olduđunu görürüz. Burada ne deęiřmiřtir Ūretim altyapısı deęiřmiř ve dūřünsel ūstyapı da gitgide kendiliđinden ve zorunlu olarak deęiřmiřtir.

İkinci yol olarak da, sermayedar olarak değil de sıradan bir öğretmen ya da bir vaiz olarak köye gidelim. Bu köyün aşiretler halinde mi yoksa eski koflaşAli şERiATi 99

mış ūretim geleneklerine ya da oldukça eski ahlaki ilişkilere vetörelere göre mi yaşadıklarını araştıralım. Akıllılıkla ve onların geleneklerine dayanarak, dikkatlerini çekmek ve dillerini anıyarak onların dūřunme biğimlerine kapı aralayabilir, yeni bir inanđ dalgası, yeni bir iman dalgası, yeni bir bilinđ dalgası oluşturabiliriz onlarda. Köyde yeni bir bilinđ yarattığınızda köy kendiliğinden,

yaşama biçimini, üretim ve harcama biçimini değiştirir. Siz, köye görüş kazandırdınız; aydınca bakışı öğrettiniz. Bu aydınlık, köyün üretim düzenini değiştirir. Tam olarak Max Weber'in söylediği gibi. Marx ise İslam Peygamberi'nin Medine'de, Arabistan' da yaptığı işi tahmin edemez.

Bu esasa göre bu iki çatışık kuramın yarısı doğru, yarısı yanlış olduğunda şu anı ortaya çıkınmaktadır. Birey ve toplum arasındaki ilişki, altyapıyla üst yapı arasındaki ilişki, insan ve çevre ilişkisi, zihinsellik ve özdeşlik ilişkisi, subjektivite ve objektivite ilişkisi, sürekli ve karşılıklı bir neden-sonuç ilişkisi olup bir nesne, başka bir nesneye etki eder ve o yeni etki, etidieyeni etkiler.

Buysa, süregelen bir etkileme ve etkilenmedir. Bu yüzden, bir aydının, klasik Marksizm'in söylediği gibi, ahlaki değerlerde ya da ideolojide ve düşünme biçiminde değişiklik yapabilmek için üretim altyapısının değişmesini hep sabırla beldemesi gerekmez. Aynı şekilde, Max Weber' in söylediği gibi de altyapının değişmesi için düşünme biçiminin değişmesi değildir tek yol. Tersine, gerçekten ortaya çıkan şey, değişim yaratmak isteyen grubun, toplunu yeni bir üretimin biçimine, yeni bir altyapıya sürüklerken düşünsel bakımdan da toplunu yeni düşünme, düşünce ve inanç biçimlerine sürüklenmesidir; yani hem o yönden, hem bu yönden. Bu yüzden amacım, üst yapıların da, üretim altyapısı ve toplumsal altyapı üzerinde etkili olduklarıdır. Üst yapılardan biri, ideolojik bir yön taşıyan dindir. Bir başka altyapıysa kültürdür. Bir başkası da ideoloji. Ahlaki düşünme biçimini, ahlaki değerler de üst yapılardandır. Bunların, nedensel etkileme ve etkilenmeleri, neden-sonuç bakımından etkileme ve etkilenmeleri bulunmaktadır. Üst yapı değiştiğinde, ayrıca altyapıda da değişiklik yaratır.

Bu, yine Marx'ın göremediği konulardan biridir. Marx, geri kalınmış ülkelerde, altyapının yani üretimin üstyapı hükmünde olduğunu ve altyapının başka bir şey olduğunu, altyapının sömürü olduğunu ayırt edememiştir. Sömürü, üretimin biçimini ve toplumun üretim altyapısını da kendisi belirler. Üretim düzeni bakımından Habil-Kabil döneminde yaşayan Afrika ülkelerine girdiğinde, henüz birkaç yıl içinde, modern endüstriyel üretim düzenini, endüstriyel sermayedarlığı o geri kalınmış ülkelere yüklemiştir. Bu durumda, aslında bu topluma, değişiklikleri yaratacak üretim altyapısının bulunmadığını, tersine bu sömürünün, sömürüye uğramış ülkeye bir altyapı bile yüklemiş olduğunu görüyoruz. Bunlardan biri, sömürünün yüklediği tek tarım [monoculture] üretimin sistemidir. Küba'nın tümü şeker kamışı, Cezayir'in tümü üzüm olmalı, Mısır'ın tümü kendir olmalıdır. Dolayısıyla altyapı konusu, üretimin

İSLAM BİLİMİ

Üretim düzeni olarak artık bir işe yararmamaktadır ve bu ayrı bir konudur.

Eğer bu dille konuşursak, tevhid ve şirk üstyapıdır.

Çünkü tevhid, bir tür inançtır; dünyaya bakış türüdür, düşünce biçimi, ahlak ve felsefi yöneliş tarzıdır. Şirk de böyledir. Burada, benim en önemli gördüğüm konu gündeme gelmektedir; Şirk, insanların, milletlerin, ailelerin ve dünyanın tanrılarının ayrı ayrı olduklarına inanmak, dünyanın, insanların ve soyların yaratıcılarının ayrı ayrı olduklarına inanmak anlamındadır. Fakat bu iki inanç bir değildir. Şirk, kimi zaman tanı-ı şirki, kimi zaman da yaratıcı şirki anlamına gelir. Şirk dinlerinin pek çoğu, tek bir yaratıcıya, ama çeşitli tanılara inanırlar.

Yunan' da bütün tanrıları Kronos -zaman tanrısı- yaratmıştır; tanrıları çeşitlidir.

Kur' an' da da Allah' ın kimi zaman Rab anlamında, kimi zaman da yaratıcı anlamında kullanıldığını görüyoruz. Rab anlamına geldiği yerde yaratıcı anlamı bulunmamaktadır; bu iki konu esas olarak birbirinden ayrıdır. Rab anlamında kullanıldığı yerde yaratıcı değil, mazhar, sahip ve iye olarak söz konusudur. Fars dilinde de rab, hodavend ve hodavendigar, sahip ve iye anlamındadır. Yaratıcı anlamında ise aferinende ya da aferidegar denilmektedir.

Bu tür şirkte -tanrı-ıda, rablerde ve tanrılarda şirk dünya görüşü, üstyapı şirkine ve bir toplumdaki her sınıfın ya da dünyadaki her toplumun, her ulusun, her soyun ve her bölgenin veya varlık güçlerinden her birinin özel bir yaratıcısı ya da özel bir tanrısı bulunduğuna inanmaya dayalıdır. Bu, bir tür toplumsal üstyapı olup toplumda bu inancın taşıdığı inkanizmayı göz önünde bulundurarak- çeşitli sınıfların, çeşitli sülalelerin, çeşitli sayıların her birinin tanrılardan birinin egemenliği altında bulunduğuna ve dünyada, birbirlerine oranla aşağıda ya da yukarıda bulunan tanrılar zincirinin varlığına ve bu tanrıların her birinin, kendi yarattıklarından, yani ailelerden, toplum gruplarından ya da toplum sınıflarından birinin sembolü olduğuna inanarak şirkte inanan kişilerin zihninde şu inanç ortaya çıkmıştır; Tanrılar çeşitli olduklarına göre toplum sınıfları, gruplar, toplumsal katmanlar ve insan soylan, çeşitli tanrıların ve yaratıcıların ihtilafına göre oluşmuşlardır. Oysa dünya görüşü esasında söylediğiniz yasaya göre -bu şekilde- dünya görüşü toplum görüşüne dönüştürülmektedir. Yani feodalite düzeninde yaşayan bir birey dünyayı bir türlü görürken, burjuvazi düzeninde yaşayan bir başkası dünyayı bir başka türlü, bu çağda yaşayan biri de dünyayı bir başka biçimde görür. Toplumsal düzen, dünya düzeni üzerine yansıdığı için, bu toplumsal düzende yaşayan

birey, dünyayı toplumsal düzenin kurduğu biçimde görür. Bu durumda, felsefi

dünya görüşünde dünya, toplumca kurulur. Felsefi dünya görüşünde dünya

35. Bence, Dehriler de buradan türemişlerdir. Belki, 'dehr' kelimesi de buradan gelmektedir. Çünkü dehr, kronla

aynı anlamı taşır. Kronoloji kelimesi de bu kökten türemiştir.

ALİ ŞERİATİ UJ1

görüşü düzeni toplumbilim düzenine göre şekillenir.

Eskiden, hey' et [astronomi] bilginleri dünyanın şu şekilde olduğunu

söylüyorlardı; Dünya ortadadır. Çevresinde gök tabakaları bulunmakta olup sayıları yedidir; tıpkı soğanın özü gibi.

Pelekler soğan kabuklan gibi bu çekirdeğin üzerinde bulunurlar. Yıldızlar, bu feleklerden birinin karnma çakılı gümüş çivilerden oluşmaktadır. Sizin, gece yıldızların hareket ettiğini görmeyiz yanılısamadır. Yıldızlar değil, felek hareket etmektedir. Fakat feleğin cinsi arı olduğu için görülmez. Bu yüzden sadece yıldızların hareket ettiklerini görülmekteyiz. Bir yandan da, felekler, yerden adı feleku'l-eflak [f.eleklerin feleği] olan en son feleğe doğru uzaklaştıkça da öğeler daha aşağı duruma gelir. Peleklerden her birinin kendine özgü aklı bulunmaktadır;

Birinci feleğin aklı, ikinci feleğin aklı, üçüncü feleğin aklı, dördüncü feleğin aklı vb. Böylece feleku'l-eflak'ın aklına değin uzayıp gider. Bu sonuncu aklın adının ne olduğu ortadadır; Aklu'l-ukul [akılların aklı].

Bir felekte yerleşmiş olan bu akımlardan her biri, o feleğin hareketini yönetirler.

Her üst felekteki akıl, kendisinden aşağıdaki aklı yönetimi altında tutar.

Böylece, kendisinden aşağıda bulunan bütün akılları yöneten ve döndüren akılların aklının ya da külli aklın bulunduğu feleklerin feleğine ulaşmış oluruz.

Bu, dünya mıdır, yoksa bu şekilde betimlenen toplum mu Evet, sınıfsal mertebeler zinciri bulunan ve aşağıdan yukarıya gidildikçe, toplumsal düzende olduğu gibi, mertebeler zinciri aşağıdan yukarıya doğru giden eski bir dünyadır. Eski toplumda ve kapalı toplumda hareket periyodiktir. Burçlar ve surları bulunan bütün köylere ve şehirlere baktığınızda dünyaya benzediklerini görürsünüz. Yani, dünya da kaleler gibi yapılmıştır ve sınıfsal düzenin göstergesidir. Sınıfsal düzende her sınıf bir üst sınıfın elinin altında bulunmakta ve altındaki tabakayı da elirlin altında bulundurmaktadır; her sınıf, bir aklın buyruğu altındadır. Aklın kendisi de bir üst sınıfın buyruğu altındadır. Böylece hakan oğlu hakan oğlu hakan olan ve bütün felekleri yöneten, yani bütün sınıfları buyruğu altında bulunduran akılların aklına varılır. Bu, toplumsal düzeni göstermektedir [anlatıncıdır]. Adınaysa hey' et koymuşlardır [hey' et ise şekil ve şernail demektir].

Görüyoruz ki toplum kapalıdır; hareket periyodiktir.

Düzen ise sınıfsaldır ve aşağıdan yukarıya doğru gitmektedir. Mertebeler zinciri aşağıdan yukarıya ilerledikçe, her sınıfın kendine özgü aklı bulunmaktadır; en sonunda akılların akılı bütün toplumsal sınıflara egeinedir.

İşte, yer dört unsurdan -su, hava, toprak ve ateş- yaratılmıştır. Her unsurun kendi üstünlük alanı bulunmaktadır. Örneğin, ateşin yeri yukarıdır, toprağın yeriyse aşağı. Siz toprağı yerinden kaldıramazsınız. Ateşi kuyunun dibine de atsanız yine de yukarı çıkar. Çünkü kendi doğal yerinde bulunmak ister. Top102

iSLAM BiliM

rağı göğün tepesine çıkarıp bıraksanız aşağı dökülür. Çünkü kendi doğal yerinde bulunmak ister. İşte bu, sınıfsal düzendir. Aristo' da aynı sözü söylemiştir.

Herkes hep, kendi sınıfında, doğmuş bulunduğu sınıfta kalmalıdır. Soyluyu aşağı sınıfa ve köleyi soylu sınıfa yerleştirirseniz toplumun düzeni altüst olur. Çünkü her bireyin kendine özgü doğal sınıfsal yeri vardır. İşte bu, topurobilimdir.

Sınıfsal toplum düzeninde, dünya görüşünün tanı anlamıyla nasıl insanın toplumsal düzeninin kopyası olduğunu görüyoruz. Bu esasa dayanarak şirk dünya görüşüyle tevhid dünya görüşünün toplumsal düzen bakımından ne ölçüye kadar hassas ve derin oldukları anlaşılabilir. Şirk dünya görüşünde - dünyada dünyayı, toplumu ve sınıfları yaratan mertebeler zinciri halinde tanrılar bulunduğu anlamında- toplumun sınıfsal düzenince yaratılan tanrılar -öyle ki bu dünya sınıfsal ve toplumsal düzene yaratılmıştır- zihin ve inanca ulaşıncı toplumsal ve sınıfsal düzenlerin yaratıcıları rollerini oynamaktadırlar. Yani bu soysal, grupsal ve sınıfsal mertebeler zinciri düzeni, şirk dünyasının ve şirk tanrılarının mertebeler zincirini oluşturmaktadır. Böylece, halkın inancında [ya da halka göre] şirk tanrıları, sınıfsal düzenin ve toplumsal grupların yaratıcısıdır. Öyleyse, bu dünya görüşüne göre, toplumda, toplumsal düzen tefrikaya, yani toplumsal şirke dayalıdır; toplumsal şirk, içerisinde çeşitli grupların, çeşitli soyların, çeşitli sınıfların bulunduğu şirktir. Böyle bir düzene, toplumsal şirk ya da şirke dayalı toplumsal düzen veya toplumsal şirk düzeni adını vermekte ve o çok tanncılığa da dinf şirk demektedirler.

Böylece, toplumsal altyapının şirk dünya görüşüyle olan ilişkisinin, gerçek alemde altyapıdan üstyapıya doğru, zihin alemindeyse üstyapıdan altyapıya doğru olduğunu görüyoruz. Bu ise, şirkin, tarih boyunca oynadığı mekanizmadır. Birçok çağlar boyunca bütün insanlık bu ikili aldatmanın kurbanı olmuşlardır;

Halkın inançlarında ve zihniyetinde, şirk tanrılarının bu düzenleri

yarattığı izlenimi uyandırmak için, şirk düzenleri yaratmaktaydılar tanrıları.

Niçin Çünkü sınıf, sülale, toplum, ulus ve soy şirki düzeni, toplumda dünyasal

altyapı elde etmeli, mezhebi ve din! bir açıklanışa kavuşmalı ve yaratılışın

derinliğinde kökleşmelidir. Oysa bundan yoksundur. Şirk, beşeri şirki,

sınıfsal şirki, aristokrasİ şirkini, ulus ve soy şirkini, toplumsal gruplar şirkini

ve sülale şirkini din! ve gayb1 olarak yorumlanmakta, toplumsal sınıfiara dayalı

düzeni metafizik iradeden bir yansıma olarak algılanmakta ve bu şekilde, bu

düzeni sadece iyi yönde açıklamakla kalmayıp, onu kutsamakta; doğal, ezeli,

ebedi ve evrensel oluşu doğrultusunda yorumda bulunmaktadır. Çünkü bir

aile, eski bir sınıfsal düzende, aşağı olduğuna, kendisinin yoksun bulunduğu

özensel aristokratik değerleri bulunan başka bir aileden daha aşağı olduğuna

inanmaktadır. Bu iki aile arasındaki soy değerleri ayrılığının bir açıklaması

olmazsa, bu aile başkaldıı abilir ya da onun değerlerini olumsuzlayabilir ve

filan ailenin üstünlüğü karşısında eğilmeyebilir. Şirk, bu toplumsal rolü gerAli

ŞERiATi 103

çekleştirmekte ve onu yorumlamaktadır. O ailenin tanrısıyla bu ailenin tanrısı,

o soyun tamısıyla bu soyun tam-ısı, o ulusun tam-ısıyla bu ulusun tanrısı değişik

ve farklıdır böylece. O ailenin tanrısı, görkemli bir tanrı olup gökte de tanrıların

ı mertebeler zincirinde daha, üst derecededir. Bu ailenin tanrısıysa aşağıdır;

gökte de küçük ve zavallı bir tanrıdır. Bir ailenin tanrısı değersizse [bir şey

değilse] ailenin kendisi ne olabilir ki

Bu yüzden, kimi Kureyş ailelerinin som altından yapılmış ve en güzel mücevherlerle

süslenmiş tanrılan vardı. Bu, onların aile olarak soylu olduklarını

açıklıyordu. Bu, onların soyluluk sembolü değil, soyluluklarının nedeni ve yaratıcısıydı. Falanca aşağı aileye, Beni Kilab Kabilesi'ne [ki adı bile kendisi gibi aşağıydı ve kelb -köpek- kelimesinden türemişti. Farsçada da hep şöyle deriz; 'İtin enikleri adam oldular.'] gelince bu kabile, zavallı bir aileydi; açtı; her türlü övünülesi şeyden yoksundu, bütün övünçlerden yoksundu. Bu ailenin, örneğin ekşimiş hainurdan tanrısı vardı; her acıkışlarında bu tam-ıyı yiyorlardı. Şirk düzeninde de tannyla halk arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır.

Bu yüzden, halkın yarattığı tanrılar, halkın zihninde yaratıcı rolünü oynamakta olup yaratıcılar gibi, çeşitli mertebeler zincirleri bulunmaktadır. Yaratılmış düzenin mertebeler zinciri de, gözde, kutsal, gaybl, tanrısal, ezeli ve doğaldır kendiliğinden.

Bu durumda şirk, birkaç türdür;

1- Soy Şirki Bu, İranlı tam-ıyı Yunanlı tanrıdan bu iki tannı da Hint tanrılarından, her üçünü de Çin tam-ısından ayıran şirktir. Birbirlerinden ayrı bu çeşitli tanrılar -Vişnu [Vichnau], Ahuramazda ve Zeus gibi-36 Hint, Çin, İran ve Yunan gibi üç ayrı soyu, bunların aynlıklarını, bunlar arasındaki savaşı ve esas olarak bunlar arasındaki özsel ve ögesel anlaşmazlığı tarih içinde ve her zaman için açıklanmaktadır.

Öyle ki, örneğin İran Yunan'la savaştığında Ahuramazda ve Zeus da gökte çatışmaktaydılar; nasıl bir süreğen yansıması bulunduğunu görüyorsunuz. Ya da Truva tayı-ısı olan Laokoon, Athena [kentlerin koruyucusu, savaş, el sanatları ve akıl tanrıçası] ile savaşınca onların tanrıları da birbirleriyle savaşıp çarpışıyorlar. Zeus ise Truva kentini ve kent halkını şiddetle lanetler. Hatta bu tanrılar, soy şirkine dini bir açıklama getirmekteydiler.

2- Sınıfsal Şirk [sınıf tanrıları] Toplumsal sınıflar ve 'kast'lar arasındaki ayrılığı, sınıflar arasında geçilmez duvarlar biçiminde, güzel gösteren tam~ılardır. Böylece her sınıfın sembolü, yaratıcısı, rabbi ve tanrısı öteki sınıfından ayrıdır. Bu sınıfların tam~ılan bir olmadığı için de bu tam~ıların yarattıkları da bir olamazlar; çünkü öz ve varlık bakımından ayrılıkları bulunmaktadır.

36 Vişnu Hint tanrısı, Ahuramazda İran tanrısı, Zeus Yunan tanrısı [Çev.]

101!1 İSLAM BİLİMİ

3- Aile Şirki Her sınıfın, bir dizi sınıfsal tanrıları bulunmaktaydı. Ailelerin birçoğunun tanrıları evde bulunmakta ve onları korumaktaydılar. Bu tanrılar, aile ve sınıfın kapalı oluşunu iyi göstermektedirler. Kapalı sınıf ve aile, bireyi~ oradan başka aile ve sınıfa geçemeyeceği, aile ve sınıfın, kuşatılmaz burç ve kaleler gibi saklı kaldığı sınıf ve ailedir. Bir ailenin ya da sınıfın kapalılığını, sabitliğini ve değişmezliğini açıklayan, biçimlendiren kapalı burç ve kaleler ise sınıf ve ailelerin kendilerine özel tanrılarından ibarettir.

ŞİRK TOPLUMBİLİMİ

Toplumsal altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiye göre, şirk toplumbilimi bu şirkin dünya görüşünü oluşturarak şirkin din! dünya görüşünün, toplumsal şirk düzenine din! kutsallık bağışlamasını sağlayan toplumsal altyapıdan ~barettir.

Bu şekilde din, kendi şirk türünde en büyük koruyucu ve en büyük şiraze olarak, insanlık tarihi boyunca sınıfsal düzenin, beşeri tefrikanın ve insai 11k sömürsünün en büyük koruyucu kalesi, en büyük açıklama, yorum ve kutsama aracı olagelmiştir. Dinin, uyuşturucu bir rol oynayarak hep halkın zararına, egemen sınıfın aracı, varsıl sınıfların dayanağı olduğuna ve insanların baskı altında tutulmalarında, sömürülüp yağmalanmalarında kullanıldığına

inanın On dokuzuncu yy. aydınları doğru söylüyorlardı. Ama doğru söylemedikleri ise, tevhidin dini dünya görüşü ile şirkin dini dünya görüşü arasında ayrılığın olduğuna inanmayışları ve inanmamaları, bu ayrılığın ayırımında olamayışları ve olamamalarıdır. Oysa bu ayrılık, sıradan bir ayrılık değildir; tarihin savaşı, bu iki dünya görüşü arasındaki savaştır. Tarih boyunca din, çeşitli şirlder şeklinde hep toplumsal şirki açıklamıştır [ister iktisadisi olsun, ister sosyal, isterse ahlakisi]. Yine tarih boyunca tevhid, olumsuzlayıcı, mücadeleci ve şavaşımcı bir etken olarak, şirke dayalı dünya görüşüyle savaş halinde olmuştur. Çünkü konuşmalarının birinde söylediğinin gibi, tarihin savaşı dinin dine karşı savaşıdır. Bu şirkin, [İki tür şirk bulunmaktadır; biri açık şirk, bilinen, çeşitli put ve tanrıları bulunan şirk, ötekisiyse gizli, tevhid toplumunda ve tevhidi dinlerde gizlenmiş olan görünmez şirktir. Bu, müzinin bir şirktir. Kitle, tevhid rengine bürünüş bu şirkin ne olduğunu, tevhidin ne tür bir toplumsal ve tarihsel rolü bulunduğunu anlayamaz] tarihe genelde egemen din olduğunu anlarsak ve bu bizim için açıklık kazanırsa, tevhidin de tarih boyunca şirki ezen bir etken olduğu ve tevhidin toplumsal ve tarihsel rolü açıklık kazanır. Şirkin, beşeri şirk düzeninin, toplumsal şirkin, tarihe egemen din! şirkin, sürekli olarak şirk dinlerinin resmi ruhanilerinin aracı ve kesesi dolu, halkın zararına ensesi kalın kişilerin yardımcısı olduğuna, sürekli olarak aristokrasiyi, birtakım sınıfların birtakım sınıflara, birtakım soyların birtakım soylara, birtakım ulusların birtakım uluslara üstünlüğünü açıklamada araç olduğuna ya da sürekli olarak soyların, ulusların ve sınıfların savaşını, toplurlarda birtakım sınıfların özsel aşağılıklarının ve mahkum edilişlerinin ve öteki

sınıfların varlığını, ağırlığını, özsel ve soysal yüceliğinin açıklayıcısı olduğuna inarırsak, o zaman tevhidin, tarih boyunca insanlık içindeki sınıf tefrikasıru, soy tefrikasım, ahlaki ve soysal değerler tefrikasını ve esas olarak genel anlamında, sınıf ve grup şirkini ezen bir hareket olduğu anlaşılır.

Nasıl Şirk dünya görüşünden ibaret olan şirkin toplumsal düzeninin altyapısına [Söylediğim gibi, şirk dünya görüşü, gerçeklik bakımından· üstyapı, zihinsellik bakımındansa altyapıdır.] saldırınakla ... Dolayısıyla, zihinlerde ve inançlarda şirki ezinelde olan Tevhid, insan toplumlarına egemen olan sınıfsal ve soysal düzeni, ten1 elinden [altyapısından] yok etmektedir. Nasıl dünya görüşlü şirk, toplumsal şirkin açıklayıcısı olabiliyorsa, dünya görüşlü tevhid de -ki en iyi evren birlikçi görüştür- beşeri birliği, sınıfsal birliği, insani· değerler birliğini, beşeri öz birliğini, ahlak birliğini, çeşitli beşeri ailelerin türlü gruplarının niteliklerinin birliğini açıklayabilir. Şirk, sitelerin ihtilafi, feodalitelerin ihtilafi, üretimsel ve toplumsal kutupların ihtilafi ve insan soylarının ihtilafi için nasıl en iyi altyapıysa, tevhid de dünya görüşüne ait en büyük şekil olarak, feodalite [Roma İmparatorluğu'nu ve Yunan sitelerini anlatırken söylediğin1 gibi-genel anlamda feodal] kutuplarından oluşturulmuş büyük bir topluma birlik bağışlamak için vardır. Aynı şekilde ahlaki ve iktisadi altyapı bakımından, bir iktisadi düzenin inanç altyapısı ortadan kalktığında, halkın düşünme, inanç ve baş eğine tarzı değişerek, iktisadi, siyasi, toplumsal ve ahiald mertebeler zinciri toplumda altyapısız kaldığında, k2Unat düzeninin tersine, Allah' ın sünnetinin tersine, Allah' ın, tek yaratıcının tersine ve evrensel altyapının tersine geçici ve dışardan yüklenmiş bir arz düzeni

ortaya çıktığında, o zaman bu düzen, devamını sağlamak için, altyapısını yitirmektedir. Max Weber'in söylediği gibi, tevhidi dünya görüşünde, üstyapının altyapıya etkisi esasınca, üstyapı olan tevhid, tefrikacı müşrik üretimin altyapısına, birlik bağışlayıcı bir etki gösterir.

Başka bir konu da, tarih felsefesi olarak tevhid konusudur. Söylediğimiz, şirk toplumbilim düzeniydi. Tevhid toplumbilim düzeni ise toplumsal birliği gerçekleştiren bir düzen olarak, şirk de hep toplumsal ayrılığı, sınıfsal şirki açıklayan bir din olarak söz konusudur. Bu ikisinin savaşı, iki sistemin savaşıdır. Tarih felsefesi olarak tevhid, başka bir konu olup başka bir konuşmada buna değineceğim.

BEŞİNCİ DERS

DERSİN GENEL PLANI

Program uyarınca bugün tevhid dersini sürdürmek durumundadır.

Bundan önce, İslam öğretisinde tevhidin -altyapı olarak- dört yönü bulun.

1. Doğruyu söylemişim;

Birincisi; materyalizm, natüralizm, idealizm, panteizm [vahdet-i

vücut] karşısında, şüphecilik ya da septisizm karşısında saçmaya yani,

absurditeye dayanan dünya görüşü karşısında, felsefi bir dünya görüşü

olarak tevhid. Absurditeyi Farsçaya puçi [kofluk] diye çevirmişlerdir yanlış

olarak. Bu, Batılı terimlerle tanışık olan aydınlarımızın ne yazık ki kendi

kültürümüzün terimleriyle tanışık olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu yüzden, bu terimlerden pek çoğunun felsefemizde, kültürümüzde, dinimizde

ve edebiyatımızda, benzer ve hatta daha uygun ve zenginlerinin bulunduğunun ayınında değildirler. Sonuçta bunları yeni bir düşünce diye dilimize getirmektedirler. Oysa örneğin boşluk felsefesi, boş tiyatro, boş dünya görüşü ve boş insan -ve esas olarak boşluk konusu- adıyla söz konusu edilen ve böylesine şiddetle ve süratle gündeme getirilen [ki gerçekten de hikmetten arı değildir. Aslında boşluk konusunun toplumumuzda söz konusu edilmesi boş bir konu değildir. Beyhudelik konusunun zamanımızda gündeme getirilmesi beyhude değildir.] şey, absurdite terimidir. Bu terim, saçma [abes] anlamındadır, kofluk ve boşluk anlamında değildir. Abes, Kur'an'da da bulunan bir terimdir. Kur'an, bu terimi tam olarak, söz konusu edilen anlam ve kavramda kullanmaktadır. Bu kavram, felsefemizde de kültürümüzde de vardır. Abes, Beckett gibi yazarların, yazılarında ve Albert Camus'un eserlerinde kullandıkları Batılı terimden daha uygun ve zengin bir terimdir.

Her ne olursa olsun, abes de bugün yaygın bir dünya görüşüdür; hatta çağımızın belirgin dünya görüşüdür. Tevhid ise, dünya görüşü olarak onun karşısında yer almaktadır [önceki derste belirttiğim gibi].

Önceki derste, tevhidin ikinci boyutunu söz konusu etmiştim; Özel bir toplumsal düzeni yorumlayan ve özel bir toplumsal altyapı yoluyla açıklanabilen, mî İSLAM Bilim

; tevil edilebilen ve uygulanabilen düşünsel bir sistem olarak tevhid.

Bu durumda tevhid, tam olarak, gökten yere inmekte, öğretim, tartışma, yorum, felsefe, kelam ya da ilim cedeli alanından toplumsal savaşırnlara girmekte ve gruplar arası ilişkide söz konusu olan ve sınıflar arası ilişkiyi, bireyin

cephes almasını, birey-toplum ilişkisini, çeşitli toplumsal boyutları, kitle altyapısını, kitle üstyapılarını, kitle kurumlarını, aileyi, siyaseti, kültürü, iktisadı, mülkiyeti, toplumsal ahlakı, toplum, birey, aile, sınıfl ilişkilerini bireyin ya da bir grubun sorumluluklarını belirginleştiren konuları gündemine getirmektedir. Bu sistem, toplum karşısında tevhidin düşünsel konumunu kendinde barındırmalıdır.

Genel anlamda, tevhid -bu yüzüyle- çelişkisiz maddi ve iktisadi altyapı [toplumsal tevhid] ve çelişkisiz düşünce ve inanç altyapısı [evrensel tevhid] üzerine kurulu tevhidi toplum yapısının ideolojik temeli ve düşünsel çimentosudur. Burada, tevhid ve şirk konusu toplumbilimsel bir felsefedir; iktisadi bir görüşür; ahlaki bir altyapıdır -toplumsal ve bilimsel ahlak bakımından- geleneksel ve hukuki bir düzendir; toplumsal altyapıya bağlı bir ideolojidir.

Genel anlamıyla burada, toplumsal tevhidle toplumsal şirk arasındaki, sınıfsal tevhidle sınıfsal şirk arasındaki savaştan söz edilmektedir. Daha genel anlamdaysa, tevhid dünya görüşü, yani dünyadaki 'tevhid, varlıkla ilgili olarak nasıl vahdetsi bir yorumda bulunuyorsa toplumda da insan toplumuyla ilgili olarak vahdetsi bir yorumda bulunmaktadır. Varlık sahnesinde, evrensel düzende tevhid, insanların, toplumların ve doğa güçleri üzerinde etkili olan ayıncı ve çatışık güçlerle, göksel tanrılarla, tür rableriyle, gaybi ve maverai güçlerle savaşın etkeni olduğu gibi, insan toplumunda da toplumsal tevhid, yazgılara musallat olan, güçleri gasp eden, toplumsal düzenleri ve bireylerin ve sınıfların yaşayış biçimini, toplumsal ilişkileri belirleyen yer tanrılarını ve genel anlamda insani şirki ortadan kaldıran bir etken olarak söz konusudur.

TARİHSEL TEVHİD

Tevhidin üçüncü boyutunda, tarihsel bir görüş olarak, tarih felsefesi olarak, tarihin hareketinde, insanlık, tarihin süregelen savaşında belirli bir cephe alışı olarak söz konusudur tevhid. Tevhid, arkasından tarihin görülmesi, çözümlenmesi, anlaşılması, değerlendirilmesi, çıkarımında bulunulması, yargıya varılması ve herkesin kendi tarihsel konumunu belirlemesi gereken bir gözlük anlamındadır.

Özellikle, hepsinden önemlisi -lütfe bu cümleye daha çok dikkat

buyurun- tarihsel, bilimsel bir görüş olarak tevhid, -hem bireye hem topluma insan toplumuna, ulusal topluma, sınıf ya da inanç toplumuna doğru bir tarihsel keşif ve tanıma kazandırır ve sonuçta hem bireyin, grubun, sınıfın, ulusun ve insan türünün geçmişinin tarihsel hareket ve değişim çizgisinin ve ayrıca her öğretinin, hareketin, kültürün, elinin ve medeniyetin ana kaynağı ALİ ŞERİATİ 111

nın, hedefinin ve tarihsel rolünün açıklık kazanmasına ve belirginleşmesine, hem de bireyin, grubun, sınıfın, ulusun ve insan türünün tarihsel yazgısının, yani geleceğinin önceden kestirilmesine yardım eder. Bu ikinci yön sonsuz derecede hassas, diri ve hayati olup tevhid konusunun, bizim anladığımızın, bize anlattıklarının ve şu zamanda söz konusu olanın tersine bir kelam konusu ya da eski ve yok olmaya yüz tutmuş bir konu veya sadece bilimsel ve felsefi bir gerçek olduğunu, tersine, çeşitli boyutlarında, insanın manevi ve maddi yaşayışının çeşitli boyutlarının tümünü -dün-yayı algılarına biçiminden tutun da başkasıyla olan ilişkisine varıncaya değin- içine alıp somutlaştırdığını ortaya koyar. Ayrıca, sadece bir tür zihinsel konu değil, amel, inanç ve karar altyapısı, insani ve ahlaki değerler esaslı, siyaset ve iktisat temelli ve toplumsal yaşayış biçimidir aynı zamanda. O, sadece mescitte, tekkede, eski ilim havzalarında,

üniversitede, sadece İbn-i Sina'nın, Molla Sadra'nın yanında değil, sokakta, çarşıda, fabrikada, tarlada, bir arnelinin başında, durumunda, bir köylünün, evinde ocağında, varsılın soluğunda, tezgahında, bir yöneticinin davranışında, bir aydının, bir öğretmenin, bir yazarın, bir sanatçının, bir bilginin, özellikle de bir ruhaninin konuşmasında, susuşunda, inancında, amelinde, bakışında, duyuşunda, özel, toplumsal ve bilimsel yaşayışında gözle görülmeli, duyumsanmalı, tüm bireysel, toplumsal, manevi, maddi, ahlaki, iktisadi, siyasi ve bilimsel vs. olgularda, muvahhid toplumla müşrik toplumun toplumsal düzenleri arasındaki fahiş ihtilafta bile duyulmalıdır.

Sadece irfani ve felsefi kitaplarda, ilahi hakimlerin ve ilahiyat bilginlerinin derin araştırmalarında değil, iki insanın karşılaşmasında, bir topluluğun sokakta yol yürüyüş biçiminde, onların bir toplulukta oturuşlarında, bir bireyin bir makam karşısında duruşunda ve hatta bir aile sofrasında bile tevhidin varlığı rahatlıkla görülmelidir. İlk bakışta burada tevhid mi hüküm sürüyor yoksa şirk mi, anlaşılmalıdır. Bu, basit bir iştir; çünkü tevhidden iz bulunmadığı her yerde şirk hazırdır kuşkusuz.

Çünkü bu ikisi birbiriyle çatışıktır; her ikisinin bir arada bulunması ve hiçbirinin de olmaması olanaksızdır. ·

Toplumsal tevhid, insana yönelik sorumlulukların içinde yer alır. Tarihsel tevhid ise toplumsal sınıfların, toplumsal grupların ve insan türünün, yeryüzünde ortaya çıkışını başlangıcından şimdiye değin nasıl bir değişim geçirdiğini ne tür aşamalardan geçtiklerini, bu aşamalardan geçerken ne ölçüde sapma olduğunu açıklar. Tevhid -ki kendisi, tarihsel harekette belirgin bir seyir çizgisidir- dakik bir ölçücü olarak, bu saptmaları gösterir. Ayrıca, bilimsel nedenlerin

-doğal olandan tutun da insani olana varıncaya değin, yani coğrafya, soy, iktisat, dūşünce, siyaset vs. etkenlerİn- bilim karşıtı, insan karşıtı, insanın doğayla olan bilim dışı ilişkilerinin, insanın insanla olan insanlık dışı ilişkilerinin, yani hurafenin, büyünün, yalancı dinlerin ya da gerçek dinlerin sahte yorumlarının, toplumsal hastalıkların, toplum karşıtı güçlerin, insanlık dışı dü l 12

iSLAM BiLiM

zenlerin, cehaletin, baskının, aldatmanın, sınıf, soy, kavim vs. çatışmalarının insanlığın hareket ve değişim çizgisinde -genel türselliğinde- ve ulusal toplumlarda -soy ya da ulus ya da toplum vahdetlerinde- ya da toplumsal sınıflarda, ihtisas ve arz gruplarında -her ne olursa olsun her bireyin bağlı bulunduğu özel gruplar olarak- ne ölçüde işin içinde olduklarını ve her sınıfın, her grubun, her toplumun, her ulusun, her beşeritürün özdeki sapmasında ve tarihsel takdirinde çeşitli rolleri bulunduğunu gösterir. Yine tevhid -somut bir insanbilimsel öğreti, tarihsel çözümlerneye özgü bir görüş ve mantık, özel bir toplumsal felsefe ve aynı zamanda dinin esas temeli olarak- tam anlamıyla, dinin, sapmış ya da doğru şekliyle, insanın tarihsel serüveninde nasıl bir rol oynadığını ve ayın şekilde yanlış ve uygunsuz olarak ne gibi etkenlerin dini saptırmak ve insan türünü bozmak yoluyla tarihe egemen olduklarını ve insanın yenilgisinde ve zamanın tutsak edilişinde nasıl böyle büyük bir başarı elde ettiklerini değer lendirmektedir.

Dolayısıyla tevhid, dakik bir bakış ve mantıklı, doğru ve derin bir çözümlenme ve değerlendirme yöntemi olarak insanın, kendi serüvenini, yani gerçek geçmişini, yani insanın, ulusun, topluluğun, sınıfın ve hatta bireyin tarihini keşfetmesine yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde, bir bilim, bir ideoloji türü,

dakik ve yükümlü bir biliinsel görüş türü olarak, yazgının önceden kestirilmesine,

geleceğe bakışa ve başka bir deyişle bireyin, ulusun, toplumun ve insan

türünün 'yarınının tarihi'³⁷nin önceden görülmesine yönelebilir. Aslında geçmiş

tanımının taşıyabileceği tek değer, geleceği tanımada insana yardım etmesidir.

Tarihin yükümlülüğü, yarını keşfetmek ya da belirlemektir. Yarının

tarihini yazmak içinse dünün tarihini araştırırız. Bu yüzden bugün, tarihsel

araştırmalarınuzın ölüm kokusu yaydığı ve Celal Ali Ahmed'in deyişle

çokça kabir yarılması olduğunu görüyoruz. Bu yüzden, tarihçilerimiz, şimdiki

zamandan geçmişe gitmekte, orada kalmakta ve artık geriye dönmemektedirler.

Hatta halkı da kendileriyle birlikte geriye götürmek istemektedirler. Oysa

geleceğin seyir çizgisini tanımak için araştırılmalıdır geçmiş. Tarih, bu yüzden

insanı tanıma bilimidir, insan türünün ya da bir ulusun, bir kültürün, zamanda

varoluşunun bilgisidir. Yoksa var olan şey, ölümlerin ardından gıybet etmek

olacaktır.

Bu algılamayla, tevhid bir tarih felsefesi olarak, hem İnsan ve toplumun

geçinişini keşfetmekte, hem de insan ve toplumun yazgısına ilişkin öngörude

bulunmaktadır.

³⁷ Egemen toplumsal düzenlere, hasta insan, özellikle de üçüncü dünya ve ona özgü sömürge insan ve toplum

konuları ile ilgili olarak yeni ve ileri görüşleri bulunan çağdaş aydın Fransız yazarı Sayın Tibormonde'nin [özel ad

tahmini olarak yazıldı-çev.] güzel ve yerinde söyleyişi. 'Olanaklı Dünya' ve 'Korku ve Umut Arasındaki Dünya'

adlı eserlerinden birincisi Merhum Halil Meliki tarafından tam olarak Farsçaya çevrilmiştir. Tibormende'nin bir

başka kitabı da 'Regard Sur L'histoire de Demain' [Yarının Tarihine Bir Bakış] adını taşımaktadır.

TARİHİN ANLAMINI

Şunu da parantez içerisinde açıklamalıyım ki tarih felsefesi dediğimizde - zihnimizde çağrıştırdığımızın tersine- yalnızca geçmiş değildir amaçlanan. Tarih felsefesi anlamında tarih, bundan önce olmuş olaylarla ilgili bilgilerin de değildir; hatta olayların keşfedilme, eleştirilme ve çözümleme bilimi de değildir. Tarihin en doğru tanımını tek kelimeyle söyleyecek olursak; Tarih, insanın oluş tarihidir. Bu konuyla ilgili olarak, Kur' an' ın bu işi ne denli temel aldığı insanın yaratılış felsefesinde dile getireceğini. Orada, Kur' an' ın, öteki bölümlere oranla en büyük bölümünün [Kur' an, göksel bir kitap, kurtuluş, hidayet ve bilinçlendirme kitabı olmakla, yani hedefi ve konusu inaneviyat ve ahlak olmakla birlikte] tarihsel bölümü olduğunu, ortalama olarak, Kur' an' ın yüzde ellisinden fazlasının tarihle bağıntılı olduğunu söyleyeceğini.

Kimi zaman -kelimenin yaygın anlamıyla- oldukça dini ruh yapıları bulunan kişilerden kimilerinin beni şöyle eleştirdiklerini gördüm; Bu sözlerin [İslam bilimin çeşitli alanlarında söz konusu ettiğim konular amaçlanmaktadır] dini konularla ilgisi yoktur. Bunlar, toplumbilim, insanbilim, felsefe ve daha çok da tarihle ilgilidir. Ayrıca fiilanca [yani ben], yüzde yüz ilahi, gaybi ve kalbi yönü bulunan ve boyun eğilerek kabul edilmesi, niçini nasıl sorulmaması ve aslında akli irdelemeye ve çözümlenmeye, mantıksal ve bilimsel yoruma konu edilmemesi ve nasıl ve niçini ile ilgili sorulara kapı aralanmaması gereken inanca ve dine ilişkin her türlü konuyu, toplumbilimsel, tarihsel ve ideolojik bir konu olarak söz konusu etmekte ve kendisi için, bunları felsefi, akli ve bilimsel neden ve hedef olmaktadır. Örneğin Kur' an' ı felsefi, edebi ve tarihsel bir

kitap olarak çözümlenmektedir. İnameti bir siyasal rejim gibi, toplumsal bir önderlik gibi didik didik etmektedir. Şer' i bir hüküm, fıkhi bir emir ya da yasağı alıp, kendisi için ödev ya da cevaz veya müstehaplık ve vaciplik yontmaktadır vs. yavaş yavaş din, akli ve bilimsel b.ir beşeri öğretiyeye dönüşmekte, ilahi, gaybi ve kulluk yönü unutulmaktadır. Kendisinin de resmen itiraf ettiği gibi İslam'ı bir ideoloji yapmak istemektedir. Oysa İslam, gaybi bir iman, kalbi ve işrald bir inançtır. Kaynağı da Allah' tır; dili ise vahiydir.

Bu konuların, toplum, doğa ve tarihle ilgili olduğu doğrudur, ama Kur' an da tabii ve insani bilünlerdir ve özellikle de tarihtir; insanın oluş bilimidir. Yani tüm insan bireylerinin gerçeği tek birey olup adı Adem' dir.

Milyonlarca bireyde, sonsuz bireyde, insan adında gerçek bir varlık bulunmaktadır.

Bu insan, olma halindedir. Bu, tarihin kendisi olan özel bir zamanda, belirli bir bilimsel akışta gerçekleşen bir gerçeğin insan oluşudur.

Dolayısıyla tarih bilimi, bir başka boyutuyla, bir başka yönüyle, geçmiş olayları, zamana ilişkin olayları ya da geçmiş zamanı değil, insanın kendisini tanıma bilimidir. Bu yüzden tarih, tarihte şekillenen insan adındaki gerçeğin oluşunun incelenmesidir. Bu insan oluş, geçmişten günümüze değin sürmekte ve bul 14

iSLAM BiLiM

günden sonuna değin de Allah'a doğru sürecektir. Bu süreklilik, tarihsel bir süreklilik olup onun kat edilişi, ideal insanın yaratılışını gerçekleştirir. Tarihin asil oluşu da buradandır. Burada görmekteyiz ki görünürde zihinde olan çağrışımın tersine dinli bilginlerin [Müslümanlar, bu konulara fazlaca eğilmediklerinden, Hıristiyanlar, Yahudiler ve hatta bu iki tip dışındaki din düşünür ve filozofları kastedilmektedir.] Hegel'i şiddetle din karşıtı olarak mahkum etmelerinin

-ben de dini i bir adam olmadığı inancındayım- tersine He gel' in kendine özgü tarih felsefesinde ve insanı tarih idealizminde kullandığı terim ve söyleyişleri iyi anıayıp dakik olarak çözümler ve terimlerinin pervasızlığından, seçtiği söyleyişlerin -ki tam anlamıyla din dışıdır- kötülüğünden ve vuruculuğundan korkmazsak ve bilimsel meşrep genişliğine sahip olursak, o zaman Hegel'in bu Tanrı karşıtı, küfür dolu öğretisinin arka yüzünde Tanrıyı ve insanı tanıma felsefesinin duvar duvara komşusu olan ve dinimizde söz konusu edildiği biçimde insan ve Allah ilişkisine dair bir gerçeğin bulunduğunu anlarız.

Buna tarih felsefesinde değineceğiz.

Tevhid altyapısındaysa, ikinci yön işte bu tarih felsefesidir. Üçüncü yön, tevhid toplumbilimidir. Dördüncü yön, tevhide dayalı değerler konusu olan ahlak ve insan bilimidir.

Bu dört yön, tevhidin dört boyutudur.

Buna göre tevhid, ilkin bir dünya görüşü olarak söz konusudur daha önce belirttiğim öğretiler karşısında. İkincisi, toplumbilimsel ve sınıfsal bir altyapı olarak, üçüncüsü -ki bugün ele alınam gerekiyordu- bir tür tarihsel görüş ve felsefe olarak -zihinlerde yerleşmiş bulunan ve fakültelerde çoğunlukla ders olarak verilen³ anlamlarda değil elbette- söz konusudur. Din! geçmiş ve tarih adına bize anlattıkları³⁹ değil, tersine -belirttiğim gibi- insanın oluş bilimi anlamında tarih, sonuç olarak da insanın keşfi, insanın geleceğine, kendi geleceğinize, toplulukların, sınıfların, toplumun, ulusun, bölgenin ve türün geleceğine ışık tutmak anlamında tarih söz konusudur burada.

Son ders, yani tarihin dördüncü boyutu, ahlak altyapısı ve değerler sorunu anlamında, insan tarihinde insan bireyinin eğitiminde derin rol oynayan bir

etkendir. Çünkü insanbilim felsefesinde tevhid, İslam ve İslam-bilim öğretisi

38 Bu, geçmiş olayların [istisnai kişiler bakımından böyle değildir] aktarılıp anlatılmasından ibaret olup

kahvehane hikayeciliğinden farkı şudur Bu, soğuk ve tatsız tuzsuz bir şeydir. Evet, bütün tarihsel gerçeklerin

berbat edilmesi ... Tarihsel metinlerimizin tashihi için basit ve masrafsız bir iş yapmamız gerek. Son derece açık ve net olarak, onların olumlu fiilierinin başına bir 'nun' [olumsuzluk edatı] getirebilir ve olumsuz

fiilierin başından da bir 'nun' [olumsuzluk edatı] kaldırabiliriz. O zaman, tarih tashih edilmiş olur. Dolayısıyla

bir kalemle, bir tarih kitabını yarım saat içerisinde tashih edebilirsiniz!

39 Yukarıdaki işlem, tarihten söz eden dini metinler ya da peygamberin, imamları n, geçmişlerin çehreleri ile

veya din ya da Şiilik adına geçmişte olmuş olay ve cihatlarla ilgili olarak bize anlatılanlar için de gerçekleştirilebilir.

Ama sanırım, bu kadarı yeterli olmaz. Çünkü burada oldukça iş yapılmış.

Ali ŞERiATi 115

esasınca, insandan tanrısal bir insan yaratmaktadır. Konuşan hayvan yerine

araç-gereç üreten hayvanı, gülen hayvanı, idealler oluşturan, ide yaratan insanı

ve filozofların çeşitli insanbilimcilerin tanımladıkları insanı yaratır. İslam bilimde

insanın tanımını şudur; İnsan 'tanrısal hayvan' dır. Bir hayvanı sadece tanrısal bir

varlık, bir ölüm günü ötesi, yani dünya ötesi [aşağılık] bir insan kılmakla kalmaz,

aynı zamanda her bireyden -ki toplumsal ve iktisadi düzenlerde zillate,

güçsüzlüğe, mustazaflığa, pislığe, çaresizliğe ve hatta teslime ve boyun eğmeye

düşer- bir kahraman yaratır. .

Tevhid, havada askıda bulunan bir bireyden, bütün varlığın dayandığı duvara

dayanan bir insan yaratır. Varlılda böyle bir dayanak bulan böyle bir kimse,

hiç bir rüzgarla, hiç bir selle, hiçbir kamçıyla, hiçbir tehlikeyle, hiçbir tehditle sarsılmaz. Hayatta, askıda bulunan ve dayanağı olmayan bir insan, boşluklara, köksüz otlara tutunmaya çalışır. Neresi olursa tutunmak durumunda olan korkak, titrek ve güçsüz insandır o. Bütün varlığı sımsıkı sarınıp bulunan hayat ipine sarılmak, her yelde, her fırtınacıya oynayan ve ne olursa olsun bir yere yapışmazsa yok olması kaçınılmaz olan bir saman değil, başkalarının yaslanabileceği bir dağ kılar insanı tevhid. Bu yüzden tevhid insani değerlerin temelini kurar. Bu dördüncü konuyu bağımsız olarak ele alına fırsatım olmayabilir. İslam bilim kitabının [birinci bölümünün] sonuncu esasında tevhidini, insanı ve ahlaki bir etken olarak ele aldım. Tevhidle ilgili olarak şu anda ele aldığım konular orada henüz zihnime gelmemişti ve bu boyutlara dikkat etmemiştim. Bu ise, herhangi bir zamanda söylediğim bir sözün bundan başkası olamaz anlamında algılanması gerektiğinin güzel bir örneğidir.

Üç yıl öncesinde ben tevhidini sadece bir ahlak altyapısı olarak söz konusu ettiim [Bize anlattıkları anlamda ahlak, bireyle ilgili şeylere yarar]. Nasıl insan olmak, nasıl insan kalınak anlamında, insani değerlerin ne olduğu, bunların kendinizde nasıl yaratılacağı ve besleneceği ne yapıp da bireyin topluında kahraman, hayatta bağımsız kalınacağı, dünyada göğün alçak çatısından nasıl başını kaldırmasının sağlanabileceği anlamında ahlaktan söz ediyorum burada. Bu konuyu, çağımızın ahlak bunalımını çağı olması nedeniyle söz konusu ettiim özellikle; Şu anki insana yüklenmiş bulunan ve insanın bozulma ve insan oluştan sapma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu bir toplumsal hayat düzeninde bu, bundan önce söz konusu olan ölüm, katliam, kölelik, sömürü, istisınar -bunlar şimdi de eskisinden fazla olarak vardır- gibi tehlikelerden daha

da ileridir. Ama. daha büyük tehlike ise, İnsanın niteliğinin bütünüyle değişmesi ve insanın bambaşka bir hayvana dönüşmesidir. İşte burada, çeşitli düzenlerde ve toplumsal ve tarihsel değişimlerin çeşitli aşinalarında tarihte ve geçmişte sahip olduğu rolden daha seri, daha derin ve daha yapıcı bir rolü vardır tevhidin. İslam-bilim' de tevhidin sadece bu yönünü belirttim ve öteki üç yönünü [yani dünya görüşü olarak tevhidi, toplumsal düzenin toplum bilimi olarak tevhidi ve tarih felsefesi olarak tevhidi] söz konusu etmedim.

116 İSLAM BİLİMİ

Dördüncü bölümde tevhid, insanı devaline eden bir etken olarak söz konusu.

İnsanın aline olma tehlikesi her zamankinden daha çok olan bir zamanda, tevhid, insanın devaline edilmesi etkenidir; insanın insanı, sağlıklı, büyük, yüce ve tanrısal özüne döndürülme etkenidir. Siz, eğer o konuyu gözden geçirirseniz, artık ben de derslerden birini kaldırarak, başka konulara daha çabuk geçebilirim. Gelecek program şu olacaktır; Günümüz dünyasının aydınlarının zihninde-tarih felsefesinde-söz konusu olan bütün büyük ve yaşayan öğretileri -bütün öğreti ya da kuramı değil- birer birer ve dakik olarak burada anlatacağım. Elbette yetkin bir şekilde değil -çünkü bu iş, başlı başına bir yıllık bir dönemi gerektirir- sadece bu öğretilerle ilgili olarak zihinde genel bir şeklin belirginleşmesi ve bu öğretileri incelemek için sonraları kendi kendinize konuyu tamamlamamıza yarayacak bir tür yöntemin ortaya çıkması açısından ele alacağım.

Bu öğretileri birer birer ele almalıyım ya da siz irdelemelisiniz;

1- Dünyada tarih felsefesinin ve toplumbiliminin -kelimenin bilimsel anlamıyla- kurucusu olan İbn Haldun'un tarih felsefesi. Onun çalışmasının tek bir

kusuru vardır ve bu nedenle değerden düşmüştür. Büyük ayıbı da tümüyle bizim oluşudur. Bizim olmak, bağışlanmış ve bağışlanacak bir suç değildir asla. Oldukça açık bir örneğini biliyoruz işte Zeyneb ve Jandark. Bu ikisini karşılaştırın; Dünyayı değiştirmiş ve Peygamber' in yanı başında savaşan kahraman ashabın ve pehlivan kılıç ustalarının, korkudan sesleri solukları çıkmaz olup riyazet ve i badete sığındıkları, hem de bunu cihat, Kur' an, vahiy, cemi let, şehadet ve kahramanlık öğretisini peygamberin kendisinden öğrendikten sonra yaptıkları aına sonradan, 'tembelizm'e inandıkları bir dönemde ortaya çıkan bir kadındır Zeynep. Bu sahabelerin ve yiğitlerin bu duruma düşüşlerinin göstergesi ise şudur; Hüseyin, kendi toplumunda hak ve batıl savaşının en büyük temelidir⁴⁰ [bunların tümü Hüseyin'in İslam demek olduğunu biliyorlardı].

Yaptığı iş, her Müslüman'ın yapması gereken iştir. Sonra Hüseyin, duyuruda bulunur; herkes duyar bunu. İki ayda ortam hazırlamaya çabalar. Sonra her yerden gelmiş olan bütün topluluklara, bütün uluslara, bütün kanatlara ne yaptığını duyurmak için Medine'den Mekke'ye gelir. Büyük İslam toplumunun bütününden, artık imparatorluk olmuş ve baskı ve katliamların herkesi sindirdiği toplumdan sadece 72 kişinin bir çiçek demeti gibi bir araya geldiğini biliyoruz. O zaman Zeyneb, bu 72 kişi de gittikten ve kadın başına, sıkıntının

⁴⁰ Sadece bizim açımızdan, hem de bu dönemde değil, 50-60 yılının o müslüman Arap toplumunda da ister,

Hüseyin'i islam'ın sembolü, temeli ve ölçüsü olarak bilen -çünkü kişiliğini tanımıyorlardı- bilinçli insanlar olsun,

ister bu sözleri anlamayan fakat onun Peygamber ailesinden geriye kalan ve onun ailesinin belirgin bir çehresi

olan biri olduğuna inananlar olsun -ki onlar, en azından verasete, aileye, kana ve mensubiyete inanıyorlardı bunları

anlıyorlardı.

Ali ŞERİlli 117

kalbinde yalnız kaldıktan sonra savaşımını öylesine süreğen ve kesin bir biçimde, korkusuzca ve bilinçlice sürdürür ve hepsinin yükünlülüğünü omuzlar.

O zanlı an böyle bir kişiyi, kardeşine ağlamaktan başka bir yükünlülüğü bulunmayan ağlayıp sızıanan güçsüz bir kadına çevirdiler. Biz ölü acizlerin bile ağlaması gereken bir kişiye dönüştürdüler onu.

Öte yanda ise Janclark bulunmaktadır; duygulu, acılı, coşkulu ve hayalci.

Bir rüya görür [rüyada görünenlerin kimler oldukları malumdur]. Rüyasında biri şöyle der; Kalk ve Fransız saltanatının yeniden kurulması için kıyamet.

Sonra uykudan sıçrayarak velveleler koparır. O zaman, Batı'nın böyle bir yükünlülük, bilinç, hedef, kişilik, öğretisi ve ilham biçimi taşıyan birinden nasıl bir çehre yarattığını görmelisiniz; dünya şairleri, edebiyatçıları, özgürlükçüleri, hümanistleri ve devrimcileri -bizimkiler bile- ondan ilham almaktadırlar yüzyıllardır.

İbn Haldun, ilk kez olarak, toplumbilime, toplumsal felsefeye ve tarih felsefesine, bilimsel çözümleme biçiminde -bugün geçerli olan anlamıyla-19. yüzyıl

tarih felsefesinin ve toplumbilimin izlediği ve şekillendiği ve 20. yüzyılda da

süren aynı anlam ve yöntemle varlık kazandırdı. Değerli konumu bizim katımızda

öyle takdir edildi ki, niçin fıkhl bakımlardan doğru olmayan şu hükmü

dile getirmiş, şer' i bakımdan vs. olan şu şeyi söylemiş diye sövgü yönelttiler

ona; en küçük yanılığını bağışlamazarken en büyük hıznelerini görmezden

geldiler. Birazcık insafları bulunan ve bağımsız araştırmalarında dini ve İslam

karşıtı duygulara, ulusal ve Doğu karşıtı duygulara, soydan, Batı'ya taparlık

· gururundan, sömürge hizmetkarlığından ve siyasi sistemlerin uşakları olmaktan

gelen duygulara yol vermeyen kimi Avrupalı Doğu ve İslam bilimciler [ki sanki Doğu'nun ve İslam'ın tümü edebiyat ve tasavvuftan ibaretmiş ve Doğu'nun ve İslam'ın başka meselesine eğilinemezmiş gibi] toplumbiliminin ne Proudhon'la ya da Eflatun'la değil -ki Eflatun'un söyledikleri toplum ve sosyal meseleleridir, bilimsel çözümler değil- İbn Haldun'la başladığını, İbn Haldun'un tarihi olayların aktarıcılığı biçiminden kurtarıp bilimsel çözümlerine ve bilimsel etkenlere dayanarak yorumladığını keşfetmişlerdir.

İbn Haldun'un görüşlerinin tümünün doğru olduğunu söylemek istemiyorum; doğruluktan, yanlışlıktan söz etmiyoruz. Söz konusu olan, çalışmanın bilimsel yöntemidir; söz konusu olan, insan toplumunu, hareketleri bir nedenselliğe dayalı olarak açıklanabilen, yorumlanabilen, öngörülebilir ve anlaşılabilir bilimsel ötsel bir görüngü biçiminde ele alan kişidir.

İbn Haldun'un dili yenidir; bakışı kuru, dakik ve bilimseldir. Onda hem toplumbilim bulunmaktadır hem tarih. Her ikisini bir tek algılar ki, gerçekten de bir tektir; bir tek varlığın iki boyutu, iki yüzüdür. Toplum, durağan tarihtir ve tarih devingen toplumdur çünkü.

2- Vico.

3- Hegel; 19. ve 20. yüzyılların en büyük tarih felsefesi Hegel' e aittir.

118 İSLAM BİLİM

4- Marx; Marx sadece Hegel'ci tarih felsefesini, toplumbilimini ve Hegel'in diyalektik konisini tersyüz etmiş, ama her şeyini korumuştur. Kendi söyleyişiyle, onun konisinin kaidelerini yere oturtmuş, gökten yere çevirmiş ve yere ait kılmıştır.

Bu yolda Engels'in, Plehanov'un, George Politzer'in, Schwartz'ın ve benzerlerinin

görüşleri de birer öğreti çizgisinde yerlerini almışlardır.

5- Toynbee; Günümüzde tarih felsefesinin en büyük ve en belirgin çehresi

Toynbee' dir. Kimileri -ki ben onlardan değilim- İbn Haldun' dan sonra

Toynbee' den daha büyük birinin gelmediğine inanmaktadırlar. Ben, bu son iki yüzyılda oldukça tek düzeduruma gelmiş bulunan tarih felsefesi ve toplumbilim ekallerinde Toynbee'nin tarih ekolünde büyük bir devrim olduğuna inanmaktayım.

Sözlerinin nereye dek doğru, nereye dek yanlış olduğunu onun

ekolünü değerlendirirken belirteceğim. Elbette Toynbee'nin idesi, toplumlarda

rüşte ermiş bir felsefe biçimine girmemiştir henüz; kendisine ait olup bireysel

yönü bulunan ve kendisinden başka kimsenin inanmadığı büyük bir kuramdır.

TARİH FELSEFESİ OLARAK VAROLUŞÇULUK

Varoluşçuluk, Kierkegaard, Jaspers ve özellikle de hepsinden daha derin olan

Heidegger ve üstat Sartre kaynaklıdır. şu farkla ki Sartre'ın varoluőçuluęu, Heidegger

in varoluőçuluęuyla Marksizm'den oluşan bir karışıııdır. Aııua

Heidegger'in varoluőçuluęu katıksız bir varoluőçuluktur. Sartre, varoluőçuluęu

yüzde yüz felsefi olan bir ekol biçiminden toplumsal bir ideoloji biçimine

getirmiş, ona olumlu ve yapıcı bir şekil vermiştir; ama oldukça derin

irfaru bir insanbilim biçiminden genel beğeni görecekle sığ bir insanbilüne dönüştürmüştür.

Bu durumda, Sartre'ın varoluőçuluęu toplumsal bakımdan,

Heidegger' in varoluőçul uğundan daha işe yarar cinsten dir, ama Heidegger' in

felsefesinden de yüzeysel ve avııucadır. Bu nedenle Sartre ve felsefesi böylesine

coşku yaratıcı olup dünya gündemindeyk~n Heidegger- tanınmadan kalmış,

ne bir dergiye adıııu atmış, ne de bir söyleşiye katılmıştır; magazin adamı değildir.

TARİH FELSEFESİ; BİR DOĞU EKOLÜ

Avrupalıların söyleyip bizim de çevirisini yaptığımızın tersine -ki çoğunlukla iyi ve sadık çevirmenlerin yaptıklarına çeviri, çeviri yapmayı bilmeyenlerin yaptıkları kötü şeylere telif ve kendilerine de müellif adını veriyorlar- tarih felsefesinin Doğulu bir düşünce olduğunu, kökeninin Doğu' da bulunduğunu söylemek istiyorum ama Avrupa' da bir şey keşfedilince, Bizde de var; önceden bilmediğimiz falanca kitapta varmış da onlar söyleyince şimdi aklımıza geldi. diyen aydınları gibi değil elbette.

Tarihi tek bir süreğen akış ve bireysel iradelerin, geçmiş kişiliklerin, kah. ramanların, olayların ve rastlantıların etkisinin dışında özsel bir gerçeklik olan Ali ŞERİFTİ 119

rak algılayan ve ona bir gidiş çizgisi ve yazgı bağışlayan özel bir bilimsel görüş olarak tarih felsefesi, Doğulu bir görüştür;

Hinduizm ve Budizm' in belirgin çehreleri, aslında tarih felsefesidir.

Zerdüşt dini de -ki dünyanın bütünü dördüncü dönemi, her dönemi de üç bin yıl olarak kabul eder; her bin yılda bir biri gelerek insanlık tarihini harekete geçirir, sonunda da Süsyant gelerek zamana son verir ve insanın yazgısını değiştirir-

bir tarih felsefesidir. İntizar, Medeb-i İtiraz [İtiraz Öğretisi Bekleyiş] adlı

yazıda belirttiği gibi, bizim İmam-ı Zaman' a inatınız da bir tür toplumsal

felsefe olmak yanında tarihin açıklanış felsefesidir de [çünkü tarihin süreğen

bir akış olduğuna inanmadan ahir zamandan söz etme olanağı yoktur]. Bunlardan

daha eski olan Babil ve Sümer tarih felsefelerini de ekleyelim. Elbette

Çin ve Mısır' ı da anmalıyız ki, yetişebilirim en azından biraz değinirim.

Ne yazık ki hepsini gerekli zaman bulup da ele alına olanağın bulunmadığından

eksik olarak dile getirmek ve değinip geçmek durumundayım. Bu çerçeveleri,

sizin araştırınalarınız ve konunun ardını getirmeniz doldurabilecektir.

Son olarak da İslam ideolojisinde ele alınan İbrahimi tarih felsefesi bulununaktadır.

41 şu andan başlayarak sonuna değin, İslam' dan söz etmekteyim; yani

çeşitli zamanlarda, çeşitli peygamberlerin çeherlerinde, çeşitli şeriat ve kanunlarda görünüm kazanmış bir din olarak.

Bu İslam, süre gelen bir akım alınıştır ve İbrahirri' in çeherinde,

İbrahim adıyla somutlaşmıştır. Bu İbrahim çeheri bu hareketin en büyük, belirgin,

belirleyici ve tanıtıcı çeheridir.

41 Tarih felsefesinin büyük çeherlerinden biri olarak bilinmekle birlikte Croce [1866-1952]nin tarih felsefesi

yoktur. Fakat o, tarihi felsefe olarak bilmektedir. Croce [italyan filozof], toplumbilimin ve tarih felsefesinin kurucularından

ve önemli çeherlerinden biri olmakla birlikte -yaygın kanının tersine, tarih felsefesine inanmaz- burada

söz konusu ettiğim anlamda Croce, tarihin felsefeden başka bir şey olmadığına inanır. Tarihi, bilimsel öz taşıyan

ve benim de -birey olarak- onda toplumsal ötsel savaşım içinde olduğum bir akım şeklinden çıkarmıştır. Tarihi

felsefe şeklinde algılar; oldukça derin bir felsefedir bu. Fakat ben, hangiderdimize yaradığının somutlaşması için

başka birtakım konulara -dinT, bilimsel konulara ve çeşitli öğretilere- eğiliyorum. Yani dinle, bilimlerle, sanatla ve

edebiyatla ilgili son derece derin, güzel ve değerli -mantıksal, bilimsel, felsefi vb. açıdan- konular bulunur da

şimdi işimize yaramaz ve bilimsel zihniyeti, aydınları ya da bilginleri ya da fazılları doyurursa, bu konuları söz

konusu etmem. Onlara karşı olduğum için değil, eylemin esas oluşuna inandığımdan. [Villiam James ve benzerleri

gibi de değil elbette.] Eylemden soyutlanmış olan her şey eylemsizlerin işine yarar; bütün konulara bu

anlamda

bakıyorum. Bugün toplumumuzun derdine bir çare olmayan her şeyin yanlış olduğuna inanmıyorum elbette;

gündeme getirilmesinde aceleye gerek olmadığını düşünüyorum. Kimi zaman ayda iki üç ya da dört mektup

geliyor çeşitli yerlerden. Örneğin içme suyu bulunmadığı anlaşılan bir köyden -ki adını hiç duymamıştım- bir

mektup geldi bana. Mektubun yazarı, eğitimci ya da öğretmen olmalıydı. Mektubunda şöyle yazıyordu Bayım!

Sorun şu Adem'in bacı-kardeş olan kızları ve oğulları birbirleriyle nasıl evlendiler Sevgili bayımı Sen ki

Alemler'de yaşıyorsun; sorunun sadece bu mu Yoksa senin huzuruna gelip Hz. Adem, kızını ve oğlunu nikahlamanı

mı istemektedir şimdi Aydınların ve bilimcilerin en büyük sapmalarından biri, zihinsel gereksinimlerin ve

bilimsel hassasiyetleri n, onları öz gereksinimlerinden ve gerçekliklerinden gafil kılmalarıdır. Bu mesele yüzünden,

dehalar hücrelerde hapsedilmekte ve kitleler kendilerinden olan bu dehalardan yoksun kalmaktadırlar. Bu açıklamayı

çalışma yöntemimiz için arz ettim.

120 İSLAM BİLİM

HÜMANİZM

Hümanizm, insanbilimin olup başlangıçta Yunan hümanizmi vardır ve daha

sonra da M. 12. ve 13. yüzyıllardan başlayarak Rönesansı temeliendiren insanbilim

ya da hümanizm oluşur. Rönesans, skolastik felsefeye karşı olan ve hümanizme

dönüşü destekleyen bir harekettir.

Rönesansın özsel gerçek risaleti, yeniçağı yaratan ve ortaçağ ile skolastik

felsefeyi ortadan kaldıran bir hareket olmaktır.

SK O LASTİK

Skolastik, bir tanımda, asaleti göğe bağışlayan, yeri ve yer insanını olumsuzlayan, göğün en büyük çehresinin Tanrı olduğuna -bu kendilerinin söyleyişleridir- ve yerin en büyük çehresininse insan olduğuna inanan bilimlerdir; dini kültürden oluşan bir dizgedir.

Skolastik -ya da Katolisizm veya orta çağda var olduğu biçimiyle din- asaleti Tanrı'ya verirken insanın tüm değerlerini, asaletlerini olumsuzlar ve Tanrı'nın yüceltilişi için insanın aşağılanmasını gerekli görür. Edebiyat, hayat, ahlak, değer, felsefe adına olan her şeyi ve tüm manevi boyut ve tecellileri, Tanrı'nın zatından kaynaklanan her şeyi asil ve değerli sayar. İnsanın türsel hakikat ve gerçekliğine ait olan her şeyi ise kokuşmuş, pis, değersiz, ölücü ve kötü olarak niteler.

Rönesans, insanın gerçeğin temeli ve asalet olduğu, aynı zamanda da değerlerin ve güzelliğin temeli olduğu düşüncesine dönüştür.

Bu, hümanizmdir; yani göğün asaleti ya da tanrıların ve tanrı'nın asaleti karşısında insanın asaleti. Skolastik sanatçı, insanı kötü görür; çünkü Tanrı'yı güzelliğin sembolü olarak bilir. Bu yüzden Tanrı'ya ve dine mensup olan ve yüzlerinden temizliğin nurundan bir iz bulunan kişilerin resim ve heykelleri yapılır. Bu nedenle, ressamlık ve heykeltıraşlık adına, kiliseleri İsa'nın, Meryem'in ve temiz kimselerin çehreleriyle süslemektedirler.

Bu, hümanistlik karşıtı bir düşüncedir; ahiretin asaleti düşüncesidir. Rönesans ise, yeni baştan, insana doğru gelir ve insanı temnel alır ve insanın gerçek saydığını gerçek sayar.

Edebiyatta insanlar arasındaki ilişkileri, onların amaçlarını, eğilimlerini,

çabalarını ve gereksinimlerini işleyen romanlarda, öykülerde, tiyatrolarda, filmlerde ve olaylarda yeryüzünde soluk alan dertleri gereksinimleri, güçleri ve güçsüzlükleri bulunan, susayan ve arzulayan sokak insanından söz eder.

Sanatta da böyledir; İnsan, güzelliğin temeli olur ve insan vücudu, oldukça güzel bir olgu olarak, resim ve heykelin temel kaynağı durumuna gelir. Bu yüzden, resim ve heykeller yeniden çıplaklaşırlar;42 eski Yunan ve Roma' da oldu-

42 Çıplak insan -heykel ya da resim olarak- göğün asaleti karşısında insanın asaletine dönüş anlamındadır.

insan ve Tanrı arasındaki rekabet -ki sürekli bir rekabettir- hümanizm felsefesinde ve hümanizm karşıtı dinler felsefesinde-Yunan'dan Rönesans'a değin- var olagelmıştır.

Ali ŞERiATi 121

ğu gibi. Çünkü antik çağda ve Yunan'ın altın çağında hümanizm egemendir.

Hıristiyanlık geldikten sonra insan olumsuzlanır ve Tanrı asalet kazanır. Sanat

Tanrı'nın hizmetinde yer alır -onların söyledikleri anlamda- sonra da, Rönesans'la

birlikte insanın asıl oluşuna dönülür yeniden.

Buna göre, hümanizm ilk olarak eski Yunan ve Roma' da vardır. Ortaçağ

ise hümanizmin karşıtı bir dönemdir. Sonunda Rönesans' ta; hümanizm tecelli

ederek yirminci yüzyıla değin rüştünü sürdürür.

HÜMANiST ÖGRETİLER

1- Radikalizm Radikalizm tarihi, tam olarak 1800 yılında belirginleşmiştir;

radikalistlerin resim bildirilerinin yayınladığı yıldır 1800. Bunlar, ahlakı ve eğitim

öğretini, Tanrı ve dine göre değil toplumsal akıl ve mantığı temel alarak

biçimlendirmeye çalıştılar. Fakat bu çabada çabucak yenilgiye uğradılar.

2- Batı'da Hümanizm 19. ve 20. yüzyıllarda egzistansiyalizm, Bab hümanizmine

özgü en büyük öğretisi olup bugün de yaşamaktadır.

3- Doğu' da Hümanizm Nasıl tarihin batılı ve doğulu akımı bulunuyorsa

hümanizminin de doğulu ve batılısı vardır. Batılısını söyledin; şimdi sıra doğulusunda.

Kişisel biliysel yetenek olarak, insanın bulma ve anlamadaki en iyi kaynaklarının

mitlerde olduğunu görürüz; milli mitler, dini kıssalar. Uzak geçmişe

döndüğümüzdeyse milli ve dini olanın arası kapanır, her ikisi de bir olur.

Doğulu görüş, felsefe ve algılamacı insanı tanımak için en iyi temel, Doğu

dinlerinde, kültürlerinde ve mitolojilerindeki insanın yaratılış kıssasıdır. İnsanın

yaratılışının nasıllığını öyküleyen bir yaratılış kıssası vardır her dinin ki ya

efsane ya da öykü biçiminde veya dini bir gerçeklik biçiminde olup tarihsel ya

daremlilik veya sembolik bir gerçeklik oluşu önemli değildir. Çünkü bir dinin

yaratılış kıssasında insanın yaratılışının nasıllığını anlamak değil, insanı nasıl

algıladığını anlamak istiyoruz. İşte bu kıssalarda hümanizm mütalaa edilebilir,

insan tanıma bilir.

Heimen burada söyleyeyim; dinimiz İslam'ı böylesine müphem ve karanlık

olarak zihnimize taşımamıza neden olan etkenlerden biri, İslam'ın insanı nasıl

anlamlandırdığını bilmememizdir. Oysa İslam adına var olan her hüküm,

inanç, buyruk ve gelenek insana ve insanın nasıl oluşuna, nasıl olmak gerektiğine

dayanmaktadır. Öncelikle, İslam'ın insanı nasıl anlamlandırdığını anlamalıyız;

böylece söylediğinin ne anlam taşıdığını anlamış oluruz o zaman. Doğu'

da insanı tanımanın en büyük kaynaklardan biri mitler, felsefi, dini ve

tarihi kıssalardır. Ama ne yazık ki, en küçük mitin, en aşağı edebi eserin tashih

edip çözümlemesi yapılan, yüz kez felsefi, bilimsel ve dinsel yorumu yapılan

Batı'nın tersine; öyle ki örneğin Yunan hümanizmini tanımak istedin diyelim,

en azından elli tane büyük ve yeni kitap bulabilirsin ki bu kitaplarda hümanizmle

ilintili olan mitolojik çelneler ve eserler birer birer açıklanıp çözümlenir

İSLAM BİLİMİ

lenmişken, bunun tam tersi olarak Doğu'da da, tüm bunların yerine hela adabına dair eserler yazılmış olup bunları uygulayacak olursan ömrünün tümü boşaltmak için harcanmış olur. Doğu'da, mitlerin açıklanması, ilgili eserlerin tashih ve basını yolunda bir çalışma yapılmamıştır; Kur'an'ın, insan ve adem kelimeleri üzerinde onca d urmasına rağmen İslam'da özellikle. Öteki Doğu ülkelerinde de durum böyledir.

Ne olursa olsun, Hint'teki, Çin'deki, İran'daki ve Maveraüül-ahr mitolojilerindeki insanın yaratılış kıssaları -ki hepsi de İbrahimî dinlerdeki Adem'in yaratılış kıssasına oldukça yakındır- Doğu hümanizmidir. En yetkin hümanizm felsefesi ise İbrahimi kültürde ve bu cünden olarak Kur'an'da yer alan Adem kıssasıdır. Sonra, bu konuyla ilgili olarak sonsuz tuhaf ve şaşırtıcı olan birçok rivayet bulunmaktadır metinlerde. Öyle ki dört yıldır, hümanizmi Adem kıssasından çıkarına üzerinde düşünmekte ve çalışmaktayım.

Ben, mitler üzerine çalışıyorum epeydir. Çünkü mitleri tarihten daha çok seviyorum, hatta tarihten daha çok gerçeklik bulunduğu inanıyorum mitlerde. Mitler, insanın zihninde oluşan hikayelerdir. Tarih ise oluşturulmuş gerçekliklerdir. Oysa mitler, nasıl oluşturulması gerekiyorsa öyle bir tarihtir.

Bunlar, Doğulu öğretilerde insanbiliminin ve hümanizmin anahtarlarıdır.

Böylece varır dayanır İbrahim öğretisindeki Adem kıssasına, Kur'an'daki ve öteki metinlerimizdeki Adem'in yaratılış kıssasına, İslam ideolojisinde hümanizm olarak.

Birkaç oturumu Doğulu, Batılı ve başka öğretilerdeki hümanizme ayırmalı,

İbrahim öğretisindeki insanbilüne eğilmeliyiz. Üçüncü aşama toplumbilimdir.

TOPLUMBİLİM

Sözünü etmek istediğim toplumbilim, eski bir toplumbilimdir; Aristo ve Eflatun'un

-Batılı öncülerin söylediği anlamda- bir başkası da Saint-Simon'un,

Proudhon'un, Marx'ın toplumbilimleri ve yirminci yüzyılın çözümlemeli toplumbilimi

olup bunları tek bir çehrede adlandırmak olanaksızdır. Sonra ise

İslam' dan elde edilen, Kur' an' dan çıkarımı yapılabilecek bir toplumbilimi tanımak

yolunda bir ortam olarak görülebilecek bir toplumbilimi ele alacağız. İslam

toplumbilimine dini bir toplumbilim de ekleyeceğim [burada son derece

hassas bir konu ortaya çıkmaktadır; Kur' an' dan tarih felsefesi, insanbilim ve

toplumbilimle ilgili olan bölümleri burada okuyabileceğimizi umuyorum].

İDEOLOJİ ÖLARAK İSLAM

Bu bölümü de İslam öğretisini şekillendiren temel esasların ya da temel

öğelerin ilk kaynakları ele alınmaktadır. İlk kaynak -ki İslam oradan

alınmalıdır- kitaptır. Ötekisi ise Peygamber'in ashabının yaşayışı ile İslam öğretisinin

örnek insanlar olarak sunduğu yetişmiş örnekler ve modellerdir.

Öyleyse İslam'ı tanımak için Allah'ı-öğreti mabudu olarak- tanıma gerekALİ

ŞERİFTİ 123

sinimimiz vardır; ilk İslam metinlerinde tanıtıldığı üzere.⁴³ Sonra, öteki kahramanlar,

peygamberler ve önderlerle karşılaştırmada peygamberin insanı tipini

tanıma gereksinimimiz bulunmaktadır. Ayrıca bir site, bir geçici örnek insanı

tophının, bir model, bir maket, son derece sade fakat oldukça aydınlık bir toplum

örneği olarak Medine toplum tipinin tanınmasına da. Aynı şekilde model

olarak sunulan örnek insan tiplerini de tanıma gereksinimimiz vardır. Bunlar,

İslam'ın anlaşılmasına kaynaklarıdır; bunları anıyıp tanımakla İslam'a ulaşılabilir, eski kelamın sınıflarından yararlanmalda değil. Bu sınıflar, iyi alınakla birlikte bugün için değil, geçmiş için iyidir. Ne var ki bu zanda artık eskimiştir ve vahiy konumunda görülebilecek bir form değildir. Hemen burada söyleyeyim de kimileri fırsat bularak karşıtlık suçlamasında bulunmasınlar; tıpkı konuşmamın yarısında gelip Tanrı'yı inkar edenlerin delillerini naklettiğimi duyarak Tanrı karşıtı ve dinsiz olma suçlanmasında bulunan ve kendi inançlarımı söylediğimi sanan bay gibi. Oysa sadece birtakım sözleri aktarıyordum; gerçeği anlaması için daha önce gelip daha çok oturması gerekiyordu oysa. Başkaları da fazlaca oturmayıp eski olan her şeye karşı olduğumu söyleyebilirler. Ne ki, burada onaylama ya da karşı çıkılardan söz ediliniştir; hangi yolda ve nasıl yürümekten söz edilmektedir, en iyi sonuca ulaşmak için. Dolayısıyla İslam'da araştırma yapmak için kaynak, Kitap ve Sünnettir.

44 Ne ki zihinlerimizde bulunduğu anlamda değil -ki kendi önsel inancımızı kitaba yüklemekte ya da Peygamber'in sadece sözlerini, sükCıtunu, amel ve kavillerini sünnet olarak bilmekteyiz- bunun tersine, daha önemli, daha ivedili, daha hassas ve daha öğretici olan. -ki hep yeni ve gündeindedirideallerinin toplunda gerçekleşmesi ve mevcut toplumsal düzenin, toplum içinde devrim ve devinim yaratmak için değişip dönüşüne uğraması yolunda Peygamber'in toplumsal çalışmasının yöntemi olan üçüncü boyutudur sünnetin.

KARŞILAŞTIRMALI YA DA ÖLÇMELİ İSLAM

[ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK]

Karşılaştırmalı ya da ölçmeli, bugün yanlış olarak tatbiki dediklerinin aynısıdır.

Bilimsel metot 'Olarak karşılaştırma, dakik bir tanıma ve değerlendirme

için, özellikle insanı biliinlerde, oldukça büyük bir yardımcı etkendir. Ali [a.s]

yi tarihten ve tarihteki rakip ve görünürde benzer olan çehrelerden soyutlayarak

sadece soyut bir olgu olarak onun üzerine konuşup onu tanıtırsak, belki

43 ilk islam metinlerinde ortaya konulup tanıtıldığı şekilde Allah'ın tipini tanımak -ki Tanrı birdir- doğrudur,

ama ondan söz eden kimdir

44 Bugün, din esasları [tevhid, nübüvvet ve mead] ve mezhep esasları [imamet ve adalet] sınıflaması

hiçbir sorunu çözmez, bu çağda islam'ın kendisini tanımak için düşünsel açlığımızı gideremez.

124 İSLAM İLİLİM

görkeın bakımından onu tanrılık derecesine -kimilerinin yaptıkları gibi- çıkarsak

da onu hiç anlamamış, hiç tanımamış oluruz. Şia imamlarını tanımak için -

ki şimdi onlarla ilgili olarak sıralanmış numaralarından başka bir şey bilmiyoruz;

-ölüm tarihlerini anımsarsak, ahiald ya da kerânetlik bir cümle söyleyip geçeriz,

aklımıza gelmezse o da yok- biyografilerini okumaktan başka, onlardan

geriye kalan cümleleri aktarıp açıklamaktan başka ve soyut bir biçimde çevre

ve kişiliklerini değerlendirmekten başka karşılaştırmada bulunmaya yönelmeliyiz;

ta ki çehreleri dakik olarak değerlendirilmiş olsun ve kişiliklerine ulaşalım.

Yani onların çehrelerini çağlarındaki karşıt çehreler karşısına koymalı ve

topluma egemen olan güç sahibi çehrelerle karşılaştırarak tanımalıyız onları.

Öyleyse Şia imamlarını, kendi siyasi, toplumsal ve düşünsel dönemlerinde

ve çağlarında, hatta insanlık tarihinin düşünsel ve toplumsal önderlerinin çelireleri

arasına koyarak, onların anti tezi olan çehreleriyle karşılaştırdığımızda

tanıyacağızdır.

Onları dakik ve inkarı olanaksız bir biçimde tanıyacağız böylece.

Karşılaştırma, diyalektik bir yöntem olup Batı'nın alınına damgalanmış olmakla

birlikte tam tersine, Doğulu bir düşünme tarzıdır. Defalarca söyledim, Ali meselesi -tanınması gereken bir kişilik olarak- hem Şiiliği tanımak için, hem Ali'nin kendisini tanımak, hem de İslam'ı tanımak ve bu insan fabrikasının yüce örneğinin teknik ve mekaniğini anlamak için gereklidir. Ali'yi tanımak için kullanılacak yöntemlerden biri karşılaştırmalıdır. Bu karşılaştırmada, sadece Ebubekir, Ömer, Osınan ve Muaviye çehreleriyle olan rekabetin dar ve son derece yüzeysel alanında ölçme anlamında değildir. [Gerçi bu da dakik değildir ve doğru olarak gerçekleştiyse bile yine de oldukça sınırlı ve küçük bir alanda ölçülmüştü ve sonuç alınabilir cinsten değildi]. Tersine, bir yazarın, Ali'yi [bu mucizevi olguyu] Peygamber' den sonraki Medine'nin dar alanından alıp tarihin ve insan toplumunun Medine' sinde, içinde tarihin bütün kahramanlarının toplandığı büyük bir salona götürmesi ve görkemini, tarihin bütün görkemli çehreleri karşısında görmesi anlamındadır karşılaştırma. İşte o zaman Ali'nin görkem ve değerini dakik olarak görünüş olacaktır. Karşılaştırma, hem kişiyi ve değerini hem de bu kişiye olan inanç türünün çelişkisini ve onun düşünce ve kişiliğinin değişimini anlatır bize. Ali'yi onun rakibi olan halHelerin karşısına, onun hakkını gasp eden ama insanı değerleri de bulunan ve haktan Batılı -kişisel güçlerine ve emellerine zarar verileye- gözeten ashabın karşısına yerleştirin. Ebubekir'in [Müslüman, muhacir, fedakar ve İslam' da geçmişi öneeye dayanan sahabi] olumsuz bir niteliği vardır; gasp edicilik Ebu bekir' i geçip Ömer' e varıyoruz; aynı özelliklerin yanında Ebu bekir' den daha olumsuz bir niteliği vardır onun. Çünkü gasıp olmasından başka sert ve yüzeyseldir de. Ali'yi tez, Ömer'i ise antitez olarak aldığımızda Ali'nin halka olan şefkatindeki büyüklük, felsefe, Kur'an'ı

tanıma, İslam' ı anlama ve ilimdeki derinliği daha da somutlaştır.

~li ŞERi~Ti 125

Sonraysa Osman gelir; Ömer'in olumsuz sıfatını o da taşıyarak, olumsuz bir sıfatı da eklemek suretiyle; aristokrat olması, ailesinin elinde oyuncak olması, toplumsal ve iktisadi cahiliyete eğilimli olması bakımından. Burada

Ali'yi tanuna yolundaki hareketle yeni keşiflere ulaşıyoruz; Ali'nin zahitliğini.

keşfederiz. Çünkü antitezi zahidlikten uzak kirlidir. Adaletini keşfederiz.

Çünkü antitezi bir zalidir, yığıcı ve ınalperesttir. Adaleti uygulaymada ayrımcı olmayışını, sertliğini, kavınınin ve yakınlarının beklentilerine karşı savaşımını keşfederiz.

Çünkü antitezi adalet tanımaz ki uygulamayı düşünsün; kavmi ve kendisi üzerine titreinektedir o.

Böyle bir karşılaştırına yoluyla, hilafetin ve halifelerin grafik eğrisi düşerken, aynı ölçüde de Ali'nin yaşayışının grafik eğrisi yükselir. Tarihte halifeler, hatalı ve bencil Müslüman bir sahabe konumundan yavaş yavaş zorba bir zalim ve sonra kesin zulme ve en sonunda da mutlak cehalet ve gerilemeye dönüşürler. Karşıciaysa Ali, mutlak adalet, ilim ve ismet biçiminde tecelli eder.

Diyalektik karşılaştırma ve bağıntıda antitez ve Ali'nin karşı olumsuzlayıcı kutbu, şeytan şekline bürünür. Sonuçta da Ali, kimi mazlum kitlelerin duygularında Allah'ın simasında görünür. Ali'nin karşıtı, artık hatalı, fasit, fasık bir Müslüman, bencil bir yönetici değildir, Mütevekkil' dir, Timur' dur, Cengiz' dir, Atabekler, Timurlınlr v.b dir ki İslamı yönetici adıyla İslam toplumunda yönetimi elinde bulundurmakta, halkın derisini yuzmekte, insan başını kadeh yapıp şarap içmelde ve sonra-Beyhaki'nin söyleyişiyle- nainaza durmakta ve namazdayken

boynunu işaret ederek, esirlerin öldürülmesi emrini vermektedirler.

Osman olmasaydı, Ebuzer olmazdı; Yezid olınsaydı, insanlık tarihinin Hüseyin' i olmazdı; Muaviye olmasaydı, hürriyet, adalet, bilinç ve insanlık Ali' den yoksun olurdu. Sonuçta tarihte cinayet, zulüm ve iblislik olmasaydı, her şeyini inanın karşılığında bağışlayan tanrısal insan, özgür ve şehid insan olmazdı.

Çünkü ortaya çıkması için uygun ortam olmazdı.

Tarihin, insanın ve toplumun diyalektik çelişkisi bu demektir. İslam-bilim planında tevhidden kaynaklanan üç temel, birlik taşmaktadır. Fakat insan, tarih ve toplum temelinin her biri çelişkiye dayalıdır. Fakat bu, hikmet yönü bulunan ve mantıklı bir ilişki taşıyan bir çelişkidir. Cahiliyet mantığı, kuru zihinsel ve biçimsel şekiller mantığı olan Arist-o mantığı -ki bizim havzalanınızda İslami mantık adıyla okunmaktadır- yerine diyalektik görüşümüz olsaydı, İslami hayat ve hareket olarak algılardık, donuk sabit sınırlarını, biçimini, cinsini, inese ve tanımını oluşturduğunuz ve bunların içine girerek taş haline geldiğimiz taşlaşmış kalıplar şeklinde değil.

iMAM ET

Bir kaç yıl önce İrşad' da Camie Şinasiyi Ünımet ve İmamet [Ümmet ve İmamet Sosyolojisi] adı altında birkaç oturumda tamamlanan bir konuşma yapmış 126

iSLAM Bilim

tım ki basılmaktadır, okursunuz. Orada, somadan zihnime gelen bir konu dışında birçok konuyu ele aldım. Fakat asıl tez, orada söylediğidir.

İnamın rolünden insanlığın temsilcileri [Emerson'un söylediği gibi] olarak

söz ediyorum;4s yani ideal biçiminde insanda var olan zihinsel gerçeğin belirginleştiricisi ve tanımlayıcısı olarak.

Ünmeti -ideal toplum olarak- Marx'ın sınıfsız toplumuyla ya da J.

Isoulet'nin Temiz Kent'i ya da Ejlatun'un Ütopya'sı ve Thomas More'un Güneş

Kenti'yle ve aynı şekilde ideolojilerin oluşturduğu ideal toplumlar -ister burjuvazi

gibi çeşitli düzenler olsun, ister çeşit çeşit ideolojiler olsun, örneğin Saint

Simon' un sanayi toplumu adıyla arzuladığı gibi- ile karıştırıyorum.

Ümmetin ideal ve tarihsel toplumlarla ve mevcut toplumsal düzenleyle

karşılaştırılmasından sonra, insanın bu tasvirinin doruğunda Tanrı'nın halifesi

olduğu son aşınaya ulaşıyoruz. Burada artık hümanizm söz konusu değildir.

Olması gereken insan meselesidir bu; kendisine doğru gitmeye arzuladığımızdır.

Her zaman için Tanrı'ya doğru giden bir insandır ve biz, tarihte hep o

insana doğru gitmeliyiz. Ona doğru gitmek için insanın silahı öğreti, ideoloji

ve imandır; fakat kalıtsal olarak donuk gelenekler biçiminde, bir tür kavimsel

değerler, bir tür yüklenmiş, telkin edilmiş, boyun eğdirilmiş hükümler biçiminde

bir iman değildir bu. Bilinçsiz, duygusal ve içgüdüsel bir iman da değildir

ve ayrıca sadece bilimler, felsefe, uygarlık ve kültür biçiminde bir iman

da alınayıp tersine, bilinç bağışlayıcı bir bilinç öğretisi biçiminde, insana sürekli

gelişim hareketinde kılavuzluk eden inandır.

HEDEFİMİZ

İslam-bilim döneminde ele almayı arzuladığım şeylerdir bunlar. Hemen belirtmeliyim

ki benim ve İrşad Kurumunun hedefi, örneğin bizim de bir dershanemizin

ya da yeni, temiz, yıkanmış, süpürülmüş bir salonumuzun olması

değildi ve olmayacaktır. Ya da din için çalışınama ukdesini bu şekilde kapatına

ya da ahiret için bireysel sevap kazanmak ve geçmişlerimizin ruhları için bir

şeyler yapma amacıyla değiliz. Biz ne kalıtsal ve taklitlik kalıplarda kalanlardanız;

ne her şeyi geçmişten geldiği gibi benimseyenlerden ve ne de yeni olan ve sınırların ötesinden gelen her şeyi peşin peşin kabul edenlerdeniz. Kendisine, inançlarına, topluma olan ilişkisine, çevre ve zamandaki sorumluluklarına karşı bilinci olan ve ciddi işler yapması gereken kişiyi aydın olarak biliriz. Böyle bir iş için geleneksel meclislerde ve törenlerde hazırlanılmaz ve moda yüzlerden vitrinlere yaptırılan çevirileri incelemekle aydın olunamaz; geviş getirip böbürlenilemez. Öyleyse yeni işler, yeni ürünler gerçekleştirineli ki böylece hem o düşünsel bilincimize ulaşalım, hem de inanımızı bilinçli bir ideoloji biçimine sokalım. Eğer mü'minin isek ister avam guruhundan olalım,

45 Les Representants de L'humanite

ALi ŞERİFTİ 121

ister bilginler ve din alimleri arasında yer alalım, dinimizin maarifini ve İslami bilgilerimizi -ki son derece değerli maddelerdir- meslek, erek ve ideoloji yapısında kullanmalıyız, inşa etmeliyiz. İslam' ın içinden, İslam risaletinin gerçek tarihsel, toplumsal yönünü ve özünü keşiften elde ettiğimiz erek ve ideolojiyi, yani İslami bilgileri kendi İslami bilinç ve inancımıza araç kılmalıyız, İslamı ilim şeklinde değil elbette. Bu konuşmalardan ve çabalardan amacımız, oldukça aydınlık ve açık olan iki arzu yolundadır; Birisi, kendimizin -bu zainanda, bu çağda ve bu sınırlı ve bilinen koşullarda, olanaklarda var olan bir grup olarakdüşünsel ve inançsal öz bilini.ç kazarınası, ötekisiyse özgür ve aydın bir Müslüman olarak topluma düşünsel ve toplumsal bilinç vermenlidir. Dolayısıyla hedefimizin topu topu iki aşaması bulunmaktadır; birisi öz bilinç bulmamız, kendimizin öz bilinçli olması, ötekiyse halkı bilinçlendirmek, yani emri bilina'ruf ve nehyi anılınünker. Burada hemen belirteyim ki şu sorumluluktan

kaçış anlamı taşıyan, önce kendini düzelt, sonra toplumu düzeltineye çalış sloganıyla yanılığa düşülmesi elidir; orada kendini tanı olarak düzeltinceye dek sabretmelisin ama taın düzeliş hiç bitmez, Öyleyse toplumu kendi haline bırak Gördüğünüz gibi, güzel ve aldatıcı bir cümle; oldukça korkunç ve İslam dışı. Çünkü İslam, bize bireyin, toplumu düzeltme yolundaki çabası olmaksızın düzelmeyeceğini öğretmiştir.

Eğer görüşünüz bulunursa ve İslam bizim için ideoloji şeklinde söz konusu olursa çözülmemiş konulardan birçoğunu -ki hiçbir yazar, bilgin ve araştırmacı açıklayıp yorumlamamıştır-. gördüğünüzde anlayabiliriz.

Çünkü dünya görüşü, düşünmeye bir tür aydınlık vermek, göze bir tür bakış kazandırmak demektir. Bütün bilgileri stok etmekle -ideoloji olmaksızın- muhterem ve değerli bir bilgin de olsak, sadece toplumumuzda ve küçük çevremizde değil, kalbimizde bile bir ışık bulamayacağız;

· İlim bir nur olup Allah onu dilediğinin kalbine yerleştirir. Allah'ın kalbe attığı ışık, tanrısal ilmin ışığıdır; ne fiziktir, ne kimyadır, ne fıkıhtır, ne kelamdır, ne usuldür, ne toplumbilimdir, ne ruhbilimdir, ne insanbilimdir [ki bunlar hep maddedir]; tersine insani öz bilinç ve bilinçlice inançtır. İnsanı fazıl ve bilgin değil, bilinçli ve savaşımçı kılan bir ilimdir. Ebuzer'i yaratan ilimdir, İbn Sina'yı değil.

Ya süreğen geleneklik ve duyusal telkinler şekline girmiş olan ve herkesin bilinçsizce uyguladığı ya da uzmanlık bilimlerinden bir dizge şekline bürünmüş olan bu İslam, eğer bizim için ve toplumumuz için bir bilinç şekline girerse, şu anda büyük İslami bölgede bulunan ve birçok düzensizliklere boyun eğmiş durumda olan, cehalete ve zillete esir insanların zillet ve kurtuluşunu ve

toplumun hareketini sağlayacaktır. Fakat bilimlerden oluşan bir dizge, hiç'in hizmetinde olabilir ve bir köşeye gömülebilir; bir dershanede ya da hücrede öğrencilerden, alimlerden ve fazıllardan bir grubun elinde mahsur kalabilir. Ya da avam kitle arasında bilinçsiz telkinlik duygusal ve geleneksel duygular biçiminde

İSLAM BİLİMİ

minde-din adını da taşısa-bozulabilir ya da yok olabilir; varlığını korusa bile, yazgıda hiçbir etkisi olmayabilir.

Dolayısıyla, ne bilgince İslam, ne avamca İslam; sadece bilinçlice İslam. Ne bilgin Müslüman, ne avam Müslüman; sadece aydın Müslüman. Kültür olarak, gelenek olarak İslam değil, inanç olarak İslam.

İslam' da öz onarım ve başkasını onarım birbirlerini gereksinirler; öncelikli ve sorumlu iki aşama değildir. İslam; namaz kıt oruç tut, derken ayı zamanda iyiliği emretmeyi, kötülükten alıkoymayı da yüklemektedir. Yoksa Ebuzer makamına ulaştığında iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma adında yeni bir hüküm ve sorumluluğun oldu. demiyor; tersine tüm öz onarım hükümleriyle birlikte başkasını onarım hükümleri de ortaya konuluyor.

Anlatım üslubu ve dil şekli bakımından şunu açıklamak gerekmektedir;

Kendimi sizin -topluma bilinç aşılama sorumluluğunu omuzlarına alanlarkarşınızda hissettiğimden, kaçınılmaz olarak terimlerle konuşuyorum ve sözlerim sizin düşüncenizin düzeyine değin yükseliyor, böylece, meseleler kendiliğinden üst düzeyde gündeme geliyor ve aşağılara inmek, aşağı düzeyde ele alınmak olanağını yitiriyor. Siz, topluma bilinç bağışlama sorumluları olarak, benim ham tezimi olgunlaştırınız, daha yetkin kılınız ve ortak görüş ve bakış çizgimizde daha yeni konuları keşfediniz. Çünkü ortak bir bakış ve metod bulunduğu

sizlerden her biriniz kolaylıkla bir araştırmacı olabilirsiniz ve bu alanda uzman olan -ama metotsuz- bir bilgin'in zihninde yeri olmayan konular ortaya çıkar zihninizde.

Gördünüz ki Horsesend, -o Aşura günü toplantısında Habil ve Kabil kıssasında bir sembol keşfetmişti ki mitolog olup sürekli olarak mitoslarla ve mitolojik sembollerle uğraşan ben her gün yeni bir şeyler söylediğim ve bu konuyu keşfetme uğraşında olduğum halde o sembolün farkına varmanlıştım.

Sözü edilen konu, kargalar ve onların Habil'in gömülmesindeki rolleridir.

İslami hikayelerde, Kabil, Habil'i öldürdükten sonra cesedini sırtına alıp yollarda ve çöllerde dolaşıp inler. Çünkü öz olarak insan katili, cani ve kardeş katili değildir. Tersine, birini Kabil, ötekiniyse Habil yapan bu toplumsal düzendir; bir tür özel eğitimin ve özel bir rejimin gereğidir. Bu cinayet, düzenin gereğidir. Fakat Kabil'in insanı ve duyusal fitratı, kardeşini öldürdükten sonra uyanır ve pişman olur, cenazeyi ne yapacağı konusunda çaresiz kalır. Bu sırada işte, bir karganın başka bir kargayla dövüştüğünü görür; biri öldürölür ve ötekisi [katilL pençeleriyle toprağı kazar ve ölüyü toprağa gizler.

Buraya kadar İslami ve gayri İslami hikayelerde vardır ve benim zihnimde de var. Bu, insan olma, A.dem'in oğlu olma gurur ve benine karşın Kabil' in bir kargadan ders alışını göstermektedir.

Bu yorumu inkar etmeksizin, bu alanda fazlaca uzınan olmayan birinin, uzman olanın ve hep bu işle ilgilenenin farkına varmadığı bir keşifte

ALİ ŞERİATİ 129

bulunduğunu görölürüz kiını zainan.

Horsend, kargayı üçüncü sembol olarak almıştı; Kabil ve Habil çatışmasında, işleri cinayeti gizlemek, zulünü örtmek ve Kabil' in cinayetine dair felsefi ve ahlak! bir yorum getirmek olan ara güçlerin sembolü. Kabil cinayet işler ve karga bu tuhaf nakş! gözlerden gizler.

Bu sembol, üçüncü! akımdır tarihte [Fırat ve Dicle' den başka]; karga kara olduğu için, uğursuzluk sembolü olduğu, birlerce yıl yaşadığı, leş yediğı ve hep pisliğı, uğursuzluğu ve kötü haberi anlattığı için özellikle. Tüm bunlar, bu hikaye de doğru bir sembolün alındığını göstermektedir ve benim için oldukça dikkat çekicidir.

Metodun önemiyle ilgili olarak söyleyebileceğim bir başka örnek; Öğrencilerinden kimileri -hatta Arapça bir cümleyi bile okuyamayanlar- metod kullanarak Kur' an' dan öylesine yeni konular elde ettiler ki tefsir uzmanları için - kendi itiraflarına göre- de yenilik taşıyordu.

İslami öz bilincinizi, ideolojik öğrenim gördüğümüz zaman bağışlayabiliriz öz bilinçsiz topluma. Böyle bir öğrenim için, bu dersane -bu geniş yüzeyi ve bu kısıtlı olanakları ile- her bakımdan o gereksinimleri karşılayamaz. Bir başlangıç, genel bir çağrı, genel bir toplanma, oldukça genel bir ortam hazırlama olarak belki de yararlı olmuştur ve olmaktadır. Fakat anılmak ve ideolojik öğrenimin kazanmak için yeterli değildir. Ama olur ki, dört beş bin kişilik bu dersane -ki bir yüzme havuzu gibidir- kanalize olur ve katılanları, dinleyicilikten, alıcılıktan, kitap okuyuculuktan, konuşmalara kulak vericilikten çıkarıp çeşitli uzmanlık ve öğrenim alanlarında, toplumda inançları için çalışan kimseler durumuna getirebilir. Ancak böyle bir çevre, bilgi arayıcısına güven bağışlayabilir, çünkü her gün, ilerlemekte, insani ve toplumsal deneyimler kazanmakla,

zihinsel pasifliği bulunan ve sapkın hayallerin tutsağı olan bir genç durumundan çıkarıp, özdeşlik ve gerçeklikle sürekli temasta olmasını sağlamaktadır. Onu saptırınak için bilgince çabalar gösteren güçlerin isteklerine karşın onun sapınası olanaksızdır. Çünkü hem bilinç kazanmalda hem de yükümlü d uruna gelmektedir. Bir kimseyi kazalardan ve tehlikelerden korumak . için caddenin bu yamndan o yanına geçirmeye çalışırken kendini de korunmuş oluyorum böylece.

Riyazet bu deinedir, yani inanç ve halk için savaşıın vermek; çabalamak ve katlanmak, olumlu sıkıntılar küresinde ananılmak ve arınmak Ve teva sav bi'l hakk veteva sav bi' s sa br budur işte.

İnsan, iki iş yaparak inançlı, mücahit ve akide sahibi olur; Birincisi, alışmalda; yani düşünce için çalıştığın sırada iman da kazanırsın. Fakat imanın dereceleri vardır; öyle abalamalı ve çalışmalısın ki, iman sende bulunan bir sıfat değil, senin özünün bir parçası olsun. İman senin varlığının bir parçası olduğunda hayatın, doruk noktasını Hüseyin [a.s]'in tanıınladığı -bizim için tasavvur edilecek cinsten değildir- bir biçim alır; Hayat, inanç ve savaşımdır,

130 İSLAM BİLİM

başka bir şey değil. Ki böyle bir tanım, arnelde son derece şaşırtıcıdır.⁴⁶ inançlı olmak için ikinci iş, bir düşünsel havada yaşamak ve soluk almaktır; bir iki dershaneyle, dört beş kitapla hava oluşturulamaz. Düşünsel hava, her yeri tek bir ışıkla, tek bir ısıyla, tek bir oksijenle dolup taşan bir fezada soluk alıp verdiğin iz zaman oluşur. Yani öğrenci olan ben, İslam-bilim dershanesinden çıkıp, bir kütüphaneye ya da bir filmi gönneye ya da bir tiyatroya gittiğirnde, bu görüş benzeri ideolojiyi esas alarak üretilmiş kitapla, filrnle

ve tiyatro oyunuyla karşılaştığımız zaman, hatta yurda, bir toplantıya, dinlenmek için bir dinlenme yerine uğradığımızda kendimi bu düşünceye benzer bir düşünce ortamı içinde bulduğumuz zaman düşünsel hava içerisindeyim demektir. Böylece benzer bir düşünsel hava oluşur ve insan böyle bir düşünsel havada inançlı ve bilinçli duruma gelerek onarılır, gerçekleşir.

Bu dersaneler bu şekliyle erdemli ve bilinçli kılarak bilinmesi gerekenlerden birçoğuyla donatır sizi. Ama feza oluşmaksızın, bir inançta yetişmiş bir ruh şekline ulaştırması olanaksızdır. Fezanın oluşturulması güçtür bizim için. Geleneksel anlarında dinli olanlar, elinin bu kadarıyla da kendilerine yettiğini düşünen ve dünya ve ahiretlerini bu kadarıyla tennin edilmiş gören kimselerin de hava ve fezaları vardır. Soluk alıp vermek için bir yer bulamayan bizleriz sadece.

FEZA YI NELER OLUŞTURUR

Maddeler, dil, hareket, ilişki ve çalışma.

Maddeler, bana düşünsel gıda veren öğeler dizgesidir. Dil ise, o ideolojiyi çeşitli şekillerde, çeşitli söyleyişlerle, çeşitli teknik araç gereçlerle ve çeşitli metotlarla açıklayan ve sürekli bana muhatap telkin eden araçlar dizgesidir.

Düşünsel hava ve fezayı yaratan dil ya da diller, tebliğ araçları ya da bugünkü söyleyişle kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları bir mesajı ya da bir düşünce ya da öğretiyi veya haberlerden, bilgilerden ve bilinmesi gerekenlerden bir dizgeyi bir grubun hizmetine sunmaktadır. Bu araçlara her iki grup da sahiptir. Onların [geleneksel dinlerin] mihrapları, minberleri, tekkeleri, mescitleri, minareleri hatta ceride [haç]leri -ki hepsi fezayı tebliğ, telkin ve oluşturma araçlarıdır- vardır. Bunların, [modern tipin] ise televizyonları, radyoları,

dergileri, tiyatroları, çeşitli broşürleri, çeşitli matbuatı, hepsinden önemlisi,

çağımızın en büyük, en güçlü natıkası olan filmleri vardır ellerinde.

Buna karşılık, bizimse hiçbir şeyimiz yok; her şeyi yaratmak d urumundayız;

Hem havaya uygun ortarn -ki bugün yoktur- hem havanın zihinsel

geçmişini -ki kesinlikle yoktur- ve hem de sonunda feza ve havanın kendisini.

İşimizin ne kadar ağır ve zor olduğunu görüyor musunuz Yeni başla-

46 Bu cümle, daha sonraki dönemin şairlerinden birine ait bir şiir dizesidir, ama mazmunu Hüseyin'in sözündedir.

ALİ ŞERİATİ 131

nılan, önceden üzerinde hiç yürünmemiş, ayakaltında çiğnenmemiş, düzlenmemiş,
tanınmamış her yol, zor yoldur.

Çevrenin bireylere yüklediği, tersine bilinçli ve özgür bireylerin seçtikleri
ve çevreye yüklerneye çalıştıkları her iş, zor iştir.

Bilince ve seçme özgürlüğüne ulaşmak, yani tarihin, geleneğin ve zamanın
belirleyiciliğinden özgür olınak isteyen, kendi bilincini, imanını ve yolunu seçen,
çevresini değiştiren ve kendi toplumunun tarihinin akışını yönlendiren
olmayı amaçlayan herkes bu zorluklara göğüs germelidir.

Sabır ve hak, ağır bir yükümlülüktür.

AL TIN CI DERS

KALKALIM VE BİR ADIM ÖNE YÜRÜYELİM

Hakiki ömrümün [gerçek ömrümün değil] başlangıcından, yani bir

şeyler anladığımdan, toplumsal işler yaptığımdan ve az çok inanç ve düşünce

konularına yöneldiğimden bu yana, düşünce ve inanç konularından ve görüşlerinden birçoğu, sürekli olarak değişim ve dönüşüm halinde olmuş ve olmaktadır. Fakat iki özelliğim, az bir değişim bile olmaksızın değişmeden kalmıştır [hep kalacağını, asla donup duraksamayacağını unuyorum.] Bunlardan biri düşünce yönünün, ötekiyse her şeyden umutsuzluğum ve imana, inanca, mabuduma ve kendime karşı umudumdur.

DÜŞÜNMEKTE SABİT BİR YÖN

Başlangıçtan şu ana değin, her ne yaptıysam, her ne yazdıysam, her ne söylediysem tek bir çizgide ve tek bir yönde olmuştur. Elbette çalışma türüne, koşullara, olanaklara ve gücüme bağlıdır bu ve çeşitli durumlarda, türlü türlü görünüşleri olmuştur. Ne ki düşünce ve inancının yönü sürekli sabitliğini korumuştur.

Bu savı kanıtlamak için iki örnek vereyim; Birincisi, basılmış durumda bulunan ilkyazımdır [basıldığı için de belgedir.] Lisenin beşinci sınıfında okuduğum zamana rastlar; öğrenciler ve talebeler encümeninde çalışma programım, felsefi öğretilerin okutulmasıydı; o zamanki düşüncelerimin ve çevrem sınırları içinde. Dünya, iki düşünsel, siyasi ve toplumsal kutba ayrılıyordu ve tam olarak çatışık ve somut durumdaki o iki kutuptan başka bir kutup yoktu [çeşit çeşit kutupların bulunduğu ve hepsinin birbirlerine girdiği, kiblelerinse farklı olduğu günümüzün tersine]. Her kutup da üç çehre ve üç boyut taşıyordu; Birincisi, siyasi çehre ki bir yanda batı, bir yanda doğu bulunuyordu ve bu sınıflama esasınca bu ikisinin askeri bloklaşmaları vardı.

İkinci çehre, bunların toplumsal ve toplumbiliinsel çehreleriydi ki biri komünizme, ötekisi kapitalizme dayanıyordu. Üçüncü çehre, bunların ideolojik

ehreleri -keliinenin genel anlamında- olup biri bir tür idealizme ve zihinselciliğe

dayanıyordu. [Her ne kadar Batı'da somut bir düşünsel çehre bulunma 136

iSLAM BiLiM

maldaysa da; çünkü hem Hıristiyanlık vardır ve hem materyalizm, o özel anlamıyla,

hem nihilizm, hem varoluşçuluk vardır. Ama zihinselcilik ve idealizm,

belirgin ve Batı düzenini belirginleştirdi bir çehre olarak bir karakter olabilir.]

tekisiyse materyalizme ya da diyalektik materyalizme dayanıyordu.

Dolayısıyla bir yanda materyalizmin felsefi cephesi, komünizmin toplumsal

cephe ve Doğu'nun siyasi-askeri cephe bulunuyordu. Öte yanda ise idealizmin

felsefi cephesiyle sermayedarlığın ve kapitalizmin toplumsal düzeni ve

idealizmin zihinsel ve düşünsel cephe yer alıyordu. Ve ben, aklımın yettiği,

düşünsel durumun, akl ve bilimsel koşulların izin verdiği lde bu iki kutbu

irdeleyip çözümlüyor, İslam'ın felsefi bakımdan materyalizm ve idealizm arasında

bulunan vasat ve orta yolcu bir öğreti olarak [ki İslami görüşün materyalist

bir alt yapısı, idealist bir üst yapısı bulunmaktadır ve toplumsal bakımdan

bu ikisi arasında özel bir düzendir; siyasi ve askeri bakımdan da Afrika'nın

kuzeyinden Asya'ya ve Fars körfezine dek olan yerleri yönetimi altına alan büyük

bir gttr] tanıtıyordum.

Bunlar, bir ğrenci olduğum zamanın dşnceleriydi. Bugün de siz,

düşünsel yanırım, düşünce ve çalışma yönünü dakik olarak biliyorsunuz;

düşüncemin yönünün yirmi yıl öncekinin aynısı olduğunu görüyorsunuz.

Eğer bir değişiklik olmuşsa, söyleyişte, konuları zmlyip irdelemede

ve anlatım araçlarını kullanmada ya da geliştirmede olmuştur, yönde

değil; ki asla durmadım, asla zikzak çizerek hareket etmedim ve inancımın

caddesinden bir adım olsun sola ya da sağa -Farsça anlamıyla- sapmadım.47

UMUTSUZLUKTAKİ UMUT

Hemen işin başından, hiç bir gücüm ve yardımcının olmayacağını kesin ve yakın olarak bilerek çalışmamı temellendirme durumunda olduğum gerçeği üzerine oturttum temeli. Bu yolda, bu çizgide, bu düşünce biçimiyle, ben ve fikirdaşlarımın yalnız kalacağını bilerek, görerek; çalıştım ve sadece garazkar düşmanların, bizi ezme görevini ve sorumluluğunu üstlenen kimselerin ve sadece karşı düşünsel ve toplumsal cephede bize muhalefete kalkışanların bulunacağını değil, buna ek olarak yoldaşlarımızın, dertdaşlarımızın ve fikirdaşlarımızın da en güç, en hassas anlarda bizi yalnız bırakacakları, kural olarak, yasal olarak, ahlak olarak, toplumsal olarak ve dinsel olarak bir düşünce tarzını destekleyen, savunan ve koruyan kimseler olmaları gerekenlerin, bireysel ya da bireysel olmayan çıkarlar ya da başka maslahatlar hatırına, sen karşıtların düşmanlıklarının, suçlamalarının ve saldırılarının nişan tahtası olduğun anda, tam o anda, kendilerini yana çektiklerini ve ortamı uygun kıldıklarını bilerek attık hareketimizin temelini. Ta başlangıcından inandım ki mutlak sadakat ve hakikat esasınca yapılan ve

47 'Mekteb-i Vasıta' ya da 'Tarih-i Tekamül-i Felsefe' kitabı basılmıştır; inceleyebilirsiniz.

Ali ŞERİATİ 137

maslahatçılık, şunu da elde etmiş. ek nabza göre şerbet vermek, siyaset oyunu, kişiliklerle oynama, yakınlaşmalar, tevessüller, boşa gitmeler, kötü gelmeler, buna sahip olup onunla temas kurmak, onu da razı etmek yollu olmayan her işte yalnız kalmak kaçınılmazdır. Sadece ve sadece umudumuz, imanımızda, inancımızda ve mabudumuzdaysa, sadece kendimize dayanıyorsak,

tek korktuğumuz da kendimizse -ki kaymayalım, umutsuz olmayalım,

bencillik karışmasın, bizi güçsüzleştirmesin, türlü türlü cazibeler ve davetler bizi saptırmasın diye- bu durumda kuşkusuz, meselenin başarı ve hassasiyeti arttığı ölçüde insan daha da yalnız kalacaktır. Normal durumlarda onaylayıcı, arkadaş ve yoldaş olanlar, mesele daha büyük, daha hassas ve daha belirleyici şekle geldiğinde artık yoldaş ve arkadaş olmayacaklardır. Ve o zaman yalnız kalınız, kurban oluruz, yok oluruz ya da sesimiz kısılır.

Bunlar benim ilk inançlarımdır; yıllardır taşıdığım imanımın. Kanıtı da yaşayış tarzımdır; söylediğim sözler, gündeme getirdiğim konular ve seçtiğim dil türü; ki hiç bir sınıfa hitap edilmemektedir, o sınıfın, bu grubun, şu gücün ve şu kitlenin hoşuna gitsin, onları hoşnut etsin için de konuşulmamaktadır. Şimdi gereksinim duyulan nedir, bu toplum, bu nesil neye muhtaçtır İşte bu temele dayanır inancım.

NİÇİN VARIM

Varolmanın delilini Albert Camus' dan sorarlar. Düşünüyorum, öyleyse varım. diyen Descartes ile Duyumsuyorum, öyleyse varım. diyen Andre Cide' in tersine Sayın Teskabuni'nin söyleşiyle üçüncü bir cümle daha vardır ki söyleyeni çoktur; Okum var, öyleyse varım Albert Camus, şöyle der; Başkaldırıyorum, itiraz ediyorum, öyleyse varım. insanın kurban olduğu dünyaya karşı, doğaya karşı ve düzene karşı ve olmaya karşı itiraz ediyorsam, öyleyse varım. Yine ona [Camus'a] Sen dünyada bir sorumlu tanıyorsun, Tanrı'ya inanmıyorsun; kendin için itirazını duyacak bir karşı taraf kabul etmiyorsun ki. Öyleyse senin itiraz feryadının ne anlamı olabilir İştinek için bir kulağın olmadığına inandığında itiraz etmeye ve ·bağırma etken olan nedir diye sorduklarında

şöyle der;

Bir muhatap bulunak ya da bir sorunuıuyu uyarmak veya serzenişte bulunmak için itiraz etmiyorum. İtiraz etmemek elimde olmadığı için itiraz ediyorum. İtiraz ediyorum, çünkü itiraz etmezseın, insana egemen olan düzeni, mevcut durumu kabul etmiş, ona boyun eğmiş ve benimsemiş oluruın. İtiraz etmekten başka -sonuçsuz da olsa- bir yol tanımıyorum.

Ben hayatımda Camus'un sözünü, bilinç, sağduyu ve inancıma karşı duyduğum küçük ve değersiz yükümlülük ve sorumluluğum uyarınca kendime örnek edindim. Bütün ömrünce ettiğim her feyyat, gösterdiğim her çaba ve heyecan, ıstırap, coşku, tehlike ve zararla birlikte yaptığım çalışına açıkladığım temele dayanıyordu ve kabul etmeyi ve boyun eğmeyi bilmediğim içindi. Hiç138

iSLAM BiLiM

bir umuda kapılmama, yalancı lambaların ve şimşeklerin bana umut verıemesi ve kişisel konumlara umut beslemeıne inancını taşıdım sürekli. Sonunda, karanlık, sükut, yalnızlık, yenilgi, ıstırap ve bitkinlik olduğuna inanınakla birlikte yine de soluğum izin verdiği ölçüde feryat ettim, konuştun, bir şeyler yaptım. Tüm bunları yapmasaydım kabullenmiş ve boyun eğmiş olurdum.

Tüm bunlar bir parça huzur bağışlalnaldadır ki huzurun da akıkarası vardır.

Ak olanı, kendini başarılı ve kazançlı hisseden kimsenin huzurudur. Kara olanıysa, mutlak umutsuzluktur; kendine ve kişisel başarılarına karşı. Endişe, ıstırap, heyecan ve korku duyulması gereken kişi, bunlardan yoksun olan, ama sahip olma umudunu taşıyan ve başarınayı bekleyen kişidir; Gittiği yolun sonunda bir takım sonuçlara ulaşma beklentisindedir. Ama dönüşsüz ve sonuçsuz yolu seçen, hiç bir etkenden asla yenilgiye uğramaz, hiçbir etken onu yenemez.

GEÇİŞ DÖNEMİNDE FIRSAT İSTIRABI

Sürekli olarak, bu nesil için az bir fırsatın kaldığını, bu nesil geçerse, artık hepsinin kalıba dökülüp yıkanacağını duyumsuyordum. Hepsi, kesilmiş, yontulmuş ve üretilmiş olacaktı. Kitle iletişim araçları, eğitim, öğretim, dünyanın ruhu ve dayatılmış örnekler, tam anlamıyla başarılı olacaktı; tek tip ve dökme insanlar yara taeklardı böylece. Özgür olan ve seçme yetisi bulunan ve inan kazanma ıstırabının ve yeni eaşkuyu taşıyan bir nesli, hazır kalıplara bir sıvı gibi dökmeyi başarabileceklerdi böylelikle. Kalıba döküldüklerinde, kalıbın şeklini aldıklarında iş tamamdır.

Bu dönem, geçiş dönemidir. Biri bir şeyler yapmak istiyorsa kımıldamalıdır; çünkü bir iki yüzyılın işi değildir kesinlikle. Bir şeyler yapmak isteyen için ne kadar fırsat vardır Yoksa Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiretin için çalış. rivayeti şu anlam da değil midir; Toplumsal sorumluluk, insan, halk, zaman ve inanç meselen söz konusu olduğunda sanki yarın ölecekmişsin gibi ve bundan başka bir parça fırsatın olınayacakmış gibi düşünmelisin. Kişisel ve bireysel sorunların söz konusu olduğundaysa çok fırsat varmış gibi hissetmelisin. Gerçekten de böyledir. Çünkü bu elli, altmış, yetmiş yıllık ömrün tamamı bireysel hayatını, işini ve kişisel kazançlarını düşünmek için bir fırsattır. Bu yolda bir engel ve alıkoyucunun -bulunmaması bir yana bütün koşullar, destekleyip yardım edeceklerdir, başını ve bakışını uzak ufuklardan ve dış dünyadan kendi yemliğine indirsin ve geniş getirineye koyulasın diye. Toplum, yükümlülük ve sorumluluk konusu açıldığında birisi çıkıp da erken olduğunu söylerse, ya zamanın geçişinin ve konunun hassasiyetinin farkında değildir ve zamanı ve dünyayı tanımamaktadır ya da kaçınak,

pisliğe bulaşınamak ve kendi bölgesel ve genel haysiyetini korumak için şerefle[!]

yorumlara giriş ir. Yoksa her şey için geç bile kalınmıştır. Bu işlere en azından Seyyid Cemaleddin Afgani'nin zamanından başlamalıydık; böylece buAli

ŞERiATi 139

gün yüz yıl önde olurduk

UMUTSUZLUK KARANUGINDA BİR IŞIK

Nasıl oldu bilmiyorum, umutsuzluğun doruğunda, mutlak boşlukta, yoksullukta,

yoksunlukta ve gerekmeyişte, emir ve yasakların, güçlüklerin ve engellerin

mutlak alanında, ellerimizi boş bırakan, bağlayan koşulların doruğunda,

sizin varlığınızda bir ışık parlamaya başladı ansızın ve bana umut bağışladı,

umutsuzluğum -ki dinim olmak üzereydi- ilk kez yaralandı. Kurumun çağrısına

ve dersime olan akınıınız bana umut verdi biraz olsun. Ve bu, yitine ya da

toplumda yalnız kalma kompleksi olmayan benim için [çünkü hep değerimden

çok not aldım, onaylandım ve bende bir ukde oluşmadı] öğrenmeye olan aşkınızı

güçlendiren ve dertdaş olduğunuzu ortaya koyan bir sadakati anlatmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte, bir süre sonra kalıcılar elenip kalırlar, gidicilerse

-ki çoğunlukta kesin- giderler diye bir korku vardı yine de. Ama böyle

olmadı ve umut daha bir güçlendi. Yine bunun yetkin bir umut bağışlainayacağını

gördüm. Çünkü benim halini kuşatan lütuf ve sevgidir; bu bakımından

çok müteşekkirim. Ben olmazsam ders de olmayacak; tüm bunlardan sadece,

zihinlerde kalan anılar olacak, başka bir şey değil.

Hep inanmışımdır; eğer on kişi olsa, bir yükümlülük, bir hedef ve iman

doğru! tusunda, ne istediklerini, ne yaptıklarını bilseler ve kendi inançları ve

düşünsel bağımsızlıkları temeline göre hareket etseler, bu düşünce tarzına, bu

öğretiye, bu imana, bu kültüre ve tarihe inanabilir, güvenebilir ve umut besleyebilirim.

Eğer bu şekle girmezse, bir topluluk yığınının benim ruhumda hiçbir

yankısı olmayacak, düşüncemde en küçük bir kıvılcım yaratmayacaktır. Ama

bu hafta gerçekleşen, tanrısal bir işti ve tanrısal bir umut bağısladı.

Biz, bir bütçemiz ve olanaklarımız olmaksızın, hiçbir desteğimiz, yaslanmak için

bir duvarımız, elimizde tutacak bir silahımız, giderlerimizi karşılayacak

dolu bir cebimiz ve hatta sadıkça, hiçbir kayıt ve şart olmadan inanç ve

toplum sorumlulukları üzere yardımcı olacak dehaların, yeteneklerin, fazılların

ve alimlerin yardımları olmaksızın bir işe el attık ve birtakım programları uygulamaya

giriştik Bunları bir yönetim ve devlet kurumu uygulamak istese,

birkaç bin görevliye, birkaç kat binaya, büyük bir örgüte ve birkaç milyonluk

bir bütçeye gereksinim duyardı.

Biz, tüm bunlar olmadan, en azından görsel ve işitsel bir konuşma derecesinde

ilerleyelim. Böylece, Hiçbir iş yapmadan hep konuşuyor, hep konuşma

yapıyor, ders veriyor. diyenler için bir cevap -tam anlamıyla doyurucu

alınasa da- bulmuş olalım, dedik.

Bir şeyler yapmak isteyen ve mevcut, önerilen ve geçmişi bulunan işlerden

hoşlanmayan, bunların meyve vereceklerine umut besleyen ve yeni yapılacak

işin de nasıl olacağından haberleri olmayan, dinlerine ve toplumlarına

hangi yolla hizmet edeceklerini bilmeyen kimseler için ya da çalışmaya hazır

140 İSLAM BİLİM

olanlar ve sadakat, inanç, coşku, hararet, kan ve yakın sahibi olan öğrenciler

için en azından bir araştırma, bilim ve din kurumu sınırları içinde, bu kurumda

-toplum ve dünya düzeyinde değil- taşıdığımız sorumluluklar çerçevesinde

planlar sunalım, yani şu işler yapılabilir, diye ortaya koyalım istedik. Eğer yardıma gelmedilerse, karşılamadılarsa, himmet göstermedilerse, biri çıkıp da kademiyle, kalemiyle, parasıyla, gücüyle, umut vermesiyle, önerisiyle, eleştirisiyle, yükümlülüğüyle bu emanet ve yükümlülük yüküne omuz vermediyse ve bir şey yapmak mümkün olmadıysa, en azından aklımın yettiği şeyi söylemiş olurum; bu kurumun bu nesil için şu şu işleri yapmayı arzuladığını duyurmuş olurum, böylece.

Bir görevi gerçekleştirme İsteğim oldu sadece; arzularının gerçekleşeceği yolunda bir umut taşımadan. Fakat gördüm ki, hiçbir aracımızın olmamasına, olanca engellerin karşımızda durmasına karşın, hatta daha çok yardım, destek ve dayanışma bekleyip de göremediğimiz ya da beklediğimiz ve zamanın gerektirdiği ölçüde destek vermeyen kimselere karşın, bu mutlak boşalma ve do lma da, bir iman, bir coşku, bir mesaj, bir ilham. Bilmiyorum bir şey, tüm göğüslerden, tüm boğazlardan bir ses, bir ahenk, bir hareket ve bir ruh, sadece sıradan bir cevap değil, ciddi, bilinçli ve yükümlü bir cevap olarak yükseldi. Bu, sizin sesinizdi, ömrümün tüm umutsuzluğunu alt edip bana umut bağışlayan. Hiçbir kaldıracı, hiçbir etkeni kendini destekleyici olarak görmeyen gelecek, yol ve düşüncenin size özgü inanç ve bilinç sermayesi ve aracıyla başladığına şekillendiğine, program şeklini aldığına, bu zamana oranla piştiğine, düşüncesi, inancı ve toplumu için bir işe başlamak isteyen herkes için umut verici duruma geldiğine, Ne yapmak gerek e aydınlık bir forın bağışladığına 'inandım böylece. Bunların her ikisi de geçmişte olmayan şeylerdi.

Bu yüzden, benim bu yılki son dersim olan bu ders, hayatının sonderside olsa ümitvar kalacağım eğer kalırsam; ümitvar öleceğim eğer ölürsem.

Temel bir konudan söz etmek istiyorum. Başka bir şeyle ilgili olarak konuşmadığım, olanağı olmadığı için, burada birkaç hususu bu yılın son dersi olarak -ki üzerinden bir yıl geçmektedir; ideal biçimde değilse de, çünkü olamazdı, sadece imanımızda, inancımızda ve yükümlülüğümüzde bulunan bir geleceği aydınlatmak için bir ortamı olan bir yıld- ele almak istiyorum, konulardan birçoğu konuşulmamış ve müphem kalmasın için. Sürekli olarak bir bahane ardında dolaşan bir grup için meselelerden birçoğu bahane olabilir. Bu bahanelerden birinin grafiğini çizersek oldukça ilginç olacaktır; Önce mesele, bizim dinsiz oluşumuzu [elbette suçlanan bendim]. Sonra yavaş yavaş, Şiiliğimiz günlük çıkardı, ama bunun [Şiiliğimizin] inkarı gücü. Doğru bir Şiiliğe sahip olmak için ölçütlerimiz yanlış oldu. Git gide daha yeni meseleler ortaya atıldı. O ölçütlere de laf söyleyemeyeceklerini gördüler. Şimdi artık bu bahaneler çok ince ve acemice olmuştur.

Tıpkı, Şiiliğin başkentinde [Tahran' da] ve mescitte Ebuzer-i Gıfari'ye söven Ali ŞERiATi 141

o vaiz efendi gibi. O sövgü ve suçlamaların ateşi bizim eteğimizi tQtuştursun için yapmaktadır bunu. Hein de Mervan'ın ve Abdurrahman b. Avf'ın bile Ebuzer-'e yöneltmediği sövgüler. Onu, El-Ezher Üniversitesi'nin; Ebuzer kitabını, yayınladıktan sonra yargılayıp mahkCtm etmesi gibi muhakeme etti. Bunlar Osman ve Muaviye düzeninin sadece topluma değil, bizim içimize ve düşüncelerimize de etki edip yerleştiğini, hatta MusaHat olduğunu göstermektedir.

Çünkü burada ve El-Ezher'de Ebuzer'i, bireysel içtihat yönü olduğu için ve inançları İslam ölçütlerine sığmadığı için mahkum etmektedirler. 1360 yıl sonra buranın ve oranın Müslüman'ı Ebuzer'i ve Ebuzer'in İslam yolunu ve anlayışını

mahkum etmektedir.

Beylerden biri, bu yargılamanın Faruk zamanında olduğunu ve ElEzher'in,

El-Ezher' den ihraç edilen en cesur İslam düşünülerinden birini -Şeyh

Muhammed Halid' i- geri aldığıını söylemişlerdir. Doğru buyurmaktadırlar, ama o zaman Ebuzer'i yargılayanlar, Muhammed Halid'le birlikte hala durmaktadırlar. Yani El-Ezher' de iki kanat; aydın ve bilinçli ile gerici ve eski; iki çelişik kutup, yan yana ilerlemektedir.

Ne yazık ki ya da ne mutlu ki bu tür eleştiriler, hep iki çelişik kutuptan yöneltilmektedir doğru yoldaki insana. Gerçeğin ve hak yolun anlamını ve özelliklerinden biri işte budur. Ali'ye bir bakınız; Hariciler ve Beni Ümeyye ona saldırmaktadırlar.

Onlar, o mutaassıp muttakiler, onun eski dostlarından olup

Beni Ümeyye'nin sürekli düşmanlarındandırlar, Bunlar yani Beni Ümeyye, fasid, zalim, gerici ve kirli insanlardır. Bu iki kesim, bir doğru yolu ezmek için bilinçsizce elbirliği ederler. Bu doğaldır; bu saldırılar, bu eleştiriler. Yeni umutlar uyandırıldıkça, bir grubun bu yola olan inancı ve imanı arttıkça, bir grup da çıkıp bilerek bilmeyerek onlara karşı eleştiri ve saldırılarını artırır.

Bunlar hep doğaldır; her şey doğaldır. Esas olarak, toplumsal konularda, baş gösteren her şeyin bir açıklaması vardır. Bu yüzden insan öfkelenip sinirlenmemelidir, zıvanadan çıkmamalıdır. Her şeyin kökeni tanınırsa her şey beklenilir.

Her şeyi bekleyen kimse ise hiçbir şeyden sarsılmaz.

Burada, başka bir konuya da değinmeliyim, sürekli bu çalışınalar çevresinde koparılan yaygaralara cevap olarak. Derler ki; Dine dayalı böylesi işler, her şekliyle, zihnin toplumsal konulardan ve insani sorumluluklardan bir tür uyuşturulması, saptırılması ve gafil kılınmasıdır. Bu, yirmi otuz yıl boyunca söylenen bir sözdür.

Bizim yaptığımızı uyuşturma olarak görenler, ya bizim konuşma ve çalışına türümüzü duymamış, görmemiş, tanımamış ve aslında farkında olmayan ve

sadece kıyasta bulunan kimselerdir ya da sorumluluk yükü altına girmemek, sorumluluk yükü altından omzunu kurtarmak, sahneden kaçınmak ve evlerinde ar namus tertemiz oturmak için, sahnede olup bitenleri suçlayan kimselerdir. İşimize gücümüze daldık, fırsatımız yok Çünkü kanımıza, çocuğumuza, senetiere geri kalmış rütbelerimize yetişmek istiyoruz. diyecekleri

142 iSLAM BiLiM

yerde Bu işlerin yararı yok demektedirler. Biri çıkıp demiyor ki Peki sen niçin yararlı bir iş yapmıyorsun

Yedi sekiz kişiyle bir yerde oturup portakal soyarken ona buna saldıran bir kanat vardı. Eli kalem tutanları, bir adım yürüyenleri, bir şeyler yapanları ezdilden, birbirine kattıktan ve mahkCım ettikten sonra kendisinin ak pak ve herkesten alacaklı olduğunu görüyor ve o zaman kalkıp evine gidiyordu, ta ki başka bir yıl, başka mecliste herkesi tekrar ezip kendisini yeni baştan arandırıncaya dek.

Kesin olan, bunca eleştirilerin çalışan insanlara yöneltilmesidir. Yoksa kağıda katlanmış ve başını yemliğine sokmuş olan asla yanılmaz. O konuşmaz alimin, zayıf bir kurarn sunması ya da ters bir söz söylemesi olanaksızdır.

Kendi uğraş ve sınıfının çıkarlarının kabuğundan bir adının dışarı çıkmayan o aydının bir adım olsun kayması olanaksızdır. Bunlar, hep ar namus tertemiz vaziyette, hiç bir suçlamaya uğramaksızın yaşayıp giderler. Ancak eli işte ayağı yolda olan kimsenin eli ayağı kirlenir. Eleştirilebilir olanlar da bunlardır.

Fakat kötü niyetleri olmayanlar gelirler, görürler, tanırırlar, konuları değerlendirirler, karşılaştırırlar ve zihni uyuşturma ve iğfal etme suçlamasının hangi gırtlaklardan çıktığını ve niçin çıktığını ya da en azından ne derece doğru olduğunu

anlarlar.

İkinci mesele, kışkırtma meselesidir. Bu da tekerleğin arasına çubuk sokmak amacından başka felsefesi alınayan bir sözdür.

Ne kışkırtma, ne de uyuşturma, tersine sadece bilinç kazandırmak ve bilinç kazanmak [ki her ikisi de birdir]; aydının yükünlülüğü işte bp_dur.

AYDININ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Bilinçsiz ve geri toplumda, dinin donukluğa uğradığı ve dini geleneklerin bedevi, yöresel ve kavimsel geleneklerle karıştığı ve en yüce ve en uyandırıcı kültürel etkenlerin ya meçhul kaldığı ya da bozulduğu veya unutulduğu ye da gereğinin tersine kullanıldığı, tarihin bozulduğu, edebiyatın bir uyuşturucu ve zehirleyici inadde halinde şırınga edildiği, toplumun geri bir avam toplumu, kırsal ve bedevi bir topluma dönüşmekte olduğu bir toplumda, böyle bir zamanda, aydının yükünlülüğü toplumu bilinçlendirmek ve uyandırmak, kendi toplumunun kültür ve tarihine bağlanmaktır.

Dünyaya egemen olan düzen karşısında ve bir İslam toplumuna dayatılmış değerler ye da İslam dışı kalıtsal gelenekler karşısında boyun bükmüş, baş eğmiş olanı ayağa kaldırmak aydının işidir; Başucunda bağırmalı, onu uyandırmalı ve kültürel, ruhsal ve insanı bağımsızlığını bağışlamalıdır ona. Hayat bağışlayıcı olan, ama uyuşturucu ve olumsuz değerler biçiminde telkin ve şırınga edilen değerleri tanıtmalıdır.

Bu şekilde aydın, kendi aydınca özel yükünlülüğünden ayrılmadan, toplumsal harekette en büyük paya sahip olabilir. Böylelikle işte, kelime harekete

ALİ ŞERİFTİ 143

dönüşür. Bir sanatçı -ressam, şair, oyuncu, filmci, yazar, çevirinen, bir konuşmacı,

bir öğretmen- toplumun ve toplumun en sainimi insani ve bilinçli öğelerinin hareket ettiği yönde hareket edebilir, topluluyla aynı yolu adırolayıp aynı yolda yürüyerek silahını eline alabilir böylece.

· Bir yolda ve bir hedefte, ressam fırç~sını yazar kalemını ve şair kelimeyi düşünsel ve toplumsal savaşın silahı haline getirebilir. Bu yüzden, bir çağda ve toplumda oluşan bir harekette herkesin tek bir işi yapmak zorunda olması ve bu işi yapınayayıun mahkum edilmesi bir yanlıştır. Tersine, herkes yeteneğine, uzmanlığına ve değerine göre bir iş yapabilmelidir. Dolayısıyla bir toplumun bireyleri için seçmesi ve ilerlemesi gereken yüzlerce iş türü, binlerce çeşit olarak bulunmaktadır. Hatta sebze doğramakta, aşçılıkta, yol yapımında, ustalıkta ve her işte, bir çağın büyük hareketinde ve bir soyun, bir toplumun ve insan türünün idealinin gerçekleşmesinde yükümlülüğünü en iyi konumda yerine getirebilir böylelikle. Aslında yükümlülüğü de işte budur.

İslam Peygamberi'ne bir bakın; Medine'den Mekke'ye doğru bir cephe hazırlamıştır. Mücahitler, Kabe'yi kurtarmak için gitmektedirler; ilk kez olarak putları kırmak için.

Hassan bin Sabit bir şairdir. İnsanlar ve binekler hareket halindeyken Hassan, uyandırıcı ve heyecan verici bir hamasi şiir mırıldanmaktadır. Hainasenin coşkusundan, gazelin sesinden aşk dolu olarak mücahitlerin ve Muhacirlerin ve Ensarın dainarlarındaki kanı coşturur. Ezgisi, ağızdan ağza dolaşır ve sonra koro halinde bir şarkı olarak bütün Müslümanları kaplar.

Şairlere sert ve acımasız ilk darbelerini -vahiy diliyle- vuran ve onları toplum karşıtı en pis öğeler olarak ezen Peygamber'in işte o zaman Hasan'ı en büyük övgülerle gönderdiğini, onu hayatının en özel nimetlerine ortak ettiğini

ve hatta kendi hırkasını ona giydirdiğini görüyoruz.

Bu, bir şairin de, toplumsal sorumluluğu içinde şair ise, kendi büyük yükümlülüğünü yerine getirmiş olduğunu göstermektedir. 'Mekteb-i Vasıta'nın

girişinde -ki birinci cildi basılmış olup daha çok bu girişin aynısıydı- şunu söyledin;

Dünyadaki her hareket, tarihteki her toplumsal devinim -ister geçmişte

olsun, ister bugün- eğer ciddi, etkili, pişkin ve toplumsal ve düşünsel düzenleri

gerçekten değiştirici olmuşsa, onda düşünsel bir mayalanma ortamı olmuş ve

ideolojik bir dayanağı bulunmuştur. Aydınların, yazarların, bilginlerin ve sanatçıların

bilinçli çalışına ve çabaları bu ham koşulların ve öğelerin pişmesini

gerçekleştirmiş ve halka bir tür bilinç, uyanıklık, bilimsel inaya ve kültürel

sermaye vermiştir. Sorıra da toplumda bir düşünce, uyanış ve bilinç hareketi

ortaya çıkmış ve toplumun uykulu, geri ve donuk vücudu, toplum bireylerinin

karanlık ve felç olmuş, zehirlenmiş vicdanları sorumlu aydınların aydınca,

düzeltilici ve bilinçlendirici çabaları yoluyla harekete geçmiş, yunmuş, aydınlanmış

ve uyanmış, sorıra ise yine bu kelimeler, kalemler boyalar ve aydınların

kullandığı tüm araçlar -bilim tarih ve toplumbilimden tutun da şiir, resim,

144 İSLAM BİLİM

edebiyat ve inanç esaslarına varıncaya değin- yoluyla uyumlu bir çabada

toplumun içine hareket bağışlamış ve bir Rönesans yaratmıştır, Eğer geri bir

din varsa olumsuzlamış ve zayıflatmıştır; eğer toplum karşıtı etkenler yoluyla

gerilemiş, donmuş ve kendi çizgisi dışında kullanılmış bir din ise, aydınlar ileri

dini, ilk yoluna, diline verisaletine tekrar yerleştirmişlerdir. O zaman, köklü,

ciddi, derin ve olanaklı bir toplumsal hareket ve değişim gerçekleşmiştir

tarihte. Hemen burada, Yeniden Çarmıha Gerilmiş Mesih adlı kitabı okumanızı

ve bilinçli bir aydının Katalik Hıristiyanlığın yüzünü nasıl yok ettiğini
ve Mesih'in Hıristiyanlığına nasıl yüzünü bağışladığını görmeyi istiyorum.
Hem de Hıristiyanlığın, başından beri Bizans Sezarlarının ve Yunan
aristokrasinin elinde, kitleleri uyuşturmak için araç olduğu o Yunan dini
toplumunda ki aslında bu Katolik mezhebi, bizim inandığımız Hıristiyanlık
değildir. Katolik Mezhebi -Yunan' daki şekliyle- başlangıcından beri, Kayser
karşısında boyun eğmenin ve köleliğin yorumlanması ve hayatın, dünya ve toplum
yazgısının olumsuzlanmasıdır ve bu yer sofrasının, bu maddi lokmaların -ki
acıdır, tükür, dünya malıdır!- parıltısına, başka birinin keşiş efendinin işbirliğiyle
el atmasına davettir.

Bundan başka Mesih ve ilk Hıristiyanlık, toplumsal savaşım dilli alınayıp
sevgi, aşk ve barış dinidir. Dolayısıyla, bu kültürün, bu duyguların ve bu
yükümlülüğün, bu dünyasal hareket ve toplumsal uyanış etkenine dönüşüne
olanağı yoktur. Fakat oldukça ileri bir aydın -dünya çapında- Kazancakıs
gibi, geri, durgun, halk dışı, ruhu uyuşturucu, iradeyi felç edici, zihinleri ve bu
dünya hayatından umutsuz ve bizar kılıcı bir etken olan Hıristiyanlık karşısında
ve iki bin yıllık kayserlik yükümlülüğünü omuzlayan Hıristiyanlık karşısında
yeniden bu tarihi, bu kültürü ve bu dini Mesih'in çehresinde diriltir, onun
ve gerçek Hıristiyanlığın dilinden, uyuşturucu Hıristiyanlığa karşı, inanan
halkla konuşur. Mesih dini adına halkı uyutmakta ve zehiriernekte olan gerileme
nedenlerini ve uyku verici etkenleri anlatarak toplumu Hıristiyanlık aracılığıyla
uyandırır, düşmanı ezerek silahtan arındırır. Dine karşı din, işte budur.

O zaman nasıl olur da İslam toplumu Seyyid Cemal'i tanımaz, dilini anlamaz
Ki bu toplumun iç gerilemeyle ve dış sömürüyle boğuştuğu bu iki yüzyılda

eğer İslam kùltürü, İslam ideleri ve bu Kur'an'ın kendisi -ki toplum, toplumun içi ve gerici dinin kurbanı olmuş halk da ona inanmaktadır- samimice, sadıkça ve aydınca [tahrif etmeksizin, araç ve oyuncak kılmaksızın] gündeme getirilseydi ve eğer bilinç verici, insanlık bağışlayıcı bağımsızlık getirici ve izzet bağışlayıcı olan güç, hareket, uyanıklık, kültürel ve manevi zenginlik ve sermaye, tarihsel öz bilinç veren ve aptal aydınların çepeçevre oturup kendilerini, dinlerini ve tarihlerini alaya aldıkları, Batı'nın bütün kültürel değerlerini tezahüratçı bir tarzda övdükleri ve Batılıları anıtmada birbirleriyle yarıştıkları bu aşağılanmış soylara güç ve görkem bağışlayan tarih -gerçek olduğu gibi- ve Kur'an -taşıdığı gerçeklik olarak- gündeme getirilseydi ... Fakert

Ali ŞERİFTİ 145

her kelimesi bir taşı parçalayan Kur'an'ın kendisi ve Ali'nin, Ebuzer'in sözleri gibi bu uyandırıcı ve bilinçlendirici kaynakları öyle bir şekilde soktular ki ya esas olarak dinden, ilimden ve dini meclislerden uzaklaşmışlardır ve onlardan, çalışmalarından ve savaşırnlarından hiç söz edilemez alınmıştır ya da öyle bir şekilde alınmıştır ki, tarih boyunca Şia olına savında olan ve bugün Ehl-i Beyt' in, Şiiliğin ve Ali'nin ashabının ülkesi olmakla övünen bu topluunda resını Şiilik elbisesini, resmi vaiz elbisesini giyerek İslam dinini tebliğ için var olan mescitte ve tekkede, bir adam, baştan ayağa Ali'ye, takipçilerine ve Şiiliğe karşı aşk ve sevgiyle dolu bir halka dönüp Ebuzer'e-ki Ali'nin en sınıını, en sadık takipçisi ve İslam tarihinde Şii düşüncesinin kurucularından biri olup sonraları Ali'yi takip etme ve onu sevmeye yolunda kurban olmuştur- sövınekte ve onun aleyhinde minbere çıkmaktadır. Bunlar hep bilinçlice yapılmıştır.

İSLAM TARİHİ, İLK İSLAM'IN BİLİNÇLENDİRİCİ VE

UYANDIRIĞI KA YNAGINA BİR TÜNEL

Bu, sapına şeklinde İslam' a girmiş bulunan tüm öğelerden bizi haber li kıla bilen ve bizimle hayat bağışlayıcı İslam arasında düşınanların elleriyle çekilniş olan bu hepten boş [ya da dolu] kara çağların duvarlarından, tepelerinden, çukurlarından ve on üç on dört gibi [hurafe] engellerinden geçirebilen ve bilinç ve uyanıklık veren o ilk kaynağa doğrudan doğruya ulaştıran İslam tarihidir.

Bizim dini kurumlarımızda, hatta dini bilimsel kurumlarımızda tarihin gündemde olmaması bir yana, tarih hepten terkedilmiştir. Aslında ne olduğunu ve ne işe yaradığını bilmemektedirler. Oysa gerçek İslam' ı bize gösteren bu tarihtir, bu bilinçli tarih bilgisidir. Biz bu tarihi tanımadığımız için de yüz yıl önce ortaya çıkmış olan gelenek ve törenlerden birçoğunu İmamın Sadık [a.s]'a ya da Peygamber'in kendisine nispet etmektedirler ve biz de bunları kabullenmekteyiz. Çünkü onların ldinden geldiklerinden, nasıl olduklarından ve kaynaklarından haberimiz yok Birkaç yıl önce, Meşhed' de İnam'ın hareininin çevresine feleke yapmak istediler; dairemsİ bir cadde. Fakat eski ya da dini okullardan, mescitlerden ve yapılardan birçoğu yıkılacağı için izin vermiyorlardı. O zaman İnam-ı Zainan' a ait olduğu söylenen bir rivayet peydahlandı; Ceddinin kabri çevresine feleke adında dairemsİ bir çarşı bina edilir. O zainan, feleke yapımına karşı çıkanların tümü, bu öngörünün gerçekleştirilmesinde daha çok sevap kazanabilinek için çırpınınaya başladılar.

Bunlar, tarihi tanımazken bu inançların, bu geleneklerin ve bu şecere yazılarının kimlik kartının nerede bulunduğunu, hangisinin gerçek, hangisinin sahte olduğunu nasıl anlarlar Düzeltici ve uyandırıcı olan, halkın cehaletinin karanlığında parlayan aydınlık ve parıltılı çehrelerden birçoğunun rezilliğini

açığa çıkararak ve halkın bilmezlik karanlığında unutulup gidenlerden birçoğuna

yüzsuyu veren işte bu tarihtir.

Biliyorsunuz Kur' an, Peygamber zamanında, taşın yüreğinden nice coşku ill6

iSLAM BiliM

ları, nice dehaları, ne büyük değerleri ve ölümsüz ahlakı filizlendirdi. Yine

biliyorsunuz, sömürüye karşı Asya' da ve özellikle de Afrika' da savaşların

verildiği son iki yüzyılda bu kitaba dönüş -Ferhat Abbas'ın deyişiyle- İslam

toplumunda uyanışın, sömürü karşıtı savaşın ve sömürü karşıtı ciddi bir hareketin

başlangıcı oldu. Bugün bilinçli ve metodik olarak bu kitap üzerinde çalışan

kimseler, her gün, tasavvur edilemez bir şaşkınlık yakalıyorlar ki biz inananlar

için de şaşkınlıktır.

Fransız General Sustel'in söyleyişiyle dini kitap olmayan ve onun Bu, geri,

esir ve aşağı toplumun[!] bireylerine gurur veren ve harekete sürükleyen bu

kitaptır. dediği -ki bence Kur' an' a yapılan en büyük övgüdür bu- bu kitap,

nasıl oluyor da başka bir yeri değil de sadece ve sadece ölümlü ve mezarlığı çağrıştırıyor

kulaklarımızda Bugün Kur' an incelenen bir kitap değildir, hatta

kişisel bir uzmanlığı olmasının ve kendi arzusuyla Kur' an'ı araştırma yoluna

gitmesinin dışında din alimi için bile böyledir. Yoksa Kur' an ne programdır,

ne de gündemdedir. Öyle ki Kur'an'a hiç dokunmadan gidip müctehid olup

gelebirim. Öyleyse Tahran Üniversitesi' nin, yüksek okulların ve benzerlerinin

Kur' an merkezi olmasını mı bekliyorsunuz Modernistlerin, yeni tahsililerinin

ve Batı'dan dönmüşlerin Kur'an'ı tarutinalarını mı bekliyorsunuz Peki, neresidir

Kur'an'ın yeri Yoksulluk aracı olmaktan başka ne rolü vardır toplumumuzda

Ölümden başka neyi çağrıştırılmaktadır zihninizde Üniversite

öğrencileri niçin salavat getirmeyip de alkışlıyorlar, diye itiraz edene derim ki; Gençlerin salavat getirmemeleri sizin günahınızdır. Kendin de biliyorsun salavatı ne hale soktuğunu ve ona nice kullanım alanları icat ettiğini. Bunlardan birisi şu ki, kelli-felli bir kişi girdiğinde bir yere, salavat getirirsin. Başka bir kullanım alanı da diriler arasındatabutun ve cenazenin hareketidir. Başka kullanım alanları da var; Bir konuşmacının yuhalanması, bir minberin devrilmesi, biriyle alay edilmesi gibi. Bunlar, senin, salavat için oluşturduğun kullanım alanlarıdır. Bu yüzden öğrenci kesimini, duygularını dile getirmede salavatı ciddiye alamaz. Çünkü sen salavatı o hale soktun ki yuhalamaya, alay etmeye ve gerilik çağrıştırmaya yarıyor. Sen, el öpmeye itiraz etmedin ki şimdi kalkıp da el çırpmaya itiraz edesin

Şimdi biz, kendimizi -ki ya yok etmişlerdir ya da solgun, çürünüş ve geri bir cenaze olarak göstermişlerdir- kelimenin gerçek anlamıyla tanımak istiyoruz. İşte bu tanuna için geçmişe dönüyoruz.

SELEFİYE

Seyyid Cemal' in başlattığı hareket, Selefi ye hareketiydi; fakat eskicilik, geçmişçilik, geriye hareket ve gerici hareket anlamında değil elbette. Geçmişe kaçmak da değil, tersine geçmişe tanımadır.

Frantz Fanon ve Ahne Cesaire Avrupa'ya cevap vermek için -ki siyahları geçmişten, kültürden, medeniyet ve tarihten yoksun sanıyorlardı- siyahları,

ALİ ŞERİFTİ 147

kültür, toplum, medeniyet ve tarih sahibi olduklarını kanıtlamak için geçmişe çağırırlar. Bu yüzden Fanon ve Cesaire için her hareket, her renk, her şiir ve her mitos, siyahın kültür yaratıcılığının kanıtlayıcısı olup saygıdeğerdir. Bizim

büyük aydınlarımızdan birçoğları -ki tüm varlığımla saygı duyuyorum onlara, kutsuyorum ve bu günün en aziz düşünür çehreleri olarak tanıyorum- Afrika'nın büyük düşünceeli ve ileri aydınlarının şiarını, şiarınız olarak ilan etmişlerdir ki son derece ileri bir davranıştır, ama küçük bir düzeltmeye gereksinimi bulunmaktadır; Avrupalılar, bizim geçmişimizi, kültürünüzü, inenideniyetimizi, dinimizi ve ahlaki değerlerinizi yok saymadılar, tersine onlara bizden daha çok dayandılar. Öyle ki bakarsanız, bizim eski metinlerimizin ve yazınlarımızın birçoğunun İngiltere' de, Leiden' de, Paris' te ve Brüksel' de basıldığını görürsünüz. Böyle bir iş, onların gözünde öylesine iyi ve sevaplıdır ki Profesör Gibb, nüshalarımızın basımı için bir vakıf kurmuştur. Öyleyse, geçmişimiz, Batılılarca olumsuzlanınamıştır; tersine, geçmişimize o kadar çok değer verdiler ve dikkatlerimizi geçmişe yönelttiler ki yüzünüz geçmişe döndü ve gelecek ense tarafımızda kaldı. Öyle ki keşfedilmiş eski eserlerinizin adilee paylaşılmasında[!] altın işlemeli levhalardan, inücevherlerle işlenmiş heybelerden, değerlerinin belirlenmesi olanaksız kitap ve belgelerden ne varsa hepsi onların olmuş ve Paris ve Londra müzelerine vb. gitmiştir. Kırılmış tabut, paslanmış kılıç, çivi ve maşa cinsinden ne varsa bize kalmıştır. Manevi bakımdan da bize gene böyle adilee davranıyorlar! Öyle ki onlarca tashih edilmiş ve basılmış nüshalar mecmuasına -ki onuncu baskısı yapılmış- baktığımda İslam, kafasında, zihniyetçi, zahitçe, bireysel, vehimsel bir din, soyut dünyaya boğuluş dini olarak betimlenmektedir. Sonra da Sigfried gibi bir bay, şöyle diyor; Sizin beyniniz yönetsel ve mekanik değil. Ve ben inanıyorum.

Dolayısıyla, kendimizi tanımak için eski kaynaklarınıza yönelmeliyiz, ama müsteşrikçe, fazılca ve filozofça araştırmalar yapmak için değil, yükünlü bir

aydın olarak geçinişi araştırmak için. Geçinişi samirnice tanınlış olalıın, tarihin lığ ve çamuruna gönülıp kaybolmuş değerli öğeleri bulup çıkaralıın, çağımızda ele alalıın, kendinize düşünsel, insanı, ahıald gıda ve inanç bağımsızlığı vereliın böylece. Tarih adına, bilim adına, din adına, ahlak adına, edebiyat adına, irfan adına, sanat adına vs. toplumumuzun kafasına sokulan ve topluınumuzı geriletip zehirleyen, felç eden ve uyutan bütün sapmalan böylece düzelterek toplumunuzu uyaralıın. Böylece ona, sağlıklı, zengin gıdalar, tarihsel süreklilik, birlik ve insanlık bağışlayalıın.

Biz, Kur' an' daki bismillahın be' sinin zihniinizde neyi çağrıştırdığını araştırmak isteniyoruz; tarihte öylesine hareket yaratan ve yaratınakta olan bu mesajın ne olduğunu görınek istiyoruz.

Mü' min, Kur' an' ı kapatıp öper ve rafa kaldırır, Kitab-ı mukaddes bir nesne haline getirir. Fakat aydın, dini bir kitap olduğu için onu olumsuzlar. Bu arada da, Kur' an gibi bir kitabı bir nesneye dönüştüren, onun karşısına geçip ona

146 İSLAM BİLİM

kurşun abp saldırıandan daha haindir.

İslam' ın beynini ve İslam tarihini doğrudan doğruya tanıyabılnek, İslam adını taşıyan kişiliğin biyografisini anlayabilmek, dinin gerçek yüzünü üç yüz yıl boyunca -ya da daha fazla- zihinleriınızın betimlediği sahte yüzler arasından bulup çıkarabilmek, bu maskeleri kırarak maskesiz gerçek İslam'ı yeniden tanıyabilmek için Kur' an' a dönmeliyiz. Tüm bunlar içinse bilince, yükümlülüğe ve imana gereksinimimiz vardır.

SEYYİD CEMAL VE ABDUH'UN YAPTIKILARI

Seyyid Cemal ve Abdul l'un işi, kültürüroüze hayat bağışlamak yönünde, hayatını

kaybetmiş ve sömürü ve değerleri karşısında boyun eğmiş bulunan sömürü

vurgununu yenmiş İslam toplumuna ruh vermek için yapılan bir işti.

Ama bence onların çalışma üslubu tam değildi [Benim Seyyid Cemal ve Abd ul' a

olan duygularımı siz biliyorsunuz. Çünlü onlardan epey söz ettim. Onları sadece

çağdaş İslam toplumunda yeni düşünsel özgürlüğün önderleri olarak

görmekle kalmıyor, hatta dünyadaki kültürel sömürü karşıtı tüm hareketlerin

önderi, yaratıcısı ve başlatıcısı olarak görüyorum.] Bununla birlikte, onların

tam başarılı olamamalarının nedeni olan yöntem eksikliği şuydu; Seyyid Cemal,

siyaset adamlarıyla birlik olma ve yönetimlerle ve kişiliklerle bağıntılı olarak

hareketi gerçekleştirmek istedi [kendisi, halkın uyandırılmasını gerektiğini söylemiştir

ama pratikte ise halkın dışından başlamıştır]. Sonuç olarak da İslam ülkelerinin

sarayları, sultanlar ve İslam halifeleri onu bir top gibi birbirlerine pas

olarak atıyorlardı, o büyük tufanın, o dehanın layık olduğu ölçüde toplum

içinde yankılanmasını önlemek için. Sonra da kolayca, nesilden nesile, bütünüyle

felç etmek için onu arka arkaya bombaladılar. Bugün de bununla uğraştıklarını

görüyoruz.

Muhammed Abdul' a gelince; O, Seyyid Cemal'in yolundan -Onun öğrencisi

ve müridi olmakla birlikte- gidilemeyeceğini anladı. Bir kişiye eleştiride bulunmak

ona inanmamaktan başka bir şeydir. Avam kafası ise birini eleştirdiyse

onu bütünüyle mahkum eder.

Abduh, siyasetçileri bir yana bıraktı; ruhanî-ilere ve büyük İslam ~Uimlerine

dayanarak ve resmi toplantılarda bilimsel araştırmalar yoluyla çalışmasını

başlattı. Çalışması' ve yeniliği, oldukça etkili olduysa da yine de Kur' an, toplumların

içinde hayat ve hareket kaynağı olarak tecelli etmedi ve Müslüman

kitleleri uyanıklığa ve devinine çağırmadı; avam gene avam olarak kaldı ve sadece seçkinler arasında birtakım aydınlar ortaya çıktılar.

Seyyid Cemal ve Abduh' un hareketleri meyve veremedi, onların yüce hedefleri, yetkin düşünceleri tam anlamıyla gerçekleşemedi. Nedeniyse; Hem siyaset adamları hem de ruhaniyet adamları egemen sınıfın birer parçası olup güç ve resmiyetleri bulunmaktadır. Genellikle, sahip olanlar her zaman muhafazakardırlar. Düşüncede ileri ve hoşnutsuz, duyguda gerçekçi olsalar da pratikte

Ali ŞERiATi 149

muhafazakar ve ınaslahatçı olacaklardır. Çünkü mevcut durumda, karlı ve maddi toplumsal ya da manevi resmi güç sahibi olan biri riske girmez ve durumun değişmesinden, farkında olınaksızın koi·kar. Sahip olduğu şeyi yitirmekten korkar çünkü. Schandel' in deyişiyile; Parası ya da makamı olan aydınlar düşüncede devrimci ve solcudurlar. Pratikteyse ınuhafazakar ve sağcıdırlar. Bu kişilik izdivacı birçoklarında görülebilir.

Ali Büveyh, Abbasi halifelerini kendilerinin oyuncağı kılan, onları getirip .götürdükleri eğlenceli oyuncaklar haline getiren ilk coşkulu Şiilerdir. İlk kez olarak onlar, İslam ülkelerindeaşura törenini gerçekleştirmişlerdiL Pratikteyse, mertlur halifeye biat etmeyi, Alevi imama biata yeğlediler. Çünkü Şii rejim resmileşseydi, Ali Büveyh, artık siyaset oynayamazdı.

Mesih'in ya da Muhammed [s.a.v]'in bi'setinde, nübüvvetle herkesten daha çok tanışık olan ve halkı Peygamber' in ve Mesih' in gelişini bekleineye yöneiten resmi Yahudi ruhanilerinin kendilerinin, bu iki devriinci kurtarıcının gelişine herkesten daha çok karşı çıktıklarını, nübüvvetle bile inanmayan n1üşriklerinse yeni çağrıyla daha çabuk kabul ettiklerini görüyoruz. Öyleyse bu genel bir kuraldır;

her hareket karşısında, makam ya da güç ve servetleri bulunan kinliler, daha çok direnmektedirler. Çünkü durumun değişmesiyle, sahip oldukları şeyi yitirmektedirler. İşte Abduh da Seyyid Cemal'in yaptığı gibi, harekete kural olarak işin sonunda harekete geçen bir yerden başladı. Bu yer, korunması gereken bir şeyleri bulunan ve kaçınılmaz olarak muhafazakar olan, bundan başka da ruhu ve görüşü sağlam geleneksel kalıplar içinde dommuş, akli ve düşünsel kişiliği eski ilimler içinde şekillenmiş bulunan bir sınıf ya da gruptur. Bu yüzden, İslam ülkelerinin siyaset adamları ve resmî yöneticileri nasıl Seyyid Cemal ile gelinmişler, hatta onu felç etmişlerse, Irak'taki, İran' daki, Mısır' daki, Cezayir' deki, Tunus' ta ki, Marakeş' teki, Lübnan' daki Suriye' deki vs. ruhaniler ve şeriat hakimleri de Abduh'la hareket ettiler. Çünkü hem ruhları durmuştu, hem de konularını sağlamdı. Mevcut çevreye, konuma, zeminine, zamana ve düzene bağlı oldukları için hicret yenilikleri yoktu ve her değişikliği -hakkı olduğunu bilseler de- uygun görmüyorlardı. Çünkü inanın sahibi biri azledilince tehdidiyle karşı karşıyadır; parası olan biri tedbirsizlik ederse zarara uğrar, bir yeri bulunan, bilimsel, ruhani ve toplumsal resmi bir makamı bulunan biri, avanın beğenisinin tersine konuşursa haysiyetine zarar gelir. 'Fatıma Fatımadır' da söyledim ya, Peygamber'in sünneti Peygamber'in söz ve fiili değildir sadece; her ikisinden de önemlisi, risaletini yerine gelinde Peygamber'in düşünsel ve sosyal savaşım metodu ve stratejisi olup buna dayanılmalıdır. Burada, Peygamber'in ne 'mele'den, ne 'mutrif'ten, ne de 'rahip'ten başlanayıp; tam tersine bunların karşısında, 'nas' tan ve ümmî kitleden başladığını görüyoruz.

Çünkü El müflisu fi emanillah [Müflis, Allah'ın güvencesindedir.] ki

onu ne kimse alabilir, ne de korkutabilir.

150 İSLAM BİLİM

Bütün gerilemeler, şu iki kelimededen, 'istemek ve sahiplik'ten dolaydır.

Ad, haysiyet, ünvan, kanun, para, mülk, makam, yer rütbe vb. şeyler istemek ve bunlara sahip olmak, bunların korunması ve istediğiniz şeyi elde edip korumak için koşulları, konumları ve durumları korumaktır gerilernelerin kaynağı.

Seyyid Cemal ve Abduh'un yanlıları, sahip olanlardan başlamak istemeleri idi ve bu olanak dışıdır. Yoksunluk nimetini ellerinde bulunduran insanlardan başlanmalıdır; yitirmekten korkacakları bir şeyleri bulunmayan ve bir şey elde etme peşinde olmayan, tümüyle iman ve inançla yoğrulmuş bulunan ve yükümlülükleri gerektirdiğinde, hiçbir kayıt ve şart olmaksızın neleri varsa feda eden insanlardan.

Asil bir savaşıma başlamak için halka, özellikle de genç nesle ve aydınlara kelimenin tam anlamıyla- umut bağlanmalıdır. Çünkü bunlar inanç ve iman kazanırlarsa çekinmeden her şeylerini feda edecekler, hızla, faal ve savaşımçı öğeler haline gelerek varlıklarını, hayatlarını çekinmeden gözden çıkararak insanlar olacaklardır.

Devrim, düşünce ve ıslah deneyimleri, her türlü fesadın canında, kemiğinde kök saldı ve tüm zahirci aydınların millet ve ülkenin geleceğinden umutlarını kestikleri bozuk bir toplumda ansızın bilinçli bir inanç ve düşünce coşkusıyla bütün pislikleri temizlendiğini ve bütünüyle insanların kirli giysilerden sıyrıldıklarını göstermiştir.

Ben kendim, Avrupa' da tanık oldum; en pis öğelerden olup en kirli işlerle uğraşan Afrikalılar, inanç ve imana ulaşır ulaşmaz fedakar ve samimi mücahitler

haline gelmekte ve birkaç ay içerisinde öyle kişilik kazanmaktaydılar ki

heykelleri özgürlük yoluna dikilse yeriydi.

Batı'nın kumarhaneleri ve fuhuş yuvaları halini almış, özgür Fransa' da bile yasak olan ayyaşlıklar diyarı olmuş ve kadını erkeği, dünya ayyaşlarının kötü-

çıraıkları haline gelmiş olan üçüncü dünya ülkelerinin insanları, ruhlarındaki

bir kıvılcımla ve inanç bilinçliliğine, uyanıklığa ve ortak hedefe ulaşmakla, öyle

değişmekteydiler ki, dünya insanların zihinlerinde bilinçli ileri, yükünlü ve

insan bir toplumun ve halkın sembolü olarak tanınmaktaydılar.

Düşünce ve iman hareketi, ortak bir yön ve hedef kazanmak mucize yaratır.

Donuklaşmış bir toplum öğütlerle, makalelerle, ahlak yazgılarıyla, sıradan ana

baba vaazlarıyla değiştirilemez. Tersine, bir düşünsel kalkışla, bir bilimle, iman

sıcaklığı ve yükümlülük duygusu ..yükümsüz ve laubali birhalkta-yaratmakla

ve çeşitli grupların ve çeşitli kesimlerin tümünden ortak bir hedef edinmekle

gerçekleşebilir böyle bir mucize. Bu ise, her mucize gibi seri, öngörülmez ve

tasavvur edilemez bir mucizedir.

Hem bilinçli olan ve hem de değerli insanı sermayeleri bulunan biz Müslümanlar,

özellikle de Şiiiler, Şii mezhep ve kültüründe el değmemiş islamı

kaynaklarda, İslam tarihini ve İslam'ı dünyada gerçekleştiren kişiliklerde ve

İİLi ŞERİAJi 151

olaylarda bulunan ve hayat bağışlayıcı, en hareket bağışlayıcı ve en zengin bağışlayıcı

olan ve hem bu insanı boşluğu doldurmakta [ki istedikleri şeyle doldurmak

için her şeyin içini boşalttılar], hem de bilinç aşılınak, sorunluluk ve hayat

bağışlanmakta kullanılabilecek inanç ve din öğelerimizi modern bilimsel ve

teknik araçların varlığındaki bütün insanı değerleri yok etmek yolunda çalışan

genç nesillerde insani değerlerin yaratılması için yükümlülüğümüzü duymalı ve Kur' an' a dönmek, İslanl tarihini tanımak, kültürel ve insani benliğimizin bilincine ennek, tüm gerileme etkenleriyle savaşmak ve tarih boyunca belirli kutupların yararına, bu pak ve hayat bağışlayıcı akıntının, iman, inanç ve İslam saf suyunun içine çamur akıtan kokuşmuş suları keşfedip ayıklamak ve tarihte, toplumda ve zihinde kalmış bütün gerileme etkenlerini saptamak için de dünya düzleminde büyük bir bilinç taşınalıyız. Çünkü yöresel ve bölgesel olarak kalırsak ve çevrenin, dönemlerin, kavimlerin, mahallemizin ve kentinin dışına taşmazsak hiç bir iş yapmaya gücümüz olmaz. Ayrıca çalışınamızın metot ve biçimini, İmanımızı aniatma araçlarını da zainana uygun olarak kullanınalıyız; yani bizim her şeyinizi yok etmek, bozmak ve ayaklar altına alınak için hep düşmanın elinde bulunan o güçlü araçları. Çünkü doğayı tanımak için nasıl bilimsel, bilinçli ve etkili metodumuz varsa inanç, iman ve kültür kaynaklarını tanımak için de bir metot vardır ki bu inetotla, bize ulaşan her şeyi yeniden gözden geçirmeliyiz.

Nasıl, kimi besin maddelerinin içinde birtakım zehirli besin maddeleri bulunma olasılığı olduğunda, toplumun selameti için bütün besin maddelerini iyice konh·ol ediyorsak, din, kültür, tarih, edebiyat ve sanat adı altında, yememiz için önümüze sürülen o sofraların tümünü de aynı şekilde gözden geçirmeliyiz, çünkü hepsi zehirlidir. Bu iş içinse metodunuz, coşkumuz, özverimiz ve imanımız olmalıdır; hayatımızdan, huzurumuzdan, geleceğimizden ve olanaklarımızdan bol bol harcamada bulunmalıyız. Ne talihsizliktir ki bizim sade ve teiniz insanlarımız akılsız; zeki ve akıllı insanlarımızsa bozukturlar genellikle. Yeni kültürle, yeni zamanla ve yeni gereksinimlerle tanışık olanlar, zainanı,

nesillerin hareketini ve her şeyin elden gittiğini anlayanlar ve duyunsayanlar, çoğunlukla kültürümüzü, İmanımızı, azıklarımızı, olanaklarımızı ve sennayelerinizi tanımamaktadırlar. Kültürel azıklanımızla ve dinimizle tanışık olaniarsa 'göçebelik çağı'nda yaşamaktadırlar.

Bu yüzden resmiliği, işi, büyük olanakları, gücü, haysiyeti ve- yüzü bulunanlara umut beslemeli, kendin -her kimsen- çabalamalısın. Çünkü iman ve yol soınutlaştığında o harekette ancak Bilal-i Babeşi'nin bir rolü olabilir; bu rol, hiçbir güçte, hiçbir sınıfta ve hiçbir ilim havzasında, Yunan ve Bizans akademilerinde bile olınamıştır. İman, böyle bir insanı coşku yu, böyle bir beşeri bi' seti ve böyle bir gücü su yüzüne çıkarandır.

152 İSLAM BİLİM

NE YAPMALI

Bu az fırsatta, ne her şeyi söyleme olanağı ve ne de herkese söyleme gereği vardır ki zamanı, durumu, dünya koşullarını, dini, imanı, kültürü, bütün sorunları ve de ilişkilerini duyumsadığımız ölçüde yükünlülük duyarız; Ne yapmalı diye sorduran yükümJülüğü. Aynı ölçüde de bizde bilinç oluşmuştur.

Şimdi elimizin işte olına zamanıdır; hiç kimsenin, kendi kendisinin kafiri olmaması şartıyla -bu kişiliksizliği büyük bilimsel ve parasal sermaye yatırımlarıyla yarattılar bizde- herkes kendisine imansız olmuş, kendi eliyle düşmanına kurban etmiştir kendisini.

Bu yüzden durum ne olursa olsun, aklımızın ve olanaklarımızın izin verdiği yere dek, bir program hazırladık ki bu onun ilk planıdır; I-lam ve tamamlanabilir olmak. Eleştiride bulunan, yeni öneriler sunan, bu programı yetkinleştirme düşüncesinde olan herkesi davet ediyoruz; zayıf gördüğü her şeyi

[programdan] çıkarsın ve deneyimleriyle, özgürce ve samirnice görüş bildirmeleriyle

bu programların ve planların sürmesine, gün geçtikçe yetkinlik kazanmasına yardımcı olsun. Bu yolda ve çalışmada hiçbir taassup yoktur ki iki büyük nimet ve sermayeyle donanımlı olmanız; Biri yoksun olmak nimeti, ötekisiyse rehbersiz olmak nimeti. Bu iki nimetle, bir murad peşindeki müritlere dönüşümediniz ve dönüşmeyeceksiniz. Hiç kimse, eylem ve inançlarınızın temeli ve ölçüsü olmayacaktır. Size akletmeyi ve düşünmeyi yasaklayacak bir kişilik bulunmamaktadır. Herkes -ister buraya gelip konuşsun, ister orada oturup dinlesin- bir sınıftan, bir tür değerden, bir makamdan ve bir çağrıdandır. Sizinle bizim ortak yönümüz -hep birlikte bizim- ve bağıntınız ise iman, inanç, ortak davet ve şu ortak sorudur;

Çalışınak gerektiğinden başka bir şey yoktur; öyleyse ne yapınalı

Burada, bu işte, kimse olmanın, kişilik taşımanın bir grubu kendine çekebileceği ne bir kişilik yer almaktadır, ne bir isim, ne bir resim, ne bir makam, ne bir cazibe ve azarret -bilimsel ya da toplumsal ya da bireysel bakımlardan bulunmamaktadır.

Mürid ve murad ilişkisi, eski dönemlerin sınıfsal ilişkisidir. El

öpmek, şirkin ve köleliğin sembolüdür. Birinin müridi olan biri, bir kimse olmak öz bilincini taşıyamayacaktır. Öyleyse mürid ve murad ilişkisi olmadan, el öpmek olmadan kollan sıvayıp çalışmak gerek

Ebu Sa'id Ebi'l-Hayr, va' zetrnek üzere bir mescide davet edilmişti. Gelenler, mescide sığmıyordu. Dinleyiciler öyle oturmuşlardı ki, yeni gelenlere yer yoktu. Biri, yer açmak için seslendi;

Allah bağışlasın, kalkıp bir adım öne yürü yeni. Konuşmasına başlamak

üzere minbere daha yeni oturmuş bulunan Ebu Said şöyle dedi;

Söylenecekler, bu adamın söylediğidir.

YEDİNCİ DERS

TEVHİD; BİR TARİH FELSEFESİ

TARİH FELSEFESİNDE TEVHİD

Bitmez tevhid konusu, kaçınılmaz olarak bitnek durumunda. Çünkü ele alınması gereken başka önemli konular kaldı geriye. Fakat tevhid son bulası değil. Siz kendiniz insanbilim, tarih felsefesi ve toplumbilünden oluşan üç sütuna ulaştığımızda, tevhid içerisinde ele alınan konulardan birçoğunun yeni baştan gündeme geldiğini göreceksiniz. İnsanbilim, toplumbilim ve tarih felsefesinden oluşan üç sütun, tevhid altyapısının metninden her birini ele alırken tevhid de ele alınmalıdır. Yoksa tevhid ile bu üç sütunun birbirlerinden ayrı oldukları sanılır.

Böylece, tevhid konusunu tamamlamakla tevhid sona ermeyecektir. O üç sütundan her birine ulaştıkça toplum, insan ve tarihi tevhidli görüşte ele almamız gerekmektedir. ideolojiyi de, hepsi tevhidle anlam kazanan ve temel tevhidli yapılar üzerine kurulu bulunan inançlar ve arneller dizgesi olarak ele almalıyız. Sonra, ideal toplumda ümmet, tevhidden özel bir zarf, özel bir anlahtır ve özel bir tecelli olmaktadır. Ayrıca, ideal insan konusunda, tevhid -en tenele anlam ve yön olarak- ele alınmalıdır. Dolayısıyla bundan önce dile getirilen şey, üç sütunda, ideoloji, ümmet ve tanrı benzeri ya da tanrı gibi insanda [kiimi kelamcılarının dilindeki anlamıyla değil, Allah' ın halifes i anlamında] yeniden dile getirilmektedir. Buysa, tekrar anlamında alınayıp tevhidin, bir konu, bir

inanç ve bir temel alınmasının yanı sıra her şey olduğu anlaşılmaktadır ve her konuyu bu düşünce ve anlam bağlamında çözümlenerek gerektirmektedir. Eğer böyle yapmazsak, bunun anlamını, tek bir ruhu bulunan tek bir vücuttan, tevhidden söz etmeyip tersine, bölümleri birbirinden ayrı ve dağınık olan bilimsel bir kitap ya da dergiden söz etmektedir. Söylemiştim ya, tevhid, imamet, mead vb. gibi bölünmeler yanlıştır. Çünkü sadece tek bir temel vardır; Tevhid. Geri kalırsa tevhidin parçalarıdır.

Bir temel olarak tevhidin tarihsel bir görünüşü vardır ve özel bir tarihsel görüş türünü göstermekte ve tarihin hareketinin içinde esas ve belirleyici derinlikli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, bir temel olarak tevhid, aynı belirleyici

156 İSLAM BİLİM

güçle ve en büyük hedef, dayanak, dört dörtlük etken ve insan oluştaki, bireyin ahlaki niteliğindeki değerleri gösteren, marreviyat adını almakta ve davranışı, yaratış biçimini ve bir insan olma hedefini göstermekte olan sistem dizgesindeki etkenlerin etkeni -toplam olarak hayır ve şer felsefesi ya da ahlak felsefesi ve ahlak öğretisi adıyla felsefelerde ve dinlerde söz konusu olmaktadır- olarak taşımaktadır aynı rolü. Burada tevhidin tarihsel rolünü ele almak isterim.

DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI, ŞİRK Mİ YOKSA TEVHİD Mİ

Şirki anlamadan tevhidi anlamının olanaksız olduğunu söylemiştim. Aydınlarımız arasında yaygın olanın tersine, diyalektik görüş, Batı'ya değil, Doğu'ya özgüdür. Donuk alınakla biz suçlanıyorsa da tam tersine, donuk bir görüş olan, Aristo mantığıdır. Felsefenin ortaya çıkışından ve Yunan Felsefesi metinlerinin çevirisinden sonra bu mantık İslam'a girip yerleşerek, İslam oluştuktan sonra İslami bir şekil almışsa da ... Doğu'ya özgü olan mantık ve felsefe diyalektik

olanıdır ve çelişki ve hareket esas ve temeli dini ve felsefi doğu görüşü

ve çıkarımında -bu cümleden olarak İslam' da- gizlidir.

DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI ŞİRK MİDİR

Dinler tarihinde şu özel ve önemli tartışma gündemdedir; Dini düşüncenin

başlangıcı tevhid mi yoksa şirk midir Toplum bilimciler ve din bilimci

bilginler -dindarlar değil; çünkü din bilimciler, dini ve değişimini bilimsel açıdan

inceleyen kimselerdir- dini görüşün başlangıcının şirk olduğuna inanmaktadırlar.

Yani dinî ruh, tasavvur ve ziluliyet, insan toplumunda ilk başta ortaya

çıkıldığında şirk biçiminde görünüm kazanmıştır; düşüncenin evrimi, ruhun

arındırılması ve insanlık kültürünün gelişmesi -ki dini görüş ve algılayış da

gelişmiştir- sürecinde din de şirk biçiminden tevhid biçimine dönüşmüştür.

Dolayısıyla dinin tarihsel gelişim biçimi şirkten tevhide doğrudur. Konuları

tarihçiler ve din bilimciler gibi ele alan din adamlarından birçoğu da, peygamberlerin,

ilkel ve geri şekliyle müşrik olan, dini sapkın olan ve tapınması şirk

biçiminde görünüm kazanan insanlığın tevhide ve tevhid öğretisine doğru yol

gösterip onları yönlendirmek için geldiklerine inanmaktadırlar.

Öyleyse, dinin ilk şeklinin şirk olduğu ve dini duygunun peygamberlerin,

büyük düşünürlerin, filozofların, marreviyat ve din önderlerinin kılavuzluğuyla

tarihte evrim geçirdiği, şirkin yavaş yavaş zayıfladığı ve tevhidin gerçekleştiği

biçiminde bir tez söz konusudur.

Bu tez için bir akıl, bir de nakil delil getireyim; Tarih, geçmiş dinlerin şirk

dinleri olduğuna ilişkin nakil delillerle doludur. Geriye gittikçe putperestlik,

türlü türlü tanrılara, doğa güçlerine, gizli gaybî güçlere tapınma dönemlerine

ulaşmaktayız ki bunlar şirkin çeşitli biçimleridir. İleriye doğru geldikçe de

mabudlar azalmakta ve tevhid düşüncesinin tecellisi olan bire ulaşmaktadır.

Bu, nakli delildir.

Ali ŞERiATI 157

Akli delil ise şudur; Esas olarak, tevhidi anlamak ve tevhid düşüncesine ulaşmak için gelişmiş bir görüş, bir değişim, bir uygarlık ve bir düşünce dönemi, ruhun güzelleştirilmesi ve aklın yüceltilmesi gereklidir. Duyumsanabilenlerde tutuklu bulunan, çevresinde olup bitenin dışında başka bir şey

anlamayan, sorunların nedenlerini saptamaktan -neden sonuç esasınca sorunları çözümlenmekten- aciz olan ilkel insan, tevhidi -ki dış dünyanın çeşitli neden ve sonuçlarının ardında görünüm durumundaki tek nedenler nedenidir- nasıl keşfedebilir Olanaksızdır; çünkü esas olarak, nedensel mantığı bulunan ve neden-sonuç ilişkisini zihninde yerleştiren biri dünyada tek Tanrı'yı kavrayabilir.

Milyonlarca nesnenin milyonlarca nedeni bulunduğunu, her birinin birbirinden ayrı ve birbiriyle çelişik olduğunu, nedenlerinin de birbirinden uzak, birbiriyle karşıt ve çatışık olduğunu, tüm bunlarla birlikte bu nesnelere bir nedenden -ki nedenler nedenidir- kaynaklandıklarını anlayamazsa hastalık ve sağlığı, kutlama ve yası, ölüm ve hayatı, bahar ve güzü, bela ve bereketi tek bir nedene bağlayamaz, tek bir nedenle açıklayamaz.

Zihninde böyle bir bağıntıyı kurmaktan aciz olan ve çeşitli etkenlerle karşı karşıya olunca kaçınılmaz olarak çeşit çeşit etkenlere inanmak durumunda kalan bedevi beyni, kendiliğinden müşriktir. Bu böyledir; mantık gelişip karmaşık ve zihinden uzak neden ve sonuçlar algılanabilir oluncaya değin. Sonunda sorunları çözümlene alışkanlığını edinir mantık. Sonra onda zihin, kültür, felsefe, anlayış ve akletme o denli gelişir ki makul olan mahsusata ulaşabilir,

zihin görünenden gizli olana geçebilir, delillendirmede bulunabilir ve çeşitli belirtilerden temel etkeneve tam etkene ulaşabilir. Böyle bir gelişmişlik durumunda, tüm bu çeşitli ve çelişik inabudların ve güçlerin ardında tek bir gücün, tek bir neden ve kudretin varlığını anlayabilir. İşte orada tevhid görünüm kazanır. Bu, insanın bedevilik döneminde olınaz; ancak büyük medeniyetlerin ve çok ilerlemiş kültürlerden sonra olabilir. Bu, David Huine'un 'Dinin Doğal Tarihi'ndeki ünlü kuramıdır.

DİNİ GÖRÜŞÜN BAŞLANGICI TEVHİD MİDİR

İslam -İbrahimi zincirin peygamberlerinin tek ınesajını getirdikleri bir din olarak- önceki te zin tersine, tevhidin ve tek tanrıya tapınmanın dinl · görüşün başlangıcı ve şirkin insan topluniarında ortaya çıkan bir sapma olduğuna inanır. Bu sapmanın nedeni de, yavaş yavaş tarihteki ilk tevhid düşüncesini güçsüzleştirerek şirke kurban eden ve sonra da şirkin yaygınlaşmasını sağlayan cehalet, zulüm, fesat ve gerçek karşıtı, insan karşıtı ellerdir. Dolayısıyla bu tezde önceki tezin-ki şirk tarihle ve ilk insanla birlikte dağınuştur ve tevhid zihnin ve düşüncenin evrimidir, der- tersine tarih tevhidle başlamalda ve şirk bir bozulma yönü taşımaktadır.

Burada benim iki görüşüm var; Eğer bu önceki ilkel şekliyle -ki bütün tarihçiler ve dinler tarihi bilginleri bakmaktadırlar- dinler ve dinlerin değişim

150 İSLAM BİLİM

tarihlerine bakarsak, bedevi dinlerin şekillerini, orta dönem dinlerine ve ileri diniere doğru izlersek, önce şirkin saptanması ve sonra git gide mabudların, yaratıcıların ve tanrıların sayılarının azalması ve böylece sonunda tek bir tanrıya ulaşınamız doğrudur. Fakat daha fazla dikkat göstererek konu üzerinde kılı

kırk yararcasına düşünür ve daha dakik çözümleneler yaparsak ve bilginlerin genel yargılarının etkisi altında -ki daha çok 18. yy.dan başlayarak yaygınlaşmıştır- kalmayarak korkusuzca içtihatla bulunursak bütün şirk dinlerinin altında, tevhidin gizli bulunduğunu görürüz. Buysa tevhidin ilk düşünce olduğunu ve şirkin sonraki ve ikincil bir görünüm ve olgu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, şirk biçimindeki bu sonraki görünümün kendilerini, tek tanrının ya da tevhid düşüncesinin oluşturduğu temel görünüme yainamaya çaba harcadıkları da görülmektedir. Çünkü eski dini görüşte tevhid ve şirk, birbiriyle inaniyatul-cem [bir araya gelmeye engel] değildir.

Bu inancı kanıtlamak için, bir sürü örnekler ve deliller verilebilirse fırsat olmadığı için bedevi dinlerle ileri dinlerden birkaç örnek vermekle yetiniyorum.

Dünü dünlük bir görüşle, bugünü de bugünlük bir görüşle tanımak gerekir.

Şunu defalarca söyledim; Geçmişle ilgili, başka hava ve çevreye ait konuları bugünün gözüyle görmemeliyiz; tersine her şeyi kendi çevre ve havasında ve zamanının gözüyle görüp çözümlmeliyiz.

İslam-Şinasi' de söyledim; Bugünün gözüyle çok eşliliğe, peygamberlerin çok evliliğine bakarsak ve bugünün iktisadi ve toplumsal düzeninde, bugünün medeniyetinde -ki asalet toplumundur, kadın ve erkek hakları, iktisadi ve toplumsal eşitlik söz konusudur, birey iktisadi bağımsızlığa ulaşmaktadır- ele alırsak, kadının aşağılanması olarak görünür, ahlaki ve insanı sapma sayılır.

Fakat aynı olgu [çok eşlilik] başka bir toplumsal düzende, başka bir tarihsel aşamada başka bir anlam taşımaktadır ve tam anlamıyla, bireydeki ahlaki yönelişin ve insanı duygunun tecellisidir. Bugün kadının aşağılanması biçiminde

söz konusu olan aynı etken, geçmişte kadının en büyük korunuşu olarak görünüm kazanmıştır [bak İslam-Şinasi, Peygamber' in Gözünde ve Gönlünde Kadın Konusu].

Tek bir olgu, çeşitli zamanlarda, mekanlarda ve tarihsel aşamalarda farklı anlamlar almaktadır. Örneğin sakal tıraş etmek, kırk elli yıl önce -mü'minler arasındabugün de- günah sayılıyordu. Bugünse sakal bırakmak olağan dışılık ve sapma olarak görülür. Yine şimdi, Kuzey Aınrika' da sakal bırakan biri, Vietnam Savaşı'na, sermayedarlığa, burjuvazi hayatına ve sermayedarlığın yeni inedeniyetine karşı olduğunu ilan etmektedir bu yolla. Bunun anlamı, inanevi ve insani bir eğilim taşınasıdır [sapma olup olınadığını bir yana bırakalım]. Oysa aynı sakal bırakma işi, başka bir çevrede başka bir anlam taşınaktadır.

ALİ ŞERİATİ 159

Toplumsal ilişkilerin, toplumsal ahlak geleneklerinin de -ölümsüz ahlak! değerlerin değil-göreceli olduklarını ve bunları anlamak için, değer kazanmanın ve toplumsal düzenin temelini anlamak -ki olgular o düzende ortaya çıkmışlardır- ve buna dayanarak çözümleme yapmak gerektiğini biliyorsunuz.

Bugünün görüşüne dayanarak dünün meselesini anlamak olanaksızdır.

Tevhidin, şirkin çatışığı olduğu yolundaki yeni görüşü İslam bize vermiştir.

Fakat bu inanç da genelin zihninde değil, İslam mantık ve tevhidine karşı aydın bir bilinç taşıyan ve İslam'ın tevhid1 görüşündeşirk ve tevhidin birbirlerinin çatışığı olduğunu ve bir araya gelemeyeceklerini bilen kimselerin zihninde bulunmaktadır. Eğer ben şu nesnede özsel, gizemli ve gayb1 bir etki bulunduğuna ve bana olumlu ya da olumsuz etkisi olduğuna ya da kişilerden kimilerinde benim yazgıma olumlu ya da olumsuz etkisi bulunan maddi ya

da manevi bir güç bulunduğuna veya nesnelere, künilerinde insanlara iyi ya da kötü etkide bulunan ve kimilerini kutsayıp kimilerini yok eden ya da uğursuzluğa düşüren gizemli özel ruhlar ve güçler bulunduğuna inanırsam müşrik olurum. Çünkü manacılık şirktir. Hatta bir kişiyle ilgili en küçük övgü - tapuuna değil- şirktir. Tevhid meselesi bu kadar hassastır. Bu yüzden şirkle bir araya gelmesi olanaksızdır.

Fakat sıradan insanın zihninde şirk ve tevhidi montaj olmuştur ve bir dizge durumuna gelmiştir ki Allah ya da tevhidi düşünce, güneş biçiminde bu dizgenin merkezini oluşturur; şirk ya da tapınılabılır çeşitli tanrılar, güçler ve kişiler, bu güneşin çevresinde yıldızlar ve uydular biçimde dönmektedirler. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında şirk ve tevhidi birbirine karıştırmış ve karıştırmalda olan birçok kimse bulunmaktadır. Hatta büyük müneccitler ve filozoflar -asil İslam! görüş ve algıları bulunanlar hariç- her felekte bir güç, bir yıldız ve bir akıl bulunduğuna ve bunların bizde ve dünyamın idaresinde etkileri bulunduğuna, uzaklaşıp yakınlaşmalarında birey olarak bizlerin yazgısında neden-sonuç etkisi yarattıklarına inanmaktaydılar. Bugün de nesnelere ve kişilerle bir tür şirke bulanmış ilişkiyle -ki İslamı tevhid bakımından anlaşılır değildir, ama onlar için tevhidle bir çelişkisi yoktur- tam olarak manacı ya da puta tapar ya da kişiye tapar gibi davranan çok lınse bulunmaktadır. Son derece yüceltme, saygı ve kutsamayla onlardan bereket, güç, şifa, kudret, izzet, afiyet, gelecek, cennet, servet beklemekte ve kötülüğü defedip iyiliği getirmelerini dilemektedirler. Bunların dillerinden düşmeyen vird ise La havle vela kuvvete illa billahtır. Ve bilmiyorlar, dillerine doladıkları şeyin ne ilginç bir devrim sloganı olduğunu. Bilmiyoruz, bizim en büyük, en güçlü, en

devrimci İslamı ve Şii düşünce ve sloganlarımız nasıl oldu da mezarlığa yollandılar, şehirden kabristana göç ettiler Kur' an, mezarlığa götürüldü, dua kitabı eve getirildi. Bugün değerli olan her şeyi kabristanlardan toplamalıyız; İlla ilellahil inasir ve İnna lilah ve inna ileyhi raciun. Bunlardan olup her ikisini de kabristanda öğrendik, ama hayatta, insanların davranışlarında, toplumu İSLAM BİLİM

lumunuzun toplumsal, iktisadi ve siyasi ilişkilerinde bir anlamları yoktur, sadece ölüm dünyasına özgüdür. La havle ... diyenlerse havle ve kuvvete her kişi ve her nesne için inanmaktadırlar. Çünkü herkes ve her şey için bir övgü okunmaktadırlar. Tıpkı, bütün ömründe bir kaside yazıp inemduhun yerini boş bırakan ve kim gelirse boş yeri onun adıyla dolduran ve ister devlet adamı olsun, ister iktisat adamı, ister ruhani olsun herkesi memduhu yapan hemşerimiz gibi. Toplum erbabına hamd-u senada bulunmak onun mesleği ve elhamdülillahi rabbil aleminin ise dilinin viridiydi. Buna gerçekten inanıyordu. Bunun tevhidin şiarı, onunsa şirk işi olduğunu bilmiyordu. Şirk ve tevhidi montaj edenler de böyledirler. Şu farkla ki bunlardan avam olanların yorumlama güçleri yoktur ve her olgu için bir tanrı olduğunu söylerler ve tevhide de inanırlar. Avam olmayanlansa Şirki, tevhidi olarak yorumlarlar. Her şeyin Allah'ın elinde olduğunu, ama her biri özel bir alanda uzman olan ve bir bakıma işin içinde olan daha ufak tanrıların bulunduğunu söylerler. Fakat her iki grup da müşriktir. Şu farkla ki şirk dinlerinin altında tevhid gizlidir ve bu dinlerin tevhidinin altındaysa şirk

Burada, din toplumbiliiminden söz etmekte olduğumu ve tevhidten muradımın tarih ve toplumdaki tevhid olduğunu, kitapta ve gerçekte var olan

tevhid olduğunu, Kur'an'ın, Muhammed'in ve Ali'nin sözünü ettiği tevhidin burada konumuzun dışında olduğunu söylemeliyim. Şu anda benim için tevhid, toplumda ve tarihtedir ki önemlidir ve hep önemli olmuştur. Açıktır ki Gandhi, Tagor ve Radha Krişnan gibi insanlar, sadece ineğe tapar olmayıp dini, öyle bir yücelikte anlamaktadırlar -Radha Krişnan gibi- ki Allah' a kulluk eden ben bile o makama erişemem. Budha heykeline tapınan büyük Budist hakimler, onun asaleti olmadığını ve vürud amacıyla değil, reca amacıyla ona secede ettiklerini bilmektedirler. Gandhi de ineğin kutsanmasını, insan ile hayvan arasındaki kutsal bağın ve barışın remzi ve insanla doğanın akrabalığının göstergesi diye yorumlamaktadır. Ama Budha heykelirli karşılıklarına koyan, ona secde eden ve ineği kutsayan Hindistan insanları putperesttirler. Onların putperest olmaları, Budha mezhebini velayetlerinde bulunduran ve yükümlülükleri halkın düşüncelerini aydınlatmak olan kimselerin günahıdır. Avam hiçbir şeyin sorumlusu değildir. Avamı ezen kişi, kendisini temize çıkarmak istemektedir. Yoksa ya halka söylememiştir ya da söylemişse bile gerçek yükümlülük ve sorumluluğun gerektirdiği gibi arka çıkmamış, her şeyiyle hurafe ve batıla savaşmamış, cehalet! e iyi geçinmiş ve hurafelere dini açıklamalar, şer' i yorumlar getirmiştir.

Tevhidin bütün şirk dinlerinin içinde bulunduğunu söylemiştim. Bu inancın ispatında Avesta, son derece dakik bir örnektir. Avesta'nın en eski bölümü, münün Gatalar olduğunu ve geri kalan bölümlerin, Eşkaniler ve Sasaniler döneminde derlenmiş ve derleyicilerin katıştınmalanndan da nasipsiz kalırnaAli

ŞERİRTİ 161

nlış olan virdlerden, zikirlerden, dualardan, efsanelerden, çevirilerden ve

tefsirlerden oluştuklarımı biliyoruz.

Avesta'yı incelediğimizde Gatalar [ya da Gathalar] da, Avesta'nın en eski ve en asil bölümünde Ahuramazda tek tanrı olup Ehrimen [Şeytan] in, kötülük ve iyiliğin, geceyle gündüzün, hastalık ve sağlığın, ölüm ve hayatın yaratıcısıdır ve bütün mevsimleri, soğuk ve sıcak rüzgarları verendir.

Gatalarda Ahuramazda tek tanrıdır; Zerdüşt ise bir muvahhiddir. Fakat Gatalar'dan ayrıldıkça, Zerdüşt'ün zamanından uzaklaştıkça ve Avesta'yı sayfa sayfa çevirdikçe tevhid zayıflamakta, Ahuramazda'nın güçleri azalmakta, böylece yavaş yavaş Ehrimen, Ahuramazda'nın yanında yerleşmekte ve bağımsız bir zat, asil bir cevher gibi, Ahuramazda'nın dengi olarak onun rakibi haline gelmektedir.

Avesta'nın en eski bölümü olan Gatalarda şirlden bir haberin bulunmadığını, Ahuramazda'nın tek tanrı olduğunu, ama sonraki bölümlerde -ki yüzyıllarca sonra oluşmuşlardır- şirkin belirildiğini, sonra tanrıların hesabını çeteleyle yapmamız gereken bir yere ulaştığımızı görüyoruz.

En eski dini Hint metinlerinde -Upanişadlar, Veda, Rig Veda gibi en eski Hint efsanelerinde- Krişna, tek tanrıdır ve şöyle söyler; Dünyanın her yerinde herhangi bir insan her kime tapındıysa bana tapınmıştır; tanrısına ne ad verirse versin beni çağırınıştır.

İlk Hint dinini tanrıyı ne ölçüde tek bildiğini ve tevhidi nasıl bir varlık düzeyinde ve geniş bir dünya görüşünde nasıl bir mutlak sırurda algıladığını görüyoruz. Fakat zamanın geçmesiyle -bin, bin beş yüz yıl sonra- Budha'nın en büyük devrimsel yükümlülüğü, birçok tanrıyla savaşım olmaktadır. O, şöyle haykırmaktadır; İnsanlar, yeri ve göğü tıka basa doldurmuş bulunan bunca

taunların baskı yükü altında kurban oldular. Hint şairlerinden biri de şöyle der; Tanrıların sayısı, insanların sayısını geçti. Sonra iş öyle bir yere varır ki doğubilimcilerden biri -ki tanınmış bir Hindulogdur- bir kitap hazırlar, tanrı adları dizini olarak; öyle ki eğer Hint ileri gelenlerinin, bilginlerinin ve tarihçilerinin adlarını kapsayan bir dizin hazırlasak o kitabın onda biri bile olmaz.

TANRILARIN YARATICISI KRON! [CHRON]

Yunan' da -ki en ileri şirk yuvasıdır- Zeus tanrılar tanrısıdır ve çevresinde öteki tanrılar, tür Rableri bulunmakta olup her biri dünyadaki bir gücün ve gerçekliğin sembolüdür.

Örneğin, Promete, bilinç ve insan severlik tanrısıdır. Venüs, güzellik tanrısı, Herkül ise güç ve cesaret tanrısıdır.

Burada, ilkönce Zeus'un bulunduğunu ve sonra öteki tanrıların işin içine girdiklerini değil, tüm bunların, destaniara ve mitoslara az giriniş ve az vasfedilmiş bir tanrıdan doğmuş olduklarını söylemek istiyorum. Hoimer, destanının başlarında onu anmakta ama sonra unutmaktadır. Bu tanrının adı

162 iSLAM BiLiM

Kron' dur. Yunan mitolojisinde yapılan az bir betimlemeye göre neyin nesi olduğu, nasıl geldiği, ne delille ilk onun olduğu, sonra ötekilerin geldiği ve önce tevhidin, sonraysa şirkin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Kron, Zeus'un anası ve Zeus ile öteki tanrıların yaratıcısıdır. Yani tanrılar tanrısı Zeus da Kron'un çocuğudur.

Kron [Chron], çeşitli dillerde ve telaffuzlarda farklılık gösterir. Fransızcacia Kron şeklinde, İtalyancacia Çron şeklinde telaffuz edilir. Eski İran dilindeyse Heran ya da Harin' dir. Arapçası da aynı olup daha sonra Dehr olmuştur.

Nehcül' Belağa'da Dehr, bir ilah adı denilmektedir.

Yunan Mitolojisi kitabında -ki bir dilbilimci tarafından yazılmış olup son derece değerlidir- Yunan tanrılarının kelime kökleri verilmiştir. İşte orada tanrılar tanrısı Zeus' u Kron'un oğlu olarak kabul etmekte. Kron' dan önce hiçbir şeyin olmadığını, olamayacağını ve Kron'un zaman olduğunu söylemektedir.

Yunan, Hint ve Çin vb. efsanelerinde o derece bir felsefe ve gerçek gizlidir ki birçok felsefi ve edebi kitaplardan Veda, Avesta, Tevrat, İncil-öyle ki bugün de bizimelimizdedir-gibi dünyanın kimi dini kitaplarında bile bu denli güçlü değildir. Bu durum, bunların başka kaynaklardan kaynaklanmış olmaları gerektiğini, yoksa dört bin, beş bin yıl öncesinin bedevi insanının bu dereceye değin Fromete'yi ya da şu Kron felsefesini yaratamayacağını göstermektedir.

Arap dili ve edebiyatında dehr [ve onun etkisiyle de Fars dili ve edebiyatında rüzgar -zaman-] zaman tanrısı Kron'un (Chron'un çeşitli telaffuzlarıyla] verdiği anlamı vermektedir. Edebiyatımızda 'dehr' e bunca saldırıldığını ve felsefenin her şeyi zamanın boynuna yüklediğini görüyoruz; zamandan kastımızın işte bu Kron olduğu ortadadır. Yoksa şu anda zihnimize bulunan zaman kavramıyla ilgisi yoktur. Tanrı'ya söylemeye utandıklarını 'dehr' e söylemekteydiler; dehr burada tanrı anlamındadır.

Tüm bunlar, sayısız Yunan tanrılarının -ki Zeus onların en büyüğüdür ve hepsini tasallutu altına alıp yönetmektedir- Fanteon'unun ötesinde [Fanteon, bütün tanrılarının bir araya geldiği tapınaktır.] Zeus'un, Fromete'nin [Zeus'un düşmanı] Ahuramazda'nın, Krişna'nın, Agamennon'un ve Laokon'un yaratıcısı olan bir yaratıcının bulunduğunu ve Kron adıyla anıldığını göstermektedir.

Bu tasavvurdan ve tasviriden, ilk önce Kron'un bulunduğu ve sonra da öteki tanrıların ondan doğdukları anlaşılmaktadır. Yunanlıların akll tasavvurlarında ve dini inançlarında da böyledir. Yani önce Kron vardı ve başkası yoktu.

Sonradan tarihte öteki tanrılar ortaya çıktılar. ·

Zeus -ki dünyanın ve bütün doğanın tanrısıdır ve bütün tanrıları · a ve doğaya egemendir- Yunan efsanelerine ve Homer'in rivayetlerine göre Girit Adası'ndan Yunan'a gelmiştir. Zalimdi ve insan karşıtıydı; Yunan'ın ve Yunan

görmekinin düşünl anıydı ve oldukça kötü, gaddar ve cabbardı. İşte bu dönemde

Fromete -insanların ve Yunanlıların dostu- yi zincire vurmuştu. Zeus'un yapALi

ŞERiATi 163

tıklarından dolayı Yunan tam· ıların kalpleri kan ağlamıştı. Fakat yavaş yavaş

yumuşar ve Zeus halkla uyuşur, insanla dost olur ve Fromete'yi -ki insaın

sembolüdür- bağışlar.

Bu, Zeus'un sonradan olmuş bir görüngü olduğunu göstermektedir. Varlık

kazanan bir yokluktur. Zeus'un Yunan'da olmadığı dönemde insanların onsuz

rahat, mutluluk ve huzur içinde yaşadıkları görölmektedir. Yunanlıların uğradığı

bir bahtsızlık ve uğursuzluk nedeniyle, bir dış güç, Zeus' u bir fatih adıyla

Girit adasından Yunan' a getirmiş ve Yunan halkına musaHat etmiştir.

GiRiT; ŞiRKİN GÜZERGAHI

Girit, Yunanistan ile Maveraünnehr arasında bir adadadır. Bu ada, güç ve

medeniyeti Maveraüml ehr' den, üç bin yıl önce ya da dört bin yıl önce Yunan' a

sokan bir araç konumundadır. Yani Maveraünnehr'de bulunan tanrılar, güçler,

medeniyet, eserler, toplumsal ve iktisadi düzen Girit adasına gelir; Giritlilerle

temasları bulunan Yunan halkı da bu eserleri iktibas eder. Böylece Yunan,

Maveraünnehr'in egemen düzen ve gücünün tasallutu altına girer.

Bu durumda, Zeus'un Girit'ten Yunan'a hareketi, Zeus'tan önce Yunanlıların huzur ve güven içinde yaşıyor olmaları, Zeus'un dışardan, bu ada [Girit] dan Yunan'a gelen bir yabancı olınası, önceleri Fromete'nin -Yunan halkının ve insanın sembolü- düşmanı olması, onu zincire vurması, fakat yavaş yavaş halka alışması ve halkın ona alışması, yönetimine boyun eğmesi ve Fromete'nin Zeus'un rahmet ve lütfuyla kurtulması vs. tüm bunlar, göstermektedir ki, birincisi; Şirkin tezahürü olarak Zeus, dışardan gelmiştir ve tarih olarak sonraları ortaya çıkmıştır. İkincisi; Kron, eski tanrıdır ve Zeus, ondan sonra gelmiştir. Üçüncüsü; Şirkten önce, Zeus fenomeninden önce halk huzur, güven ve eşitlik içinde yaşamaktaydılar. Sonraları mutsuzluğa, uğursuzluğa, savaşa ve kasavete düştüler. Dördüncüsü; Kron'un dini, insanların diniydi; Zeus'un diniyse halk karşıtı, insan karşıtı bir dindi ve herkes bu dinden dolayı sıkıntı içinde yaşıyordu. Son olarak; Yeni egemen düzen, Zeus adına, Yunan halkına bindirilir ve Yunan halkı yavaş yavaş, onca pisliğine, kasavetine, egemenliğine ve tahakkümüne karşın bu düzenle uyuşur, uyumlu duruma gelir ve yeni kalıba girer.

ZEUS; TANRILARIN AKIN ETMELERİNİN BAŞLAMASI

Zeus, şirkin tezahürüdür. Onunla birlikte tanrılar yığını Yunan' a doluşur.

Şems, Ba'l, İştâr vs. Maveraünnehr tanrılarıdır.

Maveraünnehr' de de nasıl şirkin gelip tevhidi yuttuğunu gösteren ilginç

hikayeler vardır. Sonra bu hikaye, bütün milletlerin efsanelerinde yinelenir.

Maveraünnehr' de Ba'l, Babil'in büyük tanrısıdır. Şems, dünyanın büyük tanrısı

olup güneşte oturmaktadır. ArapçaCıa güneşe şems denilmesi mazrufun zarfa

itlakıdır; yani tanrının adının tanrının mekânına itlakıdır. Çeşitli yıldızlarda

164 İSLAM BİLİM

başka tanrılar [Zühal, müşteri vb.] bu yıldızlarda yaşayan ve Şems'in -büyük tanrının- etkisi altındaki tanrılar idi.

Bu, Mevaraünnehr'in şirk düzenidir. Buradan, tevhidin şirke dönüştüğü dönemin, toplumsal tevhid düzeninin, toplumsal şirk düzenine dönüştüğü dönem olduğu anlaşılmaktadır. Bütün dinlerin, kendi efsanelerinde söyledikleri gibi toplumsal tevhidi düzen dönemi, insanların huzur ve mutluluk içinde yaşadıkları dönemdir. Sonra ise insanlar, bahtsızlığa, uğursuzluğa ve perişanlığa uğramaktadırlar.

Uzak geçmişte mutluluktan mutsuzluğa geçiş dönemi ve Dehr' den Zeus'un dinine geçiş dönemi, tevhidin şirke dönüşümünün insanlık tarihinde eşitlik düzeninin eşitsizlik, parçalanma ve firkalaşma düzenine dönüşümü olduğunu göstermektedir. Tarihte insanlar arasında tahakküm, aldatma, tefrika ve zıtların yorumlanışına dayanma yoluyla toplumsal düzen bu şekle gelirse, tevhid de dinde böyle bir şekil alır.

TEVHİD; TARİHİN BAŞLANGICI

Tarihte de böyledir, yani önce sınıfsal tevhid vardır, sonra da sınıfsal şirk. Durkheim, geçmiş tarihte, ilkel toplumların, tek bir gövde halinde bulunduğunu, her kabilenin, her toplumun bir birey olduğunu, bir ruh taşıdığını söylemektedir. İkel toplumlarda [eski kabilelerde ve taifelerde] 'ben' yoktu, 'biz' vardı.

Bugün de uzak noktalarda bir köyde bulunan eski tip ailelerde, bir aile tek bir kişidir ortak vicdanı bulunmaktadır.

Dini düzeni, fikri ve itikadi dünya görüşünü de toplumsal düzene ve toplum

görüŖüne bağımlı tasavvur edersek Ŗu sonuca ulaŖırız; Toplumbilimsel çözümlene esasınca da, geçmiŖ toplumsal ruh ve toplumsal düzenle uyumlu olan tevhiddir; bedevi ve vahŖi kabileler düzeninde tevhid totem biçimine dönüŖür. Totemcilik, bir tür bozulmuŖ tevhid olup çekimde ve duyguda tevhid olmakla birlikte dıŖ görünüŖte ve özsel seçimde oldukça geri bir putperestliktir. Ŗu ikisini de birbirinden ayırmak gerek; Totemi ölçüt olarak almıŖtır ama kabilesinin tek tateminde tapındığı kavram tek tanrıdır. Durkheim, buna sosyalizm adını vermektedir. [Sosyalizmin, zihnimize taŖıdıđı, üretimin ve üretim araçlarının bireyin değil, toplumun elinde olduğu Ŗeklindeki kavramın tersine]. O Ŗöyle demektedir; Eski toplumda -ister aile olsun ister köy, ister kabile ve il olsun- toplu ruh esastır; aile ve topluma individüalizmin [bireyin asaleti, bireycilik ve bireysellik] egemen olduğu, her ailede beŖ bireyin, örneğin beŖ ben'in bulunduğu ve her birinin hepsinden ayrı olduğu, mutlulukların, programların, ilgilerin, düŖüncelerin ve inançların ayrılık ve bağımsızlık taŖıdıkları ve hiçbirinin kendisini bir baŖkasının kopyası olarak görmediği bugünün tersine. Fakat eski ailede toplunda ve kabilede tek 'ben' bulunmaldadır ki toplumun kendisidir. Bu sosyalizm demektir, o ise individüalizm.

ALi ŖERifti 165

Niçin toplu ruhun vahdeti İlkel toplumlarda bireysel mülkiyet, sınıf, soy ve aile ayrılığı bulunmadığından ve iktisadi eŖitlik söz konusu olduğundan, herkes bir olduğundan, bireyler 'biz' toplu ruhunda eridiklerinden, totem Ŗeklinde görünüm kazanan tek ruh bulunuyordu.

TOTEMCiLiK; BEDEVi TEVHiD

Mabud'un tek olduğu totem bedevi tevhid açıkça görülmektedir. Durkheim

ve Muller, şöyle demektedirler; Bütün vahşi. ve bedevi dinlerin ilk şekli totemciliktir.

Ben de bu inancı benimsiyorum. Bu nedenle bedevi şekil ve görünümlü tevhidin, dinin ve tek tanncılığın ilk şekli olduğunu, mabudunun hayvan ya da bitki veya bir nesne alınasının onun bedeviliğiyle ve düşünsel geriliğiyle ilgili olduğunu söylüyorum. Tevhidi anlamak için filozofvari bir zihin taşımak ve mantık bakanından ileri bir alim olmak gerekir. diyen Huine gibi kimselerin tersine, bedevi insanın, özgür ilkel yaratılışında, yaratılışsal ve doğal biçimde tevhidi eğilim taşıdığını söylüyorum. Sonra, zımanın geçmesiyle toplumun biz'i birkaç ben' e dönüşür ve toplum birkaç sınıfa, sınıf birkaç kesime ve kesim de birkaç bölüme ve gruba ayrılırlar. Tek tanrıysa birkaç tanrıya dönüşür. Her bir tanrının buyruğu altında birkaç tanrıça bulunur. Gökte, dünyada, fizik ötesinde ve insanın zihninde bir Panteon oluşur, tanrılar bir manzume haline gelirler; büyük tanrı ortadadır, küçük tanrılarsa onun çevresinde dönüp dururlar. İşte bu çok tanrılı dünya görüşü, tain olarak, sonraki bozulmuş toplumsal düzenden kopya edilmiştir.

İKİCİLİK; HAYRI N VE ŞERRİN YORUMU

Yeryüzünde 'biz', hakim ve mahkum, efendi ve köle, ağa ve uşak, aşağı ve üstün, varıl ve yoksul, patron ve serf diye bölünürken gökte de tek Tanrı, hayır ve şer tanrısı olmak üzere ikiye bölünür. Toplumda ortaya çıkan hayrın ve şerrin yorumlanışında ikicilik ve seneviyet varlık kazanmıştır.

ÜÇLEME

Sonra egemen sınıf, tarih boyunca, tek malik, tek efendi olan, parası ve gücü bulunan tek güç durumundayken halkın gelişmesi, biliminin gelişmesi, anlatırının gelişmesi, aldatmanın gelişmesi, nifakın gelişmesi, üçkağıtçılığın gelişmesi,

teknikğin gelişmesi, gerileme ve uyuşturma dininin gelişmesi nedeniyle üç boyutlu oldu ve efendi olan, elinde kırbacı bulunan ve başka bir şeyi olmayan egemen güç, gelişerek üç çehre altında halkı alt etti; Bir çehre, iktisadi gücün tezahürü oldu; bir çehre siyasi gücün tezahürü haline geldi; başka bir çehre dini gücün tezahürü şeklini aldı. İnsanların yaratılışsal duyguları tanrıya tapımdı. Üniforma, özel ayrıcalıklar ve özsel yorum kazanmış olan araçlar üniforma buldu kendine. Bu araçlar, öz, hukuk, konum ve rol bakımından halktan ayrılarak halka egemenliği Tanrının temsilcisi sıfatıyla elde ettiler. Ya166

iSLAM BiLiM

ratılışsal ve insanı bir sürükleniş biçiminde sürekli olarak güneşe yönelen bir zerre gibi Tanrı'ya doğru sürüklenen ve aşk besleyen halk, bu araçlara tutsak oldu. Sadece kırbaçlama diliyle köleyle konuşan kişi, konuşmasını ve davranışını geliştirdi. Din ise -ki toplum ve bireyin yaratılışında, vicdanında ve derinliğinde büyük bir toplumsal güçtü- bu sınıftan bir grubun elinde bir yorum aracı durumuna geldi.

Bundan önce kırbaç vuran kişi, eğitime işini de üzerine aldı ve soysuz, vahşi ve yabani köleleri, soylu, uysal ve inedeni yapmaya koyuldu. Böylece üç işi bir arada yapıyordu. Yavaş yavaş her şeyin gelişmesiyle tek sınıf, üçlü tek sınıf şeklini aldı. Sonra ise, iki boyutlu, iki sınıflı düzenin açıklayıcısı durumunda bulunan şirk tanrısı, üçlü biçimde görünüm kazandı ve üç çehreli oldu.

YARATICI DEĞİL, TAN RI

Sayıları birden çok olan bu tanrılar, yaratıcı değildirler. Bu inancı sabit kılan en sağlam delillerden biri şudur; Başlangıçta tek yaratıcı bulunmakta olup, sonradan tanrılar ortaya çıkmışlardır. Bu ayrı ayrı, sayılı tanrılar ve

mabudlara rab adı verilmektedir; Farsçacia da Hodavendigar, Yaratıcı'ya yani Halik' a gelince; o, dünyanın insanın ve varlıkların yaratıcısıdır. Tarihte tanrılık savında bulunan ve Kur'an ve İslam'ın müşrik bildiği kimseler ise yaratıcılık savında bulunmadılar ve biz yaratıcıyız, insanı yarattık, demediler. Firavun bizden çok daha dindardı. Musa ortaya çıktığında halkı şöyle korkuttu; Musa dininizi elinizden alıyor, sizi dinsiz yapıyor. Tanrılar bize ve size gazaplanacaklar; Mısır yok Olacak Bugün bile, Firavun' un tarihi, dini, mezhebi, tapınması ve mabudları birer birer ve dakik olarak dinler tarihinde belirgindirler.

Firavun hikayesi söyledikleri gibi sadece bir efsane değildir. Tarih onu tanımakta ve ondan söz etmektedir; o, dindardı, tapıcıydı. Fizik ötesine inanıyordu, tanrlara tapınıyordu. Fakat tanrılık savında bulunurken şöyle demiştir; 'Ene Rabbikum illa ala'. Yoksa 'E ne halikakum illa ala' dememiştir. Yani demiştir ki ben sizin büyük efendinizim; efendilerinizin efendisiyim ve hayatınızın ve halklarınızın yazgısı benim elimdedir.

Dolayısıyla şirk, yaratma ve yaratıcılıkta değil, rububiyette gelişmiştir [bu konu önemlidir]. Tanrılar, hiçbir zaman yaratıcı olarak çoğalmamışlardır büyük yaratıcının yanı başında. Tersine, rab, rabbu'l-erbab rabbu'l-envas ve rabbu'nmas olarak büyük yaratıcının çevresinde çoğalmışlardır. Çünkü tarihte tanrı, yeryüzü tanrıları ve halk tanrıları oluşmakta, çoğalmakla ve çeşitlenmektedirler. Gökte de, rab ve tanrı biçiminde çoğalmaktadırlar.

Şirk tanrılarından hiçbirinin adı, yaratıcı anlamına gelmez; hepsi baba, sahip, sultan, üstün, müstebit, mütekebbir, egemen, muktedir, mazhar vb. anlamlarına gelir. Bu, şirk tanrılarının şirk rablerinin tecellisi olduklarını göstermektedir.

Onlar gökte, yeryüzünde ve halkla ilişkide bu vesileyle çoğalıp, yorum

kazanan yeryüzü tanrılarının birer ışığı ve yansımasıdır. İşte burada

ALİ ŞERİAÇI 167

İbrahim'in tevhid anlamını bulmaktadır. Çünkü eğer İbrahim baltayı eline alıp putları kırıyor bu, cahil bir grubun yanlış yere mabud olarak benimsediği birkaç heykeli kırıyor anlamında değildir. Tersine, gürzüyle insana, maneviyata, ruha, tarihe, insanlığa ve kitleye egemen olan toplumsal altyapıyı yıkmak istemektedir. Bunlar -putlar- o düzenin sembol ve göstergeleridirler. Bu gürz ise diridir, varis istemektedir; tarihsel bir olay olarak değil, toplumsal bir gerçek olarak hep sürmektedir ve sürecektir.

Tek 'biz' toplumunun hakim ve mahkum diye iki sınıfa ayrıldığı ve tek insanın [Adem] aşağı ve üstün, efendi ve köle [ben ve sen] diye ikiye ayrıldığı tarihin başında ikicilik ya da hayır ve şer tanrılarının oluşturduğu iki tanrıçılık ortaya çıktı. Bu dinde tek bir güç olan egemen sınıf [Kabil], ilerlemenin etkisiyle, üç boyutlu duruma geldi; Güç, para ve ruh; sermayedarlardan, yöneticilerden ve ruhanilerden oluşan üç sınıf. Tek tanrı da üç çehre kazandı; Baba, oğul ve kuşal ruh.

İlginçtir ki Kur'an küçük bir sureyle son bulunmaktadır; Hem de istiaz [Allah'a sığınma] suresi adıyla. Hem de Peygamber'in Allah emriyle sığınması; Kur'an'ın sonunda. Anlatının biçimi oldukça anlamlıdır; Allah, Nas [Halk kitlesi] ile tamlama oluşturmuştur ve bu üç kez yinelenmiştir. Her defasında Allah, kendi zatına özgü bir sıfat ve güçle nitelenmiştir.

Kul e'uzu bi rabbi'n-nas, meliki'n-nas, ilahi'n-nas. Birinci ayette; Halkın efendileri sınıfından halk kitlesine egemen olan efendi gücü olumsuzlanmaktadır. İkinci ayette; Halkın yöneticisi olan sınıfın mülukiyet [malik adına] gücü,

üçüncü ayette; İslam dışı mezhepte ilahı bir öz, inaverai ve görsel bir yapı taşıyan ruhaniler sınıfının uluhiyet gücü olunsuzlanmaktadır. Bu üç gücün Allah'a özgü kılınması, halka egeinen olan üç sınıfın ya da bireylerin böylesi güçlere sahip olduklarını ileri sürmelerinin tanımlılık iddiası olduğu ve bunu kabul etmenin de Allah'tan başkasına tapınmak olduğu anlamındadır. İslam, sürekli olarak Hüküm ancak Allah'ındır Din tümüyle Allah'ın olur. ve Mal Allah'ındır diye yinelemekle İbrahim! tevhidin baltasını halka egeinen olan sınıf şirkine ve üçlemeye, yani siyasi istibdada, iktisadi istisınara ve dini eşeldeştirmeye indinmeye çalışmaktadır. İnsanların dini hidayetinin de yalnızca Allah'ın elinde olduğunu, Peygamber'in bile bu işte bir rolü olmadığını, onun işinin sadece mesajı bildirmek olduğunu yinelemesi, kimi zaman Peygamber'in inanevi hidayete, halkı doğru yola, kulluğa ve dine inanınaya yöneltmek için kendini zorluğa atmasını, sıkıntı çekmesini ve bitkinleşmesini, sen başkalarının küfründen, dininden, sapıklığından ve hidayetinden sorumlu değilsin; Allah kimi dilerse yola getirir, kimi dilerse sapıklıkta bırakır, Bil ki sen sadece bir uyarıcısın. [İnnema ente inüzekkir] diye eleştirmektedir. Peygamber'in işi sadece tebliğdir [Ma ale'r-Resul ille'l-belağ]. Burada İslam, insanlık tarihinde Tanrı'nın ya da tanrıların temsilcisi sıfatıyla ve din, ahlak ve halkın hidayeti adına kendilerine özel haklar, seçkin toplumsalınegan kazandırÇln, kendilerini 1&8 isumı BiLiM hatta insanüstü bir kişilik ve soy, ilahi bir ruh ve nur taşıyıcısı durumuna getiren, ilahi bir doğaları bulunduğunu sayan, halkın hidayetinin sorumlusu, yerle göğün iletişimini sağlayıcı, Tanrı ve insanlar arasında bir aracı olduklarını ileri süren ve bu yolla halkın duygu, düşünce ve iradesine zincir vuran; hepsini dinf

istibdat4B rejimine tutsak kılan, dinin gerçeğini çıkarları doğrultusunda saptıran, kendi sanılarını Allah' ın kitabına [Kur' an' a] nispet eden, halkı kendilerine tapınmaya, kendi buyruklarını körü körüne taklit etmeye zorlayan ve çoğunlukla üst seviyedeki iki komşusuyla, kendilerini meliki'n-nas ve rabbi'n-nas olarak bilen baskı ve sermaye sınıfıyla birlik olan sınıfsal rolü ortadan kaldırmaya çabalamaktadır.

Tanrıyla kul arasında doğrudan ve aralıksız bir ilişkiyi gerçekleştirmekle, böylesi egemen güçlerin sınıfsal resmiyetini olumsuzlayan ve halkın gerçek anlamda bilinçlenmesinin, özgürlüğünün, seçime yeteneğinin ve hidayetinin yolu üzerindeki bu büyük engelleri ortadan kaldıran İslam'ın yaptığı sadece din aleminde değil, kültür, bilim ve düşünce tarihinde de en büyük devrimci eylemdir. Akıl ve bilgi üzerinde egeyen bir güç, hareketin, ilerlemenin gerçeği bulmanın ayağında tutsaklık bağı durumundaki ruhani yerine alim'i oturtmaktadır; İslam-Şinasi' de söylediğim gibi bu, toplum için zorunlu, bilinç verici ve uyandırıcı gereksinimdir; dini görüşün yetkinleşmesinde, İslam bilgisinin yayılmasında önemli bir etkidir. Yola ışık tutan, hakikatin inüçtehidini arayan, cehalet ve sapınayı yerle bir eden bir gereksinimdir.

Bu küçük surede bunca tekrar niçindir Kul e' uzu bi rabbin-nas yeterli değil miydi acaba Hayır, yeterli değildir. Çünkü halkın efendileri o ilahi'n-nas tır; bizse rabbi'n-nasız; onun benim ve sizin rabbiniz olduğunu kabul ediyorum, ama ben sizin rabbinizim, diyebilirlerdi. Allah, 'nas'ın sadece bir rabbi bulunduğunu, onun da Allah olduğunu; tek mabuddan başkasının bulunmadığını, onun da Allah olduğunu belirginleştirmektedir. Tarihte insanın özgürlük etkeni olan tevhidde ubudiyetin anlamı işte budur.

Dolayısıyla, tarih felsefesi olarak, sözlerimin özeti şudur; Toplum bilim bakımından, ilkel komün toplumunda sınıf birliği egemen olduğundan ve aynı şekilde Durkheim' in dediği gibi, ilkel toplumda -göçebe sosyalizmde- tek ruh, insan topluluğuna egemen ruh durumunda olduğundan, sadece ve sadece, toplum bilim ve tarih felsefesi çözümlemesine göre, dinin doğal tezahür ve tecellisi, tevhid olmalıdır.

Ayrıca, tarih, tüm bu şirklerin ardında tevhidin gizli olduğunu göstermektedir.

İşte bu yüzden, tanrılardan söz eden tüm efsaneler içinde hem tek tanrı

bulunmakta, hem de başka tanrılar sonsal olarak yer almaktadırlar. Bu yüzden,

genellikle tek tanrı, yaratıcıyken sonsal tanrılar rab ve efendidirler. Bu yüzden,

48 Terim, merhum Naini'ye aittir. O, meşrutiyet döneminin seçkin alimi olup son dönemin bilgin ve

merciilerinden birçoğu onun öğrencileridirler. Tenbihu'I-Umme ve Tenzihu'I-Mille adlı değerli kitabında

[Ayetullah Talegani, bu kitaba önsöz ve açıklamalar yazmıştır] kullanmıştır bu terimi.

Ali ŞERiATi 169

tarih boyunca insan toplumunun değişimi, hep ortak katılımdan, birlikten,

ilkel iktisadi, sosyal, sınıfsal eşitlikten kölelik, çatışma, sınıf, sömürü, aldatma

düzenine doğru olmuştur. Tüm dinlerde, geçiniş altın çağa bir özlem v~ zulüm;

bahtsızlık, bozgunculuk ve sapma dönemine geçiş bulunmaktadır [İslam

kültüründe Nuh hikayesinde, Sümer hikayelerindeki Nuh hikayesinde, hatta

bir Kızılderili efsanesinde[!] bunu görebiliriz]. Dini tevhide dayalı o genel eşitlikten,

toplumsal çatışmaya dayalı dini şirk dönemine geçiş söz konusudur.

Tarih boyunca, önce tevhid bulunmuştur. Beşeri vahdetle uyumlu olarak da

ilahi tevhid vardır [Radha Krişna'nın söylediği gibi]. Daha sonra tarihte soy,

sınıf, aile, grup ve değer ayrılığı oluşmuştur; bu ayrılılda uyumlu olarak da,

ilahi ayrılık, yani şirk vardır. Şirk, sınıf ve soy düzeninin toplumda iyiye yorulmuş olup sonradan ortaya çıkmış bir düzendir. Tevhid ise, tarihin ilk döneminden başlayan bir düşünme tarzıdır; çünkü insanlık tarihinin başlangıcındaki sınıfsal tevhidle uyumludur. Sonra tarih boyunca halk kitleleri, dini ve toplumsal şirkin kurbanı olmuşlardır. Bu nedenle de toplumsal ve tarihsel şirkin kurbanı olmuşlardır. Bu nedenle de toplumsal ve tarihsel tevhidi sağlamak ve gerçekleştirmek, sınıflara, soylara ve insanlığa birlik bağışlamak arzusundadırlar.

Bu yüzden tevhidin şiar ve görüşü, şirklerin kurbanı olan halk kitlesinin yönelişleriyle, çıkarlarıyla, arzularıyla ve görüşüyle uyum içindedir. İslam'ın, sadece ona tapmak, sadece onu övmek, ondan başkasından yardım alınmak, ondan başkasından korkmamak, ondan başkasına yönelmemek, onun dışında hiçbir şeydeki, hiçbir topraktaki, hiçbir kişideki hiçbir güce, hiçbir güçlülüğe inanmamak gerektiği şiarı, insanları parça parça eden şebekeden -yani şirkten- bağımsızlığa kavuşma ve kurtulmacı insanlarla birlik olma, onlara kılavuzluk etme anlamında tevhidin yüklendiği tarihi rolden ibarettir. Ayrıca tevhid peygamberlerinin, seçkinler arasından değil, halkın içinden, ümüniler arasından çıkmaları rastlantı değildir. Çünkü seçkinler, ya ruhanilerdendirler, ya da tarihin aristokratlarından ve sermayedarlarından veya tarihteki şehzadelerden ve üst kademe insanlardandırlar. Her üç grup [ruhaniler, aristokratlar ve yöneticiler] da insanlık tarihinde ve dinde tanrısal üçlemenin üç tezahürünü oluşturan tanrıların tezahürüydü.

Dolayısıyla tevhid, hem bir vuruşta, insan toplumunun iki çatışık kutbunu ve ortaya atılan sahte Ahura ve Ehrimen savaşını yerle bir etmek ve kitleleri bağımsızlıklarına kavuşturmak, hem de bu vuruşla, sürekli olarak kitlelerin

kurban edildiği sınıfsal teslisi, yani birbirine bağlı sapkın 'din, para ve zor' dan oluşan üç gücün rabbaniliği, uluhiyeti, mülkiyeti ve malikiyeti bir kılmak yoluyla ortadan kaldırmak, varlıta tevhidi bildirerek tevhid düzenini hayatta yerleştirmek ve dünyanın ve dünya görüşünün altyapısı durumuna getirmek istemektedir. Dolayısıyla tevhid, kitlelerin hidayeti, halkın özgürlüğe, dini sapma, iktisadi sömürü, siyasi istibdat kurbanlarının bağımsızlığa kavuşturulması rolünü, aynı şekilde halkın son arzusuna ulaşma -tarihe ve insanlığa

170 İSLAM BİLİMİ

birlik bağışlamak, insanlığı düşünsel, iktisadi ve toplumsal kulluğa ve köleliğe sürüklemekte olan tüm güçleri olumsuzlayarak insanı bağımsızlaştırmak arzusuna ulaşma- rolünü üstlenmiştir. Devrimci tevhid düzeninin önderlerinin tümünün, yoksun kesim -yani bu üç egemen boyuta kurban edilenlerin en kurbanları- içinden seçilmiş çobanlar, işçiler ve zanaatkarların olmaları rastlantı değildir.

İşte burada, Allah'ın, tevhidin dünya görüşü esasınca kitlenin kurtuluşu için, insanı bağımsızlığa -bu ayrılıktan, şirkten ve parçalanmadan bağımsızlığa- kavuşturma önderlerini halkın kendi içinden, kitlenin kendi içinden, işte bu ümmiler arasından seçtiğini görüyoruz. Çünkü önderler, açlığı, kırbacı, sıkıntıyı, zulmü, köleliği ve insani aşağılanmayı duyumsamış, canlarında ve tenlerinde yaşamış olmalıdırlar; aristokrasiyi, zorbaların egemenliğini, savaşanların yağmacılıklarını, insan aklının düşmanlarını, ilahi mesajı ve dinin gerçeğini bozan ahbar ve ruhbanın uyuşturma, taklit, taassup ve donukluk yolundaki büyücülüğünü, tanımış olmalıdırlar. İnsanlığın gövdesini parça parça eden ve doğanın, hayatın, ilmin, güzelliğin, sanatın ve gücün maddi ve

manevi bütün değerlerini ve hatta ahlaki ve dini erdemleri tarihin göz nuru olan ağalara bağışlayan ve insanların çoğunluğunu çileye, yoksunluğa, çalışmaya, açlığa, cehaleteve türlü türlü köleliklere düşüren ırk rejimlerini, kavmiyeti, ırkçılığı, sultacılığı ve tarihe egemen olan sınıfsal parçalanınayı derinlemesine anlamış ve insanın tüm sıkıntılarını, kitlenin dertlerini, insanlığın düşmanlarını, tüm çağların, yeryüzündeki tüm nesillerin insanının arzularını sadece anlama ve bilme yetisiyle değil, tüm vücutlarıyla, ateşin deriyi ve eti yakışını olduğu gibi duymalıdırlar. Hakikat, Allah, yarın, kulluk, hidayet, erdem, ahlak -Eflatırı, Aristo, Konfüçyüs, Lao Tzu ve Budha'nın söz ettikleri gibikonularına, bilginlere, filozoflara, zahitlere, ariflere özgü ve medreselerde ele alınan konulara dalarak ümmi halka, kitle hayatına ve mahkum kesime yabancı kalmamalı, tarihin lanetlenmiş ve yeryüzünün cehennemlikleri olınamalıdırlar. Tersine, temsilcileri, seçkinler ve ruhaniler dışında kimsenin yol bulamadığı, hepsi de egeinen sınıftan olan ruhanilerin beyinleri, ilimleri ve dini bilgileri dışında halk içinden hiçbir ruhun ve duygunun ulaşınadığı Tanrı, gökten ve melekuti alandan sokağa gelmeli, benim ve senin yoksulluk sofrana oturmalı, arş-ı kibriyadaki makamı, yetiinin yanağında zulümle akıtılan selden sarsılmalı, bir mazlumun boynuna zulüm çizgileri çizen bir kırbaçtan gazaba gelmeli, tarih boyunca yeryüzünün varisi olan ve insana, tanrılık tahtına, tanrılığa, büyük tanrıyla yakınlığa egemen olan yeryüzünün tüm galiplerini bir yana fırlatmalıdır. Elçisi ise, insanın kurtuluşunu, tutsak yığınların özgürlüğünü, zillete boyun eğmiş olanların ve parçalanmanın kurbanlarının izzetini sağlama yükümlülüğünü üstlenmeli, hanlık sarayının kapısında eğilmemeli, insanın Allah' a kulluktaki aşk ve fitratını, baskı gücünün ve paranın ayaklarına

sermemelidir.

Ali ŞERiATi 171

Tevhid risaleti, özgürlük ve eşitlik risaletidir; tarihe ve insanın yazgısına egemen olan çatışma ve ayrılmaya birlik bağışlama risaletidir. Tevhid risaleti, tutsak yığınların kurtuluş risaletidir; yeryüzünün süreğen lanetlilerine veraset bağışlama ve zamanın mustazaflarına izzet bağışlama risaletidir. Bu yüzden, tevhid Tanrısı, ümmiler arasından elçisini seçmektedir; kitle arasından, tarihin en yoksun kurbanları arasından. Çünkü elçi, onların yanı başında olmalıdır, onların cinsinden olmalıdır. Aristokratların, yöneticilerin, filozofların, ariflerin ve toplumun seçkinlerinin diliyle değil, kitlenin diliyle, halkın diliyle konuşmalıdır. Çünkü onun muhatabı halktır. Çünkü onu gönderen, halkın Tanrısıdır, halkın Rabbidir, halkın melikidir, halkın dostudur.

Şirkin -tüm şekilleriyle; putperestlik, tür tanrıanna tapınmak, çok tanrıcılık, üçleme [üç tanrıcılık] ve ikicilik [iki tanrıcılık]- tarihsel şirkten [yani insanlık tarihinde çok soyluluğun, çok özlülüğün, çok sınıflılığın dini, felsefi ve metafiziksel yorumlanışından] bir yansıma olduğu esası göz önüne alınırsa, şirk karşıtı, şirkin inanç alt yapısını olumsuzlayıcı olan tevh~din, güçlü, köklü ve devrimci bir tarihsel rolü bulunan, insanın serüvenindeki tarihsel birliği, sosyal, ötsel ve sınıfsal birliği açıklayan bir etken olduğunu, tarihsel parçalanına ve ayrılmadan kaynaklanan tüm güçlere karşın, insanın tarihinde insanı birliği ya da tarihsel tevhidi gerçekleştirmeye çabalayan nihai ve evrimsel tarih hareketini, tüm sınırları, tüm kısıtlamaları, tüm inesafeleri, tüm dereceleri, tüm çatışmaları yok etme yönünde hızlandırmaya çalışan ve sonuçta tarihi yazgıda ve insanın nihai takdirinde her yönüyle tekliği gerçekleştirineyi muştulayan

bir etken olduğunu görürüz.

SEKİZİNCİ DERS

AHLAK FELSEFESİ

TEVHİDİN DÜNYA GÖRÜŞÜ DOGRULUĞU NDA İNSAN BİLİMİ

YA DA AHLAK FELSEFESİ

Bu konu, tarihte, kültürde, felsefede ve dinde hep gündemde olmuştur;

bugün de her zamankinden daha çok gündemdedir; Bir insan nasıl yaşamalıdır

Nasıl bir tavır takınmalıdır Bu iki sorudan önce de daha hassas bir soru

cevap beklemektedir; Ne durumda bulunmalıdır yani Nasıl olmalıdır

Topluca ahlakın ya da insanbilimin söz konusu olduğu bu temel sorularda

şu konuyu ele almak istiyorum;

Bir inanç olarak, özellikle de bir dünya görüşü olarak tevhidin nasıl bir rolü

bulunmaktadır Tevhide inananlar -ki çoğunlukla inanmaktadırlar- için,

özellikle büyük, faal ve geniş zihinlerinde tevhidin bir dünya görüşü biçiminde

söz konusu olduğu kimseler için, ahlak sorunu, hayır ve şer sorunu, özveri

sorunu, değerler sorunu, sonuç olarak toplumsal davranışın niteliği ya da insanı

ve bireysel yaşamın niteliği bir başkasıyla ve başkalarıyla olan ilişkide

nasıl olmaktadır Tevhide inanmak yeterli değildir çünkü tevhidi tanımak bu

etkileri taşıyabilir ancak Yoksa tevhide inanmanın kendisi, her başka öğretiye,

her başka dine, her başka çağa ve her başka kişiye olan inanç gibi tanımayla iç

içermez eğer etki ve yarardan uzaktır. Bizde eksik olan; inanç değil, tanımadır.

Bu konu, sadece tevhidde değil tüm dilli konularımızda da söz konusudur. İşte

bu taruma eksikliğimiz yüzünden, bütün inançlarımız kısır ve sonuçsuz kalmış, olumlu inançlarımız bile olumsuz sonuçlar vermiştir.

GENEL ALGILA YI ŞTA AHLAK

Ahlak kelimesinden sonra hemen insanın nasıl oluşu felsefesini ya da insanbilim felsefesini ekliyorsak bu, ahlak kelimesinin dilimizde ve zihnimizde son derece içeriksiz, ayağa düşmüş, yoksul ve cazibesiz bir kelime olmasındandır.

Bugün, dilimizde ahlak, geçmişten gelen ve yaşlıların ve çoğunluğun onayladığı bir dizi geleneklere, adetlere ve davranışlara boyun eğmek anlamında176

iSLAM BiLiM

dır. Ahlaklı insan ise, bu geleneklere, bu ilişkilere ve davranışlara boyun eğmiş kimsedir. Dolayısıyla mantıksal çözümlenmede ahlaklı insan, geleneksel insan biçimine girmektedir. Yani toplumun ittifak ettiği geleneksel törenlere, adetlere ve inançlara inanıp bu yönde davranan kimse, ahlaki temelleri kendinde taşıyan bir insandır; tün bunları benimsemeyen ya da bu geleneklerden biri karşısında başkaldıran insan ise sapkın ya da fasit bir insandır.

BiLiMSEL AHLAK

Bu sözünü ettiğimiz, genel algılayıştaki ahlaktır. Bir başka ahlakımız daha bulunmaktadır ki bilimsel bir biçimde tedris edilmektedir. Bu ahlak, gerçeklik ötesi ve pratikte gerçek insanların gerçek yaşayışında bir etkisi bulunmayan soyut dini konuları içermektedir. Bizim kültürümüzde de bir bakıma, felsefeyle ve tasavvuf ruhuyla karışık kelam ilmi, toplam olarak, bizim ahlak dersimizi ya da ilmimizi oluşturmaktadır ki bu çoğunlukla bireysel ahlaktır ve daha çok tasavvufi görüşle, içrekçilik [Batınilik], züht ve tezkiye ile bir karışım oluşturur ve dinle yorumlanır. Bu nedenle bu konuların yanında ya da arasında imamlara

mensup bir miktar rivayet de bulunmaktadır, fakat bunların varlığı, bu konuların İslam' ca onaylandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü çeşitli bilginlerin, çeşitli düşüncelerle, hatta düşünce ve inanç bakımından çelişik yönlerle, Kur' an ayetlerini ve imaniarın sözlerini kullanarak kendilerini açıkladıklarını görüyoruz. Ce br' e inanan, bir dizi ayet ve rivayeti, düşünce ve inancının ve savunduğu konunun yanı başına yerleştirirken, mutlak özgürlüğe inanan biri de aynı yola başvurmakta, hiçbir şeye inanmayan biri de yine aynı araçları kullanmaktadır. Pislige ve zillate tutsak olmuş biri de zilletinin karşısında boyun eğmesini de yine ayet, sünnet ve hadis aracılığıyla açıklamaktadır. Öyleyse, bir kitapta ya da bir konferansta ya da bir hutbede ve bilimsel bir konuda kimi ayet ve rivayetlerin bulunması, o konuların, o konuşmaların İslami oluşuna delil değildir; isterse bu rivayet ve hadislerin tünü yüzde yüz doğru ve asil olsun, bir şey değişmez. Eğer bunların asilliğinde de kuşku varsa, ödevleri açıktır.

GERÇEK VE DOGRU TANIMIYLA AHLAK

Gerçek ve doğru tanımında ahlak, ideal insanın kişiliğinin temel boyutlarının çizilmesi anlamındadır. Ahlaki konu ise, değerler [valeurs] sorununu açıklayan konudur. Değer ise, yararlı, ters, kimi zaman da çelişik özel kavramlar ya da ölçütlerdir. Zihnimize 'değer'in sahip olduğu kavram, iktisadi anlam taşımaktadır ya da değer ve eder anlamındadır; değer insanın bir şeyle, bir bireyle ya da özel bir davranışla olan özel ilişkisinden ibarettir ki onda yarar ve çıkar yoktur, tersine yarar ve çıkarın olumsuzlanması ve zarar söz konusudur.

Buna göre, değer kendisi, insanı, biri yararcılık ve çıkarıcılık açısından, ötekisi de değereilik ve değere önem verme açısından dikkate değer olan iki olgu ya

da davramş karşısında, değeri seçmeye, kendi çıkar ve yararını elinin tersiyle itmeye zorlamaktadır.

Bir birey için bir çıkarın bulunduğu herhangi bir yerde kişi, bir şey için çıkarı bir yana ittiyse, elinin tersiyle onu ittiyse, onun, bir değer karşısında bulunduğu anlaşılmaktadır. Hayatta kalmak ve yaşamak insan için bir yarardır.

Fakat kendi canını -ki can bütün çıkarlar için en iyi ölçüttür, en büyük çıkardırverdiğinde, çıkarlarının ve yararlarının, hayatta kalmanın ve alınanın üzerinde

bir değer karşısında bulunduğu ve bu değeri seçtiği anlaşılmaktadır. Böyle

bir kişi şehittir. Bu aşama, değerlerin büyüklüğünün doruğa ulaştığı aşamadır.

Daha alt aşamada, en alt aşamada bir yer vardır ki örneğin bir kahvede arkadaşlarınızın parasını ödemek ya da bir yolda giderken birkaç yolcuya hiçbir

çıkarı göz önünde bulundurmadan yardım etmeniz bu gruba girer. Orada sizin

için bu iş asil olmuştur, çıkar karşısında bir değeri seçmişsinizdir. Yani değeri korumak düşüncesiyle zararı kabullenmişsinizdir.

Değer ve çıkar konusunu bu dershanedeki oturumlardan birinde ele alınışbın.

Orada bir köylü vatandaşımızınşöyle bir atasözü söylediğini belirtmiştim;

Sen gül bahçesinde gül derersin, o ise ocakta tezek. Ve ben O'nu hafife aldığını

ve seni övdüğünü sanıyordum. Fakat gördüm ki tam tersine, tezek toplayam

övmüştür; çünkü yararlı bir iş yapmaktadır. Gül dereni ise yenmiştir; çünkü

yararsız bir işe el atmıştır.⁴⁹

Bu, çıkarın esas oluşu ve değerlerin olumsuzlamasıdır; günümüzün ınaddi

inedeniyetinin ve insanlığın yürüdüğü yoldur. Utilitarisın [yararcılık ve değerlerin

esas oluşunun olumsuzlanması] gününüz insanının hayat felsefesidir;

zihinsel, dūşünsel ve ahlaki hareket çizgisi. Deęer ve çıkar konusu, ahiakin en temel konularındandır.

İDEAL İNSAN VE GÜNÜMÜZ İNSANI

Mevcut insan, daha çok yarar ve çıkara eğilinli olan insandır. Arzu edilen ve ideal insan ise, olınası gereken, bütün öğretilerin, bütün sanatların ve bütün dinlerin övdükleri ve en azından yaratma savında oldukları insandır. O, ıkarıcı ve yararlı alıntan değersel insana dönüşmüş insandır. Mevcut insan, değeri çıkara feda etmektedir çoğu kez. İdeal ve arzulanan insan ise tam tersine, çıkan kolayca kurban etmektedir değere.

DÜNYA VE AHİRET

Dünya ve ahiret konusu, dinimizde, yeni insanbilimdeki ve günümüz ahlakındaki yarar ve değer arasındaki çatışma konusunu anlatmaktadır.

49 Gül bahçesinde gül deren adam yararsız, boş bir adamdır. Ötekisi ise yararlı bir insandır Bu, sonunda bir

ocak yakıp yemek ve ekmek pişirir; bu işe yarar. Ama ötekisi, gülleri derer; gülün bir yararı yoktur ki! Bizim bu

bireyle, değer ve yarar konusundaki ihtilafımızın ne derecede olduğunu görüyoruz. Çünkü o övme ve yermeyi,

yarar elde etme esasınca yapmakta, bizse onun yermesini değer esasınca anlamaktaydık.

178 İSLAM BİLİMİ

Genelin zihninde bulunanın tersine, dünya ve ahiret adıyla özel ve somut

coğrafik mekanlar yoktur. Dünya bir sıfattır. Ahiret ise bir tür aşama, görüş,

algılama ve çıkarımdır. Yani bu tek şey, benimle bir tür özel ilişkide dünyevi

bir olgudur ve bunun tersi olan bir ilişkideyse ahiretlik bir olgudur. Hz. Ali

[a.s.] nin Asım b. Ziyad Harisi'ye yaptığı tavsiye bu konuyu ortaya koymaktadır;

Eğer bu büyük evi, bu serveti -ki yüzde yüz maddi bir şeydir- halka hizmet

yolunda, büyük bir iş yapma uğrunda harcadıysan, bu ahiretlik bir olay olur.

Eğer aynı şeyi, kişisel çıkarların için, özel hayatın için ayırdıysan, zulme, günaha, sapmaya ve dünyazedeliğe düşmüşsen, bu dünyevi bir olaydır. Oysa bizim zihnimizde, soyut, zihinsel ve gayb1 olan ne varsa, ölümden sonrasında, fizik ötesiyle ilgilidir, ahiretliktir. Doğal, maddi ve duyulur olan ne varsa, o da dünyevidir.

Fakat fizik ve fizik ötesi konusu, soyut ve somut konusu, aynı, duyumsanan ve gerçek [objektif] bir olgu dan, zihinsel, ruhani ve ideal bir olgudan söz etmek ayrı bir konu, dünya ve ahiret konusuysa ayrı bir konudur.

Bunların birbirleriyle eş anlamlı oldukları sanılmıştır.

Para, ekmek, servet vb. maddidir, concrete'tir [somut] doğaldır, bu dünyasaldır.

Aına benle olan bir tür ilişkide ahiretlik olınladırlar; bir başka tür ilişkide de dünyevi. Bu yüzden, kimi zaman, din! bir edim, zihinsel bir görünlü, fizik ötesi bir iman dünyevi olmaktadır. Kıını zaman da yüzde yüz iktisadi ve maddi bir görünlü, cisimle, servetle ve refahla ilgili bir görünlü, teknik ve maddi olanaklarla ilgili bir şey, ahiretlik olmaktadır. Fakat bu çelişki, hepimiz de bulunan böyle bir metafiziksel görüşle çözülemez.

KUR'AN'DA EKMEGİN YÜCEL TİLiŞİ

İslam, yoksulluğu mahkum etmekte, ekmek ve serveti yüceltmektedir.

Kur' an' da nerede fazlıtllah sözü geçmekteyse, orada maddi servet anlamı vardır, iman ve bilgi değil. Ve şu üç terim; her üçü de Kur' an' da ve hadiste maddi servet anlamına gelen maruf, hayr ve Allah'ın fazlı, Kur'an'ın maddi ve fizik hayata, maddi ve duyumsanır doğaya ne denli önem verdiği göstergesidir. öyle ki Allah'ın Kur' an' da ettiği yeminlerden birçoğu maddi, duyumsanabilir ve doğal nesne ve olgularadır. Kur' an surelerinden pek çoğunun adı maddi,

göze görülür, toplumsal ve gerçek beşeri olgulardan alınmadır. so

50 Hemen belirteyim ki bana Niçin Kur'an ayetlerini istediğin gibi yorumlayıp tevil ediyorsun
Örneğin balçık,

Adem kıstasında senin sandığın anlamda değildir. diye eleştiride bulundular. Bu kavramların remiz
ya da özel

gerçeklikler olduğuyla gerçektir ki Adem'in yaratılışında, Kur'an Hamain mesnun [Kur'an, 1526] ve
Salsalin

Kelfahhar [Kur'an, 5514] [Kokuşmuş çamur-sertleşmiş, lığ haline gelmiş toprak] deyişlerini
kullanmakla insanın

olumsuz yarısını, yani fesata olan eğilimini ve lığlaşmaya olan eğilimini anlatmak istemektedir,
yaratılış gününde

Adem'in cismini oluşturan madde unsuru değil. Şaşırtıcıdır ki Kur'an üzerinde akletme ve Kur'an'dan
yeni

anlamsal çıkarımlar yapma iznini bana vermeyenler, 'bismillah' ın 'b'sinden tuhaf şeyler çıkarmaya,
atom bombasını,

Apollo 13'ü Kur'an'da keşfetmeye, kendilerini haklı ve yetkili görüyorlar. Ve'-ş-şemsten kasıt
Peygamber'dir,

kamer ise Hz. Ali'dir. Gece ki karanlık ve zülmanidir; yolu kaybettiricidir -Beni Ümeyye
yönetimidir.-

Oysa Allah'ın yemin etmekte olduğuna dikkat etmemişler ya da unutmuşlardır bunu. Yani Allah Beni
Ümeyye

Ali ŞERiATi 179

Ahlak konusu, hem eski din bilginleri arasında, hem günümüz felsefe öğretilerinde;

materyalizmde, diyalektik materyalizinde, sosyalizmde ve egzistansiyalizmde

bile gündemdedir. Ahlak konusu, sosyalizmde sadece gündemde

alınakla kalmamış, bu öğretinin en temel konusunu oluşturmuştur.

Ahlakı ağabey ve büyük baba öğütleriyle bir tutinamak gerek Ahlak konusunda,

velilerin[!] çoğunun ve vaizlerin ve de öğretmenlerin düşündükleri ve

düşünmekte oldukları gibi düşünmemek gerek

Bir gün bir kız okulunun öğretmenler kurulunda, zavallı bir öğrenciyi öğretmenlerden bir kaçının önergesi üzerine süresiz ya da insaflı öğretmenlerin isteği üzerine on beş gün okuldan uzaklaştırmak istiyorlardı. Nedeniyse, öğrenciyeye, niçin eteğin kısa dediklerinde, herkesin önünde sınıfta bu öğrencinin, Peki siz niçin misafirliliklerde o kadar dar giyiniyorsunuz öğretmen hanım diye cevap vermesiydi. Daha büyük bir suçuydu gidip kütüphanede kitap okuması, birtakım konular bulması, öğretmenlerin işlediği konuların sağlıklı olup olmadığından, yeni ya da es~i oluşundan söz etmesi, eleştirmesi ve bunlara karşı çıkmasıydı. Benim görüşümü sordular; dedim; Haklı olarak okuldan çıkarma söz konusuysa, güçsüz öğretmeni kadir-i mutlak sanan, dikte edilen her şeyi yazan kuzu öğrencilerin tümünün okuldan ilişkisini kesmek ve davranışları sizin gözünüzde ahlak dışı olan öğrenciyi alıkoymak gerekir. Davranış, ahlak ve uyum notları yirmi üzerinden yirmi olan o necip öğrencileri toptan Behişt- i Zehra'ya sürmek gerekir. Tarihin her döneminde din, felsefe, inaneviyat, inilliyet, toplum, insaniyet vb. adına, ahlak adı altında bir tür psikoloji, nitelik ve davranış tebliğ edilmiş olup bu, halk yığınının, egemen güçlerin sultanı önünde baş eğmesinin felsefesidir. Bu egemen güç büyük bir imparatorlukta bir imparator olabilir; birkaç reaya önünde bir bey ya da bir hacıyağa olabilir; bir beyzade, bir vergi memuru, birkaç fabrika işçisi olabilir. Ayrıca bir ailede çocuk karşısında bir baba da olabilir. Bu yüzden Hıristiyanlık ahlakını kilisenin oluşturduğu biçimiyle- Bizans sömürsünün elinin altında bulunan köleler ve horlanmış kavimler için imparatorluk rejimi ve Roma'nın sultanı ruhu yararına üretilmiş bir ahlak olarak görmektedirler.

Genellikle, tümünden barış, herkesi sevmek, oç alma ve tepki ruhunun olumsuzlanması,

sessiz kalma, katlanma, tahamül ve soyluluk ruhu inaddiyatın
aşağılanması, hayat ötesi konulara ilgi ve içe kapanmak ve dışarıdan habersiz
olmak tüm bunlar, dünyadan nasıplenen ve onu yağmalayan güçlerin saldırılarına,
tecavüzlerine, sınırsız, engelsiz ve tehlikesiz olarak yayılmalarına yol
açınada ve halkı kendi kendiyile ya da başka yerlerle meşgul etmede görevlidirler.
Tasavvufun aristokraside rüşd etmesi, ahiakın bozulmasından ve gününüz
dünyasında genç kuşağın isyanından korkulması, tarihin tüm soysuzlarının
soyluluğun övgücüsü olmaları ve soylu insanları sevrneleri 'soylu'nun
yönetimine de mi yemin etmektedir- Benim ise, Kur'an'ın en sağlam ve aydınlık kavramlarını
kullanma hakkım

yok

180 iSLAM BiliM

iyi atın sıfatı olması, iyi atın, binmeye elverişli olan, inakul, mantıklı ve gerçekten
beğenilir bir ahlak ve tavrı bulunan at olması rastlantısal değildir.

Dolayısıyla ahiakın biri, bir kavmin ya da tarihsel bir aşamanın tarih ve
kültürünün toplumsal, sınıfsal ve iktisadi düzeninden kaynaklanan toplumsal
geleneklerden, belirtilerden, özelliklerden, davranışlardan ve göstergelerden
oluşmuş bir dizge anlamındadır. Bu dizge öğeleri, göreceli ve değişken olup
öteki toplumsal olgular gibi doğarlar, gelişirler, ölürler ve yerlerini yeni geleneksel
olgulara ve yeni toplumsal ahlaka bırakırlar.

Ahiakın ötekisi ise, geçerli geleneksel ve toplumsal düzenlerin çoğunda bulunan
ortak ahlaki ruh olup boyun eğme felsefesidir; içsel bağlara ve kayıtlara
baş eğmektir. Ya da özel siyasal, sınıfsal ve iktisadi düzenin istikrar ve egemenliğinin
uzun sürecinde, ruhta, vicdanda, tavırcia ve görüşteki değişmez
toplumsal yapıda, genel anlamda ise bir toplumun ruhsal gidişinde ve manevi

değeri algılayışında yerleşen ve şekillenen olumsuz adetler ve özellikler dizgesidir.

Örneğin karşılıklı ilişkilerde aşırılık, konuşma edebinde aşırılık, toplumsal davranışların son derece saygılı ve olağandışı ince olmaları basit bir hal hatır sormada bile öğrenmek için uzun süre alıştırmalar yapılmaktadır. Tüm bunlar, bizim toplumsal ilişkilerimize yansımıştır. Örneğin; Dün sizi görmek için evinize geldim, yoktunuz demek istediğinde Saygıdeğer yüce hazretin ayaklarını öpüne şerefini elde etmek için bir fırsat gözlemekteydim hep. Beyefendinin değerli vakitlerini işgal eylememek için, devletli kapınızın herkese açık bulunduğu bir zamanı kolluyordum. Ben de böylece öteki konuklarla birlikte dergahınızın müritleri ve yakınları arasına katılabilmeyi, eşiğinizi öpüp azim feyizler alabilmeyi umuyordum. Bu arzuyla dün mübarek kabulünüzle şeref-yab olabilmek için yüce hanenize geldim. Majestenin bir adamı, mübarek vücudunuzun dinlenmek niyetiyle uykuyu şereflelendirmekte olduğunu söyledi. Bundan mütevellit, yüce kıblegahını ziyaret etmenin yüce nimeti şamil-i hal olmadı... demektedir. [Bu edebinle ve edebiyatınla birlikte Allah canını alsın.]

Bu ahlak ve edep, sınıfların birbirlerinden uzak, değişmez ve aşılmaz bir mesafe taşıdığı bir düzenin ürünüdür. Bu yüzden, birbirleriyle ilişkide insanlar, uygulanması gereken birtakım karmaşık ve yerleştirilmiş protokollere, adab ve kurallara uymak zorundadırlar. Eski sınıfsal düzenlerde, aristokrasî ahlakı ya da saray adet ve kuralları [courtoisie], kitlenin egemen ve aristokrat sınıf karşısındaki saraylılar ve ruhaniler karşısındaki konumunu belirlemektedir. Hatta sınıfsal ilişkiler değiştiğinde bile bu ahiakın izleri genelin davranışlarında, sözlerinde, edebiyatında, maneviyatında, eğitim ve öğretiminde varlığını korumakta, gerçek toplumsal nîlakam ve güç ortadan kalkıp bir makamdan

boş bir kabuk geriye kaldığında bile sanlara, ünvanlara ve sözlü protokole daha çok ve daha aşırı bağlanılmaktadır.

Öyle ki İslam tarihinde Hüccet'ül-İslam sanı büyük Giizzali'ye, Sikat'ülİslam sanı ise Şia'nın bilimsel önderi Şeyh Tusi'ye özeldir. Fakat bugün, ev

Ali ŞERiATi un

meclislerinde ravza okuyan birine bu sanların ikisini birden de versen, ruhaniyet makamına ihanet etme suçundan kelleni koparır.

HAYIRVEŞER

Eski ve yeni ahlakta, Aristo'nun aniattıklarından tutun da Sartre'inkilere değin hayır ve şerden söz edile gelmiştir. Yani ahlak, hayr' a çağırın ve şer' den alıkoyan bir ilimdir. Dolayısıyla, gerçek dünyadan söz eden bir ilmin gerçek dünyası doğa olursa o ilim, fizik olur; maddi öğelerden ve bunların ilişki ve bileşme eğilimlerinden söz ederse kimya olur. Eğer insanı esas alırsa insanbilim; yeri esas alırsa yerbilim, ağacı, bitkiyi esas alırsa biyoloji olur. Ama hayır ve şerden söz ederse ahlak ilmi olur.

Ahiakın gerçekleşmesi için, belirleme boyutlarından biri hayır ve şerdir, fakat ahlakın, hayır ve şerrin aniaşılmasıyla bitmemesi bir yana, bu haliyle bir hiçtir ahlak. Çünkü ahlak yalnızca hayır ve şer konusu olsa, bir zihin, kelam ve felsefe bilgisi biçimini alır ve ancak derslerde işe yarar. Böylesi ahlakın, toplumsal ve bireysel hayatta zerre kadar bir etkisi olmayacaktır. Dolayısıyla ahlakın sorunu, hayır ve şerrin belirlenmesi sorunu değil, insanın kendi sorunudur; hayır ve şer karşısında durmakta olan insanın. Bu sorun, hayır ve şerri ayırıştırmanın, işleri hayır ve şer diye bölümleyenin değil, hayır ve şerri seçenin sorunudur.

AHLAKIN ÜÇ TEMELİ

Bir insanın nasıl yaşayacağını ve nasıl olmasını konu olan ahlak -benim düşündüğüm gibi- üç temel üzerine yerleşmiştir [tek temele, hayır ve şer üzerine değil]. Ve her bir öğreti -ister din olsun, ister dindışı olsun, manevi ya da maddi, idealist ya da gerçekçi- bu üç temel ele almalı ve açıklığa kavuşturmalıdır. Eğer ele alınmazsa, belirsiz kalır ve böylece ahlak yerleşmez ve gerçekleşme olanağı bulamaz. Bu üç temele ya da esasa gelince;

i SAR

İnsan olmak ya da ahlak çadırının temel direği, tek kelimeyle 'isar'dır. Tek başına ve bu denli kısa olduğu halde bunca anlamı kendinde barındıran böylesi bir kelime yoktur hiçbir dilde. İsar, kendi yarar ve çıkarlarına, başkalarının yarar ve çıkarlarını yeğlemek demektir. İsar, ahlakın doruğa ulaştığı bir edimdir. Bir kimse iki yolla -birinci yol kendi çıkarına, güvenine, var olmasına çıkarken, ikinci yol, tüm bunları, başkalarının yararına, onların mutluluğu uğruna terk etmeyi gerçekleştirir- karşı karşıya kaldığında, ikinci yolu, yani başkalarını seçerse 'isar' da bulunmuş olur. Bu, kendi çıkarlarını yaşayışını sağlarken bireyin, bir yandan da başkalarının iyiliğini de düşünmesi ve başkalarının yaşayışlarını da sağlaması yolundan apayrı bir yoldur. Böyle olursa bu isar olmaz, ihsan olur.

102 İSLAM BİLİMİ

İsar, oldukça büyük bir konudur. Ama edimin kendisinden de önemli olan -ki birey kendi çıkarlarını, gerçekten cömertçe, sınımsızca, hiçbir şey beklemez ve başka birine ve başkalarına bağışlar; kendisini yoksun ve mahkum bırakır- bu edimin mantıksal ve akll açıklamasıdır. Böyle bir edimi, bireyin, kendisine

başkasını yeğlediği ve hiçbir karşılık -ne manevi, ne maddi- istemediği bir edimi akılcı olarak açıklayabilecek, yorumlayabilecek ve çözümleyebilecek, mantıksal olarak ortaya koyabilecek hiçbir toplumbiliinsel ve insancıl felsefe ve öğretisi bulunmamaktadır.

ALİŞVERİŞ ÇEŞİTLERİ

Üç çeşit edimimiz vardır bizim; Birinci çeşit, hepimizin bildiği ve sabahtan akşama değin boğuşup durduğumuz bir edimdir. Bir şeyler verir, bir şeyler alırız. Maddi bir iş yaparız ve maddi bir karşılık alırız. Kimi zaman da manevi . bir iş yapıp maddi karşılık alırız; her iki durumda da değişen bir şey yoktur. Yumurta verip şeker alınam ya da bir miktar ücret karşılığında işimi falanca fabrikada satınarn veya manevi mal -klasik ezberler ya da diru ve dini olmayan öğüt ve konuşınalar gibi- verip karşılığında ücret almam; para ya da ün veya makam ve güç [ne fark eder] Her ne olursa olsun alışveriş yapmış olurum. Bir şeyler verip -manevi ya da maddi- bir şeyler -manevi ya da maddialmışımdır s1.

İkinci çeşit; Bu türde, sofrası, cep ve yaşayış masraflarından artanları bağışlayan kimseleri görüyoruz. Bu bağışlamanın, onların hayatlarında az da olsa bir etkisi bulunmaz. Bu kişiler de ikiye ayrılırlar; Niteliği niceliğe feda edenlerle niceliği niteliğe feda edenler. Birinci türde, yüz liralık bir yardımda bulduklarında, gazete ve dergi sayfalarının kendi adıyla doldurulmasını ve bütün dillerin, insan-sever bağışının tellallığını yapmasını isteyenleri görüyoruz. İkinci türdeyse, bağışları karşısında adlarının, radyoda, televizyon da duyurulmasını, gazete ve dergilerde basılmasını ve dile dolanmasını istemeyen kişileri görüyoruz. Bunların böyle yapmalarının nedeni, bu şekilde daha çok zevk

almaları, gururlarının daha çok okşanmasıdır. Çünkü adları gazete ve dergilerde basılsa, adlar yığını arasında kaybolup gider; birtakım insanlar onun adını ve bağışladığı miktarı okuyup ne cömert adam derler, o da mutluluk duyar ve gururlanır, bu benim diye. Oysa bu adam ilginç bir yolla tatmin olup gururlanır; Yardımda bulunduğu birkaç kişinin övgüleriyle, övgü dolu şaşkınlıklarıyla gururu okşanır onun. Yardımda bulunduğu kişilere, bu parayı şu harcama için benden alın, fakat rica ederim benden söz etmeyin diye ricada bulunur. Buna dayanarak onu böylesine cömert olarak tanıyan bu birkaç kişi, 51 Birisi örneğin dünyanın önemsizliğinden, her şeyin değersizliğinden söz eder. Paranın ve hayatın bir yararı olmadığını ve insanın, maddiyata bu kadar dayanmaması gerektiğini anlatır. Sonra Beş yüz tümen [para birimi] den fazla almam. der! Bu da bir tür alışveriştir! Okulda ve üniversitede ahlak ve dinler tarihi dersi verir, mutlak maneviyat dersi verir. Güzel, ama ücret vermezlerse bir yararı olmaz!

ALİ ŞERİFTİ 183

neçhul bir adı radyodan duyan ve beyefendinin nazenin varlığının ayırımında alınayan binlerce kişiden daha hoşnut edicidir onun için. O, niceliği niteliğe feda etmiştir alışverişte.

Dolayısıyla, bağışlayanın hayatına hiçbir darbesi olmayan, yoksulluk ve sıkıntı getirmeyen ve sadece fazlalıklardan yapılan bağış, açıklamayı gerektirecek bir şey değildir. Çünkü ahlaki ve insani eğitimin ve toplumsal akıl, insanları bu işe zorlamak için yeterlidir. Her insanın gönlü, içgüdüsel olarak, vicdanını okşayacak işler yapınak ister. Fakat günümüzün akıl, bilin ve mantık yapısında -inaddi dünya görüşünde, scientist dünya görüşünde, mantıksal dünya görüşünde, diyalektik dünya görüşünde, Marksist ve egzistansiyalist dünya

görüşlerinde- dikkate değer olmayan şey, bireyin başkalarına, kendisine hıyanet olacak bir hizınette bulunması, bireyin kendisini tutsaklığa atacak şekilde başkalarının kurtuluşu için çalışması, kendi ölümü karşılığında başkalarınun yaşamasını istemesi, kendi ekmeğini yakma karşılığında başkalarına ekmek aranması, sınıf ve toplumun kurtuluşu için kendisinin ölmesine boyun eğnesi ve bütün yiyeceği açlığını giderecek kadarken, hepsini -yarısını ya da bir lokmasını da olabilir- bir başkasına bağışlamasıdır. Mantıksal olarak açıklanamayan işte budur ve adı da 'ısar' dır.

Nietzsche, 19. yüzyılda yaşamış bir filozof olup insanlığın övüncü büyük bir deha, büyük bir yazar ve bilgindir. Ve insanın o manevi sermayelerinden biridir aynı zamanda [ona katılmış ya da karşı olınak ayrı bir konudur]. Başlangıçta, sadece 'güç' ü doğru olarak bilecek kadar sert olan bu filozof, öınrünün sonlarında kendi insanlığına döndü. Arabayla birlikte dereye düşmüş zayıf bir at gördü bir gün. Atın kalkmaya gücü yoktu. Arabacı ise kamının verdiği acıyla atın kalkması için onu cellata bir acımasızlılda kamçılıyordu. Nietzsche dayanarnayıp arabacıya müdahale etti. Filozof Nietzsche; bir atı -sadece ınazlum bir attı; Nietzsche' nin bile değildi- korınak için arabacıya saldırdı. Bir yandan bir filozofun, öte yandan da arahacının bulunduğu böyle bir savaşta kimin muzaffer olacağı ınalumdur. Niet-zsche, arahacıdan yediği tekmeyle kendini yerde buldu ve öldü.

Nietzsche' in bu davranışı bir olaydır ve bir gerçeklik ve tüm dünyada benzeri vardır. Onca büyüklüğuyla Nietzsche'nin bir atın -at türünün değil tek bir atın- yazgısını düşündüğünü, kendi canını tehlikeye atacak, canını feda edecek kadar duyarlılık gösterdiğini duyunca Nietzsche'ye övgüler yağdınırız; davranışını,

hayatında yaptığı en büyük ve en görkeimli davranış olarak görürüz; belki de hayatında yarattığı en büyük yapıt olarak kabul ederiz. Oysa böyle bir davranış nı addi felsefe bakımından, mantıksal açıdan açıklanabilir değildir. Çünkü kar ve davranış arasında neden ve sonuç ilişkisinin bulunduğu ve sermaye yatırımıyla sonucun uyumlu olduğu davranış açıklanabilir bir şeydir ancak İnsan bir işe sennaye yatırırsa kar umuduyla yapar bunu. Büyük bir sermayeyi, ufak bir kar elde etmek için telef ederse, yaptığı şey akıl bakımından

184 İSLAM BİLİM

mahkımdur; delice bir şeydir. Çünkü akıl ancak şunu anlayabilir; Bir işte harcanan şeyin tamamı toplanır ve sonra bu toplam, bu işten ele geçen şeyle ölçülür. Ele geçen şey, bu iş için harcanandan fazla ve üstün olmazsa akıldışı ve kötü bir iş yapılmış demektir.

EBRAM MANTIGI

Ebram adında bir aile dostunuz var. Ara sıra bize gelir; onunla bizim aramızda ne gibi bir benzerlik var da onun ilgisine konu oluyoruz, henüz bilemiyorum. Onun özelliklerinden biri terkip gücü olmaması, parça bölük düşünmesidir, 'Ana, Baba! Biz Suçluyuz' konferansını okuyup sadece ilk bölümünü olarak yargılanmaya koyulan şu beyler gibi. Oysa bu konferans iki bölüme ayrılmakta ve birinci bölümde din karşıtı ve dinden hoşnut olmayan kız ve erkek evladın sözleri aktarılmaktadır. İkinci bölümde ise ben kendim eleştirilere din adına cevap vermekte ve saldırıları reddetmekteyim. Birinci bölümde din karşıtı kız ve erkeğin dilinden İslam' a saldırı, ikinci bölümde de dinin ve gerçek din kavramlarının benim dilimle savunulması yer almaktadır. Ama bunlar din karşıtı kuşağın sözlerini, benim sözlerim sanlılar ve buna saldırmaya, yazılar

yayımlamaya başlamışlardır; Falanca, yaptığı dini konuşmada Allah' ı, yarını ve dini resmen reddetmiş, Kur' an' ı, namazı, dua yı ve her şeyi alaya almış ve tüm bunlara karşı birer birer bilimsel deliller getirmiştir[!]; hem de Hüseyiniye-i İrşad' da ve de 23 Ramazan gecesinde, hem de binlerce dindarın karşısında. Din esaslarının temelini kökünden vurmuştur. Bir grup da, dindar anne ve babasına seslenen din karşıtı kız ve erkeğin dilinden aktardığım delilleri, benim kendi inancımı gibi birer birer ayet ve belgeyle reddetmeye gelmişlerdir. Konuşmanın birinci yarısı, din karşıtı genç kuşağın, kendilerini suçlayan anne ve babalarına yönelttiği saldırı ve suçlamalardan oluşmaktadır, adı da 'Anne Baba Biz Suçluyuz'dur. Yani bu kuşak karşısında genç kuşağın yönelttiği suçlamaları, bu kuşağın temsilcisi gibi dile getirmekteyim.

Konuşmanın ikinci bölümünde, kendi imanım olan dini temsil ederek bu suçlamaları birer birer reddedip temelden yıkmaktayım ve sizin anne ve babanızca yerle bir ettiğiniz şeyin din olmadığını, sizin de dini anne ve babanızın algıladığı gibi algıladığınızı ortaya koymaktayım. Allah, Kur' an, dua, şefaahat, inam, ahiret, adalet, velayet, bekleyiş, Şiilik vb.ni onlar nasıl algılıyorsa sizler de öyle algılıyorsunuz, diyorum onlara. Bu eleştirici grup, tek bir konuşmanın bu iki yarısını birleştirmeli ve bu iki bölümün birleşim ve terkibinden elde edilen sonucu yargıya temel almalıydılar. Fakat zihinlerinin terkip ve çıkarımda bulunma gücü yoktur; olguları ayrı ayrı anlamaktadırlar [elbette anladıkları kadarını] ve bunlar arasında neden-sonuç ilgisi kuramamaktadırlar.

Parça bölük anlamamanın ve kesik kesik düşünmenin kahramanı olan bu Ebram, bir gün bana şöyle dedi; Ben hamam için cuma günleri Kum' a gidiyo

rum; çünkü Tahran' da hamam ücreti 15 Kıran [Riyal], Kum'daysa 3,5 Kıran.

İşte bu yüzden ben hainama gitmek için Kum'a gidiyorum. İyi de kardeşim dedim, sen gitmek için 30 Riyat geliş için de yine 30 Riyal otobüs parası veriyorsun.

İtiraz etti; Bu yol parası. Otobüs parasının hamam parasıyla ne ilgisi var ki

O, otobüs parasıyla hainam ücreti arasında bir ilgi kuramıyor ve sonuçta Kum' da yaptığı hainamın, dört adet Tahran hamamına ve bir de Pepsiye denk olduğunu hesap edemiyordu.

Terkip güçleri bulunmayan ve parça bölük düşünen bu kimseler, Nietzsche'nin davranışını anlayamamakta ve şöyle demektedirler; Bir kimse yüz bin tünenlik sermaye yatırır ve yaptığı işin randımanı beş tünen olursa, yaptığı iş, ahmakça bir iştir, kötüdür. Eşsiz bir filozof ve Alınan toplumunun -ve dünyanın- en büyük sermayesi olan Nietzsche, bu işte feda olmuştur, karşılığındaysa bir araba atı kalınmıştır. Bu durumda bu, Ebramca bir davranıştır. Dikkate değer bir davranış olmayıp kötü ve olumsuzdur.

Yüreğimi, duygularımı ve insanlığını coşturan bir işin, mantıksal ve bilimsel delillendirmede, önemsiz ve mantık dışı olduğunu görüyorum;

Nietzschevari bir iş, Ebramvari bir işe tevil oluyor böylece. Nietzsche'nin görkemli hayatının sonunda kar ve değer konusu tam anlamıyla açıklık kazanmaktadır.

Burada, Nietzsche'yi bir araba atma harcadığı için insanlık zarar etmiştir.

Fakat insanlık, insanın ne dereceye değin sorumluluk duyabileceğini ve başkalarının yazgısına karşı -hatta hayvanların yazgısına karşı, hatta yanından geçen değersiz zalıince bir olaya karşı- ne derece duyarlı olabileceğini gösteren bir değer kazanmıştır. Şu günümüzde bir köşeye oturup bütün öinürlerini lügat

kitaplarına ve konularına haşıye yazmaya, hayali ve mekan dışı maneviyata harcayan fakat yoksulluk, açlık, sönürü, zillet ve bahtsızlık yüzünden, yanı başlarında ölen insanların -hatta Müslümanların- varlıklarını duyumsamayan, Züleyha adının hiçbir kitapta bulunmayışını keşfetmenin, Hafız'ın filanca beytinin bu anlama değil de şu anlama geldiğini belirlemenin hazzıyla coşkunluğa boğulan insanlarla bu ne kadar da farklıdır. Nietzsche'nin yarattığı canının karşılığında- akıl ötesi değer, hakkı savunmanın -dili bağlı bir atın hakkı da olsa- insani bir davranış olduğu ve zulünü önleinenin -bir hayvana yapılan bir zulüm de olsa- insani bir sorumluluk olduğudur. Nietzsche, hakkı savunmak ve zulünü önlemek için kendi hayatını ve varlığını feda edecek bir makama ulaştığını ortaya koymuştur.

Nietzsche'nin davranışı, akıldışı ve açıklanamaz bir davranıştır. Ne ki 'isar' dır, hem de can isarı. Hem de bir atın hakkını korumak yolunda. Ne maddi olanı verip maddi olanı almak, ne maddi olanı verip manevi olanı almak, ne manevi olanı verip maddi olanı almak, ne de zamanından, boğazından ve servetinden artanla hayatında bile etki yaratmayacak şekilde yaptığı iyilik ve yardım söz konusudur burada.

186 İSLAM BİLİMİ

İsar, her şeyi bağışlamak ve hiçbir şey alınamak için bir buyruktur. Yani; Ey birey! Öl de başkaları yaşasınlar.

Tutsaldığı kabul et, ta ki başkaları özgürlüğe kavuşsunlar. Hayatını halka hizmette sıkıntı, mutsuzluk, yoksunluk içinde, her türlü taddan uzak olarak geçir; her türlü bahtsızlığa göğüs ger, katlan. Böylece acılı, yaralı ve yoksun yaşa, ta ki sonraki kuşaklar iyi yaşayabilsinler.

Anla neden Hiçbir cevap yok. Sadece şiirle, sanatla, müzilde ve psikolojik telkin yoluyla maddi insan böyle bir işe yöneltilir; böylece sonuç ve ürün alma umudu taşımaksızın kendilerini, başkalarının yararı için olumsuzlayabilirler s2.

Böyle bir dünya görüşü [sosyalist ve insan-perest bir dünya görüşü de olsa] bireyciliğe neden olur. Böyle bir dünya görüşünde insan bilinçli, akıllı, mantıklı, akılcı ve uyanık olursa kendi isarının, tüm ömrünün yarar ve lezzetlerinin sermaye ve olanaklarının feda edilmesinin, daha sonra kendine hiçbir etkisi olmayacak olan başkaları için telkinlerden geçip gelen boş ve ahmakça bir iş olduğunu anlar; başkalarının bireyin ahmak almasını istediğini, bu toplumun ve 'toplu ruh'un bireyin özverisine gereksinim duyduğunun -ki o toplu ruh edinde bulunan ve düşünen bir kişiliktir- onun çıkarlarını kendi çıkarlarına yeğleyecek, canlarını bile cömertçe ona bağışlayacak bireyler aradığını, çünkü toplumun çıkarlarının, bireylerin bencil olmamasını, çıkarlarını ona feda etmelerini istediğinin farkına varır.

Öyleyse toplum ve toplu ruh, bireyin ve çıkarlarının, çabalarının, sıkıntılarının, olanaklarının, yeteneklerinin ve kendisinin bile kendi hizmetinde değil, toplumun hizmetinde olmasına hep gereksinim duymuştur. Ahlak üretilmiştir; böylece din, nasyonalizm, sosyalizm, türe-taparlık, insanlık vb. -ki tümü de toplu ruhun tecellileridir-bireyi toplum yolunda özveriye çağırır olmaktadır. İyi ve kötü için böyle bir ölçüt -kendisini topluma feda eden herkes değerli ve iyidir. Kendisine dönen, sadece kendi kişisel çıkarlarını ve bireysel yaşantısını ganimet bilen herkes bozuk ve değersiz bir insandır- toplumun ölçütüdür.

Değerleri yaratan ve bireylere telkin eden bu toplumdur. Yoksa akılcı mantık,

Niçin kendini ve hayatını topluma feda edeyim; hangi etken, hangi güç beni bu işe zorlayabilir sorusuna cevap veremez. Bu telkinlere, bu kahramanlık oyunlarına, ya da duygulara ve benzerlerine kapılan, ahlak! öğütlerle, ruhsal ve düşünsel tebliğlerle bu işe zorlanan duygusal insanlar dışında bunun bir açıklaması yoktur. Öyleyse ahiakın doruk noktası isardır; Başkaları için malın isan, huzurun isan ve sonunda canın isan. Bir felsefe, bir öğreti ve din, isan açıklayamazsa ya da bir din, bir dünya görüşü, bir felsefe ya da bir öğreti - maddi ya da maddi olmayan- birey delil istediğinde, bireyin bu delile dayana-

52 Elbette böylesi, bu duygularla, şiirle, sanatla, müzikle ve hiçbir güç ve telkinle harekete geçirilmeyen 'dinli

insanlar'ın övünmelerine neden olmaktadır. Çünkü dinli, geri olduğu zaman dinli olmayan bilinçli ve uygar birinden

çok daha geridir.

ALi ŞERiATi 187

rak başkalarının kurtuluşu için kendisini ateşe atması anlamlı kılacaktır

şekilde düşüncesi, eylemi ve görüşü için dışardan bir neden, ilgi ve kefil sunmadığı

için, bireye Toplum için kendini feda et ve kendini başkalarının bekası için kurban et. diyemezse temelsizdir, ahlakının bir temeli yoktur. Çünkü halk yolunda özveride bulunmak, hedef için can vermek, özveri ve kahramanlık güdüsünün insanda tecellisi -kendisini ölüme sunan bal ansında ve petek kraliçesinde olduğu gibi- bulunsa, toplum için son derece yararlı da olsa o zaman özveri değerini yitirir.

HA YIR VE ŞERRİN TEMELİ

Bana göre, din dışı ve TaıTıı karşıtı felsefelerde yapılan en yüce ahlaki çözümleme, Sartre'ın ahl~lda ilgili yaptığı çözümlemedir. Marksizm'in ahlaki olarak açıklayamadığı şeyi Sartre telafi etmeye çalışmıştır. İşte buradan yola çıkarak, egzistansiyalizmin, maneviyata ve insaniyete, yani hümanizme Marksizm'den daha çok yöneliş kazandığını söylüyorsunuz.

Kişi, başkalarının da yapmalarını istediği bir edimde bulunduğu, edimi 'hayır' dır. Hiç kimsenin yapmasını istemediği ve sadece kendisinin söz konusu olmasını istediği bir edimde bulunduğuysa, edimi 'şer' dir. Sartre, böyle bir yorumda bulunmaktadır; Dünya boş ve koftur, varlılda Tamı, hedef, hesap ve gözetme yoktur. Hayır ve şer etkeninin anlamı olmadığı için ve edimlerimizi açıklığa kavuşturacağımız ve düzene sokacağımız bir kayıt bulunmadığı için, bu durumda, hayır ve şerrin temeli, kişisel yargı ve duyguya dayalı içsel bir temeldir. diyerek.

Bu, işin gevşekliğinin belirtisidir. Öyle ki cahiliye dönemi Arabistan' ında her Arap, çocuğunu sevme yönündeki beşeri güdülerinin ve duygularının tersine, kız çocuğunu diri diri gömüyordu; yüreği sızlıyordu, ağlıyordu; fakat büyük bir beşeri özveri duygusu taşıyordu. Kafasındaki utancı ve zilleti önlemek

için böyle bir şeyi yapıyordu. Her adamın böyle bir yiğitliği taşımasını, bireysel ve kişisel duyguları a kapılmamasını ve ailesini utanca düşünmemesini istiyordu. Sartre'ın gözünde bu edim, hayırlı bir edimdir. Çünkü herkesin ölçü olarak edimlerini değiştirebileceği, hayır ve şer diye ayırabileceği başka bir kayıt bulunmamaktadır.

Varsayım olarak, edimlerin hayır ve şer diye ayrıldıklarını, edimin hayır ve şer olduğu konusunda tanıda bulunması benim kendime kaldığını, yaptığım ve başkalarının da yapmalarını istediğim her şeyin hayır olduğunu ve benim yaptığının ama başkalarının yapmalarını istemediğim her şeyin de şer olduğunu; örneğin kasapsam ve kedi ve köpek etini şiş kebaplık et diye satarsam şer bir iş yapmış olurum, çünkü başkalarının da böyle bir işi bana yapmalarını istemem. Eğer iyi eti normalden daha ucuza satarsam, hayırlı bir iş yapmış olurum, çünkü herkesin, her meslek erbabının böyle bir şey yapmasını isterim, kabul edelim; Sartre'ın deyişiyle kendimizden, istek ve tanımızdan başka kayıt

188 İSLAM BİLİMİ

ve ölçütün olmadığını da kabul edelim. Fakat bundan sonra, cevabını Sartre'ın düşünmediği bir soru ortaya çıkmaktadır.

Sartre, buraya dek doğru gelmiştir, ama seçen sadece bensem, benim istek ve teşhisimin dışında başka bir ölçüt yoksa ve ben herkesin yerine seçim yapıp edimde bulunuyorsam -ve buna göre her birey, genelden sorumludur- yararlı olan şerri reddedip zararlı ve tehlikeli hayrı seçmeye beni zorlayan etkenin ne olduğu konusunu düşünmemiştir.

Eğer hayrın, şerrin, seçimin ve ahlakın temeli benim kendiruse kimsenin

benden yakınma, bana öğüt verme ve beni inahkum etme hakkı yoktur. Benim

davranışının hayır ve şer olduğunu ölçen her hangi bir dış etken yoksa hangi etken ve ölçüt mahkum etmektedir beni Bunun hayır, onun şer oluşunu bilerek şerri seçiyorsam Öyleyse hayır ve şer esasından, amir [emredici] ve nahi [alıkoyucu] esasları, yani ahlaki seçim de dış uygulayımın garantörü gündeme gelmektedir.

EMREDİCİ VE ALIKOYUCU

Ahlakın üçüncü temeli, emredici ve alıkoyucu etkidir. Ölçüt sadece bensem ve benim dışımda böyle bir güç bulunmuyorsa, o zaman, benim için tehlikeli, zararlı ve öldürücü olan hayrı hiçbir zaman seçmem ve çıkarımın ve huzurumun bulunduğu şerri de kesinlikle olumsuzlamam.

Öyleyse ahlak, isar esasınca, hayrın ve şerrin bilinmesi ve seçimin anında bireyi yöneiten ya da alıkoyan bireyüstü etkenin belirlenmesidir.

GÜNÜMÜZ İNSANININ BUNALIMI, AHLAK BUNALIMI

Söylediğim gibi, Sartre bu aşamaya kadar ilerlemişken onun ahlak felsefesi sonunda topallamıştır. Fakat Marx, ahlak konusunda Sartre'den daha önce çıkınaza girmiştir. Çünkü toplumsal ve sınıfsal görüşte Marksizm, Sartre'ın egzistansiyalizminden daha öndeyken, yani daha realistken, ahlakta Marksizm daha geridir; öyle ki son zamanda, Marksizm' de ahlak konusu şiddetle söz konusu edilmiştir. Çünkü günümüz insanının bunalımı ahlak bunalımıdır.

Sınıf çatışmasının, iktisat ve sömürü konusunun var olduğu doğrudur, ama bu, dünya yüzeyindedir. Bununla birlikte günümüz medeniyetinde ve çağdaş insan kültüründe en temel tehlikeyi oluşturan ve bütün düşünürlerin üzerinde düşündüğü en önemli konu olan şey, ahlak bunalımı konusu ve bütün insani ve ahlaki değerlerin alt üst edilmesidir. Hem de burjuvazinin ya da

sermayedarlık düzeninin rolü -ki maneviyatı, tüm değerlere olan inancı ve manevi olan her şeyi insandan uzaklaştırmalıda ve bununla savaşınaktadırlar nenedeniyle değil, aslında ahlaki değerlere ve isar esasına inanmanın, günümüzün akılcı insanı ve Dekartçı mantığı için dikkate değer olamaması, yeni felsefelerin, dünya görüşüne uygun, insani değerlerle uyumlu ve günümüz insanı için açıklayıcı bir ahlak yaratıp dinin yerine oturtamamaları nedeniyle olALİ ŞERiATi 109

muştur bu. Çünkü ahiakın altyapısı hep din olmuştur ve şimdi dini bir yana bırakınca bütün ahlak temelleri yıkılmıştır. Çünkü ahlak, dinin üstyapısıdır. J. Isoulet'nin deyişiyle, felsefe tarihinin başlangıcından, yani Aristo' dan - ondan önce de Sokrat' tan- bu yana, bütün çabalar, Tamının yer almadığı bir öğretiyi geliştirme, ahlaki dini altyapıdan ve temelden ayırma ve bu öğretiyi ahiakın kendisine dayandırma yolunda olmuştur. Fakat bütün çabalar sonuçsuz kalmıştır. Ahlakı, her zamanki altyapısından ayırınayı her istediklerinde ahlak çökmüştür 53.

FELSEFEDE MATERYALiST, AHLAKTA iDEALiST

Günümüz insanının felsefi, düşünsel ve kültürel bunalımını, ahlak bunalımıdır. Çünkü isar, açıklanabilir değildir ve maddi ahlak ta, bireyi kendi rağmına, hayrı seçmeye zorlayacak bir dış etken bulunmamaktadır.

Burada Marksizm çelişkiye düşmüştür; bir yandan m ateryalizme dayanırken, insanlınaddiliğın temel olduğuna ve insan hayatında iktisadın temel oluşuna inanırken, öte yandan, bir inanç yükümlülüğüne, toplumsal amaca dayandığı için, toplumsal düzende ve kendi çağında bilinçli ve aydınca, bireysel ve insani yükümlülüğe, sınıfsal ve toplumsal sorumluluğa inanmaktadır.

Onun diyalektik materyalizmini bir yandan maddenin ve iktisadın temel oluşu dışında bir şey anlayamazken ve bunu muhayyilesine sığdırıncasına, öte yandan, Feuerbach' ın felsefi materyalizminden ya da Epicurus' un Epikürizmin-den ayrı bir materyalizm olup toplumsal önderliği, genel adalet ve eşitliği yaratmak ve tebliğ etmek istediği için doğal olarak, hedefin gerçekleşmesi için sorumluluk, savaşım ve bütün bilinçli insanların ve tek tek bütün kötüye kullanılmış sınıfın özverisini gündeme getirmekte ve kötüye kullanımla savaşım yükümlülüğünü söz konusu etmektedir. Öyleyse Marksizm'in inandırıcılığı, sadece bilimsel bir konu değildir. Çünkü böyle olsaydı çelişki baş göstermezdi ve Marksizm için bireyin toplumsal sorumluluğu söz konusu olamazdı.

Marksizm, insanlar için, bu öğretiye inanan bireyin kendisini uğrunda feda edeceği inan, amaç ve yüce kutsal değerler oluşturmak istemektedir. Dolayısıyla Marksizm, bir yandan mutlak maddi altyapıyı ortaya koyarken öte yandan bir din ve bir iman olarak bir konu ve öğretiyi gündeme getirmektedir. İnsanlarla konuşurken ahiyal ve dini bir dil takınmaktadır; Adaletin gerçekleşmesi için savaşım, devrim için kendinizi ateşe atın, kendi yükümlülüğünüzün gerçekleşmesi, başkalarının ekineğinin, eşitliğinin ve kültürünün sağlanması için bütün çıkarlarınızı sağlamada, gerektiğinde canınızı bile venekten çekinmeyin ... Ve bu ikisi birbiriyle çelişmektedir. Çünkü ideolojisi ve toplumsal yükümlülüğü bulunan biri için toplum yolunda kendini feda etme ve özve-

53 Jean Isoulet La sainte cite, C.1, Sonuç [Conclusion]

54 Bu kayıtlar, şu anki ahlaki bunalımdaki iktisadi, sınıfsal ve siyasal etkenleri -ki güç etkenlerdir bunlar- görmezden gelmem içindir.

ri esası açıklanabilir olamaz.

Bir bireyin ya da grubun [aydın, bilgin, işçi] yükümlülüğü, halkın ideallerinin gerçekleşmesi yolunda bütün ideallerini ve çıkarlarını, hatta kendi hayatını feda etmesiyle -bir tür inanevi asalet, bir tür irfan1 ya da dini görüş doğrultusunda ve kendi hayatının, kendi çıkarının üstünde bir esasa inanmak doğrultusunda yüce bir yükümlülükse- ve öğretisi ise maddenin, iktisadın, gözle görülür gerçekçiliğin temel oluşuna dayalıysa, insan için bu dünyaya ait maddi çıkarlar dışında bir şey söz konusu değilse, bu öğretisi ve yükümlülük birbiriyle çelişir.

Çünkü zorunlu ve kaçınılmaz olan, materyalizmin sürekli olarak, hiç beklemeksizin individualizme neden oluşudur. Her ne varsa budur, insan ve hayatı da birkaç yıl ve birkaç kalem ihtiyaçtan ibarettir inancı, şu ahlak ve davranışı da ardından getirmektedir; Öyleyse ne varsa ben ve lezzetlerimdir.

Çünkü maddi realist bir kişi kendi maddi çıkarlarını, başkalarının maddi çıkarları için terk ettiyse, realist olmayan bir davranış sergiemiş olur. Çünkü başkalarının ekmeği yolunda canımı verdiğimde bu ekmek benim için artık bir iktisadî gerçeklik değildir; insanı, manevi, madde üstü, iktisat ötesi bir konudur bu.

Materyalizmi kaçınılmaz olarak çelişkiye düşüren şey, maddi bir olayın manevi bir olaya dönüştüğü ve iktisadi ve gerçekçi bir gerçekliğin iktisat karşıtı ve idealist bir gerçek biçimini aldığı durumlardır.

Uhrevi bir sevap ya da Tanrı'nın rızasını kazanmak veya dini bir görevi yerine getirmek için değil, sadece ve sadece işçilerin ücretinin artması yolunda savaşım uğruna kendi ücretini feda eden ve hatta kendi canını vermekten çekinmeyen bir işçi, maddi bir edinde bulunmamıştır. Onun için ücret konusu

-ki bir miktar para; mutlak maddiyat dünyasının sembolü- mutlak bir idealizmdir; iktisat dışı bir davranıştır [kendi ücretini elden çıkarınaya neden olan bir davranış]. Allah için riyazet çeken ya da canını Allah yolunda feda eden Allah-perest bir arif ya da dinli bir mücahit gibi tıpkı. Bu iki davranış arasındaki ayrılık, hedefte ve sonuçtadır ki iki tanedir. Benim sözlerim ise davranışın açıklanması ve davranışın özü üzerinedir ki ikisi birden iktisadın temelliği ya da dünyanın, maddf hayatın ve maddf insanın temelliği çerçevesine sığamazlar. Çünkü felsefi materyalizm, ahlaki individüalizme neden olmaktadır, yani Epikürizme. Felsefi bakımdan mutlak maddiliğe, kör, sağır ve hesapsız duyumsuz dünyaya inanan herkes pratik hayat ve ahlaki davranış açısından, kendiliğinden, ahlaki bireyselliğe, yani bencilliğe ve anı ganimet saymaya sürüklenir. En güzel örneği, Cam us' un Veba adlı kitabının kahramanı

Paneloux' tur;

Oran kentini veba kaplamış, insanlar bölük bölük ölmektedirler. Kentin ruhanisi, halkın içinde, tehlikeli hastalıkla savaşım vermekte, ölümü karşılamaktadır; ilahi ve dilli görevi onu böyle bir sorumluluğa çağırmaktadır. Bir kimse karşısılı da dünyada sorumludur; ama o, kendi kendine düşünür; Böyle

Ali ŞERiATi 191

biri olmadığında, dünyada benim ve bizim yaptıklarımızı gören hiçbir etken olmadığında buna göre, bu kimsesiz ve hesapsız boşluk ülkesinde hizmet ve hıyanetmaynı kapıya çıkar. Çünkü işin içinde bilinç, değerlendirine, ölçüt ve yargı bulunmazsa, hayrın ve şerrin ne anlamı olabilir Körler mahallesinde ister giyinip soylular gibi çık dışarı, ister çırılçıplak ve utanmazca çık, birdir. Sağırlar mahallesinde ister bağır çağır, ister övgüler yağdır, her ikisi de birdir;

yani her ikisi de hiçtir, boştur. Çirkin ya da güzel, bir göz olıncasında, konuşmak ya da susmak, bir kulak olmadığında birdir.

Öyleyse, bütün işler eşit olduğunda, herkesin seçtiği en akıllıca iş, ona lezzet veren iştir. En akıl dışı ve en kötü seçim ise bir kimsenin, böyle bir dünyada başkalarının hayatını veba tuzağından kurtarmak için kendi hayatını vebanın ağzına vermesidir. Hiçbir şey olmayan şu anda kesin ve olumsuzlanamaz gerçeklik şudur; Ben varım ve benim şu birkaç yıllık yaşantım var, ötesi ve sonrası hiç. Ve ben bu şeylerden lezzet alırım Sonuç

Hayyam, şöyle bir sonuç almıştır;

Buğday özünden bir ekmek çıkarsa,

Şaraptan da artakalır bir tOJ'tıt.

O zaman senle ben bir eyvanda oturup eğleniriz,

Her sultanın layık olamadığı bir eğlencedir bu.

George Politzer -ki Marksistler arasında tanınmış birisi olup Paris yakınlarında

bir işçi üniversitesi kurmuştur- bu çelişkinin farkına varmış, Felsefenin

ilkesel Esasları adlı kitabında [ki felsefesi de işçilik türündendir] bu konuyu ele

almış ve bir çözüm yolu bulmuştur. Orada Palit-zer şöyle demektedir; Biz, hayatta,

toplumda ve felsefede materyalistiz; aına ahlakta idealistiz.

Fakat bu montaj nasıl olmaktadır Bütün hayat boyunca materyalist olup

birden bire idealist olmak nasıl olabilmektedir Nasıl ve hangi yoldan, materyalizmden

mutlak idealizme geçilebilmektedir Bunun yolunu Politzer bulmamıştır,

çünkü böyle bir yol yoktur.

Felsefede materyalist, ahlaktaysa idealist olmak, sorumluluk ile maddilik

arasında, Marksizm'in kaçamadığı bir çelişkinin bulunduğunu göstermektedir.

Çünkü Marksızın bunların hiçbirisinden vazgeçinemişlerdir. Çünkü aslında isar, materyalizmde açıklanası bir şey değildir ve özveriyi inaddi akıl anlayamaz. Kaçınılmaz olarak da bireyi başkaları için ya da amacın gerçekleşmesi için özveriye -ki hayatın ve maddi çıkarların üstündedir- çağıramamaktadır. Ancak her dil ve düşünceden daha çok idealistçe, hayalperestçe ve zihinsel olan ad, san, kahramanlık ve gurur gibi kavramlara dayanmaktadır. Öte yandan, cainı veren, fakat inancının yapısı mutlak maddi olan özverili bireyin davranışı ancak şu şekilde yorumlanabilir; Başkaları yolunda ya da inanç yolunda ortaya konulan özveri, insanda öze bir güdü ve toplumsal bir taassuptur ... Bir davranışın güdüsel olması, bu davranışın değerden yoksun oluşu durumunu ortaya çıkarır. Çünkü her bir değer, özgür bilinç ve seçimden kaynaklanır. Bu yüzden,

192 İSLAM BİLİM

sadece insan, değeri [valrur] yaratır, denilmektedir. Yaratılışsal, güdüsel ve doğal olan, oldukça değerli, yararlı, iyi, yüce ve saf güzellik olabilir ama değer olamaz.

ALINASYON

Alinasyon konusunu burada ele almış ve edebiyat fakültesinde İnsan-ı Bfhad (özbilinçsiz insan) başlığıyla bağımsız bir konferans olarak sunmuştum; Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerince de basılmıştı. Şimdi burada sadece değinip geçeceğim. Bu konuyla ilgili her temelden dizine benzer tanımlar vereceğim. Böylelikle ahlak ve insanı tevhidin söz konusu edilmesine ortam hazırlanmış olacak

Alinasyon, aline [ali {mer}] kökünden gelmekte olup insana cinin hulul etmesi [girmesi] anlamına gelmektedir. İşte bu anlamda, eskiden, deliren biri için,

kendinden uzaklaştı, kendini tanıyamıyor, aklını yitirmiş, kendinde değil, bir başkası oldu derlerdi. Yanıdivaneve mecnun olmuş; cin [div] ona hulul etmiş [aline olmuş] ve aklını, duygusunu ve kişiliğini yiyerek onun insanı kimliğinin ve bireysel kişiliğinin yerine geçmiştir; o kendisini duymamaktadır, cini kendisi sanmaktadır.

Arapça' da mecnun [cine çarpılmış anlamında], Farsça' da divane [cine çarpılmış] ve Avrupa dillerinde aline [cine çarpılmış], hepsi de aynı anlama gelmektedir, yani cinin, insan kişiliğine geçmesi, cin ya da dfv [şeytan]in insanın 'öz' ünün yerine geçmesi anlamın~ gelmektedir her üçü de. Buysa, eskiden her yerde delilik ya da cenun hastalığının bu şekilde nedene bağlandığını göstermektedir. İlk kez olarak Hegel, bu terimi on dokuzuncu yüzyılda felsefesine sokmuştur. Ondan sonra öğrencisi Marx, bunu toplumbilirnde ve insan ve iş ilişkisinde kullanmıştır. Bugün bu terim, ruhbilirnde ve insanbilirnde oldukça yaygınlık kazanmıştır.

Alinasyon -sözlük anlamı bakımından ne olursa olsun- şu esası ortaya koymaktadır; Birtakım koşullarda insan, kendisini kaybedecek ölçüde hastalanır; böylelikle, kendisinin gerçek ve doğal kişiliğini ve kimliğini tanınamaz ve kendi gerçek ve yaratılışsal varlığını yitirir. Bu durum -ki insanın bozulmasıdır- insan dışı bir kişilik ya da kimliğin insana girmesinin ve geçmesinin sonucudur. Sonuçta, insanın insan dışı bir varlığa dönüşmesi ya da insan bireyinin cin ya da şeytan biçimini alarak bozulması ortaya çıkar. Bu durumda, hasta insan, kendisinin esas, gerçek ve sağlıklı 'öz'ü yerine cin ya da şeytanı duymaktadır.

Bunun örneği, Gav [inek] filminde Meşhedî Hasan' ın, kendisini Meşhedî Hasan'ın ineği olarak algılaması, ahırda ot yemesi ve sahibi Meşhedî Hasan'ın

döminesini beklernesidir [İran' da üretilen en insanı film, bu inek filıdır]. Bugün

bilim için, deliliğın nedeni, insan kişiliğine girmesi ve onun kinliğini

bozmaya etken olınası olmadığı açıklık kazanmıştır; o eski anlamıyla

Ali ŞERİATİ 193

alinasyon, bir gerçeklik taşımamaktadır. Fakat bilimcinin bu işte suçsuz olduğunu

duyurup uzun geçmişi bulunan bu suçlınadan onu aklarnakla birlikte,

onun yerine, cinin yaptığını yapan, insana hulul edip onun gerçek ve yaratılışsal

kişiliğini yok eden ve insanın gövdesinde insan özünün yerini alan başka

etkenler keşfetmiştir. Bu insanımsı -ki, şimdi bir insan kalıbıdır- artık kendisini

duyınaz; hatta her şeyi o kendisi olmayana -ki ona hulul etmiştir- nispet eder

ve onu kendisi, kendisiniyse o olarak algılar; sonuçta, bozulmuş, 'öz' s üz insan

olup çıkar.

Cin ya da şeytan gibi insanı, özellikle gününüz insanını delirten ve illecun

kılan bu etkenler nelerdir

İnanç öğretileri [ideolojiler] ve de bilim, çeşitli etkenlerden.söz ederler. Ben

burada tününe değineceğim ve ayrıca bugüne değin değitirilmemiş olan ya

da bu başlık altında değinilmiş de benim görmediğim başka konulara da değineceğim.

Fakat alinasyon hastalığının ve ayrıca insanlık tarihinde ve insanların

maddi, düşünsel ve ruhsal hayatında gündemde bulunan birçok bozulma durumlarının

ve bozulına etkenlerinin tanınması esasına göre insanı aline eden ya

da bozan etkenler arasında sayıldıklarına ve insanı kendine yabancılaştırdıklarına

inanıyorum.

Burada, bütün tehlike etkenlerini -insanı özünün insandakalmasıyla tehdit

eden tehlike etkenlerini- tevhidin rolünün en geniş alanıyla görülmesi bakımından

zihinlerde gündeme getirmek için bütün etkenlere -anladığım ve hatırladığım kadarıyla- fihrstvari bir değinmede bulunacağım. Bu etkenler, cin yerine, makine ya da aygıt olabilir, toplumsal düzen ve yaşama şekli olabilir; bunlar insanı herhangi bir biçimde bozabilirler; Bir defasında söylediğim gibi, psikolog dostlarımdan biri -ki ruh hastalıkları uzmanıdır- şöyle diyordu; Bu sinir hastalıklan hastanesinde kimi zaman hastalık doruk noktaya çıkar ve delilik halini alır; resinî delilik Örneğin, toplu olarak, öğle yemeği için yemek salonuna giderler. Yolun ortasında biri durur. Kardeş, niçin durdun diye sorduğumda, Benzinim bitti. diye cevap verir. Çaresiz, ona bir bisküvi, su, ya da bir bardak süt vb. şeyler getiririz. Yürüneye başlar ve şöyle der; Güzel, bu oraya kadar ulaştırır. [Bir nesne aracılığıyla alinasyonun uç noktası]. Onun yıllarca taksi sürücülüğü yaptığını ve yavaş yavaş inakine aracılığıyla aline olduğunu ve kendisini makine olarak algıladığını görüyoruz. Bu, insanın, tün boyutlanın nasıl alaşağı ettiğini ve nasıl dışsal bir nesnenin boyutları durumuna geldiğini göstermektedir. Bu aline olmaktır ve bu konuyu Marx

55 Alinasyonu çağdaş bilginler ve çevirmenler, son olarak, Ez hod bigeneği [kendine yabancılaşma] diye çevirmişlerdir

ve uzun bir terim olamkatna [!] başka, gerçekte sonuna mastar eki getirilmiş bir cümledir ve aslında Farsça bir söyleyiş değildir. Farsça bilenler için anlaşılır değildir. Batılı filozofların ve toplumbilimcilerin bu konuda yaptıkları -mi felsefi ya da bilimsel bir konuyu anlatmak için amiyane ve hatta hurafelik bir terimi hal dilinden almaktadırlar-bizim için ders olmalıdır. Özellikle de bu terim halk dilimizde ve mesh [bozulma] terimi de kültürümüzde vardır.

yetkin insan konusunda, Herbert Marcuse ise 'Tek Boyutlu İnsan' da ele almaktadır.

Marx, bütün toplumsal düzenlerde, tarih boyunca doğal insanın olgusal gerçeğinin olumsuzlanıp inkar edildiğine ve aslında insanın olgusal gerçeğinin gereksinim -yani doğaya teslim- olduğuna ve onun çalışma etkenini doğa karşıtı olma ve doğaya egemen olma duygusunun bağısladığına inanmaktadır.

Çünkü gerçekte çalışmak, doğa karşıtı bir etkidir. Oysa insan yüzde yüz doğal bir olgudur ve doğaya uyumludur.

Herbert Marcuse ise, günümüz toplumsal düzeninde insanın tüm boyutlarının olumsuzlandığını ve onun için sadece kuru bir mantıksal bir boyut kaldığını, birkaç boyutlu olan varlığının gerçeğinin tek boyutlu bir varlık biçimine [Unidimensionnel] dönüşüp bozulduğunu söylemektedir.

Alınasyon konusunu Marx, başlangıçta, ahlaki sosyalistler grubunda

Hegel'in toplumbilimci ve toplurucu öğrencilerinden biri olduğu dönemden başlayarak almıştır. Ahlaki sosyalistler Marx'tan önce, burjuvazi düzeninde ve de ortaçağ kilisesinin din düzeninde, insanın alınasyonu konusunu gündeme getirmişlerdir. Çünkü bunlar, her iki toplumsal düzene, hem eski [kilise ruhaniliği] ve hem de yeni [maddi burjuvazi] düzene karşıydılar. Çünkü hem sosyalistler, hem de ahlakçı; ayrıca insanın hem züht, hem de para yoluyla aline olduğuna -yani tam olarak çelişik iki şey yoluyla; ne kadar da doğru söylediklerini görüyoruz- inanmaktaydılar. Yani meslekten bir zahit olarak bir köşeye çekilenler tam ve yetkin insan değildirler ve hem de paraya tapanlar ve faiz yiyenler, insani benliklerini duyumsayamamaktadırlar. Bütün boyutları alt üst olmuştur, ters yüz olmuş ve bir nesne haline gelmişler, kendilerini para olarak algılar olmuşlardır. İşte burada, İslam'ın hem ruhbanlığa ve hem de

dünyazedeliğe şiddetli karşı çıkışı tam olarak aydınlanmaktadır. Ayrıca burada, ruhhanlığın ya da ahiretzedeliğin [insan olgunluğunun göstergesi olan ahiretçilik değil] bilimsel ve gerçek kavramı ve de alçakça maddi bencillik ya da burjuvazi ruhu veya para düşkünlüğü demek olan dünya anlaşılabilir.

ALİNE EDENLER

1- Hurafelik ya da Bozulmuş Dinler Tarih boyunca, bütün hurafelik dinler, insanı aline etmişlerdir. İnsanı güçleri ve insanda bulunan gerçek değerleri ve asaletleri olumsuzladıkları, her şeyi ruhlara, cinllere, gaybi güçlere ve görüngülerin, yıldızların uzaklaşmalarına bağladıkları için insanı kendinden uzaklaştırıyorlar, bahtsız, zavallı bir duruma sokuyorlar ve gözle görülmeyen güçlerin ve doğa ötesi sayısız etkenlerin oyuncağı kılıyorlardı. Geçmişteki insana bir bakımdan; onun gecesi gündüzü, cinleri, devleri, perileri, uğursuz yelleri, tüm bu yıldızlar arasından iki yıldızın birbirine yaklaşıp uzaklaşmasının uğursuzluğunu, kötü ve şerli ruhları kendisinden nasıl, uzaklaştıracağım düşünmekle geçmektedir. O, kendi karnını doyuracak güçte değildir, ama tanrılar [alihe] sürüsünü, ruhları ve yazgısında etki ve rolleri bulunan her şeyi hoşnut tutmaALİ ŞERİFTİ 195

lıdır. Hatta çocuğunu onlara kurban etmelidir. Kını tapınaklarda, kendisinden el çekmeleri için yeni damat, karısını evliliğin ilk gecesinde onlara ve aracılara vermelidir.

Bunlar hep insanın, tüm bu gaybi güçler, ruhlar ve cinler yoluyla aline olmasıdır.

Ona, yazgısına, yaşayışına, düşüncesine ve ruhuna musaHat olan onca

etkenlerin sayısı, teinsilcilerinin işleri daha bir yoluna girsin diye yıldan yıla

artmakta ve etkileri günden güne çoğalmaktadır. Ve bahtı kara insan, sürekli

olarak, yerde, gökte, denizde, ormanda, dağda, ovada, hatta haininin hazinelerinde dalgalanan karaltıların, vehimlerin, gök tanrıları sürüsünün, sayısız ruhların ve irili ufaklı cinlerin gölgesi altında yaşamak zorunda alınaktan başka, her doğa olayından, doğadaki her renkten, her şekil ve durundan korkmak ve onu başka bir bahtsızlığın, başka bir lanetin göstergesi sayınak, hatta kimi nesnelere gizemli güçler, gaybi ve tuhaf özellikler ve esrarlı güçler görmek durumundadır; hepsini kendi üzerinde, her hareketi ve durumu üzerinde etkili olarak bilinek, onlarla ilgili olarak, yine büyücülerden, üfürükçülerden, muskacılardan, falcılardan, müneccimlerden, rahiplerden, cincilerden, ruhçulardan, acayip ve garayip işlerin aracılardan ve uzmanlarından, din mütevellilerinden, tapınakların danışmanlarından bir sürü kimseyi canına, malına, namusuna, toplumuna, hayatına, düşüncesine, aklına, özgürlüğüne ve insani kişiliğine musahat kılmak, ayrıca çalışma ve çilesinin ürününü bu sınıfa -ki bu sınıftakiler, ruhveriyazet ehli olup başka bir alemin işlerine dalmış kimselerdir ve sonuçta çalışına ve zahmetle bir ilgileri yoktur- haraç olarak vermek, onca korkudan, her yanından tehlike ve korku yağın ve hayatı ona vahşet evi olarak gösteren bir dünyadan, çaresiz, sadece şirk tapınaklarına, kiliselere ve bu rahiplerin, kahinlerin ve ahbarın vs. sıcak ve güven verici sığınaklarına kaçmak, onların ellerini ayaklarını öpmek, kurbanlar sunmak, adaklar adamak, hatta kızını vakfemek, oğlunu kurban etmek durumundadır [ki başlangıçta orospuluk, bu tür tapınaklarda yaygın bir dini gelenek olup kadınları aşağılık maddi hayattan, bencillikten ve evlilik dünyasından, evden ve aileden uzaklaşmaya, kendilerini tanrıya adanmaya, tapınaklarda tayı kullarına, tapınakların ziyaretçilerine, ibadetçilerine ve mütevellilerine genel vakıf ınalı olmaya

teşvik ediyorlardı.]

İşte burada tevhidin anlamı açıklık kazanmaktadır. Bu şirki anlamadan tevhid anlaşılabilir. Tanrı'nın çok değil bir oluşu, konunun görkemliliğini göstermez.

Çünkü tevhid, tüm bunları hiç durumuna getiren bir darbedir. Bütün varlıkta, bu alemin tününde, bu dünyada ve o dünyada, hiç kimsede, hiçbir şeyde, hiçbir yerde ve hiçbir zaman, hiçbir gücü, kudreti, etkiyi, etkeni, nedeni, rolü ve iradeyi yerinde bırakmaz ve bütün yalancı güçleri, mevhuun korkulan, tehlike noktalarını ve etki nedenlerini yok eder ve insanı aline eden bütün güçleri ve etkenleri olumsuzlar; tevhidin başlangıcı, insanın imanında ve dünya görüşünde tevhide ortam hazırlayıcı keskin 'la' kılıcı, göksel tanrıları ve onları

iSLAM BiLiM
rın yersel temsilcilerini dünyada etkisiz duruma getirir.

Şirk dininde kargaşa, çelişki ve parçalanmayla dolu böyle bir dünyayı gördüğümüzde ve insanı, masuun, aldatılmış ve aciz bir kuş gibi şahinlerin, leş kargalarının, devlerin, şeytanların, korkunç gölge ve karaltıların, aldatma tuzaklarının, tutsaklık kapanlarının ve yağma tasmalarının elinde ve ağzında gördüğümüzde La havle vela kuvvete illa billah şiarının -ki şimdi sadece ölümle ilgili olarak kullanılır, ölümü çağırıştırır- ne geniş arılamı -tüm varlığın genişliğince- olduğunu, ne denli derin -insan ruhunun ve insanlık tarihinin kültürünün derinliğince- olduğunu ve nasıl bir gücü -devriinci güç- bulunduğunu anlayabiliriz.

2- Büyü Büyü de hurafelik dinler gibi, insanı tüm hareketlerinde ve davranışlarında cinlerin ve kötü ruhların oyuncağı olarak görür, onu sağlar ve insanı düşünsel olarak kötüye kullanır. Öyle ki cinlerin, insana hulül etmeye, zarar

vermeye hazır olduğunu sanır. Bu bakımdan, sürekli olarak cinlere yakarıştı ve övgüde bulunma, onlardan korkup kaçma ve onlara sığınma durumundadır.

Bu yüzden büyü ve büyücülük düzeninde insan, kendisini bağımsız olarak algılayamaz.

3- Şirk Dinler tarihinde dinlerin değişim ve evriminin bu aşamasında insan, efsaneler [mitoloji] aşamasından, çeşitli tür tanrılarına, doğa güçlerine tapımaya, ruha tapıcılığa [animisme], fetişizme ve mutlak büyücülüğe yükselmiştir.

[Bununla birlikte her üst ve gelişkin aşamada daha bedevi aşamaların.

din ve inançlarının kalıntıları yerinde kalmaktadır. Öyle ki büyücülük ve

yıldızlara tapıcılık, tarihin, evrim bakımından en son ve en yetkin aşamasında,

yeni İslam tarihinde bile, İslam' ın bu ikisiyle yaptığı şiddetli ve açık savaşa

karşın varolmuş ve olmaktadır. Geçmişte Müslüman toplumların halife ve

sultanlarının saraylarında bile, cihad için de yıldızların uğurlu ve uğursuzluğu

göz önüne alınır ve türlü büyülerle, gizli ya da açık ilgileniyordu. Hatta kimi

dini kitaplarımıza da bunun kalıntıları yansımıştır] Şirkte, dini toplum Tanrı'ya

-onun açık ve evrensel kavramıyla ve ayrıca Tanrı'nın yüce ve inavere.i

sıfatlarıyla- tapıcılıkta belirli bir aşamaya varmıştır. Fakat Tanrı, dünyada birkaç

kutupta, değişik ya da çelişik güç ve yönlerde tecelli etmekte ya da varlık

aleninde var olan rütbe, güç, sorumluluk ve işlerden oluşan çeşitli mertebeler

zincirinden oluşmuş bir manzume ve örgüt biçiminde bulunmaktadır bu aşamada.

Şirk, insanı, birkaç ya da bir sürü ayrı ve çeşitli güçlerce yaratılmış, zorunlu,

onlara bağımlı, onlardan etkilenen bir varlık olarak parçalamaktadır. İnsan,

alemin ve insanın bir sürü mabudun, yaratıcının, tanrının, işin içinde bulunan

akıl ve gücün ürünü ve oynacağı olduğuna inandığında, onun bütün hayatı ve

56 islami görüş açısından, tevhidi olmayan her dünya görüşü ve inanç genel anlamda şirk olmakla birlikte, özel

anlamda şirkin [alemdeki yüce Tanrı'nın yaratma gücüne, tedbir ve etkisine bir başkasının ortak olması] gereği,

çevresinde etken ya da etkenlerin de bir işte etkili olduğu sanılan tanrı ya, hatta büyük tanrıya inanmaktır.

ALi ŞERiATi 197

insanlığı, varlık olarak mabudlar arasında bölünmesine, ilişkisinin bu çeşitli ve hatta çelişik kutuplar arasında tanzim edilmesine harcanmış olur ve yolunu şaşınmış bir yalnız gibi hisseder kendisini; her biri bir başka yöne giden bir sürü ayak izinin bulunduğu, her yönden ayrı bir ses ve çağrının duyulduğu bir çölde bulur kendisini. Hurafelik dinler geneldir. Şirk ise bir tür özel hurafelik din olup insanı tanımların sayısınca parçalar ve gövdesini kendisinin özünden arındırır. Alemin parça parça olduğunda ve güçte, tedbirde, özde, felsefede ve aynaçta vs. çelişki ve ayrılık dizgesinin yaratılışı gerçekleştiğinde insan da kendisini somut bir kimlik ve cevher, belirli ve bilinen bir varlık olarak göremez, hayatını ve yazgısını da kesin ve gerçek bir felsefe ve anlamlar bulamaz. Varlık alemindeki şirk, kesintisiz olarak, alemin varlığındaki şirki, ardından da ademin varlığındaki şirki arkasından getirir; buysa korkunç ve delirtici bir sıkıntıdır; Kendi özünde kuşku ve şirk.

4- Züht Züht diyorum ama sakınma ve arınma anlamında, özellikle de İslam'ın söylediği yüce, ileri ve olumlu anlamıyla, takva anlamıyla kullanıyorsunuz.

Tersine, insan bireyindeki en temel doğal güdülerle savaşım, bunların olumsuzlanıp dışlanması ve öldürülmesi anlamına alıyorsunuz zühdü. Bu güdüler, bir insanın oluş boyutlarından birer parçadırlar. Gerçek insan, tüm bu güdülerini varlığında bulunduran insandır. Züht -güdülerden biri olarak ya da bir

hedef olarak- bireyin kendi eliyle gerçek insanın asil ve gerçek yönelişlerinin
ldinilerini ya da birçoğunu yerle bir eder ve ortadan kaldırır. Böylece insan,
eksilmiş, yetersizleşmiş ve nakışlaşmış olur.

Çünkü gerçek insan, doğa ve yaratılış insanıdır, yani yaratıldığı şekliyle
varlığını sürdüren insandır. Allah, bu insanı çeşitli boyutlarıyla yaratmış ve
övmüştür. [insanı en güzel biçimde yarattık]. Onun yaratılışsal ve doğal özelliklerinden
birinde en küçük saf dışı etine ve değiştirme ortaya çıkaran her
etken, insanı gerçek kimliğine yabancılaştırmıştır. İslan1' da doğal ve hatta dışsal
şekildeki en küçük değişikliğin yaratılışın bozulması olarak algılanıp şiddetle
yasaklanması buradan kaynaklanmaktadır.

Bir köşeye çekilme ve inziva isteğinin burada zühtten ayrı olduğunu belirtmeliyim.

Zulüm ve baskı düzeninde bir grup, mevcut durumla ve kirli

insanlarla birlik olur. Anlıklarını korumak isteyenler, temiz kalmak isteyen
bilginler, zeki insanlar ve büyük kişilikler, bir köşeye çekilip münzevi olurlar.

Bu ise egemen düzen karşısında bir tepkidir. diye inananların tersine ben,

bunların zalimlerin saldırıları için en güzel yol açıcılar ve engelleri ortadan

kaldıranlar olduklarına inanıyorum. Büyük bir insan inzivaya çekildiğinde,

kendi eliyle, zulme engel olan büyük bir kişiliği zalimin ayakları önünde

kurban etmektedir. Böyle biri, nıaktulü kendisi olan bir katildir. O, eli iyi adın

arınmışlık kanına bulaşnı asın diye, cinayetler işleyeninin çıkarı doğrultusunda

bedavadan cinayet işlemiştir. Bunlar, kendi kendilerini satanlardan daha kötüdürler.

Çünkü kendi kendilerini satanlar, sadece kendilerini satınakta ve böy198

iSLAM BiLiM

lecekendilerini alçaltmaktadırlar, yani kendilerini halka gösterip sonra da zalime

satmakta, başlarını halifenin sarayının penceresinden sokmakta ve kimseyi aldatmamaktadırlar. Fakat sahneden kaybolan, halkı kara yazgısıyla başa bırakan, kendi kurtuluşlarını ve cennetlerini sağlama derdine düşen, bir köşeye kıvrılan, başlarını Tanrı tapınağının deliğinden içeri sokan ikinci gruptakiler, çoklarını sahneden uzaklaştırmaktadırlar.

Ali [a.s], ne zaman inzivaya çekilmiş tir Ali' nin susması, inzivaya çekilmek anlamına gelmemektedir. Oluşturulan koşullarda Ali, hak isterneyi sürdürseydi ve yönetimi ele geçirmek için direktseydi yeni toplumun birlik ve varlığı ve genç İslam hareketi sarsılırdı. Ali, güç kazanma üzerindeki bu iç siyaset kargaşasında suskun kaldı. Ya toplumsal hayatta Asla! Savaş [Bizans, İran ve iç savaş] sırasında dış düşman karşısında merkezi gücü ve düşünce birliğini korumak amacıyla iç anlaşmazlıklara ve bireysel haksızlıklara katılanın anlamı, tam tersine, siyasi sorumluluğu, toplumsal gelişme sorumluluğunu üstlenmek ve iman için ve halk yolunda, hareket ve güç yolunda, halkın başarısını garantileme uğrunda en büyük görevi yerine getirmek demektir. Takva, bu anlamdadır. Yoksa bireyin, toplumsal hayatında insanı bir boyutunu geliştirmek için başka bir boyutunu öldürmesi demek değildir takva. Züht ise riyazet [sıkıntı] çekmek ve başka bir boyutu ve başka boyutları olumsuzlamak anlamındadır. Eğer riyazetçi zahitlerle temasınız olursa, onların eksik oluşlarını tam olarak anlayabilirsiniz; onların bir boyutta oldukça geliştiklerini, fakat insanı boyutlarda normal insan olmadıklarını pek çok şeyi anlamadıklarını ve çoğunlukla, öldürülmüş güdünün güç, yöneliş ve eğiliminin başka bir güdüye aktarılmış olduğunu anlayabilirsiniz. Örneğin İran'ın tanınmış siyasetçilerinden birinin [Meşrutiyet devriminin başında birçok mertebede şehit olmuştu meşrutiyet

içinde yine de diri kalmak için] kardeşi, son derece zahit ve takva bir adamdı. Yani her türlü insanı ve gayri insanı davranıştan kaçınıyordu, bir tatsızlık olmasın diye. Yetmiş, seksen, doksan yıl yaşadı [bu gibiler amma da yaşıyorlar] ve bunca yıl boyunca dünyada sadece tek bir şeye önem veriyordu; o da yemek idi.

Meşhur bir söz vardır; Eğlenirken kumandanlada eğlenin, ama yemeğinizi zahitlerle yiyin. Bu söz, zahitleri ve riyazetçileri ne güzel tanımlamaktadır.

Sözünü ettiğim bu zahit kişiye sormuşlardı; Siz ki doksan yıl yaşadınız; gençliğinizde cinsel güdüyle neler yaptınız

Sürekli olarak evradla, zikirle ya da dua okumakla meşgul olan ve Allah'ı zikretmekten geri kalınamak için kimseyle konuşmayan ve gece gündüz sadece sofraya kurulduğu zaman önündeki dua kitabını ya da Kur'an'ı toplayan ve ancak dua ile yemek arasında bulabildiği küçük bir fırsatta kendisiyle konuşulabilen bu zahit kişi şöyle cevap verir;

O günlerde genellikle, yağ daha boldu bugünkünün tersine ve daha saali ŞERİFTİ 199

ıydı. Koyun yağı boldu. Her yemek tabağında yarım parmak kalınlığında yağ olurdu. Herkes eliyle yemek yerdi. Şimdiki gibi değildi. Şimdi yemeği elinle tatmak bile mümkün değil. Elimi yemek tabağına, özellikle tavuklu fısincan yemeği sıcak, yumuşak ve yağlı olduğunda, çıplak parmaklarımla hafifçe ve yavaşça daldırırdım ... Sonra ... Bir hal değişimi olurdu ... Bağışlayın ... Suya ihtiyacım olurdu.

5- Makinizm Makineleşine, insanın, sanayi toplumunda sınıf ve sömürü işlerinde haline olmasına neden olmaktadır. Böylesi bir sistemde zayıf olanın tam anlamıyla

programlanmakta, insan çalışması teknik ve mekanik bir biçim kazanmakta, bireyin çalışması tek boyutlu olmaktadır. Her birey sadece küçük bir hareketle bir iş yapmakta -bir aracın tümünün üretimini gerçekleştirmemekte- ve insan ömü boyunca, bu sınırlı ve anlamsız hareket dışında başka bir iş yapmamaktadır. Bunun en güzel örneği Charlie Chaplin'in 'Asrın Zamanları' filmidir.

6- Teknokrasi ve Bürokrasi Teknokrasi ve bürokrasi, günümüz dünyasına egemen iki sistemin olup hatta sosyalist ülkeler de -ki ilerleyip teknokrasi ve bürokrasi aşamasına girmişlerdir- bundan güvencede değildirler. Bu iki sistem insana bindirilmiş olan iki özel çalışma biçimidir. Bu yönetim ya da teknik mekanizmada insan, bir vida, bir civata, bir conta vs. -iş makinesinin gerektirdiği her neyse- durumuna girmektedir; çeşitli boyutları ve seçme özgürlüğü bulunan bir insan durumuna değil. Ve ömrünün sonuna değil, işin bütünü değil, özel bir işlemin gerçekleştirilmesindedir.

İşçi insan, makine ve bürokrasi düzeninde, gerçekleştirdiği edine karşı öz bilinç duygusu taşımamaktadır [aline olması, kendisini tanıması ve ne yaptığını anlarması işte burada anlaşılmalıdır].

Birey, banka ya da borsa kurumları gibi büyük bir kuruma ya da örneğin havacılık kurumunda çalışmaktadır, ama uçağın havaalanından kalkıp inişini sağlayan hareketler dizgesini -ki tek bir iş ya da işlemdir- yapmamakta, sadece bu esas işin bir parçasından sorumludur. Sadece şu viciaları sıkmakta ya da şu kağıtları imzalamaktadır -Reis Bey' dir- ya da sadece Reis Bey'in durumunu, mizacını, ilgilerini ve huzurunu gözetmektedir -rner'us [memur] beydir- veya sadece para saymaktadır veya bir bölümden gelip bir bölüme giden şerit

yanında bu bölümde durup bir cıvatayı somuna geçirip sıkırnaktadır. Bunların hiçbiri iş değildir, bir işi -anlamlı bulunan bir işi- oluşturan yüzlerce devinimden biridir. Otuz yıldır anlamsız ayrıntıya ilişkin bir devinimni yineleyen kişi, kendi davranışının bilincinde değildir. O, kendi yönetiminde, birbiriyle uyumlu olarak bir eyleme ya da bir mala dönüşen devinimler dizgesinden habersizdir.

Anlamlı işi yapan, şirket ya da fabrika sistimidir; insan anlamsız devinimleri yineleyip durmaktadır. Dolayısıyla o, anlamsız soyut -kendisi açısından bir devinimni örneğinin sonuna değin gerçekleştirip durmaktadır. Gerçek insan eylemde bulunan, iş yapan, buna karşı bilinçli olan, eyleminin sonuç ve hede200

iSLAM BiliM

finden haberli olan ve bu hedef yolunda, bu sonucu kazanmak ve yaratmak yolunda eylemini şekillendiren, onu öncülerini planlayan, seçen, araçları ve çalışma biçimini yaratan bir varlıktır; bu ise bunların hiçbirini yapmamaktadır.

Tohumu ekem, hasat eden, harmanda taneyi sarnandan ayırıp değirnene götüren, un yapan ve sonra da ekmeğini yiyen çiftçininkinin tam tersidir durum.

Çiftçi, yaptığı işin bilincindedir. Eylemini kendisi seçmiştir, eylemini ereksel nedeninin sonucudur; aline olmamıştır. Bürokrasi ya da teknokrasi sistemindeki birey ise etken olmayan ve bir parça ya da bir şube durumuna gelmiş olan insandır. İş sahibi değil hizmetlidir. İş sahibi -gerçek anlamıyla- bireyi istihdam eden yani kullanan, sonra da çaptan düştüğü için emekliye ayıran, sakata çıkaran bir idare ya da fabrikadır.

Ernekliye ayrılınca yıkılanları hiç görmediniz mi Bu gibi kimseler, varlık felsefelerini yitiriniştirler. Kendisinde değildir kendisi. Yerleştiği ve yapıştığı yerden [makam] dışarıda hiçbir şey değildir. O, orada resmi görevlilerin yönetiini

bölümünün dördüncü dairesinin sayın başkanı olarak bulunmuştur. Görüldüğü

gibi, koyunun kırkbayın gibi çektikçe gelen şu upuzun cümlelerin tümünde

tek kelime insan adı yoktur. Sadece konum ya da ınakam adı bulunmalıdır

ve bu birey, bu cümleyi kendi adı olarak algılıyordu ve konum ya da

makarn yoluyla aline olmuştu. Yani kendi gerçek benliği ve gerçek kişiliği yerine

onu algılıyordu [kendine yabancılaşma, kendisi olmayanın, kendisine hulül

etmesi]. Binekli olup eve geldiği ve artık resmîlik taşımadığı şu anda aslında

adının bulunmadığını görmektedir. Şimdi zorla, kendisine, çevresindekilere

ve hatta karısına, otuz kırk yıl önce adının, Hacı Hüseyin'in oğlu Hasan

Bey olduğunu anımsatmalıdır. Kendisi bile böyle temiz bir kişiliğe yabancıdır.

Çalışan insan, çalışma sırasında çalışma şekline egeinendi hep ve çalışına

şeklini kendisi belirliyordu. Ama şimdi ona egemen olan çalışma şeklidir, iş

ınakinesidir, iş aracıdır. O ise, büyük bürokrasi binasında bir tuğla gibi ya da

bu makine binasında bir civata gibi tutturulmuştur. Asrf Zamanlar filininde,

işçinin saatinin kolundan çözülüp çarkın dişlileri arasına girdiğini, kendisinin

de saatini çıkarmak için makinenin içine girdiğini ve büyük makinenin

onu yuttuğunu, çarkın içinde ve türlü dişliler arasında tutsak ve ezilmiş olarak

kaldığını, bağırma bile gücünün yetmediğini, çünkü bir halkanın, boynunu

şiddetle sıktığını görüyoruz. Bu, günümüz insanın ınakine aracılığıyla, yani

bürokrasi ve teknokrasiyi doğuran Makinizrn57 aracılığıyla alinasyonun sernbo-

57 Maşinder Esaret-i Maşinism [Makinizmin Esaretindeki Makine] adıyla Tahran Üniversitesi'nde
verdiğim

konferansta söylemiştim. Benim makinizme getirdiğim eleştiriye, kimi kıyasçı ve aceleci aydınlar
benim makineye

olan inancımın zayıflığına yarmuşlar ve sonuç olarak örneğin yolculuk için jetin eşekten daha iyi
olduğunu

bana kanıtlamışlardır! Oysa makinizim makine değildir; scientism nasıl bilim değilse ve natüralizm nasıl doğa

değilse makinizm de makine değildir. Makinizm, makineye ve de insana yüklenen .sınai rekabet sermayedarlığı

sistemidir. Makinenin kurtuluşu için makinizmi yıkmak gerekmektedir. Görüyoruz ki hüküm, fetva, mahküm etme

ve eleştiride gösterilen uygunsuz, yüzeysel, aceleci ve özensiz yargılar, okumuşlar arasında da kimi zaman

avam ve onun müteveli ve gözeticileri arasında olduğu gibi seyretmektedir! Görüyoruz ki hüküm, fetva, mahküm

ALi ŞERİFTİ 201

lik cisimlenişidir.

7 ~ Sınıfsal Düzen Sınıflandırıcı her etken insanı aline eder. Sınıfsal düzen, insanı, sömüren ve sömürülene, efendi ve köleye dönüştürmektedir ki hiçbirisi de tain insan değildir bunların. Ya Ionesco' nun deyişiyle gergedandırlar, ya da Kafka'nın deyişiyle dönüşüm geçirmişlerdir. Sınıfsal düzende, sınıfsal çelişki etkeni toplumdadır; bu etken, tek bir insanı, bir özü, bu insanlık dışı kutuplara ayırılmaktadır.

İnsan, sınıfsal düzende aline olmaktadır. Çünkü insan, sömürülmüş sınıfta yer aldığında kendini ve kendi olanaklarını sağlıklı insandan daha az duyunsamaktadır, sömüren sınıfta yer aldığıdaysa konum ve sınıfının kendisine verdiği güçleri kendi özsel güçlerinden saymakta ve özelliklerini ve olanaklarını, bir insan bireyi olarak kendi gerçek olanaklarından daha çok duyunsamaktadır.

Küçük ama derinlikli olan 'Sömürenin Portresi' hakkında bir önsözle

birlikte 'Sömürülenin Portresi' kitabının yazarı Albert Meınını'nin deyişiyle

sömürü, sadece sömürgeleştirilmiş dünya insanım başkalaştırmakla kalmamış,

Avrupalı insanı da sömüren insanlık dışı bir çehreye dönüştürmüştür.

Söylediğim gibi işte bu sınıfsal etken, insanı parçalamakta, mazlun, mahruun ve mahkum bir varlık ya da katil, zalim, hakim ve gasıp bir varlık haline getirmektedir; insan Habil ve Kabil' e dönüşmektedir. Kabiki düzenin sünnesi, nüfuzu ve gücü, tekelci egemenlik ve mülkiyet, sonuçta da sınıfsal düzen, tek insanı [Ademoğlunu] insanlık dışı dört tipe ayırmaktadır ki bu dört tipin her biri, hayvanı bir tipin özelliklerini kendi insanı gerçek, yaratılışsal ve uyumlu özelliği yerine algılamakta ve kendilerine hulfil ettirmektedirler; Kurt, tilki, fare ve koyun gibi.

8- Aşk ve İman Aşk da bir tür aline edicidir. İster insanı aşk olsun, ister tanrısal aşk olsun fark etmez. Vahdet-i vücuddaki sufıyane şekline en büyük örnek Hallac'tır. O, şöyle diyordu; Cübbemin içinde Allah'tan başka kimse yok. Bu, insanın aline oluşunun en güzel itirafıdır. Hallac' ın bu duyguyu taşıdığına gerçekliğinde kuşku yok, ama Hallac'taki bu duygu gerçek değildir. Avam ve avamın temsilcileri, bu ikisi arasındaki farkı -duyguda insanın sadık oluşunu ve insanda duygunun sadık oluşunu- anlamadılar ya da anladılar da, anladık demeyi uygun görmediler.

Hallac'ın seçtiği ölümden, duygusunda sadık olduğu anlaşılmaktadır; söylediğini gerçekten bulmaktadır. Fakat bulmuş olduğu şey, bir hastalıktı, kendisini gerçekten o duruında duyunsamıyordu ve Allah'ı kendi yerinde görüyordu.

etme ve eleştiride gösterilen uygunsuz, yüzeysel, aceleci ve özensiz yargılar, okumuşlar arasında da kimi zaman

avam ve onun mütevellî ve gözeticileri arasında olduğu gibi seyretmektedir! Çoğunlukla bir yazıyı yüzlerce kez

reddetmek, suçlamak, ona saldırmak ve sövmek yerine o yazı bir kez daha okunursa güçlük giderilmiş olur.

Hatta kimi konularda tek bir kere okunsaydı bir güçlülük giderilmiş olur. Hatta kimi konularda tek bir

kere

okunsaydı bir güçlük ortaya çıkmazdı.

202 İSLAM BİLİMİ

Cüneyd-i Bağdadi şöyle diyordu; Benim boğazımdan ve dilimden, yıllardır sadece Allah konuşmaktadır. Tıpkı kendisinin taksi olduğunu sanan adam gibi o da kendisinin Allah olduğunu sanıyordu. Ya da şu dervişin hikayesini duymuşsunuzdur; Veda etmek ve Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmak için tarikat pirinin yanına gelip şöyle der derviş; Mekke'ye gitmek istiyorum, Allah'a ısrarla geldim. Hazret, çubuğunu yere koyup şöyle der; Uzak yola gitme, gel beni tavaf et. [Efendiye bakın, kendisini Kabe yerine koyuyor] Kabe Allah'ın evi demektir, fakir de Allah'ın hakiki ikamet yeridir. Kabe' den daha iyi. Kabe, sudan topraktan yapılmış, buysa candan yürekten ... İşte bu güzelim sözlerden bir kısmı.

Başkalaşmış insan, işte bu.

Yerel aşklardan ise, bir başkası delicesine sevilir ya da bir mürit olarak kendinden geçmişcesine birine bağlanılır, şüursuzlar ve cahiller bile keramet sahibi olarak görülür. Denir ki; Bizim efendi, sıradan konuları anlayan kimselerden daha büyüktür. Onlar, sadece biz sıradan kişilerin anlamadıkları konuları anlarlar. Böylesi kişiler, şeyhi karşısında sadece akletme ve ayırt etme gücünü yitirmekle kalmaz, dinini, hatta duygularını da olumsuzlar.

Derler ki takvasıyla, dünyevi işlere bulaşmamasıyla mütaassıp ve inançlı birkaç müridin gözünde tanınmış ve bilinmiş bir şeyh vardı. Şehrin rintleri, bu şeyhin dünya işlerinden o kadar da habersiz olmadığını, kısacası bulğa ermiş çocuklara karşı özel bir dünyevi ilgisi bulunduğunu keşfettiler

Ortalığı karıştırıcı böyle bir buluşun sevinciyle hemen müriilerin yanına gittiler. Bu faciayı şeyhin bağılılarına iyice anlatınak için büyük bir özen ve çaba gösteriyorlardı. Müritler, birden onların hayallerini suya düşürdüler; Bu kadarcık şey için bunca rnuarnrna nedir Bizim yıllarca bildiklerimizin yanında bu bir şey değil bile.

Onlar büyük bir şaşkınlıkla sordular; Sizin kutsal şeyhiniz için, livata nasıl önemsiz sayılabilir

Müriller açıkladılar; Hayır siz bilmiyorsunuz. Biz onunla yakından temasımız olduğu için biliyoruz. Onun bu arnelden kastı, Allah etmesin, nefesine kulluk değildir. Bu iş onun rnizacına yerleşmiş.

Ne olursa olsun, seçme, bilinç, beğeni, kabul, değerlendirme, tad alma, şeyhin, sevgilinin ve rnaşukun güzelliklerini ve erdemlerini yüceitme ve övrne sınırı aştığında ve delilik ve çıldırırna aşamasına geldiğinde aşk ve bağılılık, bireyi başka bir birey aracılığıyla aline eder.

Bu olgu, dört şekilde sornutlaştırılabilir;

a- Suftyane ya da ilahf alinasyon; tasavvufl vahdet-i vücudda ve Hululiye fırkasında görüldüğü gibi. Bayezid-i Bistarni şöyle der; Ben, kabuğundan· sıynlan yılan gibi Bayezidlikten sıyrılıp hepten o oldum. Belki de Cüneyd'in şu sözü, böyle bir dönüşüme neden olan ortarn ve koşulların anlaşılmasında okuyucu zihninde yardımcı olacaktır;

ALi ŞERiATi 203

Ben ışığa baktım ve ışığa bakmayı otuz yıl sürdürdüm, böylece ışık oldum.

Hallac, sufiyane alinasyonun, yani etkeni ruhani bir aşk olan ve cezbe,

tapınma ve dini sevgiden dönüşmüş bir durumdan kaynaklanan mabud aracılığıyla

aline alınanın anlaşılmasında en büyük örnektir. Elbette bununla cezbenin doruk noktasına ulaşarak, coşkulu bir ihlasla Allah' a kullukta bulunmak ve Allah'ın eelali ve gücü karşısında hayrete kapılmak-ki Ali' de daha da belirgindir- arasında fark olduğunu anlatmaya gerek yok Çünkü bu durum -güçlü ve yoğun olmakla birlikte- insanın özbilincinden ve Allah bilincinden kaynaklanmaktadır.

Hayret, bir mutlak küçülmenin bir mutlak büyüklüğün karşısında bulunmasından kaynaklanan doğal bir durumdur. Bu mesafeyi bu mutlak büyüklüğü ve bu mutlak küçülmeyi, hakir bir ruh ve düşünce anlayamaz hiç kuşkusuz. Aline olmuş birinin ruh ve düşüncesi de böyledir; böyle bir kişide bu ikisi de felç olmuştur.

b- Kutsal ve ruhanî alinasyon; Kimi zaman, kimi tiplerin yüzünde bir tür ruh durumu ya da çekim hissedilmektedir ki belirli bir adı, belirli bir kavramı yoktur bu durumun, ama kalpleri mıknatıs gibi çekmektedir. Bu çekim, ne bilimsel, ne düşünsel, ne sanatsal, ne toplumsal, ne siyasal, ne de ailesel bir erdemdir; hiçbir şey değildir, ama yine de bir şeydir. Bence bir insanın yaratılışının ve dini duygusunun derinliğinden su yüzüne çıkan bu çekim, daha çok din! çevrelerde ve insanlar arasındaki dini ilişkide belirgindir. Bu, yaygın söyleyişle ruhanilik ya da kutsallık adı verilen şeydir ve dinlerde resmî ruhanilik sınıfı kurumunu ortaya çıkaran ilişkinin ta kendisidir. Sadece İslam, bunun yerine hikmeti ya da bilgiyi ya da fikhî veya zikrî yerleştirmiştir. Tüm bu terimler, anlam olarak benzer terimlerdir ve özel bir inanç bilinci, derin bir İslam! tanınış kazanmak ve hidayet bilgisi elde etmek amacıyla. Bu yüzden, bugün de dini merci, dini lider ya da şer' i hakim en iyi bilen olmalıdır. Oysa hiçbir dinde en iyi bilmek şart değildir. Din alimi, din uzmanı, din öğretmeni ve din araştırmacısı

başkadır, ruhani liderlik başkası. Bağlılık [iradet] da denilebilecek

58 Bu kelimeler, eski islam kültür ve bilimlerimizde belirgin terimsel anlamlar kazanmışlarsa da [hikmet=felsefe,

ilim=insani, doğal ve dini uzmanlık alanlarında özel bilgiler, fıkıh=hukuk, kanunlar, bilimsel ve yan hükümler,

zikir=Kerbela faciasını yada bir derdi anmak ...] bunlar temel anlamlar değildir. Hikmetten amaç, düşünceyi

aydınlatan, insani özbilinç ve tanrısal bilinçtir. Fıkıh ise, islam' ı tanımak ve dini anlamaktır. Zikir, her şeyden daha

derin olarak, yaratılışın ilahi cevherini ve ruhu anmak ve hatırlamak, maverai zatın hazinesinin derinliklerine göz

açmak, Allah'ın ruhunun, Allah'ın özel öğretimlerinin, Allah'ın özel emanetinin taşıyıcısı olan ve bunu canlılarla

birlikte bulunduğu doğada unutan insanın Allah'ın halifesi oluşunu anımsamaktadır!

59 Birkaç kez çeşitli şekillerde değindiğim bu konuyu [ilk kez islam-Şinasi kitabında -ders notlarında değil- ele

almıştım] açıklarken ruhani kelimesinin Hıristiyanlığa ait bir terim olduğunu, bizden sonradan kullanılmaya başlandığını

1, islam'da onun yerine alimin bulunduğunu, din önderleriyle halk arasındaki ilişkinin cismani-ruhani ilişkisi, karanlık-aydınlık ilişkisi ve fizik-metafizik ilişkisi olmayıp son derece basit ve mantıklı bir biçimde öğretmen-

öğrenci ilişkisi olduğunu belirtmişim. Fıkıhla ilgili arneli taklit, islam'da, halk ile din alimleri toplumunun

bilimsel gücü ve bilimsel uzman arasındaki ilişki zorunlu -yani toplumun doğal gereksinimi- olarak ortaya

çıkıştır, tıpkı tıp bilginleri topluluğu ya da makine mühendisleri veya toplum bilimleri hocaları gibi. Fakat öteki

204 İSLAM BİLİM

bu tür, dinlerde, Kur'an'ın deyişiyle rahip ve ahbara kulluk biçiminde ortaya

çıkılmaktadır. Doğu tasavvufundaysa daha çok veliye kulluk biçiminde, mürşide,

kutba ve delile [kılavuza] tam bir itaat ve mutlak bir yöneliş olarak, somut

bir şekilde görünüm kazanmaktadır.

c- Kahraman övücülükten doğan alinasyon; Milli ve siyasi kahramanlara delidinlerdeki

ruhaninin gücü, resmi olarak -yani topluma egemen olan yasal bir hüküm ve resmi bir gelenek olarak-

söz konusudur. islam'da halkın seçimi söz konusuyken, ötekisindeyse halkın başı üzerinde duran bir kanun

sopasıdır. işte bu konuyu resmilerden bir gurup, her yerde, benim ruhaniliğe bütünüyle karşı olduğum biçiminde

yorumlamıştır. Birkaç yönlü çıkar elde etmek için ortaya attıkları bu şayiayı işbirliği edip programlar düzenleyerek

tevatür haline getirdiler. Kimileri içinse tevatür" -burada ve bu şekilde bile- bir belgelilik ve haberde

doğruluk kaynağıdır! Hangi bilinçli, uyanık, insafı, dikkatli, yargılamada ihtiyatlı, araştırmacı ve bir kitabı kendisi

okuyup kendisi değerlendirecek ve anıyacak kadar bağımsız insan bu saplantıya düşmez ki [Çünkü kimilerini

gördüm; bu tür suçlamalarla, uydurmalarla ve saptırmalarla zihni bulanmış bir durumda gidip söz konusu kitabı

açmış, oturup incelemiştir. Şaşırtıcıdır ki gözleri gene bu uydurma, saptırmalarla zihni bulanmış bir durumda

gidip söz konusu kitabı açmış, oturup incelemiştir. Şaşırtıcıdır ki gözleri gene bu uydurma, saptırma ve yalan

yargıları kitapta okumuştur! Ya da daha önce nasıl anıatıldıysa kitabı okuyunca yine öyle anlamıştır]. Oysa ben,

ruhani toplumuna değil ruhani kelimesine karşıyım. Karşı olmamın nedeniyse, gerçek islam alimlerinin şanı,

ruhanilik sıfatı verilmesinden daha yüce görmemdir. ilim havzasını, alimleri, araştırmacıları, islam müçtehitlerini

savunmak amacıyla bu konuları ortaya attım. Yoksa ilim havzasının asaletini, kişiliğini ve büyük değerlerini içte

ve dışta her zaman övmekte olan ben, bu konunun gündemde olduğu sıralarda dini ilim toplumumuzun batının

kültürel sömürü saldırısı karşısında bağımsızlığını koruyan, kuşatılmayan ve hala ruh, düşünce ve hareket

yaratıcı gücü bulunan tek sistem olduğunu söylemişim. Onun dokunulmazlığının bekçiliğini yapmak sadece din

adamlarının değil, doğuda, batı kültürünün sürekli saldırıları karşısında durmaya çalışan bütün aydınların görevi

olduğunu, bu durum karşısındaki her kalem ya da her dilin veya her cephe almanın, doğrudan doğruya sömürürün

uşaklığını yapmak anlamına geleceğini belirtmişim. Ayrıca, talebenin fikir proleteri olduğunu ve günümüz

dünyasında varlığını sürdüremeyeceğini, öğrenci olan ayda otuz ila kırk tümen geliri bulunan ve gelecekte

yoksun bir hiç olduğunu[!] ama aynı zamanda çevrenin baskısına karşı onca direniş gösteren, aşk ve iman

taşıyan bir gence, bu derece yaşamaya ihtiyaç d uyararak yaşayan bir öğeye kimsenin bir şey yapamayacağını dile

getirmişim. Fakat ne olursa olsun, görevleri şayia çıkarmak olanlar, durum ve koşulların gerektiğine göre ve

sipariş edilenler doğrultusunda işlerini görmektedirler; sözün gerçeğinin ve davranış ın gerçekliğinin gerektirdiğine

göre değil. Bu yüzden, kimse Filistin'den, batı ve Siyonizm karşısında dışarıdaki Müslümanlarla birlik olmanın

zorunluluğundan söz etmeye cesaret bulamasın diye, ansızın her yerde, Sünniliğe ve velayet sahibi olmayışa

[velayetten amaçları israil soyunun on iki oluşunun kanıtlanmasıdır!] saldırmaktadırlar.

Dolayısıyla böyle bir suçlama şu anda gereklidir. Suçlanan kişi, bütün eserlerinde, düşüncelerinde ve hayatın

peygamber soyunun aşığı da olsa, bütün insanlık tarihini Şia bakışıyla da görse ve Alevi Şiiliğe herkesten daha

çok dayansa da bir şey değişmez! Ya da ruhani ve aydın hep birbirinden ayrı iki alanda bulunmalı ve aralarında

kötümserliğin kara bulutları dolaşmalıdır ... Öyleyse aydınlar arasında itibarı bulunan falan kişi ya da kurum,

ruhaniliğe karşı olmakla suçlanmalıdır; özel kişiler" den bir grup da onlara karşı suçlama üretmekle uğraşmalıdır.

Sonra da acemice savunmalar gelir ardından. iki toplumsal yüzde görünüm kazanan tek iman, tek -ruh ve tem

amaç, birbirine düşman iki kutup şeklinde gösterilmelidir. Suçlanan kurum ve böyle bir kargaşaya kurban giden

bir birey, ilim havzasına, aydın ve değerli alimlere en ciddi inançları taşısa ve bu inancını defalarca gösterse-de

bir şey değişmez! Konunun onunla bununla ilgisi yoktur. Tüm bu girişler ve ortam hazırlamalarla birlikte, kuşkusuz

bugün, bizim ilim havzamız, bu mikropların tarlası olmayacak kadar uyanıktır. Bizim gerçek ve büyük alimlerimiz,

bu kirli elilerin onların yüksek dokunulmazlık binalarına ulaşmayacakları kadar bağımsızdırlar. Ayrıca bizim

bugünkü aydınlarımız ve okumuşlarımız da bu maceraların anlamını bilecek ve her sesin hangi gırtlaktan çıktığını

aniyacak kadar bilinçlidirler. Sonuç olarak halk da artık mal değildir. Her aileye, kitap, risale, kaset girmiştir.

Kitap bir kapıdan girdiğinde yalan, pencereden çıkmakta ve yuvasına dönmektedir. Bugün kitap, her evin kapısını

çalmakta sürekli aldatmacanın yemi olmuş en ufak, en karanlık zaviyeleri fethetmektedir. Kitap, kendisine

yalan yakıştırmayacak tek konuşmacıdır; yalancılar her ne kadar sayıca fazla, çok güçlü ve oldukça korkmaz da

olsalar!

Ali ŞERiATi 205

cesine tapılmaktan, öndere faşistçe taparlıktan, hatta spor şampiyonlarına,

pehlivanlara ve sinema yıldızıanna tapılmaktan kaynaklanan alİnasyondur

bu ...

d- Aşıkane alinasyon; Aşık edebiyatında, mitolojide, hikayelerde, şiirde ve sanatta, aşıkın maşukunu bulduğu ya da kendisinin hangisi olduğunu bilmez olduğu çokça yinelenmiştir. Aline anlamına gelen Mecnun şöyle demektedir;

Ey kan alıcı, eğer kanımı alırsan

Korkarım neşteri Leyla'nın damarına vurınandan.

9- Bilgi hastalığı, kitap hastalığı; Başka bir tür alinasyon da aydın ve okumuşun

bilgi hastalığı ve kitap hastalığı yoluyla alinasyonu -ki biz de şu anda buna

yakalanmış durumdayız- olup son derece korkunç aına yüz ağartıcı bir

alinasyondur; çünkü ne halk anlamaktadır, ne de aline olan taraf. Kitap hastalığında

insan, bir kitap kurdu olup çıkmakta ve dünyası hep kütüphanedir. Kitap

ciltleri arasında öylesine kendinden geçmektedir ki dünyanın ve hayatın

tüm gerçekliklerini yazma ya da basma kitaplarda görmekteL Akll bir konu

ortaya atsan ya da duygusal bir gerçeklikten söz etsen şöyle der; Ben, bunu

hiçbir kitapta görmedim. Şu anlaında ki görmediği için onun dünyada bulunmadığını

ve kimsenin de ondan söz etmeye hakkı olmadığını sanmaktadır.

Kitap için, insana ve kendisine verınediği değeri vermektedir. Daha doğru

söyleyişle, aslında kendisi yoktur; kitaplar ondadırlar, kitaplar onda düşünmekte,

konusmakta, duygularını dile getinmekte, onaylamakta ya da olumsuzlamaktadırlar.

O, insan gövdeli bir kütüphanedir. Kitap hastalığıyla bilgi

hastalığı, bir tür zihinsel hastalık yaratmakta ve duyumsanabiline gerçekliklerinden

uzak sözel, mantıksal, zihinsel kavramlarda boğulma durumunu ortaya

çıkarnaktadır. Topluınlardan, uygarlıklardan ve kültürlerden birçoğunun yok

oluşu, alimlerin ve bilimierin bilimin, bilimsel zihinselliklerin ve sözel ya da zihinsel konuların kendileri aracılığıyla aline olmalarından doğada, hayatta ve toplumda arınaları gereken bilgiyi kitaplarda aramalarından kaynaklanmaktadır. İnsanların hayatı, toplumun ve zamanın yazgısı, kulaklarının dibindeydi ama anlamıyordu, duymuyordu, görmüyordu. Bunun yerine, en büyük hassaslıklar, onu boğup tutsak eden hassaslıklardı. Bunlar, duyumsanabilen, dokunulabilen gerçeklikleri doğrudan doğruya görmemekte, anlamamaktadırlar; hatta duynamaktadırlar. Onların tanımını kitaplarda aramaktadırlar. Kitapların sustuğu yerde onlarda sağırlaşmaktadırlar. Bu, felsefe, tasavvuf, hatta scientisnl, bilim, sanat, sanat için sanat oyunu vb. biçiminde ortaya çıkan kitap hastalığıdır. Sanat için sanat, yazarlık için yazarlık, aline olmaktır; çünkü yazar ve şair muhatap ve muhataplar tanımaz, yazarlık için yazıp durur. Onun için esas olan edinin kendisidir. Öyleyse, kelime yoluyla, yazınak yoluyla, şiir söylemek yoluyla, oyun yoluyla, sanat yoluyla, inceleme yoluyla, hükümler çıkarma yoluyla, tarihsel araştırmalar yoluyla, felsefi kavramlar yoluyla, irfani

206 İSLAM BİLİMİ

duygular yoluyla vs. aline olduğu geçekleri dışsal gerçeklikten değil, sadece zihinselliğinden çıkardığı anlaşılmaktadır. Felsefe, soyut zihinsellik yoluyla insanın aline olmasıdır. Tasavvuf, soyut duygular yoluyla insanın aline olmasıdır.

Son yüzyıllara ait edebi, düşünsel, felsefi ve dini eserlerimiz arasında toplumsal gerçekliklere, hayata ve insanların yazgılarına olan yabancılığın, bu düşünce hazinelerinden, bu latif duyguların aynalarından hiçbirinde toplumun çehresinden en küçük bir çizgi bile bulunmayacak ölçüde olduğunu görüyoruz.

10- Para; Para, insanların aline olmalarının en büyük etkenidir [para ve

zühdü, ilk kez söz konusu eden ahlakçı sosyalistlerden aktarıyorum]. Züht - maddi hayattan yüz çevirişin sembolü- insanı nasıl aline ederse, para da - maddi ve bu dünyasal olan bu hayata yönelmenin sembolü- insanı aline eder.

Paralı insan, paraya bağlı olan -kendinden kaynaklı değil- değer ve olanakları kendisine bağlanmaktadır. Toplum da böyle bir duygu taşımakta ve paranın değerlerini ona bağlamaktadır. Hem kendisi, hem aile ve hem de toplum, onun saygınlığına ve kişiliğine inanmaktadır. Oysa saygınlık ve kişilik, onun paralarının malıdır, kendisinin değil. Düne değin her şeyden yoksun olan, evinize geldiğinde eşikte oturarak yiyip gitmesi için az bir yemek verdiğiniz kişiyi, bugün başköşede oturtuyorsunuz, o gelince, ateşte sıçrayan üzerlik tohumu gibi yerinizden sıçrıyor. Çünkü kazanç elde etmeye başlayıp ya da kaçakçılık yapıp mal mülk elde edince ve para biriktirince, para ona saygınlık ve kişilik bağışlamıştır.

Bölgenin saygınların, büyüklerinin, makam sahiplerinin, mutemetlerinin bir listesini yapın, bunca lakapların onların insan oluşlarıyla ya da paralı oluşlarıyla ilgili olduğunu göreceksiniz. Meclislerde kişilere gösterilen saygının hangisinin kendisiyle, hangisinin parasıyla ilgili olduğuna bir bakınız.

Paranın toplumda birtakım güçleri vardır. Parayı taşıyan dışsal bir güç, o güçleri kendisinden sanmalda ve kendisini para olarak algılamaktadır. Öyle ki kendisini gelir listesi karşısında, gelir çizelgesi karşısında, aynanın karşısında oluşundan daha iyi görmekte ve duymaktadır. Kendisini orada, buradakinden daha çabuk bulmaktadır. Bir faiz yiyiciyi göz önüne getirin; bütün insanı, dini, ahlaki ve hatta akrabalık duyguları, özellikler, onun için para sesi vermektedir

ve altın rengini taşımaktadır. Kur' an, şeytanın çarptığı [Bakara Suresi, 275] deirnektedir. Para hastası insanın alinasyonu ya da ona para şeytanının ya da cininin girmesi derken -ki bu, ahlakçı sosyalistlerin söyleyişidir- faiz yiyici hakkındaki bu ayetin çevirisi yapılmıştır sanki.

11- Uygarlık; Uygarlık herri şehirlilik anlamında, hem de uygarlık olarak adlandırdığımız anlamda insanın güçlü ve üstün bir aline edicisidir. Toplumsal sistem ve şehirlilik ileriedığı ölçüde, insan bireyinin olanak ve yeteneklerini -ki Allah, doğada insana bağışlamıştır- üzerine almaktadır. Bundan önce, çoALi ŞERiATi 207

cuğumu eğitneyi, aileinİ ve kişiliğiniİ korunayı kendinİ üstlenmem gerekiyordu. Fakat şimdi tüm bunları toplum üstlenmiştir ve bu yeteneklere beni gereksinimsiz kılmıştır. Artık, olanaklarını kendimde duyamaz olmuşurodur ve bu yeteneklerden yoksunumdur.

Köy sisteminde birey, tehlike karşısında kendisine yönelmektedir ve kendisini sorunlu, savunmacı olarak duymakta ve anlamaktadır. Oysa şehir sistemlerinde birey kendisini savunmaya kalkışmaz hiç. Çünkü savunmayı ve bütün öteki işleri topluma bırakmıştır. Bir öğretmense öğrencisini okulun müdürüne şikayet etmektedir. Öteki çeşitli yetilerin durumu da böyledir.

12- Hedef; Direksiyonun başına oturup sürücülük yapan biri olarak ben, kendimi duyınam, sadece ve sadece tehlikeyi, kazayı, yol işaretlerini, freni, dişlileri, gazı ve direksiyonu anlam, işime ve hedefime boğulup giderim, kendiinden geçerim. Ya da bir konuşmacı olarak konuşma yaptığım şu anda kelimeleri tek tek seçerim, birbirine eklerim. Hedefim, konferansının size özel bir anlamı ulaştırınaktır. Fakat ortaya koyduğum edimlerimin hiçbirine karşı

bir duygu taşımam, öz bilinçten yoksunlaşırım. Kendimi hedefte yok etmişimdir ve şu anda hedefi kendim sanmaktayım. Gerçek varlığım, şu anda bu kelimelerin üreticisidir, ama şimdi kendi varlığım olarak algıladığım şey, sadece görüşüm, inancım ve konuşmadaki hedefidir; şu anda ben yok olmuşumdur. Heidegger'in söyleyişyle, Her işin, her zihinsel edinin, her bilimsel düşüncenin ya da her sanatsal ve edebi yaratının veya her maddi ve teknolojik üretimin veya her toplumsal ve siyasal eylemin ardında insan kurban edilmiştir. Yani uygarlık, insanların özbilinçlerinin değerli ve son derece yoğun anlarının feda edilmesi pahasına gerçekleşmiştir. Çünkü uygarlık, insanların çalışmalarından, manevi ve maddi üretimlerinden oluşan bir dizgedir. İnsanlar ise bu ürünleri, bu maddi ve manevi nesnelere yaratırken özbilinç taşımamaktadırlar. Bir kişi, bir işe girdiğinde artık kendisi değildir, çalışma ve hedeftir. Sm-tre, bu konuda, susayan ve bardağı almak isteyen güzel bir kızı örnek vermektedir. Yumuşak ve uyumlu hareketlerle elini uzatır, bardağı alır, parmalardan arasında sıkarak, su doldurur, ağzına yaklaşıp içer. Fakat susuzluk ve su gereksinimi dışında, bu edimlerin hiçbirinin bilincinde değildir. Oysa bu devinimlerin her biri, ona susamış olan ve onun güzellik ve çirkinliklerini düşünen bir şair ya da fotoğrafçı için incelenmeye değerdir. Fotoğrafçı tüm bunları duymaktadır, ama kızcağız duymamaktadır. O devinimleri ve güzellikleri gerçekten gerçekleştiren olmakla birlikte bu 'gerçek kendi' sine karşı öz bilinçten yoksun olup sadece ve sadece susuzluğu ve su içmeyi duymaktadır.

13- Toplum; Bence, bundan 26 yüzyıl önceki Çin' in dini filozofu olan LaoTse, inanın herkesten çok söz etmiştir alinasyonundan; bilgi ve toplum yoluyla alinasyondan.

Toplumsal Yardımlaşma Yüksek Okulu'nda ele aldığım bir konuda insanın dört zindan içerisinde bulunduğunu söylemişim; Birinci zindan, doğadır ve

208 İSLAM BİLİM

insanlar, ilkel ve uygarlıktan uzak oldukları ölçüde ilk zindan olan doğa zindanına düşmekte ve yağışın belalarına, iyiliklerine ve bereketlerine, kuraklığa ve iklim koşullarına tutsak olmaktadır.

İnsanın, yani seçerken, üretirken ve düşünürken özgür olmanın özgürlüğünü kısıtlayan her etken, insanı olumsuzlayıcıdır. İnsanı aline eden, yani yetenek ve olanakları insanın elinde olan doğa etkenleridir. İkincisi, tarihtir; ben İslam, Şiilik ve İran tarihinin sonunda yer almasaydım, örneğin Safevilerden sonraki dönemden sonra gelmeseydim ya da Rönesans tarihinin, Büyük Fransa Devrimi'nin, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının bitiminden sonra doğmamış olsaydım, başka bir insan olurum. Bu ikilik, iki tarihin bulunmuş olmasından ve bunların benden iki tür insan oluşturmuş olmalarından dolayıdır. Birçok milletlerin dinlerini tarih seçmiştir. Kendi dinlerini kendileri seçenler oldukça azdır. Hiçbirimiz, kendi dilimizi seçmemişizdir, geçmiş değişimlerin ve olayların tarihidir Fars dilini bizim dilimiz olarak yükleyen. Bunlar, dışardan yüklemedir; doğan bir insanın yolu üzerinde egemen bulunan önceden oluşmuş etkenlerin, engellerin ve zorunlulukların [les contraintes] yüklenmesidir. Dolayısıyla tarih bizim yerimize oturmuştur ve tarihsel kişiliğimiz ve tarihsel varlığımız olan şeyi gerçek varlığımız ve gerçek kişiliğimiz yerine algılamaktayız; bu tarihsel alinasyondur. Ya da feodalite sisteminden şehre gelen ve işçi olan bir köylü başka bir şekle girmektedir; burjuvazi, kapitalizm, sosyalizm ve örneğin toprağa bağlı kölelik sisteminde, toplumsal sisteminin gerektirdiği şekle girmektedir.

İşte böylece, toplumun yarattığı ve bana aktardığı niteliklerin, özelliklerin, değerlerin ve olanakların tümünü özsel özelliklerim ve kendi insanı bireyim olarak algılamakta ve kendime bağlamaktayım. İşte böylece tarihin değişimi, yani tarih, cin olmuştur, ben de onun mecnunu olmuşumdur. Ben kendi tarihsel kişiliğimi kendi insanı kişiliğim olarak bulmuş olurum.

Dördüncü zindan, 'ben' zindanıdır, kişinin kendi zindanıdır. Yine Heidegger'in burada bir sözü vardır. Her kişinin iki ben' i, iki varlığı bulunmaktadır;

Biri şu anda duyumsadığımız mecazi varlıktır. Ötekiyse bu görünen varlığın altında gömülü ve bilinmez kalan gerçek varlık [existence authentique]tır.

Bu varlık, lezzetleri bulunan, arınmış, yıkanmış, bağımsız, tam ve birkaç boyutlu varlıktır. Onu Allah yaratmış, doğa beslemiştir ve şimdi yalancı, yüklenmiş ve yabancı kişiliğin kabuğu altında gizlenmiş, gömülmüş ve kurban edilmiştir.

Dolayısıyla, tarihsel, coğrafi ve iklimsel özümüz olan mecazi özümüz yoluyla bu çeşitli sistemler ve olgularla aline olmuş özümüz, eksilmiş, bozulmuş, sapmış ve çarpılmıştır. Bu mecazi öz, dördüncü zindanımız olup bizim insan oluşumuzun gerçek benini onun içinde tutmaktadır.

Öyleyse toplum, iklim, coğrafya ve tarih, insanı aline etmektedir. İnsan olALİ
ŞERiATi 209

mak, iklimsel, tarihsel ve coğrafibeşer oluşun zindanıdır hep.

14- Materyalizm; İnsanın dünyayı, insanı ve hayatı algılayışı, inancı ve bakış biçimi, insanı aline edebilir.

Materyalizm de insanı aline etmektedir. Dünyayı bilinçsiz maddi bir leş

olarak kabul ettiğinden kaçınılmaz olarak da insanı bilinçsiz maddi dünya cinsinden bir maddi nesne olarak ta savvur etmektedir. Oysa gerçek insan, özbilinçli, iradeli, özgür ve maddi dünyadan gizil olarak bağımsız bir varlıktır. Maddi dünyaca doğrulmuş olmayıp aynı zamanda maddi dünyayı doğuran, değiştiren ve ona egemen alandır. Bu yüzden materyalizm, kendiliğinden insanı aline etmekte, onu maddi bir nesne olarak tanıtmakta -oysa insan, fizik ötesi birnesnedir-ve onun fizik ötesi gerçek değerlerini ve insanı olanaklarını oluinsuzlamaktadır. Dolayısıyla materyalizm bir tür maddi zühttür ya da maddi yolla insan özünün öldürülmesidir. İrfan! züht nefsin maddi boyutlarını öldürürken buysa aşkın [muteali] boyutlarını öldürmeltedir. Nefse yemin eden sadece Kur' an' dır.

15- İdealizm de din! ve din dışı çeşitli şekilleriyle insanı aline etneltedir. Çünkü insan, fizik ötesi arzular ve özsel değerler, boyutlar ve yetenekler taşırken aynı zamanda onun gerçek yapısı topraktandır. Varlığının bir ucu varlık ötesindeyken, bir ucu da toprağın, balçığının, maddi olgunun, hayvanî güdülerin ve tadın, çilenin, eğilinin ve kaçışın kaynaklandığı hayat gerçekliklerinin derinliğindedir. Ama felsefi ve ahiald idealizm, tasavvuf, din ve felsefe olarak, nihilizmin ya da Heidegger ve Jaspers'in [Sartre'ın değil] egzistansiyalizminin boyutlarından biri olarak, herhangi bir biçimde gerçek insanı ya da insan gerçeldiğini oluinsuzlamakta, insanı sadece gerçek ötesinde, fizik ötesinde söz konusu etmekte ve yarım insanı, tam insan olarak insanın kendisine telkin etmektedir. İdealizin, insanı ikinci yarısında aline etmekteyken, materyalizm de birinci yarısında aline etmektedir. Marx'ın deyişiyle felsefi materyalizm, fizik dünyayı insandan ve idealizinden, insanı da fizik dünyasından soyutlanmaktadır. Dolayısıyla

her ikisi de felsefedir, hiçbirisi gerçek değildir.

Yeni felsefi, toplumsal ve ideolojik öğretilerin her biri, bir şekilde, kendilerine göre bir şiddet ve zaaf derecesinde insanı aline etmekte ve ayrıca aslında aline olmuş insanı gerçek insan ya da insan gerçeği olarak algılamaktadır. Şu anlamda ki her toplumsal, ahlaki ve itikad! öğretisi, ne olursa olsun, insanla ilgili özel bir tanıma temeline dayandığı ve insanın türsel varlığını kendince bir biçimde yorumladığı için, doğal olarak, felsefi, siyasi ya da ahiald öğretisi olarak taşıdığı her türlü düşünsel, eylemsel ve toplumsal yön belirlemeler, bu yorumlamadan kaynaklanmaktadır. Çünkü ne olursa olsun, her ideoloji ya da her felsefe veya her ahlak ya da her toplumsal iktisadi sistem ve hatta her sanat ve edebiyat hareketi insana yöneliktir, konusu insandır ve kendine özgü çözüm yolları, çağrılar, eleştiriler, amaç gütmeler, geleceğe bakış barındırmalıda ve en

rm iSLAM BiLiM

sonunda da gereksinimlere cevap vermeyi, uygunsuzlukları gidermeyi kendi içinde taşımaktadır. Tüm bu konular her öğretisi ya da harekette gerçek insanın gerçekliğine getirdiği yorum ve onu algılayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Felsefi toplumsal ve ahlak! öğretilerin ve hatta bugün yaygın olan çeşitli bilimsel kuram ve felsefelerin, çoğunlukla, aline olmuş insanı, gerçek ve yaratılışsal insanın yüzünde tanıdıklarını ve kendi düşünsel yapılarını insanın mecazi varlığı ve gerçek dışı ve doğa dışı gerçekliği üzerine kurduklarını söylerken şurası aydınlanmaktadır; Bu öğretisi ve felsefeler, insanı aline eden etkenlerden sayılırlarken, aynı zamanda insanın aline oluşundan kaynaklanan bu öğretiler, nasıl olup da insanı aline edişte en fazla rolü üstlenmektedirler Sosyalizm ve individualizm, bu türden olup Durkheim' e özgü söyleyişle şöyle denilmektedir;

Eski topluniarda birey [individu] yoktu, her toplum tek, ayrılmaz ve asil bir kişilik olup kendi elemanlarını bir gövdenin omurgası gibi kendisine çekmişti [sosyalizm], toplu ruh ve toplu vicdan [Conscience collective] herkese egeinendi ve her birinin vücudunda toplu ruh ve vicdan [kabile, kavim, millet, sülale ve hatta bir şehir, köy toplumu, bir il ve aile] hayat ve hareket taşımakta, toplumun uzvu olan her gövdenin gerçek varlık ve kişiliğini oluşturmaktaydı; bireysel ve ondan bağımsız bir kişilik yoktu.

Bu, Durkheim'in sosyalizmidir, yani tek toplu varlığın esas oluşu ve toplumdaki bireysel varlığın olumsuzlanması.

Bu ruh da, insanı aline edici bir etkendir.

Bu konu çok derindir. Başlangıçta pek anlaşılamaz ve hatta hayal bile edilemezse de biraz dikkat gösterildiğinde insanın böyle bir sistemde nasıl aline olduğu anlaşıp aydınlanır.

İnsan üç tür varlık taşımaktadır;

Birincisi; Tümel insan [tümel anlamıyla insan]; mantıksal ve felsefi anlamıyla tümel, tek ve ortak bir varlık olup tüm birey ve tikelleri eşit olarak ona sahiptirler. Aynı zamanda da bütün birey ve tikellerin dışında bir kavramdır tümel. Örneğin ağaç, bir tümel olup dut ağacı, ceviz ağacı, elma ağacı ya da gül [ki tümelin tikelidirler], hepsi eşit olarak ağaçtırlar ve aynı zamanda da mevcut ağaçlar milyarlarca kez artsalar ya da hepsi ansızın yok olur da sadece biri kalırsa, hatta kalan teki de ortadan kalkarsa yine de ağacın tümelliği yani tümel ağaç hiçbir etki almaz. Bu durumda tikeli bulunmayan bir tümel olacaktır.

Tıpkı deve gibi tümel bir hayvan olup tikeli bulunmayan bir golyabani gibi. Ya da sadece bir tümel olan ve sadece bir tikeli bulunan güneş gibi. Bu durumda

insan, bütün bireylerinin, yani geçmişte, günümüzde ve gelecekteki tüm insanların üstünde, gerçek anlamıyla tümeldir.

Tümel varlığın, gerçek bir varlık olmayıp akll ve zihinsel bir kavram olduğunu, yani felsefe etkisindeki insan zihninin, mantıksal ve tümelci aklının ti~kellerinden ürettiği bir şey olduğunu söylemek istiyorum. Eğer bu akıl olmasaydı insan da olmazdı, sadece insanlar olurdu.

Ali ŞERifti 211

İkincisi; İnsan toplumu bir toplam anlamında, bir toplu varlık ya da insan toplumunun varlığı anlamında insan; milli, sosyal, türsel toplum gibi, ne olursa olsun 'biz' im varlığımız.

Kuşkusuz, toplum gerçek bir varlıktır, belki de bireyin varlığından daha da gerçek Kimilerinin, bireyselliği, bireyin esas oluşunu, toplumun itibar ve asaletini -ki bugün özel bir kurardır- savunduğunu sanınamalan için bunu söylüyorum.

Çünkü ben şahsen bu düşünce kutbuna şiddetle karşıyım. Hem kurarnlarına

-hümanist ve bilimsel bir kurarn olarak- ve hem de daha çok kendilerine

-bir güç, bir kutup ve özellikle toplumsal bir yöneliş ve rol, yani toplum

karşıtı bir hareket olarak- karşıyım. Ruhbilim, genetik, demokrasî, özgürlük vb.

bilimsel konulara girmekle birlikte bu bilimsel ya da biliınınsi perdeler ardında

onların cahili kıyafetlerini tanıyorum. Çünkü toplumun asaletini ve egemenliğini

kabul etmeyen bu kimseler, doğrudan doğruya kendilerini, kişiye

kulluğun, bireye kulluğun ve hatta benliğe kulluğun kulağına atmakta ya da

individualizm hastalığının büyümesine ortam hazırlanmaktadır.

Fakat burada ele aldığım şey, toplumbilimsel, ruhbilimsel, siyasi ve hukuk!

anlamda toplumun ya da bireyin asaleti konusu değildir; tersine insanın

varlığı ve gerçek kimliği konusudur.

Toplumun, bireye dayalı bir kişiliği bulunduğuna ve gerçeklik taşıdığına inanmaktayın. Heidegger'in dakik söyleyişiyle insan adıyla anladığınız existence authentique, bireyler de özdeş olarak gerçekleşir, bu bireylerinGo bir araya gelişinden oluşan toplu kişilikte değil. Çünkü kendisini oluşturan insan bireyleri dizgesinden bağımsız ve onlara mutlak olarak egemendir ve onların insanı varlıklarını ortadan kaldırmaktadır.

İnsan toplumu, özdeş bir varlıktır, dışsal bir gerçekliktir; kendi başınadır ve bireylerden bağımsızdır. Bununla birlikte, insanlardan oluşan adsal [itibari] bir varlıktır. Yani ne zihinsel bir varlıktır [tünel insan gibi] ve ne de gerçek bir varlıktır [insanlar gibi].

Örneğin, kültür bakanlığı kendi başına, bağımsız ve kalıcı bir özdeş varlıktır.

Onun tüm organları değişken, ölümlü ve gelip gidicidir; ama kendi başına [bizzat] olmasının yanı sıra adsal varlıktır. Nasıl olup da hem kendi başına, hem de adsal olmaktadır Aslında onun var oluşsal cinsi, kültürlerinin -ki bu toplumu oluşturmaktadırlar- varoluşsal cinsiyle bir değildir.

Üçüncüsü; İnsanın gerçek hakikati -adı insan olan o varlığın gerçek hakikati- insanlarda bulunmaktadır, var olmayan tümel insanda ve var olan ama insanın olmayan toplulu da değil. Dolayısıyla 'ben' -o~tak insan hakikati anlamında, aına tümel değil gerçek hakikat- Durkheim sosyalizminde, sosyolojizmde

60 Birey değil, bireyler diye kaydetmem, toplumun asaleti karşısında bireyin asaletinden -meşhur anlamıylaöz

etmediğini göstermek, yani bireyin toplamı ya da bütün bireyler veya tek tek insanlar veya tüm insanlar

anlamında insan olduğunu belirtmek amaçlıdır. Birey, toplum ve hepsi arasında fark vardır. Ben hepsi

nden söz ediyorum, insanların hepsinden Halktan.

212 İSLAM BİLİMİ

[toplumbilimin asaleti] ve de felsefi hümanizmde olumsuzlanmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkiden doğmuş olan 'toplu ruh'u tüm insanların ruhlannın yerine oturtursak [kolektivizm, sosyolojizm ve sosyalizm] insan, insani özünü, kendi gerçek özünü ve varoluşsal kimliğini yitirir ve toplumun mutlak varlığı, toplu ruhu ortak konum ve bağıntısal varlığı -yani toplumu- kendisi yerine algılar. Bu ise, insanın başkası aracılığıyla aine oluşunun en güçlü biçimidir. Belki de günümüz insanının -toplu hayat toplumsal bağıntı ve toplumun adsal varlığı daha bir ağırlaşp karmaşıklaştığı, güçlüleştığı ve baskınlaştığı ölçüdevaroluşsal yitikliğe düşmesi bundandır.

Hümanizm felsefesi -çeşitli anlamlar ve öğeler- ile felsefe olduğu ve her felsefe de insanı aine ettiği için [çünkü felsefe, tümellden ve soyut şeylerden söz etmekte, gerçeklikleri zihinsel biçimlere, mantıksal ve akll bağıntılara dökmekte, olguyu doğrudan duymamakta, gerçeklikle karşı karşıya bir bağıntı içinde bulunmamalda ve onunla ilgili gözle görülür ve doğrudan bir bilgi taşınamaktadır] ve ayrıca zihinsel varlık olan ve yeryüzünde değil, filozofun akli ve soyut tasavvurunda bulunan tümel insan varlığından söz ettiği için insanı aine etmektedir. Soluk alan, eti derisi bulunan, yaşamakta olan, gereksinimleri ve zaafaları kendisinde güç ve erdemleri ölçüsünde bulunan ve onun gerçek hakikatinden sayılan bir hakikattir insan. Mantıksal, akli ve tümel tanımlarıyla -felsefenin söz ettiği ve filozofun aklında anlam kazandığı biçimiyleaşk, evlilik ve aile ile bir aşkın kalbinde duyduğu ve onu heyecana, kararsızlığa ve coşkuya sürükleyen şey arasında ya da on adalı bir evde veya iki

adalı bir dairede yaşayan ve hatta adamın idari rütbesinin ya da kadının yemek yapışının etkili olduğu bir kadınla bir erkeğin durumu arasında fark vardır. İnsan, hayat ya da mutlulukla ilgili mantıksal ve felsefi tanırlara göre insanlardan söz eden, yaşayan ve mutluluğu yorumlayan filozofların, bu üç gerçekliğe yabancı oluşları ortadadır. Kimi zaman, düşünmeyen ama yaşayan sıradan bir köylünün, hayatın anlamını Schopenhauer' dan daha iyi anladığı açıkça görülmektedir. Charles Peguy Çocukluk günlerine dönelim diye feryat ederken, Andre Gide ise, Tarla arabasında Ciceron dönemine ait büyük görkemli bir iş gizlidir derken aynı şeyi söylemek isterler. Genç sevgilisi karşısında platonik bir aşkla göksel miraca çıkan, ilahi cemali onda gören, aşka saygı için ayrılık derdini arayan ve bela köyünü arzulayan filozof yapılı irfani düşünceeli şair kuşkusuz heın maşukunu, hem de mabudunu anlamamıştır. O, hayallerin oyuncuğu olup kelimelere boğularak yeryüzünden sökülüp göğü melidn tutmuş, güzel vehimlerin berzahında çırpınıp durmaktadır ve mutludur. Bu yüzden hiçbir hayat, filozofça yaşamak istemiş büyük düşünürlerin hayatlarından daha ters değildir hayata. Felsefenin sözünü ettiği insan, son derece doğru ve yüce olabilen bir insandır, aına ben ve bizi temsil ettiği insana oldukça yabancıdır. Kendim yerine bu insana inansaydım, kendiine yabancılaşırdu; felsefi alinasyon bu demektir.

ALi ŞERifti 213

Bireyleri bütünüyle olumsuzlayan ve tümünü toplumun tecelli ettiği sosyolojizinde -toplumun varoluşsal asaleti- ya da Durkheim sosyalizminde - gerçek varlığın toplumla dayandırılmasında- ise insan yine aline olmaktadır. Çünkü 'ben', hep birlikte 'kendim' olarak bulduğum insani bir kimlik, ahiald

bir kişilik ve somut olanaklar, yetenekler ve istekler durumundaki gerçek varlığımı inkar etmiş, hepsini kendimden aşkın, üstün ve dışarda bir varlığa nispet etmiş ve kaçınılmaz olarak da 'ben toplumdur' duygusunu kazanmış olurum.

Bu söz [ben toplumdur] ise -ki yanlışı olmakla birlikte sosyolojizmde doğrudur- alinasyon ya da insanın kendisine yabancılaşması olgusunu açıkça haber vermektedir. Çünkü insan mutlak olarak toplundan doğmuş olduğunda, kendisinden başkası olan toplumu kendisi saymaktadır. Dolayısıyla insan, kendisine yabancılaşmış olmakta ve sonuçta bütün duygularını, bütün eğilimlerini, bütün isteklerini ve inançlarını kendi ötesindeki varlıktan bilmektedir. Dolayısıyla kendisini, toplumun bir şey yaptığı bir hiç olarak duyumsamaktadır.

Benim mutlak olarak olumsuzlandığım ve özümü yitirdiğim böyle bir duyguda, her duygu ve davranışına karşı sorumluluk duymanın da anlamsızdır.

Çünkü insana, Sen, toplumunun suyunda ve toprağında yetişen ve rengini, tadını, kokunu ve hatta varlığını tohumundan değil tünüyle çevrenden almış bir meyvesin. dersin, onun, kendisini bu niteliklerinden hiçbirinde ortak ve hak sahibi olarak görmemesi ve sorumlu saymaması doğaldır. Çünkü insan için toplum içinde hakiki varlığın mutlak olarak olumsuzlanması, toplumsal gerçeklikle insan hakikati arasında, tek yönlü bir neden sonuç ilişkisi bulunduğu ve mutlak zorunluluk ve tam egemenlik söz konusu olduğuna inanmak, insanı üstün bir zorunluluğun [cebrin] uşağı, yok edici bir iradenin, insan iradesinin dışında bir kaza ve kaderin tutsağı kılar ve insan Ben, Rüstem'in yiğit olduğuyum. diyecek duruma gelir. Böylece bilinçli, özgür iradeli, seçici ve yaratıcı olan insan bir zorunlu olmayana bağlı, kendi dışındakinin mutlak ürünü olan bir nesneye bırakır yerini ve insani öze yabancılaşır. Çünkü

gerçek insan, dışsal özdeşliği bulunan, doğanın iradesi karşısında bir iradenin kaynağı olan, öz bilince ulaşan, doğanın, tarihin ve topluluğun zorlaması karşısında başkaldırabilen, yıkabilen, yapabilen, değiştirebilen, yaratabilen, doğanın seçimi karşısında kendisi başka bir seçimde bulunan, günah işleyen, herşeyi kendine feda eden, kendini herkese feda eden, kendisi dünyada bir tanrımsı olup dünya cinsinden değil ona egemen bulunan bir varlık olan insan 'ben' de gerçek varlık taşınmaktadır.

Şaşırtıcıdır ki individualizm ya da bireysellik de insanı aline edicidir.

İndividualizmin, bireyi insan ile eş anlamlı sanmaktadır, ben'i, gövde ile bir saymaktadır.

Bireysellik bireye asalet verdiği ölçüde insani itibarı eksiltir.

İndividualizm, hepsinin birey olduğunu, ama hepsinin insan olduğunu anlayamaz,

kimi zaman birey, insanın karşıtıdır. İndividualizmi, necezi varlık ile

hakiki varlık arasında fark bulunduğunu göremez. İnsan olmak bir sıfattır, bir

2111 İSLAM BİLİM

derecedir. Oysa birey olmak, bir varlıktır, bir tekliktir. Herkes aynı ölçüde bireydir,

ama herkes ayrı ölçülerde insandır. 'Ben' beşer türünün varoluşsal birimlerinden

kimisinde gerçekleşmiştir. Bu söz konusu birim, tamasal öz, bilinç,

özgürlük, seçme ve yaratıcılık olgusundan ibarettir; bu dört boyut, Allah' a özel

boyutlardan olup Allah'ta mutlak, ben' deyse -insan varlığında- görelidir. Bu

yüzden, fizik dünyasının bütününde sorumluluk taşıyan sadece insandır.

Çünkü günah işleyebilen sadece odur. İnsan varlığından bu boyutları alan

her etken ya da inanç, onu aline etmiştir. İndividualizm de sosyolojizm, natüralizm,

riyateryalizm, Historizm [insanın tam bir etkeni ve yaratıcısı olarak

tarihin asaleti] ve Biyolojizm [biyolojinin ve yaşamsal etken, öge ve yasaların

insan kişiliğini belirleyici olarak asaleti] gibi insanı -toplumda insanın öyle büyük bir sorumluluğu vardır ki dünyada Allah'ın halifeliğine kadar uzanır. İslam'ın kapandığı, kendine direnişin aşağılık, değersiz ve ölgün darboğazında, İslam'ın söyleyişle dünyaya kulluğun, toplumdaki soyutlanmanın, insani bağların olumsuzlanmasının, sorumluluk ve yükümlülüğün yok edilmesinin, insanın yaratılışının omuzunda bulunan emanet yükünden kaçmanın, insanın yaratılışında yapılan anlaşmaya olan bağı koparılmasının yarattığı zindanda tutsak etmekte ve onu ya her anı ganimet saymak demek olan Epikürcülüğe sürüklemekle ya da burjuva özgürlüklerine veya bireysel hakların, ticari liberalizmin esas olduğu düşüncesine, bugünkü Batı kültürünün duygusuz ve yararcı hesapçı egoistliğine, zevk almayı, harcamayı temel alan felsefeye ve sonuç olarak da bireysel özgürlük düşüncesine itmektedir. Bireysel özgürlük düşüncesinde, sadece gücü olan bireyler tüm özgürlüklerden, hatta yağma, ticaret, bozgunculuk, çarpma, çırpma, halka ve halkın yazgısına musallat olma özgürlüklerinden yararlanabilmektedirler. Bunların güçleri ve paraları, sadece kanun kitapları arasında ve siyasi bildirimlerde özgürlükleri bulunan, ama bundan yararlanmak için kelimelerden başka kaynakları bulunmayan kitle yaşamının uçsuz bucaksız alanında rahatlıkla işlemektedir.

CEHALET, ÇIKAR VE KORKU; BEŞERİ SAPMANIN TEMEL ETKENLERİ

Benim inancımda bütün beşeri sapmaların -ahlaki bakımdan ya da psikolojik ve insani teşhisler bakımından- kökleri bu üç etkende bulunmaktadır. Eğer dördüncü bir etken daha bulursanız bana bildirin. Bu etkenler hem insan bireyini bozmakla, hem de toplumu pisliklere, düşünsel sapmalara ve ahiald bozukluğa düşürmektedir.

Bireyin ve toplumun bozulması, ikisi de birdir. Çünkü hıyanet eden kimse sadece toplumu ınutsuz etinekle kalmaz, kendisini de hain durumuna getirir.

Albert Memmi'nin dilinden şöyle demiştim; Sömürgeci, sadece Doğu ülkelerini ileri ve uygar insan haline getirmekle kalınmış, kendisini de insan şeklinden sömürgeci şekline sokmuştur. Bir malı çalan bir hırsız, kendisinin çok daha değerli bir servetini yiliniştir ki bu insani sadakattir.

Ali ŞERiATi 215

Toplumsal etken bakımından, sınıf çatışmasını, tekelci düzeni ve sönürü düzenini sapmaların etkeni olarak aldım ve söyledim. Aına burada konuyu ahlaki ve bireysel etken olarak ele alıyorum. Aynı sınıfsal düzende sömürülen sınıfta yer alan ve adaletsizliğe karşı savaşım yerine boyun eğip dua ettiğini gördüğümüz bireyin davranışı korkudandır, korku ise tehlikeden. Onun boyun eğmesi ve hoşnutluğu, onun durumunun açıklanması değildir. Öyle ki yoksul, ırgat, köylü ve işçi sınıfının, örneğin derebeylik ya da serınayedarlık d düzeninde sömürüldüğü yolundaki eleştiriye ve işçiye Bu ay işimiz var ama günlük olarak beş tünene razı mısın değil misin denilmesine, başka bir yol bilemediği için işçinin de kabul etmesine karşı din! düşünürlerden biri şöyle cevap verinektedir; O, sermayedarın teklifini kabul ettiğinde, sömürü söz konusu olamaz; zorlana yoktur, seçim vardır. Her iki taraf da hoşnutsa şer! bakımından da bir sorun yoktur, çünkü bu sömürü değildir. Bir baskı olmadığı için burada kimseye zulmedilmemiştir! Kimse çıkıp da, hoşnutluk adaletse, öyleyse bütün fesat inekanları, güven meldnlarıdır, çünkü tarafların hoşnutluğu söz konusudur. Eğer bu ırgat, bu öneri karşısında boyun eğerse, onun boyun eğip hoşnut olmasına neden olan şey korkudur. O, öneriyi kabul etmezse

elindekileri de yitirmekten korkmaktadır. Bu 'baş eğilim ve zoraki hoşnutluk düzeni'ni değiştirmek isterse her şeyini yitirecektir.

Sömürücü sınıftaysa, sömürücüyü başkasından yararılanmaya iten etken çıkardır; bir duygu, kişisel ve ahlak! bir eğilim ve insanı bir sürükleniş olarak söylüyorum bunu. Bireysel ve toplumsal etken ayrılınaz olmakla birlikte, burada amaçladığının bireysel etkendir. Çünkü burada insanbilimsel bir konudan söz edilmektedir, tarihten değil; ruhbilimden söz edilmektedir, zihinsellikten [Subjectivite] söz edilmektedir, özdeşlikten [objektivite] değil. Söylediğim gibi, insan ve çevre arasında [bilinç, insan iradesi, tarihsel ve toplumsal etken] karşılıklı neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Yani her hareketteki tam etken, çevre baskısıyla insanın seçme özgürlüğü arasındaki ilişkide ortaya çıkan edimin ve etkilenmeden ibarettir.

Burada öğretimin yöntemi açısından, insandan -bir etken olarak- söz ediyorum ve insan etkenini bağımsız olarak algılıyorum; her ne kadar bilimsel açıdan insan, neden alınakla birlikte aynı zamanda sonuç ve tam tersi olsa da.

Koruma ve kazanmaya da sahip olma ve isteme biçiminde görünüm kazanan korku ve çıkar etkeni [ki bir insan gerçekliğinin olumlu ve olumsuz iki yönüdür], insanları sınıfsal, ruhsal ve ahlak! bakundan dört tipe [temel] ayırmaktadır [İslam-Şinasi' de üç tip demiştin]; Kurt, tilki, fare ve koyun. Fare kimdir Halkın azık ambarına doluşup yemeye koyulan, doyunca çalınaya, gizleneye, depolanaya [hazine oluşturmaya] girişen ve para yığmaya başlayan -oysa yığıp gizledikleri ne yemeye yarar, ne da başka bir işlerine- ve gereksinimlerinden ve kapasitelerinden fazla şeyi toplayıp depolayan kimselerdir fareler. Sermayedar ve sömürücü dünyalıkçı faredir; paranın kuludur, dişlerinin fazla

gelişmemesi için sürekli olarak kemirmelidir, eğer kemirmezse, dişleri olağan üstü uzayıp onu incitir. Bu yüzden herşeyi, halıyı, tahtayı, kitabı kemirip un ufak eder. Hem de gereksinimini karşılamak ve açlığını gidermek için değil, hastalığını yatıştırmak için; çünkü dişleri anormal ve hastalık şeklinde gelişmektedir.

Fare, parayla aline olanların ve eşekizmin şerrine tutulanların sembolüdür.

Faiz yiyici tip hakkında Kur'an'ın şeytanın çarptığı şeklindeki tabiri, insanın para yoluyla alınyasyonunun tam anlamını verinmekte olup sözel bakımdan ve söyleyiş olarak da ahlakçı sosyalistlerin burjuvalar ve para tutsakları hakkında söylediklerini anlatmaktadır. Oysa uzun uzun anlattıklarını Kur'an iki kelimeyle dakik olarak ortaya koymaktadır.

Bu yüzden, bilinç ve sorumluluk konusunun gündeme geldiği insanı bakımdan -ahlak, ruhbilim ve insanbilim konusunda- mülkiyet düzeninin, sınıflarda ve sonuçta da bireyi yöneten ya da yönetilen, sömüren ya da sömürülen sınıfa yerleştiren toplumsal çevre zorlamasında etken olduğu doğrudur. Toplum, bireyi ırgat ya da faizci, işçi ya da sermayedar kılmıştır. Yoksulluğu, yoksulun seçiminin değil, sınıfsal düzenin yarattığı doğrudur, ama ben yoksulluk üzerine değil, yoksul üzerine, zulüm üzerine değil, mazlum üzerine konuşuyorum burada. Yoksulluğa niçin katlanmaktadır Niçin zulmü kabullenmektedir

Niçin reddetmemektedir

Ya bilincektedir; Cehalet.

Ya da korkmaktadır; Korku.

Ya da bireysel bir ayrıcalık -sınıfının yazgısından ayrı olarak- kazanına

uynuyla uyum göstermektedir; Çıkar. Bu yüzden söz konusudur sorumluluk.

Ben'in insanı asaletine inanılndan sorumluluğun bir anlamı olamaz.

Cehalet ise -ki kimi zaman sapmaetkenidir ve kitlede çoğu zaman bu etken işbaşındadır- bilimlerin, fizik, hukuk ya da fıkıh gibi maddi ya da insanı veya dini biliınlerin olumsuzlanması anlamına gelmez. Tersine insanın onunla tanınılandığı özel bir bilinçtir bilimlerin olumsuzlanması. Bir aydıncia gözlemlediğimiz özel bilinç, gerçeklikleri bilmekten ya da zihinde bir şeyin şeklinin belirnesinden ibaret olmayıp hidayet ilmidir; olma bilgisidir; aydın görüşlülük, aydın düşüncelilik, hakkı bulmak ve yönü teşhis etmektir bu bilinç. Bu, insanı ve toplumsal sorumluluğun yarattığı bilinçtir. Bu bilinç, tahsille, öğrenimle, kitapla veincelemeyle kazanılmaz; her ne kadar onu güçlendirmede etkiliyse de ... Bu bilinç, dünya görüşünden kaynaklanır.

Bütün düşünürlerin ve ayrıca peygamberlerin sözünü ettikleri şey, bu bilincin varlığıdır. Yunan'da sophia, Zerdüştdininde men ve Veda mezheplerinde vidya, Kur' an' da [İslami kitaplarda değil] ise hikmet budur.

Bu, günümüzde Avrupalı düşünürlerin Prometheusçu bilgi dedikleri şeyin aynısıdır. Bu, Prometheus'un gökten getirip insana bağısladığı tanrısal bir ateş; ateş gibi ısı [hareket] ve ışık [görüş] doğuran bir bilgidir.

Ali ŞERiATi 211

Peygamberler insana hikmet vermek için gelmişlerdir. İlk İslam'ın dilinde [Kur' an ve hadis] ilimden söz edildiği her yerde bu bilgi aınaçlanmaktadır. Işığa benzetilen bu bilgidir; yoksa fizik, toplumbilim, fıkıh ve usul bilimdir, görüş ve aydınlık değil. İliın, çok öğretmek ve öğrenmekle elde edilen bir şey değil, Allah'ın dilediğinin kalbine düşürdüğü ışıktır.

Bu, bir bilginde bulunmayabilen insani özbilinçdir; okuna yazınası alınayan

biri de ona mazhar olabilir. Bedevi Ebuzer'de varken akademisyen olan İbn

Sina' da olnlayan, bu bilinçtir.

İşte bu bilinç, bir ateş gibi, cehalet gecesinde uykuya dalınış uyuşuk kitleye düşüp hepsine yön bağışlar, hepsini harekete geçirir, herkese toplumsal sorumluluk duygusu kazandırır ve bireye -bilgili ya da bilgisiz bireye- kendi çağında, kendi halkı içinde peygamberce bir yükünlülük verir.

Peygamberler, tarihte aynı şeyi yüklenmişlerdi ve bugün de, peygamberlerin varisleri olan aydınlar yüklenmektedirler. Bu ilmin -ışık, ısı, ateş ilininolumsuzlanması cehalettir, mutsuzluklardan ve boyun eğmelerden büyük bir bölününün nedenidir.

Tevhid ise evrensel bir düşünce birliği ve bir dünya görüşü anlamında bu ilmin alevleniş merkezi olabilir;

Ki mübarek bir zeytin ağacından yakılır ki o ağaç ne güneşin doğusundadır, ne de batısındadır. O ağacın yağı, ateş dokunmaksızın neredeyse aydınlık verecektir. Nur üstüne nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder. Allah, insanlar için misaller getirir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir. [Nur Suresi, 35]

DOKUZUNCU DERS

HAC; TEVHİD VE İSLAM'IN ÖZDEŞ CİSİMLENİŞİ

Önceki konularda çeşitli bakış açılarıyla tevhidi gördük ve dört boyutunu inceledik; Birinci boyut maddi, fiziksel, irfani ve genel söyleyişle materyalist ve idealist dünya görüşü karşısında bir dünya görüşü olarak tevhiddir. İkincisi, insan türünün zamanla izlediği hayat yolu üzerinde tarih felsefesi ve tarihsel

rol olarak ve ayrıca, insanlığın başlangıcından bugüne ve son zainana değin
şirke -çeşitli şekilleriyle- dayalı tarih felsefesi karşısında verdiği ve vereceği
tarihsel savaşındaki yükümlülük ve mesaj olarak tevhidir. Üçüncüsü, insanların
bir topluında ayrılığa düşmelerine, parçalanmalanna, bölük pörçük olmalarına
yol açan sistemleri açıklayarak savunmayı üstlenen soy, sınıf, kavim ve
aile temellerine dayalı sınıfsal ve aristokratik kültürler karşısında, insan toplunu
sistemlerinin toplumsal görüş türü ve düşünsel altyapı türü olarak
tevhidir. Dördüncüsü de, materyalizm, egzistansiyalizm, hümanizm, radikalizm
ve çeşitli boyutlarıyla inistisizm [irfan, ta sa vvuf ve mezhep ler] bir ahlaki
altyapı olarak ya da insanı şekillendiren ya da insanı besleyen bir felsefe olarak
tevhidir. Konu, kuramsal, felsefi ve ruhsal yön taşıdığı ve kavranılıp anlaşılması
güç olduğu için, özellikle de bizim arınmamış zihinlerimizde oldukça
geri, cahilce, avamca ve kasıtlı olarak sokuşturulmuş öğelerle karışmış olduğundan
din, İslam, tevhid ve din-ahlak duygusu gibi konuların gerçek anlamlarıyla
tarinması, bu konulardan hiç haberi olmayanlardan daha güç
olduğu için tevhid bir bakışla, tevhidin çeşitli boyutlarının cisimlenişi olan
özel bir İslami geleneği [sünneti] çözümlenmek istedim. Sözümlü ettiğim gelenek
hac dır.
Hac, bir kelimeyle öteki gelenekler arasında bir gelenek olmayıp tevhid gibi
-ki tevhidin, bütün inançların altyapısı olduğunu, inançları tevhidin yanı
başında değil, tevhidin üzerine kurmak ve genişlemesine değil uzunlamasına
bir sınıflama yapınak [benim İslam-Şinasi' de yaptığım ve bugün sınıflama şeklini
düzeitin gerektiği gibi] gerektiğini söylemişim- öteki dini geleneklerin
ve anı.ellerin yanı başında herhangi bir amel ya da bir gelenek olarak algılanmamalıdır;

çünkü hac, bütün boyutlarıyla İslam adını taşıyan bir dizgenin

222 İSLAM BİLİMİ

sembolik, özdeş ve remzi cisimleniştir. Şu anlamda ki İslam -sunduğum tasviriyile- altyapısından -ki tevhiddir- son yönüne varıncaya dek -ki Allah' a değin varmaktadır- toplam olarak, tek bir ruh, tek bir yön ve tek bir sesle, birçok uygulayım, düşünsel ve duyumsal parçaları kendinde barındırmakta olup tüm bunlar, hacda gösteri metni olarak yer almıştır; her birey onu kendi devinim, sembol veremizleriyle hacda gösterime koyunmaktadır. Her birey, ömründe bir kez, İslam metnini, bu soyut kavramların cisimleniş gösterisini, bu sahnede gösterime koymalıdır. İşte inanç ve duyguların devinimlerle anlatımı.

İtikadi ya da felsefi ya da duyumsal kavramlara cisimleniş kazandırmak oldukça büyük bir sanat işi ve aşkın bir sanattır; aşkın sanatın [sanatın en zor türüdür, özellikle yükünlü de olursa] en güçlü işi, soyut kavramları [ideleri] özdeş cisimleniş hareketleri şeklinde anlatmaktır. Bu sahnede tevhid, dört boyutuyla -ki felsefi ve itikadi öğretiler-ve İslam bütün boyutlarıyla -ki duyumlardan, inançlardan ve arnelardan oluşan bir dizgedir- cisimlenişin remzi gösterimini kazanır. Bu sahne eserinde bütün insanlar, oyuncu olarak katılmak sorumluluğunu taşımaktadırlar. Fakat milyonlarca bireyin bir metni oynadığı bu gösteride roller paylaşılmamıştır, başrol ve yardımcı rol oyuncular yoktur. Tam tersine herkes başrol oyuncusudur ve gösterinin kahramanı rolünü oynamaktadır ki çoğunlukla bu kahraman İbrahim' dir.

Bu sahnede, kahraman ve kahramanın karşıtı, madde ve mana, uşak ve bey, köle ve efendi, kadın ve erkek rolleri yoktur. Her insan bireyi bu rollerin toplamını kendisi yüklenmiştir. Bu durum, İslam' da her bireyin değer, nelik ve

gerçeklik olarak bütün insanlarla eşit olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu yüzden İslam' da, biri bir insanı öldürmüşse, herkesi öldürmüş gibidir.

Biri, bir insanı manevi ve insani olarak diriltirse bütün insanları diriltmiş gibidir.

Ve insanbilimin ilk dersi işte burada verilmektedir; Hepiniz çobansınız ve

hepiniz bir sürüden sorumlusunuz. Her birey eşit olduğundan sonuç olarak

insanlığın önderliği sorumluluğu kimi bireylerin üzerlerinde değil, tek tek her

bireyin üzerindedir.

Şimdi tevhidde ele aldığıın konulardan⁶¹ sonuca varmak aınacıyla kelamlı,

zihinsel ve kanıtsal kavramlara girmek, felsefeye, duyumlara, içe doğuşa, mana,

bilimlere, toplumsal ve insani konulara yapışmak yerine, nasıl İslam hacda

ideolojisini özdeş bir gösteri biçiminde anlatmışsa ve bu gösteride inançları

gerçekleştirme ve cisimlendirme sorumluluğunu tüm bireylere bağışlamışsa

ben de haccı özdeş bir örnek olarak çözümlernek istiyorum. Bu konudan çıkan

sonuç olarak söylemem gereken şey, açıklanmayı gerekli saydığıın bu geleneğin

ayrıştırma ve çözümlemesinde bulunmaktadır. Böylece hem felsefi, soyut ve

⁶¹ Önceki derste tevhidin, ahlakta uygulayımsal bir etken, güç ve garantör olduğunu ve tarih felsefesinde, toplumsal

düzende, insanın ve dünyanın tanınmasında bir tür öğreti, ruh ve görüş olduğunu belirterek bir insanı

insan olmaktan uzaklaştıran tüm şeylerden -tüm gereksinimlerden, dertlerden, hastalıklardan, insanlığa sıkıntı

veren yokluklardan- kurtaran tek güçlü ve büyük etken olduğunu dile getirmiştım.

Ali ŞERiATi 223

bilimsel konular, zihinsellikler dokunulabilir, görülebilir özdeşlikler biçiminde

açıklanmış olacaktır, hem de İslam-Şinasi' de bir öğreti biçiminde ele aldığıım

şeyi, burada bir gösterinin ayrıştırılıp çözümlenişi biçiminde incelemiş olacağım.

Ayrıca bu yolla, hac, asaleten tamnımış olacaktır. Ne olursa olsun bu gelenekle inançsal ve toplumsal teması bulunanlar, yeni bir betimlemede, bu çok eski geleneği -ki öğretimizde, toplumumuzda ve inancımızda söz konusu olan en temel konulardandır- taıumış olacaktır böylelikle.

Bu arada kaçınılmaz olarak yineliyorum; Bunun ardından gelen -her zamanki gibi- deneyim [experience] olarak bu törene katılmakla ve bu töreni incelemekle kazandığımız duygu ve düşünceyi söylemek istiyorum; beğenip beğenmemekte, tümünü kabul etmekte ya da reddetmekte ya da Kur' an' ı Müslüman'ın yaptığı gibi dinleyip en iyisine uymakta özgürsünüz.

İşe başlamak için, ilk başta, öğreti olarak söz konusu ettiğim konuları numaralandırıp dizin haline getireceğim. Böylece konular özbilinçli zihninizde gündeme gelmiş olacak. Sonra da haccın tevhidi irdeleme ve çözümlenmesine ulaşmış olacağız.

Konunun şekli şudur; Hac, İslam-bilim adıyla bilimsel ve ideolojik anlatıyla dile getirdiğim şeyin bütünüdür remzi özdeş cisimlenişidir.

İSLAM'IN AL TV APISI ANLAMINDA TEVHİD

İslam'ın birden çok temeli yoktur ki temel kesinlikle birdir ve birkaç temelin olması olanaksız ve anlamsızdır, çünkü temel, yani ağacın gövdesi, ağacın binlerce dalı da olsa, birden çok değildir. İslam'ın temeli, altyapı olan tevhiddir.

Tevhidin dışındaki herşey üstyapıdır. Dolayısıyla birkaç dünya görüşü taşınamaz.

İslam' ın dünya görüşü tektir; İnsanı dört boyutuyla ilahi dünya görüşü.

Birincisi; Özel anlamında dünya görüşü, yani tevhidin bakış açısıyla varlığı

algılayış niteliği. İkincisi; Tevhid1 ri'salette tarihin niteliği, yani hareketi ya da

açıklanışı. Üçüncüsü; Toplumsal düzen ya da tevhidî görüşte beşerî toplum.

Dördüncüsü; Tevhid öğretisinde ahlak ya da insanın nasıllığı ya da insanı değerlerin açıklanışı. Bu tevhid İslam'ın altyapısı anlamındadır.

TEVHİD TEMELİ ÜZERİNE İSLAM ÜSTYAPISI

A. İSLAM İDEOLOJİSİNİ ELİNDE TUTAN ÜÇ KOL BULUNMAKTADIR

1- İnsanbilim İnsanı biz nasıl adlandırmaktayız, yani İslam nasıl adlandırmaktadır

2- Tarih felsefesi Yani İslam, tarih felsefesini nasıl ele almıştır Yani insanlığın

başlangıcından beri akıp gelen ve süregelen karşıt bir akımla çatışma içindeki

bir hareketin gerçeğinden sürekli bir akım olan devinimi nasıl ele almıştır

İslam Bu devinim bu ana değin sürmüştür, bugün de sürmektedir ve gelecekte

224 İSLAM BİLİM

de sürecektir; tarihin başındaki biçimiyle. İnsanlığın geleceğinde devrimci belirleyici

bir özel nokta olana değin.

3- Toplum felsefesi Bu öğretilerde toplumu toplumbilimci edasıyla algılama biçimi.

B. İSLAM İDEOLOJİSİ

Bu üç kol üzerinde İslam ideolojisi yer almaktadır [İslam'ın sunduğu ve tek

kelimeyle Peygamber'in risaleti olan inançlardan, hükümlerden ve çözüm yollarından

oluşan bir dizge].

C. ÜMMET

Sonra; Ümmet [yani bu ideolojiye dayanan ideal beşerî toplum].

D. İDEAL İNSAN

Sonundaysa ideal insan [İslam'ın bu öğretisi esasınca ve ideal insan için

inandığı özel değerlerle yaratmak istediği insan].

Bireylerin tüm yükümlülüğü ve aynı şekilde, bu ideolojiye inanan toplumların

yükümlülüğü olmaktadır, yani değişirnek ve özdeş insanların ve toplumların o değerlerle donanmış o ideal insana doğru sürekli gidişleri ve hicretleridir. Bu ümmet; ideal toplum olup adalet ve önderlik temeline, hikmet ve kıst' a dayalıdır. O ideal insan, doğada Allah'ın halifesidir, Allah'ın özellikleriyle yaratılmıştır; Allah'ın şekliyledir, denİlİnesi bu anlamdadır. Yani Allah'ın tabiatıyla ya da ilahi tabiatla yaratılmıştır ve Allah'ın halifesi odur. O dört boyutuyla tevhid, aynı şekilde İslam ideoloji dizgesi, aynı şekilde ideal insan, aynı şekilde ideal toplum; İslam'ın yaratmak istediği. Yani Müslümanlar, o ideal toplumu yaratma sorumluluğunu taşımaktadırlar. Tüm bunlar, hacda remzi bir biçimde, düzenli, bilinçli ve dakik hareketlerle gösterilmiştir.

Sanat konularından ve tiyatrodan haber li olan kimseler, özellikle yeni ekollerde, büyük sanatçıların, soyut ideleri özdeş hareketler şeklinde göstermek yolunda nasıl çabaladıklarını bildiklerinden haccın nasıl bir kavram ve felsefesi bulunduğunu ve ne denli bilinçlice sahneye konulup yönetildiğini daha iyi anıaya bilirler.

Üzerinde sürekli olarak, her yıl.insanlığın, bütün inançlarınıu, ideallerini, çıkarımlarınıu, görüşlerini, değerlerini ve amaçlarını sergiledikleri ve inanç öğretilerinin tümünü bu hareketlerle yorumladıkları bir sahnedir bu. ·

BEN-BiZ

Tevhidin şu konularla yüz yüze çatışma içinde olduğunu, sürekli olarak savaşıım içinde bulunduğunu söylemiştim; bu konulardan biri ben'in temel alınışı, ötekiyse 'ben ve biz' konusudur. Bunlar, çeşitli felsefi, dini ve ahlaki öğreti ve ideolojilerin sahip oldukları iki bakış ve iki yönelişi oluşturmaktadır.

'Ben ve biz' konusu, hem toplumbiliınsel, hem ruhbilimsel, hem felsefi, hem

ahlaki ve hem de dini bir konudur. Bunların tümünü burada ele alınam olanaaksız ama ne olursa olsun, şu anlamda özetleyebiliriz; İster dini, ister felsefi, ister ahlaki olsun; ister bireysel yaşayış biçiminde, ister evrensel ve felsefi görüş biçiminde olsun iki tür yöneliş bulunmaktadır. Birincisi, ben' in temel alınmasıdır.

Bu yönelişte birey, ahlaki olarak -ahlaki individualizm olarak adlandırılabilir- yaşamakta, kendisi ve birey için bütün hareketlerin ve bütün insanı ilişkilerin yönünü başkasından ve başkalarından kendisine doğru çevirmektedir.

Bu, bireyin temel alınışı ahlaki individualizmdir. Felsefi individualizm ise şu anlamdadır; Felsefi individualizm, gerçek olan ve gerçeklik taşıyan şeyin birey olduğunu, toplumun gerçek olmayıp adsal bir varlık olduğunu, toplumun bireylerden oluşan bir dizge olduğunu, kendisinin tek başına hiçbir şey olmadığını söyler.

Örneğin, bir milyon tuğlayı üst üste yığsanız hiçbir yeni şey oluşmamıştır, tuğla dışında başka bir gerçeklik bulunmamaktadır. Bir milyonu ikiyle çarpsan iki milyon eder, başka bir şey etmez. Dolayısıyla, insan dediğinizde nerede yer alınmaktadır insan Bireyde. Toplum, bireyden bağımsız özdeş bir gerçeklik değildir. Tersine toplum, bireyler demektir, başka birşey değil. Bu, 19. yüzyıldan bu güne oldukça yaygın toplumbilimsel ve aynı şekilde felsefi ve ideolojik bir konudur. Bu konu 19. yüzyılda, Birey mi esastır yoksa toplum inu şeklinde söz konusuydu. Toplum mu esastır yoksa birey ini Bugün aynı konu gündemdedir, oysa şu anda bu konu eskimiştir. Bununla birlikte bizim aydınlarımız arasında hala tartışılmaktadır. Avrupa' day sa bilirnde şu anda böyle bir konu yoktur. Artık onun yerine, ruhbilim ve toplumbilimin temel oluşu konusu

gündemdedir. Yani gerçekten ruhbilim mi esastır, yoksa toplumbilim mi

Bu iki bilim, şimdi birbirleriyle savaşmaktadırlar. Elbette gün geçtikçe toplumbilim ruhbilimin elinden fırsatları, aynı şekilde olanakları ve yeni alanları almaktadır.

Öyle ki bugün, ruhbilimin elinde güdü, hafıza ve heyecan gibi oldukça mutlu konular dışında birşey kalmamıştır. Ahlaki, irfanî ve dini konularda da başka bir biçimde 'ben ve biz' konusu gündemdedir. Doğu İrfanında vahdet-i vücud biçiminde ya da vahdet-i vücud dışındaki idealist tasavvurlar ve mezhepler biçiminde söz konusu olan şey, bireyin [ben] mahkum edilmiş kirlî bir varlık oluşudur. Burada aynaç, ben'in gerçek mutlak varlığa kurban edilmesidir. Çünkü 'ben' görelî mecazî bir varlıktır; bu yüzden, inabud ve ta'û-ı olan mutlak ölümsüz üstün varlıkta, mutlak kemalde yok edilmelidir.

Dolayısıyla bireyin ilahızatta yok oluşu, riyazet biçiminde, nefsi öldürme yani -kendini öldürme biçiminde, bireye lezzet, doyum ve hoşnutluk veren herşeyle savaşım biçiminde ve duymak, düşünmek ve çalışmak biçiminde -kendisi için değil hepsi onun için, Allah'ın zatında yok olmak içindir- ortaya çıkmaktadır.

Özün Allah'ta yok oluşu ve Allah'ta beka bulına, bu yönelişin temel kavramları olup bizim öğretî ve kültürümüzde de çokça gündeme gelmektedir.

Buna göre, burada birey, mutlak zatta bütünüyle yok edilmektedir. Faşizm ve

226 İSLAM BİLİM

hatta sosyalizm -felsefî, toplumsal ve insanî anlamlarında- gibi toplumsal sistemlerde de -ki din! değil, felsefî konudur- bireyin gerçekliği ve varlığı bulunmamaktadır.

Gerçek ve esas varlığı bulunan ve kendi gerçek varlığını gövdeler de sergileyen, toplumdur.

Dolayısıyla her birey, insanî kişiliği kendinden olmayan bir gövdedir. Duyan

-ya da yalan yere kendisine bağladığı- kişilik, bireyin toplumdan aldığı

toplumun insanı kişiliğidir.

Nasyonalizm, faşizm, nazizm -nasyonal sosyalizm- sosyalizm ve sosyolojizm

şöyle demektedir; Toplum temel olduğuna göre hak, değer, çıkar ve maslahat

adını alan herşey toplum adını taşıyan toplu varlığın ve toplumun tekelinde

olmalıdır. Bireyin ise, toplum karşısında hiçbir hakkı ve maslahatı bulunmamaktadır;

çünkü yoktur. Sahip olamaz, iradesi ve etkisi bulunamaz;

çünkü yoktur. Ona yönelmiş çıkarlar söz konusu değildir. Öyleyse birey, topluma

açıkça kurban olmakta ve varlığı açıkça yok edilmektedir.

Bu yüzden faşizm, bireyleri toplumun çıkarı olarak, dolayısıyla da kendi

çıkartı olarak gördüğü şeye kurban etmekte, gerçek ve esas varlığı bulunan

toplumun ayakta kalabilmesi için bireylerin toptan öldürülebileceğini itiraf

etmektedir. Peki, toplum -esas varlık- nerede cisimlenip görünüm kazanmaktadır

Devlet ve yönetimde. Yönetim ve devletin gerçek gücü ve varlığı kimde

görünüm kazanmaktadır Önder bireyde. Önderetapmak işte bu anlamdadır;

bireye taparlık değil, topluma taparlık anlamında. Çünkü önder, birey değildir.

Gerçek varlıktır, tüm toplum ölçüsünde vardır. Tüm bireyler rahatlıkla ona

kurban edilmektedirler. Çünkü o, toplumun esas gerçek varlığına kendi varlığında

görünüm kazandırmaktadır. 62

Bu iki çatışık tez karşısında, yani bireyin temel oluşu [individualizme] ya

da toplumun temel oluşu [nationalisme, socialisme] teziyle Tamı'nın temel

oluşu [theisme] ya da insanın temel oluşu [humanisme] tezi -ki hep çatışık iki

kutup ve birbirine ters iki yön biçiminde dinde, felsefede ve siyasette gündemde

bulunmaktadır- karşısında İslam'ın üçüncü bir kuramı bulunmaktadır. Eğer

bireyi temel alırsak, toplum karşıtı bireyselciliği ve bencilliği din, felsefe, irfan ve ahlak adına ortaya atmış oluruz. Eğer toplumu temel alırsak, artık bireylerin insanı haklarının altyapısı ve açıklaması olmaz, katliamlara felsefi, ahlaki ve siyasi açıklamalar getirilmiş olur. Artık ne birey kendisi için bir değer bulunduğuna inanır, ne de toplum kimseye değer verir. Her iki durumda da gerçek insan, toplumsal çevre ya da bireysel varlık -var olduğu biçimiyle- yoluyla aline olur.

Eğer dinde, insanı Allah -üstün zat- karşısında -Yunan görüşündeki gibi.

temel olarak alırsak evrensel şirki yaratmış oluruz. [Temel bir zatı -Allah'ı-,

62 Hegel bile bu tür saçmalıkları söylemektedir, işte burada, karşılaştırma yapıp bütün öğretiler aydınlığa

çıkartıldığında, islam'ın insanı değerlerinin ne olduğu da anlaşılabilir olur, Bu yüzden Hüseyiniye'de Budha dersi

de verilmelidir!

Ali ŞERiATi 227

daha küçük bir temel zat -insan- karşısında yerleştirmiş oluruz.] Eğer Doğu'nun

sufiyane görüşündeki gibi, insanın temel oluşuna değil, Allah'ın tekelci

temel oluşuna, üstün ve aşkın zatın tek temel oluşuna -insan karşısında- inanırsak,

insanı değerleri metafiziğe kurban etmiş ve bir tür zahitçe riyazet ve

intiharla insanlığın tür oluşunu reddetmiş oluruz. O zaman vehimciliği ve insanı

bozulmayı, insanın ruhanı miracı biçiminde kendimize ve insanlığa yutturmuş,

bütün insanları, fani zat [insan] ile baki zat [Allah] arasında aracı olan

birkaç bireye kurban etmiş oluruz.

Öyleyse individualizmle, ahlakta bireye kulluğa, toplumsal düzende toplumun

temel oluşunun olumsuzlanmasına, bireyin temel sayılmasına ve egoizme,

felsefedeyse evrensel teinel olmaksızın insan bireyinin esas oluşuna

varınış oluruğ.

Toplumun teinel oluşu ya da Allah'ın teinel oluşu -vahdet-i vücud anlamında-

ile de insanlığın, insan gerçekliğinin ve insanın gerçek varlığının ve

temel cevherinin olumsuzlanmasına varmış oluruğ. Bu durumda, tüm çabalar,

insanın yetiştirilmesi yerine, insanın Allah karşısında yok edilip olumsuzlanışına

harcanmalıdır [Doğu tasavvufunda ve dininde bulunan kavramı ve bu

terim altında tanınan şeyin genel anlamını söylüyorum].

Burada, İslam'ın özel ve özgün görüşünün ne olduğunun anlaşılması için

konuyu bir başka türlü ele almak gerekmektedir.

Güçlük, 'ben' gerçeğinin aydınlanmamasında dır. İşte bu yüzden, bireyin

ve individualizmin olumsuzlanışına yöneldiğimizde insanlığı ve insanı cevher

ve gerçekliği olumsuzlamaya düşmüş oluyoruz; bireyin kanıtlanmasına, bireyin

gerçek oluşuna yöneldiğimizdeyse dünya görüşünü, toplumu, toplumsal

gerçekliği ve sosyalizmi -Durkheim'in sosyalizmi anlamında- olumsuzlamaya

varmış oluyoruz.

İslam-Şinasi' de, özelliilde de Kevir' de -'Ben Hangisiyim' makalesindeben'

in anlamını aydınlatmaya çalışmıştıım⁶³.

'BEN' NEDİR

'Ben', açık bir gerçektir, bir varlıktır. İnsan mahiyetinin, birey mahiyetinin

bir oluşundan kimse kuşku duymamıştır -herkes bir bireydir ve bir de kimlik

kartı vardır herkesin- tersine onun var oluşundan kuşku duyulmuştur. Yeni

felsefede Düşünüyorum, öyleyse varım diyen ilk kişidir Descartes. Andre

Gide ise Hissediyorum, öyleyse varım.'r der. Albert Camus de Başkaldırıyorum

ve itiraz ediyorum, öyleyse varım. der. İkbal ne der Gidiyorsam dalgayım,

gitmiyorsam değilim. [Yani eğer bu su kıyıya, kıyının taşlarına çarparsa

63 Bu yüzden, kimi eleştiridier Kendisinden ne kadar çok söz ediyor, hep ben, ben diyor! diye suçlamıştı

beni!

228 İSLAM BİLİMİ

dalgadır, yoksa değildir.] Hareket etmeyen dalga yoktur. İşte burada hareket varlıkla örtüşür. Gerçek varlığın böyle olduğunu görüyoruz. Bizim zihnimize, boy ve ağırlığımızla birlikte bulunan şey, filozofun değil, kantarcının anlatması gereken ağırlık varlığıdır.

'Ben Hangisiyim' de şaşırtıcı bir çelişki, ayrılık ve dağınıklık duygusuna kapıldın; 'oluştaki kuşku'ya, bundan da kötüsü 'hangisi oluştaki kuşku'ya -Allah hiçbirinize vermesin, çok kötü bir derttir bu- ve insanın ne'liğinin kendisinin türlü varlıklarında yitmesi duygusuna kaptırdım kendimi.

Bu ruh durumu, geleneksel ve miras alınmış din döneminden, seçilmiş ve özbilinçli din dönemine ulaşmaya çalıştığım bunalım dönemlerine aittir. Bu, herkesin herhangi bir şekilde geçirmiş olduğu bunalımlı bir dönemdir. Gençlerin bunalım çağları, iyi yönlendirilirse en büyük özsel devrine -içlerinde- ve sıçrayış ve gelişim etkeni -varlıklarında- biçimine, iyi yönlendirilmezse en büyük düşüşe dönüşür. Ve ne yazık ki iyi yönlendirilmemektedir. Çünkü bugün bu kuşak, eskiden olduğu gibi, miras alınmış geleneksel kalıplarda tutulamaz.

Bugünün kuşağı, kendi kendine dağmalda ve kendini yeni baştan doğurmaktadır.

Bu yüzden, varoluşsal ve düşünsel bir inana bulunmazsa bozuk

ve kötü bir dağuma dönüşür ki, miras olarak aldığı önceki varlıktan bile kötü bir varlığa doğmak işten bile değildir.

Heidegger'in deyişiiyle, her bireyin bir 'mecaz! ben' i, bir de 'gerçek ben' i [otantik] bulunmaktadır. Benim inancıma göre bu, tek bir gerçekliği ve değişmez bir cevheri bulunan, tarih boyunca yaşıyan, çeşitli bedenlerde var olan ve yalancı ben'lerin altında gömülü bulunan insanın ta kendisidir. Her birey, insanı kendi içinde gömülü olarak tutan bir mezar gibidir. Her kişi, Allah'ın ruhunu içinde gizleyen kokuşmuş çamurdur. Her kişi, insan oluş tohumunu içinde saklayan bir tarladır. Kişi, eğer onun bilincinde olur, ona su ve güneş verirse, yetiştirip çiçeklendirirse, insan oluş ağacı mecaz! ben mezarlığından kurtulup gelişir; Kökü toprağın derinliğinde [madde], başı gökte [Allah] olan temiz bir ağaç. [İbrahim Süresi, 24] Bu böyle bir gerçektir. Bu insan oluş tohumunu varlığının mezarlığında çimlendirip filiziendiren kişi, zafere ve kurtuluşa erişir. Onu toprağın altında gizleyense umutsuz kalmış ve bir yarar elde edememiştir. Onu temizleyen kişi, felah bulmuştur. Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır. [Şems Suresi, 9-10] Dolayısıyla her felsefe, her din ve her toplum, kültür ve eğitim sistemi, temel dediğinde, birey, toplum, insan ya da Tanrı' dan hangi ben' i temel aldığını açıklığa kavuşturmalıdır.

İslam' da 'ben' feda edilmekte, olumsuzlanmakta ve kurban edilmektedir.

Aına bu, ne Allah'ta yok oluş olarak, ne de toplumda mutlak yitiş olarak -ki hiç olmaktır- değil, bireysel ben'in olumsuzlanması ve yalancı, göstermelik mecaz! benin, varlığın ayağının dibinde ya da gerçek insani ve aşkın bende yok oluşu olarak söz konusudur.

Acaba yine bir tür individualizme varmadık mı Acaba gene şuna ulaşmı

Li ŞERiATi 229

yor muyuz; 'Ben', varlık kazanan ve karşısında da bireysel bir benin olumsuzlandığı

bir bireydir. Yine toplumun temel oluşuna, insanın temel oluşuna,

'biz'in temel oluşuna ve ilahi zatin, mutlak zatin temel oluşuna ulaşmıyor ınuyuz

Acaba bu egoizm -sonunda aşkın egoizm- değil midir

SAKINIRLIK DEĞİL TAKVA

Gerçek ben'le ilgili olarak Gerçek ben, her bireyde gömülüdür ve insanla

eşittir. Adı insan ve ademdir şeklinde yaptığı ilksel tanında, göstermelik

yalancı ben, aşkın insani ben' e feda olduğunda egoizm ve individualizm [bireycilik]

öğretisi gerçekleşmiş olmaz. Tam tersine theisine [tanncılık], hümanizm

ve bizeilik öğretisi bu şekilde gerçekleşmiştir. Çünkü mahkum ve mecaz!

bireysel ben feda edilip aşkın gerçek ben bireyde rüşde erip filizlendiğinde, o

aşkın ben, bireyde ve bende var olan insani ben'imizdir. O, bireysel ben' de yer

alınmış olan ilahi bendir. Dolayısıyla bu anlamda, insani ben' e, aşkın ben' e dayanmak,

kendiliğinden, insanı bize, toplumsal bize, mutlak zata ve mutlak

ben' e -Allah' a- dayanmak demektir. Allah'ın ruhu olan, adem ve insan adını

taşıyan ve artık bireylerden ayrı bir birey olmayan bu ben, bir kişilik değildir.

Bütün renkler, boyutlar, süsler ve birey olarak öteki bireylerden ayırıp belirginleştiren

bütün göstergeler saf dışı bırakılmaktadır. Bireyin belirginleşmesi

oluksuzlandığında ortak insanı kişilik gerçekleşmiş olur. Bu özelliklerden

yoksun gerçek varlık, insani türsel varlığın, görelî bireysel bende mutlak görünüm

kazanışın ta kendisidir. İşte böylelikle her nefis, herkesle eşit olmaktadır.

Bu yüzden, İslam' da nefsin öldürülmeinesine çalışılmaktadır. Nefsin katli, her

iki anlama da gelmektedir. [Nefsin öldürülmesi, İslamî değil tasavvufî ve doğulu

bir teriidir.] Nefis, beslenmelidir, temiz ilahi su ve havada, vahyin, bi~incin

ve olgunluğun ışığı altında, güneşin gülümseyişinde, ayın parlamışında,

günün görünüşünde, gecenin gizlenişinde göğün yükselişinde ve yerin yayılışında yetiştirilip filizlendirilmeli⁶⁴, temizlenmeli ve bütün belalardan, hastalıklardan, zaatlardan -ki bu insan ağacının olgunlaşmadan yoksun kalışına etkendir- korunmalıdır. Bu takvadır, olumlu, bilinçli ve bilimsel bir iştir; olumsuz bir iş olan sakınmak değil.

iSLAM'DA AHLAK FELSEFESİ

İslam' da ahlak felsefesi, bir anlamda ben'in olumsuzlanması ve ölüm yoluyla beslenip canlandırılmasıdır. Ama nasıl yalancı ben saf dışı bırakılıp gerçek ben canlandırılabilir Acaba bir köşeye çekilip hayali kılıçlarla, duygusal ve farazi kırbaçlarda o göstermelik, yalancı ve ikiyüzlü beni ortadan kaldırıp o

64 Güneş ve aydınlığı hakkı için, arkasından geldiği zaman ay [hakkı için], ona parlaklık verdiği zaman gündüz

[hakkı için], örtüp kapladığı zaman gece [hakkı için], sema ve onu bina eden, yeri ve onu döşeyen, her bir nefis

ve onu düzenleyen, sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham eden [hakkı için] Onu temizleyen kişi

muhakkak felah bulmuştur, onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır. [Kur'an 911-10]

230 iSLAM BiLiM

'ilah! ben' i kendimizde keşfedebilir miyiz

Hayır, bu bir tür sapkın hayaleilik ve aldatıcı bencilliktir. Budha'nın dediği

gibi bu, yalancı bene bir tür dönüştür, bir tür din! gurur, ruhanı bencilliktir;

riyazet, ibadet, ruhbanlık, inziva vs. adlarıyla.

Öyleyse yalancı ben, nerede ve nasıl yok edilebilir 'Büyük ben' nasıl canlandırılabilir

İnsan toplumunda mı, ilah! zatta mı

İslam' da bu ikisi çahşmazlar, birbirlerine ters düşmezler. Tersine birbirlerine

gerek duyarlar. 'Ben', 'biz' de yok edilmektedir. Allah'a ulaşması için.

Ben' in 'biz' yönünde ortadan kaldırılması, bireyin ilah! beninin Allah' a doğru yöneltilmesidir. Dolayısıyla İslam' da 'ben', ne Allah' ın zatında, ne toplumsal çıkarlarda ortadan kaldırılmakta ve ne de Allah'ın ve toplumsal çıkarların karşısında gerçekleşmektedir. Tersine, insanı ben'in -bütün insanlarla eşit beningerçeklenmesi, beslenmesi, gelişip olgunlaşması için ortadan kaldırılmaktadır yalancı ben. Öyleyse yalancı ben' imi biz' e kurban etmişsem, Allah karşısında ve Allah için de kendimi ortadan kaldırmışımıdır; aynı zamanda da kendi gerçek ben' ime asalet vermiş, ona dayanmışımıdır.

YALANCIBEN

Bir varlığı ya da insanı varlıklardan bir dizgeyi ya da insan varlığından bir tipi parça parça eden, her parçayı öteki parçaların karşısına yerleştiren, özsel bir bütünlüğü bulunan insanlığı, kavmi özelliklere, sınırlara ve renklere ayırıp parçalayan ve insanlıktan bir parça 'ben oluş' kazandıran özelliklerin tümü birkaç türdür

1- Sosyal ben Buna göre 'biz beyazlar', 'o siyahlar' karşısında bir tür bireyselliktir; toplu değil nisbi bireyselliktir.

2- Kavmi ve milli ben

3- Sınıfsal ben Uşak karşısında efendi ben, efendi karşısında uşak ben, yönetilen karşısında yöneten ben, köle karşısında sahip ben, yoksul karşısında varlıklı ben, işveren karşısında işçi ben; bunlar insan birimini parça parça eden duvarlardır.

Burada 'sınıfsal ben', 'bireysel ben' e de dönüşmektedir; iki kişi yan yana oturduklarında, özellikleriyle, giyimiyle, işgal ettiği yer ve konumla, ötekisinden

-ki o da bireydir- ayrıdır. Bu ikisi hem iki bireydirler, hem de iki sınıftırlar.

Onlardan herbiri kendi sınıfıyla eşittir, onların ilişkileri iki ben'in ilişkisi değil, iki sınıfın ilişkisidir. Dolayısıyla 'sınıfsal ben' de, her sınıf milyonlarca insanı içinde barındırırsa da her birey, sınıfının milyonlarca bireyiyle eşittir. -

4- Ailesel ben Aristokraside özellik, haysiyet, övünç, övünçsüzlük ve benzerleri birbirlerinden ayrılmaktadır ve aileye -ailenin tek tek her bireyine- bireysellik vermektedir.

5- Mesleki ben Çıracak karşısında usta, mürit karşısında mürşit, memur karşısında amir, esnaf, üniversiteli, asker vs. git gel.

Ali ŞERİFTİ 231

Şu anda sayma fırsatını bulamadığım başka ben'ler vardır.

Her bireyin bir sürü 'yalancı ben'i bulunmaktadır. Yani bir soya bağlı oluşuyla bir anda bir kavme, bir sınıfa, bir aileye ve mesleğe de bağlıdır. Hatta dinler de iminaniarına öteki ben'lerden ayrı olan bir 'ben oluş' vermektedirler.

Bu yüzden dinler yalancı, din gerçektir. İslam, dünyada dinleri değil, sadece bir dini kabul etmektedir; gerçekliği bulunan ve bir yönde gerçek olan dinlere; Adem' den tutun da ahir zamana varıncaya değin, ister İslam Peygamberi'nden önce olsun, ister sonra -yani onun öğretilerine İnananlar- İslam adını vermektedir.

Dolayısıyla Müslümanlar hem İslamın Peygamberi'nden önce var olmuşlardır, hem de İslamın Peygamberi'nden sonra. Çünkü İslam bir dindir, bir varlığın gerçekliğidir, bir akındır; bir hareketi vardır İslam' ın. Ve bir insanın varlığı da bir zat, bir varlık, bir insandır; aynıdır, bir soydur. Çeşitli ben'ler, hep yalancıdırlar, çeşit çeşit sosyal, kavim1, sınıfsal, ailesel, meslek! ve hatta itikad1 kişilikler yoluyla görünüm kazanmaktadırlar. Ki eğer onları yontup ortadan kaldırırsak,

tüm boyaları silersek, boyasız, beyaz ve aydınlık bir öz kalır ve hepsinde aynı olan bir ışık doğar içerden. Bir inanç, bir duygu, beşerî bir özdür. 'Gerçek ben' ise, her bireyin kendini ortadan kaldırarak ulaştığı 'o' d ur. Bu 'o' hem ilahî varlıktır, hem de aşkın insanı cevherdir. Bu yüzden İslam, bireyi, Allah' a ulaşmak için Allah' ın halkında yok olmaya çağırılmaktadırGs.

KÜLTÜREL VE TARİHSEL KOPUKLUK

insanlığı hep tehlikeli bir hastalık tehdit etmektedir; sürekli olarak büyük olaylar, fetihler, katliamlar, yıkımlar, doğal etken,ler ve belalar, kültür devrimleri, vuruşmalar, dış dinlerin ve kültürlerin saldırıları, bir kuşağın geçmişle olan bağını koparmışlardır, bir kavmin, bir insan toplumunun tarihini birbirinden ayırmışlardır. Şu andaysa bilinçli etkenler, tarihsel zincirin oluşmaması için, özellikle tarihsel bağları, sürekli ve görkemli kültürel savaşmaları ve büyük insan üretim sermayeleri bulunan Doğu' da, iş başındadır.

Tarihsel ·bağların kopması, geriye, durmadan tekrar tekrar geriye dönüş

denek olan cahili bir uzaklaşmaya neden olur. Toplum, Sisyphos'un⁶⁶ yazgısı-

65 Ben, Mevlana'ya saygı ve inanç duymakla -ki onu insanlık tarihinde büyük sanatçılar, bilginler, duyular ve

ruhlar arasında beş altı kişiden biri olarak görüyorum- birlikte onun toplum için zararlı olduğunu düşünüyorum.

Hep Aynu'l Kudat ya da Mevlana gibi büyük arif ve işrakilerin yetenekli ve vetalî öğrencisi olmak istemişimdir.

Upanişad ve Budha -ve benzerleri· gibi büyük ruhlarla olmak istemişimdir. Bunlar, ahlak, eğitim arınma ve

tezkiye öğretmeni olarak ruhu beslemektedirler. Fakat toplumun böyle bir yöneliş içinde olmasından hep kork·

muşumdur. Çünkü kimi öğeler, toplum için zararlı, birey için yararlıdır; kimi zaman da birey için zararlı olan,

toplum için yararlı olabilmektedir. islam, her iki boyutun -toplum ve bireyin çıkarları- çelişkisini ortadan kaldırdığı

için benim için değer taşımaktadır. Büyük i rtan -ki ruhu onarmaktadır- ile güçlü aklı -ki toplum ve uygarlığı kurarbirbirine

katıp öyle yoğunmuştur ki sonradan çıkmış olan filozof ve kelamcılar olmasa bu iki boyutun birbirinden

ayrılması olanaksızdır.

66 Sisyphos Yunan mitolojisinde kurnazlığın simgesi olan Korinthes kralı. Hadep'teki dev bir kayayı iterek

tepenin doruğuna çıkarmakla cezalandırılır. Ne var ki, kaya tam doruğa vardığında yeniden aşağı yuvarlanır.

Aynı olay, sonsuza dek sürüp gider. [Çev.]

232 iSLAM BiLiM

na tutsak olur.

Kültürde, ruhun gelişiminde, insanlıkta, uygarlıkta, biliınsel deneylerde,

ahlaki deneylerde, ahlaki ve toplumsal ilişkilerde bir yolu kat ederek doruğa

ulaşır ve orada tarihsel bir kesiklik 't' bir anda oluveren bir kopuklukla başladığı

noktaya geri döner. Şimdi yeniden cahiliyetten başlamalıdır.

İkinci ve üçüncü yüzyıllarda cahilliği Endülüs'te kökünden kazımıştır. Gerileme

ve Emevi yönetimi dönemi olmasına karşın İspanya İslam toplumunda

okuma-yazma bilmeyen tek kişi bile yoktur. Kültür öylesine güçlüdür ki kötü

öğelerin, zulüm yönetimlerinin ortasında olmasına karşın insanı hayat ve hareketini

sürdürünüştür. Fakat çok zaman sonra, İslam ilimlerinin ınkerkezi olan

özel bir bölgede okuma-yazma bilen kadın sayısı sadece 48' dir. Üstüne üstlük,

bu toplumun tüm çabası, bu kırk sekiz lekeyi[!] silmek ve başka bir yere sürmektir.

Çünkü Peygamber'in şöyle dediğini duymuşlardır; Kadınlara sadece

iki şey öğretin; İp eğirmek ve Nur Suresi'ni. Oysa Mekke'de sadece 11 ila 17

kişinin okuma yazma bildiği Peygamber döneminde, Peygamber' in hanımları Aişe ve Hafsa, her ikisi okuma-yazma bilinektedirler. Yüzyıllardan ve doruğa ulaştıktan sonra, toplumu yeniden cahiliyet dönemine döndüren tarihsel kesintidir bu. Yunanistan'a bir bakımsız; İki bin beş yüz yıl boyunca felsefenin beşiği, sanat, felsefe ve demokrasinin parladığı bir merkezdi. Şimdi ise Amerika'nın da kabul etmediği kimselerin merkezidir. Ya da onları kabul ettiğini itiraftan utanmaktadır. Küçük Asya [Anadolu]; Bizans imparatorluğunun en büyük merkezi -tarihimizde Bizans'tan ve uygarlığından ne duyuyorsak hepsi burasının uygarlığıdır, İtalya' mn değil- sonra da İslam uygarlığının merkezi olmuştur. İki yüzyıl, üç yüz yıl öncesine değin, büyük dehaler, büyük kültür merkezleri, dünya uygarlığı buradaydı. Toplumsal düzenin ve kültürün değişmesiyle; aşırı taklitçi modernleşme çabalarıyla, kültürel değerlere ve yabancı kültürsüzlüğe saldırmalda geleneksel ve kültürel bir toplumda kopukluk yaratıldı; boş, cılız, yoksul ve kültürsüz bir kuşak ortaya çıktı. Bu kuşağın, geçinişiyle, eski kültür ve uygarlığıyla hiçbir bağlantısı kalmamıştır.

Buna göre tarihsel ve kültürel kopukluk ve yabancılaşma, beşeri bir bela olup bugün de İslam toplumu -özel anlamda- ve Doğu -genel anlamda- ondan ızdırıp duymaktadır. Toplum, tüm insanı miras ve övünçlerinden, manevi öğe ve sermayelerinden ayrılmış, kökleri topraktan çıkmış ve ölümcül bir zehirlenmeyle karşı karşıyakalınmış bir ağaca dönmüştür. Tarihsel kopukluk yoluyla, bir kuşak, önceki kuşaklardan ayrı düşmekte, tüm başarılarını, değerlerini ve stoklarını yitirmektedir. O zaman, örneğin dört bin yıl önce köleliğe karşı, Karun ve Firavun düzenine, şirk düzenine karşı, en büyük başarıları elde etmiş ve İbrahimlerle, Musalarla, en büyük, en derin düşünsel ve insanı öğüttilere sahip

olmuş bulunan İslam' ın süreğenliği kopmalta ve İbrahim' in hareket ve kültüründen

kopan kuşak, Peygamber' den önceki putperest Arap cahillerine dönmektedir.

Hatta Peygamber'in kendi kıyamı, çeşitli ülkelerde ve İslam'ın ruh,

Ali ŞERiATi 233

uygarlık ve tarihindeki onca büyük İslam'ı başarılar, birkaç yüzyıldan sonra

bütünüyle durmakta ve bu kültürden, hareket ve akımdan, mevhum ve kırık

betinlemeler dışında birşey bilmeyen bir kuşak oluşmaktadır.

Tarih felsefesi anlamıyla tevhid, olaylar, hareketler ve erekler maksadının

kestiği şeyi bitiştirineye çabalamaktadır. Tevhid, tüm insanlık tarihine kesintisiz,

süreğen ve devingen bir birlik kazandırmalda ve tarih boyunca sadece tek

bir din, tek bir cihad, tek bir gerçeklik ve tek bir insan bulunduğuna inanmakla

her kuşağı, bu akıma çağlar, yüzyıllar ve çeşitli ülkeler boyunca bağlanmaktadır.

İşte bu şekilde, tarihsel birlik ve bütünlük ve Adem' den son zamana değin tek

ve süreğen bir akımın olduğuna İnanmak, her kuşağı, bir zincir halkası gibi

ona bağlamakta, her bireyi sanki bütün insanlarla, bütün çağlarda yaşamış hale

getirmektedir.

TEFRiKA

İnsanlar, tarih boyunca sürekli olarak, iktisadi, siyasi ve sınıfsal etkenler ile,

ırkçılık, kavimcilik ve aynı şekilde bireysel egoizmler yoluyla birbirlerinden

ayrılmışlar ve ayrılmaktadırlar; insan süreğen bir biçimde tarihte parça parça

olmaktadır. Dolayısıyla beşeri tefrika, yaygın ve işler şekilde, çeşitli biçimler,

bahaneler ve adlar -kavimiyet, mezhep, soy, sınır, doğa, iş, sınıf ve aile- altında

insanlık tarihinde ve hayatında süregelmiştir. Tefrika ve parçalanma, tek insan

gövdesinin parça parça olması demektir.

PARÇALAMA [TEB'iZ]

Parçalama da tefrika anlamına gelmektedir, fakat insan karşıtı tefrika insanın insanla ve bir insan künesinin başka bir insan kümesiyle olan ilişkisini zulüm ve tecavüze -yasal ve şer'i biçimde ya da hiçbir biçim olmaksızın- göre belirler.

Parçalama ise sürekli bütünsel iki şekilde, iktisadi bakımından, sınıfın sınıfı, ulusun ulusu sınırmemesi biçimindedir; ulus ulusu, sınıf sınıfı sınırmaktadır ...

Siyasal bakımdan da zulmün bir ulusa egeyen olma [istibdat] ve uluslara egemen olma [emperyalızın =imparatorluk] çabasıdır.

Bu [parçalama] da insanlığın her zaman süren hastalığıdır, tarihe sürekli egemen olan sistemdir; adalet, özgürlükçülük, İslam, tevhid öğretisi ve İbrahim'in yolu, insanlık tarihi boyunca sürekli bir hareket biçiminde, egemen sistem karşısında yer almıştır.

Peygamber başını toprağa koyunca [vefat edince], kendisinin Kara gecenin parçaları birbiri ardınca gelirler. şeklinde tahmin ettiği gibi olur durum.

Kölelerin kurtarıcısı Musa susunca Harun düzeni -onun varisleri- gelir ve Firavun'un ve Bel' aın' ın varisi olur.

Aynı şekilde, aşk, barış ve sevgi peygamberi İsa ölünce varisleri -kesişleryeniden Sezar ve Kayser düzenini -olandan dalia kötüsünü- onun adına sürdürdü234

hiLAM BiLiM

rürler ve sadece adlar değişir; Sezar'ın adı Papa, senatörün adı Kardinal olur vb ...

Her peygamber ve önder ölünce, düşmanları, onun veliahtları olarak, düşmanlarımn düzenini sürdürürler. Bu, tarihe egemen olan' düzen' dir, ötekisi

ise tarihin hep mahkum 'hareket' i dir.

DURAGANUK VE DEVİNİMSİZLİK

Bu konuyu tam olarak anlamak için' Muhammed Hatem-i Peyamben1n' adlı kitapta yer alan 'Ez Hicret ta Vefat' [Hicretten Ölüme Dek] başlıklı makaleye başvurmalısınız. Orada, toplumların sürekli olarak, tarihte toprakla bütünleştiklerini, insan bir yerde kaldığı sürece kabile, kavim, toplum ve hatta imparatorluk biçiminde durağanlaştığını, geleneksel çerçevelerde, kalıtsal tasma ve zincirlerde ve kalıplaşmış toplumsal sistemlerde donuklaştığını, hareketin öldüğünü, bu durumun ansız bir devriin gelip onu harekete geçirinceye değin sürdüğünü toplumbilimsel açıdan ortaya koymuştum.

İnsanlık tarihinde, hicret kırbacı, geri, durağan ve devinimsiz kavimleri zaman çizgisinde, yeryüzünde ve donuklaşmış uykulu içerde harekete geçirmiştir.

Dolayısıyla donukluk ve durağanlık her yerde görülen sürekli bir hastalık olup büyük toplumları ve uygarlıkları yok etmekte ya da bataklık gibi lığlaştırıp kokuşturmaktadır. Yunan [uygarlığı], ülke-şehirlerin [cite-etat] çerçevesi ve bunların sınırlı ve kapalı surları içinde donduğu için yok oldu ve Roma için kolay bir lokma durumuna geldi. Roma da ülkeler alma ve fetihler grafiğinin ardından gücü ve sistemi sabitleşerek donuklaştı, durağanlaştı ve öldü.

ZAMANA YABANCILAŞMA

Belirli bir zamanın, büyük bir insani devinimin, kurtuluş bağışlayıcı beşeri öğretinin gereksinimi olan bir hareket, çeşit çeşit iktisadi, siyasal ve düşünsel etkenler aracılığıyla gelenek haline gelmiş ve durağanlaşmıştır. Zaman devingen, ama geleneğin durağan olduğunu biliyoruz. Kalıtsal, olduğu yerde sayan ve tek düze bir toplumsal gelenek haline gelen ve mutaassıp ve donuk biçimlerde

donuklaşmış durumda kalan bir dinin, zorunlu olarak zamanla arası açılır. Çünkü zaman, sürekli devinimdir; oysa gelenek, değişmez ve tek düze donuk bir şekildir. Bu yüzden, bölgesel ve kalıtsal gelenekler şekline gelmiş şeyin maskesini kendimiz kırmazsak, dinin ruhunu, hedefini ve hareketini bu donmuş kalıpların içinden kurtarmazsak; zaman kalıp, içerik, hak, batıl tanımaz, kükreyen bir sel gibi dur durak bilmeden duran, donmuş, yere yapışmış ne varsa kırıp yok edip geçer.

Bizse bu donuk kalıpların içinde, insanı şekillendiren en değerli öğeleri, gelişiminizi, iman serınavlarınınizi yok ederek geçni işe yollayacağız; zaman da bunların üzerinden geçip gidecektir. Bugün, zamanın İslam kültüründen,

Ali ŞERİATI 235

inançlarından ve onun en önemli değerlerinden nasıl hızla uzaklaştığını görüyoruz ve biz hiçbir şey yapmıyoruz. Zamanın hareketiyle tanışık olan biz, bu ayrılığa, imanımızın geri kalışına ve zamanımızın ileri gidişine her gün tanık olmaktayız. Zamanda hareket ediyoruz zorla; ileriye yöneliyoruz zorla, ama karanlıkta. Çünkü kervandan geriye kalan bir ateş gibi bıraktık İslam'ı, kalsın biz geçelim diye. Zamandaki bugünkü hareket böyledir. Yolun lambasını arkada, önceki duraklarda bıraktık ve gece vakti bilinmeze doğru hareket halindeyiz. Zamandan ayrılış ve zamanın hareketi zorunluluğu, bütün dinlerin, uygarlıkların, öğretilerin, devrimlerin ve hareketlerin hastalığıdır. Toplumdaki her öğreti, her hareket, her devinim ve her devrim, işte böylece ölmektedir; zamandan ayrılınakla, zamanla birlikte gelmemekle.

Allah'ın İslam'ı koruduğu ve İslam'ın bize gereksinimini olmadığını doğru; çünkü bize gereksinimi olan bir İslam'ın ancak kendine yararı olur ama İslam'a

gereksinimi olan biziz. Şu ne aptalca kaygısızlıktır ki İslam her elden gittiğinde huzur içinde ve hiç üzüntü duymadan şöyle denilmektedir; Üzülme; Allah, İslam'ı kendisinin koruyacağını vadetmiştir. Kim dedi, İslam için tasalanalım diye -Biz Müslümanlar için tasalanalım. Senin bu kaygısızlığın şuna benzemektedir; Neyii l varsa hırsız alıp götürür, yoksut aç, muhtaç kalırsın. Ben de senin gönlünü alınm, paralara üzülme, hiç üzülme, para kaybolmaz, karşılığı merkez bankasında saklıdır diye.

HEDEFSİZLİK; İNANÇ VE AMEL ARASINDA YABANCILIK

Bu, bize ve toplumumuza özgü istisnai bir hastalık değildir, değişik oranlarda her yerde görülmektedir, ama kimi şeylerde biz birinciyiz. Ainel ve inançların uyumsuzluğu, belirtilerini açıkça gördüğümüz tuhaf bir hastalıktır. Biri gelip bir işe el atar, sadece hayırlı bir iş yapmak için. Ne ki zamanla uyumlu olup olınadığına hiç bakınaz. Oysa Tahran' da bugün su deposu yapmak, hayırlı bir iş olmaması bir yana, hedefsiz ve anlamsız bir iştir. Dini işlerde de sadece bir iş dini bir gelenek olduğu için yapılmaktadır ve kişi için sadece yapılış şekli söz konusudur. Bu yüzden Müslüman ya da Müslüman olmayan bireylerin arneller dizgesinde tuhaf bir tutarsızlık ve uyumsuzluk görülmektedir.

Onların arnellerinden kimileri büyük ve insanı bir hedefi gösterirken, öteki amelleriyse bu arnelierin karşıt noktasını göstermektedir. Örneğin Hüseyin'i anma toplantısına katılır, ağlar, orada Hüseyin'i yüceltir, ama zulmün elinde araç olur kolayca. Ya da dini şiaı·lara inanır ve sıkı sıkıya sarılırken aynı zamanda, söz ve kalemiyle toplunu sapmaya ve gerileineye sürükler. Ali'ye inanır; herşeyini yitirme pahasına batıla evet demeyen adaina inanır, ama hareketiyle, vücuduyla ve ameliyle, her aşağılığa, her alçaklığa ve her cinayete evet

der, boyun eğiş, onun fizyolojisinde bile göze çarpmaktadır; herşey karşısında -
önemsiz ve aşağılık da olsa- otomatik olarak eğilir. Onlar, namazı kılarlar,
zekatı verirler ve rükua varırlar ayetini Ali [a.s.] hakkında tefsir etmektedirler,
236 İSLAM BİLİMİ

O, Allah huzurunda rükua varırken, halka başta bulunmaktadır. Bunlar ise,
efendinin huzurunda rükua varırken, halktan almaktadırlar. Onlar, inanç ve
amel arasındaki bu çelişki ve uyumsuzluğu duyamazlar. Kur'an'a inanır, onu
süslemeyi, süslemeyi ve yüceltmeyi hiç ihmal etmez, inançsal bakımlardan
Kur'an'ı dua kitabından üstün bilir. Ama amelde, bir kez bile okumamıştır,
okunmaktadır Kur'an'ı. Dua kitabı onun için Kur'an [okunacak] dır. Kur'an,
onun için sadece yazı-tura atmakta ve istiharede kullanılan kutsal birşeydir.

Eşitliğin ve insanlığın doruk noktada sergilendiği yer olan hacda, aşağılık bireysel
hayatı için dalkavukluk ve meddalılık etmektedir. Parası olmadığı için
alçalmakta ve kendinden daha aşağı aına paralı olan birine saygıda kusur etmemekte
ve onun önünde eğilmektedir. Bunların hiçbiri, ona göre, bir uyumsuzluk
taşımamaktadır, Hacer ve İbrahim'in sünnetine katılmakla birlikte.

Bu insan, 'Ana, Baba! Biz Suçluyuz' da söylediğim gibi hacda bin kez sorar
Nasıl diye. Aına bir kez olsun Niçin diye sormaz. Yüz kez gidip dönmüş
ve hep şunu sormuştur; Efendim, benim bu plastik terliğimin üzerinde bitişme
izi var -elbette kalıptan ileri gelmektedir- bunun günahı var mıdır; biliyorsunuz,
ayakkabı dikişli olmamalıdır Ama bir kez olsun, aslında hacca niçin
geldiğini sormamış 've düşünmemiş tir.

Çelişkiyi anlamaz. Onun zihni donmuştur, durağanlaşmıştır. Kendisini insan
bireyi olarak kabul edemez, Allah yerine -Kur'an'ın dediği gibi- ahbara,

ruhbanı, güçlölere ve para babalarına tapar, fakat taptığım bilmez. Çünkü

ruhani ya da servet sahibi veya güç ve makam sahibi kimse aracılığıyla aline

olmuştur. Dine ve insana bağlı olan insani saygınlıkları, ilahi değerleri, makama

ya da paraya bağlı olan güçleri, bunlara bağlı ve inensup olan bireylere

ait görür ve onların karđıllarında basitçe bir düşünmeye bile gücü yoktur.

Bilinçli ve düşünür din alimlerinden biri olan bir dostun -yeni yetişen seçkin

aydınlar arasında benzerini az gördüğüm bir Alevi Şiiliği alimi-67 şöyle

67 Şaşırtıcıdır ki islam'da hem en güçlü uyuşturma ve geriletme etkenleri ve hem de en güçlü tahrik ve ayağa

kaldırma öğeleri ayın din alimleri topluluğunda bir arada bulunmuşlardır. islam tarihine bir bakın. Hilafet döneminde

herkesten çok [Sünnilikte] ve Safeviler döneminde her zamankinden çok [şiilikte], toplumu uyuşturmaya

neden olan ve halkın zihinsel kavramlarla, duygularla, zararsız ve tehlikesiz kin ve tehlikelerle güç sahiplerinin,

hilafetin ya da içinde bulunulan zaman kendilerinin malı olan herkesin çıkarına oyalanmasına yol açan etkenler

de yine aynı grup ve toplumdandırlar. Çünkü din her güçten daha güçlüydü ve .halkının düşünce ve inanışına

her şeyden çok egemendi. Öte yandan, uyanış, hareket ve topluma bağımsızlık bağışlama etkeni, dıştan gelen

düşünsel, kültürel, iktisadi ve siyasal saldırı karşısında direniş etkeni, kitleye hayat ve hareket bağışlama etkeni,

bu din görünömlü tüm sapmalara karşı duruş ve direniş etkeni olan çehrelerin çoğunluğu, yine bu toplum ve grup

içinden çıkmıştır. Paris'teydim. Bizim grup başkanımız olan -elbette çoğu kez başkansız meskenlere başkanlık

ediyordu- bir bey, öğrenciler encümeni adı altında bir toplantı düzenlemiştı. insanı komplekse sürükleyen o çok

aydın öğrencilerden biri laf üfürmekle meşguldü, müslüman duymasın, kafir görmesin türünden jest ve tavırlar

Konu, iran'ın tanınmasının ve sevgili vatanın sorunlarının araştırılmasının zorunluluğu idi; özdeş, bilimsel

ve beş bin kilometre öteden direkt bir biçimde. Paris'in aristokrat kafelerinden birinde iran'ın köylü kitlesiyle

temas kurulmalıydı [tıpkı Süveyş gölü kıyısında, iran'ın halk kültürünü ve mahalli dillerini derleyip araştıran Sayın

Cemalzade gibi!]. Ruhaniliğin ve dinin iran'da ya da islam toplumlarında toplumun gerilemesinin ve duraklamasının

en büyük etkeni olduğundan söz ediliyordu [sekiz-dokuz yıl öncesine aittir]. Sonra saldırmaya başladılar Din

Ali ŞERiATI 237

diyordu; Mescitte, kılığıma bakarak bir hanım, kendisi için istiharede bulunmarnı

istedi [ki ne yazık ki avam, aynı tür giysiyi giyen kimseleri aynı gözle

görür ve yükümlülüklerini bu sınırlar içinde sanır]. Tartışmanın yeri olmadığını

gördüğümden bir istiharede bulunmak için tesbihi alıp kibleye döndüm.

Dua ve kendini hazırlamakla meşgulken si parişçi hanım, Efendi! Lütfen niyetini

de siz kendiniz dileyin. demez mi

Hedefsizliğin nereye vardığına bir bakın Bu hanım ne için gelmiştir, hangi

ihtiyacını gidermek istemiştir

Hac' da kendini, insanın anıyıp duyumsayabileceği en güzel değerlere tanık

oldun. Yine orada, insanın anlamlayacağı en geri çirkin cehaletlere de tanık

oldun. Örneğin bir grup, niyet okuma [!] yapmak için oturmuştu. Niyet etme

teknolojisi öylesine karmaşık ve güçlü ki niyet etmenin aslını unutmuşlardı ve

tüm çabaları harf ve kelimeleri tıpkı Araplar -hem de mevcut Araplar değil,

mevhuın Araplar- gibi telaffuz etmeye harcanıyordu. Bu, hedefin ve arnellerle

inançlar arasındaki uyumun yok olmasıdır; Örneğin İslam gibi, bir hedefi bulunan ve amelleri, ibadetleri, hükümleri, iktisat, siyaset ve kullukla ilgili konuları bütünüyle mantıksal bir uyum, sağlın ve bilinçli bir doku içerisinde olan neden-sonuç ilişkisi, birbiriyle bileşim ve uyum taşıyan ve herkesin görevi hedefe ulaşmak için bir giriş olan bir harekette şimdi İslam'ın varlık felsefesi, vahiy ve mesaj olan o hedef ortadan kalkmaktadır. Bu dizgenin darmadağın toplumu gerilettiler, düşünme ve akletmenin gelişmesini toplumun elinden aldı. Din genel olarak özdeş gerçeklerden, evrimden; hareketten ve uygarlıktan uzaklaştırılmaktadır. Başladılar iki yüz yıllık standart lafları söylemeye.

Ben İran'dan yeni gelmiştim, kalkıp arz ettim Ben sizin kadar aydın değilim, yeni geldim. Ben bu bilimsel ve oldukça felsefi konuları bilemem, fakat ben şu son yüz, yüz yirmi yıla bakıyorum, tarihe bakıyorum başından bu yana batıyla bütün askeri, siyasi ve iktisadi anlaşmalarda, hep doktorların, mühendislerin, Avrupa'da okumuşların, yani 'bizler'in imzası bulunmaktadır, hiçbirinin altında hiçbir din adamının imzası bulunmamaktadır. Tümü

Necefe değil, Avrupa'ya gidenlerce imzalanmıştır! Bu bir yana, direnişçi çehreler olarak, ta başından beri, batının saldırıları karşısında, aslında sömürünün girişini sağlayan, saptırıcı yenileşme olgularına karşı savaşan ve hatta siyasal sistem, iktisadi sistem, üretim, pazar, hayat, toplumsal etiket, inanç, ideoloji, aydınlık adı altında ve bu deccal eşeğine yol açan çeşitli bahanelerle ortaya sürülen bütün iktisadi ve hatta ahlaki ve toplumsal semboller karşısında direnen kimselerin hepsi bu din adamları topluluğundan çıkmıştır. İlk başkaldırı, Tömbeki başkaldırısıdır.

İlk başkaldıran çehre ise Mirza Hasan-ı Şiraz'dır ki o da bunlar arasından çıkmıştır. İran'a giren ilk sömürü

ayağı bankaydı. Bankanın iran'a gelmesini öneren ilk kişiye din karşıtı, yenilikçi bir aydıdı -Mirza Mülküm Hanve

buna karşı duran ilk kişi de yine din adamları arasından çıkan Seyyid Cemaleddin Afgani'ydi. .. Bu yüzden

aynı toplumdaki hem bozuk din yayılmış ve gerçek islam'ı yok etmek ve halkı uyuşturmak için islam tarihi boyunca,

hilafet döneminden tutun da sömürü dönemine varıncaya değin, aynı yerden destek alınmıştır. Sapma, kirlenme, zulüm ve dış tecavüz karşısında uyanış, sorumluluk, karşı duruş ve direniş etkenleri de yine bu merkezden

baş göstermiştir. Öyle ki islam toplumunda gerçekleşen devrimler ve toplumsal hareketlerin her birinde

iki olgunun yinelenildiğini görürsünüz Biri özgür, bilinçli ve sorumlu alim çehrelerinin çıkışı, ötekiyse bu değişimin

asıl merkezi olarak 'mescid'in faal merkeziliği, toplumcu ve halkçı yükümlülüğüdür. Bu yüzden islam, halk ve

zaman üçgeninde düşünen ben ve benim gibilerin hem buraya olan umut ve imanları, hem de umutsuzluk ve

inançsızlıkları aratmaktadır! Bu yüzden ayırmak gerektiğine inanıyorum Alim mi, ruhani mi Alevi Şiiliğinde mi,

Safevi Şiiliğinde mi Bu farkı koymazsak hem gerçekliğe zulmetmiş, hem de yanlış karşısında akılsızlığa düşmüş

oluruz. Bizse ne zalim ve haksız olmak istiyoruz, ne de ayırt etme yetisi olmayan ahmaklardan olmak istiyoruz!

238 İSLAM BİLİM

olmuş parçaları, birbirleriyle bağıntılı olmaksızın ve o hedef ve amaç göz

önünde bulundurulmaksızın gerçekleştirilmektedir.

Amel ve inanç, hayat ve düşünce, davranış ve iman arasındaki bağlantının

kopması, aracın hedefe dönüşmesi, yolun amaç olması, dinin şiarlara sıkıştırılması

imanın törenlere, inancın işaretlere [hatta bedensel işaretlere] indirgenmesi,

tapınmak ama tanınamak, inanmak ama anlarnarnak, sonuçta da bütün mantıklı ve bilinçli ilişkilerin altüst olması ve birbirinden kopması, bütün değerlerin dağılması, insanı yiyip yutan ve biçimini değiştiren korkunç hastalıklardandır.

İKİCİLİKLER

İki görüşlük, felsefi ve insanbilimsel şaşılık, iki ayrı şeye kulluk, iki ayrı yönde İnanmak, insandaki ve doğa ile doğa ötesi arasındaki çelişki; tüm bunlar ikicilik [dualisrne] anlamına gelir. Tevhid ise tüm bunlara uyum ve birlik kazandırır. Sürekli olarak, maddeyle rana arasında -ki İslam ekmeği ve namazı bir uyum, bir bakış ve görüş içerisinde algılar- dünya ile ahiret arasında -ki tevhid, bu ikisi arasındaki süreğen çelişkiyi gidermekle kalmaz onlar arasında bir neden-sonuç ilişkisi oluşturarak aralarında tarım ve ürün arasında olduğu gibi bir uyum olduğunu öngörür- akıl ve aşk arasında -ki felsefe tarihi boyunca birbirlerinin yanı başında, birbirlerine uzak ve birbirleriyle savaşım içinde olmuşlardır- ayrılık ve savaş olagelmıştır.

Konfüçyüs ve La o Tzu' dan tutun da Aris to ve Ejlatım' a, İbn Sina ve Ebu Said Ebulhayr' dan tu tu n da Descm·tes ve Pascal' a varıncaya değin felsefe, ahlak ve ruhbilirnde akılcı insanlar, duyumcu insanlardan ayırdırlar. İşrak, duyum ve ilham bir yanda, akıl, mantık ve delillendirme öte yandadır. Pascal'ın deyişiyle; Aklın anlamadığı kanıtları vardır kalbin. Allah'ın varlığına akıl değil, kalp tanıktır.

Tarihte, dini duygu, bireyi toplumdaki Tanrı'ya doğru sürüklemiştir hep. Toplumsal, iktisadi ve siyasi düzen ise bireyi Tanrı' dan ve fizik ötesinden gündelik maddi toplumsal yaşayışa sürüklemiştir.

Çaba ve tevekkül de hep karşı karşıya bulunmuşlardır. Çünkü çaba, hedefe

ve başanya ulaşmak için özdeş yeteneklere ve maddi çalışmaya dayanan insanı bir görüşür. Tevekkülse, her türlü başarıyı ve hedefe ulaşmayı Allah' a dayanmada görmekte ve kendi bireysel çaba, irade ve seçimini yazgısında, mutluluğunda ve mutsuzluğunda etkisiz olarak bilinekte olan insanı bir duygu ve inanıştır. Çaba, maddi insan görüşünün tezahürüyken, tevekkül, ilahi ve madde karşıtı insanın manevi, irfanlı ve ruhanı duygusunun tezahürüdür. Hesapçı akıldar { kaynaklanan maddi çabayla, hesapsız aşktan kaynaklanan tevekkül, dinlerde ve felsefi öğretilerde biri ötekine feda olmaksızın ya da ötekinin yan birimi veya ötekinin karşısında değersiz ve önemsiz olmaksızın iki temel olaAli ŞERiATi 239

rak ya da iki esas neden ve etken olarak birleştirilemezler.

Dünya ve ahiret ikiliği, zahitlik ve varsıllık ikiliği, ruh ve cisim ikiliği, gerçek ve güç ikiliği, ruhanilik ve maddilik ikiliği, bireysellik ve toplumsallık ikiliği, daha derin anlamıyla; kulluk ve rablik, isyan ve baş eğme, gurur ve huşu, kılıç ve namaz, arifin halveti ve mücahidin savaşı, Budha' nın huzuru ve Sartre'ın huzursuzluğu, mutlak zihinsellik ve mutlak özdeşlik, savaşmak ve aşk beslemek. Halk için, Allah için ve kendisi için ... İkiliği bu türdendir.

MATERİYALİZM VE İDEALİZM

Tüm öğretiler ya tek gözlüdürler [Materyalizm, Berkeley'in felsefi idealizmi v.s.] ya da şaşkınlırlar ve iki görüşlüdürler [Budha, Veda, Zerdüş ve Mani dinleri v.s.]. Oysa tevhid, doğa gibi, insana tek bakışlı iki göz vermektedir. Nasıl yani Yani hem yeri görmektedir, hem göğü; hem ekmeği, hem namazı; hem dışta olanı hem içte olanı, ama her ikisini uyumlu, aynı yönlü ve kaynaklı olarak görmektedir. İki karşıt yüzü de görmektedir, ama tek bir madalyon üzerinde.

Onun için varlık, çatışıklardan oluşan bir varlıktır bir oranda. Mutlak

bütünsellikteyse tek ruhu ve aklı bulunan tek bir gövdedir.

KUŞKUCU DÜNYA GÖRÜŞÜ [SCEPTİCİSME]

Kuşkucu dünya görüşünde dünya bilinmez üzerine kuruludur ve insan da kuşkuya dayalıdır. O dünyada, nelerin olup bittiği ve yaratılış hedefinin ne olduğu bilinmemektedir. İnsan, kuşkulu bir dünyada anlaşılmaz bir yazgı ve bilinmez bir dayanak karşısında, yönsüz ve ikirciliktir, kendinden geçmek dışında atılamayacak bir huzursuzluk duymaktadır. Kuşkulu dünyada insan, maddi ve günlük hayatında bile belirli bir yol seçemez asla. Varoluş kuşkulu olduğunda, her düşünce, seçim ve araştırma da kuşkulu olur. Çünkü doğru, güzel ve çirkin için bir ölçütün bulunması olanaksızdır.

SAÇMACI [ABSURDE] DÜNYA GÖRÜŞÜ

Dünya ve dünyadaki işler sadece bir hiçtir. Bu dünya görüşü, eskiden var olmuş ve bugün de oldukça yaygınlık kazanmıştır. Dünyayı saçma gören insan, kendisini, hayatı, kendisinin başkalarıyla olan ilişkisini ve başka her şeyi, ciddi, anlamlı ve hedefli olarak algılayamaz. Varlığa inanmayan bir insan, insana iman duyamaz. Saçmacı dünya görüşü, hayata ve bütün insanı görünürlere etki eder. Öyle ki bugün saçmacı sanat, saçmacı tiyatro, saçmacı edebiyat ve saçmacı roman, resmîlik kazanmıştır.

Bu doğaldır. İnsan, doğanın ardındadır ve dünyanın ayrılmaz parçasıdır.

Dünyaya baktıkça kendisini çaresiz görmektedir. Varoluş saçma üzerine kurulduğunda, her iş mecazdır. Çünkü herşey boş ve anlamsız olduğundan iyiden ya da kötüden, çirkinlik ya da güzellikten, hizmet ya da hıyanetten, cellatlık ya da şehitlikten söz etmenin bir anlamı yoktur; hepsi de birdir. Çünkü hiç240

biri de hiçbir şey değildir.

Burada, bu dünya görüşünün ilk ve en büyük kurbanının insan olduğunu görüyoruz. Saçma insan, insanlığı ortadan kaldıran insandır.

BENMERKEZCi DÜNYA GÖRÜŞÜ [EGOCENTRİSME]

Yunan sofistleri, yeni hümanistler ve bu cümleden olarak egzistansiyalizm, insanı varlık okyanusunca bir başına bir ada olarak görürler. Yeni egzistansiyalizmin ve Camus öğretisinin gereği, Tanrı'nın ve gayb dünyasının yok sayılmasıdır.

Bu öğretiyi, Lucrece6s öğretisinin devamıdır. Bu öğretilerde tamı, tamılar ve fizik ötesi vardır, ama bizim yazgımızda etkisi yoktur. Biz kendimiz için varız, hayat ve hedefimizi fizik ötesine ve iradesine göre belirlememeliyiz. Bizim kendi irademiz var ve bağımsız olarak kendi hayatımızdan sorumluyuz.

Lucrece şöyle diyordu; Tamılar vardır, ama kendi aşklarıyla, kinleriyle ve savaşlarıyla meşguldürler, onların insanlarla işleri yoktur.

Bu tür bir dünya görüşü şirktir. Bir tür varoluşsal ikicilik [dualisme] olup tanrıya, hesaba, kitaba inanmakta, evrende bilinç ve hedefin bulunduğunu kabul etmekte, ama evrende birbirleriyle bağlantıları olmayan bir sürü çelişik gücün, zatin, buyurganlığın, yön ve hareketin bulunduğuna inanmaktadırlar.

Burada insan, dünyada bir garip olarak algılanmaktadır; doğada temeli olmayan, fırtınalı bir okyanusta başıboş dolaşan bir gemi olarak. Şirk dünya görüşünde birey, parça bölük olmuştur. Tarih ise, tarihsel şirk dünya görüşünde, birbirinden kopuk bir akım, birbiriyle hiçbir bağıntısı olmayan olay ve oluşlar dizgesidir. Hepsi aynı yolu yürümezler, tarihin nereye ulaşacağı bilinmez.

Çünkü önderlerin, siyasetçilerin, askerlerin ve fatihlerin oyuncağıdır. Fakat

tevhid, tarihi uyumlu tek bir hareket olarak, kesintisiz süregelen bir akımda insanlığı

kesin başlangıç noktasından alıp somut bitiş noktasına değin götüren

bir hedefli ve bilinçli bir hareket olarak görmektedir.

Tevhid, tefrikayı, ırkçılığı, sınıfları, kümeleri, sülaleleri, insani mertebeler

zincirini toplumda açıklayan tüm öğretilere indirilmiştir bir darbedir. Tevhid,

tüm bunları yok etmekte ve beşeri toplumsal düzene birlikçi bir görüş kazandırmaktadır.

Çünkü sınıflara ve tefrikaya dayalı bir toplunun açıklanışı,

tevhidle değil, şirk dünya görüşüyle uyumludur.

Bundan önce ayrıntılı olarak söylediğim gibi tevhid, bireyi ve toplumu yıkıntıya

çeviren üç etkeni, yani cehaleti, korkuyu ve çıkarı yok etmektedir. Bu

etkenlere, daha önce işaret ettiğimiz türlü alİnasyonları da eklerseniz, insanın

kendisi oluşunda, şaşkırtıcı, hassas, gelişkin, karmaşık ve aşkın bir varlık olduğu

kadar tehditle, bozulma, koflaşma, saçmalaşma, hayvanlaşma ve hatta nes-

68 Lucrece, isa'nın ölümünden sonra 70 yılına dek yaşadı. Albert Camus ve Sartre -Camus'dan daha az olarak görüş

ve öğretilerini ondan aldılar. [Lucrece ve öğrencisi olarak Albert Camus'un öğretisi ve eserlerinin felsefi ve

toplumbilimsel çözümlemesi için Meşhed Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim Tarih Bölümü dördüncü yıl Medeniyet

tarihi derslerinin Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örgütü'nce çoğaltılmış teksirilerine bakılabilir.]

Ali ŞERiATi 241

ne ve eşya olına tehdidiyle karşı karşıya olduğu da açığa çıkacaktır.

Yükümlülüğü, Allah' a doğru olmak, Allah'ın benzeri olınak⁶⁹ olan insanı

doğa, tarih, toplum, hatta kendisi, hayat, duygu, bağ, gereksinim, inanç, konum,

koşullar, kültür, uygarlık, dinler, küfürler, felsefeler, sanatlar ve hatta

iyilikler, güzellikler ve değerler aline edebilirler. Her melekle, şeytan olabilir; bir

cin onu deli edebilir, çarpabilir.

İnsan, gerçek kendisini ve kendi aşkını nasıl besieyebilir ve onun varoluşsal takdirinde ve yaratılışının mucizevi olanaklarında bulunan kendi yaratılışının ilahi planını kendisinde nasıl gerçekleştirebilir

O zainan, dört yandan onu gizli ve açık darbeleri altına alan ve gün geçtikçe daha bir güçlü, daha bir fazla ve daha bir üstün olan ve insan yükseldikçe onu düşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bu insan karşıtı amansız saldırılar karşısında kendisini nasıl koruyabilir Kendi insanı özünü unutmaz ını Yitirinez mi Elinden kaçırmaz mı Yapısı değişinez ını İnsanlığın bugünkü tehlikesi, sel, veba, kıtlık ve çiçek hastalığı değildir. Sayısız insanın ölümü tehlikesi değildir. Bugünkü insanlığın tehlikesi insanlık tehlikesidir. İnsanın özünün ve aşkın insanlığının türselliğinin değişmesidir. İnsanlık, insanlar olmakla değil nesne olmakla, yok olmakla karşı karşıyadır. İnsanlık, nüfusun değil nefsin ölümü tehlikesiyle yüz yüzedir.

En sonunda, bu kendinin yabancıları paranın, gücün, makinenin, şirkin, vehmin, sınıfın, soyun, baskının, düzenin ve hayatın çarptığı, bu kurt ya da tilki olmuş kişi, bu sığan ya da koyun olmuş kişi, dünya ya da ahiret yoluyla aline olmuş bu kınse; bu -her nasıl ve her ne şekilde olursa olsun- insan olmaktan çıkmış ve ona karşı garipleşmiş kimse, kendisini yeniden nasıl keşfedebilir, kendi yaratılışsal özüne nasıl dönebilir, nasıl kendisi olabilir

Söylemek istiyorum; Tevhidle.

Aına bu kelimedede -tüm varlığı ölçüsünde ağır, zengin ve varsıl bir kelimedir- bulunan anlân yükünün ağırlığı, bu kelimedeki şaşkırtıcılığı da aşan öte şaşkırtıcılıklar, onun yükünü çekmekten aciz bırakındadır kelimeleri. Dil -onu

eksik, yüzeysel ve oldukça yoksul kılmaksızın- ondan söz edebilecek güçte değildir.

Belki de bu yüzden vahiy dili de -beşerî kelimelerle konuşması gerektiğinden- onu tüm temel kavramlarıyla -ki her birinin yüzlerce boyutu bulunan görünümü vardır, her biri her bilinç ve duygu ışığının parladığı, bitmek bilmez çeşit çeşit görünümünler kazanan bir prizmadır- sözler yoluyla değil, hareketler yoluyla anlatılmayı yeğlemiştir.

Her birinin bir sembolü olan hareketler, her birinin anlatundan daha çok anlam taşıma, duyuma, dile getirme ve ilham etme kapasitesi bulunan sembol-

69 Bu konunun sonunda konu zincirinin mantıksal uyum ve bağıntı içerisinde olmadığını, ortaya atılan konuların

birinin Halep'ten, birinin Şam'dan olduğunu söyleyebilirsiniz. Doğrudur. Ama bu gerçeğin suçudur, insanın dünyadaki

zor yazgısının, karmaşık, fırtınalı ve tehlike dolu konumunun gerçeğinin!

2112 İSLAM BİLİM

ler ...

Büyük bir sahnede, doğanın içinden, dağ, dere, düzlük ve ovanın yer aldığı sade ama düzenli, birbirine bağlı ve zamanla bağıntılı görkemli bir gösteriyle tevhid, dünya görüşü, tarih, toplum ve insandan oluşan dört boyutuyla, ideolojik üst yapısıyla ve ayrıca son yönüyle -ki yaratılışın namusunu, varlığın uyumunu, insanın ereksel takdirini anlatmaktadır- açıklanmıştır, özdeş bir cisimlenişe kavuşmuştur. Öğrenci, onu anlamak için, onu tüm ruhuyla, bedeniyle, davranışıyla, etinde, derisinde, duygu ve düşüncesinde tecrübe etmektedir.

Nerede

Hac da.

KUR'AN VE ÖĞRETİLER AÇISINDAN TARİH

Bugün, İslam-bilim plamının ikinci bölümüne, yani ideolojiyi koruyan ve tevhidin dünya görüşü üzerine kurulu o üç sütunun açıklanmasına geçiyoruz.

Bu üç sütun, şekilde şöyle gösterilmiştir; Ortadaki sütun insandan ibarettir.

Sağdaki sütunu tarih, soldaki sütunuysa toplum oluşturmaktadır.

Kural olarak insandan başlamamız gerekiyordu. Çünkü öncelikle insanın kim olduğunu, bu büyük düşünce tasvirinde, bu öğretilerde nasıl algılandığını bilmek, onun öz ve gerçeğinin nasıl çözümlenip anlatıldığını kavramak durumundayız.

Daha sonra da insan tarihte ve toplumunda tammalıyız.

Bu üç sütunda, ortadaki sütun olan insan, felsefi yönüyle, yani bu öğretinin kendisine özgü görüşündeki insanın hakikati, özü ve gerçek anlamı olarak tanınmaktadır. Bu sütunda insan, soyut bir gerçek olarak, tünel ve zihinsel bir cevher biçiminde ortaya çıkmaktadır. Tarih felsefesinde insan, zamanda, zamansal hareket durumunda; sol sütunciyse insan, toplumsal sistem içerisinde ya da toplumsal şekliyle betimlenmiştir.

Dolayısıyla, insanbilimde, soyut insandan söz edilmektedir. Her iki yanındaki iki sütunciyse insan, özdeş, gerçek, dışsal olarak ve zamanda ya da toplumunda gerçeklik kazanmış durumuyla açıklanmaktadır. Kural olarak, öncelikle, insanın tümel anlamında ne olduğunu bilmek durumundayız. Daha sonra da insanın tarihsel yüzünü bir sütunda, ardından toplumsal yüzünü başka bir sütunda açıklarız. Bu, inceleme, araştırma ya da öğretimin mantıklı kuralıdır.

Ama hangi mantıktan söz ediyoruz Bizim şu anda benimsediğimiz mantıktan;

benim açıkladığım, bütün zihinlerin beklediği mantıktan; zihinlerin alışlagelmiş mantık yönteminden söz ediyoruz. Mantık yöntemi ya da mantık, ya da mantıksal bakış veya -Avrupalıların deyişiyle- Descartes mantığı dediğimizde ister Doğu' da -özellikle bugünkü İslam uygarlığında- ister Batı' da olsun, biçimsel [fonnel] mantık ve soyut aklın mantığı olan Aristo mantığı aynaçlanmaktadır. Ne ki bilim, özellikle de insan bilimleri, yeni yönteminde Aristo mantığı kalıplanndan kurtulmaya çalışmaktadır. Şu anlamda ki önce insan tümel olarak

246 İSLAM BİLİMİ

tanınmalı, sonra da özdeş biçimiyle tanınmalıdır; önce insanın soyut gerçeği ortaya konulmalı, sonra da zamansal, mekansal toplumsal ya da bireysel veya tarihsel gerçekliği ortaya konulmalıdır diye dile getirilen o mantıksal gereğin tersine yeni bilimsel görüş, insanın ya da başka bir fenomenin ve başka bir bilimsel konunun soyut gerçeğine varmak için tümelden başlanmalı ve başlangıçta soruna soyut, genel ve tümel felsefi şekliyle girilmemelidir. Önce özsel gerçekliği tanıyıp sonra da tikelleri ve özdeşleri ele alma zorunluluğu yoktur. Tersine, deneysel yöntem olan genel bilimsel araştırma ve inceleme yöntemi, Aristo mantığının tersine, tikel ve özdeş gerçekliklerden başlamamızı zorunlu görmektedir. Yani örnek olarak, insanı tanımak istediğimizde, önce insan gerçeğinin tümel bir tanımını -insan şöyle bir varlıktır, şöyle bir hayvandır, diye vermeye çalışan geçmiş alimlerin yaptıklarının tersine, bugün, var olan insanı, soluk alan özdeş insanı, yürüyen insanı, yaşayan insanı dakik, somut, deneysel ve özdeş olarak incelemeli, sonra da nokta nokta tanımalı ve ondan çıkardığımız gerçekliğe, hakikate, yasalara ve bağıntılara dayanarak tümel ve gerçek anlamda adı insan olan o şeye ulaşmalıyız. Dışsal gerçekliği bulunan bu insanı

nerede bulalım İki yerde; Biri tarihte, ötekisi de toplumda.

Şunu apaçık akll değil apaçık bilimsel bir ilke olarak kabul etmeliyiz;

Toplumun dışında, tarihin dışında insan yoktur ya da varsa bile biz tanımıyoruz

ve şimdiye dek insan adıyla tarihten soyut olarak, toplumun dışında böyle

bir yarlığı tanımadık, görmedik. Bu yüzden, eski ve yeni felsefede şimdiye

değin insanın ne'liği ve nasıllığı konusunda yapılan ve insanın tarih ve toplum

ötesi soyut gerçeğini incelerneyi amaçlayan bütün tartışmalar, temelsiz ve gerçeklikten

uzak tartışmalar olup tümü felsefi tahayyüller ve zihinsel kurgular

biçimini almıştır ve hiçbir düğümü çözmemiş, hiçbir bilinmezi açığa çıkarmamıştır.

Hatta bugün, bu gerçeklikten başlama görüşünün, hem dilbilgisi

öğreniminde, hem de çocukların eğitim ve öğretiminde yaygın olduğunu görüyoruz.

Şimdi hala akıllarımıza egemen olan eski mantık [yani Aristo mantığı]

şunu söylüyordu; Önce, anlatım yapısının temel taşı, söyleyiş ve cümlenin

temeli olan kelimenin gerçeğini tanımalı, sonra kelimenin mantıklı bir tanımını

vermeli, daha sonra da çeşitli türlere -ad, eylem, harf, zarf, sıfat vb. diye- ayırmalıyız.

Sınıflandırmayı yaptıktan sonraysa her bir kelimeyi ayrı olarak, soyut

biçimde, yani cümle dışında, metin dışında, anlatım dışında ve kullanım dışında

anlamlandırınalıyız; tıpkı 'dictionary'lerde ve sözlüklerde adlandırıldığı

gibi [sözlüklerde kelimeler, soyut biçimde anlamlandırılırlar]. Çocuk bunları

tanıdıktan sonra Söz grubu ya da cümle kur ya da Söz grubunu ya da cümleyi

ayrıştırıp çözümler diyoruz. Oysa bilimsel yöntem, öğrenciye öncelikle

cümleyi öğretmeyi gerektirmektedir. Çünkü cümle dışında kelime yoktur,

cümle dışında kelimenin anlamı yoktur; bizim varsaydığımız hayali zihinsel

bir görevdedir kelime. Gerçek ve somut varlık taşıyan kelime, cümle adı verilen

gövde içerisinde varlık, anlam ve ruh kazanır, anlamı aktarır. Bu yüzden,

ALİ ŞERİFTİ 241

öncelikle cümle tanınmalıdır ve algılanan cümle, ayrıştırılıp çözümlenmelidir.

Bir kişinin gözünü ya da bir kişinin beyninden bir hücreyi çıkarıp alırsak, bu gözün ya da hücrenin bir anlamı olmaz. Bunlar, ancak gövde içerisinde anlam kazanırlar ve niteliklerini ortaya koyarlar. Bütün toplumsal konularda ve bütün insanı bilimlerde durum böyledir ...

Bu yüzden önce olgusal insandan başlamalıyız, var olan insanı tanımalıyız.

Sonra da felsefi soyut biçimiyle insanın genel tanımına varmalıyız. İşte bu yüzden tarihten başlanmalıyız işe. Ne ki burada, insanın, özdeş biçimiyle, tarihte ve toplumda olmak üzere iki yerde var olduğunu söylediğiniz halde niçin toplumdaki başlamadığımız sorusu gündeme gelmektedir. Fakat bu ders boyunca,

olgusal insanın toplumda değil tarihte tanınabileceğini ortaya koyacağız. Çünkü tarihsiz toplum, sonsuz yönünde akış durumunda olan gerçekliğin bir kesiti ve parçasıdır sadece. Şu anlamda ki biz, onca kilometrelerce uzunlukta çeşitli yataklarda, çeşitli topraklarda akmakta olan bir ırınağı bir noktada durağan olarak algılayacak bu, eksik bir algılamadır ve insanın bir yanısıdır. İnsan, tam gerçek anlamıyla toplum değildir; toplumda da değildir. Tersine, sonsuzluktan geçip şu ana dek akıp gelen zaman boyunca akan bir ırmaktır ve onu tanımak içinse bu dizgenin gidiş çizgisini izlemek, doğuşunun başlangıcından başlayıp çeşitli gidiş çizgileri boyunca, çeşitli iniş çıkışları, aldığı değişik biçimleri şu ana dek adım adım takip etmek, onunla birlikte gelerek özdeş gerçek insanın boyutları dizgesini tanımak gerekir.

Dolayısıyla, konuları bilimsel yöntemle incelemek istersek, önce insanı tarihte

tanınalı, sonra da topluanda tanınmalıyız. İşte o zaman, soyut felsefi biçimiyle insanın genel gerçeğine ermiş oluruz. Burada benim işim, araştırma değil öğretimin olmakla, yani anladığımı aktarmak olmakla birlikte öğretim işini sürdürürken kullandığın ve kendisinden yararlanarak bu sonuçlara ulaştığın araştırma yöntemini öğretimde de yansıtmayı arzuluyor, böylece sizin, hangi yöntemle, hangi araştırma biçimiyle bu sonuçlara ulaştığınızı bilmenizi istiyorum. Konferansların -neredeydi bilmiyorum- birinde belirttiğim sözel bir güçlüğü bulunmaktadı. Bu güçlüğü burada yeniden dile getireceğim. Çünkü tarihe ilişkin tedrisimiz süresince, bu söyleyiş ikircilliği açık anlatımı engellemesi ve yanlış yoruma ve anlamaya yol açması olasıdır, hatta kesindir. Bu güçlük, hem bizim dilimizdeki, hem de Avrupa dillerindeki tarih kelimesinde var olan ikircillikten ortaya çıkmaktadır.

Avrupalılar history ya da histoire dediklerinde, bizse tarih dediğinizde birbirinden ayrı olan iki anlam dile getirilmiş olur. Bu iki anlam birbirinden ayrı olduğu için kimi zaman bir yazar ya da konuşmacı tarih ya da histoile derken başka bir anlamı amaçlamışken, dinleyici ya da okuyucu öteki anlamı aklına getirmiş olabilir veya bunun tersi de olabilir.

Bu yüzden, güçlüğü düşmek için, tarihin hangi anlamları taşıdığına,

211&1 İSLAM BİLİM

ikircilliğin nereden kaynaklandığına şimdiden açıklık getirmeliyiz. Bu konuyu ben ilk kez Gurvitch'ten duydum. Daha sonra, Raymond Aran'un Tarihsel Vicdanın Boyutları -ki çok kapsamlı ve incelemeğe değer bir kitaptır- adlı oldukça önemli kitabının girişinde bu konuyu kendine mal ederek dile getirdiğini ve bunun başkasına ait olduğunu söylemediğini gördüm [Anlaşıyor ki orada da

bu tür şeyler yapıla geliyor]. Ben, bizim dilimizde de aynı güçlüğün bulunduğunu, yani tarih için kullandığımız kelimelerde de onların dile getirdikleri güçlüğün tıpkısının söz konusu olduğunu gördüm. Bir bilimde bir kelimeyi, bir terimi kullandığımızda, kimi zaman bu terim, bilimin konusunu, kimi zaman da bilimin kendisini anlatmaktadır. Bilimse, bilimin konusund~n apayrı birşeydir. Bilim, dışsal bir şeyin ve dışsal bir gerçekliğin benim [insan] kafasındaki zihinsel betimlenişinden ibarettir. Bu, bilimdir ve o dışsal şey ve dışsal gerçeklik bu bilimin konusudur. Örneğin gördüğümüz binalar bir bilimin konusudur. Oysa minari ya da arehiteecture, fenin ve bilimin kendisidir. Bilimin konusunun ya da bir tekniğin konusunun bilimin kendisinden, tekniğin kendisinden farklı olduğunu ve ayrı adlar taşıdıklarını görüyoruz. Tıp dediğimizde bilimin adını anmış oluruz. Bu bilimin konusu ise insan hastalıklarıdır. Coğrafya dediğimizde bilimin adını belirtmiş oluruz. Konusu ise yer ya da güneş sistemidir; sözlükte yer amaçlanmış, sonradan anlam genişlemiştir. Fizik bilimdir; doğa ise konusudur. Kimya, bilimin kendisidir; öğelerse onun konusudur.

Tarihte böyle değildir. Oysa öteki insani bilimlerde böyledir; Örneğin, toplumbilim bir bilim olup konusu toplumdur. Ama tarih dediğimizde, ister Avrupa dillerinde, ister Arapça, Farsçaca [ve Türkçede] olsun hem bilimin kendisi, hem de bilimin konusu anlaşılır. Bu güçlüğün ortaya çıkmaması için tarihi, konusu anlamında kullanıyoruz burada. Dolayısıyla tarih dediğimizde amacın, insanın şu ana kadarki geçnişi ve zaman boyunca, beşeri yazgıda ve seyirde akıp giden gerçekliği amaçlıyorum ki bu gerçeklik, tarih ilminin konusudur. Bizim, bu akışla, bu dışsal gerçeklikle, bu konuyla ve bu gerçekle ilgili edindiğimiz algı, bilgi ve zihinsel betimlemeyi anlatmak istediğimizde tarih ilmi

ya da tarih felsefesi diyeceğim. Öyleyse burada birlikte şu antlaşmayı yapıyoruz;
Soyut anlamda tarihten söz ettiğinizde tarih ilmini, tarih felsefesini,
tarih sanatını, tarihin şiirini değil, tarihin konusunu söylüyoruz [tıpkı yeri konu
edinen ve bilimin adı olan yerbilim gibi], tarih ilminin konusunu kastediyoruz.
Tarih ilminin kendisinden söz etmek istediğimdeyse, tarih ilmi ya da tarih
felsefesi diye belirtiyorum.

Fakat tarihte büyük bir devrim gerçekleşmiştir. Elbette burada tarihten
amacım tarih ilmi ve tarih felsefesidir. Bu devrim, tarihin -yani tarih ilminin tavrında,
gidişinde ve adetine ortaya çıkmıştır; Tarihin aristokratik doğası,
devrimci bir biçimde halkçı bir doğaya ve tavra dönüşmüştür. Aynı şekilde
günümüz insanının görüşü de değerlerde ortaya çıkan oldukça büyük ve görkemli
bir değişimin kendisinde barındırmaktadır; ne yazık ki biz olaylar ve

Ali ŞERİATI 249

dünyaya çemen olan güçler konusunda yargıda bulunurken hep içinde bulunduğunuz
çağa karşı kötümserliğe kapılmaktayız. Oysa ben, kitleleri hesaba
katarsak, insanlığın, adaletin, özgürlüğün ve hakpen~stliğin, bugün dünyada
olduğu ölçüde asla taraftarı ve bağılısı olmadığına inanmaktayım.

Tarihe bir bakınız; Her birkaç yüzyılda bir kimi zaman bir yerde bir peygamberin
çıktığını, birkaç yıl için, küçük bir grubun yüreklerinde insanlık,
özgürlük, beşerî şeref ve kokuşmuşlukla savaşım duygusunu dirilttiğini, sonra
da garip, mahkûm ve suskun bir biçimde yok olduğunu görüyoruz. Mesajının
evrensel bir yankısı yoktur. Daha somut mesajı evrensel yanlı bulduğunda bu,
Peygamber'in kendi düşmanları aracılığıyla, bu dinin ruhanileri ya da halifeleri
ya da varisleri adıyla gerçekleşmiştir. Ama bugün bu anlamlar, oldukça geniş

ve güçlü bir biçimde insan kitlelerinin vicdanlarının derinliklerinde ufuklarda, ülkelerde, soylarda ve düzenlerde yayılınakta ve dünyanın bütün güçlerini tehdit etmektedir. Şu anda dünyada güç karşısında savaşılan iman vardır. Dünyada güç ve baskı cephesi bugünkü gibi olınmıştır; aına öte yandan hak ve adalet cephesi bugünkü kadar bilinçli azınlı ve güçlü olmamıştır. Sadece bugün insan, dünyadaki hak-zulüm savaşında kesinlikle hakkın üstün geleceğine iman etmiştir. Dünyadaki zulüm kutbuna karşın sermaye, ınakine, bilimler, hileler, sanatlar ve tüm olanaklar bu kutbun elinde olmasına, iman kutbu hala silahsızlandırılmış olmasına karşın yine de iman öylesine güçlü ve bilinçlidir ve özveri ve isar' a eğilim öylesine azınlı coşnlaktadır ve insan, başarılı olacağına kesinlikle inanmaktadır. Sadece bu çağda insan, dünyada adalet cephesinin kesin üstün geleceğine inanmaktadır. Tarihte böyle bir duygu asla ele geçmemiştir.

Adalet ve insanlığın yeniçağlarda dünya çapında elde ettiği en büyük zaferlerden biri tarihin gidişinin değişmesi olup bu değişim, insanların bakışlarının değişmesinden kaynaklanmıştır. Böylelikle temelde aristokratik değerler ve egeinen değerler yıkılmış, eskilneye yüz tutmuş ve değerler -güçler değilse de değerler- halkın tekeline geçmiştir. Dün, halk içinden çıkmış bireyler bile kendilerini yalan yere egeinen ve aristokratik değerlere bağlıyorlardı. Çünkü prestijlerini bu yolla sağlıyorlardı ve değerler onların tekelindeydi. Yönetilense değerden yoksundu. Ama bugün tam tersine, dünyada aristokı·asiye ve egeinen kesime inensup olan kiinselerin kendilerini doğru ya da yanlış olarak halkın ve kitlenin değerlerine bağladıkları görüyoruz. Bu yüzden, Batı' da serınyedarlığın kurucusu ve koruyucusu olan en sağcı tutucu partiler bile, bir

sosyal, bir demokrat, bir liberal ve bir popüler adının ardına düşmüşlerdir.

Tüm bu yalanlar, her ne olursa olsun halka ait olan bütün nitelik ve değerlerin öne taşınmalarından dolayıdır. Böyle alınsaydı onları aldatma örtüsü olarak yüzlerine çekmezlerdi. En faşist sistemler bile -ne olursa olsun- sahte olarak kendilerini halka bağlarlar ve halkçı görünürler.

Bu bakış değişikliğinin etkilerinden biri de tarihin gidişinin değişmesidir.

250 İSLAM BİLİM

Tarih, tarih ilmi, geçmiş tarihi bize anlatan ve aktaran o kalemin, büyük olayların aktancısı olmaktan ve aynı biçimde güç odaklarının ve aristokrasinin hikayecisi olmaktan başka birşey değildi. Sıradan bir bireyden ve sadece bireyden değil, milletten ve halk kitlesinden söz etmek, onun için anlamsız ve hatta utanç vericiydi. Şahname'nin altmış bin beytine bir bakınız -ki Şahname bizim tarihsel belgemizdir- altmış bin beyt, İran tarihinin başından başlayıp Sasanilerin sonuna dek olanları anlatmıştır. Tek bir yerde bile, İran halk kitlesinin nasıl yaşadığından ve bu sistemlerde, bu çağlarda onlara ne olduğundan söz edilmemiştir. Siz şimdi, tarih kitapları adıyla elinizde bulunan kitapların topunu -

evet hepsini- buraya toplayınız ve bu on bin sayfalık toplamdan, hatta bu tarih kitaplarının nüshalarından halkın geçişte nasıl yaşadığına ilişkin on sayfalık bir bilgi toplamaya çalışınız; sonuca ulaşamazsınız. Çünkü tarihin kalemi, sokağa bir uğrayıp, kayıp yüzlerden ve sıradan insanlardan söz etmeye utanmıştır.

Halkın sözünü kimse dinlemezdi. Aslında bu tür insanlar destanları ve

hayatları anlatılacak değerde değildiler. Bay İhvan Umid'in, şiir kitabında Eski

KürJc7o adlı oldukça değerli bir eseri vardır. Farsçacı hiçbir eser, tarihi, bu güzellikte

didik didik etmemiştir; Atalarından söz edip Benden ve ailemden söz

etnek isteyen tarih sadece babamın kürküdür diyor. Çünkü;

Bu akılsız, ahmak ve kalpsiz öğretmen; tarih,

Zaman zaman süslü defterini

Atalarımın perişan sergüzeştiyle ıslamale isteyince

Titremeye başlıyordu elleri

Titrek parmaklarında titriyordu kalem

Çünkü adil emirin sesi gök gürültüsünil andırıyordu;

Hey! Nerdesin, sevgili amca Yaz

Yeni ayı dün gece yarısı kullarımızla birlikte gördük.

Kırmızı yeledi kısrağımız sabaha dek tam üç kez doğurdu.

Hangi devirde olmuştur böylesi ya da öylesi; yaz.

Bay Tarih bunları yazmış olmalıydı. Tarih konusunda bizim övünç duyduğunuz

eserlerden biri olan Tarih-i Beyhaki'ye bir bakın; Tarih-i Beyhaki'nin

içinde örneğin; çok yediği için Sultan Mes'ud'un sağlığının kaç kez bozulduğunu

tespit edebilirsiniz, ama tüm Selçuklular döneminde ınilletinizin ne

günler geçirdiğine ilişkin tek bir bilgi bile bulamazsınız. İşte bu yüzden şimdi

de tarihçilerimiz yine bu büyük ve tarihi araştırmalara [!] kendilerini kaptırınışlardır.

Sayın Dr. Rıza Daveri'nin, Edebiyat Fakültesi öğrenci dergisinde

yayımladığı bir makalesini gördüm [O dergide birkaç konuşmayı yayımlamışlardı,

biri de onun konuşmasıydı]. Bu makalede Daveri, Reşiduddin

Fazlullah hakkında birşeyler yazmak istediğini, Edebiyat Fakültesi hocalarının

son araştırmalarından birine baktığını, acayip zahmetler çektiklerini gör-

70 Şiirin gerçek adı Mirastır [Bak. Ahir'i Şehname, M. Umid]. Şiiri aktarırken, konuşmadaki metinden değil, asıl

metinden yararlandık [Farsça yayın kurulu].

düğünü, Reşiduddin Fazlullah'ın -örneğin- falan yılın Rebiülevvel ayının üçüncü gününde -ki bütün tarihçiler bunda müttefiktirler- öldüğünü, gece mi yoksa gündüz mü öldüğünü araştırmak için bütün eski kaynakları elden geçirdiklerini, ama elbette bir sonuca ulaşamadıklarını yazıyordu. İşte bunlar, tarihtir!

Bütün destanlar, övünçler, dahilikler, görkemlilikler ve yiğitlikler hep bir dönemin başta gelen kişisine, güçlü ve resmi adamına mal olmuştur. Ya da halk içinden çıkmış kalıranan ve pehlivanlar bil ek güçleri Keykavus' un hizmetinde olmuştur. Artık başka hiçbir şeye yönelmez bu destanlar, başka bir haber yoktur onlarda. Halkçılık görüşünün, halk kitlesine yönelik görüşünün dünyada ortaya çıkışı ve aristokratik değerleri alaşağı edişi, asıl Büyük Fransa Devrimi'nden sonra olmuştur. Halka olan bu yöneliş, aynı şekilde, edebiyatta yazarlık üslubunun değişmesine yol açmıştır. Halkın konuştuğu dilden bir kelimeyi kıymetli edebi eserlerinde kullanmaya utanan yazarlar, sade yazmaya yönelmişler ve sade yazına üslubu övünülesi bir üslup olmuştur. Sade yazmak, aristokrasinin ve sarayın konuşmasını bırakıp yazarın kitle diline yönelmesi ve kendi edebi üslubu için halkın konuştuğu dili seçmesi demektir. İran' da da Meşrutiyet devriminden bu yana yazarlarımızın halkın diliyle, halkın kullandığı kelimelerle birşeyler yazmaya cesaret ettiklerini görüyorsunuz. Oysa daha önce, münşiliğin -ki yazarlığın ta kendisiydi- tumturaklı sözler kullanmaktan başka bir şey olmadığını görüyoruz. Hatta kelimeler sınıfiara ayrılmıştı, kelimeler de sınıflandırılmıştı; Birtakım kelimeler yöneten sınıfiara aitti, kimi kelimelerse yönetilen sınıfiara aitti. Bilinçli bir münşi [yazar], yönetilen sınıfın kullandığı

bir kelimeyi alıp güzel bir edebî metinde kullanamaz. Bu yüzden, bir yerden bir yere bir mektup gittiğinde üç sayfasını okuduğunuz halde anlamının ne olduğunu anlamanız gerekmektedir. Bu ise onun görkemli oluşunun göstergesidir. Çünkü anlatım ve yazarlık üslubu edebî, değerli ve ustalıkla olduğunda avam ona ulaşamaz. Çünkü avamın anlayabileceği şeyin önemi ve değeri yoktur!

Sanatta da bu böyledir; Aristo'nun Poetika' daki söyleyişiyle, halk kitlesi sadece komedide kişi ve kalıraman olabilirdi. Sanat ve üstün tiyatro olan trajedideyse tanrılar, prensler, aristokratlar, büyükler ve ruhaniler oynamalıydılar.

Halktan hiç kimse trajediye girmemeliydi. Çünkü girerse, gülünmesine yol açar, yüzünde komik ve sıradan bir ifade oluşur ve trajedinin görkemini yoker. Sonra, Büyük Fransa Devrimi'nde edebiyat öyle bir biçim alır ki, Bourgeois Gentilhomme [Soylu burjuva] oluştuğunu görürüz. Sonra da bu Gentilhomme, bu aristokrat, komedi kahramanı olur. Fars dilinde oldukça güzel edebî bir eser olup son günlerde yayımlanmış bulunan Şazde İhticab, İran üslubunda aristokrat bir soylu tipini incelemekte ve geçmişte trajediye özgü olan kahramanların şimdi komedilere girdiğini, bunun tersine olarak da sıradan tiplerin de trajediye girdiklerini, bu çağın büyük destanlarını onların yarattıkları

iSLAM BiLiM

larını göstermektedir. Bunun nedeni, tarihin de böyle olmasındır. Geçmişte destan yaratanlar Rüstemlerdi, Zallardı, Zerirlerdi. Oysa bugün, kendilerinden bir haber bile bulunmayan adı bilinmez kitleler destan yaratmaktalar. Kahramanlar da başkalaşmışlardır. Tarih de ister istemez saraydan kulübeye, kasırdan sokağa inmiştir. Bugün, halkçı bir yapı kazandığımız, geçmişi, eski doğa ve yapısını

unuttuğunu görüyoruz. Ancak, kiini yerlerde bulunan fazıllar, edipler ve kadimler gibi oldukça eski ve geri birtakım gruplar bulunmaktadır hala; ne ki bunların sonu gelmiştir. ·

Fakat Büyük Fransa Devrimi'nden önce dünya çapında tarihin aristokrası ve kahtainanların ya da yönetenlerin hikayelerini aktarma huyunu bırakıp yoksun, bilinmez, garip, köle ve toplumsal, soysal övünçlerden uzak çehrelerden söz etme huyunu edinmesi İslam' da oluşmuştur. İslam tarihine baktığımızda, Peygamber' den soıu-a, Peygamber' e dayanan tarihin -yani biyografiler, rical ilmi- hiç beklemeden ashaba yöneldiğini görürüz. Ashabın kişiliği, İslam tarihinde görüldüğü gibi, kendi insani değerleri doğrultusunda ortaya konulmuştur, soy değerleri doğrultusunda değil. Bu yüzden bir ara, İran' da tarihin sadece ve sadece Şapur-i Zu'l İktaf' tan71 söz ettiği sırada -tam bu sırada- bu köşede neyi naklettiğini görüyoruz dersiniz Neresi Yoksul bir bedevinin çadırının dibine geldi. Tarihin hep soyuyla ve hatta kabilesiyle ilgili tek bir kelime bile anınaya ar ettiği Cundub b. Cunade'nin çadırının yanına oturup o hırs ve dikkatiyle onların en küçük hareketlerini ve sözlerini not ediyordu; Yoksul bir köle olan Bilal'i, yabancı bir avare olup Yahudi kölesiyken azat edilen Selman'ı, oraya nasıl düştüğü bilinmeyen Yunanlı bir adam olan Suheyb'i, Huzeyfe'nin karısının kölesi olan Salın'i... Bunlar, İslam'ın en parlak çehreleri olan kişiliklerdir. Bunlar, tarihimizin büyük senetlerinin ve görkemli başarılarının birey olarak sadece kendilerinden değil, sınıflarından bile asla söz etmedikleri kimselerdir. İşte bu, tarihin doğasındaki düşünsel devrimdir.

Bugün de bütün öykülerin, büyük sanat ve edebiyat eserlerini ve zamanın gerçeklerini yazan bütün kalemlerin yine sıradan insanların ve sıradan çehrelerin

ardına düşüklerini ve tümünün onlara bakışlarını çevirdiklerini görüyoruz.

Kahramanların coşmaları, dehaların ansızın açılmaları, karanlığı gidermek için ansızın şimşeklerin çakması için bütün gözler halk kitlesine, ümmetin içine dikilmiştir. Bu, tarihsel görüş, toplumbiliinsel görüş ve modern ideolojilerin görüşü ve temelde çağdaş insani görüş olup bu derecede ününü olmuştur.

Dünya çapında, Büyük Fransa Devri'nden başlayarak tarih böylesine yön

71 17-18 yaşında -bu denli küçükken!- sarayının penceresinin ardında oturmuştu. Gürültü yükseldiğini gördü.

Ne oluyor Dediler Kalabalık. Dedi Niçin Dediler Irmağın üzerinde bir köprü var. Bu köprü'nün üstünden

gelenler gidenler oluyor. Bu yüzden izdiham oluyor ve bu nedenle de gürültü oluyor. Bu yaşta bir deha kıvılcımı

parladı onda! Dedi Öyleyse iki köprü yapın! Birinden gelenler, ötekenden gidenler geçsin! Böylece, bu ırmağın

üzerine iki köprü yapıp birinden gidenlerin, ötekenden de gelenlerin geçmesinin tek bir köprü'nün bulunmasından

daha iyi olacağını anladılar! O zamana dekiran bilginleri olayın farkında değildiler!

Ali ŞERiATi 253

değiştirmektedir. Doğu kültüründeysen İslam' dan başlamıştır ki bu bir gerçektir.

Kur'an ise tarihe önem vermekte olup şu ana dek biz Kur'an'ın tarihe bunca

dayanışını fark etmedik Şunu Kur' an' a ilişkin bir açıklama ya da bir parantez

olarak belirtinliyim; Kur' an itikad1 bir kitap tır, bir hidayet kitabıdır, insan

yetiştiren bir kitaptır. İnsanı bilinçli kılmak, uyandırmak, kendine getirmek,

kişiliidi duruma getirmek, ona uyanış ve sorumluluk duygusu vermek için gelmiştir.

Kur' an bunun için gelmiştir, risaleti budur. Elbette bu esas büyük

risaleti [nihai hedefi] içinde konuşur ve çeşitli konulardan söz açar. Kendiliğinden

doğayla ilgili konulara, doğaya ilişkin bilinlere de değinir, ama bir esas

olarak, bir bilinmezin keşfi olarak ya da bir doğa yasasını açıklamak için değil, bir hatırlatma, bir örnek verme ya da dikkat çekme, düşünme olarak değildir; bilimsel bir kitap olarak, bir fizik ve kimya kitabı olarak değil. Ya da bu arada, bilimsel hükümleri ortaya koyup açıklanmaya da yönelmiştir. Yine Kur'an'ın nihai risaleti insanların toplumsal ilişkilerin hukuksal ve yasal açıdan açıklayıp düzenlenmek olduğu için değil, Kur'an hayali bir ideoloji olarak kalınlık istemediğinden ve düşünce ve öğreti biçimine dayanarak bir toplumsal sistem kurmak, bir hayat biçimi sunmak, bir uygarlık yaratmak istediğinden kaçınılmaz olarak, toplumsal hayatta pratik yönle de ilgilenmesi gerektiği içindir bu.

Bu ilgilenişi içinde de birtakım yasa ve hükümlerle de ilgilenmektedir. Nihai risaletiyse, hikmeti öğretmek, yani insanlara ilahi insani bilinç vermek, insana kendi fitrat çizgisinde ve idealinin sonuna varmak yolunda aydınlık ve hareket başlatmak, uyanıklık ve gelişme başlatmak -bu onun risaletidir- ve hep peygamberlerin gönderilişinden sonra yinelediği kıst ve adaleti sağlamaktır. İnsanı bu öğretisi doğrultusunda eğitip yetiştirmek için kimi zaman da tabii bilimlere bir işarette bulunur. Örneğin, yerden söz eder, gökten söz eder, buluttan söz eder, güneşten, gök gürlemesinden, şimşekten, geceden ve yıldızdan söz eder; ayrıca insani bilimlere dayanır, toplumlardan söz eder, ünlülerden söz eder, tarihten söz eder, geçmiş olaylardan söz eder, tarihsel kişilerden ve kişiliklerden söz eder, kavimlerin yazgısından söz eder, toplumsal sistemlerde doğru bulunan yasalara değinir. Dolayısıyla Kur'an, aydınlatmak ve hidayet olan idealinin, asıl hedef ve risaletinin gerçekleşmesi süresince hem tabii bilimlere dayanır, değinir, hem de toplumbilim, tarih, ruhbilim ve insanbilim gibi insani bilimlere dayanır, değinir. Fakat böyle edebi, fikri, itikadî,

insani bir kitap ve tek kelimeyle bir hidayet ve ideoloji kitabı, daha çok insani bilimlere, yani ruhbiliine, insanbilime, iktisada, toplumbilime ve tarih felsefesine dayanır. Bunlar, doğrudan doğruya onun risaletiyle duvar duvara komşu ve akrabadırlar. Öyle ki toplumun bir düşünce önderi, kimyaya, fiziğe, apolloya .ve jete olduğundan çok toplumbilime, tarih felsefesine, iktisada ve tarihe gereksiniin duyar.

Fakat ruhbiliin, toplumbilim ve tarih felsefesi gibi insani bilimler, yeni bi254

iSLAM BiLiM

limler olduklarından ve eskiden var olmadıklarından ya da var olsalar bile bilimsel olmayan ve bölük pörçük, dağınık sözler biçiminde başka eserlerin içinde bulduklarından, ancak eski alimlerimiz eski uygarlıkların ve başka uygarlıkların ya da kendi dönemlerinin bilimlerinin etkisi altında tabii' bilimlerden az çok haberli olduklarından [çünkü tabii bilimler, bin yıllık, iki bin yıllık, üç bin yıllık geçmişi bulunan eski bilimler olup bizim kimi alimlerimiz ve müfessirlerimiz bu bilimleri biliyorlardı] tabii yönler ve aynı biçimde Kur'an'ın dakik bilimlerdeki -tabii bilimler, fizik, kimya vb.- bilimsel boyutları aydınlanmıştı. Hukuk ilmi, eskiden geçerli olan bir ilim olduğundan, Kur'an'ın hukuki ve fikhî yönü de oldukça belirgindi. Ne ki Kur'an'ın en temel ve aynı biçimde en derinlikli, en dolu boyutu, risaletini anılatmada Kur'an'ın içeriğini oluşturan en sermayeli boyutu, yani tarih, toplumsal bilimler, insani bilimler, insanbilim, toplumbilim, ruhbilim, budunbilim [etolojî], yeni bilimler olduklarından ve eski tefsircilerimiz ve Kur'an uzmanlarımız bu bilimlerle tanışık olmadıklarından bütünüyle bilinmez olarak bir köşede kalmıştır. İşte bugün de kimileri, Kur'an üzerinde bilinçli ve bilgince, bugünün bakışıyla, bugünün

kültürüyle çalışmışlar ve oldukça büyük ve değerli işler yapmışlardır. Kimileri de gazetelerden ve kimi ders kitaplarından yararlanıp hennencecik yeni bilimlerle ilgili birşeyler öğrenmişler ve yalan yanlış sözlerden kimilerini rastgele bir araya getirip sonra da zorla Kur' an ayetlerine montaj ediyorlar, bu yüzden de yanılgıya düşüyorlar.

Einstein'in bağıntılılık kuramını, jeti, fiziği, hidrojen bombasını, mikrobu ve Avrupalıların buldukları bütün şeyleri yeni baştan Kur'an'dan bulmaktadır. Bu, bir tür komplekstir. Böylelikle, kendi öğretisinin, kendi Kur' an' ının, kitabının ve kültürünün eskimediğini göstermek, ortaya koymak istemektedir. Tıpkı kompleks bulunan ve Batılılaşmaya, Batıcılığa, kendisini bu çağa nıal etmek, bu çağa yaraşır olmak ve var olmak için aşırı ilgi gösteren doğulu gibidir. Oysa keşfedip dayandığında Batılıdan daha çok haysiyetli olabileceği asaletleri ve değerleri vardır onun. Hatta Batılıların gözünde de bu böyledir. Apollo'yu Kur'an'ın içerisinden bulup çıkarmaya gerek yoktur. Ondan insanı bulup çıkarmalı asıl. Apollo'yu kendileri bulabilirler; Kur' an' a kesinlikle ihtiyaç yoktur bu konuda, Allah' a dal Şu anda tanrısızların Apollo'yu icat ettiklerini görüyoruz. İnsan olmak, bu kitaba ve Tanrı'ya gereksinimlidir. Önemli olan insanın ortaya çıkarılmasıdır. Bu gerçekleşmediğinde, neyi ortaya çıkartırsan çıkart, bir yararı yoktur. Bu, şu anda büyük bir musibet alınmıştır ve oldukça ürkütücüdür. Hatta bilimsel açıdan Kur'an üzerinde oldukça büyük çalışmalar yapmış kinselerin çalışmalarını da genelin gözünde mahvetmektedir. Kur' an ayetlerini yeni buluşlara ve kurarlara yarnamada şiddetli bir aşırılığa kaçılmıştır. Hem de bu buluş ve kurarnları örneğin İttılaat ve Keyhan gazetelerinden okuyorlar. Ayrıca bunların muhabirin malı mı yoksa başka bir yerden mi

alınmış olduğu da bilinmiyor. Oralardan alıp birbirine yamıyorlar. Bu buALi

ŞERiATi 255

luşların ve kuralarını ne olduğunu da tam olarak bilmiyorlar.

Bir kitap görünüşüm. Orada, Hz. Peygamber'in ya da Hz. Ali'nin arpa ekmeğini

kepeği alınmadan yediklerini yazıyordu. Bu, bizim kitaplarımızda,

ahlak kitaplarımızda, özellikle deSiret kitaplarımızda vardır ve biz bunların ne

deinek olduğunu çok açıkça anlıyoruz. Kesinlikle bu konuda biline gereksinmemiz

yok. Onun insanı anlamını biliyoruz. Şimdi tutmuş onun anlamını

bozmak istiyor. Bunun anlamının ne olduğunu biz biliyoruz. Bunun anlamı,

İran ve Anadolu eyaletlerinin bir parçası olan Ali gibi büyük bir halife ve imparatorun

işte böyle yiyeceklerle idare ettiği. Bizim için bunun değeri oldukça

açıktır. Ya da biz bundan, dünyanın büyük güçlerine diz çöktüren İslam

Peygamberi'nin yaşayışının nasıl olduğunu anlıyoruz. Sonradan, bilginlerden

birinin bu konuyu bugün gıda rejiminde yapılan buluşlara uyguladığını gördüler.

Çünkü bu buğday ve özellikle de arpa kepeğinin çokça vitamin içerdiği

keşfedilmiştir ve bugün Avrupa' da bu oldukça aristokratik fırıncılar, kepeği

alınmamış arpa ekmeği satmaktadırlar~ hem de oldukça pahalı fiyata. Öyleyse

bunlar rejimdeler, biz niçin bilinçsizce onların derdini çekelim Vücutlarının

güzelliği için yiyorlardı. Ondan iki satır soma Hz. Ali'nin kendisi, Eğer ben

isteseydim en iyi baldan ve buğday özünden kendime ekme ve yiyecek hazırlayabilirdim.

diyor. Arzusunun o olduğu ve yapısının bunu gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Ama bunu gözardı etseydi, bize başka bir şey öğretmek için yapardı

bunu. Şimdiyse onu böyle bilimsel kıldıklarından bu şekli almaktadır.

Yeni bilimlerden bu şekilde söz etmek, hem de yeni bilimlerden bu denli deneyimsizce,

ikinci, üçüncü elden, kısıtlı haber kaynakları yoluyla haberli olan

kiinseler aracılığıyla bunu yapmak, İslam' a çok zarar verir. Nasıl zarar verir

Temelde İslam'ın ve Kur'an'ın risaletinin esasını olumsuzlayıp bozar.

Elbette dünyadan doğru ve teknik olarak bilimsel birikimleri bulunanlar ve

bilimleri tanıyanların böyle birşey yapmaya hakları vardır. Çünkü Kur' an bilimsel

açılardan konuşmasa da, doğal olaylara, doğal görünlere değinirken

bilimsel açıdan yanlış olmamalıdır. Dolayısıyla yeni bilimlerde uzman olan

alimler ve bilginler, ulaştıkları bu ayetlere doğru bir biçimde ve bilimsel olarak

eğildiklerinde biz büyük bilgilere ulaşırız. Fakat bu Kur' an' ın risaleti biçiminde

değil, Kur'an'ın kendi alanı dışındaki şeylere değinirken bilnleden ve yanlış

olarak değil, doğru ve bilimsel olarak değindiği biçiminde alınmalıdır. Örneğin

Sad!, Gülistan'ını fizik, kimya ve tıp alanında değil, hidayet ve ahlak amacıyla

yazan bir kişidir. Fakat kimi zaman, bu eserde yanlışların bulunduğunu görüyoruz.

Bu onun için kusur olamaz. Çünkü Gülistan'ın misyonu başka

birşeydir. Fakat tabip olmadığı için, zamanın geçerli bilimine göre tıbbi şeylere

değinmiş olup bunlar bugün yanlıştır. Örneğin İnsan sürekli değildir; hayat

kalıcı değildir, geçicidir. Ansızın çöker. Birbirine çarpınca herşeyin ortadan

kalkacağı tesadüfi ya da geçici bir dengeye bağlıdır demek istediğinde, bu

misyonu içinde yer aldığı için edebi, güzel bir biçimde, bir edebiyat başyapıtı²⁵⁶

iSLAM BiLiM

na yaraşır biçünde anlatır. Fakat zamanının geçerli ilminin -ki bugün yanlışa

çıkıştır- diliyle konuşmak istediğinde şöyle der;

Birbirinin karşıtı dört isyankar nefis

Birbirleriyle ancak dört gün geçinebilirler.

Dördünden biri üstün gelince

Tatlı can çıkıp gider bedenden.

Bu, dört mizaçtır. Bugün biz, kesinlikle böyle olmadığını biliyoruz. Tatlı canın bedenden ayrılması bu dört mizaç yüzünden değil başka şeyler yüzündendir.

Bunu anlamadığı anlaşılıyor. Önemi yok Çünkü Sadi tıp bilmez. O, eski tıba göre konuşmuştur. Fakat Kur' an, bir örnek verirken ta bil bilimlerden söz ederse, örneği bilimsel açıdan yanlış olmamalıdır. İşte bu yüzden uzman, bilinçli ve teknik bilginler, bu konuda, bu boyut ve açıdan Kur' an üzerinde çalışabilirler. Öyle ki uzman olup çalışma da yapan kiinselerin çalışmaları, oldukça üstün, parlak ve gerçekten şaşırtıcı olmuştur. Fakat olayın bilincinde olmayan, bu konuda bir bilgileri bulunmayan yöresel ve oldukça yüzeysel ve yabancı bir dünya görüşü içerisinde, kısıtlı bir alanda bulunan ve bilinle bilimsel yaratı, bilimsel kurarnlar ve bilimsel fantaziler arasındaki farkı bile bilineyen -tüm bunları birbirine katan- tipler, hem bilimi, hem de Kur' an' ı mahvederler. Bunlar kesinlikle bu işe el sürmemelidirler. Ne yazık ki bugün bu öyle yaygın duruına gelmiştir ki her kitabın sayfalarını açtığımızda, birinin zavallı Einstein'ı uzattığını, bir başkasının zavallı Darwin'i hemen reddettiğini arka arkaya on beş kanıt getirdiğini görüyoruz. Biri Apollo' dan söz ediyor, öteki başka birşeyden. Sonra da tarafın üslubundan bayın kesinlikle olayın farkında olmadığını ortaya çıktığını, bir çeviri üzerinden cacık gibi bir şey söylediğini görüyoruz.

Dün birkaç arkadaşla sohbet ediyordun ve bunların işlerinin arkadaşlardan birinin örneğine benzediğini söylüyordum; Köyün birinden yapma uydudan, Apollo' dan vb. söz ediliyordu. Biri diyor; Efendi, bu Apollo'yu, jeti vs.

bırak yere, bunlar hiçbir şey değil. Şu paketi al, paket paket! Ne içinde inakine var, ne benzin içer, hiçbir şey. On kuruş verirsın bir attara, alırsın onu. Üstüne de 'kendi gider' diye yazarsın. Harika! Yeni bilünlerden bu şekilde konuşmanın ne yararı var Üstüne yazarsın; kendisi gider.

Kur' an' ın, taşıdığı risalet ve hidayet açısından temel yönü, insani risalet, aydınca sorumluluk ve insanlığın manevi önderliğidir; kişiyi, tarihi, toplumu ve hayatı harekete geçirmektir; insana anlam kazandırınak ve bilinçsiz insanlara sorumluluk bağışlamaktır. Bu, bir ideolojinin söyleyip vermek istediği hedeftir.

Bu, insanı bilimiere doğrudan bağlantı sağlamak isteyen bir risalettir;

Kur'an da insanı bilimiere dayanır. Ama ne yazık ki insanı bilimler bizim din.l

kültürüroüzde henüz gündeme gelmediğinden, Kur' an' ın bu temel yönü meç-

72 Bugün köylülerin bir araya gelip geçmişte olduğunun tersine, Apollo'dan, jetten, yeni buluşlardan oldukça çok

konuştuklarını -kompleks artık- görüyoruz.

Ali ŞERİFTİ 257

hul kalmıştır ve ne yazık ki insani biliınlerde, özellikle tarih felsefesi, toplumsal

bilimler, toplumsal psikoloji ve iktisat vs. alanında çalışanlar, genellikle İslam

kültüründen yoksundurlar. Bugün, gördüğümüz gibi, adı sanı yitmiş ya da

ünlü aına kıymetleri bilinmez kişiler dışında bu bilimler, öteki cephelerin, öteki

hedeflerin tekelindedir. Kur' an' daki surelerin adlarına bakınız; insani bilimiere

ilişkin olanlardan yüzde ellisinin tarihe ilişkin olduğunu görüyoruz; Kıssalara

yönelik olanlar, bireylere yönelik olanlar, peygamberlerin öyküleridir, zalimlerin

öyküleridir, Ad, Semud, Ashab-ı Uhdud ve benzerlerinin öyküleridir. Tüm

bunlar tarihe ilişkin olup Kur' an, ya bir işaret biçiminde onlardan söz eder ve

kimi zaman birçok kez yineler ya da ayrıntılı olarak onları açıklar. Aslında kimi

zaman, bizim bunlardan tarihsel belge açısından sahip olduğumuz en fazla

bilgi Kur'an'ın kendisidir.

Kur'an'da tarihe dayanış, sadece edim olarak değil, kuram olarak ve açıklıkla

ortaya konulmuş ve hatta kimi zaman inkar ve şaşırtıcılık içeren bir soruyla

ifade edilmiştir; Yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı [Yusuf Süresi,

109] ya da Yeryüzünde gezip dolaşın [En'am Süresi, 11] ve Yeryüzünde

dolaşmak [Bakara Süresi, 273]. Bunlar, hep tarihin ve tarihe yönelişin değerini

yineleme isteyen çeşitli söyleyişlerdir. Bu tür ayetler, on beş ya da on altı tarzda

Kur'an'da birçok kez çeşitli söyleyişlerle -soru şeklinde, emir şeklinde, haber

cümlesi şeklinde- yinelenmiştir; Kendilerinden öncekilerin nasıl bir sona

uğradıklarını görmek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı ya da Yalanlayanların

sonu nice oldu görün [Al-i İmran Suresi, 137]. Hele de tarih

üzerinde zihinsel düşünmek değil, özdeş düşünmek, kalkıp yola düşmek,

geçmişlerin izlerini görmek, yani şimdiye dek insani, felsefi bir konu olan tarih

konusuna özdeş bir yöntem kazandırarak gündeme gelmektedir. Dolayısıyla Kur'

an'a bir bakış olarak- Kur'an, insani bilimlere hepsinden daha çok dayanır.

Deneysel bilimlerde, daha çok doğadaki maddi görünlüğe dayanılır. insani

bilimlerdeyse daha çok tarihe dayanılır. Kur'an'a içerik ve aynı şekilde sure

adları açısından yüzeysel de olsa bakan herkes için, Kur'an'ın tarihe ne denli

önem verdiği, insanı tarihe nasıl kavuşturduğu ve takipçilerini İbrahim'in öyküsüne,

Adem'in öyküsüne, Musa'nın öyküsüne ve İsa'nın öyküsüne tarihsel bir

birlik, tarihsel bir bütünlük kazandırdığı tain olarak somutlaşır. Kur'an, yüzlerce

ibareyle, onca çözüm ve yol yardım göstermeyle, günümüz kuşağını,

kendi öğretisini, risaletini, bireyini, kitabını, düşünce açısından, inanç açısından,

zaman açısından, din açısından önceki hareketlere, önceki peygamberlere, önceki ümmetlere bağlar. Buysa ne ölçüde hem tarihin değer ve önemine, hem de takipçilerin dini zihinsel eğitimlerinde, dini bakımdan bilinçlenmelerinde tarihin rolüne önem verdiğini gösterir. Böylelikle bu genel bir olay durumuna gelmektedir.

258 İSLAM BİLİMİ

Kur'an, bir açık tarihi göstermektedir⁷³. İslam'ın da tarihin çeşitli boyutları üzerinde ortaya koyduğum tartışmalarda ilk dönemin İslam'ının tarihsel sürekliliğe ve verasete olan şiddetli ilgisini açıklamıştım. Aynı şekilde, İslam Peygamberi'nin İslam kelimesini kendi risaletine özgü bir ad olarak görmediğini, Müslim ve İslam'ı tek bir din anlamına ve tarih boyunca hayatı ve hareketi olan ve her çağda değişik şeriatı bulunan, aynı şekilde değişik peygamberi ve kitabı bulunan bireye özgü bir din olarak algıladığını, kendisini İslam'ı getiren olarak görmediğini söylemiştik İslam'ı getiren Adem'di; insan oldukça İslam da olmuştur. Kültürlerin ve beşeri yetkinleşmenin çizgisi üzerinde İslam da yetkinleşmiş ve hatemiyetle sona ermiştir. Dolayısıyla o, geçmişte hep var olan dinin tamamlayıcısıdır. Peygamber, İslam'ı ve kendi risaletini İsa ve Musa'dan giderek İbrahim'e vardırken İbrahim'den Nuh'a, ondan da Adem'e götürmektedir. Bu ise açık tarihin anlamı olup tarih ilminde teknik bir terimdir, tıpkı açık dünya görüşü gibi⁷⁴.

Açık tarihte tarih, bugünden sonsuza dek giden bir geçiniştir. Bu sonsuz ise matematiksel bir sonsuz değil, bilimsel bir sonsuzdur. Yani sonu bizim için açık olmayan, belirlenebilir olmayan yer. Açık tarihte tarihin asla -den' i yoktur.

Kapalı tarihi de bulunan kapalı dünya görüşünderse tarihin başlangıcı bilinmektedir,

belirgindir; herkes de bilmektedir, en küçük kuşkusu bulunan kimse

yoktur, tarihin küçük ayrıntıları bile bilinmektedir. Bizim bu eskilerin kitaplarında,

tarihçinin sahip olduğu tek tarihsel-zihinsel sıçrama Adem' dir. Adem, insanlığın

başlangıcıdır, ama sahip olduğu en büyük düşünsel sıçraması yedi bin

yıllıktır. Adem, yedi bin yıl önce yeryüzüne inmiştir. Bu, aslında zihninin üretebildiği

en büyük sayıdır. Aslında zihni bundan fazlasını üretemez. Kapalı

dünya görüşünde değerlerin de büyüklüğü, küçüklüğü tam anlamıyla değişir;

Küçük beyin, küçük değerleri büyük anlar, sayıları da büyük anlar7s. Tarih, o

73 Veraset konusunda söyledim, İbrahim'in kıssası konusunda söyledim, İbrahimi dinlerde tarih felsefesi üzerine

burada bir konferans verdim. Bunlara ilişkin çeşitli boyutlarda ve çeşitli ortamlarda konuştum. Bunları artık tekrar

etmeyeceğim. Bunların yayımlanacaklarını, burada daha yeni konuları ele alabilmemiz için bunları inceleyeceğinizi

umuyorum.

74 Açık dünya görüşü, sınırlı ve kapalı olmayan dünya görüşüdür. Bu yanda, Kulzum denizi, dünyanın sonudur.

O tarafta Kafdağı vardır, diyen eski tarih kitaplarımızın dediklerinin tam tersi. Ondan sonra ne var, diye sorulduğunda

aklı almayıp karanlık var diyordu. Öyleyse karanlık ne demek Karanlık, karanlık demektir. Karanlık

aslında nerededir Benim bilmediğim, benim için karanlık olan, görmediğim, gözlerimin kararttığı aslında karanlık

olmayan yer. Bu sınırlı bir şeydi. Ortaçağda aslında bütün dünya bir hamam biçimindeydi Kubbemsi bir tavanı

vardı, dört tane de duvarı vardı, hepsi bu! Ortasında da bunlar vardı. Şimdi de avamın gözünde ya da oldukça

eski kafalarda dünya bir kümbet olup ufkun duvarları üzerine bir çadır gibi inmiş durumdadır. Bu, kapalı dünya

görüştür. Gizi ve içi bilinmektedir, her şeyi bilinmektedir, her şeyi belirgindir. Ölçüleri belirgindir, resmi çekilebilir!

Açık dünya görüşü, bireyin durduğu her noktada yine boyutların, mesafelerin, ufukların uzaklaşıp yaklaşmadıkları

dünya görüşüdür. Açık dünya görüşünde birey, sonsuzu duyurnsacağı için zihni ve duygusu asla varlık duvarına çarpmaz. Açık tarihte de böyledir. Kapalı tarihte ise tersi geçerlidir.

75 Hastalanan bir adamı ziyarete gitmişler, sormuşlar, nasıl oldu, soğuk mu aldınız Rahatsız mısınız Gıda

zehirlenmesi mi Dedi, hayır. Dediler, öyleyse ne Dedi, hiçbir şey, biz farkında değildik, evde sohbet ediyorduk;

elhamdulillah, şu anda iki yüz seksen tümenimiz var, iki üç hafta bir güçlük çıkmazsa işimiz iş, diyorduk. Bizim

ALİ ŞERİFTİ 259

denli kapalılaşmaktadır ki insanlığın başlangıcı yedi bin yıl önce olmuştur.

Sonra öyle bir biçim almaktadır ki bütün ayrıntıları açıktadır. Öyle ki, Hz.

Adem' in, Habil' e ağıt olarak söylediği şiiri bile Arapça olarak Nasihu' t

Tevarih'te bulabilirsiniz. Şiir diliyle okunmuş, metni de ortada olan bir ağıt.

Adem ve Havva'mn nereye indiilerine ilişkin bütün ayrıntılar bilinmektedir;

Havva' nın önce nereye girdiği, Adem' in nereye indiği, sonra birbirlerini nasıl

bulup tanıdıkları, neler konuştukları bütün ayrıntılarıyla apaçık ortadadır.

Kapalı tarihin dünya görüşünde herşeyin bir başlangıcı vardır; yakın ve aydınlık

bir başlangıcı. Bunlar kapalı tarihin özellikleridir. Oysa Kur' an' ın İslam' a

başlangıç ya da insana başlangıç ya da tevhid hareketine başlangıç olarak tamttığını

hayal ettiğiniz her yerin arkasını göstermektedir Kur' an; İbrahim, ne bilerin

babası, tevhidin kurucusu ve gönderilen büyük peygamberlerin büyük

atasıdır. Biz, İslam'ın tarihsel dünya görüşünün İbrahim' den başladığını hayal

ederiz. Oysa hemeninde, İbrahim' den önce yine konuların tarih şeklinde -kıssa,

efsane ve mitos biçiminde değil- İbrahim' den sonrasının ortaya konulduğuyla özdeş tarzda ortaya konulduklarını görüyoruz. Ondan öncesinde Adeni' e gider, insanlık türünün başlangıcı olarak. Bütün tarihi oraya götürür. Bir dönemin başlangıcı namına bir olay belirlemez. Bu, açık tarihtir. Kapalı tarih görecelidir de. Şöyle ki kapalı tarih, sadece kimi zaman Adem' den başlamakla kalmaz; tersine kiini zaman tarih bilgimiz sınırlı durumdadır.

Çoğunlukla bizim tarih bilgimizin başlangıcı İslam' dır. İslam' dan öncesini artık hiç tanımıyoruz. Zihnimize karanlık vardır. Öyleki ortaçağ Hıristiyanlığı da Mesih'in doğumunu Allah'ın yeryüzünde doğuşu olarak bilirdi. Dolayısıyla Hıristiyanlıktan önce dünyada düşünmeye ve tammaya degecek bir şey bulunmamaktaydı. Mesih'ten önceki herşey, zihninde değersiz bir mutlak belirsizilide dönüp durmaktaydı. Soma, avam dünya görüşünün tarihsel açıdan daha da küçüldüğünü, tarihin daha da daraldığım görüyoruz. Öyleki bizim halk yığınlarımızın İslam tarihleri Peygamber döneminden de başlamaz, Aşura' dan başlar. Ondan öncesini kesinlikle kimse bilmez. Zihinde, çehrelerin, olayların ve maceraların onun için tam anlamıyla belirgin olmadığı genel öncüller biçimindeki şeyler dışında hiç bir şey yoktur kesinlikle. Bu yüzden hep küçülmekte; böylece öyle bir yere varmalda ki köylü avamın, tarihi aktarmak isteyince olaylara göre aktardığını görmekteyiz. Çünkü yılları tanımazlar, hangi yıl olduğunu söyleyemezler. Derler ki, Bir batınanın bir lira olduğu yıl Bu onun için insanlık tarihinin başlangıcıdır. Bir batınanın bir lira olduğu yıl, ekmeğin bir batmanının ilk kez bir lira olduğu yıl demektir. Buradan insanlık tarihi başlar. KabHelerin çoğunun kapalı tarihe sahip olduğunu görüyoruz. Kabile düzeninde bütün insanlık tarihi şu şekildedir; Dünyaya gelen ilk insahaberimiz

yoktu, biri bizi arkadan dinliyordu. Bizim dikkatsizce söylediğimiz sözleri hep duymuştu, bize nazar etti. Şimdi bunun için hasta oldum. iki yüz seksen tümen için! Onun aklı bundan fazlasını anlayamaz, bu sayının

ölçüsünü değerlendiremez.

260 iSLAM BiLiM

noğlu [Allah'ın yarattığı ilk insan] o kabilenin atasıdır. Bu kabileyse onun çocuklarıdır.

Dolayısıyla bütün tarih, var olan bütün bireylerin büyük atalarının

ilk insanoğlu olması şeklindedir. Tarih bu şekilde küçülür. Kapalı sistemlerde

tarih de kapalıdır. Öyleyse iki tür tarih vardır; Açık tarih, kapalı tarih.

Tarih tanımlarına gelince; Tarihe ilişkin yapılan tanımların tümünü burada

belirtmenin olanaksız. Çünkü teknik bir konu olup ayrıca fazladır da. Tarih konusunun

hangi ortamda gündemde olduğuna açıklık getirmek amacıyla sadece

birkaç örnek vereceğim.76

Tarihin bir grup düşmanı vardır ki bunlar tarihi inkar ederler ve tarih boştur,

anlamsızdır ve ondan söz etmek ölünün ardından gıybet etmektir, derler.

Şu anda okutulan, düzenlenip tebliğ edilen tarih de onun gibidir; doğrudur da.

İnsanın vaktini telef etmesi ne kötü. Kahvehanelerde hikayeler anlatmak, laf

ebeliği yapınak ondan daha iyi. Tarih karşıtlarından olan Napoleon şöyle der;

Tarih birtakım yalanlar dizgesi olup öteki yalanlardan ayrılan yanı, bu yalanları

herkesin kabul etmesidir. Öyleyse tarih, üzerinde müttefik olunan yalan

demektir.

Tam tersine Emerson' a Tarih nedir diye sorduklarında o da cevap olarak

sorar; Ne tarih değil ki Emerson, tarihi öyle genişletir ki insanlık, zainan ve

insan hayatı konusundan daha kapsamlı kılar ve aslında her varlık bir zaman

sürecinde oluştuğuna ve varlık kazanıp şekillendiğine göre her varlık -

cansızlar, bitkiler, hayvanlar ya da insanlar- tarihin çocuğu ve tarihin sonucudur,

der. Dolayısıyla her nesne, yaşadıklarının konuşan dili olıktan başka

birşey değildir. Dolayısıyla da her varlık, kendi ömrünün tarih kitabıdır. Çünkü

her varlık bir zaman sürecinde varlık bulmuş ve bugünkü yapısını ve kimliğini

kazanmıştır. Öyleyse tarih, Emerson'un deyişiyile bütün görüngülerin

yaratıcısından ibarettir. Bunun için de Emerson'un bu sözü Kronizm mezhebine

yakındır. Tevhid1 konu olan oturumda bu mezhepten söz etmiştim. Dilimizdeki

'dehr'in karşılığı olan Kron [Khronos] Yunan'da, her şeyi yaratan bir

tanrının adıdır. Aynı şekilde anlamı zıttandır. Dehr'de kimilerinin sandıkları

gibi doğa anlamına değil, zaman anlamına gelir. Dehriler doğacılar değildirler.

Dehriler, zıttanın asaletine ve uluhiyetine inananlardır. Burada tarihin kron

biçimini aldığını görüyoruz. Her bir nesne zamanda varlık bulduğu için her

nesneyi zaman var etmektedir. Öyleyse zaman, her şeyin yaratıcıdır. Şimdi de

dilimizde vardır; Zaman her şeyi yok ediyor, zaman her şeyi değiştiriyor, zaman

her şeyi yapıyor, öldürüyor, doğuruyor, deriz. Burada, tarihsel asaletin

76 Bugünkü dersim sonuca ulaşmıyor. Bu nedenle, tarihe ve tarih felsefesine açıklık getirmek için
ardarda üç

oturumda ders vermeliyim. Dördüncü oturumdaysa dinimizdeki tarih felsefesinden söz etmeliyim.
Dolayısıyla bu

oturumda tarihin kendisini inceliyorum. Sonraki oturumda çeşitli öğretilerde tarihi, tarihsel hareket
etkeninin ne

olduğu temeline [çeşitli ideolojilerde ve çeşitli toplumsal öğretilerde tarihin oturduğu temele]
dayanarak, üçüncü

oturumdaysa tarihi, tarih felsefesi ve çeşitli tarih ekolleri anlamında inceleyeceğim. Son oturumda da
islam'dan

kaynaklanan, somut ve yetkin biçimini Şia felsefesinde bulan tarih felsefesini ele alacağım.

Ali ŞERİfli 261

ortaya konulduğunu, zamanın, yani tarihin tanrılığının ve ulCıhiyetinin belirtildiğini görüyoruz.

Burada, büyük bilginlerin, tarih adında apaçık bir gerçek karşısındaki sözlerinin ne denli birbirinden uzak olduğunu görüyoruz. Roma in Rollan d' ın başka bir kuramı vardır; O, bu iki kişi arasında üçüncü bir kurarn açıklar ve şöyle der [bu tamm oldukça hassastır]; Tarih, zaman boyunca geçmiş, olaylar ve olgular biçiminde şekilsiz ve hedefsiz olarak üst üste yığılınış öğeler dizgesinden ibarettir.

İşte tarihçi, bir bilgin gibi değil, bir sanatçı gibi [tarihçi bilgin değildir, çünkü tarih bilim değildir] tarih dağında, kendisinin planını ürettiği binayı yapmak için taş yontınaya koyulur. Dolayısıyla Romain Rolland, ne tarihi inkar eder, ne de tarihin biliinsel bir gerçek olduğuna inanır. O, tarihin geçinİşte üst üste yığılınış şekilsiz materyaller olduğunu söyler. Örneğin, içinde şekilsiz taşlar bulunan bir maden var ve adı da Büyük Fransa Devrimi. Ben, şu anda sizin için, bu kuşak için, dersane için, Fransız Devrimi konulu bir kitap yazmak istiyorum, diyeliin. Solcu, sağcı, orta yolcu, dinci, din karşıtı, demokrat, ınuhafazakar, devrimci ya da sahtekar -her ne olursam olayım- olsain da bu olanaklıdır ve tarihçiliğin ustaca kazmasıyla, içinde Büyük Fransız Devrimi öğelerinin şekilsiz maden danları gibi yığıldıktan dağa gidebilirim. Şu anki inancıma, şu anda taşıdığıın hedef ve yapıya, Büyük Fransa Devriinİ kitabımı yazınada izlediğim çıkarım türüne, amaç ve felsefeye göre kafasında bu kitaba ilişkin bir plan ve inanç bulunmakta olup onun oluşturulması için, araç gereç toplayıp bu planın yapısına gerçeklik kazandırmak için Büyük Fransa Devrimi öğelerinden oluşan o maden damarlarında taşları yontarım. Yani, Büyük Fransa Devriini'ne şekil veren benim, tarihçi ben. Nasıl bir şekil Kendi istediğim

bir şekil; tıpkı bir şair gibi. Kimdir şair Bir fizikçiyle şair arasındaki ayırım şudur; Fizikçi, güneşin batışını sizin için olduğu gibi betimlemelidir. Yanılı·sa fizikçi değildir. Şair ise bir sanatçıdır; güneşin batışını yaratan, guruba kendi istediği rengi, şekli, anlamı, ruhu ve hedefi kazandıran bir sanatçıdır. Bu yüzden bir şair, gurubu üzünçlü ve kaygılı bir gülüş olarak betimlerken, başka bir şair -ya da aynı şair- duygularına göre, taşıdığı amaç ve anlatıma göre aynı gurubu aynı şekil ve renk içerisinde derin bir filozofça gülüş, huzurlu bir mutluluk, oldukça büyük, güzel ve coşkulu bir bekleyiş ya da gelecek olarak gösterebilir. Her ikisi de olabilir.

Çünkü sanatçı, kendisi nasıl isterse öyle yaratır. Dış gerçekler, sanatçının duygularının kalıbında sanatçının duygularının şeklini alırlar. Bilgin ise ldsiftir, dış gerçeğin fotoğrafçısıdır; ona en küçük bir müdahalede bulunmaya bile hakkı yoktur onun. Bu yüzden, tarihin bilim olduğunu söyleyen biri, Büyük Fransa Devrimi'nin somut bir gerçeklik taşıdığını, somut bir şekil taşıdığını, somut bir ruh, anlam, olaylar ve devinimler dizgesi taşıdığını, kendisinin de somut olduğunu; özdeş olduğunu, bir manzara gibi olduğunu, tarihçinin gidip onu parça parça keşfetmesi gerektiğini, gerçek betimleme ve simanın aynısını

262 İSLAM İJiliM

kaydetmesi gerektiğini, bir yerde yanlış varsa yanlışlığının anlaşılması olacağını söylüyor demektir.

Romain Rolland ise tarihçinin sanatçı olduğunu söyler. Ona göre tarih, şekilsiz nesnelere dizgesi olup sanatçı onu yaratır. Yoksulluk, karanlık, gece, sabah, yağmur, bulutun gülümseyişi, güneş, mum, kış, kar vs. nesnelere gibi dışsal olgular, dışsal gerçeklikler vardır, ama tüm nesnelere, şairin gözetimi ve duyguları

altında bambaşka bir şekil alırlar. Hangi şekli Şairin dayattığı şekli. Dolayısıyla şair, sabahı, göğü ve bulutu bile üretir ve yaratır. Robbe Grillet'nin söyleyişiyle, bir şair ya da ressam attan söz ediyorsa, bu yeryüzünde bulunan at değildir. Bu, zihinde, duygucia ya da atın tümel türselliğinde bulunan attır. Dolayısıyla tarih, ne tarihçinin keşfetmesi gereken kesin bir gerçekliktir ve ne de tarihçinin, içinde birşey bulamadığı ve boş atıp dolu tuttuğu mutlak bir kofluktur. Bu durumda tarih, sanatçıların elinde, insanın hizmetine sunacakları ya da insanlara hıyanet amacıyla kullanacakları bir sermayedir. Elbette şimdi de böyledir. Çünkü henüz tarih bilini keşfedilmemiştir. Bu yüzden tarih, henüz sanat aşamasındadır ve herkes başka türlü oluşturur onu; Biri tarihi yeis ve kötülüğe doğru götürürken, bir başkası tarihi insanın bilinci, aydınlığı ve üstünlüğü yönüne sürükler. Daha önce Hiçbir zaman gerçek ve insanlığın, dünyada bugünkü gibi yandaşı ve inanını bulunmamıştır derken ortaya koyduğum konuda tarihi bu şekilde anlatmaktayım. Hiçbir zaman insanlık, gerçek ve beşeriyet bugünkü kadar garip ve kiinsesiz olınamıştır diyen biri ise o türlü söylemektedir. Elbette onun tüm bunlardan amaçladığı kendi çaresizliğidir. Ya oldukça dar bir çerçevede düşünmekte ve bunu bütün zamanlara genelleştirmektedir ya da ölçütleri yanlış almış ve her zaman olduğu gibi mevcut güçleri, mevcut zamanın ve gerçeğin ölçütü olarak almıştır [ölçütleri karıştırmış olabilir]. Ne olursa olsun bugün herkesin bir başka açıklama getirdiğini görüyoruz. Çünkü henüz bilim olmamıştır. Eğer bilim durumuna gelirse artık herkesin bir başka türlü konuşması doğru olmaz. Bu yüzden İmirnof, sadece, tarihin sanat olduğunu söylemekle kalmıyor, şiir olduğunu da söylüyor. Tarih, tarihçinin söylediği şiirdir. Nasıl şair üzü ya da mutluluk

üstüne, kavuşma ya da ayrılık üstüne, iman ya da küfür üstüne gazel ya da

kaside ya da mesnevi veya rubai söylerse, tarihçi de şiir gibi tarih söyler. Dolayısıyla

tarih, tarihçinin duygularından başka bir şey değildir.

Çeşitli tarih tanımlarını esas temellerine göre sınıflandıracam [hepsini sıralanayacağım;

ilgili kitaplarda bunlar yazılıdır]; Tarih kitaplarında, tarih felsefesi

kitaplarında -bunların sayıları oldukça fazladır, bugün Farsça' da da

epeyce yayımlandı- olayları temel alan bir tanım türüne rastlıyoruz. Tarihe

ilişkin ikinci tür tanım ve çıkarınırsa toplumu temel alanlardır. Aynı şekilde

soyu temel alan, kültürü temel alan tanımlar da vardır.

Olayları temel alan tarih, şu anda bize aktarıp durdukları, bizim için yazdıkları

ve bizim de okuduğumuz [şu anda mevcut olan] tarihtir. Geçmiş olayları

ŞERİALİ 263

ları, nasıl olmuşlarsa, nasıl sona ermişlerse, nasıl işbaşına gelmişler, nasıl işbaşından

uzaklaşmışlarsa, nasıl hasta olmuşlar, nasıl yataktan kalkmışlarsa öyle

olduğu gibi anlatır. Bu, olayların tanımlarına dayalı tarihtir. Öyleyse bu tanımda

tarih, bir kavimde ya da insan türünde [ulusal tarih ve insanlık tarihi] geçmişte

ortaya çıkan olay ve oluşların anlatılışından, sisteme sokuluşundan ve

açıklanışından ibarettir.

Son olarak toplumbilimciler, tarih felsefesini yirminci yüzyılda bir yana bırakmışlardır.

Bugün yirminci yüzyıl, toplumbilimin hem tarih felsefesine ve

hem ruhbilime mutlak egemen olduğu çağdır ve toplumbilim artık bütün insani

bilimler, hatta tarih felsefesi üzerinde yetki sağlamaktadır ve tarih felsefesini

bütünüyle olumsuzlamaktadır.

Toplumbiliminin temel olması, sosyoloji değil sosyolojinin, yani toplumun

varlığının teinell ve her şeyden öncelikli oluşuna dayanan ve tarihin, zaman sürecinde toplumların değışimlerinin, evrimlerinin, doğumlarının, yaşayışlarının ve ölümlerinin öyküsünden ibaret olduğuna inanan öğreti demektir. Öyleyse tarih, zaman içerisinde devingen toplundan ibarettir~ Bu, toplumcuların yaptıkları tanımdır.

Bir başka tanırsa soya dayalı alandır; Tarih, zaman süreci içerisinde insan soylarının olgunluk kazanmalarından, evrimlerinden, çatışmalarından ve hayat kavgalarından, tarihi oluşturan soyların çatışmalarında en güzel ve en uygun beka temelinin gerçekleşmesinden ibarettir. Bu sözler faşistlere aittir. Şu anlamında ki Darwin'in, yaşayan varlık türleri, yaşınak için birbirleriyle sürekli savaş içindedirler. Yaşamak için yapılan bu süreğen savaşta, güçsüz ve kalmaya layık olmayanlar ortadan yok olurlar, güçsüzleşirler ve kalmak için daha güçlü, daha layık olan ve kendilerini çevreye uyduran güçlülere yem olurlar⁷⁷, dediği gibi insanlık tarihi de sosyal değerler savaşından, sosyal yeterlikler savaşından, soyların kalmak için yaptıkları savaştan başka birşey değildir. Bu yüzden tarihin kendisi, üstün soyun görünümünü kazandığı yerdir. Böylelikle, tarihi oluşturan soyların çatışması sürecinde doğal seçim, layık ve güçlü soyu göstermiş, onun özdeş ve eylemsel gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu durumda tarih, üstün soyun olgunlaşp yayılmasından, sürekli ve süreğen egemenliğinden, güçlenişinden ve evriminden, buna karşılık ortadan yitmekte olan Kızılderililer gibi yok olmaları gereken ya da Cermen soyunun egemenliği altında olması gereken Asyalıların ve kesinlikle yok olması gereken Sami soyunun durumuna benzer olarak, üstün soyun egemenliği altına girmeleri gereken aşağı soyların olumsuzlanmasından, güçsüzleşmesinden, dışlanmasından ve

77 Böylelikle, canlı varlıklar arasında süregelen bu savaşta güçsüzler gittikçe yok olurken ve hayatta kalma ve

çevreye uyma gücü bulunmayanlar yitip hayat alanından uzaklaşırken, kalmaya yaraşanlar hayatta kalırlar.

Dolayısıyla kalma çatışmasının çizgisi, varlıkların evrimine neden olur. Buna göre, bu süregelen savaşta daha iyi

olan türler kaldıkları için, varlıklar arasındaki çatışma, kapışma ve savaşın tarihi, doğal bir seçime, daha üstün

soyun, daha üstün varlığın seçimine neden olur.

264 İSLAM BİLİMİ

yok olmasından ibarettir. Bu da beylerin buyurduldan süslü yalanlardan biridir.

Dolayısıyla rasizm, faşizm ve çeşitli faşist öğretilerin tümü, tarih felsefesini

ırkçılık temeli üzerine kurmaktadır.

Son olarak tarihte culturalism adında yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. Buna

göre, aslında tarihi oluşturan ne toplumdur, ne soydur, ne de olaylardır. Tarih,

kültürlerin ve uygarlıkların oluşum serüveninden ibarettir. Bu bölümün bilginlerinden

çoğu Amerikanlıdır ve bu tez Amerikan toplumbilimci ve tarihçilerinin

tezi olup bu konuya fazlaca dayanırlar. Bu nedenle de Will Durant'ın büyük

bir çalışması olup şu anda dünyada gerçekleşmekte olan uygarlık tarihinin

Amerika kaynaklı olduğunu görüyoruz. Nedeni de elbette bilinmektedir. Esas

olarak, çeşitli kültürler, uygarlıklar ve soylar üzerinde çalışma yapmak, dünya

çapında bütçeyi, gücü, etkenliği ve olanakları gerektirmektedir ve bu olanakların

tümü kesinlikle onların bilginlerinin ellerindedir çünkü. Bu yüzden

kültüralizm, bugün son tarihsel ekol ve görüşte son tanım olarak ortaya konulmuştur.

Tarih felsefesi olarak söz konusu edilebilir olan son tanım Toynbee'nin tezidir.

Bu tanım şudur; Tarih, içinde, yaratıcı Tanrı'nın düşüncesinde geçtiği şekilde

insanın yaratılışının son planının gerçekleştiği 'kap' tan ibarettir. [Bu cümle oldukça çok değer taşımaktadır.] Dolayısıyla tarih, dünyanın ve insanın yaratılışının ilahi ereksel planının uygulama sorumlusudur. Ne demek bu Yani Allah'ın, dünyayı yaratırken bir hedefi mi vardı Evet. Allah, dünyayı yaratmaya başladığında dünyanın son şeklini de ona verdi mi Asla. Kerteli olarak yarattı ve dünya kerteli olarak yetkinleşmektedir. Yaratılış hala evrim içerisindedir. İnsan, bir yaratıcının yarattığı olarak boş bir görüngü müdür Hayır.

İnsanı yaratırken Allah'ın zihninde bir hedefi vardı⁷⁸. İnsan, Allah'ın yarattığı olarak saçına değildir ve Allah' ın yarattığı olarak yaratılışından bu yana hedefli alınıştır ve alınyı sürdürmektedir. Allah, insan adında bir varlığı yaratırken ona, aynaçlanan en yetkin şeklini vermiş midir Hayır. Ona ilkel göçebe şeklini vermiştir. İdeal insanın son şekli henüz gerçekleşmemiştir. Öyleyse dünyanın ve insanın yaratılışında Allah'ın zihninde iki şey vardı; Biri, dünya ve insanın son şekil ve planı, ötekisi de dünya ve insanın yaratılışına ilişkin son ya da ereksel hedef. Dünya ne henüz son şeklini almış, ne de yaratılış hedefine ulaşmıştır. İnsan da ne son şeklini taşınmaktadır, ne de Allah' ın, yaratılışında aynaçladığı yaratılış felsefesi ve hedefine göre eğitilmiş ve gerçekleşmiştir. Dünyayı varlığının son şeklinde, insanı da yaratılışının [varlığının] son şeklinde ve varlık felsefesindeki ideal aşamada kim gerçekleştirmelidir Tarih. Öyleyse tarih, varlığın ve dünyanın yaratılış planına ilişkin Allah'ın zihninde bulunan hedeflerin ve son şeklin gerçekleştirilmesinden sorumludur. Bu yüzden tarihin yükümlülüğü, yaratılışa ilişkin ilahi planın gerçekleştirilmesi yükümlülüğüdür.

⁷⁸ Bu, onun kendi söyleyişidir. Buna şeri güçlükler bulmayın artık, [örneğin] Allah'ın zihni ne demek, diye! Bilmiyorum,

Allah' ın eli denilir de neden Allah'ın zihni denilemez Oysa zihin elden daha iyidir!

Bu, tarihin büyük filozofu olup henüz hayatta bulunan [1975'te ölmüştür-Çev.] çağdaş Toynbee'nin yaptığı tanımdır.

Egzistansiyalistlerin fazlaca eğilimli oldukları en büyük tanın -bunun üzerinde sonraki derslerde çokça duracağım ve şimdi sadece iki türünü belirteceğim- şudur; Tarih, ne olaylar bilimidir, ne toplumların değişim bilimidir [bu, toplumun tarihidir, tarih değil] ne kültürleri temel alan bilimidir [bu, kültürler tarihidir; tarih başka bir şeydir] ve ne de insan ırklarının hayatta kalma çatışmalarının bilimidir [ki bu, vahşilikler tarihidir, insan tarihi değil]. Öyleyse tarih nedir Tarih, tek kelimeyle insanın oluş bilimidir. Tarih, insanın oluş bilimidir. İnsanın, şu anda olduğu şekliyle nasıl ve hangi etkenlerin, koşulların, aşınmaların ve nedenlerin etkisiyle böyle olduğunu anlayabilmemiz için özel bir bilime gereksinmeniz vardır. İnsan türünün ilk aşamalarından başlayıp şu ana kadar onun oluşu, tarih biliminin konusudur. Bu yüzden tarihin, özdeş ve çözümleneli antropolojiye ve insan türünün zamanda varlık kazanışının incelenmesine -kesin olarak- yol açtığını görüyoruz. Öyleyse şu anda bizim karşımızda bulunan, bizde bulunan ve bizim olduğumuz insan, zaman sürecinde çeşitli aşınmalar, nedenler ve koşullar altında varlık böyle varlık kazanmış, kimlik ve nitelik bulmuştur. Bu aşınmaları izleyen ve insanın oluşunu irdeleyip çözümlen bilimin adı tarihtir. Öyleyse tarih, insanın tanınışıdır. Historizmin, yani tarihi temnel alış kendine özgü bir öğretilerdir. Egzistansiyalistler, historisttirler, yani tarih peresttirler ve tarihin esas oluşuna temel etken, temnel belirleyici ve tam etken olarak bakarlar. Toynbee historisttir, yani tarihin esas olduğuna inanır. Hegel historisttir ve tarihin esas olduğuna inanır. Aslında Hegel şöyle der; Tanrı,

tarihte ilahi bilincine erer. [Öyleyse niçin onun adını Tanrı, bunun adını da tarih koyuyorsun De ki; Tarih Tam ıdır.] O hatta tarihe gereksiniñ olanın Tanrı olduğunu söyler. O zaman tüm bunlar ne için Cerinen ırkının Tanrı'nın tecellisinin en yüce örneği, Tanrı'nın tecellisinin mazharı olarak tarih kalesinde yeşermesi bundandır ve Cerinen ırkının tecellisinin mazharı, yaratılışın en üstün örneği olarak önder hazretleridir, devlettir. Kimi dehaler işte böyle harcanıyor!

79.

79 Gerçekten büyük dehalardan olan bir dostumuz vardı. Kendi değerini bilseydi, insanlık ondan yararlanabilirdi.

[Himmet bilinç ve dehadan apayrı bir şeydir. Ben, oldukça fazla şuurları, oldukça büyük bilgi ve bilinçleri ve

oldukça üstün yetenekleri bulunan, ama himmetleri çok düşük düzeyde bulunanlar için hep üzülmekteyim. Onlar

adına üzülme gerek!]. O, öyle akıllıydı ki on-on beş gün içinde, bir örgüt kurabilirdi insanları, ileri gelenleri ve

çeşitli kişileri -hepsini- bir araya getirir, yönlendirir ve kesinlikle şehri bambaşka bir duruma getirirdi. Bu şehrimizde,

zekiliğiyle, girişkenliğiyle, tatlı dilliliğiyle ve halk üzerindeki şaşırtıcı etkisiyle hiç yoktan bir hareket yaratabilirdi.

Bu deha ürünlerinin tümüyle -ki böyle bir işi yapmak için bir milyonluk bütçesi olmalıydı, onunsa on kuruşu bile

yoktu ve boş ellerle toplumda böyle bir hareketi gerçekleştiriyordu yaptığı bütün işleri şunu düşünerek yapmıştı

Güzel, böyle bir örgüt sonraları dağılır, herkes kendi işinin peşine düşer; böylece bu çalışma masası, bu daktilo,

bu teksir makinesi, bu büro vs. bana kalır! Buna razıydı! Üç dört örgüt kurdu ve sonuncusundan köy halkının

örgütlerinin terekesinden eline yirmi bin Tümen para geçti! Himmet! işte bundan dolayı, Allah insanı yarattığı

zaman onun boyuna posuna bakar ve şöyle der Fetebarekallahü ahsenü'lhalikin [Kur' an, 2314] [Böyle bir şeyi

yarattığından yaratıcıların en güzeli olan ben ne yüceyim]. Sonra da öfke ve kızgınlıkla şöyle der innehü kane

266 iSLAM BiLiM

Historizm, tek kelimeyle şu anlamdadır [bu cümle historizmin anlamını bir

kitaptan daha çok aydınlatan en iyi cümledir]; 'Ben'so, sıkıştırılmış tarihtir. Tıpkı

Marx'ın eşyaya ilişkin tanımlamasında olduğu gibi. Marx der ki eşya [bu

bardak bir eşyadır, bu tepsi bir eşyadır, bu hoparlör, bu mikrofon bir eşyadır,

teknik bir eşyadır; eşyanın tanımında iktisatçılar görüş ayrılığına düşmüşlerdir]

sıkıştırılmış ve dondurulmuş iştir. 'Ben' senin bireysel insani kişiliğin,

kimliğin ve ne'liğin demektir ki bunu duyumsacliğında kendini yeniden

tanımış olursun. O 'ben' nedir Bir birey ve kişilik şeklinde özdeş olarak tecelli

etmiş bulunan sıkıştırılmış tarihten başka birşey değildir. Bu yüzden her birey,

kendi tarihinin kitabıdır. Bir bireyin tarihi, onun hayatı değildir, biyografisi

değildir, ömrü değildir. Her bireyin ömrü, otuz yılda, kırk yılda, elli yılda

oluşmaz. Öyleyse ömür nedir Ömür, tarihe verilmiş süre ve mühlettir. Böylece

birkaç bin yıllık tarih, bir kişiye girebilir ve kendisini bir insan kişiliği şeklinde

ona bağışlayabilir. Öyleyse benim ömrüm, bana varlık kazandıran yıllar

değildir. Bütün tarih, bende yer almakta ve kendisinin bütün özelliklerini boyamak,

şekillendirmek ve planlamak için çalışmaktadır. Mühlet istemektedir.

Ne kadar Her bireyin ömrü kadar. Öyleyse her birey, kendi tarihi sürecinde

oluşmuştur ve her bireyin, herkesin tarihi ölçüsünde gerçek ömrü vardır.

Tarihin belirleyiciliği ve insanın özgürlüğüne gelince; Historizm, kendi

kendine tarihin belirleyiciliğine neden olur. Yani ben, bilinçli insani irade olarak

hiçbir türlü seçim gücüm yoktur, sorumluluğum yoktur, özgürlüğüm yoktur.

Ben, tarihin ürettiği, tarihin gerektirdiği bir şeyim. Öyleyse historizm'de ve tarihin belirleyiciliği öğretisinde tarih, Cebriyundaki ilahi meşiyet şekline ya da maddiyundaki 'tabii cebir'e dönüşür; İnsan oyuncaktır. Öyleyse benim, özelliklerime hiçbir müdalıalem yoktur, olamaz. Tarih tarafından yaratıldığım, tarih ise benim iradem doğrultusunda değil, cebri yasalar doğrultusunda hareket ettiği için, bu durumda benim iradem, tarihin iradesince yaratılmıştır. Öyleyse insan bir hiçtir,

Fakat burada başka bir konudan söz etmektedir; İnsan iradesi, mutlak özgürlüktür.

İnsan, o derece özgürdür ki kendi ne'liğini oluşturabilir, yazgısını

belirleyebilir ve çevrenin, toplumun ve doğanın belirleyiciliğinin tersine, kendisi,

istediği gibi oluşturabilir kendisini. Bu yüzden, insan insanca, çevrece

yaratılmamıştır. Hayvan ve bitkidir çevrece yaratılan. İnsan yaratır çevreyi. Burada

-insan özgürlüğüneinançta-insanın tarihe dayatıldığını, tarihin belirleyizaiOmen

cehOia [Kur' an, 3372] [Bu ne kadar da kendisine zulmeder! Ne kadar da cahildir!] -bunu söylemektedir-

o çünkü ilahi yapı ve fitrat, ilahi ruh ve ilahi emanet senin omuzundadır ve böyleyken bu aşağılığa, bu alçaklığa,

ku la kulluğa ulaşıyorsun, himmetin o denli aşağı ve düşük ve çamur emen, zevk ve aşkla dolan bir sülük

düzeyine inersin.

80 Özür dilerim; bu ben, yazı ve konuşmalarımda oldukça fazla yer alır. Kimileri, bu ne kadar da ben, ben

diyor, hep kendinden söz ediyor diye eleştirdiler. Bayım, bu ben, bendeniz anlamında değildir! Bu ben

bilimsel bir terimdir. Şu cümle de olduğu gibi Ben, iki bin üç yüz yıldır bu tünelde yaşıyordum. Benim bu kadar

ömrüm yok bayım!

ALi ŞERİFTi 267

ciliği görüşünderse tarihin insana dayatıldığını görüyoruz. İnsan özgürlüğüne dayanırsak, bir gerçek olup bizim üzerimizde etkisi bulunan ve bilimsel yasaları da olan tarihi inkar etmiş olur ve bir tür zihinsel ve idealist hayalperestliğe düşmüş oluruz. Buysa oldukça önemli bir sorundur. Şu an söz konusu olan ideolojik sorunların temeli budur. Tarihin bilimsel belirleyiciliğine dayandıysak, orada, insan özgürlüğü, yani insanın özü ve insanın anlamı olumsuzlanmış ve insan, tarihin belirleyiciliğinin ve tarihsel dış etkenlerin oyuncağı durumuna gelmiştir. Nereye dayanalım öyleyse Zorlayıcılık [belirleyicilik] ve seçme özgürlüğü bir araya getirilemezler, çatışırılar. Her ne olursa olsun cebri ya da ihtiyari olunmalıdır. Oysa bana göre böyle değildir;

Zorlayıcılık ve özgürlüğün, ister tarih felsefesinde, ister Kur'an'ın söylediği şekilde, ister İslam' da olduğu şekilde, ister rivayetlerde ve mezheplerde yer aldığı şekilde olsun, birbirleriyle çatışınamaları ve her ikisinin kabul edilebilmesi bir yana, birinin öteki olmadan anlam taşımadığına, aslında özgürlüğü oluşturanın zorlayıcılık olduğunu inanıyorum. Nasıl Çok açık Bu, duyumsanılacak bir şeydir. Bilinçsiz kelam ve felsefe tartışması insanlığın bütün vaktini almıştır. Bu, çok özdeş birşeydir, işe de yaramaktadır, hayatın işine yaramaktadır. Habil ve Kabil'in evlenmelerine ilişkin birşey yok Şu anda teknik ne demektir Teknik, zorlayıcılıkla özgürlüğün uyumlu kılınmasıdır.

Makine, zorlayıcılığa özgürlüğün eldeninisi demektir. Yani Yani örneğin, insan olarak ben, uzaya gitmek istiyorum, insan olarak üretimi beş yüz katına çıkarmak istiyorum, özgürüm. Bu özgüdüğüm bu seçme hakkım var, aına bu

özgürlüğümü gerçekleştirebilir miyim Asla! Şu çorak çöl toprağına sadece kınıyon, arpa, buğday ekilmelidir. Fakat ben pancar ekmek istiyorum. Pancar olunmaz. Fakat kendi tarlamda, burada olmayan meyveleri yaratmak için insani özgüdüğüm ve seçme hakkım vardır. Bu özgüdüğüm ve seçme hakkım vardır, ama bu özgürlük ve seçme özgürlüğü gerçekleşir mi, eyleme geçer mi Evet. Eyleme geçmesi için ne yapmak gerek Çevrenin bilimsel belirleyiciliğini tanımak, ona dayanmak ve senin özgürlüğün ve seçim hakkın özdeş ve dışsal olarak gerçekleşmesi için o belirleyiciliği izlemek gerekir. Yabani bir bahçede, o bölgede bulunmayan en güzellezzetli meyveleri yetiştiren ve oranın doğasına dayatan ziraat mühendisi kimdir Bu, botaniğin, suyun, havanın, jeolojinin ve toprağın belirleyici yasalarını tam olarak keşfetmiş, tam olarak izleniş, bu bilimsel yasaların belirleyiciliğine uymuş ve bilimsel belirleyiciliğe dayandığı ölçüde doğanın belirleyiciliğinden kurtulabilmiş ve doğada bulunmayan meyveleri doğaya karşın dayatıp yaratmış mühendistir. Doğanın belirleyici yasalarını bilmeyen bir köylüye küçük bir afette, bir hava değişiminde, beklenmedik sağanak bir yağınurda bütün ürününü yitirir. Bu, seçme özgürlüğü bulunmayan insandır.

Çünkü yasaların bilimsel belirleyiciliğini tanımaz ve dolayısıyla onu izleyemez.

Bu yüzden, ağacı aşılacağı halde, botaniğin bilimsel belirleyiciliğini

268 İSLAM BİLİM

bilmediği için, yasaya ve belirleyiciliğe zarar verir. Tanımadığı, zarar verdiği,

onu izleyemediği için bilimsel belirleyicilik, onu nakşeder, özgürlüğünü yok

eder ve seçme hakkım ortadan kaldırır. O da, ulaşmak istediği hedefe ulaşamaz.

Ziraat mühendisi ise özgürlüğe ve seçme hakkına ulaşmak için o yasaları

keşfedip tam olarak uygular ve belirleyiciliğe uyar. Kabile, tarihini tanımadığı için geçmişte hangi olayların, yazgısını doğurduğunu ve böylece buraya vardığını bilmez. Geri kalmış toplum, bugünkü yazgısının durumunun, geçmişteki hangi tarihsel etkenlerin, şu andaki hangi toplumsal ve iktisadi sistem ve etkenlerin sonucu olduğunu bilmez, tanımaz. Tanımadığı için de mevcut durumda zorunlu, tutsak ve özgürlüğünden yoksun kalmış duruma gelir. Bu insan, tarihin oyuncağıdır. Tarihin belirleyiciliği vardır ve ona dayatılmıştır. Kalemle, felsefeyle, egzistansiyalizmle, Sartre oyunları ve Doğu idealizmleriyle, bunun insan olduğu, özgür olduğu, iradeli olduğu, sorumlu olduğu söylenemez. Hayır. Bilinçli olmayan insan sorumlu değildir. Çünkü insan değildir. İnsan, -sadece- bilinçli demektir. Ancak bilinçten sonra sorumluluk oluşur, doğaya yüklenme oluşur, yaratıcılık, yapıcılık oluşur, değerler yaratılmış olur, her şey, herşey. Ondan önce hiçbir şey yoktur; Sadece boy, ağırlık, bir kimlik kartı, birkaç evrak ve muhterem şahsiyet. Bunlar olabilir ama sözünü ettiğin şey yoktur.

Dolayısıyla tarihin belirleyiciliğinde insan tarihin zorlamasıyla da vardır, zorunludur ve tarih ona yüklenmiştir. Ama tarihin belirleyiciliğini bilirse, bilimsel-tarihsel bilince ererse, onun yazgısında, zamanının ve toplumunun yazgısında belirleyici etkisi bulunan tarihsel etkenleri keşfeder ve onu ve toplumunu şu anki durumuna sokan tarihsel nedenleri anırsa tarihin belirleyiciliğinin yasalarına dayanarak tarihin belirleyiciliğinden kurtulabilir;

tıpkı bir doğabilimcinin, doğanın bilimsel belirleyiciliğine göre ve bu belirleyiciliğe dayanarak doğa etkenlerinin belirleyiciliğinden ve bağından kurtulmakta oluşu gibi ve tıpkı tekniğin, fiziğin belirleyiciliğini bilimsel olarak izlemekte

insana seçme hakkı ve özgürlük kazanma olanağı veren araçlardan ibaret oluşu gibi. Bu yüzden. belirleyicilik, seçime özgürlüğüne neden olur ve seçme özgürlüğü, aslında bilimsel belirleyiciliğin doğurduğu bir olgudur.

ON BİRİNCİ DERS

TOYNBEE'NİN TEZİ VE TARİHİN HAREKETE GEÇİRİCİ ETKENİ

Bütün Kusurlar ve Gecikmeler için Bir Özür Dileği⁸¹

Benim kusurlarımın ve gecikmelerimin birkaç nedeni var. Biri, özel yetiştirme tarzım; bir başkası zihinsel ve ruhsal özelliğimin ve başka nedenler ... Fakat ne olursa olsun bu sorun var ve eksiklik ve kusur varlığını koruyor. Açıklamasını yapamamam bir yana, bunu itiraf ediyorum ve tutunumu, bütün eleştirenlerden daha çok ayıplıyorum ki siz bu gecikmelerin ve düzensizliklerin bir bölümüyle karşı karşıya kalıp rahatsız olurken bu gecikmeler ve düzensizliklerle birlikte yaşayan ben elbette daha çok sıkıntı çekiyorum ve kötü ve olumsuz etkilerine katlanıyorum. Bundan başka da çarem yok Çünkü bu düzensizliklerin en büyüğü, başlangıçtan bu yana var olan düşünce ve ruh yapım olup gün geçtikçe daha da şiddetlenip güçlenmektedir ve ben onun karşısında giderek güçsüzleşmekteyim. Bu durum, benim gibi tiplerde çokça görülmektedir, ancak bu ruh durumu bende daha şiddetlidir.

Bir dost derdi ki; Falanca zorunlu olarak ve bilinçsizce ruh durumunun etkisinde kalmakta. Oysa sağlıklı insanlarda, ruh hali onların etkisi altındadır.

Kimilerinde -yani sağlam vücutlarında sağlın kafaları bulunan sağlıklı insanların çoğunda- duygular, sevgiler ve çeşitli ruhsal ve içsel durumların, onların düşünce ve iradelerinin etkisi altında kalması, hatta bu insanlarca düzenlenip

kontrol edilmesi, ortadan kaldırılması doğaldır.

Bu durumlan için program düzenleyen bir büyüğü tanıyorum.

Örneğin ruhsal bir rahatsızlığı olduğunda takvimine bakıp not alır;

Pazartesi günü saat üç buçukla dört buçuk arası üzüme zamanı Harika.

Sonra da başka işleri vardı.

Mantık, akıl ve irade açısından oldukça güçlü olan böyle tipler, büyük bir mutluluk içindedirler -bu, birçok şeyde olduğu gibi Allah' ın, onlara verdiği ve bize vermediği gerçek bir nimettir- hangi işte olurlarsa olsunlar [mühendis, doktor, genel müdür ya da iktisat ve sanayi adamı] çalışma biçimi tam olarak mantıklı ve kuru olarak hazırlandığı için kendiliğinden, onları kontrol ve dü-

81 Pek çok kimsenin dilinden oldukça eleştirel bir tavırla dersin başında kalabalığın içinde siz, niçin derse

düzensiz olarak ve genellikle de geç geliyorsunuz diye soran öğrencilerden birine cevap ...

272 İSLAM BİLİM

zenleme altına alır. Ama insanın kendisi, kendi duygularına kapıldığında ve düşünsel havanın ve çevrenin değişmesiyle, olaylarla ve koşullarla karşılaşmak yoluyla bütünüyle değişir ve kendi duygularının tutsağı ve kurbanı olur. İşi de duygu ve eğilimleriyle uyumlu olduğunda bu duygu ve eğilimler karşısında daha çok güçsüzlük duyar.

Ben de böyle bir duruma kavuştum. Çünkü şu birkaç yılda konuşmalar yaptım -oysa ne konuşmacıydım ve ne de konuşmama uygundum- çünkü elimden başka bir iş gelmiyordu, şimdi de gelmiyor. Bu yüzden doğal yapımı, oturup yazdığımda biliyorum. Çünkü kendimi daha çok yazar olarak tanıyorum -elbette kendiçapımda-ve bu yapım, tam anlamıyla duygusal ve atıfl bir yapıdır.

Elbette, örneğin gazeteler ve dergiler için yazı ya da radyo ve televizyon için program metni yazan ve mantıklı, akılcı ve planlı bir iş yapan yazarlar da vardır. Fakat kendileri için yazanlar vardır. Yazmak onların ruhlarının bir tür konuşmasıdır; dertleri deşelemek, tutkuları ve iç sıkıntılarını açığa çıkarmak ve aslında soluk alıp vermek ve yaşamak demektir. Hatta onların yazdıklarını kimse okumayabilir, görmeyebilir; onların yazıları yayımlanmayabilir [çoğunluk da böyle olur]. Esas olan yazma eyleminin kendisidir; kim için ve ne için yazıldığı değil. İnsan yazmadan yapamadığı için yazmak. O zaman burada, duygusal olan plancı akıldan yoksun bulunan ve sonuna da tek iş, uğraş ve yaşama vesilesi, tek doğal yapısı yazmak olan bir insan için yeni bir etken daha eklenmektedir ki bu etken acizliktir. Çünkü idealini, düşüncesini, derdini ve sıkıntısını kelimelere dökmek, kağıtlara aktarmak dışında hiçbir anlatım, açıklama ve eyleme dökme aracı bulamaz.

İşte burada yazmak, insanın yaratılışının derinliklerinden kopup gelen ve insanın elinde olmayan zorunlu bir inleyişe dönüşür. Bu yüzden, başkalarının değil, kendi yazılanından birkaçını tashih için okumak istediğinde bir cümleyi, bir parçayı okumak için kimi zaman bende kendine özgü bir ruh yapısı oluşur.

Ya da yaşama ve düşünme biçimi, yazgı ve çevre, herşey beni etkiler ve canıma bir nutfe yerleşir, bir anlama gebe kalırım ve dert gövdemden seslenir;

Sanibof'un söyleyişiyle;

Bir anlam, şair ya da yazarın içinde bir nutfe gibi şekillenir, gelişir ve cenine dönüşür. Sonra insan, o anlama gebe kalır ve doğurmak ya da doğurtmak derdini duyar. Kaçınılmaz olarak o derdin hastasıdır, başka bir iş yapamaz.

Kaçınılmaz olarak o bağışlanmalıdır.sı

82 Dün öğleden sonra saat birden yediye sekize dek buradaydım. Sonra bir köşeye gidip yere oturdum ve ne

dersle ilgisi olan, ne konuşmayla ilgisi olan ve ne de makaleyle ilgisi olan -hiçbir şey değildi- bir şey yazdım.

Sonra başımı kaldırıp baktığımda saatin bugünün dört çeyreğine geldiğini gördüm. Artık beni bağışlayacağınızı

umarım.

Ali ŞERİFTİ 213

TARİHİN HAREKETE GEÇİRİCİ ETKENİ

Tarihin hareketi, insanın ve insan toplumunun hareketi gibi zaman sürecindedir;

hem cevheri harekettir -yani insanın türde, cinsteve özde hareketi- ve

hem de devimsel [intikali] harekettir. Bu iki hareketle, zaman boyunca ve çeşitli

dönemler süresince insan, göçebe, geri ve yabani şekilden, şu anda yeryüzünde

gördüğünüz ve eskiden taşımadığı özellikleri taşıyan bir insana dönüşmüştür.

Cevheri hareket -Molla Sadra'nın kullandığı bilinen terim- özde olan bir

harekettir. Örneğin, başlangıçta ham olan, bir süre yan olgun duruma gelen,

sonra da olgunlaşan, ardından yeşil rengi sarıya dönüşen ve en sonunda da

kızaran meyvenin, cevheri bir hareketi vardır.

Çünkü mekanda hareket etmemiş, tersine özü değişmiş ve ilk olduğu yerde

bir durundan başka bir duruma geçmiştir. Öyleyse cevheri hareket, bir

özden başka bir öze geçiştir ya da bu özde cevherin hareketidir. Her ne olursa

olsun, insanın ilkel durumdan şu anki duruma geçişi bir harekettir ve insanın birey

ya da toplum olarak- toplumsal değişimler tarihini, değişiklikler tarihini,

kültür ve uygarlık farklılaşmalarını, askeri ve siyasi olaylar zincirini oluşturan

ve tarih [tarih ilmi değil, tarihin konusu] adını alan zıvanadaki hareketidir.

Şu anda, tarih, insanın -birey ya da toplum olarak- zıvananın sürecindeki hareketi

olduğuna göre kendiliğinden, harekete geiricinin ne olduğu yolunda bir soru gndeıne gelir. İnsanı bireysel Şekilde, toplumsal Şekilde, özsel ve cevheri biçimde ya da içsel ve dışsal biçimde değiştiren, harekete geçiren ve dönem dönem ileri iten etken nedir Tarih felsefesindeki yaygın söyleyişiyle tarihin motoru nedir

Bu soruya cevap olarak ayrıntılara girmeyi bir yana bırakıyorum. Çünkü bize bu kadarı gerekiyor; asıl dersinizden geri kalıyoruz. Ayrıca bunlar, İslam öğretisinde, İslam İdeolojisinde yer alan tarih felsefesi ve tarihten oluşan asıl konunun ele alınması için bir giriş durumundadır [İslam öğretisinde tarihten amaçlanan, bilim, felsefe, sanat, edebiyat ya da Şiir olarak tarih değil, İslam ideolojisinde, İslam inançları içinde ve Kur'an'ın kendisinde söz konusu olan tarihtir]. Bu yüzden en temel konulardan söz ediyorum ve aınacım, bugün de dünyada gündeinde olan bu ünlü öğretiyi aydınlatınaktır sadece.

Bu ölçüde de rneğin, He gel' in tarih felsefesinin, Marx' ın tarih felsefesinin, Sartre'nin tarih felsefesinin vs. ne olduğunu açıkça ve inceden ineeye aniayalım yeter. Metnin kendisini burada bağımsız bir ders metni gibi ele almak doğru olmaz. Bu bizim işimiz değil. [Sosyal Bilimler ve Yeni Felsefi ve Toplumsal ğretiler konulu bir ders verecek olan Dr. Tevessuli Bey'in, bu öğretileri bağımsız olarak ele alıp okutmaeğını umuyorum.] Bu öğretilere yapacağım işaretler, bu konuların okutulması değil, sadece kendi dersime bir giriş niteliğindedir.

274 İSLAM BİLİM

ÇEŞİTLİ İNANİŐLARDA TARİHİN MOTORU

Toynbee, saldırı ve savunma esasını, tarihin motoru olarak görür. Coğrafya gerekircil eri, coğrafyayı ve doğanın değişken sertliğini temel etken' sayarken,

İbn Haldun -tarih felsefesinin ve toplumbilimin kurucusu- ise coğrafyanın temel oluşundan yola çıkarak iklimi temel etken olarak görür. İbn Haldun, şehir ve kırsal bölge arasındaki iklim çelişmesini, tarihin hareketinin, dönemlerinin oluşmasının ve kendi tarih felsefesinin -ki dönem temeline dayalıdır- etkeni olarak algılar. Bütün rasist [ırkçı] ler ya da faşistler -özel anlamda ırk ve kan temeline inanan herkes- ırkı -öz ve asıl olarak- tarihin hareket etkeni olarak görürler. Öyle ki uygarlığa ilişkin de şöyle derler; Irk, uygarlık oluşturucusudur. Schiller şöyle der; Aşk ve açlık, tarihin hareket etkenleridir. Ekonomistler -iktisada tapanlar- insan ve tarih felsefesine ilişkin konularda iktisadın temel olduğuna inanırlar. Marx da -ve hatta esas olarak kapitalist ideolojileri bulunan Marx karşıtları da- iktisadı tarihi harekete geçiren motor ve etken olarak görürler. Fakat Marx'ı ele alınamızın nedeni, onun bunların hepsinden daha ünlü olması ve ayrıca bu esasa göre kendisinin ünlü tarih felsefesini ortaya koymasındadır. Faşist olmayan bilgin ve düşünürlerin çoğu, taşıdıkları insan sever yüzleriyle birlikte, tıpkı faşistler gibi, kişiliği ya da kahramanı tarihin hareketine etken olarak görür. Bir başyapıt olan Kahramanlar adlı kitabın sahibi tanınmış İngiliz yazar Carlyle, bu kitabında büyük kişiliklerin biyografilerini yazmış olup onun inancına göre tarih bu kişiliklerin ellerinden çıkmıştır. Bu cümleden olarak, tarihi yaratan kahramanlar arasında İslam Peygamberi de anılmıştır. Emerson da şöyle der; Bir kişinin kişiliğini ve biyografisini bana verin, onun çağının tarihini size ezbere yazayım. Çünkü tarih, büyük kahramanların irade ettiklerinden başka bir şey değildir [eğer kahramanlar yenilip yok olmuşlarsa bu, yeni kahramanların ortaya çıkıp onları yenmiş ve yok etmiş olmalarındandır]. Öteki insanlar ise kahramanların ellerinde araç durumundadırlar.

PROVIDENCE

Katoliklerin inancına göre tarihin hareketinin temel etkeni meşiyet [ilahi irade] ya da 'providence' dır. İlahi irade, takdir ve önceden planlanmış olan şey -Allah' ın, yaratıştan önce kendi ezeli bilgisinde taşıdığı plana göre ya da iradesi doğrultusunda- tarihi harekete geçirir. Kişiler, kişilikler, uluslar ve sınıflar, tümüyle ilahi iradenin iradesiz araçları durumundadırlar.

Gördüğünüz gibi, buradakinin tersine, bilim ve araştırmanın gerçek anlamına kavuştuğu, bilgin ve araştırmacının alıcı ve verici değil, arayıcı ve bulucu olduğu orada Marx'ın, maddeci olan ve olmayan, eski ve yeni öğretilerin yanı başında providence ya da meşiyet de ele alınabilir; nitekim ele almaktadırlar. Burada ise, bir kuramı benimsemediğimiz ve ona inanmadığımız zaman, onu

ele alınmaz bir yana, bilimsel bir kurum olarak bile kabul etmeyip bütünüyle görmezden gelmekteyiz. Örneğin kinileri aydındırlar ve İran' da toplumbilim alanında, ya da sosyal psikoloji alanında veya yeni şiir ve edebiyat alanında çalışırlar ve modern edebiyatı bilen birinin düşüncelerinin, inançlarının ve tipinin de aynı olmasi gerektiğine inanırlar. Örneğin öğleden sonraları kesinlikle şu takılına yerlerinden birinde görmeliyiz onu. Yoksa nasıl yeni şiir ya da modern edebiyat savında olabilir Hayal bile edilemez. Ya da toplumbilimden anlayan biri, ya Marksist olmalıdır ya da Durkheim' e inanmalıdır.

Üçüncü, dördüncü seçenek yoktur. Var olaniarsa derli toplu değildirler ve yönsüz konuşurlar; bu yüzden bunlar ele alınmaya değmezler.

Bir fakülteye geçmemden söz ediliyordu. Ben de kabul etmiştim. Sonra biri benim kusurlarımı keşfetmiş ve bir bir saymıştı. Önce şöyle demişti; Falancanın -yani benim- büyük bir kusuru var ki bu haliyle işe yaramıyor. Bu kusur, konuları, dersleri, öğretileri anlattıktan -doğru ve taassupsuz anlattıktan- sonra kendi inancını da anlatmasıdır. İkinci ve daha kötü kusur ise şuydu; Avrupa'ya gidip Avrupalı olmuşsa da belirli ve değişmez bir inancı vardır. Belirli ve değişmez inançları bulunan biri bilimsel ders veremez. Çünkü bütün öğretiler ve bilimsel dersler, onun inançlarının etkisi altında kalır ve ona bilim adamı denilernez. Doğrudur, bilim adamı, sahte markalı ses kaydedicidir. Çünkü 16 ya da 30 tümen eden gerçek ses kaydedici, yanlış yapır.az, bozulmaz. Masrafı da yoktur. Aylık da almaz, poz da vermez. Dakik olarak kaydeder. Ne günde iki yüz üç yüz Tümen harcaması vardır, ne de yanlış yapar!

Bunların inançlarına göre, bir profesör ya da bir öğretmenin, bilimler konusunda

-özellikle insani bilimlerde- kendi inancı bulunan biriye işe yaramaz biridir ve mahkum edilir. Artık onun kabul edilmesi olanaksızdır. Tıpkı bir koyun ölüsü gibi; koyun etinin üzerinde belediye mührü varsa, dini esaslara göre kibleye çevrilerek boğazlanmış demektir. Mühür yoksa işin içinde sahtekarlık vardır. Sen de belediyenin mührünü taşıyan bu geçerli öğretilerden birine inanırsan, günün rnodası olduğundan prestijin artar; hem de Marx ve Sartre gibi bizden olmayan kişilere değil sokakta, Paris' in arka sokaklarında sürten ve lay lay lay diyerek dolaşan pinti birine de inansan yeter. Fakat eğer bizimle ilgili olan ve bizim kokumuzu veren bir dine ya da bir görüşe ve öğretiyeye bağlı olursa kabul edilebilir değildir, sana katlanamazlar. Onlar için ayırde edilir değildir; çünkü ayırd etmek için kendisinden birşeyleri olmalıdır, ayırdetme gücü olmalıdır. Fakat yoktur ve kavrayamaz. Çünkü uluslararası numarası ve değeri bilinmediği için bu yüzden kabul etmez.

Oysa Avrupa' da, toplumbilim öğretilerinden söz eden her kitapta -yazarı aşırı materyalist, Marksist ya da mutaassıp faşist bile olsa- Katalik keşişlerin ya da kiliseye bağlı kişiliklerin görüşleri -gerçek anlamda bilimsel olmasa da- bütün öbür öğretilerin yanında ele alınıp dikkatle incelenir ve tam anlamıyla öğretilir.

Dini düşüncenin de orada yaşama, toplumsal bilirnlerle ilgili dersane276

iSLAM BiLiM

lerde ve maddi belgelerle, öteki düşünceler karşısında ele alınma hakkı vardır.

Bilim ve düşünceler böyle ilerler. Böylelikle ki Batı'ya egemen o paracı ve serınyedarlığa dayalı kirli sistemine ve kodamanlarına karşın yine de burnunuza insan kokusu gelir ve yine de düşünce ve duygu vardır. Halkın, düşünürlerin ve yazarların olduğu, gücün ve siyasetin alındığı ölçüde insani gelenekler

ve akll gelenekler de vardır ve tartışılmaktadır. İşte bu yüzden, bizim İran üniversitelerinde ele alamayacağınız providence gibi konuyu, orada resmi olarak okutmakta ve tarih felsefesine ilişkin konuları işleyen her kitapta 'providence' ı da işlemektedir ler.

Hemen burada bu ilahf meşiiyyete inanış tabirini küçümsemernek ve o kadar da zayıf sanmamak gerektiğini belirteyim. Çünkü bu, incelenmeye değer bir konudur. Bir Fransız keşişi olan Milisky, bence son iki yüzyılda Avrupa' da yazılmış olan en iyi, en yeni ve en bağımsız eser olan 'Çağdaş Felsefe Tarihi'ni yazmıştır. Yazar, keşiş alinasına ve resinİ ruharn elbisesi giymesine karşın, bütün filozoflara ve bütün öğretilere -dini, din dışı, hatta din karşıtı filozof ve öğretilere- karşı tam anlamıyla bilimsel ve aynı zamanda dakik ve irdeleyici bir tarafsızlığa uymuştur. Onun Çağdaş Batı Felsefesi Tarihi'ni, Bertrand Russel'ın Batı Felsefesi Tarihi ile karşılaştırdığımızda, yazarları tanımıyorsak Russel'ın kitabını mutaassıpça, bu keşişin kitabınıysa taassupsuz, inanç yükümlülüğünden yoksun ve tam anlamıyla scientist bir insanın eseri olarak görürüz. Ne olursa olsun bu, ilahi meşiiyyete inanan bir kişidir. Toynbee ise, kilise mensubu ve resmi bir din adamı olmamasına ve tam anlamıyla bilimsel ve akademik bir tip alinasına karşın tarih felsefesini insanın yaratılışının ilahi planının tecellisi olarak görür ki bu, bir tür ilahi meşiiyyete inanmak demektir.

KARŞILIKLI SALDIRI VE SAVUNMA DOGRULTUSUNDA TARİHİN HAREKETİ

Toynbee, bütün tarihin saldırı ve savunma duygusuna göre hareket ettiğine inanır. Bu saldırı ve savunma -ki kesintisiz bir belirleyicilik yapısı da vardırbir tür kültür, uygarlık ve toplumun oluşmasına, olgunlaşmasına, güçsüzleşmesine, yaşlanmasına, başka bir kültür, toplum ya da uygarlık karşısında yok

olmasına, sonra da yeni toplum ve kültürün yine olgunlaşma, yetkinlik, yaşlılık ve ölüm yönündeki gidişini gerçekleştirmesine ve yine genç ve yeni bir güçle karşı karşıya kalmasına neden olur.

Bu saldırı ve savunma, tarihin hem nedenini, hem etkenini gösterir; bunun yanısıra da kendiliğinden tarihin hareket şeklini, şu anda kafanızda canlandırabileceğiniz şekilde belirginleştirir.

Ali ŞERiATi 2.11

Saldırının doruğu, Saldırının doruğu, Saldırının doruğu

Başlangıç Başlangıç Başlangıç

Bu grafik, hem din hakkında, hem öğreti ve ideal hakkında, hem hareket hakkında, hem devrin, uygarlık, toplum, ulus, soy ya da kültür hakkında geçerlidir.

Hangisini ele alırsanız alın, tümü de tıpkı kuşaklar ve insan bireyleri gibi, toplumlar, kültürler ve dinler gelirler ve giderler. Şu anlarda ki bir insan olgunluğa doğru yol alır; böylece grafiğin doruğuna erişir. Grafiğin doruğu, gençliğin uç noktasıdır. İnsan oradan, güçsüzleşmeye doğru gider. Bu, doruğa ulaşıp ondan sonra da yokluğa doğru inişe geçtiğinde, ötekisi başlangıç noktasındadır.

Bir insan doruğa, uca ulaşırken, bu insanın doruğa ulaşmasıyla eş zamanlı olarak yeni bir grafik gelişir ve sürer. Burada yükselen grafik saldırıdır ve bunlar bütünüyle saldırı durumudur. Doruk ise saldırının sonudur. Doruktan inişe geçtiğindeyse savunma durumuna geçer.

Bir bireyde de böyledir. Bir çocuk, otuz, otuz beş, kırk yaşına dek -ki bu kırk yaş akli olgunluk yaşıdır; Drmte'nin İlahi Komedi' deki söyleyişiyle hayatın yarısı, bizim inancımıza göreyse akli olgunluk yaşı ve peygamberlerin çoğunun bi' set yaşıdır- saldırı durumu içindedir. Mutlak, ve öz olarak saldırı durumunu

içindedir; özel birine ve özel birşeye karşı değildir bu saldırı. Yani hareket

şekli, duruşu, zihinsel, akll ve mantık! duygulan saldırı durumu içindedir.

Bu, korkusuzluğun, saldırganlığın, ilerlemenin ve sahiplenmenin güçlü olduğu

bir durumdur. Bu yüzden, on iki on üç yaşındaki çocuğun, fazla enerjisini harcamak

için yumruğunu duvara vurduğunu görüyoruz. Kırk yaşından daha

yukarda bulunan kişi ise fazla enerji arar, sürekli takviye aınpulü kullanır,

kendisini bakına alır ve savunma durumuna geçer.

Psikolojik açıdan da bu durum söz konusudur. Çok ihtiyatlı duruma gelin278

iSLAM BiLiM

ce, ızdıraplı ve kaygılı yaşlı insanlar görmüşsünüzdürs3. Böyle kişiler, tehlikedeki

insanlar gibi, hep yitme ve yitirme tedirginliği içindedirler ve sürekli olarak

dünyadan korkarlar. Kendileri savunma duruununda oldukları için; herşeyi

ve herkesi saldırı durumunda görürler. Bu içselızdırap ve tedirginlik, içe kapanma,

kendi içinde kalma, zihinsel, düşünsel ve ruhsal bakımdan kendini

hapsetme durumu kazanmalarına onları zorlar.

Piyasada ve iktisadi işlerde de bu durumu görüyoruz. Saldırı durumunda

olan şey, daha çok riske girer ve ayrıntılar üzerinde daha az düşünür, hedefleri,

programları, projeleri, işlemleri, daha çok kendi gücü açısından göz önüne

alır ve maddi olanaklarını, bu çarpışma ve savaşlarda kullanır. Bankadaki varlığını,

kendisinde gördüğü ruhsal gücünün itibarıyla bir araya getirdiği neden,

bilinçsiz olarak, alım gücünü, mülk edinme gücünü daha çok kendisinin özdeş

iktisadl varlığında duyumsar. Fakat, aynıkişi, doruğu aşıp hayatın inişine doğru

yöneldiğinde iki üç bin lira için eli titrer. Çünkü savunma durumu, onun

ruhsal güçsüzlüğünü daha da güçsüz kılar.

Zaaf ve ruh durumunun, özsel ve iktisadi konular üzerinde ne derece etkili olduğunu ve matematiksel sayılar gibi birbirleriyle bir araya getirilebilir olduğunu görüyorsunuz.

Bu örnekler, Toynbee'nin kültür, uygarlık ve din üzerine ileri sürdüğü teze açıklık getirmektedir. Toynbee'nin tezi biraz karışık olup anlaşılması zordur.

Ama her öğretinin söylediğinin özünü kavrarsak yeterlidir. Çıkarımımız ve tanıyışımızla o öğretinin ayrıntı durumundaki konularını sonradan inceleyebiliriz.

Toynbee'nin söylediği, sonraki kuşağın saldırgan durumunun, önceki kuşağın savunmacı durumunu -ki tam anlamıyla bireysel ve doğal bir durumdu güçlendirdiğidir.

Örneğin kırk yaş doruğuna ulaşmış inişe geçmiş olan ama evladı

bulunmayan ve özdeş ve dışsal bir etkenin, kendisini savunma darboğazında

bırakmadığı bir kişi, sinirsel gerilimini çok az duyumsayabilir ve çok geç

savunma durumuna geçer. Fakat evladı vektorunu olan aym yaştaki başka bir

insan, iki kez saldırıya uğradığı için, kendi inişini çok erken anlamış ve savunma

durumuna geçmiştirS4.

83 Tren kompartımanında karşımda yaşlı bir adam oturuyordu. Sıklıkla bavullarını açıp bakıyor, kontrol ediyordu.

Sonra paketlerinde çeşitli kağıtlardan başka bir şey olmadığını anladım. Bir avuç kağıt için bunca ihtiyat!

84 Ben lise ikinci sınıftayken bir sınıf arkadaşım vardı -oldukça ibret verici bir durum; benim ele aldığım konudan

başka ibreti ve ahlaki sonucu vardır-. O, Horasan Dolayiarından bir köydendi ve lise ikinci sınıfta olmakla birlikte

evlenmişti. Oldukça kötü bir insandı. itici bir tipti. Bütün çocuklar ondan nefret ediyorlardı. Oldukça ağzı bozuk,

kinci, tatsız, kötü sözlü, kötü yapıllı, kötü niyetli ve kötü düşüneeli biriydi. Bütün kötülüklerin koleksiyonunu yapıyordu

sanki. Çok şiddetli sigara tiryakisiydi ve ayrıca keldi. Ona saldırıyorduk ve sen hem kelsin, hem sigara

tiryakisisin, hem de evlisin diyorduk. On-on iki yıl sonra onu yolda gördüm ve karşılıklı hal hatır sorduk. Ona daha

önce söylediklerimin hepsinin tam olarak bende belirlediğini gördüm. Hem kelim, hem sigara içiyorum, hem de

evliyim! Bu savunma durumu, dış etkenin saldırısına uğrarsa şiddetle geriler. Yine bu yüzden de kimileri örneğin

kızının ya da oğlunun oldukça büyüdüğünü görünce, şaka yoluyla onların kardeşleri ya da bacıları olduklarını

söylerler! Kendisini -bu şekilde- onun yaşça saldırısına uğramak istemediğinden, kendiliğinden bu büyümüş

ALİ ŞERİATİ 279

Toynbee'nin kitabının bir cildi bu konudur. Oldukça bilinen ve açık örneklerle,

bir dinin, bir ideolojinin ve bir toplumun ve ulusun devrinin hareketinin

de saldırı ve savunma durumu içinde olduğunu dile getirir. Saldırı, coşku,

gelişme ve yükselme durumundaki bir öğreti, her yeri kırıp dökebileceğini, ele

geçirebileceğini düşünen saldırgan bir genç gibidir tıpkı. Asla kendisinden

korkmaz, içine kapanmaz, kendisini her çatışma alanına atarak, kendisini herkese

göstermek ister ve kendisine inanır ve dayanır.

Din de ilk dönemde böyle bir durumdadır. Dine inananlar da aynı durumu

kazanırlar. Öteki din ve öğretilerin karşısına çıkarlar. Tartışına oturumları yapılsın

da kendileri dinlerini anlatsınlar, diyeceklerini desinler, tebliğlerini yapsınlar

isterler. Çünkü küçük bir olanak ele geçirirler, ayaklarını bir yere koyarlar,

elleriyle bir yerden tutarlarsa, çevreyi egemenlikleri altına alabileceklerini

bilirler. Bu yüzden bütün kaynakları, kitapları ve sözleri açık ve anlaşılırdır.

İkinci durumda, hep kendilerini gizlemek, saklamak isteyen, tanınmaz durumda

kalmak isteyen, çünkü dışarı çıkınca kendisini yere çarpacaklarını, sopa yiyeceğini, herkesin onun kusurunu anıyacağını hisseden ve bu yüzden hep kaçış ve sakınma içinde olan yenik bir adamın durumuna düşerler.

DiNiN YENiLENMESiNiN GEREGi

Öğreti ve ideoloji de böyle durumdadır. İslam'ın ilk yıllarındaki Müslümanlar da böyleydiler. İslam'ın kendisi bir öğreti ve bir inançlar dizgesi olarak zaman içinde değişime uğramaz. Bir din olarak İslam, toplumların geleneksel çerçevelerinde, uygarlık ve kültürlerin gövdesinde yer almakta olup özde dışsal bir cisim kazanır ve bu şekilde tarihin değişimlerinin çizgisinde cılızlaşır, yenileşmeye, şeklini, kılığını, ilişkilerini ve dilini değiştirmeye gereksinim duyar.

Yanlış anlaşılmasın, -gerçi çoğunluk için yanlış anlaşılma söz konusu değildir- yenileşmed en amaç, İslam'ın kendisi olan değişim ez gerçeğin yenileşmesi değildir. Birtakım kimselerin, dini düşüncemizde görüşümüzü yenilemeliyiz, dini görüşünüz yenilenmelidir, din bu çağın diliyle, bu kuşağa uygun ve yaraşır olarak tebliğ edilmelidir şeklindeki sözleri, dinin değişmesi anlamına gelmez. Çünkü inanan kimse, kimi yerlerinde müdahaleye gerek vardır diyemez; inanmıyorsa zaten böyle bir konudan söz etmez. Dini düşüncenin yenilenmesi şu anlamdadır; Değişmez gerçek, gelenek, soy, toplum, kültür, inanç, birey, felsefe ve ruh kaplan içinde yer aldığı bir süre sonra toplumsal ve tarihsel koşulların ürünü olan ve değişebilen kapları değiştirmek gerekir. Çünkü bu kutsal gerçeğin kabını değiştirip yenilemezsek, kabın içindeki yitip gider.

TEHLiKE

Tehlike budur. Sürekli sözünü ettiğimiz tehlike şudur; Ölümsüz bir gerçeği çocuk karşısında pozisyon alır, onu tam anlamıyla savunma durumunda bırakır. Saldırıya uğramadığıdaysa

özgürdür.

280 İSLAM BİLİMİ

eskiyebilen değişken bir kabın içine yerleştirdiğimizde, bu anlam, hep bu kalıpla birlikte olduğu için birkaç kuşağın geçmesiyle geleneksel ve kalıtsal bir şekle dönüşür ve sonraki kuşaklar içeriğin [ideoloji, öğretisi ve iman] hangisi, kabın [didaktik anlatım, mantık, bilimler, gelenek ve delillendirme] hangisi olduğunu ayırt edemezler. Kaçınılmaz olarak da bu ikisini, yanlış yere birbirlerini gereksindiklerini sanırlar. Bu kaplar bütün zamanlarda kalamayacağı ve zorunlu olarak yok olacağı için geriler. Kendi kendine kalma ve edimde bulunma yeteneği yoktur bu durumda. Bilinçli, inanmış ve bu içerik -İslam ve din- ile tanışık bir kuşak, bunu çıkartıp diriltmez ve çağıyla uyumlu anlatım, açıklama ve bilim zarfları içinde yeniden ortaya koyamazsa, kap ve içerik hep birlikte yok olup gider. Örneğin Peygamber Mescidi'nin o üç basamaldı minberiyle yetinirsek, bütün seslerin, bütün söylenenlerin, bütün müziklerin ve bütün konuşmaların, uzun ve kısa dalgalar yoluyla dünyanın her yanına yayılmasından ve yerkürenin geniş bir bölgesinin radyoyla, televizyonla, basınla, hoporlörlerle ve filmlerle düşünsel kılığa bürünmesinden sonra, en yüce, en kurtarıcı ve en gerçek sözleri de söylesek özel bir toplantının kısıtlı alanı içinde kalacak, ölecek ve dünyanın kulağına ulaşmayacaktır.

İŞİĞİN HAREKETİ GİBİ ŞAŞIRTICI BİR HAREKET

Din, saldırı durumu kazanınca, kendisini hızla değiştirir. Bir güçlük çıktığı yerde bu güçlüğü hızla çözebilir ve kendisini hızla koşullara uydurabilir [dini güç kastedilmektedir] ve çözümün yolu gösterebilir. Düşman karşısında korkmaması, kaçmaması ve kanısını gizlememesi bir yana ileri çıkar ve onu avıyıp

kontrol altına alır; onun ağzına gein vurur, toplumun koruyucularını kendisinin düşünce, akıl ve hüküm buyruğunun dizgini altına alır ve zaman binitine biner. Toplumda baş gösteren her hareket onun yetkisi altındadır. Her yerde hazır bulunur. Ahlak, aile, siyaset ve iktisat sorunlarını hiç kimse dinden daha çabuk cevaplayamaz.

Böylelikle, İslam'ın coşkun gençlik döneminde İslam'ın bir grubun, tarihte ışığın hareketi gibi şaşırtıcı bir hızla ileri atıldığı, 18. yılından 21. yılına dek İran'ın fethedildiğini ve bu büyük insanlık hareketinin önderinin ömrünün sonuna dek -ki on, onbir yıldan fazla değildir- bir köy durumundaki Medine'nin bin kılıçlı savaşıyla, dünya çapında devrimci bir etken, dünyanın en büyük imparatorluklarına karşı saldırıya geçmiş bir güç şekline dönüştüğünü görüyoruz. Bir yüzyıl içinde İslami amaçlar ve itikadlı düşünceler, sadece birkaç yazılı kaynağı bulunan ümmet bedevi toplumunda, Batı ve Doğu uygarlıklar cephesini kendi görüşüne ve ruhunun yönelimine göre değiştirir. İki yüzyıl sonraysa en büyük üniversiteler, kütüphaneler, düşünsel, kültürel ve bilimsel yaratı ve gelişmeler, farklı, çelişkili ve çeşitli boyutlarıyla oluşur. Yaklaşık iki yüzyıl, İslam toplumlarının her yayında, bugün de adları insanlık dehası tarihinin ölümsüz yüzleri arasında yer alan nice dehalar kendini gösterir.

Ali ŞERİATİ 201

Şii ümmet mescitte oturuyorken dehri bir şair ya da casilik biri -ki sanıldığına tersine casilik bir kişi adı değil, Katolik demektir- içeri girer. Mescide saldırı ve eleştiri için geldiği ortadadır, ama din, o konuşunca herkesin sapıtacağından korkunaz. Bu yüzden onun konuşmasına ve cevabını almasına engel olmaz.

Oysa bugün Müslüman zayıflamıştır, korkmaktadır; dehriden değil, İbn Ebi'l

Avca' dan değil, Ebi'I-Ala Ma' arri' den değil de benim gibi adanılardan korkmaldadır
hein de.

Arkadaşlardan biri diyordu ki, sana -yani benim- koyu inuhalif olanlardan
birine senin konuşmalarını hiç dinleyip dinlemediğini sorduk. Dedi, hayır.

Dedik, hiç kitabını ya da yazısını okudun mu Dedi, hayır. Dedik, öyleyse nereden
aniadın kötü bir adam olduğunu Dedi, bilmi.yorum; falanca söyledi.

Dedik, sen de insansın, öğreninin görmüş birisin; hem de yüksek öğrenim görmüşsün;
şu kitaplardan birini al, oku. Alıp gitti. Bir süre soma, okuyup okumadığını
sorduk. Dedi, Korktum; onu okuyunca sapıtabileceğimi gördün.

Acizliği görüyor inusunuz Tıpkı hasta adamlar gibi, midesi artık birşey hazmedemiyor.

Kanı, algılama ve tatma yeteneği yok. Herşeyden korkuyor. Doktor

ne söylerse onu yiyor; söylemediğini de yemiyor. Kendiliğinden birşey

yerse yanlış yapıyor. Dinleme ve anlama cesareti yok Anıayabilir ama -anlamak

başka birkategoridir-cesareti yok

ÖLMEK İÇİN ACİZCE BİR SAVUNMA

Dördüncü ve beşinci yüzyıl Hıristiyanlığı, saldırına durumu içerisindedir.

Hıristiyan, Sezar dönemi tapınakianna -ki dünya güç ve vahşiliğinin inerkeziydi-

gelip yalnız başına putların karşısına dikilir, onlara saldırıp söver, delillerini

ortaya koyar, soma da kendisini yok eder.

Dördüncü, beşinci ve altıncı yüzyıl Hıristiyanlarının gösterdikleri özveri ve

kahramanlıklar, sadece Hıristiyanlık tarihinde değil, insanlık tarihinde de şaşkınlık

vericidir; bu nasıl bir varlıktır, nereye dek özverili olabilir ve ölümden

zevk alabilir Oysa daha sonra, artık dinin o duyarlılıkları taşıdığı, dünyada

bir siyasi etken olarak, bir yönetimin sistemi olarak bir rol oynadığı

yinninci yüzyılda, duyarlılıkların başka konular üzerinde yoğunlaştığı çağda, İslam ülkelerinden sadece bir iskeletin kaldığı, dinin eski toplunun bir parçası olduğu ve geriye İslam! dönemden, İslam! imandan, o büyüklüklerden, görkemlerden ve insanlardan sadece bir anı kaldığı bu günlerde ve artık kimsenin mescitten korkunadığı ve mescidin varlığının bir yere zarar vermediği şu dönemde İslam ülkeleri, Roma' da mescit yapmayı öneriyorlar; Batı' da yapılmış olan tüm mescitler gibi görkemli, kalabalık, düzenli, ama kof ve boş bir mescit. Yedi yüz bin kişi uyum içerisinde namaz kılıyorlar, insan tuhaf bir heyecan duyuyor ve İslam'ın ilk dönemi insanın kafasında canlanıyor, aına sonunda, sonuna kadar bildiğiniz bir hutbe okurlar. Klişeleşmiş ve tekrarlanıp duran -ölüler için okunan hutbeler gibi- birşeydir ki artık ezberlenmişlerdir

282 İSLAM BİLİM

okuya okuya. Bununla birlikte dünyanın en büyük sömürü gücünü, en büyük iktisadi gücü, yandaşlarıyla birlikte elinde bulunduran Papa, böyle bir mescidin yapılmasına izin vermez. Korkup izin vermez. Bugün yirmi yıldır İslam ülkeleri her yıl bu isteklerini yinelerler. Devletlerarasında bir tür siyasi nezaket ve diplomatik hoşgörü bulunmasına karşın mescit yapma izni çıkmamıştır. Oysa Doğu'nun en büyük kiliselerinin İslam ülkeleri içinde, İslam halifesinin, imparatorunun kulağının dibinde onarılıp korunmaları bir yana, hatta inşa edilmiştir. Daha önemlisi ve şaşırtıcı olanıysa İslam'ın beytülmal bütçesinden kiliselerin ve Yahudi tapınaklarının onarımına resmi ödenek ayrılmasıdır. Bu, bugün de vardır ve bu geleneğe göre şimdi de ödenek ayrılır. Daha da şaşırtıcısı, Madam Limpton'un deyişiyle şuydu; Müslümanlar kiliselerin ya da Yahudi tapınaklarının onarılmasını için kendi mülklerini vakfederlerdi. Olgunluğu,

görüş açıklığını ve korkusuzluğu görüyor musunuz O, öteki dinlere böyle davranır; çünkü kendisini o denli güçlü görür ki bunları kendi düşünsel uyrukları olarak algılar. Yaptığı iş, büyüklerin küçükleri sevip akşamı gibidir.

Tutumu, öğrenci karşısında öğretmenin tutumu gibidir. Kültürsüz öğretmenin, iyi ve kültürlü öğrencisini aşağılayıp yalancı çıkardığını, böylece onun çalışkan ve kültürlü olduğu yolundaki ününü lekelemek istediğini, buna karşılık, kültürlü ve büyük öğretmenin ise, öğrencisini olduğundan daha büyük gösterdiğini hep görmüştür. Çünkü kültürlü öğretmen kendisini başkalarının büyüklük ve üstünlüklerine zarar veremeyecek kadar büyük ve üstün görür. Akıllı ve bilgili öğrenciyse bilgili öğretmenin egosunu tatmin eder. Bütün insanı ilişkilerde bu genel bir yasadır; kendilerini bu insani fitri belirleyicilikten kurtarıp başka bir makama ulaşan insanlar bu geneliernenin dışında tutula bilir.

Dolayısıyla, kiliseler her ne kadar görkemli ve süslü olsalar ve birçok toplantılar düzenleseler, bir sürü hutbeler okusalar ve bir yığın kitap yayımlasalar da bunun karşısında Müslüman'ın mantığı, gücü, dayanağı ve görüşü daha çok gündemdedir ve kendisini daha çok gösterir.

Bir kahraman, hep savaştıracak birini arar, güçlü bir savaşçı arayışındadır.

Güçsüz ve etkisiz insanlar onun gururunu kamçılamazlar. Uygarlıklar da böyledir.

Burada kişisel bir örnek geldi aklıma. Bu örnek, bu konularda yazılmış tüm kitaplardan daha değerli, daha aydınlatıcıdır ve benim inancıma göre, çağımızda baş gösteren en büyük olay olup nicelik açısından oldukça küçüktür.

Ne yazık ki tarih iri olanı -büyük olanı değil- görür ve iri insanları not eder. Zayıf ve küçük olan her şeyi anlamaz, görmez. Ben, ömrümde bana o

denli üstünlük ve başarı verebilecek buna benzer başka bir durumu duyumsamadım.

Doğu ile Batı ilişkisini -bana göreyse tarihi- bütünüyle değiştiren

küçük bir olaydı bu. Sanki Avrupa, Afrika'ya gelmiş, Afrika ise Avrupa'ya gitmiş, yer değiştirmişlerdi.

Avrupa tarihinde Paris şehrinin, kendine özgü bir büyüklüğü ve gururu

Ali ŞERiATi 263

vardır. Paris, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki dünyada ortaya çıkan bütün devrünlerin anasıdır. Buysa, onun övünçlerinden biridir. Bütün devrimciler, oranın katelerinde büyümüş, olgunlaşmış ve birbirlerini görmüşlerdir.

Rusya, Alınanya, İngiltere ve Amerika devrimcileri, hep Paris'ten esinlendiler.

Esas olarak Paris, bütün özgürlük arayanların, devrimcilerin, Doğu ve Batı

liderlerinin sığınağı olmuştur. Bütün eski kafelerin, apartınanların ve otelilerin duvarlarına baktığımızda, burada falan devrimci lider kalıyordu, burada falanca

devriinın plam yapılınaştı, burası falan devrimcilerin takılına yeriydi, diye

yazılmış olduğunu görürsünüz. ·

1917 Rusya devriminin merkezi Paris' tir. Devriinci gazetelerse önce Paris'te

yayımlanmışlar ve kuzey İran yoluyla Rusya'ya sokulmuşlardır. Aınamerika'ya

İngilizlere ve İspanyollara karşı bağımsızlık kazandıran devrim planı,

devrim tohumları ve devrim önderleri Paris kafelerinde ortaya çıkmıştır. Lenin,

Marx, Engels gibi tipler Paris'ten değildir, ama yerleri burasıydı ve Paris'in

övünç kaynaklarından sayılıyorlardı. Faşizinin merkezi burasıdır. Hitler' den

önce Count de Gobineau faşizmi Paris'te oluşturmuştur. Şimdi de bir caddenin

yukarısında cunhuriyetçilerin merkezi, aşağısındaysa saltanatçılar bulunmaktadır

ki bu saltanatçılar, Büyük Fransa Devrimi'ne karşıdırlar ve Luilerin dönemine

dönmek gerektiğine inanırlar; hala partileri, çeşitli yayın ve toplantıları sürmektedir, birçok kitap yayımlamaktadırlar. Daha aşağıda faşistler, daha aşağıda Siyonistlerin kütüphaneleri, yine orada Kuzey Afrikalı öğrencilerin - Cezayir ve çeşitli Afrika ülkelerinden gelen öğrencilerin-merkezi, yine orada Rusya yanlısı, Çin yanlısı komünist partileri, Troçki'nin Enternasyonalı-ki başka hiçbir yerde partisi yoktur- daha aşağı gelince hava kesinlikle değişir, orada bambaşka bir örgüt, bambaşka bir durum vardır. Kimdir bunlar Buradaki Mazdaizin' dir. Mazdaizin nedir Hint' e dönüştür; Burada etyemezler, yoga vs. yaparlar, çalışırlar, tefekküre [hulse] dalarlar, birtakım maddeleri kullanır, Tanrı'yı içlerinde görürler. Fransa ile Çin arasında siyasi ilişkilerin henüz bulunmadığı bir sırada Enfonnation de Pekin gazetesi -yani Çin gazetesi- Paris'te basılıyordu [dağıtılınyordu, basılıyordu]. Tüm bunlar, düşünce, irade, ruh, demokrasi ve özgürlük gücünü göstermektedir. Paris, O kadar güçlüyün ki tüm bu akınları içimde eritebilirim, hepsini egemenliğim altında tutarım. Öğretim, düşüncem ve kültürüm tüm bu çelişik ve çatışık akımlardan daha güçlüdür ve bunlardan hiç biri beni içten tehdit edemezler, yıkamazlar demek istemektedir.

Paris, tüm bunları ileri sürmektedir ve savlarıyla övünmektedir. Fakat anımsıyorsun, o günlerde Paris'te [4 Kasım 1961] Revolution Africa [Afrika Devriini] dergisini alıyordum. Bu, devriinci bir dergi olup Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasından sonra Zuhra Dureyf, Cemile Büheri, Cemile Bilpaşa ve bir grup genç Afrikalı yazarın yazılarıyla çıkıyordu. Seçkin bir dergiydi ve Afrika' da ve Doğu toplumlarında oluşmakta olan ve düşünsel açılardan söyleye284

cek yeni şeyleri bulunan yeni kuşağa yönelikti.

Her ne olursa olsun, bu derginin tiryakisiydiın ve yayımlandığı günü kollardıın.

Tam olarak anınsamıyorum, 4 Kasım günü, dergiyi almak için gazete

bayiine gittim. Gelineğini söyledi. Ertesi gün, daha ertesi gün gittim, gene

gelmedi, dedi. Ne olmuş dedim. Gazete satıcısının söylediğini önce anladım,

etkilenmiştim. Sonra kendiine geldim ve dediğini duydum;

Revolution Africa, Fransa İçişleri Bakanlığınca kapatıldı. Aına niçin

Fransa Komünist Partisi başkanı Sn. Morris Tores şöyle diyor; Cezayir

ulusu yoktur, henüz yeni oluşmaktadır. Yani bir komünist, bin yıl önce, uygarlığı

bulunan ve İspanyalıları uygarlaştıran Kuzey Afrika ulusunu, yeni

oluşmakta olan bir ulus olarak görüyor; hem de dünya işçilerinin bağımsızlığını

destekleyen, bu sözleri sarf eden ve villası Nice' de Brigitte Bardot'un villasıyla

yarışan Morris Tores. Ve böyle fetvalar verip Cezayir'in hala Fransa sermayedarlığının

sınırüsü altında kalması gerektiğine inanıyor. Sermayedarlık

düşünanının ağzından sermayedarlık sloganı. Ona göre Afrika'nın ulusu bulunmadığından,

oraya giden Fransızlardan ve Belçikalılardan elbise giymeyi,

yemek yemeyi, uygarlığı, okuma yı, yazınayı öğrenen bir avuç köleydi onlar.

Aydınları, birkaç günlüğüne Avrupa' ya, Paris' e, Amsterdam' a gelip gezen,

insanoğlunun yaşayışını öğrenen kimselerdi. Eski alimleri ve kültür adamlarıysa,

oldukça eski bir grup din adamlarından oluşur ki bunlar ezbere birkaç

metin ve dua bilirler, bilimden, kültürden ve bilimsel sahadan haberleri yoktur.

Bunlar konuşmaya cesaret edemezler. Konuşurlarsa, bizim burada ağızlarına

verdiğimiz ve onların orada bulgur yaptıkları Şeyleri konuşurlar.

Şimdi, ulusları ve toprakları bir değer taşımayan birkaç kız ve erkek Fransa'

da dergi çıkarır lar. Dünyanın bütün devrimci akınlara özgürce katlanan, korkınayan ve kendisini herkese egemen gören Fransız devleti, bu dergi karşısında korkuya kapılır ve sakın ha bu düşünce ve güç Paris toplumunda etkili olmasın, aydın, genç, okumuş ve entelektüel kuşağı saptırmasın diye ürkineye başlar.

İşte orada Paris devinin, köle Afrikalıdan -ki soyu uygarlık oluşturan bir soy olarak olunsuzlanınıştır- korktuğunu ve karşısında savunma durumuna geçtiğini gördüm.

Fransa gibi bir ülkede, özgürlüğün, demokrasinin, büyük devriinin ve övünçlerin vs. hepsinin gerçek olduğunu, aına sermayeye zarar vermediği sürece gerçek olduğunu görüyoruz. Çıkarları tehlikeye düşünce, Cezayir'in doruktaki savaşçılarına ulaşınayan özgürlükçü Fransa, vereynlilerin yattıkları hastaneye girer ve göğüslerine güneş kızgınlığının çöktüğü vereynli Müslüman Arapları, insan sever liberal demokrasileri [!] zarar görmesin diye zincire vurur.

Fransa gibi güçlü bir sistemin, kültürün, tarihin ve ulusun ve Fransız halkının, Afrikalı bir derginin yayımına katlanınadıklarını ve ondan korkAli ŞERiATi 285

tuklarını gorunce Afrika'nın, Doğu'nun ve İslam toplumunun saldırı duruUlunda olduğunu ve büyük Batı uygarlığının savunmaya geçtiğini anladım.

Eğer bu grafik sabit olursa -onlar kırk yaşında, biz bir yaşımızda olsak da- yarının tarihinin cebri yazgısı ve gidişi bellidir. Bu, bir uygarlığın, saldırı durumundan savunma durumuna nasıl geçtiğini, özellikle nasıl yeni bir kuşağın yeni saldırısı karşısında yer aldığını gösteren en büyük örnektir.

SÜREKLİ DEVRİM

Bir toplum hep saldırı durumunu korunmayı ve savunma inişine geçmemeyi başarabilir mi sorusuna Toynbee bir cevap vermemiş ve bunu ele almamıştır. Tersine, bu durumun tarihsel gereklilik olduğunu belirtmiştir. Yani, birey savunma durumundan nasıl kaçamıyorsa toplum da kaçamaz, ama bunu erteleyebilir, savunma durumunu güçlendirebilir ve ani düşüşe ve yok oluşa düşünebilir. İslam inancındaysa üç temel üzerine dayanılarak devrim süreklileştirilebilir.

1- İctihat; Grafiğin sürekli yükselişine olanaksızdır, bu tarihin gerekliliğidir.

Kur'an'da yer alan Her ümmetin bir eceli vardır. [Araf Suresi, 34] hükmü, belki de Her ümmet ve inilletin belirli bir dönemli vardır anlamındadır. Her bireyin, her toplumun ve her öğretinin bir ömrü vardır ve hiçbir olgu ölümsüz ve ebedi değildir. Fakat buna benzer birtakım konularda sürekli devrim adı verilen bir tez vardır ki zorunlu olarak savunma ve durgunluk durumuna düşünüş bulunan bir toplumun nasıl yönlendirilerek sürekli devrim içinde tutulabileceğini ve ardarda devrimler biçiminde onun hayatının nasıl sürekli yenilebileceğini göstermektedir İşte böylelikle, toplumun savunma eğTisinin düşüşü önenebilir. Bence, ideoloji olarak İslam' da, toplumun biliınsel bakandan sürekli kendisine saldırı durumu kazandırabileceğini gösteren en büyük etken ıctihat konusudur. İctihat, ideoloji açısından düşünsel yenileme işlevi görür. İctihat, asla durınaksızın zaman boyunca süren düşünsel bir devriındır. Bugün, bilmiyorum neden ıctihat, sadece yan hükümlerin belirlenmesiyle sınırlandırılmıştır Oysa Kur' an' ın anlaşılmasında ve inançlarının çözün1lenmesinde, tanınmasında, incelenmesinde, bir tür çıkarım ve irdeleme yapılmasında da sürekli ıctihat içinde olmamız gerektiğine inanıyorum. Bu tür ıctihat, daha önemli ve daha güçlü bir ıctihattır. Özellikle fıkıh konuları uzmanlık konuları

olup onlarla ilgilenmek farz-ı kifaye olduğundan herkesin uğraşmasını gerektirmez.

Oysa itikatla ilgili konular farz-ı ayn olup her birey, kendi akaidinde

kişisel olarak içtihat etmelidir; çünkü kimse -alim ya da avam- itikatla ilgili

konularda taklitte bulunamaz. Dolayısıyla ben, araştırmaya ve tamına koyulduğunda

fikretmekle ve düşünmekle görevliyim, mantıklı ve akılcı düşünüp

seçineliyim demektir. Aslında itikat konularında içtihat, gerçeklerin

değiştirilmesi değil, inançları algılayış biçiminin değiştirilmesi anlamına gelir.

Yani her gün daha iyi anlamak, daha yetkin çıkarımda bulunmak, her gün yeni

286 İSLAM BİLİM

bir iç anlam keşfetmek ve yeni bir devinliğe gitmek demektir. Bu anlamda içtihat,

ideolojide sürekli bir düşünce devrimidir.

2- Marufu Emretmek, Münkerden Alıkoymak; İkincisi, ilk dönem İslam terminolojisinde

ve Peygamber'in ve Ali'nin söyledikleri, Hüseyin'in yaptığı, Müslümanların

anladıkları şekliyle var olan marufu emretmek, münkerden alıkoymaktır.

Bugün olduğu gibi fantazi bir yönü yoktur bunun. İmanın Hüseyin'in kendisi,

geriye bıraktığı vasiyetinde, hareketinin dayanağını açıklar [bugün Hüseyin'

in hareketinin dayanağını anlamak için, değersiz ve yanlış felsefe oyunları.

na başvurmanız gerekmez]; Ben başka birşey için değil, marufu emretmek,

münkerden alıkoymak için gidiyorum. Hüseyin'in yaptığı, marufu emredip

münkerden alıkoymanın. anlamıdır. Bu ise bütün bireylerin özde görev ve

yükümlülüğüdür. İslam toplumunda sadece alimler ve resmi siyasi kişiler değil,

bütün bireyler -halktan kimseler, seçkinler, aydınlar, esnaf ve herkes- marufu

emredip, münkerden alıkoymaktan sorumludurlar. Buysa kendiliğinden

İslam toplumunu sürekli devrim hareketine, süreğen yapıp yıkmaya yöneltir.

İslam toplumunda hiç kimse, hayatında değışmezlik ve yansızlık durumu içinde olamaz, çünkü sorumludur. Dolayısıyla toplumsal konularda, toplumsal sistemde ve marufu emredip münkerden alıkoymacia içtihadın, dini hem düşünce ve akıl çıkarımı şeklinde, hem de toplumsal sistem şeklinde sürekli devrim durumu içinde tuttuğunu görmekteyiz. Bu sürekli devrimse Troçki'nin dediği gibi her birkaç dönemde bir kez ve ardarda olan birşey değildir. Tam tersine her birey, bulunduğu her düzeyde sürekli, her gün ve hayatının her anında, toplumsal ve düşünsel sistemde bir devrimci eylem içindedir. Bakınız, konular ne denli değışiyor. Şimdi bizim için hiçbir anlam ve içeriği bulunmayan eski terimlerin üzerindeki tozları, toprakları, renkleri ve dış kirlilikleri yıkayıp temizlersek gerçek anlamını anlarız ve ne denli içerikli olduğunu kavrarız.

3- Muhaceret; İctihat, ideoloji konusundadır. Marufu emredip, münkerden alıkoymak ise toplumsal sistem ve ilişkilerdedir. Hicret ise kavim, millet ya da sınıf yazgısında toplu ya da bireysel olarak ortaya çıkan bir olaydır. Muhaceret, iki şekilde olur; Biri içsel ve özsel muhaceret, biriyse dışsal ve nesnel muhacerettir.

DOĞANIN SERTLİĞİ

Doğanın sertliği, basit bir tezdır. Geografizm öğretisi, sert, yumuşak ve orta olmak üzere üç doğaya inanır. Sert iklimli topraklarda iş ve üretim olanaklı değildir. Bu tür topraklarda su, kanal ve ırmak yoktur ve buralar tarıma, uygarlığa ve şehirleşmeye elverişli değildir. Bu toplumda yaşama ve hareket oluşmadığından, -burada birtakım kimseler yaşasalar da tarih oluşmaz- gör-

85 Hicret ve Muhaceret konusunu daha fazla tanıyıp incelemek için yine irşadda yaptığım iki konuşmaya

bakılabilir.

dünyüz ve görinectesiniz ki hala ilkel biçimde yaşayan birtakım kabileler vardır ve bunlar Çin'le, Fransa'yla, bizimle ve bütün irisanlıkla yaşıtılmakla birlikte, durgunluk ve yerinde sayma durumunda kalınışlar ve hiç kınııldamamışlardır; öteki toplumlar ise devinim içinde olmuşlardır. Dolayısıyla bin yıllık geçmişi bulunmak tarihi bulununanın kanılı değildir; tarihsel geçmişten amaç tarihin hareketi dir.

Öte yandan, nimet bolluğunun, beslenmek, barınmak ve giyinmek için insanların tedbir almalarına, çabalamalarna ve savaşımında bulunmalarına gerek bırakmayacak ölçüde olduğu bir yerde, doğal olarak, düşünme, teknik, örgüt sistemini, iş bölünü ve uzmanlık oluşmaz; böyle bir yerde tarihin hareketi de yoktur. Öyleyse tarih nerede oluşur Doğanın insan karşısında ne açık bir sofrta, ne de korkunç ve yaşanılmaz bir mezarlık olduğu yerlerde. Bu yüzden Suudi Arabistan' da, Afrika Çölü'nde ve Kuzey Kutbu'nda uygarlık oluşmaz. İran' a baktığımızda da sahip olduğumuz büyük uygarlıkların, doğanın insanı savaşıma çağırdığı yerlerde oluştuğunu anlıyoruz; Akamenitler, İran'ın merkezi bölümündedirler. Persler [Eşkaniler], Horasan'ın kuzeydoğusunda, Sasaniler ise Fars'ta, yani Huzistan Çölü'nün altında uygarlık oluşturmuşlardır. İnsan düşüncesinin doğayla savaşarak olgunlaştığı yerde, yaratı, buluş, düşünme ve deneyim, özellikle de toplumsal ilişkiler, yönetim örgütü, iş bölümü ve teknik uzmanlık varlık kazanır. Dolayısıyla tarihte hareket etkeni vasat yapılı doğayla savaştır.

Max Weber, duygu ve iman, tarihin hareket etkeni olarak görür. Marx ise iktisadi ve maddi-iktisadi gereksinimi etken olarak görürken Schiller her ikisini de kabul edip şöyle der; Aşk ve açlık tarihin hareketine etkendir. Ben,

Schiller'in çıkarının biçiminden çok hoşlanıyorum. Onunla aynı görüşü paylaştığım anlamına gelmez bu. Tersine, iki boyutlu düşündüğü için seviyorum bu biçimi. Birçok insanlar tek boyutludurlar, bilginlerin çoğu tek etkene yönelmişlerdir. Oysa insanı konular için tek bir etkeni göz önüne almamızı gerektiren hiçbir delil yoktur; çünkü birçok delil bulunabilir. Tek boyutlu düşünmek ve tek etkeni göz önüne almak, eski zihinsel mantığın, Aristo mantığının aynısı olup hala çağımızda bilginlerin çoğunun kafasında ve bilimsel zihinde varlığını sürdürmektedir. Sadece yirminci yüzyılda değil, on dokuzuncu yüzyılda da herkes, konuları tek bir etkenle sınırlandırmaya çaba gösterir. Çünkü, bir nedenin, bir sonuçtan başkasını doğurmayacağına inanılır⁶. Bunlar, formel mantığa bağlı şeylerdir. Bizim bütün hayatımızı ve uygarlığımızı yıkan, bu formel mantık, bu Aristo mantığıdır. Onun eteğinden kolayca kaçıp kurtulunamaz. İşte bu nedenle insanlar iki bin yıldır bu hastalığa yakalanmışlardır. Yeni yeni, iki yüz, üç yüz yıldır ona ilişkin kuşkular oluşmuştur.

Formel mantığın kusuru, özdeş gerçeklikleri, reddedilmeleri olanaksız ve

⁸⁶ O Meşhedli alim şöyle diyordu Kim, birden ancak bir çıkar, diyebilir Oysa eşek bir birimdir; ama hem anırır

hem de aynı zamanda yellenir!

288 İSLAM BİLİMİ

tain anlayışıyla açık görünen, aına duyulamaz, dakunulamaz olan, sadece zihinde

var olan, pratikte var olmayan ve bir işe yaramayan soyut ve zihinsel

biçime dönüştürmektir. Oysa diyalektik, insanın soyut zihinselliğindeki bağımlılığını

ortadan kaldırmak, gerçekliğe doğrudan doğruya dokunmak, gerçeği

görüp bulmak ister. Schiller, aşk ve açıklığı hareket etkeni olarak görür ve

insanın hareket etkeninin, tarihin hareket etkeniyle aynı olduğuna inanır. Çünkü

tarihin hareketi, insan bireylerinin hareketlerinin sonucudur. Tarih, toplumun hareketidir, toplunsa aslında insan bireylerinin ve insan türünün tecellisidir.

İnsan türünü harekete geçirence aşk ve açlıktır. Schiller'in açlıktan amacı, maddi ve iktisadi içgüdüyü dindirmek için var olan bütün maddi gereksinimler ve eğilimlerdir. Aşktan amacıysa insandaki bütün manevi ve ruhani eğilimlerdir; din, sanat, sevmek, ırk, din, ulus ve madde taassubu hep aşkın içindedir.

Dolayısıyla, insanı harekete geçiren manevi yönelişler ve maddi gereksinimler, tarihe de hareket kazandırır. İnsandaki hareket, yetersizliği gidermek amacıyla olduğundan ve insan hep iktisadi yetersizliği, açlığı ve aşkı hissettiğinden, yetersizliği hissettiği her an ona doğru gider ve hareket böylece oluşur.

Schiller, bu açıklamaıyla Max Weber'in güçlüğünü ve Marx'ın çelişmesini gidermek istemiştir. Çünkü tarihte tecavüze ve yağmaya yönelik yüzde yüz iktisadi birtakım hareketler görüyoruz; bu hareketler dilli ve itikadlı konularla -

Max Weberin dediği şekilde- hiçbir biçimde açıklanamazlar. Ya da iktisadi kökeni bulunmaması, bireysel ve ırki gururlar türünden konular ya da dini taassuplar için gerçekleşmemesi bir yana birçok maddi çıkarlarını da böylesi davranışlara, maceracılıklara ve oç alma arayışlarına feda eden birtakım hareketler vardır. Örneğin Nadir Afşar ve Gazneli Mahmud, Hindistan' a ordu göndermiştir.

Fakat Mahmud, Hindistan'ın servetini ve hazinelerini umarak gidip başarılı olmuş, büyük servetle dönmüş, servet arzusunu dini yayına ve tebliğ etme sloganı altında gizlemiş ve her yıl saldırısını yinelemiştir. Bahanesiyse yeni La ilahe illallah diyenlerin dinden dönme olasılığıydı. Oysa Nadir, büyük bir ordu hazırladı, köyleri boşalttı ve ülkenin üretimini durdurdu; sırf Biz buyuz diyebilnek için... Olabildiğince eksiksiz ve masraflı bir görkem ve

debdebeyle yola düşüp doğru ya da yanlış, sadece yağma ve tecavüz etmekle kalmadı, onların ekmeklerini de yedi ve zaferden sonra da yenilgiye uğrayanın tacını başına yeniden koyarak geri döndü. Böyle bir aşk vurmuştu başına; öyleyse iktisat hani İktisat işin içinde olsaydı, Mahmud gibi yağınalayıp alınası, bunun adını da din koymasına gerekirdi. Sultan Mahmud, İslam' ı ve tevhidî tebliğ, Sumenat'ı yıkmak, putları kırmak ve mescit yapınak adına gitti, ama iktisadî yağma için gittiği ortadaydı. Nadir ise bunun tersine kesinlikle din ve marreviyat konusunu gündeme getirmedi ve kendisini İslam mücahidi olarak adlandırmadı; çünkü karşı taraf da Müslüman' dı.

Ali ŞERİFTİ 289

MAX WEBER VE KİŞİLİK KURAMI

Düşünmek ve düşünce insani bir özelliktir. Sadece insan düşünebilir. Sadece insan girişten sonuca ulaşabilir. İnsan, çevresini tanımakla çevre üzerinde tasarrufta bulunabilir ve koşulları değiştirebilir. Var olduğu halde gerekmeyen birşeyi saf dışı bırakabilir; olmadığı halde istediği birşeyi de yaratabilir. Dolayısıyla insandaki düşünme yeteneğinin kendisi, insanın tarihteki hareket etkenidir.

İnsanın hayatında her otuz kırk yılda bir evlerin stili değişmiştir. Oysa karı l ea, bundan on beş yıl önce yaptığı yuvanın aynısını bugün de yapmaktadır. Hayvan, kendi türünün bütün ömründe, hayat şekline, barınağına ve çalışmasına en küçük bir değişiklik vermemiştir. İnsan ise bireysel ömründe bunları birçok kez değiştirmiştir. Bunun nedeni sadece ve sadece düşünme etkenidir, başka birşey değil. Çünkü gereksinim etkenidir desek, hayvanların da gereksinimleri vardır. Üretkenlik etkenidir desek, hayvanlar da üretir. Kurt da, karınca da, arı da üretir, ama hep değişmez ve tekdüze biçimde. Değiştiren,

sadece insandır. Kimi zaman, yaptığı değişiklikler maddi gereksinimini gidermek için değildir. Sadece değişiklik etkenidir. Yeni bir moda bulamaz ve aklına birşey gelmezse bile ceketini değişik biçimde giyer ve giyiminde değişiklik oluşturur. Bu, mantıklı bir gereksinin değildir; insana ait olan özel bir yeteneğin kendisidir. Ne çevredir, ne de gereksinimdir; çünkü hayvanlarda da çevre ve gereksinim vardır. Hatta araç gereç yapımı ve çevrede değişim de değildir; çünkü öteki hayvanlarda da vardır. Çevreyi değiştiren ve kendini değişik kılan akıl ve düşüncedir; bu değişimse hareket demektir. Dolayısıyla tarihin etkeni, değişimi bireyde, toplumda ve tarihte oluşturan etkendir⁷.

87 Öbür hafta öteki çeşitli öğretiler arasından, tarih felsefesinin oldukça ünlü üç öğretisini -Hegel, Marx ve Egzistansiyalizm-

size arz edeceğim. Biri de ilahi meşiyet olup artık açıklamama gerek yok; çünkü ne olduğunu anlıyoruz! Toplumda hep gündemde olan, ama tam anlamıyla açık olmayan diyalektiği tam olarak bağımsız bir

konu olarak ele alacağım. Şu anlamda ki hem tarihi, hem toplumsal sistemleri, hem de insan ilişkilerini -

hissettiğimiz- diyalektik mantığı kullanıp formel mantıkla karşılaştırarak çözümleyebiliriz böylece. Bense diyalektik

mantığa çokça dayanırım.

ON İKİNCİ DERS

MARX'IN HA V ATININ ÜÇ DÖNEMİNDE MARKSİZM

BİLİMİN GENELLEŞMESİ YA DA AVAMİLEŞMESİ

Tarih felsefesinin ve tarihsel çözümüne yönteminin en ünlü öğretisinden söz ederken, dünyadaki toplumsal, iktisadi ve siyasi nedenler doğrultusunda

halk içine öteki öğretilerden daha çok giren ve daha çok genellik kazanan bir öğretiyle karşı karşıyayız. Bugün dünyanın her yanında, öğrenimin gönmüşlerin ve aydınların çoğu onunla tanışıktır; bu tanışıklığın, yüzeyde genişlerken derinlikten yoksun kalınması ayrı bir konu.

Bir bakıma, yüzeyde genişleyip derinlikten yoksun kalma, uzınlaşmış ve kendine özgü alanda öğrenim görmüş grubun dışına çıkarak genelleşen ve siyasetle, toplumsal ve sınıfsal konularla ve günün sorunlarıyla birlikte yürüyen bilimin değişmez yazgısıdır. Bilimin bu yeni rolü, insanlık için ya da bir ulus veya bir sınıf için yapıcı ve olumlu bir rol olsa da bilimin avamileşmesi gibi bir zarar görür bilim.

Genellikle kimi bilim ve fenler, özel toplumsal ve tarihsel koşullara ya da özel özelliğine ve içinde taşıdığı kökenin, yükümlülüğün ve amacın gereğine göre uzmanların sınırlanmış alanından ve üniversitenin dört duvarından çıkıp genelleşirler. Buysa bilimin genelleşmesi ya da avamileşmesi olup çağımızın özelliklerinden biridir.

Bu hastalık ya da sapınada kimi bilimlerin istisna ve özel sayılabilecek durumları vardır. Somut bir ilkeleri, temelleri ve kuralları bulunmadığından, herkes bu bilimleri bildiğini kolayca ileri sürebilir. Ben bunlara sahipsiz bilimler adını verdim.

Bu girişle amacın, bilimin genelleşmesine karşı çıkınak alınayıp bilimin genelleşmekle kendine aldığı yazgıyı açıklanaktır. Çünkü ben, yazı ve konuşmalarında insanların hizmetinde bulunmayan bilimi, toplumsal sorumluluk taşınayan bilgini şiddetle eleştirmişimdir hep. Bilim için bilimden, sanat için sanattan, güzellik için güzellikten, edebiyat için edebiyattan, bilimsel tarafsızlıktan,

bilgin' in tarafsızlığından ve bilimsel araştırma özgürlüğünden büyük bir facia, insanlık karşıtı bir aldatmaca diye söz etmişimdir hep. Bilimin tarafsızlığı ve biliminin ideolojilere ve inançlara hizmet etmekten kurtulması

294 İSLAM BİLİMİ

sloganını -ki bugün şiddetle gündemdedir- dünyada gücü ellerinde bulunduranların -ki hep insan yığınlarını yoksun bırakınakla bilimi para ve güç için bir araç kılmaya çabalamaktalar- ortaya attıkları bir slogan olarak görüyorum.

Onlar, bu sloganı halk için öyle aldatıcı bir biçimde boyamışlardır ki saf inançlı bilginlerin ağızlarından bile bu slogan duyulmaktadır. Örneğin bilgin ve görüşsüz bir üniversite hocası da kendi kişisel inancı olarak, bilimin inançla, dinle, din karşıtlığıyla, ideolojiyle, toplumsal kuramlarla ve genel olarak eylemle - bağlantı içinde olmasını eleştirmekte ve bilimin tüm bunlardan bağımsız kılınması

ve özel bir eylemi gerçekleştirme yükümlülüğünün bilime ve bilimsel araştırmaya yüklenmemesi gerektiğine inanmaktadır.

Tüm bunları hep söyledim ve söylemekteyim; şiddetle eleştirdim ve eleştirmekteyim. Fakat şu da var ki bilim, toplumsal yükümlülük almak, yükümlülüğünü yerine getirme amacıyla uzmanların çerçevesinden çıkmak, genelin hizmetinde olmak ve herkesin düşünce ve inanç silahı durumuna gelmek istediğinde zarar görür, avamileşir ve bilimsel derinlik ve değerini azaltır.

Marx ve Marksizm'in de böyle bir yazgısı vardır.

DEĞİŞEN İNSANIN ÜÇLÜ HAYATI

Kişilikleri mutlak bir düşünür ve birey olarak görmek ve onlardan bir kişi olarak söz etmek; yaygın yanılgılardandır. Derler ki Ha fiz' ın inancı şöyle şöyledir; Ebu'I-Ala Ma'arri'nin ise dine, dünyaya ve felsefeye bakışı şöyledir;

Hayyam'ın şiir, inanç ve felsefe öğretisi şudur. Marx böyle inanır, Proudhon şöyle;

St. Simon ise başka türlü inanır ...

Bunlar, büyük kişileri kültürde, bilimde, edebiyatta, felsefede, tarihte vb.

kendileriyle ve tanıdıkları sıradan kişilerle karşılaştırmazlar ve hepsini hayatlarının

tüm dönemlerinde aynı olan ve hiçbir değişikliğe uğramamış değişmez

soyut öğeler olarak görürler. Bu yüzden bir şairin ya da bir düşünürün bütün

şiirlerini, bütün gazellerini, bütün sözlerini ve görüşlerini bir öğretiye bağlarlar.

Oysa bu şiirin şairi, bu öğretinin sahibi, hayatı boyunca çeşit çeşit dönemler

görmüş, çeşitli düşünsel ve ruhsal değişimler geçirmiş ve kuşkusuz bir

düşünür olarak, ağzını açıp konuşmaya ve söylemeye başladığı andan ömrünün

sonuna, son nefesine dek aynı ve tekdüze alamayacak, olgunlaşma ve

değişimden uzak kalamayacak bir insandır. Donuk ve taklitçi olmayan -eğer

donuk ve taklitçi olursa değişmeden kalır ve her zaman aynı şeyleri söylerdüşünce,

araştırma ve özgür düşünüş adamı olan her canlı insan, her zaman

kendi geçinliğini eleştirip düzeltir, çalışmasını, dilini, zevkini ve hatta yönünü

değiştirir ve kimi zaman da devrimci biçimde değişir.

Ancak bu yolla insan hareket ve evrim kazanır. Seçkin birdehaları bulunan

düşünür ve bilginlerin, sıradan kişilerden -ki kimi zaman öylesine donulturlar

ve taassupların, kalıtsal ya da taklitlik kalıpların içinde öyle kalırlar ki doğdukları.

gibi ölürler- daha çok çeşitli dönemleri vardır ve çeşitli bunalımlarda yönAli

ŞERiATi 295

lerini ve düşüncelerini değiştirirler; hatta taşıdıkları inanç öğretilerinin bütününde

değişiklik oluşur. Bilim ve edebiyat büyüklerinin hayatlarını araştırmada

bulunan güçlük, onların hayatlarının çeşitli ve hatta değişik dönemlerinin

göz önüne alınmamasıdır. Örneğin Ebu'I-Ala Ma' ard'nin hayatını ve eserlerini araştırırken bir yerde en temiz ve aşkın dini duyguyu görürken, bir başka yerde en kötümser ve karanlık felsefi yeisi, daha başka bir yerde en sarsıntılı felsefi kuşkuyu, başka bir yerde de insanlık karşıtı nı.utlak karamsarlığı bulabilirsin.

O şöyle der;

Allah' a şükürler olsun ki beni kör ederek bu insanları görmememi ve gözümün bu pis varlıkların hiçbirleriyle kirlenmemesini sağladı.

Kıyamette görmeye başlayıp, başkalarını görme azabına uğrayacağımdan korkuyorum.

Başka bir yerde de şöyle der;

Dünya insanları iki türlüdür; ya akıllı olup dinsizdirler, ya da dinli olup akılsızdır lar.

Aynı din karşıtını bir başka yerde, Ali'ye ve Hüseyin'e olan imanı, hatta iman şiddetini ve aşkı anlatan en latif kelimelerle konuşurken görürsün;

Zamanın yüzünde her zaman, Ali ve oğlundan iki yadigar bulunmaktadır; Sabahleyin tan yerinin kızılıllığı, akşamleyin gurubun kızılıllığı.

Zaman, her gün Ali ve Hüseyin'in kanının bir parçasını insanlığa gösterir.

Araştırma.acı, sözlerdeki bunca çelişki karşısında şaşkınlığa düşer; kalıplaşmış

ve değişmez insana inandığı ve insanın değişmesi ve gelişmesi kavramını

anladığı için bu konuları tevil etmeye ve olumlu yönde açıklamaya

çalışır. Oysa Ebu'I-Ala'nın her zaman aynı olmadığını bilmelidir; yirmi yaşındaki

Ebu'I-Ala'nın elli yaşında da aynı olamayacağını bilinelidir. Çünkü çeşitli

aşamalardan geçmiş, her aşamada farklı düşünsel sisteme sahip olmuştur. Bu

aşamalar -genellikle üç aşama- herkes için geçerlidir; Birinci aşama, başkalarının

mirasında bocalama aşamasıdır. İkinci aşama, yüklenen şeye başkaldırı;
üçüncü aşama, kendini yeniden buluş ve gerçek değerleri tanıyıp kabul ediş
aşamasıdır. Ebu'I-Ala'nın hayatında da -örneğin- bu üç aşamayı görüyoruz.
Birinci aşamada, kalıtsal ve geleneksel dini taşımakta olup ne söylenmişse onu
söylemekte, başkaları ne yapınışıarsa o da onu yapmakta ve öğrenmektedir.
Söyler ve yaparken söz ve davranışları üzerinde hiç düşünmez. Sonunda bir
anda zihninde deha parlar ve düşünme, ayırdetme, değerlendirme ve seçme
gücü kazanır. İşte burada kalıtsal ve herşeye egemen olan yargılara karşı başkaldırır
ve bunalım, isyan, itiraz ve olumsuzlama dönemine ulaşır ve toplum
onu tekfir eder. Bu tekfir, bu inü'min insanın gelişmesinin belirtilerinden biridir.
Çünkü bilinçli küfürün, cahilce dinden daha üstün bir makamı vardır. Ben,
İslam açısından Ebu'I-Ala Ma'arri ile İbn Ebi'l Avca'nın değerinin haricilerden
daha çok olduğunu düşünüyorum. Çünkü dinleri yoksa da bilinçleri vardır.
Böylelikle, büyük bir Şii alimi, Ebu'I-Ala ile görüşüp söyleştikten sonra

296 İSLAM BİLİM

şöyle demektedir;

Onunla görüştim ve insanlığın tümünü tek bir kişide gördüm, bütün zamanı
ve ebediliği tek bir saatte, yerin genişliğini odamda buldum.

Böyle bir insanın değeri, Zeyneb' e ya da İmam Zeynelabidin' e şunları söyleyen
kutsal mü' minden çok çok üstündür;

Sizi öldürdüyseler bunun İslam'la ve Peygamber ailesiyle ne ilgisi var

Sınıfta, öğrencilerimden birinin din karşıtı bir taassubu vardı ve ben ne
söylersem, kavgacı bir tavırla reddetmek için tetikte duruyordu. Ele aldığım
İslam tarihi konusunda Sakife olayına gelindiğinde v.e ümmet ve imameti bir

siyasi felsefe ve siyasi toplumbilim olarak ele almaya başladığımda, bilimselmaddi toplumbilim öğretisi yanlısı olan, bir ideolojisi, bir öğretisi bulunan ve yükümlü, bilinçli olup dine ve doğal olarak bana karşı bulunan bu öğrenci şöyle dedi;

Ben ne dindarım, ne de Allah' a ve İslam' a inandım. Ama İmanın insan toplumunun kılavuzluğunda en üstün toplumsal sistem olduğuna inandım.ss.

Duyduğu bir gerçeğe inandığını görüyoruz. Oysa benim yirmi üç yıl öğretti için cihad, yirmi beş yıl vahdet için tahammül, beş yıl adalet için savaş başlıklı konferansımı dinleyip okuyan bir dindar, bana yazdığı mektupta şunları söylemişti;

Biz çok dindar kişileriz. Senin konuşmanı dinleyince senin bu iki gruptan

birine bağlı olduğunu, ya cennet için Ali'ye karşı çıkan Hariciler -kendi nefsinin

kıyas edip İslam' ın, Peygamber'in ve herkesin huri arzusunda olmasını istiyorgibi

bilgisiz ve cahil insanlara ya da Ali'nin haklı olduğunu bilen ve hakkı yok

etmek isteyen bilinçli düşmanlara bağlı olduğunu anladık Çünkü yirmi beş yıl

birlik için tahammül ve suskunluk diyorsun. Oysa vahdet için değil tefrikayı önlemek içindi.[!]

Bu mü'minle o dinsizi nasıl değerlendirirsiniz Allah'ın kıyametteki değerlendirmesi

nasıl olacaktır. Dinin ölçütleri fizyolojik belirtilerde midir;

mü' minin özel bir mührü, imzası ve belirtisi mi vardır

Kimileri bu düşünsel bunalım ve kalıtsal inançlara başkaldırı dönemine

ulaştıktan sonra durağanlaşmakta ve ömürlerinin sonuna dek din karşıtı insanlar

olarak tanınmaktadırlar. Fakat bu aşamayı aşan ve yeniden dine ulaşan

insanlar da vardır; Sıradan kişilerin ve seçkinlerin ötesinde bir dindir onların

ulaştıkları. Avanın gözüyle gördükleri ve bilince erince saldırdıkları dine, şimdi

kendi bilinçli bakışlarıyla bakmalda ve bu dinin ne ölçüde iman beslenmeye ve övülüneye layık olduğunu anlamaktadırlar.

Bu üç aşama, mürtet, zındık, İslam karşıtı ve İslam düşmanı olarak bilinen birçok büyük düşünürün eserlerinde tespit edilip sınıflandırılabilir. Örneğin

Hayyam'ın düşünsel gidişini şiirinde kolaylıkla görmek ve incelemek olanaklı-

88 Burada kutsal bir zat oturmuş, benim imam Hüseyin konusundaki üç saatlik konferansımı dinlemiş ve sonra

da yanındakinin sırtına hafifçe vurarak şöyle demişti Bak, önce Zeyneb, sonra imam Hüseyin diyor! Önce bacı

diyor, sonra kardeş, diyor. Söylenenlerin hepsinin doğru olduğu anlaşılıyor!

1

All ŞERiAli 297

dır. Hayyanı'nın düşüncesinin çeşitli aşamalarının ayırımında olmazsak, Hayyanı'

dan mutlak bir kişi oluşturan ve bu in utlak kalıba uymayan her ruhaiyi

Hayymn'ın sayınayan kişilerin durumuna düşeriz.

Ya da Celal Ali Ahmed' in hayatnün dönemlerini bilmezsek ve 'Has! Der

Mikat' ta ki Celiil Ali Ahmed'le 1946-47 yıllarının Celfil Ali Ahmed' ini karşılaştırırsak,

Celiil Ali Alımed'in Hac seyahatnamesinin yazarı olamayacağını söyleriz.

Marx da her büyük kişilik gibi bu üç aşamadan geçmiştir. Fakat doğrudan

ve dalaylı olarak onun öğretisinden ve görüşlerinden etkilenen kişiler, buldukları

her şeyi bütünsel Marx başlığı altında ele almakta, ortaya çıkan çelişkiler

karşısında şaşırınakta ve teville koyulmaktadırlar. Yapabilseler -ki yapamazlar-

kimi sözlerin ve yazıların Marx' a ait olduğunu yalanlayacaklardır.

Oysa onun hayatının üç dönemine dikkat etseler, Marx'ın bir görüşünün bir başka görüşüne ters düşmesinin, bu görüşlerden birinin on beş yaşındaki Marx' a, birininse elli yaşındaki Marx' a ait oluşundan kaynaklandığını anlarlar. Çünkü değişken ve devingen insan, bunca yıl hareketsiz kalmamış, gelişme çizgisinde evrim geçirip değişmiştir.

MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMİ

İnsanın hayatının çeşitli dönemlerini araştırmada birinin hayatı, başkasının hayatı için ölçüt kılınamaz ve genel mantıksal kural durumuna getirilemez. Çünkü insan, sadece fidandan ağaç olmaya dek olan yolu kateden bir ağaç olmayıp ki ini zaman hiçten herşeye ulaşan, kimi zaman herşeyden hiçe düşen ve hayatı iniş ve çıkışlarla dolu olan bir varlıktır.

Bu yüzden her bireyi, genel ve mantıksal fonmlarla değil, ayrı ve doğrudan araştırıp incelemek gerekir. Marx da bu kuralın dışında kalmaz.

BİRİNCİ DÖNEM; GENÇ MARX, FİLOZOF MARX

Marx, bu dönemde Hegel'in öğrencileri arasında yer alan bir öğrencidir. Soyut görüşlü ve soyut düşünen idealist bir filozof olup, hayat, gerçeklikler, toplumsal sistem, sınıflar, ulusların yazgıları konusunda ve yeryüzünde ve insanlığın hayat gerçekliğinde olup biten üzerinde düşünmez. O, soyut ve mutlak bir idealisttir. Bu dönemde ona Filozof Marx adı verilmektedir.

İKİNCİ DÖNEM; TOPLUMBİLİMCİ MARX

Buradan başlayarak Hegel'in takipçilerinde parçalanma ortaya çıkar. Bir grup, üstadın araştırmalarında onunla aynı çizgide yer alırken, başka bir grup da üstattan ayrılarak bağımsız ve yeni değerler elde ederler. 19. yüzyılın ilk yarısında Almanya, İngiltere ve Fransa' da toplumsal savaşın başlaması,

1860-1870 yılları arasında işçi savaşlarının doruk noktasına ulaşması, Hegel'in öğrencilerinden bir grubu kendisine çeken birtakım çekimler oluştu. Marx ise bunlardan biri olup yavaş yavaş soyut zihinsel felsefi düşüncelerinden kurtulmalda ve toplumsal konulara ve halkın hayatına ilgi göstermektedir. Hegel

298 İSLAM BİLİMİ

öğretisinden aldığı bilim ve felsefe temeline dayanarak iktisadi, toplumsal ve sınıfsal -şiddetle gündemindedir- konuları çözümlerine koyulmaktadır. Bu aşamada Marx, St. Simon ve Proudhon gibi yükümlü bir toplumbilimci olup aynı zamanda Proudhon'un yandaşı ve çağdaşıdır; fakat birkaç yıl ihtilaf içinde olmuşlardır. Proudhon, Fransa -gerçekten Almanya, Fransa ve İngiltere- işçilerinin öndediğini üstlendiği sırada Marx, tanınmamış bir gençtir ve hatta Proudhon'un karşısında yer almış olup herkesten daha geç olarak komünizme inanmıştır.

MANTIKSAL ÇÖZÜME; ÇÖZÜME TÜRÜNÜN EN MANTIKSIZI!

Proudhon, mülkiyet ve sömürüye karşı en büyük sınıf, işçi ve devrim şiarlarını ortaya koymaktadır. Öyle ki bugün Marx'a nispet edilen sözlerin çoğu Proudhon'a aittir. Proudhon'un adı, Marx adının görünüşü altında yitip gittiği için onun bütün toplumsal ve bilimsel çalışma ve hizmetleri fatihine ait olmaktadır. Başlangıçta, Proudhon, işçilerin önderi, kahramanı ve putu, işçi ve proleterya devrinin sembolüdür. Marx ise toplumsal konulara yeni yönelmiş ve yavaş yavaş komünizme inanmaya başlamış filozof yapılı bir gençtir. Bu yeni inancın filizlenmesinden önce Marx, uzun süre Proudhon'la savaşında bulunmuş ve bireysel, politik, hatta diplomatik çekişmeye girmiştir.

Burada, toplumsal, mantıksal ve psikolojik konularda bireysel önemi göz

ardı etmemek -bütün araştırmacıların yaptıkları gibi- ve mantıksal çözümlenmeye girişinemek gerekir. Çünkü tarihsel ve toplumsal gerçeklikler ve bireysel hayat, her zaman aklın ve mantığın ilkeleriyle uyumlu değildir ve insanlar sürekli olarak dakik mantıksal muhasebeyle davranmazlar. Örneğin kimi ashab konusunda derler ki adalette şöyle, İslam' a hizmette böyle olan ve İslam' a girişle garip İslam' ı güçlendiren ve yirmi üç yıl boyunca Peygamber' e hizmette vefalı kalmış olan kimseler nasıl olup da Peygamber' in görüşünün tersine Ali'yi kenara itmişler, seçim girişimi ve darbesiyle kendi bantlarını güçlendirmişler ve Ali' yi kendi kesin hakkından yoksun bırakmışlardır

Bir dostum diyordu ki birisi falaneyi övüyor ve kusurlarını -geç gelmek ve sigara içmek gibi- görmezden geliyordu. Çünkü böyle bir düşüncesi bulunan bir kimsenin kusurlu olduğunu kabul ediniyordu. Kusurları bulunduğunu kabul eden bir başkası da onun erdemlerini inkar ediyordu. Çünkü erdemliyen kusurlu olmak, kusurluyken erdemli olmak olanaksızdır. Bir kişi, kendi selametini ayırt edemezse, nasıl olup da toplumun selameti için çalışabilir

[Mantıklı sonuç; Öyleyse bütün sözleri boşdur.] Mantıksal çözümlemeyle çözümlenenin en mantıksız türüne ulaşmış old1,1ğumuzu görüyorsunuz. Öyleyse neyle araştırılm Ortaya çıkmış ve var olan olgularla. Kişiler konusunda da böyle. Çünkü insan, tuhaf bir varlıktır ve mantıksal çözümlenmesi olanaksızdır.

All ŞERiATi 299

Çünkü kendisi, mantıksal kıyasa sığınayacak ölçüde mantıktan daha karmaşıktır.

İnsan, iki öncülle bir sonuçtan oluşmaz. Onda sonsuz etkenler etkilidir

ki sayılınaz ve her edimi, sonsuz nedenlerin sonucudur, bu nedenlerin

incelenmesi günümüz insanbilimcisinin araştırıcı düşüncelerinin üstesinden

gelemeyeceği bir olaydır. Örneğin Marx'ın kendisi, tarih için bir yazgı öngörür, ama doğru çıkınaz bu; Der ki önce Almanya komünist devrine ulaşır, sonra İngiltere, sonra Fransa, sonra Amerika ve hepsinden sonra da Rusya. Doğru olarak bakarsak ters dönmüş bir gerçek olduğunu görürüz; Hepsinden önce komünist devrimin gerçekleşmesi gereken Almanya' da faşizm güç kazanır ve her yerde olduğundan daha fazla, proletarya ve sosyalizm hareketini yok eder. Bunun yerine Marksist devrim, Afrikalı kabilelerde ve bedevi toplumlarda oluşur.

Öyleyse Marx, bilimsel yasaya göre tarihin değedendirilip çözümlenmesinde yanılmış ve kayma durumunda kalmış mıdır Hayır. Öngörüsü doğru çıkmamışsa bu, toplumsal ve sınıfsal konuların değişiminde, sadece elde bulunan tanınmış nedenleri öngörüsüne temel olarak almasındandır. O, bu etkenlere göre ve bu diyalektik yasaya uygun olarak doğru bir öngöründe bulunmuştur, ama öngörülemeyen etkenler, ansızın ortaya çıkan ya da bilinerneyen olgular, insan iradesinde, bir nesil ve sınıf içerisinde oluşarak bilimsel ve mantıklı bütün hesapları altüst eder.

Bu yüzden Marksizm -ki günümüzün sorunlarıyla ve tarihsel değişimi bütün toplumbilimsel öğretilerden daha çok tanımakta ve bilmektedir- 20. yüzyılda ortaya çıkan konulan anıyıp çözümlernekten bile acizdir. Ben Marksizm'i -öteki öğretilere oranla- iyi okudum; bu öğretilerde ortaya konan ve benim okumadığım çok az büyük eser vardır. Fakat hiçbir zaman, tarihin diyalektik çözümlenmesi yoluyla ve toplumbilimsel Marksist görüşe dayanarak, sanayi, düşünce ve kültür bakımından ilerlemiş Almanya' da 1933' te faşizmin ortaya çıkışını çözümlen ve ne olduğunu, niçin olduğunu söyleyen bir makale veya

konferans bile görmedim. O kadar ki Gurrvitch gibi toplumbilimcilerden duyduğum yargı, irdeleme ve çözümlerler, büyük bir Marksist düşünürünkünden daha mantıklı ve yaklaşık olarak daha kabul edilebilirdi.S9

UYUŞUM SERMA YEDARLIGI

Uyuşum sermayedarlığı, 19. Yüzyıl Marksistinin tanımadığı, öngörmediği ve sözünü bile edemediği bir sermayedarlıktır.

20.yy. devrimi için, 19. yy. Marksistlerince öngörülen etkenlerden biri, sermayedarların, dünya çapında sermayedarlığın çöküşüne neden olabilen rekabetleridir. Çünkü rekabet, malın ederini azaltmaya sermayedan zorunlu

89 Burada Schweitzer'in Marksizm Düşüncesinin Yeniden Gözden Geçirilmesi adlı makalesiyle Henry

Letebure'in -20. yüzyılın evrensel Marksizm'inin kabul ettiği ve Marksizm'in fikir ve ideoloji mercii olan Marksist

Faşizm ve uyuşum sermayedarlığı konularını ele aldığı kitabına sizi havale ediyorum.

300 iSLAM BiLiM

kılmaktar bir yandan da hammadde harcaması belirli ölçüde yükseldiği için sermayedar, personel giderlerini azaltarak, makine ve hammaddeyi kısararak bu artışın belini kırmaya çalışmaktadır. Malın kıymetini düşürmezse pazarı yitirir ve rakibe kaptırır. Üçüncü yol, üretim düzeyini artırarak, daha ucuza satış yapabilinek için üretim giderini azaltmaktır. Bu durumda da enflasyon baş gösterir ve iş, kimi ünlü enflasyon bunalımlarında tanık olduğumuz ve milyarlarca dolarlık sanayi malının denize döküldüğünü ya da yakıldığını gördüğünüz duruma dek ilerler.

Bu çatışmada, sermayedarlık şiddetli bir baskı altında kalır ve hayatta kalabilmek için, işçiyi sömürmeyi yoğunlaştırır. İşçi de geliştiği ve düşüncesi

genişlediği ölçüde sınıfsal sıklıklığı artar. Burjuvazinin ve harcama alanının gelişmesi, onun harcama ve gereksinimini artırır ve her gün daha çok ücret ister. Rekabete düşmüş olan sermayedarsa işçinin ücretini azaltmak zorundadır. İşte bu son çatışma, devrime neden olur. Öngörünün doğru olduğunu ve sermayedarlığın kalbinde kaynayan devrimin kesin olduğunu biliyoruz; rekabet sermayedarlığı söz konusuysa tabii ki. Fakat sermayedarlık, şekil değiştirir ve kendisini tehdit eden tehlike karşısında uyuşum sermayedarlığı hisariarı içine sığınarak devrimin saldırısından korunur.

Öyleyse rekabetin -ki Kabil' den bugüne dek tüm dönemlerde sermayedarlığın belirgin durumuydu- ortadan kalkması ve sermayedarlıkların uyuşum içine girmeleri ile 19. yy. Marksizm'inin öngörüsü etkisiz kaldı. Çünkü Marksizm'in toplumbilimcilerir devrimi öngörürlerse -ki öngörmektedirler- sermayedarlığın toplumbilimeisi de devrimi önlerneyi sağlar ve uyuşum sermayedarlığını oluşturur. Bu yeni sermayedarlık, işçileri galeyana getirmek ve proletarya devrimini gerçekleştirinek yerine, Avrupalı ve Aınerikalı işçiyi işe alarak üçüncü dünyanın sömürülmesine onu ortak kılar. Marx'ın öngörüsünün doğru iken yanlış çıktığını görüyoruz. Çünkü insanı bilinç etkeninin işin içine girmesi, bilimselmantıksal öngörüü engeller. Bu, tam olarak şuna benzer; Meteoroloji, falan yerde kar yağacağını, güneşin doğup karın erimesiyle şehri sel götüreceğini öngörür, ama böyle olmaz. Fakat bu, bilimin yanıldığının kanıtı olamaz, çünkü her şey doğru olmuştur.

Bununla birlikte sel ve yıkım gerçekleşmemiştir. Çünkü insanın irade ve bilinci işin içine girmiş, kendi bilgisiyle havayı farklılaştırmış, yeni nedenleri kullanarak neden sonuç zincirini değişirmiştir. Buysa, öngörülmesi olanaksız

bir şeydir.

Yapılan 'İki Bin Kongresi'nde, 2000 yılında, durumumuzun [doğuluların durumunun] şu ankinden otuz kat daha kötü olacağını ve Batınınsa daha iyi olacağını öngörmüşlerdir. Böyle bir öngöründe bulunurken en dakik iktisadi kayıtlara dayanmışlar, şu anki üretimi, insanın çalışma ölçüsünü, iktisadi kayıt ve ilişkileri teknik düzeyi, sanatı, bilimi, çalışma gücünü, mevcut yönetimi, ol~sılıkları ve bütürü. gizli güçleri dikkate almışlardır. Hesapları öyle dakiktir ki

Ali ŞERiATi 301

elektronik hesap makinesiyle da kontrol etseniz onların aldıkları sonucu alıı·sınız.

Fakat bu hesapta unutulmuş ve öngörülemeyen olan şey, insan faktörüdür. Bu, üçüncü dünyada, dakik iktisat, bilim ve teknik kayıtlara karşın bilinç ve imana ulaşabilecek, iman ve bilinçten kaynaklanan mucizevi enerjiyle -bu fizik, iktisat, toplumbilim ve tarih felsefesi için anlaşılabilir, hesaplanamaz ve öngörülemeyen bir şeydir- onca hesabı altüst edecek ve bütün nedenleri yok ederek üçüncü dünyanın yüzünü ve yazgısını değiştirecek bir insandır.

Örnek olarak, dünün ve bugünün tarih ve coğrafyasında, uzun süreler, gerilemenin ve geri kalmışlığın timsali olan ve büyük karanın kumarhanesi ve fuhuş yuvası durumunda bulunan ülkelere ve uluslara bakıyoruz. O zaman, toplumsal bilinç, sorumluluk ve iman adındaki güç, bu geri öğelerden ve bozuk bireylerden, dünyanın yazgısına egemen güçlerin bellerini büken ve Batılı toplumbilimcilerin ve iktisatçıların grafiklerini işe yaramaz duruma getiren nice kahramanlar ortaya çıkarmış, nice güçler yaratmıştır.

Sen, mantık ve toplumbilim diyorsun; buysa gerçeğin ta kendisi.

Her tarihten daha çok tanışık olduğumuz İslam tarihinde hicretin ikinci yılında,

en grkeimli ve en büyük İslam savaşında [Bedir' de] İslam ordusunun bir avuç inedeniyetsiz ve kültürsüz Arap'la, savaş aracı olarak sadece kılılan olduğu halde, kendisini hem de sadece bin kişiyle nasıl ortaya koyduğunu görüyoruz. Hicretin nc yılında Uhud Savaşı'nda, Abdullah Ubeyd yz adamını götürünce, aynı İslam ordusunun üçte birinin heba olduğunu görüyoruz.

Aynı ordu, hicretin on birinci yılında [Peygamber'in ölümünden bir yıl sonra] yani Uhud Savaşı'ndan dokuz yıl sonra, öyle bir güce ulaşmıştır ki korkunç -coğrafya bakımından- Arabistan ln bir tufan gibi dolaşır; bir yandan Roma'ya, öte yandan İnan' a saldırır ve her ikisine de beş yıl boyunca diz çöktürür.

Bu ise, Theadar ya da Heraldeus'un Arabistan adalarının kuzey kesimindeki Araplar arasında, Arabistan' da Roma yanlılarına bağlı olan ve Bizans uygarlığını yakından tanıyan yüz bin kılıçlı adamı bulunduğu bir sırada gerçekleşmiştir.

Yine aynı dönemde bir uyuşma ordusu -Bizanslı ve Arap- iki yüz bin silahlı kişiyle Müslümanlara saldırıyorlardı.

Hangi toplumbilim, iktisat ve tarih felsefesi hesabı, bütün bilginleriyle ve bilgisayarlarıyla, uygarlıktan yoksun ve teknikten, bilimden nasipsiz böyle bir halkın, birkaç yıl içinde -beş, on ya da on iki yıl içinde- hem bilime sahip bulunan; hen1 bilgini, filozofu, tarihi, uygarlığı, tekniği, kaleleri kerten modern silahları [mancımık vs.] olan bu iki büyük dev devirebileceğini söyleyebilir

Bu, hesap edilemez bir şeydir. Çünkü bunun etkeni, bir neslin ya da grubun irade ve kararı olup bu irade ve karar bir anda kullanılırsa, tarihin yazgısını değiştirir, bilin1sel dakik ngrleri çürütür. İrade alınazsa ve karar alınmazsa, tarih bilgini de -mevcut ölçü ve ölçülere göre hesapladığından- daha geride kalacaktır. Bunun rneğiyse, birçok kez Bizans ordusunu yenen, ama

İslam ordusu karşısında kardan aslan gibi eriyen güçlü İran ordusudur. Bu

302 İSLAM BİLİMİ

ordunun Rüstem' i, tarihimizin ünlü kahramanı olqiasını sağlayan görkemiyle, düşmanla henüz karşılaşmadan ağlayıp sızıarnaya başlar ve kardeşine, mahvolduğunu, usturlaba bakıp durumun çok kötü olduğunu gördüğünü anlatan acıklı bir mektup yazar.

Ne onu, ne bunu -hiçbirini- toplumbilim, iktisat ve tarih felsefesi anlamaz.

Marx da anlayamadı, öngöremedi. Bu gerçeği anlamamak ve ona inanmamak, insanlığın sıkıntı ve mutsuzluk çektiği bütün bilgisizlik ve cehaletlerden daha sıkıntı verici ve mutsuz kılıcıdır.

Çünkü bu, tarih belirleyiciliği ve tarih felsefesi esasınca, insana inanmamaktır.

Bu sözleri söyleyen benim, tarih felsefesine, tarihin belirleyiciliğine, toplumbilimsel ve tarihsel çözümlemelerin bilimsel oluşuna vakıf olduğumu ve inandığımı görüyorsunuz.

DİN KARŞITUGI UKDESİ

Marx' ın felsefesini anlamak için, onun özel ve kişisel yaşayışının iki dönemini

göz önüne almanın gerekli olduğunu söylemiştim. Çünkü kişisel biyografinin

bu iki döneminin onun toplumsal rolünde, hatta ideolojisinde etkili olduğuna

inanıyorum. Bu iki dönemden biri, genç Marx dönemidir. Bu dönemde

genç ve filozof yapılı Marx, kendi başına aşktan uzak kalmaz. O, bir kıza şiddetle

aşık olur ve yakıcı şiirler yazar. Şu anda Almanca şiirlerinin toplandığı

kitap mevcuttur ve bunun bir bölümü de Fransızcaya çevrilmiştir. Mantıksal

irdeleme ve çözümlemeye başvurmak İstersek böylesine yakıcı şiirlerin Marx' a

değil [14. yy. İran şairi] Selman-ı Saved'ye ait olduğunu söylememiz gerekir.

19. yüzyılın din karşıtı Alman toplumunun⁹⁰ ruhanileri, din karşıtı Marx'ın⁹¹ bir mü'min kızıyla evlenmesine şiddetle karşı çıkarlar. Bu ise Marx için, onun bu dönemde yazdığı eserlerinde -hatta toplumbilimcilik döneminde de- açıkça görülen ve dine karşı cephe alışında etkili olan bir ukde olur.

'UKDE'NiN ANLAMı

Kasaptan eve gelinceye dek, etin sarılı bulunduğu gazeteyi okuyan ve örneğin Freud uzmanı olan ayak üstücü dahilerin, konuyu dinlemeye fırsatları alınadığı için 'ukde'nin basit bir tanımını yapmak zorundayım.

Kasaptan -örneğin- alınmış gazete parçasında yapılan tanımın tersine ukde, aşkta kaybetmeden doğan, cinsel bir hastalık⁹² olmayıp ukde sahibi insan da hasta değildir. Tersine, ukdesiz bu insan, insanlıktan sadece boy pos olarak

⁹⁰ iki dünya savaşından sonra Almanya, bildiğimiz şekle girer. Yoksa 19. yüzyılda Almanya, Avrupa'nın en dindar toplumudur. Fransa ve Lehistan ikinci, üçüncü sırada yer alır.

⁹¹ Kimilerinin düşündüklerinin tersine, idealistlik dinli olmayı gerektirmez; din karşıtı birçok idealist vardır.

⁹² Bu mürninlerden biri, bir yerden bana şöyle yazmıştı Siz, kitaplarınızda, ukdenizin bulunduğunu yazmışsınız.

işte bu yüzden kimilerine saldırıyorsunuz. Ukdenin cinsel hastalık ve yenilgiyle ilgili olduğunu duydu ya! Benim

öyle bir ukdem varsa niçin sana saldırayım

All ŞERiATi 303

nasibini almıştır, gelir gider, onun varlığından İdiusenin haberi olmaz.

Ukdeleri ve gereksinimleri bulunan insanlar, bir hareket oluşturamamışlar, bir şey ele geçirememişler, kıramamışlar ve yapamamışlar.⁹³

İnsanİ ukdeler, inançtan, yükümlülükten ve sorumluluktan kaynaklanıyor.

Ukde ve dert sahipleri inanç sahipleridir.

Gece yarısı, evinden -Kufe' de- çıkıp şehirden uzaklaşan ve şehrin çevresindeki hurmalıkların sessizliğinde ağlayıp inleyen, kendi insanı dertlerini, ukdeden anlamayan aşağı insanların utanmaz gözlerinden, kulaklarından uzak tutınak, aslanın inleyişini tilkilere duyurmamak için başını kuyulara sarkıtan kişidir dertli olan.

Kufe ıninberinde, konuşması sırasında zamanın derdinin şiddeti yüzüne vuran kişidir dertli olan. Yoksa kurumlanarak minbere gelenlerin ne derdi olabilir Ha fiz' ın deyişiyile;

Benim takvam tamdır. Şehrin güzellerine minberde cakas atmam.

AŞKTA KA VB ETMEKTEN DOGAN UKDE VE ÖFKE

Marx ve öteki Hegel öğrencileri ahlaki sosyalizm döneminde, insanın düşmanı ve aline edicisi diye, burjuvaziye şiddetle saldırırlar. Onların fikirdaşı ve hizipdaşı olan, burjuvazinin insanlık karşıtı bir facia olduğuna inanan ve her yazısında ve konuşmasında ona saldırmaktan geri durmayan Marx, her şeyden çok iki konuya dayanır; Biri para -ki ahiald sosyalizmdeki ve komünizme ulaşmadan önceki fikirdaşlarıyla bunda ortaktır- ötekisi de insanın züht ve takva yoluyla alinasyonu; daha çok buna dayanır ve bu onun uzmanlık alanıdır.

Züht ve takvanın da burjuvazi ve paracılık gibi insanı aline ettiğine, olumsuzladığına, bozduğuna ve kendine yabancılaştırdığına inanır.

Ruhanilerin ve zahitlerin karşı çıkmaları nedeniyle sevgilisine kavuşmaktan

yoksun kalan Marx, aşk özgürlüğünü ve cinsel özgürlüğü savunurken,

züht konusunu burjuvazi konusunun yanı başında ele alır. Oysa onların savaşımın,

sınıf karşıtı bir savaştır ve halk kitlesi yararına, bir sınıfta savaşmaları,

felsefi ve psikolojik tartışmaya girişmemeleri gerekir.

93 Oldukça kültürlü ve bilgili olan; ama taş devrinde yaşıyormuş izlenimi veren bir insan görürüz!
Kimi zaman bir

şeylere üzülür; insan onun üzüluşünden, bu tasaların huzur ve tasasızlıktan olduğunu anlar.
Arkadaşlardan biri

anlatırdı Bir toplantıya gittim. Birinin konuştuğunu, bir bakana saldırdığını gördüm. Hem de ne saldırı! Ben, bu

pervasızlık yapıyor dedim. Bu ne biçim memleket; kimleri bakan yapıyorlar Böyle bir posta kurumunu ne biçim

adamlara veriyorlar Memlekette adam mı kalmadı diye veryansın ediyor. Gazetede, bu adamın bir memleketin

bakarn olduğunu okuyorum. Eleştiri diyor. Oysa eleştiri yerini bulmamış! Bu kişinin üzüntüsünden, oldukça

huzurlu olduğu anlaşılıyor! O, bir başka dünyada yaşıyor. Sıkıntıları nasıl algılıyor! Tıpkı, bildirisinde şunları yazan

Maliye Bakanlığı gibi içteki üreticiler karşısında istismar edilmemeleri ve baskı altında kalmamaları gereken

iranlı tüketicilerin durumuna uygun davranmak amacıyla, iran'da benzerleri üretilemeyen birtakım malın ithalini

serbest bıraktık ve genel ihtiyaca göre bunları belirledik iran halkının sıkıntısını çektiği şeylerden biri suni tırnaktır!

Mari Antuant'ın yanına gitmişlerdi de o sormuştu Bu devrimciler ne diyorlar Bunlar, ekmek istiyoruz, diyorlar. demişlerdi. O da iyi, istesinler. demişti. Demişlerdi ki Kıtlık oldu; siz de bütün buğdayı Avusturya'ya

sattınız. Bunların ekmekleri yok. O da iyi, öyleyse çikolata yesinler[!] Toplumsal rahatsızlıklar böyle saptanıyor!

304 İSLAM BİLİM

Zühdün alinasyonunun, sınıfların iktisadı konusuyla hiçbir ilgisi yokken

Marx, her şeyden çok ona dayanır ve tuhaf bir hassaslık ve hasretle, şaşırtıcı bir

kindarlılda ele alır ki bence zühdün alinasyonu onun şiir kitabının ikinci cildir.

MARX VE PROUDHON

Marx ile Proudhon ilişkisini açıklarken zorunlu olarak, bir giriş yapmak durumundayız.

Bu daha çok dosta ve düşmana, yandaşa ve karşıtabir öneri niteliğindedir;

Bir öğretiye İnanmak, hayatımıza ve toplumumuzla ilgili konularda etkili

olmak, kaymamak, yazgımıza, imanımıza ve yükümlülüğümüze zarar verecek

yanlış değerlendirmelere kapılmamak istiyorsak, öncelikle gerçeklikleri yansızca,

dakik ve mantıksal olarak tanınmalı, sonra da inanmalıyız. Çünkü önceden

inanırsak tanıma şansını yitirmiş oluruz. Mürit, muradı [şeyhi] tanımaya

güç yetiremez. Çünkü ona yansız olarak bakıp yargıda bulunamaz. Ne yazık ki

çoğu, ya halkın işine değil, üniversitenin işine yarayan bilgin ve inançsız kimseler

oluyorlar ya da ne halkın işine, ne de üniversitenin işine yarayan bilgisiz

inanan kimseler oluyorlar.

Önce bilginin ardına düşen, inancı bulamıyor, bilgin, araştırmacı ve allame

oluyor bir yarar elde etmeksizin. Tanıma yolunda bir çaba göstermeden inanansa

bilme ve tanıma şansını yitiriyor; daha sonra inceleyip araştırmaya çabalasa

da mantıklı bir bilinçli değil, sadece bilgiyle dolu bir mutaassıp oluyor.

Sadece çok bilen ve kendi özel inanç ve taassubu doğrultusunda bilgisini öbekleştiren

bir mutaassıp. Ne yazık ki hiçbiri, yolunu arayan, toplumsal gerçekliklerini

doğru tanımak ve çözümlernek isteyen insanlara yararlı olamıyor.

Marx, bir toplumbilimci olarak Proudhon'un yanında, daha sonra da

Proudhon' un karşısında yer alıncaya dek, birbirleriyle olan onca çelişkiye karşın,

Proudhon'un Mülkiyet Nedir adlı kitabına en büyük övgülerle değer vermektedir.

Proudhon, kitabının başlangıcında Mülkiyet hırsızlıktır cümlesini

kullanmasının ve bireysel mülkiyeti olumsuzlamasının yanındakomünizmide

bir tür devlet mülkiyeti ve devletperestlik olarak nitelemiş ve olumsuzlamıştır.

Bu bakımdan da Marx'ın karşısında yer almıştır. Ama Proudhon'un kitabına bilimsel bir eser olarak bakan toplumbilimci ve bilgin Marx, en büyük övgüleri ona az görür ve 19. yüzyılda -Marx'tan önce- endüstriyel devrimci proleteryanın kurucusu, önderi ve en büyük lideri ve aynı zamanda komünist karşıtı Proudhon' u över.

Marx, bir bilgin olarak kitabı değerlendirmelinde ve onun inandıklarına karşı olmakla birlikte bilimsel açıdan onu değerli bulduğu için şöyle der; Bu kitap, işçi sınıfı için çok öğretici tespitler içermektedir. Bu bilimsel insaf, bilgin ve toplumbilimci olduğu sürece. Sonra~i döneme, Proudhon'la savaş ve çatışma dönemine varıp işçi sınıfının öndediğini sahiplenerek onu kenaraitince yargısını değiştirir ve en güzel övgülerini bağışladığı kitabın arka kapağına şöyle

sm ŞERiATi 305

yazar94; Proudhon, Fransa' da seçkin bir iktisatçı, İngiltere' deyse büyük bir toplumbilimcidir. Buysa, kimsenin iktisat bilmediği Fransa' da iktisat uzmanı, toplumbilüne yabancı olan İngiltere' de toplumbilim uzmanıdır demektir. Bu durumda, bilimsel değil siyasal bir aşağılama ve savaşım demektir bu.9s

BiLiM Dili, SiYASET Dili

Bilim adamı olduğu sürece Proudhon'un kitabını işçiler için aydınlatıcı bir kitap olarak gören Marx, siyasi savaşına girince, onun yerine geçmek aınacıyla en şiddetli saldırılarını başlatır. Kendisini filozof ve toplumbilimci olarak nitelerken Proudhon'u ne sınıfsal, ne itikadi ve ne de ideolojik bir makasını bulunan geveze bir edip olarak niteler.

Böyle bir saldırıda bulunmak doğaldır. Çünkü siyasi savaşında işçi sınıfını

kendine çekmek, düşümanı yenmek, kendini öne çıkarmak ve işçilerin genel önderliğini ele geçirmek için rakibinden daha hızlı, daha uygun -mevcut duruma göre- daha çok gereksinim duyulan, öfkeli, kesinliği, açıklığı, kuşku duyulmazlığı ve yön değiştirmezliği daha fazla olan hedefleri bulunan kişi üstünlük sağlar.

İşte burada bilim diliyle siyaset dili birbirinden ayrılır. Çünkü bilim adamı, bilimsel bir toplantıda örneğin şöyle diyebilir; Bu, benim bilim, akıl, düşünce, deneyim ve yaş bakımından başarabiline gücüm doğrultusunda sahip olduğum inanç ve ideolojimidir ve tüm bunların yüzde yüz doğru olduklarını, bunlara sürekli inanacağımı garantileyemem. Buna koşut olarak, her sınıfta ve toplantıda konuştum ve konuşmaktayım, yazdım ve yazmaktayım, ama zıvanan geçtikçe dilimin değiştiğini, güvensiz duruma geldiğimi ve hep görüş yenilediğimden emin olabilirsiniz. Şimdi görüşüm şu, inancın şudur; bakalım başkaları ne diyorlar, ne tür bir eleştiri getiriyorlar, ne cevap veriyorlar. Daha doğru bir yol gösterirlerse tüm görüşlerimi düzelteceğim, gerekli olanları değiştireceğim ...

Fakat hangi siyaset adamı, halk kitlesinin karşısına geçip Bunlar benim inançlanm, bu da benim partim. Bizim yanımızda başka partiler de var. Eğer daha hoşnut edici ideolojileri varsa ve bizden daha doğru bir yaklaşım içindeletse onlara katılırız diyebilir .Bir siyasetçi böyle derse, insanları kendisine

94 Proudhon'un Mülkiyet Nedir adlı kitabının şu anda İngiltere 'British Museum'da saklı bulunan bir nüshasının

arka kapağında yazılıdır bu cümle. ·

95 Lisede bir öğretmenim vardı. Eski ilim havzasından gelen öğrencilerden ve fazıllardan bir grup hazır bulunduğu

o, lise ikinci sınıfta okutulan Fransızca şiirlerden birkaçını -örneğin Victor Hugo'nun şiirlerini- okuyup sonra

da gönlü istediği gibi, oradaki meclise uygun olarak anlamını açıklıyordu. Bunun tersine, Arapçadan anlamayan

yenilikçiler ve batıcılar -ve benzerleri- geldiğinde üçüncü sınıf Arapça kitabından, hiç yeri değilken okumaya

başlıyor ve o anki konuya göre açıklıyordu. Böylece o, Arapça bilenlerin yanında Fransızca bilir, batıcıların

yanında da Arapça bilir biri oluyordu. Proudhon da Fransızların yanında iktisatçı, İngilizlerin yanında toplumbilimci

oluyordu.

306 İSLAM BİLİMİ

çekme ve taraftarlarına sahip çıkma yerine hepsini dağıtıp kendisinden uzaklaştırır.

Öyleyse Troçki gibi haykırmalıdır;. İşçiler! Biz, zafere ulaşmaya kararlıyız.

Güneş, bizim istediğimiz gibi olmazsa onu bile dize getiririz ... 'Yaşasın!

Kahrolsun! sloganları işte bu tür konuşma biçiminden sonra atılır.

Bu yüzden toplumbilimci Marx, Marksizm'i ortaya atıp işçilerin ve aydınların

ilerici kanadının öndediğini üstlenmesine karşın şöyle der;

Benim ideolajim yok. Marksizm' i ideoloji olarak gören herkes, sadece beni

değil, hedefimi de olumsuzlamış, sözlerimi anlamamış, olmadığı ve taşımadığı

şeyle beni itharn etmiş demektir. Çünkü yolumun ve öğretimin tümü,

ideolojinin olumsuzlanmasıdır. Marksizm, her ideolojinin aldatmaca olduğunu

ortaya koymak demektir. Durumu açıklamak için gerçek olmayan bir gerçek

üreten öğreti kurucuları ve düşünürler vardır çünkü. Marksizm, her türlü

ideolojiyi, egemen sisteme bağlı bulunan ideologlarca ortaya atılan ve egemen

sınıfın hizmetinde olan bir araç olarak taminaktadır.

Marksizm ne inançtır, ne idealdir, ne yol göstermektir, ne de bir konuyu

ortaya atıp öneri getirmektir. Tam tersine Marksizm, tarihi keşfetme tekniğidir.

Ne varki bunca bilimsel alçakgönüllülük, değişken hayatının ikinci döneminde yaşadığı ve henüz özel bir sınıfi güce eriştirnek için savaşıma başlamadığı zamanlardaki Marx'ın sözlerinde ve yazılarında göze çarpmaktadır.

İDEOLOJİ DEĞİL TARİHİN HAREKETİNİN BİLİMSEL YASALARININ KEŞFİ

Bu, Marx'ın kendi söylediği sözdür; Bizim işimiz, tarihin hareketinin bilimsel yasalarını keşfetmektir. Öyleyse Marksizm, aydınlara İdeoloji yapmayın, çünkü ideoloji yapmak, ütölist sosyalistlerin, diniilerin ve filozofların işidir.

Bizim işimiz [Marksistlerin işi] keşiftir. demek için gelmiştir.

Marksizm, tarihin hangi nedenlere ve etkeniere göre ve hangi bilimsel yasaya uygun olarak hareket ettiğini gösterir sadece.

Marksizm, tarih ilmidir. İdeolojiyse tarih ve toplum binasının tekniğidir.

Tarih ve toplumu bireyler yaratmazlar, onlara hareket vermezler. Tersine tarih ve toplum, doğal-cebri ilim esasınca hareket eder, doğar, ölür; kurulur, yıkılır.

Öyleyse tarih ve toplumu bireyler ve kişiler temeli üzerine kurmak gerektiğine inanan ideolojiler yaparlar ideolojiyi.

Marksizm'in inanışında tarih bilimdir. Tıpkı, bitkilerin hayatını ve hareketini konu alan ve bitkiyi tohumdan ağaca ve meyveye doğru geliştiren botanik gibi.

Botanik, nasıl yaratmaktan ve nasıl yapmaktan söz etmez. Meyvenin iyi ve kötü oluşuyla ilgilenmez. Çünkü bilimdir. Bilim ise düşünen insanın el atamadığı özdeş gerçeklik içindedir. Akıllı insan sadece bilimsel yasaları keşfedebilir.

Bilgin, var olan ve kendisinin iradesi dışında bulunan yasaları keşfeder.

Yaratıcı ise, yok olan şeyi yaratır. Kendisi yaratır ve yönetir. ideologlar, toplumu

ve tarihi yarattıklarını savlarlar. Oysa Marx'ın inanışına göre, tarih ve toplum

ŞERiATi 307

lum, cebri, inaddi, doğal ve insan iradesinin dışında bir olgudur ve savda bulunan düşünceyle ideoloji de tarih ve toplumca doğrulmuş olup tarih ve toplumun nedeni olamaz.

Dolayısıyla Marx'ın inanışına göre, yaratışa el atılmamalı ve ideoloji yapılmamalı; ancak keşifte bulunulmalıdır. Çünkü tarih, meteoroloji gibi bir bilimdir.

Nasıl ki bir meteorolog bulut, rüzgar ve güneş yasalarını keşfederek havanın geçmişteki hareketini ve gelecekteki atmosfer değişimlerini öngörebilirse, tarih bilgini de bilimsel yasaları keşfederek geçmişteki ve gelecekteki tarihsel ve toplumsal değişimleri keşfedip öngörebilir ve Marksist yasalar uyarınca, toplumun bu aşamadan hangi aşamaya gitmekte olduğundan ve hangi aşamayı geçtiğinden söz edebilir. Buysa gaybden haber verinek değil, bilimsel önsezi ve öngörüdür.

Öyleyse, diyalektik materyalizm esasınca tarih ve toplum, bitki gibi, hayvan gibi, insan bireyi gibi, değişmeyen neden sonuç yasaları doğrultusunda hareket eden bir görüngüdür. Toplumsal sistemin sürekli değişimini, değişmeyen bilimsel yasalara göre olmaktadır. Bu nedenle diyalektik materyalizm esasınca her toplumun gelecekte yaşayacağı değişimler öngörülebilir.

Görüyorsunuz ki toplumbilim dönemi Marksizmin'i, yani olgun Marx'ın öğretisi -ateş üzerindeki suyu ve bu ikisine egemen olan yasaları göz önüne alarak suyun birkaç dakika sonra, kendisi suya müdahale etmeden kaynama noktasına geleceğini dakik olarak öngörebilen bir fizik ve kimya bilgini gibi- işçi sınıfının sermayedar sınıfına saldırması, devrim yoluyla başanya ulaşması,

gücü ele alması gerektiğini söylemez; tain tersine, toplumun tarihte hareketinin cebr! yasaları uyarınca, proleterya sınıfının serınyedar sınıfına karşı kesinlikle devriın gerçekleştirdiğini ve cebri olarak bu sınıfı alt etmek ve toplumsal düzene egemenlik sağlınak yoluyla sınıfsız toplumu oluşturarak önderliği ele geçirdiğini söyler.

Görüyorsunuz ya bu, haber cümleleriyle anlatmaktadır. O ise istek kipiyle konuşmuştur. istek kipiyle anlatım ideolojinin, haber cümleleriyle anlatımın ise bilimin işidir.

MARX'IN SON YÜZÜ

Toplumbilim döneminden sonra Marx, hayatının üçüncü aşamasına girerek herkes için daha çok tanıdık olan bir çehre kazanır. Çünkü son mesajı, sorumluluğu, sözleri ve yazıları -onun gerçek düşünceleri olarak- bu dönemde ortaya konmuştur ve bu aşamanın sonunda sınıfsal siyasi çabalannın doruğundayken bitmiş ve ölmüştür.

Son zamanlarda Marx'ın çeşitli eserleri -1850' den özellikle de 1860' dan başlayarak ortaya koyduğu eserler- üzerinde yapılan araştırmalarda iki konu sonu tlaşmıştır;

Birinci olarak, Marx'ın Proudlıon'la -sadece rakip olarak- karşılaşması ve iki

308 İSLAM BİLİM

siyasi önder arasında diplomatik savaşımında rekabet dolu ilişkinin oluşması,

Marx'ın bilimsel yüzünü değiştirir ve ona diplomatik bir çehre kazandırır.

İkinci olarak, siyasi olayların cebri hareket çizgisi, sınıfsal savaşım, proleterya

ile sanayi sermayedar lı ğı arasındaki çatışmanın şiddeti, sömürünün doruk

noktaya varması, işçi grevlerinin yaygınlaşması ve hatta sınıf savaşlarının -sınıf

savaşımı değil- başlaması, 1860' dan bu yana Marx' ı akademik toplumbilimci, mantıklı ve bilimsel bir düşünür olmaktan çıkarıp onu bir siyaset, hizip ve sınıf önderi kılar ve yükümlü bir siyaset liderine dönüştürür.

İşte burada Marx'ın tavrı değişir. Toplumbilim döneminde üretim sistemini% toplumun altyapısı olarak gören ve bu dönemde insanın da kendi düşünsel bilinciyle, toplumunda altyapı rolü üstlenebileceğine ve bir etken ya da neden biçiminde toplumsal harekete müdahalede bulunabileceğine inanarakla -bu şiddette- insanı öne çıkaran⁹⁷ bir kişi, buraya ulaşıp işçilerin önderliğini üstlendiğinde ve onları egemen sınıfla olan şiddetli savaşırnlarında zafere ulaştırınak için onların kesin ve kuşku duyulamayacak bir imana gereksinimleri olduğunu gördüğünde tavrını değiştirmek zorundadır. Çünkü bireylerin zihinlerinin, bilgilerinin, bilinçlerinin ve iradelerinin de toplumun hareketinde etkili olabileceğini söylerse, işçi ikircikli duruma gelebilir ve bilgiyi, zihni, bilinci, iradeyi, tekniği ve toplumbilimi egemen sınıfın hizmetinde görünce onların işçinin zaferini yok edebilecekleri ya da geciktirebilecekleri sanısına kapılabilir. Tanrı'yı ve dini bütünüyle olumsuzlamazsa, hala işçiler arasında nüfuzları bulunan birçok ruhaninin engelleyici ve ikircik yaratıcı bir rol üstlenebileceklerini ve işçilerin kesin sınıfsal savaşımına bir hanel getirebileceklerini görmektedir. Bütün etkenleri olumsuzlanmaz ve hiçbir rastlantının ya da hiçbir değişikliğin bulunmadığını ve zaferlerinin tarihin cebri ve değişmez gidişinin sonucu olduğunu söylemezse, işçiyi bütün cephelerde savaşa sürükleyemeyeceğini bilmektedir.

Bu yüzden en güzel şiarı seçerek şöyle der; Ey işçi! Sen1n sınıfının zaferi yarınki güneşin doğuşu gibi cebri ve değişmez olup hiçbir gecikme olmadan

baş gösterecektir. Onun doğuşunda benim, senin ve başkalarının bir etkisi yoktur.

Öyleyse senin gücün onların güçlerinin bin de biri kadar da olsa ve yüz cephede de yenilip zaferlerini görsen ve kendinin daha güçsüz, onların daha güçlü duruma geldiklerini hissetsen de kesin zaferden kuşku duymamalısın; çünkü proleteryanın zaferi, ne senin iradende, ne de onların iradelerindedir.

Tersine, iki sınıf arasındaki diyalektik cebri çarpışmadadır. Bu iki sınıf, karşıt iki kutup gibi yan yana kıvılcım saçacaklar ve devrim ortaya çıkacaktır.

96 Sınıfsal ilişkiler, üretim araçları, üretim. Biçimi ve üretim kaynakları hep birlikte, üretim sistemi adı verilen bir

şekli oluştururlar.

97 Ele aldığı ve kendisine ait olan Entelektüel Alınasyon adlı ünlü tartışmasında Marx, aydınının risaletini, olumlu

ve olumsuz belirleyici Risalet olarak ele almaktadır.

i

1

Ali ŞERİAJİ 309

Burada işçi sınıfının imanının insani bir imana değil, bilimsel bir inana , dönüştüğünü görüyoruz. Çünkü insani iman hep ikirdk doğurucudur; bilimsel iman ise kesinlik doludur.

Dolayısıyla son dönemde, hakikat Marksizm'i maslahat Marksizm'ine; bilimsel şiar siyasi şiar dönüşür. Toplum bilim dönemi Marksizm'ini, siyasi dönem Marksizm'iyle karşılaştırırsak, benim inancıma göre, Marksizm üçüncü döneme yaklaştıkça bilimsel derinliğini yitirir ve daha güçlü bir bilimsel rol üstlenir. Gerçeği arayıcı, gerçeği görücü çehresinden uzaklaştıkça da maslahatçı bir yüz takınır.

Ayrıca Marx'ın hayatının son aşamasındaki Marksizim, tarihin -ya da tarih felsefesinin- mantıksal cebrinin keşif ilmi olmaktan çıkar ve bir hizip oluşturan bir ideolojiye dönüşerek üniversitede yitirdiği itibarını fabrikalarda, tarlalarda ele geçirir.

MARKSİST MARX

Marx'ın kendi zamanındaki felsefesi, eksik taşkın düşüncelerde bambaşka bir şekil alır. O kadar ki onu Ben Marx'ım, Marksist değilim diye bağırır. Çünkü onun kendi söylediğini, başka bir biçimde yine ona aktarmak isterler [Sm-tre' nin başına getirdikleri belanın aynısı]. Buysa onun için kabul edilebilir bir şey olamaz.

Özetleyeyim; Marx'ın dine saldırdığı ve tek dayanağının saldırı olduğu birinci dönemde bir Alman kızcağızının sevgilisinin izi görülmektedir. Şiddetli saldırılara yöneldiği ve günün sınıfsal savaşım şiarlarını siyasi olarak tek yönlü biçimde ve kesinlikle desteklediği son dönemdeyse Proudhon'un varlığı etkilidir. Yani Marx, Proudhon -ki kendisinden öncelikli biridir- gibi güçlü bir rakibi karşısında görünseydi, bütün öğretilerine karşıt olarak gündelik sloganlar üretmez, siyasi çalışmalar yapmaz ve tarih keşfini ve bilimsel toplumbilimini bir hizip ideolojisi ve işçi sınıfının silahı durumuna getirmezdi belki de. Bunun yanında Proudhon'un varlığından başka olayların seyrine, bir toplumbilimcinin şiar belirleyici bir siyasi lidere dönüşme zorunluluğuna da bakınak ve bu ikisinin [Proudhon ve zamanın gereğinin] üçüncü dönem Marx'ını şekillendirdiğini kabul etmek gerekir.

Bu sözlerin sonunda Marx'ın hayatının üç aşamasından bu konuda sadece ikinci aşanaya, toplumbilimci Marx' a ya da benim söyleyişimle Kainil Marx' a

yöneliyorum. Çünkü ne felsefe dersi, ne de siyaset dersi vernlek istiyorum.

Ancak tarih felsefesini öğretmekle uğraşıyorum ve burada Marx'ın tarih felsefesini ele alacağım. Şu anda Marksizm'i, sonraki konuşmalarda gerekli gördüğümü ve başarabildiğimi anlatıp açıklamak için titre ediyorum.

1- Materyalizm Feuerbach' tan

98 Bilimsel imandan amacım, gücün dışında, benimle ve seninle bağlantısız olarak cebri bir bilimsel kural

olarak, kuşkuya fırsat vermeyecek biçimde bir olgunun ele alınmasıdır.

310 İSLAM BİLİMİ

2- Diyalektik j Hegel' den

3- Felsefe

4- Toplumbilim ·

5- Şiddetli sınıfsal görüş99 1 Saint Simon' dan

6- Bir tür ekonomizm, iktisadın temel oluşu 1 Proudhon' dan

99 Bak. Ekler bölümü.

ON ÜÇÜNCÜ DERS

ÖĞRETİLERİN AVAMLAŞMALARI

Öncelikle size arz etmek istediğimin bir konu var. O da şu; Konunun

akışı, tarih felsefesine, özellikle çağınızda ünlü olan tarih felsefesine,

yani Marksizm' in tarih felsefesine doğru uzanmıştır. Bu konu, bugün

dünyada şiddetle ve yaygın bir biçimde gündemindedir. Ancak bu, bilimsel

ve akademik tartışmalar çerçevesinde sınırlı kalan bir konu olmayıp

toplum hayatı alanına ve dünya çapındaki cephe alışılara kadar girmiş,

nl evcut büyük toplumsal ve sınıfsal gruplaşmalarda ve eylem alanında

gündeme gelmiş bir konudur. Bu konu, belki de bugünkü dünya aydınlarının

üzerinde düşündükleri, hassas bir inanç ve felsefi, siyasi, toplumsal

ve biliinsel bir inanç öğretisi olarak algıladıkları en hassas konudur.

Bu ilişkide, ister düşünen, ister bağımlı, ister şartlı yandaş, ister şartlı

karşıt biçiminde olsun düşünsel ve biliinsel cephe alışlar -henlen hepsi-

bu düşünce kanadı karşısında ödevlerini belirlemektedirler. Kendiliğinden

bu, bizim kafamızda gündeme gelmektedir; özellikle çoğunluğu

öğrencilerden, genel anlamda okunmuşlardan, gençlerden, aydınlardan,

yani entelektüellerden oluşan kesimimize [ki ben, kendi toplumumuzda

ve bizimkine benzeyen toplumlarda -özellikle bu bölgede- entelektüel

kesim' yerine entelektüel sınıf deneyi seviyorun ve bu ayrı bir konudur]

günden dedir. Burada tarih felsefesi adına ele aldığım şey 100, Marx'ın -

genel anlamda ise Marksizm'in- tarih felsefesi konusudur. Fakat bu yeterli

değildir. Marksizm'in tarih felsefesi, toplum biliminden, iktisadi, felsefi

ve diyalektik boyutlarından ve özellikle siyasi çehresinden ayrı değildir.

Bunlar ise benim ele aldığım konunun akışında yer almamaktadır.

Çünkü ben burada toplumsal öğretileri ele 'almak istiyorum. İslam bilimindeki

tarih felsefesine özgü bu sütunda ihtisas olarak tarih felsefesinden

söz ederken ulaştığım her öğretinin sadece tarih felsefesini dersinlin

tenel konusu olarak irdelemek istiyorum. Bununla birlikte, Mark-

100 Benim konuşma ve dersimin asıl konusu, çeşitli, öğretilerde tarih felsefesi ve onun, Doğu dinlerinin,

özellikle ibrahimi dinlerin, özellikle de islam'ın, belki daha somut ve hassas olarak Şiiiliğin tarih

felsefesi olarak gördüğüm şeyle karşılaştırılmasıdır ki Şiiiliğin, oldukça dakik ve aydınlık bir tarih felsefesi

vardır ve aslında Şiiilik, kendisine özgü geleceğe bakışı açısından bir tarih felsefesi temeline dayanmaktadır.

314 İSLAM BİLİMİ

sizim' deki tarih felsefesi, Marksizm'in toplumbilimi ve felsefesinden ayrı

olmadığı için konunun soyut olarak anlaşılması, bu alanlarda uzman

olmayan çoğunluk için hem belirsiz, hem güç olmakta, hem de birtakım

sorular doğurmaktadır. Her ne olursa olsun bu durumda bütün inanç ve

toplum konularıyla çarpışına ortaya çıkmaktadır. Bu konuları burada

birbirinden bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir. Bu yüzden, bütün dinleyenlerin,

hatta benim bütün derslerimi izleyen öğrencilerin kafasında

zihinsel çarpışma ortaya çıkmaktadır ve bunlar olduğu gibi belirsiz kalmaktadır.

Bu konuların belirsizliği, tarih felsefesinin belirsizliğine de yol

açmaktadır. Bu nedenle ben ne yapmam gerektiğini bilmiyorum.

Marx'ın tarih felsefesinin dakik olarak tanınmasına ortam hazırlamak

için Marksizm'i geniş biçimde toplumbilimsel boyutuyla -ki bu boyut

Marksizminin temel boyutu ve hatta omurgasıdır- materyalizmden oluşan

dünya görüşü boyutuyla ve iktisadi boyutuyla ele almak istersem,

dersiminizin çizgisinden sapmasak bile en azından fazlaca oyalanmış ve

başka konuların ele alınmasını geciktirmiş oluruz.

Bir yandan Marksizm'in kendine özgü bir konuyu vardır; Ben, burada

Hegeri ya da örneğin Pareta'yu anlatırsam oldukça sade biçimde bu

öğretiyi ele alabilir ve sade biçimde bitirebilirim. Çünkü dinleyicinin

kafasında böyle bir geçmişi yoktur ya da oldukça azdır. Fakat Marksizm,

kitap okuyanlarımızın çoğunun kafasında gündemdedir ve onlar herhangi

bir biçimde Marksizm'i tanımaktadırlar. Fakat bu tanıyışlar, çoğunlukla

yüzeysel gündelik ve günübürlük-politik tanıyışlar olup genelavamca deinek isteinezsek- çıkarım ve görüş yoluyla ortaya çıkan yaygın sloganlar çevresinde oluşmuşlardır. Ya da konu, yüzde yüz suçlayıcı ve saptırıcı konular ve kavramlar biçiminde gündeme gelmiştir. Bu yüzden, bu öğretinin öğretilmesi,. karşıt ya da yandaş olınak istemeyip sadece ve sadece gerçeği tanına ve bu öğretiyi doğru bir biçiminde değerlendirme anı.acı taşıyan öğretmeninişini zorlaştırmaktadır. Aynı zorluk

bizdeki dini konularda da söz konusudur. Herkesin bildiği, genel bir tanıyışın bulunduğu bir şeyi toplumunuzda yeni baştan dakik ve inantıklı olarak tanıtmak, zihinlerde hiçbir İslami ve Şii tanıyışın bulunmadığı bir çevrede kişilikleri ilk kez olarak anlatıp tanıtmaktan daha zordur.

Söylediğim gibi örneğin Sorbon Üniversitesi'nde ya da De France Kolejrnde bir grup öğrenciye Şiilikten söz etn.ek ve Kerbela devrimini anlatmak, bir İran üniversitesinde -örneğin Tahran Üniversitesi'nde- anlatıktan, Talu-an Üniversitesi'nde anlatn.aksa yine Tahran' da dini bir

101 Aslında Marksizm, bir ideoloji olarak ele alınırsa iktisadi bir ideolojidir. Marx'ın en büyük eseri de

hem hacim, hem de içerik olarak büyük olan Kapital' dir. Esas olarak, Marksist ya da anti-Marksist olan

yansız insanlar, Marx' ı dünyada iktisatçı bir düşünür olarak kabul etmek isterler.

Ali ŞERiAYi 315

toplantıda anlatmaktan, yine Tahran' da anlatmak da oldukça dindar bir İran şehrinde anlatmaktan daha kolaydır.

Bu yüzden, bu öğreti dünya düzeyinde ortaya konulduğu, kafalarda

az çok etkisi olduğu ve ondan zihinsel şekiller bulunduğu için, bu öğretinin

tanınmasında bakış yenilemek zorunluluk kazanmaktadır. Ne
olursa olsun, onun tanınması bence, zamanımızdaki bütün aydınlar için
zorunludur. I-Ierkes için zorunludur. Çünkü bu öğretiyi, dünya düşünceler
çizgisinin ve hatta dünya olaylar çizgisinin boyutlarından biri olup
bu öğretinin, her ne olursa olsun Müslüman olarak bizim inanç yazgımızla,
bu toplumda ve çağda bir öğe olarak bizim toplum yazgımızla
doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Ben burada size şunu sormak istiyorum;
En azından bir oturum boyunca başından sonuna dek, ihtisas olarak
Marksizm'i toplumbiliiminde, diyalektik boyutunda, felsefi dünya
görüşünde, itikadi kökenlerinde, düşüncelerinin bilimsel eleştirisi boyutunda
ve Marx'tan sonra, özellikle bugün revizyonizmin [yani Marksizm'
e yeniden bakış] adıyla Marksistler arasında ortaya çıkan boyutta
tanınmaya koyulabileceğinize inanıyor musunuz, ya da sadece onun
tarih felsefesini mümkün olduğu ölçüde anlatıp geçmenin mi uygun
buluyorsunuz

Konunuzun bu akışını sürdürmemiz ve her ikisi de sadece doğrudan
tarih felsefesiyle ilintili alınakla kalmayan, öğretilerinin temeli tarih
felsefesi olan ve bütün öteki konular hatta felsefeleri, dünya görüşleri
ve toplumsal cephe alışları kendilerine özgü tarih felsefesine dayalı olan
iki öğretiyi incelemeniz gerektiğine inanıyor musunuz Çünkü hem.
Marksizm hem. de egzistansiyalizm temel olarak tarih felsefesidir; gerisiyse
ayrıntılardır [bir tür historizmdir]. Her ikisi de günümüz dünyasında
şiddetle gündemdedir ve her ikisinin de karşısında oldukça geniş
ve şiddetli cephe alışları bulunmaktadır; Egzistansiyalizm, yirminci

yüzyılın en büyük ve en güçlü ideolojisi ve yirminci yüzyılın düşünsel tezahürü [en azından Batı'da] olarak adlandırılmıştır. On dokuzuncu yüzyıla Marksizm yüzyılı dersek, yirminci yüzyıla da egzistansiyalizm yüzyılı dememiz gerekir.

Dolayısıyla biz, bilinçli Müslüman olarak, kafaları a egemen olan bütün öğretileri, alimce, mantıklıca ve dakik olarak tanımalı ve onları tanımak için daha çok çaba ve direnç göstermeliyiz. Ortaya konulanlar [yazılarda konuşmalarda vb.] ile yetinmemeliyiz. Çünkü biz, inanç ve yargılanımızın alışılmış kalıplara ve düşünce üretim makinelerine bağlı kalmaması için kendimize dikkat etmeliyiz. Çünkü gelişmekte olan bir nesil, kendiliğinden onun üzerine gelen su, hava, yağmur ve ışınlarla gelişir. Zihne ve düşünceye egemen olan modanın etkisinde kalmamayı başarabilenler, kendilerini bu ışınların altından kurtaran ve fikri,

316 iSUUYI BiLiM

manevi özgürlüğe sığınarak kalıplara dökülmekten kendilerini uzak tutan kimselerdir. İşte böylece konuşabilirler. Konuşmak, oldukça önemli bir konudur. Çünkü sahte şekliyle herkes konuşmaktadır. Gerçek anlamdaysa, dünyada konuşan sadece bir kısım insanlar bulunmalda, geriye kalaniarsa sadece ağızlarını hareket ettirmektedirler. Sadece konuşan, bir ana verici istasyondur; geriye kalanlar radyo ya da televizyona aynı sözü aktaran milyonlarca aktarıcıdır. Çoğunluk, eski ya da yeni vericilerin aktarıcı istasyonlarıdır. Bir aktarıcı gibi şekillendirilmiş bir bireyin, kendisini teknik açıdan bir ana vericiye dönüştürmesi çok güç bir iştir. Bu, basit bir iş değildir. Belirttiğim bu konuyu göz

önünde bulundurup onu değerlendirmek, insanın, sonuna dek hiç unutmaması gereken ilk adımdır. Bu, benim şu anda gördüğüm, üzerinde düşündüğüm, yargıda bulunduğum, hayır, evet demem, bana empoze edilen ve benim de aktardığım bir şey midir, yoksa ben bu 'hayır', 'evet'in, 'böyle' ve 'böyle değilsin'in yaratıcısı mıyım şeklinde düşünmemdir.

Bu, insanın önünün sonuna dek uzak kalmaması gereken bir düşüncedir. Bir an gafil kalırsa onu başkaları yaratır. Bugün, insan üretimin ve insan döküm atölyeleri, sanayi malı üreten atölyelerden daha güçlü duruma gelmiştir.

Bu yüzden şimdi İslan'la eski yönetime göre savaşılıyorlar. Ben, şunu büyük bir toplumsal olgu olarak arz ediyorum; Bizden önceki nesilde -hatta yirmi, otuz yıl öncesine dek- dinle ve İslam'la savaşım, felsefi bir savaşım biçimindeydi. Biri geliyor, yazıyor ve şöyle diyordu; Bu delillere göre Tanrı yoktur. Fizik böyle söylüyor, kimya böyle söylüyor, astronomi böyle söylüyor, materyalizmin böyle söylüyor, enerjizmin böyle söylüyor. Tüm bunlar, Tanrı'nın olmadığına ilişkin delillerdir. Ayrıca vahyin bilimsel çatıştığına, nübüvvetin bulunmadığına ilişkin deliller vardır. Bilimle, felsefeyle ve kendi zihinsel, mantıksal delillendiricileriyle mantıksal, akılcı ve bilimsel açıklamalar getiriyorlardı Buysa Müslümanlar için oldukça iyiydi. Çünkü hem ne tür kişilerle karşı karşıya bulduklarını, hem de kendi dinlerine ve dünya görüşlerine yöneltilen eleştirilerin ne olduğunu ve bunun karşısında nasıl bir cephe alınmaları gerektiğini biliyorlardı; doğru ya da yanlış cephe alışlarıysa ayrı bir konudur. Ama bugün dinle, hiçbir biçimde bu şekilde, yanlışla

savaşım biçiminde ve gerçekçilik mantığının yardımıyla mücadele edilmemektedir. Bugün şu şekilde savaşılmaktadır; Biz, gerçekliği çözümlüyoruz. Ona karşı değiliz, ona karşı çıkmıyoruz, onu inkar etmiyoruz, karşısında cephe almıyoruz, ancak gerçekliklerin -toplumsal gerçekliklerin, ruhsal gerçekliklerin, insani gerçekliklerin ve tarihi gerçekliklerin- nasıl ortaya çıktıklarını, nasıl olgunlaştıklarını, nasıl ortadan kaldıklarını irdeliyoruz.

Ali ŞERiATi 317

Siz bu kitapla ya da bu ni_antıkla karşı karşıya kaldığınızca bu ni_antiğin din karşıtı olduğunu hissetniyorsunuz; tersine onunla toplunı_biliinsel, insanbilim_sel, ruhbiliinsel bir çözüni_leine ya da psikanalizni_ ya da tarih felsefesi veya sınıfsal çözünlleme vb. olarak karşı karşıya geliyorsunuz.

Bu yüzden bugün dinle savaşım, felsefe ve bilini_in elinden alınmış, toplurnbiliine ve ruhbilinle teslinl edilmiştir. Toplumı_biliin ve ruhbiliin de Din yalandır, Tam_ı yoktur. deni_iyor, taın tersine dinin esaslığına, onun değer ve önemine ve dinin tarihteki rolüne norml al dindarlardan daha çok dayanıyor ve dini, toplunbiliinsel ya da ruhbilim_sel veya insanbilimsel bir tez biçiminde biliinsel çözünllemeye tabi tutarak onu. nasıl ortaya çıktığını, nasıl olgunlaştığını, nasıl bir rolü ve zorunluluğu bulunduğunu ve insanların toplurnsal hayatlarında ne gibi büyük ve olurnlu etkileri bulunduğunu irdeliyor. Fakat sonunda çözümlleme olgunun kökenine inerken Tanrı'nın yerine toplumsal sistemi koyduğunu ya da gaybi etken yerine maddi bir etkeni oturttuğunu, bir risalet yerine tarihsel bir gerçekliği geçirdiğini görüyoruz. Örneğin

Durkheim'in, Bütün bilinler, bütün teknikler, bütün sanatlar ve ayrıca nı_antık, teknik ve sanat, dinin doğurduğu şeylerdir. İnsanlık tarihinde ortaya çıkıp da dinden kaynaklanı-nayan hiçbir şey yoktur.

dediğini, böylece fizik bilini_inin, inateınatik bilini_inin, astronomi_inin, jeolojinin, element bilgisinin, lduyanın nasıl dinden doğduğunu gerçekten ortaya koyduğunu görüyoruz. O, dinden nasıl kaynaklandıklarını belirlemek için hepsini dakik olarak inceliyor. Sonra da dini -onca şaşkırtıcı araştırma ve övgüden sonra- inceliyor ve dini, toplu ruhun özdeş ve dışsal cisiinlenişi olarak görüyor.

Dine karşı bir cephe alınaksızın böyle bir çözümlenmede bulunuyor. Böylelikle bugün, genel biçimiyle dini duyguyla ya da bir ölçüt olarak İslam'la savaşında materyalizmin, natüralizmin ve küfrün yükünlülüğü, fizikten, kimyadan ve felsefeden alınıp toplumbilime, ruhbilime ve tarih felsefesine verilmiştir.

Bu yüzden, bu çizgide yer alan bir öğrenci, Tanrı vardır, Tanrı yoktur, din yoktur, din hurafedir, din falan kişilerce üretilmiştir gibi bilinçli bir dinciarin kolaylıkla cevaplayabileceği yargıları söyleıneksizin ya da işitıneksizin, savaşıuna gerek kalınadan dinin, kafasından silindiğini ve yok olduğunu görüyor.

Buysa, her ne olursa olsun, toplumsal konular ve aynı şekilde imanlan üzerinde, düşünmeye değer bir konu olarak düşünen ve ona karşı inantıksal ve zamansal bilinç taşıınası gereken kirilselerin dikkat etınek durumunda olduklan bir olgudur. Bu hatırlatmadan sonra siz araştırıp bulabilirsiniz. Biz, dünyada bize karşı cephe alıştaki bu esas ve köklü değişikliği göreınezsek çok geç olacaktır.

Dolayısıyla şu soruyu sorınak istiyordum; Egzistansiyalizın -ki Marksızın' den sonra onu anlatacağın- ve Marksizm için, dersten sonra aşıağı salonda

serbest bir tartışma ve eleştiri oturumu düzenlese yeterli olmaz mı

318 İSLAM BİLİMİ

Egzistansiyalizm ve Marksizm' i, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda gündemde olan iki tarih felsefesi olarak bağımsız bir derste ele alacağım. Elbette bu, doğal biçimde programla gerçekleştirilmesi gereken bir ders değil [çünkü bunun bir yıllık işi var], bağımsız bir ders konusu olarak; bu iki öğretinin kapsadığı konulardan birini ele almak için değil, hem tarih felsefesinin tanınması, hem de bu iki öğretinin iyi tanınması için gerçekleştirilecek. Bu iki konuyu ele alırken Marksist ya da egzistansiyalist olmadığımı, ayrıca anti Marksist ya da anti-egzistansiyalist de olmadığımı, ancak Marksizm'i ve egzistansiyalizmi anlatan bir öğretmen olduğumu ve kendi çapımda, öteki dinleri ve öğretileri incelediğim gibi bu iki öğretiyi de inceleyen bir araştırmacı olduğumu belirtmek isterim. Araştırma ve öğretim görevi doğrultusunda her ikisinin olumlu ve olumsuz yanlarını, bugün dünyada söylendiği ve bilimsel çevrelerde ortaya konulduğu gibi ve kendi çapımda zihnime geldiği şekliyle, her iki yönünü de ele alınak durumundayım. Ancak karşıt öğretileri bile doğru tanıyan bir kimse kendi din! yükümlülüğünü yerine getirebileceği için, bunların doğru tanınması gerektiğini söylüyorum. Çünkü bir kimse sadece başka dinlere karşı ortaya konulan reddiyeleri okumuşsakendi inancının yükümlülüğünü yerine getiremez. Zira bütün bildikleri, o öğretilerin olumsuz yönlerine ilişkindir. Bu durumda da hem yargıları bilimsel açıdan değersizdir, hem de dinleyici onu ciddiye almaz. Çünkü başka öğretilere ilişkin yargılarının taassupla dolu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, reddettiği şey, onun dinleyicileri olan bizler için inandırıcı değildir. Çünkü red d etmeyi önceden kafasına

koyduğu şeyi reddetmelde olduğunu hissederiz [dolayısıyla bize inandırıcı gelmez]. Ya da böyle yapmayıp gerçekten araştırma yoluna gitmiştir, ama daha çok reddiyeleri okumuştur. Reddiyelerde -bütünüyle doğru olsa da- gerçeğin yarısı yansıdığı için bu durumda gerçeği tam anlamıyla tanıyamaz ve dolayısıyla reddetineye hakkı yoktur. Bu yüzden öncelikle, gerçeklikleri ya da öğretileri veya dinleri tarafsız olarak taruma kaygısı taşınmalı, sonra da onun karşısında cephe alış sorumluluğu duyulmalıdır.

Bir öğretmenin bu işi yaptığı, bir araştırmacının bu işi yaptığı gibi bugün İslam tebliğeisi de -ki İslam dinine göre herkes tebliğci olmalıdır- din dışı, hatta din karşıtı konuları mutaassıpça değil, araştırmacı ve bilimsel olarak ele almalıdır.

Dünyada yaygın olarak, bir hizbe ya da bir dine veya bir düşünce kanadına bağlı sözcüler, suçlama, dışlama ve olumsuzlama dışında karşıtı hakkında bir şey söylemez. İslam tebliğeisi böyle bir yolu izleyemez. Bu yol, tebliğ ve propaganda açısından yararlı olabilirse de bu yarar, çabuk, geçici ve yüzeysel bir yarardır. Siz, bu tür tebligat yoluyla, örneğin düşünsel ya da dilli taraftar ve hatta kendi dinlerinin şiddetli taraftarı olan, fakat din karşıtı bir ınakaleyle, bir kitapla ya da bir konferansla sahip olduklarını bütünüyle yitiren kimseler görmüşsünüzdür. Propagandacı tebliğ aracılığıyla direniş gücü oluşmaz. İnanç ve iman karşıtı düşünceler karşısında istikamet gücü, direniş gücü ancak dakik

AH şERiATi 319

bilimsel tanımayla oluşur. Bu tecrübe, Batı'ya gitmiş kişilerde çok daha somuttur.

Herkes bunun özdeş örneklerini görebilir. Oldukça mukaddes kişilerden kimileri kimi zaman Avrupa'ya gitmişler, ama bir ay bile dayanamamışlardır.

Fakat sıradan insanlar olan ya da bu tür işlerde o kadar başarılı bulunmayan,

ama din konusunda daha mantıklı ve daha dakik bir tanıyışları bulunan kişiler, kimi kurumların, örgütlerin ve bireylerin etkisi altında kitap okumuşlardır, dinî-bilimsel kitap okumuşlardır ya da onların araştırılan daha aydınca ve daha bilimsel olmuştur. Onların, din konusunda bir tür bilimsel tanıyışları vardır. Bunlar, o kadar da taassuplan olmadığı, kutsallıkla o kadar ünlü alındıkları halde oraya gitmişler ve orada kalmalarına ek olarak, daha güçlü bir inançla dönmüşlerdir. Bu tecrübe oldukça çok yaşamıştır ve bunun oldukça az istisnası vardır.

Dolayısıyla bugün Marksizm' de tarih felsefesini anlatacağım. Öğretinin kendisini ve toplumbilimini başka bir fırsatta anlatmaya çalışacağım.

MARKSiZMDE TARİH FELSEFESİ

Öncelikle, geçen hafta biraz değindiğim, ama tam olarak ortaya koyamadığım bir konuyu arz etmek istiyorum; Kimi bilimler, inançlar ve düşünceler [kurumlar], avamsılaşmanın 'kötü şanslılık şansı'nı elde ederler. Kötü şanslılık şansı, şunun içindir; Bir düşünce ya da bir inanç veya bir bilim, uzmanların kuşattığı alanlardan çıkıp toplunda ve kitleler arasında gündeme geldiğinde bir bakıma onun için bir şans ve başarı söz konusudur; toplumda büyük bir rol üstlenebilir. Ne ki bu yazgıyla birlikte bir de hastalık bulunmaktadır onu tehdit eden. Bu hastalığa yakalanmak zorunda olduğunu söylemiyorum, ama bu hastalık onu şiddetle tehdit etmektedir ve şimdiye dek çoğu düşünceler bu hastalığa yakalanmışlardır.

Bunla~, sahipsiz bilimler adıyla dört bölümdürler;

Bunlardan biri toplumbilimdir, biri sanat, biri siyaset, siyasi ideolojiler ve toplumsal konular, biri de hepsinden daha çok sahipsiz durumdaki

dindir. Kimilerinin, özellikle bizim dilimizle tanışık olmayanların yanlıgıya düşebileceklerini söyleyeyim. Örneğın kimi zaman İslam' dan ya da dinden söz ederken, konuşma tarzımdan, bir öğreti olarak dinden ya da bir din olarak dinin gerçeğinden veya toplum ve tarihteki dinden söz ettiğim anlaşılır. Bu ikisi tam anlamıyla birbirinden ayrıdır. İslam, siyaset tarihinde, toplumsal sistemler tarihinde, din! yönetim sistemleri tarihinde, yığınları, büyük düşünceleri, halka hizmet eden büyük kişilikleri bütün tarihi güçlerden daha çok kurban etmiştir. dediğimde İslam' dan bir din olarak söz etmediğim bellidir. Bu d urunda İslam' dan tarihte boy göstermiş olan bir gerçeklik olarak söz ediyorum demektir. Çünkü aynı yerde, tarih İslam' ırın kurban ettiği en büyük ve ilk çehrenin Ali olduğunu, İslam [tarih İslam' ının] eliyle yıkılan ilk evin Peygamber' in evi olduğunu söylediğimde bunu gösteriyorum demektir. Fakat yine de bir din³²⁰

iSLAM BiLiM

leyici yanlış anlayarak, Siz İslam aleyhine konuştunuz. diyebilir. Artık onun için bir şey yapılamaz. Evet, İslam aleyhine konuşuyorum, ama Ali' yi kurban eden, Ali' nin evini yıkan İslam aleyhine, din adına boy gösteren ve başka adı bulunmayan sistem aleyhine konuşuyorum. Emevi ve Abbasi hilafeti, tarihte İslami -dilli bir rejim- dir. Bize bakmayın; biz bu sistemin içinde bulunduğu sapmanın farkındayız ve onu İslam ve Kur' an adına kabul etmiyoruz. İnsanlık tarihi ise bu sisteme İslam sistemi diyor; tıpkı ortaçağda, onca cinayetler işleyen papalık ve kilise sistemine Hıristiyanlık sistemi. i dediği gibi. Bu, gerçeklik olarak dindir, oysa gerçek din başka bir şeydir. Gerçek olarak İslam, adı Ali olandır, Fatma olandır, Hüseyin

olandır. Gerçeklik olarak İslam'ın ise ilk dönemden nasıl bir tuhaf çizgiye doğru uzandığını ve o ilk nesilde ne denli yalnız olduğunu ve gerçek İslam'ın gerçeklik¹⁰² İslam'ına kurban olduğunu görüyoruz.

Avrupa' da kimi öğrencilere ne okudukları sorulurdu. Onlar da cevap verirlerdi; Fizik. Harika; ne okuduğu anlaşılıyor. Bir başkası derdi; Kimya. Üçüncüsü derdi; Tıp. Dördüncüsü Cerrahi, bir başkası da İktisat derdi. Ne okudukları belliydi. Kimileri, konusu bilim dallarından hiçbirine girmeyen tezler almışlardı. Bu kendine özgü bir tez konusudur. Hangi dala ait olduğu hiç belli değildi. Örneğin, İslam' da cenna.

Sonradan bunun toplumbilimin konusu olduğu anlaşılıyordu. Bir başkası, örneğin İran' da sünnet törenlerine ilişkin bir tez yazıyordu. Bilimsel, toplumsal vs. açısından ne yaptıklarına. ilişkin yazıyordu. Peki, bu hangi bilimle ilgili Sünnetoloji adlı bir bilim dalımız yok. Bu nasıl bir bilim Toplumbilimin olduğunu söylüyorlardı. Toplumun bunlarla ne gibi bir ilişkisi bulunduğu belli değildir_1ü3 Kimi konuların -ki bunlara tez diyor-

¹⁰² Bu özel bir terimdir Gerçeklik, dışta olan ve özsel-dışsal gerçekleşmesi bulunan şeydir. Fakat bu şey yanlış olabilir. Gerçek ise olması gereken, mantık açısından doğru olan, ama var olmamış olabilen, yok olabilen, azınlıkta olabilen, mahkum olabilen bir şeydir. Kerbela'da gerçeklik budur. Bunlar çok tuhaf şeylerdir. Ne kadar yüzeyseldir. Ne kadar da lafzl konulara kapılmışız. Her ikisi de aynı toplumda

oldukları, her ikisi de tek bir Risalet ve iman taşıdıkları, halkı da tek bir hedefe çağırdıkları halde neden

islam Peygamberi başarılı oldu da Ali başarısız oldu Sonra bu soruya cevap verecekleri yerde bir grup karşı çıktı ve Ali'nin asla yenilmediğini söylediler. Kimi, Ali yenildi diyebilir. Pek güzel! Bağışlayın.

Kerbela'da Hüseyin üstün geldi, onlar yenildiler. Şimdi bunun anlamı nedir diyorlar. Hayır, anlam ve hakikatte imam Hüseyin ve Hz. Ali üstün geldi. Oysa burada gerçek ve yanlışın değil, toplumsal ve tarihsel gerçeklikten söz ediyoruz. Bu ikisini kafasında ayırt edemiyor. Zihinler oldukça aciz kaldılar. Bu dört bölümün avamsılaşması nedeniyle, insanın vaktini hep dipnotlarla harcamasına yol açan açıklamalar yapmak gerekiyor.

103 Meşhed'de bir heyet kurulmuştu. [Şu, sine döven dini heyetlerden hani]. Meşhed'de ben ondan söz ettiğim sırada 117-118 tane dini heyet vardı. Hepsinin ayrı adı vardı. Fakat bizim imamlarımız on

iki kişidir, iki tane de eklenir bunlara. Böylece masumlar gittikçe on dörde çıkar. Dolayısıyla tamamına

on dört kişidirler. Ayrıca imamzadeleri ve onların çevresinde bulunan ve bizim için aziz, kutsal ve büyük olan kişileri de göz önüne alırsak yirmiye, otuza, kırka, elliye, altmışa dek çıkıyor. Ne olursa olsun yüzü geçmez. Bu heyet, kendisine ad koymak istiyordu. Nasıl bir ad kayacağını bilemiyordu.

Kendisine bir ad koyduğunda bakıyordu ki aynı adda başka bir heyet daha var. Hatta kimi zaman kimi şahsiyetlere ilişkin üç dört heyet vardı. Bu yüzden ad koymada çaresiz kalmıştı. Sonunda şöyle yazmıştı

Sair Şehitlere Erişme Heyeti

All ŞERiATi 321

lar- neyle ilişkili olduğu bellidir. Örneğin şu tez fizikle, kimyayla, tıpla, cerrahiyle, sanatla, sanatsızlıkla ilgilidir, deriz. Her halükarda hangi konuyla ilgili olduğu bellidir. Kimi konular da çeşitli bölümlerle ilgilidir.

Ne olduğu belli olmayan, hiçbir kayıt altına alınamayan ve bilimlerden hiçbirinin parçası alınayan bu çeşitli konuları, sığmadığı halde toplumbilimin içine yerleştiriyorlar.

Biri de sanattır; Sanat, hiç kimsenin onunla ilgili bir bilgisi olmadığını

söyleyen kimsenin bulunmadığı bir alandır. Hatta olaydan kesinlikle uzak olan biri bile en büyük sanat uzmanının karşısında kesin görüş belirtir ve bu görüşünde de diretir. Bu yüzden, bu tür sanatların hiç geçmişi bulunmadığı, bunun için hiçbir okulun açılmadığı, hiçbir eğitimin yapılmadığı İran' da, beş altı yıl içinde bir anda sanat dallarında binden fazla uzınan türedi. Baba Tahir Uryan'ın104 yöntemiyle; Kürt yattım, Arap kalktım. Hazineye girdi, çıktı ve alim oldu. Bu yöntem sanatın malıdır ve bunlardan her birinin yakasından tutup Bayım nerede öğrenim gördünüz Hacı kimdi Hangi okula gittiniz Nerede araştırmalar yaptınız desek hep olumsuz cevap verdiğini görürüz. Ancak rastlantı sonucu yüz kişi içinden iki üç kişi buluyoruz tahsilli olarak. Ona da rastlamıyoruz.

Çünkü bu tür sanat uzmanlarını genellikle kimse tanımaz; ünlü değildirler. Fakat ünlüler bir anda kaynayıverir. Çünkü sanatın belirli bir s nun yoktur.

Bir başkasıysa, ideolojik ve siyasi konulardır. Bu konuda görüş belirtirken, ya da ona inanırken, hatta şiddetle onu desteklerken veya o ideolojinin karşıtına karşı çıkarken, kimse bu konu beni aşıyor demez. Bu durum genel olarak ideolojilerde özellikle siyasi ideolojilerde kişinin tanınışı, inancı ve iddiası, o kişinin o ideolojinin temel kitaplarından en azından birini okumasını gerektirmez. Dün gece İran dergilerinden birinde bir makale [Bu inakalenin yazarı kesinlikle olayı kavramamıştır; örneğin sadece Fransızca bilmektedir ve Marksizm'le ya da egzistansiyalizmle ilgili bir makaleyi çevirmiştir. Bu, Farsça bildiğimiz için gidip Avrupa' da İbn Sina'yı anlatmamıza benzer.] okuyup bugün ona inanan kinseler gördüm. Oysa burada herkes, benim işimin bu olduğunu bilir. Ya da eğer bir alanda uzmansam, uzmanlığım bu konuda ve bu alandadır. On yıldır ders veriyorum; yirmi yıldır da çalışıyorum, araştırıyorum. Tıpkı bir öğrenci gibi çalıştım. Sonra bir görüşü -kişisel görüş belirtmekle ilgisi yok bunun; çünkü böyle olsa, senin görüşün yanlış, benimki doğru denilebilir- örneğin, Sartre bu inancı taşunaktadır ve kitabında şunu söylüyor, diye anlatırım. Bu, artık bir bilgi meselesidir, karşıtlık ve yandaşlıkla ilgisi kalmamıştır bunun. Sonra biri gelip, Hayır diyor. Soruyorum; Neye dayanarak hayır Ben bunu L'etre et le neant [varlık ve yokluk]'ın kendisinden aktardım. Sen ne diyorsun, neye daya-

narak hayır Diyor ki; Haftalarca önce bir dergi yayımıandı ve orada Sartre'ın mektuplarından birinin çevirisi vardı. Onu okudunuz mu Orada konu böyle değil. Beni gazeteye havale ediyor, hem de benim söylediklerimi olumsuzlamak adına. Bu, artık çok tuhaf ve garip bir şey. Sonra da, o makaleyi okuduğu için, kendisini bu işin hocalığı yapan benden daha otoriter sayıyor. Bu artık gerçekten yüzsüzlük.

Biri de dindir. Dinin yazgısı, bunların hepsinden -bu açıdan- daha kötüdür.

Çünkü din fitri'dir, uzmanlıkla ilgili bir konu değildir ve doğrudan doğruya insanın duygu ve ruhuyla ilişkilidir. Her insan bu duyguyu taşır; ister bedevi biçimde, ister medeni biçimde, ister sapmış biçimiyle, ister doğru biçimiyle, fark etmez. Bu, Adem'in insan oluşunun derinliğinden kopup gelen ve her zaman varlığını koruyan bir duygudur. İnsan varlığı dünyada var olmaya başladığından beri bu duygu izlerinin var olduğunu görüyoruz. Tarih de insanın başının üzerinde çatısı olmadığı, yani henüz evi bulunmadığı zamanda bile dininin olduğunu, yani mihrap ve tapınağın insanlık tarihinde evden önce oluşturulduğunu göstermektedir.

Evden önce tapınağın yapılmış olması ve çok daha sonra tapınaktan birkaç bin, belki de on binlerce yıl sonra evin ortaya çıkması konusu çok önemli bir konudur. Yani tapınak, dünyada mimariden önce varlık kazanmıştır. Din, kimi zaman özel bir din olarak söz konusudur.

Dinden iki anlamda söz ediyorum; Kimi zaman dinden, onun bir tür fitri duygu olan genel kavram ve anlamı olarak söz ediyorum. Kimi zaman da din!, özel bir din öğretisi adıyla ele alıyorum ki burada şirki de tarihsel

açından din kısmından saymak gerekir. Ayrıca küfür dediğimiz şey de dinlerden biridir; kısacası sapmış ve batıl dinler küfür dinini oluşturur. 105

Duygudaki din genel bir konu olduğu için, kendiliğinden uzmanların ve birikim sahiplerinin tekelinden çıkar ve doğal olarak halkın arasına girerek genelleşir. Buysa dinin en büyük ayrıcalıklarından biridir [bu konu çok dakik bir konudur].

Bu yüzden ben, dinden söz etme hakkım, dinle ilgili formasyonları ve uzmanlıkları olanların taşıyabileceklerini söyleyenlerin yanında yer almak istemiyorum. Dinin bilimsel yönlerinin bilim adamlarının ellerinde olması gerektiğine elbette inanıyorum. Ben gelip burada fıkıhla ilgili konuşsam, benim orta halli bir akıl sahibinden ve orta halli bir uzmandan daha aşağı bir derecede olmam doğaldır. Ben bunu yapmıyorum, kimse de bunu yapmamalıdır. Ben fıkıh alarında uzman olsam ve dinin yönlerinden biri konusunda, örneğin İslam tarihi konusunda konuşmak istesem, benim söylediklerimin bir değeri olmaz. Çünkü alan farklıdır. İslam tarihi konusunda, bu alanda hiç bilgisi olmayan sıradan bir insanın konuşma hakkı olmadığı gibi kelamcı olan birinin de, fıkıhçı olan birinin de İslam tarihinden söz etme hakkı yoktur. İslam felsefesi okumuş bir filozo-

105 Bir din öğretisi, özel inançlardan, belirli bir dünya görüşünden ve aynı şekilde ister okula giderek, ister genel biçimde -genel kültür olarak- öğrenilmesi gereken belirli hükümlerden oluşan bir dizgedir.

Ali ŞERiATi 323

fun da İslam tarihinden söz etme hakkı yoktur. Buna koşut olarak, İslam tarihçisinin de İslam felsefesine ilişkin konuşma hakkı yoktur. Bunlar,

dinin uzmanlığa giren konularıdır. Fakat bir ideoloji olarak -ki bundan söz ettim- bir inanç, bir iman, bir düşünüş, düşünce temeli, düşünce esası olarak din, uzmanlıkla ilgili değildir. Bunun uzmanlılda ilgili olduğunu söyleyen herkes, konuya İslam'ın kendi görüşünün tersine bakınakta ve tebliğ etmektedir. İnanç esasları -adını bugünün diliyle ideoloji koyduklarım- içtihat esasları olup her birey kendisi içtihat etmek durumundadır.

Her kişi, sıradan bir işçi de olsa, farz-ı ayn olarak kendi beyin ve bilgi kapasitesince kendisi, bir seçime, bir tür düşünsel kesinliğe ulaşmak durumundadır.

Öyle ki Ben bu konuyu, hoca söylediği için ya da başkan söylediği için veya alim söylediği için değil, bu düşünceyi mantıklı bulduğum, doğru olduğunu hissettiğim için kabul ediyorum; kim söylemiş olursa olsun son seçim benimdir. diye hissetmelidir. Bu durumda dinin, hem her insanıninalı olan dilli bir duygu olduğunu, hem de bir öğrenim geçmişleri bulunması gereken ve bir alanda eğitim görünüş olmaları gereken uzmanların malı olan bir tür dini uzmanlık olduğunu ve ayrıca dinin, bir tür bilinç [dini, fitri ve içgüdüsel bir duygu gibi değil] olan dini bir ideoloji olduğunu görüyoruz. Fakat bu bilinç, uzmanlıkla ilgili bilimsel bir bilgi değil, genel akll bilgidir. Bu, dini duygu ve içgüdü anlamındaki dinle dini uzmanlık alanları anlamındaki din arasında bir ulandır;

Dini bilinç, dilli şuur ya da dini tanıyış. Bir İslam-bilimci, ne İslam alimleri arasında yer alır ne de dini imanları bulunan mü'minler [genel anlamda] arasında yer alır. Müslüman olan herkes İslam bilinci olmak durumundadır. Bunlar uzmanlık değildir; her Müslüman İslam'ı bilmek durumundadır.

Eğer böyle değilse gerçek anlamda Müslüman değildir. Taklidi

ve içgüdüsel değil bilinçli İslam-bilimciden söz ediyorum. Dini genel olarak içgüdüsel ve duygusal bir yönü bulunduğu için, dini bilinçle ve hatta dini iliririlerle [ki bu ilinler bir tür doğrudan tanıyışı gerektirir; ister uzmanlık tanıyışı olsun ister genel tanıyış olsun, her durumda da inceleyip araştırmayı gerektirir] kanştırılır ve herkes, özel bir din konusunda, en küçük bir bilgisi bulunmaksızın -çünkü o dine inanmaktadır- sadece görüş belirtmekle, hüküm vermekle kalmaz, hem bilinç açısından, hem tanıyış açısından ve hem de bilimsel birikim açısından kendisinden yüz kat üstün olsa da herkes hakkında kuşku duymadan yargıda bulunma, herkesi mahkum etme ve hatta gücü yeterse bütünüyle yok etme hakkını kendisinde görür; bu konuda kuşku duymaz.

Burada yanlışlığın nedeni, bu ikisinin birbirine benzemesi ve insanın bunları birbirine karıştırmasıdır. Birincisi, içgüdüsel yön taşıdığı ve hemen genelleştiği için, genelleşince de avamcılaşıma hastalığına yakalandığı için, ikincisi de halk şu iki olguyu birbirinden ayıramadığı için bu yanlışlığa ortaya çıkar; Bu iki olgudan biri, dini coşku, ötekisi de dini bilinçtir.

Bu ikisinin birbiriyle Hintisi yoktur; bunlar iki ayrı alandır. Fakat bu ikisi

324 İSLAM BİLİM

kafalarda karıştırılmaktadır. Dini coşkusu bulunan kimse, dini bilincinin de bulunduğunu sanmaktadır. Dineya da dini kişiliklere, dini sloganlara ve dini geleneklere şiddetle inandığı için, bunları tanıyışına ilişkin yalancı bir duygu ve tasavvura erişir. Tanıyışla ilgili yalancı duygu, bireysel konularda da vardır. Örneğin bir kimsenin bir bireye, bir yazara, bir düşünüre, bir şaire ya da başka bir kişiye ilişkin konuştuğunu, ama bu konuşan

kişinin ne şiir bildiğini, ne bir şey okuyabilecek güçte olduğunu ve ne de yargıda bulunabilecek biri olduğunu görüyoruz. O, hiçbir iş de yapmamaktadır. Aına filan yazara karşı olduğunu ya da onu desteklediğini söyleyen birinin karşısında görüş belirtmektedir. O, neyi temel alarak görüş belirtmiştir Bir yazıyı anlayamadan, hiç şiir tanımadan bir düşünüre ya da bir yazara veya bir şaire ilişkin kesin görüş belirtme hakkını ona veren şey nedir Komşusunun şair olması dışında hiçbir şey yoktur ona bu hakkı veren; Biz, otuz yıldır beyefendiyle komşuyuz.

Bir zaman, benim öğrencilerimden olan bir kaç arkadaş, Meşhed Kütüphanesi'nde yani Astane Kütüphanesi'nde bulunuyorlardı; başka kişiler de vardı orada. Bunlar benim hakkımda konuşuyorlardı; örneğin şu konuda şöyle diyor, şu konudaysa şunları söylüyor vs. şeklinde tartışıyorlardı.

Bir kişi de orada oturmuş çalışıyordu. Kesinlikle bu tipten değildi.

Yaşlı ve muhterem bir kişiydi. Bir süre kulak misafiri oluyor, bakıyor ki benim adım geçiyor, bunların bir tür coşkuyla tekrar edip durduklarını ve oldukça ciddi konuştuklarını görüyor; bu kişi dönüp, Siz kim hakkında konuşuyorsunuz diye soruyor. Falanca hakkında diyorlar.

Şu Meşhed' deki Ali Şeriatî hakkında ını konuşuyorsun uz diyor.

Evet. diyorlar. Cevap veriyor; Biz, kın hakkında konuştuğunuzu anladık.

Bunun görüşü şöyledir, Massignon'un görüşü şudur, Jean Paul

Sartre şöyle der, Ali Şeriatî şunu söyler. Bir süre önce evlerine gittiğimizde bize çay getiriyordu.106

106 [Asıl konudan uzaklaşıldığını düşünerek Şeriatî'yi eleştiren bir dinleyiciye cevap olarak] Bunlar gereklidir ve gerekli oldukları sonradan anlaşılır. Şunu bir keresinde de söylemiştim Ben, resmi olan

üniversite dershanesinde bile derslerin şu zaman dilimi içerisinde, sınavların da şu zamanda yapılmasını

planlayan programlara uymazdım. Şimdi burada artık özgürüz. Hem siz özgürsünüz ve dönem sonunda bir yere gelme yükümlülüğünüz yok, hem de ben özgürüm. Çünkü ne dönemimiz var ne de başka bir şeyimiz. Aslında ne istiyorum Hemen ilk baştan, taşıdığım inanç için, benim öğrencim ya da örneğin fikirdaşım ve yoldaşım durumundaki kişileri bu yola çekmek isterneyişim -hedefimin bu olma~

yışı- bir yana, aynı şekilde, kafamda bulunan ve kitaplardan devşirdiğim bilgileri en kısa zamanda sizin

kafanıza aktarmak da istemiyorum. Bu benim işim, ama hedefim değil. Kendim, hayat tecrübem, öğretmenler

konusundaki yargım, onlardan kimilerinden övünç duymam nedeniyle ve o öğretmenin

benim düşüncemdeki risaleti, taşıdığı rol ve kendi dönemimde, bir öğretmen olarak taşıdığım ayrı duygu ve rol doğrultusunda bir hedef taşıyorum.

Ben, bana bir sürü bilgi aktaran öğretmenlerden çokça övgüyle söz etmem. Çünkü bu bilgileri kitaplardan

ya da başka öğretmenlerden de edinebilirdim. Fakat hafızamda değil varlığımda, bilgilerimde değil

kişiliğimde değişiklik ortaya çıkaran; başka bir deyişle bana düşünmeyi öğreten kimseler benim övdüklerim,

kendilerine borçlu olduklarımdır. Onlar düşünceleri beynime aktarmış değildirler; onlar düşünmeyi

öğretmişlerdir. Bana, görme sanatını öğretmişlerdir [öğrendiğim kadarıyla öğretmişlerdir]. Yoksa

Ali ŞERiATi 325

Bu dört bölümünde yer alan ikinci konuya şudur; Bunlar, avam içine

girince 107 avanlaşma hastalığına tutulurlar ve bu ideolojilere inanmak ya

da inan beslenir. ek veya bunlara ilgi göstermek ve yakınlık ile bunları

tanımak birbirine karıştırılır. Şu anda bizim. en büyük tutsaklığımız alıın

değil, cahil mü'mine aittir. [Toplunun aydın bu hastalığın farkına varıncasına]

iş isten geçebilir.] Bu hastalık, Şiiliğe ya da İslam' a iman beslemekle

gerçeklikleri, tarihi ve hakikati taumayı birbirine kanştırır ve

soyu·a da direnen, zarar veren ve düşünanın aracı durunu·una gelen cahil

mü' minin hastalığıdır.

Bu gerçeklikler, tanınması gereken en acil gerçekliklerdir. Düş inan,

cahil mürninden imanı yok etmek için hep yararlanmaktadır. Herkes onu

tanıdığı ve onun karşısında herkes elbirliği ettiği için kendisi sahneye

çıkamadığından bu yolla işini yürütmektedir ve bu durumda da hein

daha etkili hein de daha nı·asrafsız olmaktadır. Böylece bu tür müminler,

onlar kendi gördüklerini bana aktarıp tanıtmış değildirler. Şu bir iki saatte, şu üç dört ayda, bu derslere

başladığım bir yıl içinde bilgilerinizin oldukça arttığını hissediyorsanız, işimde başarılı olamamışım

demektir. Yok, eğer biri, bu bir yıl içinde, bu derslerin olmadığı geçen yıla göre, kafasında çıkarım,

bakış, konuları değerlendirme, olgulara bakış biçiminin değiştiğini hissediyorsa, işimde başarılı olmuşum

demektir. Dolayısıyla siz beni, gelip bir metni okutan ya da birtakım öğretileri size tanıtan bir

öğretmen olarak algıyorsanız, ben başarısız olmuşumdur. Ama ben, bu öğretileri A'dan Z'ye dek tam

anlamıyla ortaya koymamakla birlikte bilgilerde değil akletme biçiminde, okunacaklarda değil okuma

biçiminde, her durumda da hissetmede, ince düşünüşte, kılı kırk yarmada, yeni bir söyleyiş bulmada,

kafalarda bulunan orijinal konular dizgesinde yeni bir konu 'avlama'da -bu güçlülükle- etkili olmuş bir

kişi olarak beni algıyorsanız, bu etki az da olsa ben bu ölçüde başarılı olmuşumdur.

Kimi yazılarımda, öğrenci-öğretmen ilişkim olmayan, ama mürit-murat ilişkisi bulunan kimi hocalardan

övgüyle söz etmekteyim. Ben, müritliğe karşıyım, ama böyle bir ilişki vardır ve hayatımda, var oluşumda

ve akletmemde kendilerine borçluluk hissettiklerim bulunmaktadır. Onun ayak izini ve işini aklımın

üzerinde görüyorum. Hafızamda yoklar, ama akletimde varlar [bu ilişkidir]. Ben bu yolda bir iş yapacağımı

umuyorum. Şunu yapmak gerek Bir kimse iki ay, üç ay, dört ay ya da bir yıl içinde bu programı görse [şimdi konu ne olursa olsun], ideolojik bir kitaba [Marks'tan, Sartre'dan, Pareta'dan ya da başkalarından]

ya. da örneğin dini bir kitap, islami bir kitap, Şii bir kitap ya da din karşıtı bir kitaba baktığında, kitabın nasıl başladığını, nasıl çözümlemede bulunduğunu, nasıl sonuca ulaştığını, ne tür bir direniş gösterdiğini, nasıl kabul ettiğini ayırt edip kitabı kuşattığını duyacaktır. Böylece iki üç sayfa geçmeden

kitap ona egemen olmayacaktır. Ben işimde başarılı oldum. Ancak bu öğretilerin tümünü başından sonuna dek yıkanmış, süpürülmüş ve tertemiz biçimde, sınıflarda verilen dersler yoluyla öğretmek benim için bir değer taşımaz. Örneğin Karl Marx, filan yerde, şu tarihte doğdu, şuraya gitti, şöyle şöyle

oldu, kitaplarını şöyle yazdı, neler söyledi, sonra bunun değerlendirilmesi; ardından başka bir öğreti, sonra yine başka bir öğreti. Bu yolla yetmiş öğretiyi anlatırlar. Biz de öğreniriz, tam not bile alırız. Fakat

yetmiş birinci öğretiye varınca da gene aciz durumdayız, onu okumamışızdır, yine karşısında bir avam gibi düşünmekteyiz. Fakat öğretileri bize tanıtaeakları yerde, öğretiyi tanıma yöntemini bize öğretseler

biz öğretileri doğru tanıyacağız. Tıpkı Rousseau'nun söylediği gibi insanlara yolu, planı öğretmeyin, onlara görme sanatını öğretin; kendileri yolu öğreneceklerdir.

107 Bu konu, bir kitapta yazılmış bir konu değildir. Bu, kitaplarda bir ideolojiye ilişkin bin yaygın görüşten

alınmıştır. Değeri fazladır. Çünkü görünüşte, muhterem bir bilim adamının oldukça bilimsel ve ünlü görüşü değilse de bizim şu anki toplumsal gerçeklerimizle, ideolojimizle, inançlarımızla, aydınlarımızla,

karanlık kafalarımızia savaşa tutuşan bir konudur. Bunlar, toplumsal gerçekliklerdir. Bu konuları göz önünde bulundurmak açık görüşlülük ve aydınlık adını taşır; sonra ne öğrenirsek bilgin olmaktır.

Aydın

olmak, bilgin olmaktan apayrı bir şeydir.

326 İSLAM BİLİM

dilli coşkuyla din! bilinci birbirine karıştırmaktadırlar.

Başka alanlarda da böyledir. Sanat konularıyla ilgilenen ve örneğin

sinemaya çok giden biri, sinema ya da film konusundagörüş belirtmede,

kendisinden daha az sineınaya giden kişiden daha hak sahibi sanır kendisini.

Bunları birbiriyle karıştırır. Başka bir konu da -bu da başka bir

gerçekliktir- çoğunlukla bu öğretilerin, bu dört alanın, dostların kurbanı

olması ve ardından da düşmanları memnun etmesidir. Ne söylemek istediğime

dikkat ediniz; Bu ideolojilerden kimileri avami olunca partizana

kavuşur. Einstein'ın bağıntılılık kuramının bilginlerin arasında karşıtları

ve destekçileri vardır ama artık savaşımı yoktur. Artık birinin gelip, savaşım

vermesi ve Einstein'ın bağıntılılığı ya da Darwin' in kuramı için hayatını

feda etmesi söz konusu değildir. Fakat bu ideolojilerde genel cepheleşme

iki safta ortaya çıkar; Saflardan birinin genel partizanı vardır. Bu

partizanlar genel oldukları için genellikle onların öğretilerine ve ideolojilerine

ilişkin algıları dakik bir tanıyışı içinde barındırmaz. Bunlar bu

ideolojiyi ya da bu ideoloji sahibini savunma adına bu öğretiye ve bu

öğreti sahibine en büyük darbeyi indirmektedirler. Bir gerçek ve bir güç

için en büyük tehlike, bu öğretiye yanlış ve cahilce savunmaktır.

Sırtımız ve duygumuz üzerinde bundan daha canlı ve ağır bir gerçeklik

daha var ındır Şu anda boğuşup durduğunuz konuların, Şiiliği,

imameti, velayeti ya da Hz. Ali'yi ve ruhanilik makamını savunmak adına

başka bireylere, başka kurumlara ve başka düşünce cephelerine şiddetle saldırıldığını, kimi belirli kişilerce yazılmış bu kitaplarda, bir takım bireylere sövüldüğünü, suçlamalar yöneltildiğini -din en basit düzeyde var olsa bunu yapana had vurulması gerekir- ve sadece kaynağının belirtildiğini görüyoruz. Adıyla sanıyla gerçek anlamda küfür, hırsızlık, faizcilik ve hıyanet suçlamaları yöneltiliyor. Bu tutumun edepsizliğini ortaya koymak için insanın Müslüman olması gerekmez. Hayvandan üstün bir varlık böyle bir şeyi yapmaz. Çoğunlukla örneğin baştan sona dek bir kuruma ya da bir takım kişilere veya bir yazara sövgüye hasredilmiş filan kitabın o kuruma ya da bireylere düşmanlığının olduğunu ya da onları hırpalamak istediğini sanırlar. Oysa bunun tersine daha çok ve bundan öncelikli olarak, inandıkları öğretiyi savunmak için kalemlerini kullanan kişileri, grubu, dini ya da görüşü çökertmek istediklerine ve onu halkın, aydınların ve gençlerin kafasında mahvetmeyi amaçladıklarına inanıyorum. Bu, sadece isim olarak filan aydının ve bireyin ya da filan kitabın veya filan kurumun yahut filan kurumların çökertilmesidir. Çünkü herkes bu kitabı okuyup baştan sona kötü düşünce, kin, yalan, iftira ve sövgüler ile dolu olduğunu görmektedir. Onun yazısından, eleştirdiği kitabı yeterince okumadığı ve dinin ya da kültürün ya da mezhebin ve bir grubun dili olduğu, bunları savunma adına filan yazara, filan kitaba ya da filan düşünce grubuna saldırdığı anlaşılmaktadır. Bu okuyucu, o grubu mahkum etmeden önce, savunulan grubu mahkûm olarak görmektedir.

All ŞERiATi 327

Konuyla ilgili yeterli bilgisi bulunmayan, aslında bu grubun savunucusu

olinayan, kesinlikle bu işi yapma hakkını taşımayan, resmiyeti bulunmayan, işi ve ilgi alanı başka olan ve şimdi de başka olan bir okuyucu, bu kişinin aslında bir meslek adamı olduğunu bilmeyen bir öğrenci, bir kitabı okuyup, bu kitabının onca sayfasının -örneğin yüz, beş yüz, yedi yüz sayfasının- ne olursa olsun bir oranda bu toplumda bir aydın grubunun ya da bir katım kuruluşların ilgisini kazanmış kişilere ya da kuruluşlara sövgüyle dolu olduğunu ya da toplumun en azından bir yazar ve bir kültür adamı olarak kabul ettiği birine sövgüye hasredildiğini görmektedir.

Bu kişileri ya da bu kitapları din adına algılayan ve dinin aydın çevrede gündeme getirilebilir olduğunu, gündeme getirildiğini gören aydınlar, böyle bir insanın, din adına toplumunda herkesçe kabul edilmiş bu grubu savunduğunu görmektedirler.

Marksizm' i, egzistansiyalizmini ya da günümüz dünyasının ideolojilerini bilen, Romain Rolland'ın, örneğin Büyük Fransa Devrimi'ne ilişkin kitaplarını ve seçkin eserlerini okuyan ve o düzeyde düşünen bir aydın, velayet, imarnet ya da ruhanilik adına veya İslamın Dini adına ya da Şiilik adına böyle bir mantığın, böyle bir tavrın, böyle bir bilincin, böyle bir edep ve terbiyenin savunulduğunu ve bunun, bunların mantık ve dayanakları olduğunu, bunun bu grubun ya da bu dinin kaleim sahibi olduğunu görünce bu dini mahkCının etmektedir. Aslında bu savunmalar, çoğunlukla, kazandığı bu şekliyle, kendilerine karşı bu kitapların yazıldığı kişileri çökertmek için oluşmamıştır. Onları savunmak adına bu şekliyle savunulan kişileri rezil ve mahkum etmek için ortaya konulmuştur. Bizim gibi, Şiilik mantığının bu olmadığını bilmeyen herkes, yayımlanan

bir bildirinin din! bir tavır taşıdığını ve bizim grubunuz gibi bir gruba karşı kaleme alındığını görmektedir. Bu bildirinin ardında birinin kalemiyle bize şu şekilde sövülmektedir; Niçin şunları söylemedin Öyleyse Şii değilsin. Niçin şu konuları yazmadın Bu sövgüleri niçin bize yöneltiyorlar Şu bir gerçek ki örneğin, bana sövmesi beni çökertmek için değildir. Ben kimim ki çökertileyim Benim ya da bir kuruluşun çökertilmesinin ne değeri, ne etkisi olabilir Toplum üzerinde ne etkisi olur Bu çökertilmenin nedeni, Şiilik mantığının dünyada rüsva olmasıdır. Çünkü Batı sömürü dünyası, avami İslam karşısında bilinçli İslam' dan ve Sünnilik karşısındaki bilinçli Şiilikten korkmaktadır. Çünkü Sünnilik, başlangıçta devlet İslam' ıydı. Şiilikse Safeviler dönemine dek halk İslam' ı olarak kalmıştır. Bu yüzden, dünyada yazılan ve İslam'ı konu alan en büyük ansiklopedi olan İslam Ansiklopedisi'nde [Blachere'in deyişiyle Hıristiyanlığın, kendisi hakkında henüz böyle bir ansiklopedi yoktur] Şiilik maddesini Hıristiyan Lammens' a veriyorlar; doğubilimciliğin ineydana geldiği şu birkaç yüzyıl boyunca Şiiliğe karşı ne Doğu' da, ne Batı' da, ne geçinşte, ne de şimdi ondan daha kinci biri yoktur. Lammens, Muaviyeci bir kişidir. Hiçbir Vahhabi bile Ali'ye İmam Cafer Sadık'a, Şiiliğe ve İma328

iSLAM Bilim

mete düşmanlıkta bu kişiden daha mutaassıp ve kinci değildir. Bu ansiklopedinin Şiilik maddesinin yazılması işini bu kişiye veriyorlar. Niçin böyledir Çünkü Müslümanlar arasında Şiiliği savunmak adına Şiiliğin mantığının şu olduğunu göstermek istiyor; Suçlama, sövgü, lanet, nefret, hiçbir mantıksal dayanak ve belge olmadan karalına. Her aydın için şu

çağda kabul edilmesi, bulunduğumuz çağın ideolojilerini kabul etmekten

daha kolay olan ileri bir görüş değil bu. Bu düşünceyi ya da bu grubu savunmak; ruhanilik adına bu gücü aydınların ve aydın karşıtlarının huzurunda tanıtmayı, okumuş kimseleri bu güç karşısında cephe almaya zorlamayı ve onunla karşı karşıya bırakınayı amaçlamaktadır.

Düşmanın yıllardır yanında taşıdığı, sıradan insanların ve sıradan okuyucunun da bunun ruhanilikle hiçbir ilgisinin bulunmadığını, resmiyet taşımadığını bilmediği bir plandır bu. Oysa bizim Şia ruhaniliğimiz, ortaya çıktığı tarih boyunca, karşımızda duran şu coğrafya içinde, öteki mezheplere oranla en bağımsız resmî mezhebi gruptur. En bağımsız kelimesini üstüne basa basa söylüyorum. Bağımsız, her yere musahhat olmak isteyen, herkes üzerinde mutlak düşünce, kültür ve insani değer saltanatını ve önderliğini ele geçirmeyi amaçlayan Batı kültürü karşısında tek direniş noktası olan tek kültürdür. Yine de bu bizim hiç eleştirilemeyeceğimiz anlamına gelmez. Hayır, bunu söylemek istemiyorum; bunu ancak körü körüne mürit olanlar benimser. Böyle bir şeyi kimse beklemez. Yine 'İtiraz Mezhebi Bekleyiş' te yazdığım gibi, eğitim sisteminde ve şu anki toplumsal ve kültürel gruplarda Ali gibi çehreler olacaksa yine bu gruptan çıkacaktır ve yine kapısı Batı hayat tarzının, Batı ideolojisinin ve Batı kültürünün yüzüne kapalı olan tek yer de burasıdır. Böyle bir güç ortadan kalkınalıdır, topluında güçsüz kılınmalıdır. O nasıl güçsüzleştirilebilir Kisrevi gibi kişiler yeniden ortaya çıkıp ruhaniliğe saldırırsalar ya da resmen ruhaniliği çökertseler, bu gücün daha da güçlendiğini tecrübe göstermiştir. Çünkü burada iman ve düşünce ineselesi vardır.

İman ve düşünceye baskı ortamında varlık kazanır ve kitle içinde hepsinden ve her zamankinden daha fazla nüfuz kazanır. Ayrıca Şia ruhaniliğinin özelliklerinden

biri, onun halkın içinde, halkın arasında olması, iktisadi ve sınıfsal kökeninin ve toplumsal makamının kitle içinde olmasıdır. O, daha çok bu derinlikte köklenmektedir. Öyleyse en güzel yol, ona saldırmamak, tam tersine onu savunmaktır. [Savunan kişiyi artık olumsuzlamak olmaz, kendi canını, hayatını savunmuştur] En kötü mantıkla, en uygunsuz dayanakla, en çirkin anlatırola o savunulmalıdır ve aydınlara bunların her yararlı işe, her etkili eyleme, her yeniliğe, dinin yararına da olsa karşı olduklarını göstermelidir. Bu, aydın neslimizde, çarşı aydınlarımızda, üniversite aydınlarımızda, bu güce karşı oluşması gereken en iyi yargıdır. Böylece her ikisi birlikte güçsüzleşmiş ve birbiriyle savaşınla uğraşmış olacaktırlar. Böylece, gelenekset kalıtsal ve Safevi şekliyle geri olduğu kadar Alevi ve bilinçli şekliyle -bence- en aydın, en harekete geçirici, en yeni ve en ileri ideoloji olan Şiiilik, zayıfAli ŞERiATi 329

lamış olacaktır. 10B Böylelikle dinler ve kişilikler, bu tür savunuşların, cahil dostun savunuşunun ya da dost toplumdaki akıllı düşmanın münafıkça savunuşunun kurbanı olurlar. İdeolojiler de böyledir.

Schweitzer'ın söyleyişiyile sosyalizmin Batı'da yediği en büyük darbe [oysa sosyalizm Batı' da ortaya çıkmış ve hızla, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında büyük bir kılığa bürünmüştü, hatta merkezi de İspanya olmuştu], toplumun en geri kanatlarının, sosyalizm lakabını adiarına eklemeleri ve sosyalizmi yanlış bir şekilde savunmalarıydı. Böylece sosyalizm bu denli güçsüzleşti. Sosyalizmi yanlış savunarak o şekle soktular ki, hem en geri kanatlar bu aldaticı güzel perdelerin ardında gizlendiler ve halk onları tanıyamadı ve arkalanndan bile gitti, hem de bu kanadı, onların rol ve eylemlerini bilenler, onların tutumlarını, faşizmin pisliğini, sapkınılığını ve cinayetini sosyalizm diye algıladılar; böylece sosyalizm kafalarda

çöktü. Onlar için her ikisi de yararlıdır. Hitler gibi bir adamın da hizbinin adını nasyonal-sosyalizmin koyduğunu görüyoruz. Bunların başka bir şansları daha vardır. Bu şans, ele geçirdikleri büyük başandan ibarettir. Bu şans ve başarı, sahip oldulardan düşmanlarının ürünüdür. Geri dost bunlara şiddetle darbe inciirirken aşağı düşünen da bunlara karşı düşünlükta bunları ortaya çıkarınakta, bunlara varlık kazandınnakta ve bunların haklılıklannın delili ve belgesi olmaktadır. Bu, çoğunlukla tanımadıkları bir nimettir ve hepsi nimeti sadece dost ve yandaş olarak algırlarlar. Oysa kimi zaman Allah, en büyük nimetlerini oldukça hakir ve kötü düşünenlar biçiminde gönderir ve Allah, hiç kimseyi bu nimetten yoksun kılmasın.

Üstad Emin, Pakistan' dan döndüğünde onun hizmetinde olabileceğimizi umuyoruz. Burada bir konferans vermesi kararlaştırılmıştı. Hem biz, onu dinlemeyi özleiniştik, hem de kendileri anlatımına çok özen gösterirdi. Çünkü tam anlamıyla bilinçli ve aydın bir insandır. Özellikle şöyle diyordu; Ben, öğrencilerin buraya gelmelerinden çok mutluluk duyuyorum ve bu konferansı onlar için verineyi çok istiyorum. Bir keresinde onunla bir yerde oturmuşuk ve ben başkalarıyla konuşuyor ve arada ona tercüme ediyordum. Fakat bir an gördüm ki olağan dışı bir tavır takınarak bana karşı olağanüstü bir yakınlık ve büyüklük gösterdi. Orada, İ~ardeş ve Şii olma sorumluluğu konusu üzerine konuşuyordun. Peygamber ailesinin asaletinin ne olduğu konusunu ortaya koydum. Bu asaletin Peygamber' e intisaptan kaynaklanmadığını, bu asaletin kendilerine intisaptan kaynaklandığını anlattım. Örneğin, Kuzey kutbunda İslam Peygamberi'nden on bin yıl önce, bir noktada, bir ev olsaydı ve bu dört ya da beş kişi orada yaşasaydılar, yine de Ehl-i Beyt olurlardı. dedim. Sonra kendileri bu şekilde duygularını belirterek şöyle dedi; Şimdiye dek rahatsız oluşumun nedeni, senin inançlannın kesinlikle Şiaya

aykırı olduğunu duymuş olmamdı. Şimdiyse, hiçbir Şiinin bile Şianın inanç temellerine ilişkin böyle sözler söylemediğini anlıyorum. Sonra yeniden üzgün bir tavırla şöyle dedi; Ali'nin bütün düşmanlarından daha çok, tarihte ve özellikle son yüzyıllarda Ali' nin dostları adıyla tanınan kimseler Ali' nin hakkını zayı ettiler. 108 islam'da Sınıf Savaşı adlı bir makale yakında yayımlanacaktır. Ben sizi bu makaleyi incelemeye çağırıyorum, Bu alanda yaptığım yeni bir çalışmadır. Bu makalede Şiiliğin sınıfsal kökeni ve rolü tam anlamıyla aydınlanmakta olup bu konu bizim şu anki konumuzia da ilgilidir.

330 İSLAM BİLİM

Ali'nin hakkı, sadece kendi zamanının hükümeti, Fedek vs. değildir. Ali'nin hakkı, Ali'nin bir gerçeğin tezahürü olarak kendisinin gerçek oluşudur. O hep yaşamaktadır. Her zaman onu tanıma, onu koruma ve bu gerçeği geleceğe aktarma peşinde olmak gerek Onu savunma adına ona darbe indirdiler. Onu yüceitme adına onu aşağıladılar. Ali'nin derdi adına halka başka bir şey tanıttılar. Oysa Ali'nin derdi başka bir şeydir. Ali'nin fazileti adına başka şeyleri halka tanıttılar. Oysa Ali'nin fazileti başka bir şeydir. Bu yüzden Ali'nin kötü bir tanınışı [genel anlamda] vardı ve bu da, güçlerin, siyasetlerin ya da bireylerin ona inanış adına, ama cahili geri taassuplara dayalı savunuşlarından kaynaklanıyordu. Sonuçta onun hakkını -Üstat Emin'in söyleyişiyile- zayı ettiler. Şunu da ekleyeyim; En büyük nimetlerden, en büyük noktalardan ve Ali'nin hakkını teyit eden şeylerden biri onun düşmanlarıdır. Babamla konuşurken kendilerine şunu arz ediyordum; Ali'nin kendisinin, ailesinin ve yanındakilerin faziletlerinin örnek olması, ailesinin dört dörtlük olması, -hiçbir peygamberin böyle bir ailesi olmamıştır- tüm üyeleri semboldür bu ailenin. Kızı, oğlu, karısı, kocası [ailenin sadece bu dört boyutu vardır] dördü de mazhar ve örnektir. Ali'nin düşmanları ve ona karşı gösterilen düşmanlıklar da dört

dörtlüktür, örnek ve mutlak biçimdedir. Kendisi düşmanı olan cephelerin adlarını koymuştur; Nakis1n-ınank1n-kasıt1n. Kasıtın, açık düşman olan karşıdaki zalimlerdir. Onların mantığı zulümdür ve resmen düşmandırlar. Nakis1n kimlerdir İş başında olanlardır, geçmişi iyi olanlardır, bir ve beraber olanlardır. Fakat bunlar, kişisel sorunları, bireysel çıkarları ve bencillikleri yüzünden içerden hıyanet ederler. Bunun adını da hakikatçilik ve adaletçilik koyarlar. İyi geçmişleri bulunduğu için de onların hıyanetleri bir kutsallık çehresi içerisinde halka dayatılır ve herkes aldanır; Nakis1n. Farsçacia kullanılan nakes [yani bir kimse olamayan] kelimesinin belki de bu nakis kelimesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Çünkü genellikle yüz yüze bulunulan düşmana değil de arkadan hançerleyen arkadaşa, nakes [Türkçede 'beş para etmez'] derler. Mankin ise haricilerdir. Nakis1n, Talha ve Zübeyir' den ve onun grubundan ibarettir. Kasıt1n ise Emevilerdir. Marık1n, cahil, inutaassıp ve bilinçsiz, ama coşkulu, gayretli, savaştan ve inançları için feda olmaktan çekinmeyen avamdı. Gece sabaha dek uyanık kalıp dua, ağlama, inleme ve namaz vb. ile meşgul olurlardı. Fakat cahil oldukları için Ali' nin karşısında Kur' an ayetini yorumlayıp ona; Senin söylediğin doğru değil, böylesi doğrudur diyorlardı. Taşdığı o yüzeysel ve avamca bakış açısıyla -ki bilen birinden taklit edecek bir inukallit olmadığı gibi iyi anıyabilecek şuuru da yoktur- gururlanmaktadır. Gururuysa imanından kaynaklanmaktadır. Dine şiddetle iman beslediği için bilgisinin de olduğunu sanır. Ali'nin ve herkesin kabul ettiği, Kur'an'da yer alan ve İslam'ın bakış açısının ve orijinalitesinin bir parçası olan Hüküm ancak Allah' ındır hükmünü Ali için anlaşılandırır; Allah' ın hükümetinden başka hükümet yoktur ve sadece o hakimdir. Sonuçta senin hakim olduğunu söyleme hakkın yok. Hükümete kesinlikle ihtiyaç yok. Sonra Hz. Ali'nin kendisi diyor; Bunlar, emirlik

de gerekmez, yani devlet ve rehberlik gerekmez. diyorlar. Hiç bir şey gerekmez, sadece Allah kabine başkanıdır [böyle anlam veriyorlardı]. Sonuçta ben halifeyim, Ali ŞERiATI 331

ınanın, rehberiın diyen herkes bu esasa karşı geliniş demektir. Sonra da bunun kuyruğunu bir şiar olarak yakalayıp bütün hayatlarını din adına ve gerçekte din için savaşıyla geçirdiler. Fakat dinin kendisini ilk adında kurban ettiler. Böylece Eınevilerin en büyük düşmanları Ali'yi çökertmek için Eınevilerin en iyi araçları oldular. Bunlar 'ınarıldn' dirler.

Kafamızda ve hayalimizde bir gerçek [mutlak gerçek] için her çağda ve zamanda, düşmanın cephe alışlarını ve düşınan çeşitlerini tasavvur edersek, şu üç türden fazlasının akıl açısından var olamayacağını görürüz; Yüz yüze açık düşınan, anlamadığı için düşmanlık eden cahil mutaassıp, ortadaysa kişisel çıkarları için hıyanet eden ve eylemde düşmanın hizmetinde yer alan dost. Bu yüzden, toplumda genel biçimde ortaya çıkan öğretiler ya da dinler genelleştikleri zaman, onların kitlesel savunulması adıyla bir kötü tanıyış ve ahınakça ya da kötü düşmanlık adıyla bir iyi tanıyış var olur. Bu, bütün öğretiler ve büyük kişilikler için söz konusudur. Einstein, bu düşmanlık ve dostluklarda karşılaşmazken Sosyalizm bu durumla karşılaşır. Bu yüzden, ben bunu gündeme getirdiğinde bu, bir yazara ya da düşünüre yüzde yüz inandığım anlamına gelmez. Ancak on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak oluşan sosyalizmin ve tarihin be.lirleyiciliği felsefesinin başarılarının en büyük nedenlerinden birinin düşmanlıklar ve bu öğretiyeye, bu düşünce tarzına ve bu kişilere karşı savaşmak için düşmanın cephe alışı olduğunu söylemek istiyorum.

Bu düşmanlıklar, özgürlükçü ve aydın insanların çoğunun kafasında bu düşünürlerin

ve bu öğretilerin haklılığının açığa çıkmasına bir kanıt olarak algılandı.

Öyle ki dünyada, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak hem sermayedarlık, sömürü ve sınıf çelişkisi, hem de sosyalizm ona karşıt olarak doruk noktaya ulaştı. Sosyalizmle ve özellikle Marksizm'le savaşmak için sermayedarlık bir yanda, faşizm bir başka cephede, kiliseyse üçüncü cephede onun karşısına dikildiler ve bütün düşünce, bilim, iletişim, toplum ve sanat olanaklarını bu düşünceye karşı seferber ettiler. Sermayedarlık, bütün dünya aydınlarının, özellikle Batı aydınlarının gözünde mahkum bir sistem olduğu, faşizm özellikle Batı' da bütün özgürlükçülerin gözünde en büyük insanlık karşıtı facia olarak algılandığı ve kilise ise dinin tezahürü olarak Batı' da en geri egemen sistemleri, en feci ve en kanlı insanlık tarihlerini, en geri kalmış bilim dışı görüşü akla getiren bir etken olarak anlaşıldığı için kilisenin, faşizmin ve sermayedarlığın bu düşünce tarzına, bu öğretiye ve bu kişiliklere karşı ortaya koyduğu kapsamlı savaşım, bu düşünürler ve bu öğreti için en büyük açıklanış ve başarı etkeni oldu. Ne demek istediğim tam olarak açıklık kazandı mı Bunu, bu kişiliklerin ya da bu öğretinin günümüzdeki başarılarını iyice tanımamız için söylemek istiyorum. Bunlardan biri, bu üç mahkum, çirkin ve geri çehrenin düşünceleriydi. Bu kanatla savaşmaya neden olan şey, daha çok cehalet veya siyasi, iktisadi ve sınıfsal çıkarlardı. [Gerçekte işin içinde bu üç çehre yoktu] Marksizm' in başarısının ikinci etkeni olarak, şiddetli sınıf sömürüsüyle sınıf ayrımının fazla olduğunu, bugüne doğru gelindikçe de azaldığını sanınaktadırlar.

Oysa bunun tersine, makine gelince üretime katılan ve randıman artıran bir etken olarak makine işçisinin hizmetine değil, egemen sınıfın, sermayedarın hizmetine

332 İSLAM BİLİMİ

girdi. Geçmişte işçi 30 lira üretip 5 lira alıyordu; sonuçta 25 lira sömürülüyordu.

Makine gelince günde 500 lira üretip 15 lira alıyor; sonuçta da günde 485 lira sömürülmüş oluyor.

Bu yüzden sanayi sermayedarlığı dönemindeki sömürü düzeni, on dokuzuncu yüzyılda feci bir duruma gelir. Yirminci yüzyılda şekil değişir. [Daha sonra toplumbilim konusunda ne olduğunu ortaya koyacağım rasyonalize olma meselesi söz konusudur burada] Böylelikle on dokuzuncu yüzyılda sanayi sermayedarlığının doruğa çıkması, enflasyon sorunu ve aşırı sınıfsal sömürü sonucu ortaya çıkan şiddetli sınıf çelişkisi, bu ideolojinin gelişip başanya ulaşmasına da ortam hazırlamıştır. Bu nedenle, İslam konusunda söylediğim gibi, genelin gözünde bir ideolojinin üstünlük ve başarısı, bir sınıfta ya da bir ulusta ya da bir çağda daha çok, özdeş ve toplumsal gereksinimlere, bilimsel gerçekliklereve bu sınıfın ya da bu neslin ya da bu ırkın ya da bu çağın gereksinimlere cevap vericiliğine göredir; din ya da ideolojinin ispatında getirdikleri felsefi ve bilimsel sağlam kanıtara göre değil. İslam' ın üstünlüğünü araştırmada Kur' an' ın -Kur' an öteki diniere göre üstündür ve öteki seynavi kitaplara göre örneğin din! kıssaları ya da bilimsel konuları daha tam anlatır- fesahat ve belagatını anlamıyordu.

Bedevi Arap da anlamamıştır. Bir anda insanların dine akın etmeleri, fevc fevc Allah'ın dinine girmeleri ve o ilk asırcia sadece sınıf ve grupların değil, milletlerin de arka arkaya İslam'a gelmeleri; İslam'ın Hıristiyanlığa, Zerdüştlüğe vb.

üstün gelmesi, bu ilmi, kelaini, felsefi ve edebi kanıtlar nedeniyle değil, İslam'ın şiarları ve İslam'ın özdeş gerçekliklere dayanması nedeniyle ki İslam'ın yokluğu bu sınıflar ve bu uluslar için en büyük sıkıntıyı doğurur ve İslam' da bu sıkıntının cevabı bulunur. Söylediğim gibi, İslam, fesahat ve belagat yüzünden değil, gaybi ayetler ve tevhid konusundaki, Allah'ın ispatı konusundaki güçlü deliller yüzünden

değil iki esas yüzünden evrensel başarı kazanır; Biri insani ve arı özgür önderlik [ki dünyayı inuhatap alır] anlamındaki inanet, biri de sınıfsal eşitlik anlamındaki adalet. Ulusların Doğu' da ve Batı' da imparatorluk rejimlerinde siyasi istibdat ve aristokrasî rejimini yüzünden sıkıntı çektikleri yedinci ve sekizinci yüzyıllarda, bu iki şiar bu iki gereksinüne cevaptı. Sonralarıysa kültür gelmekte, bilim adamları gelmekte, felşefî ve kelâmî konular ortaya atılmakta [üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda] ve sonra da bilginler, filozoflar vb. ortaya çıkınaktadırlar.

Dolayısıyla Marksizm'de ortaya konan ve Marksizm'in şiddetli ve açık başarısına neden olan konulardan biri, on sekizinci yüzyılda gerçekleşen Büyük Fransa Devrimi ile İngiltere Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan sanayi sermayedarlığı çelişkisidir. On dokuzuncu yüzyılda doruğa ulaşan sınıf çelişkinin bu denli köklü olduğunu görüyoruz.

Marksizm' in başarısının ikinci etkeni, kendisinin karşıtı durumundaki kilise, sermayedarlık ve faşizmden -ki faşizm bir tür cahilce nasyonalist dayanak olduğundan onu sanayi sermayedarlığından bağımsız olarak belirttiin- oluşan üç cephedir.

Üçüncü etken; Marksizm'in şiddetli bir biçimde ilerlemesinin üçüncü nedeni, felsefi açıdan materyalizine dayanmasıdır. On dokuzuncu yüzyılda, kilisenin değil

All ŞERiATi 333

bilimin dine doğru yeni bir yöneliş içinde olduğu yirminci yüzyılın tersine din kötü bir durumdaydı. On dokuzuncu yüzyıl, kilise karşıtı özgürlükçülerin başarılarının doruk noktası olup bu hareketi ta on beşinci yüzyıldan başlatmışlardı. On altıncı ve on yedinci yüzyıllar aydınların çağıydı. On sekizinci yüzyıl büyük felsefelerin çözümlenine çağı, on dokuzuncu yüzyıl ise dinin yerine geçen ideolojiierin çağıdır. On dokuzuncu yüzyılda bütün aydınlar ve düşünürler, dinin -ki kilisece

tebliğ edilmektedir- yerine geçebilecek bir ideolojik felsefe arayışı içindeydiler doğal olarak Bu yüzden ben, Marx'ın, sosyalizmin alt yapısı olarak materyalizmi seçmesinin nedenlerinden birinin materyalizmin, dinin olumsuzlanması ve kilise karşısında cephe alışın, aydınlar ve sanayi proletaryası arasında sahip olduğu kabul ve uygun ortam olduğuna inanıyorum. Aydınlar arasında biliniyordu; çünkü on beşinci yüzyıldan başlayarak kiliseyle, ortaçağla ve dinle savaşanlar aydınlardı. Öyle ki on dokuzuncu yüzyılda bilim, kilise karşısında başarısının doruğuna ulaşır. On dokuzuncu yüzyıldan başlayarak da scientism [ilimperestlik] esası resmi ve eylemsel olarak, ruhaniliğin ve dinin esas oluşunun bekçisi durumundaki kilisenin yerine geçer. Peki ya işçiler Halktan olup tahsilsiz durumda bulunan ve Rönesans ve scientism hareketinde yer almayan işçiler, kilisenin sermayedarlık ve sömürüyle omuz omuza olması yüzünden kilise tarafından da ezilmişlerdir.

Kilise, bir yandan Avrupa' dan sömürünün ve sınıfsal İstisınarın öncü birliği ünvanıyla, bir yandan da orta çağda feodal aristokrasİ düzeninin, yeniçağda da sanayi sermayedarlığı düzeninin en büyük destekçisi, düşünsel ve ideolojik dayanağı, önderi ve koruyucusu ünvanıyla kendisini iki şekilde ortaya koyuyordu; Birinci şekli, teşkilat ve bütçe açısından eylemsel olarak dolaylı bir biçimde yeni sanayi sermayedarlığı sınıfına bağlı olan, kuramsal açıdan da on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, eski aristokrasİ değerlerini yüceltip güçlendirmekten, onların deyişiyile ahlak ve soyluluktan [soyluluğa ve aristokrasiye dayalı ahlak] ibaret olan Hıristiyanlık ahlakı yanlısı durumunda bulunan Katolik kilisesidir. Ötekisiyse kiliseden ayrılmış olan yeni Hıristiyanlık mezhebi protestanizmdir. Yeni sloganlar ortaya attı; sonra da yeni bir mantıksal hareket oluşturdu ve genel anlamda kilisenin eski ve ölgün düzeninden de ayrılarak düşünce özgürlüğü müjdesini verdi.

Fakat çok geçmeden, bu akımın önderlerinin, hatta Calvin'in, Avrupa'nın yazgısına işçilerin egemen olmaması için gerekirse geniş katHamiara başvurulmasının zorunlu olduğunu söylediği görüldü. Bu akımın ilk önderi böyle fetva vermektedir. Sonra, Max Weber'in tezi konusunda değindiğim gibi W eber, Protestanlığın ve Katolisizmin sanayi sermayedarlığı ve feodaliteyle olan ilişkisinin niteliğini açıklamakta ve protestanizmin mevcut durumu tevil eden bir din olduğunu, Katolik mezhebiyle Hıristiyanlıkta reform olduğunu ama bunun sınıfsal üretim sistemindeki refonla uyumlu bir reform olduğunu söylemektedir; Feodalite gitti, kapitalizm geldi; katolizm gitti, onun yerine protestanlığın geldi. İşçi sınıfıysa yine eskisi gibi sıkıntıdaydı; Orta çağda reaya, serf ve köylü sınıfının, çağa egemen olan sistem durumundaki feodal aristokrasinin kırbacı ve sömürüsü altında çektiği sıkıntının aynısı. O zaman kilise, din adına onu sakinleştirip uyuşturuyordu.

Bugün de feodalite aristokrasisinin ortadan kalktığı, burjuvazinin iş başına

334 İSLAM BİLİM

geldiği Büyük Fransa Devrimi'nden [çünkü Büyük Fransa Devrimi yüzde yüz burjuvazi devrimiydi] sonra, ardından İngiltere Sanayi Devrimi'nde, genel olarak da eski feodalite ve aristokrasî sınıfını yok edip onun yerine geçen sanayi sermayedarlığı düzeninin iş başına gelmesiyle, adı proleter olan sanayi işçisi, yeni sermayedarlığın, fabrikatörlerin, şirketlerin ve Afrika' da, Asya' daki sömürge sermayedarlarının kırbacı altında inlemekte ve Protestanlığın mezhebiyle teskin edilmektedir.

Bu yüzden işçi, orta çağdan bu yana sistemlerin değiştiğini, köhnelerin, eskilerin, orta çağ ruhaniliğinin bir yana bırakıldığını, ama dinin her zaman efendilerle duvar duvara komşu olmayı sürdürdüğünü görüyor. Protestanlığın mezhebinde işçiler ve yoksun yığınlar da umutlanmışlar ve kilise karşısında yüz yüze savaşta

en büyük gücü oluşturmuşlardı. Çünkü onlara Mesih'in özgürlük bağışlayıcı olduğu, Mesih'in eşitliği tebliğ ettiği, havarilerin elde ettikleri her şeyi eşit olarak paylaştıkları vs. anlatılmıştı. Bugün de sayıları kabarık olan bu Hıristiyan sosyalistler aynı sözleri etmektedirler. Sistem ve şekil değiştikten sonra, onca özverinin, işçilere yüldenen onca sloganın ardından onlar aracılığıyla Luther'leri, Calvin'leri vb. işbaşma getirdikten ve kiliseyi çökerttikten sonra yine din, yeni ileri yüzüyle yeni düzenin açıklayıcısı oldu; dolayısıyla genelin yargısı, durumun orta çağdan daha kötü olduğu yolundaydı.

Protestanizmın konusu, aydınların gözünde oldukça ileri bir şeydir ki onu kimi zaman ileri bir düzen olarak savunduğumu gördünüz. Fakat sömürülmekte olan işçi ve yoksunlar sınıfı için o, dünyayı açıklamada dinin yeni bir aldatmacasıdır. Yani dünyaya sahip çıkanlar, dün köylü sınıfına karşı, bugünse proletarya sınıfına karşı dini kullanmışlardır. Hedefi sınıf sömürsünü ortadan kaldırmak ve sosyalizm olan Marx [onun bu hedefi toplumsal bir hedeftir], niçin kendisi için inanç ve felsefe alt yapısı oluşturmaktadır [Oysa bir kişi sosyalist olabilir ama felsefi inanç taşımayabilir]1°9 Bu, cebri ve mutlak bir inanca göre değildir [çünkü kendisi materyalist olabilir, ama her sosyalist önce materyalist olmalı ve felsefi altyapı olarak toplumsal tezini onun üzerine oturtmalıdır diyemez], ancak aslında din karşıtı tezin, on dokuzuncu yüzyılda, hem aydınlar arasında, hem de işçiler arasında taraftarı bulunduğu içindir; aydınlar arasında scientism yüzünden, ,proletarya arasında da dinin sömürülen sınıfa karşı cephe alışı yüzünden bu tez taraftar bulmuştur. Bu din karşıtı tez, dönem ve çağın vicdanının kabulüne konu olan moda bir tezd. Özellikle işçilerden çok aydınlar arasında ilgi görüyordu. Çünkü aydınlar, din ve kiliseyle birkaç yüzyıl boğuştuktan sonra bugün özgür olmuşlardı ya da

özgür olduklarını hissediyorlardı; bilim de dine karşı başarısının doruğuna ulaşmıştı

[Bilim derken scientisini kastediyorum, din derken de kiliseyi kastediyorum;

109 Öyle ki bugün -aydınlardan başka- Müslüman ve Müslüman olmayan ülkelerin her yerinde söz konusu olan şudur Sen, örneğin Allah'a inanıyorsan ya da metafiziğe veya öte dünyaya inanıyorsan sosyalist olamazsın. Önce inanç sorunları, ardından da sınıf sorunları çözülmelidir. Bu çok tuhaf bir şey ve bunun olayla bir ilgisi yok. Eşitlik ve adalet, tarih boyunca hep tanrı tanrıların şiarı olmuştur ve

bugün bu şiar neden tanrıtanımazların tekelinde olmak zorundadır Tuhaftır ki tanrı tanır, Sen Tanrı'ya ve yarına inanmadığına göre adaletçi olamazsın. demiyor da o, Sen Tanrı'ya inandığın için adaletçi olamazsın. diyor. Şu daha da tuhaf; artık yavaş yavaş taassup, dindarlardan dinsizlere sirayet ediyor ve yine, yeni ve daha kötü bir taassuba düşülüyor.

Ali ŞERiAli 335

başka açıklama gerekmez]. Bu yüzden, diyalektik materyalizm, sosyalizmin altyapısı olunca entelektüel kesim ve işçi sınıfı içinde oldukça sevimli bir slogan olarak gündeme gelmiştir. Sosyalizm ise, on dokuzuncu yüzyılda her zamankinden daha çok, hatta yirminci yüzyıldan ve tarihteki bütün çağlardan daha fazla sömürülen sınıf için bir şiar olarak başarı elde etmiştir.

Dolayısıyla başarı nedenlerinden birincisi kilise, faşizm ve sermayedarlık ya da kapitalizm düşmanlığı, ikincisi on dokuzuncu yüzyıldaki yeni sanayi sermayedarlığı düzeninde sömürü ve sınıfın sınıftan, bireyin, bireyden yararlanma grafiğinin yükselmesi nedeniyle sınıf çelişkisinin doruğa ulaşması, üçüncüsü de on dokuzuncu yüzyılda işçiler ve aydınlarca en büyük felsefi şiar olarak karşılanan ve insanların sosyalizme çağrılmasına bir engel olmamak bir yana, kiliseden kaçan, sürülen ya da bu faciadan korkan düşünceleri çağırınada olumlu bir etken olan materyalizmdir. Böylelikle materyalizm, sosyalizmin hizmetinde yer almış oldu.

Ne yazık ki vakit geçti, ama bu konular bizim zamanımızı oluşturan, bu öğretiden daha st düzeyde söz konusu olan ve her durumda bu ideolojiyi tanımak için de gerekli bulunan temel konulardır. Ertes { hafta ayrı bir zaman daha istemezsek, tarih felsefesine doğrudan doğruya girmediğim için konuyu böyle ele almak durumundayım. nce Marx'ın toplumbilimini [yani Marksizm'i] sonra da doğal olarak Marx' ın tarih felsefesini ele alacağım. Bu yüzden gelecek hafta bu alanda bulabildiğiniz her şeyi inceleyip gözden geçirmenizi rica ediyorum. Böylelikle hem tam anlamıyla diri bir zihinsel geçmişle söylediklerimi dinlemiş, hem de şu anda aydınların kafalarında gündemde olan konulara [benim, ister ayrı bir forında, isterse hiç ele alınmamış konular olarak söz konusu ettiğim konulara ve aynı şekilde bu ideolojiden çıkardığım ve hiçbir şekilde Marksizm ğretisi adına burada geçmişi bulunmayan sonuçlara] karşı dikkatinizi daha bilinçlice yönelmiş olur. Yine, konunun iyice olgunlaşması için gelecek haftaya dek, fırsatımız az da olsa hazırlanma sırasında kafamza takılan temel soruları kaydetmenizi rica ediyorum. Bundan sonra bu soruları kaydedeceğimizi ve dersin ardından dersin eki olarak yayımlayacağımızı umuyoruz. Dolayısıyla soru ve cevaplarımız olacaktır. Sorular bu alanlarda olmalıdır; yoksa yüzeysel olarak birtakım bireylerin kafasına takılan ve daha ciddi sorulara da zaman bırakmayan basit sorular olmamalıdır. Bu yüzden gelecek haftaya dek bu konuyla ilgili elinize ne geçerse inceleyiniz, tartışınız, sorunuz ki böylelikle daha güçlü bir ortama katılasınız. Sorular da bu konuyla ilgili her alanda zgr sorular olmalıdır.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

DÜŞÜNCE VE EYLEM İLİŞKİSİ

Kardeşlerim!

İnsanın hayatında kimi zaman kişinin hareket halinde olduğu çizgide, uğraştığı işte ansızın durarak kendisi üzerinde, işi üzerinde, seçtiği hareket çizgisi üzerinde, hayatının felsefesi üzerinde, düşüncelerinin ve inançlarının anlamı üzerinde, varoluşunun nedeni üzerinde düşündüğü anlar olur. Sadece bir sonraki adımı atmayı, işini sürdürmeyi ve ayrıntılar üzerinde sadece güçlükleri ve çözüm yollarını düşündüğü hayatı ve işine ilişkin söz konusu olan gündelik ve sıradan konularla uğraştığı normal anların tersine bu anlarda ansızın bütün varlığını, bütün çevresini yeniden gözden geçirir ve kendisinin varoluş felsefesini değerlendirmeye koyulur.

Bu anlar, oldukça hassas ve değerli anlardır. Ne yazık ki bu anların herkes için taşıdığı değerlerin farkında olmayız.

Büyüklerimizin, geçmişte, onların çocuklarının hayat hikayelerinde gördüğüm kadarıyla kendileri üzerinde düşünme programları vardı. Belirli zamanlarda, tıpkı bir çalışma programı gibi olağan hayattan sıyrılarak teeminüle koyulurlardı.

Teemmül, düşünme kelimesinden daha çok anlam yüklü olup güçlükler ve sorunlar üzerinde düşünmekten daha geniştir. Teeminül aslında sözünü ettiğimin bu tür bir duraklamadır; kendi üzerinde ve kendisinin zaman ve çevreyle ilişkisi üzerinde durup düşünmek, tıpkı gittiği yol üzerinde belirli aralıklarla durup ardına, önüne ve vardığı yerde her iki yana bakan, durumu değerlendirmesi yapan, durumu yeniden gözden

geçiren ve yeni bir güven elde edince de yoluna devam eden bir yolcu gibi. Bu şekilde davranan bir yolcu, kayınalardan ve yanlış yola sapmaktan büyük ölçüde korunur.

Hayat da bir yolculuktur; birey düşünmeye başlayışından ölününe dek çeşitli aşamaları, türlü türlü menzilleri aşar. Her nefes, Hz. Ali'nin deyişiyle kişinin, ölününe doğru attığı bir adıdır. [Kişinin nefesi, onun ölüme doğru attığı adıdır.] Bu yolculukta da belirli aralıklarla

340 İSLAM BİLİMİ

durunuyoruz -birey olarak söylüyorum- ve kendinizi, yargılarınızı, özellik ve boyutlarınızı, ilişkilerimizi, duyarlıklarımızı ve eğilimlerimizi yeniden gözden geçirmeye koyulmalı, sonra da emin olunca yolumuza devam etmeliyiz. Ne yazık ki bu anlar hayatınızdan alınmıştır. Çeşitli etkenlerle seçtiğiniz ya da bizim için seçilen yolda -ki çoğunlukla başkalar bizim için bu yolu seçer- başınızı eğip gidiyoruz; ya hiç farkında olmuyoruz ya da farkında olsak bile artık yolu yenilemek, yolculuğu yenilernek ve hedefi değiştirmek için fırsat kalmıyor.

Bu etkenlerden biri uzmanlaşma konusudur. Belirttiğiniz bu konu daha çok aydınlara yöneliktir. Aydın, özgürce seçen ya da seçmesi gereken veya seçebilen kişidir ve dolayısıyla hayatında böyle gözden geçirmelere böyle teeminüllere yönelmelidir. Uzmanlaşma, bireyin hayatında gerçeklikleri-e sadece tek boyuttan bakmasına, bu boyutu ve kendisinin bu bilgi ve uzmanlık alanını gerçekliklerin tümüne genelleştirmesine yol açmakta ve sapmaya, yanlış düşünmeye, yanlış görmeye, gerçeklikleri değerlendirmeye yardımcı olmaktadır.

Bir başka etken de duyarlılık konusudur. Duyarlılık, insana güç verdiği, bireyi daha çok çalışmaya ittiği ölçüde insanda bireyi özel bir noktaya çeken ve hareket ve gidişin gerçek çizgisinden alıkoyan saptırıcı bir cazibe biçimine de dönüşebilen oldukça büyük bir etkidir. Duyarlılık, bireyin, kendisinin düşünce ve çalışma çevresinde ya da inanç ve duygu çevresinde bir işte uğraşırken bu alanda gündeme gelen konulara karşı olağan dışı bir duyarlılık göstermesi ve bu duyarlılığın temelde çeşitli boyutlara bakışındaki genişliği ortadan kaldırması anlamındadır.

Duyarlılık. .. Ben kendim kimi zaman bu tür duyarlıklara düştüğümü gönmüşümdür. Bu düşünce sapmasının [bu tür sapmalara bütün aydınlar, bütün düşünürler ve bütün büyük okuyucular düşebilir; normal ve zayıf aşamada bulunanların durumuysa belli] bilincinde olduğum halde kimi zaman oldukça hassas olağan konularda bu tür duyarlıklara düş-tüğümü. olmuştur. Örneğin, her zaman yazınak ve okumakla uğraştığım için, hedef ve anlamı ortaya koymada, bir mesajı başkalarına iletmede bir araç durumundaki yazarlığa, düzyazı ya da şiir şeklinde olabilen bu araca karşı duyarlılık kazanmışımdır. Öyle ki bu giriş üzerinde, kimi zaman hedef üzerinde düşündüğümünden daha çok düşünüyor, ona fazla değer veriyor ve karşısında duyarlı davranıyordum. Kimi zaman bir kelime beni sevince, coşkuya ve sarhoşluğa öylesine sürüklüyordu ki bir metnin mantıklı bir değerlendirmesini yapamıyordum. Bu kelime, bir zihin ve duygu büyücüsü gibi, beni kendisine tutsak ediyor ve dolayısıyla bir okuyucu olarak bu meşih mantıklı değerlendirme gücünü elimden alıyordu.

Bu konularda çok tecrübem vardır. An olurdu, Avrupa' da uğraşım,

Ali ŞERiATi 341

toplumun konulan, eğitimin ve bilimin konuları üzerinde olduğu ve bu ikisinin kendiliğinden beni yanlış duyarlıklara düşürebileceğini, insanda yetişip gelişmesi gereken öteki duygu ve boyutlardan alıkoyabileceğini düşündüğüm ve çevre de m.antiksal kuru bir çevre olduğu için, bir bireyin oradaki bilimsel ya da toplumsal çevrede içine düştüğü duygu, iç aydınlanma ve m.aneviyat eksikliğiyle savaşımı. için çevreye karşı, tıpkı bir kreni. gibi, bir senin1 gibi, Batıcılık ınikrobundan korunmak için her yönden kullanabileceğirn ve aynı şekilde ald! değerlerin saldırılan karşısında güçlü olmanı.1 sağlayacak güçlü bir etken seçmiştim.; Seçtiğinin

Mesnevi'ydi; burada Mesnevi'nin pek gerekli olduğunu, arna orada bir miktar gerekli olduğunu düşünüyorum. Sonra da Mesnevi'nin kendisi, anlatımını, şiirsel fonnu ve seçtiği söyleyişler, bende başka bir duyarlık oluşturmuştu. Mesnevi'nin insan ruhunda yarattığı tufanda boğulmuş hissediyordum kendisini; karşısında bir kitap bulunan ve o kitabı inceleyip değerlendirmeye girişen bir okuyucu gibi değildim. Bu, bir açıdan olumlu olurken, başka açıdan da olumsuz olabilir. Çünkü şını.di artık benim için makul bir kitap değil. Aşk duyulan bir olgu olan bu kitap, hakkında kişiyi doğru bir değerlendirme yapmaktan alıkoymaktadır.

Aynı şekilde burada boğulmak, beni çevremde bulunan öteki gerçekliklerden habersiz kılmaktadır. Bu, boğulmaktır.

Bir ara, büyümlü bir düzyazısı bulunan Andre Gide'in kelimeleri, cümleleri ve deyişleri beni öyle tutsak ediyordu ki bu cümlelerin anlamlarının

değerini dakik olarak değerlendiremiyordum. Anlatın güzelliği beni öylesine kuşatıyordu ki şeyhinin karşısında duran bir mürit olup çıkıyordum. Zaman geçtikçe, benim için bunca etkili olan bir cümlelerin bu etkisinin taşıdığı anlamdan değil, yazı ve anlatımın mucizevi güzelliğinden kaynaklandığını anlıyordum. Bunlar, bireyin çalıştığı alanda edindiği duyarlıklardır. Bu duyarlıklar, insanın öteki mantıksal duyarlıklarını bütünüyle yok etmektedir; bu bir başka düşünsel sapmadır.

Bu, insanın tek boyutlu oluşuna, tek açıdan bakışına, toplumsal konular üzerinde tek alanda düşünmesine neden olur. Bu durumda birey, bir yönden seçkin olabilir, ama toplumda sorumluluk taşıyan bir aydın olarak eksik bir bireydir. İnsan büyük bir arif, büyük bir yazar, büyük bir sanatçı olabilir, ama toplumda sorumlu bir insan olarak bu birey eksik olabilir. Benim, bir tipin ve bir düşüncenin doğru olup alınadığına ilişkin ölçütüm, kelâm, felsefe ve mantık tartışmaları değil, bu düşüncenin bir nesil ve çağ için yararlı oluşudur. Aynı şekilde bu düşüncenin, bir aydının çevresinde insani sorunluluğunu yerine getirmedeki eylemsel değeri de bu ölçütün bir parçasıdır. Bu, bir düşüncenin sağlık ve hastalığının, güçsüzlük ve güçlülüğünün ölçütüdür. Bir düşüncenin mahkûm oluşu bu bakımdandır. İnsan, bir alanla ilgilenirken o denli

342 İSLAM BİLİM

duyarlılık kazanır ki işinin taşıdığı değerleri gerçekte olduğundan daha fazla görür. Kendisiyle ilişkili olan şeyi gözünde büyütme ve kendisinin ilgi alanı dışındaki şeyleri gözünde küçültme ortaya çıkar ki bunların ikisi de sapmadır.

Şehrinizin fazıllarından olan beylerden biri, bir ara belirttiğın gibi cuma geceleri yaptıkları merasimden sonra birkaç kişi için sohbetler yapıyordu. Ahlaki, dini ve benzeri sohbetler. Daha sonra o sohbetleri yayımladılar. Bu sohbet kitapçıklarının dokuz sayısı, Tezekkuraat-1 Mezhebi [Dini Hatırlatmalar] adıyla basılmış olup hitap, telkin, hatırlatına ve ahlak yönleri taşımaktaydı. Sonradan, halkı uyandırmak ve insanların dini hidayeti için çalışma konusunda oldukça coşkulu olan beylerden biri, bu işte öncü bulunan o kişiye; Halk için bir iş yapınız. Niçin köşeye çekildiniz Sorunluluğunuzun niçin farkında değilsiniz Vakit geçiyor; siz bizden daha çok sorunlusunuz. Siz daha çok hizmet edebilirsiniz. diyerek bir çağrı yapmıştı. O şöyle demişti; Efendim, bir yararı yok. Ben denedim. Siz gençsiniz, farkında değilsiniz. Bu toplunda hiçbir iş yapılamaz. Ben dokuz adet D inf .Hatırlatmalar yayımladım. Toplum ise, bu hatırlatmalardan sonra da bunlar yayımlanmadan önceki gibiydi ve toplumda bir değişiklik olmadı.

Bu tür değerlendirmeler ve bu örnek insanın uğraş verdiği işe, gerçekte olduğundan ne denli fazla değer verdiğini ve ardından onun çalışma alanı dışında bul unanlara ve çalışmalarına bir değer vermediğini tanı olarak görüyoruz. I-İçbir etki ve değer görmez onlarda. Bu, yargıda sapınadır. Yargıdaki bu sapma da bu şekliyle [kendini büyük, başkalarını küçük görmek] insanın, toplumsal sorumluluğunu da sapmaya düşerek yerine getirmesine, iman ve irade bakımından istese de topluma hizmet etmek istese de gerçekliklere ve değerlendirmelere karşı taşıdığı yanlış bilinci açısından, hedefini gerçekleştirebilecek bir insan

olamaz. Buysa herkesin, kendi düşünce çizgisi üzerinde karşılaşabileceği belalardan biridir. Özellikle, her ne olursa olsun tahsilli durumda olan ve düşünce, zihin, inanç, bilim ve toplum konularının özel bir bölümünde uzmanlaşan bizler, açıkça bu tür sapmalara düşmekteyiz. Bu yüzden, kendimiz için, bir program yapmak zorundayız.

Bu program şudur; Arada bir kendimizi ölüm gününün pençesinden kurtarıp özgür kılalım ve kendimiz üzerinde düşünelim, dakik olarak değerlendirelim ve yargımızı, eğilimlerimizi, cephe alışlarımızdaki zaaflarımızı -tüm bunları- yeniden gözden geçirelim. Bu durumda, kendimizin yargııcı olduğumuz, kendi kendimizin sanığı olduğumuz ve başka kimse işin içinde bulunmadığı için biz son derece adil ve dikkatli bir yargıç olacağız. Bu anlar, bir insanın büyük anlarıdır. İşte bu anlarda kimi zaman kişilikler değişir, bireylerde büyük bir içsel dalgalanma

Ali ŞERiATi 343

ortaya çıkar, hatta insan ansızın nitelik değiştirir. Tarih, ansızın kendisinin üstüne yürüyüp zamana saidırabilecek ve tarihte yeni bir bakış yaratabilecek büyük bir insan haline gelen birçok kimseyi hatırlamaktadır. Bu durumu ve bu sözleri şunun için söylüyorum; Ben kendim arada bir, birkaç yılda bir kez, kendi kendiine böyle bir ruh durumuna düşerim ve kendimi yeniden gözden geçiririm. Bu anlarda büyük tecrübe ve birikimler edinmekteyim. Ben, bu anlardan son derece yararlanmışım ve bu anlar olmasaydı, ansızın içine düştüğüm, kendimi karşıma oturtup seyrettiğim ve dakik olarak değerlendirdiğim bu anlar olmasaydı, yollarımdan, düşüncelerimden, inançlarımdan ve edimlerimden birçoğunu

oldukları gibi bilinçsizce sürdürüp gidecektim ve fırsatları ve güçleri boşu boşuna harcayacaktım, diye hissetmişimdir. Bu, öğretmen olarak size anlattığım en büyük derstir. [Bunu şu anda söz konusu etmem, bu günlerde böyle bir ruh durumu içinde bulunmamdan ve bugün ya konuşmalıyım ya da düşündüğüm şey üzerinde konuşmalıyım, diye düşünmemden kaynaklanmaktadır.] Bu yüzden, bunu dinlemek sizin için yorucu olsa da ya da ders m. etninin konusuna ve öteki konulara daha çok ilgi duysanız da, özellikle belki de kişisel yönü bulunan bu konuları dinlemeye hazır olmasanız ya da güçlükle hazır olsanız da beni bağışlayınız. Fakat her ne olursa olsun bu konuların kişisel konular olmadıklarını düşünüyorum. Çünkü benim kişisel bir hayatın olmadığından kendim için düşünsem bile bu, bireysel ve kişisel konularla ilgili olmaz. Hayatın ve varlığın, kişisel hayat, düşünsel ve toplumsal hayat diye hiç bölünmemiştir, böyle bir bölümlenme yoktur. Kesinlikle kişisel hayatın yok. Dolayısıyla kendimle ilgili olanlar, benimle fikirdaş, sınıfdaş olan ya da ne olursa olsun benimle düşünce, inanç ve toplum alanında ilişki ve çatışmaları bulunan bütün herkesle doğrudan bağlantısı bulunan konulardır. Dolayısıyla bu konulardan söz etmek, zamanın temel konularından söz etmektir. Söylediğim bu konu, yeniden kendimizi gözden geçirmemiz, gerçekten ve adil bir biçimde zaaf noktamızın olup olmadığını, şu anda seçtiğimiz çalışmaya yolunun zararlı ve boş mu, yoksa yararlı mı olduğunu; ya da bundan daha yararlı bir iş yapıp yapamayacağımızı, bunun iyi ya da kötü sonuçlarının olabileceğini düşünmemiz gerektiğinden ibarettir.

Bunları birlikte değerlendirelim ve ölçüp değerlendirelim, sonra da bu gidişin, bu sözlerin yanlış bir sonuç verebileceğine bakalım. Kişi bilinçli olarak çalışırsa doğru, yapıcı sonuca ulaşabilir. I-ler durumda da biz bu değerlendirmeyi yapıp çalışabiliriz. Benim de çalışmamda bir zaaf varsa, çalışmanın yararlı değil zararlı olduğunu hissedersen, sadece kendi nefsim önünde itiraf etmekle kalmaz, size de söyleyebilirim.

344 İSLAM BİLİMİ

Çünkü bir şey kaybetmiyorum; kaybedecek bir şeyim yok çünkü.

Ben, Avrupa' da kaldığım son zamanlardan başlayarak bütün uğraşlarım, inançlarım, kararlarım, toplumsal, felsefi ve dini cephe ve tavır alışlarım üzerinde yaptığım temel değerlendirmeler -bu dünyada kendi yükümlülüğünü, kendi yön ve niteliklerini belirlemek, değerlendirmek ve iyisini kötüsünü ayırt etmek isteyen bir kişi olarak- sonucu, sizin şu an gördüğünüz ve herkesten daha çok ilişkili ve tanışık olduğunuz bu düşünce çizgisine düştüğümü düşünmekteyim. Bunun, Kevir adlı kitapta, özellikle Mabel makalesinde belirttiğim düşünsel ve felsefi bir boyutu vardır. Orada vicdanımın derinliğinde şekillenen, içsel bir devrim mayası oluşturan, sonra da varlığının tüm yüzeyini kaplayan ilk derin değişimi ve ardından nasıl bir akım ortaya çıktığını, nerelerden hareket ettiğini, ne anlamı olduğunu, hangi yolu, yönü izlediğini, başka yollar ve yönler karşısında nasıl bir konumda olduğunu, bunların tümünü anlattım; isteyen oraya bakabilir. O konuları ben hiçbir zaman genel biçimde söz konusu etmem. Çünkü genel biçimde üzerinde durduğum konular yüzde yüz toplumsal konular olmalıdır. Soyut zihinsel

konuları, soyut felsefi konuları, soyut duygusal ve irfanî konuları toplumsal biçimde gündeme getirmek, benim inancına göre çok iyi bir şey değildir. Bu yüzden, benim inançlarının arasında yer alan, üzerlerinde önenle durduğum, hatta şiddetle inandığım konuların birçoğunu yalnız başıma değerlendiririm, ama toplumsal sorunluluğumda onları kesinlikle ortaya getirmem. Bu nedenle insan, toplumsal bir iş olarak söz konusu ettiği şeyi, kişisel inanç ve duyarlıklara göre değil, toplumun ihtiyaç ve yetersizliklerine göre seçmelidir.

Ben, paralı olup da Avrupa'ya öğrenim görmeye gitseydim kesinlikle ya felsefe okurdum ya da eleştiri alanında öğrenim görürdüm diye hep arzu duymuşumdur. Bu iki bölüm benim düşünsel ve zihinsel idealimdi.

Fakat paralı olmadığı, halkın parasını aldığı ve halkın bursiyeri olduğum için zorunluluk dolayısıyla, aşk duyduğum şeyi seçeyip ondan vazgeçtin. Beni okutanların işlerine yarayacak bir şey okuyayım, dedin. Beni buraya gönderip benim harcamalarımı, babam değil onlar karşılıyorlardı. Bu yüzden belki bu bölüm onların işlerine yarar diye düşündüm. İşin başında bu alana bir ilgi ve aşk duymazken bir görev, yükümlülük ve sorumluluk olarak okudum. Buysa, hepinizin üzerinde düşünmeniz gereken bir şeydir.

Kendi üzerinizde bu teminülü yapmak ve kendinizi deşelemek için olumsuzdan değil olumsuzdan başlayınız. Bu değerlendirilenin yararını-

110 Aile ödeneğimin olmadığını söylerken bunu yaygın söyleyiş olarak kullanıyorum. Ancak, okumaları için

babalarının para gönderdiği kimseler de halktan para almış olmaktadır. Böylece hepimiz halkın bursiyeriyiz.

za sonuçlarını. asını istiyorsanız olumlu olumlardan başlayın; oldukça iyi olan, genellikle iyi sonuçları bulunan ve sonunda puan getiren şeylerden.

Kesinlikle herkesin olumlu değerleri ve erdemleri vardır. Bunlara dayanarak ve bunlardan söz etmek, genellikle, kişinin ben duygusunu

tatmin etmek demektir. Oysa bunlar insanların taşınmaları gereken şeylerdir.

İnsan hep kendisinin olumlu noktalarını düşünmeli değil, olumsuz

ve yanlış yönlerinin kaygısında olmalıdır. Hep olumlu yönler üzerinde

durulacaksa herkes kendisinden hoşnut olacaktır. Dolayısıyla,

ortaya attığım ve dost olarak tanıdığım herkese önermek istediğim sorular,

size bir suçlamaya biçiminde yöneltilen konulardır; Yargı ve

mahkeme konusu, savcı ve sanığın kendiniz olduğu mahkeme konusu.

Savcı hep sanığın suçlanacak noktalarına dayanır. Sanık da hep bu noktaları

savunmak durumundadır, olumlu noktaları değil. Bu yüzden insan

kendisini acmasızca suçlamalıdır, kendisini düşmanlarının, bilinçli

düşmanlarının -aslında ne olduğunu anlamayan ve savunulması, çürütülmesi

esi çok kolay olan ahmakça yersiz suçlamalar yönelttiği düşmanlarının

değil- hatta oldukça akıllı ve zeki varsayımsal düşmanlarının yerine

oturtulmalı ve onların dilinden kendisini suçlamalı, ardından da cevap

vermelidir. Burada bu olanakların tümü bulunmaktadır. Ben bu süre

içinde hep bu sorular üzerinde düşünüyorum.. Bu sorular, şu anda

yapılan işle ilgili olduğu için sizinle de doğrudan ilgilidir.

Bu yüzden ben bu konuyu, birlikte düşündüğümü, düşünce ve inançlarımı.

ızın yazgısını bir yerde bir araya getirdiğiniz -hiçbir etkenin bizi

ayını amayacağını ve işin sonuna dek birlikte olacağımızı unuyorum.- herkesle

bağlantısı bulunan en acil, konu olarak görüyorsunuz; Konulardan

biri, bizim. düşünce ve inanç konularına çokça dayanınanızın bizi eylemlerden

alıkoyup koymayı ayacağıdır. Gece gündüz düşünmek, yazınak,

okumak, dayanaklar bulmak, tartışmak, öğretmek, öğrenmek insana,

çevreye, başkalarına, bir gruba, bir kişiye zihinsel gelişime kazandırdığı

kadar, bu kişileri eylemlerden alıkoyacak ölçüde, yoğun zihinsel uğraş yaratmaz

ını Her inancın, her ideolojinin, her tür düşüncenin ve eyleminin

değeri ancak eylemin aşamasında belli olur. Eylemden önce, belirttiğin

gibi yanlış ya da doğru düşünce, hak ya da batıl din, İslam ya da küfür,

tevhid ya da şirk, Şiilik ya da Sünnilik, hepsi eşittir. Şiiliğin kendi ikrar

ve açıklamasına göre ainel, dinin tanımının bir parçasıdır.

Şiilikte -bir ara burada söylediğim gibi- ainel, dinin tanımının bir

111 Bu konuyu, hem eleştiri ve saldırısını, hem de benim kendi düşüncemi aklamak, şu anda hepimizin

yolu olan, çoğunluğumuzun inancı olan yolu açıklamak için ortaya koyduğum cevabı, son derece hassas

ve dakik olarak algılamanızı rica ediyorum. Aynı şekilde, bu savunma ve açıklama sizin için kabul edilebilir

değilse kabul etmeyin, siz de suçlayıp eleştirin; mantıklı cevap veremediğimi gördüğünüz şeyi bana hatırlatın

ve -bilerek ya da bilmeyerek- geçmeme engel olun.

346 İSLAM BİLİMİ

parçasıdır. Bu konu bugün sadece toplumbilimsel bir konu değildir. Egzistansiyalizmin

söylemiş olabileceği bir konu değildir. Şiilik, bizim açımızdan

zihinsel, içsel ve kalbi bir konu olan inam konusunu üç boyutta

tanımlanmaktadır; Biri zihinsel biri anlatımsat biri de eylemsel iman konusudur; kalple ikrar ve itirat dille ikrar ve rükünlerine göre amel. Yani inlan benim kalbiinde tam anlanlıyla aydınlık olsa, inancım yüzde yüz olsa, hatta hep dilimle bunu söylesem, aına bununla birlikte bunu eyleme dökmesem, Şiiliğin yaptığı tanınla göre benim imanun gerçekleşmiş olmaz.

Mutezile ve Şia arasındaki ihtilaflardan biri, onların, hepimizin yaptığı gibi, din ve küfrü zihinsel bir temele göre sınıflandırmak gerektiğine inanınlardır. Bugün de sadece bu konuya dayanmakla kalmıyoruz, herkes böyle inanıyor. Bizim açımızdan sınıflandırma şöyledir; Kafir dediğiniz zaman, metafiziğe inanmayan, ruha ve ölümden sonraki dünyaya inanmayan kimse gelir aklınıza. Bu, kafir ve dinsizdir.

Mü'minse bunlara inanan kimsedir.

Oysa Kur' an' da kiifrün nasıl tanımlandığına bakınız; Küfürle din, hep arnele göre tanımlanmaktadır, zihinselliğe göre değil; Dini yalanlayan gördün ünü [Maün Suresi, 1] Dini kesinlikle yalanlayan, yani

dini olumsuzlayan kişiyi gördün mü Peki, dini yalanlayan kimdir

Metafiziği olumsuzlayan kişi midir Bu kişi, Allah' ı yok mu saymaktadır

Ruhu yok mu saymaktadır Kıyameti yok mu saymaktadır Bunları

yalanlamakta mıdır Bunlara inanmakta mıdır I-layır. Bu surede yapılan

tanım, bütünüyle arnele göredir; İşte o, öksüzü iter, kakar.

[Maün Suresi, 2] [Bu kişi, öksüzü itip kakan kimsedir.] Bu, dinsizin ve

materyalistin tanınıdır. Yoksulu doyurmaya önayak olmaz. [Maün

Suresi, 3] [Yoksula yiyecek vermeyen ya da az veren değil, süreğen bir

coşku, hırs ve ciddiyetle açılığa karşı savaşmak için çaba harcamayan].

Bu, dini olmayan kişidir. Bu, dinin tanımıdır, her yerde böyledir;

Kur'an'ın her yerinde bu şekildedir. Küfürden söz ederken -bizim yaptığımızın tersine- zihin konusu ortada yoktur.

Dolayısıyla bir dinin, bir düşüncenin, bir inancın, bir öğretinin ve bir ideolojinin hak üzere olmakla birlikte aydının toplumda ve kendi zamanıyla ve halkıyla olan ilişkisinde yükümlülüğünü yerine getirme çizgisinde [toplumsal yükümlülüklerini yerine getirmek açısından ki hedef de budur] doğrudan yapıcı bir rolü bulunmaması olanaksızdır.

Bu teneldir; yani amel ve ainet yani toplumsal anelle toplumsal amel yani aydının yükümlülüğüyle aydının yükümlülüğü, yani topluma öz bilinç vermesi, uluhatasına, karşılığında bilinçli bir insanın sorumluluk taşıdığı kimselere insani, toplumsal ve sınıfsal bilinç vermesi. İşte onun yükümlülüğü budur; düşünsel ve toplumsal hidayet yükümlülüğü. AU ŞERiATi 347

lüğü. Bu, aydının yükümlülüğüdür; bu aydının amelidir. Dolayısıyla her öğretinin ya da dinin ya da dini veya din dışı her ideolojinin -her durumunda da- hak ve batıl oluş temeli, onun toplumsal rolüdür.

Dinin, peygamberin ainelinin, İslam'ın ve aslında İslam Peygamberi'nin ortaya koyduğu ve ilan ettiği şeyin adı risalettir. Bu terim rastgele seçilmiştir. Risalet, bizim şu anda bu kelimeyi anladığımız bütün anlam yükünü taşımaktadır. Risalet ve aynı şekilde emanet, Allah'ın özel olarak insanların onlara yüklediği ve her durumda da her bireyin yüklendiği emanet, anlamı ne olursa olsun hayat yokluğunu aynı

şekilde sürdürmektedir. Omuzlar boş değildir. Omuzuncia hiçbir yükün

bulunmadığını hisseden herkesin, sırtında harnal yükü vardır.

Sürekli olarak düşünce konularına dayanmakla ve yazına, ders verme, konuşına, araştırına, kitap hazırlama ve yayınlına işleriyle sınırlanmak,

başlı başına, zorla ve doğal olarak düşünceyi teınel almak eylemden

sapmaya neden olınaz ını Her durumda da düşünüşü, eylemi

doğurması gereken -çünkü sadece filozof ve bilgin bir bilinçli değil, aydındır-

aydını halkla olan ilişkide eylemsel risaletinden alıkoymaz ını

I-Iep düşünce konularına dayanan böyle bir aydının ınıuhatabı, onunla

düşünce teınasında bulunan başkalarını da kendisi gibi eylenl den alıkoyup

kenara itinez rni, topluma hizıneti ve çalışmayı unutturmaz ını

Bu sorunun cevabı hem evet, hem hayır, hem de tersine eylenl in gereği,

düşüneeye dayanma olabilir. Buna göre üç cevap vardır; Birincisi

'evet', sadece düşünceye dayanmak, o düşünce ne olursa olsun -dini ya

da ideolojik ya da eylemsel ya da tarihsel ya da toplumsal ya da toplumbilimsel-

eyleınden alıkor ve eyleın görevi duygusuna engel olur.

İkincisi 'hayır', aslında düşünsel uğraş, eyleme ve eylem duygusuna

zarar vernle ez, burada nötrdür. Üçüncüsü de şudur; Bir grupta eylenl

duygusu oluşınadan önce o grup içinde düşünceye dayanma bulunmasını

olanaksızdır. Birinci soru hepimiz için oldukça açıktır; Aydının

eylem açısından yabancılaşmasına neden olan düşünce konularına dayanmak.

Sad i' nin deyişiyile;

İş, akıllının kiiri olmasa da,

Akıllıdan başkasına iş buyurma.

Doğrudur. Tek kelimeyle, eyleme engel olacak biçimde düşünceye dayanış, birinci olarak, dayanılan düşüncenin türüyle bağlantılıdır. İkinci olarak düşünceye dayanışın şekliyle bağlantılıdır. Kendi gereği olarak kendisine dayanan bireyin eylemden uzaklaşmasına neden olan düşünce, özdeşlik karşıtı, bilin dışı, hayali, duygusal, zihinsel, soyut, mutlak felsefi ve içe dönük bir cinsiyeti bulunan düşüncedir. Bu düşüncenin adının tasavvuf olınası, züht olınası, riyaset olınası ya da materyalizm olınası bir şeyi değiştirmez. Zihinsel materyalizm de vardır;

348 İSLAM BİLİMİ

Feuerbach'ın materyalizmi zihinsel materyalizmdir. Bu düşüncenin adı idealizm de olabilir; Berkeley'in idealizmi, hatta Hegel'in idealizmi ve Chateaubriand'ın idealizmi. Ya da egzistansiyalizm olabilir; Şimdi zihinsel bir içebakışçılık biçiminde yaygındır. Ya da maneviyatçılık olabilir; Şimdi Batı' da ortaya çıktığı biçimiyle. Tüm bunlar çelişik düşüncelerdeki değişik yönlerdir. Fakat hepsi bir şeyde ortaklıklar. Bu ortaklık yönü, eylemi karşıtı olma ve özdeş yükünlülüğü yerine getirmeye yabancılaşma taşıdır. Bunlara dayanmak, -her biri birbirlerinin karşıt kutupları olmaları karşın- kendilerine dayanan kişiyi zihniyetçi, içebakışçı, hayalci, ütöplast, idealist, soyut bakışçı bir aydın durumuna getirir. Adı din ya da tasavvuf ya da felsefe veya sanat olsun, değişmez. Şimdi sanat için sanat tartışması bunca şiddet ve hızla gündeme gelmektedir. Artık günün modası olup çıkmaktadır. Bunu kabul etmeyen düşünenin sanattan anlamadığı anlaşılır. Bu, böylelikle güzel ve hayalden bir zihinsellikte boğulan bir nesil için uyuşturucu ve felç edici bir etkidir.

Bunun adı sanattır, aına sonucuysa aydının sanatsızlığı, onun işe yarainazlığı ve aslında toplunı.sal yükünlülük ve topluusal eylemı.le, bu aydın sanatçının karşı karşıya gelmenı.esidir. Bilim için bilim de budur. Din için dinde budur. Namaz için namı.az da budur. ibadet için ibadet, aynı şekilde felsefe için felsefe, nı.ateryalizrn için materyalizm, sanat için sanat, güzellik için güzellik de budur. Kendini asıl sayan her şey, artık bir hedefe ulaşınada ve ulaştırmacia bir başlangıç ve yol olmaktan çıkar. Bu, ne denli kutsal olursa olsun, kendisine yöneldiğinde artık eylemı.sel değerini yitirir. Dinde bütün eylemsel ve düşünsel inanç sonuçlarının ölünü_ öncesinden ölünü_ sonrasına geçnı.esi, dinin hareket, olgunluk, gelişme, bilinç ve eylem için bir başlangıç olma biçiminden inançlar, duygular ve aslında eylemı.le ilgisi alınayan ve zihinsel şekliyle kalan hareket ve edinler dizgesine dönüşmesidir. Bu yüzden çoğunlukla benim gibileri, örneğin İslam' da filan arnelin ya da filan inancın şöyle bir toplunı.sal sonucu, şöyle bir eylemsel sonucu, şöyle felsefesi bulunduğunu, şu anlamı taşıdığını söylediği için eleştirilmiştir. Bu din! konuları akll olarak açıklanı.anı.ak gerektiği, bunları sadece Allah söylediği için yapmak gerektiği, 'şunun için' ya da 'bunun için', 'nedeni şudur', 'nedeni budur' şeklinde şeyler söylemenin anlamı alınadığı yolunda eleştiriler getirilmiştir. Oysa Allah, bir hükmü anlatırken nedenini de anlatır, sonucunu da anlatır. Ayrıca büyük Şia alimlerinı.iz, hüküm ve anı_ellerin nedenleri konusunda müstakil kitaplar bile yazmışlardır. İlelii'ş-Şerayi herkesin bulup inceleyebileceği bir kitap olup müstakil olarak bu alanda yazılmıştır. Orada yazılanların hepsinin ya da başkalarının, bir inancın

nedeni veya hükmün nedeni, yani ereksel sonuç olarak belirttikleri her şeyin doğru olduğunu söylemiyorum..

Ali ŞERiATi 349

Ancak, aslında alin1lerinizin kafalarında da, tün1 bunların nedenlerinin ve aıneli sonuçlarının bulunduğu ve bu ereksel nedeni bilinekle şu inanç ve hükünün, insanı şu hedefe ulaştıran bir giriş ve araç durumuna getirdiği konusunun tain anlarnıyla doğal ve biliınsel bir şey olarak gündeinde bulunduğunu söylemek istiyorum. Fakat aynı din, din için din durumuna geldiğinde artık erek nedeni ve hüküm koynla nedeniyle olan bağlantısını koparır ve kendi başına kalarak soyutlaşır. Bu yüzden anlelle tenlas durumundan uzaklaşır. Bu durumda bu şekliyle bu dine dayanarak, aydın ya da dindar bireyi eyleminden alıkoyar. Düşünür bu konuya ne denli çok dayanırsa, eylem ve eylemsel yükünlülüğü yerine getirirle şansını da o denli yitirir.

Kinli zaman din ya da bu düşünce olunlu ve yapıcı olup aslında eylem çizgisindedir ve eyleme neden olur, aına bizin1 ona dayanış şekliiniz bilin dışı, zihinsel ve soyuttur. Bu yüzden kiini zaman, aslında eylemlin özü olan, en büyük eylem örneği ve düşüncenin özdeş cisimlenişi durumundaki teinellere, hükümlere, olgu ve olaylara dayandığınıızı, ama bu dayanışın zihinsel bir şekle dönüştüğünü görüyoruz. Bu, artık oldukça şaşkırtıcı bir olaydır. Bu, bizin1 tarihinizdeki ahmaklık diyalektiğidir. Tarihinizde inanın en büyük anlamlarından biri, eylemsel oluşu, özdeşlik gösterimesi ve düşünceye özdeş cisimleniş sağlamasıdır. Ali, Ben konuşan Kur' an'ının. diyorsa, burada Kur' an, zihinsel bir görün gü d ür; Ali ise

bu zihinselliğin özdeşliğe dönüşümüdür. İslanl bir plandır; bir binanın bir kağıt üzerine çizilmiş planıdır ve bina edilmesi gereken bir nesnedir, bir gerçekliktir. İnam kapalıdır, bu zihinselliğin özdeş örneğiye bir insan şeklinde cisimlenmiştir. Dolayısıyla inanın rolü, bir düşüncenin eylemsel rolüdür. Bu yüzden ben, bir Şii ya da bir Müslüman olarak Kur'an üzerine, hükümler üzerine, sünnet, hadisler ve tarih üzerine ve bir ideoloji ya da dinin zihinsel konuları üzerine düşerken söz konusu olan hep inanç ve zihin konularıdır. Şimdi ben Ali derken, İ-lüseyin derken ya da Aşura derken [yani bir düşüncenin eylemsel, somut ve özdeş cisimlenişi] bunlar benim için, bir araya gelmiş, ete kemiğe bürünmüş, dâınarlarına kan yürümüş ve imanın adını almış düşünce ve zihinden ibarettir. Fakat eylemin ta kendisi olan dayanma şekil ve biçimini, aslında zihinselliği ve eyleminden soyutlanmayı doğuracak biçimdedir ve temelde eylemin sorunluluğunu yok etmekte ve görev duygusunu, yani eylemin duygusunu ortadan kaldırmaktadır.

Bu yüzden, eyleme dayanış, eylemin ortadan kalkmasına etken olmaktadır.

Zihinsellikten özdeşliğe gitmek anlamına gelen 'imamı tanıyış'ın

kendisi bir tür zihinsel, hayali ve içebakışçı ilişkiye dönüşür. Sonunda

imanın tanınması, tıpkı Cebrail' in tanınması gibi olur; toplumsal

hayatta onun bir rolü yoktur ve onun tanınması sadece itikadi bir

350 İSLAM BİLİM

zorunluluktur ki Müslüman olan herkes inanmalıdır; şu anda, inanmakta

olan benle, inanmayan arasında eylemde bir fark yoktur. Bu

yüzden burada aydın şuna dikkat etmelidir; Bir öğretisi ya da din adıyla

bir düşünceye dayanışın, kendisini eylemden uzaklaştırdığını görürse
yargıda -dakik ve insafli olmak istiyorsa- eylemin ortadan kaldırılmasına
etken olan şeyi. düşünceyi mi ilgili olduğunu [ki bu düşünce
zihinsel bir düşünce olabilir, bir tür vedaizm, budhaizm, mistisizm,
sufizm, tasavvuf vb. olabilir ya da zihinsel bir varoluşçuluk ve
Hegelizm olabilir] yoksa öğretiyi eylem öğretisi olduğu halde ona dayanış
şeklinin mi eylemden uzaklaşmaya neden olduğunu, iyi ayırt etmelidir.
Hangisini suçlayıp hangisini mahkum etmekteyiz Bunları birbirinden
ayırmak gerekir.

İkinci konu, aslında olumlu ya da olumsuz şekliyle düşünceye dayanmanın
eylemle bir ilgisinin olmamasıdır. Dolayısıyla düşünceye dayanma,
ne eyleme engel olmakta, ne de eylemi güdülemektedir. Örneğin
bilimsel konulara bilimsel bir tanıyış olarak dayanmak Onları tanıma
ya da tanımanın eylemle ilgisi yoktur. Peygamber bir yerden geçiyordu
[bu, edebiyat bölümü için oldukça iyidir]. Orada oturmuş tuhaf
bir şiddetle konuşan ve kıssa anlatan bir kişiyi gördü. Peygamber sordu;
Ne olup bitiyor, bu kimdir Dediler; Bu ediptir. Şimdi soruya
bir bakın; Peygamber -peygamberliği bir yana, Arap olduğu için ve çevrede
büyüdüğü için kim olduğunu kesin biliyordu- şöyle diyor; Edip
nedir [Arapçası da zayıf alındığı halde edip kimdir demiyor.] Cevap
veriyorlar; Falanca işle uğraşandır. Sonra Peygamber şöyle diyor; Bu
ne bilinmesi yarar getiren, ne de bilinmemesi zarar veren bir ilme dayanmaktır.
[Ona dayanmak, ne arıya zarar verir, ne de amel için bir
değer taşır. Bu kendi halinde bir şeydir.]

Üçüncü konu; Aydın'ın seçtiği öğreti, eylemin ilk adını olmalı ve bu ideoloji ya da öğretinin yazgısı eyleme dönüşebildiğini göstermiş olmalıdır.

Öğreti eyleme dönüştüğünde en azından iki somut örnek taşır;

Birincisi, bu öğretiyi tarihte olay yaratır [olay, hareket, olgu; ister toplumsal

bir olay biçiminde, ister toplumsal bir devrim biçiminde, ister bir

uygarlık ve kültür biçiminde]. Böylece onun eyleme dönüşebilen bir

düşünce olduğu anlaşılır. Aristo, ilk öğretmen olduğu ve bu süre boyunca

ve bu alan genişliği içinde onun kadar hiçbir kimsenin zihinlere egemenlik

sağlayamadığı halde tarihte hiçbir hareket yaratamamıştır. Şimdi bile

mantık ve felsefe üstünlüğü Aristo'nun elindedir, hatta bugün de trajedi

ve tiyatro için, Aristo'nun 2300 yıl önce yaptığı tanın kabul edilmekte-

112 Bunlara 'kassas' derlerdi. Kassas, kıssacılara ve ediplere denirdi. Bunlara hem edip, hem de kassas

derlerdi. Çünkü edipler, o zamanlar henüz bu aşıkane, hamasî, efsanevi, milli vs. hikayeleri bilen ve insanlara

aktaran kimselerdi.

All ŞERiATi 351

dir; ona ne bir şey eklemişler, ne de ondan bir şey eksiltmişlerdir. Oysa

Aristo zamanında tiyatro, tek başına bir adamın oyunundan ve çevresine

insanların oturup onu seyretmelerinden ibaretti. Kendisi Poetica

kitabında şöyle yazmıştır; Son zamanlarda iki kişi oldular ve birbirleriyle

konuşup oynuyorlar. Elbette çok ilerlemişti. Böyle bir durumda o,

trajedi, komedi ve drama ilişkin -bugün bile, tiyatro bunca gelişimle

birlikte- mantıklı olan tanımlar vermektedir. Fakat bu adanın eylem açısından

hiçbir hareket yaratmamıştır. Hiçbir hareket. Kütüphanelerde,

dershanelerde ve bilimsel topluluklarda hep egemen olmuşsa da halkın

içinde, tarihte ve kentte -Atina' da bile- kimse onun varlığını d uymamıştır.

Aslında düşünce türü eyleme dönüşecek gibi değildir.

Fakat tarihinde hareket yarattığını [kitle içinde hareket dediğim zaman

bu tarihsel hareketi kastediyorum] ve aynı şekilde insani örnek

ortaya koyduğunu gösteren bir ideolojiyi seçmişsek bu, bir ideolojinin

ya da bir dinin eylem yönü bulunduğunun göstergesidir. Onun gerçekleştirdiği

ve gerçekleştirmekte olduğu insan, somut değerleriyle dünyaya

sunulabilir ve bunun bu öğretice gerçekleştirildiği söylenebilir. Gerçekleştirilmiş

insan, bu ideolojiden aldığı özel tiple, özel temelle, kendine

özgü yönleriyle ortaya çıkan insan demektir. Öyleyse bu öğretinin

ütopya biçiminde, zihinsellikler dizgisi biçiminde olınadığı, insan yarattığı,

yani eylemsel olduğu, ütöpik değil pratik olduğu anlaşılır. Dolayısıyla

bu düşünceyi bir ideoloji ya da bir öğreti veya bir din biçiminde

seçmişsek, ardından da ona körü körüne, yanlış ve taklitçi bir biçimde

değil bilinçli ve özbilinçlice dayanmışsak, işte burada, aslında eylem

düşüncesinin eylemsel düşünce ve yaratıcılık düşüncesinin kendisi olan

düşüneeye yapılan düşünsel dayanışın sadece eylemi destekleyip onaylamakla

kalmadığını, eylemin gerçekleşmesinin ve ayrıca bir eylemin

doğruluk ölçütünün de -hem varoluş ve ortaya çıkışının, hem de doğruluğunun-

eylemin bu önsel düşünce bilincine dayanmasını gerektirdiğini

söyleyebiliriz. Eylemin düşünce altyapısı ya da temel yoksa o eylem

ya gerçekleşmez ya da bilinçli biçimde gerçekleşmez. Bu yüzden tarih

boyunca her yerde, nerede hareket ve yapıcılık varsa, ardında bir görüşün,

bir düşünce bilincinin, uyandırıcı ve aydınlatıcı bir inanç kültürünün, aynı şekilde söz ve eylemden oluşan eleştirel bir açıklamanın var olduğunu görmekteyiz. Bu, istisnası bulunmayan, kesin, cebri bir şeydir. Tarihte var olan aına kökeni gaybi olan [yani hareket etkeni toplumun içsel çelişkisi değil, nedeni gaybde bulunan bir yükümlülük olan] ve Allah'ın bir kişiyi hareket oluşturmakla görevlendirdiği hareketlerde bile, düşünce kökeni gaybde bulunan bu birey, bu insan, bu elçi dünyada sahip olduğu böyle bir dayanakla toplumunu, öğretisini ve yükümlülüğünü, önce düşünsel bilinç, düşünsel ve inançsal dayanış, sonra

352 İSLAM BİLİM

da eylem olan bir şekle dönüştürür hatta bu birey, gaybi kökeni ve etkeni bulunan bir ideoloji karşısında ideolojik bir risalet taşımaktadır. Dolayısıyla biz ya da ben, ister bireysel, ister toplu olarak; Toplumsal yükümlülük türünüzü düşünceye sürekli dayanma yoluyla belirleyen siz, eylem olarak, toplum ve zamandaki eylem yükümlülüğünüzü yerine getirmekten geri kalmıyor musunuz ve düşünmeye çağırmak, eylemsizliğe çağırınayı gerektirmez mi diye suçlanırsak şunu söyleyebiliriz; Bu olanağın var olduğunu, düşüncenin ve düşünceye dayanışın en büyük aldatmaca ve kötüye kullanma aracı olduğunu biliyoruz. Şunu da belirtmeliyim ki tarihte ve bütün toplumlarda en büyük kötüye kullanıma etkeni, düşünceye dayanışın ve düşünceyi şiddetle dayanak alışın-o düşünce iyi de olsa- eylemden gafil kalmaya araç ve etken olmasındır. Birkaç yıl önce burada konuşmalarının birinde söylediğim gibi, yazar ve düşünürlerimizin birçoğunun -Şii görüşü taşımakla Şii olmak

ayrı şeylerdir- Abbasiler zamanında uygarlığın, düşüncenin gelişmesinden, felsefe, sanat ve benzerlerinin yaygınlaşmasından övgüyle söz ettiklerini görüyoruz [Abbasilerin iyi de başarılı olduklarını ve düşmanın kafasına bile kendisini dayattığını görüyoruz]. Aslında onların felsefe, edebiyat, sanat ve hatta kelam, tefsir gibi konulara dayanmaları, aydınlarda zihinsel duyarlılık oluşturacak biçimdeydi. Böylelikle, Bineviler döneminde duyarlılıkları hep gasp, hak meselesi, adalet, zulüm, imam, imamet, vesayet, 'kim haklıdır', 'kim zulüm üzeredir', beyt'ül mal, kişi hakları vs. üzerinde yoğunlaşan bilinçli ve aydın Müslüman toplum bu duyarlığı bir yana bırakmış oluyordu. Küçük bir toplumsal sorun ortaya çıktığında ister koyun otlatan çoban olsun, ister öğretmen olsun, isterse Kur'an okuyucu olsun bütün halkın mescide dökülmesini sağlayan bir duyarlılık vardı. Küçük bir sorun ortaya çıkınca bu sorun onların hepsini ilgilendiriyordu. Pekala; insanlar böyle toplumsal duyarlıklar taşıdıklarında bir iş yapılamaz.

Öyleyse ne yapalım Bu konuları düşünmek yerine onları~ kafalarını daha büyük konularla meşgul edelim. Bu gündelik maddi, siyasi vb. konular nedir Basittir. Şu andanazil olan Kur'an kelimelerinin Allah'ın zatının mı yoksa Allah'ın sıfatının mı parçaları olduğu üzerine düşünmek, bunun getirdiği ödevi açığa çıkarmak. İşte bu tür şeyler. Ya da ilk mahiyetin ve ilk heyulanın ne olduğunu tartışmak. Zihinleri bu tür konuların ardından sürüklemişlerdi. Hala bunların hiçbiri çözülmemiştir; hala bunlarla uğraşmaktalar. Ne ortadan kalktı O konular ortadan kalktı. Bineviler döneminde her yerde imarnet konusunun, adalet konusunun,

beyt'ül mal konusunun, fetih konusunun, ganimetler konusunun,

haraç konusunun, daru'l hilafe konusunun konuşulduğunu,

Ali'nin hakkından, Ömer'in hakkından, Ebuzer'in hakkından, Ebuzer'in

Ali ŞERİFTİ 353

düşmanının hakkından söz edildiğini, cepheleşmenin, muhalefetin ve

bu tür karınaşaların söz konusu olduğunu görüyoruz.

Abbasiiler zamanında bu tür konular yoktur, bilimsel konular vardır.

Dışardan çeviri yaparsan bir çeviri için onun ağırlığınca altın veririm,

der. Bizimki gelip eşek postu üzerine çevirisini yazıyor. Gelip bakıyoruz

üç sayfa çeviri yapmış, tam beş kilo geliyor. Hadi ver, diyor! O bana

külâh giydirdiğini sanıyor, oysa ona külâhı giydiren beni TL Düşünce

konularına bu şekilde yaklaşışın, İslam toplumunun dinini eylemden

uzaklaştırınak yani depolitize etmek amacını taşıdığını görüyoruz. Yine

görüyoruz ki böylelikle Abbasiiler altı yüzyıldan fazla bir süre yönetimi

ellerinde bulundurlmuşlardır. Oysa Emeviler sadece bir yüzyıl eylem

olmuşlardır. Onların kısa ömürleri, bunlarınsa uzun ömürleri toplumun

şekliyle bağıntılıdır. Fakat haberli olsaydık Peygamber'in on üç yıl boyunca

düşünceye, sadece düşünceye dayandığını, bilince ulaştırdıktan

sonra da eyleme girdiğini görürdük. Bu, bütün toplumlarda böyle olduğunu,

eylemin ardında düşüncenin ve düşünsel dayanağın gizli bulunduğunu,

eylemin yanı başında da düşünmenin ve düşünceye dayanmanın

gizli bulunduğunu, eylemin sonunda da düşünmenin ve düşünceye

dayanmanın yer aldığını ortaya koymaktadır. Düşüncenin eylemden

her uzaklaşışında eylem kısır çabalara dönüşür, düşünceyse zihinsel

hayaller biçimini alır; kısacası her ikisi de anlamsızlaşır. Bu yüzden önce bilinçli dayanış, sonra da eylem ve harekete dönüşebileceğini göstermiş bir öğretiyeye dayanış gereklidir. Eylemin oluşmasının en büyük etkeni ve aynı biçimde en büyük hidayet, yön bulma ve doğru tavır alma ışığı da eylemde bulunmaktadır. __Toplum düşünmüyorsa, düşünmemişse, bilince erinmişse hiçbir şey yapamaz, hiçbir şey.

İran Meşrutiyeti'ni Büyük Fransa Devrimi'yle karşılaştırdığınızda, kopya ettikleri şeyle karşılaştırmada biri o şekle dönüşmekte, öteki de bu şekle. Bu yüzden meşrutiyetin birkaç ferman ve fetvayla başladığını görüyoruz. Oysa Büyük Fransa Devrimi bir yüzyıl düşünmekle, yeni bakışla, ileri, bilinçli ve aydınca düşünme hareketiyle başlamıştır. Bu yüzden, eylem yönü bulunan düşünceye düşünsel dayanışta bulunmalıyız.

Aynı şekilde hem eylemi göz ardı ettirecek, hem çalışma ve düşüncemizi zihinsel soyutlamalara dönüştürecek, hem de bizi eylem gerçekliklerinden, aynı şekilde zihin gerçekliklerinden uzaklaştıracak, somut da içe dönük kılacak, güzel ve çekici sözlerle meşgul edecek, ardından da bizde ruhsal, zihinsel ve içsel duyarlıklar oluşturup bizi düşünceleri, inançları ve zihinsel taassupları içinde boğulmuş, ama gerçeklik ve özdeşlik açısından köf, felç olmuş zihinsel kişiler kılacak biçimde dayanıştan kaçınma bilincini taşımalıyız. Tüm bunların bilincinde olmak durumundayız.

3511! İSLAM BİLİM

Aslında aydın, eylem yükümlülüğünü yerine getirmek için bilinçli bir düşünsel dayanış ve dayanak sahibi olmalıdır. Aydının topluma verdiği şey, ilahi ateştir. Dininden ve peygamberlerinden aldığı ateştir o.

Aydın -herkes ve her biri- o ateşi alan ve toplumuna veren bir 'promethe' dir. Ateş nedir Bilinci ve hidayeti, ışığı ve aynı şekilde hareketi, harareti ve ısıyı oluşturan düşüncedir ateş. Bu düşüncenin eylemle çatışmaması bir yana eylem bu düşünceden beslenir. Bunlar, insanın hep kendi kendisine düşündüğü ve çokluklarda aşırı korkulara, aşırı kuşkulara ve aşırı ruhsal işkencelere düştüğü konulardır.

Başka bir konu dine dayanma konusudur. Dine dayanmak, insanı bir tür irade olumsuzlamasına, fizik ötesi güçler karşısında insanın özgürlüğünün yok sayılmasına, . fatalizme ve ce bre sürüklemeyi mi İnsanın, kendi takdirini, kendi elinde, kendi bileğinde görmek yerine gaybi bir meşiyette görmesi, hayatı bu dünyada kurmak yerine ahirete bırakması, ihtiyaçları bulunan insanlar için cenneti yeryüzünde oluşturup bina etmek yerine ahirette etmesi nasıl açıklanabilir Bu gönderme ve eleştiriler bize yapılmaktadır. Bu eleştiriler söylediğiniz gibi olabileceği gibi, bunun tersi de olabilir.

Hangi din ve hangi dine dayanış Bugün artık birinin 'ben dine karşıyım' demesi ya da 'ben dine inanıyorum' demesi yeterli değildir. Bu iki söz de anlamsızdır. Bundan sonra hangi dine inandığını belirtmelidir. Ebuzer'in diniyle Mervan'ın dini; ikisi de İslam' dır. Fakat Ebuzer'in İslam'ıyla Mervan'ın İslam'ı arasında Lat ve Allah arasındaki kadar fark vardır. Bu ölçüde fark vardır. Peki, İslam'a inamyorsun, ama hangi İslam'a inamyorsun Osman'ın sarayında halkın beyt'ül malını yağma eden İslam' a mı, yoksa Re beze' de yalnız ve suskun bir biçimde sürgünde ölen İslam'a mı Hangisine Yüklülüğünü belirlemelisin.

Çünkü doğru yargıda bulunamıyorsun. Çünkü her ikisi hakkında yargın doğru olsaydı, içine hem Ali'yi hem de Muaviye'yi sığdıracak açık, bilinçli ve adil bir yargıda bulunamazdın. Çünkü bu ikisinin ortak yönü yoktur. Biri öldürülür, biri katil olarak kalır. Sen hangisine inanıyorsun Din, yoksulluğun güzel gösterilmesinin aracıdır. dersene doğru söylediğini görürüz. Osman, aynı sözü söyler. Ka'bu'l Ahbar' da dini fetva verir, doğrudur. Fakat İslam'ın yoksulluğu şirin göstermeinesi bir yana adaleti, eşitliği ve açlıkla savaşımlı savunduğu olgusu uğruna -bunun için, bu söz hatırına- İslam'ın ilk elden yetiştirdiileri kendilerini kurban etmişlerdir. Peki, şimdi hangisine inanıyorsun Sen, bir insan vicdanı olarak, dini, insan iradesinin zaafına etken olarak görüneye utanmıyor musun Bütün dini sorumluluklarının Tanrı'ya ya da fizikötesi güçlere teslim edilmesinin ve kendinin birey olarak burada, artık sorumluluk taşımamamın etkeni olarak mı görüyorsun dini Birey,

Ali ŞERiATi 355

fizikötesi güçler karşısında, kendisi için hiçbir irade ve güç hissetmeyen aşağılık bir insana dönüşür böylelikle.

Bütün yargıların yine metafizik takdire bağlı bulunduğu ve hiç kimsenin kendisinin ve başkalarının yazgısında etkisinin olmadığı ve dolayısıyla herkesin Tanrı'nın istediği şekilde olduğu bir dini yücelikten mi söz ediyorsun Bunları söyleyebilirsin ve İslam'ın kendisinden özdeş örnekler de bulabilirsin, ama karşısında Ali'yi görünce utanmaz mısın Böyleyse O, yoksulluğu güzel göstermelidir, güçsüzlüğün ınazharı olmalıdır, toplumda sorumluluk duymayan bireyin mazharı olmalıdır.

İnsan toplumunda, Ali kadar -ki bir insandır, bir mitoloji kahramanı ve tür taşıması değildir- insanı sorumluluk duyan ve ızdırıp duyan hangi özgürlükçü, hatta hangi insan severlik ve özgürlük taşıması vardır

Düşman -Ali'nin kendi memurlarından değil, dış düşman- yani Emevi askerleri Ali'yle savaşırlar, Ali'nin hükümlerine saldırlar, bir Yahudi kadını döverler ya da ona tecavüz ederler. Ali öyle ukde taşır ki konuşurken, öyle acılı konuşur, öyle huzursuzdur ki öfke ve bağırıp çağırma yerine öyle incelikli konuşur ki; Kişi bu derde ve utanca katlanamayıp öldüğünde o kınanamaz. Kendi kendine pişmanlık duyup kendini açıklamak ister sanki. Katlanamamışsa bu, onun kulluğunun belirtisidir.

Hangisine dayanış Dolayısıyla sözün doğrudur. Ben de din içinde yer almış bulunan Ali, Ebuzer ve benzerleri için, senin dine karşı söylediklerini doğrudan doğruya reddetmeye gelmiyorum, hayır. Özdeş gerçeklikle-L değerlendirmeye temel almalıyız; hein dinli, hein dinsiz [bilinçli ve insafılıysa] her ikisi de itiraf etmelidir. Hangi din, Tanrı'yla hangi ilişki, hangi kulluk Yer taşıma-larına kulluğu açıklama etkeni olarak mı kulluk Evet, olmuştur. İslam adıyla da olmuştur. Ya da hayatta insanın kafasında, insanın kalbinde ve insanın yazgısında bulunan bütün kullukları olumsuzlanmanın en büyük etkeni olarak mı kulluk O da var olan bir kulluktur; dışta özdeş gerçek örnekleri vardır ve görmek için insanın mutaassıp ve inanmış olması gerekir. Görmek için gözü olmalıdır. Dolayısıyla hangi dine dayanış, aydının toplumsal yükümlülüğünü yerine getirmede zayıf bir cephe alışır Hangi din

Başka bir eleştiri de sömürüye karşı oluşturulan dünya çapındaki cephenin parçalanabileceği yolundadır. Bu, benimle Frantz Fanon arasında üç mektupta gündeme gelen bir konuydu. Ben onun Cezayir Devriminin Beşinci Yılı adlı kitabını çevirirken, kendisinden bir giriş yazmasını istemiş, birtakım konulardan söz etmiştim kendisine. O da bana bir mektup yazdı. Onun bu konuya -dine dayanış konusuna- ilişkin eleştirileri vardı ve bu eleştiriler bütün aydınların tüm düşünce cephelerinin tek bir kutupta, bir tek bakış açısıyla ve bir tek düşünce çizgisinde

356 İSLAM BİLİM

yer alması gerekli olan sömürü karşıtı dünyada [çünkü sömürüyü ortadan kaldırmaktan ibaret olan tek ve ortak savaşımıarı dünya düzeyinde alınalıdır] dine dayanışın bu büyük birliği fırka ve din parçalanmasına dönüştürdüğüne inanan büyük ve yükümlü aydınların çoğunun eleştirileri gibiydi.

Ben burada İslam' a dayanırsam bir başkası Budizni.' e dayanır, bir başkası Veda'ya dayanır; öteki Konfüçyüs' e, öteki başka bir şeye, örneğin Hıristiyanlığa dayanır. Ortak düşman karşısında ortak dertleri, ortak yazgıları ve dolayısıyla ortak yükümlülükleri bulunan kimselerin çeşitli ve birbirinden ayrı cephelerde çaba gösterdiklerini görüyoruz. Dolayısıyla, çeşitli dinlerin takipçilerinin çoğunun tek bir yazgı taşıdıkları ve bütün aydınların bu tek yazgıyı korumaları hatta çeşitli safların birleştirilmesine çalışmaları gerektiği şu anki fiili dünya ortamında dine dayamış zararlı olmaktadır. Bu, onun bana yazdığı son mektuptur. Bu son mektup, bir bölümünü İslam-Şinasi [Meşhed Dersleri] kitabında aktardığım

mektuptur. Ona vermek istediğim cevabı kendileri başka bir söyleyişle
vermişlerdir. Yani bir bakıma kabul etmişlerdir ki Doğu' da ya da
üçüncü dünyada dine dayanırsak, bizi birbirimizden ayıran bu dayanış
ayrı dinlerin özel çerçevelerine girmek anlamını taşıyanak yanında -aynı
zamanda bu durum- dünyada insani yakınlaşma bağının oluşmasına ve
sömürü karşıtı cephede birlik temelinin atılmasına etkindir [Bu konular
birlikte yayımlanırlarsa, güzel ve okunabilir bir yazı oluşacağından
urnutluyunu.]. Fanon, şu şekilde söz konusu etmektedir bu konuyu;
Üçüncü dünya toplumları için dünya sömürüsüyle savaşını da söz konusu
olan mesele siyasi ve iktisadi bir mesele olmaktan önce insani ve
kültürel bir meseledir. Aslında sömürü, iktisadi ve siyasi aşamasını ortaya
koymadan önce bütün asil insani değerleri süpürüp yok etme çabasında
olmuş, zenginini tümüyle temizlemiş, ardından da kendi girişini
başlatmıştır. Dolayısıyla Heidegger'in söyleyişiyle; Üçüncü dünyada
insani tahliye gerçekleştirilmiştir. İnsani tahliye. Ülkeler ve madenler
boşaltılmadan önce içler, zihinler ve duygular boşaltılmış ve insanlar
koflaşmışlardır. Çünkü bu insanlar kof olmadıkça, koflaşmadıkça taassupsuz,
yükümlülüksüz, bilinçsiz insani değer ve bağımsızlıktan yoksun
kalmadıkça, içine düştükleri aşağılık ve geri yazgı karşısında bu
insanların boş boş gülümsemeleri, hatta övgücü bir tavır takınmaları
olacak şey değildi.

Dolayısıyla sömürü karşıtı savaşında da bu şekilde davranılmalıdır.

Yani önce sömürülmüş dünyada [üçüncü dünyada] insani tahliyeye
tabi tutulmuş toplumların çabaları, insani dönüş, insani değerleri

yüceltiş ve insani özellikleri diriltiş yönünden olmalıdır; böylece bu içeriksiz kof şekiller, kültürel içeriği, bilinci, yüce ahlakı, manevi ve

Ali ŞERiATi 357

insani değerleri bulunan bir insana dönüşebilecektir. Bu insan, 'ben' diyebilmelidir; 'ben ayırt edebiliyorum', 'ben seçiyorum', 'ben duruyorum', 'ben taassup besliyorum', 'ben destekliyorum', 'ben yükümlüyüm' diyebilinmelidir. Bunun için de Müslüman, dine dayanmalıdır. O, mantık açısından, dine dönüşün en büyük şiarım bilinçli bir şekil, bir strateji, eylemsel bir başlangıç olarak açıklamaktadır. Ben de onun gibi bir strateji şeklinde ve de bir iman olarak ortaya koyuyorum.

Dolayısıyla burada dine dönüş, şu anda dini çevrelerde bulunan geleneklere işlerlik kılmak ve onları bütün yüzeye yaymak anlamında değildir. Tersine, İslam' a gitmenin, her aydının katılması gereken en büyük rol ve hedefi, insanı beslenmeyi, gelişmeyi, bilinçlenmeyi ve yağınalayıp yok etmekte oldukları insani değer, zenginlik ve sermayeyi aramaktır. Bu takviye ve gelişme için, bu üçüncü dünyada dine döndüğümüzde İslam' a bilinçlice dönüşün ve ona dayanışın sönürü karşısındaki cephenin parçalanmasına neden olmalı adığı bir yana, dünya çapında sömürü karşıtı tek cepheye şekil bağışlamak için zorlu ve kaçınılmaz gereklilik olduğunu görürüz. Bu nedenle bir kişi, sönürü karşıtı alınadan önce insan olmalı, bilinçli olmalı, anlam ve düşünce sermayedarı olmalıdır. İşte bu yüzden, kendi kültürünü yüze; bilinci, bağımsızlığı, ayırt etme gücünü, değerlendirine, karar, yükümlülük ve cihat gücünü oluşturan bu öğelerle dolu yere dönmeliyiz.

Günürnüz aydınının dine dayanişı, değişnlez ve belirleniş faaliyetler içinde duraklamak anlamına gelmez mi Düşümlük, ayırt etmek, çözümlmek, seçmek ve toplumsal ve tarihsel sistemdeki değişlikler doğrultusunda değişken bir ideoloji bulmak durumunda olan aydınların dine dayanmaları, onların dine çağrılmaları ve dine inanmaları, onların zihinlerinin belirli değişnlez dini kalıplarda kalmasına neden olmaz mı Ben inanıyorum ki bunlar olabilir; hatta bununla da kalmaz, din eğer yaygın olduğu biçimle dini telkinler şeklinde olursa böyle bir sonucun çıktığını ve bu kör taassubun bu yargı ve düşünrne özgürlüğünü onların ellerinden aldığını görürüz. Dine bilinçli olarak dönersek, seçne ve ayırt etine yetimizle dini ve İslam' ı seçerek, zihnimizin değişmez ve donuk kalıplarda kalınarnası şöyle dursun, hatta bu, zihne hareket kazandırma ve tanıma etkeni olur. Bireyin seçne aşamasına'ulaşmasının en büyük belirtisi düşüncedir. İslam, bu fonnda ve bu şekilde, bir bakış açısı, bir yükünlülük, bir insan tipi, özel bir soy, özel bir görüş, içte yeni bir iman, hararet ve hareket, bugünün kokuşmuş cenazelerinde insanı doğuşun yenilenişi, aynı şekilde insanı bir İsrail surunun zamanın donuk ve durağan mezarlığına üflenişi olarak, bütün donuk geleneldere ve değişmez kalıplaı·a karşı insani ayaklanış ve devrim olarak -ki sen beni onunla suçluyorsun- kendi rolünü yerine getirecek358

iSIAM Bilim

tir [aydın onu bilinçlice seçerse tabii]. Burada aydın, İslam'a ilimler dizgesi olarak ya da avanın toplumsal geleneklerinden oluşan bir dizge olarak [ne toplumsal gelenek anlamında gelenek, ne de İslam kültürü]

değil, İslam'a ideoloji olarak dönmeğdir. Bu durumıyla İslam, donuk ve kokuşmuş, tarihsel, toplumsal ve kavmi gelenekleri ve zihinsel kalıplaşmaları alaşağı etmektedir.

Bu taassup, kör ve cahilce taassubun olumsuzlanıp yok edilmesinin etkenidir. Sapkın taassubu -bunlar çok temel konulardır- kayıtsız ve yükümlülüksüz bir aydın ortadan kaldıramaz. Kör taassubu, bilinçli taassup ortadan kaldırır. Aydın, taassuba ulaşırsa yükümlü aydın olur.

Taassup, yükümlülük demektir. Aslında yükümlülüğün çevirisidir.

Taassup, asabilikten gelmez; köken olarak, grup anlamındaki 'us be' den gelmektedir. Bu odak ve bir araya geliş anlamındadır. Taassup, bu gruba bağlanmak ve onun yükümlülüğünü duymaktır. Adı taassup olan bu bağlılık, bilinçli insan için, geleneksel ve kalıtsal kör taassup gibi olmayıp bunun da ötesinde bu taassup kör taassubun en büyük olumsuzlanma etkenidir. Öyle ki geri ve mevcut İslam'ın en büyük olumsuzlanma etkeni, ilk dönemin ileri ve hakiki islamı' dır. Dolayısıyla ideoloji olarak İslam, donuk, kavini ve geleneksel kalıplardan oluşan bir dizge olmayıp ruhsal doğuşun bir yenilenmesi, düşünce Rönesansı ve bir sıçrayıştır. Ayrıca geçmişe dönmeğ de olmayıp geçmişin bugünde ihyasıdır.

Bu ikisi bir değildir.

Fakat dine dayanmakla, aydınları dine çağırarakla, her dinin fizik ötesi bir kökeni, gaybi bir temeli ve irfani bir kökeni bulunması nedeniyle, sadece toplumsal sistem, somut ve maddi gerçeklikler karşısında yükümlü olınası gereken aydınları gayble, fizik ötesi soyutluklarda ve ahiretle bağlantıyaya da irfani içe bakışçılığa çağırılmış olmaz mıyız Tek

kelimeyle -burada açıklamak istemiyorum- bu içe bakışçılık, bu züht, takva, ibadet ve tapınına, uyuşukluğa, güçsüzlüğe, zihinsel sapmaya, bilinçsizliğe, toplumsal cehalete, bireyin soyutlanmasına, bireyin çevresiyle bağının kopmasına ve onun hayaller içinde boğulmasına etken olduğu kadar, eğer doğru ve bilinçli olarak, aydın tarafından toplumsal sorumluluk içinde gerçekleştirilirse, olumsuzlayıcı olınak şöyle dursun, tam tersine yükünlü insan için en büyük devrimci eğitim olup çıkar.

Maaşını, giyimini, evini, titreyerek ya da aşkla veya kuruntuyla düşünen aşağı gündelik insanı; bu irfanı duygunun onun içinde gelişmesi, bu takva ve dine dayanış, bu tapınma, bu aşk, besleyiş, bağımsız bir iklime, bütün olaylar fırtınası karşısında gururlu bir dağ zirvesine dönüştürür.

Sufiyane züht ile Ali'nin devrimci zühdü arasındaki fark budur. Evet;

Ali'nin takvası, onu tek cepheden uzaklaştırmaması, ona zarar verme~ esi bir yana, Ali'nin birlikteki görünümünün hepsinden daha çok olAll

ŞERiATI 359

duğunu görüyorsak bu, onun yalmzlığında, çilesinde ve aşkında hepsinden daha güçlü olmasından kaynaklanır.

Bizim Şiiliğe dayanmamız, yine geleneksel şiarlara, yine uyuşukluğa, yine gerici etkenlerin güçlenmesine, yine her şeyin tekrar etmesine, bugün her aydının yükümlülüğüne sunulan şeyden yine gafil kalmaya dönüş değil midir Şu anda dayanıldığı gibi dayanırsak evet, yine durağanlığa, tekrarlınaya ve gafil kalmaya çağırarak söz konusu olur.

Ama şunu yine belirtmek istiyorum; Hangi Şiiliğe dayanış Hangi Şiilik Safevi Şiiliği ise bu hükümet rejiminin, millet ile tasavvufu ekleyerek

oluşturduğu macundur. Bu, onun kimyasal formülüdür. Bu üç unsur birbiriyle karışmış, üzerine de Şiilik adıyla aldatıcı bir örtü çekilmiştir. Bütün kavramlar, terimler, Şiilik şahsiyetleri bu üç boyutlu üçlü görüş şeklinde açıklanmıştır. Bu, aydının irade ve bilinci için en büyük olumsuzlama ve gerileme etkenidir. Ayrıca aydının düşmanı ve onun iradesinin, bilincinin ve yükümlülüğünün olumsuzlayıcısı olmaktadır daha fazla Ali Şiiliğinin en büyük düşmanı ve en büyük olumsuzlayıcısıdır. İnsanlık tarihinde hiçbir mezhep, hiçbir etken, hiçbir düşünce, hiçbir inanç, Ali'yi olumsuzlamak için, Ali'nin ailesini olumsuzlamak için, Hüseyin'in risaletini olumsuzlamak için, Şiiliğin ruh ve kültürünü olumsuzlamak için Safevi Şiiliğinden ve çoğunluğumuzun zihnine egemen olan Şiilikten daha fazla liyakat göstermemiş, başarı elde edememiştir. Her din ve mezhebin başka din ve mezheplerle bir ihtilaf ve bir de ortaklık yönü vardır. Sadece iki mezhebin birbiri arasında ortaklık yönü bulunmaması bir yana hatta ihtilaf yönü de bulunmamaktadır. Her ikisi de birbiriyle çelişik ve çatışkıdır. Bu iki mezhep Safevi Şiiliğiyle Alevi Şiiliğidir [O tarafta da Emevi Sünniliği, Muhammedi Sünnilik karşısında yer almaktadır; Ehl-i Sünnet toplumlarında avanın ve yaygın çoğunluğun zihnine -insafılı ve bilinçli aydınlar hariç- egemen olan şey Sünniliktir ama Emevi Sünniliğidir]. Alevi Şiiliğine dayanmak, aydının kendi yükümlülüğü olarak savaşa tutuştuğu en ileri, en diri, en fiili değerlere ve öğelere dayanmak demektir. Bu Şiiliğe dayanmak, bu Şiiliği tanımak, bu Şiilikten cehalet, zulüm, sapma ve aldatmaca yararına yararlandıkları ve yararlanmakta

oldukları sahte etkenleri silahtan arındırmak demektir. Aynı şekilde, bizim inanimiz olan bu Şiiliğe dayanmak, sahte Şiilik aracılığıyla iğfal edilen Şii halka bilinç bağışlamak demektir. Aydın, gerçek Ali Şiiliğini teinel alarak, bu aileye aşık toplum ve kitlenin mevcut imanına dayana-

Burada, Hüseyniye-i irşad'da dinleyici öğrencilerden bir Bayan, Şeriatî'nin sözünü kesip şöyle der Hocam

izin verir misiniz Bugün artık kıyam etmemiz gereken gündür, hareketsiz oturma günü değildir.

Bugün çaba göstermek zorundayız. Söz konusu bayanın söyledikleri, yarım yamalak dinleyicilerin şiddetli

alkışına benziyor. [Farsça yayıncı]

360 iSLAM BiLiM

rak bu yoldan, aynı dille ve bu kişiliklerin gerçek tasvirlerini sunmakla onları uyandırabilir, onlara bilinç ve sorumluluk duygusu kazandırabilir.

Bu Şiiliğe dayanmak, aydını kitleyle hemcins kılar, onun yabancılaşmasına

ve bir kast biçimini almasına engel olur ve aydınla halk arasında

bir köprü oluşturur. İçinde yaşadığımız toplumun gerçeğini tanımak

anlamında Şiiliği tanımak [her aydının ilk yükümlülüğü toplumunu

tanımaktır] aydın için çevrenin gerçekliklerini tanıyıp çözümlemede

en büyük etken olarak ortada durmaktadır. Bu Şiiliğe dayanmak,

Şia olarak, adaletçi olarak, aydın olarak ve insan olarak her birimizin

omuzlarında ağırlığını duyuran yükümlülükleri, iradeleri, insanları,

kül türü ve tarihi kazanmak demektir.

Da' bel' e bir bakınız; Diyor ki; Elli yıldır darağacını sırtımda taşıyorum.

O, onun şairidir; mücahidi şöyle dursun! Bu yüzden herkes

bir çizgide, bir yolda ve hedefte kendi işini yapmalıdır, ama kendi işini

yaparken ortak ve kutsal bir. ideale ulaşmak ve onu gerçekleştirmek için ortak bir yönde ve ortak bir hedefte yer almalıdır. Bir şair diyor; Ben elli yıldır darağacımın sırtımda taşıyorum.'i Niçin Çünkü sultanlar halifeler ve emirler efsanevi gece meclislerine, kendileri için oldukça duygusal, irfanı, şehvani vs. şiirler söylemeleri amacıyla şairler ve rakkaseler getiriyorlardı. Bu durumdayken, bir keresinde bir rakkasenin kan kokusu veren bir şiir söylemeye başladığını gördüler. Sonra durum anlaşıldı; Bu yabancı bir cariyeydi. Şia şairleri gelip hilafet kurumuna karşı, adaletçileri destekleyen ve hep savaş cephesinde bulunan ve hiç propaganda aracı bulunmayan Şia cephesini destekleyen şiirler yazıyordı -şu anda bizde de yaygın olduğu şekliyle- ve şarkıcı olarak gelen bu cariyelere veriyorlardı. Bu cariyeleri bu eğlence meclislerine, bin bir gece eğlencelerine götürdüklerinde sarhoşluk ve eğlence dorul;ayken, en gizli haremlerde onlara okumalan söylenince, ansızın, her kelimesi bir kılıç gibi olan bu şiirler ve ezgiler halifenin kalbine oturuyordu. Bu onun şairidir. Bu, dine dayanmaktır. İbn Sukeyt bir öğretmendir ve toplumsal bir yükünü.lülüğü yoktur. Anlamaz; malumata ve edebiyata boğulmuş sıradan bir öğretmendir. O, kara, seçkin bir ediptir ki Mütevekkil onu, çocuklarına ders vermesi için çağırır. Ders verirken ufak ufak düşüncüyü zihne sokar [Düşünce doğru kıvılcım saçarsa, kuru odun yığımına düşen bir ateş gibidir], ve yavaş yavaş, edebiyat dersi verirken yükümlülüğünü bir öğretmen olarak yerine getirir. Herkes yükümlülüğünü yerine getirir, ama bu tek bir yolda, tek bir hedefte ve tek bir nı.ezhepte olmalıdır.

Dolayısıyla bir süre sonra halife, çocuklarının Şii eğilim kazanmaya başladıklarını görür. Araştırır ve bunun öğretmenlerinden olabileceği sonucuna varır. Ansızın çocuklarının ders gördükleri odaya girer ve şöyleAll
ŞERiATi 361

le der; İbn Sukeyt, çocuklarım Mueyyed ve Mu' tez nasıllar İbn Sukeyt cevaplar; Çok iyiler halife, çok iyi. Aslında bunlar özel çocuklar! Sonra halife; Bunlar iyi de dersler nasıl peki der. Çok çok iyi, gerçekten de akıllılar. diye cevaplar. Halife; Peki der, Sen bunlardan umutlu musun Gerçekten çok unutuluyum. der. Halife; Peki, doğru söyle bu çocukları seviyor musun der. Evet, çok; tıpkı kendi çocuklarım gibi.

Halife sorar; Şimdi senin gözünde bunlar mı daha azizdirler yoksa Ali'nin oğulları Hasan'la Hüseyin mi Burada artık takiyye bizlerin işidir. Ali Şiiliğinin artık sınırı vardır. Takiyyesinin bir sınırı vardır. O, savaşçı değildi, karışıklık adamı değildi; fakat iman, her ne olursa olsun yükümlülük yaratır. O, artık olınadığını, seçim yapmanın zamanı geldiğini görür ve şöyle der; Bunu bilmem, ama şu kadarını biliyorum ki Kanber'in pabucunun değeri, bu iki beyzadeden ve ni.uhterem babasından daha fazladır. Heinen orada onun dilini kesmelerini emreder. Bu Şiilik, h uru 'l-ıyn için vird okuma Şiiliği değildir. Bu Şiilik, ceza günü için sevap becelleme Şiiliği değildir. Bu Şiilik, sevapiarı burada toplayan, kurtuluşu burada, şefaati burada, cennetini burada bu en büyük önderlerinin yardımlarıyla, önderlikleriyle ve yol göstericilikleriyle gerçekleştiren Şiiliktir.

Bu yeterliğe ve bu olgunluğa ulaşmış bir kişinin bu durumda ölümden

sonraki yazgısının ne olduğu açıkça bellidir ve mantığa ve akla uygundur. Yazgı burada oluşturulmaktadır. Burada oluşturduğunu orada görmektedir; O gün kişi, iki elinin önden yolladığına bakacaktır. [Nebe Suresi, 40] Burada, yarınki yazgımızı kendi ellerimizle tuğla tuğla inşa ederiz. Dolayısıyla örneğe ve öndere ihtiyaç duyarız. Bu ideallere ihtiyaç duyarız. Şia adıyla tarihinizde, kültürünüzde ortaya çıkan bu kişilere ihtiyaç duyarız. Şia, Ebuzer'den bunlara varıncaya dek bu çizgide hareket edegelmiş, hep doğru bir öndere, insanlar arasında adalete dayanagelmiştir. Bu, dünyadaki bütün aydınların sahiplendiği iki şiardır; ancak onlar kendi ideolojileri doğrultusunda, bizse kendi ideolojimiz ve Şiiliğimiz doğrultusunda. Dolayısıyla, geçmişe dayanırsak, geçmiş kabirlerin yarılması, kokuşmuşluklar, eskilerin kecnikleri, ataya taparlık olarak anlaşılmalıdır. Eskilerin efsanelerine tapınmak Kur'an'da mahkum edilmiştir. Bu, cahil! bir dönüş olmadığı gibi, geçmişe dönüş de değildir. Geçmiş bugünde diriltmek, bugüne getirmektir. Geçmişten amacım, insani sermayeden yoksun kalmamız için Batı'nın yağmaladığı insani değerlerdir. Bunun anlamı budur. Düşünce konularına dayanırsak, bu dayamış eylem konularından ve eylemden gafil kalmamız ya da gafil olmamız anlamını taşımaz. Bu dayanış, toplumda düşünsel bilincin, kültürel, tarihsel ideolojik ve itildidi özbilincin yaratılması gerektiği anlamındadır. Aydın yükümlülüğü

362 İSLAM BİLİM

işte budur. Bu, onun doğrudan, acil ve hayatı olan en büyük yükünlülüğüdür.

Bu, her binanın temel taşıdır ve aslında bundan başka kişinin eylemi,

gücüdür. Bir yazarın eylemi doğruyu yazmaktır. Bir konuşmacının eylemi [toplumsal eylemi] hak söz söylemektir. İlahi kelimeyi domuzların ayaklarına atınamak, dili ve kalemi rızık dilenmek aracı kılmamak; rabbimizin, üzerlerine yemin ettiği bu kutsal sembollere hıyanet etmemek, bunları cehalet ve zulmü şirin gösterme aracı kılınarak, doğruluğa ve hakka vefalı kalmak, hak ve gerçeği yazıp söylemek; bu yazarın ve şairin eylemidir. Da'bel'in eyleminin bu olduğunu, İbn Sukeyt'in eyleminin de, bir şairin eyleminin de bu olduğunu söyledim. Dolayısıyla herkes taşıdığı insani güce göre insani sorumluluğunu seçmelidir. Fakat hedef, ideal ve amaç, şekil olarak hepsinin imanında ortak olmalı; herkes kendi yolunda yürümeli, ama sonunda birbirlerine ulaşılabilirler. Böylelikle esas olarak bir uygarlık oluşur, bir kültür oluşur, yeni bir dönem ve aşama, hareketli bir tarih oluşur; zaman hareket eder. Böylelikle aydın, yükümlülüğünü yerine getirebilir. Dolayısıyla düşünceye dayanarak, eylemden uzak kalınaya neden olabilir. Bunun yanında eylem için gerekli ve hayati bir başlangıç da düşünceye dayanmak olabilir. Bir şartla ki, eylemsel bir düşünce olmalı, dayanış da bilinçli olmalıdır. Bizim dine dayanmamız, mevcut, bozuk ve kuşkulu kalıtsal gelenekleri yaygınlaştırmak adına olmayıp tam tersine bizim dine dayanış ve dönüşümüz, tarihte örnek olarak hem hareket yaratan, hem insan yaratan, hem toplum yaratan, hem de en büyük insani değerler ve şiarlar olan beşerî adaleti, önderliği, hareketi ve eşitliği yaratıp yaygınlaştıran o büyük dini, o yaratıcı hayat verici ruhu, o hareketli ve ilerici yönü tanımak ve aramak adınadır. Ayrıca bu İslam'a dayanış,

kötüye kullanmanın, cehaletin, sapmanın ve gaflete düşürmenin aracı
durumdaki İslam'la, İslam tarihi boyunca savaşabilecek en büyük
etken olarak İslam' a dayanış demektir.

Şiilik karşıtı Safevi Şiiliği'nin geri sembol ve kalıplarıyla savaşmak
için kültüre, kişiliklere, kaynaklara, değerlere, Peygamber ailesinin öğretilerine,
ittihade, Ali'ye, onun şiasına ve onun yoluna dayanılmaktadır. Bu,
son iki üç yüzyıl boyunca söz konusu olan cehaletin, geriliğin ve mevcut
durumu şirin göstermenin en büyük etkenini yok edebilecek en
büyük etkidir. Orada aydın, aydınların toplumsal yükümlülüğünü yerine
getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en büyük sermayeleri, insan tarihinde
bulunan en büyük olanakları bulabilir.

Bu neslin boş kalıplarını ve nesiller boyunca insanı içerikten ve
insandan yoksun bırakılan -böylece istediklerini rahatça yerleştirebilirlerdi-
bu susuz ama boş yetenekleri doldurmak için, büyük ve değerli

Ali ŞERİİLİ 363

kültür ve din kaynaklarımızı ortaya çıkarıp keşfetmeye ve arıtmaya
koyuluruz; böylece, cihatlarla, şehadetlerle, bilinçlerle, görüşlerle, ilahi
ateşin ve vahyin ışığıyla birikmiş ve bize miras kalmış olan o değerleri,
kendimizi doldurmak için en güzel ruhlar, kaynaklar ve sermayeler durumuna
getirebiliriz. Böylelikle niteliğimizi yitirmemiş oluruz. Bu yüzden
hem büyük bir etken olarak, büyük bir masiahat olarak, toplumu

aydınlatnı.a yükünü.lülüğünü yerine getirmek için hem de bir iman, bir aşk ve mutlak bir hakikat olarak ona döneriz. Bu yüzden bu yolda didinmeli, çaba göstermeli, özveride bulunmalı, herkesi bu yolda çalışmaya çağırmalı, bütün gücümüzü bu yolda seferber etmeli. Böylece tanıyabilir, tanıtabilir, bağırsız bilince ulaşabilir, topluna ve kitleye bilinç ve uyanıklık kazandırabiliriz; saptırılan ya da bilinmez kılınan gerçeklere ulaşabilir, onları keşfedebilir, toplunı.a sunabilir, insanları bilinçlendirebilir, bu düşünce ve iman kurumuşluğunda, bu kuru odun yığnında, bize emanet edilen vahyin ilah! kıvılcımını tutuşturabiliriz. Buysa eylemden başkası değildir.

ON BEŞİNCİ DERS

ON DOKUZUNCU YÜZYILDA MARKSİZM

Bu oturunda ve gelecek oturumlarda, On Dokuzuncu Yüzyılda Marksizm adıyla söz konusu olan konunun en temel düşünce ve eylem kaynakları üzerinde duracağım. Sizden hem rica ediyor, hem de özür diliyorum. Ricam, anlatım için seçtiğim her kelime üzerinde durmanız, kavram ve söyleyişlere yüzeysel biçimde yaklaşp geçinemenizdir. Örnek olarak andığım başlıkta on dokuzuncu yüzyılda deyişini kullanmanın nedeni sadece bir tarihi belirtmek değil, yirminci yüzyıl Marksizm' i yle on dokuzuncu yüzyıl Marksizmin arasında fark bulunmasıdır. Özür dilernem de Marksizm konusuna ayrılacak oturumların oldukça yorucu olacaklarından dolayıdır. Çünkü Marksizm'le ilgili olarak genelde Marksizm'le

tanışık olanların kafalarında bile geçmişi bulunmayan bir takım yeni konuları ele alacağını. Ya da bu yeni konular, Marksizm inançlarının birçoğuyla ilgili olarak zihinlerde bulunan şeylerden başka konulardır. Marksizm'in inanç kaynaklarıyla ilgili burada söz konusu edilecek olan yeni konu ve kavramlar, bugün Marksizm adıyla tanışan hemen hemen bütün okurların az çok tanıdıkları şeyin tam tersidir. Buysa, doğal olarak itiraza, kuşkuya, enine boyuna tartmaya ve geç inanmaya neden olacaktır. Ayrıca bu durum nedeniyle dini kavramların, özellikle Şia kavramlarının tam anlamıyla ayrı iki çehrede ele alınması sonucu o kanatta ortaya çıkan tepkinin aynısı bu kanatta da ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan ben, zorunlu olarak konferans şeklini ve konuşma tarzını bir yana bırakmak, ders vermekle kalmayıp, seçtiğim her kelimenin önce senedini göstermek, sonra da senetli olarak sözümü aktarmak durumundayım.

iSLAM BiLiM

me kelime metni aktarıp kaynağı gösteriyorum. Kaynak da birinci elden kaynaktır; başkalarının bu konuda yaptıkları çalışmalardan örnek ya da değinme dışında aktarma yapmıyorum. Bu ders verme şekli, yorucu olsa da güvenilirdir. Bu yüzden olağan olanın tersine, söyleyişleri ve görüşleri dile getiriyorum. Bu dayanak ve belgelere dayanarak yargıda

bulunabilmeniz ya da bu konuda araştırma yapabilmemiz için sizin de

bunları not alınanızı rica ediyorum.

Önceki oturumda, Marx'ın hayatının çeşitli aşarnalarına bakarak üç

Marx'ın bulunduğunu söylemişim. 113 Çünkü Marx'ın hayatının birbirinden

bütünüyle ayrı belirgin üç dönemi vardı; Genç Marx, olgun Marx

ve yaşlı Marx. Aynı şekilde, genç Marx'ın Hegel'in çömezi durumundaki

bir filozof, olgunluk dönemi Marx'ının bir toplumbilimci ve solcu bir

toplumcu düşünür, yaşlı Marx'ın da hizipçi ve sınıfsal bir siyaset savaşımının

önderi olduğunu da belirtmişim.

Şimdiyse üç ayrı Marksizm bulunmaktadır; Amiyane Marksizm,

resmi devlet Marksizmi ve bilimsel Marksizm.

Amiyane Marksizm' den amacım, yeni sözlerle az çok tanışık olan

kimselerin tanıdıkları ve herkesin yerel gazetelerinden mahalli ve ulusal

aydınların kalemlerinden bir ya da iki makale okumakla dünyada

savlarını reddetme ya da ispatlama amacıyla haklarında kitaplar yazılan

Marksizm uzmanı haline geldiği Marksizm' dir.

İkincisi, resmi Marksizm ya da devlet Marksizmi; egemen hizbin

tekeline bir doktrin, felsefe ve mezhep şeklinde olup bir toplumda

egemen durumdaki bir siyasi rejim ve siyasi güç için bir inanç alt yapısı

ve haklılık açıklaması durumunda bulunan Marksizm' dir. Bu gücün

elindeki Marksizm, dini ve teokratik yönetimlerin elinde bir mezhep

biçiminde savaşım için ya da haklı görünmek için bir silah durumunu

almıştır.

Üçüncüsü, Marx'ın kendi Marksizmi ya da bilimsel Marksizm' dir.

Yani bilimin sözünü ettiği ya da bilimsel bakışla bakılan Marksizm' dir.

Benim asıl konum, bu üçüncüsü, yani bilimsel Marksizm'dir. Marksizm'

in temel konularını ele alırken, Marksizm adıyla genelin zihninde

bulunan sapmalara ya da Marksizm ideolojisine dayalı resmi siyasi

113 Genellikle Marx ile büyük ve düşünür kişilikler konusunda bu tür bir sınıflandırma yapılmamıştır.

insanlar, her düşünürü ya da sanatçıyı soyut ve değişmez bir varlık olarak tasavvur etmeyi alışkanlık

edinmişlerdir. Oysa her sanatçı ya da düşünür veya filozof bir insandır ve insan, değişim içerisinde

bulunan bir varlıktır. insan, hayatın çeşitli aşamalarını aşmaktadır onun için hayatın her aşamasında bir

başka görüş, bir başka çıkarım bulunmaktadır. Bu yüzden, Şu şiir Hafız'ındır. dediğimizde insanların

Hangi Hafız'ın Ne zamanın Hafız'ının diye sorma alışkanlıkları yoktur. Genç Hafız mı, yaşlılık ya da

olgunluk dönemindeki Hafız mı Gazali'nin ise, hangi Gazali'nin Resmi bir müderris olan Gazali'nin mi,

bunalım, kuşku ve değişim döneminde yaşayan Gazali'nin mi, yoksa öğretisinin üst aşamasına ulaşıp

şekil kazanan Gazali'nin mi Ebu'I-Ala Ma'arri için de durum aynı.

Ali ŞERiATi 369

kurumlarda oluşturulan sapınalara değineceğim.

Resmi Marksizm' de esas olarak, devletin çeşitli bakanlıklarının bulunması

gibi, uygulama bakımından resmi bir komite vardı; bu komite

üyeleri resmen seçilip istihdam edilirler, makamları vardır ve inaaş alırlar.

Bunlar egeinen devletin memurları ve hizbin ideolojik şahsiyetleridir.

Marksizm ise bu komitenin önerip belirlediği görüşlerden ve açıklanılardan

ibarettir ve Marksizm' e inanmakta resinİ komi_itenin görüşüne

karşı olmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Bir yazar ya da şair, bir

yönetmen ya da düşünür Marksist olmakla birlikte Marksizm' den algıladığı

ve anladığı, devletin resmi komitesinin görüşünden farklı olursa

o yazar, şair, yönetmen ya da düşünür suçludur. Burada Marksizm'in

bir kilisesi, bir resmi ruhanilik kurumu ve egeinen resmi bir merkeziyeti

bulduğunu görüyoruz. Bu merkez, kominform ve komintern gibi adlarla

egeinen rejimine bağlı kurumlardan biri olan ideoloji komitesidir.

Marksizm, devlete bağlı bir kurum şekline dönüşüp yönetim de bu

düşünce tarzı doğrultusunda oluşturulunca Marksist hareket, 'Marksist

institution' a dönüşür.n4

Öncelikle Marksizm'in anlaşılmasının esas anahtarlarına değiniyor,

onların anlamlarını ortaya çıkarıyoruz. İşte burada, açık olduklarını

sandığınız kimi terimlerin ve kesin olduklarını düşündüğümüz yargıların

bizim için tünüyle değiştiklerini görüyoruz. Bu yüzden ben, bu

öğreti üzerinde ne zaman incelemede bulunsanız, bu kısa süre içinde

kavramların ne ölçüde ters yüz olduklarını, bütünüyle aslından uzaklaştığını

ve sapmaya uğradığını görüp tuhaf bir şaşkınlığa düşüyorsunuz.

114 Dinle ilgili ya da ilgisiz başka konularda da [etraflı olarak 'Ali Şiiliği, Safevi Şiiliği'nin girişinde] söylemişim

Bir mezhep, bir devrim, ya da bir düşünce hareketi önce saldırı ve devrim durumundadır. iş

başına gelince güçlenir, ama hareketini yitirir ve kuruma ve egemen güce dönüşür ve bu yüzden maktadır

olur ama gerçekten yoksun duruma gelir. Ardından da açıklayıcı araç durumunu alır. Saldıran bir

silahken devrimci şeklini birden yitirir ve muhafazakar bir şekil alır. Muhafazakar makam ya da mevki

veya servet sahibi olduğu için zorunlu olarak hep bu sahip olduğu şeyi koruma düşüncesindedir. Egemen

gücü elinde bulunduran kimsenin devrimci bir ideolojisi de olsa o devrimci ideolojisi, ele geçirdiği

şeyin muhafazakarca açıklanmasına araç olur. Bu, tarihte hep yinelene gelen genel bir yasadır; bunun değişmez ve istisnasız cebri bir yasa olduğunu söylemek istemiyorum ama genel bir yasadır bu. Elimam

Ali Savtu'I-Adaleti'l-insaniyye [insani Adaletin Sesi imam Ali] adlı oldukça büyük bir eserin yazarı olan Dr. Core Curdak şöyle der Bütün devrimciler, iş başına geldiklerinde muhafazakar olurlar; sadece

Ali bunun dışındadır. ister evine çekildiği zaman, ister bir azınlık, mücahit ve savaşımçı olduğu zaman,

ister yönetimin resmen eline geçtiği zaman; hepsinde de devrimci olarak kalmıştır O.

Ali'den başka, her zaman, ister bir tek birey [üniversite öğrenimi gören, sonra da hekim, genel müdür, muhterem üstat vs. olan bir aydın], ister bir hizip olsun [gerici yönetimle ya da sömürü sultanıyla savaşıp,

sonra da yönetimi ele geçirince], çoğunlukla halkçı, kesin ve yetkin devrimci durumundan muhafazakar,

maslahatçı, uzlaşmacı ve donuk duruma dönüşür. Çağımızda bu dönüşümün en iyi örneklerini Amerika'dan

tutun da Uzak Doğu'ya varıncaya dek gözlerimizle görüyoruz ve tesadüfen üç üst örneği de Marksizm'le ilgilidir.

370 İSLAM BİLİMİ

Toplumsal ilişkiler adında bir terim vardır. Bu terim kelime olarak

her yerde vardır. Bu terimin toplumbilime özel olduğunu ve özellikle

Marx'ın felsefesinde temel bir terim olduğunu hepimiz biliyoruz. Toplumsal

ilişkiler, toplumun altyapısını oluşturan gövdenin uyumlu, organik,

diri ve yapıcı öğelerini içeren bir dizgedir. I-Ierkesin kafasında

tümüyle ters anlamda yaygın bulunan çok temel terimlerden biri strüktür

[structure] terimidir. Marx'ın toplumbiliminde, üçüncü Marksizm'

de değil, toplumbilimci Marx'ta toplumun toplumsal altyapısını

toplumsal ilişkiler oluşturur. Toplumsal altyapı, yani sosyal strüktür [structure social e], bir ara açıkladığım 'st' kökünden, hareketli ve değişken öğeleri karşısında değişmez temel gövdeden türemiştir.

Toplumsal ilişkiler, toplumun değişmez parçalarıdır. O büyük n1eyvenin çekirdeği toplumdur.

Buna göre meşhur Marx'ta değil, Marksizm'in toplumbiliminde toplumun tümel tasviri şöyledir;

Bir temel [base]n6 vardır ve bu üretim güçleriyle işin paylaşılmasından ibarettir.

Amiyane Marksizm baz' 1, altyapı ve strüktür olarak görmesine karşın bu altyapı değildir; altyapı, sonsuz sayıda ilişkilerdir. Hepsi karmaşık bir biçimde, her biri, karşılıklı ilişkide yer alan ve sonsuz sınırlardan oluşan bir doku durumunda bulunan bu ilişkilerin adı strüktürdür. Bu strüktür ya da toplumsal ilişkiler üzerinde, kurumlar [institution] dan-117 ideolojilerden ibaret olan üstyapılar yer almaktadır. Kurumlar iki türdür;

1- Temel Kurumlar; Yaygın anlamıyla, toplumun esas temellerinden ve sütunlarından ibarettir. Birey doğunca, bu sütunların karşısında bulduklarını ve kendisinden önce var olduklarını görür.

Örneğin, dil kurumdur; aile, hükümet, din, gelenek, bunların hepsi değişmezdirler, kurumdurlar. Aynı şekilde ideolojiler, inançlar, din ya da dinler, edebiyat, bilimler, felsefeler, kültür-sanatlar, tüm bunlar toplumun üstyapılarından bir parçadır. Bütüncü toplum, böyle karmaşık bir şekil barındırır;

1- Baz

2- Altyapı [toplumsal ilişkiler-strüktür]

3- Üstyapı [kurumlar, ideolojiler]

115 Farsçadave Hint-Avrupa dillerinde 'St' kökünden türeyen bütün kelimeler değişmezliğe ve yerleşikliğe

karşılık gelirler. Örnek olarak Farsçada 'istaden' [durmak] ve 'ustuhan' [kemik] gibi kelimeler vardır.

Avrupa dillerindeyse 'station, est, institut, structure' gibi kelimelerin hepsi yerleşikliğe ve durağanlığa delalet eder.

116 Baz [base], yapı taşından, temel ve esastan ibarettir.

117 Bunu derslerden birinde açıklamıştım.

Rli ŞERiRTi 371

Buna göre, yaygın Marksist görüşte üstyapı olarak algılanan hukuk

ve yargı ilişkileri ile nı.ülkiyete ait ilişkiler, bilimsel Marksizni.' de toplumsal

ilişkilerin yani strüktürün içinde yer alır. Amiyane Marksizm'in

tasvirinde toplum şu şekildedir;

Üstyapılar =kurumlar

Altyapı= üretimi. biçimi

Dolayısıyla düşünce Marx'ın toplumla ilgili olarak ortaya koyduğu o

çok karışık şeklin, yavaş yavaş bu çok sade, tek yönlü ve amiyane şekle

dönüştüğünü, böylelikle bütün toplumun iktisadi bakımdan üretim biçimine

dayandığını, aile, din, mezhep, felsefe, kültür, sanat ve sanayi

gibi bütün kurumların da üretim biçimine göre şekil aldıklarını görüyoruz.

Fakat toplumun bilimsel tasvirinde strüktür altyapıdan ayrıdır. Ben

de altyapı yerine zorunlu olarak temel dedim. Ancak Marksizm, zihinlerde

böyle amiyane bir biçimde söz konusu olmasaydı sırasıyla şöyle

söyledim; Altyapı, iskelet [strüktür], kurum [üstyapı]. Dolayısıyla

strüktür olan altyapı değildir; toplumun asıl çekirdeği ve kalbidir.11s

Marksist toplumdaki değil Marx'ın toplumbiliminden söz edildiğine

dikkat edilmelidir. Hangi toplum Herhangi bir toplum; Feodal, burjuvazi, kapitalist, sosyalist vb.

Burada Marksizm' in temel bir konusuna ya da en temel konusuna geliyoruz;

Amiyane Marksizm' de altyapı [üretim biçimi] değişince üstyapı

[institution] da değişir. Dolayısıyla toplumun bütün değişikliklerinin

nedeni altyapıdır [üretim biçimi]. Fakat bilimsel Marksizm' de, toplumdaki

değişikliğin temel neden ve etkeni, -iyice dikkat ediniz- iktisat,

üretim araçları, üretime özgü ilişkiler, tüketim mallarının durumu

gibi şeylerden hiçbiri değildir. Öyleyse nedir 'Praxis' dir. Bu kelime

Metinde kendisine işaret edilen şekil, ders sırasında tahtaya çizildiği ve bu nedenle de elimizde bulunmadığından

kendimiz, sade ve yaklaştırmalı bir şekil çizdik. Okuyucular da kendi çıkarımlarına uygun

olarak böyle bir şekli çizebilirler ya da tasavvur edebilirler. [Farsça yayıncı]

118 Sizin için anlaşılmasın bir yer karşınıza çıkarsa ve daha fazla açıklamaya ve delillendirmeye gerek varsa sorabilirsiniz.

372 İSLAM BİLİMİ

bütün kavramların ve bilimsel Marksizm'in anlaşılmasının anahtarıdır.

PRAXİS NEDİR

Praxis, toplumsal ilişkilerin -o dokunun- içinde doğal yaşayış türünden

ve mevcut uyumlu, uyumsuz ilişkilerden oluşan özel bir

edimdir. Dolayısıyla praxis, nedeni toplumsal ilişkiler ve alt yapı [baz

değil] olan bir edimdir;.bilimsel Marksizm' de toplumsal ilişkiler dizgesi

bir toplumdur, kendisi eylemde bulunur, kendisinin üretme yeteneği vardır, enerji üretme yeteneği vardır, maddi ya da manevi nesneye şekil verir ve yeteneği vardır; kendisi yıkar, yapar, değiştirir, devrim yaratır, ıslah eder.

Dolayısıyla anlıyane Marksizm' de temel faktör ya da tain etken veya etkenler etkeni olarak bilinen şey, altyapıda ve temelde yer alan üretin biçiminden ibarettir. Fakat bilimsel Marksizm' de etkenler etkeni, toplumsal ilişkilere özgü üretim ya da edim olan praxisten ibarettir. Bu terinli iyi açıklanmalı, Marx'ın bundan ne amaçladığını açıkça ortaya koymalıyım. Çünkü bu, Marxologların eserlerinde de tartışmalı terimlerden biridir. Bu yüzden bunun sadece bizim için çok belirsiz olduğunu sanmayınız. Aslında bu, çok karmaşık ve tartışmalı bir konudur.

Özellikle bugün devlet Marksizmi, praxisten oldukça donuk ve geri bir felsefe üretmiş ve praxis kavramını çok belirsiz ele almıştır. Bu yüzden Marksizmi tanımlamak için 1917'den önceki Marksist eserleri kaynak almak gerekir; çünkü bu tarihten sonra çeşitli konular karışmıştır.

Konuyu insan vücudu üzerinde örnekleyelim; İnsan vücudu akyuvar ve alyuvar üretir. Yürümek, durmak, savaşım, enerji, nabız, çarpıntı; tüm bunlar insanın vücudunda ortaya çıkan olaylardır. Şimdi tüm bu edin ve hareketlerle insan vücudunda oluşan bütün olaylar beyin ürünüdür Bunun temel nedeni beyin midir, yoksa kalp mi Burada hiçbiri olmadığını, bu olayların temel nedeninin ve yaratıcısının bütün uzuvlar arasındaki diyalektik ilişkilerle şekillenen vücut olduğunu söyler.

Yüzlerce çeşit sinir mineraller ve yüzlerce tür hücre, tümü bir araya

gelmişlerdir. Benim yaptığım hareket ya da konuşuşum, üretilen hücrenin ya da alyuvar veya akyuvarların ürettiği bir şey değildir [özel bir uzvun ya da özel bir bezin salgısı olmakla birlikte yine de o bezin oluşturduğu bir şey değildir]. Tam tersine, bu uzuvlar, sinirlerde, damarlarda, minerallerde uyumlu organik ilişkilerle birlikte diri bir gövde oluşturmuşlardır ve toplu olarak bu tek gövde, bütün hareketlerin, değişikliklerin ve yaratıların nedenidir. Dolayısıyla üretim biçimi, üretimin aracı, bilinisel ve teknik birikimler, inel türü, harcama biçinli, malın dağıtını, sınıf türlerinin, toplum gruplarının, toplum kesimlerinin, egemen sistemin şeklinin ve kurumların aynı cinsten oluşlarının -yönetim,

411 ŞERiATi 373

dil, edebiyat, gelenek- tününü asıl neden değildir. Tersine bunların topluluğu tek bir bileşimini, yeni bir gövdeyi oluştururlar ki tün bu uzuvlar arasındaki ilişkilerden, toplumun vücudundaki bütün değişimlerin tain nedeni ortaya çıkar. Bu kavramı, konuyu bütünüyle değiştirir.

Canlı bir gövdedeki hayati bir edimin ya da eylemin, uzuv -hayati edim ya da eyleme kaynak olan uzuv değil- bağlantılarının toplamından kaynaklandığını söylediğimizde şunu kastediyoruz; Şu anda ben bir şey yazarken parınağının hareketinin yazma etkeni olduğu doğrudur, ama bu yüzeysel bir bakışladır. Çünkü benim gövdeimin bütününden ayrı parnıaklarının, ölü ve leş durumundaki uzuvlardır. Bu durumda yazan kiındir Beyin inidir Hayır. Çünkü beyin insan gövdesinin bütününden ayrılırsa böyle bir iş yapamaz. Kalp de değildir. Çünkü Prof. Barnard onu alıp başka bir yere koyarsa başka bir şey olur. Öyleyse

yazma etkeni nedir Bu gövdenin bileşkesi, tüm bu uzuvlar arasındaki

özel ilişki, temel etkindir, praxisin failidir.

Öyleyse din, kültür, edebiyat, inakine, süs ve tüketim malları, şiir,

roman, devrimler, reformlar, toplumda duraklama, hareketler vb.;hepsi

praxisin işidir. Praxis, toplumsal ilişkilerin yani toplum strüktürünün

eylemidir [toplum strüktürüyse toplumsal baz [base] ya da temel

ile üstyapılar arasındadır]. Şiindi, toplumsal ilişkilerin oluşum kaynağının

ne olduğu sorusu karşınıza çıkar. Bu soruyu cevaplamak için

Marx'ın Kapital'inden ve ayıu şekilde, Marx'ın Fueurbach'a karşı yazdığı

Manuscrits' ten aldığım bir tanınlı yazdıracağım. Çünkü oldukça

esastır; Sınıflar ve gruplanlı 19 tarihi savaşları yoluyla oluşan ve gelişen

egemen akıl [ki amiyane Marksızın' de üretim biçimi adını taşır] yaygınlaşarak

toplumun bütün uzuvlarını ve boyutlarını kapiyabilir ve

onları yetkesi altına alabilir.120

119 Toplumsal gruplar, 'Grousps Sociaux'un çevirisi olup bunun toplumbilimsel anlamıyla Farsça anlamı

birbirinden farklıdır. Çoğunlukla, toplumsal sınıfın daha büyük olduğu, grubunsa özel bölükler olup

birkaçının bir sınıfı oluşturduğu düşünülür. Oysa toplumbilirnde toplumsal grup, toplumsal sınıftan daha

genel olup mutlak biçimde bir toplumsal-insani birim dizgesi oluşturur. Dolayısıyla bir ulus ya da yönetim,

toplumsal grup olabilir. Ulus ya da ulusal yönetimin, bilimsel anlamıyla ['halkın malı olan yönetim' durumundaki

edebi anlamıyla değil] özel bir ırkın, bir soyun ve bir kabilenin temsilcisi olduğu yerde o ulus ve

yönetim toplumsal bir gruba dönüşür. Bir sınıfta, örnek olarak sermayedar sınıfında ya da işçi sınıfında

yine küçük gruplar vardır ki bunlara sınıfsal fraksiyon adı verilir. Sınıfsal fraksiyonlar, sınıfsal

bölükler

olup daha yaygın olan terimiyle grup diye adlandırılır ve her ne olursa olsun toplumsal bir birimdirler.

120 Yani sadece, toplumdaki sınıfsal, ırkçı ve ulusal savaştan kaynaklanan bir etken ve eğilim, hayat

kazanıp gelişir ve bu nedenle bu olay, bu eğilimle bütün toplumun eğilimi olur. Örnek olarak, iki sınıfın

savaşında özel bir ideoloji, özel bir şiar ve özel bir eğilim bulunmaktadır ve sonra bu eğilim yavaş yavaş

bir ideoloji biçimini alır, bir din ve mezhebe dönüşür, ardından da bütün toplumun imanı haline gelir.

Hatta bu sınıf savaşında yer almayan kişilerin imanları haline gelir. Bu yüzden [bu cümleyi bir ara

edebiyat için söylemiştim, ama buraya da uygun düşmektedir]

Çileler ortaya çıkınca, belirtileri bellidir ve çilekeşiere özgüdür. Fakat ortaya çıktıktan sonra ilk temelinden

ve ilk kaynağından bağımsızlaşır ve bir çağın, bir toplumun tarihinin çilesi durumuna gelir. Bu

374 İSLAM BİLİMİ

Burada, Marksizm'le tanışık olanların şaşkınlıklarını görüyoruz.

Çünkü yaygın Marksizm' de sadece sınıf savaşı vardı. Oysa Kapital' de

toplumsal sınıf ve grupların savaşı hep yinelenmektedir. Dolayısıyla

savaşın, sınıflar, kitleler ve güçler arasındaki ilişkilerde de bulunduğunu

söyler ve etken olarak sadece sınıf savaşım görmez. Oysa yaşlı Marx

sadece sınıf savaşı üzerinde durur. Çünkü onun, Proudhon' dan sonra

devrimci proletaryanın önderliğini üstlendiği bu dönemde sınıf savaşı

doruk noktaya ulaşmıştır. Alman, Fransız ve İngiliz savaşı ulusal savaş

değildir. Bu savaş, Fransa, İngiltere ve Almanya' da tek bir sınıf oluşturan

ve her üç ülkede bir sınıfı ya da bir ulusu oluşturan egemen sınıfa

karşı savaşan işçi sınıfının savaşıdır. Dolayısıyla tarihsel açıklamada

yaşlı Marx sadece sınıf savaşına dayanır. Oysa bütün eserlerinde sınıf savaşının yanında toplumsal grupların savaşlarını da ortaya getirir.

Bir başkası da, başka bir oturumda anıatacağım toplumsal sınıftır.

Örnek olarak siyasi iktisadın eleştirisine yapılan bir girişte ve Kapi-
tal'in kendisinde Marx, bir topluında altı yedi sınıftan söz eder. Oysa
ömrünün sonlarında sadece iki sınıf üzerinde durur ve bu, büyük bir
ihtilafa neden olmuştur; kimileri yedi sınıf derken, kimileri ise iki sınıf
demektedirler. İki grup da bu konuda Marx'ın yazılarına dayanmalda
ve her iki grup da doğru söylemektedir. Fakat onlar, o yazıların
Marx'ın hayatının dönemlerinden ha~gisine ait olduğunu bilmemektedirler.

Kitapların basılış tarihi oldukça önemlidir.

... Fakat praxis bu aklın sınırlan içinde kalmaz [burada oldukça
temel konular vardı ve o başka bir insandır] ve sınıf çelişkisinin ve toplum
grupları arasındaki savaşın üstünde bir eylem içindedir. Praxisi
bütün uzantılarıyla anlayabilmemiz için yabancı ve insanın dışındaki
güçlerin işin içine soktukları etkiyi de praxiste hesaba katmalıyız. Toplumsal
praxiste etkili olan insan dışı etkiler, alinasyon güçlerinden [bu
terimi az çok biliyorsunuz] ve aynı şekilde aline olmuş akıldan ibarettir.

Aline olmuş akıl ise ideolojilerden ibarettir.¹²¹ Praxiste iki etken

yüzden kimi zaman yoksulluk ya da çelişki veya sömürünün, sömürülen ve yoksulluk içinde bulunan
sınıfa ait birtakım çileler doğurduğunu görürüz. Fakat bu çileler ortaya çıkınca artık bütün insanların
çileleri olur. Burjuvaziye bağlı bulunan bir yazarın, müreffeh sınıfa bağlı bir düşünürün ya da bir
dine

inanmış kimsenin bu çileyi çektiğini görüyoruz. Bu yüzden kimi zaman insanlar, kendi sınıflarından
kopmakta ve kendi sınıflarının karşısında yer alan sınıfa girmektedirler. Bu çözümleme, Sadık

Hidayet'i

çok iyi açıklamaktadır; özellikle bütün dergilerde onunla ilgili yazılar yazmanın moda olduğu şu günlerde.

121 Marx'ın ideolojiye nasıl düşman olduğunu, şimdiyse Marksizm'in en belirgin ideolojiye dönüştüğünü

görüyoruz. Gurvitch derdi ki, ben hatırladığım kadarıyla elli küsur yıldır strüktüralizm öğretisiyle savaşıyorum. Dün Larousse'un son baskısını gördüm; fotoğrafımı basıp şöyle yazmış Toplumbilirinde

strüktüralizmin kurucusu. Çok teşekkür ederim. Orda da burada olduğu gibi işte. Fakat orada

daha fazladır. Çünkü fotoğrafını verip ayrıntılı olarak yazıyorlar. Buradaysa artık onlar üzerine bir şey

yazmak olmuyor, oturumlarda vb. anlatıyorlar.

Ali ŞERiATI 375

görünezden gelinmemelidir. Biri, makul olmayan ya da akıl dışı, bilinçsiz,

mantık dışı etken olup topluma egeinen olan, akla üstün gelerek

onu kuşatabilen yaratıcı güçler de buna dahildir. Bu akıl, kapsadığı özel

konular ve taşıdığı olanaklar ile, toplumsal praxis içindeki öteki etkenlerden

daha az etkin değildir. Akla sığınmaz etken, rastlantı biçiminde,

öngörülemez koşulların bir araya gelmesi biçiminde ve toplumbilimcinin

mantıksal ve bilimsel çözümlene yoluyla önceden kestiremeyeceği

gelecekteki olaylar biçiminde olabilen etkenlerden ibarettir. Bunlar, toplumsal

praxis içinde yer alan ve toplumsal harekette rolleri bulunan

mantık dışı ve akla sığınmaz etkenlerdir.

Topluma egemen durumdaki akli ansızın kuşatan akıl, istisnai bir

akıl olup ansızın bir birey ya da gruptan kaynaklanır. Bu akli bilimsel ve

akli olarak açıklayıp çözümlenemeyen olanaksızdır. Bu akıl, ortaya çıkışının

ardından, bu toplunun üzerinde hareket halinde olduğu mantıklı ve akll cereyandan ayrılan ve toplunu kendi yanına sürükleyen yeni bir cereyan yaratır. Dolayısıyla, kendi diyalektik aklıyla, kendi tarihsel aklıyla hareket halinde olan toplun, çeşitli menzillerden geçinek durumunda olup ansızın baskın bir başka akıl, devrimci bir coşku ve bir sıçrayına biçiminde ortaya çıkar ve toplunu yönlendirine dizginini elinde bulunduran ve öngörülebilen egemen akıl kendi kontrolü altına alıp tarihi değiştirir; buysa öngörülemez bir şeydir.122

122 Konunun, herkesin on beş saniye içinde anıyabilmesini ve ardından da tartışmaya girip kimseyi dinlememesini sağlamak amacıyla Marksizm'in 4x6 şeklinde ortaya konulması kadar basit bir konu olmadığını görüyoruz. Olayı basite indirgemek, islam-Şinasi'ye karşı yazılmış BerresT'yi Çend Mes'ele-i ictimal [Birkaç Toplumsal Konunun incelenmesi] adlı kitabın işidir. Kitabın yazarı, çok aydın

ve gerçekten bilinçli arkadaşlardan biridir; eleştiride bulunan başkaları gibi değildir. Ebette bu kitap onun şahsiyetini temsil etmez. Kendisi düşünce bakımından çok daha değerlidir. Bu kitabı incelerseniz,

onun Marx'ın görüşünden, bilimsel felsefesinden, özellikle de tarih felsefesinden aldıkları tam anlamıyla belirgindir. Diyorum islam Peygamberi nasıl ortaya çıktı Zerre kadar tereddüt etmiyor ve hiç durmuyor. Oysa şimdiye dek bu soru üzerinde düşünmemiştir. Hiç beklemeden cevabını yazıyor Çünkü islam Peygamberi'nin ortaya çıkışından birkaç yıl önce, uzak bir yerde bulunan Mekke, kervan yolu kıyısında bulunuyordu ve ticaret kervanları oraya geliyorlardı. Sonuçtaysa burjuvazi oluştu. Feodaliteye

karşı devrimci bir durumu bulunan burjuvazi [bu burjuvazi devrimi] islam devrimi şeklinde görünüm kazandı ve Peygamber ortaya çıktı. Dedim Pekala. Öyleyse bizim Mezinan Köyü'nün yanından ticaret kervanlarının gelip geçeceği bir yol açsalar oradan hemen bir peygamber çıkacak mıdır Böyleyse, bütün

ticaret mallarının hareket yeri olan Medayin'de peygamber şöyle dursun neden bir duacı bile çıkmamıştır

Birkaç devenin sırtında oradan geçen mallar yüzünden mi bir şehirde böyle şaşkıncu bir devrim ortaya

çıkmiştir

O, 'Mektebha-yı Felsefi der Yunan' [Yunan'da Felsefi Öğretiler] adlı bir kitap daha yazmıştır. Orada,

Sokrat, Eflatun, Aristo gibi büyük şahsiyetlerin Yunan'da bir anda aynı çağda ve aynı şehirde ortaya çıkıp

bütün dünyayı etkilemelerinin nedeninin, milattan önce üçüncü, dördüncü yüzyıllarda Yunan'ın iktisadi

gerilerine düşmesi, yoksulluğun ansızın ülkenin yakasına yapışması ve bu yoksulluk ve güçsüzlüğü

açıklamak için ahlaki açıklamaya ihtiyaç duyulması olduğu, bu yüzden, maneviyatçılık ve ahlak felsefesi

öğretilerinin oluştuğu yazılmıştır.

376 İSLAM BİLİM

Marksizmi., mantıkb değerlendirmelerin ve bilinç dahilindeki bilimsel

maddi yasaların dışında kalan olayları bile praxis içinde dile getirmektedir.

123

İNSANLA ESERİN YA DA İNSANLA ESERİNİN İLİŞKİSİ;

Bu, ruhbilimin, insanbilimin ve aynı zamanda toplumbilimin önemli

konularından biridir. Bu konu, çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır;

İnsan Çevre [Çevre-İnsan]

Ruhbilimf Toplumbilim [Toplum-Birey]

Zihinsellik [Subjectivite] Özdeşlik [Objektivite]

Suje [İç Zat] [Özne] Obje [Dış Zat]114[Nesne]

Ben Başkası [Benden başkası, ben olmayan anlamında]

Soru; [Çözüleni.emiştir. Farsça yayıncı]

Cevap; Toplum üzerinde etki eden etkenler hep toplumsal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Söylediğim gibi, toplumsal ilişkiler, onu oluşturan maddi öğelerden ortaya çıkar. Dolayısıyla, toplumsal ilişkilerin eylemi olan bu praxis, kimi zainan, bizim burada tanıdığımız madde dışı nedenlerin sonucu olabilir. Yani ikinci dereceden bir olay, bir üst yapı, strüktürden bütünüyle uzak bir olay, strüktür içinde öngörülemez bir etken rolü oynar. Hatta bir bireyin ya da toplumsal bir olayın, örneğin diyalektik aklın böyle bir rolü olabilir. Marx, feodalite toplumu doruğa ulaşıncı iç çelişkinin onu infilak ettirdiğini söyler. Fakat kimin yararına Buijuvazinin yararına. Bu, praxistir. Yani toplumsal ilişkilerin içinde çelişki, infilak ve inkılap ukdesi her zaman oluşur ve bu doğaldır. Fakat kimin zainan bir dış olay, örneğin yabancı bir ülkenin saldırısı ya da bilinçli bir aydın grubunun kararı veya o toplumda devrimci bir mezhebin benimsenmesi praxisin doğal yazgısını -ki o anda burjuvazi devrimi için ortam hazırlamaktadır- bozar ve feodalite çerçevesi içinde başka bir devrün oluşturur; bu artık praxisten kaynaklan~nan etkenlerin işi değildir.

Soru; [Çözülemedi. Farsça yayıncı]

Dedim Eğer böyleyse üstatların, Sakrat'ın ve Eflatun'un yoksullar evinden çıkması gerekir. Öyleyse Sokrat'ın, Eflatun'un ortaya çıkmadığı yerlerin durumları çok iyi olmalıdır. Bu, bir düşüncenin 'simplifie'

edilmesi, avamlaştırılması, basitleştirilmesi ve çocuklaştırılmasıdır. Bunun gelişmesi fazla oluyor, herkes

öğreniyor ve çok da çabuk anlıyor, ama işe yaramıyor [Arkadaşlardan birinin deyişiyle Filanca ilim bakımından

deryadır ama derinliği ancak bir parmak boğumu kadardır].

123 Bu benim okuduğum Marx'ın kendi yazdığı metindir. Arkadaşlardan biri birkaç gün önce bana şöyle

diyordu Sen, Marx hakkında bunları söylüyorsun; peki Cihan Dergisi'nde çevirisi yayımlanan mektubu

okudun mu Onu oku da sonra ne olduğuna bak.

124 FuruğT'nin tercümesi.

All ŞERiATi 377

Cevap; Çok açık. Kimileri, Marx'ın, tarihselınateryalizminde irdeleyip çözümlendiğinin dışında bir takım etkenlerin bulunabileceğini öngörememesi yüzünden böyle bir şeyin olduğunu söylerler. Oysa böyle değildir. O, öngörüleni_ez etkenlerin olabileceğini ve praxisin eylem yönüne karşın toplumu_un hareket yönünü değiştirebileceğini öngörür. Fakat bu öngörüleni_ez etkenlerin tam olarak ne olduklarını belirleyen_ez.

Dolayısıyla iki konu vardır; Birincisi, hepsinin bu rolü oynayan tek etken olduğunu söylemesidir. Sonra 1933' de başka bir etkenin işe karıştığını görüyoruz. Bir zaman da, akıl dışı, makul alınayan ve aline olmuş etkili bir başka etkenin de bulunabileceğini, aına bunun nasıl olduğunun öngörülemeyeceğini söyler. Öyleyse Marx'ın öngörmediği şey, kendi sınıfsal çözümlemesi dışında böyle bir olayın oluşabileceği değildir.

Bunu belirtir. Ancak, gelecekte. ortaya çıkabilecek olayın kendisini çözümleremez ve zaten çözümlenmiştir.

Söz konusu olan, aıniyane Marksizmi_' de bu ikisi arasında, toplum ile birey, zihinsellik ile özdeşlik arasında vs. ilişkinin tam olarak belirlendiğidir.

Çevre ınaddidir ve toplum, insan benine göre, benim ruhunu_a, zihnime, ideni_e ve duyguına [ben sujemyim] göre ınaddidir. Özdeşlik,

dışsal ve inaddi şeydir; ayrıca obje de dışsal bir şey, dışsal bir özdeşliktir; sujenin ve benin dışındadır. Öteki, yani benden başkası, ben dışındaki her etkidir. Dolayısıyla ainiyane Marksizm, materyalizrn üzerine kuruludur. Oysa burada belirttiğim Marksizni_ inateryalizm üzerine kurulu değildir. Bu da ilginç konulardan biridir. Bu sadece benin çıkarunun alınakla kalınıyor, kendisi hep haykırıyor; idealistler ve dinliilerin hırpalamalarından daha çok hırpalıyor inateryalistleri. Ardından da kendisi en belirgin inateryalist öğreti olup çıkıyor.

Şini_ di yaygın olan inateryalist Marksizni_' de ilişkiler bellidir; toplumu_, çevre ve doğa etkidir, birey ve insan ise etkilenendir. İnsan aynadır, başka bir şey değil. Özün karşısında dış dünya, doğal güçler, iktisadi güçler ve maddi hayat yer alır ve ondan etkilenir. Dolayısıyla insan, suje ve ide, özdeşliğin, ni_ addenin, doğanın ve dış etkenlerin ocağında şekillerecek olan hain bir cisiindir. Öyleyse bu ikisi arasında [tek taraflı] neden-sonuç ilişkisi vardır. Bu, ainiyane Marksizm' dir. Fakat Marx'ın kendi yazılarında^{12s} sujeyle obje, nesneyle özne ve insanla gerçekleştirdiği dışsal eser ya da ona etki eden dış etki arasındaki ilişki nedir

MARX'IN ÖGRETİSİNDE İNSANIN [SUJENİN] TANIMI

Suje ya da insan, toplumsal insandan ibarettir. Tüni_ el insan sadece filozofun zili_ inde doğar. Filozof olrnazsa tünel insan da olmaz. Denile-

¹²⁵ Bu konuyu Anti During'te daha kapsamlı olarak yapmıştır, ama 1843 'El Yazıları'nda daha derin fakat

daha özet olarak yazmıştır. [Anti During, Engels'in eseridir; Farsça yayıncı].

378 İSLAM BİLİM

bilir ki biz insanı toplumdan çıkarıp ıssız bir çölde onu büyütüyoruz; bu

duruında o kimdir O, doğadaki insandır. Biz onu tanımıyoruz, o da bizi tanımıyor. O yoktur. Birini siz oluşturduunuz. Tıpkı biz insanı, iki ayağı üstünde yürüyen varlık diye tanırolarken sizin gelip amuda kalkmanız ve iki elinizin üstünde yürüneniz gibi. Bunu siz yaptınız. Böyle bir insan yoktur, zihinseldir. Eski felsefede de örneğin derlerdi ki iki başlı yılan bir tümeldir. Onun tümeli vardır, ama tikeli yoktur. Yani nesnel karşılığı yoktur. İnsan da bir tüneldir. Onun nesnel karşılığı yoktur. Onun nesnel karşılığı toplumdaki insandır. Dolayısıyla Hegel'in ya da radikalistlerin tanımındaki 'ben', sadece 'toplumdaki ben' den söz edebilir. Çünkü o vardır. Suje, ben ya da zihin, toplumsal insandır. 'Toplumsal insan' ise 'gruplarla, sınıflada ve toplunı.un tüm.üyle özdeş ilişkideki birey' den ibarettir. Öyleyse soyut şekilde ben yokun. Şimdi var olan ve çevreden etkilenen ben, henı. İran toplunı.unun bütününde, henı. toplumsal gruplarla, uluslarla, kitlelerle, ırklarla olan ilişkide ve hem de kendi sınıfımda varımı.. Bunlar, 'toplumsal ben'in varoluş boyutlarının parçasıdır. Obje, özne, çevre, benden başkası, benim dışındaki ve 'non inoi' nedir Bunlar, duyuiabilen şeyler ve özlerdir ve şunlardan ibarettir; İnsanın ürettiği bütün ürünler ve mamüller, insanın yarattığı eserler ister halı dokuyucusunun dokuduğu halı, ister Firdevsi'nin söylediği şiir- ve bu cümü.leden olarak teknik, insanın tıpkı nı.akine üretir gibi ürettiği ideoloji, ayrıca kurunı.lar, dil, kültür, aile, yönetim, sanat, felsefe ve edebiyat eserleri. Bu duruında o taraftan ve bu taraftan neyin amaçlandığı açıklık kazandı. İnsan ve eser ne demek Şiindi onun ilişkisi nedir Burası

çok karmaşıktır [kendileri için, çevrenin insanı etkilediği ve insanı böyle yaptığı çok açık olan kimselerin tersine. Açık olan, önceden de bildiğimiz.]. İnsanın, eyleminden ortaya çıkanla, yani yarattığıyla olan ilişkisinde, ister inaddi ister manevi olsun iki yönlü bir olgu vardır. Bu ilişkinin kendisi iki yönlü ilişkidir. İnsan varlığı, bir şeyi var ederken kendisi de olur. Eser de üretilirken üretir. Firdevsl, Şahname adlı eserin yaratıcısıdır. [Şahname, Firdevs!'nin eseridir]. Ama Şahname yaratılırken, Firdevsl'yi de Firdevsi yapar. Dolayısıyla Şahname, Firdevs!'nin yaratisıdır ve aynı şekilde Firdevsi'yi bizim tanıdığımız Firdevsı haline getiren de Şahname' dir. Ayrıca evlatla baba ilişkisi de böyledir. Çocukla anne ilişkisi de böyledir. Baba çocuğu meydana getirir, ama baba kılan çocuktur. Bu baba olma özelliğini, sonuç, nedene vermiştir. Diyalektik ilişki budur. Aristo mantığı bunu anlayamaz, çünkü çelişkidir. Aristo'cu ilişkide sonuç nedene etki edemez, çünkü sonuç nedenden sonra gelir. Fakat diyalektik beyinde aslında nedensel etkinin kendisi sonuçsal etkidir. Sanatçı insan, kendi sanat eserinde ölüp olunı.suzlanır. DolayısıyAli

ŞERiATi 379

la bir eserin ispatı, eserin sahibinin inkarıdır. Eser gerçekleştikten sonra sahibini yeniden gerçekleştirir. Ebu'l-Kasını. Firdevsl, Şalut.ame'yi söylemeden önce Tus' un Baj Köyü' nde yaşayan bir toprak ağasından başka bir şey değildi; tıpkı öteki ağalar gibiydi. Şahname' de Tus' un Baj Köyü' n ün ağası öldü, vücudunu parça parça kelimeye dönüştürdü, kendisini olunsuzladı ve ardından Şahname parça parça olunca hainase şairi Ebu'l-Kasım Firdevsl de parça parça olınuştı. Dolayısıyla insanla eser

arasındaki ilişki, sürekli ve karşılıklı bir neden sonuç ilişkisi ve suje yani insan ile eser yani sanatçının dış özü arasında sürekli bir etkileme ve etkilenme bulunmaktadır. Bu durumu da asıl etkenin inadde olduğunu, zihnin de m. adde tarafından yaratıldığını söyleyen m. ateryalist görüşün tersine toplumbiliinde tek yönlü inadde ilişki olmayıp bunun tersine, diyalektik bir ilişki vardır. Yaratılan, nedeninin yaratıcısı olmakta, neden de sonuç tarafından yaratılmaktadır.126

Soru; [Çözümlemeniştir. Farsça yayıncı]

Cevap; Hayır. Bizim inandığımız biçiminde Tanrı kavramına uygulanamaz.

Çünkü mutlak, etki kabul edemez. İslam' da bizim, Tanrı'yla ilgili algılayış ve tanıyışımızda yaratıcıyla Tanrı arasında karşılıklı ilişki olamaz. Çünkü o mutlakdır. Mutlak, etkilenmeye konu olanı az. Bunu akll açılardan söylüyorum. Böyle bir ilişkiyi Tanrı ve yaratık için kabul edebilmeniz olanaksızdır. Çünkü o mutlakdır ve inutlak olan etkilenmez, değişmez. Yaratana yaratılan arasında böyle bir ilişkiyi üretici ile ürettiği arasındaki ilişkiye benzetirsek bu benzetine kesinlikle mümkün olmayabilir. Biz başka bir ilişkiyi anlayanlarız. İnsan bir eseri yarattığında, kimi zaman bu yolla bir cebir'i yaratır ki bu cebir, insanı kendisiyle götürür ve bu tarihtir. Dolayısıyla bu öğretide tarih felsefesi açısından tarihin belirleyiciliğinin insan tarafından üretildiğini, ama aynı zamanda insanın da tarihin belirleyiciliğine boyun eğdiğini görüyoruz. Bu durumda tarihin belirleyiciliğini insana doğa yüklememiştir; tersine, insanın içine düştüğü şey, kendi oluşturduğu şeydir. Kimi zaman insanın ürettiği, üreticisinden uzak ve bağımsız bir şekil alır ve onu kendine

tutsak eder; bu yönetim ve siyaset felsefesidir. O birincisi tarih, o ikincisi yönetim ve siyasettir. Kimi zaman insan, kendisini kendisinden uzaklaştıran ve bozan bir şeyi yaratır. Bunun adı ideolojidir. Kimi zaman insan, iki eliyle bir şey yaratır; somut ya da soyut bir şeyi [mal ya da

126 Toplumsal ilişkinin de bu şekilde olduğunu görüyoruz. Ben, bir toplantıda bir şiir okurum; o toplantıdakiler coşkuya kapılır. Ardından onların coşkusu benim şiir okuyuşumu etkiler. Benim topluluktan aldığım coşku, okuyuşumu etkiler ve okuyuş tarzıma yeni bir coşku verir. Şiiri okuyan ben ile dinleyen siz arasında bu ilişki olduğu sürece, hep diyalektik ilişki vardır. Bu yüzden öğretmen iyi bir öğretici olduğu ölçüde öğrencisinin iyi öğrencisidir. İyi öğretmen öğrencilerinin en iyi öğrencisidir, sınıfın birinci öğrencisidir. Bu, insani ilişkidir.

380 İSLAM BİLİMİ

parayı]127 yaratır. Onun yarattığı bu nesne, yaratıcısı olan insanı eşyaya dönüştürüp onu alınıp satılan bir mal durumuna getirir. Bu, mal ve para yoluyla alınıyordur.128 İnsan malı ve parayı üretir; ardından mal ve para, insanı eşya kılar. Ardından insan, parayı kendisi için satmaz da kendisini para için kolayca satar. Kendisini eşya için satar. Kendisi, eşya için tüketim eşyası olur. Burada yine diyalektik ilişki vardır. Ben bu eşyayı ürettim, o eşya da beni eşyaya dönüştürdü. Bu, suje ve obje arasındaki diyalektik ilişkidir.

Marksizm Öğretisinde Üç Temel Hareket

1- Gerçek,

2- Olumsuzlama, tard,

3- Des alienation, yani alınyasyon karşıtı, alınyasyondan kurtuluş.

Marksızın'ın iki yönü bulunmaktadır; Birisi tanıma, ötekisi eleştiri

[Conscience & Critique].

Sadece tanıma olsa bu bilgidir; öğretilen akademik bilgidir. Burada

kritik ve eleştiri bulunmaz. Sonuçta savaşıım da yoktur. Fakat tanıma,

eleştiri ve irdelemeyle birlikte olursa yükünlü ve toplumsal olur. Hem,

'La' [hayır], hem de 'illa' [ancak] vardır. Bir düşünce savaşıım yaratmazsa,

onun düşünce değil hava cıva olduğu anlaşılır.

Marx'ın ilk eleştirisi, dinin eleştirisidir. Dine ilişkin söylediklerini

olduğu gibi aktanyorum; Her eleştirinin temel şartı olan din eleştirisi

şudur; Din insanı değil, insan dini oluşturur; niçin Çünkü din, insanın

aline olmasında en büyük etkendir. Çünkü din, insanı kendisinden,

doğayı doğa ötesinden, kutsalı maddi olandan ayırır. Dinde kimi şeyler

kutsallık taşırlar, kimileri ise sıradandır. Kimisi örfi, kimisi şer'i, kimisi

gaybi; kimisi dünyevidir, kimisi tabiidir, kimisi ilahidir. Bu onun sınıflandırmasıdır.

Bu yüzden gerçeğin özünü arıyarakta olan din, bu arayışta

gerçeği küçültmekte ve gözden düşürmektedir. Gerçeği bu küçültüş,

kendi insaniliğini de küçültür. Çünkü kendini koyuvermiş ve özsel ve

zati bir gerçeğin ardına düşmüştür. Sonra onu da bulamaz. Sonuçta

kendini de yitiriniş, gerçeği de bulamamıştır. Bu, insanın din yoluyla

aline olmasıdır.¹²⁹ Din insanın hareket ve edimindeki birliğini özne ve

nesne, m.anevi ve maddi, ruhani ve cismani diye iki kutba ayırır.¹³⁰

¹²⁷ Mal bir eşyadır, para ise soyut ve sembolik bir şeydir. Şu on lira eşya değildir; insanın oluşturduğu

soyut bir şeydir; ama özdeşliği, hazinede bulunan altın ya da piyasadaki alım gücü kadardır.

128 irşad'da verilen alinasyon konferansına bakılabilir.

129 Dine yönelttiği eleştirinin iyice anlaşılması için bwnu çeşitli yerlerden toplamıştır.

130 Bu son cümle 'Hegel Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Bir Giriş'ten alınmıştır.

Ali ŞERiATi un

FELSEFE

Felsefe dünya gerçeğini anlamaya çabalar.B1 Bu işi de bir dereceye

değin başarır. Felsefe, çözümlene ve mantık temeline dayanan

inançların kulluk duygusuyla kabulünden ibaret olan dini olumsuzlar.

Felsefe öz olarak Prometheci [Promethe'ye mensup]dir ve tarihin hakikatini

ve Prometheci toplumların evrimini izler. Felsefe efsaneler dünyasından,

büyüden ve inançtan ibaret olan dinin felsefe dışı dünyasından

ayrıldığı halde kendisi, karşısında yine felsefe dışı bir dünya oluşturur.

Filozof, tünel kavramlar ve temel esaslar yani teori oluşturduğu için

volontarizmleB2 sürüklenir. Çünkü dış gerçeklerden zihinsel kavramlar

ve şekiller üretir ve ardından da alenli bu zihinsel felsefi kavramlar ve

kendisinin oluşturduğu teorik yasalar üzerine yükler. Öyleyse burada

filozofun, dış dünyayı ve gerçekliği ararken aynı zamanda dış dünya ve

gerçeklik yoluyla, dış dünyadan bağınsız zihinsel bir şekil yarattığını,

ardından da dış dünyayı kendi zihinsel şekline tabi kıldığını ve tabiat ve

madde dünyasını, pratikte kendi felsefi zihninin nıantıksal ve biçimsel

kalıplarına ya da felsefi faraziye ve teorilerine göre irdeleyip çözümlediğini,

sonra da bu kalıpları a yerleştirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla filozof

pratikte, kendisini dış gerçekliklere tabi görürken dış gerçekliği

kendisine tabi kılar. Bu yüzden filozof, dine karşı, dış dünyanın nesnel

çözümleinesi ardında olduğu halde, kendisi pratikte dıştan, felsefe dışı, yani mantık dışı, gerçek dışı bir dünya, zihinsel, içsel ve hayali bir dünya oluşturur.

Soru; [Soru çözülenledi. Farsça yayıncı]

Cevap; Felsefe, akıldır; tıpkı materyalizm ve idealizm gibidir, felsefede ve toplunda ütopya yaratınaktır. O, doğa, varlık felsefesi ve bilin konusunda da aynı şeyi söyler.

Filozof bir yandan, tümel kavranılar, zihinsel biçünler ve esas temeller; yani teori oluşturduğu için volontarizine sürüklenir. Volontarizin, ölün gününden tutun da siyasete varıncaya dek toplumun özdeş edimlerini bir yana iterek kendi içinde ve özünde bulunan güçten etkili bir enerji ve ilksel etkeni yaratır. İşte burada felsefe gerçekleştirilmek ister.

Şu anlamdaki volontarizin, dış dünyayı kendi zihinsel-felsefi dünyasıyla uyumlu kılınak ister. Öte yandan felsefenin öteki eğilinini olumsuz-

131 Din, gerçeği anlamak istemez. Çünkü anlama ve akletmeyle ilgisinin bulunmadığını, hatta onun ilgisinin

duyguyla olduğunu söyler. Onun işi bulmaktır, ama bulamaz. Fakat felsefe kendisi akletmeye çabalar ve mantıksal irdeleme ve çözümleme yoluyla akletmeye çabalar ve mantıksal irdeleme ve çözümleme yoluyla kabul eder edeceğini; bu onun felsefesidir.

132 Volantarizm, irade, istek ve niyet anlamındaki 'volonte'den gelmektedir. Volantarizm, iradenin, zihninin,

insan isteğinin ve onun doğaya ve dış yasalara öncelikli oluşunun esaslığına, insan sujesinin, yani iradesinin,

zihninin ve aklının bütün hareketlerde ilk etken neden ve harekete geçirici olduğuna inanan bir öğretilerdir.

lar ve ilk ve önsel teinel ve etken olarak insanların hayatını ve bir toplumun

ihtiyaç ve arzularını görür. İşte burada volantarizm, felsefeyi

ortadan kaldırmaya çabalar. Böylelikle zihinsel kavramları ve kurumların

esaslarını bir yana atar ve kendisini toplumun mevcut ihtiyaçlarına

özdeş ve maddi amaç ve isteklerine ve karmaşasına teslim eder.

Bu iki eğilim, aslında hareketi durdurur. Çünkü filozof bir yandan

halkının gündelik gerçekliklerine tabi olmak isterken, öte yandan dış

dünyayı ve halkını kendi zihinsel kavramlarına tabi kılmak ister. Bu ikisi

birbirini olumsuzlar ve sonuçta hareket oluşmaz. Filozof, felsefeyi dışlamaksızın

ona gerçeklik kazandıracağını sanır; felsefenin gerçekleşmesinin

tek yolunun, insanın felsefeyi onca görkem ve debdebesiyle -özü,

kapsamı, temeli, biçimi, yenilikleri vb- bir yana itmesi olduğunu söylemek

ister. Bu konular öylesine karmaşık ki çözmek olanaksızdır. Tek çözüm

yolu, peşini bırakınaktır. Siz, felsefeyi gerçekleştirmeden hazfedemezsiniz.

Yani, dış gerçeklik ve hakikat gerçekleşince felsefe kendiliğinden

ortadan kalkar; bu ana dek ortadan kalkmaz. Çünkü felsefe, zihni

meşgul eder. Felsefe, zihni ve akll şekiller biçimine dönüşmüş dinden

başka bir şey değildir.¹³³ Dinin içgüdüsel ve yaratılıştan gelen bir eğilim

duygusu olduğunu, fakat felsefenin aynı şeyi zihinde akli ve zihni şekillere

dönüştürdüğünü ve bunun, insanın alİnasyonunun bir başka şekli ve

biçimi olduğunu söylemek ister. Din, insanı içgüdüsel ve bilinç dışı eğilimlerde

kendisinden ayırır. Felsefe ise insanı zihni ve akll şekillerde kendisinden

ayırır. Felsefi ruh, aline bir dünyanın, kendinden geçmiş dünyanın

ruhundan başka birşey değildir. Aline olmuş bir kişinin zihninde dünya

görüşü, aline dünyadır. Filozof, kendisini aline dünyanın temeli olarak alan kişidir. Felsefe, egemen gücün açıklaması olmuştur hep. Mahkum ve mahrum insanlardan söz eden felsefeler oldukça az ve güçsüzdür. Kuşkusuz, her yönetim sisteminin, her siyasi ve toplumsal yönetim kurumu, kendisini ve kendi gücünün mertebeler zincirini açıklayacak bir tanıma sisteminin de gerekli görür. Felsefenin materyalizmi., kurumsallaşmış burjuvazi toplumunun temeliyle ilgili bir değişim olup burjuvazi uğraş ve ilişkilerini, burjuvazi ruh ve görüşünü materyalist bir felsefe biçiminde açıklar.

134

133 Bu konu, Marx'ın doktora tezi olan 'Demokrasi ve Epikür' adlı son derece derinlikli kitabından alınmıştır.

Bu kitap, onun felsefi eğilim dönemine aittir ve burada bir filozof gibi konuştuğunu görüyoruz.

Metnin aynısını okuyorum.

134 Dinler tarihinin birinci dersinde şu konuyu ele almıştım Son yüzyıllarda esas olarak, dinden dönüş ve

dinin yana çekilmesi, aydınların ve hatta bugünkü bilimin işi olmayıp burjuvazi sınıfının gelişmesinin sonucuydu [ki bu gelişme, feodalizme dayanan ve feodalizmi koruyan dinden dönüş biçiminde ortaya çıkmıştır].

Dolayısıyla materyalizmin bir felsefe olarak gelişmesi, bilim yüzünden değil, burjuvazi yüzünden olmuştur.

All ŞERİATI 383

Dolayısıyla materyalizm felsefesi, burjuvazi sınıfının dinidir. Öyle ki onun değişimiyle din! feodalite sınıfının açıklanışıdır, ama m. aneviyatçılık, tasavvuf ve züht, daha çok siyasi bürokrasi kurumunun işine yarar ve onunla uyumludur. Fakat her zaman, perdeler, girişimler ve tevriyeler vardır orada. İnsan dış görünüşe bakarak bu düşünce sisteminin, bu

felsefi öğretinin, bu ideolojinin ya da bu ahiyald-ınanevi eğilim türünün hangi siyasi sistemle, hangi iktisadi ve sınıfsal sistemle uyumlu olduğunu belirleyemez. Çoğunlukla, bir yana itilmesi gereken somut açıklamalar, belirgin perdeler ve süslemeler vardır. Bunlar bir yana itilince gerçekliğin ne tür felsefi, ya da ahlak! ya da itikadı ya da sınıfsal ya da iktisadi sisteminle uyumlu olduğu anlaşılır. Söz konusu bu sistemler, o ideolojileri ya da öğretileri açıklamak için oluşmuşlardır. Şu, onun son cümlesidir; Felsefenin gerçeği, yönetimin tarihinde gizlidir ve toplumsal savaşların ve toplumsal ihtiyaçların özsuu, felsefe biçiminde tecelli eder. Bu yüzden, egemen olan toplumsal ve tarihsel gerçeklik sarsıldığı zaman, onun felsefesi bağımsız ve temelsiz olur. O zaman, o toplumsal ve tarihsel gerçeklik, varlık felsefesini ve beka bahanesini yitirir ve bu çok fazla belirgin dir. Örneğin, ce bir felsefesi sistemi, tıpkı Eş' ari felsefesi ve Mürcie anlayış ve görüşü gibi Bineviler ve Abbasiler döneminde gelişir, ama hilafetin ortadan kaldırılmasıyla bu felsefe temelsiz kalır. Siyası ya da iktisadi sistemler -ki bu felsefelerin alt yapılarıdır ve onları açıklamak için oluşmuşlardır- ortadan kalkınca artık kendisi de aydınların zihinlerinde kalamaz ve yavaş yavaş ortadan kalkar. Bu yüzden, egemen gücün olduğu her iktisadi ya da siyasi dönemde, onun yanı başında bir felsefi sistem de filizlenip gelişir. Alt yapısı ortadan kalkınca da onun felsefesi, olduğu gibi bir felsefe tarihi kitabı haline gelir ve artık coşku ve haraı·eti bulunmaz.

Ne yazık ki vakit yok ve başka konuları sonraya bırakıyorum. İhtilaf yaratan bu konulardan biri iktisadi cebir, ötekisiyse resını Marksizm

konusudur.

Konunun sonunda yapmak istediğim hatırlatma şudur; Marx'ın dine ilişkin söylediklerine değin iki konuyu belirtmek istiyorum; bu konuları daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağın; Marx' ın dine ve dinin felsefeyle karşılaştırılmasına ilişkin söyledikleri kendisine ait olmayıp, bütünüyle Hegel'in sözlerinin kopyasıdır. Hegel, esas olarak dinin öncelikle yarı bilinçlilik döneminde oluştuğunu, ardından insan tam bilince erişince felsefenin olgunlaştığını ve dinin yana çekildiğini söyler. Ona göre, bu yüzden, felsefenin bulunmadığı, aklın gelişmediği ilkel kavimlerde din ve her işi yapan ikinci dereceden insanlar -yani doğulular, Sami ırkı, sarı ırk ve bizler- egemenliği elinde bulunduruyordu. Akll bilinç oluşup geliştikten -ki üstün ırkla, yani Cermen ırkıyla ilgilidir³⁸

1 İSLAM BİLİMİ

sonra din yana çekilir; ardından da dini ırk [doğulular] geriler ve belirginlik kazanmış şekli Alman ırkı ve tezahürü Alman devleti olan Cermen ırkının ve felsefesinin egemenliği başlar. Almanya' da felsefe ve bilinç gelişmiştir; dolayısıyla Marx'ın, dini, bilinçsiz bir duygu diye açıklaması ve ardından da felsefeyi akılcı ve bilinçli bir bürünüş olarak ele alması, bütünüyle Hegel'in ırkçı felsefesinin taklididir. Özellikle - söylediğim gibi- bu cümleyi Marx'ın doktora tezinden aldım ve bu dönem onun henüz He gel' ci bir öğrenci ve aynı görüş doğrultusunda filozofumsu bir genç olduğu dönemdir.

Başka bir konuya, fizikle fizik ötesi, nesnel olanla öznel olan, somutla soyut ve duyumsananla duyumsanmayan arasındaki ayrımıdır.

Dinlerde bulunan özdeş ayrımı, vakıyyettir ama hakikat değildir. Şu anlamda ki tarihte cereyanı bulunan ve hüküm süren vakıf din, Marx'ın söylediği gibidir. Fakat tarihte hareket ya da hareketler şeklinde başlayan ve ardından, egemen cebir sistemleri aracılığıyla bozulan ve kurban edilen din böyle olmamıştır. O dini, ~akikat olarak, tarihte var olagelen dini devakıl din olarak alırsak, birkaç kez söylediğim gibi, aslında fizikle fizik ötesi, dünyayla ahiret ve maddeyle mana ayrımı, İslami bir görüş değil, Müslümanların Aristo'cu görüşleridir. Kur'an'da duyumsanan görüş, kelime ve diliyle kendine özgü olup böyle bir ayrımı kesinlikle kabul etmez. Bu ayrımlar, Kur'an'ın ne dilinde ne de hükmünde görülür. Tam tersine Kur'an'ın algısına ve dünya görüşüne bir vahdet egemendir. İslam'ın evrensel altyapısı olan tevhid, İslam'ın Şinasi' de söylediğim gibi sadece gaybi ve Allah'ın zatına ait bir konu olmayıp dünya görüşünde, fizik görüşünde, bireysel hayatta ve objektiviteyle subjektivite arasındaki ilişkide de yankıları bulunmaktadır.

Marx'ın saldırısının kaynağını oluşturan dinin bu sınıflandırması, şirk dinlerinin sınıflandırmasıdır. İslam'da yasa sınıflandırma, gayb ve şehadete göre olup insanın algısındaki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır.

Bu, fizikle fizik ötesi, cisimle ruh, uhreviyle dünyevi ayırımından başka bir ayrımdır.

ON AL TİN Cİ DERS

BiLiMSEL MARKSiZM VE DEVLET MARKSiZMi

Marx ve Marksizm konusunda yandaşları arasında bir esas olarak

algılanan ve karşıtları arasında da bir eleştiri ve saldıırı konusu olan en teni.el yanlış yargılardan biri Marksizm'in iktisadi cebir esasıdır. Şu anlamda ki, Marksizm'le ilgili olarak yapılan dakik inceleme [şu anda zihinlerde gündemde olduğu gibi] insanı Marksizın'nin aslında iktisadi cebir olduğuna inandırır.

CEBRİN TANIMI

Cebir, insan iradesinin seçme yeteneği olarak olumsuzlandığı bir tür inançtan ibaret olup insan, kendi iradesinin dışındaki nedenlerin cebri sonucu biçiminde algılanır. İnsan,. özgür ve seçici irade olarak kendisi edinde bulunur ını, kendisi etken midir, kendisi olumsuzlayabilir ya da kanıtlayabilir mi, kendisi kabul ya da reddedebilir mi Bu seçebilen özgür iradeyi, insanın ulaşamadığı etken ve nedenlerin oyuncağı durumuna getiren her düşünce, cebre inanınıştır. İnsan oluşturan bu etkenlerin niteliklerine göre çeşitli cebir şekilleri oluşur.

CEBRİN ÇEŞİTLERİ

1- Dinf Cebir [İlalif Cebir, providence] Bu cebir türü hepsinden ünlü ve eskidir. İlahi cebir, insan iradesinin, 'nı.eşiyet'in cebri ürünü olduğuna inanır. Meşiyet terim olarak, ilahi irade anlamına gelir ve insan iradesinin meşiyetini, yani insanın seçime gücünü olumsuzlayan bir dini inanç türünden ibaret olup insanın seçtiği her şeyde Tanrı ve onun nı.eşiyetinin onu bu seçime ittiğine, dolayısıyla bütün seçimlerin yalan olduğuna inanmak tır. Buna göre, insan, irade gösterip seçenin kendisi olduğunu sanır. Oysa bu, yalancı bir duygudur. Çünkü filan yolun seçiminde rol oynayan bu iradenin kendisini insanda ilahi meşiyet gerçekleştinmiştir.

Bu durumu da insanlar, bağımsız ve seçme özgürlüğü

bulunan bireyler olmayıp ilahi meşiyetin elinde bez bebekler gibidir.

Bu, Müslümanlar arasında da bir grubun inana geldiği cebirdir. İslam

388 İSLAM BİLİM

felsefesi ve kelâmı tarihindeki çok derinlikli ve uzun savaşlardan biri de

Cebriyyun [Eşari] ve İhtiyariyyun [Mutezile] arasındaki savaştır. Her

halükarda 'ilahi meşiyet'in insanın hayatını elinde bulundurduğuna

ve insanın kendi yazgı ve yaşantısında bir rolünün bulunmadığına

inanmak ilahi cebirdir.

2-Maddi Cebir [Materyalizm] Bu cebir türü, ilahi cebirle karşıt olmakla

birlikte cebir kavramında ortakdır. Materyalizm, doğadaki bütün öteki

nesnelere gibi doğadaki maddi güçlerin ürünü olduğu için insanın doğanın

istediği biçimde davrandığına, onu oluşturan maddi öğelerin gerektirdiği

gibi irade gösterdiğine inanır. Dolayısıyla insanın bir şeyi kabul

etmemekteki, seçip seçmemekteki iradesi, maddi bir nesnenin

özel sıfatı gibi cebridir. Seçmişse, seçme seçeneği olmadığı için seçmiştir.

Seçmemişse, seçme seçeneği olmadığı için seçmemiştir. Çünkü

maddilik, zorla cebre sürüklenir. Materyalizmde maddi güçlerin ötesinde

bir olgu olarak insan anlaşılır değildir ve kaçınılmaz olarak insan

cebri bir olgudur. Burada cebir etkeni maddi yasalardır. Oysa birinci

türde cebir etkeni ilahi meşiyettir.

3- Doğa Cebri [Natüralizm] Bu tür cebir, daha yenidir ve daha çok 18.

yüzyıldan başlayıp 19. yüzyılın başlarına dek yaygın durumda olmuştur.

Bu dönemde tabii bilimler, büyük bir görkemli ve önem kazanmış ve

J. Locke, Darwin ve benzeri sınırlar, bütün insanı ve tabii bilimlerde ve beşeri hayattaki yetkelerini yaygınlaştırmışlardır. Dolayısıyla insan burada da doğanın ürünü olup doğa yasalarının oyuncağı haline gelmiştir.

4- Toplumun Temel Alanı Cebir [Sosyolojizm] 135 Sosyolojizm, insan iradesini olumsuzlayan etken olarak, topluluğun kendisini gören kendine özgü bir cebirdir. Yani irade sahibi insan durumuundaki benim irademi toplum vermektedir bana; öyleyse irade eden ben değilim., bende irade eden toplumdur. Herkes hangi toplumda ve toplumsal çevrede yetişmişse ona göre iradesi fark eder; bu durumda irade onun değildir, toplumdur.

Burada cebir etkeni toplumdur. Toplumun temel alış, toplumsal etkenin insani etkenin önüne geçmesi anlamındadır. Sosyolojizm, 19. yüzyılda doruk noktasına vardı ve natüralizmiyle materyalizmin üstüne çıktı. Bu üstünlük, 20. yüzyılın başlarına dek sürdü.

5- Ruhbilimi Temel Alanı Cebir [Psikolojizm] 136 İnsan, kendi ruhunun edimlerinin ve güçlerinin ürünüdür. Yani, nasıl ki bileşik bir madde,

135 Sosyolojizm [sociologisme] ile sosyoloji arasında fark vardır. Sosyolojizm, toplumun temel alınışı ya da bir din biçiminde topluma taparlık anlamında olup insanın toplumsal çevrenin ürünü olduğuna inanır.

Oysa sosyoloji, yani toplumbilim, toplumsal yasaları tanıma ilminden ibarettir.

136 Ruhbilimi temel alan din durumundaki psikolojizm [psychologisme] ile nefislerin yasalarını tanıma

ilmi anlamındaki psikoloji arasında fark vardır.

Ali ŞİERİ Ali 309

bileşkeyi oluşturan maddelerden kaynaklanan özel bir nitelik kazanırsa, insanın ruhsal ve iç güdüsel güçleri de insanın iradesine kendi rengini

veren, onu harekete geçiren ve iradenin yönünü belirleyen duygulan, ukdeleri, inançlar dizgesini ve etkenleri insanda yaratır. Bu yüzden herkes kendi nefsanî güçlerinin tutsağıdır. Nefisten aynaç 'psyche' [psişe] dir.

6- Tarihsel Cebir [Historizm] Herkes kendisinin tarihsel hareketinin cebri yasalannın ürünüdür. Tarihsel hareket, kendi cebri etkenlerinin etkisiyle zaman boyunca sürer. Her insan bireyi ya da grubu, tarihin hangi inenzilinde bulunuyorsa ona göre tarihsel cebirin ürettiği kendine özgü ruhsal özellikler, nitelik, inanç ve seçime kavuşur. Öyleyse insan, tarih cebrinin tutsağından başka bir şey değildir.

7- Biyolojik Cebir [Biyolojizm] Bio [bios], hayat ve yaşamak anlamındadır. Biyoloji ise hayatı konu alan bilim, yani dirimbilim anlamındadır. Biyolojinin de insanın -seçici irade anlamında insanın- hayatı oluşturan öğelerden oluşan cebri bir dizge ve biyolojinin edimlerinin ve bilimsel yasalannın bir sonucu olduğuna inanan inanç öğretisinden ibarettir.

Gördüğümüz gibi bu öğretilerin tümünde kurban edilen hep insandır. Çünkü insanın iradesi yoksa insan değildir. Ne yazık ki en bilimsel yerii öğretiler, insanı olumsuzlamaktadırlar. Dolayısıyla seçici irade olarak insan olumsuzlandığında olumsuzlayan ister metafizik ya da gayb1 irade olsun, ister maddi, tarihi, biyolojik ya da sosyolojik etken olsun, değişen bir şey olmaz. Çünkü bunların hepsinin sonucu, seçime iradesini kendinde barındıranlar olarak biz insanların hiçbir etkimizin bulunmadığı, sadece tarihsel biter hayvan, toplumsal birer

hayvan, maddi birer hayvan ya da birer biyolojik hayvan olduğumuzdur.

Örneğin, biyolojide şöyle bir çıkarımda bulunmaktadır; Tirait

bezinin salgısını artırdığımızda insanın ruh durumu değişir, inanç ve

duyguları değişir. Kana filan maddeyi katarsak ya da kanda azaltırsak

kişinin duyguları, inançları ve kişiliği değişir. Öyleyse inançlar, duygular,

kişilik ve de seçme iradesi, hepsi, insan bederlinin biyolojik bileşimlerinin

yansımasıdır.

8- İktisadi Cebir [Ekonomizm] Doğa, tarih, toplum, ruhbilim ve biyoloji

cebirlerinin güçsüz olduklarına; insanı oluşturan tam ya da güçlü

etkeniktisadi etkenler ya da genel anlamda iktisadi etken olduğuna

inanılan bir öğretilerdir. Dolayısıyla insan iradesi, toplumun iktisadi edimlerinin

ve ilişkilerinin üretip beslediği bir şeydir. Cebrin bu türü, amiyane

Marksistlerin tasavvurlarında ve aynı şekilde devlet Marksizm'irinin

algılayışında gündeinde olan şeyin aynıdır. İktisadi cebir

·yüzünden Marksizm' e saldıran kimseler, amiyane Marksizm' e ya da

390 İSLAM BİLİM

devlet Marksizm'ine dayanarak yaparlar bu saldırıyı.

Aslında cebre yönelen bir ideoloji, yönetimin dayanağı olabilir.

Çünkü egemen güç, inançtan hep zor kullanarak yararlanır ve insan

iradesinin özgürlüğüne inanmaktan ürker.¹³⁷ Bu yüzden 20. yüzyılda

devlet Marksizm' i, iktisadi cebre doğru yönelir.

İktisadi cebre inanan Marksistlerin, Marx'ın eserlerinden, bir belge

olarak gösterdikleri, Kapital' dir. Belki de Marx'ın en büyük eseri olan

bu kitap, sermayeyi ve sermayedarlığı irdelleyip çözümlenme esasınca

yazılmıştır. Bu kitapta sermaye ve iktisadi etkenler üzerinde çokça durulur.

Marx, Kapital' de aslında bir iktisatçı ve ekonoinisttir. Buysa,

Marksizm' in iktisadın esaslığına [ekonomizme] ve iktisadi etkenlerin

insani etkenlerden öncelikli olduğuna inandığı düşüncesinin doğmasına

neden olmuştur. Bu, iktisadi cebrin ta kendisidir. Fakat zihninizi,

hem amiyane Marksizm' den, hem de Marksist yönetim kurumuna bağlı

Marksist kültür dizgesinden kurtarabilirsek, ardından da araştırır ve

bilinçli bir zihin olarak Kapital'i incelersek şaşırtıcı bir sonuca ulaşırız.

Ulaşacağımız sonuç, Kapital' de Marx'ın iktisatperest, yani ekonoinist

olmaması ve iktisadi cebre inanmaması bir yana, tam tersine Marx'ın

kapitalizm sisteminde insan iradesini kendine bağımlı kılan ve iktisadi

etkeni, etkenler etkeni olarak gören tüm iktisat etkenini eleştiri ve saldırıya

hedef alınmasıdır. Burada ince bir yanılgı bu şayiaya neden olmuştur.

Yanılgı şudur; O, sermayedarlık düzeninde -ki 19. yüzyılda batı

dünyasında egemendir- tanrı etkenin, toplumun motorunun ve hareket

etkeninin sadece ve sadece sermaye olduğunu ortaya koymak ister. Buradan

yola çıkılarak Marx'ın, iktisadi, etkenler etkeni ve en güçlü etken

olarak gördüğünü, sonuç olarak da insanın, iktisadi etkenlerin oyuncağı

olduğunu düşündüğünü sanmışlar ya da kasıtlı olarak böyle algılamışlardır.

Oysa Marx, tam etkenin iktisat olduğu sermayedarlık sistemini,

böyle olması gereken bilimsel bir gerçeklik olarak değil, bir sapış sistemi,

insanlık karşıtı bozuk bir sistem olarak irdeler. Başka bir deyişle

Kapital, yazarının, toplumsal gerçeği değil, toplumsal gerçekliği açıkladığı

bir kitaptır. Sermayedarlık sisteminde toplumsal gerçeklik, tam

etkenin sermaye olmasındır. Bu Marx'ın insanda tain etkenin sermaye olmasını gerektiğine ve insanın iktisadi bir hayvan olduğuna inandığı anlamına gelmez.

Stalinizmin döneminde Marksizm' in iktisadi yanı, şiddetle genişledi ve güçlendi. Bunun nedeni de, bu dönemde Stalin' in bütün sapmaları, zaafı ve hatta kendi cinayetlerini ekonominin yoluyla ve tam etken

137 Emevilerin, yönetimi ele geçirdiğinde islam'da cebir düşüncesini yaratmaları, islam dışı mezheplerden

alıntılar yapmaları, bu düşünceleri genişletmeleri ve kendi düşünce etkenleri aracılığıyla cebri islam'la

açıklamaları rastlantı değildir.

All ŞERİATİ 391

olarak iktisat aracılığıyla güzel göstermek istenmiştir. Şu anlamda ki, Marksizmin sisteminde hedefi iktisat olarak algılamak istemiş; böylelikle de aşırı iktisadi programlanılarda ve bütün insani ve toplumsal güçleri olabildiğince çok iktisadi üretime dayandırmakla egemen düzenin iktisadi başarılarını, en üstün toplumsal başarılar olarak halka yuttunmaya ve bu yolla, bu düzendeki eksiklikleri, zayıf noktaları ve insanlık karşıtı tüm sapmaları, topluma önemsiz ve ikinci dereceden etkenler olarak göstermeye çalışmıştır. Bu yüzden stalinizmin ekonomisine ciyanması ve aslında; Marksizm'in iktisadi bir cebir olduğuna inanması, egemen Marksist sistemden, halkın sadece iktisadi başarılar beklemesini sağlamak amacıyla. Buysa stalinizminin halk için gerçekleştirebildiği tek beklentiydi.

Marx, Kapital' de burjuva yı, egemen olduğunda her şeyi tek bir şeyde,

yani inalda özetleyen bir sınıf olarak açıklar. O, bu şekilde, burjuva-

.nin iktisadi varlığa yönelişi nedeniyle onlara saldırır. Ardından kendisi de iktisadi varlığın esas oluşunu savunmakla suçlanır ve dünyada iktisadicebre

inanılan bir filozof olarak tanınır.¹³⁹ Oysa Marx, Ben, toplumsal

gerçeldikte sadece tarih ilmini ilin olarak görüyorsunuz.. der. Bu cümleden,

Marksizmi.' de iktisadi ce bir yerine tarihi cebirin bulunduğu sonucu

çıkarılabilir. Marksizmin'in iktisadi cebir olduğunu gösteren kanıtlardan

biri, Marx'ın Siyasal İktisadın Eleştirisine Giriş adlı müstakil kitabıdır.

Bu kitabı Marx, Londra' da sürgündeyken yokluk ve açlık içerisinde

yazmış ve basılması için Almanya'ya göndermiştir. Bir dostuna, bu kitabın

teelif hakkıyla belki yoksulluk ve açlığımı biraz olsun dindirebilirün,

diye yazmıştır. Dolayısıyla Siyasal İktisadın Eleştirisine Giriş, Marx'ın

düşünce açısından olgunlaştığı dönemin eserlerinden biridir.

Siyasi iktisat [economie politique] nedir Siyasi iktisat; burjuva sınıfının

ve bu sınıfa bağlı toplum bilimcilerle iktisatçıların kendileri tarafından

bir ilmin haline getirildiğini ileri sürdükleri iktisattır. Öyleyse siyasi

iktisat, burjuva sınıfına bağlı bulunan ve iktisattan bir din oluşturmaya

ve aynı zamanda iktisadi ilişkilerden de ilmin yaratınaya çalışan

düşünürlerin aldatmalarından başka bir şey değildir. İşte bu dinin ve ilmin

adı siyasi iktisattır. İktisadi ilmin haline getirmek ne demektir Bur-

¹³⁸ Faşizmde de aynı şey olmaktadır. Faşizm aslında Alman ulusunun zaferini, gücünü, övüncünü ve

ilerleyişini, olabildiğince fazla güce dayandırdı. Böylece faşizm sistemi -ki insanlık karşıtı bir sistemdir

ve bütün insani değerleri ve özgürlükleri işlevsiz kılar- sadece olabildiğince fazla güç oluşturmakta elde

ettiği başarılarla kamuoyunu, kendisine çekebiidi ve faşizmi başarılı bir sistem olarak topluma benimsetti.

139 Bugün yargıda bulunmak, geçmiştekinden çok daha zordur. Bugün büyük düzenekler, iktisadi üretimler gerçekleştirdikleri, kumaş, halı, inşaat kalıpları ve makine ürettikleri gibi yargı ve görüş de üretirler, ayrıca duygu, inanç ve hüküm de üretirler. Bu üretilenleri, olanca güçlerini kullanarak yemesi

için herkesin önüne sürerler. Bu hazır yargıların ve prefabrik inançların cebrinden ancak güçlü ağızlar

kurtulabilir ve bağımsızlığını korur. Buysa çok zor bir iştir.

392 İSLAM BİLİMİ

juvazi, bu konuyu gündeme getirmekle ne yapmak istiyor140 İktisadın

ilim olduğunu söylemekle ne demek istiyor İktisatla oynayanın insan

olmadığını, tersine insanın iktisadın oyuncağı olduğunu söylemek istiyor.

Çünkü ilim, insana musahhat olan ve insan iradesinin erişemeyeceği

değişmez gerçeklikler, ilişkiler ve yasalar dizgesinden ibarettir. Bu durumda

ilmi insan oluşturmaz, insan ilmi.i keşfeder, ama ona tabi olur;

öyleyse ilim insanı oluşturur. Dolayısıyla iktisadi yasalar~ tıpkı doğal,

tarihsel, biyolojik ve fizyolojik yasalar ve madde yasaları gibi insana

musahhat bilimsel yasalar dizgesi olup insanı o yasaların gerektirdiği

şekle sokmak ta dır.

Dolayısıyla burjuvazi, iktisadı tam etken olarak, insanı da onun

oyuncağı olarak göstermek, aynı şekilde insanın yaşama felsefesiniyse

iktisadi üretime tapınılan bir din durumuna getirmek ve iktisat felsefesinden

bir tür dünya görüşü felsefesi oluşturmak ister; şu anlamda

ki iktisat insanı yaratan etkenden başka bir şey değildir. Aynı şekilde

iktisattan, bir ahlak ve din oluşturur; şu anlamda ki insan, iktisadi putlara

tapınan varlıktır. İktisadi putlar ise iktisadi üretimin ürünleridir;
yani tek kelimeyle 'mal' dır. Sonra burjuvazinin bu siyasi iktisadi, in-
sanın esaslığının yerine, son tahlil de tüketimin esaslığını oturtur .141

Dolayısıyla, siyasi iktisat konusunu ve İktisat, yaratı değil ilimdir,
insanın ürünü değil insana egegendir sloganını, dünyaya egemen
felsefe olarak gören, burjuvazidir.

Acaba sermayedarlığın iktisadi sisteminde sermaye tam etken midir;
bütün değerlerin temeli, etkenler etkeni, hareket nedeni, hayatın
ruhu ve insanın oluş hedefi midir Değildir, diyen herkes bir hayale ve
romantizme düşmüştür. Ama böyle olması gerektiği anlamında değildir.

Bu iki konu bütünüyle birbirinden ayrıdır. Marx'ın Kapital' de
sermayeyi sermayedarlık sisteminde tam etken olarak görmesi, böyle
olması gerektiği anlamında değildir. Çünkü Marksizm'in bütün çabası,
cebir türleri [iktisadi, maddi, bilimsel, metafizik] yerine tarihsel determinizmi
oturtmaya dönüktür. Şu anlamda ki O, iktisadi, değil tarihi,
toplumsal gerçeklik olarak ilim saydığını, iktisadın bizim ürettiğimiz
bir şey olduğunu açıklar.

Devlet Marksizm' i ya da resmi Marksizm ile mektepli ya da bilimsel
Marksizin arasındaki en büyük ayrılıklardan biri tarihsel materyalizmle
tarihsel determinizmin ayrılığıdır. Şu anlamda ki devlet Marksizminin tarih-

140 Konuların nereye gelip çattığına iyi dikkat edin. Hatta hiç kokusu bulunmadığını sandığımız
konular

bile kötü kokular yaymaktadır.

141 Şimdi birey olarak hayatımızda ahlakın, aşkın duygunun, dinin, maneviyatın ve değerlerin
esaslığından

nasıl cebri olarak tüketimin esaslığına sürüklendiğimizi, hepimizin tüketimlerimizi karşılamak için nasıl koşuşturduğumuzu ve bu faciadan kimsenin muaf olmadığını görüyoruz.

All ŞERiATi 393

sel inateryalizme dayanırken bilimsel Marksizm tarihsel determinizme dayanır. Stalin'in kitaplarından birinin adının Tarihsel Materyalizm olması rastlantı değildir. Oysa Marx, böyle bir terimİ kullanınayıp daha çok tarihsel determinizm142 terimnini kullanır.

Tarihsel materyalizm -Marksist yönetinİN Marksizm adıyla sunduğu şekliyle- insanın, tarihin maddi etkenlerinin cebri ve bilinçsiz ürünü olduğu anlamına gelir. İnsan, tarihsel maddiliğın oyuncağıdır. Tarih ise insanları kendi isteğine göre oluşturan maddi ve materyalist etkenler dizgesidir. Bilimsel Marksizm1, devlet Marksizminin tersine tarihsel materyalizmi kabul etmez. Marx'ın eserlerinde, özellikle Engels'in müdahalesinin bulunmadığı eserlerinde daha çok kullanılan terim tarihsel determinizmle diyalektik determinizmdir. Dolayısıyla Marksizm' de materyalizmin yoktur, tersine diyalektik vardır ve bu ikisi arasında fark vardır.

Tarihsel inateryalizinde, öteki cebir türlerinde [ilahi meşiyet - Katalillerin dayandıkları ilahi nleşiyet- materyalizm, natüralizm, sosyolojizm ve I-listorizmin] olduğu gibi insan özgür irade olarak olumsuzlanınakta ve kendi dışındaki etkenin, yani tarihsel inateryalizmin oyuncağı olınaktadır; tıpkı öteki cebir çeşitlerinde doğal, maddi ya da gaybi etkenlerin oyuncağı olduğu gibi. Oysa tarihin diyalektik determinizminde böyle değildir.143

TARİHSEL MATERYALİZM

Resmi Marksizm, insanın kendi dışındaki maddi etkenlerin cebri ve bilinçsiz ürünü olduğuna inanır. Bu maddi etkenler, insan bilinç ve iradesine musahhat olan ve değişmez cebri yasalara dayalı bulunan insanüstü

bir hareket olarak açıklar tarihi. Dolayısıyla resmi ve devletçi

Marksizm'in de tarihsel materyalizm, tain olarak aynı anlamda natüralizmin, sosyalizmin, materyalizmin ve ilahi cebrin ya da gaybi cebrin yerine

geçer.

142 'Determinisme Historique' dilimize 'tarihsel cebir' diye çevrilmiştir ki tam olarak doğru değildir. Çünkü

cebir şiddetlidir. Oysa determinizm, o ölçüde şiddetli değildir. Determinizmin kökü, belirgin ve belirli

anlamındaki 'Determine'dir. Dolayısıyla determinizm, belirleyicilik, belirli olmak demektir. Buna göre

tarihsel cebir değil, tarihsel belirleyicilik denilmelidir.

143 ilginç konu, Marx'ın dostu ve hamisi olan Engels'in Marx'ın düşüncelerinin niteliğindeki rolüdür.

Engels, Marx'ın ve Marksizm'in eserlerini genelleştirmiş, kesinleştirmiş ve kitleleşirmiştir. Bunun için

de Marx'ın eserlerinin yüzeysel başarısında Engels'in esaslı bir rolü vardır. Oysa Marx, Engels olmadan

bir şeyler yazdığına, çok bilimsel, derinlikli, bilimsel açıdan insaflı ve düşünsel ihtimaliere açık şeyler

yazar. Tanınmış Fransız toplumbilimeisi Gurvitch diyordu ki [elbette ben onu derken görmedim] diyalektik

materyalizm, Marx'ın değil Engels'in ürettiği bir terimdir. Marx diyalektik determinizme inanır, materyalizme

değil. Bu yüzden Marx hep materyalizmden korkmaktaydı. Çünkü materyalizm, onun öğretisini bir

felsefeye dönüştürmekteydi. Marx, ideolojiden hep ürkmekteydi. Her ikisine de yakasını kaptırdığını

gördük. Şimdi dünyadaki maddi ideoloji Marksizm'in ta kendisi. ·

394 İSLAM BİLİMİ

DIYALEKTİK DETERMİNİZM

Bilimsel Marksizm, tarihin zaman içerisinde toplumsal gerçeklikle insan gerçeğinin belirli hareketinden ibarettir. Bu hareket, insanüstü maddi etken ve yasalar doğrultusunda değil, toplumsal gerçekliğin içindeki çelişkinin varlığının ürünü olan diyalektik tarih hareketi doğrultusunda olup praxisin kalbinden doğar, kendi yolunda belirli aşamaları geçer ve belirgin bir yöne doğru yönelir. Diyalektik çelişki doğrultusunda cereyan eden tarihsel hareket ve toplumsal praxisin ürünü olan bu harekette insan iradesinin de öteki etkenler gibi praxisin kalbinde yeri olduğu için tarihin diyalektik seyrinde rolü olabilir.

Burada insanın olumsuzlanmadığını görüyoruz. Şöyle ki; Tarihin, maddi etkenler doğrultusunda değil, toplumsal praxis eylemi ve diyalektik hareket doğrultusunda; ayrıca kör ve değişmez maddilik doğrultusunda değil, eylemin özü doğrultusunda belirli bir hareketi vardır. Bu belirli hareket, praxisinde bulunan etkenlerin ürünüdür. Toplumsal praxis içinde bilinç, bilgi, teknik ve insan iradesi de vardır. Çünkü bilinçli bir irade olarak ben, özgür iradeler olarak sizlerle temas ve çatışma içinde olduğumda diyalektik bir hareket oluşum kazanır; bu oluşum sırasında maddi etken olmayabilir de. Bu diyalektik hareketin tarihte rolü vardır. Dolayısıyla benimle sizin ve çatışma ya da temasımızda tarihin hareketinde rolü bulunabilir. Bu durumda tarihin determinizminde iradeli özgür insanın yer aldığı görüyoruz. Oysa tarihsel

materyalizmde insan hiçbir yerde bulunmaz. Stalin'in kullandığı cümle çok hoştur. Der ki; İnsanlar, hatta kahramanlar, ırmağın yatağındaki taş parçaları olup ırmağın cebri akışı ve hareketi, onları tesadüfi olarak, kendisi nereye isterse oraya sürükler; bir kimsenin bu ırmağın akmasında ya da durmasında bir rolü varsa bu bilinçsiz bir roldür. Öyle ki bir bölük taş, ırmağın önünü tıkar ve bir süre ırmağı hareketten alıkoyar, sadece bir süre. Ama hiçbir zaman taş ya da taş bölüğü, ırmağın yönünü sürekli olarak değiştiremez; ayrıca bu rolde taşın bir iradesi yoktur. Bu yüzden hiçbir kahraınan, hiçbir kişilik, hiçbir bilim, hiçbir bilinç ve hiçbir insan iradesi, birey, grup ya da topluluk olarak tarihin cebrinde yer almaz. Hatta bütün iradelerin yaratıcısı ve bütün kişiliklere renk veren, tarihin cebridir. Oysa tarihin diyalektik determinizminde insan orada yer alır. Bu nasıl bir yer alıştır insanla ürettiği [eser] arasındaki diyalektikteki yer alıştır.144 insanla çevre arasında, insan iradesiyle dış etkenler arasında, üretici insanla, ürettiği ürün arasında, subjektiviteyle objektivite arasında, zihinsellikle özdeşlik arasında karşılıklı diyalektik bir ilişkinin bulunduğunu söylemişim.

144 'On Beşinci Ders' e bakınız.

Ali ŞERİFTİ 395

Bu diyalektiktir ama materyalizm değildir. Materyalizm, insanı maddenin yanı başına yerleştiremez ve onlar arasında diyalektik bir ilişki oluşturamaz. Materyalizm, böyle birşeyi anlayamaz. Fakat diyalektik, insanla madde arasında karşılıklı ilişkiyi oluşturur. Bu yüzden, diyalektilde kaçınılmaz olarak Marksizm' in iki özü ve iki nedeni ya da

etkeni, maddi, özdeş, dışsal etkenle insanı etkeni, zihinsel ve ideal etkeni yan yana yerleştirdiğini görüyoruz. Bu ikisi arasındaki ilişki diyalektik ilişkidir. Tarihin diyalektik determinizmi, insanın ya da maddenin esaslığına değil, bu karşılıklı diyalektik ilişkiye dayanır. Bu yüzden bilimsel Marksizm ne idealizmdir, ne de materyalizm.

Bu konu, tartışmalı konuların en esaslılarından olup genel yargıların karşısındadır. Bu yüzden anlatım yönteminin tersine aktarmalara ve alıntılara dayanarak konuyu işleme durumundayım. Her halükarda bu işi böyle yapmak zorundayım. Bu cümleleri kısaca aktarıp hızla geçmek olmuyor. Cümleler, açık yargılan belirlemekte ve değiştirmektedir.

Henri Lefebvre, özgür Marksistlerden biridir; ne amiyane Marksist'tir, ne de resını Marksist'tir. O şöyle der; Bugün olgucu toplumbilim¹⁴⁵ [sociologie positiviste], tıpkı sosyolojizm¹⁴⁶ gibi kendisini Marx' a yamar¹⁴⁷ ve tutucu reformizme doğru eğilim gösterir. Marksizm'in

¹⁴⁵ Olgucu toplumbilim, dıştaki özdeş maddi gerçekliklere dayanan toplumbilimdir. Bu, Auguste Comte'un, peşinde olduğu toplumbilimdir. Bugün İran'da, Auguste Comte'un olgucu toplumbilimini ve pozitivizmini ders olarak okuturlarken sanki yeni bir şeyler keşfedip öğrencilere sunuyormuş gibi davrandıklarını görüyoruz. Oysa bu, üniversitede yeni inançlar tarihi şeklinde okutulan en sıradan öğretimdir.

¹⁴⁶ Sosyolojizm, insan için tam etken olarak toplumbilimin bir algılanış biçimi olup insanın toplumsal çevrenin bilinçsiz bir yaratığı olduğuna inanmaktır.

Sosyolojizmin ya da topluma taparlığın mazharı Durkheim'dir. O, her şeyin toplumun ürünü olduğuna inanır. Hatta cinsel güdülerini de insanın yapısı doğurmaz, toplum doğurur. Çünkü cinsel düşüncenin var

olabilmesi için bir başkasıyla temas, çatışma ve ilişki olmalıdır. Öyleyse cinsel duygu da toplumun

ürünüdür!

147 Bu öğretilerde oldukça derinleşmiş bulunan beylerden biri; toplumsal konuların fizik ve kimyayla ilgili

konular gibi formüllü olmadığını, bu yüzden de yüzde yüz şöyle veya böyle olduklarını söyleyemeyeceğimi,

bunların nazari konular olduğunu, toplumbilimin henüz bilim haline gelmediğini ve bilim olması için çabalar bulunduğunu söylediğimde -bu ideolojileri ve toplumbilimleri kulaktan dolma olarak öğrenen

[metinle bir alıp veremedikleri bulunmayan ve daha çok inançları bulunan kimselerden öğrenen] kişilerden

olduğu için bu bey- Hayır! diyordu. Toplumbilim bugün tıpkı matematik gibidir. Bir olay bilinir duruma

geldiğinde bütün bilinmezler öngörülebilir. Dedim ki Öngörülebilir, ama bu öngörü doğru çıkmayabilir.

Dedi Örnek olarak islam Peygamberi'nin ya da Mesih'in iki bin yıl önce ya da bin üç yüz, bin

dört yüz yıl önce ortaya çıkışının nedenlerini bir toplumbilimci araştırabilir ve şunlardır diyebilir. Dedim

Bu bilgilerden bütün dünya habersiz ne yazık ki. Bunun için toplumbilimde hiç kimsenin böyle bir iddiası

yoktur.

Amiyane toplumbilim, her amiyane ilim gibi oldukça kibirlidir. Merhum Gurvitch'in deyişiyle bilim yükseldikçe

daha bir mütevazileşir. 19. yüzyılda toplumbilim 198 toplumsal yasa keşfettiği halde 20. yüzyılda

bilinçli bir toplum bilimci, toplumbilimde ~esin bir tek yasanın bulunduğunu bile ileri süremez. Elbette bu,

toplumbilimden söz etmenin boş olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, o yasalara ulaşmak için toplumbilimden

söz etmemiz, bütün görüşleri incelememiz, deneyip araştırmamız gerekir.

396 İSLAM BİLİM

temeli diyalektik üzerine kuruludur ve diyalektik, çelişki ve zıtlığa dayanır.

Bununla birlikte bugün resmi Marksizm'in, tezle antitez arasında bir tür barışa doğru ilerlediğini görüyoruz. Bu konunun bilimsel açıdan nasıl açıklanabileceğini bilmiyorum. Birinin varlığı ötekinin olumsuzlanması olan tezle antitez ve süregelen cebri bir çelişki ve çatışma olan diyalektik ilişki hem fizikte, hem toplumda, hem sınıfsal ilişkilerde, hem de bölgesel ilişkilerde ve evrensel kutuplarda toplumsal konularda ılımlılığa ve uyuma dönüşmekte. Oysa toplumun bir bütün olarak algılanması sınıf savaşı ve diyalektik çelişki esasını olumsuzlamakta [örtbas etmekte] ve diyalektik toplumu nasyonalist bir yönetime ya da tek bir millete dönüştürmektedir. Olgucu sosyolojizm, Feuerbach ve Saint Simon aracılığıyla romantizmin sol kanadıyla ilişkisi vardır ve tanıma ile eleştiri esasını birbirinden ayırmaz. Tanıma nedir, eleştiri nedir Eleştiri, bir düşüncenin, karşı karşıya bulunduğu toplumsal gerçeklik karşısındaki olumsuzlayıcı yönüdür. Tanımaysa bu düşüncenin, dış gerçekliği keşfedip anlamada ve tasavvurdaki yansız ve etkilenici yönüdür.149

Olgucu sosyolojizmde tanıma ve eleştiri birbirinden ayrılmaz. Çünkü esas olarak toplumu bir bütün olarak gördüğümüzde onun iç çelişkisini eleştiremeyiz. Çünkü bir bütün olarak toplum, iç çelişkiyi örtbas eder. Sosyolojizme inanan biri, doğal olarak, eleştiremez. Tersine onun yapabildiği, uyum içinde olmak, karşıdakini yağlamak, hazımlı davranmak, uzlaşmak ve saçma ilişkiler oluşturmaktır. Çünkü bunlar tek bir bütünü oluşturmada onun işine yarar. Bu yüzden ikinci dünya savaşında Stalin; Rus milleti kendi bağımsızlığını savunuyor. diyordu.

'Rus milleti' sözünde hem eşref ve soylular vardı, hem de proleter vardır.

Burada eleştiri ortadan kalkmış, her ikisi de eşit olarak muhatap alınmıştır. Soylularla proleter -ki bilimsef Marksizm proletere dayanırarasındaki diyalektik çelişki örtbas edilmiştir.

Günümüz Marksizm' inin çilesini çektiği bir başka temel sorun da çokluk ve birlik arasındaki çelişkiyi çözememesidir. 20. yüzyıl, özellikle ikinci dünya savaşından sonra birlik ve çokluk çağıdır. Birlik ve çokluk ne demektir Yani yenedünyayı birliğe doğru götürür. Günümüz dün-

148 Sosyolojizm, toplumu bir bütün olarak algılar ve bu toplum tek ve değişmez bir gövde ve gerçekliktir

der. Oysa Marksizm, toplumu bir bütün olarak almaz; zıtların birliği ve çatışık, çelişik ve zıt durumdaki iki

kutbun yanyana bulunması olarak görür. Sosyolojizm, aynı canı taşıyan uyumlu bir gövde olarak algılar.

Bu yüzden bugün Marksizm, bir sosyolojizme dönüşmüştür. Çünkü ortaya getirilmesi resmi Marksizm'in

çıkarına uygun düşmeyen sınıfsal ve içsel çelişki, tümel topluma bir dayanış biçimini alır ve ardından da

bir tür nasyonalizme yönelir. Çünkü nasyonalizm, toplumu uyumlu bir bütün olarak göz önüne alırken

Marksizm, toplumu iki çelişik kutup olarak algılar.

149 Bir kimse eleştirdiği zaman yansız olamaz. Böyle olmamalı ya da şöyle olmalıydı, der. Tanımaysa

'böyledir' der ve iyiyle kötüyle ilgilenmez.

All ŞERiAJi 397

yasının neresine giderseniz gidin, aynı şekilde giyinme, aynı şekilde

yaşama, aynı şekilde toplumsal ilişkilerde bulunma, aynı siyaset, idare

ve hükümet fornu, aynı tüketim biçimi yönüne doğru gidildiğini görürsünüz.

Niçin Çünkü hayat teknolojik durumu.a gelmektedir. Teknolojinin

özelliği, aslında bütün milletleri, kökleri ve türleri tek tip yapmaktır.

İso Üretim araçları altyapısı birlik oluşturur. O da teknolojidir.

Sanayi hem sosyalist sisteminde, hem de kapitalist sistemde birdir. Marx, üretim araçları değişince toplumsal sistemin de değiştiğini söylüyordu.

Şimdi Marksistler, üretinl sisteminin tek tip, aına toplumsal sistenlin çelişik olduğunu görüyorlar. Yani sosyalist ya da koinünist bir yönetinlde ve emperyalizm aşamasındaki yüzde yüz kapitalist bir yönetinde, her ikisinde de üretin araçları aynıdır. Bu, açıklanabilir birşey değildir.

Çünkü Marx' a göre üretinl araçları üstyapının değişme nedeniydi.

Şimdiyse üstyapı -yani toplumsal sistenl- çelişik olduğu halde, üretim araçlarından ibaret olan altyapı aynıdır.

Şaşırtıcı olan, savaştan önce ve aynı şekilde 19. yüzyıl sonlarında

dünyanın tek kutuplu olmasıdır; sadece sömürü kutbu vardı ve geriye

kalanlar, ikinci dereceden kimselerdi_1sı Teknoloji, dünyaya tek tip üretin

araçlarını dayattıktan ve birliğe doğru gidildiden sonra üç dünyamızın

olduğunu görüyoruz; Birinci dünya, ikinci dünya ve üçüncü

dünya [Tiers Monde]. Bugünse beş dünyamız var ve dünyanın üç kutupluluğu

yavaş yavaş efsane olmaktadır ve dünya beş kutuplu hale gelmektedir.

Belki de birkaç yıl sonra çok kutuplu olacak ve ardından da

tıpkı her kabilenin birkaç putu olduğu gibi dünya da toplumsal bir şirket

dönüşecektir. Bu, toplumsal sistemler -ki Marks, dünya adına onlara

dayanmaktadır- çokluğa doğru giderken, üretin araçlarının birliğe doğru

gittiğini göstermektedir. Bu, Marksizm'le çözümlenmesi olanaksız bir

çelişkidir.

AYRILIK ,

Hegel'in; Hegel-Marksizmin'in temellerinin kurucusu ve üstadı- öğretisi,

dayanak olarak orta sınıfa dayanmaktan, hedef ve amaç olarak

yeni devlete ve modern yönetime inanmaktan ve felsefi bir görüşe değil

150 Falan siyasetçi öyle zeki ki Eskimalara buzdolabı satıyor! özdeyişindeki gibi gerçekten de sermayedarlık,

Eskima'ya buzdolabı satar. Bir ara belirttiğim gibi, Afrika'nın ortasında, doğru dürüst bir caddenin

bile bulunmadığı ormanda yaşayan vahşi kabile reisine en güzel cadillakları, her yanı otomatik ve

altın kapılı Renault arabalarını satıyor. O da arabayı kullanamadığı için kalesinin kapısına bağlar.

151 Onun kendi deyişiyle geriye kalanlar, ikinci. sınıf insanlardı; insan değillerdi 'indigenat'lardı ya da

bedevilerdi.

152 Çünkü orta sınıf aristokrasiye ve proletere karşıdır ve dünyayı kaplamaktadır.

39e İSLAM BİLİM

felsefi bir sistemle sahip olmaktan ibarettir. Bu durumda Hegel öğretisi,

gelişmekte olan orta sınıfa dayanan toplumsal görüşlerden, modern ve

yeni devlete ideal devlet ve tarihin son amacı olarak inanmaktan ve felsefi

bir inanç sistemine sahip olmaktan oluşur. Toplanı. olarak bunlar,

Hegel'in tarih felsefesini insanlık tarihinin hareketinin ilk menzili biçiminde

oluşturur. Şu anlamda ki tarih nereye gidiyor Orta sınıfın, toplumu

oluşturacağı, somut bir felsefi sistemi bulunan modern bir devlete

kavuşacağı yere gidiyor tarih; işte orası tarihin sonudur. Bu, Hegel'in

tarih felsefesidir. Marx'ın tarih felsefesi ise orta sınıf yerine işçi sınıfına

dayanır. Ayrıca, bütün siyasi ve toplumsal sistemler ve kurumlar, tarihin

değişken hareketinde ve diyalektik varoluşla yok oluştay yok olup giderler. Hatta yönetimin adında bir kurum-ı da kalmaz. Hegel'in tarih felsefesinde tarih, mutlak ve aşkın yönetimin gerçekleşmesine neden olurken, Marksizm' de yönetim adlı kurumun olumsuzlanmasına neden olur. Çünkü tarihin sonunda sınıflar ortadan kalkacaktır ve Marx oraya varmak zorundadır. Çünkü onun inancına göre, tarihin sonunda sınıfsız toplun oluşur ve yönetim kendiliğinden olumsuzlanır. Zira Marksizm öğretisinde yönetimin; malikîm toplumdaki sınıfsal yönetimin ortadınulmasında egemen sınıfın4 aracı diye tanımlanır. Dolayısıyla, sınıflar ortadan kalkınca yönetimin varoluş felsefesi de ortadan kalkar.155

PRAXİS

Daha önce belirtildiği gibi Marksizm, ne idealizmdir, ne de materyalizm. Hatta biliinsel Marksizm materyalizme idealizmden daha çok saldırır.

MATERYALİLM VE İDEALİZM

Zihinle çevre, mana ile madde, düşünceyle dış etken ve üretici insanla üretilmiş eser arasındaki ilişkide idealizmin, zihne, manaya, düşünceye ve üreten insana, çevreyi, maddeyi, dış etkeni ve üretilmiş eseri oluşturan esas olarak bakar. Materyalizm ise tam tersine bu etkenlerin yani çevrenin, maddenin, dış etkenin ve üretilmiş eserin esas oluşuna dayanır ve bunları zihnin, mananın, düşüncenin ve üretici insanın oluşturucusu olarak görür.

153 Felsefi sistem, tıpkı bir otomobil düzeneği gibi çerçevesi belli ve somut felsefedir.

154 Egemen sınıf, egemen yönetim ve rejimden başkadır. Bir başkasını kendi mal ya da haysiyet gücüne

bağımlı kılabilecek bir miktar olanağı elinde bulunduran her 'birey, egemen sınıfın bir parçasıdır;

isterse siyaset adamı olmasın. Fakat yönetim [gouvernement] ya da devlet, sınıfsal yönetimin kurulmasında

egemen sınıfın aracı olmaktadır.

155 Resmi Marksizm'de yine şu şekilde açıklanmıştır Kendileri doğru buyurmuşlardır, ama şimdi sadece

yönetimi değil, diktatörlük yönetimini de gerekli görüyoruz. Proletaryanın diktatörlüğü tezi, Marksizm karşıtı bir tezdır ve Stalinizmin ürünüdür.

All ŞERiAii 399

Marksizm bunların her ikisine de saldırır. Dolayısıyla Marksizm, materyalizmin şiddetle karşısında yer alır. Bu konu şu metinde iyice belirgindir; Vicdan yani içsel ide, idealizm-t'ın öncelikli, asıl ve tam etken olarak gördüğü şey metafizik ve doğa dışı bir görüş ya da yöntern biçiminde insan varlığını doğadan ayıran o özel insani ruhtur. idealizm bu işi yapmaktadır. Benim zihnim doğayı değiştirir, benim iradem çevreyi değiştirir; önce insan, sonra doğa gelir, dediği zaman, o idealist görüşün, zihni, vicdanı, ruhu ve insanı doğadan ayırdığı ve doğadan başka ve doğanın dışında bir olgu olarak algıladığı anlaşılır. Öyleyse idealizm, kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak, doğa ve maddenin ayrı olduğu, insanın da onun yanında bulunan bir nesne olduğu yargısına neden olur.

Bu durumda vicdan iki etkene inanır.

Madde nedir Madde, metafizik görüş ve yöntemle bir gerçeklik olarak insandan ayrı algılanan doğadır.

Materyalizm.de ise vicdanın karşıtı, yani cevher madde, maddi öz ve maddi gerçeklik söz konusudur. idealizmi insanın maddi doğadan ayrı olduğunu, insanın m.addi doğaya ilksel etken olarak etki edebileceğini

söyleyerek insanı doğadan nasıl ayınnaktaysa materyalizm de aynı şeyi yapmaktadır. Şöyle ki iradesi, bilinci ve seçme özgürlüğü bulunan insanı maddi gerçeklik ve maddi cevher olarak gördüğü zaman onu maddeden ayırır. Bu maddi cevheri de metafizik bir görüş biçiminde bilinçli ve iradeli insandan yine ayırır. Bu yüzden materyalizm de ilk felsefeye [felsefe-i üla] neden olur. Öze, cevhere ve maddeye ilişkin, şekilsiz bir belirleyiş olduğu biçiminde yapılan tanımlarda enerji ya da atama ilişkin, maddi alanın, ilk özü olduğu biçiminde yapılan tanımlar hep ilk felsefedir. Bunlar, materyalizmin de içine düşerek doğayı insandan ayrı olarak algıladığı metafizik görüştür. idealizm, insanı doğadan ayrı olarak algıladığına göre materyalizm, idealizmin fotokopisidir. Her ikisi de duyumsanabilen gerçek hareketin bilincinde değildir ve maddeyi ya da insan gerçeğini soyut ve zihinsel kavramlar şeklinde çözümlenmektedir. Bu durumda bu ikisinin karşısında devrimci praxis yer alır; Devrimci praxis¹⁵⁶, hem materyalizmi, hem de idealizmi çökertir; çünkü bu ikiliğe inanmaz. Maddi bir cephe alışı yönelmez yani praxisin materyalist bir maddi olgu olduğunu söylemez. Tam tersine orada maddi ya da zihinsel, materyalist ya da idealist felsefi şekil değil, eylemin özü ilk temeldir; ne madde, ne maddi yasa, ne doğa etkeni ve ne de toplum etkeni değil, eylemin özüdür tarihte varlık kazanan tek temel; Marksızın da bu ilk tuğla üzerinde yükselir ve bu, maddi olmayan bir olgudur ...

¹⁵⁶ Bir tür yumuşak ve tatlı solculuk durumuna gelen ve aydınların tıpkı bir 'poşet' gibi üzerlerine astıkları

ve bir yere zararı olmayan, daha solda ve temiz bir Marksizm olan 'tutucu, reformatör praxis' değil burada söz konusu olan.

Materyalizm, feodalite düzeninde eski yoksun sınıfın yararına devrimci bir felsefeydi. Yani 18. yüzyılın devrimci burjuvazisidir burada söz konusu olan. 18. yüzyıl burjuvazisi ne yapmış, hangi başarıyı ortaya koymuştur Büyük Fransa Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. · Büyük Fransa Devrimi, feodaliteye ve kiliseye dayalı aristokrasinin karşısında yer alan bir burjuvazi devrimiydi. Çünkü orta çağda kilisenin öğütlediği anlamda din, orta çağın egemen feodalite düzenine özgü bir inanç sistemiydi. 18. yüzyılda burjuvazi, devrimci bir sınıf olarak iş başına gelince feodalite düzenini ve feodal aristokrasiyi çökerttiği gibi onun düşünce sistemini yani kilise dinini de çökertmiştir. Aristokrasî ve feodalite sistemini çökertmek için, cumhuriyet ilan etmiş, feodalitenin inanç sistemini yani orta çağın kilise dinini çökertmek için de materyalizmi gündeme getirmiştir. Bu durumda materyalizm, 18. yüzyılda devrimci burjuvazi sınıfının elindeki bir felsefedir ve kilise dini adını taşıyan feodaliteye özgü felsefeyi çökertmek için Büyük Fransa Devrimi şeklinde tecelli etmiştir. Çoğunlukla sanıldığığının tersine materyalizmin dinle orta çağdaki savaşı, yeni felsefenin eski duygu ve inançlarda savaşı değildir. Bunlar, soyutlanmış, gerçeklikten uzak ve dikteci aydınların sözleridir. Materyalizmle din arasındaki savaş, akıl ve bilginin duygu ve hurafeyle savaşı değil, burjuvazinin feodaliteyle savaşıdır; iki tanıyış sisteminin -biri yeni devrimci sınıfa öteki eski egemen düzene aitti- savaşıdır. Bu yüzden, devrimci bir sınıf olan 18. yüzyıl burjuvazisinin tersine egemen sınıf durumundaki 19. yüzyıl burjuvazi sınıfının materyalist felsefe sistemi artık

devrimci bir felsefe değildir. Hatta bugün Batı' da egemenliği elinde bulunduran materyalizmin rolü, orta çağda egemen feodalite düzeninde kilisenin rolünün aynısıdır; Zihnin uyuşturulması ve mevcut durumun güzel gösterilmesi, orta çağda adı din olan ahlaki aristokrasî yoluyla gerçekleştirilirken yeniçağda, akılla ve bilinle değil siyasi iktisatla ve tüketimin esas alınışıyla ilgili olan akılcılık ve bilimcilik yoluyla gerçekleştirilir. Şimdi burjuvazi, tam olarak 18. yüzyıl feodalitesinin rolünü üstlenmiştir. İşçi [proleter] sınıfıysa, burjuvazi sınıfının 18. yüzyıldaki rolünü üstlenmiştir. Diyalektik çelişki şimdi değişmiştir. Yeni diyalektikteki felsefe ya da düşünce sisteminin ne olduğuna bakmak gerekir.

Yeni işçi sınıfının rolüyle 19. yüzyıl burjuvazisinin rolü bütünüyle farklıdır. Çünkü o, şimdi, sanayiye dayalı topluma aittir. Oysa feodalite tanıma dayalıydı. Sanayi, insana eylem gücü duygusu verir. Oysa üreticiyle tüketici arasında bir aracı durumunda olan burjuvanın esas olarak

157 Yoksun sınıf mutlak bir durum değildir ve çeşitli toplumsal sistemlere ve dönemlere göre değişir.

Feodalitede burjuva yoksun sınıftı. Ağası bulunan bir köyde, dükkan sahibi kimse yoksun sınıftandır. Burjuvazi olunca, ağa, dükkan sahibine borçlanır. Görülüyor ki burjuvazi iş başına gelince ağa aşağı düşer.

Ali ŞERiATi li01

eylemi yoktur, praxis yoktur; onun sistemini [materyalizmi] eylemsel felsefe sistemi değil, zihinsel felsefe sistemlidir. Burjuva, eylemiden yoksun olan ve felsefi sistemli -kilise dini- nin de duygu ve aristokrasî olduğunu gördüğünüz feodal gibidir tıpkı. İşte bu nedenle burjuva, eylemde bulunmadığı için, eylemle ilgisi bulunmayan ve bir tür zihinsel tasavvur

ve düşünüş olan felsefeciliğe dayanmalıdır. Burjuvazinin kilise dini yerine felsefi materyalizmi almasının nedeni de felsefe olması bakımından materyalizmin, kendisinin eylemsizlik olan sınıfsal rolüyle uyumlu olmasıdır.

Ayrıca maddenin esas oluşuna dayandığı için esas olarak paranın esas oluşuna ve paracılığa dayanan burjuvanın hayat felsefesiyle de uyumludur. Materyalizm, burjuva için en güzel felsefi kılıf olarak algılanabilir. Çünkü duyulsanabilen madde dışında başka bir şey üzerinde düşünmez. Burjuva da hayatı maddi ve gözle görülür üretimden ve tüketimden başka birşey anlamaz. Bu ikisi birbiriyle uyum içindedir.

Fakat yeni düzende -19. ve 20. yüzyılda- proleterler, gelip devrimci burjuvazinin yerine geçer. Şöyle ki fabrikalar ortaya çıkmış, sermayedarlık gelişmiştir. İşçileri fabrikalara çekmişler, fabrikada proletere, fabrikada çalışmayıp amelelik, ırgatlık ve çiftçilik yapan işçilerden daha fazla ücret vermişlerdir.

Fabrikada çalışan ve uzmanlığı da bulunan kişinin üretim araç-gereci yoktur. Fabrika, sermayedanın elinde bulunmaktadır. Oysa elinde küreği bulunan köylünün kendi malıdır kürek. Aınelenin balyozu vardır ve balyoz kendi malıdır. Öyleyse üretim aracı işçinin malı olunca, daha aşağı aşamada da olsa kendi çapında bağımsızdır. Aynı şekilde işi de, araç-gereci de bellidir.

Proleter ise ister günde yüz lira alsın, ister iki yüz lira alsın, kol gücünden başka satacak birşeyi bulunmayan insan demektir. Bu yüzden sermayedarlığın iktisat sisteminde işçiler proleter haline gelmektedir.

Hayat durumları biraz daha iyi olsa da bağımsızlıklar ortadan kalkmakta

ve işveren nerede isterse proleter orada çalışm~k zorundadır.

Burada önemli bir konu gündeme gelmektedir; Proleter, en güzel

yeni anlamıyla sanayi işçisi aslında makinenin ve sanayinin çarkını

döndüren sınıftır. Makineye dayalı olarak gerçekleşen üretimin ve iktisadi

hayat proleterin elindedir. Dolayısıyla proleter çalışma sınıfıdır. Oysa

bunun tain tersine burjuva, çalışma aracıdır, çenesini kullanır; sermayesi

çenesidir, aklıyla, zekasıyla ve geleceği öngörmesiyle yeri gelir satın alır,

158 Proleterle işçi arasında fark vardır. işçi, iş yapan herkeştir; tıpkı amele, ırgat ve daha üst aşamada

çalışanlar gibi. Proleter, sözlükte, iş araç gereci olmayan, caddelerde koşuşturan, güneşte oturan ve

Kuyudan su çekerim, bahçe bellerim, hamama bohça götürürüm. diyerek kapı kapı dolaşarak hizmete

sunduğu kol gücünden başka bir şeyi olmayan kişi anlamına gelir. Bunun adı proleterdir. Her yerde

vardır. Elbette başka bir sınıf daha var ki 'Sous-proletaire' [ast proleter] adını taşır.

402 İSLAM BİLİMİ

yeri gelir bekleyip stok yapar, yeri gelir satar.

Her halükarda sadece düşünmek durumunda olduğunu, çalışmayla

ilgisinin bulunmadığını görüyoruz. O, mal üretmez, sadece para üretir.

Fakat proleter aslında eylem adamıdır. Çünkü bir felsefe [idealizm] olarak

zihinselliğin esas oluşuna -orta çağda feodalitenin yaptığı gibi- dayanamaz.

Ayrıca proleter, materyalist felsefenin kavrarncılığına da dayanamaz

çünkü düşünce adamı değil, eylem adamıdır. Elbette doğal

olarak, praxisin esas oluşuna dayanacaktır.

Praxis, materyalizm ve idealizm karşısında, sanayi düzeninde eylem

sınıfına özgü bir felsefe olup düşünen ama eylemsiz duran sınıfın yerine

geçer ve kilisenin ya da yeni materyalizmin temsil ettiği eylemsiz düşünürlerin

felsefesinin yerine devrimci praxise ya da eylemin kendisine dayanır. Praxisi felsefe ve düşünsel dayanak olarak benimser ve praxisin özsel cevherinin kimliğinin maddi ya da madde dışı olduğu görüşünde değildir. Cevher eylemdir ve ona dayanır. Çünkü sadece eylem adamıdır. Bunun nedeni, onun, insana eylem gücü duygusunu veren sanayiye dayalı bir topluma ait olmasıdır. Burjuva sadece düşünürdü, feodalite sadece hissedirdi ve kalıtsal değerlere dayanırdı. Fakat proleter, tezgahın başına geçer ve bu vidayı bileğiyle çevirip sıkarsa bu malın kesinlikle üretileceğini bilir. Rolünün başındayken, onun edimi aracılığıyla cebri olarak hareketin oluşacağını bilir. Proleter, makineyle çalıştığı için, kendi bilek gücüne dayanmakla güç ve bağımsızlık duygusuna kapılır. Oysa çiftçi böyle değildir. Çiftçinin üretimi araçlarınının 110'u, tohum saçan, toprağı süren ve suvaran [sulayan] eliyleydi. Geriye kalan 910'luk kısım ise onun eliyle ilgisi olmayan su, hava, iklim, yağış, afetler gibi şeylerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla bir çiftçi tohum ektiğinde kendisinin üretimdeki katkısı sadece 110 idi. Onun gücünün dışındaki etkenler üründe ve üretimde etkiliydi. Oysa işçi, makinenin başına geçince 1010 işin içindedir. Yaptığı işin beklenen maddi sonucu vermediğini görünce bir aksaklığın olduğunu bilir, aksaklığı giderme gücünü kendisinde bulur ve kendi iradesi üzerinde kesin bir yetkeye kavuşur. Edimin esas oluşu buradan kaynaklanır. Praxiste edimin esas oluşunun pragmatizmden başka bir şey olduğu unutulmamalıdır.

Marksizmi, maddeci felsefe değildir, çünkü felsefe değildir. Materyalizm felsefedir, idealizm de felsefe değildir. Peki nedir Tarihseldir. Tarihsel

ne demektir 'İktisadi-toplumsal gerçek' adını taşıyan bir olgunun

ve gerçeğin şekillenmesi anlamında tarihseldir. Tarihte ya da tarihsel

belirleyicilikte [determinizme historique] insan varlığının iktisaditoplumsal

şekillenışı, tarih içinde toplumsal olguların iktisadi-toplumsal

gerçeğinin şekillenmesinden ibarettir. Felsefe, dünyayı düşünür ve açıklar

ama değiştirmez. Materyalizm, sadece, maddede bulunan gerçeklikAli

ŞERİATI 403

lere dayalı bir felsefedir. Dolayısıyla değişim yaratmaz. Oysa tarih, esas

olarak değişim eylemi temelini dayandır. Çünkü insan değişmez bir gerçeklik

değildir. İnsan, idealizmin özelliklerini saydığı, materyalizmin de

cevherini tanımladığı gibi değildir. İnsanın kesinlikle özsel cevheri yoktur.

Tanımlarsa o, tarih için olan bir olgudur. Cevheri, ne maddidir, ne

de zihinseldir; gerçeklik kazanan bir görüngüdür. Ne duyumsanabilir

ne de duyumsanamazdır. İnsan düşüncesinin özdeş gerçeği anıyıp anlayanı.

ayacağı konusu, teorik değil pratik bir konudur. Çünkü insan

praxiste keşfeder gerçeği.

Oturup maddenin gerçeğini düşünen materyalist her ne kadar materyalist

adını taşısa da zihinselliğe yakalanmıştır. Eylemin içinde gerçeğin

keşfi, insanın duygu ve algılayışının eylemin içinde gerçeği yakalanmasıdır.

Praxiste insan gerçeği keşfeder, yani gerçekliği ayırt eder. Bilimsel

gerçekliğin düşünülmesinin, tanınmasının ve algılanmasının olanaklı

olup olmadığını, praxisten ayrı, skolastik bir konudur olup kelimenle,

kiliseyle ve cedelleşmeyle ilgilidir. Adı materyalizmdir. ya da bilimsellik

olsa da gerçekçi bakıştan uzaktır. Materyalizm, insanın özünü ve kimliğini

doğal ve maddi olarak görürken praxis, insanın özünü ve kimliğini özel bir toplumsal olgu olarak görür, maddi ya da zihinsel bir olgu olarak değil. Toplumun özü ve kimliği praxistir. İnsanın da toplumsal bir özü vardır.

Resmî Marksizmin 6°, yani devlet Marksizm' i, deneysel ve maddi bir felsefe ve sahte praxisten doğan -praxis kesinlikle eylemin esas oluşu değildir- bir pragmatizmdir. 161 Resmî Marksizm., bilimin -özellikle maddi, tabii ve teknik bilimlerin- aldatıcı örtüsü altına bir pragmatizm gizlemiştir. Bilimin esas oluşu da Marksizm. karşıtı çok büyük bir aldatınaca olup bugünkü Marksizmin aşırı ölçüde buna dayanır ve insani bilimlerden çok maddi bilimlere dayanarakla toplumsal, insani ve iktisadi konuları, fizik ve kimya gibi açıklamak ister. Edebiyatı, ahlakı ve ruhbilimi içine alan insani bilimlere dayanmaya yanaşmaz. Bu yüzden bu devlet Marksizm'i altında Marksizmin ideoloji haline gelmiş ve

159 Söylenmek istenen, dış gerçekliği düşünce yoluyla olduğu gibi anlaması ya da olduğu gibi anlayamayıp

onda bir takım değişiklikler yapması, ardından da birtakım kuşku ve dogmatik oluşumların gerçekleşmesi konusunun bütünüyle zihinsellikle ilgili olduğudur.

160 Bizim açık bir biçimde Marksizm sandığımız şeyin bozuk bir devlet Marksizmiyle ilgili olduğuna iyi

dikkat ediniz.

161 Pragmatizm, eylemi esas alan bir felsefe olup esas olarak görüşü, çıkarımı ve hatta kokusu Amerikalıdır.

Amerikan kokusunun ne olduğunu biliyor musunuz Resmi Marksizm şimdi William James'in pragmatizmine dayanmaktadır. Ne hakkabazlık ve üçkağıtçılık ama. Praxisle pragmatizm arasındaki kavram benzerliğinin yakınlığından yola çıkarak -ki praxis eylem, pragmatizmse eylemin esas

oluşdurpragmatist

bir felsefe üretmiş ve bütün dünya aydınlarına yutturmuştur.

404 İSLAM BİLİM

teknokratik praxis adıyla bozuk bir düşünce şeklinde açıklanır olmuştur.

Devlet Marksizm'inde praxis -belirttiğim gibi- insanı değil maddi bilimler

ve teknik yoluyla açıklanan pragmatizmine dönüşür. Sonra bu şekilde

kurum ideolojisi olup çıkan bir Marksizm oluşur. Şimdi, adı Marksizm

olan bu kurum ideolojisi teknokratik praxisi oluşturabilmek için

praxisi nasıl yorumlar

Marx, karmaşık toplumsal ilişkilerde oluşan praxisi irdeler. Fakat

devlet Marksizm'inin ürettiği şey, maddi ve duyumsanabilir pragmatizmdir;

yani adı praxis olan teknik edim, teknik üretimin esaslığı ve

sına! üretimin esaslığı anlamındaki teknokratik praxisdir. Bu yüzden

Marksist yazarlar da iki gruba ayrılırlar; Kimi yazarlar devlet Marksizm'ine

bağlıdırlar. Örneğin bir roman yazıp on bin tümen alıyorlar,

bir de villa alıyorlar. Bu villa kimin malıdır Bir şairin malı; şairinden

dolayı villa alan şair. Belli ki şairi villa işine yarıyor. Şairler ve yazarlar,

devlet Marksizm'inin ideoloji üretim komitesinin gözetimi altında çalışıyor,

ideleri siyasetçiler söylüyor yazarlar da yazmak durumunda oluyor.

Tıpkı Culte du Ciment, yani Ciment'a Tapınış adlı romanda olduğu

gibi. Bu romanda yazar, 20. yüzyılda aşikare tapınış için bir mihrap

oluşturmuştur Ciment' dan. Çünkü iktisadın esas oluşuna dayalı pragmatizm

toplumunu yaratan Ciment' dır, böyle bir toplumu koruyan,

birlik içinde tutan Ciment' dır. Dolayısıyla Ciment' a tapınılmalıdır.

Marksizm, Cimentperestliğe dönüşür. Gramsci'nin formüleştirdiği gibi praxis felsefesi, belirli seçilmiş ve a tanınış praxislerin açıklanması biçiminde yani pragmatizm eylemi olarak yorumlanır. Pragmatizm, hangi praxisle ilgilidir Toplumsal praxisle değil, belirlenmiş ve seçilmiş praxisle ilgilidir; buysa resmi hiziptir. Yine Gramsci'nin deyişiyle resmi Marksizm' de hizip, yeni aristokrasideki yeni beyzadedir. Praxis, sonunda, hizbin genelgelerinde yer alan buyruklar yoluyla belirlenmiş bir siyası pragmatizme dönüşerek egemen sistemin düşünce aracı olup çıkar.

ON YEDİNCİ DERS

MARKSİZMDE ALINASYON VE İŞ-İHTİYAÇ DİYALEKTİĞİ

İki ilgisiz giriş' in vardı; onları arz edip derse geçeyim. Öncelikle şunu hatırlatın. Bu bir iki oturumdan yorgunluk duyarsanız, bu yorgunluğun sizin için bezdirici olmadığını ve her ne olursa olsun pişınanlık duymadığınızı düşünüyormun ve bundan en iyisini.. Çünkü dershanemizi, ne mutlu ki öyle bir düzeyde ki benden konuşmaktan çok, ders anlatmanın istenmiştir ve basit konulardan çok, zor konular talep edilmiştir. Buysa büyük bir unuttur; özellikle şu anda işlediğimiz metinde. Bundan sonra, tarih felsefesi olarak egzistansiyalizme başlayacağım. Onun da doğru anlaşılması için onun öğretisini anlatacağım.; elbette ayrıntılı değil. Bu dönemde biraz medrese talebesi gibi çalışmamız gerekecek. Bugün ideolojilerin avansı aydınların kafasında bütün dünyada eksik olduğunu, bu yüzden de jurnalist bir biçimde ortaya konulduğunu,

propaganda [tebliğ] ve inoda olarak ele alındığını ve biliinsel ve teknik yönünü yitirdiğini görüyoruz.

Başka gruplardan çok bu sınıfın, ideolojik konulan. gündelik ve tebliğe dönük konular ve düşünce modaları şeklinde değil ele bir ders şeklinele inceleyip araştırmı.aya ve öğrenmı.eye ihtiyacı vardır. Bu yüzden bu iki oturunun ardından bir oturun daha olacak. Şimdi artık yavaş yavaş Marksizm'in bilini.sel diline aşına olduk ve bu yüzden, sonraki dersler daha kolay olacak Çünkü, esas olarak bu yüzyılın ideolojik konularını anlamanın anahtarını tanıdığımız zaman bütün ideolojiler, kendilerini benzer bir dil ve görüşle anlatırlar. Dolayısıyla biliinsel Marksizm.'in başlangıcında içinde bulunduğumuz güçlük artık alınayacak Sonraki oturumda Marksizm' de sınıf ve ideoloji konusunu ele alacağın. Daha sonraki oturun.daysa onun tarih felsefesini anlatacağım. Bugün praxisin -daha önce tanını.ını yapınıştıın- en temel konularını ve aynı şekilde diyalektiğin oldukça kısa bir tanını.ını -ki diyalektik yeni rnantığın en önemli temel ve Marksizm.'le egzistansiyalizm.in anlaşılın.asının en esas temelidir- ele alacağın. Arz etmı.ek istediğini. iki girişten biri bu sınıfın yazın ne olacağına ilişkindir; öteki sınıfların bu hafta toplanıp yazın devanı. etmeye ya da tatile karar vermeleri, ne kadar ve ne zamı.an tatilin başıayacağını ya da hiç tatil yapmamaya karar verineleri gerekiyordu.

408 İSLAM BİLİMİ

Dolayısıyla kurumun, tatile gidilip gidilmemekle ilgisi yoktur. Fakat bu sınıfa devam edenlere bu sınıfın yazın da sürmesini ini yoksa bir, iki ya da üç ay tatil yapılınasını mı yeğleyeceklerini sormak istiyordun. Şimdi

çoğunluğun yazın geleceği anlaşılmıştır, aına ben tam olarak açıklık kazansın diye soruyorum.

Elbette yazın bir bölümünüz .zorunlu olarak memleketlerine gidecek ama şu da var ki bir bölümünüzde yazın daha çok çalışmaya hazırlandı.

Öğrencilerin ders çalışmaları bakımından çok sıkışık oldukları bir dönemde bizim derslerimize geldiklerine göre, yaz gelince daha fazla ilgiyle geleceklerdir diye bana birkaç kez hatırlattılar. Bu arada ben

Ordikehişt ve Hordad aylarında o sınav telaşında bile buraya geldiğiniz için size teşekkür ederim. Sınavlardan daha bunalımlı ve heyecanlı olan Pele ve futbol günlerinde de cesaret ve zevksizlik edip buraya geldiğiniz için de müteşekkirim. Bir bakıma da üzgünüm; çünkü her zamanışim öğretmenlik olduğu halde, sınıf için tatil gerekiyorsa bunun yazın değil de sınav günlerinde alınası gerektiğini unuttum. Bu yaptığınız bir yanlıştı

ve aklımıza gelmedi. Hiçbiriniz de bana hatırlatmadı. Bu yüzden üzgün ve müteşekkirim. Fakat tam olarak belirginleşmesi için ben bu sınıfın sorunlusunu olan arkadaşlardan rica ediyorum -çok kolay bir işbir düzenleme yapsınlar, hanımlar ve beyler şu koridordayada burada toplanıp tercihlerini kağıt parçalarına yazsınlar. İsim ve numaralarını yazmalarına gerek yok yazın devam etmek istiyorlarsa artı işareti, devanı_ edineyeceklerse ya da tatil alınasını istiyorlar sa eksi işareti koysunlar.

Böylece oylamanın sonucuna göre karar verilecektir. Kağıt parçası üzerine sadece artı ya da eksi işareti koyup kağıtları, toplayacak olan arkadaşlarımıza veriniz. Bu birinci ricamız.

İkincisi, kendim için büyük bir müjde olan ve sürekli arzuladığım

şeylerden biri olan konudur. Ne mutlu ki unutsuzluğa ve olanaksızlıklara rağmen bu başarı bize nasip oldu ['biz' derken aynı düşünen bütün insanları kastediyorum]. Birkaç kez belirttiğim gibi, sanatın inanç yolunda istihdam edilmesi esasını hep dayanak almışındır. Bu esastır ve şiiardır. Herkesin bir başka türlü açıklayıp yorumlamak istemesi adil değildir. Sözün esası, sanatın inanç yolunda istihdamıdır. Bu, benim_ ürettiğini yeni bir esas değildir. Bu, tarih boyunca var olagelmiş, beşer tarihinde varlığını sürdüren bir esastır. İslam' dan önce, büyük dinlerden ve din duygusunun ilk başlamasından önce din ile sanat, komşu, dert ortağı ve yoldaşı. Sanat imanla inancın hizmetinde olmuştur. Üçkardeş birlikte yaşıyordı ve her birinin hayatının en güzel günleriydi o günler. Felsefe, din ve sanat. Ne yazık ki ailenin bu üç üyesini birbirinden Dinleyenler Sınıf devam etsin. diye cevap verirler. Şeriatı de Siz varsınız ya da sadece devam etmek var. şeklinde konuşur [Farsça yayıncı].

Ali ŞERiATi 409

ayırdılar. Her biri, ötekiler olmadan toplumsal bakınıdan ve etki açısından yetersizliğe ve güçsüzlüğe düştü. Sanattan ve dinden uzak felsefe kof, soyut ve kuru kavrarncılığa yöneldi; ne duyguyla ilişkisi vardı ne de hayatın gerçekliğiyle. Felsefeden ve inandan uzak sanat ise hem derinliğini ve mesajını, hem de duygu ve eğilimini yitirdi. Oysa aşkın sanat, hem. acısı olan, hem de söyleyecek sözü olan sanattır. Sonrasında doğal olarak absürd sanat geldi. Dinin, felsefeden ve sanattan uzakta yoluna devam ettiğinde fiili olarak duygusal ve içgüdüsel gelenekler biçimini aldığını görüyoruz.

Şunu belirteyim ki felsefe dediğin zaman, okumuşlann, özellikle eski tahsiliiilerin kafasındaki felsefeyi aınaçlamıyorusun. Onu savunmak istemiyorusun. Hatta o felsefe İslam'ın ruhunu, İslam'ın sağlıklı mizacını hasta eden büyük bir kanser uruydu. Bu kanser, İslam'ın doğru ve gerçekçi görüşünü Yunan'ın soyut kavramcılığı yönünde bozdu. Belki de başlangıçta bunu takviye eden etkenler, esas olarak gerçek İslam öğretisi yanında kafalara bozuk bir öğreti sokmak ve İslam toplumunda Batılı [o dönemdeki söyleyişle Helenist, yani Yunanlılaşmış] bir aydın katmanı oluşturmak amacıyla böyle bir takviyede bulunmuşlardır. Amacım bu felsefe değil. Amacım, güçlü bir ald! görüş ve düşünüşdür. Yine amacım, Aristo mantığındaki terimsel akıl değildir. Her halükarda sanatın felsefe ve dinden ayrıldığı bugün, özellikle en yüce ve en güzel sanat eserlerimizi din! eserlerin, din! inların ve İslam kültür ve uygarlığının kalıntılarının oluşturduğunu gördüğümüz dinimizdene yazık ki bizim sanata karşı yaklaşımımız, bakışımız öyle bir yere varmıştır ki artık sanat bir bidat haline gelmiş, kimilerinin korkup ürktüğü, dayanılmaz devrimci bir edim olarak algıladığı birşey olup çıkmıştır. Bu, çok şaşırtıcıdır. Oysa bu konu çok açıktır. Hatta kendi dinimizde bulunan ve özellikle mevcut İslam mezhepleri arasında Şianın dayanak aldığı ve öteki mezheplerden daha çok üzerinde durduğu resim, gösteri ve tiyatro bugün eski formülleri içinde etkili olamamaktadır. Gelişmek zorundadır, bu günün zevk ve bakış açısıyla uyumlu olmak durumundadır. Buysa bizim yapmayı arzuladığımız bir iştir. Yani önceden olmuş, herkesçe onaylanmış ve etkili olmuş bir işi yapınak istiyoruz.

Şunu size arz edeyim ki şu son iki üç asırda Şiiilik duygusunun, Şia tarihine özgü trajedilerin duyarlılığının, çilelerin, dertlerin, zulümlerin, masunlukların, mazlunlukların, faciaların ve Şia tarihini oluşturan kanların, bu duyguların, bu yönelişlerin süregelmesinde tarih, kelam, hadis vs. tartışılma konusu olmamış ücre İran köylerinde en büyük etkileyici ve geçişi sağlayıcı etkenler sanatsal formlar olmuştur. Bu şebihlerin, taziyelerin, hatta hikaye anlatıcılığın vs. kitle içinde büyük etkisi olmuştur.

410 İSLAM BİLİMİ

Çünkü Sünnilik esas olarak ta başından beri İslam tarihi boyunca bir devlet İslamı olduğu için kendiliğinden avam kitle kaçınılmaz olarak toplumda resmi tebliğatin etkisi altında kalıyordu. Çünkü onlar araştırmacı ve müçtehit değildiler. Fakat bizim kitlemizin İslam'ın tebliğ kurumlarının bütünüyle hilafetin ve hilafet İslam'ının elinde olduğu [yani devlet İslam'ının tebliğ edildiği] bin yıl boyunca bu şiddette bir Şii eğilim duygusu kazandığımız görüyoruz. Vesile ve tebliğ şekli bakımından bu biçimlerin ve bu orijinalliklerin, yani yeniliklerin oldukça büyük etkisi olmuştur.

Bugün de sanat en büyük anlatının dilidir. Eğer gerçekleri ve ahLild, insan! ve İslam'ı kavramları anlamamanın hizmetinde olursa hayatımızın, dirilmesine bağlı bulunduğu o ruhun dirilmesi için çok büyük ve devrimci bir olay olur Hepsinden önemlisi -ne yazık ki kendim sanatçı olmayışım ve sanattan anlamayı karşılamaya karşı sanatın değer ve etkisinin benim bu yolda yaptığım işten daha fazla olduğunu biliyorum- sinemayı~

gösteri sanatını ve tiyatroyu daha üst düzeyde~ daha gelişkin bir biçimde,
daha yüce olarak -aşağı bir biçimde değil- yüce insani değerlerin~
kültürün diriltilmesinde~ fikri ve manevi değerlerin yayılmasında~ toplumun
çeşitli kesimlerinde İslami bir ruh hareketinin~ İslamî bir düşünce
hareketinin oluşmasında hizmete sokabiliriz.

Kendini.e ve sizin hepinize -ki benim gibi düşünüyorsunuz- vereceğim
bir müjdem var; Yolculuğa çıkmak isterseniz~ araştırmacıların ve
üniversite öğrencilerinin oluşturduğu sanat grubunun inşallah hazırlayıp
sunacakları ilk programı görün. Ben~ durumu bildiğim için bunu
sizin~ hepiniz için çok büyük bir başarı olarak algılayacağımıza em.inim.
Bu~ bir sanat programım görmekten ve din toplumundaki sanatsal bir
başarıdan çok üstün birşeydir. Hatta bu programın sanat açısından bir
asaleti olup~ başlı başına bir değeri vardır. Özellikle~ tiyatronun düşünce
ve inı.anın hızını.etinde ne gibi bir rolünün bulunacağını gösteren örneklerin
en güzellerinden biridir. Bu~ bizim şu anki olanaklarla elde
edebileceğimizi en güzel başarılarından biridir. Bu hafta içinde~ yani yedi
gün~ sekiz gün~ on gün içinde bu programı hazırlayacağımızı umuyorum.
Ben bir kez~ yani birkaç kez görmeme karşın~ bu gösteriyi görmeyi
sabırsızlıkla bekliyorum. İlk kez gördüğümde öyle etkilenmiştim ki
Ebuzer rolünü oynayan Ebuzer'imize dedim ki; uşındi ölsem de gam
değil. Her halükarda bu başarının gerçekleşeceğini umuyorum. Çünkü
sanatın ya da tiyatronun din hizmetinde alınmasının ne demek olduğunu
bileceğiz böylece. Çünkü bin konferans versek~ binlerce belgeli yazılar
yazsak~ gerçek ve örnek kadar etkili olmaz; özellikle~ geç anlayan ya da

geç anıyacak olan kiinseler için. Ayrıca çabuk anlayanlar için de aynı şey geçerli. Görmenin etkisi~ anlamanın etkisinden farklıdır. Ayrıca bu~

Ali ŞERİFTİ 411

yetenekli gençlere ve aydınlara bir davet olacaktır; Ciddi, düşünen ve dürüst insanlar olarak kalmak istiyorsanız, sanatsal yeteneklerinizi her

zamanki gibi öldürmeyiniz, alçaltmayınız.

Çünkü bugün bütün sanatçıların ve sanatsal yetenekleri bulunan kimselerin yazgısı bu ikisidir. İman ve düşünce yolunda kalmak isterlerse sanat duygularını ve sanat yeteneklerini öldürmeleri gerektiğini, bu yeteneğe teslim olmak, onu geliştirmek ve bu yolda yürümek isterlerse bayağılığa düşmeleri gerektiğini, hiçbir şeyin hizmetinde olmalarını ya da hiçten daha kötü ve çirkin bir konumda almalarını gerektiğini biliyorlar. İşte bu örnekler bu yeteneklere başlıbaşına bir çağrıdır. İnsan ruhuna Allah' ın bağışladığı en güzel vergilerden ve nimetlerden biri olan ve insan ruhunun maverai tecellisi durumundaki sanatı ve sanat yeteneğini en yüce insani ideallerin, insani derdlerin, halkın ihtiyaçlarının, aynı şekilde kendi düşünce ve imanınızın ihyasının hizmetine sokunuz, diye çağırmaktadır sizi. Yeteneğinizi geliştiriniz; düşünce risaletinizin yerine getirilmesinde büyük bir araç durumuna getirin. Şu anda yazarların, şairlerin ve bilginlerin tekelinde olan risaleti, sanatınızla siz de taşıyın. Ayrıca, bu alanda kendileri birşey yapamayan, arna öncelikle bu imanı -ki bu imanın öldürülmesi için bütün etkenler seferber olmuştur- canlandırmak için yeni birşey yapınak gerektiği bilincini taşıyan kimselere de bir çağrıdır bu. Yeni bir şey işte budur. Sizse herkessiniz. Kültürün, sınıfın, iktisadın, işin, yaşın neresinde olursanız olun bu neslin ve bu grubundının ve yüce kültür ve iman gerçeklerinin canlandırılması yolundaki çabalarına ve bu yolda gösterilen yeni çabalara ortak olabilirsiniz; sizin için mümkün olan her yoldan. Her halükarda, bu yedi, sekiz, on gün içinde bu gösterinin gerçekleşeceğini

unluyor, acil programınız da olsa bu gösteriyi görmek için ertelemeye degeceğini size arz ediyorum.

PRAXiS

Birinci gün, praxisin ne olduğunu söyledim. Praxisi tam olarak anlayan herkes, Marx diye ortaya konulan bu sahte ya da yan doğru

Marxlar arasından meçhul Marx'ı keşfedebilir. Keşfedilecek olan, biliinsel Marksizm' dir. O, olgunluk döneminin -gençlik ve yaşlılık döneminin değil- Marx' ıdır. Bu nedenle hatırlatılarda bulunarak basit bir planı yineleyeceğim. Bu, üçüncü Marksizm' de ya da siyasi Marksizm' de veya amiyane Marksizm' de yahut devlet Marksizm'inde toplumun toplumsal düzeni olup şu şekildedir;

412 İSLAM İLLİLİM

Üstyapılar = Enstitüyanlar

Altyapı= Üretim Biçimi

Üst tarafta enstitüyon'lar [institution] bulunmaktadır. Bütün enstitüyanlar bir altyapı üzerinde yer almıştır. Amiyane Marksizm açısından bu [alt kısım], altyapı ya da strüktürdür. Üst kısımdakilerse bütünüyle üstyapı ya da süper-strüktür [super-structure]dür. Üstyapı olan, üstyapı olmakla birlikte değişmez olan enstitüyonlardır.

Enstitüyanlar iki türdür; Esas enstitüyanlar ya da kurumlarla yan kurumlar. Esas olanları toplumun kendisi oluşturur ve insan doğduğu zaman bunları çevresinde görür. Bunlar, yönetim, din ve dildir. Bunlar, bireyden önce var olan toplumsal geleneklerdir. Toplumun kendisi bunları oluşturur. Bunlar altyapı değişmedikçe değişmezler. Esas

enstitüsyonlardan başka yan enstitüsyonlar da vardır. Bunlar, grupların iradelerini ve seçme haklarını kullanarak oluşturdukları sütunlardır; millet meclisinde onaylanan yasalar ya da bir devletin veya bir bakanlığın hazırladığı tüzükler gibi. Bir bakanlık da yan kurumlardandır.

Esas kurum olan bir hükümet vardır, fakat yan kurumlar durumunda bulunan bakanlıklar ve bir kabine vardır. Postane, emekli sandığı, sigorta vb., bir bireyin ya da bireylerin veya bir grubun oluşturduğu, türettiği ve kurduğu yan kurumlardır.¹⁶²

Strüktür altyapı, üretin1 tarzından ibarettir. Üretim derken iktisadi üretimden söz ediyoruz. Bu durumda, iktisadi üretim tarzı, bütün şe-

¹⁶² Kimileri enstitüsyonu Farsçaya tesis ve toplumsal tesis şeklinde anlamlandırmışlardır. Kirpileri de

'konum' şeklinde çevirmişlerdir ki hiçbiri doğru değildir. Toplumsal tesis, müessesesyle karıştırılmaktadır.

Çünkü daha çok yan enstitüsyonların işine yaramaktadır. Esas olan, tesis olamaz. Örnek olarak, her ne kadar enstitüsyon ise de dine kuruluş demek olmaz. Dile de bir müessese ya da toplumsal kuruluş adını

vermek doğru değildir. Çünkü konum, önceden olmadığı halde sonradan benim buraya koyduğum bir şey demektir. Bu pozisyonun çevirisidir, enstitüsyonun değil. Yani kurmak, yerleştirmek, konumlandırmak

bu anlamdadır. Oysa enstitüsyon, konumlandırdığımız değil, kendisi önceden var olan şeydir.

Örneğin, yeryüzünde bir enstitüsyon olan doğa, bir konumdur diyemeyiz, konulmuştur diyemeyiz. Fakat

Eyfel Kulesi bir konumdur, konulmuştur. Bu bina bir konumdur. Fakat şu tepe konum değildir,

enstitüsyondur. Toplumda da bütün enstitüsyonlar konum değil, toplumun çekirdeği, toplumun sütunu ve

toplumun iskeletidir.

killere, bütün konumlara, bütün enstitüsyanelere ve bütün toplumsal ilişkilere kendisinin taşıdığı şekli veren altyapıdan oluşur. Bütün bu kurumlar ve bütün bu süper strüktürler [üstyapılar], toplumda üretimin tarzı değişmedikçe değişmez. Öyleyse Marksist toplumbilimi amiyane ya da resmî Marksizm' de oldukça basittir. Üretim tarzı tam etken olup esas altyapıdır ve bütün hareketlerin belirleyicisi ve herşeyin baş etkenidir.

Her şey; kültür, düşünce, ideoloji, tarih, din, hükümet, bireylerin inan ve iradesi sırf altyapının [yani iktisadi üretimin] ürünüdür. Bu değişken, ötedisi bağımlıdır. Bilimsel Marksizm'in toplumbilimindeyse oldukça karışmıştır.

Esas olarak genel bir yasa vardır; Bir ideolojinin, bir öğretinin, bir düşünme tarzının genelleşmesini istiyorsak [genelleşmesi derken, bütün toplumu şiddetle ve hızla galeyana getirmesini kastediyoruz] birincisi, kesin ve dobra dobra konuşmak, karşı inancın doğruluğu konusunda en küçük olasılığa, en küçük tereddüde katlanmamaktır. Hitler gibi kesin konuşmamak gereklidir. Hitler şöyle diyordu; Güneş bizim istediğimize göre dönmese Güneş'i dize getiririz. Bir kimse böyle konuşursa kitlesel inancı oluşturur. Bunlar propaganda yasalarındandır. Propaganda bir yasa olmuştur. 'Ne biliyorsunuz'lar, propaganda [tebliğ] ilmi konusunda yazılmış kitaplardandır. Farsçaya çevrilip çevrilmemiş olduğunu bilmiyorum. İkincisi, bilimsel kavramlar oldukça açık ve kesin sloganlara dönüştürülmelidir. Bu bakımdan, bilim ve araştırmaya dayanan çok yönlü ve derinlikli çalışmaların pek değeri ve etkisi olmaz. Bilimsel anlatım,

kısa, açık, kesin, sağlam. ve keskin duruma gelmelidir. Üçüncüsü, düşünce ve inanç yüzeyselleştirilmiştir. Burada örnek verdiğim zaman bu ikisinin ne olduğu tain olarak açıklık kazanacaktır.

Bilimsel Marksizm'in toplumbiliminde bu [alt kısım] altyapıdır; buysa [üst kısmı.] enstitüsyonlardır. 163 Güzel, bunlar gruplar, katmanlar ve sınıflar [işçi sınıfı, köylü sınıfı, tüccar sınıfı, çiftçi sınıfı ve burjuva sınıfı gibi sınıflar] arasındaki ilişkilerdir. Köy, şehir gibi gruplara tikel gruplar derken, bu sınıflandırına bakınından değildir. Köyde ve şehirde, hem işçi sınıfı, hem işveren sınıfı, hem sermayedar, hem proleter, hem mülk sahibi, hem büyük toprak sahibi vardır; bunlar tikel ve sınırlanmış gruplardır [başka bir şekilde de sınıflandırılır]. Sonra pazar, fabrika vs. bütün sınıflar, gruplar, kuruluşlar, yan enstitüsyonlar, esas enstitüsyonlar, kurumlar ve müesseseler, bir toplumun yan ya da esas parçalarını oluşturur. Bunlar arasında da birtakım ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin adı -iyi dikkat ediniz, en hassas kısmı burasıdır- toplumsal

163 Bunların Farsçasını söylemeyişimin nedeni, Farsça karşılıklarının bir yerde başka anlama, başka bir

yerde de başka anlama gelmesindedir ne yazık ki. Böylece hepsi birbirine karışıyor. Bu işin belirsizliği

işte bu yüzden. Şimdi bu nedenle bir daha yineliyorum.

414 İSLAM BİLİMİ

İlişkiler olup bunlar, toplumun bütünü oluşturulan parçalardan meydana gelen dizgeyle her parça arasındaki sürekli ve karşılıklı nedensönuç ilişkileri dizgesi biçimindedir. Toplumsal ilişkileri, şu anda belirttiğim o bilinen düzeyde algılamayınız lütfen.

Ne söyleyeceğime iyi bakınız; Bu salonda iki aynayı yan yana koyarsanız, bir aynaya yansıyan tasvirler dizgesi öteki aynaya da yansır. Üçüncü bir ayna daha koyarsak bu tasvirler üç katı olmaz. Çünkü bu ayna, tasvirleri dışarıdan alır. Ardından da o aynanın dışardan aldığı tasvirler de bu aynaya yansır. O iki aynanın da dışarıdan aldığı tasvirlerle kendi aldıkları tasvirler yine bu üçüncü aynaya yansır. Bu durumda bu aynanın o toplamdan A,B,C aynalarından aldığı tasvirlerle C aynasının A,B aynalarından ve dışardan, ayrıca kendisinden öteki aynalara yansıyan tasvirlerden -ki iki kez kendisine geri dönmüştür- aldığı tasvirler bu aynada yansır. Yine, bu aynada yansıyan bu tasvirler dizgesi, toplam olarak öteki aynaları a yansır ve sürekli olarak dört beş ayna arasındaki ilişkiler, sü.reğen ve sonsuz etkileşim ilişkileri haline gelir ki bu ilişkilerin sayısının belirlenmesi olanaksızdır. O zaman, toplumun bütün parçalarının her birinin, her şeyi etkilerken [hepsinin onu etkilememesi önemli değildir] başkalarından da her alanda etkilendiğini, aldığı bu etkiyi yeniden ötekilere aktardığını, bu yeni aktardığı şeyin tekrar ona döndüğünü düşünün. Bu çeşitli kutuplar arasındaki karşılıklı ilişki, her yönden sonsuz yöne gider. Tasavvur edebilirsiniz, karşılıklı ilişki olurken iki vicdan ve iki tarih arasında bile kolayca sonsuz yöne gittiğini görürsünüz. Sonsuz yön derken sayılamayacak kadar çok yönden söz ediyorum.

Bu yüzden toplumsal psikolojide karşılıklı vicdan yansımaları konusu vardır. Bu psişe [psythe], dışardan etkilenen vicdandır. Bu şekilde [tablo üzerine çizilen şekle işaret ediliyor] her birey bir 'psişe' dir. Bu

birey, karşısındaki her nesneden, her şeyden ve her bireyden etkilenir. Herşeyden ve herkesten aldığı etki, onda bir değişiklik yaratmış olup bu yeni değişikliği yeniden başkalarına geri verir. Bu durum, hatta iki psişe-arasında sonsuza doğru gider. Hatta tek bir tebeşiri iki ayna arasına yerleştirsek, ama bu aynalar karşılıklı etkileşimi gösterecek nitelikte olursa sonsuza doğru gider. Yani bu A aynasına yansır, A, bu yansımayı B aynasına iletir. B aynası da bu tebeşiri doğrudan doğruya kendinden gösterir. Bu görünen tebeşirle A aynasından yansıyan tebeşir, üçüncü bir yansıma olup A'ya yeniden döner. A, yeni bir etki altına girer ve aldığı etkiyi B' ye yeniden gönderir. B' de yeniden bunu alıp A'ya gönderir vs. Bu aynalar karşı karşıya olduğu sürece etkileşim sürüp gider. Ayna yerine insan varlığını oturtursak ki her bir ruh, sonsuz karmaşık etki ve etkilenmeye katlanır ve bir taraftır, o zaman toplum

ŞERİFTİ 415

sal vicdan konusu, tasavvur edilemez bir ukde haline gelir. Karşılıklı ilişkiler adım taşıyan ilişkilerin düğümünü çözüp onu anlar ve niteliklerini keşfederse, toplumbilimi ilim haline getirmiş olur. Bunu yapmayan herkesin o amiyane toplumbilimle -ki o toplumbilirnde bütün sorunlar çözülmüştür-arası iyidir demektir; 19. yüzyılda 198 yasa üreten adam gibi tıpkı!

Toplumsal ilişkiler konusu şu anlamdadır; Toplumsal ilişkiler, sonsuz sayıda karmaşık yansılardan oluşan bir dizgedir. Etkilemeyle etkilenme, neden ve sonuç süretil olarak içiçe ve karşılıklıdır. Bu ilişkide yüzlerce, binlerce, sonsuzca boyut cereyan halindedir. Toplumsal

ilişkiler, bütün hareketlerin, bütün etkilerin, bütün durumların anası olan bir düğünü yaradığına dek sürer bu. Gizli vicdanı, insanı özellikler dizgesini kendinde gizleyen bir birey gibi tıpkı; herşey, bilinçli ve bilinçsiz olarak onun gizli vicdanının yansımasıdır. Toplumun bütün hareket ve durumları da bu gizli vicdanın bu etkilenle ve etkilenmeyi kendinde barındıran 'iç'in ve toplumsal ilişkilerin ürünü olup adı da strüktürdür. Buysa toplumsal edinin nedenidir. Burada strüktüre -ne yazık ki herkesin yaptığı gibi- altyapı anlamını veriyorum. Bu doğru olmakla birlikte altyapı olarak anlamlandırmamalıyız. Çünkü burada altyapı değildir. Altyapı budur [şekle işaret edilmiştir]. Hukuki ilişkiler, mülkiyet ve iş araçları gibi, baz'dır [baş e]. İş ve üretim araçları ve üretim ilişkileri bazdır, altyapıdır. Ama strüktür altyapı değildir. Yani toplum gövdesinin kalbi ve omurgası, toplumun çivisi ve toplumun bütün enerjilerinin, bütün üreticiliklerinin ve yaratıcılıklarının merkezidir. Dolayısıyla altyapı budur. Strüktür, toplumsal ilişkilerdir. Bu toplumsal ilişkiler, herşeyi hatta altyapıyı ve 'baz'ı değiştirir. Tanı etken, işte bu toplumsal ilişkilerdir ki kendisi sonsuz etkenden yapılmıştır, ne maddedir, ne iktisattır, ne de iktisadi üretimdir; tersine onun eylemi praxis tir.

Praxis, Marksizm'in anlaşılma anahtarı anlamındadır. Yine devlet Marksizmi, bundan bir tür teknolojik ve siyasi bir hizip pragmatizmi ya da iktisadi bir pragmatizm yaratmaktadır. Oysa pragmatizm praxisten yerden göğe kadar farklıdır. Praxis nedir Bu, aynı toplumsal ilişkilerin ve aynı vicdanın ürettiği praxistir. Belirttiğim gibi, bilimsel Marksizm'in

in, idealizmi yıkmaya çalıştığı kadar, hatta bundan da şiddetli olarak materyalizmi de yıkınaya çalıştığını görüyoruz. Bilimsel Marksizm, her ideolojiyi dışladığı gibi her felsefeyi de dışlar; felsefenin ya da ideolojinin veya bir felsefe anlamında materyalizmin kullanılmasından ürker, tıpkı idealizmden ürktüğü gibi. Söylediğim gibi ariyane Marksizm'iyle devlet Marksizm'inde praxis, bir iktisadi etkenin toplumsal edimi olarak gösterilir. Bu yüzden bugün Marksizmi bir ekonomizm

1116 İSLAM BİLİM

haline getirmişler ve insanı Marksizm öğretisinde insaru iktisadi bir hayvan yapıp çıkarmışlardır. Bunun, rejiminin bütün yetersizliklerini, bütün düzensizliklerini iktisadi başarıları aracılığıyla gidtrinek isteyen Stalin döneminde olduğunu, dolayısıyla Marksizmi iktisadın esas oluşuna dayalı bir öğreti durumuna getirdiğini söylemişim. Bu durumda kaçınılmaz olarak insan da iktisadi bir hayvan olmaktadır. Ardından, ideologlar da [ki aylık maaş alıyorlardı ve beyefendi ne buyurursa hemen yapıyorlardı] bunu yorumlamaya başladılar.164

Strüktürün ürünü olan toplumun eylemi [toplunun praxisi] soyut olmadığı gibi maddi de değildir; metafizik olmadığı gibi fizik de değildir. Doğa dışı olmadığı gibi doğal da değildir. Öyleyse nedir Eylemsel- duyumsanır birim olgudur, 'pratico-sensible' dır Eylemselduyumsanır olan olgu, toplumun strüktüründen çıkmış toplumsal bir olgu ve toplumsal bir yaratıdır. Şiir, matiere ve madde değildir, ama eylemsel- duyumsanır [pratico-sensible] dır, demek istiyor. Neden duyumsanırdır Çünkü şiirin yapıcı unsuru sözdür, söz ise duyumsanırdır; onu

duyarız. imajlar ve tasvirler açısından da duyumsanırdır. Her şiir, bir şekli, bir formu, bir görüngüyü anlatır ki bu duyumsandır ve aynı zamanda eylemseldir. Nasıl ki bir işçi duvar örür ya da teknik bir ürünü üretirse ve bu onun eyleminin yaratılış gücü ve yaratına edimiye aynı şekilde şair de bu şiir parçasını yaratır. Bu şiir parçası, Marksizm öğretisinin temel ögesidir. Bu ürün, bu öğretinin temel ögesidir. Proton, molekül, atom, cevher, öz ve çekirdek yoktur.

Bunlar felsefeye [materyalizm ya da idealizm felsefesine] ilişkin şeylerdir.

Söylediği, bir olguya dayalıdır ki bu olgu onun dünya görüşünün ve sosyolojisinin ilk tuğlasıdır. Buysa ne iktisadi bir üründür, ne bir enerjidir, ne maddedir ne de metafizik bir olgudur; tam tersine toplumsal edininin yarattığı duyumsandır bir gerçekliktir. Bir işçi bir fabrikada otomobilin son viciasını sıktığında, bu işçi bu makineyi çıkarıncaya dek binlerce kişi çalışmıştır. Hatta bir düğme diken biri bile bir toplumsal edinde bulunmuştur. Bu edimi bu bireyin gerçekleştirdiği doğrudur, ama bu, pratico-sensible ve toplumsal-duyumsal bir eylemdir. Duyumsaldan amaç bellidir, ama neden toplumsal Çünkü bu birey işi yaparken ve bu edinle uğraşırken onun yüzlerce, binlerce -sayılamayacak kadar- ihtiyacını toplum karşılamaktadır. Toplum onu yetiştirmiş, onun öğrenim görmesini sağlamış, dikim tekniğini toplum yaratmış, o bu tek-

164 Tıpkı italyalı faşist Mussolini gibi. O şöyle demişti On beş günde özel bir felsefe oluşturun da çocuklar

bana inansınlar. Peki dediler, ama on beş gün yetmez. Dedi Hayır! Zaman yok. On beş güne

dek seçimleri yapmak istiyoruz. Herkes bu ideolojiye inanmalı. Sonra, tüzük hazırlayan özel, bir komisyon

ve heyet oluşturulup bu tüzük doğrultusunda ideoloji üretilir.

Şeriatî'nin toplu eserler serisinden 10. kitabın ekler bölümüne bakınız [Farsça Yayın Kurulu].

All ŞERiATi 417

niği toplumdan almıştır. Dolayısıyla bu eylemi birey eliyle gerçekleştiren, toplumun kendisidir. Bu kişi, toplumda olmazsa hiçbir toplun-ısal edimi, hiçbir insanı eylemi gerçekleştiremez, ancak hayvanı eylemde bul unabilir.

Dolayısıyla burada, iş açısından insanla hayvan arasındaki farkı belirteyin-

1; Bir bakıma hayvan iş yapmaz; iş yapan sadece insandır. Daha

açık bir söyleyişle insan, sadece toplumsal iş yapar, bireysel iş yapamaz

hiç. Peki, yemek yiyip bunu sindiren ve dışkı üreten insan toplumsal bir

iş mi yapmış oluyor Hayır, bu bireysel bir iştir. Toplum olmasaydı yine

bu işi yapardı insan. İnek de aynısını yapar. Fakat bu insani bir edim

değildir. Kesinlikle toplumsal edim olan insani edimden söz ediyoruz;

isterse bu eğitimi birey gerçekleştirsin ve biz bunu birey yapıyor sanalım.

Oysa hayvan bireysel edimde bulunur. Dolayısıyla Marksizm, materyalizm-

ideki madde yerine ve idealizmdeki ide yerine duyumsanır bilimsel

adı verilen gerçekliği oturtur. Şin-ı di ona, İnsanı-toplumsal

edimin ürünü olan ve adını pratico-sensible koyduğun bu duyumsanır

olgu metafizik mi yoksa fizik bir olgu mudur diye sorabiliriz. Sonuç

olarak, inaddeden ya da enerjiden ya da bir düşünceden, bir zihinden

ve soyut metafizik bir olgudan mı üretildiğini sorabiliriz. Bu soruların

felsefi sorular olduğunu söyler.

Bunun cevabı, filozofun yetkisindedir; ben filozof değilim, bu felsefe

öğretisi değildir, der. İş burada bitmiştir. Buradan itibaren toplumbilin-1 başlar. Ondan öncesi kelain1, felsefi, fiziksel ve metafiziksel irdelemeler, çözümler ve ilk felsefe vardır. Buradan yola çıkarak Marksizm'in materyalizm olduğunu söylüyorum. Praxisin ve toplumsal ilişkilerin ya da toplumun strüktürünün oluşturduğu pratico-sensible ve esas olgu in-san-doğa, duygusal-zihinsel, doğa-bilgi birliğinden ve maddi dünyayla insani dünya birliğinden ibarettir ki bunlar birdir. Hangi anlamda birdir Şu anlamda ki eğer doğanın, duyumsananın ve maddi dünyanın kültüre, zihinselliğe ve insana bağımlı olduğunu söylerse idealist ve filozof olmuştur; bunun tersini söylerse materyalist olmuş, Feuerbach olmuştur.

Oysa hiçbiri olmak istememiştir. Sadece şu kadar ki doğa, insan, zihinsellik, duyulan-insanabilir özdeşlik, soyut olan ve olmayan, kültür ve tabiat birdir. Aralarında çelişki yoktur, birbirlerinden ayrı değildirler. Bu kadar; bitmiştir. İdealistlerin yaptığı gibi insanı doğadan ayrı olarak göz önüne alırsak; ayrıca materyalistlerin yaptığı gibi, doğayı insandan ayrı olarak göz önüne alırsak her iki durumda da yakayı felsefeye kaptırmış oluruz. Bu, belki de daha önce söylediğim bir cümledir; İnsan dünyası,

165 Bu 1844 Elyazmalarından aktardığım bir metindir. Kitabın adı 'Manuscripts' ya da 'El Yazmaları'dır ve

olgun Marx dönemi ve Marx'ın olgunlaşma dönemi olan 1844'te bu yazıların yazıldığını biliyorsunuz.

418 İSLAM BİLİMİ

insanların yarattığı dünyadır.166 [Bu terimler sizin için anlaşılır mı Burada insanın yarattığı derken ide'nin, içebakışçılığın, özdeşliğe öncelikli zihinselliğin, toplumbilime öncelikli ruhbilimin, topluma öncelikli bireyin, çevreye öncelikli insanın yarattığı kastedilmektedir. Burada hepsinin

adı insandır]. Öyleyse bunun materyalizm olamayacağı anlaşılır.

Çünkü materyalizm, insan dünyası maddenin ürünüdür. Natüralizm olsaydı, insan dünyasının doğal, fiziksel ve natüralist bir olgu olduğunu söylerdi. Bu, insanların ürünü olduğunu söylüyor. Niçin böyledir ve niçin değildir diyor

İnsan dünyası insanların ürünü olup tarih boyunca oluşmuştur.¹⁶⁷

Bu dünya [burada çeviri yaparak aktardığım için filieri atabilirim; siz yerine koyarsınız.] esas bir ilk tabiatı içerir. Fakat bu tabiat [cevher, gerçeklik ve gerçek kastediliyor] ya da esas ve ilk gerçek, bizim elimizdeki çeşitli etkenlerin [iş araçları, dil, zihinsel kavramlar, imleçler] katkısı olmaksızın değişmişse bize asla göstermez.

Kısa bir açıklama yapacağım; İnsan dünyası, ne ide'nin ürünüdür, ne de maddenin ürünüdür. İnsan dünyası, insanların ürünüdür. Ne zaman üretmişlerdir Tarih boyunca insan dünyasını kurma eylemi içindeyiz. Fakat bu insan dünyasının ilk gerçek ve ilk gerçeklik adını taşıyan bir gerçeği ve gerçekliği yok muydu da sonradan biz onu şu anki şekilde oluşturduk, diye bakmak istiyoruz. Niçin; o nasıldır Onun ilk gerçeği, bizim elimizde bulunan etkenler ve araçlar -bunlar üretim araçları, dil, edebiyat, felsefe, akletme, zevk, seçme, irade ve hatta toplumsal sembol ve adetlerdir- aracılığıyla şekil dünyasının, adı insan türü ve insan gerçeği olan şeyin, ilk gerçeğinin madde mi yoksa mana mı olduğunu, fizik mi yoksa metafizik mi olduğunu bilmediğini, bunun kendileri~in işi olmadığını, konunun felsefeyle ilgili olduğunu söylemek ister. Fakat ilk gerçekliği ister metafizik olsun ister fizik olsun; ne

olursa olsun hatta bizim hiç anlamadığımız birşey olsun şu an mevcut olan, insanların kendilerini tarih boyunca oluşturdukları ve şu anki şekline getirdikleri insan dünyasıdır.

Öyleyse tarihi insanlar yapar. İnsan türünü de cebri doğa yasaları ya da kör madde yasaları veya fiziksel öğeler değil, insanın kendisi oluşturur.

Bu yüzden materyalist ve natüralist değildir. Bu yüzden filozof de-

166 Burası tam olarak Marx karşıtıdır; dünyada meşhur olan Marx'ın karşıtı. Bu cümle onun karşısında- .

dır. Burada tam anlamıyla -belirttiğim gibi- Max Weber'e benzemektedir. Orada Marx' ı hep Max Weber'in

karşısında ele alıyordum. Çünkü orada tanınmayan, ünlü olmayan bir Marx'tan söz edemezdim. Orada bütün kafalarda bulunan Marx'tan söz ediyordum ve Marx bunu söylüyor, Max Weber bunun tersini söylüyor, diyordum. Ben, üçüncü bir tezi savunmak istiyorum ki bu bana ait bir tez değildir. Bu, meşhur

bir tezdır. Bu, Max W eber tezidir. Üçüncü bir şahıs vardır ki adı Max W eber' dir; ne Max W eber' dir, ne de

Marx'tır. Sadece Max Weber, Marx'ın karşıtı olan kişi vardır.

167 Tam şekil kazanmış anlamında değil elbette. Şu an var olan tarih boyunca 'olmuş'tur.

Ali ŞERiATI 419

ğildir. Dolayısıyla burada yine insana ve tarihe dayanıldığını görüyoruz.

Çünkü daha önce söylediğim gibi, kabul ettiği ilim, tabiat ilmi ya da fizik ilmi veya metafizik ilmi değil, sadece tarih ilmidir. Tarih boyunca insan dünyasını insanların kendileri, dil, edebiyat, düşünce, iş, maddi ve zihinsel üretimi gibi elinde bulundurduğu araçlarla yaratır; insanların kendileri yaratmıştır insan dünyasını. Bu insan dünyası, ne maddidir ne de m1anevidir. Öyleyse nedir 'Eylemsel duyumsanır' dır. Tarih

boyunca insan dünyası duyul sanırdır ve insan elinin ürünüdür. Dolayısıyla

bir edindir, bir cevher ya da bir öz değildir ve bu yüzden inaddi

ya da inanevi olduğunu söyleyemeyiz. Bu bir praxistir.

İnsanınuhtaç bir varlıktır. Praxisin boyutlarından biri ihtiyaçtır. Şu

anda fazlaca avainleşen, henl de oldukça çirkin bir şekilde avainleşen

Marksist esaslardan biri ihtiyaçtır; bütün yaratılar, buluşlar ve bütün

ilerleinelere ihtiyacın ürünüdür. Bunu anliyan bir Marksist söylüyor.

Çünkü Marksizm' de ihtiyaç esası da gündeindedir. Fakat o böyle söylese

de ihtiyaç duyanın insan olduğunu bir türlü anlamaz. Ağacın üzerinde

kuşu görüp onu yernek isteyen ve buna ihtiyacı olan bir tilki neden

çıkıp o güverine yetişebileceği, yuvasındaki yumurtaları ya da

yavruları yakalayabileceği bir inerden yapmaz Onun ihtiyacı vardı;

öyleyse neden merdiveni icat etmedi İhtiyaç, icadı doğuruyorsa, insanların

dışındaki bütün hayvanların da ihtiyacı ve ihtiyaç duygusu olduğuna

göre neden hayvanlar araç gereç yapnlazlar Neden katlar ortaya

koyunazlar

Peki, ihtiyaç neden her şeyin etkeni olarak görüldü ve hep ona dayandı

Çünkü bu düşünce siyasi sınıfsal bir slogan olarak savaşta değer

taşıyordu. İnsanla ihtiyaç ve iş arasındaki diyalektik ilişkiye ve üçlü

diyalektik ilişkinin nasıl olduğuna dair tartışına, işçinin işine yaramaz

beyim. N edir bu laflar Sözü, işe yarayacak biçimde kesin ve açık bir

şekle sokmak gerek. Bu durumda bilimsel bakımdan altyapısı olmaz.

Bilünden bize ne Burada ihtiyaçtan söz ediyoruz; esas olan ihtiyaçtır.

Bu, henl insanın yaratıcılık temeli, hein de insanın insanlığının temelidir;

dolayısıyla hakkın temelidir. Burada ihtiyacın, serinayedarlık karşısında sınıf karşıtı bir slogan olduğunu görüyoruz. Bu sınıfın ihtiyacı var çünkü. Dolayısıyla ölçülü bir biçimde herkesin ihtiyacını karşılamak gerekir. Çünkü ihtiyaç, insanın, yaratının, tekniğin, icadın ve her şeyin üreticisidir. Her ne kadar yüzeyselleşmiş ve avamlleşmişse de bu sloganın, savaşında siyasi bir etken olarak kullanılabileceğini görüyoruz.

Fakat 'ihtiyaç tezi'nin aslı şudur; İnsan ınuhtaç varlıktır ya da ihtiyaç varlığıdır veya ihtiyaç duyan varlıktır. Dolayısıyla ihtiyacı insanla doğa ilişkisinde ele almak gerekir.

420 iSLAM BiLiM

Çünkü insan, doğadan ve her şeyden soyutlanınış olarak ihtiyaç duyar. Ne demek bu İhtiyaç aslında bir şeyle başka bir şey, başka bir kimse ve başka kimseler arasındaki ilişkidir. Aslında ihtiyaç iki başlıdır. Dolayısıyla soyut olarak ele alınamaz. Sürekli olarak, bir kimseye, bir şeye, bir yere, bir topluma ve hayata ihtiyaç, yani insanın başka bir şeyle bağlantısı söz konusudur. Buna göre ihtiyacın iki başı vardı. İnsan için çevre ve doğada ihtiyaç konusunu ele aldığınız zaman bizim için iki esas söz konusudur; Birincisi birlik, ikincisi savaş. Birlik ve savaş arasındaki ilişki diyalektik bir ilişkidir. ihtiyacın, benim doğadaki ilişkiini birlik ve savaşa dönüştürmesi ne denlektir Bir çiftçiyi göz önüne alınız; İhtiyaç, onu tarlada ve doğada çalışmaya zorlar. Dolayısıyla doğaya olan ihtiyaç onun ihtiyacının karşılanılması için onunla doğa arasında bir birlik oluşturur. Doğal engeller vardır. ihtiyacını giderebilnek için doğal engellerle savaşır. ihtiyacın bir yandan doğayla birleşip birlik oluşturduğunu,

bir yandan da savaş ve çelişki oluşturduğunu görüyoruz. Bu,

insanla doğa arasında diyalektik ihtiyaç ilişkisidir.

Aslında budunbilin [etnoloji] ve insanbilim, genel anlamda ve hepsinin

üstünde -elbette Marksizm' in deyişiyle- ihtiyaç esasına dayalı olarak

insanla doğa arasındaki birlik-çelişki ilişkisinin incelenmesinden ibarettir.

İnsanbilimin [antropolojinin] tanımı, ihtiyaç esasına göre, insanla

doğa arasındaki birlik ve çelişki ya da bağlantı ve savaş diyalektik ilişkisinin

incelenmesinden ibarettir. İnsanın doğaya ihtiyacı olmasa, insan

yalnız ve soyuttur; ne onunla ilişkisi vardır, ne onunla savaşır ve ne de

onunla birleşir. Şimdi bunun insanbilimle ne ilgisi var, diye şaşırdınız.

İhtiyaç bizi doğanın ardına düşürür ve dolayısıyla onunla bağlantı kurarız.

Doğal engelleri ihtiyacımızın yolu üzerinden kaldırır. ak içinse onunla

savaşırız. Fakat insanbilim, niçin böyle bir diyalektik ilişkinin incelenmesi

olsun Marksizm1 yine felsefe olmadığı için insan _şöyle bir varlıktır

ya da konuşan hayvandır veya düşünen, metafiziksel, fiziksel ve

maddi vb. bir varlık ya da hayvandır demez. Aynı şekilde doğanın, bilinçsiz,

bilinçli, rastlantıya dayalı, yasaya dayalı, maddenin ilk öğelerine

dayalı, atoma kuantuma dayalı vb. bir varlık olduğunu da söylenmez.

Bunlar felsefedir. Hepsinden önemlisi, Marksizm1'in ürktüğü şey [şu

anda sadece inanışlarından biri olarak değil bu düşüncenin seçkin ögesi

olarak ortaya atılan şey] varlık felsefesi ve varoluş felsefesidir.

Marksizm1 bundan korkmaktadır. Varoluş felsefesi nedir Felsefe ne

der Felsefe ve bilim, tıpkı materyalizmin ya da idealizm veya egzistansiyalizm

vb. gibi, insan şöyledir, doğa böyledir. der. Kısacası, materyalizm

böyledir dediği zanlan, idealizmin öyle değil böyledir der.

Marksizm' se insan, tarih ve doğa konusunda 'irnek' ten söz etmenin anlamsız olduğunu, felsefe yapmak olduğunu, çünkü gerçekliği buldu Ali ŞERİATI 421

anın 'olınak' olduğunu söyler. İnsanın her yaptığı 'olmak' tır, 'irnek' değildir. Böylelikle insan tarihe girer. Çünkü 'olınak' tarih demek, tarih de 'olınak' demektir. Buradan başka birşey daha ortaya çıkmaktadır; Felsefe; bilimi, materyalizmi. ya da idealizm ile tarih arasındaki fark, felsefe, materyalizmin ya da idealizmin 'böyledir' den, m. mevcut varlıktan söz ederken; tarihin 'varlık'tan değil, 'olınak'tan söz etmesidir. Dünya var değildir, toplum var değildir, aynı şekilde insan dünyası var değildir; tanı. tersine hepsi olmaktır. Olınak olduğu için de değişmez. Değişim.e olduğu için de zayıftır. Zaman olduğu için de tarihtir. 'irnek', son ve durmak demektir. Onda ne dış hareket, ne de özsel ve cevheri hareket vardır. Ancak olınak halindeki şey henüz 'irnek' e kavuşmuş saf bir 'olınak' tır. Dolayısıyla insan, sadece tarihte tanınır ve anlaşılır; hem değişmez maddi ya da m.anevî bir cevher olarak değil, bir oluş, bir 'devenir' (oluşun hali) ve bir olınak olarak ihtiyaçta nicelik, çeşitlilik [burada oldukça hassas bir yere, zaman zaman değişimin alinasyon konusuna varmaktadır], dönüşüm ve ihtiyacın eşyadan kişilere aktarılması söz konusudur; İnsanın maddi eşyaya ihtiyacı. Sonra bu ihtiyaç insan bireylerine yayılır. Buradan, yalnız insan topluma girer. İlayvanın doğaya ve eşyaya ihtiyacı vardır, anı. a insanın ihtiyaç alanı büyür ve nitelik açısından da genişler. Ardından

da insan, insana ihtiyaç duyar. Bundan böyle insan başlar.16s İnsanın hayvandan farkı, birincisi araç gereç yapını.ında, ikincisi çalışmadadır. ihtiyaı tanımlayayım; İhtiyaç, doğayla, başkalarıyla ve eşyayla olan karınaşık ilişki, çalışmı.a çabasından oluşan karınaşık bir dizgedir. Bunun adı toplu olarak ihtiyaçtır. Çalışmanın kendisi, araç olmaksızın ihtiyaç olmaktadır. alışmalda [burada Marksizm' e özgü alinasyon konusu gndeıne gelmektedir] insan doğaya galip gelir ve onu kendi grelı ve cz'1 mülkiyeti altına alır. şimdi ben size soruyorum; İhtiyala alışma arasındaki ilişki nedir Yani ihtiyaın anlamıyla çalışmadan anladığını. ız anlın arasında ne gibi bir ilişki vardır Tam olarak birbirlerinin karşıtıdırlar. İhtiyaç, insan aczinin belirtisi, çalışmaysa insan gc-Qnn göstergesidir. Doğru mu Dolayısıyla ihtiyaç, insanı doğanın ayağına düşürür [onun arayışına iter], çalışmı.aysa insanı doğadan zgr kılar ve doğayı insana tutsak eder. Bu ikisi arasında çatışık ilişki vardır. Bu durunda ihtiyaç insanı doğaya tutsak ederken, çalışmı.a doğayı insana tut-

168 Belki de şu tanım -şu an aklıma geldi- doğrudur. Her insanın değeri, onun insana ya da eşyaya veya

bir nesneye ne kadar ihtiyaı olduğuna bağlıdır. Belki de bu sınıflandırmada, değerlendirme açısından,

yine daha aşkın bir aşama vardır. Bu aşama ihtiyaç düzeyinin insani olanlardan insanüstü olanlara yükselmesinin

değeridir. Elbette bu, Marksizm'le ilgili değildir. Bu, başka bir konudur.

422 iSLAM BiLiM

sak eder. Öyleyse alışma, doğa karşıtı bir etkidir.169 Esas olarak çalışma,

doğa karşıtı bir olgudur. Oysa alışma kimsenin kafasında böyle

canlanmaz. Çünkü alışma, tam olarak doğal ve maddi bir olgudur.

Materyalizm tartışmaları, çalışmanın doğa karşıtı bir olgu olduğu ibaresini

kullanmaz. Doğa karşıtı nedir Yoksa natüralizm ve materyalizmde

doğa karşıtı bir olgu bulunabilir mi Yoksa dünyada, çalışmanın doğa

karşıtı, sadece doğadan ayrı bir gerçek olduğunu söylememizi sağlayacak

başka bir etken mi vardır

İhtiyaç, insanın gerçek aczinin göstergesi, çalışmaysa güçlülüğün ve

istenileni elde etmenin belirtisidir. Sonuçta [alinasyon buradadır] ihtiyaç

aşamasında doğal bir varlık olan ve doğayla ve ihtiyaç yeriyle bir ve

akraba olan insan [öteki her hayvan ve her bitki gibi; bu bitkinin bütün

kökleri toprağı emmeyi sürdürdükçe ve bütün yaprakları -muhtaç eller

gibi- yağınura ve güneşe muhtaç oldukça doğayla birdir ve aynı cinstendir

ve maddi doğal bir olgudur] çalışına aşamasında doğaya karşı

bir bütünlüğe [burada, ideal insanda belirttiğim tam insan ortaya çıkar]

ve ilk halinden apayrı ve doğaya yabancı bir varlığa dönüşür. Orada

doğayla aynıydı, şimdi doğaya yabancıdır. Şimdi insanın alinasyonu

gerçekleşmektedir .170

169 insan zihni, anlamları bir balta gibi yarsa, zihnimizdeki son derece basit kavram ve kelimelerden

birçok sözler ve ideler çıkarabilir.

170 Niçin alinasyon Alinasyon nasıl olmuştur Hatırlayan var mı

Ayağa kalkınız. Alinasyon neydi [...] Çalışma değil. Çalışmadan söz etmiyoruz. Şimdi insanın

elinasyonunu tanımlayınız. [...] Hay çok yaşayayınız; mikrofon hemen yanı başınızda. Lütfen tekrar edin.

Galiba sizin bataryanız çok güçlü; bu yüzden mikrofonu yaktı. Çok doğru ve bütün bir söyleyiş. [...] Evet.

Örneğin insan-para ilişkisinde [lütfen oturmayın] para yoluyla aline olan kişi ne olmuştur [...]Hayır, neyin

oyuncağı olduğunu bilmiyoruz. Dakik bir söyleyiş bulun. [...]Paraya çarpılmıştır. Yani ne olmuştur Kendi

kendisini yitirmiştir. Peki, öyleyse kendisi ne olmuş, kendisinin yerine ne geçmiştir Kendisinin yerine para

geçmiştir, değil mi insanın taşıdığı bütün değerleri, olanakları ve güçleri kime mensup kılmaktadır

Paraya. Sonunda insan, paranın, kendisi için var olduğu değil kendisinin para için var olduğu bir varlığa

dönüşür. Bu durumda gerçek varlık para olduğu için, o insan değildir. O, artık gerçek bir varlık taşımamaktadır.

iyice anlaşıldı mı Çok teşekkür ederim. Çok doğru buyurdunuz. Burada ne olmuştur Burada

çalışma, insanı aline etmiştir. Niçin aline etmiştir Çalışma aşamasında niçin insan aline olmaktadır [...]

Yoksa kendisi işsiz miydi, yoksa çalışmıyor muydu Çalışmak insanın parçası değil midir Sadece ihtiyaç

mi onun parçasıdır[...] insan çalışınca niçin iş yoluyla aline olur[...] iş için olursa evet. Fakat iş, ihtiyacı

gidermek için olursa bu, insanın doğal durumu değil midir [...] Peki, nasıl oraya varmamıştır [...]Hayır,

olur diyor. Çalışma, hastalık haline gelirse aline olur. Ama o, öz olarak, iş başladıktan sonra iş kavramının

insanın zihninde oluştuğunu söylüyor. insan ne olmuştur Aline olmuştur. Elbette bu lafi Hegel'den almıştır.

[...] Peki, işsiz güçsüz insanın değeri yoktur. Öyleyse bu, iyi bir insandır. Ben, iş aşamasını tanımlarken

aslında alinasyonu anlattım [okuyunuz]. Diyorum, insan muhtaç bir varlıktır ve ne ile birlik içindedir

Kendi bakış açımıza göre anlatmayalım; şimdi hangi bakış açısından söz ediyoruz Marksist bakış

açısından. Orta yerinden dönmeyişim, tersine ortaya koymayışım ve başka şeyler söylemeyişim nedendir

Çünkü Marksizm öğretisini anlattığım sırada, Marx konuyu nasıl ele almışsa öyle ele almak, o nasıl

anlamışsa biz de öyle anlayabilmek istiyorum. Öğretim aşamasından kurtulunca Marksizm'in irdelenip

çözümlemesine ve eleştirilmesine el atacağım. Şimdi onun bakışıyla konuyu ele almak istiyorum. O görüşe göre esasın ne olduğunu söylemek istiyorum. insanın doğayla birliği esastır. Söylemiş miydim

Ali ŞERiATi 423

İnsan, doğayla ilişki içinde bulunan ve doğayla bağlantısı olan bir varlıktır. insanla doğa arasında birlik vardır. İnsan doğadan bir parça olduğu için doğaya muhtaçtır; bütünlerine muhtaç olan tüm parçalar gibi. Kendi başlarına var olamazlar. İş, bana ne gibi bir duygu vermektedir

Doğadan ayrılık, doğaya yabancılık, . doğaya tasallut duygusu.

Doğanın bir parçası olan ben, bir dakika soluk alınazsamı boğulurum.

Doğaya bu denli muhtacım. Çalışına, bana sanki doğanın yaratıcısıymışımı, sanki doğa yumuşak bir rnum gibi, yaratıcı pençelerirn arasında

istediğini şekle gireceğiniş duygusu veriyor. Doğanın bütün nesnelere

sanki benim, yani çalışan benim oyuncağı olmuştur. Böyle bir duyguyu,

böyle bir bencilliği, böyle bir benliği kim ya da hangi etken vermektedir

Çalışma. Öyleyse çalışına ve hatta çalışına duygusu insanı aline etmektedir,

yani insana yalancı ya da -varsayalını- insanı olmayan gerçek bir

duygu verir.

Bir ara para beni nerdeyse aline ediyordu. Şu anlamda ki insani değerleri

insana bağlayacağın yerde paraya bağlıyordun. Ya da paraya

özgü olan değerleri kendiine bağlıyordun. Çünkü paranın kişiliğiyle

benim kişiliğini birbirine karışınıştı ya da paranın kişiliği bütünüyle benim

kışiliğinin yerine geçmişti, başkalan açısından da böyledir. Pekala,

burada yalan vardır, yalancı duygu vardır ve gerçekte insanı duygular

ve değerler paraya asla geçmez; parasal duygular ve değerler de insana

geçinez. Fakat çalışma, kinî konularda yalancı olabilir ve gerçekte çalışına
benî için doğaya tasallut sağlamaz. Ancak kinî zaman, çalışına
bana doğaya tasallut duygusu verir; gerçekten doğa olgularını ve yasalarını
benînin bilinç, teknik ve iradeinle kuşatır. Burada, gerçekten böyle
olmakla aline oldun ını, alınadını ınım Alınasyonun çeşitli dereceleri
vardır.

Biz, olgunun dereceleri üzerinde değil, olgu ve varlığı üzerinde konuşuyoruz.

Çalışına, beni yerçekiminin tutsağı ve muhtacı olmaktan,
suyun, havanın ve ikiimin muhtacı olmaktan, soğğun, sıcakın, depreinin,
selin, açlığın ve hastalığın tutsağı ve kölesi olmaktan; bu tutsaklıktan
gerçekten kurtardıysa ve bütün bunları benim ilmiinin, tekniğinin,
çabainin ve bilincimin oyuncağı kıldıysa, ben ona egemenlik duygusuna
kapılırim. Ben yerçekiminini yendim ve Merih' e gittim. Oysa her zaman
neydim Bu yerçekimininin tutsağıydım. Bir metre bile uçamazdın. Bu
işler gerçeklik kazandı, gerçekten oldu ve gerçekleşti. Acaba yine insan
[Parantezin içinde üç noktayla gösterilen yerler, Şeriatî'nin sorduğu sorulara cevap veren dinleyicinin
sözlerini göstermekte olup banttan anlaşılmamıştır.]

171 Burada, dinleyenlerden biri, Şeriatî'nin sorusuna cevap veriyor ama banttan anlaşılmıyor [Farsça
Yayın Kurulu].

11211 İSLAM BİLİM

aline oldu mu-ın

Her halükarda konu buraya uzandı; İnsan doğaya tutsak ve muhtaçtır.

Çalışma ise insanı doğaya karşı ihtiyaç ve tutsaklıktan gerçekten kurtarır,
özgür kılar. İnsan, doğa diye bir varlığın olmadığını, artıkdoğanın

sütüyle beslenmediğini, artık elinin doğanın eli olmadığını, artık doğanın kucağında büyümediğini, tersine doğayı bir araç gibi ve binalarda kullanılan kendi ürünü gereçler gibi kullandığını hisseder. Bu, o insan değildir; bir insanüstüdür. Aline olmuş ve doğal özünü yitirmiş ve hissetmez olmuştur. Çünkü işi vardı. İş nedir Doğanın zıddıdır. Ben, çalışırken doğa karşıtı bir iş yapıyorum demektir ve doğal bir nesnenin doğa karşıtı bir iş yapması olanaksızdır. Öyleyse ben, iş yoluyla doğaüstü bir varlık oldum. Oysa doğanın eli altındaydım. Bu, tam olarak açık mı? Sonra bunun alanımın öteki felsefelerde ne denli genişlediğini görüyoruz.

Alinasyon söylemini bir yana bırakırsak, Marksist görüşün tersine - görüşünü bir yana bırakalım- işi aynı açıdan, aynı mecrada ve aynı bakış açısından ele alarak, aslında çeşitli boyutlarında işin insanı, doğanın ürünü olan maddi bir nesne alınaktan doğa ötesi bir nesneye dönüştürdüğünü, bu şekilde insanın, büyük bir insanı yetenek olan yaratıcılığı eliyle kendisini maddi doğanın kısılcısından kurtardığını söyleyebiliriz. Kendisinin önceki varlığına oranla -ki topraktandı- bir bakıma aline alınakla birlikte insan bu durumda aline olunamıştır.

İslambiliminin, insanbiliminde ihtiyacın bu terimlerle ortaya konulmadığını, çok duru ve doğru olduğunu görüyoruz. İnsan topraktandır.

Hangi insan Topraktan ve balçıktan olan ilk insan, muhtaç insan. Sonra bu insan, toprak ötesi bir boyutta, yani fizik ötesinde bir evrim geçirerek doğada Allah'ın halifesi olur. Bu, aline olmuştur, aına hangi varlığa göre Balçıktan varlığa göre. Bozularak ya da saparak değil, ama nasıl bir biçimde aline olmuştur Aşkın bir boyuta dönüşmüştür. Yani halihazırdaki toprak

insandan bir sıçrayıyla ya da kerteli bir evrimle balçık ötesi, toprak ötesi bir insana, ruh! insana, ilah! insana -öteki boyutunda- dönüşmüştür.

Burada alinasyonu kullanmamıza gerek yoktur. Fakat Marx, alinasyon kelimesini kullanmak zorundadır. Bu söz ne denli tuhaftır. İş konusu gündeme gelince Marx bütünüyle, insan adlı metafizik bir olgu karşısında bulur kendisini. Metafiziği, felsefi anlamında kullanmıyorum. Tersine, gördüğümüz maddi doğadan daha yukanda Marx, görmüş, duyumsamış ve insanın, çalışmada, iş onda aşkınlık kazandığı ölçüde doğa karşıtı bir edimle bulunduğunu ve dolayısıyla olgunun maddi ve doğal olmadığını anlamıştır. Fakat din! bir söyleyiş elde etmekten korktuğu için metafizik bir dil kullanamaz. Çaresiz, insanı yücelişi alinasyon ve insanı

172 Burada, dinleyenlerden biri soruya cevap vermektedir Harika!

Ali ŞERİFTİ 425

hastalık ya da insani sapma olarak niteler. Oysa anladım gerçeklik nedir Çok aşkın bir gerçekliktir. Fakat seçtiği dünya görüşü bu keşfiyle örtüşmez.

Aynı çıkınaza Sartre'da düşmüştür; Bir yandan, başkaları için ortaya konulan bunca özverinin egzistansiyalizimle nasıl bağdaştığını sormaktadırlar.

Sen gerçekten egzistansiyalist olsaydın, Albert Camus'un yaptığı gibi anı ganimet sayma peşine düşerdin; o aydınca lafları ederdin, ama eylem zamanı gelince, dünyada hiçbir haber olmadığına göre içi boşluk en güzel haberdir, diye felsefe yapardın.

1954 yılında, Albert Camus'u davet ettiler; felsefenin kapısını çaldı.

Oysa ondan bir haber bulunmadığı sıralarda onun gürültü patırtısı

Sm-tre' dan daha fazlay dı. Sonra, Albert Cam us' un yakasına yapışacakları yerde Sartre'in yakasına yapıştılar. 'Veba' daki anı ganiınet sayma olgusunun doğru olduğunu, felsefesinin buna dayalı olduğunu söylerler. Ama sen neden hayatını, seninle bir bağlantısĭ olmayan başka bir milletin kurtuluşu için feda ediyorsun Diyor ki [şu cümle çok ilginçtir]; uJ el ne releve gue de Strogoff et de Parveillan, qui ne relevent que d u Die u, tandis que je ne crois pas en Dieu.

Cümle, aslında benim için, edebi ve felsefi değerinin üstünde bir değer taşır. Açıklamaya bakın; Ben, ancak Strogoff ve Parveillan tarafından yetiştirildim [sadece ve sadece bu iki kişi beni eğitip yetiştirdiler ve başka hiç kim.se b,enini. ruh, ahlak ve davranışının ve insani kişiliğimin gelişmesinde etkili olmamıştır] ki onlar -Fransa' nın iki büyük dini kişiliği durumundaki bu iki kişi- ancak Tanrı tarafından eğitilip yetiştirilinişlerdir [yani onlar, sadece ve sadece dini ve ilahl bir eğitimden geçmişlerdi ve bunun dışında siyasi, edebi, toplumsal ve ideolojik vb. bir eğitim asla görmeinişlerdi; onlar sadece iki ruhanı idiler]. Oysa ben Tanrı'ya hiç inanmam. Bakın, ne diyor Dairesel ASP [Cezayir'in bağımsızlığına karşı çıknı.ak için Dögol' e ' karşı ayaklanan askeri grup] boınba koydu ve komşusuyla tarunu [birkaç yaşındaki küçük bir çocuk] kör oldu. Sonra o, bütün hayatını bu yolda veririm. diye ilan etti. Hatta onların silah dolu valizlerini istedikleri yere götürıneye hazır olduğunu söyledi. Din, ırk, milliyet, toplunu. ve herşey açısından Cezayiriiiierden ayrı olmakla birlikte, onların kurtuluşu için Fransızlara karşı bile çalıştı. Çünkü insani özgürlük söz konusuydu.

Bu yüzden ona valizci diyerek alay ediyorlardı. Sonra, son zamanlarda, Ben nerde uyuyacağım Çünkü evim çok tehlikede. Otele gittini. orayı havaya uçurdular. Başkalarının evine gittini. aynı şekilde saldırıya uğradık Şiın~i nereye gideceğimi bilmiyorum. diyordu. O zaman, bunun egzistansiyalizmle nasıl bağdaştığını sorarlar. Egzistan426

iSLAM BiliM

siyalizmin hayır ve şer olduğunu, sadece kişinin kendi seçimiyle iyiliğin ve kötülüğün temelini oluşturulabileceğini, dışarda iyilik ve kötülük bulunmadığını söylerken, buna göre, sen seçiminde bu hayrı şer olarak şerri de hayır olarak algılamışsan gerçekten yine de fark etmez. Öyleyse insan kendisi için lezzetli olan ve en azından böyle bilinen yararlı birşeyi teinel olarak seçmez. Başka bir etken olmadığına göre artık zorunluluk da yoktur, bir yaptının da yoktur. Burada şu cevabı [Doğrudur, bu egzistansiyalizme sığmaz. Kendilerine karşı bir yükümlülük taşımadığım insanlar için kendimi yakışım, onların ateşten kurtulınaları içindir, anlamında] verir; Ben, sadece ve sadece Strogoff ye Parveillan tarafından73, yüzde yüz onlar tarafından yetiştirildim. Bu ikisi ise yüzde yüz Tanrı tarafından yetiştirilmişlerdir. Gerçi ben Tanrı'ya inanmıyorum.. Ama ne demek bu Yani ruhsal ve duygusal yetişme açısından dalaylı olarak dinin inaneviyatçılığına bağlıyım. Her ne kadar inanç, zihin ve akıl bakımından dine inanmasam da benim bu yaptığım, eğitimin açısından; inandığım mantık ve felsefeyle uyumlu olmasa da içinde yetiştiğim duyguyla uyumludur. Egzistansiyalizmde aşk açıklanabilir değilse de orada açıklanabilir bir olgudur.

Fazla zaman geçti ve son cümleye geleni edini., özür dilerim. Sadece şu paragrafi yazınız. İki üç dakika geçmeden konu bir yere varır ve açıklamaya da gerek kalınmaz. Ön bilgilerden hareketle sizin için şurası açıktır; Doğu'daki ve aynı şekilde büyük doğu imparatorluklarındaki Asya tipi üretimdeki 74 şehirler köylerin asalağıydılar. Burada her praxisin [toplumsal edimin, toplumun gerçekleştirdiği edimin] iki temel belirdir; Biri duyumsanan [iş konusunda söylemişim], biri de yaratıcı çalışma. Öyleyse her bir praxis, duyumsananla yaratıcı çalışına üzerine kuruludur. Bu tam olgu, ihtiyaç, iş ve duyumsanan şeyden duyumsanılır yararlanma [materyalizm ve ekonomizin olmaması ve olmuş şeylerin alınması için maddi, doğal ve iktisadi demiyor da duyumsanan, diyor] bütün yüzeylerde vardır, üretici iştir. Neyin üretici-

173 Bunu 'Kelimeler' adlı kitabında söyler. 'Kelimeler' her yerde bulunabilir.

174 Asya tipi üretim derken, aslında Avrupa'da var olan sistemlerle [önce ilkel komün, sonra kölelik, sonra

serflik, sonra feodalite, sonra burjuvazi ve ardından da kapitalizm] tarih felsefesinde farklı olan ve onlarla

uyuşmayan kendine özgü bir sistem söz konusudur. Bunlar, Batı'da tarihin çeşitli değişimleridir ve Marx'ın

kendisi, Asya'da ve Doğu'da -ki kimi Marksist aydınlar bilinçsizce, bu yedi aşamayı zorla yürütmek isterler-

bu Avrupa'ya özgü sistemlerin yürütülemeyeceğini söyler. Doğu'dakinin adını tam olarak anlayamaz

ama Doğu'da tarihin değişiminin, Batı'daki tarih felsefesi değişiminin yedi aşamasıyla bir olmadığını bilir.

Bunu anlar, fakat uzman olmadığı için, belirsiz bir adlandırmada bulunur; hiçbir anlamı yoktur bu adın.

Fakat her halükarda onu Batı'daki kendi tarih felsefesindeki iktisadi değişimler dizisinden ayırır. Çünkü o

tarih felsefesi Doğu'ya uymaz. Ona Asya üretim tarzı ya da şekli adını verir. Bu sistem, ne serflik, ne

feodalitedir. Feodalite oranın malıdır. Burada üretim adı onun kendi malıdır. Onun bu konuyla ilgili bir

makalesi vardır.

All ŞERİFTİ 427

si Eşyayı, iş araçlarını ve de yeni ihtiyaçları üretir. Buradan başlayarak, sizin için sapma haline geldiğini söylediğiniz konu gündeme gelir.

Bu cümlede, işin yeni ihtiyaçları da ürettiğini söyler. Bu, ihtiyacı gidermekten başka birşeydir. İşin kendisi yine yeni ihtiyaç doğurur. Burada burjuvazi döneminde 'sapma ya uğramış iş söz konusudur.

Birincisi, üretimdeki ihtiyaçlar, üretimde giderilen ihtiyaçlardır.

İkincisi, üretim işine olan ihtiyaç da bir ihtiyaçtır. Tarihi, ihtiyaçların genişlemesi ve çeşitlenmesine göre [yani nitelik hem nicelik açısından genişlemesine göre] ele alabiliriz; İnsan ihtiyaçlarının gelişmesine göre tarih. Sürekli genişleyen bu çeşitlilik [ihtiyaçların çeşitliliği], kimi zaman tehlikeli olmaktadır. Eğilim ve talepteki güçlülük, güçlülüğe eğilime dönüşür; bunun farkında olmayız. ihtiyacı gidermek için hep güç arayışı vardır. ihtiyacı gidermek ve doğada üretimde bulunmak için güç isteriz. Fakat şimdi yavaş yavaş güç üretmeye çabalarız. Burada, güce olan ihtiyacın esas hale geldiğini görüyoruz [oysa güç araçtır]; Güç için güç, çalışmak için değil, göstermek için güç ve Sadi'nin deyişiyle 'yemek için yaşınak' [elbette bu onun fikri değildir]. Burada hedef, teknik aracılığıyla işin ortadan kaldırılmasıdır. Fakat yavaş yavaş,

işin kendisi insanda bir ihtiyaç haline gelir. Çalışınakla feragat arasındaki

karşıtlıkı¹⁷⁵ [bu çok dakiktir], bir yandan insanı çabayla, doğaya

egeni.en olmaya ilişkin araçlar ve aynı şekilde bu çaba ve çalışmanın

ortadan kaldırılmasını sağlanmaya yönelik araçlar arasındaki karşıtlık,

örneğin tekrarla makine arasındaki karşıtlık, en dürtücü etkenlerdendir.

Neler birbiriyle karşıttır İş, iş aracıyla karşıttır. Bu, çok önemli bir konudur.

İnsan aynı olduğunu sanıyor, oysa bunlar birbirlerinin karşıtıdır.

Örneğin iş, benim şu kibriti yapmak için gösterdiğim çabalar dizgesidir.

İş aracı nedir İş aracı, benim kibrit yapmadaki çabamı azaltmak ya

da ortadan kaldırmak için üretilmiş araçtır. İş aracı, işin karşıtıdır. Her

zaman buradan arkadaşının evine giderek onunla konuşmanla gerekiyordu.

Şimdi telefon adında bir araç var; gitmeden, uğraşmadan iş bitiriliyor.

Dolayısıyla bu araç işi ortadan kaldırmıştır. Bu durumda teknik,

işin karşıtıdır, makine işin karşıtıdır. İş ile iş aracı arasındaki bu çelişki,

en büyük harekete geçirici etkenlerden biridir. İnsanlar çalışmamak için

hep araç yapmaya çalışıyorlar.¹⁷⁶

İnsan türü, hayvanı feragat [hayvanlar gibi boş ve umarsız olınak]

aşınasından, iş aracının gücünden kaynaklanan fer'agata doğru ilerlemektedir.

Bu yüzden hayvanı aşınada hayvan üretim işi yapmaz. Sonra

¹⁷⁵ Feragat, işsizlikten başka bir şeydir. Feragat, çalışmaya ihtiyaç duymamaktır, iş bulamamak değil.

¹⁷⁶ Akılsızlığın dönüp duruşuna bakın. 'Şazede-i KOçulu [Küçük Şehzade] Olayı'. Şazade-i KOçuiO, yarısı

boş yarısı dolu iki içki koleksiyonu bulunan birine sorar Niçin bu kadar çok içki içiyorsun Cevap verir

Üzüntümden O da sorar Neden bu kadar üzüntülüsün Der Çünkü bu kadar içiyorum.

teknik ve araç yapma aşamasına ulaşır. Fakat bu, hayvani yaşayıştan değit iş aracından kaynaklanan feragattir. Otomatik ve elektronik makineyle çalışan kişit çalışmıyor, sadece nezaret ediyor demektir. Böylece o, feragate kavuşmuştur, fakat bu feragat güçlülükten kaynaklanır. Bu, iş yapmayan hayvanın feragatinden başka birşeydir. İnsan, teknik yoluyla maddeye egemen olmakta -bu cümle çok ilginçtir- ama bu geçiş [yani bu aşamadan o aşamaya geçiş], bir yandan insan kitlelerinin çetin ve güç koşullardaki çalışmalarını, bir yandan da bu kitlelerin inüreffeh bireylerinin feragatlerini mecrasında bulundurur. Bu son aşamada insan, bu feragati kitlelerin zorlu çalışma ve uğraşları -araç gereç yapımı'-yoluyla elde eder. İhtiyaç, çalışına ve refah, birbiri ardınca gelen üç aşamadır. İhtiyaç, çalışına ve refah [ihtiyacı giderme] tarihi bir diyalektik hareket taşır. Önce insanın ihtiyacı vardır. Sonra çalışır. Ardından da refaha ve feragate ulaşır. Dolayısıyla bu, bir tarihtir, diyalektik bir harekettir. Bu harekette işin kendisi, tarihte şekillenmiştir; işin şu anda tarih içinde taşıdığı şekildir bu. Sonra, bu ihtiyaç, iş ve refah hareketinde işin paylaşılması ortaya çıkar; Hayatf paylaşım [Biyoloji; Biri ırgattır, biri yazardır; birinin el işi, birinin beyin işi vardır. Bunlar, biyoloji ve gövdeyle ilişkilidir] ve teknik paylaşım [Araç-gerecin etkisi altında her teknik araç bir çalışma şeklini oluşturmuştur ve iş bölününü teknolojiye göredirt aynı şekilde toplumsal paylaşım. Dolayısıyla ediroleri ve rolleri -her işin rolünü- belirleyen bir bedeni ve insani paylaşım, bir toplumsal paylaşım ve bir de teknik paylaşım söz konusudur bizim için.

Düşünsel iş ve maddi iş; sonuçta, köy ve şehrin ayrılması. Şehir, teknik işe doğru ilerler. Köy ise maddi işe doğru ilerler. Asya tipi üretimde şehirler, köylerin asalaklarıdır. Eski şehirlerin, piyasanın ve bizim büyük şehirlerimizin -ki hepsi köylerin kanını emen bir sülüktür- işleri üretim dışı olmuştur. Buralar, askerlerin, memurların, siyasetçilerin, soyluların, aristokratların, düşünürlerin, sanatçıların ve ruhanilerin yeridir [ki hepsi üretim dışındadırlar]. Köylerde maddi üretim vardı; bunlarsa zihni ve manevi üretim yapmaktaydılar. Şehre özgü bu roller - hükümet de bunlardandır- kendilerinin varoluş felsefelerini -ki bunlar tüketiciydiler ama üretici değildiler- tevil etmek için halka büyük eserler ve binalar, şehirler, törenler, kutlamalar, protokoller ve hepsinden önemlisi ideoloji üretmeye koyulmaktaydılar.177 ideolojiler, önce dinlerin sahipleri ve ruhanileri aracılığıyla, sonra da özel entelektüeller, şairler, filozoflar, bilginler, yazarlar ve sanatçılar aracılığıyla üretilmekteydiler. Dolayısıyla ideolojiler tüketici, ama üretici olmuştur. Şehirli asalak grupların zihinlerinin ürünüdürler. Kendi varoluş rollerini açıklamak 177 ideolojinin rolünü nasıl kökten anlattığını ve sonunda kendisinin de bir ideolog olarak değerlendirildiğini görüyorsunuz.

Ali ŞERiATi 429

için -tarihte askerlerin savaş çıkarmaları, başka şehirli grupların da felsefe, sanat, toplumsal ve geleneksel törenler ve gelenekler adı verilen zihinselliklere yönelmeleri gibi- bunlar ideoloji üretmekteydiler ki giderek ideolojinin uğursuz rolü, kendilerinin açıklanamaz varlıklarını açıklamaktan başka, mevcut sistemin açıklanması ve kendilerinin üretim

dışı ve asalak durumdayken elde ettikleri sınıfsal başarının gözler önüne serilmesi olmuştur. Bu yüzden, esas olarak ideoloji, şehirli grupların üretici köylüler karşısındaki tecellisinden ve üretici olmayan tüketici beyin sızıntılarından ibarettir.

ON DOKUZUNCU DERS

Orijinal yayında 'On Sekizinci Ders' yer almamıştır [Çeviren].

SERMA YEDARUK, ARTIK DEGER

Bilginiz olması açısından size arzetmek istediğim bir kaç husus vardır.

Biri, özel bir konuydu; Ebuzer sanat grubunda çalışan arkadaşlara, oturumdan sonra Mukaddem Bey'i görmelerini söylememi istediler. Mukaddem

Bey, kendilerine çalışma için buraya ne zaman gelmeleri gerektiğini

söyleyecekti. Belirtmek istediğim ikinci konuya, kadına özgü -bir insan

ve toplumsal bir etken olarak, ayrıca insani bir rol olarak- toplumsal, fihhi

ve ilmi konulara ve kadın çevresinde gündeme gelen konuların İslami

yönüne ilişkin bir yuvarlak masa toplantısı programıdır. Program, dün

gece başladı ve ilanlarda duyurulduğunun tersine bir değişikliğe uğradı.

Bu değişiklik, hanımların ve beylerin genel istekleri doğrultusunda oldu.

Çünkü dün gece konu yarım kalmıştı; konunun sürmesi önerildi. Konunun

yarım kalmasının nedeni, birinci olarak ilk oturum olduğu için asıl

konunun zamanı daraltan kimi tali konuların gündeme gelmesi, ikinci

olarak da konunun çok kapsamlı olmasıdır. Dr. Sami Bey, üzerinde konuştuğu

konunun uzmanıdır. Memleketimizde konuşan kişinin, üzerinde

konuştuğu konuda uzman olması neredeyse istisnai ve ilginç bir olaydır.

Bu fırsattan ve hem tabip, hem psikolog olan ve özellikle şu sıralar bu konu üzerinde bilimsel ve toplumsal araştırma çalışmaları yapmakta olan birinden yararlanmak gerek.

Kendileri, özellikle sahip oldukları İslami görüş ve bilinçle, bilimsel ve toplumsal konular adıyla ortaya konulan konuları burada bizim için almakta ve bizim görüşümüzle bu konuyu irdeleyip eleştirelmektedirler.

Kendilerinin ele alacakları en önemli konular arasında cinsellik konusu, freudizm ve ayrıca doğum kontrolü ve kürtaj konusu -ki şu sıralar hem teorik olarak, hem kanuni, bilimsel ve pratik olarak gündemdedir- yer almakta olup bu konuyu hem bilimsel açıdan, hem de İslami açıdan burada ele almaktadır. Bu oturumla katılan kimseler, konuya ilişkin taşıdıkları İslami ya da toplumsal yaklaşımlarıyla kendilerine yardım etmeliler ki böylece bu alanda ele alınan en temel konular burada kendi bakış açınızla ele alınabilsin ve konu yarım kalmasın. Dolayısıyla bu akşam da Dr.

Sami konuşacak. Yani program onun ele aldığı konulara ayrılmış olacak Böylelikle~ bütün konuları yarım yamalak ele almaktansa en azından te43411

iSLAM BiLiM

mel bir konuyu yaklaşık olarak ve gücümüz yettiğince tam olarak ele almış ve başka konuları başka zamanlara bırakmış olacağız. Bu bakımdan, bence o oturuma da katılırsanız yararsız olmayacaktır. ,

Ben, bu tür konulara ve programlara, konunun bilimsel ya da fikli veya insanı yönünden -ki bilimsel tarzda dinleyene bir uzmanlık birikimi aktarılır; birinin gelip vaaz şeklinde ya da bilimsel bir konuşma şeklinde,

konuyu baştan sona dek tek yönlü olarak ele alması bundan iyidirdaha çok önem veriyorum. Bu konu, bilimsel ve değerli bir konu olmaktan başka ikincil bir konu olarak ele alınan, ama daha esas olan bir konudur ki o da 'düşünmeye alışmak' tır. Düşünmeye alışmak, toplumumuzun en büyük ihtiyacıdır. Çünkü her toplumsal ya da kültürel ya da iktisadi ya da siyası veya dinl, itikadl ve ahlak! her iş -her ne olursa olsun- ancak bir millet düşünmeye alışmışsa ve düşünmeyi öğrenip bilmişse değer taşır, imkan verir, pratik sonuca varır. Ne yazık ki uzun süredir, düşünme gücü toplumumuzun elinden alınmıştır. Toplumumuzun imanı vardır ama düşüncesi yoktur. Düşüncesiz iman ise kör taassuptan başka birşey değildir. O iman gerçeği, apaçık bir gerçek olsa da kafası donmuş birinin kafasına girince donacaktır, ölecektir. Bu yüzden toplumumuz, özellikle din! toplumumuz düşünmeye çok muhtaçtır, düşünmenin özüne muhtaçtır, Niçin diye sormaya alışmaya muhtaçtır. Düşündüğü her şeye karşı çıkabilmeli, soru sorabilmeli, eleştiri ve değerlendirmede bulunabilmeli ve iyiyi kötüden ayırabilmelidir. Bir görüş ileri sürene şunu diyebilmelidir; Delilini getir, belgeni göster; görüş ve inancının mantığını bana açıkla. Bu aşamaya ulaşırsa, sınıftakHer Niçin diyebilir; toplum Niçin diyebilir duruma gelirse büyük bir aşamaya, [toplumun kurtuluşunu sağlayan ve tazmin eden bir aşamaya] gelinmiş demektir. Voltaire'in deyişiyle; Bir millet düşünmeye başlarsa onun zaferini hiçbir güç engelleyemez. Dolayısıyla tersinin de ne olduğu ortada. Bu yüzden bir milletin zaferinin engellenmesi için ve hatta uygun zamanlarda kendisi için birşey

yapabilmemesinin önüne geçilmesi için, düşünme gücü onun elinden alınır.

Bu tür konular ortaya konulduğunda düşünmeye alışma imkânımız olabilir. Hiç olmazsa beş altı kişinin kendilerine özgü düşünceleri olabilir, ihtilafa düşerler ve hatta özel bir konuyla ilgili olarak düşünsel anlaşmazlık içinde olabilirler ki genellikle bizim dinleyicimiz, sadece burada değil, bütün toplumumuz bir meselenin cevabı olarak, yunus yıkılmış, temizlenmiş ve paketlenmiş bir şeyi elinde bulundurmaya alışmıştır. Bu tür tartışmalarda kimileri, biri şöyle dedi, öteki şöyle dedi, sonuçta ne yapılması gerektiği anlaşılınadı diye itiraz ederler. Genellikle herkes, meselenin cevabı olarak ortaya açık ve net bir şey konulmasını, insanın ağzına hazır lokmanın konulmasını bekler. Bu, o toplumda

Ali ŞERiATi 435

düşünmenin olmadığının, herkesin bir azınlığın ürettiği sunduğu düşünce ürünlerine acizce teslim olduğunun göstergesidir. Böyle bir toplumda insanlar, kendi, inanç ve imanlarına karışmazlar. Buysa, bütün milletler için büyük bir eksiklik. Müslümanlar içinse, sadece bir eksiklik olsa iyi, hatta bir küfürdür.

Çünkü biz nasıl ki oruç, hac ve namaz için şer' i bir görev, özsel bir ödev taşıyorsak aynı şekilde birey birey her birimizi, inançlarımızı çözünlenmiş, mantık ölçülerine vurmak, akıl süzgecinden geçirmek ve düşünsel bir seçimi.e tabi tutmak yükünlülüğünü de taşıyoruz. İnançlarımızı taklit yoluyla başkalarından ya da başkasından alırsak esas olarak akait usulünde kafir ve münharif oluruz ve imanımız kabul edilmez. ikincil konularda bir kimsenin yanlışa düşse ve ikincil bir emri yerine

getirinese hatalı bir Müslüman' dır, oysa bir kişinin esas konularda inançları doğru olmazsa o asla Müslüman değildir. Bu yüzden bizim her birimizin birey olarak görevi, itikadımızın esasları üzerinde düşünmemiz ve kültürümüz, bilincimiz, zihnimiz ve bilimsel olanaklarımız ölçüsünde kendi kendimize mantıksal bir açıklanmamızın olmasıdır.

Ardından inancı getiren akli konular, İslam'ın, üzerinde hepimizin düşünmesi gereken esas konularıdır.

Bundan sonra dini çevrelerde yuvarlak masa şeklinde böyle oturumların başlayıp gelenek haline gelmesini düşünsel çatışmaların, zihinsel alışverişlerin, inançların, düşüncelerin, anlayışların ve uzmanlık alanlarının genel oturumlarda ve kamuoyunun huzurunda kendini göstermesini umuyoruz. Bu işin başlanması, dini toplum içerisinde, özellikle dini konularda düşünmenin oluşmasına başlangıç için büyük bir adımdır. Böylelikle, kalıtsal ve geleneksel İslam, mantıksal ve bilimsel öz bilinçli İslam' a dönüşür. Böylelikle biz, sapmadan, hurafeden ve gerilerden kurtulabiliriz. Dolayısıyla bu tür programların en büyük değeri, düşünce ve inançların karşı karşıya gelmelerinden, çeşitli bilimsel konuların çeşitli görüşler, bakışlar ve ağızlar açısından ve çeşitli uzmanlık alanları bakımından ele alınmasından öte, aslında konuların zihinde düşünsel konular olarak, bir şiar olarak, bir eleştiri olarak, zihinsel bir alışveriş olarak gündeme gelmesidir.

Dinleyici buradan gidince, ahirette işine yarayacak bir miktar sevap elde ettiğini hayal edeceği ve bilimsel toplantıdan ve dini programdan sadece bunu bekleyeceği yerde düşüncesinin, din ufğunun değiştiğini

ve bu toplantıdan tam anlamıyla rahat ve sorumluluksuz bir vicdan olarak değil, içinde düşünme, araştırma ve irdeleme duygusunun harekete geçtiği ve kafasında cevap aradığı yüzlerce sorunun bulunduğu bir insan olarak ayrıldığını hisseder. Yapılan oturundan sonra, beş on kişinin bir araya gelerek burada ele alınan konuları irdelediklerini ve tartış436

iSLAM Bilim

tıklarını görürüz. Bu, bir programın başarı sının, kafalarda düşünmenin başladığının göstergesidir. Bu programa ya da programda ele alınan konulara karşı [elbette bir programın ideal olması olanaksızdır; bu bizim itirafımızdır. Eğer itiraf etmezsek katılaşmaya ve kalıplaşmaya başladığımız ortaya çıkar. Bu nedenle her gün daha iyi ve daha ileri düzeyde çalışmayı umuyoruz.] eleştirileriniz olabilir. Gördüğünüz bu eleştirilesi yerleri ve kusurları, bir başlangıç, yeni bir iş ve yararlı bir çalışma olduğundan hareketle, tartışmaya kapı araladığından, yeni konuları gündeme getirdiğinden, akl ve İslam konular üzerinde düşünmeye ve akletmeye sevk ettiğinden yola çıkarak bağışlanı.alı ve hoş görmelisiniz.

Her halükarda bu üç gecelik programın bir gecesi geçti ve son iki gece şu şekilde değişti; Bu alanda ortaya konulan ve bu yuvarlak masa toplantısındaki beyler tarafından birkaç boyuttan ya da değişik yönlerden ele alınacak olan bilimsel ve teorik konuların bilimsel yönünün irdelemesi söz konusu olacaktır. Önemli olan konunun ortaya konulmasıdır; her şeye sadece formülünü.sü cevaplar vermek ve ancak ve ancak budur kalıbını ortaya sürmek değil. Gelecek hafta Ebuzer programınıki

haberini önceden veriniştik- m.evcut koşullar altında ve başka türlü sunabileceğimizi umuyoruz. Meşhed Üniversitesi'nde icra edilen esas programda müzik vardı, buradaysa usta yönetmen arkadaşımız aracılığıyla, bu programın sunulmuş ve icrasında temel bir rolü bulunmakla birlikte müziği çıkararak bir program oluşturuldu. Çünkü müziğe oranla, programın kendisine daha şiddetli ihtiyaç vardı. Yönetmenlikte ve ayrı şekilde oyunculukta sahip olduğu kendine özgü ustalık ve yaratıcılığı sayesinde yönetmen arkadaşımız, müziğin çıkarılmasından doğan boşluğu giderebildi. Böylelikle program müziksiz olarak icra edilecektir.

Bundan başka arzetmek istediğini. bir konu da şu;

Ebuzer programının metni ve orada ortaya konulan konular, toplumun Ebuzer'le ilgili olarak sahip bulunduğu tanıyış ve bilgiye göre -ki bunlar önemsizdir- oluşturulmamıştır; tersine burada bir yıldır vermekte olduğum İslam-bilim derslerinden bir parçadır. Tiyatro, o konulara, o dile, o kültüre, o özel terimlere ve özel imgelere göre hazırlanmıştır; bu dersler ise onun dayanağıdır.

Yani bu dersleri, İslam-bilim dersleri dönemini görmemiş biri bu programdan bir şey anlamaz ve ondan hiçbir şekilde yararlanmaz.

Çünkü bunun realist bir sanat programı ve tarihsel bir tiyatro olmadığını göreceksiniz. Tain tersine bu, oyun ve anlatımın sembolik ve remz! bir formudur. Sembolik ve remz! olarak oynanmak ya da konuşmak, onun sadece, bu sembollere ve remizlere işaret edilen konularla önceden tanışık olan dinleyicilerin işine yarayacağı anlamına gelir. Bu önsel

tanışıklılıktan yoksun olan ve o dile ve terimlere aşina olmayan biri, bundan hiçbir çıkarımında bulunamaz; üstelik bu programın sonucu onun için sıfırdır. Ancak, böyle bir kişi için bir vehim ve belirsizlik ortaya çıkabilir bunun sonunda ve zaman zaman o dili ve terimleri, gördüğü ve kendisi için anlaşılan taşıyan yaygın şekline ters olarak algılar ve kendisi için bir yanlış anlaşılma söz konusu olur. Bu yüzden, özel ve derse özgü bir konudur tanrı olarak. İslamın-biliminin bir tür okutulması, tümüyle belirgin bir Şii bakış açısıyla İslam kültürünün, görüşünün ve İslam tarihinin ortaya konulmasıdır. Bu ise bizim ekolünüzdür ve İ-İuseyniye-i İrşad'ın başlangıçtan bugüne temel tarzıdır. Sembolik olduğu için de genel için yararlanılabilir alınaydı sadece bu dershanede derse katılanların ve bu özel kültürü bu bir yıl içinde bu dersler ve notlar aracılığıyla edinenlerin işine yarar. Gelecekte tiyatro ve dini gösteri grubumuzun hazırlayıp sunacakları programlar genele hitap eder düzeyde olacağından, kullanılan dil genelin dili olacağından ve çalışma yöntemini de sembolik olmayacağından, olsa bile genel kitleye dönük bir anlatım ve aktarım gücünü taşıyacağından unutuluyun. Şu anda benim verdiğim dersönceden bu yapıdaki dersleri takip etmiş olanların dışındakiler için yararlanılabilir değildir- gibi, Ebuzer programı da özel çerçeveli bir program olacaktır. Bu yüzden siz gelecek hafta [cuma], kısa sünne ya da anlatım bakımından Ebuzer'i örnek ve anlaşılabilir için bir düşünce ortamı hazırlanmaya yönelik olma ihtimali bulunan dersimden sonra bu programı izleyebilirsiniz, diye umuyorum. Çünkü bu program, içerik ve form açısından oldukça üst düzeydedir ve genel düzeyde değildir.

Bunun benzerini başka yerlerde gönmek olanaksızdır. I-Iatta başka yerlerde tiyatro adıyla gördüklerimiz bununla taban tabana zıttır. Bu tür gösteri ve sanatın sunulması, ahlak karşıtı, insanlık karşıtı, bozuk, bozucu ve aşağılık sanatla savaşmanın en büyük ve tek eylemsel yolu durumundadır.

Çünkü bir yasa vardır; Kimileri, bir sanat ya da bir araç veya bir konu, düşmanın kötüye kullanınasında vesile olunca, onunla savaşmak için bu konuyu esas olarak hiç gündeme getirinmek gerektiğini sanmaktadırlar. Oysa tain tersine onun karşısında suskun kalıp meseleyi gündeme getirmediğirniz zanlan alanı bütünüyle düşmanın öncülüğüne ve zaferine terk etmiş oluruz. Bu konulara verilen saptırıcı rolle savaşım ve sanatı ya da edebiyatı ya da şiiri veya insanın elinde bulunan herhangi bir aracı kötüye kullanmaya karşı savaşım için bu insani araçları doğru şekliyle gecikmeden ve daha ciddi bir biçimde ortaya getirmek gerekir. Bu yolla, söz konusu kötüye kullanılaya ve bu araçlara verilen saptırıcı role karşı savaşım verilebilir. Bu yüzden İslam Peygamberi, fesat çıkarıcı, ahlak dışı, düşünce ve bilinç karşıtı ve

11138 iSLAM BiLiM

insanlık karşıtı cahiliye şiiriyle savaşmak için, kimsenin şiir söylememesini ve İslam'ın şiir adında son derece etkili bir anlatım aracından yoksun kalmasını emretmemiştir. Cahililer, aristokratlar ve kanada bağlı şairler şiiri fesat aracı kıldıkları için, bizim de şiir söylememiz onları meşru duruma getirip yaygınlaştırmamızı sağlar, denilemez.

Hatta tam tersidir. Biz şiir söylemezsek şiiri en güzel anlatım aracı ve

duygularını harekete geçirici etken olarak düşmanın tekeline vermiş,
olayı kabullenmiş oluruz. Fasit şiirle savaşım için ıslah edici şiir söylemek
gerekir.

Ahlaki, ruhi ve hatta fikri ve dini sapmaya yol açan ve dinli-insani
duyguların, eğilim ve gelişimlerin saf dışı kalmasını sağlayan tiyatroyla
savaşım için toplumda sanat gücünün, en üst düzeyinde aşkın bir dini-insani
tiyatronun gerçekleştirilmesi ve böylece düşmanın bizi bozguna
uğratmak için seçtiği silahla bozguna uğratılmasını gerekir. Bu, genel bir
yasadır. Bu yüzden, her şeyi yitirdiğimizden beri -ve şu anda hiçbir şey
yapamadığımızı görüyoruz- ve her şeyi düşman ya da düşman olmasa
da yabancı -kendi tekeline aldığından beri, bu araç, onun tekelinde olduğu
için bize kirlili görünmektedir. Kirlili görüldüğü için de cesaret edip
onu alarak yıkayıp temizlemekten ve doğru yolda seçip kullanmaktan
korkmuşuzdur. Hatta bu konunun bilincinde olan kişiler de kendi genel
ve toplumsal haysiyetlerini ve prestijlerini korumak yüzünden, toplumsal
haysiyetleri yitmemesi için böyle bir cesareti göstermeye korkmuşlardır.
Fakat biz ve siz -ki elhamdulillah bu tür haysiyetlerimiz yokbu
işini yapmalıyız.

Bugün vereceğim ders özel bir derstir. Yani bugün dünyada moda
olan ideolojik konularla tanışıklığı bulunan aydınlar ve kitap okurları
arasında oldukça yaygın olan bir konu olup az çok bilinmektedir. Yani
ideolojinin en ünlü ve en tanınmış yüzü; okumuşlar arasında on dokuzuncu
yüzyılın tarih felsefesi ve sosyalizmi. Öyle ki her okumuş kimse ortalama
olarak- Marksizmin ideolojisini ya da sosyalizmi vb. bildiğini ortaya

koymak istediğinde yedi sekiz kelimeden fazla birşey bilmez. Sadece o yedi sekiz kelimesi vardır ve artık sonunu getiremez. Bu, bu derecede genel ve belirgindir ve az çok herkesin kafasında vardır. Ben, yine bu konuyu ele alınak istiyorum. Çünkü ne yazık ki hem dersimizin esas konusudur, hem de bu ideolojinin esas konusudur. Bu konu, on dokuzuncu yüzyıl ideolojisinde toplumbilimin bilimsel felsefesi adını taşıyan tarih felsefesidir.

Fakat şunu belirtmek istiyordum; Herkesin az çok tanışık olduğu bu bilinen dersi ele alırken bu konuyla genel olarak tanışık olan sizin için yararlı olabilecek üç yeni konuyu da ele alabilirim; Birincisi, konuyu ele alma biçimini ve yargıyı delillendirme yöntemidir. Çünkü çoğunlukla bu

Ali ŞERİFTİ 439

konu bilinmektedir, ama bu konunun diyalektik çözümleme türü çoğunlukla dakik ve bilinçsel olarak bilinmemektedir; bilinenler ancak genel ve yüzeyseldir. İkincisi, bu formun [tarih felsefesinin somut formunun] eleştirisidir. Üçüncü konuya son olarak dünyada gündeme gelen ve tarih felsefesi konusunu bütünüyle değiştiren yeni ve yanlış konulan kapsarnaktadır. Şu anlamda ki kinileri bugün -yirnininci yüzyılda- aslında tarih felsefesinin anlamsız birşey olduğuna inanmaktadırlar ve yirnininci yüzyıl toplumbilimcileri, çoğunlukla, tarih felsefesini bilinçsel ve akademik çerçeveden çıkarına, bir yana bırakma ve geçediği kalmamış tarihsel bir öğretiyi olarak algılama eğilimindedirler. Onlara göre tarih felsefesi, olsa olsa henüz gusül suyu ve kefeni kurumuş; seksen ya da yüz yıl öncesininininalı olan tarihsel bir öğretimdir ve düşünsel

bir cenaze biçiminde ve klasik meseleler olarak algılanır. Bir

Kirnileri de bu ideolojiye hala vefalıdır [ki bunlar üniversite hocaları olmayıp daha çok hiziplerde yer alan ve özgür aydınlar olarak ortaya çıkan kişilerdir] ve daha çok on dokuzuncu yüzyıl tarih felsefesini esaslı olarak yeniden gözden geçirmeye eğilimindedirler. Bu konuları ders içerisinde ele alacağım, elbette çok seri olarak Çünkü ders usulünü siz biliyorsunuz ve ben de derslerin arasında belirttim. Ders notlarından birinde [şimdi hangisi olduğunu biliniyor; sanırım tevhid konusundaydı; toplumsal bilimsel altyapı olarak tevhid] tevhidi altyapı olarak ele almak isterken bu aşınmaları [ilkel kölelik, serflik, kölelik vb. aşınmaları] ele aldım. Dolayısıyla siz onları okuduğunuz için yeni yayınlanıyor olsa da artık tekrara ihtiyaç duymazsınız. Fakat burada konunun zihinsel olarak ortaya konulması bakımından, dersime başlamak için bunun planını maddeler halinde sıralayıp ardından olayın diyalektik açıklanmasına geçiyorum.

Öncelikle belirtmeliyim ki Marksizm'in tarih felsefesi dediğim zaman, söylemek istediğim, genelin ve aydınların kafasında var olan şeyden başka bir şeydir. Ben bu yanlış anlayışla hep karşılaştım ve savaş içinde oldum. Ne yazık ki kutsal inanca ve din adamlarımız arasında bulunan aynı ruh durumu, din karşıtı inancılarımızın arasında da vardır. Çünkü taassup tek bir cinstir; ister dini sıfatlı olsun, ister din karşıtı sıfatlı olsun ne fark eder Taassubun esası, kalıplaşmış biçimde düşünmekten, taşlaşmış biçimde düşünmekten, muhalifin inancına katlanan inaktan, kişisel tavır akait yerine, itikadi gerçekler yerine geçmekten,

mukallit olıktan, İ~endi itikadi esaslarını bir nebze olsun yeniden ele alma olanağına sahip olııktan ve kinı seye inancını açıklına fırsatı verinemelden ibarettir. Örneğın kinileri, bir kişinin tipine bakıp onu çok da ınukaddes vs. bir kişi olarak göremeyince, İslanlı konularda görüş belirtme hakkını ona verınezler ve ona gündenle gelen

440 İSLAM BİLİM

her türlü dini konuyu bize sor da sana anlatalım, sen git onlara anlat, derler. Bunu diyenlerin hiçbir bilgilerinin bulunmaması önemli değildir. Dış görünüşleri, bütün boyutlarıyla İslam iddiasında bulunmak için yeterlidir, okumasa da birşey değışınez.

Ben, Adem kıssası ve onun felsefesi konusundaki 'yasak meyve'yi [ki karmaşıktır ve yedinci derste buna seri olarak değınmiştım] ilim diye değerlendirdim. Son zamanda bir dergide biri, Falanca, yasak meyveyi ilim ya da basiret olarak tanımlamış, siz ne diyorsunuz diye sormuş. Sonra onlar da tuhaf yaygaralar koparmışlar ve saldırılar başlamıştır; Bu konuları uzınanlarıyla, yani bizlerle ele alsaydınız yasak meyveye basiret deme yanıışına düşmezsiniz ve Kur' an ayetini Tevrat gibi tefsir etmezsiniz. Yasak nı.eyvenin basiret olduğunu söyleyenler, ilim ve hasirete karşı olan ve bu yolla ilmin yasak olduğunu söyleyen ortaçağ keşışleridir.

O, biz ortaçağ dediğimiz zaman on ikinci, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci yüzyılları kastettiğimizi, Tevrat dediğimiz zarhanda Hz. Musa zamanına ait Tevrat'ı kastettiğimizi anlayamış. Bu ikisinin esas olarak birbiriyle bağlantısı yoktur. Tevrat'ta -hatta tahrif edilmiş Tevrat' ta- söz konusu olan yasak meyve tefsiri, İ-Iz. İsa' dan önceki

Yahudilerle ilgilidir. Belirttiğinliz ortaçağ ise İsa' dan sonraki onuncu, on birinci, on ikinci yüzyıllardır. Güzel; bu ikisini birbiriyle karıştırdılar, önemli değil. Oldukça önemli olan inesele, tuhaf bir şiddet ve kesinlikle, yasak meyveyi basiret olarak değerlendiren herkesin, bütün

İslam'ın tersine ve kaynakların ve ölçütlerin tersine konuşmuş olduğunu söylemesidir. Yasak meyve, ilim ve basiret değil, heva ve hevestir.

Neden dolayı Yasak olduğundan dolayı. Sonra o, akll delil bakını.

ından -çünkü meyvenin yasak olduğunu söylemiştim- yasak olan şeyin

kesinlikle kötü olduğunu düşünmüştür [Mesela biri Haceru'lEsved'i

yerinden alıp eve götürmek yasaktır dese, bu durumda I-laceru'l-

Esved'in kötü bir şey olduğu anlaşılır; Çünkü bu amel yasaklanmıştır].

Yemek yasaklanmıştır, meyve kötü olduğundan değildir bu.

Ayrıca, yasaklanmıştır, ne anlama gelir Bunları kendi zihnimize kıyaslamamız

ve yetersiz aklımıza dayanmamamız gerekir; tersine ölçütlere

göre konuşmamız gerekir. Ben, ölçütlere göre konuşmak gerektiğini

söyleyince yaygara kopmuştur; Böyle bir söz sarfeden kişi, İslam'ın tüm

kaynaklarının, İslam esaslarının, Ehl-i Beyt'in, İslami tefsirlerin ve

Kur'an ın netninin tersine konuşmuştur; Adam gel~p Kur'an'ını.ızı Tevrat'

a bakarak açıklamış ve ona ortaçağ kafasıyla anlam vermiştir, denilmiştir.

Ben gerçekten çok memnun oldum [Beyazid-i Bistaini'nin deyişiyile,

ne mutlu o millete ki gayrimüslimi ben olayım]. Onlar ve o der-

Dinler tarihinin yedinci dersi kastedilmektedir. Toplu eserler, no 14.

~~~ ŞERİ~Ti 441

gi beni bir ortaçağ insanı olarak ve ortaçağ keşiflerinin ve ortaçağ ruhanilik

kurumunun ithamıyla itham edilmiş biri olarak saldırısına hedef
almıştır. Elhaindülillah çok menî.nun oldum. Çünkü beyin.izin kafasında
aydın olınak, bilinçlilik, ilerilik ve modernizm o denli ilerlemiş ki
yeni tahsiliiierden biri olan ben, geri kalmışlıkla, kalıplaşmışlıkla, din!
taassupla, ortaçağlı olın.akla suçlanıyorum. Bu, toplum için elbette büyük
bir inüjdedir! Fakat mesele şu; Bütün tefsirlere baktığımızda istisnasız
olarak [Şii ve Sünni tefsirler, özellikle Şii tefsirler, hepsinden çok
da herkesin elinin altında bulunan Tefsir-i Safi] hasiret ve ilim olarak
anlın vermişlerdir. Bundan da öte bütün Ehl-i Beyt imamları yasak
meyveye bası·et, ilin ve ilham anlını vermişlerdir. Tefsir-i Safi şöyle
yazar; Bazı tevil ehli bunun haset ve heva olduğunu söylemişlerdir.
[Tevil ehli bu şekilde işkembeden atan ve akıllarına geldiği gibi anlın
veren kimselerdir. Onlardan bazıları yasak meyvenin haset ve heva
olduğunu söylemişlerdir] Fakat istisnasız bütün Şia inamları -Safi Tefsiri'
nde var- yasak meyvenin bilinç ve basiret, hayır ve şerrin bilgisi,
hatta ilah! bilgi ve hatta Muhammed! nur olduğunu söylemişlerdir ki
bunlar, bu meyvenin çeşitli anlamlandır. Niçin yasaklandığı ve bu yasaklanışla
anlınların nasıl uyuştuğu üzerinde oturup düşünmek, çözmek
ve anlamak gerekir. Yine anlayamazsak, anlamadığınızı söylemeli
ve gidip anlınalıyız.

Bu, başka bir konudur. Olayın ne hale geldiği görülüyor; Bir kişi,
sadece dış görünüşü ve resmi tipi hatırına hiçbir tefsire bakmadan, tek
bir kitaba bile başvunnadan, resinen bütün İslam'ın ağzından, saygın
bir ilmi topluluğun ağzından beni ya da benim gibi birini hırpalanmaktadır.

Hem de bütün İslam! bilgi ve bilimlerin, Ehl-i Beyt'in ve Ehl-i Beyt kültürünün adını kullanarak, bunları bilineden konuştuğun diye beni suçlamaktadır. Oysa tam tersine ben, bütün Şii rivayetlere ve genel anlamda bütün Şia ve İslam kaynaklarına dayanarak konuştum. Bunları yazan biri, herkesin elinin altında bulunan bir tefsire bakmış, hiç kuşku duymadan, kesin bir yargıyla bana saldırmıştır. Tip ve form meselesi. Pekala. Belirttiğini konu, kitaba ilişkin konudur. Derginin eleştirisini inceleyiniz, tefsirlerden birine de bakınız [Farsça ya da Arapça fark etmez]. Sonra ne söylemekte olduğunuzu anlarsınız. Bunlar nazar! vs. bir tartışma değil.

İnsan, taın olarak ayın duruşunu din karşıtı aydının taassubunda da görür. Adanın biri gelir, örneğin üç tane Farsça makale -bilimcinin kimin tercümesini okur. Benim uzmanlık alanının bu olduğunu, yıllardır ders verdiğini, bu alanda tahsil gördüğünü, araştırmalar yaptığını, bu konular içinde büyüdüğünü, liseden beri bu konuların içinde olduğumu ve hülasa bu konuyu artık ezberlediğimi, somut da bilimsel ve resmi! ola442

iSLAM Bilim

rak gidip medrese talebesi gibi öğrenimini gördüğümü bildiği halde kendisi daha yeni yeni birkaç makale okumuşken, sırf ben dindar olduğum, tipim dinli bir tip olduğum, kendisi ise dindar bir tip olmadığı için, ben Marksist olmadığım, kendisi ise inanç bakımından kendisini Marksist olarak gördüğü için bu ideolojiyle ilgili olarak görüş belirtme hakkını bana vermemektedir. Oysa ben, doğrudan doğruya asıl kaynaklardan yararlanırken, kendisi son zamanlarda yayımlanan Farsça bir dergide

yer alan üçüncü el bir tercünl eye dayanmaktadır. Fakat o Marksist olduğu,
bense Marksist olmadığım için, anlanlardan, bilinçsiz olarak, kaynaklara
başvurıdan [zaten başvuramaz] o ideolojinin ağızından ve ona
bağılı konuların adını kullanarak bana karşı kesin hükümler çıkarnla
hakkını kendisine vermektedir. Sonra da bana ve benzerlerime, sırf
inanç bakımından Marksist almadığımız ve o öğreti dizgesine ve on dokuzuncu
yüzyıl Marksizm' ine inanmadığımız için, sorgusuz sualsiz, sırf
bu yüzden [özellikle dindar olma gibi daha kötü bir suçunl uz da olduğu
için!] görüş belirtne hakkı vermemektedir. Oysa resını bakımdan ben,
bu işin uzınanıynl, o ise bu işi inceleyecek durumda bile değıl. İşte bu
aynı taassuptur. Bir şeye inanmakla o şeyi tanımayı birbirine karıştınyorlar.
Sanıyorlar ki bir şeye inanan herkes, dolayısıyla o şeyi iyi tanıyabilir;
O gruba, o toplunla ve o millete mensup olduğu için de dolayısıyla
onun uzınanıdır.17s Taassubun özelliklerinden biri bir öğretiye inandığın
zanlan, ona karşı olan en küçük bir görüşü bile duynla iznini kendime
vermemendir. Ne yazık ki bu iki mutaassıp kutup arasında orta
grup henüz şekillennlemiştir ve henüz değışim ve hareket halindedir.
Kendisini hızla gösterineye başlamış, özgür ve gerçeğı arayan bir düşünceyi,
dayatılınış kalıplardan kurtulup doğruluğı ve gerçeğı seçinek
isteyen düşünceyi oluşturınak ve konular üzerinde düşünüp akletme ve
onları irdeleyip çözümlene yeteneğii li, kendisini doğru anıayıp düzeltine
yeteneğini gerçekleştirmek için gerekli belirtileri sergileneye başlamışsa
da bütün bilınsel konular, taşlaşmış durumdaki yeni ya da eski
kalıplar haline gelmiş ve bozulmuştur.

Çünkü hem Marksizm ideolojisinde tarih felsefesi temel bir konudur

178 Hatta kimi üniversitelerimiz de bu yanlışları yapmaktadırlar.

Amerika'dan ya da İngiltere'den ya da Fransa'dan gelmiş herkesin, oradayken manav bile olsa burada üniversite hocalığı yapabileceğini, Fransız ya da İngiliz edebiyatı dersleri verebileceğini sanmaktadırlar.

Sonra üniversitede, uzmanlığı sadece ve sadece orada doğmak ve bir İranlının karısı olmak olan, başkaca

hiçbir şey bilmeyen bir hanım, Fransızca ya da İngilizce dersi vermektedir. Shakespeare'in, Anatale

France'ın, Pascal'ın ve Descartes'ın yazılarını irdeleyip çözümlemesi için ona vermektedirler. Bu zavallının

kulağına bunlardan hiçbiri daha önce çalınmamıştır. Bu, hepimizin yapmakta olduğu bir yanıştır. Bir yerin

halkından olmak ya da bir gruba müntesip olmak veya bir öğretiye inanıyor olmak bilimsel uzmanlıkla

karıştırılmaktadır. Genellikle herkes -hem dini taassubu bulunan kimse, hem de din karşıtı taassubu bulunan

kimse- bu ikisine karşı vehme kapılmaktadır.

All ŞERiATi Q413

[söylediğin] gibi Marx'ın kendisi ideolojisinin olmadığına, öğretisinin

toplumbiliin olmadığına, insanbiliin olmadığına, ideoloji olmadığına,

felsefe olmadığına, din olmadığına, din karşıtlığı olmadığına, ancak öğretisinin

bir tarih felsefesi olduğuna inanır] hem de esas olarak İslam-bilim

alanındaki dersİlniz tarih felsefesine gelip dayanmıştır ve ben, aslında

İslam'ın kendisinin, özellikle Şii boyutunda bir tür belirgin tarih felsefesinin

bulduğuna, yani İslam'la ilgili Şii çıkarım ve görüşünün tam anlamıyla

forın kazanmış, tam anlamıyla dakik ve belirgin -ki resmedilebilir-

bir tarih felsefesinin bulunduğuna inanıyorsunuz. Aslında Şianın inanç

temeli, kendine özgü bir tarih felsefesi ve belirgin, cebri ve kaçınılmaz bir tarihsel gidiştir. Buradan yola çıkarak esas tarih felsefesi öğretilerini ele almalıyız. Hem tarih felsefesi, daha önce belirttiğın gibi, genelin zihninde yüzeysel de olsa gündemde olduğundan, hem de yeni toplum-bilimin tarih felsefesini neredeyse kesin olarak akademik eğitimin-öğretimin sahnesinden uzaklaştırınakta olduğundan, aynı şekilde, üniversitelerde gücünü yitirmesine karşın, tarih felsefesinin hala Doğu ve Batı' daki toplumsal çalışına ve savaşıniarda temel, canlı ve fiili rolünün bulunduğundan hareketle tarih felsefesinin, özellikle diyalektik bakış ve metotla dakik, doğru ve açık olarak ele alınması zorunludur. Ben bunu, daha çok, diyalektik bir bakış ve çıkarımın tarihi nasıl irdeleyip çözümlediğini göstermek amacıyla ortaya koyuyorum. Bu yüzden siz daha çok, toplumsal ya da tarihsel konuları diyalektik olarak irdeleyip çözümlemenin ne olduğuna dikkat etmelisiniz aslında. Bu başlıbaşına bir derstir ve asıl dersten daha genel ve daha yaygın olup başka konular için de kullanılabilir durumdadır. Belirttiğirn gibi yarı aydın taassubundald inançlardan biri -ki bu büyük ve genel bir yanılgı olup ben hep bu işle boğuşmaktayınl, ama o bunu kabul edemez; çünkü ben Marksist değilim, o ise Marksist- şudur; Ben, Siz daha aydın ve daha doğrusunuz, aına şu kitapta onun kendisi ve kalemi şu cümleyi yaznış ve sen benim karşınında değilsin ki kendinin anladığını, benimse anlanladığını söyleyesin. Çünkü ben n1 etnin kendisinden naklediyormın ve kaynağı gösteriyorum. Böylece senin yanlışını düzeltiyorum. Kendi aklınla ve ideolojiiine değil, senin aklına ve ideolojine dayanıyorum. Bu yanlış, bilimsel bir yanlıştır, teorik bir yanlış

değildir. dediğimde o, bu ikisini birbiriyle karıştırır.

Kinlileri derler ki örneğin nasıl oluyor da onca büyüklüğüne karşın

falanca üstat ya da falanca bilim adamı anlaşıyor da sen anlıyorsun

Öncelikle inesele, Sen anladın. ineselesi değildir. Bir konuyu sıradan

bir insanın anlaşılması ve bir dehanın anlaşılması mümkündür. Bu sonuç

bir şeydir. Böyle alınsa insanlardan hiçbirinin hakkı olmaz ve bütün

insanlar dünyada birkaç dahinin mukallidi olmak ve akıllarını bir yana

444 İSLAM BİLİM

bırakmak durumunda kalırlar.

İkincisi, bu konu fizyolojiyle ilgili bir konudur. Örneğin kalbin, duygularda

ve eğilimlerde hiçbir rolünün bulunmadığını söyleyen bir tabip

var diyelim [İ--İeni. de tabip, hem de bu Tahran Üniversitesi'nden mezun

olup resmen doktor olmuştur.] Bense bu alanda bir hiç olan ve tedaviden

de anlamayan biri olarak diyorum ki hayır bayının -örneğin- yeni bir

görüş var; kalbin her şeyin merkezi olduğunu söyleyen eski görüş değil,

yeni görüş. Bu görüş, kalbin insani duygularda rolünün bulunduğunu

söylüyor. Bundan sonra bir dinleyici diyor ki; Nasıl oluyor da bir doktor

olan bu kişi böyle bir laf edebiliyor da bir doktor olmadığın halde sen

onun söylediklerini kabul etmiyor, görüşünü reddediyorsun Diyorum

ki; Ben burada aktarıcıyım. Ben onun karşısında kendi görüşümü söylersem

bu yanlıştır; çünkü bu iş bilimsel ve teknik bir iştir ve kişisel görüş

belirtip, 'Benim anlayışına uymadı.' [Senin anlayışın yanılıyor] demek

olmaz. Burada ben görüş belirtirken karşındakinden büyük bir tabip olan

birine dayanıyorum. Örneğin bu -diyelim ki J. Lock- kalbin duygular üzerinde

hiçbir rolünün bulunmadığını söylediğinde, ben diyorum ki, 'Tıp alanında iki Nobel ödülü almış bulunan ve fizyoloji de bilen Alexis Carrel, kalbin rolü bulunduğunu yazıyor.' O, kabul etmek zorundadır. Benim bu sözü söyleme hakkım var. Bu sözü ben söylemiyorum, Carrel söylüyor; ben ondan aktarıyorum. Bu şekilde başka bir dehaya ve bilimsel bir uzmanı dayanarak başka bir uzmanı oluştulayıp eleştirmeye, kendisi uzman alınasa da, herkesin hakkı vardır. Bu, kişisel görüş belirtmekten başka birşeydir ve ikisini birbirinden ayırmak gerekir.

Tarih felsefesi dediği zaman, önce ilkel komün, sonra kölelik, toprağa bağlı kölelik, feodalizm, burjuvazi dönemlerinin bulunuşu anlamında, topluca Marksizm'in tarih felsefesini oluşturan çeşitli aşamalardaki tarihin bu hareketinin dünyanın ve insanlığın tarih felsefesi olduğunu sanmaktadır.

Oysa yazan kendisi ve bu tarih felsefesinin kurucusu, bunun Batı'daki toplumsal değişimlerin tarih felsefesi olduğuna inanmaktadır. Bu tamamlayıcılar Engels' in kendisine ait olup mutlak tarih felsefesi değildir.

Tam tersine Batı toplumunun başlangıçtan bugüne dek olan toplumsal değişimlerinin tarih felsefesidir. Doğu'ya vardığında Engels, Doğu toplumunun seyrini ortaya koymak için yeni bir inceleme ve araştırmaya ihtiyaç bulunduğunu belirtir. Çünkü Doğu toplumu, Batı'nın uğradığı toplumsal değişimlerde geçtiği aşamalardan geçmemiştir.

Ben, ideolojiye inanan aydınlarca ortaya konulmuş gülünç çabalar gördüm; Söz konusu aydınlar, insanlık tarihinin felsefesinin kalıbını oluşturduğunu, bütün toplumlara egemen olduğunu ve uyduğunu sandıkları Marksizm'in tarih felsefesi kalıbını alıp kendi toplumlarını

zaman içerisinde, başka değişimi. lere ait bu hazır kalıplara döknleye çaAli

ŞERiATi 445

balanuşlardır. Bayun, istediğin kadar çabalasan da, ölesiye uğraşsan

da bu bölgede sertlik yoktur. dediınse de o yine de türetinek istedi.

Tarih felsefesinde olduğu şekliyle burada feodalilenin tanımını yoktur ve

söz konusu tarih felsefesine uyarlanır gibi değildir. Burada başka bir ad

verilmesi gereken kendine özgü bir üretimin biçimi ve kendine özgü bir

toplumsal sistemin vardır. Hatta dışsal biçimi açısından da [içerikten, psikolojiden

ve kültürden ayrı olarak] farklıdır. Batı burjuvazisiyle İran

burjuvazisi -örneğin- Türkiye ya da İslam ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri

burjuvası arasında fark olup iki ayrı burjuva sınıfı söz konusudur ve

şekil olarak benzer olsa da içerik olarak bu iki sınıf birbirinden farklıdır.

İdeolojik, düşünsel ve kültürel içeriği, dili ve toplumsal davranışı farklıdır.

Feodalitede, serflikte ve hatta kölelikte Batı'nın toplumsal sistemiyle

Doğu'nunki arasında fark vardır. Bu yüzden bir aydın gerçekten bilimsel

anlamında Marksist ise kendi doğulu toplumunun değişimi için, diyalektik

bir bakışla yeni bir tarih felsefesi keşfetmelidir. Onun diyalektik

bakış açısıyla Batı toplumunun değişimini seyrini başlangıcından kendi

çağına dek araştırıp o aşınalan, kendi deyişiyile düzenlemesinden ya

da keşfetmesinden hareketle, gerçekten bilimsel bir Marksist ve

diyalektisyen olan Doğulu aydın aynı nüshaları ve aynı kalıpları kendi

toplumunda uygulamakla başarılı olamaz ve gerçeklikleri inceltip kalınlaştırarak,

bozup yontarak ve çoğaltıp azaltarak bu kalıplara dökemez

ve onları saptırırız. Bunu yapan, doğru bir taklitçi değil, kör bir

taklitçidir. Basiretli ve bilimsel taklitçi, onun metodunu alıp Doğu toplumunun altyapıda ve üstyapıda geçirdiği toplumsal değişimleri, diyalektik çelişki, tarihin diyalektik hareketi ve tarihin belirleyiciliği esaslarına göre yeniden ortaya koyan ve sonuç olarak Marx'ın sunduğu tarih felsefesinden farklı olan bir tarih felsefesine ulaşan kişidir. Ancak bunu yaparken onun yöntemi bilimsel açıdan Marksist bir yöntemdir. Fakat Batı'yı nasıl taklit ediyorsak, aynı şekilde bizim aydınlarımızın da Batı'da bulunan ideolojileri -sol ya da sağ fark etmez- olduğu gibi taklit ettiklerini, yani tavır olarak, yöntem olarak, bilimsel metot ve bakış olarak değil de şekil bakımından taklit ettiklerini görüyoruz. Bu yüzden, şekil olarak taklit ettiğimizde hem üretimde, hem de düşüncede hep tüketici olarak kalırız. Fakat yöntem olarak taklit ettiğiniz zaman, kısa bir süre sonra, taklit düzeyinden, taklit ve tüketimi aşmasından kurtulur ve kendimiz düşünce ve iktisat bakımından üretici duruma geliriz. Marksizm'in tarih felsefesinin Batı açısından ortaya koyduğu aşamaların birincisi ilkel komün aşaması, ikincisi kölelik aşaması, üçüncüsü

iSLAM BiLiM

dördüncüsü serflik aşaması, dördüncüsü feodalite yada feodalizm aşaması, beşincisi burjuvazi aşaması, altıncısı ise kapitalizm aşamasıdır.

Burada küçük bir açıklama yapayım; Burjuvaziyle kapitalizm arasında dakik bir sınır yoktur. Burjuvazi, paranın mübadele edildiği, paranın kullanılmaya başlandığı ve feodalite döneminde egemen olan malın mal ile mübadelesinin, malın parayla mübadelesine dönüştüğü aşamadan başlar. Dolayısıyla bu, para gelince burjuvazi de geldi, demektir.

Bunun dışsal biçimiye şehir hayatının başlaması ve aynı şekilde

tarım ürünleri karşısında el ürünlerinin pazarda yer almasıdır.

Feodalite ürünlerinin sembolü olan buğdayın üretilip satılması karşısında,

biri çıkıp halı dokuyup sattığı zaman burjuvazi başlamıştır. Burada

burjuvazi başlar. Sonra klasik burjuvazi vardır bir de. Klasik burjuvazi,

pazar burjuvazisidir. Para dediğimiz zaman, ister tarım ürünlerinin

şehre getirilip şekil değişikliğine uğratılarak satıldığı ve ticaret

yapıldığı pazar olsun, ister malların ve temel maddelerin satıldığı pazar

olsun fark etmez. Burjuvazi, her iki şekilde de pazar burjuvazisidir

ve buna klasik burjuvazi adı verilir. Bizim de şimdi, çok eski çağlardan

beri klasik burjuvazimiz vardır. Modern burjuvaziye sanayi burjuvazisidir,

yani el işinin yavaş yavaş iktisadi hayattan çekilip yerini makine

işine bıraktığı burjuvazidir.

Elbette her sanatta ve zanaatte hem elin hem de araç gerecin işin

içinde olduğunu görüyoruz. Ancak makine ne zaman başlamıştır

oluşmaya Üretimde araç gerecin rolü elin rolünden daha fazla olmaya

başlayınca burada makine işin içine girer ve artık araç gerecin adı

makinedir. Kürek ele bağlıdır, balyoz ele bağlıdır; aynı şekilde el değirmeni

ya da orak ele bağlıdır. Fakat değirmen-1en ortaya çıktığında, değirmende

ve özellikle el değirmeninde el işin içinde olmakla birlikte

buğdayın un haline getirilmesinde araç gerecin rolü değirmencinin eli-nin

rolünden daha fazladır. Burada ilkel makine işe karışmıştır. Bu makine

geliştikçe esas olarak el bir yana itilir ve işçi, el olarak değil bakış

olarak söz konusudur artık İşte burada işçi, makinenin yanında, işçi

değil, kontrol edicidir. Yani gözü elinden daha çok çalışmaktadır. Burada bütün işi n-1akinenin yaptığını görüyoruz. Makine buluş bile yapmaktadır. Yani insan zihninin yapmakta olduğu işlerden birçoğunu şimdi makine yapmaktadır ve insan makineden dışlanmakta ve gün geçtikçe makine insana ihtiyaç duymaz duruma gelmektedir. Böylece insan, çok uzaktan kontrol edici bir hal almaktadır. Böylelikle makinenin insana ihtiyacı kalmamakta ve sonunda makine tam anlamıyla otomasyon dönemi olan bir döneme doğru gitmektedir. Otomasyon dönemi, makinenin kendi kendine çalıştığı, insanın üretimde hiçbir rolünün kalmadığı ve makinenin son derece ilerlediği dönemdir. Bunun üst

All ŞERiATi 4147

aşaması elektrondur.179 Bu, n1akinenin doruk noktada olduğu dönemdir. Fakat burjuvazi ile kapitalizmin ayrılış dönemi o kadar belirgin olmayıp kimileri kapitalizm ile burjuvaziyi tek dönem olarak görmektedirler; yani kapitaliznü burjuvazi düzeninin tekâmül etmiş dönemi olarak kabul etmektedirler ama kimileri de aradaki farkı belirginleştirmek istemektedirler [benim görüşümce de belgindir]. Ben de bu ikinci görüşe inanmaktayım. Bu ikinci görüş şudur; Klasik şekliyle burjuvazi, şehir hayatına ve el emeğine dayalıdır. Öyleyse bu dönemde burjuvazinin tanımı şöyledir; Burjuva, para alış verişi esasına dayalı ve el emeğiyle üretim altyapısına sahip olup şehirde ya da şehir benzeri yerlerde yaşayan orta sınıftır. Bu sınıfın toplumsal rolü, üretim ve tüketim arasında aracılık rolüdür. Oysa modern burjuvada, burjuvanın aracılık rolü değiştirilmiştir. Şu anlamda ki klasik burjuvazi, bir yerden malı

üreticinin elinden alıp, hiç müdahalede bulunmadan onu tüketiciye ulaştırır. Meyveyi bahçeden getirir, pazarda satar; ona hiç müdahale etmez. Buğdayı alıp halka verir, meyveyi alıp halka verir, insanlar için kumaş getirir. Tacirdir ve tacirin mala bir müdahalesi yoktur. Bu, klasik burjuvazidir. Modern burjuvazide burjuva, üreticiden alıp tüketiciye sunduğu mala müdahalede bulunur. Şöyle ki, modern burjuva, tüketim maddesini, hammadde halinden kullanılabilir madde haline dönüştürür. Böylece yün ya da boyayı alıcıya ve tüketiciye vermek için satın almaz; tersine yünü ve boyayı alıp halı fabrikasına getirir ve orada bunları halı haline dönüştürür, ardından da tüketiciye sunar. Dolayısıyla halı, hammadde üretimiyle üretilmiş malın tüketimi arasında yer alan basamakta burjuvazi şekil değişimine uğratılmış yün ve boyadan ibarettir. Buna göre, klasik burjuvazinin bir ticaret burjuvazisi, modern burjuvazinin ise bir üretim burjuvazisi olduğunu söyleyebiliriz. Mal üzerinde değişiklik yaptığı, değişiklik yapmak için de araç gerecinin bulunduğu ve değişiklik yapmayı istediği için bu üretim burju-

179 Bu, bazı filozofların ve İranlı Sadık Hidayet gibi karamsar kimselerin deyişiyle insanlığın nihai bedbahtlık dönemidir. Sadık Hidayet'in, öteki yazılarının tersine, oldukça olumlu bir yazısı vardır. Nihai olarak onun şiddetli bir tarihsel karamsarlığı bulunmakla birlikte, makinenin tehlikesini, daha bu tür konular gündemde değilken iyi tahmin etmesi bakımından olumludur. Onun bu yazısı, 'Sin Lam Kat Lam' adını taşımakta olup çok ünlü bir yazı olduğu ve sofranıza getirilen 'Arabistanlı Lawrence' filminde [onunla savaşmanın en güzel yolu asla ondan söz etmememizdir. insanın filmin adını ve bunları anması hiç iyi değil.] Lawrence'ın,

bir

bedevi kabile reisi rolünü oynayan Antony Quin'e şöyle dediğini görüyoruz Siz hepiniz Osmanlılar karşısında

birlik almalısınız. Neden Osmanlılar size egemen olsunlar Siz gelin, bizim elimizin altında özgür

olun. Bütün Arap birlik olmalıdır. Kabile reisi der Kim Cevap verir Bütün Arap. Der ki Bizde Arap

yok. Beni Teym orada, BenT Gıfar'ı biliriz, BenT Gatfan'ı biliriz, Beni Hazlan'ı biliriz. Benim kendim de BenT

Kuba'danım. Fakat Arabın kim olduğunu bilmiyorum. Burada hiç Arap yok. Ben, bu ülkenin her yanını,

bütün kabileleri tanırım, ama onlarda Arap yok. Anlaşıyor ki Arap kabileleri var, ama Arap milleti yok.

448 İSLAM BİLİM

vazisinin iki şeye ihtiyacı vardır; Sermaye ve teknik. Oysa ticaret burjuvazisinin

bunlara ihtiyacı yoktu; onun tek ihtiyacı itibardı. 1 so

Üretici burjuvazinin sermaye ve tekniğe ihtiyacı vardır. Çünkü üretici,

hammaddeyi satın almalıdır. Ham madde, ilk şeklinden ve cinsinden

değişime uğrar. Hammadde, örneğin, taş veren maden ocağından

ibarettir. O, bu maddenin imtiyazını almalıdır ve taşı satın almalıdır.

Sonra bu taşı işleyip tüketiciye bir traş makinesi, bir tükenmez kalem

ve bir otomobil olarak vermelidir. Böylece hammaddeyi apayrı bir hale

sokmuştur. Burada onun tekniğe ve sermayeye ihtiyacı vardır.

Şimdi burjuvazinin, kapitalizme dönüşüm seyrine bakınız; Burjuvanın

değiştirici rolü [ki bu iki kutbun ortasındadır] karmaşılaştıkça,

esasiaştıkça ve derinleştikçe daha çok sermaye ve tekniğe ihtiyacı olmaktadır

ve aynı şekilde de toplumsal rolü de daha çok güçlenmektedir.

Önce ne iş yapıyordu Önce, karpuzları şuraya getiriyordu

ve örneğin iyilerini orta hallilerinden ve kötülerinden ayırıyordu.

Bu, onun iş üzerindeki tek rolü ve müdahalesiydi. Fakat şimdi maden taşını bir otomobil şeklinde ya da bir radyo şeklinde tüketiciye sunmaktadır.

Rolü, temel bir rol olup hammadde üreticisinin rolünden de daha fazladır. Dolayısıyla daha güçlü duruma gelmekte ve toplum onun çevresinde dönmektedir. O, toplumun üretim sisteminin temel bir kutbu olmaktadır; Hem tüketicinin kutbu, hem üreticinin kutbu. İki yan kutup bu ana kutba bağlıdır. İşte burada, burjuvazi müzaffer olmuş, işte burada b1.Jrjuvazi düzeni oluşmuştur.

Hemen şu açıklamayı yapayım; Bir toplumda burjuvazi düzeninin oluştuğunu söylediğimizde, bir toplumun burjuvazi olduğunu söylediğimizde ve burjuva sınıfının ortaya çıktığını söylediğimizde, bu, burjuvanın varlık kazandığı anlamına gelmez. Çünkü feodalitenin en geri aşamalarında ve hatta kölelik döneminde bile burjuva vardı, ama burjuvazi yoktu. Öyle ki hala oldukça geri bir feodalite aşamasında yaşayan [burjuvazi aşamasına bile erişmemişler, nereden erişsin sanayi aşamasına] en geri kalmış ülkelerde sanayi proleteri vardır, ama proleter sınıfı henüz yoktur. Bu iki gerçekliği birbirinden ayırmamak, üçüncü dünya ülkelerinde, aydınların rollerinde birçok yanlış hareketleri ve sapmaları doğurmuştur. Bu yüzden, işçiyi sanayi işçisi gibi gösterdikleri her yerde sanayi sınıfının, sanayi aşamasının, sermayedarlık aşamasının ve sanayi proleterya sınıfının oluştuğunu hayal ettiler ve toplumda, bir

180 itibar da, onun mukaddes ve mürnin bir insan olduğunu, sonuçta da Tanrı adamı olduğunu insanların

anlamalarından ibarettir. O, hep cemaatin ön safında namaza durur, onu herkes görür. Öyleyse onun karşılıksız çekinin bile karşılığı vardır! O, itibar aramaktadır, velev ki sermayesi olmasın. O kadar ki

üretici

ve hammadde sahibi, ona yüz bin tümenlik ürününü verebilir ve o da satın almaksızın, orada ya da uzak bir

yerde bulunan -fark etmez- tüketici kutbuna bu ürünü verir. Böylelikle ticaret yapmış malı tüketiciye satmış olur.

Sadece bir ticaret hakkı alır. Genellikle % 500, % 700 ve % 800 satış hakkı alır!

All ŞERiATi 449

aydının sermayedarlık düzeninde, ileri bir sanayi toplumunda -ki orada sanayi işçisi sınıfı ortaya çıkmıştır- aynaması gereken rolü oynamaya başladılar. Bu yüzden yanılığa düşmüş ve başarılı olamamışlardır. Bir toplumun doğru tahlil ve tecziyesi, doğru toplumu tahlil etmemiz anlamına gelir, yoksa başka toplumların aydınlarının doğru tahlillerini burada taklit etmemiz anlamına gelmez.

Şu anlamda ki çok geri kalmış bir ülkede -örneğin- bir maden ocağının, bir kaynağın ortaya çıkması, bir sanayi noktasının, tam anlamıyla modern ve çok ileri bir sanayi grubunun dünyanın en modern sanayisi düzeyinde, o geri kalmış çölde baş göstermesi ve kendi kendine orada bir sanayi işçisi grubunun da oluşması mümkündür. Bu durumda işçi grubu oluşmuş, işçi sınıfı henüz oluşmamıştır. Sınıf, kendi varlığını, toplum gövdesinin bütününe kaplayan bir katınan şeklinde duyurduğurıda ortaya çıkmış olur. Aynı şekilde, toplumun da kendisine özgü kültür ve dilini oluşturduğu zaman sınıf ortaya çıkmış olur. Yine, sınıf duygusu kendisinde oluştuğu zaman sınıf ortaya çıkmış demektir. Bu üçü, sınıfın varlığının ipuçlarıdır. Fakat grup her zaman vardır. Toplumsal sınıf, bireylerden ve gruptan ayrı birşeydir ya da kendine özgü bir olgudur. Sınıfın oluşması için ilk önce toplumun bütün gövdesini kaplamış olması ve kendi varlığını, toplumun

her yanında belirgin bir katman olarak duyurmuş olması gerekir.

İkinci olarak, kendisine özgü dilini, kültürünü, toplumsal tavrını, ahlakını, değerlerini, beğenisini, estetik anlayışını, eğilimlerini, duygularını, bakışını, dünya görüşünü ve ruhunu toplum bütününde ortaya koymalıdır.

Üçüncü olarak da sınıf duygusunu kazandığı zaman ortaya çıkar sınıf. Bu tanımları millet için de kabul edebiliriz.

Millet, bir toplumun bireylerinden bir bölümünün ortak kültüre, dile ve tarihe sahip oldukları zaman değil, bu bölümde milli duygu oluştuğu zaman vücut bulmuştur. Bu yüzden, Profesör Berk, Arap milletinin [elbette geçmişte değil, son dönemlerde] İsrail'in oluşmasıyla vücut bulduğunu söyler. Dışardan ve Arap milletini ve bu milletin hakkını yok sayan düşman tarafından gelen bu darbe, ona aleinde mevcut olan bir gerçeklik olarak kendi varlığını fark ettirdi ve dolayısıyla millet oluştu; yoksa Araplar her zaman vardılar.181

181 Oldukça başarılı ve çok garazkar bir film olup sömürünün ve siyonizmin en kirli rolünün en ustalıkla dile ve

en üstün anlatım ve teknikle sunulduğu ve soframıza getirilen 'Arabistanlı Lawrence' filminde [onunla savaşmanın

en güzel yolu asla ondan söz etmememizdir. insanın filmin adını ve bunları anması hiç iyi değil.] Lawrence'ın,

bir bedevi kabile reisi rolünü oynayan Antony Quinn'e şöyle dediğini görüyoruz Siz hepiniz Osmanlılar

karşısında birlik olmalısınız. Neden Osmanlılar size egemen olsunlar Siz gelin, bizim elimizin altında özgür

olun. Bütün Arap birlik olmalıdır Kabile reisi der Kim Cevap verir Bütün Arap. Der ki Bizde Arap yok. Beni

Teym orada, Beni Gıfar'ı biliriz, Beni Gafan'ı biliriz, Beni Hazlan'ı biliriz. Benim kendim de Beni Kuba'danım.

Fakat Arabın kim olduğunu bilmiyorum. Burada hiç Arap yok. Ben, bu ülkenin her yanını, bütün kabileleri tanırım,

ama onlarda Arap yok. Anlaşıyor ki Arap kabileleri var, ama Arap milleti yok.

450 İSLAM İLLİLİM

Özbilinç duygusu oluştuğu zaman millet oluşur. Bu yüzden, İslanı,

belirttiğim gibi İran' a hamle yaptığı zaman, karşısında hiçbir şekilde

direnış söz konusu olmamıştır. Hatta sen gel diyerek buyur eder İslçım'ı.

Yoksa İran İslam'ı buyur etmeseydi, Halid b. Velid'in ya da örneğin

Sa' d b. Ebi Vakkas'ın ordusu o büyüklükteki bir milleti o kadar hızla

yenilgiye uğratamazdı. Bunun kanıtı şudur ki, sonraları direniş başladığı

zaman, Buhara'yı yüz yıldan fazla bir süre birçok kez katliama uğratıp

ezerlerse de Buhara yine direnir. Kendisinde direniş [özbilinç] duygusu

oluşur çünkü. Sonradan, Ümeyyeoğulları gelip İslam hilafeti yerine

Arap hilafeti geçince ve İranlı dışlanınca, orada İran milliyeti oluşur.

Yani dış etken karşısında, dış yok sayıcı karşısında ve antitezi karşısında

milli bilinç duygusu ortaya çıkar. Bu yüzden Şuübiye meydana gelir. Bu

yüzden Ebu Müslim'in hareketleri meydana gelir. Bu yüzden burada

her zaman, en azından belirgin olarak iki asırda kargaşanın sürüp gittiğini

görürüz. Bu bakımdan özbilinç duygusu, sınıfın varlığının değıt

sınıfın şekillenişinin belirtilerinden biridir. Hatta sınıfın özbilinç duygusu,

toplumsal sınıfın oluşumuna etkendir.

Burjuvazi döneminde, burjuvanın iki kesim arasında değıştirici rolünü

yerine getirmede araç olarak kullandığı makinenin sürekli gelişip

ilerlediğini ve daha da güçlendiğini görüyoruz. Burjuvanın değıştirici

rolü artınca daha çok teknik ve sermayeye gereksinim duyar. Bu rolün

daha fazla ve daha güçlü olarak yerine getirilebilmesi için sermayeler daha çok mütemerkez olmalı, teknik daha çok ilerlemelidir. Bu bakımdan dünyada iki büyük olay ortaya çıkar [Bu iki büyük olay meselesi çok önemli bir meseledir; kitaplarda vs. yazıldığı gibi değildir. Ancak, açık ve seçik bir gerçekliktir, ama hiçbir yerde yazılmamıştır. Ben bu olaylar üzerinde çok durmayacağım. Çünkü bunlardan çok söz ettim, biliyorsunuz. Şimdi yeri gelmişken biraz değineyim]; Birincisi, tekniğin sanatkar avamların tecrübe ellerinden uzman bilginlerin ellerine geçmesidir. Yani şimdi örneğin köy, kasaba ve hatta şu bizim şehir toplumunda1s2 teknik araçların birçoğunu, hiç okuma yazması olmayan, katıksız avam olan sanatkarlar yapmaktadırlar. Onların tekniklerinin bilgili olmakla ilgisi yoktur. Bir kesim köylü ve bir kısım azınlık da sanatkardır, ama alim sanatkar değildirler. Bir köyde birkaç kutup görürsünüz; Biri, okur-yazar olmayan ve tarımsal üretimi gerçekleştiren çiftçi kutbu. Biriyse zihinsel kutup [yani aydın değil, entelektüel] olup köyün okuryazarlarının, mollalarının ve entelektüellerin oluşturduğu kutuptur. Bu kutup geçmişte de vardı. Şehirde de bu entelektüel ya da intelligence, yani toplumun beyni, ruhaniliğimiz olup sadece dinl rolleri olmayıp dinl konular ve dini ilim-182 Doğallıkla biz şimdi toplumbilimsel konuları Batılılardan daha iyi anlıyoruz. Çünkü bu konular, Batılılar için gündemden kalkmış konulardır; hiç tanımazlar. Fakat şu anda bizim toplumumuzda örneği vardır ve örnek verebiliriz. Bu konuları hepimiz biliriz ve bizim için bir gerçeklik olup somut bir şeydir.

All ŞERiATi 451

ler üzerinde çalışınayıp bütün ilim alanlarıyla ilgileniyorlardı. Aynı şekilde felsefe, edebiyat ve genel olarak kültür, ilmi havzanın tekelindeydi ve halkın gerisi

avayının birer parçasıydı.

Orada, okur-yazar olan, okuyup yazabilen bir kişi ya da iki kişi veya üç kişi entelektüeldi [bir, iki ya da üç kişi, fark etmez]. Bu, intelligence kutbudur.

Üçüncü bir kutup daha vardır ki sanatçı adamlar bu kutbu oluştururlar. Yular yapan biri, kürek, balyoz yapan biri, at nalı yapan biri, eşeğe palan, ata eyer yapan biri, kapı yapan biri, inşaat ustası olup ev yapan biri, bunların hepsi sanatkar adamlardır. Bemlalar, mimarlar, sanatkarlar, demirciler, köşgerler, seınerciler, nalbantlar, zincirler, hatta dokumacılar, çarkçılar, tarım araçları yapanlar, elbise dokuyanlar, halı ve kilim dokuyanlar vs. bu tarıma dayalı köy toplumunda sanatkar kutbu oluştururlar. Fakat bunlar, kültür bakanından zihinsel ve bilimsel kutupta yer alınmazlar [bu önemlidir] ve aslında bilimsel bilinç taşınmazlar; tıpkı çiftçi köylüler gibidirler. Öyleyse burada onlar için teknik neydi Genellikle babadan oğula geçen el tecrübelerinden oluşan bir dizgeydi.

Sanatkar, yaptığı bu teknik iş konusunda en küçük fenni ve ilmi açıklamaya bile vakıf değildi. Eski sanatkar düşünmezdi; onun ilmi ve fennî bilgisi yoktu fakat fennî yaratıcılığı, fennî rolü vardı. Sanayi burjuvası döneminde, işi fennî araç-gereç yapmak olan sanatkar kenara çekilir. Makine şeklinde tekâmül eden fennî araçlar, onların elinden çıkıp zihinsel kutbun eline geçer [sözünü ettiğim önceki dönemde kişi mütefekkir, molla, okumuş-bilmişti, tahsilli, ama hiçbir fennî işi bilmezdi, ceketinden düşen bir düğmeyi bile dikemezdi. İlim ehli, ama fen ve sanat adamı değildi].

Bu modern dönemde sanat, sanatkarın elinden çıkar ve bu alının, beyin işi yapan kişinin eline geçer. Dolayısıyla sanatın tarih boyunca fennî kollarda olduğu, yeni dönemdeyse bilgin kişinin beyninde yerini aldığı söylenilebilir.

Makine üreticisi, sanat ve fen sahibi haline gelen o ilim adamı ve bilgindir. İyi anlaşılıyor ki Öyleyse makine, sanatkarların atölyelerinden değil, üniversiteden çıkınmaktadır, ilimin, fikir, zihin ve kültür havzasından çıkınmaktadır. İkinci iş, sermaye meselesidir. Burjuvazi döneminde sermayeler çok küçük kutuplar [ki kutup sayılmazlar] şeklinde dağılmışlardır. Burjuvazinin kapitalizme dönüşüm seyri, sermayenin artışa eğilimli olduğu, ama sermayedarın azalmaya yüz tuttuğu ikili bir seyirdir. Öyleyse ki siz, Sebzevar gibi küçük bir şehre girip orada kaç tacirin bulunduğunu sorduğunuzda, burada yedi-sekiz yüz tacir var, derler. Washington'a gitseniz ve burada kaç sermayedar var, diye sorsanız, iki üç kadar; fazla yok, derler.

Çünkü makinenin değiştiricilik rolüne soyunması bakımından, bilim adamının makine fabrikası için hazırladığı proje için büyük sermayelere ihtiyaç vardır. Kimi zaman, uzmanın bir üretim işi için, ya da bir makine için sipariş verdiği bir lambanın -ki filan özellikleri taşımalıdır- tutarı beş milyon tünendir. Bir makine ya da bir fabrika, başka formüllerle,

452 İSLAM BİLİM

başka mühendislerle vs. yapılmalıdır. Fakat özel bir deney için sadece bir lambanın üretilmesine ihtiyaç vardır; harcamaya yol açacak birkaç lamba üretimine ihtiyaç yoktur. Bir deney için bu lambanın masrafı birkaç milyon tünen'dir. Bu deneyin sonuca ulaşınması da olasıdır. Bu, kat kat sermayeye muhtaçtır. Bu yüzden bu yeni değişimde sermayeler parça parça olmaktan çıkıp birbiri üzerine yığılırlar ve birkaç kutuplu olurlar. Dolayısıyla sermayedar sayısı azalır, sermaye artar. Sermayedarın sayıca azalmasının nedeni belirttiğim gibi sermayenin bir araya

gelinesinin gerekmesidir. Çünkü şeker ya da otomobil fabrikası için, burada demirin otomobile dönüşüp tüketiciye ulaşması için milyarları bulan sermaye bulunmalıdır. Burada artık buğdayı ekleyip insanlara sunmaktan ya da unu tatlı yapıp insanlara sunmaktan veya kumaşı ceket, pantolon yapıp insanlara sunmaktan ayrı bir durum söz konusudur. Artık küçük sermayeye değil, büyük sermayeye ihtiyaç vardır.

Toplumda sermayenin neden arttığına gelince [bu konu çok önemlidir]; Örneğin, topluma yüz milyar dolar sermaye var. Burjuvazi döneminde on bin tüccar bu paraya sahipti. Şimdi örnek olarak beş yüz sermayedar bu sermayenin tamamına sahip olmaktadır. Önceden on bin kutupta toplanmışken şimdi beş yüz kutupta toplanmıştır.

Fakat neden bu on milyon dolar, yüz milyon dolar, örneğin elli altmış yıl içinde yüz katına çıkmıştır Sermayenin bu yığılışı, makine işi için büyük sermayelerin zorunlu olmasından dolayıdır. Fakat sermayenin kapitalizm döneminde yükselerek artması niye Bu, makinenin rolü dolayısıyla. Bu rol, fazla [surplus] üretim adıyla makinede bulunan bir rol olup sanayi sermayedarlığının sosyolojisinin anlaşılmasının en temel anahtarıdır. Fazla üretim meselesi, bizim sözünü ettiğimiz şeyin tam tersi bir meseledir .153

İŞ, ÜRETİM MESELESİ VE İŞÇİYLE İLGİSİ

Varsayalım, on tane tuğla yığı [ya da vazoyu] oradan alıp buraya güzelce dizmek istiyoruz. Birine diyoruz, şu vazoları oradan -ki 200 metrelik bir yol bulunduğunu varsayın- getirip buraya yerleştirmen için sana

şu kadar para veririz. Adam gidip vazonun birini oradan alarak buraya

getirip bırakır. Dönüp ikincisini alır ve buraya getirip bırakır. Yine dö-

183 iyi dikkat ediniz, konu çok karmaşık. Eğer bundan söz edersem dersimi bitiririm ve başka konuları bir dahaki

sefere bırakırım. Ebuzer programı yakın olduğu için, bu konular, onu, söylemini tanımak için çok uygundur.

Ebuzer, dünyada islam devriminin iktisadi adalet çehresidir. Yine bu nedenledir ki bütün dünya tarih boyunca,

Ebuzer'in tanınmasından korkmuştur. Elbette çözümlenmeler vs. mesele değil. Ama onun ne dediğinden, olayın

ne olduğundan söz edersek olmaz. O Ebuzer'i islam, Rebeze'de gömülmeli, Osman'ın onu susturduğu yerde

susturulmalıdır. Veleve Osman'a muhalif olan ama Osman'la çıkar ortaklığı bulunan kimseler ya da Osman'ın

düşmanları eliyle de olsa.

Ali ŞERiATI 453

ner ve üçüncüsünü getirir ... Bu işin yerine getirilnesi için sekiz saatlik

bir zamanın gerektiğini varsayın. Pekala, diyoruz, senin çalışmanın karşılığı

gerçekten ne kadardır Diyor, yirmi tünlen. Diyoruz, bu yirmi tümeni

sana veririz. Varsayın, elli vazoyu onar onar alıp yerleştirmeleri için

beş işçi tutuyoruz. Sekiz saat çalışarak bu elli vazoyu alıp buraya getirip

dizmeleri için bu beş işçinin her birine yirnl i tümen veriyoruz. Bu işçilere

soruyoruz, sekiz saat çalışmanızın gerçek karşılığı ne kadardır Diyorlar,

yirmi tünlen. Yirmi tüneni onlara veriyoruz. Ama çalışma şeklinin nasıl

olacağı bize bağlıdır [onun için de fark etnez].

Varsayın, bu iş için beş işçiye ihtiyacım yok İki ya da üç işçi alıyorum.

İyi. Beş işçiyi üç işçiye düşürdüğüm ve her birine sekiz saat için yirini

tümen verdiğim zaman istismar ıneydana gelmemiş olur. Sonuç olarak, ihtiyaç duymadığım iki işçiye, gitmelerini söyledim. Fakat bu üç işçiye -ki sekiz saatten fazla çalışmanlalarını söyledim- yeni formda yirmi tünen veriyorun1 ve onların hakkı da yirmi tümendir. Fakat bu kez işi bireysel olmaktan çıkarıp kümesel hale getirdin. Şöyle ki ayrı ayrı duran vazoları bir kişinin buraya dizinesini söylüyorum; işi sadece budur. İkincisinin işiyse varolanı oradan alıp buraya koymak olsun. Üçüncüsü de burada sonuna dek durup vazoları şu sekinin üzerine dizensin. Görüyoruz ki bu sekiz saatlik çalışma süresinde, bireysel biçimde beş kişinin yaptığı işi, şimdi iş bölümü yoluyla üç kişi yapınaktadır. Çünkü iş bölümü sayesinde iş tekran önlenmiş olur. İyi anlaşıldı mı Her bireyin ayrı ayrı başından sonuna dek yaptığı bir takım işlerin tekran önlenmiş oldu. İş bölümü yapıldığında tekrarlanan işler ortadan kaldırılmış olur. Dolayısıyla sabit bir işi yerine getirmek için daha az iş gücü gereklidir. İşçi ye verdiğim bu yeni şekille, ona baskı oluşturdum ınu Hayır. Hakkını az ını verdim Hayır. Aynı yirmi tüneni verdim ona. Çalışma süresini artırdım mı Hiçbir şekilde. Sekiz saat çalışmasını söyledim. Fakat tek tek çalışma yerine iş bölününü getirdiğim için, beş kişinin yaptığı işi yeni buluşumda üç kişi yapınaktadır. Dolayısıyla iş bölümüne göre yapılan çalışma, benim beş tane yirmi tümen yani yüz tünen vermek yerine, yapılan aynı iş için [üretim aynıdır; şu vazolar buraya dizildi, bir iş üretini gerçekleştii. Yani yeni bir iş ve şekil söz konusudur. Üretim hep madde ve mal şeklinde değildir, çok yeni bir forın şeklinde de olabilir] üç tane yirmi tümen yani altn1ış tünen vermekteyim. Öyleyse belirli bir çalışma saati içerisinde

sabit ücretle ve yeni fonnda bir iş benim için altmış tümene tainamlarını

oldu. Oysa eski forında tam yüz tünene tainainlanıyordu. Bu kırk

türnen kiinindir [Duygularınızı dikkate almayın. Sadece dakik, mantık-

Burada Dr. Şeriati, öğrencileri için bir soru ortaya atıyor. Sonuçta sınıf soru-cevap tavrını takınıyor. Öğrencilerce

verilen cevaplar, bantta belirsiz ve anlaşılmaz durumda olup çoğunlukla Şeriati tarafından yinele454

iSLAM Bilim

lı, kuru ve akılcı düşünün. Sermayedarın lehine de karar vermiş olsanız

sorun değil. Çünkü şimdi bir külfeti yok; ders yapıyoruz.]

[Öğrencilerden biri] diyor ki; İşçinindir. Şimdi söyleyin bakalım niçin

[...] Pekala; işçinin olmadığını söylemeye kim cüret edebilir Evet, iş

bölümü yoluyla yapılan iş hak sahibi değildir. İş bölümü, bilimsel bir

buluştur. O kırk tümen, gerçekten kimin parasıdır

Kendileri [öğrencilerden biri] diyorlar ki; İş vermediğimiz o iki kişisindir.

Hayır, bu, hayır işlerine girer. [...] Evet. Kendileri [başka bir

öğrenci] diyorlar ki; Buluş sahibinin hakkıdır. Buluş sahibi kimdir

Buluşçu, ya sermayedarın kendisidir ki böyle birşey aklına gelmi.iştir ya

da bu 'teknik'i kullanan bilim adamıdır. Çünkü bu bilim adamı, işçi

istismar edilmeden, baskıya maruz kalmadan, çalışına saati artmadan

bu değişikliği gerçekleştirmiş ve üretimi artırmıştır. Yani işçi yine eskiden

olduğu gibi sekiz saat çalışmakta ve aynı parayı alınmaktadır. İşi değişmemiş,

zorluğu ve çalışma saati artmamıştır ki ona fazla para verelim.

Sadece mantıksal olarak düşününüz. Evet. [...] Ne hakla bu kırk tümen onun olabilir Söylemek istediğim şey şu ki -bu esası genel esas olarak kabul edin- üretilen her şey, meydana gelen her şey, onu meydana getiren kişinin ya da şeyin malıdır [bunu kabul ediyor musunuz].

Yani bir değer oluşmasına neden olan her etken [kişi ya da şey] o değer sahibidir ve bir başkası bizim malını.ızdır diyeynez [bu esası kabul ediyor musunuz]. Şimdi, gerçek oluşturucunun kim ya da ne olduğunu söylemek istiyoruz. Bu örneğe açıklık kazandırmı.ak istiyoruz.

Bu açıklık kazanmalıdır. Evet, kimindir Buluşçunun malı mıdır Buna göre, bütün artı üretimler bilim adamlarının ınalı mıdır O bilim adamına dediler ki; Sayın bilim adamı, siz sabahtan akşama dek buraya teşrif edin ve bizim için sekiz saat fikir işi yapın; plan-proje hazırlayın ve ayda beş on bin tümen alın. O, beş yıl boyunca sürekli buraya gelip plan çizer, planı da işe yaramaz. Fakat ayda beş bin tümenini de alır.

Şimdi [bunca süreden sonra] bir kez üretim olmuş. Beş yıl boyunca düşünüp planlar çizdiği, hiçbir üretim gerçekleştiremediği ve hep yediği halde şimdi bir kez üretimin gerçekleştirdince, onun bu yeni buluşuna göre ürettiğimiz ya da işçinin ürettiği herşeyi ona mı verelim Bir fikir işi yapıp onun bu fikir işi artık değer sonucuna ulaşırsaparasını ona vereceğiz, diye anlaşımadık ki onunla. Oysa biz yirmi yıl çalışıp hiçbir artık değer yaratmasa da biz ona parasını verdik; işe yarayıp yaramacliğına bakmadık Şimdi onun yeni buluşundan kırk tümen artık değer geldi.

Bu artık değer onun ınah mıdır Kimin malıdır İlim ve ainel bunu

meydana getirdi, ama bu kimindir Bu kırk tüm.en Şimdi kaldı; yirmi

niyor. Öğrencilerin cevaplarını -ki Dr. Şeriatı yineliyor- tırnak işaretleri arasına aldık. Yinelenmeyen cevapları

ise ... Şeklinde gösterdik. (Yayıncı]

Ali ŞERiATi 455

tüneni birine, yirmi tümeni ötekine, yirmi tümeni de   nc s ne verdik.

Geriye kalan bu kırk tüneni kiime verelim, siz ne dersiniz

Öyleyse, Őirndi birkaç görüş var. Ben, genellikle sizin görüŐlerinizden

 ıkardığını ya da ortaya konulanı arz edeyin1s4; Bir kişi Şöyle diyor;

Mühendis Bey, yoksa bir değer oluşturanın o değerin sahibi olduğunu

söylemiyor musunuz Diyor, niÇin Diyor, sen avan1dan biriydin

ve evinde oturuyordun. Babanın sermayesi ya da filan burs seni

tahsilli kıldı. Öyleyse senin inuendisliğin bursun malıdır. Burs alınasaydııı.

inuendis olamazdın ve gidip ainele olurdun. Őiındiyse mühendis

oldun; kin1se senin projeni uygulainazsa, yürürlüğe koyınazsa,

senin projen beş para etnez.  nk  bilin, teknik haline geldiğinde özsel

değer kazanır. Kağıt üzerinde kaldıkça, yazarın kitabında kaldıkça

sadece zihinsel bir değerdir. Kırk t nenin zihinsel değerle ilgisi yoktur.

Kırk t nen özsel bir değer olduğuna göre özsel bir gerçekle ilintili

olınalıdır. Tain olarak açıklık kazandı mı Ben Şu anda öyle bir proje ortaya

koyuyorum ki bu proje, hem karada, hem denizde gidebilen, hemı. de

uçabilen bir otomobil üretilmesini amaçlıyor mesela. Fakat bu makine

yapılmazsa, benim bu projenin, sabahleyin bir çocuğun herhangi bir kağıdı

karalamasından farkı kalır mı Hayır, hiÇ farkı kalınaz. Öyleyse, kırk

tümeni yaratan Şey, mühendis beyin projesi değildir. Nedir Mühendis

beyin projesinin hayata geçirilmesidir. Bu durumda, kırk tüneni yaratan, gerçekten senin projen alınıyor senin projenin gerçekleştirilmesidir. şunu öncelikle belirteyim ki iş bölünü demek makine demektir. Tanı olarak belirgin mi Bu iş bölünü sistemi, çok karmaşık duruma geldiğinde, makine adı verilen bir düzeneğe dönüşür. Makine,  tfirada çalışmayı oldukça karmaşık bir şubeli çalışmaya d n ştiren şeydir. Buna göre, ancak makinemiz olduğunda, kırk tümen gibi bir artık üretimimiz [artık değerimiz] olur. Tam anlaşıldı mı Kırk tümeni ortaya çıkaran, artık değeri meydana getiren, senin projen değil ni akinedir. Makineyi sen yaptın ki. Parası olan ben yaptım inakineyi. Benim sermayem olmasaydı, senin projen karalanmış kağıttan başka bir şey olmazdı [Paket kağıdı diye inanava götürsen sana beş para bile vermezdi.]. Ben ki sermayedarım;   işçiye dedim, şu makineyle çalışın, sekiz saatinizi verin bana, günde yirmi tümen alın. Sermaye olmasaydı,   işçi böyle bir araya gelmezdi. Benim sermayem alınsaydı   işçi bu makineyle böyle alışmazdı. Yine benim

184 Biz bir esasını kabul ediyoruz Ben, işçi ya da sermayedar veya mühendisim. Her   m z - mühendis, işçi ve

sermayedar- şu tanımını kabul ediyoruz Bir değeri icat eden o değerin sahibidir. Ve bu kırk tümeni n kimin olduğunu

sormak istiyoruz. Bu kırk tümen, dünyaya egemen olan toplumsal düzenin tümü -mesele bu kadar önemlidir;

kırk tümenin kimin malı olduğunu bir anlasak- ve dünyada var olan bir ideolojinin kaynağıdır. Bugün dünyada

gündemde olan en temel mesele, bu kırk tümenin kimin olduğu meselesidir.

ÖĞrencilerden biri bir soru soruyor, Dr. şeriati de cevaplıyor Aıklamamı tamamlamadım. Oraya da varacağım. şu anda konuşan sermayedardır.

sermayem ve ödediğim ücret olmasaydı, işçi, mühendis ve makine toplam bu kırk tümeni yaratamazdı. Öyleyse, mühendisin soyut projesini somut projeye dönüştüren ve işçinin bölük pörçük ve atıl gücünü üretici bir güç durumuna getiren bu sermayedir. Öyleyse kırk tümen kimindir Sermayenindir. Sermaye ise sermayedar demektir. Bu, sermayedarın mantığıdır. Bu, sermayedarınakıl yürütmesidir. Bir sermayedar, bundan daha iyi ve daha mantıklı açıklayabilir mi Dolayısıyla ben, sermayedarlığın bilimsel mantığını açıklamada en küçük bir gevşetme yapmadım.

Entelektüel kimse şöyle der; Makinenin pratikte gerçekleşmesi doğrudur, ama makinenin gerçeklik kazanması, mühendisin yarattığı mahiyete vücut verirken ibarettir. Makine, zihnin aynı çehresi ve bilimsel zuhurdur. İlerleme, üretim, hareket ve sanayi, hep insan düşüncesinin sonucudur. Bunun kanıtı şudur ki bütün sermayeleri bir koyun sürüsünün ortasına döksek, asla inakineye ve artık değere dönüşmez. Sermayenin kendisi de düşüncenin ürünüdürü dikkat edin- ve doğa düzeninde, doğal ürünlerde ve tarım ürünlerinde yaptığı değişikliklerle sermayeyi oluşturan düşüncedir. Aslında sermaye düşüncenin çocuğudur. Öyleyse bu kırk Tümen de benim malıdır; çünkü ben onun mühendisiyim. Bu, entelektüelin yorumudur. Teknokratların ve bürokratların çoğu neye inanır Bu yoruma inanır.

Bürokrasi ve teknokrasi, beynin asıllığı üzerine kuruludur. Teknokrasi, bürokrasi, intelligentsianın [ya da aydınlığın ve düşüncenin esas oluşu görüşünün] ve sermayeyi esas alışı [kapitalizmin] muhalifi olan, şöyle der; Bu kırk tümenin ne olduğunu açıklayalım. ını Kırk tümen yanlıştır.

Aslında kırk tümen nedir Senin kırk tümen diye adını koyduğun şey, görelî ve soyut bir kavramdır. Aslında kırk tümen meydana gelmiştir. Çünkü kırk tümen, burjuvazinin bu alışveriş ilişkisinde piyasadan aldığı paradır. Gerçekten üretilmiş olan, bu paradır. Bu, yirmi beş riyal eder; yirmi beş Riyal kimindir Ben, yirmi beş Riyal nedir bilmem. Sermayedarlık ve burjuvazi sistemindedir ki bunu satarsın; o para verir. Bu paraları a değer koyduk, değerın sembolünü altın yaptık, ardından da ona alım gücü ve itibarı verdik vs. Sen hala neye dayanıyorsun Yirmi beş Riyal. Öyle bir şey yok ki. O, senin kendi türettiğin birşeydir. Somut gerçeklik taşıyan nedir Malıdır. Bu kimin malıdır. Planını yapanın mı yoksa fabrikasını kurup planı uygulayan ve bunu üreten sermayedarın mı yoksa işçinin mi Üçüncü görüşü taşıyan kişi, bunun ne olduğunu tanımlamamız gerektiğini söyler. Bu şekli bu mala veren sermaye midir yoksa mühendis midir Yoksa ona bu şekli işçi mi vermiştir Mal, bir hedef için şekillenen sıkıştırılmış bir iştir. Mal, sıkıştırılmış, yani şekillennmiş iş dizgesi [Farsçada sıkıştırılmış iş derler] olup kullanıma ya da tüketime adını taşıyan bir hedef için bir şekil taşımaktadır. Tamam mı Bu şekli kim belirlemiş tir Bu şekli tüketim belirlemiş tir. Tüketim

Ali ŞERİATI 457

felsefesi, ona bu şekli vermiştir. Öyleyse bir şekil vardır, bir de madde. Bu şekli taşıyan maddenin kendisi [tüketim şekli], sıkıştırılmış iştir; bu, işçinin gerçekleştirdiği ve bir nesne haline getirdiği sekiz saatlik çalışma dizgesidir. İş, nesne haline gelmiş ve bu nesne, tüketim değeri kazanmıştır. Tüketim değeri, işçinin malıdır. Çünkü o, işi gerçekleştirendir.

Bu iş ise bir kapsül ve bir nesne şeklini kazanmıştır [süt gibi, sıkıştırılmış gaz gibi, bu da sıkıştırılmış iştir]. Tam olarak anlaşıldı mı Öyleyse işçinin malıdır ve bu yüz tüneni üç kişi arasında böl üstürnl einiz ve her birine otuz üç küsur tümen vermemiz gerekir. Benim, her üçünün de doğru delil olduğunu söylememe gelince; Gerçekten sermayedarın malı değildir. Çünkü sermayenin kendisi bu insanı çalışmanın üreticisi değildir. Bu çalışma ldının çalışmasıdır insanidir ve insanı olmayan bir itibara nı ensup olanlaz. Birşey, insanı bir görüngünün üreticisi olamaz. İnsanı bir görüngü olınakla birlikte insanın fikrinden ya da eyleminden de doğmuş değildir. Çünkü fikrin ürünü olsa, bu iş şekli icat edilnlediği zaman bu kağıt ve fikir beş para bile etinez. Tain anlaşılıyor nlu Sadece eylem olsa, bu üç kişinin beş kişi olınası durumunda onların daha az iş yaptıklarını gördük. Fakat üç kişiye şimdi daha çok işi yapmaktalar. Oysa işleri aynıdır ve işçinin işinin kıymeti ve saati de artınmıştır. Öyleyse bu fazla üretim, işçinin malı da değildir. Burada, yoksa işçiden başka, fikir adanından başka, sermayedardan başka bir dördüncüsü mü var Dördüncüsü kiındir Üç işçi toplamından başka birşey olan üç işçinin oluşturduğu gruptur. Hak işte budur. Bu üç işçi, beş işçi, elli işçi,- bireysel olarak çalışnı aktayken toplum yoktu. Ne vardı Elli tane birey vardı ve hakları da yirini tūmendi. Şimdi ellisini grup şekline [elli kişilik bir birim şekline] dönüştürdük. Bu grup bir birimdir, bir kişiliktir. Yeni bir kişi olmuştur ve adı elli tane şahsiyettir. Elli birey değildir, tek bireydir. O elli bireyin hepsinden farklı olan yeni bir kişidir artık. Bu elli birey, ayrı ayrı çalışırken bu bin tūmeni üretiyorlardı. Fakat elbirliği ederek

çalışınca beş bin tümen fazla üretmektedirler. Bu fazladan beş bin tümen, ne tek tek bu elli bireyin malıdır, ne zihnin malıdır, ne de dışsal birşeyin malıdır. Fazla üretim kimin malıdır Toplumun. Dolayısıyla, bireysel şekildeki üretim, doğrudan doğruya işçinin malıdır; bu üretimde bireysel rol oynayan kimsenin malıdır. Toplu çalışma sonucu ortaya çıkan fazla üretiruse iş güçlerinin bir araya gelmesi adını taşıyan yeni bir olgunun, yeni bir etkenin, yani toplumun kendisinin ve toplun1 adlı kişinin malıdır, toplunu oluşturan bireylerin değil. Fazla üretimin ne demek olduğu tam olarak bellidir. İşte bu fazla üretin, sermayedarlık sisteminde ne düşünürün malıdır, ne tek tek işçinin malıdır, ne de toplumun malıdır. Kimin malıdır Sadece ve sadece sermayedarın malıdır.

YiRMiNCi DERS

iSLAM ÖGRETİSiNiN YETİŞTİRDİKLERİ

Bugün, kararlaştırıldığı üzere programın soru-cevap şeklinde olması gerekiyordu. Bundan önce arz edeceğim konulardan som·a, bu kısıtlı sürede cevaplandırılabilir, acil olduğunu düşündükleri soruları bulunan hanunlar ve beyler sorularını sorabilirler. Ancak, iki hususu bilgi olması açısından size arz etmek istiyordum; Biri, Ebuzer programıyla ilgilidir. Bugün, öğrencileriniz için bu programın gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştı, anla pazartesi gününe ertelendi. Tek tek hepinizden çok özür dilerim. Çünkü bu programlar için kendi programlarınızı iptal ettiniz. Ayrıca inen1 leketlerine gitmiş olan kimi öğrencilerin uzak yollardan geldiklerini duydum. Her halükarda bu gece programın gerçekleşmesine

olanak yoktu, inecburen pazartesiye salıya bağlayan geceye
ertelendi. Sınıfa kayıtlı olan hanunlardan ve beylerden mümkünse pazartesi
günü teşrif etmelerini rica ediyorum. [Programın saatini afişte belirttiler.
Bilgi edinebilirsiniz ya da şu anda bize bildirebilirler.]. Arz etmek
istediğim ikinci konu şu; Uygulamaya göre, yaz günlerinde Hüseyiniye-
i İrşad yaz tatiline girinmektedir ve benim sınıfım da mordad
ayında tatildir. Burada, bu mevzisinde İslam-bilim adıyla son dersini
vermekteyim şu anda. Gelecek dersi geleceğe bırakıyorum. Şu anda sınıfımızın
öğrencilerinin çoğu burada toplanmış olduğu ve çoğu da Ebuzer
programına geldiği için -benim ricam üzerine ve bu tür programların
gerek ve önemine inandığınız için- daha çok Ebuzer üzerine ve Ebuzer
programı hakkında düşünmekteyiz.

Aynı şekilde, son ders olduğu için, bir kaç hususu arz etmemeye izin
vermenizi istiyorum; bu hususlar ders akışının ve soru-cevap programının
dışında olsa da dile getirmeyi gerekli görüyorsunuz. Pazartesi günü
öğleden sonra saat 6' da Ebuzer genel programı başlıyor. Programın yaklaşık
dörtte biri Ebuzer'in hayatı ve şahsiyetiyle ilgili; başka bir deyişle
Ebuzer'in hayat hikayesi. Ardından Yeniden Ebuzer programı gerçekleştiriliyor.
Siz, Ebuzer programına ne denli ciddiyet ve önemle baktığınızı
hissetmişsinizdir. Bu iki mesele yüzündendir ki biri özel bir meseledir,

41162 İSLAM BİLİM

cüz'idir; biliyse genel meseledir. Her ikisini de bilmek sizin için gereklidir.

Biz, bu toplulukta aynı düşünen, benzer ve ortak sorunluluk duygusu
taşıyan ve birlikte bu dönemde, bu zamanda, her ne olursa olsun, bir

yıl boyunca birlikte oturup görüş alış-verişinde bulunma, birlikte düşünme başarısını, hem öz bilinçli bir dini bilgiye ve imana ve aynı şekilde toplumsal sorunluluğa ulaşabilmeye, hem de her birimizin toplumumuz, zamanımız ve imanımız karşısında taşıdığımız sorumluluğa dayanarak toplumunuza bir yol açabilmeye çabalama başarısını gösterdik

Bu iki hususun bilinmesi benim fikirdaşlanm olarak sizin için gereklidir. Kişisel ve tam anlamıyla bireysel meseleden başka Ebuzer programında var olan ve arzetmek istediğim özel mesele, Ebuzer'in aslında en iyi çehrelerden, en seçkin çehrelerden biri -Peygamber'in şahsının tasdiğiyle- alınasıdır ki ben gerçek ömrümün tamamında Ebuzer'le temas halinde oldum. Öğrencilik, dönemimden bugüne dek, düşüncelerin, zihinsel şekillerin, duyarlılıkların, bilgilerin ve birikimlerin çoğu değişime uğradı, gidip geldi; ama kafamda ve kalbimde hep değişmeden kalan tek çehre Ebuzer'in çehresidir. Bu yüzden, hepimizin ortak olarak saygınlığına, yüceliğine, insani ve dini azametine inandığımız bir adama karşı ruhi ve kalbi bir bağlılığa eriştim.

185 Defalarca söylediğim gibi, Şia'nın Peygamber'in halifeleri olarak ve hayatın, imanın, inancın ve islam'ı anlamının sürekli örnekleri diye bildiği islam imamları, bu imamların her biri, Şia imamları diye

tanıyıp adlandırdığımız bu çehrelerden her biri, yaşadıkları zamanın durumu bakımından, kendi çevrelerindeki

meseleler karşısında- takındıkları tavır bakımından, düşman ve muhalif cepheye karşı seçtikleri savaşın biçimi bakımından [ki durumların her biri şartlara, durumlara göre başka türdür] ve yüklendikleri

sorumluluk esasınca her biri, bir özellik taşımaktadır ve tarihte seçkin ve kendine özgü bir kişilik sergilemiştir.

Hepsi tek bir yolda, tek bir cephede bulunmakla, hepsi tek bir hedefe doğru gitmekle ve hepsi

tek bir ışık olmakla birlikte zamanlarının şartları, düşmanların tavırları ve çağlarındaki olay ve konuların

zorlamaları, her birinin kendisine özgü bir tavır takınmasına, yaşamak için, düşünmek için, savaşım için,

yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirmek için kendisine özgü bir yol çizmesine neden olmuştur.

Her biri, zamanı için bir örnek olmuşlar, her biri tarihte bir asra ve bir nesle -ki insanların içinde buldukları

tarihi, siyasi, toplumsal ve kültürel şartları, bu imamlardan birinin içinde bulunduğu siyasi, kültürel ve

toplumsal şartlarıyla uyumlu olmuştur- kılavuz, yol gösterici ve çözüm yolu gösterici olarak ortaya çıkmışlardır.

Aynı şekilde islam Peygamberi'nin yetiştirdiği örnek ve yüce kişiler olan büyük ashabın, yani islam'ın

toplumda, zamanda ve mekanda aynı olarak gerçekleşip istikrar bulmasını kılıçlarıyla, bilekleriyle, takvalarıyla,

sabırlarıyla, zekalarıyla, imanlarıyla ve ihlaslarıyla omuzlayanların her birinin kendisine özgü

kişiliği vardır; hepsi tek bir cephede, tek bir imanda, tek bir hedefte ve tek bir yolda olsa da. imarnet

konusunda söylediğim gibi, örnek olarak imam Hasan, tarihte bir milletin karşısına çıkan özel savaşım

şartlarının bir türünde izlenecek en iyi örnek olabilmektedir. Başka özel şartlardaysa imam Hüseyin takip

edilebilecek aşkın bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir zamanda da imam Seccad, olumsuz

şartlarda ve her türlü olanaktan yoksun kalındığı bir dönemde bir ferdin sorumluluğunu, hatta yalnız bir

kişinin sorumluluğunun nasıl olduğunu, nasıl olabileceğini göstermektedir. Başka toplumsal şartlarda ve

belirli bir nesle ve özel bir ömre özgü ihtiyaca göre imam Sadık da bir Müslümanın kendi çağında sorumluluğunu

yerine getirmek için bir tür cephe alış örneği sergilemektedir.

Aynı şekilde bu ashabın her biri de zaman bakımından, toplumsal açıdan bir dönem, bir nesil ve kendine

özgü şartlar için örnek olabilirler ve kendi kişilikleri oranında, gerçek islam'ı, Kur'an'ı ve sünneti

All ŞERiATi 463

PEYGAMBER'İN ÖRNEK ASHABI

Siyası ve toplumsal cephe alışların, fikrî boyutun oluşmasının, Allah'

ın hizbinde parçalanma ve ihtilafın ortaya çıkmasının, iç kutuplaşmaların

baş göstermesinin ve her halükarda İslam ümmetinin -ki

İslam Peygamberi'nin önderliği altında oluşmuştu-birliğinde tefrikanın

meydana gelmesinin ardından, gizli cepheler, gizli kanatlar kendini

gösterdi. Aristokratik, kabilevi ve cahil! bağlar yeniden tam anlamıyla

dirildi ve kaçınılmaz olarak saflar karşı karşıya geldi ve bütün saflar

Ali'nin karşısında yer aldı. Peygamber'in büyük ashabıls6 içinden, genellikle

hainmadde olan ve İslam' a girerken herşeylerini İslam' dan alan

şahsiyetler, alması gerektiği gibi, istisnasız olarak tıpkı Ali'nin kendisi

gibi, Ali'nin cephesinde yer aldılar ne mutlu ki. Hepsi ona vefalı kaldılar.

Bunlar, tarihte ve İslam tarihinin ya da tarihteki İslam'ın başlangıcında

ilk Ali Şiası grubunu oluşturdular. Gerçek Şiayı tanımak isteyen,

Safevi ye' den önceki Şiayı tanınsın; bu değişikliklerden, bu kargaşadan ve

bu alt üst oluşlardan önceki arı duru Şiayı tanınsın. Buradan başlamalıdır;

bu grubu tanımalıdır. Bu grup hem nasıl Şia olınak gerektiğinin en

güzel örneğini, en emin örneğini bize vermektedir hem de nasıl Müslüman

olınak gerektiğinin en güzel örneğini, hem İslam Peygamberi'ni,

hem Kur'an'ın aslını -ilklerin anladığı şekilde ki şu anda Kur'an'ın metni

sabittir- bize göstermektedir. Bunlar, İslam Peygamberi'nin yetiştirdiklerinin

en i yil eri, Ali' nin en iyi dostları ve takipçileridir ve Şiiilik ile

İslam'ın eş anlamlı iki kelime olduğunu göstermektedirler.

Bunlardan biri Selman'dır. Selman'ın İran'da oldukça büyük bir

şahsiyet olduğu doğrudur, aına kaybettiği bir ınesajın, fitratında hissetbize

öğretecek öğretmenler olabilirler. Çünkü onlar, islam'ı doğrudan doğruya ilk ve aracısız berrak

kaynağından alan ve her şeylerini, öğretmenliğini, sahipliğini ve eğitimciliğini Peygamber'in yaptığı

islam mektebinden öğrendiler; orada olgunlaştılar, orada Müslüman oldular. Dolayısıyla islam'ı tanımak

ve bu iman ve inancın gerçek çehresini kavramak için en büyük ve en emin yol olarak imamları

tanıdıktan sonra Peygamber'in ashabın ı tanımak da gereklidir.

186 Büyük sahabeler iki tiptirler Kimileri, toplumsal bir şahsiyeti bulunduğu, geçmişleri, soyları vs.

itibari ı olduğu için büyüktürler. Bunlar, islam dinine girdikten sonra, islamlıkları pek üstün olmasa da ve

bu mektepte tam ve derin bir eğitimleri bulunmasa da kendileri toplumsal, aristokratik, iktisadi, sınıfsal

ve kabilevi bakımdan saygın ve önemli kişilerdi ve bu şahsiyetlerini, önem ve büyüklüklerini beraberlerinde

getirdiler ve tarihte büyük sahabeler arasında sayıldılar. Ne yazık ki islam Peygamber'i için

bunlar kelimenin tam anlamıyla büyük sahabe oldular. Peygamber zamanında ön sırada yer alan ikinci

tip ise büyük sahabeler arasında yer alan, ama büyüklüklerini islam devriminin başlamasından alan ve

bütün övünçlerini gaza sahnelerinde, islami cihadlarda elde eden ve bütün ilgilerini, bilinçlerini, tavırlarını

ve bütün insani değerlerini doğrudan doğruya ve bütünüyle islam inkılabından, hareketinden,

inancından ve tarihinden sağlayan kimselerdir. Bunlar, kendilerini tanımaya çok ihtiyaç duyduğumuz

kimselerdir. islam adıyla ortaya konulan bu insan üretim fabrikasının dışarıya ve tarih ve insanlık

piyasasına verdiği ilk ve en iyi örneklerinin ve sembol şahsiyetlerinin hangileri olduklarını, kimler olduklarını,

nasıl olduklarını anlamamız gerek. Bunlar, yüzde yüz bu mektepte yetişenlerdir.

464 İSLAM BİLİMİ

tiği ama ne olduğunu bilmediği -fakat var olduğunu biliyordu- bir yitiğin ve yeni bir yolun ve imanın arayışındaydı. O sıralar Selman gibilerinin kafalarına sunulan Zerdüştlük, Hıristiyanlık, Yahudilik, Mazdek ve Mani dinleri gibi dinler onu tatmin etmedi. Hepsini araştırdı; hepsini bilinçli ve inceden inceye, ama taassuba düşmeden, tekfir etmeden araştırdı. Hepsini inceleyip irdeledi. Bu dinlerin metinlerini ciddi olarak ele aldı; inceleyip geçti, bir dinden öbür dine. Sonunda ulaştığı yer bir hiçti. Bu hiçlikte ve bu boşlukta kalmak istemediği için [ıyaymun iştahlı bir aydın değildi ki zihni ve ruhi açıklığını giderme uğruna bir ideoloji ardınca gitsin] kalktı; o dönem İran'ının şehzadelik hayatını, medeniyetini, özgürlüğünü ve nimetini bırakarak tek başına çöllere düştü. Orada bir kervana esir oldu. Yazgısı onu Medine'ye götürdü. Medine'de onu bir Yahudi'ye sattılar ve bir Yahudi'nin kölesi olarak bir bahçede -ki şu anda Medine' dedir- işçi oldu.

Kısacası Selman Medine'de İslam' a girerken bir Yahudi ailenin kölesiydi. Bu yüzden Selman olunca, Selman oluşunun her şeyini İslam' dan almıştır, diyoruz. Eski İran' dan yanında hiçbir şey yoktur. Hepsini döküp yıkamış ve temiz gelmiştir. Fıtratı, tıpkı beyaz bir kağıt gibi, İslam Peygamberi' nin ve yeni insan oluşturan bu yeni inkılabın elinin altında yer alır. Bir köle olan, o sırada Acem olan ve Arapların gözünde aşağılanan, değersiz görülen bir ırktan, Acem' den gelen Selman, sonraları öyle bir makama erişti ki Ensar ve Muhacirler arasında, Selman' ın Ensar' dan

mı yoksa Muhacirlerden ini olduğu konusunda tartışma çıktı. Dediler ki Muhacir ise Mekke' den Medine'ye gelmiş olmalıdır ki Mekke' den gelmemiştir. Ensar' dan olsa Medineli olmalıdır ki Selman Medine'li değildir. İslam Peygamberi güçlüğü giderdi. Peygamber; Selman bizim ailemizde_ ndir.'~ dedi. Selman bizim ailemizdendir. demesi, edebi bir iltifat değildi, bir kampliman değildi, ahlaki bir tanımlama değildi. Selman'ın gerçekten Peygamber ailesinin üyesi olarak algılandığı anlamındaydı ve gerçekten onun adı Selman-ı Muhammed! oldu. Gerçekten de Ömer'in, beyt'ül maldan maaş bağlamak amacıyla büyük Müslümanların listesini yazdığı dönemde Muhacirler bir listede, Ensar başka listede, Bedir gazileri bir başka listede yer alıyordu. Selman ise Peygamber ailesinin listesine yazılmıştı ve Peygamber ailesinin [Elil-i Beyt'in] aldığı maaşı alıyordu.

Bu, Selman'ın kölelikten, adsızlıktan ve yabancılıktan, İslam' da Muhammed'in şahsına akraba olmaya kadar yol aldığı göstermektedir.

Bu, Sakife seçimlerinden sonra acıyla; Yaptınız ve yapmadınız. diyen adandı. Bu, ne derin bir cünleydi; tarihin yorumunu yaptığı önenli bir cümleydi. Tarihin yorumlaması için söylediği bu sözü, sizin yaptığınız sonraları anlaşılacaktır, der gibi söylemişti; Yaptınız. Bu seçimleri böyAli

ŞERiATi 465

le yaptık, şöyle seçtik, dediklerinde dedi; Yaptınız ve yapmadınız.

Sorıra da umutsuzca, bu inkılap merkezini, bu unut merkezini, onca coşkunun, onca hayatın ve onca hareketin yaşandığı bu nı.erkezi bırakarak Medayin' e [asıl vatanına] geldi ve orada öldü. O, İran' da Ali' nin ve

Peygamber'in ailesinin sevgisinin tohumunu ilk eken kimsedir.

Muhammed' in aziz çehrelerinden ve Ali' nin sınıını şahsiyetlerinden biri Meysem Teınmar adlı bir hurma satıcısıdır [Ali'nin grubunu tanıtmak istiyorum]. Bir hurma tabağı vardı. Ona hurına döküp sokak kenarına oturuyor ve hurma sahyordu.

Bir başkası, Rumi diye anılan -çünkü Müslümanlar Yunanlıları da Runı.1 diye biliyorlardı- Yunanlı Suhayb' dır. Yabancı ve Aceın olan ve soy, aile, toprak ve kan bakımından Arap toplumundan hiçbir dayanağı bulunmayan biriydi.

Bir başkası da Bilal Habeşı' dir. Herşeyden çok cahili değerler bakımından menfur birisidir ve herşeyden çok İslami değerler bakımından aziz ve sevilen birisi olmuştur. Çünkü o, Habeşli ve kara derilidir. Araplar, en üstün ırk olarak Araplardan Kureyş'i, en aşağı ırk olarak da kara derililerden Babeşlileri örnek veriyorlardı. Bilal, siyah idi, hem de Habeşli bir siyahı. Ayrıca, Kabe'yi yıkmaya gelen Habeşli Ebrehe'nin ordusundan geri kalanlardan geliyordu. O, anne tarafından o nesildendir.

Bu ise onu Arap cahiliye değerleri bakımından ve soy sop açısından daha çok nefret edilir kılmıştı. İslam ise on yıl içerisinde ınucizev1 bir şekilde bir kavmin ınahiyetini ve köklü ve eski gelenekleri değiştirir1s7 .

Öyle ki kara derili, yabancı Habeşli, Kabe'yi yıkınaya gelen Arap düşmanı Ebrehe'nin kalıntılarından olan [ailesinin böyle menfur bir sabıkası vardı] ve Ümı.eyye bin Halef'in kölesi olup Arapçayı da doğru dürüst bilineyen, kıraatı düzgün olmayan Bilal, o sırada İslam Peygamberi'nin resmi sözcüsü olmaktadır. İslam Peygamberi onu seçtikten sonra artık

ömrü boyunca onu değıştirmedi. İslam'ın haykırışı olan, İslam'ın sloganı olan, İslam'ın sözü olan ezan -ki belirli zamanlarda dünyaya ilan edilmektedir- sonuna dek Bilal'in gırtlğından yükseldi [değerler değışti]. O, Osman gibi, Abdurrahman Avf gibi, Talha gibi, Zübeyr gibi, cahiliye döneminde sülale şahsiyetleri bulunan ve İslam' a geldiklerinde bu şahsiyetlerini de yeni şahsiyetleriyle karıştıran, toplumun da bunu ayırt edemediği kişilerden başkaydı.

187 Bugün Avrupa, üç yüz dört yüz yıl süren insan severlik ve özgürlük savaşından sonra ırkçılığı ortadan kaldıramamış, hatta yeni medeniyelin kalbinde hafifletmeyi bile başaramamıştır. Orada ırk duygusu o derecededir ki Hıristiyan Katalik beyazlar kara derili altı yedi yaşlarındaki kırk kız çocuğunu,

kendi kiliselerine dua için gelen bu kırk çocuğu -ki bu siyahlar da Hıristiyan'dır- bombalamak suretiyle

öldürmektedirler.

466 İSLAM BİLİM

Bir başkası da Ebuzer' dir. Ebuzer de salıradan gelmiş bedevi bir Arap'tır. Ne kitap okumuş, ne defter görmüş, ne bir yazı yazmış, ne okul, ne hoca, ne medeniyet, ne dünya, ne öğretmen, ne pir, ne de mürşit görmüş; hiç! Kafası ve ruhu hiçbir şeye, o sıralarda Hıristiyanlık, ruhbanlık, Zerdüştlük vs. adlarıyla yarımada fesat yaratan bu ilimlerin, bu bilgilerin, bu yönlendirmelerin ve bu dinlerin hiçbirine bulaşmamıştı; Pak, temiz; yaşadığı çöl gibi. Sonra İslam' a girdi ve Ebuzer Gıfari oldu. Bedevi ve sahralı Cundub bin Cunade' den birkaç yıl içinde Ebuzer Gıfari'ye dönüştü. İslam Peygamberi, kendisine özgü tabiriyle onu en büyük yüceltmelerle övdü [gerçi sonra bu değerlerin hepsi yıkıldı

ve cahil! değerler taşıyan grubun -ki cahil! idiler- değerleri sabit kaldı,
baki kaldı]. Ebuzer o hale gelmiştir ki İslam Peygamberi şöyle söylüyordu;
Cebrail, Ebuzer' e selam eder; o, göklerde yerdekenden daha meşhurdur.
Ebuzer'in utanma ve takvası Meryem oğlu İsa'nınki gibidir.

E buz er' in bir kabı vardı; ilimle o denli d old ur d u ki taşı. Bunlar ilmi
yüceltmelerdir, sadece ahlaki, insanı ve ruhi değil. İslam Peygamberi,
onu ilmi bir makam olarak tanıtmaktaydı. Sonradan o, tarihte Ali Şiası
adıyla, inkılabı İslam hareketi adıyla İslam hilafeti aleyhine, Emevi Sünniliği
..ki Muhammed'i Sünnilik adıyla İslam' a egemen olmuştur- aleyhine
tecelli eden bir hareketin esas kurucularından biri olmuştur. Resmen,
yalnız başına da olsa, sapması o zamanda doruğa çıkan, sonraları daha
da çoğalan ve korkunç bir tehlike haline gelen -ki İslam bütünüyle mahiyet
değişikliğine uğradı- bu rejime karşı tehlike duyurusunda bulundu
ve bu yolda canını verdilss.

Arz etmek istediğim şu; Ebuzer ve Selman, her ikisi, İslam'ın yetiştirdiği
örneklerin en iyileri ve Ali Şiasının başlangıçtaki en iyi çehreleridir.

Fakat bunlardan her biri, belirli bir zaman için, bir dönemde, bir nesilde
ve bir çağda daha çok önem ve hassasiyet kazanır. Ya da bir grup ve bir

188 Arz etmek istediğim konu şu ki hep, Neden filan kitabı eleştirdin, neden filan yazarı eleştirdin,
neden

daha saygılı. diye nasihat etmekte. insan siyasetçi olmayıp gerçekçi olursa, maslahatçı olmayıp onu
bunu görmez ve gerçekten bu şahsiyetlere karşı, bu değerlere karşı, bu düşüncelere karşı duygular
besler; sonra da şu iran'da, dünyanın tek Şii toplumu olan ve bu ashabın takipçisi olduğunu, bu
mektebin

takipçisi olduğunu, bunlara mensup olduğunu, islam'ı bunların gözüyle gördüğünü, bunların -tarihte
Şiiliğin

ilk kurucularının, tarihin ve zamanın Ali'ye karşı koyduğu bir dönemde Ali'yi himaye edenlerin ve islam

öğretisinin tam ve bütün olarak insanda cisimlenişi olan bu kimselerin- bakışlarıyla islam'ı anladığını ileri

süren şu toplumumuzda bunlarla ilgili olarak, bir üniversite öğrencisinin okuyacağı, sıradan birisinin okuyacağı

bir tek kitapçık bile bulamaz. En azından, bunlarla ilgili, bunların kim olduklarını, ne olduklarını, değerlerinin

gerçekten ne olduğunu, ne söylediklerini anlatan yüzeysel bir biyografi bile bulamaz. Zihinlerde

kırık ve belirsiz birkaç simadan başka bir şey yoktur. Oldukça eksik ve çoğunlukla hurafe dolu hem de

mevhum ve müphem -o da bir grubun nazarında- bir miktar bilgi dışında bunlardan bir haber yok. Değerleri

belli değil. Son derece üzücüdür ki son zamanlarda birtakım kalemler, onların şahsiyetlerini, hatıralarını

bu nesil için ihya etmek amacıyla bu kişiler üzerine yönelmişlerse de bu kalemler bu sülaleyi, bu

hareketi ve bu mezhebi özel olarak takip ve tanıma iddiasında değildirler Ya islam'a yabancıdırlar ya da

Şiiliğe yabancıdırlar.

All ŞERiATi 467

tip için onların öğreticilikleri, başkalarının öğreticiliklerinden daha hayatıdır.

Rivayetten anlaşıldığı gibi, Selinan ilmi açıdan Ebuzer'den çok

üstündür; ister İslam'ın ilmi olarak anlaşılmasındaki derinlik bakımından,

ister Müslümanların ve Peygamber'in kendisinin ilmi bakımından

Selman hakkındaki algılan bakımından olsun durum budur. Müslümanların

ve Peygamber'in ilmi bakımından Selman hakkındaki düşünceleri,

Ebuzer hakkındaki algılarından -ki bu harekette denktiler- daha

fazladır. Ebuzer'in şahsiyeti, toplumsal ve aynell bir şahsiyet olarak,

Selinan'ın şahsiyetiye fikri ve ilin'i bir şahsiyet olarak söz konusudur.

İslam-Şinasi' de yazdığını gibi; Bugün Batı için bir Spartaküs' ün -

kölelerin özgürlüğü hareketinin, kendisi de bir köle olan rehberi- değeri

yüzlerce Descartes'ten, Kant'tan, Aristo'dan, Platon'dan ve Sakrat'tan

daha fazladır. Doğu için, özellikle şu anki İslam toplunu için, bir

Ebu zer' in değeri, yüzlerce Molla Sadra' dan ve İbn Sina' dan daha önemli

ve daha hayatıdır. Nasıl itiraz etmeyelim, nasıl sorınayalım; Bütün

bu fikirler, paralar, zihinler, dehaler, kalemler, yetenekler ve bu toplumun

görüŖ ve beyni, bütün bu Molla Sadralara, İbn Sinalara,

Gazzalilere, Mir Fendereskilere ve Mir Damadiara vakfedilm.ektedir de

-değerlidirler elbette; değerli olduklarına bir diyeceğim yok- niçin orta

dereceli kalemlerin hiçbiri, toplunumuzun yan ölü vücudunun, ruhlarına

ve iradelerine daha çok ihtiyaç duyduğu bu simaları tasvir etmeye

yönelmemektedir Bu gafletin basit bir gaflet olduğu ya da gerçekten

bir gaflet olduğu nasıl söylenebilir Söylenir de nasıl karamsar olunmaz,

nasıl düşünülmez Dünyada Avrupa, Batı, bizim hassasiyetlerinizi

başka konulara, başka şahsiyetlere, kültürel, zihinsel, lafzi ve

kelam'i konulara vs. çekmek için örnek İslam olan, cisimlenmiş İslam

olan, aynı İslam olan, Peygamber' in şahsının mührünü taşıyan yüzde

yüz İslam olan birincil ve birinci grup şahsiyetlerin toplunda gündemle

gelinmesi, tanınması için ne kadar da çalıştı.

Onları tanımak sanki bir suçtu. Bu şahsiyetler gündeme getirildiği

zaman toplum genelde huzursuzluk duyar, rahatsızlıklar ortaya çıkar.

Neden O zamanlar Ali' nin yanı başında, İslam Peygamberi' nin yanı

başında bulunan, hem İslam' ın, hem Şiiliğin ilk kurucuları olan ve bütün dünyaya aynı ve cisimleşmiş İslam'ı gösteren en güzel ve en belirgin örnekler durumundaki [çünkü onların cisimlenişi, firkasal, özel ve yerel bir cisimleniş değildi] birinci derece Şia şahsiyetlerinden yedi sekiz tanesi hakkında nasıl olur da insan bu Şii toplumunda sessiz kalabilir Öyle bir İslam ki onun Ebu zer' ini tanıdığımız zaman, İslam' ı, doruğunda, hem bir filozofa, hem bir arife, hem bir zahide, hem okuryazar birine, hem de okuryazar alınayan birine gösteririz. Bir Müslüman çocuğu da İslam'ı o sadeliğiyle, o istikametiyle, o doğruluğuyla, sağlamlığıyla ve aydınlığıyla

468 İSLAM BİLİM

tanır. Neden bu araçlardan, bu cedel kitaplarından, mücadelelerden ve benzeri laflardan, İslam'ı yüzlerce, binlerce araçıyla alalım Bu fabrikanın örneği olduktan ve kolayca tanıyabildikten sonra neden kalemler bunları tanıtmaya yönelmezler, neden Bunları tanımak için başka bir yol var mı yoksa Bu neslin, Ebuzerleri yeniden her bakımdan tanınması, hem toplumsal bilinçleri, zaman bilinçleri, sorumlulukları, insanı ve ahlaki değerlerinin gelişip olgunlaşması için hem de şu bin üçyüz bin dört yüz yıl içinde zihinlerimizde tasvirini bozmak için binlerce çabanın harcandığı o Şiiliği ve o İslam'ı doğru dürüst tanımalan için yoksa bundan daha hassas bir sorumluluk var mı Neden bunların ardına düşmezler Biz, durmadan Niçin gitmezler, Niçin yapmazlar diyenlerden, hep nutuk atanlardan değiliz. Gerçi mağrur değiliz ve bizden daha layık olanların bu yolda alınaları gerektiğini biliyoruz, ama daha çok liyakatli olanlar sorumluluklarını yerine getirmiyorlar. Bu, daha az liyakatli

olanların sorumluluklarını ortadan kaldırmıyor. Söylediğim gibi, sorumluluğu

imkanlar doğurmaz, sorumluluğu kudret doğurmaz. Sorumluluk, muktedirliğin ürünü bir duygu değildir.

Sorumluluk, gücün değil, doğrudan doğruya bilincin doğurduğu,

bilginin doğurduğu bir gerçektir, bir haldir. Herkes, yapabildiği kadar sorumlu olduğunu bilir. Dolayısıyla siz öğrenci de olsanız, öğretmen de

olsanız, tıp, fizik, teknik, teknoloji vs. alanında da olsanız, bu kültürle

bu alanda işinizin bir ilgisi alınadığı için sizin sorumluluğunuz ortadan

kalkmaz. Hissettiğiniz gibi, bu nesil için Ebuzer'i tanıtmak, yeniden tanıtmak,

Ebuzerleri, Bilalleri, Aınınar bin Yasirleri yeniden anlatmak

büyük bir yükümlülüktür. Bu toplumu bilinçlendirmek için, gerçeği,

İslam'ın gerçek ruhunu ihya etmek için yola düşüp yükümlülüğünüzü

yerine getirin; Yapabildiğiniz her şekilde, yürütebildiğiniz kadarıyla bu

düşünceyi araştırarak, yazarak, yayarak, açıklayarak, takviye ederek,

gündeme getirerek. Bu, şu anın doğrudan sorumluluğudur; tebliğ ve

konusuna meselesi değildir. Bir acil çalışma programı meselesidir. Arkadaşlar,

her zaman bu şekilde çalışmaya imkanı bulamayabiliriz. Her

zaman bu imkanlar olmayabilir. Hastalık var, zaaf var vs. Fakat bugün

buradan gittiğinizde, tekrar dönme imkanı olduğunda, bu sınıfın tekrar

oluşturulma ve böyle sürüne imkanı -varsayalım- olmadığında sadece

bir anı olarak kalması için kendinize söz verin. Tanı tersine bu

yaptıklarımız şu şekilde dönüşmelidir ki her birimiz, toplum içinde taşıdığımız

fikri, zihni, ilmi ve ruhi aydınlığımızda -her türlü aydınlıkta- bu

fikrin sözcüsü, bu yolun uygulayıcısı ve bu yönün yolcusu olalım; olabiliriz.

Ciddi sorunu. luluk duyan herkes, inkan ve gücü de bulacaktır. Yeter

ki kendinize inanmanız olsun ki başarabilelim. Aynı şekilde bu işi yapAli

ŞERiAJi 469

ması gerekenin biz olduğumuza inanalım yeter ki. Bir tıp öğrencisinin,
bir fizik profesörünün ve sanat alanında yer alan birinin vb. kendi alanları
olmadığı halde en güzel piyesleri, en güzel edebi, felsefi ve ideolojik
eserleri Avrupa' dan tercüme ettiklerini ya da kendilerinin makale olarak,
piyes olarak ya da başka türlerde yazdıkları; ya da araştırdıklarını,
sonuç olarak konuyu inandıkları yolda ortaya koyduklarını gördüğünüze
göre, biz neden yapamayalım Özellikle kültürümüzün zengin ve
derin birikimi eliniz altında olan bizler, bu kaynakları ortaya çıkaran
mühendisler olmalıyız. Biz bunu yapmazsak başka hiç kimse yapmayacaktır.

Bu nesil yapmazsa gelecek nesiller hiçbir şekilde yapamayacaklardır.

Gelecek nesilleri o hale getireceklerdir ki artık onlar hangi gerçeğin
ortadan kalkacağı kaygısını taşımayacaklardır.

Ben şunu arz etmek istiyordum; Ebuzer, bugün Peygamber'in ashabının
tümünden, hatta Ali'nin çevresinde bulunan bütün ashaptan ve
hatta İslam Peygamberi'nin ihni bakımından kendisini Ebuzer' e tercih
ettiği Selman'dan daha çok acillik, zorunluluk ve hassasiyet taşımaktadır.

Ebuzer'in rolü, şahsiyeti ve düşünme tarzı, bu çağda -sadece bizim
toplulumuz bazında değil, bu zaman bazında ve bu çağda gündemde
olan konular bazında- hepsinden daha çok önemlidir ve onu çeşitli şekillerde
topluma tanıtmak gerekir. Çocuklar için bir kitapçık şeklinde,
yüksek öğrenim görmemiş olanlar için, romanlar şeklinde, sanatçılar

için piyesler şeklinde, genç nesil için tiyatro şeklinde, araştırmacılar için kitap şeklinde, bilimsel araştırmacılar ve tarihçiler için inceleme araştırmaları şeklinde, her türlü şekilde, her biçimde, her dilde ve bütün tebliğ araçlarını kullanarak onu, öğretisini, yaptıklarının asıl yönünü ve onun İslam'ını tatıtmak gerekmektedir. Bu yolda hem biz İslami sorumluluğunuzu yerine getirmiş oluruz, hem de İslam'ı sorumluluğumuzu yerine getirmeye yolunda gerçek Şiiliği keşfedip anlamak için en güzel yolu bulunmuş, ortadan kalkmakta olan iman karşısında en büyük sorumluluğumuzu gerçekleştirmiş ve aynı şekilde toplumsal yükünlülüğümüzü de bu yolla yerine getirmiş oluruz.

Şunu söylemek istiyordum; Zamanımızın, toplumumuzun, aydınlarımızın, okumuşlarımızın din karşıtı ideolojilere yönelmesi -bunu tecrübe olarak söylüyorum, bir öğretmen olarak söylüyorum- dinden sapma, bu neslin. dinden ve dini inançlardan uzaklaşması fiziksel ve kimyasal konular yüzünden, felsefi ve kelami tartışmalar yüzünden değildir. Biz eğer İslam' dan birkaç bilimsel keşifte bulunabilirsek ve birkaç bilimsel mucizeyi ortaya koyabilirsek ya da İslam'ı savunmak için dilimizi yeni bilimsel terimlerle silahlandırabilirsek bu nesil ve bu ruh İslam' a döner, diyemeyiz. Bu neslin dinden uzaklaşmasının nedeninin ne olduğunu görmeli, o nedeni aramalı ve o ihtiyaca, o eğilime da470

iSLAM BiLiM

yanmalı ve İslam' dan söz etmeliyiz. Bugün ben burada bir filozof olarak, bir fizikçi olarak ve Einstein'ın nisbiyet teorisini, Darwin'in evrimini ve bütün yeni bilimlerini bilen birisi olarak dursam, İslam' dan söz etsem, bir

rivayet bulup bu rivayetten elli tane yeni bilimsel keşif ortaya koysam, söylediklerim doğru da olsa, bu duygunun, bu ruhun İslam' a dönüşünde en küçük bir etkisi olmayacaktır. Çünkü bu ruhu İslam' dan uzaklaştıran, kaçırın şey, bu neslin insanı bilince erişmiş bir nesil olması meselesidir.1s9

Bunun derdi, geri kalmışlık derdidir. Bunun derdi, inansızlık derdidir.

Yeni bir iman, yeni bir inancı arama ihtiyacındadır. En büyük kaygı ve ızdırabı, halkıyla bir bağ kurma arayışdır. Omuzlarında hissettiği en büyük yükümlülük, halkı için birşeyler yapabilmektir. Bütün çabası, çağına karşı insanı sorunluluğunu yerine getirme yolunda ona yardımcı olacak bir ideolojiye, bir imana, bir çözüm yoluna ve bir hedefe ulaşınak içindir. Bir ideoloji zafere ulaşıyorsa, bu onun ne felsefesinden kaynaklanır, ne ilninden kaynaklanır, ne de dünya görüşünün altyapısından vb.

kaynaklanır. Onun zaferi şuradan kaynaklanır; Bu ideoloji öyle tebliğ edilir ki bu genç, kendisinin topluma karşı sorumluluğunu, aynı şekilde kendisinin çağa karşı yükümlülüğünü ve özellikle halkının toplumsal hayatında cevabını arayıp bulamadığı sorularının cevaplarını bu ideolojide -doğru ya da yanlış- bulur. Böyle hissedip ona yönelir.

Dinden uzaklaştığını ya da dine karşıt hale geldiğini veya ondan sessizce uzaklaştığını ve haber de etmediğini görüyorsak bunun nedeni, onun dini toplumdaki şekliyle görmesidir. Dindarların bugün dini bu hale getirdiklerini görüyor çünkü. Böylece o artık dinle dindarlar arasında gerçek İslam'la mevcut İslam arasında bir fark görmez. O, başka alanlarda öğrenim gören bir öğrencidir ve bu ayrılıkları anlayamaz; bu alanda uzman değildir. O, çağın meselelerine karşı, istismara karşı,

dünyadaki sömürüye karşı, insan ilişkilerine karşı, mülkiyete karşı,
paylaşına karşı, zamanın artık üretiminin kötüye kullanılmasına karşı,
teknolojiye karşı, gününlüz insanının vicdanı bunalımına karşı, insanın
toplumsal haklarına karşı, doğuya karşı, Batı'ya karşı, üçüncü dünyanın

189 Elli yıl önce, kırk yıl önce, otuz yıl önce, fizik, kimya, formül vs. okuyan yeni üniversite
öğrencisinin

beynine rüzgar, Allah'ın olmadığını, ruhun olmadığını, fizik ötesinin olmadığını, yeni bilimin ne
söylediğini,

yeni atomun keşfedildiğini üfürüyordu. Bu laflar, 19. yüzyılın malı olup rüzgarı bize yirminci
yüzyılda

ulaşmıştı. Şimdi bu yel de gitti bu çocukların başlarından. Şimdi bu yeni bilimsel tartışmalar, yeni
nesilden

daha çok eski nesil için hassastır. On yedi, on sekiz, on dokuz, yirmi, yirmi beş yaşındaki bu
öğrencinin,

islam'dan uzaklaşıp başka ideolojiye yönelmesi felsefi tartışmalar yüzünden değildir. Fizik, kimya ve
yeni

bilimler alanındaki tartışmaların, onun imanı üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. O, yeni
bilimlerle,

yeni buluşlara ve teknolojiye nasıl bakıyorsa din konusuna da öyle bakmaktadır. Dini bir kitap -kendi

zannımca- yayıniayan ve Apollo 15 hakkında on beş sayfa yazan kişi hayli kör okumuş. Kendisi de

yazmış, Bizim gerici olduğumuzu sanmasınlar ve Apollo hakkında ne kadar çok şey bildiğimizi
görsünler.

diye. Bunun hiçbir etkisi yoktur. Mesele başka bir şeydir.

All ŞERiATi 411

dertlerine karşı, ınahrum kesinıe karşı, şu anda mevcut sınıfsal değişimlere

karşı, gününüz biliınının insan üzerinde canice üstlendiği role karşı,

teknolojinin insan kiınliği üzerinde yapmakta olduğu etkilere karşı,

kendisinin, nesiinin ve milletinin, çağa egeınen olan güç ve cebir karşısında

kurban oluşuna karşı ve aynı şekilde adaletli bir iktisat sistemi arayışına karşı -ki gününüz insanının en büyük çilesi, iktisadi güç sahiplerinin insanlara çektiği çilelerdir- dert duyar, ihtiyaç duyar, cevap arar, çözüm yolu arayışındadır; bunlar nedir diye sorduğu zaman ona bu duyguları taşıdığını, bu şiarları taşıdığını, bu teñele dayandığını gösteren çözüm yolu sunan, böyle bir dille konuşan bir din, bir öğreti arayışındadır. Fakat o -ki bu dertlerle inlenmektedir- dini, bu şekliyle görünce, yani anasının, babasının ya da avamdan birinin sahip olduğu dini -ki onların korkuları başkadır, ihtiyaçları başkadır; böyle bir zamanda o, yanarak yakılarak hıru'l-iyin istemektedir, geç kalrnş gibigörünce, konuları bu kadarından fazla değerlendiremez, gerçek İslam' ı, tarihi ve bu tür şeyleri tanıyamaz; bu kadarını görür ve görünce de kenara çekilir.

Bu zamanda, dünya çapındaki genel bir plan uyarınca, İslam gündeine getirilmelidir. Çünkü uluslararası forınül şudur; A vaim din içerisinde tutulmalı, aydınlarsa dinden soğutulmalıdır. Bu, ilk kez Le Bon'un Cezayir için ortaya koyduğu ve sonradan bütün ülkeler için, özellikle İslam ülkeleri için genelleştirilen bir plan dır. Avamın dini taassubu güçlendirilmeli, anla aydınlar ve okumuşlar dinden uzaklaştırılmalıdır. Böylelikle din avama münhasır kalmakta, eski nesle münhasır kalmakta, taassubun dar kalıplarına hapsedilnkte ve toplumun beyninden ve ilmi bakışından uzak kalmaktadır. Sonunda savunulması olanaksız taassup dolu bilinçsiz kalıtımsal geleneldere dönüşmektedir din. Sonra, düşünen, yarın topluma egemen olacak olan, bu toplumun

beynini oluşturan, zainanın öndediğini üstlenen aydın, dinden bizar

olur ve ardından toplunl dan da ayrılır.

Çünkü bu, dinsiz yetiştirilmiştir, o ise bir şekilde dindardır. Bu, aydın seçkinlerle avam kitle arasında derin bir ayrılığın, korkunç bir uçuruunun ta kendisidir. İşte Batı'nın göz aydınlığı; Doğu toplumlarının parçalanması. Bu planla savaşnlak istiyorsanız, yani bu çağda İslam' ı aydınlar arasında gündeme getirnek ve aydınları İslam' a yöneltmek istiyorsanız, artık klasik tebliğ araçlarıyla bu nünlün değildir. Düşünanın, bu nesli İslam' dan, dinden uzaklaştınmak için donandığı araçlarla donanmalısınız. Düşmanla savaşmak için yapılacak tek iş, en acil iş ve en kaçınılmaz iş, düşünanın silahıyla silahlanmaktır. Bu iş için, içerik olarak, dil olarak, görüş olarak İslam' ın değişmez gerçeğini, İslam' ın değişmez şiarlarını, İslam adına, vahiy aracılığıyla, Kur' an ve Sünnet

412 İSLAM BİLİM

aracılığıyla, Peygamber'in ailesi aracılığıyla -toplam olarak İslam öğretisi adıyla- tarihin ve bizim. elimizde bulunan şeyi savunmak zorundayız; her çağda, her şartta kendine özgü dille, şekille ve şartla. Bu bakımdan, gelen peygamberlerin her birinin mucize türleri farklıdır. Oysa hepsinin nübüvvet ve risaleti, ilahi nübüvvet ve risalettir, dinleri de tevhid dinidir. Fakat gösterdikleri mucizeler neden farklıdır Zamanla uyumludur, zamanın hassasiyeti söz konusudur da ondan. Musa zamanında büyücülük din halini almı.ıştır ve Musa'nın düşmanı esas olarak büyücülerdir.

Musa'nın mucize şekliyse, büyücülerin, bunun büyü olmadığını, şeklinin ve türünün böyle olduğunu daha iyi ve daha çabuk anıayacakları

bir tarzda dır. Hastalığın yoğun olduğu, tıbbın ve Filistin' deki, İsrail' deki yöresel hastalıkların tedavisinin önemi. taşıdığı İsa zamanındaysa şifanın esas alındığını görüyoruz. İslamın Peygamberi -ki ınesajını sunmak istemektedir- zamanında çevrenin hassasiyeti, fesahat, belagat, şiir, güzellik, söz ve kelime üzerinde toplanmıştır. Bu yüzden, mucizenin, anlatısında, ahenkte, kelime seçiminde ve söyleyişte güzelliği, fesahati, belagatı ve icazı gözetine şeklinde olduğunu görüyoruz. Bunlar, bir düşünceyi kanıtlamak için, bir öğretiyi yaymak için, çeşitli zamanlarda, çevrenin hassasiyetlerine ve ihtiyaçlarına göre çalışma şeklini, tebliğ şeklini ve ayrıca değişmez gerçeklerin anlatılış dilini şartlara uygun olarak seçmek gerektiğini göstermektedir.

Dolayısıyla bugün bu topluında, bu nesilde ve şu anda içinde bulunduğunuz zamanda İslam'ı gündeme getirebilecek ve zafere ulaştırabilecek hareket [İslam kesin zafere ulaşacaktır; çünkü bu ihtiyacı duyuyoruz. Bu toplantının kendisi, böyle bir gerçeğe ihtiyaç duyulduğunun örneklerinden biridir] toplumsal hassasiyeti içinde, pratik yönüyle, bu dünyadaki fiili boyutlarıyla, toplumsal, insani, iktisadi ve sınıfsal güçlükleri çözümlernek için ortaya konulmuş çözümlü yollarında, İslam'ın Kur'an'da, düşünce şeklinde ve Peygamber'in sünnetinde amel ve metot şeklinde bulunan esas rolü içinde -ki bu rol, toplumun önderliğinin arneli risaletidir- ve toplumsal uyumsuzluklarla, beşerin ve mahrum kesimlerin hissettiği ilmi sıkıntılarla savaşarak İslam' ı gündeme getiren hareket olacaktır. Bu zamanın hassas konularından biri, halkın sınıfsal ayrılıklar yüzünden çektiği sıkıntı, biri de siyasi baskıdan ve

istibdattan çektiği sıkıntıdır. Bunun içindir ki İslam, yedinci ve sekizinci yüzyıllarda adalet ve imamet adında iki esasa dayanmaktadır. İslam Peygamberi'nin sahip olduğu İslam, İbrahim'in İslam'ıdır, Musa'nın İslam'ıdır, İsa'nın İslam'ıdır. Aina neden son peygamberin İslam'ı bu iki şiarı, öteki peygamberin çağındaki tevhide ve ilahi dinlerden daha çok dayanmakta, adalet ve imarnet üzerinde daha çok durnı.aktadır İnı.aınet dili, adalet dili; imarnet ve adalet konusundaki hassasiyet, imarnet sm ŞERiATi 473

ve adalet şian. Neden zulüm, sınıf ayrıntı, istibdat ve toplumsal baskı cephelerine karşı İslamın, toplumsal savaş üzerinde durnı.akta ve savaşının keskin ağzını bu iki safaya yönelmektedir Çünkü zaman böyle gerektirmektedir; İslamın, zamanına özgü şartlarda tevhide yaymak için, halkının somut ve gerçek sıkıntısına, somut ve gerçek ihtiyacına dayanmaktadır. Halkın sıkıntı duyduğu somut meseleler yerine, çözüm yolu sunmak, adalet ve imarneti gerçekleştirine yolunda savaşmak yerine kelam, cedel, mantık, ilk felsefe konularına yönelmez. Halkın sıkıntısı bunlardan kaynaklanmaktadır.

Bugün, hassasiyet gördüğümüz gibi dünyada sınıfsal İstisınar ve sömürü üzerindedir; Dünya bazında, üçüncü dünya, ikinci dünya, birinci dünya, makine meselesi, kapitalizmin meselesi, istismar meselesi surplus meselesi, artık değer meselesi, artık üretim meselesi, tüketim meselesi, üretim meselesi, üretim-tüketim uyumsuzluğu, bütün insanların, bütün kültürlerin, hatta imanların ve insanı değerlerin Batı'yı üreten devasa makinelerin ayakları önünde kurban edilişleri meselesi;

işte bunlar bizim temel meselelerimizdir. Taze olaylar bunlardır. İslam müctehidinin, Şia müctehidinin, yani Şiayı, İslam' ı bilen çalışkan ve hür düşünmeli araştırmacının yönelmesi gereken, kılavuzluk yapması gereken yeni olgular bunlardır. Fakat ne mutlu ki, ya da ne yazık ki - çünkü sorumluluk büyük bir bahtsızlıktır ve aynı zamanda büyük bir mutluluktur; zira insan olmak, sorumlu olmak demektir- İslam' da ve Şiiilikte bu hayatı sorumlulukları yerine getirmek, asla özel bir sınıfa, resiml bir gruba, resiml bir kıyafete yüklenmemiş, geriye kalan insanlar sorumluluktan muaf tutulmamışlardır; l-hepiniz çobansınız ve hepiniz bir sürüden sorumlusunuz.

Buradaki 'hepiniz' kelimesi, bu toplumda bu imanı taşıyan her birey demek olup bu her birey sorumluluk taşımaktadır. Birey, ben bu konuyla ilgili değilim, diyorsa, ya cehalet kurbanıdır, ya da düzenbazdır.

l-herkes bu işi yapınak zorundadır, sorumluluk taşımaktadır. Ne sorumluluğu Milletinin çobanlığı ve kılavuzluğu sorumluluğu. Bu tıpkı Sartre'ın sözü gibidir; Herkes, yaptığı seçimle, sanki bütün insanlığın izlenesi için bir kural ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bugün hepimizin taşıdığı bu sorumluluk esasınca [çünkü inanç esasları vardır, görüş vardır, düşünme tarzı vardır. İnanç esasları, bize öğretilen o beşli formülden ibaret değildir sadece; inanç esasları bizim İslamli görüşümüzün, algılayışımızın, dünya görüşümüzün ve inancımızın toplarıdır.

Bunlar bir içtihattır. Bu yolda her birey müctehittir ve müctehit olmalıdır. Yoksa dini yoktur ve yanlıştır.] hem görevliyiz, hem de bizim için bu görevi yerine getirmek olanaklıdır. Bu nedenle de sorunluyuzdur.

Yapamadaydık, sorunlu olmadık Bu iş için tecrübe olarak, top474

iSLAM BiLiM

lumsal bir gerçeklik olarak, aynı şekilde somutluğunu hissettiğimiz şey olarak, toplumsal eğilin içinde, somut ve elle tutulur konuların ele alınmasında, gerçek sıkıntılar, ihtiyaçlar ve yetersizlikleri göz önüne alarak -ki bunları şu anda hissetmekteyiz- ve karşı karşıya olduğumuz meseleler içinde, bu yönde İslam' ı gündeme. getireli m. Bu yön, İslam' ın temel ve ilk yönüdür. Bu yönelişin mazharı, hepimizin bildiği gibi Ali' dir.

Bu mektebin en kesin, en samimi, en sadık ve en tek boyutlu öğrencisi ve mücahidi Ebuzer' dir. Ebuzeri İslam, İçine ve kendine ulaşır kendini yok etmelisin. demeyen İslam' dır. Hayır, bir kınse kendini yok etmek isterse yok olur, aına nereden başını çıkaracağı bilinmez [Edebi nezaket bunu söylememe izin vermiyor]. Ebuzer ve onun İslam' ıdır ki, Zillate ve zulme sabretmek ve yoksulluk sevaptır. diyen İslam'ın tersine şöyle söyler; Yoksulluk bir kapıdan girdiği zaman küfür orada yuva yapmıştır ve inan öteki kapıdan uçup gitmiştir. [Böyle konuşmaktadır, Proudlyon' ca konuşmaktadır] Yine şöyle söyler; Evlerinde ekmek bulanıayan ve kılıcını çekip bütün insanlara saidırmayan halka şaşarım. Bu Ebuzer İslam' ıdır.

Görüş ve sorunluluk İslam' ına bakınız. O kadar ki günümüzün son derece ileri toplunlcu aydını bile meseleyi bu genişlikte hazınedenez. Çünkü kendine özgü firkasal, kalıtsal ve yöresel bir mesele değildir.

Mesele, zamanın en üst meseleleri düzeyinde, gününüz insanının sıkıntıları,

dertleri ve teinell ve önemli ihtiyaçlarını göz önüne alarak ortaya

konulmuş en yüksek meselelerin doruğunda yer alan bir meseledir.

Bu, Ebuzer'i İslam' dır. Önderlikteki sapma meselesinin, ümmetin kılavuzluğunda

ve ümmetin oluşmasındaki sapına meselesinin ortaya

çıkığı sırada o, adalet ve özgürlük isteğıyle İslam' a gelen bu İslam toplumunun

ve bu halkın yarın içine düşeceği perişanlıkların ve çaresizliklerin

-bütün bunların- bu ilk sapmanın ürünü olduğunu söyleyen ilk

kiinsedir.90 Bütün bunlar, bir etkenden dağınaktadır ki bu etken kelain

tartışmaları değildir, varoluş tartışmaları değildir, ilk felsefe tartışmaları

değildir, tasavvuf tartışmaları değildir. Hatta bireysel ve riyazetçi ahlaki

tartışmalar da değildir. Bu etken, tek kelimeyle 'kenz' dir; Mal

becellemek, hazine oluşturmak ve Allah yolunda, yani halk yolunda

infakı91 etmemek. Mallarını stok eden [Ebuzer'in seçtiğı bu şiar,

190 Biz hala yirminci yüzyılda, Batı'yla savaşta nereyi tutmaları gerektiğini, düşmanla savaşmak için,

Batı'daki karmaşanın ve mutsuzluğun nedenleriyle savaşmak için hangi cephede yer almaları gerektiğini

bilmeyen önderler ve aydınlar görmekteyiz. Her gün bir şeye takıyorlar. Her şeyin nedeninin Farsça

alfabesi olduğunu yeni keşfettiler; aydınlar yüz, yüz elli yıl çalıştıktan sonra vara vara buraya vardılar!

191 infak, yedirmek, on kuruş birine, on kuruş ötekine vermek, Allah'ı ve bütün Müslümanları minnet

altında bırakmak, rahat vicdanla uyumak ve bütün imamları tebrik. babında n rüyasında görmek demek

All ŞERİATI 475

Kur' an' dan seçiliniş bir şiar olup, onu seçen, doğrudan doğruya İslam'ın

kucağında ve vahiy ışığının altında yetişen Ebuzer' dir. Bu yüzden seçerken

ne bir saprıı.aya düşünmektedir, ne de seçtiğı şeyden kuşku duyulabilir.

Bu şiar, Ali'nin inücadelesi ve önderliği yolunda Ebuzer'in seçtiği bir ayettir.] ve Allah yolunda infakta bulunmayan, sınıf farklılığıyla, toplumsal uçurunuJa savaşınayan kimi.seleri acıklı bir azapla inüjdele. Fakat bu, sadece zihinsel, konferanslık ve hutbelik -bizim yaptığımız gibi- bir müjdeleme ve bir ayet değildir.

Bütün hayatını, bu şianı gerçekleşmesi vernal stoklayıp İslamı.i zekat verinekle sınıfsal sönürüyü ve halkın posasını çıkarmayı güzel gösterineye çalışan kiinselerle savaşını yolunda çabalamakla geçirir. Oysa Osman, mukaddes ibadetlerin yerine getirilmesine dayanarak; Herkes İslami zekatını verdi. Eğer bir tuğlası altından, bir tuğlası da günüüşten bir saray ya da köşk yaptırsa, Allah'ın, bizim ve halkın hoşnutluğunu kazanır. diyordu. Sonradan Ebuzer, bu 'kenz' [hazine] ayetini okuyup, bunun zekat meselesi olmadığımız, meselenin para vermek meselesi olmadığımız, asıl meselenin sermayedarlık meselesi olduğunu, çünkü burada, neden servetin bir yerde yığılıphalk yolunda harcanmadığı konusunun gündeme getirildiğini söyler. Bu uçurunun oluşmasının engellenmesi -ruhlar için sevap toplamak değil- somut birşey, gerçekten aıneli birşey, toplumsal düzeyde ve büyük bir şey olmalıdır; bireysel şeyler, bireysel hayır işleri değil. Bununla birlikte Osman, ayetin anlamını sorar [rejin değişiniştir]. Kimden sorar Ka'bu'l-Ahbar' dan sorar.

Ka'bu'l-Ahbar, adından da anlaşıldığı gibi Yahudilerin ruhanilerinin lakabıdır. Ömer zamanında Müslüman olmuştur. Yahudililde iş kalmayınca tarnamen bu tarafa döner ve Bizim için fark etmez, biz de sizin ruhaniniz oluruz. der. Gelip Osman'ın yanı başında yerini alır ve ilk

kez hilafet kurumunda resmi bir İslamî-îlîni makam ortaya çıkar]. Sonra Osman ona sorar; Öyle değil mi O da der; Evet, sizin buyurduğunuz gibi. Ebuzer' e bir bakın. O, sadece bir kişidir. Öteki ashab, ya kendilerini sattılar, ya gittiler, ya da ellerini eteklerini çektiler veya durumlarına uygun açıklamalar buldular. O, yapayalnız, tek başına kaldı. Fakat bu yalnız kalış [kelimenin gerçek anlamıyla yalnız kalış] içinde ve tek kişi kalış içinde savaşın gerektiğini göstermektedir o. Osman rejiminde savaşın çok zordur. O, .Muaviye' den farklıdır, Mütevekkil' den farklıdır, Sultan Mahinud' dan farklıdır, Emir Timur' dan farklıdır. Osman, Peygamber'in iki kez damadıdır, eskilerdendir, Kur'an'ı derleyendir [şu anda Kur'an'ı derlenmektedir], Allah yolunda cihad etmektedir, onun ordusu, İslam için hem Rum'u, hem İran'ı fethetmektedir.

değildir. infak, uçurum ve fasıla anlamına gelen 'nfk' kökünden gelir ve bu uçurumu ve fasılayı yok etmek

ve bu fasılayla savaşmak demektir.

476 İSLAM BİLİMİ

Böyle bir sima ile savaşın zor bir iştir. Osman'a karşı olan kimdir

Ebuzer. Henüz İran ve Basra gibi inkılaplardan bir haber yoktur ki

Ebuzer, bu en büyük sapmaya ve İslam inkılabına karşı aristokrasinin

nı. utlak galibiyetine karşı ilk feryadı yükseltmiştir. Örneği, seçmiş olduğu

savaşım şeklidir.

Şiarının doğru olduğunu, somut olduğunu, nı. antıklı olduğunu, toplumun

iktisadi kökenine göre olduğunu, sınıf çelişkisi ve istismarına

göre olduğunu görüyoruz. Hangi dönemde Sermayedarlıktan sonraki,

burjuvaziden sonraki, sanayi sömürsünden sonraki, kapitalizmden

sonra emperyalizm aşanı.asına ulaşıldığı dönemde vs. değildir. O dönemi.
dedir. Savaştaki cephesini öyle seçmiştir; kelimeler ve felsefe konuları
söz konusu değildir. Somut ve gerçek konular söz konusudur. Seçtiği
şiar Kur'an'dır; anı.zihni, fikri ve lafzi boyutta kalın.az. Çünkü
Müslüman'dır, çünkü Ebuzer'dir ve hem Kayser'in 'kılıcını, hem Mesih'
in maskesini kendinde barındıran, böyle bir sistemle tek başına savaşa
tutuşur ve bu akıllıca toplumsal cephe alışıyla ve Kur'an'dan elde
ettiği bu akıllı, sağlam., aydınlık ve bilinçli şiarla başlatır savaşını. Yalnız
başına. Hiçbir silahı yoktur; ama savaşmalıdır.

Ebuzer, Muhammed'in yetiştirdiği, bir mücahidin savaşmak için sahip
· olabileceği tek silah olarak -bunlar hep silahtan arındırılmalıdır- bir deve
kemiğini alıp Osman'ın huzurunda Ka'b'a -sermayedarlık lehine
Kur'an'dan ilk İslam karşıtı fetvayı ortaya atan Yahudi'ye- vurur. O,
Osman'ın arkasına sığıırur. Ne güzel manzara! Olay, Abdurrahman b.
Avfı savunma olayıdır [o üç kişi yine Ebuzer'in karşısında, buradadır.]
ki Abdurrahman b. Avf'ın servet ve mirasını getirip ortaya döktüklerinde
mescitte bir dağ oluştu! Altın eriyiklerini getirip baltayla parçalıyorlardı.
Bu sırada Osman, şöyle dedi; Allah Abdurrahman b. Avf'a
nı.ağfıret etmiştir ki o, ne kadar iyi yaşamış ve bunca serveti de bir araya
getirmiştir. İ-Iepsi ona hayır duada bulundu. Ebuzer'i öfkeliendiren budur.
İşte bu nedenle deve kemiğini sokaktan alıp Ka'b'ı ve Osman'ı bulur
ve der; Bu verincede olduğunuz fetva nasıl fetvadır Bunun başı
açılır ve o zaman başı açılırsaneler ortaya çıkar İşte o ortaya çıkan şeyler
çıkarmaya. Sonra ona saldırır. Abdurrahman savunulmaktadır;

onca altın ve sermaye için. Kim savunmaktadır İslam açısından fetva veren çehresiyle Ka'bu'l-Ahbar. [Fetvasını] uygulayan kimdir Osman; gücün ve zorun mazharı. Karşısında Ebuzer; daha İslam' ın ilk döneminde, yalnız İslamı., silahtan arındırılmış İslamın. Bir deve kemiğiyle ona saldırır. Osman'ın arkasına kaçar Ka'b [bu üç çehre tanı. anlamıyla belirgindir; Abdurrahman, Osman ve Ka'b]. Fakat Ebuzer'in cesareti bu kutsal görünümlü çehrelerden korkacak ya da bu güçler karşısında titTeyecek kadar az değildir. Ona, Osınan'ın korunması.asında olduğu halde

All ŞERiATi 417

saldırır. Deve kemiğini Ka'b'ın başına öyle vurur ki başı yarılr; yalnız başına Rebeze'ye gitine pahasına. Orada açlıktan ölür; aynı şekilde kızı da, oğlu da. O, yalnız başına ölür. İslamı. Peygamberi'nin, Tebuk Savaşı'nda, onun yalnız başına çölden dönmelde olduğunu görünce, öngöründe bulunup dediği gibi; Allah, Ebuzer'i bağışlasın. Yalnız yürür [Dünyada, bu toplumda yalnız yürüyor; öyle bir yol seçmiş ki bu yolda yalnızdır], yalnız yaşar, yalnız ölür ve yalnız haşrolunur. Yani kıyamet çölünün ve kıyamet mahşerinin gerçekleşeceği yarında insanlar, hep birlikte, mezarlık mezarlık dirilip mahşer alanına gelirler sonra sadece bir kişi, tek başına o çöl köşesinden kalkıp kıyamet sahnesine girer. Aynı zamanda mecazi bir yorumda yapılabilir, diye düşünüyoruz. O da şu ki yalnız haşrolunması, çağdaşı olan ve kendisinden önce ya da sonra ölüp giden yüzlerce, binlerce çehre arasından, sadece bu Ebuzer' dir, bu Ebuzer'in gövdesidir, susturulan, sürülen ve Rebeze' de ölen [Osman ve o uğursuz üçlü eliyle]. Her zaman ve her nesilde yine ortaya çıkmaktadır

o. Yine Ebuzer'in yalnız başına ortaya çıkınası gereknekte bizint neslinizde. Çünkü çağını.ız, her zainankinden daha çok ihtiyaç duyrnaktadır Ebuzer' e, Ebuzer'in İslam'ına, Ebuzer'in Şiiliğine, Ebuzer'in savaşına susturulm.akta olan, boğulan, kaybolan, tarihe gömülm.esine çalışılan Ebuzerlerin, İslam.ların, kültürlerin ve gerçeklerin bu nesilde, bu çağda dirilnesi, ayağa kalkm.ası, sahneye gelnesi, bize hayat, hareket, kan, can, bilinç ve ışık vernesi için alınce, cesurca, bütün bahtsızlıklara, zorluklara, bütün sıkıntılara ve bütün dışlanmalara katlanarak çalışmalıyız. Çalışmalıyız ki bugün başkalanın elinde olan en güzel, en değerli ve en güçlü tebliğ, fikir, ilim, araştırm.a ve düşünce yayına aracını, ruhlara, imanlara ve kalplere etki etme aracını kullanabilelin ve bu kahraınanların diriltilmesinde, bu hayat veren inekteplerin canlandırılmasında bunlardan yararlanabilelin.. Biz yapmazsak yapınayacaklardır.

Bu çağda olm.azsa, başka çağlarda olm.ayacaktır.

Bugün bu en büyük tebliğ aracını görınektesiniz. En büyük tebliğ aracı, bizim hiçbir şekilde ihtiyarınıza alanı.adığırnz ve kendisinden yoksun bulunduğumuz, aına kurbanı olduğunuz araçtır. Bu araç, tiyatrodur, filindir. Bir gün [ben açıkça arz edeyim] gelecek günlerde, gelecek yıllarda değil, çok kısa zamanda, bu nesil, aydın, bilinçli, sorunlu ve Müslüman kesim.in bu ülkede sanat düzeyi bakımından en güzel film.leri, en yüce gerçeklerin, değerlerin, ruhların, gerçeklikle-in ve geçinişteki tarihe, kültüre, imana ve İslam' a ilişkin olayların hizn.etine soktuğunu, en güzel film.leri yarattığını görinelidirler. Bu Müslüman gençler arasında, İslam.' da yer alan en zor şahsiyetleri kendi yapıları ve

kişilikleri içerisinde bir filmi. oyuncusunda canlandırıp halka sunabilen ve böylece, tarihte unutulmuş -bizim gündemine getirmeniz, bizim için liya478

İSLAM BİLİMİ

katsizliğimiz, bizim gafletimiz, bizim sapışımız nedeniyle onlardan kimse söz etmemektedir; eğer biri söz etmekteyse, yabancı ve kuşkulu biri söz etmektedir- bu kişileri, bu tasvirleri, bu çehreleri, bu değerleri bu gerçekleri, günümüzün en güzel ve en güçlü dilleriyle ortaya koyabilen en güzel sanatçılar çıkmalıdır. Açıkça söylüyorum, filmi, tiyatroyu bu çağa getirmek ve Ebuzerleri, tarihte suskunluk içinde ölüp giden, Rebezelerde açlıktan dolayı sessizce ortadan kaybolan ya da Mercu'lAzralarda zulüm ve baskıyla susturulup şehid edilen -ki takipçileri ve inananları, olan bizler bile onları tanımıyoruz- başka yalnızca yeniden hayata getirmeli. Getirmeli ki yeniden İslam, Şillik, bu büyük vücutlar, bu kahramanlar [kelimenin insani anlamıyla, bize varlıklarıyla, düşünceleriyle ders, hayat, kan ve hararet veren ve öğretenler] dirilsin. Dirilsin ki biz de fedakarlık ve akıllılık gösterebilelim; zorluklara, sövgülere, aşağılanmalara ve yıpratmalara katlanabilelim; dinimizin yolunda sadece paramızdan, sadece canımızdan değil, haysiyetimizden bile geçebilelim ki bu fedakarlığın son aşamasıdır. Böylece geç olmadan, bu nesil varken, bu Müslüman kesim, bu toplunda, İran çapında, İslam toplumu çapında, dünya çapında, tiyatro ve film türünden en üstün sanat eserlerinin yaratıcısı olabilsinler ve bunları en yüce insanı kavramların, kurtuluş ve özgürlük kazandırıcı en büyük ve en aydınlatıcı gerçeklerin hizmetine sunabilsinler. Biz yapınalıyız; başka hiç kimse yok.

BiZ AYDINLARIN MUHATAPLARI

Allah'ın adıyla ve işiniz güçleşip sıkılaştıkça sorumluluk duyguları artan sorunlu fikirdaşlarımın himmeti umuduyla İslam-bilim dersine başlıyorsunuz. Bugünkü ders, program uyarınca, tarih felsefesidir. İslambilimin birinci ve ikinci derslerinde söylediğim gibi, buradaki şekliyle ortaya konulan İslam-bilim, okuyucunun ya da dinleyicinin anladığı şey söyleyenin niyetiyle aynı olduğu zaman doğru anlaşılmış olur. Bunun için de konuşmacı ya da yazar, özel bir kültüre sahip olmalı, bu dille tanışık olmalı, ayrıca bu çağın ve bugünkü şartların sorumlu aydınlarına özgü fikri bir şekilde bu kesimin, bu okuyucunun ya da dinleyicinin kendine özgü dertleriyle, ihtiyaçlarıyla ve sorumluluklarıyla donanmış olmalıdır. Çoğunlukla, yanlış anlamalar [yanlış anlama ilimle, dinle, dersle, konuyla ilgisi bulunmayan konular ve etkenler; gerçekten bir yanlış anlamamanın bulunduğu yerler] bu dille ve kültürle tanışık olmamaldan doğmaktadır. Öte yandan iyiye yormak da [yani bu dersin, ders verenin değerinden daha üstün bir şekilde aydınlar tarafından karşılanması] yine bu dersin özel değerinden kaynaklanmamaktadır; çünkü bu dersin özel bir değeri yoktur, altı üstü bir derstir. Tam tersine, İslambilim konularının bu neslin kültürel diliyle gündeme getirilmesiyle ilişkilidir daha çok. Genellikle, bu yeni neslin, aydınların, üniversite öğrencilerinin bu yayınlara ve derslere verdikleri değer -ki gerçek değerinden

daha fazladır- dersin kendisinden kaynaklanmamaktadır, ancak onların zihinlerinde, çağlarında, imanlarında ve düşüncelerinde söz konusu olan dille, sorumluluklarla, kaygılarla, ihtiyaçlarla, dertlerle, güçlüklerle ve sorunlarla olan uyumdan kaynaklanmaktadır.

Burada İslam-bilim adıyla ele alınan konuların bu konularla doğrudan bağlantısı vardır. Anlatılan İslam, bugünün diliyle, bu kesimin diliyle anlatılmaktadır. Başlıbaşına gelecek, dersin ve ders verenin değerinden daha fazla değer taşımaktadır. Hatırlatmalıyım ki İslam-bilimin birinci ve ikinci dersleri -yani İslam-Şinasi derslerinin başlangıcı- bu derslerin sonraki basımlarına göre pekiyi basılmadığı ve aynı şekilde sayıca da çok az basıldığı için çoklarına ulaşmadı. Bu dersi okumayanların çoğu, birinci ve ikinci derslerin, derslerden bir ders olduklarını san482

iSLAM BiLiM

mışlardır. Oysa İslam-bilim 1 ve 2, derslerden bir ders değil, derslerin hepsidir.92 Yani İslam-bilimi şu şekilde tasarladım; Önce, İslam a~ını taşıyan öğretinin genel tasviri, bütün uzuvları ve boyutlarıyla ortaya konuldu.

Sonra her hafta sırasıyla her ·programda bu boyutlar birer birer ele alınmaya başlandı. Dolayısıyla İslam-bilimin birinci ve ikinci dersleri, benim sonuna dek anlatacağım İslam-bilimin tamamıdır. Bu iki ders, zihinsel bakımdan, tevhidi, toplumbilimini, tarih felsefesini, dünya görüşünü, insan bilimini, ahlakı, hatta Şia'ya özgü konuları -imamet ve adalet gibi- ve felsefe ve insan bilimiyle ilgili en temel konuları [ideal insan, insanın hayat felsefesi ve varlığın amacı gibi] içermektedir. Bu konuların tamamı, adı öğretisi olan genel bir doku içerisinde birinci ve ikinci

derslerde bulunmaktadır.

Bu yüzden, eğer biri, birinci ve ikinci dersleri tam olarak dikkatle incelerse, burada İslam-bilim adı altında ele aldığım ve ele alacağım şeylerin tamamından özet ve mübhem fakat kamil olarak genel bir tasvir bulacaktır.

Ne yazık ki arz ettiğim bu özel mesele, böyle algılanmadı. Bu yüzden bu birinci ve ikinci dersler, yine tam olarak incelenip okunmazsa sonraki dersler de -ki şu ana dek otuz beş ders oldu- belirsiz kalacaktır.

Yani her biri, soyut bir şey olarak, gövdesinden ayrılmış bir parça olarak algılanmakta ve İslam' ın düşünce ve öğretisi gövdesinin uyumlu genel dokusunun tanınması demek olan İslam-bilimin asıl hedefi ne yazık ki gerçekleşmemektedir. Bu bakımdan yeniden rica ediyorum, ilk iki ders, bu şekilde irrcelemelidir -ister yeni gelenler olsun, ister bütün dersleri takip edenler olsun- ve böylece bu dersleri sürekli kafanızda tutmalısınız. Ders olarak ele aldığım her konuyu, orada çizilen gövde üzerine yerleştirip konuya genel şekliyle bakınız ki böylece mesele, bilimsel ve akademik bir mesele olarak değil de bütün boyutlarıyla ve canlı, hareketli, anlamlı ve hedefli bir varlık olarak tecelli etmiş olsun.

Bugün kural olarak tarih felsefesine başlıyordum. Arz ettiğim gibi, ders içinde Marksizm' e değinmemin ve egzistansiyalizm gibi başka öğretilere [egzistansiyalizmi bağımsız olarak ele alacağım] ve bugün dünyada ve aydınların, bu cümleden olarak sizlerin kafalarında bulunan etki ölçüsünde başka akımlara değinecek olmamın nedeni, İslambilimde söylediğim gibi, bu dersin aslında Marksizm-egzistansiyalizm-İslam üçgeninde ya da Marksizm-egzistansiyalizm-din üçgeninde ele

alınmasıdır. Hangi anlamda Şu anlamda ki bu dersin muhatabı, az çok, Marksizm ideolojisinin ve egzistansiyalizm ideolojisinin doğurduğu fikri ve edebi, felsefi, toplumsal, ahlaki ve insanı bir havayı soluyan, algılayan ve böyle bir havada toplumsal bir hayat süren kimsedir. Yani bu 192 Şunu da hatırlatayım ideoloji bakımından, sadece tek bir kitap seçmek istersem [elbette kendi kitaplarımdan]

islam-bilim'in sadece birinci ve ikinci derslerini seçerim.

1

All ŞERiATi 483

neslin kültürü, bu ideolojilerin etkisi altında bulunan bir kültürdür. Bu ideolojiler, günümüz dünyasında kafalara egemen durumdadır.¹⁹³ Dolayısıyla temel olarak bu dersin muhatabı, egzistansiyalizmin, Marksizm'in ve başka ideolojilerin az çok düşünce, kültür ve toplum bakımından etkisi altında bulunan aydındır. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren başlayıp bugün de güçlü ya da güçsüz olarak varlıklarını sürdüren ideolojilerdir bunlar.

Dolayısıyla mezhebi, dini, İslam'ı, Şiiliği ve kendimize özgü inanç esaslarını bugün gündeme getirmek isteyen¹⁹⁴ [bugün ortaya konulabilecek biçimde, bugünkü kafaların anlayabileceği, bugünkü kulakların kulak verebileceği, ardından da etkilenip kavrayabileceği ve böylece kabul edilebilir göreceği biçiminde gündeme getirmek isteyen] herkes, her tebliğ kurumu, her araştırma kurumu, her öğretimin kurumu [bunu genel olarak arz ediyorum, ihtisas işi değildir bu] zamanın kültürel ve toplumsal gerçekliklerine -ki onun muhatabını şekillendirilmektedir- özen göstererek, o dille, o dertleri, o ihtiyaçları ve o duyarlılıkları -ki bugün bu nesilde söz

konusudur- göz önüne alarak gündeme getirilmelidir.

Kuşkusuz, bugün bir kimse, bir öğreti ya da bir üniversite veya havza, imanı -ki Şiiliğin asıl temelidir- bir inan, bir inanç ve bir öğreti olarak gerçekten Şiiliğe olduğu biçimde ortaya koyabilir. Gündeme getirilebilmesi ve bugünkü kafa yapısı bakımından kabul edilebilir olması için bugün insanın kılavuzluğu adına, insana örnek olmak adına, ideal insan tipi sunma adına, aynı şekilde siyaset felsefesi, hükümet felsefesi, toplumsal önderlik ve kılavuzluk felsefesi adıyla tam anlamıyla gündemde olan konuları göz önünde bulundurarak gündeme getirmeye

gerekir. Bu [yine söylüyorsunuz], inanç esaslarını zamana göre değiştirelim, anlamına gelmez; asla! Tanrı tersine, değişmez gerçeklerin kendi gerçek şekilleriyle gündeme getirilebilmeleri ve zamanın idrardince algılanabilmeleri için, zamana özgü değişken dil, araçlar, şartlar, imkanlar, duyarlıklar ve yönelişler göz önüne alınarak söz konusu edilmeli, yorumlanmalı ve irdelenip çözümlenmelidir. Dolayısıyla benim, samimi

193 Kafasına egemen olduklarını söylüyorum; kalbine egemen olmayabilirler. Yani aydın, ona inanmayabilir

ve hatta şiddetle karşı olabilir. Fakat bir ideolojiyle sürekli savaş içerisinde olan birinin kafasında o ideoloji yer alır ve o kimse o ideolojinin diliyle ve konularıyla tanrı ışığıdır; hep o hava içerisinde düşünür, hep

o açıdan bakar olaylara.

194 Gündeme getiren herkes bugün gündeme getirmektedir ama Bugün gündeme getirmelidir. demek, gündeme getirdiği şeyi, bugünü şekillendiren, bugün anlam taşıyan şeyi temel olarak anlatmalıdır, demektir.

Bugünün ihtiyacı, bugünün güçlükleri, bugünün sıkıntıları, dünyanın hareketi, insanın hareketi, toplumun, hareketi, düşünce konuları, ruh bunalımları, değer bunalımları, değerlerdeki değişim,

düşünce

ve inanç bunalımları, geleneksel ilişkilerdeki sarsıntı ve bugün gündemde olan bütün konular ve aynı şekilde şu son iki yüzyılda ortaya çıkan öğretiler hep birlikte bugünü ve bugünün insanını şekillendirmektedir.

484 İSLAM BİLİMİ

olarak bu ideolojiyi, bu öğretiyi tam anlamıyla kavranmak isteyenlerden rica ve beklentim., benim sözlerimi doğru anlamaları gerektiğidir [bu ahiyal ve ilmi bir gerekliliktir]. Bu, üzerinde mutaassıp olmamız gereken bir şeydir; hatta kendisi okuyan kişi de bu konuda mutaassıp olmalıdır ve bu dersleri ya da bu konferansları ya da bu yayınları incelemesi sonucunda anladığı şey doğru olmalıdır. Anladığı şeyin doğru olması ve anladığını doğru anlaması gerekliliği, benim dersimden anladığı şeyin, benim söylediğim şeyin tartışmasız doğru olduğu anlamında değildir. Çünkü bu, kör bir taassuptur. Elbette derste zaaf, yanılma, sapma ve hata olacaktır. Bunlar olağan şeylerdir ve avından insanlar için bu mesele olağan dışı bir şey olabilir. Yoksa yüz kez söyledim; her zaman hata ihtimali, yanılma ve zaaf ihtimali mevcuttur.

-Bir ideoloji [insanı ideoloji] canlı bir varlık gibidir. İnsanı ideoloji ile ilahi ideoloji arasındaki fark, insanın anlayışı ve insanın ilahi bir gerçeklikten, ilahi bir hakikatten [Kur'an ya da dünya, doğa] anladığı şey ile Allah tarafından yansıyan şey arasındaki fark, bunlarda evrimin olmamasıdır.

Kur'an, nazil olan ilk ayetinden son ayetine kadar üslup bakımından, içerik bakımından, düşünce bakımından aynı derecededir, kesinlikle fark yoktur. Fakat bir yazarın yirmi üç yıl önce yazdığı şeyle

şimdi yazdığı şey arasında yerden göğe fark olduğu ortadadır. Düşünme

tarzı, tavır alış, bilimsel kaynağı, anlatımı, edebi gücü, kalemi; tümü.

bunlar değişmektedir. Pekala. Normal insanlar, düşünme ve inanç tarzları [anladıkları şey, inandıkları şey, ortaya attıkları şey, düşünce ve inançları; İnsanın inançları] canlı bir varlık olan insanlardır. Bu inanç, ister dilli, ister ilmi, ister felsefi olsun, her ne olursa olsun benim bir dış gerçekliğe olan inanç ve inancımdır [bu dış gerçeklik vahiy ya da Kur'an olabilir]. Eksik ve değişimi halinde olan benim anlayışımdır; yoksa ilmin malumu ve mevzuu sabittir.

Bir düşünme tarzı, tıpkı canlı bir varlık gibi, tıpkı küçük bir çocuk gibi, ilk önce eksiktir. Hareket, izafî hareketler, düşünmek, kalkmak, dayak yemek, dayak atmak, kavga, savaş, hastalanmak, hastalıkla savaşmak, araştırma, iş, düşünce, güçlüklerle karşılaşmak, eleştirilmek, eleştiriye cevap vermek, eleştiriye cevap vermemek, katlanmak, düşünme, araştırma, inceleme, yanlılığı anlamak, öz eleştiri, dostun eleştirisi, düşmanın saldırısı, garazlar, bütün meseleleri görmek ve güçlükler ve aynı şekilde insanın her gün yeni bir şey anlaması, her gün önceki anladıklarını gözden geçirmesi, her zaman bilimsel bakımdan mütevazı kalması, bilimsel bakımdan ilerlediği oranda mütevaziliğini koruması ve yanılma olasılığını daha çok düşünme tarzında ve görüşlerinde görünüşü yolundaki sürekli çabalar sonucu -bütün bu konuların sonucunda- bu şekilde hareket kazanır, güç elde eder, beslenir, donanır, uyanır ve her

All ŞERİATI 485

halükarda nisbi bir yeterliğe ve olgunluk durumuna ulaşır. Açıkçası bu, bütün derslere, bütün eserlere, bütün düşüncelere, bütün kurumlara

egemen bir cebirdir ve kesinlikle bu kurumu, bu ders, bu genel beşeri

yasadan müstesna değildir.

Bugün başladığım ders, çok temel bir derstir; yani çok temel bir aşamadır; Marksizmin boyutunda, aynı şekilde egzistansiyalizmin, aynı şekilde Toynbee ve onun gibi düşünürler açısından tarih felsefesinin çerçevesi. Bunlardan sonra, eski dinlerde Doğu tarih felsefesine değineceğim.

Sonra da İslamın tarih felsefesine geleceğim. Bu üç aşamaya, birbirine bağlı ve ayrılması olanaksız üç aşamadır. Vakit olmadığı ve özellikle herkesin ilk dersten beri izlenmesi gerektiği ve notların kısa zamanda yayınlanıp yayınlanmayacağı belli olmadığı için bugün bu derse başlamıyorum.

Bunu başka bir haftaya bırakarak bugün başka birşey yapacağım.

Bundan sonra düzenlenen program şöyle; inşallah, cuma günleri daha az ders yapıp soruları cevaplamaya ve tartışmaya yöneleceğiz.

Bunların ilerlediği ölçüde dersin süresinin kısalması ve meselelerin, güçlüklerin, tartışmaların, eleştirilerin ve görüşlerin ortaya konulması için fazla zaman ayrılması gerekmektedir. Çünkü bu dersleri bir yıldır takip edenler, öyle bir aşamaya geldiler ki şimdi dersler onlar için ve benim için tam anlamıyla belirginleşti. Örnek olarak, genel programlarda bir konuyu ele aldığında, tekrar anlatsın da, örnek verseyin de, yeni gelmiş biri için, okunmuş-yazılmış biri de olsa, kavramak biraz zor ya da çok zordur, ya da kötü anlamaktadır veya anılsa da çok daha zayıf bir düzeyde kavramaktadır. Genellikle böyledir.

Fakat bu dille tanışık olan ve bu dersleri izlemiş olan birisi kesinlikle tek bir işaretle anlamakta, dersin geri kalanı onun için bıktırıcı olmakta

ve artık örneğe, açıklanmaya, tekrarlanmaya ihtiyacı bulunmamaktadır.

Bu da göstermektedir ki biz birbirinizle sözlü ya da yazılı olarak konuştuğumuz

şu bir iki yıl içerisinde birbirinizin diline o kadar aşına

olduk ki artık birçok mesele bizim için çözümlenmiştir ya da birçok

meselelerin cevabı, ortaya konulmaksızın, sizin için bellidir; yani yaklaşık

olarak, sahip olduğunuz bakış açısı ve görüş aracılığıyla, meselelerin

cevabının ne olduğu ya da onu nasıl algılayacağımız anlaşılmaktadır.

Bu, tam anlamıyla bellidir ve artık ele alınmasına bile gerek kalmamış

gibidir. Derse ilk başladığımızda, burada birçok öğretiyi, birçok kuramı

ele almak ve inceden inceye, ayrıntıları, öğretinin kurucusunu, kurucunun

hayatını, düşünsel özelliklerini, özellikle de eserlerini, ardından

ölümünü vb. anlatmak, sonra da sırayla, birer birer eleştirilerini yapmak

gerekiyordu. Bu, oldukça klasik ve çok iyi bir ders şeklidir. Fakat

şimdi bu şekilde ihtiyaç bulunmadığını düşünüyorum.

Çünkü bu aşanayı geçtiniz. Ne mutlu ki oldukça az imkanlar içeri486

iSLAM BiLiM

sinde belki de bizim en büyük başarımız, şu anda İran' da, bu toplumda

var olan güçlüdere karşın, var olmayan imkanlara karşın, tam anlamıyla

belirgin ve şekillenmiş bir grubun, fikri bir dalganın ve kanadın,

tam olarak aydınlık bir imanla ve tam olarak belirgin bakış açısıyla belirginlik

kazanmış yükümlü ve donanımlı bir çizgi ve kapsamla var

olmasıdır. Bu gerçekliğin varlığı çeşitli belirtilerden, çeşitli eserlerden,

çeşitli tepkilerden hissedilebilir. Siz de hissetmektesiniz. Hatta çeşitli

topluluklarla, çeşitli insanlarla ve çeşitli tiplerle [özellikle basın, gazeteler,

dergiler vb.] olan temaslarınızda, bu varoluşun gerçekleştiği, bu varlığın doğduğu ve herkesin onun varoluşunu hissettiği gösterilmiş olmaktadır. Hatta tarafsızlar ile bu konularda duyarlı alınayanlar bile varoluşunu hissettiler. Muhafız ise gösterdiği tepkiyle onun varoluşunu saldırgan bir ruh hali içerisinde şiddetli bir ağırlıkla hissetmiştir.

Toynbee'nin, Bir kültürün savunma ve saldırı hali vardır. dediği gibi, bu kültür ve bu düşünme tarzı da tam olarak saldırı haline bürünmüştür.

[Elbette bu saldırı, düşünsel saldırıdır] Elbette muhafız taraftan da saldırı hali söz konusudur; ama buradaki saldırı Toynbee'nin dediği anlamda değil, gerileme durumunda, yenilgiyi itiraf durumunda ve kendisinde zevali hissetme durumunda ortaya çıkan tepki halidir. Böyle bir yönelişin ve böyle bir görüşün varlığı, bu toplumda düşünsel katılaşmadan sıkıntı çekmiş ve çekmekte olan herkes için bir umut kapısıdır.

Bir millette düşünme başladığı zaman, herşey yoluna girmiş demektir.

Bir millet; bir toplum, bir çocuk, bir insan ve birey hükmündedir.

Bu çocuk, düşünme aşamasına girip soru sormaya, cevap aramaya, eleştirilmeye ve babasından, annesinden aldığı cevaplar onu tatmin etmemeye, itiraz etmeye, açıklama istemeye, konular üzerinde kendisi düşünmeye, kendisi başka cevaplara varmaya ve düşünen ve bağımsız bir varlık olarak hissetmeye başlamışsa o artık adam olmuştur, sapmasına artık imkan yoktur, durağanlaşmasına imkan yoktur, geriye dönmesine imkan yoktur. Çünkü herşey geri dönebilir ama şuurlu geri dönmez; insanın kendisinde bile geri döndürme gücü yokken düşman geri döndürmesi ne mümkün.

Burada, pratik yönü bulunan küçük bir konuyu arz etmek istiyordum; Hepinizden ricam şu ki [birkaç kez rica ettim] çalışmamızla, dersin ilerlemesiyle ve zihinsel, bilişsel açıdan ilememizle orantılı olarak eylem aşamasına girmeliyiz. Henüz işin başında sayılsak da bu eylem aşamasını daha önceden başlatmalıydık. Eylem aşamasına ulaşmak, bilimsel çalışmamızın bittiği anlamına gelmez. Aslında düşünce çalışmamız başladığı içindir ki eylem çalışmamızı da başlatmalıyız. Eylem çalışması şu anlamdadır; Biz, dini deyişle marufu emredip münkerden alıkoymakla görevliyiz. Günümüz insanlığının kültüründeki deyişle

AU ŞERİATİ 487

sorumluyuz. Toplumu ve başkaları karşısında sorumlu, özbilinçli bir aydınız. Bu ikisi, aynı anlamı taşımaktadır. Bu iki söyleyiş, birbirinden çok ayrı olduğu halde ikisinin anlamı tam olarak birdir ve birbirinin eş anlamlısıdır. Aydın için, başkaları karşısında emir ve neliy [marufu emredip münkerden nehyetnek] görevi, bugünkü dilde kullanılan sorumlu, angajınan [engagement] ve yükünlülük ile eş anlamlıdır. Dolayısıyla eylemde bulunmak gerek Elbette, eylem dediğiniz zannedilen, herkesin eylemi kendi tipiyle uyumludur. Şair aydının gerçek eylemi, halkın bilinçlenmesini sağlayacak, halka [şairle zihinsel teması bulunlayan halka] bir mesajı iletmekte aracı olacak bir şiir söylemesidir. Yazarın ayağı kalemidir, parası ise kelime. Dolayısıyla herkesin yaptığı eylem ölçüsünde eyleminin türü kendi türüyle ve tipiyle uyumlu olmalıdır. Eylem dediğiniz zannedilen, sadece bu ders ortanındaki şeyleri ve burada gündeme getirilen konuları anlaşıyorun kesinlikle.

Şu an söylenekte olduğun, oldukça sade, açık ve hepimizin düşündüğü birşeydir. Anla sadece derli toplu ortaya konulması açısından arz etmekteyim; Bizim birkaç bilinmez muhatabımız var [aydın için söz konusu olan ilk mesele muhatabını bulma meselesidir]. Bizlerin -her iki kesimin sorunluluğunu güçsüz ve cılız omuzlarımızda taşıyan bizlerintipinden olanlardan, aydın tiplerden ve dindar tiplerden hiçbiri bu insanlarla -birkaç bilinmez muhatapla- konuşmaz. Bu birkaç muhatap, bilinmez muhataplardır; yani aydınının muhatabı olmalıdırlar, aına değildirler. Kınse onlarla konuşmamaktadır. Din, tebligat ilim, edebiyata, aydınlığa ve topluma ilişkin konular adına ortaya konan çalışmalar, hiç bunlarla ilgili değildir. Elbette onlarla yeni yeni konuşmak, onlarla ilgilenmek, onlar için yürekler tutuşturmak [elbette kendi yüreklerini değil onların yüreklerini] zorunda kalan kesimler ve gruplar bulunmaktadır. Ancak bunların çalışmaları, çoğunlukla pek samimi, dürüst ve yararlı değildir. Değirmek istediğim konu, özellikle dini tebliğ edip gündeme getirmek ve insanların dertlerini, sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını ele almak sorumluluğunu, kelimenin bugünkü anlamıyla ve dinin ilk gerçeğine ve anlayışına uygun olarak taşıyan -buna ihtiyaçları da vardır- dindar aydınların, yaptıkları çalışmalarda bu grupları hiç göz önünde bulundurmadıkları, bu grupların dindar aydınlar için bilinmez ülkeler olduklarıdır.

Birinci muhatap, dış dünyanın vicdanıdır. Aydınların neden 'tarihsel

195 Beylerden biri anlatıyordu Tecrübesiz bir vaiz, örneğin, işin başında islam Dini'nin esaslarının yirmi

yedi olduğunu söyledikten sonra sırasıyla saymaya başlar, yirmi altıya dek gelir, yirmi yedincisini unutturur.

O zaman herkes onu kınarnaya başlar. Fakat tecrübeli vaiz gelir ve islam dininin esasları şunlardır. Beş tanesini bile hatırıasa başarılı olmuştur. Şimdi benim de şu ana dek aklımda olan şu birkaç muhatabın sayısını unutuverdim.

488 iSLAM BiLiM

vicdan'ı dikkate almadığını ve neden onunla konuşmadığını sorduğumda ilk önce onun kulaklarına ağır gelmekte ve şöyle demektedir;

Ne Benim için ne gibi sorumluluğu var Fakat her birinin kendisine özgü bir felsefesi ve hikmeti vardır. Bir ideolojinin bu temellere „dış dünya- sahip olması gerek. Bunların herbirinin bir altyapısı ve fels~fesi vardır. Bir ideolojinin kalıcı olması, köklenmesi, göreceği zararlar~n en aza indirgenmesi, güçlü bir biçimde yayılması ve başarı imkanlarının artması için, bu ideolojiyle, bu kültürle, bu dinle, bu inançla ve bu; yolla donanmış kimselerin bu çeşitli gruplan ve kutupları -ki birbirleri;ne hiç benzeinezler- dikkate almaları, onlarla zihinsel alışverişte bulunmaları, mesajları ve sözlerini bu muhataplara ulaştırmaları gerekir.

Bu yüzden bu muhatapların her-birine bir nedenle değinilmektedir ve hepsini size anlatmanın gereksizdir. Çünkü onların çoğu, değindiğim ölçüde sizin için belirginleşmektedir.

Öyleyse biri, 'dünyanın bugünkü vicdanı' dır. Dünyanın bugünkü vicdanı ne anlama gelmektedir Biz, bir Şia grubu olduğumuza göre bizim hedefimiz ve felsefemiz nedir Tek kelimeyle ilk Şiiliğe dönüştür.

Ne, mevcut Şiiliği körü körüne, hiç gözden geçirmeden, irdeleyip çözümlenmeden tebliğ etmek istiyoruz, ne de Şiilikte küçük bir bi d' at, küçük bir değişiklik ortaya çıkarmak ve yeni bir açıklama getirmek

istiyoruz. Çünkü her iki iş de aynı ölçüde İslam' a aykırıdır ve esas olarak, bir dine inanma esasıyla çatışmaktadır. Tek kelimeyle ilk Şiiliğe dönüş ya da ilk İslam' a dönüş, bizim taşıdığımız bir hedef, bir düşünme tarzı ve bir ideolojidir. Bu iş için bilgilendirmeli, sözümüzü dünyaya anlatmalıyız. İlk Şiiliğe dönmek, avamdan kimilerinin bazı inanç ve şiarlarıyla -ki şu anda Şiilik adıyla mevcuttur- benzeşmediği için bizi Şiiliğe karşı olmakla suçlayanlar bulunmaktadır. Çünkü bugün mevcut olan şeyleri Şiilik sanmaktadırlar. Bu suçlamada kötü anlama vardır; bir düşünceyi bozmak, saptırmak, başkalanna ulaştırmamak ve üstü kapalı bırakmak da söz konusudur.

Tarihte, turistlere gösterilen binaların, kişilerin, yerlerin ve öteberinin ardına düşmeyin; yine herkese gösterilen şeylerin de ardına düşmeyin.

Ancak gösterilmeyen şeylerin, kıyıların köşelerinin ardına düşün.

Aslında bu; tarihte kanundur. Çok az gündeme getirilmiş şeylerin ardına düşün. Hatta gündeme getirilmeyen sözlerin ve rivayetlerin niçin

gündeme getirilmediğini, yaygın olmadığını ve her yerde söz konusu edilmediğini, insan tarihe bakınca anlar. Kişilerin, kitapların, hareketlerin,

fikri ve itikadi konuların, kimi zaman, söz konusu edilmedikleri ölçüde değerli olma olasılıkları fazladır. Her yerde çokça söz konusu

196 'ilk islam' ile 'ilk Şiilik' iki eş anlamlı tabirdir. Şiilik, islam'ın baktığı açıdan bakmak demektir.

1

1

i

edildikleri ölçüde de az değer taşımaları olasıdır. Şu anda da bu tür insanlar Avrupa' da da vardır. Bu yüzden, bir düşüncenin başarı ve ilerlemesinin gereği olarak bütün bunlarla ve bütün cephelerde savaşmak için bu muhatapları dikkate almak gerekir.

Bir düşünceyi, bir dilin, bir kavmiyetin ve bir ülkenin sınırları içinde hapsolüp, o zindanda ölmüsüne ve kolayca olumsuzlanmasına engel olan etkenlerden biri, her düşüncenin, hayatta kalmak için dış kapılarını açık tutmasıdır. Bu ise bir düşüncenin gereğidir.

Edward Brown der ki; Bir düşüncenin, bir milletin, bir kültürün hayatta oluşunun iki göstergesi vardır; Birincisi, bu düşüncenin takipçilerinin özveriye hazır ve yetenekli oluşlarıdır. Yani yeni bir düşünce, genç bir inan, eski bir dinden kaynaklanan yeni bir inanç biçimi, yeni bir görüş biçimini, yeni bir bakış açısı, taraftarlarını, canlarını ve mallarını feda etmeye [infak] yöneltme gücünü kendisinde barındırdığı ölçüde hayattadır. İkincisi, bu millette bu düşünce geliştiği ölçüde, dışarıdaki yabancıların ve başkalarının düşüncelerini etkisi altına alabilir; öyleyse bu düşünce hayat ve hareket taşımaktadır. Dolayısıyla bu ideolojinin bu yönü elde etmesi için, sınırları ve duvarları yıkmak, böylece bu düşüncenin etki alanının günümüz insanının vicdanına ulaşması gerekir. Sınırlı ve yerel dillerle gündeme getirilen düşüncelerin bahtsızlıklarından biri, dilin dar bir kale. gibi o düşünceyi, başkalarına ulaşmasını engelleyecek biçimde kendi içine hapsetmesidir. Ne yazık ki bu düşüncenin Avrupa' da [Batı' da] yayılmamak bir yana, bizim bu yıllarda yaptığımız İslami çalışmalarımızın burnumuzun dibindeki Müslümanlara

bile ulaşmadığını, bizim hangi ortamda düşünüp çalıştığımızı bilmediklerini

görüyoruz. Bu yabancılık olunca, bir düşünceyi, bir iman ve bir

inancı itham etmek elbette, kolay olmaktadır.

Dolayısıyla birinci muhatap, dış vicdan ve dünya kamıdır. Elbette

Avrupa'nın bütün sokak ve çarşılarındaki halkın kamuoyundan

değil, doğu ile yirminci yüzyılın meseleleriyle, günümüz insanının meseleleriyle

ve ideoloji, düşünce ve inanç dünyasıyla tamşık olan ve dünyadaki

düşünce hareketleri ve toplumsal başkaldırı ve kıyamlar üzerine

kafa yoran kimselerden söz ediyorum. Onlar, bir düşünce hareketini, bir

inanç öğretisini tanımalıdır; en azından Şiirde ilgili veya herhangi bir

ideoloji ve öğretiyi ilgili başka dillere çevrilmiş ve Avrupa' da birkaç

vitrinde sergilenmiş iyi örnek kitapların verdiği bilgiler ölçüsünde tanı-

197 Bir milletin sınırlarından, milli, siyasi ve dini çerçeveden dışarı çıkamayıp orada kolayca ortadan

kalkan, olumsuzlanan, yok olan ve bozulan birçok canlı ve üstün düşünceler olmuştur.

198 Elbette Brown, sıradan bir konuyla ilgili olarak söylüyor bunu, ama bu, oldukça üstün bir kavıdır.

199 Bir düşüncenin hayatta kalması, sadece hayatta kalması hakikat taşıyıp taşıyamamasından başka bir şeydir.

490 İSLAM BİLİMİ

malıdır.

Bizim ikinci muhatabımız, Müslüman kardeşlerimiz ve İslam dünyasıdır;

oysa biz şu anda onlarla hiç konuşmamaktayız.

Üçüncüsü, şehirli avamdır. Bizim yaptığımız bütün yeni işler [bilimsel

çalışmalar vs.] okumuş aydın düzeyindedir. Şehirli avam için, o eski

geleneksel programları onaylıyoruz ya da hiçbir şey yapınan.akla, bu çalışmaların avam için iyi olduğunu onaylamış oluyoruz. Avama karşı bizim bu inansızlığınız, aydını halk kitlesinden ayırmaya yönelik düşünsel girişimden kaynaklanmaktadır. Siz, avamla gerçekten zihinsel teması ve alışverişi gerçekleştirirseniz, üniversitede, akademide, bir aydın topluluğunda meslektaşlarınızın sizin söylediklerinizi bir avamdan daha az, daha genç ve daha kötü anladıklarını görürsünüz. O, birçok şeyi aydından daha açık, daha kolay, daha doğal ve daha sağlıklı anlamaktadır. Bu, halk kitlesiyle sürekli teması olan kimselerin tam anlamıyla yaşadıkları bir tecrübedir. Siz, en azından şu son zamanlarda, Azerbaycan köylü çocuklarının, bir yazar olan Samed'in eserlerini, edebiyat fakültesindeki bilim adamlarından daha iyi anladıklarını gördünüz. Avam iyi anlar; biz onun iyi anladığını anlamayız bir türlü. Şunu da söyleyeyim; Halkla anlaşamadıkça hem biz kötü anlarız veya anlamayız, hem o zaman da böyle bir ortamı da mikropların ekilmesi için fazlaca yer açılmış olur. Dolayısıyla üçüncü muhatap şehirli avamdır. Dördüncüsü köylülerdir. Köy, aydının yüzüne kapalı mezarlar gibidir. Elbette yeni yeni, köylülerin arasına giden ve onlarla temas kurup Batılı aydınları taklit edenler çıktı. Bu manzara, o kadar çirkin ki, Müslüman duymasın, kafir görünesin.100

Yirminci yüzyılın tecrübesi, Doğu ülkeleri ve genel anlamda üçüncü dünyanın tamamını hakkındaki toplumbilimsel çözümleme tarzının, hatta Avrupa Marksizm'inin ve sosyalizminin yaptığı çözümlemenin bütünüyle ters, anlamsız ve yanlış olduğu yolundadır.

Martine' nin, Afrika' nın kuzeyinde ve bu ikinci, üçüncü sınıf ülkelerde, sanayi işçisinin [proleterin], toplumun en muhafazakar tipleri olup iş sahibinden, esnaftan ve tüccardan daha fazla olarak, orta halli, muhafazakar, hali vakti yerinde, yaşamaya ve zevke düşkün bir burjuvazinin toplumsal davranışını sergilediğini gösteren bir makalesi vardır. Dolayısıyla muhatabın biri de köylüdür.

Samed Behrengi, iranlı öykü yazarı.

200 Örneğin, filancanın tercümesinin etkisiyle aydın olan bu 'iyi yiyip iyi uyumuş' adamlardan birkaçı bir

köye gider ve köylülerle oturup laflamak ister. Ancak öyle şekli şemai var ki bunların, köylü bunlardan

ürkmekte. Tıpkı şehrin güney kahvehanelerine gidip şiiri kitle içine sokmaya çalışsan 'Yeni Şiir' ekolünden

birkaç bay ve bayanın yaptığı gibi. O kahvedeki insanın bu bayları ve bayanları -ki oraya yeni şiirin taşıyıcısıdır- algılayışı çok ilginçtir. Onlar gittikten sonra kahvedekilere sorun Bu neydi Cin miydi peri

miydi Yoksa gördükleri bir kabus muydu

All ŞERiATi 491

Beşincisi, bütünüyle muhatap olmayan ve aydınların ortaya koydukları

yeni çalışma ve programlardan hiçbirinin onların kafalarına,

düşünsel gelişimlerine, dini ya da toplumsal ve bilimsel birikimlerini

dikkate almadığı grup durumundaki hanımlardır. Bu kelimeyi kullanmak

durumunda olduğum için üzgünüm. Elbette özür dilemiyorum.

Çünkü kriterinin burada olduğunu biliyorum. Fakat burada bu konuyu

gündeme getirmek durumundayım. Zira buraya teşrif eden ya da

buradakine benzer birçok toplantıya katılan hanımlar, düşünsel olgunluk

ve bilinç açısından bir yere gelmiş olup bu mesele üzerinde bizden daha çok düşünmeleri ve bunu kendi sorunlulukları arasına almaları gereken kimselerdir. Bugün, kültürel bakımlardan o kalıtsal yerel kültürden ayrılmış geniş bir hanımı kesimini bulunmaktadır. Fakat hala din adına bu kesüne bile sunulan şey, ancak geçmiş kesimi ya da nesli -ki bu nesilden bütünüyle farklı bir nesildir- doyurabilecek ve razı edebilecek birşeydir. Bundan başka ulaşabilecekleri birşey yoktur hanımları; Sürekli olarak hanımları, var olan yüksek düzeyli, aydının diliyle konuşan ve gerç'ekten yeni bakış açısıyla ortaya konulan yeni programlardan [kütüphane, ders çalışmaları, tebliğ kurumları vs.] ya da işe yarayabilecek bütün çalışmalardan dışlamakta ve onları dinin doğrudan muhatabı olarak algılayamamaktadırlar. Sanki bizim çalışmalarımızın çoğu ya da tamamı bir erkek İslam' ıdır.

Mevcut ihtiyaç açısından şu anda var olan çalışmalar çok az olmaktadır. Birlikte muhatap için [yani kimiler için yeni birşeyler yapalım diye] oluşturup göz önüne aldığımız bir kurumda hanımları, halkı ve köylüleri dışlıyorsunuz; kendiniz farkında olmaksızın sadece ve sadece orta ya da üst sınıfı, kısacası şehir burjuvasını göz önüne alıyorsunuz. Sadece ve sadece şehir burjuvasına -ister tahsilli olsun, ister olmasın- özgü olan bir İslam, kesinlikle bu sınıf darboğazından ve aynı şekilde bu kendine özgü sınıfsal renginden kurtulamaz; bu ise İslam değildir. Bugün hanımlara özgü makalelerin bulunduğu, güvenilir olmak şöyle dursun işlevi bulunmayan bir dergi ya da yayın bile bulunmamaktadır. Şu anlamda ki kadın için hem ilginç, hem öğretici, hem de okunabilir bir yayın yoktur.

Hayır olsun diye birkaç makalenin yazılıniş alınasından söz etiniyorum.

Kadının arayacağı, satın alacağı, işine yarayacak ve okuyunca birşeyler öğrenebileceğini gördüğü bir nı.akaleyi kastediyorum. Birtakım işler yapılmışsa da bunları başkaları yapılmışiardır ve ne için ve hangi çizgide yaptıkları da bellidir. Keşke okunması saydı.

Meçhul olan altıncı ve son grup, kendileriyle nasıl konuşulabileceğini hiç bilmediğini iz çocuklardır. Hatta tahsilli kimseler bile, çocukları soru sorma aşamasına geldiği zaman artık karşılarında aciz kalmakta ve ne yapacaklarını bilememektedirler. Şimdi biz, bu iş için ne yapabiliriz

492 İSLAM BİLİMİ

Yapılması gereken çok iş var. Yapabileceğimiz çok iş var. Fakat ne yazık ki iş yapabilen ve hatta ne yapılmak gerektiğini bilen kimseler, oldukça ikincil, oldukça küçük ve oldukça değersiz birçok konu yüzünden bunu yapmamaktadırlar. Bu yüzden, mevcut sınırlar içinde ve sahip bulunduğumuz imkanlarla [sadece birkaç imkan, şu var olan şeyler, asıl şart olan sermaye olmaksızın] dil bilen, dilbilgisini bilen kimselerden, en azından başlangıç olarak, oldukça düşük düzeyde de olsa, oldukça kısıtlı sayıda da olsa çeviriler yapmalarını isteyelim, diye düşünüyorum.

Çeviri, iyi bir iştir. Elbette zordur çeviri.

Bu yolda çalışabilen kimseler de oldukça azdır. Fakat öteki yollarda -mevcut dört beş muhatapla ilgili- sizlerden her biriniz kendinize özgü buluşlarınızı izinde ve kendi zevkinize, çalışma yönteminize ve tipinize uygun olarak, aynı şekilde içinde çalıştığınız kurum, makam ve çevre şartlarına uygun olarak, şu birkaç grup için zihinsel bir çeviriden

olabilirsiniz. Siz, okumuş ve aydın birer tip olduğunuz için doğal olarak biz burada üst düzeyde konuşmalı, sizin düşünme ve birikim düzeyinizde ve sizin dilinizle konuşmalıyız ki bu doğaldır ve başka türlü yapılamaz da. Bizim yaptığımız iş, bütün toplum genelinde ve büyük bir sınıf bazında değil, sadece okunmuş bir grup bazında ve aydın bir kesimin zihinsel hazırlığı çerçevesinde olmaktadır. Bu yüzden birkaç aşamalı zihinsel bir çeviriye ihtiyaç vardır. Zihinsel çevirmeni, dil çevirmeninden başkadır. Şu anlamda ki siz birtakım dersleri bu tür kitaplarda ve bu düzeylerde [İslam-bilim, İslami konular, Şia araştırmaları ile ilgili konular, toplumsal ve düşünsel konularla inanç konuları] öğrenmektesiniz. Meseleler, sizin için bu düzeyde gündeme gelince, sahip olduğunuz birikim ile örneğin şehadet tezinin ne olduğu, Şia' da inametinin ne anlamı geldiği, Şia'nın niçin ve hangi anlamda akla dayandığı ve bunun hangi eğilimi anlattığı ya da Adem kıssasının ne anlam taşıdığı, nasıl söz konusu edildiği, ondan ne gibi yararlar elde edilebileceği, bize ne öğretmek istediği sizin için bellidir.

Dolayısıyla siz, bugünkü bakış açınızla bakılmış, bu bakış açısına göre incelenmiş, irdelenmiş, çözümlenmiş ve terimleri sizin kabul edebileceğiniz şekilde anlamlandırılıp düşünce temelleri bütünüyle yeni bir düşünsel yöneliş içinde ele alınmış bu çeşitli konuları aynı içeriği, aynı düşünceyi ve aynı yeni yorumu, başka bir dille, oldukça düşük bir düzeyde ve bilimsel ve teknik terimleri kullanmadan, belirttiğim bu toplumsal gruplardan birinin hatta çocukların zihinsel düzeyine uygun olarak aşağıya indirebilirsiniz. Bu şekilde, ilk çıktığı havuzda kalan bir

düşünceyi daha aşağı düzeydeki topraklara akıtabiliriz. Böylelikle, bir

düşünce, bu toplumun bütün yüzeyine yayılır ve tüm toplumu kaplar.

Dünyada ateşten bile daha çok sirayet edici olan, düşüncedir. Hatta şu

All ŞERiAli 493

bizim toplumunuz yeni bir düşünceyi kabule o denli hazırdır ki denerseniz

görürsünüz. Sizin için tasavvuru inikansızdır, ama bir kelimeyle

[eğer kelime bilinçli olarak seçilip bilinçli olarak kullanılır, sınıını olarak

üzerinde durulur, seçilen kelime gerçeği sergiler ve bu kelime inuhatabın

bilgisine göre seçilirse] herkesin kendi halinde olduğu ve sanki

taş devrinde yaşayan bir köyü zihin, düşünce, toplumsal görüş, İslami

bilinç ve dini özbilinç bakımından bütünüyle değiştirmek mümkündür.

Bu sizin de tecrübe edebileceğiniz birşeydir. Bu iş için yapılacak temel

çalışına, burada özel bir düzeyde ele alınan konuların sizin aracılığınızla

genel düzeyde halk için çevirisinin yapıp yeniden şekillendirilmesi

olmalıdır. Örneğin, filancaya ait bir tezi anlatmak istediğinizde o

kişiye değinmeniz gerekmez.201 Bir düşünceyi gündeme getirip kime,

nereye ve hangi kitaba ait olduğunu belirtmemişseniz ve başlıbaşına bir

düşünce olarak ele alınmışsanız daha çok kabul görecektir ve muhatap için

kaynağının neresi, bu düşünce tarzının kime ait olduğunu ve bu sözün

lının kitabından alındığını belirtmekten daha çok kabul edilebilir ve

güvenilir olacaktır; bu konuda benim tecrüben var.

Orada üniversite sınıfı, yılsonunda fotokopileri işe yarayan ders notları

yoktur. Bir yükümlülük, bir görev ve bir ihtiyaç dolayısıyla buraya

gelmişlerdi- kesinlikle. Bu yüzden, bizim gibi düşününlerin çabalarından

biri, burada uzmanlık düzeyinde öğrendikleri şeyi halk düzeyine indirip halkın hizmetine sunmak olmalıdır. Bunun için, her birinizin, başlangıç alması bakımından, ilk çalışmanızı, ilk görevinizi deneyeceğinize inanıyorsunuz. Bu, bizim içinde bulunduğunuz özel aşamada ve özel durumda, öz bilinç vermek ve aydınlık yolunda -bizim tek hedefimizin bu olduğunu söylemiştin- çalışmak isteyen aydının en büyük çalışmasıdır.

İkinci konu ise şu; Gündeme gelen konuları, bir ders, bir konferans ya da bir ideoloji olarak çeşitli şekillerde yerine ve konumuna uygun olarak ele alabilirsiniz. Eğer oranın konunu, bir düşünceyi kendinize ya da bir başkasına ait olarak sunmanızı gerektiriyorsa bunu yapılı. Hiç kimseyi anınanınız gerekiyorsa böyle yapın. Bağımsız ve ilk olarak, muhabata bir gerçeği ve konuyu anlatmanız, isim zikretmenizden daha iyidir. Şu anda bizim düşünme tarzımızın ilerlemesinde tek zaaf etkeni ya da en büyük zaaf etkeni, bu düşünme tarzının belirli bireylere ve belirli bir kuruma ait olmasıdır. Düşünce, henüz genç ve yeni olduğu ve yeni başlamış bir hareket olduğu için herkes belli bir yeri adres göster-

201 Kimileri, Bizim kitabımızdan alarıp kimin olduğunu belirtmemişseniz Allah'ın ve Resulünün lanetine uğrayın. diye beddua etmekte.

494 İSLAM BİLİM

mekte, belli bir yere bağlamakta ve isnad etmektedir.101 Buysa bir düşüncenin zaaf noktası ve bir düşüncenin ilerlemesinin ve toplumca doğal ve kolay bir biçimde kabullenilmesinin engelidir. Dolayısıyla birşeyi başlatmak gerek; çünkü başlayınca, düşünce . artık bağımsızlaşmakta, kişilik kazanmakta ve başarısı kesinleşmektedir.

Bence sizin en büyük yükümlülüğünüz203 [Buna çok dikkat edin; çok hassas bir konu. Bunu ne bir tevazu olarak ne de bir iddia olarak söylüyorum], bu düşünce mektebinin ve bu inançların bütününün o kaynakla, o kişiyle ve o bireyle -ister bir kurum olsun, ister bir yazar ya da konuşmacı veya herhangi bir kimse olsun fark etmez- olan bağlantısını koparmamızdır. Yani bir kuruma ya da birtakım bireylere, bir yazara, bir şaire vb. ilgi besleyen ve o kurumu büyütme ya da o bireyi veya bireyleri daha çok gündeme getirmek isteyen kimselerin tersine davranışınız. O kimselerin yaptıkları, bireysel açıdan iyi bir propagandadır elbette, ama düşünce bakımından bir zaaf noktası, büyük bir sapma ve bir tecrübesizliktir.

Bu ideolojiye, bu görüşlere ve bu inanç şiarlarına karşı taşıdığımız bilinç ve inancınız ölçüsünde bu düşünce tarzını bağımsız kılmakla görevlisiniz. Yani onu ilk kaynaklarından koparmalı ve belli kişilere bağlı olmaktan özel bir kimliği, özel bir sahibi, mütevellisi ve kaynağı bulunmaktan kurtarmalısınız. Kopardığınız ölçüde düşünce bağımsızlaşır.

Düşünce tıpkı otlar gibidir; ana kökünden kopardığınız ölçüde kendisi köklenir bağımsızlaşır ve kişilik edinir. Psikolojik deneyler de göstermiştir ki kimi zaman anı filan bey, kime ait olduğunu bilmediği bir sözü [kitaplarda yazıldığını ve onun naklettiğini sandığı bi! sözü] tam bir iştihak, iman, ihlas ve inançla benimseyip her yerde nakletmiş, dile getirmiş ve tebliğ etmiştir. Fakat bu düşüncenin ya da buna benzer bir düşüncenin falan kişiye ait olduğunu anlayınca, o düşünceyi kabul ederse onun karşısında teslim olmuş sayılacağını görmüş ve bu adam

kim oluyor da ben onun karşısında teslim olayım, demeye başlamıştır.

Sonuçta o düşünceye karşı direnmiş ve bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde o düşünceyi kabul etmemiştir. Bu yüzden bir düşüncenin kabulü, vicdanı bakımdan bir bireyi dayatınakla eşitir. O düşünceyi kabul etmek, bencilliğini zedeleyeceği için o düşünceye karşı direnir, onu olumsuzlar, reddeder, hafife alır ya da binlerce kusur bulur. Dolayısıyla başkalarını ve başka vicd'anları incitmemek, bir kişiyi, bir bireyi ya da bi-

202 Örneğin bir öğretmen, kurumun odasında soru sorup cevap veriyor ve bir konuyu işliyor. Aşağı yukarı, onun hangi düşünce ortamından geldiği, hangi düşünce akımına, hangi görüşe bağlı olduğunu oradakiler anlıyorlar.

203 Ödev belirlediğim için özür dilerim. Kendi kişisel tecrübelerimi bir öğretmen olarak sizin kullanımınıza

sunuyorum. isterseniz kabul edersiniz.

All ŞERiATi 495

' reyleri halka dayatmamak için en iyi yol, düşünceleri ve inançları [elbette sahiplerinin razı oldukları düşünceleri] bireylere mal olmaktan kurtarmak ve toplumda bir düşünme tarzına, bir öğretiyeye bağımsızlık kazandırarak kendi ayakları üzerinde dunnasım sağlamaktır. Böylelikle o düşünce hem tasavvur edilemez bir hızla yayılıp kabul görecektir, hem de herkes gönüllü olarak o düşüncenin mübelliği olacaktır. Çünkü kimsenin ya da bir yerin mü belli ği olmayacaktır.

Bir düşünce, bir çocuk gibi ailesinden, annesinden babasından ayrılıp bağımsızlaşırsa, kendi kendine beslenip nefes alıp verirse, kendi ayakları üzerinde durup hareket ederse, belirli bir kurumun, bireyin ve kişilerin takipçisi olmazsa, işte o zaman o düşüncenin zarar görmesi,

bireyin zarar görmesi düzeyinde olmayacak ve bireylerin ayrılmasıyla, birtakım çalışınaların felç olmasıyla o düşünce kuşkulu hale gelmeyecek, darbe yeineyecek ve her birinin tam anlamıyla birbirinden bağımsız hayatı olacaktır. Düşüncenin bireyden, bireylerden ve dünyadan bu ayrılışı, sadece o düşüncenin sigortalanmasına, garanti altına alınmasına, iledeyip başanya ulaşmasına neden olmakla kalınaz, bireylerin zarar görmesini azaltır; çünkü artık bireylerin hayatıatı o düşüncenin hayatına bağılı değildir. Benim inancıma göre, temel işlerden biri, bu sınırlı çerçeve içinde ele alınan şeyi, bildiğinin herhangi bir şekilde, bulduğunun herhangi bir yöntemle, halk için, her zaman kapıları bize kapalı olan ve kendileriyle hiçbir zihinsel temasımızın bulunmadığı [temasımız olmadığı sürece de bizim düşüncemiz tam anlamıyla özel bir toplumsal grubun sınırları içinde ve büyük kentlerden birinin bir köşesinde mahsur kalacaktır] şu dört beş grup için gündeme getirmenizdir.

Yapılması gereken başka bir iş de bu düşünceyi, çeşitli şekillerde, romandan tutun da tiyatroya varıncaya, piyes yazmaktan tutun da şiire, edebiyata vb. varıncaya dek çeşitli tarzlarda halk için ve bu gruplar için gündeme getirmenizdir. Özellikle, çeşitli şekillerde bir düşünceyi gündeine getirmek için, bugün söz konusu olan sanatsal icatları ve yaratıları kullanabilirsek, bir düşünceyi yaymak için en büyük başarıyı elde etmiş oluruz.

Bir başka büyük iş ise, bir kuruma ya da belli birtakım yazariara ya da belli bir gruba inananların o kurumları, o yazarları, o düşünceleri, o düşünce sahiplerini, o şairleri övıneyi ahlaki bir görev bildikleri ya da

adet haline getirdikleri mevcut geleneğin tam tersine sizin bunu olumsuzlama

[ortadan kaldırma ve yine sövüp sayma değil, olumsuzlama;

hayır, biz artık o kadar hazır değiliz] yolunda çabalamanızın gerekli oluşudur. Bir yerde örneğin birtakım bireylere ya da filan kişiye veya filan bireye veya filan yere saldırıldığını gördüğünüzden savunmaya geçmemelisiniz. Bu tür savunmalar, bu tür kapışmalar ve mücadeleler

496 İSLAM BİLİM

kesinlikle hiçbir işe yaramaz. Bunun yerine, düşünce ortaya konulmalıdır;

bağımsız bir düşünce olarak, Ben dine inanan bir insanım, ben bir

öğrenciyim, bir öğretmenim, bu dünyada yaşayan biri olarak böyle düşünüyorum,

bu kanıdayım, bu güçtür, şu işi yapmak gerek diyerek,

inanç esaslarımızda ve dinimizin düşünce ve inanç temelleriyle ilgili içtihadınızda

yer alan haklar olarak ve aklınıza gelen ve gerçekten size ait

olan bir düşünce olarak bu şekilde ortaya konulmalıdır. Böylelikle biz,

bugün ne yazık ki bireyler, yerler vb. arasında çekişme haline gelen meselelerden,

olaylardan, çekişme, kargaşa ve çatışmalardan kurtarıp bunun

yerine zihni ve fikri çarpışma oluşturalım ve böylece her zaman, bir

konu gündeme geldiğinde bir düşünceyi çağırırsın, filan kişiyi ya da

filan yeri değil. Bu yüzden bireylerin, kişilerin ve birtakım yerlerin övgücüsü

olmaya çalışılmamalıdır. Tam tersine, halkın aydınlaıcısı

olunmalıdır. Bu ikisi genelde birbirine terstir.

1 1

1

YİRMİ İKİNCİ DERS

TARİHSEL BELİRLEYİCİLİK

Öncelikle, size arz etmem gereken iki küçük d uyuru var; Birincisi fikirdaşlarımızdan ve dostlarımızdan birkaçı, girişimleriniz sonucu, kısıtlı imkanlarla da olsa, bu merkezde ders ya da konferans veya yayın yoluyla ortaya konulan düşünce ve inançları alabildiğince yayınak yolunda kısıtlı imkanlarla da olsa gönüllü olarak çalışmalar yapmayı kabul ettiler. Bu imkanlardan biri, her halükarda bugün, yeni araçlara yabancı olmayan ve orta halli bir yaşayışları bulunan kimselerin ulaşabileceği kasetlerdir. Kaset, belki mali bakımdan pahalıya mal olmakta ve bir dereceye kadar külfetli görünmektedir. Fakat kullanının açısından iki nedenden dolayı kaset kitaptan daha elverişlidir; Birinci neden şu ki, doğal olarak, kitabı sadece kitap okuyucusu okur, fakat kulağı olan herkes kaset dinleyebilir; çoğunlukla da herkesin kulağı vardır elbet! İkincisi, kaset dinleme ortamı ile kitap okuma ortamı arasında fark vardır. Bu ortam farklılığı, kasetten çıkan sözün, kelimelerle dile getirilen sözden çok daha etkili oluşundari kaynaklanmaktadır. Yazarlardan . biri şöyle diyor; Telaffuz edilen kelime [ağız yoluyla telaffuz edilen kelime] canlı bir varlıktır; oysa yazılı kelime ölü bir gövdedir, bir işarettir. Bu yüzden lafızla işi olan ldıusenin hareket, hayat halindeki sıcaklığı ve ruhu bulunan düşünceyle işi vardır hep. Fakat defterde ya da kitapta yazılı kelimelerle işi olan kimsenin belirli ölü işaret ve imlerle işi vardır ki işaret ile birtakım anlamları çağrıştırmak durumundadır. O, bu sözleri, kimi kelimelerin yazılırken farklı yazılıp telaffuz edilirken

farklı telaffuz edilmeleri konusunda ilgili olarak söylemiştir. Önceden böyle bir farklılık yoktu. Çünkü önce lafız ortaya çıkmıştır. Sonradan da gelip bu lafız bir taşın, bir tuğlanın, bir kağıdın üzerine kaydedilmiştir.

Ardından harfleri ya da şekilleri oluşturmuşlardır. Böylece yazılı kelime ya da yazının oluşmuştur. Yazının, bir belirleme ve ölü bir varlıktır. Ölü bir varlık olduğu için de sabit kalmakta ve hareketten, değişimden, devinimden, aşınmadan ve yıpranmadan yoksun bulunmaktadır.

Fakat söz -konuşma yoluyla telaffuz edilen kelime- canlı bir varlık

iSLAM BiLiM

tır ve her canlı varlık gibi değişime uğrar, değişimle, başkalaşmayla, yıpranmayla ve evrimle karşı karşıyadır. İşte bu yüzden, kimi zaman bir kelimenin lafzının bin yıl içinde değişime uğradığını, aynı yazının şeklinin olduğu gibi kaldığını görüyoruz. İşte bu bakımdan, duyulan kelimenin -ister doğrudan, ister kaset ya da radyo vb. yoluyla olsun- bir

kitapta kişinin o ölü şekliyle okuduğu kelimedenden daha fazla ve daha doğrudan etkisi bulunmaktadır. Elbette insanın düşüncesini, duygusunu ve anlatmak istediği şeyi ortaya koymak için ölü kelimeleri kullanması, kesin olarak, muhatabının karşısında bulunmaması yüzündendir;

hiçbir zaman kintse yanı başında bulunan birine mektup yazmaz.

Bu yüzden, kaset şeklinde yayınlanan ya da doğrudan doğruya dinlenen konuşmanın ya da dersin ya da konferansın etkisi daha fazla olmaktadır.

Başka bir mesele de şu ki, genelde kitap yalnızken okunur. Kaset ise genellikle toplu olarak dinlenir ve bir kişinin yalnız başına kasetteki konuşmayı dinlemesi nadirdir. Genellikle bir aile topluluğunda, bir toplumsal

grup içinde ya da bir düşünsel grup içinde veya bir arkadaş topluluğunda kaset dinlemek zorunda kalır. Fakat kimse kitabı toplu olarak okumaz, herkes kendi kendine okur. Düşüncenin etkileyiciliğini artıran topluluğun etkileyiciliği ve çarpıcılığı şunun la ilgilidir; İnsan bir düşünce ve bir kelime ile yalnız başına ilgilendiğinde, sadece kendinde bulunan enerji gücü onu etkiler ve kalbine işler. Fakat bu kelime bir toplulukta dinlendiğinde bireylerin bütünüdür duygulana yansır ve böyle bir sözü dinlemeye katılmış olan ya da katılan kimseler bütünü arasında bir duygu ve anlama alışverişi varlık kazanır. Bu yüzden, duyulan her kelime ve her söz, bütün olarak, bu sözü duyup anlayan her bireyin anlama ölçüsünce birey üzerinde etkili olur. Yani bu etki, kulak yoluyla kişi üzerinde ortaya çıkan etkiden farklı olarak, sizde, başkalarında ve topluluk içinde meydana gelen duygu ve tepki yoluyla bir birey üzerinde etkili olur. Bu yüzden, toplulukta dinlenen şeyin etkileneşi fazla olmaktadır. Kinli zaman bazı sözlerin toplulukta söylenebileceğini, oysa orada bulunan bireylere tek başlannayken söylenenle eyeceğini görüyoruz. Çünkü bu uygunsuz, etkisiz ve anlamsızdır.

Öbür mesele ise kasetin yayınlanıp çağaltılma meselesidir. Kaset şeklinde yayınlanan konuşma ya da ders, doğal olarak çoğaltılmakta ve teknik ve m.all hazırlıklara gerek bulunmamaktadır. Kasetin kendisi, bir düşüncenin etkileme alanının artması için büyük bir vesiledir. Bu bakımdan, doğal olarak asıl mesele, özellikle bu tür konular üzerinde düşünen -ki genellikle paralı olmayan kimselerdir- kimseler için bütçe meselesidir.

Bu arkadaşların yapabilecekleri tek iş, konferans ya da dersin

banda alınması konusunda gönüllülere talep edenlere maddi külfet

1

1

Ali ŞERiATi 501

getirirmesini sağlamaktır. Böylece isteyenler, boş kaset fiyatına dolu kaseti -İrşad' da gerçekleştirilen hangi programın kasetini istiyorlarsa çabucak edinebilirler.

Arz etmek istediğini. bir başka konuya şu; Ramazan ayı yaklaştığı ve Hüseyiniye'nin özel programları başlanmakta olduğu için, doğal olarak bu programlarla dersler [geçen yıl oluşturulan ve inşallah bu yıl da üzerine birkaç adet daha eklenecek olan ders programları ve araştırma grupları] çakışmakta ve karışıklık ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden o derslerin ve araştırma gruplarının topluca ramazan ayından sonra çalışmaları başlanmalıdır. Daha dakik, daha düzenli ve güzel bir programın başlanması hatırına bu bir aylık tatile katlanalım. Bu yıl, buranın öğretim programlarına oranla daha iyi bir sonuç alacağımızı umuyorum. İngilizce bilen, aynı zamanda İslami bilgiler edinmek isteyen ve İslami kaynaklar -itikad kaynaklarından tutun da tarihsel ve toplumsal kaynaklara dek- üzerinde çalışma ihtiyacı duyan okumuş kişilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek daha çok araştırmaya dayalı bir sınıfımız var. Bir kültürü anlamının anahtarlarından biri, bir kimse o kültürün dilini de bilse, terimlerdir. Terimler, özel bir inancı, özel bir teoriyi ve özel bir görüşü kendisinde barındıran ve sözlüde ve dilde değil, sadece o kültürde anlamlı olan özel terimsel anlamları taşıyan

kapsüllerdir. Bu yüzden bir kelimenin sözlük anlamıyla terimsel anlamı arasında fark vardır. Biz İslam kültürünün ve maddi-manevi medeniyetin yayılmasında en büyük paya sahip milletlerden biri olmamıza karşın, ne yazık ki Fars dilinin bütünüyle meddihun ve maşukun vasfına tahsis edildiğini görüyoruz; hem de öyle bir maşuk ki bu, meddihu övgüye giriş olarak kullanılmaktadır. Kısacası, başka birşey görmedik. Elbette bir niktar tasavvufi eser var, ama bizim işinize yararıyor ve ne yazık ki her gün bu tür eserler tashih edilip yayınlanmaktadır. Her gelen bu eserleri yeniden yayınlıyor. Yirmi yıl önce okuduğum yetmiş seksen sayfayı geçmeyen bazı kitaplar, şimdi tashih edile edile beş yüz, altı yüz sayfa olmuşlar. Her halükarda, İslam'ı tanımak, hatta kendi tarih ve kültürünüzü tanımak için başka bir dil bilmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Birinci

derecede, belgelere ve kaynaklara ulaşmak için Arapçayı biliniyoruz.

İkinci derecede, bugün dünya da İslam hakkında, kültür ve tarihiniz hakkında yapılan araştırmalar ve çalışmalarda ilgili bilgiler edinmek için İngilizce bilmeye ve bir sonraki derecede de Fransızca, Rusça, Almanca vb. dilleri bilmeye mecburuz. Bunları bilmeden bizim bugün doğru iş yapmamıza olanak yoktur. Elbette onların inukallidi olalun ve onların yediklerini geniş getirelim anlamında söylemiyoruz. Tam tersine şu anlamda söylüyoruz; Günümüzün düşünce ve araştırma düzeyine ulaşmak

İSLAM BİLİMİ

şahın ki böylece bağımsız olarak araştırma yapabilelim ve ardından da onların söylediklerini eleştirip iyisini kötüsünden ayırtma gücünü taşıyabilelim. Her halükarda, çoğunluk yabancı dil [İran' da genellikle İngilizce -neden böyle olduğu belli-] biliyor. Böylece bu dille, kendiliğinden, oldukça zengin olan İslami kaynaklara ulaşabiliriz. Bu yüzden, İngilizce ya da başka bir yabancı dil bilmek, bilimsel İslam-bilimini, İslami toplumbilimini ve günümüz İslam dünyasını tanımak için büyük bir kapıdır.

Bu yolda söz konusu olabilecek güçlük, iyi İngilizce bilenler için bile, İslam-biliminin, İslam kültürünün, İslam tarihinin, İslam fikhının, hadis, tefsirin, kelamın, felsefenin vb. kendine özgü terimlerini bilmemektir.

Üzerinde çalıştığımız metinleri anlayabilmemiz için bu terimlerin anlamlarını yerli yerince öğrenmemiz gerekmektedir.

Bu iş için iyi İngilizce bilen ve aynı zamanda İslami terimlerle bilimsel tanışıklığı bulunan kimselerin gözetimleri altında burada özel bir grup oluşturuluyor. Bu tür şeyleri bilmek isteyen ve bu yolda çalışmak isteyen

öğrenciler [hanımlar ve beyler] bu sınıfa katılabilirler. Böylece İngiliz dilinde

İslam kültürünün itikadi ve teknik terimlerinin incelenmesiyle ilgili

olarak grup halinde araştırma ve öğretimi hedefleyen karma bir çalışma

yapılacaktır. Bu yolla, en azından, İslam bilimini anlamak için zorunlu

araç durumundaki anahtar terimler dizgesi, İngilizce olarak öğrenilecek

ve bu terimlerle aşina olunacak. Böylelikle bu derslere katılanlar, bu dildeki

birinci el İslam bilimi kaynaklarına başvurabileceklerdir. Elbette bu

çalışmanın da ramazan ayından sonra başlayacağını sanıyorum. Fakat

daha önceden, adlarınızı yazdırabilir, bu çalışmanın ve grubun sorumlusu

olan Dr. Kasını ile konuşabilir ve grup çalışması için toplu olarak

karar alabilirsiniz. Şu anda kendileri buradalar. Dersten sonra onunla

konuşup birlikte söz konusu çalışma programını hazırlayabilirsiniz.

Tarih felsefesi konusunda -ki dersin kendisidir- belirtmek istediğim

mesele şu; Şu anda Marksizm öğretilerinde tarih felsefesinin özüne gelmem

gerek. Elbette sizin az çok bildiğiniz bir yere geliyorum. Bu, aydınların

genel dilinde Marksizm'in çok tanınmış tek yönü olup sık sık

da yinelenmekte ve öteki yönlerine göre daha çok bilinmektedir. Ben de

çeşitli münasebetlerle bu konudan söz ettim; herhalde okumuşsunuzdur.

Dersle ilgili olmakla birlikte bu konuyu hızla geçip bu alanla ilgili

pek gündeme gelmemiş olan konulara eleştirel [Farsçada kullanılan ve

herkesin yapıp durduğu eleştiriden değil, kelimenin bilimsel anlamından

söz ediyorum] açıdan değineceğim ve bu çerçevede mevcut konu-

204 Hem son zamanlarda islam hakkında ingilizce olarak yapılan çalışmalar oldukça zengindir; hem Amerika,

hem ingiltere· bu dille çalışmakta ve hem de ingiliz olmayan pek çok bilim adamı ingilizce olarak

yazmaktadır. Ayrıca Hindistanlı, Pakistanlı ve İslam ülkelerinden birçok bilim adamı İngilizce eserler yazmışlar

ya da yeni çalışmaların önemlileri İngilizceye çevrilmiştir.

All ŞERiATi 503

ya da konuları inceleyeceğim. Başka bir yerde de daha önce belirttiğim gibi, Marksizmi 'in tarih felsefesi, tarihsel belirleyiciliğe dayanmaktadır;

orada tarihsel belirleyicilikten neyin amaçlandığını da açıklamıştım.

Bu terim. [determinizmi] Farsça ya 'tarihin cebri' şeklinde çevrilmiş

olup yanlış ve yanlış kullanılmaktadır. Cebri, Fars dilinde, İslam

felsefesinde ve kültürümüzde kendine özgü bir anlamı vardır. Tarihi

cebir dediğiniz zaman tam olarak başka bir anlamına gelmekte, cebri

verdiği anlamı vermektedir. Dolayısıyla farklılık taşımaktadır. Tarihi

cebrin, tarihin cebri olduğunu söylemek zorundayız. Benim hep 'tarihi

cebir' terimini kullanıyordum, bu terimin yerleşmesinden ve kimsenin başka

bir terim anlamından kaynaklanmaktadır. Ancak bundan sonra

bunun yerine başka bir terim kullanalım, diye anlaşırsak başka. Böyle

bir fırsat ortaya çıkmadığı için bugün bu meselenin bilimsel olarak

tanımının başlangıcı olmak üzere şuna değinmek istiyorum;

Cebir dediğim zaman, iradeyi, yetkiyi ve özgürlüğü olumsuzlayan

taahhüt durumu kastetmekteyim. Dolayısıyla cebir, insan iradesinin

üstünde bir irade olup insan ya da hayvan ya da bitki veya tabiat adlı

varlığın yazgısını, durumunu ve nasıllığını dayatmakta ve belirlemektedir.

Öyleyse cebir [terim olarak bellidir] insan iradesinin, özgürlüğünün

ve seçimi hakkının üstündeki etken ya da etkenlerden, durum ya

da durumlardan, neden ya da nedenlerden ve irade ya da iradelere

ibarettir. Öyle ki insanın iradesinin, seçiminin ya da ihtiyarının, ona en küçük etkisi bile olanıdır. İnsan iradesi nötr olmuştur. Ya da cebrin bir başka şekli olarak insanın ihtiyar, irade ve özgürlük özü, dış etkenin, durumun ya da şartın ürünü olmuştur. Her iki şekilde de, ister dış etkenin ürünü olan bir irade ve özgürlüğe sahip olalım., ister hiçbir ihtiyar ve seçime gücüne sahip olmayalım cebre inecbur ve bağımlıyız demektir. Sonuçta cebir, ilahi cebir, bilimsel cebir, maddi cebir, doğal cebir şeklinde ayrılmaktadır ve insan ötesi etkenin türünü ne olarak alırsak ona bağlı bulunmaktadır. Materyalizmin, maddi cebre, ilahiyatçıların birçoğu da meşiyet ya da providence denilen ilahicebre inanmaktadır. Ancak Farsçada 'tarihin cebri' diye bilinen şey cebir olmayıp 'determinizmin' [determinizm] kelimesinden yapılmış uygunsuz bir çeviri dir. Determinizmin kelimesi, 'determiner' den, determiner ise 'terme' kökünden alınmıştır. Dolayısıyla kelime kökü 'terme' dir. 'Terime', bizim 'had' dediğiniz, felsefe ya da mantıkla ilgili bir terimdir.

Had ne anlamına gelmektedir Birşeyin varoluşunun son sınırlarına gelmektedir. Birşeyin varlığını başka birşeyin varlığından ayırıp belirleyen, had' dir. Öyleyse bu masanın bir varlığı bulunmaktadır ve bu masanın bir haddi vardır; bu masanın türünü, örneğin insanın üzerindeki

iSLAM BiLiM

deki mikrofonun ve kağıdın türünden ayırmaktadır. Bu haddir. Mantık bakımından bu masanın haddi ahşaptır, ahşap olanak masanın haddidir. Elbette sözlük anlamıyla masanın haddi, eninden, boyundan ve yüksekliğinden ibarettir. Fakat mantık terimi olarak bu masanın haddi,

'ayrım' dediğimiz başka bir terime karşılık gelmektedir. Bu masanın haddi, iki bakış açısından iki şeydir; Türünü göz önüne aldığımız birinci bakış açısından, şu mikrofonu, şu bardağın türünden ayıran bir haddi bulunmaktadır. Bu durumda onun haddi, ahşap olmasıdır. Öyleyse bu masanın ahşap olduğunu söylediğimizde insanın sadece ahşap sınırları içinde olduğunu, madenden, demirden, sudan, havadan, ruhtan, ilimden, iradeden, duygudan, yoğurttan, salatalıktan vs. olan herşeyden ayrı ve belirgin olduğunu söylemiş oluruz. Bu masa, ahşap olan bütün şeylerin arasında yer almıştır. Buysa 'had' dir.

Önceki sımırın bu insanı başka türlerden ayırdığı gibi, bu masanın türünden olan başka çeşitlerden [yani ahşap olan bütün şeylerden] ayırması gereken başka bir sınıra daha ihtiyacımız vardır. Bu masanın şeklini ve yaptığı özel işi belirttiğim zaman, bu insanı, ahşap olan bütün şeylerden ayırınış olurum. Bunu başka türlerden ayıran ve türünü gösteren şeyin adı 'had' dir. Bunun çeşidini hemcinslerinin çeşidinden ayıran şeyin adıysa 'ayrım' dır. Her ikisinin işi de ayırmaaktır. Fakat türü ayırmak başka birşey, çeşidi ayırmak başka birşeydir. Örneğin, insanı2os, beşeri ve kendi çeşidini belirgin kılmak için özellikle kendi türümü başka türlerden ayırmanın gerekir. Cansız varlıklar bir tür, 'bitkiler bir tür, hayvanlar da bir başka tür. Dolayısıyla biz hayvan türüdeniz. Öyleyse ineklerle, eşelilerle vs. aynı tavlada yer almış olduk, ama dağdan, ovadan, denizden vs. ayrıldık Fakat insanı öteki hayvanların arasından çıkarılmak isterse sadece bu çeşitte bulunan ve türdeş hayvanlarda bulunmayan özellikleri aramız gerekir. Örneğin insan konuşan, s~natçı,

üretici, araç-gereç yapan ve düşünendir ki öteki hayvanların bu özellikleri yoktur. Onlar hayvandırlar, ama bu özellikleri taşımazlar. Öyleyse hayvan keliinesi, bizi canlı olmayan bütün varlıklardan ayırdı. Bu 'had' dir. 'Düşünen' kelimesi ise bizi öteki hayvanlardan ayırdı. Öyleyse iki sınır vardır; Had sınırı ile ayırım sınırı. Bu, tam olarak belirgindir.

Mantıksal açıdan birşeyin tanımı, o şeyin haddini ve ayırımını belirgin kılmaktır. Öyleyse siz her şeyin hem haddini, hem ayırımını bulabilirsiniz, hem türünü ayırmış, hem de türdeşlerinden ayrıldığı sınırı tam olarak belideyip ayırmış ve tanımını da yapmış olursunuz. Öyleyse tanım, bir şeyin haddini ve ayırımını tanımlamak ve o şeyin türünü ve çeşidini başka türlerden ve çeşitlerden ayırıp belirgin kılan bu iki sınırı

205 'insan' tabiri, irsi tabirler ve örnekler gibidir. Aristo'dan beri hiç değişmemiştir Örnekler oldukça basit de olsa örnek verme bakımından işe yarıyor; yoksa bir anlamı yok.

All ŞERİATI 505

ortaya koymak demektir. 'Sınırlandırmak' dediğinizde de zihindeki haddin, bir türü başka türlerden ayırmasını düşünmekteyiz. Bu yüzden bir şeyi determine etmek, bir şeyin sınırlarını, varlığının başka türlerden ayrıldığı son sınırı belirlemek ve belirgin kılmak demektir. Öyleyse bir türün haddini ve ayırımını gösterip onu belirleyişim gibi, bir şeyi determine etmek, onu hem tür olarak, hem de çeşit olarak başka varlıklardan ayıran varlık sınırlarını belirlemenin demektir. Öyleyse determine etmek, bir varlığı belirlemek ve belirgin kılmaktır ki bu varlık her şey -cisinin ya da cisim dışı birşey, zaman ya da mekan, manaya da madde- olabilir.

DETERMİNİZM NEDİR

Determinizm, her türlü şeyin belirliliğine inanmak demektir. Yani

Yani her şeyin belli haddi ve ayrımları vardır; hiçbir şey, belirsiz, sınırsız,

anlaşınsız, türsüz ve ayrımsız değildir. Öyleyse determinizm, bir

şeyin, bir nesnenin ve bir gerçekliğin, belirli sınırlarının, kurallarının ve

ayrımlarının bulunduğuna inanmaktır. Tabiatta determinizm vardır.

Benim geleceğim deternine değildir. Sahip olduğum iradeye, etkenlere,

olaylara, rastlantılara ve her şeye bağlıdır. Benim tipim deternine

değildir. Çeşitli etkenlerin [rastlantıların, irademin, liyakatının ve

herşeyin] benim üzerimde etkisi vardır. Dolayısıyla kendiini istediğim

gibi şekillendirebilirim; istediğim her yolu seçebilir, istediğim her kararı

alabilirim ya da hayatında, yaşama şeklimde, toplumsal ilişkilerimde,

işimde, mekanında ve zamanında istediğim değişikliği yapabilirim.

Öyleyse bunlar deternine değildir; belirsizdir, saptanamamıştır ve

benim kararıyla bağlantılıdır. Yazgı, olup bitenler, hayat, toplumsal

yaşama şekli ve durumu, iş ve tip, insanların iradesine bağlıdır. Bunun

için de insanlar, bunlar karşısında sorunludurlar. Öyleyse bunlar

d eternine değildir. Çünkü insanların kendileri bunlara bir 'terim' yükleyebilirler

ve had ve ayrımlarını belirleyebilirler. Fakat hayattaki, işteki,

tipteki ve ahlaktaki bu belirlenmişliğin yanında deternine olan başka

birşey vardır; Biz, tabiattaki canlı bir varlık olarak, deternine bir nesneyiz.

Şu anlamda ki doğuyoruz -burada irade işin içinde yoktur- sonra

gelişiyoruz; bu belirlidir. Çocukluk dönemini, ilk gençlik dönemini, ergenlik

dönemini, olgunluk dönemini, yaşlılık dönemini, güçsüzlük dönemini

ve ölün dönemini geçiriyoruz; bu deternedir.

Eğer özgürlük, değişim, şekil venne, karar alına, değiştirme söz konusuysa, ancak bu belirlenmiş sınırlar içinde söz konusudur. Bu sınırlar içinde iradeni ve özgürlüğünü harekete geçirebilir ve istediğin gibi yaşayabilirsiniz.

Fakat kesinlikle, tam olarak belirlenmiş bu aşamalardan,

çocukluğun, gençliğin, yaşlılığın, güçlülüğün ve ölünün d eternine çiz506

iSLAM BiLiM

gisinden kaçamazsın. Bu deternedir. Bizim çeşitli iradelerimiz olabilir,

çeşitli kararlar alabiliriz, ama bizim vücudumuzun fizyolojisinin azaba,

oksijene, kalsiyuma, demire ve proteine ihtiyaç duyması, deternine,

kaçınılmaz ve belirlenmiş birşeydir. Yani ilmi etkenlerin ve nedenlerin

ürünüdür; sizin kararınız, zevkiniz, iradeniz, eğiliminiz ve arzunuz değil,

ilmi bir kanun belirlemektedir onu. Öyleyse tabiatın hareketi

determinedir, eşya determinedir. Hayat, tür, tip, canlı varlıklar; her

biri, belirli bir sınır ve ayrına sahiptir. Suda yaşayan determinedir.

Karada yaşayan determinedir. Akciğeri ile su ile solunum yapan, okyanusta

yaşayan, uçan, sürünen şeyler determinedir; kimsenin dahili

yoktur. Belki de [Belki'yi başka anlamlar da bulunabilir, diye ekliyorum]

takdirin anlamlarından biri de tain anlamıyla bu olmalıdır.

Kur' an' da, insanın yaratılışı, dünyanın yar atılışı, bütün nesnelere

yaratılışı konusunda takdirin tekrar edildiğini görüyoruz. Mukadder,

insanın iradesinin hareket çerçevesinin ilmi olarak belirlenmiş haddinin

ve sınınnın bulunduğu ve insan iradesinin, bütün varlığa ve tabiata

hakim olan ilmi belirlemeye bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu ise

egzistansiyalizmdeki -eğer onun terimleriyle tanışsanız- 'situation

humaine' adıyla dile getirilen şeyle çelişmektedir. Şu anlamda ki Sartre, insanın mutlak iradesinin bulunduğunu, hatta bir felçli sporda şampiyon değilse bunun sorumlusunun kendisi olduğunu söyler. İnsan iradesi işte bu ölçüde kendi yazgısı üzerinde takdir edici ve egemendir.

Fakat Sartre'ın kendisi, insanın 'situation humaine' çerçevesi içinde sınırlı olduğunu söyler.¹⁰⁶

Sartre, dünyadaki her filozoftan daha çok inanmaktadır insan iradesine.

Bununla birlikte insanın 'konum' [situation] adı verilen bir cebre

mecbur olduğuna da inanmaktadır. Buysa, meşiyete ya da maddi cebre

inanan filozofların inandıkları cebirden başka birşeydir. Bunlar, insan

iradesinin kendisinde cebir bulunduğunu ve Ben şu işi yapayım

ya da şu işi yapmıyayım. diyen 'nefis'te de cebrin söz konusu olduğunu

söylemekte ve Sen takdirin ya da maddi kanunların ortaya çıkardığı

şey dışında bir seçimin ya da iş yapamazsın. demektedirler. Sartre ise

şöyle der; Hayır, sen her türlü işi ya da seçimi -olumlu veya olumsuz yapabilirsin.

Çünkü senin gücün ve iraden mutlaktır. Ama senin gücün

tabiat, ölüm ve yetkinlik çerçevesindedir; sınırlı ve determinedir. Bu

206 Situation, 'sitner' kelimesinden gelmektedir. 'Structure' kelimesi hakkında da söylediğim gibi yine

burada da 'S' ve T harfleri tekrarlanmıştır. 'Situer', yer almak, imek, olmak, konum, bir şeyin konulması,

bir şeyin durumu, bir şeyin pozisyonu anlamını vermektedir. Dolayısıyla, odaya salıverdiğimiz bir kuş, her

yerde uçabilir, fakat bir 'situation' içindedir ki artık 'situation'un o dört duvarından çıkamaz. Bu kuş, bu dört

duvarla, bu tavan ve zemin le sınırlandırılmıştır. Fakat bu sınırlar içinde istediği gibi uçabilir ya da

umayabilir.

Ama bu durumu değiştiremez.

All şERiATI 507

yüzden Sm-tre, hein mutlak iradeye, hem mutlak cebre inanmaktadır.

Ancak, iradede cebir yoktur; tersine, iradenin alanını belli bir sınırla sınırlandırır.

'Determinisme Historique' tarihsel determinizmi. demektir. Tıpkı biyolojik determinizm, tabiatın determinizmi, maddenin determinizmi, varoluşun determinizmi, eşyanın determinizmi, toplumun determinizmi, matematiğin determinizmi, fiziğin determinizmi gibi, tarih de determinine bir olgudur. Yani tarihin başlangıcından sonuna dek olan hareketi, başından sonuna dek ortaya çıkan değişimler çizgisi determinine bir olgudur. Tarihin geçtiği yerler ve aşamalar, determinine, belirlenmiş ve sınırlanmış yerler ve aşamalardır. Dolayısıyla tarihsel determinizmi., cebir anlamına gelmektedir. Tarihsel cebir, insan iradesini olumsuzlanmaktadır. Oysa tarihsel determinizme İnananlar, insan iradesine de inandırlar. Buna göre., tarihsel determinizmin, tarihsel cebir diye anlamlandırılınaması gerekir. Tersine 'tarihsel belirleyicilik' diye anlamlandırılmalıdır. Ya da 'tarihsel takdir' [bizim terminolojimizde kötü anlam verilmiştir], tarihsel determinizme karşılık gelecek en iyi, en dakik terimdir. Buna göre tarihsel determinizm [şimdiye dek ön bilgi olması bakımından tanımı yapıldı, şimdi tarihsel determinizmi, kavram bakımından anlamını açıklamak istiyorum. Bu cümle biraz hassastır] şu anlama gelmektedir; Tarih, zamanda hareket halinde

olan ve süreklilik göstere~ bir birini. hareket olup belirli209 nedenlerin ya

207 Yirmi yıldır, kendimi bildim bileli, aydınlar, tarihsel cebre inanıyor diye birbirlerinin başlarının etini

iyorlardı. Çünkü tarihsel cebre inandığı zaman tarihsel determinizmin dünyada ne anlama geldiğini bilmiyordu.

O kelimededen, insanın mecbur oluşu anlamını hayal etmiştir. insan tarihte olduğuna göre, tarihin cebri de olduğuna göre, insan da mecburdur. Sonra da yanlış kelime seçmesi yüzünden, inandığı öğretiyeye

ters bir şekilde, insanın iradesini, bilincini, sorumluluğunu ve rolünü olumsuzlamaktadır. Bir başka grup da,

konuyu bilmedikleri için, o acemi takipçinin anladığı şekilde anıyarak reddetmekte ve şöyle demektedir

Tarihsel cebrin anlamı yok; her şeyi yapan insan iradesidir. Sonra da tarih, kişilerin eğilimlerinin ve tesadüfieri

elinde, şekilsiz, anlamsız, korumasız ve bilgisiz bir oyuncağa dönüşür. Yıllardır bu çekişme ve tartışmaların kavramı yanlış algılamak yüzünden, boşuna olduğunu görüyorum.

208 Sizden rica ediyorum, islam'ın tarih felsefesine gelmeden önce, bildiğimiz terimlerle konuşmak bakımından

Kur'an'daki birkaç kelimeye bakınız. Çünkü sözlerin temeli orasıdır [ben şimdi sadece ders veriyorum].

Oldukça kolay. Kur'an fihristine bakarak bu kelimelerin kullanıldığı sure ve ayetler bulunabilir Bu kelimelerden biri 'ümme', biri 'sünne' [özellikle sünne kelimesi üzerinde dikkatle durun], bir başkası da

'ecel'dir. Ecel, tam olarak 'determine' anlamına gelir. Bir başka kelimeyse 'müsemma'dır [ağzınızın suyu

akması]. 'Ecelun müsemma', yani tarihsel determinizm [elbette anlam vermemeliydim]. Aynı şekilde 'malum', 'kaderun malum' ve 'k-d-r' kökünden türeyen bütün kelimeler Takdir, kadr, kadir, kadir gibi. Nerelerde

insanın yaratılışıyla, nerelerde tabiatla, nerelerde başka nesnelere ilgili olduklarını tespit edin. Kavm, fie, hizb,

seyl [seyl, köküdür] ve 's-y-r' kökünden gelen bütün kelimelere bakın. Ayrıca 'kıbel' ve de 'h-l-y' kökünden gelen

kelimeler ve bütün türemiş fiililerine bakın. Bunlara baktığınız zaman, tarih felsefesinde değineceğim temel kelimeler

tanınmış olacaktır.

209 'Belirli', 'zorunludan başka bir şeydir. Fars dili belirli bir şeydir. Yani biz doğmadan önce, Fars dili, bizim

dilimiz olarak belirlenmiştir. Fakat bu dille konuşmak zorunda olduğumuz anlamına gelmez. Belirleyicilik ile

cebrin farkı anlaşıldı mı tam olarak Ben çatıdan düştüğüm zaman zorunlu olarak yere düşerim. Bu cebirdir.

506 İSLAM BİLİMİ

da etkenlerin etkisi altında harekete geçiştir ve belirli [yani determine]

bilimsel kanunlara göre hareketini sürdürmektedir. Hareket ederken de

belirli etken ya da nedenlerin etkisi altında birtakım değişimleri, sıçramaları

ve inkılapları kabullenmekte, belirli etken ya da nedenlerin etkisiyle,

dalaylı fakat belirli bir seyir çizgisinde ereksel nedenin [illet-i gayi] belirlediği

sona doğru gitmekte ve sonunda bu belirlenmiş, doğal, bilimsel,

canlı olgunun [yani tarihin] oluşturulmasından anlaşılan şeyi gerçekleştirir.

Burada bir önerme söyleyeyim; Eğer unutursan, onun herşeyi karanlıktır.

Öyleyse anlaşılmaktadır ki tarih belirlenmiş iş akışı bulunan bir ırınaktır.

Tıpkı ırmak gibi, hareketinin belirli etken ya da nedenlerin etkisi

altında olduğunu görüyoruz; Güneş, ırmağın suyunu buharlaştırır ya da

doğal etkenler ırmağın akmasını sağlar. Öyleyse etken belirlenmiştir.

Tesadüfi ve nedensiz değildir. Irmağın hareketi, bir çekimin ve etkenin

etkisi altında deniz yönüne doğru belirlenmiştir. Kendi yatagında hareketler

ve dalgalanmalar edinir, kimi zaman durur, kimi zaman şelale gibi

dökülür, kimi zaman sıçrayarak akar, kimi zaman yavaşlar, kimi zaman hızlanır. İ-İepsi bilimsel neden ve etkenlerin etkisi altında olmuştur. Fakat sonunda belirlenmiş iş bitiş noktasına gelir. Öyleyse ben -ki iradem varneyim İradeın olduğu halde ben, nasıl olur da belirlenmiş bir çizgide seçim yapabilirim Öyleyse insanın, tarihin cebrinde olumsuzlandığı anlaşılmaktadır. Evet, insan tarihin cebrinde olumsuzlanır. Ama tarihsel determinizm de insan olumsuzlanmaz. Tarihsel determinizm, işte tarihin bu belirlenmiş gidiş çizgisi anlamına gelmekte olup bilimsel etkenlerin ve nedenlerin etkisi altında bulunmaktadır [bilimsel kanunu vardır]. Öyleyse ben, insan olarak, tarihin akışında nasıl seçim, irade ve ihtiyar sahibiyim. İşte balığın hareketlerinin ve ırmakta seçtiği gidiş yolunun, ırmağın akış yoluna bir etkisi yoktur. Balık, ırmağın belirlenmiş akış yönüne ters de olsa istediği yönü seçmekte özgürdür. Ben, canlı bir varlığım. Bilimsel etkenler altında hareket etmeliyim; gelişip büyümeli, sonra da ölüp gitmeliyim. Bu, belirlenmiş bir kanundur, ama aynı zamanda, bana dayatılmış olan ve beni kuşatan bu belirlenmiş kanun karşısında, aynı zamanda ihtiyar sahibiyim. Bu gidiş çizgisine karşın bir yol seçebilirim; intihar! intihar, kötü de olsa, insanın Fakat yemek yemek zorunda olmam, yeme eylemi bende doğal ve fizyolojik bir belirleme olduğu için cebir değildir.

Yemek yemeyip ölebilirim bilerek. Oysa cebir, iradenin hiçbir şey yapamadığı ya da iradenin cebirden kaynaklandığı şeydir. Oysa burada iradenin cebre hakim olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse cebir değildir, ama belirlenmiştir doğal bir belirlemedir. Takdiri ve mukadder bir belirlemedir. Takdi'rin anlamını verdim.

Tamamlayıcı

kelime olarak bir de 'kaza' kelimesi vardır ki islam inanç dizgesini tamamlamaktadır. [Şimdi açılmaya fırsat

yol tartışma kısmında sorulursa, fırsat bulursam arz ederim.] Dolayısıyla mukadder, belirli ve determine, cebir

anlamına gelmez. islam'dan bu tür güçlükler giderilirse hiçbir sorun kalmaz. Fakat aynı şeyi yeniden sorun

yapabilirler.

AID ŞERiATi 509

seçme özgürlüğünün büyük bir göstergesidir. intihar, insanın, varlığı üzerine belirlenmiş biliinsel kanuna karşı bir seçimde bulunabileceğini ve isyan edebileceğini gösterir. Ve insan böyle bir isyankardır.

Soru; ... [banttan çözülemedi]

Cevap; Fakat aynı kişi hakkında, kişinin, tabiatın, varlığına dayattığı

kanuna karşın isyan edebileceğine dair doğrulayıcı birşey var mı

Pekala, benim örneğim de bu. Dolayısıyla bir kişi tarihin akışının tersine de yüzebilir.

Soru; ... [banttan çözülemedi]

Cevap; Ben, değişimden söz etmedim. Seçebileceğini söyledim. Bu

determinizm de 'irade' adında bir şeyin varlığını göstermek istiyorum,

hepsi bu. Dedin ki bu seçim, sükrü ve durmayı beraberinde getirdiği

için kötüdür, ama bu seçimin kendisi, belirlenmiş durumun tersine

seçimde bulunma ve başka bir durumu yaratma imkanını göstermektedir.

Yasaklanmış meyve, Adem'in yazgısında belirlenmiş birşeydir.

Başka meyveler yenilmek için belirlenmişken, bu meyve yenilmeden

için belirlenmiştir. Fakat Adem yer. İşte buradan başlayarak insan

meydana gelir. O, tövbe edebilir. Çünkü günah işleyebilir. Böyle bir

varlığın adıysa Adem' dir.

Şimdi artık olay bellidir; sadece tek işaret yeterlidir; Marx'ın tarihsel determinizminde belirli aşamalar vardır; Birincisinde, toplunı. sınıfsız olup üretimi, avlanma ile balıkçılığa dayalıdır. Dolayısıyla gerçekte asıl üretici tabiattır. İnsan, sadece tabiat sofrası üzerinde, tabiatın ürettiği şeyi devşirir ve tüketir. Bu durumda insan tabiatın tüketicisidir.

İnsan üretim aşamasına ulaştıktan sonradır ki araç-gereç yapıp tabiatta şekil değişikliği meydana getirecektir. Öyleyse ilkel toplunı.da, tabii üretime, yani avlanmaya ve balıkçılığa [Avlanma ve balıkçılık, araç-gereç farklılığından değil, yaşanan çevrenin farklılığından kaynaklanır.

İnsanlar, ya deniz ve nehir kıyısında ya da arınanda ve derede yaşanı.aktadırlar.] dayalı bir toplumda, üretimin araç-gereci, üretim kaynağı bulunmadığı, üreten tabiat olduğu için bireysel mülkiyet bulunmaz.

Örnektir. Mülkiyet alınayınca sınıflar da oluşur. Öyleyse, sınıflar olmadığından, sınıfsız toplun eşit ve kardeştir. Bu, sınıfsız toplunun birinci aşamasıdır.

Yavaş yavaş insan, tarım aşamasına girer. İlk kez, bir tek taneden, bir tek daldan çeşitli ağaçlar, çeşitli meyveler elde edebileceğini keşfeder.

İşte burada, tabiatın şeklini değiştirmek için araç-gereç yapar.

Araç-gereç, üretici olduğundan, insanın yazgısında en büyük değişiklik [ki insanlık tarihinde, bugüne dek ondan büyüğü olmamıştır] meydana gelir. Bu değişiklik, insanın, üretimde tabiatın yerine geçmesidir.

Tüketici -bütün hayvanlar gibi- olan insan, şimdi üretici olur. Bu du510

runda 'iş' adında yeni bir varlık, yeni bir nesne oluşur. Bilimsel Marksızın' de -praxiste- söylediğim gibi, iş, tabiatın zıddıdır. İşin insanı aline etmesi, insanın tabii olmasından ve tabii bir tüketimi bulunması gerektiğinden kaynaklanır. Oysa iş, insana, çalışan, tabiatı değiştiren -tabiat karşıtı- öz adı verilen insanlık dışı bir 'öz' verir. Bu durumda insan, tabiat karşıtı bir varlık olmaktadır. Halbuki insan tabii bir varlıktır. İşte burada iş, insanı aline eder. Dolayısıyla iş, insanın üretimde, tabiatı değiştirmede ve tabiatı istihdamında kullandığı yöntem ve araçtan ibarettir. Tarım aşamasında -ki iş ortaya çıkmıştır- üretim araçları, kaynakları ve şartları sınırlı olduğu için, mülkiyet, yani insan ile dış nesne ve üretim kaynağı arasında üretim ve tüketim ilişkisi tekeli oluşur. İşte burada özel mülkiyet ortaya çıkar. Burada çok büyük bir parantez açayın; Burada mülkiyetin oluşma etkeni kuvvettir. Ancak bundan sonra, Marksızın'ın, Kuvvetin ortaya çıkış etkeni mülkiyettir. sözü doğru çıkmaktadır. Mülkiyet, ortaya çıkmadan önce etken olamaz. Çünkü henüz mülkiyet yoktur.

Tarıma yarayan bir toprak parçası için hiçbir miras belgesi, kanun ve örf bulunmamaktadır. Hepsi burayı işgal edemezler. Orman gibi değil ki hepsine birden cevap versin. Bir kısmını sahip olurken, bir kısmı sahip olamayacaktır. Öyleyse bu hakkı hangi kesim elde edebilir Bileği daha güçlü, daha haşin olan ve başkalarını saf dışı bırakabilen kesim elde edebilir. Mülkiyet için sadece bu kayıt vardır. Bu durumu açıklamak için zorla icad edilen kanunlar sonradan ortaya çıktı. Allah, dilediğine verir, dilemediğine vermez., İlni kanunlar böyledir., Mülkiyet,

insanın fitratının bir parçasıdır. ve Mülkiyet olmazsa rekabet ortadan kalkar, ıneniyet ortadan kalkar. gibi yargılar, mülkiyet sahibine bağlı artıkların zihniyetlerinin ürünü olup din adına, felsefe adına, toplumbilim adına, hukuk adına, medeniyet adına ve her şey adına onlara uygun açıklama getirmektedir. O zamanlar ne filozof vardı, ne hakim, ne de arif. Toprak parçası kimindi 'Kimin' diye birşey yoktur. Tıpkı Amerika hikayesi gibi. Kimindi En varlıksız olan ve daha erken ulaşıp, daha çabuk alan, daha çok evladı, daha çok akrabası bulunan, çetesi kuvvetli olan ve başkalarını saf dışı bırakan kimsenindi. Amerika sonunda onların oldu. Onlar, sonradan mülkiyet belgesi icat ettiler. Sonra devlet ortaya çıktı; sonra adalet kurumu ortaya çıktı. Sonra insan hakları savunuldu. Sonra, herkesin hakkına sahip çıkması gerektiği anlaşıldı [yoksul düşenleri, tecavüzde bulunmasınlar diye sürdüler!]. Sonra da mülkiyet ortaya çıktı. Mülkiyet ortaya çıkınca toplum, iki kesime ayrıldı; Varsıl ve yoksul. Sahip olma ölçütü kuvvet olunca, insan hangi sınıra dek sahip olabilir; ihtiyacı ölçüsünde ını, gücünün yettiği ölçüde ~ını

All \$ERiATi 511

Elbette gücünün yettiği ölçüde.21o Bu yüzden, kendiliğinden, yiyebildiklerinden daha fazla, çalışabildiklerinden daha fazla alıp varsıl oldu kimileri.

Kimileri de çalışabilecekleri bir yere sahip olıanadan işsiz ve topraksız kaldılar. Oysa iş gücüydüler ve açtılar. Yazgı, kendiliğinden belli oldu; Yoksul kesim, varsıl kesimin hizmetine girmeliydi. Ekmeğe ihtiyacı olanlar, iş gücüne ihtiyacı olanların hizmetine girdiler. Nitekim ilk kez olarak, insanın bilek gücü kiralanmış oldu ve insan alım satımı ortaya

çıktı; Kölelik. Dolayısıyla ikinci aşama, kölelik aşaması oldu.

Üçüncü aşama [Marksızın' dekinden söz ediyoruın, daha sonra arz edeceğim ideolojidekinden değil], köleliğin revizyona uğranmış aşamasıdır.

Kölelik, insanın üretimin kaynaklarına ve araçlarına ınalık olma düzeni olup, üretimin araçları arasında insanın adı da görülür. Bu durumda kölelik, insanın, üretim aracına dönüştüğü bir 'düzendir. Köle, üretim aracı olarak bireyin mülkiyetine giren insandan ibarettir. Roma hukuku kanunlarında tam tecellisini bulan dünya hukuk kanunlarında mülkiyet, maJiğin memluk üzerindeki hakkından, menfaatleri kullanma hakkından ve kendi memlukünü değıştirine, rehin bırakma, satma ve hatta yok etine hakkından ibarettir. Bu, İslamın hukukundaki mülkiyet tanımından bütünüyle farklıdır. Dolayısıyla insan, malik insanın memlukü olunca, malik, ona karşı her türlü mülkiyet hakkını, hatta satma ve ortadan kaldırına hakkını kullanabilir. Sonunda memluk insanın ürettiği herşey, ister tarım alanında olsun, ister evliliği ile ürettiğinde olsun, efendinin malıdır. Bu yüzden, köle malik olamadığı için, çocuğu bile efendisinin malıdır [tıpkı memluk olan hayvanlar gibi].

Burada yavaş yavaş, köleler arasında insanın hukuki özgürlüğü ve bilinci, memluk insan lehinde elde edilir. Çünkü tarihsel belirleyicilik [tarihsel determinizm] mahrum ve mahkum sınıfın, varsıl ve hakim sınıftan, olabildiğince haklarını alması yönünde ilerlemektedir. Bu yara daha da yaklaştıkça, mahkum sınıf, hakim sınıftan daha çok hak koparmaldadır.

Köle sınıfı, daha çok bilinçlenmesinin ve tarihsel belirleyiciliğin etkisiyle daha çok hak elde eder. Köle, tarihin üçüncü aşamasında

[tarihsel belirleyicilikte serf [serve] durumuna gelir.

Serf, toprağa bağılı köle olup çiftçiden daha aşağı, köleden daha yukarıdır.

Yani özgür bir birey olup onun sahibi olmakla birlikte malikin

onu alıp satma hakkı yoktur. Bunlar, toprağa bağılı olup toprakla bir

bütün olarak algılanan ve toprakla birlikte alınıp satılan insanlardır.

Yani malik, toprağını satarken, toprakta çalışan köleler, önceki maliğin

tekeline kalmayıp kendiliğinden sonraki maliğin tekeline geçerler.

Bunlara serf, bu düzene de serfiile denir. Bu, tarihsel determinizmdeki

210 Şu yirminci yüzyılda, caddeye para dökseler, kimse ihtiyacı kadar almaz; cebi, eli, avucu ve cüzdanı ölçüsünde

alır.

512 İSLAM BİLİMİ

üçüncü aşama olup önceki aşamayla sonraki aşamadan determine olan

bir aşamadır. Sonra serflerin insani haklarını elde etmek için ortaya

koydukları baskı ve savaşımın etkisiyle serfliğin ortadan kalktığı bir

yere varılır ve toprağa bağılı durumdaki bu köle-çiftçi, topraktan bağımsızlaşarak

artık alınıp satılmayan ve memhık olmayan bir birey

durumuna gelir. [Gerçi yine başkası için çalışmaktadır.] O zaman onun

adı 'çiftçi' olur.

Mahkum sınıfın çiftçi olarak toprakta çalışmakta olduğu dönemde

büyük birimlere, karşılıklı savunmaya, aynı şekilde dış tehlikeye ve

toprağa bağılı kölelerin isyanlarına karşı merkezi güce ihtiyaç vardır;

maliklerin güçlerinin merkezileşmesi gerekmektedir. Bu durum, feodalite

dönemine geçişi sağlar. Feodalite dönemi, büyük mülkiyetlerin,

çiftçilerden oluşan geniş bir toprağa egemen mahalli bir düzende merkezileştiği

dönemdir. Feodalite dönemi tarım üretimi temeline dayalıdır.

Üretim kaynağının yine toprak olduğu ve çiftçinin üretim aracıyla tarım araçlarının ilkel olduğu tarımsal üretimde şehirler gelişir, ilişkiler artar, teknik, sanayi ve sanat işleri ilerler; kentsel üretim, köysel [y«ni tarımsal] üretim karşısında kendisini gösterir. Kentsel üretim mallarının, yani sanat ürünlerinin [el ürünlerinin, mekanik işlerin, sanat ürünlerinin ve sanayi ürünlerinin] tüketimi artar. Aynı şekilde şehrin bilinçli ve teknik sahibi insanının tarım ürünlerinin ilk maddelerinin değişikliklere uğratıldıktan sonra kullanılması yolundaki çabası, birtakım yeni ürünler; yeni toplumsal ilişkiler ve yeni bir toplumsal ilişkiye sahip burjuvazi adında bir grubu oluşturur. Dolayısıyla burjuva ve burjuvazi, başlangıçta grup iken sonra sınıf olmuştur.

Burjuvazi, bir görüngünün toplumsal biçimi olup bu biçimde kentsel ürünün tüketilmesi, ticaret, kar, aynı şekilde el ürünleri, sanat ürünleri gelişme gösterir. Piyasa oluşur ve feodalite dönemine özgü olan mal takası, burjuvazinin belirgin özelliği olan malın parayla takasına dönüşür. İşte burada kentsel işler, ticaret, para, kar, makine ürünü mallar o denli yaygınlaşır ki giderek tarım işini de etkisi altına alır. Sonra da tarım üretimi, şehirli sermayedarların, varislerinin, fabrikatörlerin ve işyeri sahiplerinin etkisi altına girer. Ardından kentsel ve sınai tüketim, feodalite dönemindeki tarımsal ham ürün tüketiminin önüne geçmeye başlar. Böylelikle burjuva sınıfı yavaş yavaş gelişir ve tedrici olarak, sonra da devrim biçiminde egemenlik bulur. Aristokratların, beylerin, mahalli hükümdarların, büyük maliklerin -ki iş başında olup

tüccarlara, taeiriere ve sanatkarlara egemendiler-yerine tüccarlar, sermayedarlar, sanatkarlar, aydınlar, bilginler egemenlik elde ederler.

211 Serflik bazı yerlerde -Rusya gibi- on dokuzuncu yüzyıla dek sürmüştür. Hatta Tolstoy gibi birinin, yirminci

yüzyılın-başlarında serfi vardır.

All ŞERiATI 513

Burada, burjuvazi devrimi, Büyük Fransa Devrimi gibi oluşur.²¹²

İş ve sanayi, para değişimi, el ürünleri, kent ürünleri, ticaret ve kar

teineline dayanan burjuvazi ınerkezileşir ve öyle bir şekil alır ki toplumda

birkaç özellik ortaya çıkar; Birincisi, sermaye yatırımı kendi

mahallinden başka yerlere göç eder [büyük burjuvazinin doruğunda

sermayenin dolaşımı]. İkincisi, büyük satış yerleri dükkanların, sermayedarlar

tüccarların yerlerini alır. Özellikle, burjuvazinin sermayedarlığı

dönüştüğünü gösteren özelliklerden birisi, burjuva sayısı azalırken

sermayenin artmasıdır. Yani sermayenin merkezleşmesi ve

artması sermayedar sayısının artmasına ters olarak ilerler.²¹³ Bu, sermayenin

hareketinin cebri çizgisidir.

Dolayısıyla önce sınıfsız toplum, sonra kölelik, sonra serflik, sonra

feodalite, sonra burjuvazi, sonra da büyük sermayedarlık gelir. Büyük

sermayedarlık, yavaş yavaş [gördüğümüz gibi] küçük şehirlerden toplanır

ve bir memleket haline gelir. Memleketse birkaç sermaye koyucunun

pazarı olur. Ardından da yavaş yavaş gelişir ve ınakinenin zorlanmasının

etkisiyle zorunlu olarak sınırlan yıkar ve yabancı pazarları

kuşatır. Yoksa sermayedarlık yaşayamaz, ölür. İşte bu yüzden, sınır

ötesinde daha çok pazar ele geçirmek için sömürü savaşları, ardından

da sömürü siyaseti oluşur.114

Ne mutlu ki size somut bir örnek gösterebileceğim; Avrupalılar feodalitenin burjuvaziye dönüşümünü zihinsel bir şekilde görmektedirler;

tıpkı bizim bugün sınıfsız toplumun sınıflı topluma dönüşümünü tarihte zihinsel ve görüngüsel bir şekilde görmeyiz gibi. Ya biri bize söyle-

212 Tıpkı meşrutiyetten itibaren iran'da ortaya çıkmakta olan değişim gibi Feodalitenin burjuvaziye dönüşümü;

feodalite ve de burjuvazi klasik ve bilimsel anlamında olmasa da. [Zaten bizim neyiz bilimsel anlamda ki bu

olsun.]

213 Öyle ki siz Sebzevar gibi bir yere gidip, Burada kaç tüccar var diye sorsanız, Eihamdülillah yetmiş seksen

-örneğin- civarında var. derler. Fakat Tahran'a gitseniz, herkesin tanıdığı en fazla üç beş sermayedar görebilirsiniz. Geri kalanı kendi halindedir ya da üç beş sermayedara dönüşnek durumundadır. Çünkü burada

bir grupta sermayedarlık gelişirken, burjuvazinin bulunduğu yerde, sermayenin merkezileşmesi söz konusu

değildir ve sermaye, tüccar ve tacir durumundaki birçok sermayedarı n elinde çoğalır. Sonra yavaş yavaş, sermayedarlık

hareketi, rekabetin, sermaye koymanın, büyük yatırımların ihtiyaç duyduğu yeni teknolojilerin ve olabildiğince

mütemerkiz ve organize durumdaki paylaşımın etkisiyle piyasayı daha çok geçirebilir ve daha

ucuz yolla sermayeleri toplar. Büyük sermayelerin ya da bilimsel teknik ve organizasyonla, büyük yönetim

ve sermaye ile piyasaya ürün süren büyük satış yerlerinin yanında küçük sermayeler yok olmaktadır. Bu

yüzden o yetmiş seksen tüccar, iki üç büyük tüccara dönüşür. Geri kalanlar da felaketzede ve kaderzede

olurlar. Bizim durumumuz niye böyle oldu bilmiyoruz, derler. Neden böyle olduğunu anlamazlar. O

zaman

başka şeylere yapışırılar Solumuzdan kalktık!

214 Sömürüyle savaşmak için, sömürücüyü lanetlemek ahmakça bir iştir. Tam tersine sermayedarlığı reddetmek gerekir. Sermayedarlık olduğu sürece en melek insanlar bile sömürücü olurlar. insanlar insan

türündendirler, fakat sömürücüyü, sömürüleni, aldatıcıyı ve aldatılanı meydana getiren hayat ve toplum

sistemleridir. Bütün yarı aydınların bahtsızlığı, hep sömürücüyle, zalimle ve 'kötü' ile savaşmış olmalarıdır.

Oysa zulümle, sömürüyle, bireysel mülkiyeile ve Adem'in öz oğlunu katile çeviren köle düzeniyle savaşımaldır.

514 İSLAM BİLİM

melî ya da okumalıyız. Fakat biz feodalitenin burjuvaziye dönüşümünü

kendi gözlerimizle görebiliriz. Bu, Avrupalılardan daha iyi anıya bileceğimiz

bir toplumbilim dersidir. İran köyünde köylülere bakarsanız,

her biri, kendi bahtsızlıklarına, var olan açlığa, eski bereketin niçin kalmadığına

vs. dair türlü türlü açıklamalar getirir. Çünkü kendi yazgılarına

dayatılan tarihsel determinizmin bilincinde değildirler ve bunu

aşabilmek için bunun nedenini bilmezler. Köyde iki olguyu bir arada

görmenizin nedeni budur; hala birçok köyde bu iki olgu bulunmaktadır;

Biri ağa, öteki dükkan sahibi. Ağa, feodalite döneminin tezahürü,

dükkan sahibiyse burjuvazi döneminin tezahürüdür. Ağa, kendi döneminin

sonunda ve determine oluşunun son sınırında bulunmakta ve

ortadan kalkmaktadır Fakat burjuva, yani dükkan sahibiyse, ağamn

döneminin sonunda yetkinlik kazanmaktadır.

Ağamn gerçekten ağa olduğu dönemde burjuva kimdi Burjuva,

eşeyiyle başka bir köyden buraya birtakım mallar getirip satan, buradan da yine bir miktar mal alıp öteki köyde satan kimsedir. Bu, feodalite döneminin burjuvazisidir. Sonra o bir dükkan açar ve şehirden bir miktar mal -ki başlangıçta pek önemli olmayıp sadece bir miktar giysi, ayakkabı, sabun, şeker, çay, tütün, ağızlık vb. den ibarettir- getirip orada satmaya başlar. Sonra yavaş yavaş bu köyde burjuvazi tüketiminin kök saldığını görürüz. Yavaş yavaş, ağanın ailesi, bu dükkanın önde gelen tüketicisi olur. Ağanın kendisi, şeker, çayı, tütünü, çerezi, bisküviyi [misafirleri için] ve başka malları herkesten daha çok tüketir. Yine ağanın hanımı, kızı ve ailesi daha çok lüks mal tüketir. Çünkü paraları vardır. Dükkan sahibi de istedikleri kadar veresiye verir. Dolayısıyla en büyük tüketici, ağanın kendisi ve ailesi olur. Bu dükkancının, kendisinin katili olduğunu anlamadan koynunda yılan besler. Ardından yılsonunda bakar ki bu lanet dükkan yokken yedi sekiz yıl önceki masrafına yedi sekiz bin tümen eklenmiş. Ağanın tüketimi değişirken ağanın tebaasının ve küçük maliklerin tüketimleri de değişir. Malik olmadıkları halde malik gibi davranmak isteyenlerin [tıpkı birşey olmayan, ama dünyanin büyük maliklerine taş çıkartan bizler gibi] tüketimleri de değişir. Bu, tüketimin, alım güçleri bulunmayan ve lüks bir şey alabilmek için boğazlarından kesen kimselerde bile yaygınlaşmasına neden olur. Bunun adı, 'tüketimin bulaşması' ya da 'tüketimin bulaşma etkeni' dir.

Meşhed' de Üniversite öğrencisi olan arkadaşlarımdan birine; Nasılsın Dedim. Dedi ki; Sizin bana verdiğiniz bu lisans diploması bir para

etmiyordu; ben de gittim, televizyon satış mağazası açtım [sen kim oldun

ki senin verdiğin lisansın bize bir faydası olsun]. Dedim; Şimdi

oralardan ne haber Dedi; İyilik. Dedim; Meşhed halkı içinde kaç teleAli

ŞERiATI 515

vizyon müşterisi var da elli tane televizyon bayii var Dedi; Tüketicie

ve müşteriye kafanı takma. Alım gücü olmasına gerek yok ki. Bu, dünyanın

en büyük iktisatçılarından bile anlaşıldığı bir mucize. Sadece biz

anlıyoruz. Anladığımız da şu ki şehrin güneyinden -Tahranlıların deyişle-

telefon ediyorlar, biz televizyon ve mobilya istiyoruz, diye. Biz

televizyonu villalardan birine götüreceğimizi sanıyoruz. Sonra görüyoruz

ki tek katlı, beş altı odalı bir evde beş altı aile var. Sonra odaların

içine bakıyoruz; biz televizyon istemedik, diyorlar. Peki, kim istedi

Sonra bakıyoruz ki bodrum katta oturan baba sipariş vermiş. Orada

[rutubetli Meşhed bodrumunda] çocuğunun ve karısının altına serecek

yaygısı yok. O sıralar, dört bin tümenden daha aşağı televizyon, onun

haysiyeti için iyi değil!

Hiç ihtiyacı olmadığı halde şimdi o neden televizyon tüketicisi olmuştur

O, bütün sınıfsal sıkıntılarını, kendisi için tüketim yönü bulunmayan,

fakat sembolik yönü bulunan bu tüketimi ile gidermektedir.

Buysa bir üst sınıfa bir yol ve bir penceredir; tıpkı bizim için şu Tahran'

da lüks tüketimin daha ileri milletlere bir pencere olması gibi. Lüks

tüketimin bizim için tüketim ve ihtiyaç yönü yoktur, sembolik ve psikolojik

yönü vardır. Bu yüzden onu dört bin tümene satın alır ve yedi sekiz

yıl boyunca da bütün çalışıp kazandığını vermek ve ayrıca bir yedi

sekiz yıl daha dışından tırnağından artırınak durumunda kalır. Bu televizyon

şöyle bulaşmıştır; Komşusunun televizyonu vardır; onun da

olmalıdır. Onun televizyonu olmasa olmaz; çocuklar üzülür. Bu tüketim,

tüketimin bulaşmasıdır.

'Tüketim çağrışması' adında bir şey daha var [burjuvazinin gelişine

etkeni olarak diyorum]; Ben, bir kalem tüketim maddesini evime getirdiğimde,

eve giren, sadece bir kalem tüketim maddesi değildir. Bunun

yanında bu maddenin kendisi, komşu ve aynı tipten olan tüketim maddelerini

de evime getirmeme neden olur. Aslında aldığım bu tüketim

maddesi, hep eve birşeyler getirmekle meşguldür.

Bizim köyün yakınında bir köy var.²¹⁵ Bu köy, tam olarak sömürü

tarzında, feodalitenin yok olup burjuvazinin gelişmesinin etkenlerini

göstermektedir. Bu köy, bütün üçüncü dünyanın, bütün doğunun, bütün

İslam toplununun ve bütün İran'ın sembolüdür.²¹⁶ Orada, küçük

maliklerin mülklerini alıp bütün sahrayı kendi malı yapmak isteyen ve

²¹⁵ Bizim köy derken bunu iki anlamda söylüyorum Birincisi, köyün bizim malımız olduğu anlamında,

ikincisi bizim köyün malı olduğumuz anlamında. ikinci anlamda arz ediyorum.

²¹⁶ Feodalite döneminin özelliklerinden biri, burjuvazi döneminin tersine -ki insan hep masraflarından

geride kalır; yani eski harcamalarımızı kapatmak için hep çalışmaktayız- 'zahire'dir. Yani çiftçinin bile hep

tüketiminden fazla üretimi vardır. Bunun için de açlık yeni bir olay olmaktadır; eski birolay değildir. Yoksullukla

ilgisi yoktur. Yoksulluk, açlıktan apayrı bir şeydir. Yoksulluk şu anda çok zayıflamış, açlık artmıştır.

Oysa eskiden yoksulluk fazlaydı ama açlık yoktu. Bu konuları birbirinden ayırt etmek gerekir.

baktığı her yerin ufka dek kendisinin olmasını amaçlayan büyük bir malik vardı. Alınak istediği mülklerin masrafı da gelirinden azdı. Masrafı gelirinden az olan biri, mülkünü, toprağını, evini satmaz. Dolayısıyla o, bu küçük mülkleri, mülklerini satmaya mecbur kalmaları için borçlandırıp muhtaç duruma düşürecek bir iş yapmak gerektiğini anlar. Onlar da muhtaç olmazlar. Çünkü ne kadar masraf yaparlarsa yapsınlar, sahradan, koyundan, sığırdan ve tavuktan bunu karşılarlar.

O, Mekke'ye gitti ve hali vakti yerinde olan kişilerin, yani bir parça mülkü olanların her birine sadece birer ipek aba [o dönemin köy kıyafeti olan ipek elbise] getirmişti armağan olarak²¹⁷ [hepimize getirilen bir armağandır bu]. Bunların hepsini birer birer verdi. Çok da memnun oldular. Dediler, gerçekten bir mucize. Böyle bir olay, bütün bölgede yankılandı. Çünkü günahını bile kimseye verineyen bir adam, bir anda, cömertlerin bile yapmadığı bir işi yapmıştır. Şimdi, sadece birkaç yük buğdayı, bir ineği vs. bulunan küçük bir malığın ipek abası vardır. Pekala, bu abayı diktirmek ister. Çünkü abayı bu haliyle giyemez; astar gerekir. Mekke' den astarını getirmemiştir. Ancak, Mekke' den gelmiş mübarek -çünkü Japon malıdır- bir aba için pamuklu astar uygun değildir. Gidip abasına uygun bir astar satın alınmalıdır. İlk kez olarak paraya ihtiyaç duyar. Oysa şimdiye dek paraya ihtiyacı yoktu. İlk kez olarak astar adında yeni bir ihtiyaçla karşılaşmaktadır ki şimdiye dek böyle bir ihtiyaç yoktu. İşte buradan başlayarak kaybetmiş ve sınıfını yıkıştır. Çünkü astarı şehirden alınması gerekmektedir. İlk kez olarak

burjuvazi pazarına adım atmakta, yeni tüketim onu pazara sürüklemektedir.

O, böylece yeni tüketimin, burjuva tüketiminin alıcısı olur.

Şimdi bu elbiseyi dikmesi için Zeyneb Hala'ya vermek olmaz. Bu elbiseyi

ve astarını iyi bir terzi dikmelidir. İlk kez dikiş parası olarak on beş

yirmi tümen vermelidir. Oysa şu ana kadar böyle birşeyin adı anılmazdı,

onun için bir anlamı yoktu bunun. Ardından düğme de gereklidir;

düğme satın almalıdır. Şimdi elbiseyi giymiştir. Fakat bu elbisenin

altına boyalı pınluklu pantolon yakışmaz. Ne yapmalıdır Şehre gitmeli,

atlas bir kumaş almalıdır. Yeniden şehrin yolunu tutmuş, yeniden

para harcamış, yeniden kumaş almıştır pantolon için. Şimdi şehirde

dikiliniş astarıyla abası, atlas pantolonu yakışmıştır. Aına çarılta uygunsuz

olur. Ne yapmalıdır Yine şehrin yolunu tutmalı. Gidip on beş

yirmi tümenlik bir ayakkabı -nasıl olursa olsun fark etmez- satın almalı.

Ayakkabı adı verilen yeni bir nesneye ihtiyaç ortaya çıkar. O,

şimdi ayakkabısını, pantolonunu ve abasını giymiştir. Fakat o kirli

217 Bu çoraplar, her zaman mukaddes bir çehre yoluyla örülür insanın başına. Sömürü geldiği zaman,

onun da mukaddes bir çehresi vardı. Çünkü insanları kurtarmak, geri kalmış insanları medenileştirmek

için gelmişti! ·

şapkayla pek uygun düşmez. En azından iyi bir şaldan yapılmış bir

şapkaya ihtiyacı vardır. Çünkü muhterem bir adamdır ve zaman zanı.

an misafirliğe ya da bir yere gitmektedir. Şiindi gördüğünüz gibi bu

efendi, bu haliyle ne kadar medeni, ne kadar temiz, ne kadar aydın vs.

olmaktadır. Artık bu haliyle ahıra gidemez. Önemli değil. Önceleri inek

gübresi karıştırırken, şiindi çoluk çocuğa bir ölçek arpa verip işini yaptırıyor.

Bu efendi, bu kıyafetiyle ağanın [büyük hacıağanın] yanına varıp oturur; nargile içer, şurdan burdan, siyasetten, suni gökten, suni aydan, zarfin icadından [üstüne yazarsın, kendisi gider!] söz ederler. Pekala, o çocuk da çalışır. Sonunda çocuğa yüz ölçek arpa verir. Adanın hanımı da artık sıradan köylü karısı gibi painuklu çarşaf ve basına şalvarla gezemez ve bu durumuyla onun hanını.ı olamaz. O daha duyarlıdır ve duygusu da daha latiftir. Herif gidip bir aba, bir ayakkabıyla bir astar alırken o gidip iki gömlek, iki çorap, iki çarşaf [basma çarşafı oluyordu, çit ya da en azından gücleri çarşaf almalıdır.] satın alır. Som·a kızları, halalannın kızları, aıncalannın kızları, amcalannın oğulları, bu adanın ağabeyi aynı şeyi yaparlar. Bunların teyzeleri, fakir bile olsa, gerektiği şekilde bunlarla uyumlu olmalıdır. Bir kere köye girdiğimizde, hepsinin halinin vaktinin düzeldiğini, tertemiz olduklarını, dükkanların lüks ve iyi mallarda dolu olduğunu, fakat ambarların boşaldığını görürüz. Sadece ne kaldı Dükkanların her birinin yarım halı ölçüsünde alış veriş listeleri var. Çünkü hepsini silip süpürdüler. Üretim azalmıştır. Çünkü artık bu yunmuş yıkanmış adam çalışmamaktadır. Dolayısıyla üretimi azalırken harcaması yüz katına, elli katına, on katına çıkmaktadır. Pekala. Yılın sonu gelir, harmanlar ambara gideceği yerde ağanın dükkanına gider [ainbardan bir haber yok]. Ertesi yıl, ekirri için borç almalıdır. Aynı şekilde yiyeceği için de borçlanmalıdır. Sonra, sürekli olarak dükkan harcaması da önceki yıldan daha fazla olur. Çünkü tüketim çağrışmasıve bulaşmasıolduğu gibi, tüketim artışı da vardır. Som·a yılbaşı, aybaşı ve harman zainanı geldiğinde, yetiştirmediğini

görür. Ne yapar Der ki; Şu üç bin tümen, öteki altı aya kalsın ki yüzde yitirimi faiz eklenir üzerine [Şer' i bakımdan önemli değildir; türlü düzenler yapınaktadırlar. Şeriat vs. için tasalanmazlar. Çünkü faizi, oldukça sevabı da bulunan bir işlem haline getirmişlerdir. Öyle ki Allah'tan bile alacaklı hale gelirler!] Ertesi yıl, bu üç bin tümene yedi bin tümen masrafla, iki üç bin tümen de faiz eklenir ki hepsi birlikte on iki, on üç bin tümen eder. Ertesi yıl içinse yüzde yirmi faizle altı bin tümen borçlanır. Ertesi yıl da bunu ödeyemez ve sürekli artış olur. Bey, bir bakar ki sadece kendisi kalınış, bir de sarı bıyığı. Geri kalan ise dükkan borçları. Gece yarısı firar edip Tahran'ın lalezanna gelir.

516 İSLAM BİLİMİ

Çünkü burada, öyle adamlar için iş çoktur.

Sonra emlakı dükkancının ele geçirdiğini, birkaç üzerlik otu, bir miktar eldiren, biraz şeker, çay vs. den başka birşeyi bulunmayan dükkanın, şimdi büyük bir mağaza haline geldiğini görüyoruz.

Köy ağasının uşaklarından biri olan dükkancı, şimdi büyük bir şahsiyet olur. Şimdi dükkancının çocuğu şehirde okur. Ardından da öğretmen, subay, mühendis, doktor, diplomat olup çıkar. Fakat köy ağasının çocuğu ve velisi, aciz bir adam haline gelir ki, bir iş bulabilmek için dükkancının oğlunun huzuruna giderek kendisi için bir tavsiye mektubu yazmasını ister.

Bey köyden firar edince feodalite yıkılır ve dükkancı egemenliği ele geçirir, yani burjuvazi iş başına gelir. Ülkenin düzeyine bakarsanız, Büyük Fransa Devrimi öyle birşeydi. Bizim toplumumuza bakarsanız, şu

anda feodalitenin ya da tarımsal üretimin burjuvaziye ya da burjuvazi tüketimine dönüşümünü yolundayız. Elbette burjuvazi üretimine ilişkin daha fazla konuşmak gerekir. Fakat tüketim, burjuvazidir.

Böylelikle burjuvazi gelişir ve sermayedarlıkta artık para alışverişi ortadan kalkar ve bunun yerini çek, senet, kredi ve hisse senedi, ardından da sermaye ihracı alır. Sermayedarlığın özelliği, inakineyi hizmetine almasıdır.

Makine -belirttiğim gibi- sömürünün sürümünü artırır. Ardından, artık değer [surplus] meselesi ortaya çıkar. Bu da yine sermayenin merkezileşmesini artırır. Sanayi sermayedarlığı konusunda bilim, sermayedarlığın yardımına gelir. Oysa feodalite döneminde bilim adamı manevi bir kişiydi ve kilisede, mabette, mescitte, medresede ya da dinle ilgili bir köşede otururdu. Ama şimdi bilim adamı, bu sermayedarın hizmetinde bulunan, ona uşaklık eden kimsedir. Sermayedar ona emreder, o da baş üstüne der ve sermayedarın canı neyi isterse onu yapar. Bu yüzden teknik, bilim ve icatlar, sermayedarın hizmetine girer. Sermayedarlık, sadece kendi toplumunun yazgısına egemen olmakla kalmayıp kendi sınırlarının ötesinin, başka milletlerin yazgısına, ayrıca bilimin, icatların, düşüncenin ve sanatın yazgısına egemen olur. Sanat, sermayedarlığın propaganda aracı olurken, teknik de sermayedarın üretiminin emrine girer.

Köylünün, iş gücü olduğu ve sahranın genişliğine yayıldığı [öyle ki başka bir köylüyle konuşmak isteyen bir köylünün bağırınası gerekiyordu] feodalite döneminin tersine, sanayi sermayedarlığı qöneminin özelliklerinden biri şudur; İş gücü durumundaki köylüler, sanayi birimlerine

akın ederler ve orada sıkı bir şekilde birlikte çalışırlar. Toplumbilimsel

kanunlardan biri, diyalektikte niteliğin niceliğe dönüşüAll

ŞERiATi 519

mü konusudur. İşçilerin olabildiğince çok toplanıp yoğunlaşmalarııııs -

ki bu niceliktir- devrime dönüşmektedir [ki bu da niteliktir].

Tıpkı köy ağasının dükkan sahibini kendi kucagında beslernesı gibi,

sanayi sermayedarlığı da işçiyi, proleteri ve devrim gücünü çevreden

toplayarak bir araya getirir. Bu birbirine girme ve sıkışıklık, bilinçlenmeyi,

uyanıklığı, harareti ve olgunlaşmayı daha da artırır. Sonunda

toplumun patlaması, yani devrim, sermayedarlık sisteminin infilak

etmesi, mülkiyetin ve sömürü ilişkisinin ortadan kalkması gerçekleşir.

Devrim, sınıflı toplumun sınıfsız topluma dönüşmesi anlamına gelir.

Burada tarihsel determinizmin, ilk durağan sınıfsız toplumdaki başlayarak,

bilinçli, hareketli nihai sınıfsız topluma gelip son bulur. Tüm bunlar,

tarihin determinine aşamalarıdır. İnsanın bu determine aşamalarındaki

rolü -ki ilerde anlatacağım- tarihe egemen olan bilimsel yasalar değişmez

yasalar olmakla birlikte, tarihsel determinizm kendi eline alabileceği

insan irade ve bilincidir. Tıpkı tabiata egemen olan yasaların değişmez

determine yasalar olmasına rağmen, mühendisin kendi iradesine

dayanarak tabiatta birtakım değişiklikler ortaya çıkarması gibi.

218 Ki arnele ya da köylü şeklinde proletarya şekline dönüşmüşlerdir.

YiRMi ÜÇÜNCÜ DERS

Programların duyurulması bana havale edildi. Elbette bu benim için büyük bir tesellidir. Çünkü her haberi ben veriyorum. Bu düşüncenin, bu inanın, bu hareketin ve bu halkın karşısında yükümlü ve sorumlu olan bir grubun, arkadaşlarımızın elde ettiği bir başarıdan haber var. Bu yüzden, bu haberleri vermem, dostların başarı müjdesini dostlara ulaştırmam, benim için büyük bir övünçtür. İki küçük duyuru var; Biri, İrşad öğrencilerinin sanat grubunun gerçekleştirdiği yeni bir çalışmadır. Belki de bu çalışma, Hüseyiniye-i İrşad öğrencilerinin bağımsız olarak, başından sonuna dek kimsenin müdahalesi olmaksızın yapıp gerçekleştirdikleri dini ve İslami gösteri grubunun ilk genel programıdır. Bu, başlıbaşına, hepimiz için çok büyük bir başarıdır. Bu yolda düşünüp anlayan bütün kişilerin yardımıyla, gelecekteki büyük, eksiksiz, tam ve daha parlak işlerin öncüsü olacağını umuyoruz.

Bu öğleden sonra birinin evindeydim. Bir televizyon filmi, eğitim televizyonunda [herşeyi eğitimidir bu televizyonun!] seyrediyor ve ne yazık ki Yahudilik ve Hıristiyanlık lehine -ki şu anda İslam karşısında yeni bir akrabalık ve yakınlık buldular ve katil, maktül, cellat ve şehit birbirleriyle elbirliği ve gönül birliği ettiler- en iyi ve en etkili propagandayı gerçekleştirmek ve bize yutturmak için ne denli sanat, sermaye, iyi icra, kalem gücü ve teknik ortaya koyduklarını görüyordum. Oysa bizim dinimizde [İslam' da, Şiilikte herşeyiyle hareket, insani değerler, yaratı, yeni buluşlar söz konusudur; bir uygarlığın, bir kültürün ve insan türünün onlara verdiği değerdir] var olan kültürel olanaklar,

manevi, insani ve fikri sermayelerle karşılaştırılmaz bile.219

Biz, böyle büyük manevi ve fikri sermayelere sahip olmakla, birkaç

üniversite öğrencisinin oynadığı ve iki yüz üç yüz tümen civarındaki

219 Kilisenin sözünü ettiği Mesih, [Kur'an'ı sözünü ettiği ve Kur'an'da verilen bilgidен başka kendisi

hakkında bilgimizin bulunmadığı Mesih'i kastetmiyorum] nasihati beş para etmez bir nasihatçidir. Bizim

Sadi bile ondan yüz kat daha iyi ve güzel nasihat etmektedir. Savaşın, kargaşanın, cinayetin, Bizans

sömürüsünün ve milletin kurban edilişinin hüküm sürdüğü bir dönemde şöyle nasihat etmektedir
Eğer

bir tokat vurdularsa öbür yanağını çevir. Ya da Abanı çaldılarsa ridanı da takdim et. Ve Günahkara ve

düşmana kin besleme, çünkü kin en büyük günah ve en büyük düşmanlıktır. Zalim ve mazlum arasında

çatışma ve çekişmenin sürdüğü bir dönemde bu tür cacık nasihatler söz konusudur. Bu kilise Hıristiyanlığıdır.

Böylesine büyük bir eseri, böyle gevşek ve uyuşturucu malzemelerle, sanat, sermaye gücüne,

kendi işlerine karşı taşıdıkları bilinçli uyanıklık ve dikkate dayanarak oluşturmakta ve bize yutturmaktalar.

524 İSLAM BİLİMİ

bir sermayenin kullanıldığı çok küçük bir çapta tiyatı·o sanatını dinin

hizmetine sokmak istesek, düşmandan önce dostun yaygara kopardığını,

engel olduğunu, karşı çıktığını ve taassup beslediğim görürüz.

Bilmezsiniz, bu iş ne kadar zor. Biz, onların düşünce, inanç ve kültürlerinin

hizmetine sokup onunla saldırıya geçtikleri büyük dev karşısında,

fiili olarak, teknik, sanat bakımından ve mali, iktisadi ve insani açıdan

elimizde bulunan oldukça cılız ve aşağı olanaklardan bile yararlanamıyoruz.

Sadece düşmanın düşmanlıkları yüzünden değil, dostun

taassupları yüzünden. Böylece dünyada olup bitenlerde, inançlar ve düşünceler savaşında yazgının kimin lehine olduğu anlaşılmaktadır.

Çünkü tabiat ve toplum düzeninde hep liyakat galip gelmektedir, hakikat değil. Bu yüzden kimi zaman, Şam vahşilerinin Amr İbn As önderliğinde, Ali'nin önderliğindeki Irak Şiilerine, Medineli Müslümanlara, muhacirlere ve ensara galip geldiğini görüyoruz. Kimi zaman da Peygamber'in eliyle yetiştirilmiş olan İslam tarihinin ilk oluşturucularının ve kahramanlarının, Kureyş'in en pis canilerinin ve sernı.ayedarlarının karşısında yenilgiye uğradıklarını görüyoruz. Oysa Peygamber' in şahsının önderliğinde ve Ali'nin şahsının kamutasında savaşmaktadırlar.

Çünkü asla bozulmayan ve istisna kabul etmeyen yasa, liyakatin galibiyeti yasasıdır. Hak her zaman galiptir. Sözü için bir açıklama gerekmektedir; Soyut olarak söylenirse, somut gerçeklik değil, arzu konusudur; biliinsel birşey değil, zihinsel ve duygusal birşeydir; bir tür zihin saptırılması ve aldatılması olup belki de bir tür kötü öğütlemedir. Çünkü hakikat, galip gelebilme için liyakat kazanmalı, güçlü olmalıdır.

Hak, batıla üstün gelebilmek için üstünlük liyakatini kazanmalıdır.

Yoksa bir düşüncenin sadece hak olması -bunun kendisi- batıla üstüngelmesi için yeterli değildir. Çünkü hak yanlılarının sorumluluğu, hak cephesine galip gelme liyakati kazandırmaktır.

Bu yoldaki güçlüklerin ne olduğu tam anlamıyla bellidir. Yani dün gece, bu faaliyete katılan birkaç arkadaşa arz ettiğim gibi, bizim olanaklarımız sıfır olsa iyi, sıfırdan bile aşağıdır. Bu söyleyişi kullanabilirsek, olumlu olanaklarımızın olmaması bir yana olumsuz olanaklarımız da

var; gerçi bu söyleyiş doğru olmayabilir. Fakat şu arıda olan doğru değildir.

Olumsuz olanakları sıfıra getirmek için bir miktar çalışıp çabalayıp savaşmamız gerekmektedir. Yani işbirliği yapan ve yardımlaşan kimselerle düşünceleri, kalemleri ve servetleri ile bu yolda öncü olmaları gereken kimseler, bir başarı elde ettiğimiz zıinan en azından engel olmamaya, galip olmak için en azından zamanın zorunluluğunun dinimizin hakikatini zamanın düşünce, kültür, toplum, yöntem, bilim ve liyakatleriyle donatnı.ainızı gerektirdiğini kabullennı.eye dikkat etnı.elidirler. İşte o zaman sıfıra ulaşıp sıfırdan başlayalım.

İlli ŞERiATi 525

Bu yüzden, bu yolda çalışan bu öğrenci grubu -bu yol öyle bir yoldur ki üzeri hiç çığnenmemiştir, yoldaşı, öncüsü, teşvikçisi yoktur; yol üzerinde ldınse beklemeinektedir- her halükarda bu yola çıktı. Taşıdıkları ciddilik, hassasiyet ve omuzlanndaki sorunluluğun ağırlılığı ölçüsünde bilinç taşınaktalar; dayanma gücü, savaşma gücü, sıkıntı görıne gücü, ters beklentiler görme gücü ve bir hakikatın -ki henüz toplum içinde ve zamanda bu hakikat tanınınainıştır- karşısına hep çıkan bütün olumsuz etkenleri gönne gücü elde etinekteler. Bir grup bu gücü elde ettiğinde, başlangıçta güçsüz bir grup da olsa onun zaferi kesindir. Bu yüzden bunlar, bunun iyice farkındalar. Ben daha çok dikkatlerini çeknı. ek istiyorum ki onların sorumlulukları bir sanatçı grubununkinden, düşünürlerin ve hatta yükünü.lülük sahiplerinin grubununkinden daha fazla ve daha ağırdır. Onlarınki bir yola başlayan grubun sorunı.luluğudur; uygun olmayan bir ortamı.da yeni bir olguyu ve yeni bir hareketi

yaratmaya azineden grubun sorunu.luluğudur. Bunların sorunu.luluk. ve

emanet yükü, yükümlü bir aydıninkinden daha çok ve daha ağırdır.

Sorumluluk yüklerinin ağırlığının farkında oldukları ölçüde, vicdanları

ve ruhları daha fazla dayanına gücü kazanmaktadır. Müjdelerden birisi

şudur; Ne ınutlu ki dini ve İslami gösteriler işini üstlenen bu grup ve

çeşitli gruplar, yeni bir işe başlanı.alanna, hiçbiri ıneslekten olmamasına

ve bu alanlarda daha önce Çalışınainalarına, çalışınış olsalar bile bu

konular karşısında hassasiyet taşıyan ve bu konuları inceleyip tanımaya

çalışan bir amatör ve aydın biri ölçüsünde olınasına, profesyonel

olmamalarına karşın çok başarılı olınuşlar ve tahinin edilebilenden ve

bizim tahinin ettiğimizden daha çok ilerlemişlerdir. Şu ana dek bir kaç

çalışma ortaya koydular ya da ortaya koyınak üzereler. Bunlardan biri,

'Serbedariye' adını taşıyan çalışmadır.

Serbedariye, gerçek Safeviyedir; öyle ki Safeviye de sahte

Serbedariye hareketidir. Ne yazık ki her zaman tarihin haldm ve fatih

olana karşı yargısı olunlu, yenilgiye uğrayana karşı olumsuzdur. Ancak

yargılarının ölçütü tarih değil hakikat olan kimselerin yargısı böyle

değildir. Bu yüzden, Serbedariye, Hazreti Peygamber'in vefatından

som·aki yedi sekiz yüzyıl içerisinde, Şiilik hareketinin direnişçC aydın

ve aynı şekilde devrimci savaşım çizgisinde en büyük tecrübesidir. Bu

çalışma, ilk kez olarak, Serbedariyeyi Safeviyeden önceki Şiiliğin [Ali

Şiiliğinin] bilinçlendirici ve ileri temeline dayanarak, halkın dilinden ve

kültüründen yararlanarak, halkın dertlerini, toplumsal dertleri ve sınıfsal

cephleşmeyi tanıyarak [öyle ki bilinçli bir Şii, sınıfsal temelinin ve

savaşım yönünün neresi olduğunu, savaşımının keskin ağzını hangi kanada, hangi gruba çevirmesi gerektiğini bilir. İşte böyle bilinçlice cephe alarak] ve köylülerden oluşan en yoksun sınıfa dayanarak [bizim 526 İSLAM BİLİM entelektüelce çözümlerimize karşın bilinçli bir ideolojisi bulunan] tam anlamıyla devriinci olan, -kelimenin bilimsel anlamıyla- köklü, altyapılı, oldukça zengin bir ideolojik dayanaktan yararlanan bir önderlikle ve çok canlı, hareketli ve akıcı bir tarihle birlikte oldukça derin bir hareket oluşturabildiler. Fakat her halükarda Serbedariye, tam bir zafer kazanınayarak yenildi. Ardından da Safeviye bu ortamdan yararlandı ve ne yazık ki başarılı oldu. Sonra da herşey ortadan kalktı. Hakikatın izi kayboldu ve hak ile batıl biri birine o denli karıştı ki üç dört yüzyıl geçmesine karşın bizim, güçlkle hakkı batıldan ayırmak ve Ali Şiiiliğinin gerçek çehresini bulmak için bir çabayı başlatmamız gerekiyor. Bu iş bizim için daha zordur. Oysa o dönemde [hicri sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda] Sebzevarın Beyhak ve Baştin köylüleri bile, Şiiiliğin esas yönünü bizden daha kolay ve net olarak anlıyorlardı.

'Serbedariye' programının iki aşaması var; Birinci aşaması özel olarak, burada derslere katılan öğrenciler içindir ve derslere giriş kartına sahip olmakla tiyatro giriş kartı temin edilmektedir. Tiyatro, aşağıdaki salonda gösterime girmektedir. Çünkü tam anlamıyla yeni ve özgün olan gösteri formu böyle gerektirmektedir. Dolayısıyla bir hafta boyunca sadece öğrenciler görebilecek Cumartesi gününden [yarınki cumartesi değil, gelecek hafta cumartesi] başlayarak resmen icra edilecek ve sadece

Hüseyniye bürosundan alabileceğiniz biletlerle girilebilir. Arz etmek istediğim bir başka konu da şu ki çocuk getirmekten sakının. Elbette bunu söylemem gereksiz. Fakat sizin elçi olarak başkalarına söylemeniz için söylüyorum. Yoksa sizin böyle soğuk bir tavsiyeye ihtiyacınız yok. İkinci konu, yine aynı alandadır. Adem'in veraseti konusunda bir çalışma var. Önce eksik ve 'belirsiz bir fotokopi olarak pek hoşnut edici olmayan bir biçimde basılan Ade m' in Varisi Hüseyin broşürünü incelemiştinizdir kuşkusuz. Bu broşür, ikinci basımında, öncekinden daha iyi ve daha açık bir biçimde basılıp yayınlandı ve herkes temin edebilir. O yazının, konuya ortam hazırlayan ayrıntılı bir girişi bulunmaktadır. Sonundaysa oldukça karmaşık olan metnin işaret ve göndermelerini açıklayan yüz altmış, yüz yetmiş alt yazı bulunmaktadır. Çok karmaşık olmaları yüzünden bu metni anlamak için bu işaretleri bilmeye çok ihtiyaç vardır. Ardından metnin kendisi gelmektedir; nisbeten birinci baskıdan çok daha temiz çıkmış olmakla birlikte ne yazık ki yine de yanlışları bulunmaktadır. Ben, yanlışları düzeltmeden incelememenizi rica ediyorum. Bu metin, bir metin [texte] olarak değil, sadece bir 'tem', bir bütünsel görüş ve bir düşünce çizgisi olarak, piyes metni olarak yer almıştır; sanırım tam anlamıyla sembolik ve soyut formlar kalıbında -ki oldukça yeni ve duyarlı bir çalışmı.adır- çok yeni bir denemedir. Umarım, kendi dini ve itikad! içeriğimizi kendi çağımıza anlatabiliriz. Bu

All ŞERiATi 527

deneme, oldukça duyarlı, oldukça ağır ve güç bir denemedir. Bu başarı elde edilirse -ki elbette zor elde edilecektir, fakat ben aynı zamanda

eminim- çok büyük bir başarımız olacaktır ve kesinlikle tiyatro ve sanat çalışmasının yolu üzerinde bulunmayan başka birçok çalışmalar için bir örnek -hatta konuşma ve yazma için, deneme için ve kesinlikle din sunma tarzı için- olacaktır. Bu yüzden, Yarisin Ziyareti'ni tam anlamıyla modern soyut tiyatro tarzında ve tümüyle bu günkü abstrait [abs tr ait] ve soyut sembolizm içerisinde bu nesle aktarabilirsek büyük bir başarı elde etmiş oluruz. Bu, dostların ortaya koydukları bir çabadır ve ben sizden bu çalışmayı icra etmede yardımcı olmanızı diliyorum.

Sizi çağırmanın, ilk olarak, Bu iş bize yaraşır mı yaraşmaz mı diye ya da, Biz bu işin ehli miyiz, değil miyiz diye bakınmanız gerektiği içindir. Çünkü bu, bu günün elbisesi içinde, bu günün diliyle, bu günün muhatabı için marufu emredip münkerden nehyetmektir; her görev gibi bir görevdir. Bir kimse, çağı karşısında taşıdığı bilinç oranında, bu işin tıpkı bir ibadet ve bir fariza gibi olduğunu bilir. Bir kimse bu işi yapabilirse kuşku duymamalı, belki de sorumlu olmalıdır. Bu tiyatronun çok sayıda katılımıya ihtiyacı vardır. Bu yüzden, bu yolda adım atabilecek ve bu çalışmaya katılabilecek kimseleri çağırıyorum. Belki de bu yolda sizlerin aranızda, yeteneklerinin ve liyakatlerinin bilincinde bile olmayan ve bu yolda, bu dine, bu inanca ve bu düşünceye hizmette yetişmiş yetenek, sanatçı, layık ve etkili olan bir takım yetenekler bulunabilir.

Böyle bir iş ve böyle bir değişim olursa, o kişiler için büyük bir hizmet ve daha büyük bir başarı olur bu. Bu yüzden kendinizi değerlendirip yargılayın ve inceden ineeye ölçün. Belki bu yoldan, taşıdığınız bu düşünce ve iman işine girişirsiniz. Bu, sizin için bir deneyimdir. Dolayısıyla,

bu yolda denemede bulunmaya ve bir adım atmaya hazır olan kimselerden rica ediyorum, salonda bulunan İkbâl Bey'le, ilk otururunun oluşturulması, piyes formunun sunulması, isterlerse ve beğenirlerse provalara başlamaları konusunda görüşsünler. Bu, başlamakta olan ve inşallah gelecek hafta sunulacak olan bir çalışmadır. Dolayısıyla burada bütün bireyler, Ademin Varisi Hüseyin programına adlarını yazdırıp katılabilirler. Roller çok sade olacaktır. Çünkü çok sayıya ve kişiye ihtiyaç vardır. Buysa, ilk deneme için oldukça uygun bir ortam ve konumdur. Bu konuda başka bir diyeceğim yok ve ne yazık ki pek fazla fırsat da yok

Ne mutlu ki bugünkü dersim, tamamlayıcı bir derstir. Başlangıç dersi değildir; önceki haftanın dersinin tamamlayıcısıdır. Birkaç konuyu dile getirmek istiyordum; siz sadece konunun ana hatlarını not alın.

Çünkü ben bu sözlerden hiçbirini unutmam. Bugünkü derste ben, şimdi hem üniversitede, hem de aydınlar arasında 'bilimsel tarih felsefesi'

528 İSLAM BİLİM

veya 'tarihsel determinizm' adıyla gündemde olan tarih felsefesi çevresinde sadece oldukça duyarlı ve oldukça derin konuları ele alacağım.

Bunlar birbiri ardınca gelmez ve kesin olarak mantıksal bir dizi taşımamaktadır.

Önceki hafta dersin metnini hızlıca değinerek söyledim.

Şimdiyse, bu tarih felsefesi çevresinde bulunan bir konu ya da soru

olarak çeşitli konuları ele almalı, gelecek haftada He gel' e değinerek egzistansiyalizmin tarih felsefesini irdelemeliyim. İşte burada biz, İslam'

ın tarih felsefesini, özellikle Şia bakış açısındaki -ki bu bakış açısında

ve bu düzeyde anlaşılmalıdır- İslam'ın tarih felsefesini, dakik olarak ele alıp çözümlernek için en iyi tarih bilgisi görüşünü ve en iyi düşünsel zemini bulacağız. İslam' ı, İslam'ın çeşitli boyutlarını ve İslam' da gündeme ·gelen çeşitli konuları tanımak için öteki öğretileri, öteki konuları ve bütün dünyada ve en üst bilimsel, felsefi ve ideolojik konular düzeyinde gündemde olan öteki kurarn ve tezleri bilmek gerekir. Ardından da o düzeyde, günümüz insanlığının bilinç, bilgi ve kültürünün doruğunda İslan{ a bakmak gerekir, üçyüz yıl, dört yüz yıl, yedi yüz yıl, sekiz yüz yıl önceki tarihin eski çukurlarının derinliklerinden bakmak değil. Burada İslam' ı artık doğru göremeyeceğiz ve değerlendirmemiz oldukça değersiz, eski ve pörsümüş olacaktır. Bu yüzden, İslam'ın zamanın yatağında hareket halinde olduğunu söylüyorum. Amaç, vahiyle gelen, Kur' an, sünnet ve itret adını taşıyan şey olarak İslam' ın dışsal somut gerçeği değildir. İslam değişmez bir gerçektir. Bizim İslam'la olan ilişkiniz; zamanın değişimi içerisinde değişip gelişmek durumundaki bir ilişkidir. Tekamül etmesi gereken biziz. İslam tekamül etmez; çünkü İslamın tekmil olmuştur. İknıal ayeti, tamamlanışın duyurusudur. Tekamül etmesi gereken, bu Jslam bilinci ve İslam anlayışıdır. Bu yüzden temel konular olan bu konuları -ki ister istemez İslam tarih felsefesinde de gündeme gelmektedir; çünkü insani, tarihsel ve toplumsal konulardır- burada ele almaktayın; böylece bu ders tamamlanmış olacaktır.

Bugün gündemde olan esas konular, iki temelden iki tür konu biçiminde gündemdedir; Birinci temel, bilimsel tarih felsefesinin ya da Marlsızın'in tarih felsefesinin eleştirisi, yani Marksizm' e, bu arada da

onun tarih felsefesine saldıran ve onu reddeden karşı Marksizm. Bu, muhalefetlerden ve eleştirilerden oluşan bir kümedir. İkinci temel, yirminci yüzyıl Marksistlerinin klasik Marksizm' e yönelttikleri eleştirilerdir.

Dolayısıyla, eğer -örneğin- bir öğretiyeye inanıyorlarsa hiç kimseye en küçük fakat en küçük eleştiri izni vermeyen, ilgi duydukları bir öğretiye da bir düşünürü en küçük bir eleştiri yöneltirsek, sömürücü kesimin bir parçası olduğumuzu sanan ya da taassupla veya burjuvalıkla suçlayan [devletin resmi gruplarından ve Marksizm' de de var olan resmi

All ŞERİFTİ 529

ideologlarından başka] kimi mutasıp aydınların tersine, bağınsız aydınlar ve bağınsız düşünürler vardır ki bir sistemde resmi bir makamları yoktur ve aynı zamanda da Marksist eğilim ve Marksist inanç taşırlar. İşte eleştiri, inceleme, irdeleme, çözümleme, düzeltme ve değiştirme gücünü taşıyanlar bunlardır.

Revizyonizm hareketi Tito'yla başlayan ve bugün her yere yayılan bir harekettir. Öyle ki yirminci yüzyılda artık revizyonist alınayan bir Marksist bulunmamaktadır, ancak revizyonist olup da bunu açığa vurmeyen resmi Marksistler hariç. Revizyon, yani bakış yenileme olmadan bir Marksist'in var alınasına olanak yoktur. Fidel Castro'nun bilinen cümlesi şudur; Marksizmini revizyonsuz kesinlikle anlamam. Buysa bence Fransa' da en büyük çağdaş Marx uzmanı olan Henri Lefebure ve hatta bilimsel bakımdan Fransa' nın en büyük Marx uzmanı olan Schwartz gibi büyük şahsiyetlerin hep tekrarladıkları ve üzerinde durdukları bir sözdür. Bu, bütün dünyada söz konusu olan bir meseledir. Revizyonun muhalefet

edenler bile revizyonizmini eyleme dökmektedirler. Bu yüzden

Marksizm' de bakış yenilenmesi, başlıbaşına klasik Marksizm' e yöneltilen bir tür eleştiriyle birlikte. Ondokuzuncu yüzyıl Marksizm' ini, konuları irdeleyip çözümlenme, tavır alış, cephe alış, yirminci yüzyıldaki sınıfsal savaşın ideolojik yönlendirilmesi yolunda yetersiz hissedilen · kinliler, revizyonizme yönelmişler ve görüş yenilenmesinin zorunluluğunu kavrayıp belirtmişlerdir ve resmen şiddetli eleştiriler getirmekteler.

Bakış yenileme için, Marksizm' in temel dayanaklarında bile zorunluluk kazanan konuların bir bölümü Marksizm'in inanış alt yapısıyla - bildiğimiz gibi materyalizmdir- ilgili, bir bölümü de konuların irdelenip · çözümlenmiş yöntemiyle -ki diyalektiktir- ilgilidir. Materyalizmi

yirminci yüzyıl için eleştirilebilir kılan Ondokuzuncu yüzyılda bilimin materyalizme çokça ilgi gösterip materyalizmi savunurken yirminci yüzyılın artık bilimin materyalizme karşı taassubunun bulunmadığı, bilimin dünyası içinde materyalizmi olumsuzlama eğiliminin oldukça güçlü olmadığı, yeni fizik ve yeni tabii bilimlerin teorilerinin Feuerbach materyalizminin ve klasik materyalizmin esas temellerini sarstığı bir yüzyıldır. Bunlardan biri Einstein'ın 'nisbiyet teorisi' dir. Bu teori açık-

220 Bugün Marksizm de bir kilise, bir resmi kurum olarak, dinsiz bir keşiş kurumu ve bir ruhani kurum

olarak resmîlik ve egemen güce bağlılık taşımaktadır ve sistemin bir parçasıdır. ideoloji komitesi, 'oryantasyon',

'kominform', 'komintern' gibi komiteleri vardır. Bunlar, bu düşünür ve alim guruğu, özetle bu

Tanrısız resmi dinin mabedieri ve keşişleridir. Bunların düşüncesi, hükmü ve yargısı, dinlerin gerileme ve

sapma dönemlerinde -ki ne yazık ki oldukça fazla ve oldukça uzundur- egemen dinlerin çeşitli resmi

gruplarınınki kadar değer taşımaktadır ve öteki dönemlerde para, kudret ve düzenbazlık arasında bulunan

teslis, günümüzdeki egemen sistemlerde de vardır; adı sosyalizm olsa da. Adlar insanı aldatmamalıdır.

530 İSLAM BİLİMİ

landığında Rusya [Sovyet] yönetimi, Einstein'ın nisbiyet teorisinin,

Avrupa burjuvazisinin, dünya çapında işçi sınıfının tavır alışıyla savaşına

yolunda ortaya koyduğu pis bir girişim olduğunu resmen bildirir.

Fiziksel-matematiksel bir tartışma olan Einstein nisbiyetinin işçi

sınıfı meselesiyle ne ilgisi vardır İlgisi şudur ki klasik Marksizm' de-

Marksizm'in temeli, materyalizm olarak alınmıştır. Materyalizmi çözümlenip

tesbit etmesi gerekense ilimdir. ilimlerin başında da matematik

gelmektedir. Şimdi ise nisbiyet teorisiyle materyalizmin temel dayanakları

ve doğması sarsılmıştır. Materyalizme indirilen ikinci darbe

'probabilite' ya da 'olasılıklar hesabı' dır.221 Olasılıklar hesabı, fizik ilişkilerine,

tabiat ilişkilerine, matematiğe ve matematik mantığına, daha

önce düşünilemeyen yeni bir formülü soktu. Elbette bunların ne olduklarını

bilirsiniz.222 Fizikte tehlikeli bir darbe olan ve tabii bilimlerin

öteki bölümlerinde de yeni yeni gündeme gelen üçüncü konu,

belirlenmezlik ya da indeterminasyon konusudur.223

İndeterminasyon ya da belirlenmezlik ve adem-i kat' iyet [elbette

incertitude de derler], yine materyalizme en büyük darbeyi doğrudan

vurdu. Çünkü materyalizmin temel dayanakları dogmatizm üzerine,

yani bilimin [yani bilgin insanın] tabiattan anladığı şeyin dogmalığı,

yani kesinliği ve tabiatın bütün hareketlerinin belirlenmiş, değişmez ve kesin esaslara dayandığı konusundaki bilgi üzerine kurulu olup ikinci aşamada insan, dakik, doğrudan ve kesin olarak bunun hakkında bilgi taşıyabilir. Dolayısıyla belirlenmezlik etkenini klasik materyalizm kabul edemezdi. Fakat şimdi kabul etmek zorundadır, çünkü fizik söylemektedir.

Fizik bir söz söylediğinde maddi ya da madde dışı felsefenin, onun karşısında direnmeye ve onu inkar etmeye hakkı yoktur.

Ancak metafizik bir felsefe olmalı ki kendine hak verebilsin. Fakat felsefesinin dayanaklarını bilimlerin kendisinin, yani fiziksel bilimlerin belirlediği materyalizm ya da natüralizm felsefesi, fiziksel bilimlerin buyruklarından ve hükümlerinden yüz çeviremez. Bu yüzden yeni bilimler, Ondokuzuncu yüzyılda materyalizmin bütün dayanaklarını onaylıyordu ya da materyalizmi onaylama peşindeydi.

Yirminci yüzyılda ysa kuşku duymakta ve kaçınmakta olduğu, materyalizme karşı tarafsız kaldığını ve savunmaktan yüz çevirdiğini görüyoruz.

Manevi, dini ya da madde dışı felsefi eğilimleri bulunmayan

221 Sadece değinip hızla gememin sebebi, birincisi konunun dışında olması, ikincisi de benim kültürümün

dışında olmasıdır. Sadece değiniyorum ve fiziğe, kimyaya, matematiğe, nisbiyete vs. ilişkin konuşarak

bilgiçlik taslayanlardan değilim. Bütün bilimlerin dersini verecek kadar da kültürsüz değilim. Bu çok ince ve çok belirgin alanda bilmem gerekenin yüzde birini bilirim, Allah'a çok şükrederim. Fakat bu,

düşünce, felsefe ve bilim dünyasında geçen gerçeklerin aktarılmasıdır; herkes bunları pekala aktarabilir.

222 Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Ali şeriati, Tarih-i Temeddun, Toplu Eserler 12, c. II.

223 Determine'yi geçen hafta söyledim, bu 'indetermine'dir.

Ali ŞERiATI 531

filozofların çoğu, materyalizm konusu karşısında tarafsızlık ve fark görmezlik tavrı takındılar. Fark görmezlik tavrı, materyalizm anlaşılabilir değildir, madde anlaşılabilir değildir, dünyanın gerçeği anlaşılabilir değildir; dolayısıyla hakkında konuşmayalım, anlamındadır. Bu yüzden materyalizmi., yirminci yüzyılda, bilim bakımından savunmasız kalması yüzünden -bilim yoluyla darbe yemekte olmasının dışındasosyalizmi üzerine bina edebileceğimiz tam anlamıyla sağlam bir alt yapı olanı.az. Çünkü sosyalizm, milattan sonra on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar ile milattan önce yedinci ve onuncu yüzyıllardaki gerçeikiere göre değişmiştir; Sosyalizm, söz konusu edildiği gibi, çelişki üzerine, bir insanı, başka bir insana zulmetmesi ve ondan yararlanması esasına dayanır. Dolayısıyla sosyalizmin, herkes için -dinli ya da dinsiz, geri kalmış ya da ilerlemiş, sanayileşmiş ya da sanayileşmemiş, Doğulu ya da batılı söz konusudur. Çünkü genel olan, herkesin toplumsal sistemle, sınıfsal ilişkilerle, toplumsal durumla, toplumsal katmanla ve kendisine, toplumuna ya da toplumuna egeinen olan toplumsal ve iktisadi sistemle Hintili olan şeye karşı itirazı olmasındır. Bu, genel bir şeydir. Bunu, felsefi bir yanı bulunan ve on dokuzuncu yüzyılda bir grup felsefeci için ortaya atılan özel bir bilimsel teoriye yüklediğimizde, genel bir ihtiyacı, özel bir konuya yükleyip vakfetmişiz gibi görünür. Bu yüzden bakış yenilerneye ihtiyaç vardır.

Diyalektiğe, aslında İnanmayanlar, formalistlerdir. Yani, daha çok

Aristo'cular ve Aristo düşüncesindekilerdir, biçimsel mantığa İnananlar.

Aynı şeyi bugün de biz mantık adına okumaktayız ve kimileri bunu

'İslami mantık' sanmakta. İslam tarihinde ve kültüründe Müslüman

mantığı bulunabilir, fakat İslami mantık yoktur. İslami mantık İslam'ın

Kur'an ve Hadis olan nutkunun özünden kaynaklanandır. Bundansa

Aristo'cu biçimsel mantık kaynaklanmaz. Benim inancım odur ki diyalektik

Aristo'cu biçimsel mantıktan, İslam'a özgü mantığa çok daha yakındır.

Bununla birlikte Müslümanlar, uygarlıkta, kültürde ve biliminde

Aristo mantığına çokça dayanmışlardır. Bu da bizim düşünsel gerilememizin

büyük etkenlerinden biridir. Düşünsel bakımdan Ortaçağ,

Aristo mantığının ürünüdür.224

Diyalektik, k~Unat ve toplum nizamıyla egemen en büyük ilahi sünnetlerden

biridir. Batılılar, Aristo mantığını dini mantık olarak [diyorlar,

bizim mantığımız biçimsel ve sübutî mantıktır] bize bağladılar ve aydınlarımız

da aynı şeyleri öğütlemektedirler [Olayın ne olduğunu, ne

söylediklerini ve neye ilişkin söylediklerini anlamaksızın].O zaman,

hareketlilik mantığı, çelişme mantığı, cedel mantığı ve evrimsel çekişme

224 Belirttiğim gibi, ben kendim diyalektiğe inanırım. Çünkü böyle düşünmekteyim. Elbette bu görüştür.

Yanılmış olabilirim. Fakat şimdi inancım ve tarzım budur.

532 İSLAM İLİMİ

mantığı olan ve değişim, varoluş ve yok oluş esasına dayanan diyalektik

mantık Avrupa'nın malıdır. İşte bu yüzden de onlar hareketli, ilerlemiş,

bizse durgun ve taşlaşmış! 225 Bunun tam tersine, diyalektik görüş,

ilerici görüş, dini irfan görüşü ve bu doğrultuda İslami görüş olup İslam'

da bunun üzerine daha çok, daha somut ve daha dakik bir dayanış vardır. Aden'in yaratılışı felsefesinde, tarihte, Kur' an' ın ortaya koyduğu öykülerde, toplumsal sünnetlerde ve düzenlerde ternet sürekli bu genel kaide üzerine kuruludur.²²⁶ Diyalektik, tabiatta büyük bir ilahi meşiyet ve büyük bir ilahi sünnettir, derken Marksizm' deki diyalektikten söz etmiyorum. Aslında Doğu' dan Batı'ya geçmiş diyalektikten söz ediyorum. Gerçekten Doğulu görüş, dini görüş, bu temelden dünyaya bakar, meseleleri irdeleyip çözümler ve konuşur. Sonuçta, bu diyalektiği hem Hegel, hem Marx -onun karşıtı- ve hem de başka bir temele göre düşünen bir başkası -' diyalektisyenler' denilen eski çağ Atina filozofları gibi- kullanır. Dolayısıyla genel olarak diyalektiği onayladığımda, şu anda Marksizm'in özel bir metodu olarak ünlenen diyalektik aınanlanmaktadır.

Tersine, Aristo mantığı [formel mantık-Logique formelle] karşısında bulunan bir mantık olarak onaylanmaktadır. Fakat diyalektiğe getirilen eleştiriler, mutlak biçimde değildir. Tersine, bunlar diyalektiğin tarihsel konuların irdeleyip çözümlenmesinde kullanılan biçimine yöneltilmiş eleştirilerdir. Şu anlamda ki bilimsel tarih felsefesinde tarihsel hareket kaidesi, tarihin hareket mantığı ve toplumun değişimi diyalektik temeline dayalıdır.

Tarihin diyalektik olarak irdelenip çözümlenmiş biçimi, revizyonistlerin, yeni düşünürlerin ve hatta Marksistlerin -Schwartz gibi- eleştirilerine uğramıştır. Schwartz'ın yönelttiği eleştiri, tek cümleyle şudur; Marksistler [özellikle klasik Marksistler], tarihin ve tarih akışındaki toplumsal değişimlerin açıklanış ve hareketinin temel etkeninin diyalektik olduğu

adı altında mutaassıpça, mantıksız ve hesapsız bir tahakkümle,
bütün ikincil olayları, bütün oluşumları, bütün çarpışmaları, çelişkileri
ve hatta bir toplumda baş gösteren günün haberlerini diyalektik dayanaklara
dayanmaya ve bu etkenle açıklamaya çalışırlar [Bu, diyalektik
konusunda var olan en büyük sözdür. Buysa Schwartz'ın ortaya koyduğu
bu olayın farkında olanlar dışında bütün dünya aydınlarının
diyalektik konusundaki en büyük yanılgılarıdır. Ben bu tezi ilk kez
ondan işittim ve bu yüzden onun ağzından naklediyorum]. Oysa diya-

225 Bu tezi onlar ortaya atıyorlar, bizim aydınlarımız da ellerine tutuşturulmuş kağıdı okuyup
tekrarlıyorlar.

226 Dini mantık dediğimde bu, Avrupa'dan gelen ve Aristo mantığı olan mantıktır. Yani Avrupa
hazırlamış,

ardından da bize yutturmuştur. Hem kendini bin yıl bedbaht etmiş, hem bizi. Sonunda o, yeniçağlarda,
kaydından kurtulmuş. Fakat biz hala meşgulüz.

lektiğin tarihin hareketinin, yani toplumsal değişimlerin açıklanış etkeni
olduğu doğrudur. Fakat zamanın geniş yüzeyinde ve tarihin hareketinin
uzun grafiği içiril doğrudur, ikincil hareketler için doğru değildir.

Yoksa farkı var mı Evet var. Örneğin biz, soğğun grafiğini
mevsimler boyunca çizersek, bu grafik iki türdür; Örneğin sıcak,
bahardan başlayıp olduğu gibi yaza dek gider. Pekala. Bu şekilde [tahtadaki
grafiğe işaret edilmektedir] şunu yaz, şunu da bahar olarak
alırsak orası sonbahar, şurası da kış olur. Bizim böyle bir grafiğimiz
var. Şu anlamda ki nı artın başından ba~layarak sıcaklık artmaktadır.

Yazın ise doruğa ulaşmaktadır. Ardından soğuk, sonbahardan başlayarak
azalmakta, kışın düşmekte ve sıfırın altına inmektedir.

Fakat bu grafik, iki türlü irdelenip çözümlenir; Birincisi, ikinciller irdelenip çözümlenmelidir. Örneğin, on yedi martta sıcaklık on iki derece iken on martta sıcaklık on altı derecedir. Oysa tersine olması gerekir. Bu grafik nasıl oluyor da genel grafiğin tersine hareket ediyor

Kimi zaman, örneğin şubatın onunda aralığın onunda alınayan soğuk olmuştur. Acaba yaratılış düzeni, güneşin ve bu iniş ve çıkışı açıldayan yerin güneş çevresinde dönüş düzeni birbirine mi giriniştir, yanlış mıdır Hayır, birbirine girinemiştir, bu gelenek doğrudur. Sıcaklığın bahardan yazı doğru kerteleli yükselişi ve yazdan kışa doğru kerteleli düşüşü doğrudur. Hatta siz, örneğin şubatın sonunda ya da inanın başında sıfırın altında on derecelik bir soğuğa, ocağın on beşinde de - kışın ortasında- sıfırın üzerinde iki derecelik bir sıcaklığa tanık olsanız da genel grafik gene doğrudur. Bizim burada iki grafiğimiz var; Biri aynı grafik, biri düzenli grafik. Düzenli grafik, geniş düzeyde, sıcaklık grafiği bakımından, ardarda gelen mevsimlerin genel kanunu uyanca açıklanabilir. Fakat cüz'i düzeyde, örneğin martın onundan, on yedisine dek bakarsanız, grafik düzenli değildir. Kimi zaman terstir, kimi zaman bu yedi gün içerisinde sıcaklık değişmemiştir, kimi zaman da hatta genel grafiğin tersine hareket eder. Neden Büyük grafiği açıklayan, dünyanın güneş çevresinde dönüşüyle, güneş karşısında dünyanın uzaklaşıp yaklaşarak hareket etmesidir. Grafikleri ikincil düzeylerde açıklayan, ikincil etkenler ve atmosfer etkenleridir; yani bulut, fırtına ve rüzgar ineselesidir. Bu şeklin ikincil düzeylerde, genel grafiğin tersine grafiğe başka bir hareket verdiğini görüyoruz.

Dolayısıyla toplumsal sistemin hareketinde ve tarihsel harekette, diyalektiği tarihin uzun hareketi düzeyinde, bir toplumun oldukça uzun bir zaman içerisindeki değişim çizgisinde -ne denli uzunsa o denli doğrudur- değerlendirme ölçütü ve açıklama etkeni olarak aldığımızda, diyalektiği doğru bir biçimde tarihsel hareketin ve toplumsal değişimlerinin keşfinde ve çözümlenmesinde ölçüt olarak almış oluruz.

534 İSLAM BİLİMİ

Bir toplumdaki ikincil hareketleri ayrıştırıp çözümlenmek ve değerlendirmek için, diyalektikle açıklanamayan ikincil etkenlerin ardına düşeriz.

İşte burada, Marksizm [klasik Marksizm] her türlü hareketin temelini diyalektik olduğunu düşündüğü için başka etkenlerin sonucu

olan ikincil konuları ve olayları da diyalektik görüşe göre açıklamak

ister; bu da hem o olayı ve akışını anlamamasına [çünkü olay, diyalektiğin

ve diyalektik hareketin ürünü değildir], hem de o olayın ortaya

çıkışında etkili olan etkenleri hiç bulamamasına neden olur. Bu yüzden

yirminci yüzyılda, diyalektiğe inanan kimseler bile, toplumun

kısa zaman birimlerinde ikincil hareketlerin irdelenip çözümlenmesinde

diyalektiğin yetersizliğini itiraf etmişlerdir. Dolayısıyla diyalektik, sadece

tarihin uzun hareketlerini açıklar. ikincil hareketlerse, insanı konulara,

dini konulara, düşünsel konulara, dışsal olaylara ve oluşumlara,

ilişkilere, gruplara, savaşırnlara ve sınıfsal çatışmalara bağlıdır.

Tarihinin ve toplumunun bu ikincil hareketlerini anlamak için kişi,

bunların ardına düşünmelidir. Bu yüzden, örneğin biz, İslam döneminden

-varsayalım- bugüne dek İran' daki toplumsal sistemin değişim

hareketini resmedersek, dakik olarak diyalektiğe göre açıklanabilir.

Fakat meşrutiyeti -örneğin- diyalektiğe göre açıklarsak, bir hayli taassup göstermemiz, bir hayli yamalar yamamamız, olmadık tevillere ve açıklamalara yeltenmemiz gerekir. O zaman hem diyalektiği harap ederiz, hem olayı anlamayız ve meşrutiyette etkili olan gerçek etkenleri asla bulamayız. Çünkü başka bir etkeninardına düşmüş, ölçütü kötü seçmişizdir. Tıpkı bu ikincil olayları zamanın akışına göre irdeleyip çözümleyince, Orada [grafiğe işaret, ediliyor] 17 derece, buradaysa örneğin 10 derecedir; öyleyse burada 15 Mart, orası da 15 Nisandır. Ters oluyor. diyen kimse gibi.²²⁷

Bir başka konu da otomatik bir etken olarak diyalektik konusudur.

Otomatik bir etken olarak diyalektik ne demektir Tek kelimeyle [bu konu çok önemlidir ve artık sizin için açıklamaya gerek yoktur] klasik

Marksizm'in, diyalektik çelişkinin varlığının cebri olduğunu söylemesidir.

Toplum, diyalektik bir olgudur ve iki sınıfı vardır; biri tez, ötekisi

anti-tez. Bir sınıf gelişme halinde, bir sınıf da yok sayılma halindedir.

Eski sınıfın içinde yeni bir sınıf filizlenmekte ve bir cenin gibi gelişmektedir.

Ardından da eski sınıftan geriye sadece bir kabuk kalmakta, yeni

sınıf bu kabuğu parçalamakta ve doğmakta, eski sınıfsa gitmektedir.

Burada toplum tarihsel bir aşamadan, başka bir tarihsel aşamaya taşınmıştır.

Bu ilişkiyse diyalektik ilişkidir. Kapitalist bir toplumda diya-

²²⁷ Bu tür çok yanlış irdeleme ve çözümlenmeleri, sorumlu aydınlarımızın son yıllarda işin içindeki konular

hakkındaki irdeleme ve çözümlenmelerinde, hatta cephe alışlarında -dünya düzeyinde ya da yerel düzeyde-

gördük.

Ali ŞERiATi 535

lektik ilişki, proleter ve sermayedar arasındadır. Feodalite bir toplumda, bir katman, arıllan ile birlikte [Egemen din vardır, resmi felsefe vardır, resını edebiyat vardır, resmi sanat vardır; tüm bunlar egemen sınıfın çevresindedir.] feodal katmandır. Yanı başında da köylü sınıfı vardır. Köylü sınıfı, feodal sınıfıyla savaşıım halindedir. Bu savaşıım, diyalektik bir savaşııdır ve toplum kendisini oluınsuzlar. Dolayısıyla, nasıl ki bir kişi kendi çocuğunu yetiştirir ve o çocuk onun kanından beslenip geliştiği ölçüde onu kurutur ve yaşlandıırsa, bir toplumda da bir tez [bir sınıf], karşıındaki sınıf olan anti-tezini kendi kucağında büyü tür.

Sermayedarlık ileriediği ölçüde işçi sınıfı da kaçınılmaz olarak onun içinde hızla gelişir. Sermayedarlık güçlendiği ölçüde daha çok ölüm tehlikesiyle yüz yüze gelir, ölüme daha yaklaşır ve daha ölümcül duruma gelir. Bir diyalektik olguda iki zıddın birleşmesi budur; sermayedarlığın gelişmesi, yani sermayedarlığın yok edilmesi. Güçlendiği ölçüde, ölüm karşısında gücünü yitirir. Bu, diyalektik ilişkidir. Şimdi, iki sınıf arasındaki diyalektik ilişkide sömürünün ortadan kaldırılması söz konusudur; Egemenlik sağlamak isteyen sınıf ile bu egeınenlikten kurtulup onu yok etmek isteyen sınıf; biri özgürlük arar, biri istibdat. Bu, diyalektik bir kargaşadır. Yoksulluğun kendisi diyalektik bir olgudur ve yoksulluğun kendisi, yani emen-emilen, yoksula eşittir. Bu, diyalektik ilişkidir. Klasik diyalektik diyor ki bir toplum, diyalektik bir olgu ve

canlı bir varlık olduğu için, egemen sınıfın olumsuzunu, kendi karşıtını ve anti-tezini, zorunlu olarak kendi içinde besleyecektir [bu, determinedir]. Ardından da bu anti-tez [kendi karşıtı] gelişir. Tıpkı tavuğun altında gelişen, yumurtanın içindekileri yiyen ve ardından da bir civciv olan nutfeye gibi. Geliştiği ölçüde yumurta yok ve hiç olur. Oraya kadar ki yünü.urtadan geriye sadece bir kabuk kalır. Kendi içinde, o küçük nutfeyi o denli besler ki kendisinden bir 'hiç' kalır; anti-tezi onu yok eder ve bir darbeye kabuğu kırar. Sonrası civcivdir. Artık yumurta kesinlikle yok edilmiştir. İşte burada yeni bir doğum söz konusudur. Yani burada bilimsel şekliyle inkılap gerçekleşir.

Bu hareket cebri harekettir. Fakat benim söylemek istediğim [bu konuya dikkat etmenizi rica ediyorum] şu ki, diyalektiğe çok inanıyorsam, hatta onu kendi görüşümüze ait sayıyorsam ve geniş boyuttaki toplumsal hareketlerin ve tarihsel değişimlerin dakik olarak değerlendiriliş etkeni diye görüyorsam da, bunun yanında diyalektiğin kendisinin, toplumsal hareket etkeni olarak, öz bilinçsiz, otomatik ve cebri olarak var olmadığına da inanıyorum. Elbette bunu kabul ediyorum ve yok olunuş ilkel toplumla, gelecekteki henüz gelmemiş sınıfsız toplum dışında her toplumun iki sınıfının bulunduğu hiç kuşku yoktur. Tarih

536 İSLAM BİLİM

boyunca toplumlarda iki sınıf olmuş ve çelişki çeşitli şekillerle var olmuştur. Dolayısıyla da toplumlarda diyalektik ilişki kendini göstermiştir. Buna göre bir tez, bir anti-tez bulunmuş; o toplumlarda yoksulluk ve sömürü, tutsak etmek ve tutsaklıktan kurtulma ilişkisi var olmuştur.

Bu, diyalektik ilişkidir. Ekleme, yani bir açıklama olarak söylemek istediğim şey şu; Bu toplumda çelişmenin ya da diyalektiğin varlığı, başlıbaşına, cebri olarak toplumun hareketinin, toplumun o aşamadan bir somut aşamaya zorunlu olarak geçişinin ve bir inkılap aşamasından geçişinin nedeni değildir.

Ne yazık ki çok derin ve basit bir yanılgı, uygarlık ve sanayinin, paranın ve kuvvetin ve Batı' dan gelen her haberin onlara ait olduğunun söylenmesi; bilimsel konulara, insanlığa, tarihe, uygarlığa, insani hareketlere ve hayata ilişkin konuşurken Batılıları bilimin kurucusu olarak görüyorsunuz. Sanki biz hiç insan değiliz, hiç toplumumuz yok; tarih, hareket vs. bizimle ilgili değil. Tarih felsefesi dediğini. zaman yine bunu da genelleştiriyorlar. Oysa Marx, Batı'nın tarih felsefesini söylemektedir.

Geçen hafta söylediğim değişiklikler, insan toplumunun değil, Batı toplumunun tarihsel değişiklikleridir. İnsan toplumu, zorunlu olarak, o aşamaların tümünden geçmemiştir. Marx' ın kendisinin dediği gibi, Doğu Asya' da feodalite yoktur. Orada Asya'ya özgü, adını bilmediğiniz bir üretim vardır. Kendisi söylüyor, fakat biz diyoruz ki, Hayır, feodalite vardır. Böylelikle, tarih felsefesi dediğinde, Batı'nın tarih felsefesini, kendi tarih felsefesini söylüyor. Bizse o tarih felsefesini - hepsi doğru da olsa, Batı toplumunun değişimlerinin tarihinde geçerlidir- bütün insanlığın tarihine, bu arada da kendi toplumumuzun tarihine genelleştiriyoruz.

Bu yüzden, bütün insan topluluklarına -sadece Batı'ya değil- bakarsak [iyi bakın ne denli basit ve açık birşey] tarihte hiç hareketi bulunmamış,

yüzyıllarca, hatta bin yıllarca tarihsel, kültürel olarak, toplum ve üretim sistemi ve yaşama şekli olarak ilkel aşamadan bir sonraki aşamaya ulaşmamış, ardarda gelen tarihsel aşamaları yaşayınanmış, durağan kalmış ve tarihte öylece durmuş toplumlar görürüz. Bu toplumlar, tarihte hareket içinde bulunan toplumlardan oldukça çokturlar.

Aslında biz -örneğin- bugün dünyada ya da tarihte var olan bin toplumu araştırırsak, tarihte hareket etmiş ve kendisini feodalite ya da burjuvazi ve ardından da sermayedarlık aşamasına ulaştırmış yirmi ya da otuz toplumdaki fazlasını bulamayız. Biz, bugün hala ilkel insan şeklinde avcılık ve balıkçılık dönemini yaşayan birçok toplum tamınaktayız. Acaba, şimdi içlerinde insanların avlanıp balık tutarak yaşadıkları, elbise taşımadıkları, sistemin bakanından tam olarak ilkel bulunan ve hala teknik ve doğru dürüst araç gereç üretemeyen toplumların yüzyıl

Ali ŞERiATi 537

önce meydana geldikleri ve yaratıldıkları, Avrupalı ve Batılı sermayedarlığa ulaşan toplumlarınsa elli bin yıl önce yaratıldıkları söylenebilir mi Böyle birşey söyleyemeyiz. Kesin olarak, toplumsal değişimler bakımından, filan bedevi toplumunun, Afrikalı ya da Avusturyalı vahşi kabilenin ömrü, sosyalizme ulaşmış uygar ve ileri Rusya toplumunun ve sermayedarlığa ulaşmış Amerika toplumunun ömrüyle birdir. Hala köleliğin sürdüğü bu ilkel toplumlarda çelişme ya da diyalektik yoktur. Vardır. Oldukça da şiddetlidir. Öyleyse neden hareket etmezler Şimdi neden hareket etmediklerini söylemek istemiyorum.

Çünkü siz benim çözümlemediğini kabul etmiyorsunuz. Çünkü nazariye

değil, gerçektir. Fakat şunu kaçınılmaz olarak kabul etmelisiniz ki çoğunluğu beşeri toplumlar olan toplunların çoğu, tarihin hareketinin akışında durmuştur, değişimleri yoktur, çeşitli tarihsel aşamaları yaşamamıştır. Hala kimi toplumlar feodalite kalmışlar, hatta kimileri de feodalite ve serflik aşamalarına bile varmamışlardır; oysa takvimsel zamanda -tarihsel zamanda değil- yaşadıkları ömürleri, öteki uygar insanların hepsinin ömrüyle birdir. Tarih dediğimiz zaman, toplumsal değişime tarih diyoruz, takvimsel zamana değil. Elbette takvim bakımından hem onlar yirincinci yüzyıldadırlar, hem de biz yirincinci yüzyıldayız. Hem de bizden daha iyi yirincinci yüzyıldalar! Fakat herkes hangi çağda yaşadığını hesaplamalıdır. Hangi çağda bulunmak, hangi çağda yaşamaktan ayrı birşeydir. Pekala, hayvanlar da yirincinci yüzyılda yaşıyorlar.

Tarih, toplumun hareketi demek Şu anda feodalite döneminde bulunan bir toplum, üç bin yıl, iki bin yıl ya da bin yıl önce durduğunu ve bir dahilerlenmediğini ortaya koymaktadır. Ya da hala avlanma aşamasında olan bir başka toplum da belki de kırk bin yıl önce durmuş ve bir daha ilerlememiştir. Bu duruş, bir yıl, iki yıl, üç yıl, on yıl, elli yıl ya da yüz yıl değil ki bunun geç ya da erken hareket ettiğini söyleyelim. Belli ki durmuş ve bir daha kımıldamamıştır. İçinde diyalektik çelişme olduğu halde neden durmaktadır Öyleyse kabul etmeli ki bir toplumun içinde diyalektik çelişmenin varlığı, toplumun içinde diyalektik çelişmeyi yaratan sınıf çelişkisi, yoksulluk, istibdat, sınıru ve kötüye kullanma gibi hareket etkeni olmaktadır. Düşünsel bakımdan aydınlar

birbirleriyle tartişirlarken bu, kabul edilebilir değildir. Fakat gözlerini açtıklarında var olduğunu görürler. Donuk diyalektik ya da tatil edilmiş diyalektik veya felç diyalektik adında bir diyalektiğin varlığını kabul etmeliyiz. Ne demek yani Böyle Şey olur mu Evet. Çünkü toplumda harekete neden olan Şey, diyalektik çelişkinin varlığı değildir.

Tersine, toplumun, kendi toplumundaki diyalektik çelişkinin varlığına karşı zbilin taşınası hareket nedenidir. Sadece budur. Bir toplum,

538 iSLAM BiLiM

kölelikle bin yıl, iki bin yıl yaşayabilir ve elhamdülillah Allah, kölelik nimetiyle kendisini donattı diye de Őkrebilir! Bu toplumda diyalektik elişki22B vardır, fakat diyalektik hareket yoktur.

Bu yüzden, yoksulluk hareket etkeni değildir. Bir toplumu harekete geçiren yoksulluk duygusudur. Öyle ki dert, dertlinin hareketinin etkeni değildir. Dertlinin hareketinin etkeni derdi hissetmesidir. Bunun için de bir kimse tehlikeli bir kansere yakalanıp da ölümüne birkaç gün kaldığı halde bunu hissetmiyorsa, bunun bilincinde değilse, en küçük bir adım bile atmaz. Fakat en küçük bir diş ağrısını hissettiğinde harekete geçer. Bu yüzden diyalektik harekete geçip toplumu tarih çizgisinde harekete geçirmeden önce toplumun bilincine ve vicdanına girmiş olmalıdır. Yani toplumun içinden toplumun bilincinin içine girmelidir.

Burada, büyük mesele, aydın ve entelektüel meselesinin [bütün o felsefe, kelam, yeni dalga vs. tartişmalarının yerine] ortaya konulması olup bir kelimeyle, toplumsal çelişkilerin, diyalektik çelişkilerin, toplumun

içinden, toplumsal ilişkilerin içinden, altyapıdan, üstyapıdan toplumun bilincine geçmesidir. Toplumsal çelişkiyi toplumun içinden insanın içine götürmektir. Bu geçiş, aydının eylemidir. Diyalektik geçmişse, o zaman toplum harekete geçer, çelişki şiddetle alevlenir. İşte o zaman artık tarihsel determinizm kesindir ve hızla kaynama aşamasına, yüz dereceye varır. Hızla kemik kabuktaki içeriği bitirir ve kolaylıkla kabuğu parçalar. Fakat hareket, ancak insanın bilincine girdiğinde oluşur. Nefislerindeki değiştirmedikçe, Allah bir kavmi değiştirmez [Ra' d Suresi, 11], Kur' an' da toplumun değişme etkenlerinin sadece psikolojik ve zihinsel bir mesele olduğu anlamında değildir. Tersine Kur' an, somut konuları etken olarak ortaya koymuş, hatta yoksulluk ve zulmü de toplumun mutsuzluğunun ve zevalinin etkeni olarak ele almıştır. Fakat burada neden nefsi belirtiyor Çünkü mutsuzluklar, zulümler ve çelişkiler bir toplumun ve bir kavmin 'enfüs' üne girmezse, bu kavim öldürücü bir kanser virüsüyle, en küçük bir adım atmaksızın, 228 Adamın biri şöyle şükreliyordu [bir ara söylemiştim] Elhamdülillah, Allah, Batılıları mutsuz, bizi de mutlu kıldı ve nimetinden nasiplendirdi. O nimet şu ki onlar gidip [Müslümanların dünyadan haberleri yok ki nimetlerinin kıymetini bilsinler!] şu madenlerde, yani taş kömürü madenlerinde -kimi zaman maden yı kılıyor ve bin kişi göçük altında kalıyor- ya da fabrikalarda, çamurun ve pisliğin içinde, zahmet, sıkıntı ve zehirlenme tehlikesi içerisinde araba yapmak için, paket yapmak için eşşek gibi çalışıyorlar. Bizse onun üstüne kurulup bir korna çalıyor, bir gaza basıyoruz, gidiyoruz. işte bu nimettir. Halka verdiği bu bilinçle, bir toplum bin yıl, iki bin yıl, on bin yıl, belki de ölünceye dek durağan kalabilir. Yıllarca ve

asırlarca bizi

sahte dinicebre d uçar ettikleri gibi yine bir tür sahte bilimsel cebre duçar olmayalım. Muaviye, cebri üretti

ve ardından da herkese, hatta kendi düşmanlarına bile yutturdu. Şimdi de felsefe adıyla, bilim adıyla,

bilimsel ideoloji vb. adıyla yine başka bir cebre duçar olmayalım. irademizi yine diyalektiğe kaptırmayalım.

Diyalektiğin mucizesini beklemeyelim. Yine o şekle dönüşmeyelim ki diyalektik inşallah üretip kendisi

cebri olarak inkılap aşamasına ulaştırır diye düşünmeyelim. Hayır, ulaştırmaz.

Ali ŞERiATi 539

ölünceye dek yüzyıllarca durabilir.

Bir. başka konu [Sadece adlarını söyleyeceğim; geri kalanı, aşağıdaki

salonda yapacağımız tartışma ve eleştiriye bırakacağım. Zira ezan vaktidir.]

sermayedarlığın aklının başına gelişi konusudur. Bu, üretilmiş

yeni bir terimdir. Yani yirminci yüzyıl serınyedarlığı, aklını başına

toplamış ve akılsız olan ve Marx'ın kendisini zorunlu olarak yok edeceği

öngörüsünde bulunduğu klasik sermayedarlığın tersin~, akıllanıp

artık kendini yok etmektedir. Çünkü tehlike etkenlerinin ne olduğunun

bilincine vanyar ve onu engelliyor. Bu yüzden ona serınyedarın

ya da sermayedarlık sınıfının rasyonalize olması [serationaliser] denilmektedir.

Ne aracılığıyla rasyonalize olmaktadır Düşınanı olan işçi sınıfını

amburjuvaze etmesi aracılığıyla. Yani kendi sahte elbisesini işçinin, yani

düşınanın üzerine geçirmekte ve sönlürücünün hayat tezahürlerini,

yalandan, sömürülenin hayatına geçirerek, sömürülenin yalan yere,

kendisinin de çıkarı olduğunu hissetmesini sağlamaktadır. Buna derler,

işçi sınıfının ambUJjuvaze olması. Fakat bu, benim düşündüğüm gibi tuzaktır,

hatta sömürü meselesidir. Sömürü de ne denlek Olayla ne ilgisi vardır Marksistler diyorlar ki devriinl [Marx'ın öngördüğü devrimi] Batı' da ortadan kaldıran ya da erteleyen [öyle ki artık bir haber yoktur ve ne zaman olacağı da belli değildir] sermayedarlığın aklının başına gelmesi değildir. Tersine, sömürü meselesidir.

Bir başka konu, toplumun altyapısı229 konusudur; Altyapının temel etkeni ya da altyapıyı belirleyen etken meselesi, Marx'ın üzerinde düşünmediği, tam anlamıyla yeni olan sömürü olgusudur. Sömürü, altyapının belitleyicisidir. Oysa klasik Marksizm' de altyapı herşeyin belirleyicisidir. Şimdiyse biliyoruz ki sömürü herşeyin, hatta üretim altyapısının belirleyicisidir.

Bir başka konu, üçüncü d ünyanın yirminci yüzyılda sömürü karşıtı ve sosyalist savaşılarda, özellikle son yüzyılın son çeyreğinde ve ikinci d ünya savaşından sonra yaşadığı deneyimlerdir. Bu deneyimler, klasik Marksizm de tam bir bakış yenilemenin zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü üçüncü dünyada, özellikle ikinci dünya savaşından sonra [iç devrimler, sömürü karşıtı devrimler ya da savaşlar] ortaya çıkan bütün değişimler, klasik Marksizm'in ve onun sosyalizminin ve toplum biliminin, Marksist tarzda yorumlayıp çözümlernden aciz olduğu ve ne diyalektikle, ne de toplumbilim yasalarıyla çözümlen~bilir olan konuları gündeme getirmiştir.

Klasik Marksizm'in büyük meçhulü olan konu, Marksizm'in ortaya 229 Belirttiğim anlamda bir altyapı iktisattır.

çıkışından, işçi sınıfının uyanışından ve işçi sınıfının savaşımından

soyu·a faşizmin ortaya çıkışıdır. Faşizm, hareketinin kuşkusuz Batı' da oluştuğunu görüyoruz; hein de Marksist ve proleterya savaşlarının merkezinde. Buysa garip birşey. Klasik Marksizm, bunu açıklayamaz. Bir başka mesele, toplumsal değişimlerdeki güçlü ya da belirleyici etkenler meselesidir. Bu etkenler, ya araç-gereç, ya coğrafya, ya iktisat ya üretimin şekli ya da mülkiyet ilişkileridir. Arz etmek istediğın teori, güçlü ya da en güçlü etken vardır, ama çeşitli sistemlerde en güçlü etkeni belirlemek mümkün değildir. Hatta toplumsal hareketi belirleyici etken, toplumsal sisteme göre değişir. Yani toplumsal değişim aşamalarının birinde coğrafya, herşeyi belirleyen etkendir. Bir başka yerde de iktisadi üretim biçimidir. Toplumsal değişimin bir başka aşamasında aslında, bilinç ve teknik, bilim ve ideoloji, üretimin belirleyicisi, hatta alt yapısıdır. Öğretilerde ve ideolojilerde yapılan yanlışların çoğu, hep tek bir etkenin ardında gezmeleri [insan-iktisat-coğrafya-ırk], birşeyi alıp o şeyi çeşitli tarihsel değişimlerde, bütün toplumsal aşamalarda tam etken olarak görmeleridir. Oysa aldıkları bütün etkenlerin, hatta birlikte aldıkları çelişik etkenlerin doğru olduklarına inanıyorum. Fakat her biri, kendine özgü bir dönemde, bir toplum tipinde ve özel bir toplumsal sistemde güçlü etkendir. Başka bir sistemdeyse başka bir etken, tam ve belirleyici etken olmaktadır; ne olduğunu soyu·a söylerim. Bir başka mesele de şudur ki sermayedarlık döneminde rol aynaması ve diyalektik geleneğince sermayedarlığın içten parçalaması gereken diyalektik etkeni, bilimsel bakımdan doğrudur; fakat bütün dünyada Kabil' den bugüne dek gündemde olan sermayedarlık değişmiş,

buysa rekabetçi sermayedarlığın [aslında sermayedarlık rekabettedir] uyuşum sermayedarlığına dönüşmesidir ki bugün gündemle gelmiştir. Aslında uyuşum sermayedarlığı, devrimin diyalektik açıdan çözümlenişinin ve devrimin diyalektik hareketinin en büyük katilidir. Uyuşum sermayedarlığıyla, sınıfsal diyalektik çelişki meselesi nasıl açıklanabilir

Bir başka mesele de Proudhon' un eleştirisidir. Eleştiriye gelince; Biz, sermayedarlıktan sonra [tarih felsefesinde öngördüğü gibi] sosyalizme değil, devlet kapitalizmine ulaşacağız. Bu ikisi, birbirinin zıddıdır ve bu yolla bir devletperestliğe ya da devlete veya polise tapınmaya [güfte de police] varacağız. Bu, 'Mülkiyet Hırsızlıktır'da sosyalizme yöneltilen bir eleştiridir. Aynı şekilde onun öteki yazılarında ve konuşmalarında aynı eleştiri yapılmaktadır.

Arz etmek istediğim oldukça önemli ve gündeme getirilmemiş bir başka konu ise, aslında Batılı sosyalizminin bir burjuvazi sosyalizmi, yani sınıfının toplumsal inançsal felsefi, ahlaki ve psikolojik görüşü proleter alınayıp burjuva olan bir sosyalizm olduğudur. Bence bunun da nedeni vardır. Nedeni de şu ki komünizmi ve sosyalizmi on dokuzuncu yüzyıldan bu yana Batı'da gündemle getiren aydınlar [entelektüeller] ve ideologlar, burjuva sınıfına bağlı okunmuş kirinselerdi [onlar, sonraları işçileri savaşa sürüklediler]. Dolayısıyla sosyalizminin esasını Batı'da gündemle getiren entelektüel, okunmuş, bilgin, filozof, yazar vs. kişinin sınıfsal dayanağı burjuvaziydi [işçi sınıfının öyle bir öğrenimleri yoktur]. Sosyalizmi burjuvazi karşıtı olarak gündemle getirmişler, burjuva

ve sermayedar sınıfıyla oldukça derin ve görkemli savaşınlar vernli işlerse de kendi sınıfsal psikolojilerini sosyalizmde bile korunluşlar. Bu yüzden Batılı sosyalizni zafer kazanıncaya dek, hızla yenilgiye uğrar [dikkat ediniz ki şinldiki deneyünler daha yol göstericidir ve şıindi daha iyi anıayıp daha iyi görüyoruz]. Şu anlanı da ki toplumu ele geçirinceye ve kültürünü buluncaya dek, bujuvazi kültürü ayağa kalkınaktadır.

Bu topluında, Batı bujuvazi toplunı.unun bütün zaafıarı, düşkünlükleri ve inaddiyatı gündeine gelir. Burjuvazi, herşeyi, hatta kendini inenfaati ve kara günü uğruna feda eden beş paralık bir tüccardır. Bu yüzden, Batı sosyalizninde söz konusu olan bir tür burjuvazi sosyalizni oluşur.

Bir başka konuyla şudur; Sosyalizni, sadece ve sadece topluinsal ilişkilerin değışimesi ve inateryalizme tekerci yaslanması ile mi gerçekleşebilir mi? Sosyalizninin temeli bir tür ilahi dünya görüşü olursa [irticai dini çağrıştırmaların diye dini dünya görüşü demiyorum] sosyalizmi çürütür mü ve sosyalizninin ideolojisinin inanç altyapısı gevşer nli, ya da tek bir ilahi dünya görüşüyle, iktisadi bir sosyalizni, ahiald ve insani bir sosyalizni ile birlikte insan topluında ayağa kaldırılabilir mi?

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

.. Bu yüzden bu konular, hızlı bir biçimde de olsa kaçınılmaz olarak ele alınıp çözümlenmeli, sahip olduğumuz bakış açısıyla yeni bir biçimde

bu konulara bakılmalıdır. Özellikle bunların kimileri şiddetli bir biçimde sapkındır. Yani kimi zaman, bugün tıpkı din adıyla sahte bir biçimde var olup din! toplumu ve din! kitleyi saptıran etkenlere benzeyen birtakım etkenler, din dışı aydınlar arasında bulunmakta ve sapkınlığa neden olmaktadır. Yani din dışı yolla aydınları, tıpkı din! kitleyi din yoluyla sürüklediği mecraya sürükler. Her ikisi de oldukça akıllıca nifak doğurucu, sahtekar ve gerileticidir. Böylece, ömrü henüz bir yüzyıldan fazla olmayan bu öğretilerde, içine düştüğümüz eski eşekleştirme gücüyle aynı güçte yeni bir eşekleştirme ortaya çıkmıştır. Hatta inanç ve ideolojiyi halka dikte eden ve merkezden fetva ve buyruk yayınlayan bir kilisesi, düşünsel ve inançsal bir resmî kurumu vardır. Bu durum, toplumsal konuların bir tür kötü çözümlenmesinin nedenidir; mesele sadece bir düşünceyi, bilimsel bir konuyu ya da bir felsefeyi kötü anlamaktan kaynaklanmaz. Tam tersine, aydın kötü anlayıp kötü çözümlerse, bir milletin faciası olan facia asıl o zaman ortaya çıkar. Bu, yanlış çıkabilen bir teoriden apayrı bir şeydir, yanlış olmuş tabii bir yasadan apayrıdır ya da göz boyayıcı laflar ederek iki üç bin yıldır hep buyuran filozoftan apayrıdır. Fakat çok da zarar etmez. Ama aydın, yani kendi toplumunun elçiliğini, nebilerin veraseti olarak -İslam! terimle- yüklenen kimse, evrensel konuları ya da toplumsal ve iç konuları yanlış ve kötü çözümlerse, bu, kabilenin elçisinin yanlış yol tutmasına benzer ki bu durumda meseleler çok hassaslaşır.

Sorumlu aydının bilincinde olması gereken [gelenekçiler ve eskici-

ler bunun bilincinde olmazlarsa onların suçu yoktur] bir başka konu ysa,

sürekli olarak, doğru olan inancını bile gözden geçirmesinin gerekliliğidir.

Sürekli kuşku taşınmalı demek değildir bu, hayır. Hatta doğruluğunda

hiç kuşkuya düşmediği inançlarını, hatta doğruluğunu deneyim

ve eylemin gösterdiği inançlarını bir kez de olsa, her çevrede bir

kez, her zaman değişiminde, her atmosfer değişiminde, koşulların değişiminde

en azından bir kez oturup gözden geçirmelidir [konuya iyi

dikkat ediniz]. Çünkü aydınları şiddetle eskiten, bu ilgi yokluğudur.

Bugün bizim dünyada karşı karşıya bulunduğumuz oldukça ağır ger-

Bu dersin başlangıcından iki üç dakikalık bölüm, hiçbir kasete kaydedilmemiştir. [Farsça yayıncı]

546 İSLAM BİLİMİ

çekliklerden biri, birinci sınıf aydınların eskimeleridir; hep aşamanın

öncüsü olanların 'aşamadan kopma' larıdır; aslında özellikleri ve nitelikleri

bilim, sürekli devrim, yenilikçilik, bidatçilik ve eskiyle savaşım

olan ileri ideolojiler aracılığıyla yeni gerçeklikleri anlamamaktır [yenilerin

es kimesi].

Neden böyle Çünkü konuları -bilimin konusu-230 değişmez olan

öteki bilimlerde, bir yasa ya da zihinsel bir biçim ve bir bilimsel teori,

doğrularsa, deneyler onun doğru olduğunu kanıtlarsa, her zaman ve

her yerde doğrudur. Oysa bunun tersine, toplumsal sistemin durumunu,

insani ilişkileri, sınıfların ve grupların ilişkilerini, toplumsal temeller

arasındaki ilişkiyi ve insan-çevre ilişkisini konu. edinen ideolojik meselelerde

konu, değişkendir [ideolojik meseleler, bilimler [insani bilimler]

temeline de dayansa] ve ideolojilerde geçmişi bulunmayan konular

doğar, konular ölür. Açık toplumun değişken konusu gibi, dünya düzeyinde

ve uluslararası ilişkilerde, dış koşulları öyle değişir ki i konular

hakkındaki yargılarımız ve tavır alışlarımız doğru da olsa, kimi zaman

yanlış çıkar ve yeniden gözden geçirmeye ihtiyaç duyar. En büyük

örneği de işte bu Marksizm' in tarih felsefesidir.

Marksizm'in tarih felsefesi, 19. yüzyılda kuşkusuz, Batı'ı(11n tamamında

en bilimsel, en ileri ve en gerçekçi tarih felsefesi ve ideolojiydi ve

ideolojilerin hiçbiriyle karşılaştırılamazdı [Arz ettiğim nitelikleri konusunda

bilimsellik -kullanılan anlamıyla- ilerilik, gerçekçilik ve gerçeklik

konusunda]. 19. yüzyıl Marksizm' inin ideolojisinde ve tarih felsefesinde

bulunan tam anlamıyla bilimsel, mantıksal ve doğru temeller içerisinde,

toplumsal bakımdan yüzde yüz bilimsel olan bu temeller, yasalar ve

esaslar içerisinde, tarihin hareketinin toplumsal meselesi ya da toplumsal

esasının irdelenip ... · çözümlenmesinde yanlış yapılmaksızın

muhasebenin doğru ve mantıklı olmasıyla birlikte- yanlışlık ortaya

ıkmış ve çıkmaktadır. Bu, ideolojide sözü edilen yasanın yanlış oluşundan

değil, onun, Batı toplumunun değişiminden ibaret olari. ideolojisinin

konusu, tarih felsefesi ve tarih diyalektiğinin değişken olmasından,

birtakım konuların onda ölüp birtakım konuların doğmasından,

dolayısıyla ilişkileri, onun yüzde yüz mantıksal olan tahminlerini doğru

. ıkarmayacak ölçüde değiştirmesindedir. Buradan şu sonucu almak

istiyorum; Toplumsal konularda soyut ve mantıksal bir esas -hem teori

bakımından, hem pratik bakımından- kırıncıların zaman ve mekan değişiminde

gözden geçirilmeye ihtiyaç duyar. Bu yüzden ideolojik konularda,

insani konularda ve toplumsal bilimlere ilişkin olan şeyde, tam

anlamıyla mantıksal ve bilimsel esas temellere bile her zaman için da-

230 Bu, teknik bir terimdir. Bilimin konusu, bilimin, hakkında konuştuğudur. Örneğin tıbbın konusu vücuttur

ya da coğrafyanın konusu yer veya dünyadır. Fiziğin konusuysa tabiattır.

Ali ŞERİALİ 547

yanınak olınaz. Hatta bir ideoloji, hep değişim, eleştiri ve tashih duru- · ·
munda gelişimi. kazanır.

Marksizmi. adına fiks edilmiş dogmalara İnananlar, günümüz dünyasından

yüz yıl geridedirler ve kaç'ınılmaz olarak, dünyanın bugünkü

meselelerini bilmezler. Dünyanın bugünkü meseleleri nelerdir Ölmüş

ya da ölinekte olan ve ölümü 19. yüzyıl için tahmin edilemez olan meselelerden

birt 'sermayedarlıkta rekabet esası' meselesi dir. Sermayedarlıkta

rekabet m.eselesi, birçok toplumsal meseleyi oluşturur kt başlıbaşına

bir tarihsel cebir oluşturuyordu ve toplumsal değişimlerden oluşan bir

cebri belidiyordu [determinine ediyordu]. Nasıl Aslında diyalektik hareketi-

1 etkenlerinden biri, sermayedarlık rekabetidir; İç ve ulusal sermayedarlıkla

dış ve uluslararası sermayedarlık, birlikte iktisadi toplumsal

ilişkilerde, tarihin değişimi ve hareketi üzerinde şiddetli etkisi bulunan

bir dizi cebri değişiklikleri ortaya çıkardı. Şu anları da ki sermayedarlar

arasındaki rekabet tüketicinin yararınadır. Yani uluslararası sermayedarlığın,

toplumsalınülkiyet karşısında dayanabiieceği tek olumlu özelliği

rekabet konusudur. Rekabet, insanlara, yani üreticilere [sermayedar

insanlara] aşağıdaki biçimlerde dayalılan bir cebirdir;

1- Onlar, ınalın alını. değerini, zorunlu olarak hep aşağı doğru, inişe

doğru götürmek zorunda kalıyorlar. Malların ederlerinin günden güne

ilerlediğini gördüğünüz doğrudur [o dayatılan başka birşeydir], fakat aynı zaman da bu baskıdır; sermayedar, piyasayı ele geçirmek için, rakibinden -ki benzer bir mal üretir- piyasayı kapmak için daha az bir değer göstermeye ve daha fazla alıcı kazanmaya çalışır. Bu durumda, piyasayı kapmak için fiyatı düşürür ki tüketicinin yararınadır.

2- Malın rağbet görünüşü, bir yükseliş seyrini dayar. Buna göre rekabet, fiyatta bir iniş cebrini, rağbette de bir yükseliş cebrini izler; bunların her ikisi de tüketicinin yararınadır.

3- İş zorunluluğu ve bütün iş yeteneklerinin işbirliği zorunluluğu; Öyleki rekabette ne işçide, ne mühendiste, ne işverende, ne de malikinede iş gücü atıl kalır; Yani işe dönüşebilecek en fazla güç -ister kol gücü, ister makine gücü, ister beyin gücü olsun- rekabet yüzünden ve malı rakibinden daha cazip ve ucuz kılmak için işe koyulur. Dolayısıyla sermayedarlıkta rekabetin üçüncü ayrıcalığı, iş gücünden en fazla yararlanmasıdır.

4- Bilimsel araştırmalar, buluşlar, keşifler için istihdam ve maddi manevi sermaye koyma zorunluluğu; Sermayedar, bu işi yapmak zorundadır. Bu yüzden sermayedarlık kutuplarının, en iyi dehaları, okumuşları, yetenekleri, mucitleri, keşifleri kendilerine çektiklerini görüyoruz.

Eskiden böyle değildi. Eskiden sermayedar, masrafi az olam istihdam

ediyordu. Fakat şimdi dehayı, yeteneği, bilgini, kaşifi, mucidi is548

iSl~M Bilim

tihtam etmek, icatları satın almak zorundadır. Yeni piyasalar edinmek,

piyasaya daha cazip mallar, daha yeni ürünler sürebilmek ve benzeri

mallardan öne geçerek yeni piyasalara nüfuz etmek için hem malın

çeşitliliğini ve çekiciliğini artırmak, hem de malı ucuzlatmak zorundadır.

Bunun için de üretimi artırması kaçınılmazdır. Bu işi sermayedar

ayıtıp yapamaz, işçi yapamaz. Ancak zeka ve deha üretimin hizmetine

girmelidir, giriyor da.

Bunlar sermayedarlık mücadeleleri ve rekabete özgü şeylerdir. Tüketicinin

-halk kitlesinin- sermayedarlığın baskısı altında tek soluk alabildiği

yer, sermayedarlar arasındaki rekabettir. Öyleki küçük milletlerin

tek kurtuluş ya da soluk alma tünelleri, büyük dünya devlerinin

birbirleriyle kavga içinde olmaları, rekabete girmeleri ve çıkar anlaşmazlığına

düşmeleridir. Bu ortadan kalkarsa, artık hile kökünden kazanmış

demektir.

UYUŞUM SERMA YEDARLIGI

Uyuşum sermayedarlığı, tıpkı dünyadaki uyuşum kutupları ve

blokları gibi gelir, rekabet meselesini bütünüyle ortadan kaldırır;

Marx'ın asla söyleyemeyeceği, kimsenin söyleyemeyeceği, dünyada

öncesi olmayan birşey. Ortak pazar, Batı sermayedarlığında böyle büyük

bir değişimin tezahürüdür. Ortak pazar Avrupa'dadır ve bir anda

yeraltından bir yoldan Amerika'ya kavuştuğunu, bir yandan da Japonya'ya

kavuştuğunu görüyoruz. Öte yandan da bir üçüncü dünya ülkesine kavuşur [dünya sermayedarlığının bir d okulu ve bir kutuplu kanseri]. Rekabet konusu artık ortadan kalkar. Dolayısıyla Marx'ın bütün doğru hesaplamaları yanlış çıkmış ve konu değişmiştir.

FAŞİZM MESELESİ

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan oldukça şaşırtıcı ve tarihin diyalektik değişiminde tahmin edilemez bir mesele de faşizmdir. Faşizm, diyalektiğin uzun mecrasında görmezden gelinebileceğini söyleyebileceğiniz bir olaydan daha büyük bir olaydır. Faşizm, bir ihtilal değildir, örneğin iki kutup, iki dev ve iki bencil arasında ortaya çıkan tesadüfi bir savaş da değildir ki ruhsal, bireysel meselelerle ve köksüz gündelik toplumsal olaylarla açıklayalım. Faşizm meselesi Hitler ve Mussolini meselesi değildir.

Bu mesele, İtalyan Faşist Partisi meselesi, ikinci dünya savaşı, nazizm ve benzeri bir mesele de değildir. Faşizmin, bugün dünyada var olan en meçhul olgu, bugün toplumbilimin ve dünya aydınlarının boğuştuğu en güç sorundur. Çünkü faşizmin eserleri, özellikle üçüncü dünyada varlığını sürdürmekte ve faşizmin her yerde, gündemde olan bir meseledir. Tıpkı bizim sorunumuz olan ve çözmek istediğimiz Adem'in

Ali ŞERiATi 549

kızları ve oğulları olayı gibi. Bu faşizm de gerçekten Adem' in kızları ve oğulları sorunudur. Çünkü hiçbir kurala uymaz; Ne Batı liberalizmiyle uyuşur, ne Marx'ın tarih felsefesiyle, ne de Hegel'in tarih felsefesiyle uyuşur. Hiçbir şeyle asla uyuşmaz aına vardır, hem de öngörülen her olaydan daha güçlü olarak.

Bu yüzden faşizminle ilgili dñni ve inani bir tanımlama yapmalıyız;

Faşizmin, Batı tipi burjuva demokrasisi sistemine sahip liberal sanayi sermayedarlığı toplumu içinde köksüz, geleneksiz ve kültürsüz bir nevi zehir, sınıfı geri hareketinden ibarettir.²³¹ Bu sanayi sermayedarlığı toplumunda teknokrat-bürokrat orta sınıfı [bu sınıf tek dokuludur, tek dokulu bir çifttir; Teknokrat bürokrat] sanayi ve sermayedarlık toplumunda artmakta olan toplumun temelsiz öbekleri ve avare kesimleriyle yoldaştır ve biri sermayedar ve biri de işçi olan iki sınıfsal ve ideolojik temel karşısında bu sınıfa özgü ukdelere dayalı intikamcı bir saldırı -aşağılama ve kofluktan ibarettir- şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunun ikinci dünya savaşındaki üç şekli, İtalya faşizmi, Alınan nazizmi, İspanya Frankizmi ve Japonya'ya özgü şovenizmidir. Bunun müzmin şekli olarak, Batı'nın her yanında sermayedarlık, kanservari ve durnu adan ilerleyen bir egeyenlik taşımakta ve Batı'nın bütün demokratik kurumlarını yavaş yavaş altüst etmektedir. Bunun etkileri, özellikle Sovyet Rusya' daki on dokuzuncu kongreden sonra belirginleşmiştir.²³²

Bu faşizmin -uç faşizmi- ineselesi, tahmin edilebilir değildi [iyi dikkat ediniz]; Komünizm manifestosunun Batı' da duyurulduğu tarihten başlatırsak 1860 dolaylarında başlamıştır. Faşizm ise, Hitler'in ve partisinin resmi olarak iş başına gelişini başlangıç olarak alırsak 1933' te başlamıştır. Yani proleterya hareketinin, Saint Simon'un öndediğini eskittiği, Proudhon'un ileri öndediğini arkada bıraktıktan, Marx'ın ve Engels'in öndediğini kabul ettikten, komünist manifesto belirginleştikten ve resmen düzenlendikten, proleterya hareketi, sınıfsal ya da ulusal veya düşünsel

bir hareketin gelişimini gösteren tam anlamıyla belirli bir ideolojiye dayanarak Batı'nın her yanında, özellikle, o dönemin en büyük sermayedarlık ülkelerinde -Almanya, Fransa ve İngiltere- yazgılar üzerinde egemenlik sağladıktan ve hatta Batı'nın düşünsel, kültürel, iktisadi ve siyasi geleceğinin belirleyicisi olarak öngörüldüden yetmiş

küsur yıl sonra, ansızın bir dalga, bir inkılap [Farsça anlamıyla], şaşırtıcı bir bunalım, toplumsal bakımdan olağan dışı, beklenmedik ve çö-

231 Toplum, bu özellikleri taşımaktadır.
232 Bunun neresinin ihtiyacı var açıklanmaya [Öğrenciler Hepsinin açıklanmaya ihtiyacı var.] Dersin çizgisinden uzaklaşmamamız için, inşallah soru-cevap bölümünden sonra açıklarım. Sonunda faşizmle

ilgili olan şu cümlede her şeyi topladım. Tıpkı bir [...] [banttan anlaşılmıyor-Yayıncı] gibidir. Faşizme ait

her şey ondadır.

550 İSLAM BİLİMİ

zümelenemez bir sıçrama gerçekleşiyor. Yani, sanayi sermayedarlık sistemi güçlü olduğu ölçüde -iyi bakın- işçi sınıfı daha sıkışmış, daha bilinçli, daha kararlı ve partizan olduğu, yani resmen devrim komitesinin, hizbinin ve belirli bir önderlerinin bulunduğu ölçüde, tam olarak, Avrupa'nın ileri sendikalizminin Marksizm ideolojisinin temeli durumuna geldiği sırada -buysa ideolojinin sınıfsal ve özel çıkarlar uğruna ve ideoloji dışı olarak kurulmuş olan sendikaları bile etkisi altına alacak kadar güçlendiğini gösterir- ve Marksizm' in güçlendiği ölçüde, Marksizm'in beşiğinde, faşizm gelir ve Marksizmi bütünüyle olumsuzlar ve öyle geriletir ki şimdi bile Batı' da Marksizm' den haber yoktur.

Yani Marksizm'in doğup Fransa'ya, İngiltere'ye geçtiği ve işçi sınıfının on dokuzuncu yüzyılda güçlenip teşekkül bulduğu, sosyalizme ve tarih felsefesine olan eğilimin her yerden daha fazla olduğu [aslında tarih felsefesi oradan Fransa'ya ve İngiltere'ye geçmiştir] Marksizm'in merkezi durumundaki Almanya'da bir yüzyıl sonra işçi sınıfının nereye vardığını görüyoruz. Yüz yıl önce Alman proleterya sınıfı o kadar güçlü ve o kadar öndeydi ki.

Şimdi, Alman sermayedarlığının, yüz katına ulaştığı, yani antitezinin -ki proleterya, sosyalizm ve sol sendikalizm hareketidir- daha güçlü olması gerektiği ve 1860 yılının yüz katı olması gerektiği yüz yıl sonra, o hale geliyor ki Almanya İsrail ajanı oluyor. Tahmine bakınız! Dünyada ilk önce başlaması gereken ülkenin nasıl başladığını görüyoruz.

Bunun sonu nasıldır Bunun güçlüğü nerededir Çıkınazı nerededir

Marx'ın tahmini yanlış mıydı Öyleki çoğu bu çözümlerneyi yapar.

Yani benim gördüğüm herkes bunu yapmıştır, hatta Marksistlerin kendileri bile. Ben, bu çözümlerneyi Schwartz'ın [Fransa'da Marksizm'in büyük dehası] kendisinden dinledün [Elbette onun adını

Lefebvre ile birlikte çok andığım için duymuşsunuzdur]; Ortaya çıkan ve Marx'ın tahminlerini yanlış çıkaran bu kusur ve güçlük, 'sermayedarlığın aklının başına gelmesi'nin ürünüdür. Marx'ın yaptığı biliinsel tahmin [keşfetti, yaratmadı] şuydu; Tarih zorunlu olarak, sermayedarlık sisteminin patlaması ve işçi sınıfının egemenliğiyle sonuçlanacaktır.

İşçi sınıfı bu şekilde bilinçlenince, isteklerini de daha da artıracaktır, daha kenetlenmiş ve daha güçlenmiş olacaktır. Sermayedarsa, zorunlu

olarak işçi sınıfını, kendi içinde, anti-tez olarak besleyecek, sonunda da onun kurbanı olacaktır. Tehlikenin bu yoldan gelmekte olduğunu anlayan sermayedarlık, yolu değiştirdi [anlayınca eşeğin başını büker!].

Schwartz, bunun Marx'ın sözünü ettiği sermayedarlığın bilinçsiz ve doğal bir sermayedarlık olmasından ve cebri sermayedarlık yasasına göre, yani sermayedarın özelliği olan olabildiğince rekabet ve kar amaçlı hareket etmesinden kaynaklandığını söyler.²³³

Şimdiyse sermayedarlığın aklı başına gelmiştir. Bu, alınıp ve yağını alayıp götürmek isteyen ve artık yarını düşünmeyen, yarının tehlikesini düşünmeyen, işçilerin yavaş yavaş toplanıp bir araya geldiklerini, ardından bu toparlanma ve gerginliğin nitel bir devrime neden olacağını ve kendisini ortadan kaldıracığını düşünmeyen sermayedardır. On yıl, yirini yıl, otuz yıl sonra, içerde devrin tehlikesi vardır [sen de onu besliyorsun].

İşte bu sermayedarlık diyordu ki; Şu işçileri, köylüleri, buraya gelen şu farklı farklı insanları toplarız, onlara olabildiğince az para veririz, onları olabildiğince çok çalıştırırız²³⁴ ve onlara hiçbir şey vermeyiz; insanın ne gibi ihtiyaçları olduğunu kesinlikle anlamazlar [başka bir deyişle ağızlarının tadını bilmezler, gözleri açılmadığı için beklentileri artmaz]. Bu sermayedardan, işçi de öfke ve kini uyandırırına pahasına da olsa, onu sadece on gün bile elinde tutup ibadet, riyazet ve ahlakla, özetle herhangi bir şekilde onun başını bağlarına pahasına da olsa 5 tünen yerine 4 ya da 4,5 tünen verecek kadar aklı vardır. Fakat kişi düşünüp bir yerlere çarpınca gözü daha iyi bir yere takılır ve işin farkına varır. Farkına

vardığındaysa, kendisinden lokına lokına çalınanların intikamını alacaktır

ve alır da. Fakat sermayedar bu lafları anları.az, tainamen habersizdir.

233 Klasik sermayedarlığın iki özelliği vardır Olabildiğince çok ve çabuk kar. Yani şimdi bir milyon tümen

sermaye koyarak zarar da etmek ihtimaliyle karşılığını elli yıl, kırk ya da otuz yıl sonra almaya hazır değildir. Otuz yıl sonra bir milyon tümenlik sermaye yatırımından yüz milyon tümen kazanmak yerine, hemen şu anda bu bir milyonu yatırıp yarın bir şey kazanmayı arzular; gelecekteki karlarını da yitirse.

onun için pek önemli değildir [kimi konularda da bunun böyle olduğunu görürüz]. Siyasetçilerle sermayedarlar

arasındaki fark [kimi zaman da anlaşmazlığa düşerler ve geri kalmış ülkelerin bahtsız aydınları

yanılgıya kapılırlar; örneğin Kennedy ile falan sermayedar arasındaki anlaşmazlık temeller konusunda

değildir; bir şeyde ortaktırlar. O da Amerika'nın sermayedarlıkta olabildiğince güçlenmesi ve dünyanın

hammadelerini ve piyasasını olabildiğince çekmektir.] şu konudadır Siyasetçi genel bir planı göz önünde

bulundurmak ister ve falan ülkeyi pazar olarak önündeki yüz yıl boyunca koruyabilmek için, kendisi on

şirketini orada millileştirmeye ve bu kadar fiili çıkarlarından vazgeçmeye hazırdır. Siyasetçi bu işi yapmaya

hazırdır. Çünkü otuz yıllık muhasebede, bunun yüz yıl boyunca Amerika için varlığını koruyacak

fakat daha az bir kar getirecek bir pazar olduğunu görür. Fakat şu anda orada şirketi bulunan sermayedarın,

yüz yıl sonrasıyla, yirmi yıl sonrasıyla, otuz yıl sonrasıyla işi yoktur. Şu anda, Walt Street'teki

payının iki katına çıkmasını istemektedir. Ne pahasına olursa olsun bu işi yapmaktadır Hatta darbelere,

hatta bozukluklara, hatta facialara bile neden olsa, on yıl sonra ya da beş yıl sonra bütün çıkarlarını

yitireceğini de bilse şu anki çıkarlarından kesinlikle vazgeçmez. O sabredemez. Şu anda kapıp kaçmak

ister, halk tahrike de kapılsa önemli değil iyi, halk tahrike kapılırsa kapılsın. Kendilerini topariaya na dek

biz alacağımızı alıp gitmiş oluruz. Fakat sermayedarla siyasetçi arasındaki hesap ve görüş ihtilafı, prensip konusunda değil, sermayedarlıkla ilgilidir. Öyle ki aydınlar şöyle zannederler Aydınlardan çoklarının

evlerine gittiğimde, örneğin Kennedy tabaklarının olduğunu gördüm. Garip bir durum. Hangi birinin tehlikesinin geri kalmış ülkeler için daha çok olduğunu bilmez. Kendi buluşu ve düşüncesiyle bir ülkeyi

yüz yıl üçüncü dünyada tutmak isteyen o akıllı mı, yoksa kazana düzecek kadar korkunç olan boynuzsuz

ve kuyruksuz gulyabani mi

234 Bu şimdi de olduğu gibi, sermayedarlığın cebri kanunuydu. Fakat henüz bilimsel duruma gelmemiş

bir sermayedarlıktır bu.

552 iSLAM BiLiM

Birkaç fabrikası ve inülkü bulunan bir bey vardı. Dinin üzerine min-,

net yüklemek bakımından23s, tanıdıklarından birine şöyle diyordu; Bell!

fabrika ve emiakımın gelirinin bir miktarını dini işlere ve bu işçileret

köylülere vs. tebliğ yapılmasına ayırdım; bunlar din bakımdan aydınl

lansınlar diye düşündüm. Çünkü bunlarda fesat ve dinsizlik çok fazl~.

Onlarda dinsizlik çok artmış. Kesinlikle halkın malını halkın malı olardk

bilmiyorlar. Eskiden bizim arnelemiz vardı, karnı açtı. Falan şeyi ambardan

alıp gel, diyorduk. Orada bir ekmek parçası vardı ve onu yemes~rne

biz de razıydık, o da bizim bu kadar razı olduğumuzu bilirdi, fakat yemezdi.

Çünkü halkın mahydı. Eğer bunu ben yersem, bu benim kanl!ffia

karışır, etime, kemiğime işler. Çocuğum haramla beslenir, böylece nes~im

harama batar, derdi. Nesilden nesile haram yemezdi. Fakat şimdi oıun

gözünü eğriltirsen, yemeğe başlar. Dinsiz oldular! Bu yüzden, dinini gerekli olduğunun farkına vardık. Vaizlerden, sizin bildiğiniz kişile~Clen, dindar insanlardan [elbette daha dinsiz olmasınlar. Hatta dindarlar1 arasında da dinsizlik oldukça yayılmış!], o iyi dindarlardan birkaç kişi gönderinde şunları dine soksun!

Dedim; Bayım! Bu din bugün artık sizin çıkarınıza hizmet etmekten çıktı. O eskidendi. Ne yazık ki bugün artık din, senin ve senin gililerle senden daha yukarda olanlar için bir basamak değildir. Aslında artık kılıcının bu iş için keskin olmayışı bir yana, otoparladığın hayır hasenat bütçesini, o dini bütçeyi, bunların burunlarına din kokusu ve din düşüncesi gelmesin diye harcamak duruinusundasın. Çünkü şimdi din, tam olarak uyandırıcı bir rol taşımaktadır .Şimdi bir kimse, din kılığında ya da din adına ve dini tebliğ etmek adına, yirmi yıl önce yaygın olan ve her yerde söylenen sözleri söylemeye kalksa çevresini bomboş bulur; bir kendisi kalır, bir kaç tane de sinek. Hiç kimse de halkın yük oluşunu telafi edemez; ne para ne de baskı. Bu yüzden, dinin kendisi öyle bir tarafa sürüklenmiş ve öyle bir bilince ulaşmıştır ki kolaylıkla ve işin küstahlığını hissetmeksizin, köyde ve şehirde, kan emen kimseilerle sömürülen kimseler arasında birlik sağlamak ve dini kardeşlik oluşturmak için dini aracı kılan²³⁶ [bütünüyle onu olumsuzlayıcı bir rol içinde] kimseler bile bugün başka türlü davranmaktalar.²³⁷

²³⁵ Bu artık gerçekten çok korkunç. Kabul eden kimse 'mehdQrü'd-dem' [kanı helal olan]dir. Ağır işkence

edilmesi gereken biri varsa bu kişidir ki din tarafından, Allah tarafından ve bütün imamlarla şehitler tarafından beyefendiye teşekkür etmektedir.

236 Sadece iran'da değil, başka ülkelerde de fazlasıyla vardır. Afrika'ya bakınız, islam ülkelerine bakınız.

237 Bakınız, bugün dinin ne tür bir rolü var. Artık, lise iki öğrencisinin bir fizik, kimya kitabı okuyunca,

oksijeni, atomu, yerküreyi öğrenince başından uçup giden o dinin zamanı geçmiştir. Bugün, hala din metainin peşinde gezen klasik insanın tanımadığı bir din vardır. Bugün din satan yoktur. Kimileri olsa da o kadar reziller ki herkes onları tanır ve kimse sözlerine inanmaz. Hatta çocuğunu bile kandıramaz. Hatta karısını, komşusunu, yüz yıllık müridini bile artık kandıramaz. Artık onların aralarında bir tek

All ŞERiAli 553

Sayın Ömer Uzgan'ın yazdığı Le Meilleur Combat adlı kitabı alıp bakın

[bir gün kendim bu kitabın bir miktarını çevirdim, aına ne yazık ki

kayboldu]; Bu Ömer Uzgan, Cezayir Komünist Partisi'nin genel sekreteriydi.

Sonra Marksizm eskiyince dünyanın yeni yönelişini, sadece Batı'

da değil, Afrika' da da anlamadı. Afrika'ya özgü meseleler için, Afrika'ya

özgü sömürü karşıtı konular için, insanlık tarihine egemen olan

diyalektiğe göre çözümlenip zorla çekip çevirmek istiyordu. Sonra bir

bakıyor, hep irtica merkezi, duraklama merkezi, Fransız zorbalara ve

generaliere yaltaklanma merkezi olmakla, hatta Vahhabilikle, Suudilerin

oyuncağı olmakla, onlardan para almakla suçladıkları İslam alimleri

encümeni, sömürüyle savaştan bir merkeze dönüşmüş. Bunlar, Le

Meilleur Combat' un23S önsözünde yazılan şeylerdir, şu anda ilk kez

duymuş olacağınız sözler değildir.

·Bu kişi, Afrika Marksızın'ının en büyük simasıdır [0, Bin Bella hükümetinde,

koınünist olmasına karşın tarım bakanı olmuş bir kişidir].

Afrika' da bu gibi kişilerin sayısı üçü dördü geçmez [şimdiyse artık durum

değişmiş, başka tipler de yetişmiştir]; Bunlardan biri Ömer

Uzgan' dı, biri Hanri Alg, biri de Beşir Ali. O zaman ikisi dönerler; Beşir

haysiyetli insan bile yoktur. Grupların kimlerden oluştukları bellidir. Bugün bu okullardaki talebenin rolü,

üniversitelerdeki öğrencininkinden daha ileridir. Fakat bizim onlarla temasımız yok. Teması ortadan

kaldırmalarının nedeninin ne olduğu bellidir. Okumuş genç nesil bir yana, halk bir yana gitsin diye. Bu

yüzden, talebenin öğrenciden, öğrencinin de talebeden haberi yoktur. Oysa bunların sadece adları

değişiktir. Yani birinin adı Farsça, birinin adı Arapçadır. Yoksa ne farkları var Fakat birbirlerini iki kavim

gibi ayrı hissediyorlar; sanki aralarında hiç ilişki yokmuş gibi. Ne kadar da başarılı oldular!

Gidip bakınız, bu talebe nasıl düşünüyor, meselleri nasıl irdeliyor, dini nasıl çözümlüyor, ne tür güçleri

korkutmuştur, bunları kendi köleleri olarak gören ve sahip oldukları her programı uygulayan gruplar,

nasıl olmuş da bunların elden gitmekte olduklarını hissetmişlerdir Hissetmişlerdir ki yarın köylerde,

şehirlerde, aydınların ve halkın arasında, bugün yirmi, otuz ya da kırk tümenle yaşayan bu gençlerin

ağzından tebliğ edilen ve edilecek olan bu din, artık o tezgahların ve dükkaniarın işine gelmeyecek bir

din olacaktır. Bu hissedildiği için resmi program uygulamaya konulur Buradan pılını pırtısını toplayıp

Meşhed'e gitsinler; sadece talebeleri aydınlatmak için! Onların okudukları görülen bazı kitaplar tehlikedir.

Talebeler arasında kitap görülmek neden tehlikedir Peki, kitabı ne zaman okumalı Neden bu

kadar korku Çünkü halk dinsizleşmekte! Bunlar, halkı dine çekmeliler ki açken kendi ekmeğini gördüğü

halde din yüzünden yemesin. O zaman bu, Ye efendi, vaciptir. diyen bir talebeyle uyuşur mu

Yavaş yavaş böyle olur En-nas musailatOn ala emvalihim ve Enfusihim [insanlar, kendi maliarına ve

nefislerine sahiptirler.] O eski dinin tek bu esası vardı; tevhid, nübüvvet ve mead, ikincil şeylerdi.

Sen

konuşunca, diyorlardı ki, En-nas musallatun ala emvalihim ve Enfusihim. Şu anlamda ki 'insanlar' işte bu para babaları demektir. Biz 'insanlar' [nas] değiliz. Biz, o 'Efgani nasları'yız. 'En-nas', yani sadece feodaller, sadece sermayedarlar ya da eski dini çekip çeviren muhterem hacılar demek. Fakat şimdi, bu

ilişki bütünüyle kesildi, yön değişti. Meseleler, sadece iran'da değil, bütün dünya yüzünde değişti. Biz

hala geriyiz.

Bu kitap, 'Efdalui-Cihad' adıyla Farsçaya çevrilmiştir. [Yayıncı]

238 'Le Meilleur Combat', Ömer Uzgan'ın eseridir ve elbette Fransızca olarak yazılmıştır. Çevirisi yapılırsa

çok iyi olacaktır.[] 'Le Meilleur Combat' en iyi savaş ve en iyi Ci had demektir. B11. Peygamber'in hadisinin başından alınmıştır Efdalui-Cihad, kelime tu hakkında imami cair. [En efdal Cihad, zalim emir

yanında hakkı söylemektir.] 'Le Meilleur Combat' bu hadisin çevirisidir.

554 İSLAM BİLİMİ

Ali ise son zamanlara dek kalmış ve kötü bir duruma düşmüştür. Sonra o hale gelmiştir ki Müslümanlar ne söylemişlerse, o bunu onaylayan bir bildiri yayınlıyordu. Tam anlamıyla açıktı. Hatta devrimden sonraki iki kanun, yani Cezayir ülkesinde -bir İslam ülkesi alınması nedeniyle- alkollü içkilerin yasaklanması Cezayir Milli Cephesi'nde onaylanınca Komünist Parti [sadece Beşir Ali vardı, doğru dürüst başka adamı yoktu.] bunun çok iyi bir kanun olduğunu onaylayan bir bildiri hazırladı. O, artık onların ardı sıra o denli geri gitti ki onlar ne derlerse oda diyordu.

Bunların [Uzgan ve Alg] her ikisi geldiler. Zindanda Hanri Alg' e yapılan işkencelerden İtalya' da bile bir filin yaptılar, öyle ki efsane oldu,

Ardından Bin Bella'yı davet ettiler. Gitti, gördü, d_edi; Biz kendimiz

bundan daha iyisini yapacağız, .bu doğru değil, bu güzel değil. Kabul etmeni.işti. Bu adam, komünist ve La Republique Algerienne [Cumhuriyetli-Cezayirli] gazetesinin başkanı idi. Bu gazete, Komünist Parti' nin organdı, o da başyazarı. Sonra dindarlara döndü ve hatta cephede dindarlar kanadına katıldı. Zindanda gördüğü işkencelere dair bir kitap yazdı. Şöyle yazılıyordu; Benim bulunduğum zindanda facia o denlidir ki birinin kendi çektiği işkencelerden söz etmesi utanç vericidir. [o kadar işkence görünüş biri]. Bu yüzden, kendi yazğımdan söz etmek istiyordum, ama söz etmeyeceğimi.. Sadece bir tek cümle söyleyeceğim. O da şu ki ben onca yıl bu gazetenin başyazarıydım.. Onca yıldır Komünist Parti'nin sekreteriydim.. Onca yıldır Cezayir' de üniversite hocasıydım. Onca yıldır Afrika' da tanınmış bir yazar ve Marksist' tim. Fakat şimdi hiç bir şeye inanmıyorum. Çünkü bazen geceleri, gece yarları, kadınların ve erkeklerin yarı canlı cesetleri, susmalda direnip konuşmadıkları işkencelerin ardından avluya attıklarını görüyorum. Benim odamı da tüm bu olanları görebileceğim bir yere yapmışlardı. Ve ben çoğu zaman, pencere önüne, adama inen bunları görüyorum. Uzun ve sürekli geceler ve gündüzler boyunca işkence görmüşler, dudaklarını kıpırdatmamışlardır. Kulak verdiğim zaman, dudaklarından Arapça bir duanın döküldüğünü görüyorum. Fakat ben onun anlamını anlamıyorum. [Çünkü elbette ölüm için şehadet getiriyorlardı, ama o bunun ne olduğunu biliniyordu.] Sonra da şöyle diyor; Ama şimdi; dünyada ideolojilerden, felsefelerden, öğretilerden vs. inandığım tek şey, bunların dudaklarından dökülen ve anlamlarım bilmediğim bu anlaşılmaz

kelimelerdir; sadece buna inanıyorum.

Afrika devriminde Kur'an'ın taşıdığı rolü bilmek için Ferhat Abbas'ın yazdığı La Nuit Calaniale [Sömürü Gecesi]. adlı kitaba başvurunuz;

Afrika hareketinin ve uyanışının başlangıcı Kur'an'ın başlangıcıdır.

Şu anlamda ki yerli eşekleştirikiler ve ardından da yabancı sömürücüler,

Kur'an'ın kıyınetten düşmesi ve onun yerini başka şeylerin, hatta

ım ŞERiATI 555

iyi şeylerin [kötü şeylerin demiyorum] alınası için çok çabaladılar; Sen

sadece bu kitabı okuma da gönlün başka ne isterse oku. Gönlün hangi

iyi işi yapmak isterse yap. Fark etmez. Bir hakkı ortadan kaldırmak için

hep batılı kullanırsınız, hatta çoğu zaman hakkı da kullanırsınız [işte burada

hep aldanıyoruz]. Böylece, bunu ortaya koyup eleştirmek istediğiniz

zaman, Ben, sen neye saldırdın diye yaygara kopar. Ben,

" Falancanın dua kitabı ve falan Mefatih dediğin zanlı, İslam' daki

duaya neden saldırdın diye yaygara kopar. Oysa ben duaya saldırmadım.

Hatta bu dua kitabının kendisine de saldırmadım. Benim onunla

ne işim var Ben, bu neden başka birşeyin yerine geçti, diye saldırdım.

Siz, benim hacca karşı taşıdığınız duyguların nasıl olduğunu, benim

için hacın ne denli görkemli ve yüce olduğunu bilirsiniz. Fakat ben,

'Veraset-i Adem'de Hüseyini kıyamın yerine geçen haccı alaya aldım;

çünkü gülünçtür. Ne için dönüyorsun Dönüp de ne yapıyorsun Hacın

ve hakkın temeli olan bir kinle gitmekte, bu daireden çıkılmakta ve

daireyi kırmaktayken onu izlemelisin. Hac odur; o hacdır. Bunlarsa bilinçsizliktir.

Sadece bilinçsizlik değil, bir adım daha sürdürürsen hıyanettir.

Şianın mantığı böyledir. Bu formalite değildi, anlam taşıyordu.

İmamet de bu anlamdadır; bütün lükümlerin gerçek ameli yönü anlamında.

Bu olınazsa, gerisi formalitedir. Mukaddes de olsa bilinçsizliktir.

Bunlar, bu kitabı kaldırıp yerine mümkün olan her şeyi koyınak içindir.

Senin tipinle ilgilidir, bayım! Sen sadece bu kitabı oku. Birinin mukaddes

bir kişi olduğunu görünce ona dua kitabı verir. Genç birini görünce

ona da başka bir şey verir ve başını başka bir yere bağlar. Herşey vardır.

Orada [Afrika'da] da Kur' an revaçtan düşmüş, ortadan kalkmıştır

[evrensel bir programın SÖZ konusudur]. Hatta büyük bir alim olduğu

halde herifin Kur' an' a bakmaya ihtiyacı yoktu. Fıkıh kitaplarında yer

alan bir kaç fikhi vs. ayete ihtiyacı vardı. Başkaca hiç ihtiyacı yoktu. Kişi,

Kur~an'ı okumadan ya da bilmeden veya Peygamber'in hayatını

bilmeden veya İslam tarihini bilmeden müçtehit olabilirdi. Hiç ihtiyaç

yoktur. Bu yüzden Kur' an' a dönüş, Kur' an' ları yeniden mescide getirip

açmamız anlamındadır. Şimdi bu bir bi d' attır, şu an için böyle

değildir. Şu mescitlere bakın. Varsayalım, oralarda bir kitap var, ama

içinde ne var Çok utanç vericidir ki İslam ülkelerinde Şii İr anının

sembolü, yanında dua kitabı bulundurmasıdır. Şia olmamanın sembolü

de böyle midir Görüyoruz ki böyledir. Neden ona itiraz etmiyorsunuz

Siz itiraz edin de benim gibi küstah ve terbiyesiz bir adam itiraz

etmesin, ağzım kapansın, söylemeye hiç yüzün olmasın, bu sözleri

söylediysem, insanlar ağzıma yapıştırsınlar [yeter ki siz söyleyin]. Bunlar

tümüyle rezilliktir, utanç vericidir, bütün bu kanların, alimlerin, Şia

önderlerinin, bilinç sahiplerinin, Şia mücahitlerinin İslam tarihi boyunca

ca yaptıkları savaşımı yele vermek demektir. Fakat sen anlamayınca, olayın farkında olmayınca ve dünyada neler olup bittiğini bilmeyince, ne yapmalı Görüyoruz, ne kadar sövüyorlar, ne kadar gürültü patırtı var, ne kadar töhmet var; nice etkisi oluyor bunun. Bu yüzden insanın burasına geliyor.

Diyorum, Bu kitap imamı küçük düşürüyor; bu kitapta Ben-i Ümeyye'nin teftiş memurunun söyleyemeyeceği sözleri söylüyorlar imam hakkında. Diyorum, Bunu yazmış mı, yazmamış mı Diyor, Evet. Diyorum, Pekala, saçmalamış dememiz gerekmez mi Diyor, Uygun olmaz; bu kitabın yazarı, oldukça ... bir adamdır. Bu nasıl bir adamdır ki imama sövdüğü halde yiridinci yüzyılda bile kendisini ve kitabını eleştirmeye cüret edemiyoruz; o bu hale nasıl getirilmiştir. Hem de bilimsel, teorik vs. bir tartışma da değil. Hatta ilahi velayetinin bulunduğu inandığın imama hakaret etmiştir. İmam, ben Yezid'in hizmetkarıyım. demiştir. Aynı yerde onun Yezid'e şöyle dediğini yazmıştır; Ben senin hizmetkarınım, kölenim; beni satmak istersen sat, alıkoymak istersen alıkoy. Senin imamın bunu mu söylüyor Sonunda onlar da beşer. İmam da olmasalar, en azından bir Arap'tır, bir Haşimidir; bunlar cahiliye döneminde yiğitlik ve insanı şerefle meşurdular. Şimdi inam olunca -sen ki onun alem üzerinde ve alemin yaratılışı üzerinde onun tekvini velayeti olduğuna inanırsın- Yezid' e şöyle diyor; Ben senin kölenim Bu 'aşura varisi' aşurayı yaşadıkdan sonra böyle konuşur mu Diyorum, Peki bayını., deyin ki Enevi ve Abbasi propaganda

merkezleri bu yalanı uydurdular; aydınlar, özgür kişiler arasında,
alemin doğusunda ve batısında bu imanlılar nedeniyle baskı, zulüm
ve cinayete karşı savaşıyorlar arasında İmam'ı tahrip etmek için böyle
yapıyorlardı. Şu propagandayı yapıyorlardı; Sizin imanınız Medine'de
bize şöyle yaltaklandı, siz Horasan ve Belh' te ne için savaştınız
Bunun içindi. Şimdiyse Şia kitabı içine soktular bunu. Sonra da
onu, kitabın yazarı muhterem olduğu için bizim imanını savunamayacağımız
biçimde düzenlediler. Peki bu nasıl memleket, nasıl toplum,
nasıl mezhep ve sen neye dayanarak böyle sözler ediyorsun Kendine
dayanıyorsun elbette. Ben, Halkın hakkı ayaklar altına alınmıştır~
demiyorum [Halk bir hiç. İşin içinde halk yok ki] ya da Adalet
ortadan kalktı, özgürlük ortadan kalktı. veya Bunlar, bilimsel açılardan
sorunlar taşımaktadır. demiyorum. Hayır. Bunlar hiç. Ben senden
böyle şeyler beklemiyorum. Senin kendi imamına saldırıp hakaret
etmiş. diyorum. Bugün dünyanın her yerinde, kendisine yüzde bir
değer bile vermediğin bir kimsenin, inancı yolunda ölümü nasıl özgür-
Bu kelime banttan anlaşılıyor. [Farsça yayıncı]

All ŞERİATI 557

ce, nasıl yüce bir biçimde, ne denli sabır ve görkemle karşıladığını görüyorsun.
O zaman bu, senin imamını ve insanlara onu imam olarak
tebliğ etmek istiyorsun. Ben neyse de, sen nasıl okuyarsun bunu ve
irkilmiyorsun Nasıl, üç yüz yıl bu kitabı, bu rivayeti okudun da irildinedin
Bu çok tuhaf. Bu ne biçim maslahat Şimdi olayın eğriliğine
bakınız; Ben, bunca faciyanın farkında değilim; bir zamanlar doğruyu

yanlıştan ayıramamak yüzünden ortaya çıkan hurafeler olduğunu sanıyordum.

Fakat bunlar artık o sözler değildir. Bu kitapların tümünde,

Allah karşısında, imamları Allah'ın ta kulağının dibine dek yanaştırmışlardır.

Tıpkı tanrılar gibi. Bir Zeus ortada yer almaktadır; geri kalanları

·sa Promete' dir, Temistir, Ag1nadır vb. imamları adıyla. Bunları

oraya dek götürmüştür.

Öte yandan, yeryüzünde hepsini halifenin beslernesini haline getirmiştir.

Peki neden Nedenini ben biliyorum, siz de biliyorsunuz. Çünkü

insanlık örneği olan bu imamları halife karşısında o denli alçaltmalısın

ki ardından kendinin Safevi şahı karşısındaki kulluğunu ve Şah

Abbas karşısındaki dalkavulduklarını açıklayabilesin. Diyebilinlisin

ki; Benim imamının, Sünni halifeye bu derili yağcılık yapıp dua ediyor,

para alıyordu ve senin kulun um diyordu. İm.am lv1usa, Harun Reşid' e

şöyle der; Karım ve çocuğum senin cönerklik eline gözlerini dikmiştir.

Bu senin imamındır. Pekala, artık sen orada bekçilik de etsen açıklanabilir.

Bunun için imamını küçültüyorsun. Oysa bu, halifenin yakasına

yapışıp Gerçek Fedek'i istiyorum. diyen imamdır. Halife,

Fedeki size 'v~nelerini emrediyorum. deyince, der ki, Nasıl Fedek

Hangi Fedek Ben gerçek Fedek'i istiyorum. Der, Peki, gerçek

Fedek'i, Hayher'in yansıma sana veriyorum. Der ki, "Hayır, gerçek

Fedek'in bir ucu Afrika'dır, bir ucu Maveraünnehr'dir. Bu bizim gerçek

Fedekimizdir. Bunu istiyorum. Bu inan böyle konuşur. Bu, Ali Şiası

imamıdır. Bu hitapta anlattığın kişi imam değildir.

Sıradan bir uşak, şu eşek kiralayıcılarından biri, şöyle der [çok ilginç];

Hükümet görevlilerinden biri olan falanca gelip eşeğe bindi ya da eşeğin1-i kiraladı. Sonra da dedi ki, 'Veresiye olsun; yarın parasını veririin.' [İtihallı bir adanldı] Biz de onu götürmek zorunda kaldık.

İn1am onu eleştirir. O, kendisini, I-Ialifenin inenurunu niçin bindirdin diye eleştirdiğini sanır. Ardından imanın der ki, Hayır, bindirdiğin için değil. Elbette bindirmelisin. Sen bindirmezsens, başkası bindirir.

Adanın sorar; Öyleyse n1esele nedir, hata nerede Der ki Hata, ondan veresiye kabul etmendir. Adanın derki [1], O itibarlı biridir, borcunu verir. Der ki Hayır, biliyorun. Sen ondan çek, senet alınadın -birşey değildi ki, üç dört riyal birşeydi- ve bu yüzden de onun sana

558 İSLAM BİLİM

paranı vermesi için yarına dek ölmemesini arzuluyorsun. Sen bu derece zulme yardımcı oldun ve kalbinde zulmü onayladın.

Peki bu ne cinayettir, bu ne pisliktir [dinin sözünü etmiyorum asla]

ki böyle değerleri, böyle şahsiyetleri bu derece aşağılara indirilmektedir;

öyle ki en pis insan varlığı bile ondan tiksindir. Buna nasıl katlanılır Bilmiyorsunuz,

hangi maslahat Şiada imamdan daha üstündür; halk içinde

imamın şahsiyetinden, izzetinden, özgür tabiatından, takvasından ve

ismetinden daha yüce bir maslahat var mıdır Sen, inan1ın n1asumluğunu

bu denli vurgulayacaksın, ardından da ismeti bu hale getireceksin.

Sana göre isinet nedir İşte burada insan, olayın bizim sandığımızdan ve

hissettiğimizden çok daha ciddi, çok daha güçlü ve çok daha hassas olduğunu

anlıyor. Burada Hasan, Hüseyin, Taki, Naki meselesi söz konusu

değildir. Mesele şu ki bu gününüz nesli, bu günümüz dindarı, bu

günümüz talebesi, gününlüzün bu bilinçli ve dini tanıyan genci, artık bunları okuyamaz, bunlara tahammül edemez ve sesini çıkaramaz. Bunları okuyamaz ve okuduktan sonra halka bu saçmalıkları tebliğ edemez. Enevilerin ürettiği bu zehirleri din ve Şiilik adına halka yutturamaz. Olmaz. Kimseden böyle birşey beklenemez. Artık yarın hiçbir vaiz, hiçbir konuşmacı, hiçbir talebe, hatta hiçbir meddalı böyle şeyleri, muteber kitaplardan da olsa, bollakaplı isimlerden biri de olsa söylemeyecektir. Böyle bir mezhebin sürmesi imkansızdır. Bunlara dayanarak istiyorsanız, inananları geriletmek için, bilinçli kimseleri dinden bıktırmak için bunu yapıyorsunuz demektir. Din adamları daha bilinçlidirler, bu rolü okumuşlardır; sıradan halkın böyle birdineve Şiiliğe boyun eğmesi ve seçkinlerin, bu kurtuluş bağışlayıcı ruha, bu şehadet, bilinç ve kültür öğretilerine ulaşmaktan bütünüyle uzaklaşmalarına ve Batı'nın uşağı olmalarına yol açacak şekilde dinden ürkmeleri yolunda hangi elilerin işin içinde olduğunu belirler. Bugün bu, herkes için açıktır. Talebeden tutun da din! öğrenciye, esnafa, mukaddes dini kişilere varıncaya dek herkes bugün bilmektedir, bilinçlidir, artık bu zehirleri, bu ağaları, bu çürükleri, insanın, İslam'ın ve Şianın en kutsal kutsalları adına geniş getiren olmayacaktır; herkes işin farkındadır.

Özür dilerim, biraz konunun dışına çıktım [bilmiyorum neden]. Hiç dayanamadım. Bu günlerde çok kötü bir ruh halim var. Şu 'Teşeyyu-i Alevi ve Teşeyyu-i Safevi' [Ali Şiası, Safevi Şiası] kitabını gözden geçirmek amacıyla okuyordum. Epey ilerledim. İki bölümünü yazdım; 'İmam Gökte', 'İmam Yerde'. Bu kitaplar, Safevi Şiiliğinde neler yaptılar. İmamı ·

gökte istedikleri yere götürdüler. Mesele değil, göğün neresinde istiyorsa

orada olsun. Fakat sonunda yer meseledir. Yerde durum nasıl İmam Hü-

Bak. Ali Şiası Safevi Şiası, çev. Feyzullah Artinli, Yöneliş Yay. Ali Şeriatı, istanbul 1990; 2. Baskı, Ekin

Yayınları, istanbul, 2006. [Çeviren]

All ŞERiATi 559

seyin' den sonraki bütün inamlar besleme olmuşlardır. Çünkü İmam Hüseyin'

den öneeye dek birşey yapmak mümkün değil. Bir başka türlü yapmalı

Nasıl Önce aşuranın kendisini bir başka şekilde tatutmalı; O gelip

öldürüldüğü bütün hayatını ve ailesini bu yola verdiği için artık, sezdirineden,

takiyye nedeniyle para aldı ya da takiyye yoluyla halifeden ücret

aldı demek olmaz. Bu tür şeylerden söz edilemez. Ücretin takiyyesi olmaz

ki. Bu şekil de artık onu açıklamak da olmaz. O azarnet ve görkemiyle can

vermiş; ona birşey yapmak olmaz. Peki, başka bir iş yaparız. Ne Olayın

aslını çarpıtırız; Deriz ki, İmam Hüseyin'in şehadet olayı Allah'la kendisi

arasında özel bir olaydı. Birlikte şart koşmuşlardı, susuz olarak Allah

için şehid olınlıydı, elbette şehid old u. Su da vardı, ama içmedi.

Çünkü böyle ka;-arlaşmışlardı. Bu, kararlaştırılmış inaddelerden biriydi.

Bu, Şimî·'i aklamak, halkı uyuşturmak için en iyi tevildir; böylece

kan tüketimini ortadan kaldırmış oluyorlar; Ümmi.ete şefaaf içindir.

Yani kıyanı.ette, kendisini ünmete şefaaf için feda eden Hz. Mesih gibi.

Bu kanın yeryüzü için hiçbir yararı yoktur. Oysa hepsinde de yeryüzü

meselesi söz konusudur. Geri kalanını, ölünden sonra, gökte, gönlün ne

isterse söylemekte serbestsin. İşte şu dünyanın dört miskal murdar toprağıyla

dört günlük önür; ama bu dünya üzerinde bu üçkağıtlar var.

Hein de Kabil' de bile bunlar yoktu. [Yerden tavana kadarı bana ait;

çatıdan ~üreyya yıldızına kadarıysa kimin gönlü isterse ona ait.]

Bu yüzden' Ali Şiası Safevi Şiası'nda bu iki bölümü ['İmam Gökte' ve

'İmam Yerde'] okurken sükunetimi yitirdin, normal yaşantımı yitirdim.

Ders veremiyorum. Başka hiçbir iş de yapamıyorum. Yazamıyorum da.

Şunu itiraf etmeliyim ki yitirecek hiçbir şeyi olmayan ben, Neden maslahata

riayet etmiyorsun Neden dikkat etmiyorsun Bazı şeyler doğru

meselelerdir, ama söylememeli. Henüz vakti gelmedi. Henüz erken²³⁹

diye nasihat edilen ben, alabilecekleri hiçbir şeyim olmayan ben, ne iş,

ne hayat, ne rahat verecek hiçbir şeyim olmayan benz⁴⁰ bununla birlikte

bu iki bölümde öyle konulara ulaştım, öyle hususlar, facialar, utanmazlıklar

ve hıyanetler gördüm ki söyleyemem; söylemeye korkarım. Özür

diliyorum.

²³⁹ Hep duyarım, Henüz erken. Meşhed'de bir dükkan var. Dükkada bir levha asılı. Üzerinde şöyle

yazar Bugün peşin, yarın veresiye. Ne zaman gitsen aynı şey yazıyor. Üç bin yıl da geçse henüz

erken. Pekala. Vaktini belirle de biz de o zamana dek sabredelim. Belirlemiyorsun ki. Her gün aydınların

çoğunun, arkadaşların çoğunun, en samimi fikirdaşların ve nasihatçilerin nasihat etmelerine ve benim de

gücüm yettiği yere dek hep nasihatlerini kabul etmeme rağmen söylemek gerektiği halde söylemeyip

hepsini maslahata kurban ettiğim sözler yüzünden kendime sitem ediyorum, gerçekten görevim bu

muydu diye.

²⁴⁰ Elhamdülillah rahat oldum. Bunun kaygısını çekiyor idiysem de, Allah çok güzel, doğru ve şerefiice

vesilelerle bunu tasfiye etti; rahatın kökü kazındı ve şimdi hiçbir şeyim yok. Şimdi, elden çıkarmak için en

iyi hayatım hazır.

YİRMİ BEŞİNCİ DERS

SERMAYEDARUGIN AKLININ BAŞINA GELMESİ

Şimdi, daha önce birkaç kez değindiğim fakat ele alrriadığının temel bir konuyu ele alıyorum.²⁴¹ Bu konu, sermayedarlığın aklının başına gelmesi diye andığının konudur.²⁴²

Bir bilim adamı, bir tarihçi ya da bir tarih felsefecisi, tarihin değişim yasalarını, toplumsal ve sınıfsal devriinin oluşumundaki etkenleri ve tarihin diyalektik esaslarını keşfettiği ve bir sınıfın hangi etkenlerin etkisiyle ve hangi şartlar altında oluştuğunu, geliştiğini, patlayacak hale geldiğini, diyalektiğin cebri fesadının etkisiyle kendi karşıtı olan sınıfı bir yana ittiğini, içerden bir devrün biçiminde egemen sistemi parçaladığını ve ardından kendisinin işbaşına gelerek egemen sınıf olduğunu gösterdiği zaman, kendisi de bu bilimsel cebrin kurbanı ve tarihin saldırısının hedefi olan egemen sınıf da elbette tehlikenin farkına varır. Yani proleter sınıfı, tarih felsefesini ve diyalektiğin tarihteki oyununu öğrendikten sonra, devrimin kendi lehine toplunda gerçekleştiren ne tür etkenlerin işin içinde olduğunun ve tarihin kendi biliinsel gidişi içerisinde nasıl onun lehine devrönlük bir durum kazandığını ve sermayedarlığı içten infilak ettirdiğinin nasıl farkına varıyorsa sermayedar sınıfı da tıpkı bu durum içerisinde ve aynı biliinsel yasalara göre ne gibi tarihsel, toplumsal ve sınıfsal etkenlerin onun kendi varlığını tehlikeye attığını,

nasıl bir gidişin, tavrın ve ne gibi sınıfsal ilişkilerin egemen sınıfı ve egeyen sermayedarlık sisteminin kesin bir infilakla tehdit ettiğinin farkına varır.

Marksizm' in de kabul ettiği bu esasa göre, insanın öz bilinci, top-

241 Sadece teorik mesele ve bilimsel ve ideolojik bir kuram olmayıp tam olarak özsel, fiili ve özellikle de

üçüncü dünyanın -ki biz bu dünyanın içindeyiz- alinyazısıyla ilgili bir mesele olması bakımından dakik

olarak irdelenip bağımsız olarak ele alınmalıdır.

242 Schwartz'ın kullandığı kavram, 'Le capitalisme se rationalise'dir; yani sermayedarlık akıllanır, akleder duruma gelir, akli başına gelir. Neden Çünkü yazarlardan birinin deyişiyle Marksizm, proletarya

sınıfının sınıfsal uyanışına ve bilinçlenişine yardım ettiği ölçüde, dolayısıyla olarak sermayedar sınıfının uyanışına ve bilinçlenişine de yardım etmiştir.

564 İSLAM BİLİMİ

ulusal bilinç, işçi sınıfının sınıfsal bilinci ve işçi sınıfının öncü gücünün, karşı sınıfa karşı verilen savaşta işçi sınıfının önderlik merkezini olan parti adıyla harekete geçmesi, bir etken ve bir neden olarak tarihin diyalektik ve cebd devrimini bu sınıf lehine hızlandırıp yönlendirebilir. Yine aynı esasa göre egeyen ve sömürücü sınıf [yani bu son sistemdeki sermayedarlık] da bilinçlenme etkenini, bilimsel bilinç etkenini ve tarihin hareketinin ve devrinin yasalarını tanıma etkenini, kendi sınıfını koruma yolunda, tarihin devrimini hedefinden sapması yolunda ve sınıfsal devrimini gerekliliklerini yok etme yolunda kullanabilir.

Dolayısıyla, bir kimsenin birini, Olayların gidişi şöyle şöyle senin lehine.

diye haberler ettiği zaman, düşman da olayların gidişini kendi

lehinne nasıl yönlendireceğinin bilincine varır. Dolayısıyla sermayedarlık, devrinin oluşturduğu etkenlerden birinin rekabet olduğunu ve bu rekabetin sermayedarlığı kaçınılmaz olarak, enflasyonun olduğu bir cebir içine soktuğunu, bunalım ve işsizliği meydana getirdiğini ve bütün bunların işçi sınıfının devrinin yardımına ettiğini bildiği zaman, bu etkenleri ortadan kaldırabilir. Başka bir deyişle, bu etkenlerin -Marx'ın dediği gibi- işçi sınıfı devrinine neden olduğunu o da bilir. Dolayısıyla bu etkenlerin meydana gelmesini önleyebilir ya da o etkenleri değiştirebilir. Yani sermayedarlıkta rekabeti ortadan kaldırabilir. Kartel oluşturur, tröst oluşturur, ortak pazar oluşturur. Sonuçta bugün, büyük sermayedarların ya da fabrikaların üretmek zorunda oldukları için, ürettikleri milyarlarca dolarlık mali çaresiz yaktıkları ya da denize döktükleri 1920 ya da 1925 yılının hikayesi asla meydana gelmez. Bir sermayedar üretmediği zaman, onun rakibi olan benzeri bir sermayedar pazarı kapar. Sonuçta da o personel giderini karşılayamaz. Dolayısıyla üretmek zorundadır ve üretimi tüketimin ölçüsüne azaltır. Pazar olmadığı için fazladan ürettiklerini yakar, denize atar. Ya da üretimi tüketimin ulaşmadığı bir seviyede tutmak zorunda olduğunu görür. Kaçınılmaz olarak o seviyede üretir. Fakat ürettiği malların bir miktarını ısrarla eder. Çünkü fazla üretimi arzı artıracak ve fiyatları o kadar düşürecektir ki satış fiyatı, üretim harcamasından daha az bile olacaktır ve genel anlamda sermayedarlık zarar edecektir. Bu yüzden arzı azaltmak ve fiyatları yukarıda tutmak için malını imha eder. Bunlar, sermayedarlık sistemini bunalıma düşüren ve zevale daha da yaklaştıran etkenlerdir.

Ya da bu etkenler, işsizliğe [inüzmin ya da aşırı işsizliğe] neçen

olmaktadır. Buysa proleter sınıfının devrimini hızlandırmaktadır.

Proleter sınıfı devrünü şiddetlendiren etkenlerden biri, diyalektik

bir esastır; Niceliğin niteliğe dönüşümü. Niceliğin niteliğe dönüşümü,

bizim hissettiğini.iz toplumsal ve toplumbilimsel bir yasadır. Örnek olarak,

siz bir şiiri tek başınıza okuduğunuz zaman duyulanmaz ve heyecan

ŞERİATI 565

cana kapılmazsınız. Fakat hep birlikte oturmuş olsanız ve biri o şiiri

okusa, sizde apayrı bir duygu ve çok olağan dışı bir heyecan oluşur.

Burada eklenen nedir Eklenen niceliktir. Yani oturup aynı şiiri aynı

niteliğiyle oturup okuyan iki üç kişi yerine bir topluluk oturup okunan

bu şiiri dinlenmektedir. Örnek olarak, beş ya da altı kişinin okuduğu

bir şiir, beş bin, iki bin ya da on bin kişi aracılığıyla okunduğu zamanki

duygu ve ruh halini oluşturmaz. Yani eklenen nicelik niteliğe

dönüşür. Yani duygusal, düşünsel bir durum, bir coşku, heyecan ve

kararlılık hali meydana getirir. İşte burada nicelik niteliğe dönüşür.

Marx, toplumbilimde bunu ele alır.

Sınıfsal sisteminde de böyle olmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda

Marksizm'in, Köylü sınıfı devrimci ve bilinçli bir sınıf olarak, sınıfsal

özbilinç köylü sınıfında ortaya çıkmaz ya da geç ortaya çıkar, onu

uyandırması gereken, ona önderlik etmesi gereken, ona sınıfsal

özbilinç kazandırması gereken sınıf işçi sınıfıdır. Bununun nedenlerinden

biri, nicelik meselesi ve köylünün çalışma mahallinde yoğun bir

kitle oluşturmaktan yoksun oluşu meselesidir. Büyük bir ovada köylüler,

yüz metre, iki yüz metre, bir ya da iki kilometre aralıklarla, dağınık olarak çalışmaktadırlar. Oysa sanayi sisteminde işçiler yoğunlardır; omuz omuza ve el ele çalışmaktadırlar. Beş bin metrekarelik, altı bin metrekarelik bir alanda .kinisi zıvan bin ila iki bin işçi çalışmaktadır. Onların evleri de genellikle birbirine yakındır. Sanayi çevresine yakın olarak, birlikte yaşadıkları bir işçi çevresi vardır. Dolayısıyla sennayedarlık sanayi sisteminde işçi -genel anlamda işçi; yani çalışan kimse, sömürülmüş sınıf- yoğundur. Oysa feodalite sisteminde köylülerden oluşan işçi [ırgat] sınıfı dağınıktır. Sanayi ve sanayileşmiş sennayedarlık sistemin ilerledikçe tarım ve feodalite sisteminin hep geriletir ve işgüçlerinin nicelik bakımından daha yoğunlaşmasına ve bu yoğunluğun sürekli artmasına neden olur. Önceleri on kişilik, yirmi kişilik, otuz kişilik gruplar birlikte çalışırdı. Sonraları sennayedarlık arttıkça sennayedarlık meydana gelir ve yüz tüccar yerine beş sennayedar ortaya çıkar. İşgücünün, sennayedarın ve üretiminin bu öbekleşmesi işçi güçlerinin öbekleşmesini meydana getirir. Dolayısıyla yoğunluk bakımından işçinin niceliği yükselir. İşçi sınıfının artmaya yüz tutması, daha kalabalık ve daha yoğun olmaya doğru gitmesi, işçi sınıfının nitel değişimini,

243 Sizin duygu ve beyin niteliğiniz değişmemiş, şiirin içeriği aynıdır.

244 Bu, fizikte de vardır. Örneğin suda ısının niceliğini artırırız. Beş derece olanı bir suyun, bir, iki, üç,

dört, yetmiş, seksen, doksan, doksan sekiz, doksan dokuz derece ısıdaki bir sudan farkı yoktur. Niceliği

yüz dereceye kadar çıkaralım. Isının niceliği, suyu başka bir niteliğe dönüştürür. Yani suyu buhar haline

getirir. Bu niteliğin dönüşümüdür. Etkeni ise niceliğin özel bir noktaya varmasıdır.

245 Bunun bilimsel terimi 'densite'dir.

566. iSLAM BiLiM

devrimi, uyanışı ya da öz bilinci adını taşıyan nitel bir değişime dönüşen nicel bir artıştır. Tıpkı suyun ısı derecesinin artması örneğinde olduğu gibi. Genellikle gece gündüz kalınan çevrelerde [eğer görmüşseniz] ders çalışılan, sonra da dağılınan ve herkesin evine ve mahallesine gittiği çevrelere oranla grup bilinci ve duyarlılığı daha fazladır. Bunun nedeni, bireylerin iş ve yaşantı çevresinde yoğun durumda ve birbirlerine yakın bulunmalarıdır. Fakat dağınık oldukları zaman böyle olmaz.

İşçilerin birbirleriyle sürekli temas halinde olmalarıyla onların densiteleri yükselir; yoğunlukları ve kalabalıkları daha da artar; anlaşınaya ve zihinsel alışverişe, fikri çatışmalara, meselelerin ele alınmasına, bir ya da beş veya on kişi tarafından dile getirilen bir düşünce ya da sözün bin, iki bin ya da beş bin kişiye yansımaları nereden olur. Bunlar, bilinçliliği, uyanışı, sınıf duygusunu, sınıf ihtiyacını, aynı şekilde kendine güvenip inanmayı, kendi gücüne inanmayı, kurumlaşmayı, sınıfsal uyanışı, aynı şekilde muhalif sınıfı yenilgiye uğratma düşüncesini, çözümlene ve irdelenemeyi, çevreyi, sorunları, şartları ve kendi hayatlarını tanıyıp değerlendirme gücünü onlara daha çok kazandıran etkenlerdir.

Dolayısıyla sermayedar da bunları bilir. Çünkü sermayedar da artık o eski bonkör değildir. Şimdi bonkör gitmiş, para uzmanı gelmiş ve büyük toplumbilimcileri, filozofları, bilginleri, hatta büyük Marx uzmanlarını ve büyük sosyalistleri kendi işinde istihdam edebilir.

Dolayısıyla hepsi tehlike etkenlerini ona bildirirler. O ise bu etkenler karşısında kendini hazırlayarak tarihin akışını, doğal olarak iledeyip patlaması gereken cebri gidişin tersine yönlendirir. Gördüğümüz gibi Batı sermayedarlığı bu başarıyı elde etmiştir. Söylediğim gibi, on dokuzuncu yüzyılda işçi sınıfı devrimi ihtimali oldukça fazlaydı. Öyle ki günderne geliniş ve başlamıştı. Fakat yirminci yüzyılda bakıyoruz ki hiçbir haber yok. Hatta genelde proleter sınıfının Fransa' da bazı mahallelerde sağcılara oy verdiğini, Fransa ve İtalya seçim tablolarında sola ve sağa olan eğilimin tam anlamıyla belirginleştiğini görüyoruz. İşçi sınıfı için seçimlerde tam anlamıyla belirgin olan siyasi tablo adlı bir tablo bulunmaktadır; Fransa'nın yaşayış durumu biraz biraz düzeldikçe siyasi tablo, sağa doğru eğilim olduğunu gösterir; yani Marx'ın andığı Avrupa' daki mahkum, mahrumu. ve proleter sınıf sağa doğru yönelmektedir. Yaşayış durumu aşağı düzeyde olduğu ve savaşın etkisiyle ya da başka birşeyin etkisiyle çöküşe yüz tuttuğu zamanlardaysa tablo sola doğru yönelir. Fakat şimdi on dokuzuncu yüzyılla karşılaştırıldığında, tablo şiddetle sağa doğru yönelmiştir. Oysa tarihin cebri işçi sınıfını sola doğru o denli yöneltmeliydi de işçi sınıfı devrime kavuşmalıydı. Fakat tarihin akışından uzaklaşmaktadır. Bu, sermayedarın bu

Ali ŞERiATi 567

etkenleri bilnesi ve 1 densite'yi, yani işçi sınıfının yoğunlaşmasını engellemeye çalışılması yüzündendir. Eski işçi çevrelerinde, bütün fabrikaları bir köşeye toplamak [İngiltere' deki Longshire gibi yaygındı. Böylece fabrikaları bir noktada topluyorlar ve sanayi çevreleri ya da sanayi şehri

veya bir sanayi bölgesi oluşturuyorlardı. Genellikle de işçi sınıflarını ve işçi çevrelerini fabrika çevrelerinde oluşturuyorlardı; böylece işçiler oralarda yaşıyorlardı. Bu yüzden işçinin ortak yurtları, ortak havuzu, ortak yaşantısı, ortak mahallesi, ortak iş yeri, ortak sineması, ortak plajı vs. vardı.

Fakat şimdi artık böyle yapmıyorlar; tam tersine çalışmaya mahallenin evden daha uzak olmasına, işçi için tek bir toplu konut yerine, dağınık şekilde ve birbirinden uzak bir sürü toplu konut oluşturulmaya çalışıyorlar.

Sanayi şehirlerinin birçoğunda yeni yeni, işçi mahallesi adıyla şehre iki kilometre uzaklıkta bir mahalle yapıldığını görüyoruz. O mahallenin ortasında ova, çöl ya da boş alanlar, parklar ve atıl topraklar yer alıyor. Ardından, üç kilometre uzakta başka bir mahalleyi görüyoruz, sonra bir başka mahalle, sonra bir tane daha. Yani oldukça geniş bir alanda, birbiriyle teması bulunmayan üç, dört, beş, altı toplu konut oluşturuyorlar.

Bu yüzden, onlar kendi sınıflarına giderler, onların kendi yurtları var, bütün alışverişleri ve gezip dolaşmaları kendi sınıflarındadır. Bir başka yerdeyse aynı sınıftan olan başka toplu konutların birbirleriyle bağlantıları yoktur; olsa olsa bazen teyze oğlu, aınca veya teyze kızını gönmeye gider hepsi bu. Yoksa karşılıklı doğal iletişim oluşmaz. Böylelikle sınıflar, 1. sınıfı ortadan kaldırırlar.

İşçi sınıfında cebri devrimin hızlandırıcı en büyük etken sınıfsal bilinçti.

Yani belirttiğim gibi, işçi sınıfının yoksulluğu hareket etkeni değildir.

Ancak hareket etkeni olan yoksulluk duygusudur. Diyalektik

hareket etmektedir. Yoksa biz, bin ya da iki bin yıl, kavmiyet ve bozulmuş

uyuşturucu din gibi çeşitli vesilelerle tezi ve antitezi birlikte öyle

güzel ve hoş geçinen ve barış içinde yaşayıp giden fakat hiçbir şekilde

hareket etmeyen nice katı diyalektikler gördük. Sınıfsal bilinç, devrinin

hızlanmasına ve diyalektik harekete neden olur. Sınıfsal bilinç nasıl birleştirilebilir

ya da saptınabilir ya da geciktirilebilir Bir ldınse sınıfsal

bilincin etkenlerinin ne olduklarını bilirse, sınıfsal bilincin yolunu tı kayabilir.

Bütünüyle açıktır; Tıpkı, hastalık etkenlerini tanıyınca, onunla

nasıl savaşması gerektiğini bilen bir tabip gibi.

İstismar edilmiş sınıfı kendi mahrumiyetinin farkına vardırıran

özbilinç⁴⁶ etkenlerinin en büyüklerinden ve en güçlülerinden birisi ya-

246 Özbilinç meselesi, zihinsel bir meseledir; dış etkeni somut bir etken, istismar edilmek ve mahrum

bulunmak olsa da.

568 ISLAM BİLİM

şama biçimidir ve tek kelimeyle faydalanmak ya da olumsuz mahrumiyet.

Dolayısıyla ben mahrumiyet duyduğum ölçüde, sınıfsal bakımdan

özbilince yaklaşırım. Bu, doğal bir durumdur. Peki, şimdi benim mahrumiyet

duyınama hangi etken neden olmaktadır Toplumsal bakımdan

deneyebilirsiniz ve görebilirsiniz; aç olmak, aç olanın aç olduğunu anlamanı

için yeterli değildir. Gerçekten aç olup da açlık hissetmeyen, yaşayış

durumları iyi diye Allah' a, dünyaya ve reislerine de şükreden

kiniseler görülmüştür. Mi d esi açlık hisseder ama bilinci açlığının farkında

değildir ya da açlığının farkındadır da doğal alınayan mahrumiyetinin

farkında değildir ve onu doğal olarak hisseder.¹⁴⁷

Bir yığın etken vardır ki insan onlar yüzünden kendini aldatır ya da

insanı aldatırlar. Oldukça büyük mesele, m.ahrum olanı mahrum oluşunun farkına vardırıan etkenin ne olduğudur. Doğal hayatı tanımak ve doğal refah; yani kendisi gibi sıradan bir insan, müreffeh ve orta halli bir yaşayıŷta temel olarak nelere sahiptir Dolayısıyla dünyada kendisinin sahip olmadığı nelerin bulunduğunun farkına varmalıdır.

Te zat

Mahrum insanı mahrumiyetİN farkına vardırıan, gelirden mahrum olınak ve gelirin azlığı değildir, üretimin azlığı değildir, mülkiyetİN azlığı değildir, varlığın azlığı değildir. Öyleyse nedir Tüketimin azlığıdır.

Her alanda -ister gıda ve giyim gibi gerçek tüketimlerde, ister halı, otomobil vs. gibi lüks tüketimde olsun- tüketiminin az olduğunu anladığı zaman maluumiyetinin farkına varır. Her ne olursa olsun, mahrumiyet duygusunu ve İstisınar edilme bilincini, tüketimde yetersizlik duygusu oluşturur.

İstisınar edilme ya da mahrum olma duygusu, tüketimde yetersizlik yoluyla tanınır. Tüketimde yetersizlik nereden bilinir Sınıfsal çelişki; nede sınıfsal çelişki Varlıklı almada Üretimde Gelirde Hayır; tüketimde.

Yani Yani bir sınıf başka bir sınıfın bir m.ilyon katına da sahip olsa bu sınıf geri kalmışlığının ve mahrumluğunun pek de farkına varınaz.

Ancak o sınıftaki tüketiminİN nasıl, ne düzeyde ve kaç kalemde olduğunu ve kendi sınıfında ne düzeyde ve kaç kalemde olduğunu hissedip gördüğü zaman işin farkına varır.

247 Arkadaşlardan biri -şu anda buradalar- anlatıyordu Birisi, yoksulluk, huzursuzluk, borç, mahrumiyet

ve benzeri şeylerden söz ediyormuş ve kendini bütünüyle kaybedip diyormuş, bu nasıl durumdur;

durumumuz

günden güne daha kötü oluyor Ardından da kendini şu şekilde sakinleştiriyormuş Yine de şükretmeli. Arkadaş sormuş, ne için Cevap vermiş, ya bu yaz sıcağında, Tahran'ın şu bunaltıcı havasında

bir de hastalansaydık da doktor kesinlikle sedirin altında yatacaksınız deseydi ne yapardık Elhamdulillah

şimdi böyle bir hastalığım ız yok. Ya Rabbi şükür, artık vaziyetimiz iyidir.

All ŞERiATi 569

Dolayısıyla insan aslında karşılaştırmalı ve tezat yoluyla bir gerçekliği

tanır ve anlar. Çünkü kapalı bir çevrede dört kelinle bilen biri, kendisini

dünyadaki bütün alimlerden daha alim sanır ve hiçbir ilmi yetersizlik

hissetmez. Fakat daha üst bir düzeye varıp başkalarının nereye dek düşündüklerini

ve neler bildiklerini görünce, işte o zaman ne kadar bilmediğini

anlar.

Dolayısıyla "Ben bilmiyorum.n Çok bilen, başkalarını gördüğüm ve

tanıdığım zaman benim tarafından hissedilir. Mahrumun, istisnalar

edilmişin, yoksulum ve açımın duygusu, ancak başkalarının ve karşıtım

olan sınıfın neler yediğini, neler giydiğini, hayatında ne zevklerin bulunduğunu,

nasıl yaşadığını gördüğün zaman benim tarafından hissedilir.

Bu durumda, mahrumiyeti yaratan tüketimdir. Beni tüketim de yetersizliğin

farkına vardırıran, başkalarının ve karşı sınıfın yaptığı tüketimdir.

Bu yüzden geçmekte, bir klasik burjuvazi geleneği olan kendi

piyasa geleneğimizde [sonuçta onlar ahlak ve din şeklinde yorumladılar,

fakat bu bir tür sermayedarlık aklıdır ve dinle ilgili değildir; dinle, ahlak

ve maneviyat meselesiyle açıkladıkları bir sermayedarlık aklıdır] örneğin

bir şehrin yansını satın alıp yiyecek filan tacirin taşların arasında,
kıymetsiz giysileriyle, felaket tozunun her yandan yağdığı oldukça izbe
bir odada ya da bir bölmede dört tünlenden fazla etineyen bir nıasanın
ardında oturduğunu, öyle olunca da bir tas yoğurtla ekinek yediğini ve,
Hayatın bir kıymeti yok ağa!! dediğini görüyoruz. Neden Çünkü Hacı
Ağa, onun eli altında bulunmasına rağmen değersiz elbisesinin onunkinden
daha iyi olduğunu, hatta kılık kıyafet ve görünüş bakımından,
karısıyla çocuğunun harcanılan bakımlından görünürde ondan daha
iyi olduğunu görür. Bazen bunlar, gezineye giderler, dinlenceye, restorana
filan giderler. Oysa Hacı Ağanın bu taraflarda hiç bezi yoktur.
Mirza, Hacı Ağanın, kendisinden de ınahrım olduğunu görür. Dolayısıyla
kendisinde kompleks, İstisınar edilme ukdesi ve ınahrım bulunmal
ukdesi ortaya çıkmaz. Bakıyoruz da bizim eski serınyedarlığımız,
Avrupa' dan önce akıllanmış.
Klasik şehirlerde [Kaşan ve Y ezd gibi] ve eski nıahallelerde ev ler,
dışarıdan bakıldığında birbirlerinden pek ayırt edilmezler. Kapılar, beylerin
ve valilerin evleri hariç, yaklaşık olarak birbirlerine benzerler.
Yoksa klasik bir esnaf hacının evi, başkalarının evinden pek farklı değildir.
Genellikle duvarlar kerpiç ve birbirine benzer. Öyle ki Kaşan'ın
bütününe dışardan baktığımızda sanırsınız şehrin hepsi bir ailedir. Olsa
olsa bir ev daha küçük ya da daha büyüktür. Fakat sınıfsal düzeyler
arasında fazla tezat yoktur. Ancak evin içine girdiğinde neyin nasıl olduğu
anlaşılırdı. İç odaya, sandık odasına gittiğinde, halıları gördü

günde, sofrayı yayıldığında, bitişik evle arasında oldukça fark bulunduğu ve kesinlikle onunla kıyaslanan; 1-ayacağı anlaşılırdı. Oysa yeni şehirlerimizde ve yeni sınıfsal sisteminizde bu tezat olduğundan daha çok görünüm kazanmakta ve tain tersidir. O, bütün çabasını evinin dış görünüşü için harcar. Evin içiyse kireçle badana edilmiştir. Fakat evin dışında en güzel taşların ve kendine özgü işlemlerin olmasına çalışır. O, başkaları için yapar bu işi. Kendisiyse bunu hiç görmez ve bunun onun hayatına getirdiği bir rahat söz konusu değildir. Sınıfsal bakımından ötekenden ayrı ve üstün olduğunu göstermek ve böylece ruhsal bakımdan huzur bulmak ister. Yoksa somut yaşayış açısından evin dışının tuğla ya da taş olması bir sınıfsal ruh halidir. Genellikle eskiden evlerin kapıları birbirine benzemiş. Fakat şimdi herkes bilerek evinin kapısını 'öyle boyar ya da tasadar ki sokakta bu kapı tam anlamıyla başka kapılardan ayrılır. Hatta kapının üstünü, kapının tasarımını, çevresini ve süslemesirü, benzeri bulunmayacak şekilde yapar. Mahallede ve sokakta ni_ümtaz 91ına peşindedir. Her zaman otomobilinin rengini ya da ni_odelini tain olarak seçkin olarak bir şekilde seçer. Seçkin giyecekler peşindedir, seçkin olmak belirgin olmaktır; bunun başka bir tarz olduğu, bunun apayrı olduğu ve sınıf dışı olduğu gösterilmelidir.

Dolayısıyla hep görüntüye yönelir; hatta gerçek bakımından taşıdığı tezat ve ihtilaftan daha fazla olarak ihtilafı dışarda göstermek isteı Dolayısıyla hep bu görüntüler, gerçek ya da gerçek dışı varsıllığı başkalarıyla gösterip onları aşağılamaya neden olur. Bu Batı'nın sınıfsal ruh hali olup refonnistler bu imtiyazın peşindedirler. Bu, başlıbaşına sınıfsal

tahrik etkeni ve bu görünüşe sahip olınayan mahrum sınıfın uyanış etkeni dir.

Bu aristokrasİ geleneği Batı' da bizdekinden daha fazla olmuştur.

Çünkü bizim İslam toplunumuzda, hiçbir zaman İslami mülkiyet sistemi ve iktisat sisteını bulunmamış olmasına karşın, İslam ahlakı hala aristokrasİ görüngüleri karşısında direnmekte, savaşmakta ve genel olarak servet, refah ve zevke erme bakımından bu gösteriş,- başkalarını aşağılama ve cakas atma haletinin oldukça zayıf kalınasına neden olmaktadır.

Oysa şimdi Avrupa' da bu ruh hali, Büyük Fransa Devrimi'nden

-ki aristokrasiyi ortadan kaldırmıştır-iki yüzyıl soma bile şiddetlidir

ve hala yol yürüme ve giyinme tarzı bile aristokratiktir. Hatta

bunların sahip olduklan restoranlar kapalı restoranlardır. Yani siz, ne

kadar para verseniz de o restoraniara gitme hakkına sahip değilsinizdir.

Kulüpler kapalıdır [kulüpler ailelik ve aristokratiktir, kartları vardır,

özel üyeleri vardır, aristokratik ailelerin -memurlar değil- birbirleriyle

iletişimi vardır]. Eğlence yerleri tımarıyla kapalı yerlerdir. Evlilikler

kapalıdır. Hareket tarzı, ilişkiler, kalkıp oturmalar ve onların toplili

ŞERiATi 511

lunsal etiketleri, bir tür sert kayıtlar taşır ve bunların toplamı, bu kesimi

ve sınıfı bütün halk arasında seçkin kılmak ister ve aslında doğal

olan ve kanında, hayatında, tabiatında ve yaratılışında var olan üstünlüklere

sahipiniş gibi kendisini başkalanna dayatınak ister. Bu, bugün ·

bile vardır. Kiinsenin bunun alıcısı alındığı doğruysa da o gene de

satmaktadır.

Sınıfsal tezdadı sergileme ve kendini gösterme psikolojisi, rnahrum sınıfın ukde kazanacağı, kendisinin yoksulluğunun, sınıfsal ayrılığın ve uçurumun farkına varacağı tüketüne-Avrupa'da daha çok, burada da başladı- neden olmuştur. Geçmişte -yüz, iki yüz yıl önce- birkaç serıneyedar dışında varsıl ve sennayedar sınıfın ve genel olarak tüccarların, paralı kiınselerin ve mülk sahiplerinin orta ve alt sınıfa oranla ınesafeleri fazlaydı, fakat ınesafe göstergesi azdı. şıındi gerçek sınıfsal nı_esafe daha az, fakat göstergesi daha fazladır. Bu bay, ınaaşı iki yüz, üç yüz tümen artınca, heimen bu artışı her yere yansıtır. Herkesi otoınbille, elbiseyle, evin dış kapısıyla, görüntüsü ve şekliyle, perdeleri, halılan, ımobilyalan değiştirinekle ve herşeyiyle aşağılar; bütün aileye, arkadaşlarına, tanıdıklarına, sokak sakinlerine ve herkese kendisinin onlardan daha üstün olduğunu ve yükseldiğini gösterir. Hatta boş yere borçlanıp beyhfi.de ınasraflar eder. Sofrasından günden güne ekıiterek otoınbiline ekler [ınsanın midesini kimse gönnez, aına bu, ınsanın haysiyetidir, der]. Evinin güneş gören, sağlıklı olan, büyük olan, iyi olan yerini bütün servetini ve imkanlarını kullanarak ınsafir odası olarak düzenler ki yılda bir iki kere kapısı açılır, fakat kendisi, karısı ve çocuğu, evin en kötü yerinde, en kötü biçimde yaşıyıp gider. Beslenıne durunı_uyla, doğal ıinkanlarıyla ilgili olan ve çocukların gerçek ihtiyaçlarını oluşturan bütün imkanlandıan kısarıak, keserek gösterişi daha fazla olan şeylere öder [daha iyi bir otoınbille kurulur da ekmekle süzıne yoğurda talıın eder]. Tüketimdeki bu te zat, istismar edilen sınıfın uyanışına neden olur. Yani o, kendisinin hala sahip olmadığı şeylere onların sahip olduldannı

sürekli kendi gözüyle görür. Dolayısıyla her gün akşama dek
11 senin yok, senin yok, senin yok, 11 onların var, onların var, onların
var, gözüne, kulağına ve d uygulanna çarpıp durur ve ne yapması
gerektiği konusunda onu uyandırıp bilinçlendirir. Bunlar, onu seferber
eder ve onda kin yaratır.

Dedim ki bizim klasik zenginlerimiz ve burjuvamız, tüketiminin
görüntülerini gizlerdi ya da aşağı çekerdi, kesinlikle masrafı azdı ve
durmadan para yığardı. Fakat Schwartz'ın deyişiyle aklı başına gelen
sermayedar olayı tersine çevirdi. Yani mahrum sınıfın ve işçi sınıfının
tüketim görüntüsünü artırdı, fakat kendi tüketim görüntüsünü de
azalttı ve işçi sınıfının gösteriş yollu tüketimini artırdı. Nasıl

572 İSLAM BİLİM

Örneğin, ben, Fransa' da bir işçiyim. Aristokrasiye ve varıllara ait
olan ve bizim sahip almadığımız nimetler ve lezzetler neydi Onların
plajı vardı; hep deniz kıyısına giderlerdi, deniz kıyısında dinlenmek
aristokrata ve varıllara mahsustu, çünkü onların plajları ve deniz kıyısına
gidebilecekleri otomobilleri ve araç gereçleri vardı. Fakat yoksullar
ve çaresizler, gidip Şuş Meydanı'nda dolaşmalıydılar. Sermayedar
der, pekala işçi sınıfına deniz kıyısına [deniz kıyısının bir masrafı
yok ki, git istediğin kadar yüz de iyice suyunu al!] gelebilinesi için imkanlar
verelim de kompleksi ortadan kalsın. Neden Çünkü o refah
hisseder, hatta refaktan da yüksek duygular. Onun ailesinin ve sınıfının
bir ukdesi ve hasreti ortadan kalkar. Deniz kıyısı, bir sermayedar
ve zengin için somut bir tüketimdir. Gerçekten sınırları, sağlığı, eğlencesi

ve dinlencesi için gider. Fakat işçi, haysiyeti için gider. Bazen bir günden çok zamanı olmadığı halde1 Tahran' dan hızla oraya gider, elini suya değip heinen geri döner. Sadece başkalarına, biz gittik diye göstermek için değil, ruhsal bakımından bir ukdeyi kırmak, hafiflenek ve gönlünde ki hasreti gidermek için. Bu bireysel ve içsel bir psikolojidir.

Açlığını gidenekte, ardından da tatmin olmaktadır.14s

Paris' te, gidebilmek için on frank, on beş frank, yirmi frank vermesi gereken sineınalar vardır. Üç dört sineına vardır ki bunlar fakir ve biçare harcı değildir [o, şehrin içindeki Temeddün vs. gibi sinemalara gitmelidir]. O Şanzelize'de sineınaya gidemez. Bu bir hasret ve ukdedir.

Kesinlikle kendisi, çevresindekiler, ailesi ve sınıfı oraya gidemez.

Pekala. Sermayedarlık oraların yolunu ona açar, ona birşey vermeksizin.

O tam olarak aristokrat sınıfının içine girdiğini ve aristokrasİ nimetlerinden yararlandığını hisseder. Ne yapar Hiç. Bu işçi, aynı sinemaya ve filme, patronunun ve dünyanın en büyük fabrikatörünün gittiği yere gidebilir. Aynı yere, aynı sandalyeye oturabilir. Patronunun sıcaklığının henüz kaybolmadığı koltuğa oturmaktan zevk alır. Eskiden sinemaya giden aristokrat gibi sandviç alır, ailesiyle birlikte durur.

Patronu nasıl viski içiyorsa o da bira içer, fark etnez. Dünyanın en iyi sinemalarında bunları eda eder. İşçi sınıfıyla aristokrat kesim arasında sadece küçük bir kayıt vardır hepsi bu. Onun da pek önemİ yoktur. Bu kayıt, işçinin sadece perşembe günleri sineınaya gidebilmesidir. Yani o sineına her hafta sadece perşembe günleri bilet fiyatının bir frank olduğunu ilan etmiştir. Buna dayanarak, gidebilirim demektedir.

Öyleyse ben, her zaman benim sınıfının yüzüne kapalı olan ve benim için sembolik yanı bulunan yerlere yol buldum. Artık tiyatro da var opera da [daha üst derecede opera]. Paris operası, aristokratın, çok 248 Ya Rabbi şükür meselesi, böylelikle onun için gerçekleşmiş olur.

~~~ ŞERİ~Ti 573

entelektüel bir kesimin, çok yüksek tahsillilerin, Louis'lere, Versailles' a bağlı bulunan sanatçıların malıdır. Aslında sanat ve yeri onlara aittir. O operaya gidemezdi. 'Çünkü böyle elbiselerle kapıdan geçirmezler. Aslında o hizmetkarlar bile onun yedi cediti kadar lüks içindedir ve insana kompleks verirler. O zaman, kültürel bakundan Maliere ve Puşkin operasını görebilecek kadar seviyeli olan o işçi [o aslında anlamaz ve zevk almaz, o şu 'Cigi Cigi Nene Hanım' ve 'Baba Kerem' şarkılarını sever.] bu haliyle oraya gider. Örneğin opera biletinin iki frank olduğunu ilan ettikleri gün, ailesiyle, çocuklarıyla ve hacı eminsisiyle operaya gider. Oraya gitmiş olmak için gider. Sürekli ardından kendinin ve atalarının hasretini çektiği ve hasretle baktığı aristokrasî hareminin mahremlerinden birine olan ukdesi ortadan kalksın diye gider. Bu bir tür tüketimdir; inanevi ve ruhsal tüketim.

Aristokrasî tüketiminin sembollerinden olan buzdolabı ve otomobili ona veririz. Nasıl Ona satın alma inkanı veriyor muyuz Hayır.

Ona satın alma inkanı verirsek sınıfsal ilişki ortadan kalkar. Sermayedarlığın aklının başına gelmesi meselesi, işçi sınıfına, aynı İstisınar ve yoksulluğu içerisinde ona sahte bir tokluk ve refah duygusu vermesidir.

Sermayedar, henüz birşey harcamamıştır. Bayın! Senin buzdolabı

alacak paran yoksa buzdolabı hasretin de mi yok Para vermeni istemez;
al götür birader. Televizyon nu istiyorsun On kuruş verineden
kap götür. Fakat televizyonu her açın.ak istediğinde kumbarasına bir
tümen atınalısın. Birşey değil. Fakat aristokratlar ve burjuvalar istedikleri
zaman açabilirler. Her h.alükarda o, aristokrasinin sembolü olan
birşeye sahiptir. Yani Fransa'nın en büyük serrnayedan da televizyondan
daha yükseğine sahip değildir. Pekala, senin de var. Fakat küçük
bir şartı var. O zaman o ne yapar Eskiden çocuklan bozuk para alırlardı,
harcarlardı, eğlenirlerdi. Karısı azar azar para biriktirirdi. Para iki
yüz üç yüz tümen olunca bir derde yarardı. Kendisinin de bozuk parası
olunca dilenciye verirdi ya da birine yardım ederdi veya örneğin
kumbaraya atardı yahut sağa sola harcarı·dı. Fakat şimdi bu paraların
tünü televizyon kumbarasının içine gidiyor. Neden Televizyonu açar,
on beş dakika sonra kendiliğinden kapanır. Devcnnını görmek istiyorum
der. Sonunda anı.acına ulaşmak için Hasan'dan Hüseyin'den bir
yolunu bulup borç almalıdır. Komşusu evine gelir. Ev sahibine, Gel
de televizyonu aç. demeye utanır. Mecburen cebinden para çıkarır.
Serınayedar, komşulardan, arkadaşlarından, akrabasından ve yakınlarından
durmadan emer. Ondan on kuruş bile istemez, rneccanidir.
Fakat ne olmuştur İşçi aristokrasinin en büyük tablolanndan ve
alan1 etlerinden birini, inüreffeh hayatın en iyi, en lüks, en güzel ve en
şerefli gerecini evinde banndırınaktadır. Sonunda der ki, Ya rabbi
574 iSLAM BiLiM
şükür, durumlar pek düzeldi; rüyamızda bile ·görnezdik, elhaındülillah

durum iyileşti. Bu şekilde otomobil sahibi de olabilir. Çünkü taksit, hayat durumunu ve alıngücünü artırmaksızın ve sınıfsal ilişkiyi fazlalaştırmaksızın, hayatta bütün mucizeleri gerçekleştirir. Ona sahte bir alım duygusu verir; ardından da masraf.

Batılıların Doğululara verdikleri borçlar iki şey içindir; Birincisi, bu geri kalınış nillet, mallarımızın fiyatlarını bir anda düşürecek kadar fakirleş memelidir. Bu millet, satın alanıyacak kadar fakirleşti ği zaman pazarımız elden gitti demektir. İkincisi, kendisi üretecek kadar da zengin olmalıdır. Ancak orta halli kalmalıdır. Bu iş için ona sahte bir alım gücü veririz. Nasıl Bunlardan birisi 'borç'tur. Hatta bir miktar iltimasta da bulunulur; Örneğin uranyumu Tanzanya'ya götürürdük, oradan da elınas getirirdik Onun her gramını 50 tımene alırdık Fakat şimdi kendiniz fiyatını 60 tımene yapıyoruz. Henı onları minnet altında bıraknış olduk, hem onlar dünyadan, vaziyetten ve her şeyden razı olurlar, hem de onlara alım imkanı vermiş oluruz; böylece nllarımızı pazarda daha çok tüketiriz. Bu yüzden biz ona on tımene bağışlayıp elmasın fiyatını artırdığımız zaman, yarın o ülkeye sermayedar mallarının giriş grafiği % 30 artar ve fakir ülke memnun olur. Hem siyasi bakımından gururu okşanır, hem toplumsal bakınl dan, hem iktisadi bakımdan ilerlenle duygusunakapılmış olur ve hem de asılsız tüketinleri artar. Çünkü şimdi daha çok satın alabilnlektedir. Bu, geri kalmış ülkeden, geri kalınış sınıftan ve inahrunl sınıftan çıkına duygusu ona tattırılan sahte bir duygudur. Bunların hepsi bedavadır. Şinldi artık bu mahrum işçi sınıfı, en iyi aristokrat sinemasına ve deniz kıyısına gidebilir.

Her ne kadar, aristokratın plajı daha yukarıda ve bunları daha
aşağıda olsa da fazla fark etmez. Onların daha iyi araçları var, sizin daha
kötü. Fakat her halükarda siz de deniz kıyısına gitmektedirsiniz. İşte bu
şekilde ona otomobil, buzdolabı, televizyon, üç, dört, beş kalem -id burjuva
sınıfının, müreffeh sınıfın sembolüdür- veririz. Dolayısıyla o, sınıfsal
durumu değişmeksizin müreffeh olduğunu hisseder.

Bir başkası ise toplumsal ihtiyaçlardır. Sigorta, toplumsal güvence
[securite sociale], iş hukuku vs. gibi toplumsal ihtiyaçların bir miktarını
sermayedarlık ona verir. İşte burada sermayedarlık gerçekte maya tutturmaktadır.

Artık kandırıcı değildir. Ona maya vermektedir. İşçi sınıfını
başkaldırıya iten durumlardan biri, geleceğinin güvencede olmayışıdır.

O, Ben burada gençlik gücümü tüketiyorum. Eğer yarın elim tut
maz olursa beni işten çıkarırlar, yoksullaşırım. Yaşlanırsın ve çalışamazsam
kanınla, çocuğunla aç kalırız. Hiçbir güvencemiz yok O, bütün
hayatımıza ve yazgımıza nı usallat durun1 da; ne zarnan isterse çıkarır
bizi. diye hisseder hep. Dolayısıyla sermayedar, bu huzursuzluk ve

All ŞERiATI 575

güvencesizlik249 psikolojisini ve bu saliantı haletini ortadan kaldırır ve
sınıfsal bir güven ve güvence verir; O, çalışma süresi içerisinde belirli bir
zaman İstirahat etme hakkına sahip olur, enlekli olma hakkını kazanır.

Sermayedar der ki onun kendi nılaaşından sosyal sigorta olarak yüzde
beş keseriz, yüzde iki ona harcarız. Sonra karısını ve çocuğunu hayat sigortası
-istediği kadar- ve sosyal teminat altına almak için yüzde on keseriz.

Karısının doğum yapması karşılığında ona iki yüz elli tünen ücret

veririz. Bunlar ona çevrilen nimetlerdir.

Fakat serınyedarın onun için yaptığı bu kadar harcama, artık onun öfkesinin sürekli olarak kalbinden silinmesine neden olur. Sermayedarlar arasındaki tezat psikolojisi onun kalbinden silinir ve yarış psikolojisi ortaya çıkar. Ne farkı var Farkı şu ki on dokuzuncu yüzyıl sermayedarlık sisteminde işçi sınıfı her zaman için umutsuzdu ve bütün etkenler onu küçülttü. Tam·ı seni böyle yarattı, çok şefkatli Hz. Mesih böyle istedi ve sen böyle olmalısın. Din, Allah tarafından derdi ki sen bu mahrumiyet içinde kalmalısın; böyle yaşamak için yaratıldın. Sermayedarlar, feodaller ve varsıllar da öyle yaratıldılar. Esasında seninle bu varsıl sınıf arasını ilahi iradenin kalın ve aşılmaz duvarı ayırmıştır. Bu etkenler onu umutsuz kılınmıştır. O sermayedar sınıfının hizmetinde bulunan filozof, toplumbilimci, edip ve şair ~hepsi- necabet ve ahlak adına onu kendi durumunda kalmaya zorluyorlardı; eğer kalmazsa günahkir ve fasit bir insan olurdu; insanların hukukunu gözetineyen bir insan olurdu. Maneviyat, din, ahlak ya da başka her şey adına onu olduğu yerde kalmaya zorluyorlardı. O artık umutsuz o_ lmuştı. Dolayısıyla aristokrat sınıfı, kendini olabildiğince fazla bir biçimde kendini üstün, seçkin, varsıl, tekelci ve bu sınıfı mahrum edici olarak gösteriyordu. O, bu duvarı yıkabileceğini ve onun hayatına ve nimetlerine bir miktar ortak olabileceğini düşünmüyordu. Fakat fiili sınıfsal biçimde o, kaçınılmaz olarak işin farkına vardığı ve sınıfsal bilinç kazandığı zaman, bunların görünürde Tanrı tarafından söyledikleri şeyi aslında Tanrı tarafından değil, efendiler tarafından söylediklerini anlıyordu.

Dolayısıyla dini bir yana bırakıyordu. Gördüğümüz gibi, on dokuzuncu yüz yılın sınıf savaşmaları, materyalizme dayanır. Çünkü din para babalarının hizmetindeydi ve kilise hepten onların vakfıydı, onların hizmetindeydi.

Aslında kilisenin kendisi, hem para, hem kudret hem de aldatınaca -her üçü- kalıbı içerisindeydi.

Gördüğümüz gibi Batı' da sermayedarlığın en büyük hisseleri Roma kilisesinin malıdır. Dünyanın en büyük sermaye yatırımları bunlara aittir. Dolayısıyla halkın hizmetinde olmamıştır. Bu yüzden o, dine kar-

249 Bazen hiç bir şeyinin olmadığı, hatta çalışma ve yeme içme imkanının da bulunmadığı on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi.

576 hiLAM BiLiM

şı ve sınıfsal sisteme karşı başkaldırır. Yolunun devrim olduğunu, her şeyi kırıp dökmek ve birbirine katmak olduğunu bilir. Bu yolda yitirecek birşeyi de yoktur. Marx der ki; Devrimci olan işçi sınıfıdır, çünkü devrimde yitirecek birşeyi yoktur. Bu durumda sermayedarlık, işçinin eline birşeyler vermek gerektiğinin farkına varır. Böylece işçi, devrimde, elindeki yitirme endişesiyle, hasbelkader sahibi olduğu şeyi elden çıkarma kaygısıyla riske girmekten kaçınır. İşçi 'sahip' olunca artık muhafazakarlaşır.

Düşünce olarak devrimci kalmak istiyorsa kalabilir. Düşüncede devrim yapmak istiyorsa yapsın; isterse kan akıtsın, mesele değil. Mutlak özgürlüğü vardır. Fakat devrim düşüncesini ortaya çıkarmamalıdır.

Fransa' daki bu sınıf, on dokuzuncu yüzyıldaki aynı devrimci sınıftır, aynı devrimci proleter sınıftır. Fakat geçen yıl sekiz saat çalışırken bu yıl yedi saat çalıştığını görür, sınıfsal savaşım verir, grev

yapar. O, çalışma saatini yarım saat azaltabilir, maaşım artırabilir. Durumu

daha da iyileşmektedir. Daha fazla sosyal tazminat almaktadır.

Sigortası iyileşmekte, genişlemektedir, refahı artmaktadır, imkanları artmaktadır. Birkaç grev daha yapabilir. Sermayedar, çok sıkıntı çekti, bir iki saat de grev yapsın, diye sendikalıznlı bir teneffüs yolu olarak ona verir. Çünkü sonunda işçi liderleriyle bir araya gelirler ve sorun çözülüriso.

Arz etmek istediğim konu şudur; Üretim ihtilafını, mülkiyet ihtilafını ve sınıf ihtilafını korumak için tüketim ihtilafının ortadan kaldırılması.

Bu, 'sermayedarlığın aklının başına gelmesi' dir. Bu sözün ne kadar tutarlı ve mantıklı olduğunu görüyorsunuz. Yani sermayedarlık, açlığı

250 Ben filan beye itiraz etmiştim Nasıl oluyor da siz falan litapta imam Musa Kazım'ın ağzından -ki her halükarda Şia imamıdır ve onca devrimci sözler etmektedir- onun halifenin huzuruna giderek ona yalvarıp kendisini kucaklayıp kendine bastırmasını rica ettiğini ve bu yolla halitede muhabbet ve yakınlık

duygusu doğar da kendisini bağışlar, halifenin öfkesi ve huzursuzluğu ortadan kalkar ve kendisine karşı şefkatli davranır diye umduğunu aktarıyo~sunuz Acaba bu Şia imamı mı Bu, senin yarattığın bir imam. Bu Safevi imamıdır. Şia imamı şöyle diyen imamdır Bir nefes bile olsa, size olan borcunu ödemesi

için bir zalimin hayatta kalmasını arzularsanız, bu zulüm nizamına yardım etmiş olursunuz. Bu, nasıl. bir imamdır Ben, başlangıçta o beyin, Kesinlikle bu rivayet uydurmadır. ya da Böyle bir şey kesinlikle yoktur, yalandır. veya Bu rivayeti o kitaba ben ekledim. yahut Rivayet zayıftır. diyeceğini sanıyordum. Fakat benim, Neden o rivayete sarıldın itirazıma, bir minberde şöyle demişlerdi Hayır efendi! Bu rivayetti. Fakat sen söylerken onu kötü gösteriyorsun. Bazılarının laf getirip götürmeleri sonucu

Halife Harun Reşid ile imam arasında ihtilaf, kırgınlık ve yanlış anlama meydana gelmişti. Sonra

imam, halifenin yanına gittiler ve Peygamber'in bu rivayetiyle, kendisinin akraba olduğunu hatırlattılar ve

bunlar birbirleriyle musafaha edip kucaklaştılar. Böylece onların ihtilafları ve yanlış anlamaları, elhamdülillah

ortadan kalktı. Dedim, pekala. Ya Rabbi şükür, yine de Ya Rabbi şükür. imarnet ve hilafet ihtilafı, onca kanlara, onca sıkıntılara, onca işkencelere, imamların, Peygamber sülalesinin, Şia şehitlerinin onca

mücadelelerine rağmen, halifenin habercisinin yüzünden bir problem ve yanlış anlama olmuş da Allah'a

şükür şimdi giderilmiş. O zaman, ben standartlaşmış Şiayım, o değil, diye beni suçlamaktadır. Eğer Şiilik

senin dediğinse Ali'den birnebze koku almış olan herkesin görevi, bu düşünce tarzıyla savaşmaktır.

Evet, sınıfsal ihtilaf giderildi.

All ŞERifti 571

yatışıp böylece birşeye sahip olması ve bunu devrin-1 yolunda tehlikeye

atmaması ve riske 3ökmaması, isyan etmemesi, öfkelenmemesi, hatta sınıfsal

bilincinin körleşmesi için işçiye birşey vermektedir. Çünkü o, patronunun

sahip olduğu herşeye elhamdülillah kendisinin de sahip olduğunu

görmüş olur. Sonuçta, belirttiği gibi, hiçbir şeyinin olmadığı ve

birşeye ulaşmak için sermayedarlık toplumunu ve sistemini ortadan

kaldırınası, parçalaması, yok etmesi ve devirmesi gerektiği psikolojisini

yaşarken yavaş yavaş kendisine birşeyler [grev, sendika hakları, sigorta,

deniz kıyısına tatil gitme imkanı, buzdolabı vs.] verildiğini ve kendisinde

unutsuzluk yerine umut belirdiğini görür. Unutsuzluk, sermayedarlık

ve sınıf düzeninin korunmasıyla bu sınıfın insanı bir hayata

sahip olamayacağından kaynaklanıyordu ve ister istemez devrine girişmek

gerekiyordu. Fakat yavaş yavaş işçiye birşeyler vermek ya da

sahte bir refah duygusu kazandırmak veya ideoloji yerine sendikalizmin kapılarını ona açmak²⁵¹ -bütün bunlar- yoluyla bu yedi sekiz yıl içerisinde daha iyi bir duruma gelen işçi, mevcut durunu korumak yoluyla sendikal mücadele sayesinde daha çok ayrıcalık elde edeceğine umutlanır. Bu yüzden unutulmuş insanı sakinleştirir ve sahte refah duygusu hoşnutluk meydana getirir. Tüketimdeki farklılığın azalması ve aristokratik sembollerin ortadan kalkması, bunalımın ve çelişkinin hafiflemesine neden olur. Sendika da muhtemel tıkanıklıklar için yanlış bir teneffüs yolu oluşturur. Evet, bu sermayedarlığın aklının başına gelmesidir ki bu uğur da kendisinden bile birşeyler harcar.

Burjuvazi döneminde, mutlak suretle çıkarlarının en fazlasını elde etmek istiyordu, fakat sermayedarlık döneminde devrimi yok etmek için bir miktar harcama yapar ve çıkarlarından vazgeçmeye de hazırdır. Yani yüzde yirmi yerine yüzde on beşe razıdır. Burada, devrimi yok etmek için işçinin lehine ya da işçi çıkarlarının lehine yüzde beşi feda etmeye hazırdır. On dokuzuncu yüzyıl sömürgeciliği bu durumda on yıl sonra devrimin gerçekleşme ihtimalini görürse sömürüyü biraz hafifletir ve bu ihtimali yirmi yıl, otuz yıl, yüz yıl geriye atabilmek için düşman lehine bir miktar çıkarından vazgeçer. Yahut böylelikle devrimi tamamen ortadan kaldırır. Bir dereceye kadar başarılı olduğunu da görüyoruz. Fakat bu başarının asıl nedeni nedir Ne yazık ki on dokuzuncu

yüzyılda ve fikri gelişiminin zirvesinde bulunduğu bir sırada Marks, Batı sermayedarlık sisteminde işçi sınıfı ile işveren ve istismar meselesi

²⁵¹ Sermayedarlık, ideolojiyi yok etmek için sendikalizmi, ideolojik hizipleşmeyi yok etmek için de sendika

haklarını ortaya atmıştır. Böylece onun çıkarlarını toplum ve katman düzeyinde değil bir sınıf düzeyinde

ve sermayedarla olan ilişkileri düzeyinde halletmiştir. işçi, sermayedardan bu hakları zorla alsa fark etmez. Ancak sendikalizm sermayedarlığı tehlikeye sokmaz, sadece filan sermayedarı ya da filan .fabrikatörü baskı altına almış olur ve hedeften sapar. .

578 iSLAM BiLiM

hakkında son derece dikkatli davranan, eşitlik meselesine, sınıfların olumsuzlanmasına, İstisınarın reddedilişine, mahkum sınıfın hakkına, proleter sınıfın hakkına karşı son derece hassas olan, iktisadi sömürü konusunda en derin konuları gündeme getiren ve uyanış ve bilinçlenişe neden olan biri olmakla birlikte bu meseleye hiç değinmez. Bilmiyorum neden Bu, şaşkırtıcı, inanılmaz ve hatta sinir bozucu birşeydir. Çünkü beklenti ve öfkeyi yaratanlar bu tiplerdir. Oysa on dokuzuncu yüzyılın filan sermayedarından ya da filan maceracı askerinden böyle birşey beklenilmez.

Yine aynı dönemlerde, yani 1850-6070 dönemlerindeı sı sömürünün en feci, cani ve düşmanca şekli Latin Amerika, Afrika ve Asya için söz konusudur. Yani bugünkü deyişle, tıpkı kurtlar gibi halkının canına ve üçüncü d ünya milletlerinin canına kasteden ve onların canına kı yan sömürgecilik herşeyi, kültürü, maneviyatı, ahlakı, normal hayatı yok etmekteydizs3 ve etmektedir. Böyle bir dönemde sadece en güzel kültür ve sanat eserlerimiz değil, hatta bütün hamınaddelerimiz bu üçüncü dünyada bedavaya yağmalanıyordu. Bazen bu kırsal bölgelerden birtakım kimseleri arnele sıfatıyla toplamaktaydılar, yani bütün Afrikalı kabileler, en kötü hayvanı şartlar altında köle olarak avlanmaktaydılar.

Bunları Amerika' ya götürürler k en büyük gemilere özel bir şekilde yerleştiriyorlardı.

154 Afrika yaşam tarzı içerisinde bu insanlar; kahve tarımıyla meşgul olan ve kendilerine yiyecekleri kadar yiyecek verilen ve elbiseleri bile olmayan arneler konunundaydılar. Bütün Doğu, bütün Afrika, Latin Amerika yağmalanarak böylece Batı sermayedarlığı meydana gelince böyle bir dönemde Batı' daki bütün gruplardan daha ileride olan, insan haklarınırt' gerçekleşmesi konusunda sömürüyle ve sınıf çelişkisiyle herkesten daha çok mücadele eden, hassasiyet gösteren ve hatta savaşan kimseler, nasıl olur da inilletler arasında söz konusu olan böyle bir çelişki karşısında, korkunç sömürü çelişkisi -tıpkı kurt ile koyun çelişkisi gibi- karşısında ses çıkarmazlar Batı sermayedarlığının tahlilinde Doğu' nun hammaddelerininin yağmalanması meselesi bile gündeme getirilmez. Bu bana çok tuhaf geliyor Bunu neden söylemez -ler

Bugün İngiltere' de, Almanya' da ve Fransa' da sermaye yığıp sizin

252 Mesel.eleri her zaman her yanıyla ve geniş bir bakış açısıyla ele almak gerekir. Meseleyi ortaya çıktığı yerde değerlendirmek yeterli değildir. Çünkü o takdirde yargı değişmektedir.

253 Hatta sermayedar fabrikasını filan yerde çalıştırmak için halkın sıradan hayatını ve tarımını tamamen

ya da kısmen yok etmekte, ormanları ve doğal kaynakları ortadan kaldırmakta, resmen katliam yapmaktaydı. Bunu, fabrikasına ucuz işgücü temin etmek için yapıyordu.

254 Normalde üçyüz kişilik kapasitesi olan bir gemiye bin kişi dolduruyorlardı. Köleleri Amerika'ya indirince

normalde bin kişiden geriye 650-700 kişi kalıyordu. Bin kişiden üç yüzü yolda ölüyordu. Böylelikle yine de normalden fazla kişiyi köle olarak götürmüş oluyorlardı.

deyişinizle Avrupalı işçiyi sömüren sermayedar bu sermayeyi nereden sağladı Neden bundan hiç söz edilmiyor Bir de kalkıp diyorsunuz ki bu sermaye işçi sınıfının elinde olmalıdır ya da bütün toplum sermayeye sahip olmalıdır ve sermaye halk yönetiminin elinde olmalıdır. Halkın malı alınması gereken nedir Sermayedan malı olmalı, toplumun malı, Avrupalı devletin malı olmalı, milli olmalı dediğiniz sermaye hangi sermayedir Milli olması gereken nedir Esasen kimin malı İşçi sınıfıyla işveren arasındaki ilişki konusundaki itiraz doğru ve uygundur. Bunda şüphem yok, buna inanırım. Evrensel düzeyde inanırım., ilmi bir mesele olarak buna inanırım.

Fakat bu tartışmanın yapıldığı, savaşın ortamının bulunduğu ve işçi sınıfının devrine çağrıldığı Avrupa' da sermayedarla proleter sınıf ilişkisi konusunda bütün kavgaların konusunu oluşturan sermayenin kimliği in malı olduğu ve nereden geldiği söz konusu edilmez. 'PSU' Socialistes Unifies'in yani Birleşik Sosyalistler Partisi'nin kurucusu Schwartz -ki ben onun ilmi düşüncesine ve toplumsal tavrına inanırım. ve bazen ondan söz ettiğini görmüşsünüzdür- diyor ki şimdi sermayedarlığın aklı başına geldi ve sermayesinin ve karının bir miktarını işçi sınıfına veriyor ve onun için burjuvaca bir hayat temin ediyor. Devrinin Avrupa' da gerilemesi ve işçi sınıfının artık devrimci bir yapı taşı olması -ve Marks'ın tahmininin doğru çıkması- birincisi sermayedar sınıfının rasyonalize alınmasından ve aklının başına gelmesinden, ikinci olarak da proleter sınıfının amburjuvaze olmasından, yani

burjuvazede alınasından ve burjuvazi hayatını elde etmesinden kaynaklanı.

aktadır.

Diyorum ki, serınyedarlığın aklı başına geldi, haklar bakımından

birçok ını.kanı, toplumsal ııntiyazları, sosyal sigortayı ve çeşitli kolaylıkları

işçi sııı.ıfına verdi diyorsun da bu paraları nereden aldığını neden

söyleıniyorsun Acaba bu yüzden mi aklı başına geldi. Yoksa bütün

üçüncü dünyanın gün geçtikçe artan bir felaket ve bedbahtlık içerisine

batınası, daha da gerileınesi, sizin işçi sınıfınızın burjuvallaşması için

midir Hangisidir Açlığın Coğrafyası adlı kitabı yazan Henry Lacost,

yirmi otuz yıl içerisinde geri kalmış ülkelerden Avrupa'ya giden hanı.ınaddelerin

ve onların yerine gelen işlenmiş nı.addelerin2ss listesini verınekte

ve nıukayese yapmaktadır. [Tuhaf ve inanılmaz birşey. Eğer o

dünyanın büyük iktisadi şahsiyetlerinden biri olarak bu inetodik araştırınayı

yapınasaydı, bu bizim bile aklınıza gelınezdi]. Bu yirmi.i otuz yıl

içerisinde Avrupa'nın ülkelerimize ihraç ettiği tüketim ınaddelerinin

fiyatları bazen yüzde üçyüz, yüzde dört yüz, yüzde beş yüz ila yüzde

255 Yünü biz veriyoruz, o da bize pantolon ve gömlek üretiyor. Allah'a ş ük ür bizi medenileşti riyor.

580 iSLAM BiLiM

altı yüz artmıştır. Oysa bizden ve geri kalmış ülkelerden Avrupa'ya

giden ve götürülen hammaddelerin çoğunun fiyatı, dünya şartlarına

göre, otuz yıl öncesinden daha düşük hale gelmiş, bazen yarı yarıya

düşmüştür. Yani onların ihraç mallarını edinmek için ödeyebileceğimiz

tek şey olan hammaddenin kıymeti düşmüştür. Bu yüzden sosyalist

devrimci ve ilerici2S6 düşünürlerin en üstün tahlillerinin tersine, devrimi

yok eden, sermayedarlığın akıllanması değil, bilakis bizim yoksulluğumuzdur.

256 Bunlar şöyle diyorlar Avrupa'da devrimin ortadan kalkması ya da ertelenmesi, sermayedarın toplumu

tanır hale gelmesinden, bilinçlenmesinden, aklının başına gelmesinden ve karının bir kısmını işçi

sınıfına vererek işçi için bir tüketim hayatı oluşturması gerektiğini, onlarda tüketim esasını geliştirmek

gerektiğini, işçiyi 'amburjuvaze' ve sonuçta muhafazakar kılmak gerektiğini, hasılı devrim ve sınıfsal özbilinç riskine muhalif kılmak gerektiğini anlamasından kaynaklanmaktadır.

YİRMİ AL TİN Cİ DERS

ENBİYA SURESi'NiN TEFSİRİ

Derse başlamadan önce, fikirdaşlarıma iyi bir haber vermek istiyordum.

Vereceğın haber şu; Bu, sahip olduğumuz hedef yolunda gerçekleşecek

bir iştir. Ta başından beri bunun gerçekleşmesini arzuluyor ve

hep sözünü ediyorduk Ne mutlu ki bugün başlıyor. Çocuk hikayesi

olarak kaleme aldığın Bir Önünde Sonsuz Sıfatlar adlı kitapta belirttiğim

ve burada da bir ara zikrettiğim gibi, bizim257 temas kurmadığımız, ya

başkalarının konuştuğu ya da kimsenin konuşmadığı altı meçhul muhatabımız

var.

Şu altı muhatapla bağlantımız yok; Birincisi, dünya kamuoyudur.

İkincisi, İslam dünyasındaki Şii alınayan Müslüman kardeşlerimizdir.

Onların bizden haberleri yok ve düşman hep bizlerle onlar arasına yerleşmiş

bizi onlara, onları bize tanıtır durmaktadır.

İçeride, köylü kitlesi, kadınlar, şehirli kitlesi ya da şehirli avam bizim

muhatabımızdır. Bunların dinlerini nasıl alıp anladıklarını ve nasıl

basit yargıda bulduklarını ve kendi aleyhlerine nasıl da kolay kısıktıldıklarını

görünmekteyiz. Son muhatabımız, evlerinizin içinde bulunmakla,

vücudumuzun bir parçası ve varisimiz olmakla birlikte, kendileriyle

hiçbir şekilde zihinsel irtibat kuramadığınız ve konuşamadığımız

çocuklardır. Çocukların, en hassas ve en bunalımlı dönemleri,

özellikle ilk gençlik dönemidir. Bu dönemde beyin, açılmaya, konuşmaya,

ölçüp biçmeye, değerlendirmeye ve araştırmaya başlar. Fakat biz

onların karşısında sessiz kalırız; onlara söyleyecek hiçbir şeyimiz yoktur.

Onlar, ya olduğu gibi donuk, bunalımlı ve geri kalırlar ya da içinde

zehir bulunan başka yollarla doyarlar. Sonunda çocuğumuzun sağlığını

ytirdiğini anlarız. Anlamadan bağırırız. Oysa kendinize bağırmalıydık.

Ne onu ne bunu suçları alırız. Çünkü ilk suçlu biziz.

Her ne olursa olsun, bu işten bir çıkarları alınayan bilinçli, aydın,

şöhretsiz ve iddiasız dostların himmetleriyle başlattığımız çalışma,

gençler için İslami eğitim merkezinin tesisidir [çocuklar ve ilk gençler

için İslami eğitim merkezinin faaliyete başlanmasıdır]. Çalışmaya başlanıl

için ilk önce gelip görsünler, meseleler onlara anlatılsın, inşallah

başlayacak çalışmanın atmosferini hissetsinler diye çocukların çağrılıp

257 Bizden kasıt Müslüman ve Ali Şiası olan aydın lesimdir. Şiilik tarihi, Ali mektebi ve aynı şekilde

Fatma'nın evi, böyle zuimet ve cehalet günlerinde, bilinçli aşıklarının omuzlarına bir yükümlülük ve sorumluluk yüklemiştir.

584 İSLAM BİLİM

konunun kamu önünde ele alınmasına ayrıldı. İrşad' da çocuklara ve

gençlere yönelik iki haftalık program başlıyor. İyi bir başlangıç olması

için, ramazan bayramını çalışmaya başlangıç olarak düşündük. Bayram günü öğleden sonra program başlayacaktır. Program, dört grup halindedir. Kütüphane grubu, gösteri ve sergi grubu [fotoğraf, slayt, film, resim sergileri], tiyatro grubu [çocukların kendilerinin çalışıp oynadıkları dini piyesler] ve yazarlık grubu [çocuklar oynamak ve zıplamak dışında düşünmeyi ve anlamayı da öğrensinler]. Elbette böyle bir çalışmanın başarılı olması, sizin yapacağınız yardımların türüne bağlıdır.

Bilinçli olan, şuur taşıyan ve böyle bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu hisseden kimseler gelecekler, derdimizi paylaşacaklar, işin bir ucundan tutacaklar, görüş belirtecekler ve sorumluluk alacaklardır.

Gelip bakan, sonra da eleştiren, çalışmanın bir kısmını beğenmeyince çekilen bütün zahinetleri ve çalışmanın taşıdığı bütün faziletleri inkar eden, sonra da başkalarının anlamadığı büyük keşifler yapmaktan hoşlanan ve böylece aydın olma sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünen kimseler, hiçbir sorumlulukları olmayan insanlardır ve onların eleştiri ve görüşlerinin hiçbir değeri yoktur. Fakat gelip de ağır yüke omuz veren ve çalışan kimselerin görüşleri, soruları, eleştirileri, hatta itirazları kabule şayandır ve eleştiride bulunmalarını, kılavuzluk etmelerini ve yönlendirmelerini tam bir hürmetle onlardan rica etmek gerekir.

Bu yolda, başlangıç için hiçbir gücümüz -ne maddi ne. insani- yok.

Ancak burada sizin bu çalışmayı başlatıcılar olarak bulunmanız bize güç vermektedir. Her biriniz, heraberinizde evlerinizden .getirdiğiniz çocuğun, kardeşinizin sorumlusunuz. Çalışma boyunca, genel anlamda hem o çocuğun sorumlusu olarak, hem bu programların sorumlusu

olarak bu çalışmaya katılın. Burada kendi çocuğunuz için sağlıklı ve ayıu şekilde öğretici bir örtarn oluşmasına çalışın ve burada çocuk için fikri, duygusal, itikadi ve imani bir gıda hazırlayın. Her halükarda hepimizin birbirimiz gibi düşündüğümüz böyle bir ortamda başkaları size yardım edeceklerdir. Dünyayı kaplamış olan ve çocukları bile sağlam bırakmayan böylesine büyük bir bataklıkta, gücümüzün yettiği ölçüde ve. yeteneğimizin elverdiğince sağlıklı bir ada oluşturacağımızı umuyorum. Bu yüzden bu iki hafta, ramazan bayramının ilk gününden itibaren başlıyor' ve ondan sonra çocuklara ve gençlere yönelik sürekli programlar [sergiler, konferanslar, İslami eğitim dersleri, aynı şekilde İslami inanç esaslarına dair dersler] burada başlayacaktır. Sizlerden her biriniz bu merkezde kurucu rol oynayacağına inanıyorsa böyle bir rolü üstlensin ve bu merkezin kurucusu ve sorumlusu olarak bir şeyler yapıp bir adım atsın. Umulur ki büyük bir merkez oluşur ve böylece şu an var olan bu büyük boşluk bir ölçüde doldurulur.

Ali ŞERiATI 505

Bu yüzden, bu işi başlatan kimseler, çalışmanın başlaması için size şunu iletinemi istediler; Bizim kitap alacak maddi imkanımız olmadığından, program başladıktan sonra, yararlı olduğunu görenlerin maddi ve manevi yardımda bulunacaklarını umuyoruz. Çalışmaya başlamak ve bir çocuk kütüphanesi kurmak için iki şey yaptık; Birincisi, şimdiye kadar bu yolda çalışan, uzmanlıkları da olan ve bizimle ortak düşünen çeşitli gruplar, çocuk için sağlıklı kitaplardan oluşan bir liste hazırladılar. Bu listenin hazırlanması görünürde basit birşeydir, fakat

en azından güvenilir ve zararsız olması gereken bunca kitap arasından bir kitabın seçilmesi oldukça zor bir iştir. Her halükarda onlardan son derece memnunuz ve çalışmalarından yararlanacağımızı ve sonuca ulaşacağımızı umuyoruz. Bu listeyi hazırladık ve artık bu listenin bir bölümünün ya da tamamının bütçesini temin edecek veya kendisi bu listeyi alıp kitabını satın alacak, böylece çocuk kütüphanesinin ilk taşını yerine koyacak himmet sahibi kişiler aramaya başladık. Biz sadece öğretmen, öğrenci ve kitap okuru olarak bu kitapları seçebiliriz. Sonra da kütüphaneyi idare edebilir, çocuklarla iletişim kurabilir ve onlar için kitap seçebiliriz. Onlara kitap verebilir, onlardan kitap alabiliriz. Sorularına cevap verebiliriz. Fakat kitapların ve kütüphane araç gereçlerinin hazırlanması, maddi imkanları olan kimselere bağlıdır. Eğer onlar, işleri fikir işi olanlara yardım ederlerse -birbirleriyle ortak ve dertdaş oldukları yolda önemli bir adım atmış olacaklar ve iyi bir iş gerçekleşecektir. Fakat bizim [cepleri boş olan kimseler] bu yolda öncü olmamız için [her zaman biz başlamalıyız; esas işi halk yapacaktır ama başlatan entelektüeldir] her birinizden şunu rica etmemi benden istediler; Ramazan bayramında öğleden sonra ailenizdeki çocuklardan biriyle ya da ikisiyle veya üçüyle -ya da ne kadarsa- buraya geliniz ve bir kitabın arkasını kendiniz ya da heraberinizdeki çocuk -özellikle o- yazınız ve kütüphaneye hediye ediniz. Böylelikle biz elimiz ve cebimiz boş olmakla birlikte ilk çocuk kütüphanesini başlatmış olacağız.

Dolayısıyla birinci ricamız bayram günü öğleden sonra çocuklar ve gençler için hazırlanan ikişer haftalık programlara katılmanızdır. İkinci

ricamız ise çocuğunuzu ya da çocuklarınızı, kendi sorumluluğunuz altında buraya getirmeniz, hem çocuğun sorumlusu olarak, hem de böyle bir merkezin kurulmasında ve böyle bir programın başlatılmasında sorumluluk taşıyan biri olarak gelmenizdir. O gün her birinizin beraberinde bir çocuk ya da birden fazla çocuk bulunacağına göre en azından bir ya da iki veya üç -ne kadar olursa- adet çocuk kitabını kendiniz seçerek -her halükarda sizin düşünme tarzınız bellidir ve çocuk için hangi kitabın iyi olduğunu bilirsiniz- çocuğunuzun o kitapları kütüphaneye hediye etmesini sağlayınız.

586 İSLAM BİLİMİ

Bu hafta pazartesi günü Hüseyiniye-i İrşad'ın aşağıdaki salonunda çocuk ve gençlik programlarının geçici sorumluları [elbette çalışmaya başladıktan sonra yetenekler keşfedilecek ve inşallah onlar arasından daimi sorumlular seçilecektir] toplanacak ve bu programı başlatanlar sizin hizmetinizde olacaklardır. Hanımlardan ve beylerden -ya da beylerden ve hanımlardan- herkes maddi ve manevi olarak, sanatsal ve düşünsel bakımdan, ders açısından vs. bu iki hafta sonunda daimi programlar başlayınca bu çalışmaya katılmak ve bir hizmette bulunmak isteyenler [ellerinden hangi iş geliyorsa, nasıl bir yardımda bulunabileceklerse, hangi sorumluluğu kabul edebileceklerse ve ne tür eleştiri ve önerileri varsa] pazartesi günü saat 19.00' da iftardan sonra buyursunlar, o sorumlularla oturup konuşsunlar, onlara yardım etsinler, onlarla görüş alışverişinde bulunsunlar ve her ne olursa olsun bu işe yardım etsinler. Size duyurmak istediğim haber buydu.

Genel bir mesele olarak şunu arz etmek istiyorum; Ortaya konulan maceralar karşısında, zorluklar karşısında, güçlükler karşısında, tehlikeler karşısında tahammül etmemiz kaçınılmazdır. Çünkü bütün zorluklara, güçlüklere, zulümlere, insafsızlıklara, suçlamalara, karalamalara, alaya alınalara katianınayan ve çevresinde bu tür olaylar meydana gelmeyen hiçbir yeni düşünce ve düşünme yoktur. Sonuç olarak, böyle bir sorumluluğu yerine getirme liyakatini taşıyanlar bütün bunlara katlanacaklardır -İsları anlamıyla- başarıyla mü'min olacaklar, bu yolda ne pahasına olursa olsun, ölüm de olsa, bir adım bile geri atmayacaklardır. Bunu ben, bir birey ve bir kurum olarak söylemi.yorum. Çünkü sözünü ettiğimiz şey, ne Hüseyiniye-i İrşad'la ne benim şahsımla ya da benim gibi başka bireylerle sınırlı değildir. Bilakis bir cereyan, bir gerçek ve bir doğuştur. Toplum da insan gibi, başka varlıklar gibi normal ve durağanken sakin, dertsiz ve donuktur. Fakat toplumda hareket ve hayat ortaya çıkınca nabızı atmaya, gövdesi gelişineye ve ayakları hareket etmeye başlar ve kendi kendine bu bitkin, yaşlı ve donuk bünye içerisinde doğuş meselesi, yeni bir neslin oluşma meselesi ortaya çıkar ve yeni bir fikir, yeni bir ruh ve yeni bir hareket oluşur; Doğuş! Toplum da gebe kalır, döl tutar, gebelik ve zorluk yıllarına, doğum sancısına, doğuma özgü bütün sıkıntı ve zorluklara, iniemelere ve ağlarnalara katlanmak zorundadır. Bu sancılar büyük bir müjdedir. Sıkıntılar ve ağlamalar, başarının ve hayatın belirtisidir. Meydana gelmemesinden, endişe duyduğumuz, ne zaman meydana gelecek diye endişe duyduğumuz, düşük olacak diye korktuğumuz şeyin doğmakta olduğunun belirtisidir.

Artık tek bireyin ve tek yerin önemi yoktur. Burayı kapatırlarsa, büyük bir hata yapmış olurlar. Çünkü bu fikrin ve bu hareketin bu dört duvara ve bu binaya özgü olduğunu sanırlar. Bu, çok yanlış bir değerAli

ŞERİATI 507

lendirmedir. Çünkü bu dört duvar kapanırsa toplumlara ve tarihe egemen olan ilahi irade ve yaratılış kanunu bize, bu dört duvara hapsolmuş olan şeyin, toplunu_un bütün vücuduna yayılınakta olduğunu ve o zainan her evin, her gönlün bir Hüseyniye ve bir İrşad olacağını kesinlikle müjdeler. Elhaindülillah, bu sınıf artık sınıf alınaktan çıktı. Tek tek sizlerin, sorumluluk duymada, değerlendirmede, dikkatli çalışmada sizin son derece bilinçli, aydın ve yükümlülük sahibi olduğunuzu görüyorsunuz ve artık ben sizden birşeyler öğreniyorum. Oysa size hep ben öğretiyordum ve öğretmendim. İşte bu, bütün zorluklara karşın, ümmet zayıf olmasına ve diğer güçler güçlü ve herşeyle donanımlı olmalarına karşın kesinlikle insanı unuttandırıyor. Sabret, Allah'ın vadi haktır; yakın sahibi olınayanlar, seni umutsuzluğa ve zayıflığa sevk etmesin.

Hicretten önce, bi'setin on üçüncü yılında Asr Suresi, onca zorlukların, baskıların, töhinetlerin, alayların, kargaşaların ve sıkıntıların altında çile çeken Müslümanların sloganıydı.

Zamana dayanış ve zamanın hareketine inanış, bilinçli ve sorumlu insanlarda, bugünkü durumuna karşın bu düşünüşün ilerlemekte olduğu, zamanın, tarihin, tarihin cebri ve ilmi hareketinin -ilahi irade- hakkın ve bu düşünüşün zaferini, batılın ve cehaletin yenilgisini tazmin ettiği inancım yaratıyordu.

Vel asr zaman demektir. Zaman, Allah'ın bize verdiği en büyük
nimettir. Dayanmanız gereken, zamanın ve tarihin hareketini keşfetmeniz
gereken ve ışığında yürümemiz gereken en büyük nimettir. Asra
andolsun, bütün insanlar ziyandadır. Hakkı tavsiye edenler, sabrı
tavsiye edenler ... Bunlar biseden on üç yıl sonra, hicretten önce ve kudret
ve zaferin başlangıç günlerinde, zorluk ve perişanlık döneminin işkence
altındaki Müslümanlarının bağlantı içinde olmalarını. sağlayan iki
slogandı. Müslümanlar birbirlerine rastladıkları zaman sıradan hal hatır
s arına yerine [hava nasıl vs.], onu bunu çekiştirmek, onu bunu suçlamak
ve karalamak yerine, gıybet yerine hak ve sabır sloganlarını söylüyorlardı
ya da hakkı ve sabrı birbirlerine tavsiye ediyorlardı, birbirlerine
gönül veriyorlar, birbirlerine destek oluyorlar ve birbirlerinden ilham
alıyorlardı.

Böylece, imkanları bizden de az olan ve uyanış imkanının, genel bilinçlenme
imkanının, kitle iletişim araçlarının ve düşünsel iletişim imkanının
az olduğu bir çevrede yaşayan insanlar, on üç yıl içerisinde -
fazla bir süre değil- ve öyle bir zamanda, tarih yazgısını değiştiren büyük
bir devrim gerçekleştirebildiler, medeniyetleri eritip başka bir medeniyet
oluşturabildiler.

Şimdi aynı kitap bizim elimizdedir. Mesajı getiren yoksa da mesajı
vardır ve o mesaj bize sorumluluk yüklemektedir. Bu yüzden bu tarih

588 İSLAM BİLİM

dersini bu aşamadan itibaren Kur' an' dan alıyorum. Bu yüzden, bundan
sonra bütün incelemelerimi Kur' an üzerinde yoğunlaştırmaya karar

verdim. Şu ana kadar çeşitli alanlarda çeşitli konuları ele aldığımı ve Kur' an' dan delil getirmekten ve Kur' an' a dayanmaktan pek fazla yararlanmadığımı görmenizin iki nedeni vardı; Birincisi, öncelikle düşünmeye, bağımsız ve mantıklı düşünmeye, nakle dayanmadan düşünmeye2ss başlanması amaçlanmaktaydı. İkincisi, ben sıradan bir araştırmacı olarak, teorik bir meseleyi, bilimsel bir konuyu ele aldığımda, çıkarsamam- . da, çıkardığının sonuçta, getirdiğim delilde yanılma payı vardır [yüzde bir ya da yüzde on, yirmi otuz veya elli]. Dolayısıyla benim tarafından ya da benim gibiler tarafından ortaya konulan kesinlikle böyledir ve başka türlü olmaz denilebilecek hiçbir görüş yoktur, olamaz da. Bizim inandığımız ve emin olduğumuz şey, hep daha iyi anlama ve daha doğru anlama çabasında olmamız ve bu iş için herkesten yardım istememiz gerektir. Hatta düşmanlar bile bu yolda bize yardım edeceklerdir, etmektedirler. Görmekteyiz.

Bu yüzden, ben bir tezi ve ilmi bir teoriyi ortaya koyarken ya da inandığım bir ekolü anlatırken eğer Kur' an' daki büyük bir sureden bir ayeti alıp o konunun altına yazarsam ve o ayete dayanırsam bu, Kur' an' m kendi fikrini is bat yolunda kullanılmasıdır. Kur' an hep bu tür araştırma yönteminin kurbanı ve propaganda malzemesi olmuştur.

Kur' an, bizim buyruklarımızın -her ne olursa olsun- is batı için alet olmuştur.

Hiçbir zaman biri -dinli ya da dinsiz, ilmi ya da edebi- çıkıp da

her şeyi, her düşündüğünü, her bilgisini bir kenara koyarak önceki görüşlerinden

[akıl değil görüş] arınmış bir zihinle Kur' an' a girmemiştir.

Söylediğim gibi şöyle bir hadis vardır; Kim Kur' an' ı kendi reyince tefsir

ederse onun yeri ateştir. Bu rey'e akıl dediler. Yani kim Kur'an'ı
aklıyla tefsir ederse. Peki, neyle tefsir edelim Akılsızlıkla mı tefsir edelim
Tıpkı yaptığımız gibi! Anlamak, tefsir etmek, doğru anlamak ve
gerçeği, sözü, ayeti ya da rivayeti tanımak için akıldan başka yolumuz
yok. Sonra da diyorlar ki, hayır, bizim görüşünüz o ki her ayetinaltına
imamdan bir rivayet getirelim. Bayım, bu rivayeti akıl yoluyla seçmek
gerekmiyor mu Bu ayetin tefsiri olan o rivayeti seçmesi, anlaması, ayetinaltına
nakletmesi ve ayetin anlamının ne olduğunu kavraması gereken
bizim aklımız değil mi Akılsız adamın başına ne kadar rivayet ve
ayet döksen faydası olmaz. Sağır kimseye işittiremezsin. Bu sağır ve

258 Bizim bütün düşüncelerimiz naklidir. Hatta babamızdan, ninemizden ve amcamızdan da olsa
nakli

düşünürüz. Bizim için tek bir Arapça cümle yeterlidir. Bu durumda bu cümle mantık! bir dayanak
olmakta,

delil kabul edilmektedir. Esasen, bizim mantığımızı ve milletimizin mantığını nakli mantık haline
getirdiler. Bu yüzden ben büyük şahsiyetlerin ve imamların sözlerini nakletmekten kaçınmakta,
Kur'an'dan bile az istifade etmekte ve Kur'an üzerinde ayrıca çalışmayı yeğlemekteydim.

Ali ŞERiATi 589

dilsiz insan, üzüntülüyse, sinirliyse, bıkkınsa, kaçırıyorsa, sırt çeviriyorsa,
artık peygarnber bile ona işittiremez.

Öyleyse mesele şudur; Kur'an'ı reyimize göre tefsir etmemeliyiz.

Rey nedir Bizim öncel inanç ve düşüncelerimizdir. Önce filan bilimsel,

fiziksel, kimyasal, fikh1, dini ve firkasal görüşe inanırız, sonra da gidip

Kur' an' da bu öncel inanç ve reyiniz is batını ararız. Bu yüzden Şia

Kur'an'ı inceliyor Şia çıkıyor, Sünni inceliyor Sünni çıkıyor, Nasıbi gidiyor

Nasibi çıkıyor, Vahhabi gidiyor Vahhabi çıkıyor, Cebri gidiyor

Cebri çıkıyor, ihtiyar gidiyor ihtiyari çıkıyor. Peki Kur an ne yapıyor

Bunlar reylerdir, rey ile tefsirdir. Öyleyse nasıl olalım Verasetin bize

yüklediği bütün öncel görüşlerden ve akidelerden arınmış bir akıl ile,

tecrübeli ve zeki bir zihin olarak, mantıki ve akll bir bakış açısıyla, güçlü,

uyanık ve keskin fakat taassupsuz, öncel bir görüşü isbat yükümlülüğü

duymayan bir bakışla gidip Kur' an' da ne olduğuna bakılmalı.

Böylece ben şimdi İslami tarih felsefesine varınak istiyorum.

Hangi alanda çalışırsa çalışsın herkesin yöntemini şudur; Tarih felsefesi,

çeşitli ilimler ve rivayetler ile ilgili çeşitli incelemelerine, dinlerle ve

çeşitli ekollerle ilgili mütalaasına ve aynı şekilde İslam'la ilgili mütalaasına

dayanan kendisi için bir tarih felsefesi oluşturur. Mesela İslam'

da tarih felsefesi budur. der. Ardından da işine yarayan bazı

Kur' an ayetlerine dayanır. [Bütün bir sure de değil. Bir teoriyi isbat için

bir sureye dayanan ve bütün bir sureyi delil olarak getiren birini gördünüz

mi Hiç kimse böyle yapmaz. Hep bir ayet ya da yarım ayet

veya arka arkaya iki ayet aktarılır.] Bir kitaptan ya da herhangi bir kitabın

bir bölümünden bir cümleyi alıp nakletsem ve halka bu kitabın yazarının

görüşü budur desem bunun ne denli saptırıcı ve yalan olduğunu

hatta yazarın görüşünün aksine olduğunu görürüz. Böylesi bir kötüye

kullanma bir tür yalancılık ve halkı aldatınadır; özellikle de ayetlerinin

ve kelimelerinin bağlantısı ilmi olan Kur' an gibi bir kitap söz konusu

olunca ...

Bu yüzden, bir ayet aktarıp bir yazarın ya da bir araştırmacının görüşünü

isbat için bu ayete dayanmak, benim hiçbir zaman sevmediğim
bir iştir; tam anlamıyla açık ve kesin bir mesele söz konusuysa o zaman
başka. Bu bakımdan, ben buraya tarih felsefesini sizin için İslami tarih
felsefesi olarak ortaya koyınaya, sonra da nerede işime yarayan ayet ve
rivayet varsa, yer yer, tıpkı yüzük kaşı gibi yerleştirip süslemeye ve kutsal
ve benimsenebilir bir metinli -zira içerisine onca ayet ve rivayet serpiştirdik-
halka yutturnlaya gelmedim. Bilakis, bu iş için, şimdiye kadar
burada az çok ele alınan meselelerden yararlanırım; Tarih felsefesine ve
tarih felsefesinin çeşitli ekallerine dair bilgileriniz, tarih sorumluluğunda
insanın rolüne ve tarihin hareketinde maddi, iktisadi, insani, psikolojik,
iSLAM BiLiM
coğrafi, düşünsel, teknolojik, bilimsel, iklimsel ve ırk etkenlerine dair
edindiğimiz bilgiler, aynı şekilde tarihin hareketinin ve kavimlerin tarih
içerisindeki gelişiminin gerçekleşmesinde etkili olan neden ya da nedenlere
dair edindiğiniz bilgiler sorumluluk doğurmaktadır. Ayrıca milletlerin
dışarı olduğu etkenler ya da etkenlerin etkeni, insanın ne dereceye
dek yazgısının sorumlusu olduğu ve tarihin hareketine ve tarihin cebrine
ne kadar müdahale edebildiği ve bu 'insan'ın faşistlerin söylediği
gibi kahramanlar olup olmadığı ya da genel anlamda halk olup alınadığı
veya peygamberler olup olmadığı yahut paralarını ve güçlerini
kullanarak bir toplumu yöneten liderlerin ve güç sahibi kimselerin tarihin
hareket ve değişmelerinin sorumluları olup olmadıkları, insanın
aslında tarihin hareketinde ve tarihin cebrinde hiç bir rolünün bulunmadığı,
tarihin cebrinin tıpkı fiziksel, kimyasal ve biyolojik hareketler

gibi bilimsel ve cebri kanunların ürünü olduğu ve insanın da' mutlak'ın

ürünü bir oyuncak olduğu hakkındaki mülahazalar ...

Şu ana dek ortaya konulanların hepsini kendi görüşünüz olarak değil,

bilgileriniz olarak alın. Aklınızı her şeyden özgür kılın. Fakat bunca

bilgiyle donanmış olan akıl, sahip olduğu bakış açısı ve düşüncesiyle ve

şimdiye dek ideolojiler, felsefeler ve . tarih felsefesi hakkında yaptığı

mütalaalarla, bilinçli bir bilimsel bakış açısına, kelamın gerçek içeriğinin

keşfine ve Kur' an' da topluma, tarihe ve insana dair ortaya konan

meselelerin bilimsel, felsefi ve düşünsel tahliline ulaşmıştır. Dolayısıyla

eli boş fakat özgür bir akılla, bilinçli bir bakışla ve böyle bir bilimsel

birikimle fakat taassupsuz olarak ve daha önceden hiç bir inancı heraberinizde

getirmemeyi ve bu inancı is bat için Kur' an' ı kullanınanay

taahhüt ederek gidelin, görüş olarak ne söylemişsek bir yana bırakalım

ve onunla yaşayalım.

Bu iş için fırsat olmasa da ben Enbiya Suresi'nt süratle okuyaym.

Kur'an'ın büyük bir bölümü tarihtir [en büyük bölümü tarihtir]. Bu

bakımdan sizden ricam -çünkü görüyorsunuz ne fırsat var, ne de fırsat

lazın- bu günden itibaren öğretim yönetiminde bir satır başı olmak bakımından

Kur' an' la başlamışken, artık hoca talebe ilişkisini bir yana

bırakalım ve kendimizi birer birer bir öğretinen ve tebliğci olarak donatalım.

Böylesi zorlukların ve güçlüklerin yaşandığı bir dönemde bu düşüncenin

destekçileri olursa ve Allah aşkımız, arzumuz ve ideallerimiz

için dert ortakları ve dostlar gönderirsene ınutlu. Sizler varsınız ve sizden

başka kınsemiz yok. Elbette bu, kimsesizlik anlamında değildir,

bilaidis okuduğun bir recezdir ve duyduğun bir övünçtür. Fakat sizlerden her biriniz, zorlukları, güçlükleri ve karanlıkları gördükçe daha çok yükünü. lülük altına girineli ve bireysel hayattan, kişisel ideal ve zevklerden, kendi geleceğinize, kendinize, kendi hayatınıza, kendi ihtiyaçlarıAli ŞERifti 591

nızı teinine ve hatta kendi haklarınızı elde etmeye, Allah' ın, Kur' an' ın, aklın, İnantiğın ve herşeyin size caiz kıldığı şeyleri sağlamaya yönelmekten daha çok fedakarlılda bulunmalısınız. Çünkü siz sorumlu bir insansınız. Her biriniz nübüvvet verasetini ve risalet verasetini omuzlanıalısınız. İslam diyor ki; Benim ümmetiinin bilinçlileri, peygamberlerin varisleridir. Anlayan insanlar toplumun fikri sorumluluğunu ve toplumun İslami kılavuzluğunu ne ölçüde üstlenmişlerse aynı ölçüde kendi insanı, şer'1, mantıklı, tabii ve gerekli haklarından halkın hakkı için -çünkü nasıl tehlike içinde olduğunu, nasıl ayaklar altına alındığını görüyorsunuz- vazgeçmelidirler.

Bu iş ~çin artık ben bu şekliyle hiç ders yapmayacağım. Yani önce derse giriş yapıp ardından bütün esaslarını anlatarak daha sonra da sonuca ulaşma yoluna gitineyeceğim. Bilakis, bir arada çalışan ve araştırma yapan araştırma grubu içinde ve sizin aranızda olacağın. B-q bakımdan ben sınıf gibi başından sonuna dek tarih felsefesini, anlattığım diğer tarih felsefeleri gibi ders olarak anlatmayacağın. Ancak tarih felsefesi için sadece birkaç ide vereceğim. Böylece İslam'ın tarih felsefesini çıkarırsınız [Lütfen bu ideleri not edin. Çok basit. Bundan başka araştırma yolumuz yok]. İslami tarih felsefesini [ki son derece önemlidir ve

tarih felsefesi yeni bir görüş olduğundan bu konuya el atılmamıştır]

Kur'an'da bulabilinek için öncelikle boş ellerle Kur'an'a yönelmek lazımdır.

Şunu hatırlatayın ki bir kimse İslam-bilimimiz 20. yüzyılda ve İslam'

20. yüzyıl kafasına hakiın bütün ideolojilerin ve düşüncelerin

üzerinde ele alabilir ve böylece bu günkü ilmi aşabilir. 20. yüzyıl

ideolojilerinden geride kalmış bir İslam gidicidir. Bilimden, ideolojiden,

sosyalizmden, bilimsel tarih felsefesinden ve egzistansiyalizmden aşağı

bir İslam gidicidir ve muhafaza etmek mümkün değildir. Gerçek İslam,

gerçek Şiilik, Çağımız Ali'yi Arıyor dçı söylediğim gibi bilim ötesi bir

ideolojidir. Yani bilime ulaşınalı ve bilimden sonra İslam'ı almalıyız.

Yoksa bizim donuk ve durağan zihnimiz bilimi anlayamaz ve bilimsel

aşamaya ulaşınadan İslam'ı, sakinleştirici ve cehaletini yok edici bir ilaç

olarak alınamaz. Bilim aşamasını geçiniz ve bilimin cevaplayamadığı şeyleri

İslam'da arayınız. Son derece modern, bilimsel ve çok ileri ideolojilere

ulaşınp onları öğrenip anlayalım, sonra onları geçelim ve bu ideolojilerin

sahip olmadıkları ve az değindikleri şeyi İslam'da arayalım.

Aynı şekilde Şiilik, bugün sadece kalıtsal bir sevgi olarak ya da sadece

form ve kalıplardan oluşan bir dizge şeklinde günümüz dünyasında

aydınlar düzeyinde, fikri, itikadî, ideolojik ve toplumsal maceralar dü-

259 İslam-bilim, bizim burada ele alınıp tamamlanmasını isteyip arzuladığımız anlamdadır.

592 İSLAM BİLİM

zeyinde söz konusu edilebilir bir şey değildir. Ali Şiası, Safevi dönemi

Şiası değildir; Safevi döneminin ve sonraki iki yüz yılın ihtiyaçlarına

cevap veren bir Şia değildir. Ali Şiası, insanın fikri ve manevi gelişimi,

insanın kavrayışı ve aynı şekilde insanın derinleri, ihtiyaçları ve susuzluğu arttıkça daha bir açılım gösteren ve varlığı bütün dünyada ve insanın vicdanında daha bir güçlenen Şiadır. Ali'nin kurduğu mektep, onun ve oğullarıyla varislerinin seçtikleri yol öyle bir yoldur ki eğer bu yol dünya çapında doğru tanımlarsa, bugün iyilik, olgunluk ve insanı güzellikler için, beşeri yücelikler ve gelişmeler için, eşitlik ve kardeşlik için, sömürü, istismar, bölücülük, cehalet ve zulüm ile savaşmak için mücadele eden bütün özgürlükçü ve adalet taraftarı aydınlar onu seçecekler ve arzuladıkları yolun bu yoldan pek uzak olmadığını hissedeceklerdir. Bu, Marksizm'den yukarıda olan bir Şiiliktir. Kur'an'daki yaratılış felsefesi, hümanizmden yukarıdadır. Kur'an'daki Adem kıssasında ve İslam'da söz konusu olan {nsan sorumluluğu meselesi Heidegger'in, Sartre'ın vs. egzistansiyalizminden yukarıdadır. Biz onun peşindeyiz. Bu yüzden İslam bizim için egzistansiyalizm-sosyalizm-irfan üçgeninden sonra söz konusudur. Bizim için İslam ve Şiilik, tarih boyunca günümüz insanının düşünce ve duygusunun üç yüksek zirvesi olan bu üç boyuttan daha yüksek bir mevki de söz konusudur ve bundan aşağısı, insana ve kendimize zulümdür. Bu durumda İslam'ın ileri bir biçimde, hak sever ve halk sever tarzda algılanışı olan bu büyük hakikate -ki adı Şiiliktirzulmetmişizdir. İrfanımız60 bugün dünyada, gündemde olan ve Heidegger ile zirveye çıkan egzistansiyalizm ve bir ideoloji ve iktisadi ve toplumsal bir sistem olarak sosyalizmle birlikte olmak ve soruya bu üçünü aşarak İslam'a ulaşmak lazımdır.

Tarih felsefesini, insanın tarih felsefesindeki rolünün niteliği bakımından

Enbiya Suresi'nden yararlanarak anlamaktayız. Gelip bütün

Kur'an'ı alsaydım ve geçmişe, geçmiş zamana, ümmetiere ve sorumluluklara ilişkin bütün ayetleri derleseydim ders açısından belki çok daha iyi olurdu. Fakat ders benim için önemli değildir. Yeni görüşler ve bilgiler olarak verdiklerim önemli değildir. Önemli olan, çalışma yöntemi ve bakış açısıdır. Kur'an'ın birtakım parçalarını oradan buradan alıp montaj etmek ve kendimize bir metin oluşturmak yerine, doğal olarak ve

260 Amacım, şu anda şeriatte söz konusu olan irfandır. Dünyada irfana şekil veren Hindistan'dır. Batı'da

bulunmayan maneviyata, ruha ve manevi tekamüle ihtiyaç duyan maneviyatçı genci dünyada kendine cezp etmiştir. Gerçi yanılmakta ve kamil anlamda maneviyatın var olduğunu sanmaktadır ama her

halükarda doğunun hep peşinden gittiği bir maneviyat söz konusudur. Bu arı duru, derin ve latif irfan,

insan ruhundan, kainata ve melekOta kanat açan bir kuş yaratır. Mevlana'nın oluşturduğu ve bugün 'Rad

ha Krishnan'ın oluşturduğu irfandır bu.

Ali ŞERiATi 593

sağlıklı, uyumlu ve canlı bir gövde olarak bu tek parça bırakın da bize birşey öğretsin.

Enbiya Suresi'ni hızlıca geçiyorum. Surenin ayrıntılarına girinem

n1ümkün değil. Sadece şunu belirtrneliyim; Kur' an' ı böyle açıp okursak

anlarınız deiniyorum, fakat diyorum ki eğer biz -ki şimdi bu çağdayız ve

felsefi, sanatsal, toplumsal, edeb1 ve biliinsel kitaplar okuyoruz- çabalarsak,

. İstersek, çalışmamıza süreklilik kazandırırız ve bu dile hep

aşına olursak Kur'an'ı anlayabiliriz. Birtakım insanlar Kur'an'ı bir yana

bırakınak için savaşıyorlardı. Birtakım insanlar da Kur' an' a karşı

düşnlanca bir rintlikle hareket ederek, Biz bu kitabı anlayamayız.

deyip Kur'an'ı bir yana bıraktılar. Dediler, Bu kitap çok derindir,

ayetlerinin her birinde özel sırlar vardır, bu sırlar zamanla açıklık kazanacaktır,

elbette bu sırların açığa çıkarılması insan tarafından olınayacaktır.

İnsan anlayamaz. Öyleyse Kur'an'ı bir yana bırakalım! Bir

kinseyi zorla ya da saygı olsun diye261 bir yerden uzaklaştırmak aynı

kapıya çıkar. Birçokları Kur'an'ı bir yana bıraktıklarının farkında bile

değiller. Çünkü her yerde acayip hatlarla yazılmış ayetler görüyorlar.

Kur' an öyle güzel ciltler ve öyle tuhaf tezhipler le bezenmiş ki her cildin

bir milyon tümen değeri var. Kur'an'ı nasıl kullandığına bir

bakın. Kur'an'ın sayfaları açılmamalıdır. Kur'an üzerinde düşünmek

haramdır, fakat başkaca her iş caizdir.262

Enbiya Suresi, peygamberlerin tarihteki rolünü anlatmaktadır. Bu rol etken olarak söz konusu değildir; bu çok ilginçtir. Bunlar tarih tarafından tarihin ve Tanrı'nın namusu olarak seçilen en seçkin insanlardır, faşizm tarih felsefesinin elit diye adlandırdığı seçilmiş insanlardır.

İnsanlar arasında üstün soy olarak bulunanlardır. Kimsenin sahip olmadığı bir şeyle, yani vahiy silahıyla donanmış olan böyle kimseler, tarihin hareketinde doğrudan sorumluluk taşımazlar; sadece ve sadece tebliğ etmek, uyarmak ve mesaj ulaştırmak sorumluluğunu taşırlar.

Öyleyse sorumlu kimdir Enbiya Suresi'nin tainamı, insanların mesajla ne ilgileri bulunduğunu göstermektedir; Mesaj-halk, halk-mesaj. Bu

261 Bir ara bir fakültede ders veriyordum. Geldiler dediler ki, siz oldukça bilgili ve muteber bir şahsiyetsiniz.

Bu kadar bilgili olan birinin ders vermesi yazık değil mi Gidin araştırma yapın. Yakamı tutup dışarı atmalarıyla bunun arasında ne fark var Bu daha kötü. Zira başkaları bizi dışarı attıklarını anlamazlar.

262 Bundan sonra küçük bir Kur'an temin etmenizi rica ediyorum. Bu Kur'an'ın iki özelliği olmalı Birincisi

ayetlerinin altında tercümesi olmalı, ikincisi sonunda ayet fihristi olmalı. Genellikle bu Kur'anlar arasında

-onun için bu bir reklam da olabilir- tecritli, tercüme ve tefsirli [elbette tefsir değil] ve Muhammed Kazım

Muizzi tarafından 'Keşfü-Ayat'ı hazırlanan ve Hattat Tahir hattıyla olan Kur'an tercih edilebilir. Tercümenin

kime ait olduğunu bilemiyorum, kendilerini tanımıyorum. Fakat edebi bakımdan normal tercümelere

daha başarılıdır. Keşfü-Ebyat'ı da oldukça dakik. Bu çalışmayla da herhangi bir Kur'an her zaman cebimizde olsun ve bir kitap olarak mütalaa edelim de böylece mübarek bir şey olmaktan kurtarıp kitap

haline getireli m. Onun adı kitaptır ve bize de hitap etmektedir.

594 iSLAM BiLiM

iki kelimenin dışında burada başka bir şey tekrarlanmaz. İşte buradan yola çıkarak, tarih felsefesini Kur' an' ın öğrettiği gibi öğrenmek lazımdır.

O zaman onun ilmi değerini muhafaza etmiş oluruz, yoksa donuk ve sınırlı şeyler olarak zihnimizden geçip gider.

Rahman rahim olan Allah'ın adıyla.

- . } • ' ~ ~ • ' J ' ' J J ~ III ~ ' '

l)y.a J'I.A ' 1.P ~ _j r+ ' 1.Y ' y y9

İnsanların hesabı [ilk baştan 'insanlar' kelimesiyle başlıyor] yaklaşmıştır.

Fakat onlar gaflet ve cehalet içerisinde hesaptan, haktan ve mesajdan yüz çeviriyorlar. Oysa mesajın sözünü ettiği şey yakındır. Fakat hala uyanmadılar.

- . ~ ~ ,-. 'J ' J J ' ~ ' 1 U ; . ~ ~ ~ . ~ Xj . • ~t L1

l)~ ~ 3 o~ ' , -1 ~ _) 1..JA J-' - 1..JA ~ • .

O mesajın, o risaletin, o kitabın, hatta peygamberin kendisinin 'zikir' olarak adlandırılması ilginçtir. Yani sorumluluk size aittir. Fıtratınızın derinliklerinde sorumluluk gizlidir. İstedığınız ve ihtiyaç duyduğunuz bütün kaynakları, bilgileri, ilimleri, gerçekleri ve her şeyi peygamberin ve hatta Allah'ın size vermesini beklemenı _elisiniz. Çünkü Allah bunları sizin fıtratınıza önceden yerleştirmiştir. Buna göre kimi beklen1elisyiz Kendinizi. Ne yapmalı ve nereden bulup çıkarınalıyız Kendinizden.

Fakat oldunuz. Kokuşmuşlukların, alçaklıkların oyuncağı haline geldiniz ya da etten, taştan, topraktan yapılmış putların kulu oldunuz. Ruhunuz

çirkinleşti, aciz ve güçsüz hale geldiniz.

Peygamber kitap ve mesajla, sadece, İnsan, sen kimsin diye hatırlatmaya gelir. Buda'ya yapılan ve çıtkırıldım bir beyzadeyi Buda'ya dönüştüren bu uyarı ve işaretler, İbrahim Edhem'in [gece gündüz avlanan ve zevk içinde yaşayan bir beyzadenin] yakasına yol ortasında bir anda yapışıp Seni bunun için mi yarattılar diye soran bu uyarı, Gazzali'yi tutuşturan bu uyarı ve mesaj, Gazneli sultanlarının meddahi olan Nasır Hüsrev gibi bir adamı hakikatın meddahi haline getiren [artık konuşılacak yok olmakla yoldaştı] bu mesaj ve uyarı, İbrahim Gaznevi'nin²⁶³ meddahi olan Senai-yi Gaznevi'yi bir anda değiştiren bu mesaj ... Ya da Şems; Bir kıvılcım. Bu uyarılardan hiçbiri bunlara birşey vermedi. Sadece ve sadece içlerine bir kıvılcım attı, bir kibrit çaktı, bir benzirt döktü.

Bu patlamayla içlerinde alevler yükseldi.

Peygamberler sadece hatırlatırlar; İnsanın uyarılışı. İnsan için bu yeterlidir.

Hatta peygamber 'müzekkir' adını almakla kalmayıp 'zikir'

adıyla da anılmaktadır. Yani mesajı ve hakkı beraberinde taşıyan insan zikir'in kendisidir.

²⁶³ Senai'nin işi Memduhlarına şiir söylemekten ibaretti. Karşılık olarak bir miktar para alıyordu [yani

burs] ve gidip sevgilisiyle birlikte yiyor.du.

Ali ŞERİATİ 595

İnsanların hesaba çekilişleri [hak ile batılın ayrıştığı ve herşeyin gerçekleştiği yer] yakındır.2M Fakat insanlar kendi cehalet ve gafletleri içerisinde, yüz çevirirler. Arkalarını dönerse görüneceklerini sanırlar.

Ters yönde hareket ederlerse varılacak yere daha geç varacaklarını sanırlar.

lar. Tarih, herkesi Allah'ın belirlediği yere ulaştıracak olan bir trendir.

Şimdi sen bu tren tüneline trenin gittiği yönün tersine koş istersen.

Fakat başkalarıyla birlikte istasyonda vaktinde ineceksin. İnsanların hesabı yakındır, fakat onlar gaflet içerisinde yüz çevirirler. İnsanın tek özgürlüğü tarihin cebrini keşfederek onunla birlikte hareket etmek ve kendini kurtarmaktır ya da karşısında durarak kendi kendini yok etmektir. Yazgısını elinde bulunduran 'ben' budur. Tarih ve zaman, Allah'ın belirlediği şekilde tıpkı tabiatın hareketi gibi kendi yolunda hareket eder.

-. ~..1~J.-' "' 11J1 ~ ~ % .~ .tj .• ·t;1..1

(.)~ 1-3 0~ ';-1 ~_) (.} J-- (.} ~ ..

Rablerinden kendilerine ulaşan her mesajı, her uyarıyı, her hatırlatınayı, her yeni zikri -her zaman anlatıla gelen birşey değil yeni bir şey-, her yeni sözü, her yeni gerçeği, her yeni olguyu ve her yeni daveti ancak alay ederek dinliyorlar.

' , J o.t'.tt', '_ • ·ll ', ,llit '_ (1~. ~-.' 1J1 ~ ~ 'r, 1 ~ ', ~ ~ ' '_ ~ ~ ~ 1 ~ ' t' 0 J' f~ ~u

U-.9~ r-u 3 ~ UY " .Y-4 , l)JI) --' U-L 1.\$~ __9y..11 3 ~y1=1 .--

Ne kadar canlı bir mesaj. Rablerinden gelen bu yeni gerçeği, bu uyanı, bu mesajı alaya aldılar, oyunlarından başlarını kaldırmadılar.

Çirkin işlerle ve kötülüklerle meşgul oldular. Kalplerini bu boş oyuncaklara verdiler. Ayrıca [tabire dikkat ediniz] gelen bu mesaj karşısında,

Ey bu zillete düşmüş insan, nelerin var, ne kültürün var, ne tarihin

var, nereye mensupsun diye soran bu uyarı karşısında, Bu mesaj

nedir diye sorarlar. Bu yeni mesaj Hira' dan gelen adanın mesajıdır.

O, puthaneye çevriliniş durundaki Kabe'nin yanında zelil, geri ve

bedbaht bir grup görür. Bu kişilerin şiirler okuyan İranlı ve Ruin hâzinetkarları vardır. Bir kaç yabancı, bunlara bir şeyler yazar.2Gs

Bu elçi ne diyor Diyor ki; Ey ınillet! Siz İbrahim kültürünün sahibisiniz.

Dünyada put kırıcılığın temelini atan bir peygamberin kültür ve yolunun mensubu, takipçisi ve hamisi olan siz, neden putperestliğe

tutsak oldunuz O peygamberin takipçileri neden putperestliğin en

büyük tezahürleri oldular Neden putperestlik ve puthane İbrahimini

264 Başlangıca dikkat edelim. Yazarlık bakımından apayrı bir stili vardır. Ağır ağır giriş yapmak yerine

[bugün hocaların önce bir giriş yapıp sonra konuya girdikleri gibi] bir anda ani bir atakla konuya girer.

265 Jean Paul Sartre'ın üçüncü dünya hakkında söylediği gibi Bunların yazıp konuşma hakları yoktu.

Biz buradan söylüyorduk onlar dikte edip yazıyorlardı. Biz sesleniyorduk onlar [Asya, Afrika ve Latin

Amerika] bizim sesimizi taklit edebilmek için ağızlarını açıyorlardı. Şu Fanon'a ne oluyor da biz konuşmadan

o konuşmaya başlıyor

596 iSLAm BiLim

bırakıp tevhidin İbrahimine dönmüyorsunuz Neden tevhid inancının

ilk ve en eski mabedi ve halkın sığınağı olan ve hakim mülkiyetten, güç

sahiplerinden ve zorbalardan bağımsız olan bu Kabe'yi oyuncak haline

getirip, Arap halkını sömürme ve istismar etme aracı haline getirip

puthane yaptınız Bu mesajdır. Eğer siz hakka ve o dine dayanırsanız

[Rum Suresi'ni açıklarken söylediğim gibi] tarihin yazgısını üstlenip ele

alabilirsiniz. Bu mesajdır ve aynı kıssadır. Fakat onlar boşluğa, pisliğe,

zevklere, hurafelere, eskilerin masallanna, yalanlara, töhmetlere, alaya
alınalara, insanları hapsedmelere, işkence etmelere, karalamalara, saldırmalara
ve zulümlere yönelerek, aynı şekilde gece gündüz taassuba,
cehalete zevk ve safaya, içip içip sarhoş olmaya dalarak yeni sözü duymadılar.

--. ~ll 1 ~ - 1- ' ~ ~ ~u

lS~ .Jy.11 .J ~y=1 •'

Gizli gizli birbirleriyle konuşmaya, planlar yapmaya ve gizliden gizliye
kargaşa çıkarmaya koyuldular. Kimler Zulmedenler. Zalimlerin ve
zorbaların planlarını gözlediler ve sonradan topluca töhmette bulundular.
Bunları herkesin kendi başına düşündüğünü sanıyorlardı insanlar.

Oysa bu düşünceler, gizlice herkese telkin edilmişti.

'_ (~~~A ~-.- U ~ ~ ~

' ~

Bir mesajım, yeni bir zikrin ve orijinal bir zikrim var. diyen bu
kimse sizden farklı biri mi Hayır, onun bu sözünün etkisi altında kalmanız,
kalplerinizi kendine bu denli çekmesi, onun sözleri karşısında
kendinizi bir başka hissetmeniz 'hakikatten, vahiyden ve onun sahip
olduğu ve sizin sahip olmadığınız bilgiden değildir, size verdiği bilinçten
değildir, hissettiğiniz şeyden dolayı değildir, hissettiğiniz fakat bilmediğiniz
şeyden dolayı değildir, ihtiyaç duyduğunuz fakat hissetmediğiniz
ve ancak onun dilinden işittiğiniz şeyden dolayı değildir, bu
sözlerin içinde yatan hakiki ruhtan ve ifadenin güzelliğinden de değildir.
Bilakis o büyücü ya da şair veya delidir. O _ancak sizin gibi bir beşer
değil mi Onun bizler gibi olmakla birlikte sözlerinin başkalarının

sözlerine benzemediğini görüyorsunuz. Sizi etki altında bırakması büyücü

olmasından ve büyü yapmasından dolayıdır.

,i ~.A~ .. ,,,")ır ~ ~ 'J.' '_ ~ ~- (j.ş', 1 ,~ 't' '!...~. ', ~ını ~ ~ ~.J u-a.J .J ç. c.P Y" ~ ~.J o u.Jy..1+1 ~
.J ~ u.J-1

Dedi; Benim rabbim sözü bilir ve göklerde ve yerde söyleneni işitir.

O, işitendir, bilendir. Bunun sebebi nedir İnsanlar bu tür sözleri

sadece İslamın Peygamberi'ne karşı söylemediler; bilakis bu, tarih boyunca,

duraklamış ve eskimiş bir topluma sunulan her yeni mesaj karşısında

gösterilen karşı tepkidir. Kur' an' ın burada söylediği şu; Gördüğünüz

bu entrikalar [gece bir araya geliyorlar ve ertesi gün bir bakıyoruz

ki halkı kışkırtmışlar ve hepsi aynı karalamayı ortaya atmaya başlamış]

Ali ŞERiATi 597

kendilerini savunma gücü bulunmayan kimseler zorlanıp işkence edilerek

tertiplenmekte. Fesat çıkarmak, karalamak ve saptırınak için özel

duruınlardan yararlanınaktadırlar. Mutaassıp kimseyi taassubundan

yararlanarak, sennayedan ticaret faktörünü ortaya sürerek, güç sahiplerini

eniniyeti koruma bahanesiyle ve bu putperestliğe inananları da

puta olan inancından ve kutsal tanrılarını koruma duygusundan yararlanarak,

aynı şekilde İbrahim' e ve onun evine inananları da -ki bunlar

Cahiliye Arapları arasında da vardı- Abdullah oğlu Muhammed [Peygamber],

İbrahim' in emanetini ortadan kaldırı lıak, İbrahim' in evinin

saygınlığını yok etmek istiyor. diyerek tahrik ettiler.

Bugün ilahi bi' set karşısında, ilahi faktör karşısında, bu yalnız adam

karşısında Mekke' nin bu durumunda olduğunu görüyorsunuz. Bu tarihin

tekrarlanan hikayesidir. İnsan için yeni bir hatırlatmanın, eski ve geri

bir toplum için yeni bir mesajın nazil olduğu her yerde, böyle pis ve kirlili batakliktan bu mesaja karşı bu tür bir tepki yükselmiştir. Fakat yazgıya bakınız ki onca olaylar, yaygaralar ve kudretler yok olup gitti ve bugün -yirminci yüzyılda- Afrika'nın tamamını, zayıf ve fiyatı düşük bir kölenin adını, Ümeyye b. Halef [Bilal Habeşi] adını duyunca övünçten kaynayıp coşar. Fakat o olaylar, o işkenceler onca güçlerine rağmen nereye gittiler Eğer bugün adları lanetle anılıyorsa yine bunlar sayesinde.

~1-1· 1~)l.;.iü~tı tij"~o~ .. 1.-, 1~.A~ .. 11-~- ·'~1- ~1 J' !11~r.-. ,_ J..9 • _}.19 u.; Y u- ~ v- yı .J ua .J .J ;. ~ .7'-' ~ c.F.J

- . f~ tıll1.11' f ~~lı Uıtl19 Wi - J UY .J , .) , .. • - .. Y. Y,

Görürsünüz oldukça açık. Allah bilir ve yerde ve gökte söyleneni duyar. Çünkü Allah bilendir, işitendir.266

)~.;.i b~i 1)1..9 ~

Sonra dediler ki onun getirdiği bu sözler, onun vahiy adına, yeni söz adına, mesaj adına, zikir adına söyledikleri saçma düşlerdir. Hatta ona karşı töhmet ve iftirada bulundular ve o şairdir dediler. Dediler ki; Bu sözlerin yerine önceki peygamberlerin yaptıkları gibi bir mucize getirsin.

- . ~ ',o Ji tA~ i~' ... -~ 1'.~ ~ ~ u~~~ , .. .J9UA~

. Bundan önce iman etmeyip de helak etmediğimiz hiçbir medeniyet, hiçbir toplum ve hiçbir karye267 yoktur.

266 Bu, Allah'ın söz söyleme tarzıdır Ortada tekrar etmeksizin arka arkaya muhataptan başkasına ve konuşandan muhataba geçmektedir. Bunları ayırt etmesi gereken, okuyucunun kendisidir.

267 Ben aslında 'karye' kelimesini 'medeniyet' diye tercüme ediyorum. 'Beled' ya da 'bilad' kelimesini ise toplum diye tercüme ediyorum. Belirli bir köyden veya şehirden söz edilen yerler dışında

Kur'an'da

genel anlamda karyeden söz edilen her yerde bir medeniyetten söz edilmektedir, beled ise toplum anlamındadır.

596 İSLAM BİLİMİ

-. -'.1~-- ~-~t ·1 .t~1 -1·.' t.uU'_,11 ~ ~G.. YI~ ULO t~-

u~ ~ u, J-- (.)'O Y ~· r..,P-Y . .J , . .J 3

Sizden önce ve bu bi' setten ve nübüvvetten önce gönderdiğimiz

kişiler de [kendilerine vahyettiğimiz sıradan kimseler] tıpkı bu elçi gibiydiler.

-. -'.1~-- ~-~t ·1

(.)~ ~ (.),

Siz onların hikayelerini bilmiyorsanız, zikir ehline ve zikirden [zikir

daha önce belirttiğim anlamdadır] haberdar olan kimselere sorun.

t-. .L.l-iG.. 1Y ~S ~-3 r- GJJI u-. y;-ttt _1. U t~. ~' ' ~. ~-3

Mesaj getiren ve insanlara yol gösteren kimseler olağanüstü ve harikulade

insanlar değildiler. Bunlar, yemek yemeyen ya da yiyemeyen

veya hiç ölmeyecek olan canlılar değildiler. Bilakis tıpkı diğerleri gibi

sıradan cisimlerdiler ve sıradan yemekler yemektedirler. Fakat tek

mesele, mesajın onlara vahyedilmesi ve bu mesajı size bildirmekle yükümlü

kılınmalarıydı.

-. ~ .. .r ın i · _t' x~ 4....19 Lt.1s o_ t_.,1 ur· ·i ~

(.)~ ...r'- '•' . ' ~· y

Korku, ümit, tarih, geçmiş bir olayın nakledilmesi, tarihteki bir olaya

dönüş, zamandan söz ediş, bir anda bütün kainata, yaratılışın başlangıcına,

fizik dünyaya egemen sisteme kanat açış, yeni baştan bu nübüvvetin

yazgısına ve insanların nübüvete karşı gösterdikleri tepkiye

eğilmek, geleceğe dönük çıkarımda bulunmak gibi meseleler, bu derin dokuyla uyumlu olarak gündeme getirilir ve insanın önüne konulur.

Öyleki bilinç ve duygu sahibi hiçbir kudret onun etkisinden kurtulamaz.

Anlatım ve betimleme gücüne bakın;

-u .u.-. .1 L1'.J S.. A~. u~r-3 t.J-U1 o'--•1 . . .~1 S A_ . .•J•o . . .f.o. (.) 'ol ~ r((-3

Tarih felsefesine dikkat edin. Bu hareketlerin, bu değişimlerin sorumluluğu

ve yine bunların nedenleri burada belirgindir. Nice büyük

medeniyetleri ve toplumları -ki zalimdirer-altüst ettik, dize getirdik ve

onlardan sonra, onların yerine düşünce sahibi, düşünen ve yükümlülük

taşıyan bir millet, bir nesil, bir topluluk yerleştirip eski medeniyetlerin

harabeleri üzerine, o çökmüş toplumun yıkıntıları üzerine yeni bir bina

inşa ettik.

-. u,-.~-.~-.~ - . o IJr ~1 um.~ - . ~G.. r~ o~ ... ' r · 1~ 1....J1-· w ~ ~ 31)-'=1.) 3 ~ 3 O U.L .. , ~ . ~ ~ _JC .)

Burada birden bire yaratılış felsefesine girer. Zalim olan nice sınıfları,

gurupları, toplumları ve karyeleri altüst etmedik mi Sonra bu yıkıntılar

üzerine, bu mezarlar üzerine bilinçli, adaletli, uyanık ve yaşarıya

layık insanlardan -ki bunlar daha önce ege.en düzende sıkıntı

çekiyorlardı, teçhizatsızdılar, işkence görüyor ve yok oluyorlardı- oluşan

yeni bir bina yükseltmedik mi İçerisinden antitezi çıkan bu eski

SUI ŞERiATi 599

tez, yani bu istisınarcı zalim sınıf ve bu kokuşmuş fenomen, nasıl ve ne

sebepten yok oluyor, burada tam anlamıyla açıklık kazanmaktadır;

Onlar zalimlerdi. Peki, onların kalıntıları ve yıkıntıları üzerine yeni

bir topluluğu, yeni bir tarih ve tarihsel gelişim içerisinde yeni bir aşanla
oluşturanlara ne oldu Mesajı anlamayan ve uyanık olmayan insanlar birden
uyandılar ve sorunluluğu kabul etmediler. Kenara çekildiler, sağırlığa
vurdular, körlüğe vurdular, oyun ve oyalanmayla meşgul oldular,
hakkı yalnız bıraktılar, küfür ve zulmün vahşi darbeleri altında korunmasız
ve savunmasız bıraktılar. Peki, ne oldular O insanlar ne oldular
Hayatta kaldılar mı Hayatta kalabilmek için herşeyi yok edenlere
ne oldu Anlatıma dikkat ediniz;

~ wJI) w (J1 1§-j

Davalarını, sapmalarını, zilletlerini, hakkı alaya almayı sürdürerek
yaşadılar. Fakat ne zamanına dek

-. ~G..r~·'~ .. -8-- ·--- rA . ~

Olgunlaşmış buğday tarlası gibi, suskun bir haldeyken ve ah diyecek
halleri bile kalmamışken hasat edilineeye kadar.

-. u1-.'-. 1.1- ~· 01- LıJillı.11. 1.1- ~ ~ Jlu ..J Jll;- JI

Tarih felsefesini ve hak ile batıl savaşıyla olan ilişkisini ortaya koyunak
için bir anda yaratılış felsefesini açıklar; Biz, yeri, göğü ve ikisi
arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık

~ ~ ~ (1 Q ~ ~3

Rabbın azabı bunların üzerine üflenince ve artık kendilerini koruyamayacaklarını
anlayınca şöyle dediler;

Yazıklar olsun bize! Biz zalimler idik.

.b...ıSlı -. ·r---ı ı ' -· ~-

UU J' ~ JI

O zaman adalet ve hak terazisini, mizanını kurarız.

.. ~'-'~ r xj- ç.~- '·1.Ş' .~11 -. '~- - ' ~~ jgr

~ _r, JI •' JI (.) . _J (.)_9..) JI (.S'-'1.JA ~ JI

Musa ne getirdi Takva sahibi kimseler için Furkan, ziya ve zikr getirdi.

Musa'ya ve Harun'a Allah ne verdi Furkan, ziya ve zikr; insanı

hatırlatma ve aydınlık verdi. Furkan, hak ile Batılı birbirinden ayıran,

olgunluğu ve hainliği belirgin kılan ve insanların ve bir neslin gözleri

önünde eğri ve doğru yolu, kirlenmişliği ve arınmışlığı, doğruyu ve yanlış

belirgin kılan mesaj ve sözdür. Bu mesajdan önce hak ile batıl birbirine

öyle karıştı ki kimse cepheleri ayırt edemiyordu, yönleri ayırt

edemiyordu, insanları ayırt edemiyordu. Furkan gelince tıpkı şafak çizgisi

gibi geceyi gündüzden ayırır, gecenin ölmekte olduğunu, günün

yükseldiğini, çok geçmeden bütün dünyayı kapiayacağını ve ufku aydın600

iSLAM BiliM

latacağını tıpkı ufuk gibi ortaya koyar. Sonra oralarda şöyle der;

.. -'w.l 1-•• ii .1;' Lı ~ı .. tl ı 11 tb 1- ~ y,;r ~ ~ .J.1..pı 1.....;a.) r.,s-', Y3 ... 3

İbrahim'i, sonra Musa'yı, sonra da Harun'u gönderdik. O zorluklar,

o güçlükler ve zaafklar içinde firavunun büyük kudreti karşısında ve

kendisine bağlı mele ve sihirbazlar karşısında Musa'nın bir çobandeğneği

vardır ve yalnızdır. Sadece bir kardeşi ve bir yardımcısı vardır.

Ebuzer, hem Kur'an'a sahip olan, hem dine sahip olan, hem Allah'a

dayanan, hem hurması olan, hem imparator ve hem Allah Resulü'nün

halifesi olan Osman karşısında yalnızdır. Ebuzer'in, deve kemiğinden

bir sopası vardır. Onunla Osman' a bağlı olan Abdurrahman'ın ve Kabul

Ahbar'ın ve Osman'ın başına vurur. Elbette hemen Rebeze'ye sürülür ve orada sessizce ölür. Fakat her nesilde yine onun haykırışı yükselir. Sonunda da yalnız haşrolacaktır. Yalnız yürürdü, yalnız yaşardı ve yalnız öldü. Fakat sonraki nesil, arka arkaya hak davetçileri, hak önderleri, o mesajı korumakla sorumlu olanlar onun mesajına sahip çıkarlar. Çünkü hiçbir kan boşuna dökülmez, hiçbir ölüm [eğer hak yolunda olursa] yokluğa sebep olmaz, hiçbir hafakan [eğer gerçeği söyleyen bir boğazdan geliyorsa] suskunluğa düşer olmaz. Bilakis her kan bir damlaya dönüşür ve o damlaya bu nesil daha iyi bir İslam-bilim yazabilir.

YiRMi YEDİNCİ DERS

EGZİSTANSİYALİZM ÖĞRETİSİ

Çevrenin ve dış dünyanın etkisiyle ruhsal ve fikri durumun inüsaıt olmaması nedeniyle ne yazık ki dersimi akademik ve mantıksal bir program çerçevesinde yürütemiyorum. Bu bakımdan dersin çerçevesini küçültmek durumundaydım. Ya bazı temel konuları ele almak ya da dersin bazı mantıksal aşamalarının yerlerini değiştirmek zorundaydım. Esas derse bir giriş olarak öğrenilmesi gereken kısmı çıkarıp asıl derse başlamalıydım. Sonradan fırsat olursa, giriş ve başlangıç yanı bulunan kısma dönebilirim diye düşündüm. Buysa dersin ve öğretmenliğin mantığına ters düşmektedir. Fakat normal olmayan bir durum söz konusu olduğunda programı da şartlarda uygun hale getirmek gerekir.

Arz etmek istediğın konu şu; Dersin aslı İslam-bilimdir. Dinler tarihinden söz etmişsem ve çeşitli diniere değinmişsem bunun nedeni İslam'

in bugün ilmi olarak ortaya konulmasının imkansızlığıdır. Ancak zihinde dünyanın büyük küçük dinleri hakkında ve insanlık tarihinde dinin gelişim tarihi hakkında birtakım bilgiler olursa İslam'ın da ilmi şekilde ele alınması sağlanmış olur. Yine bilinçli bir aydının kafasında İslam'ın insani, fikri, ahlaki ve toplumsal değerleri ancak çağdaş ideolojiler tanınırsa, maddi, dini, irfanlı, ilmi ve ilmi olmayan ekoller bilinirse böyle bir ortamda ilmi olarak anlaşılabilir. Ancak bu şekilde İslam'ı kendi kafasında ilahi bir ideoloji olarak ele alarak ilmi bir değerlendirmeye tabi tutabilir.

Eğer dini kesinlikle bir kulluk ve bir inanç olarak -ki her halükarda tarih, eğitim ve kültür bakımından miras almışızdır- kabul edersek böylesi araştırmalara, böylesi fikri ve ilmi irdelemelere ihtiyacımız yoktur. Öyle ki bazıları, İslam'ı bir mekanda başka dinlerin ya da İslam dışı veya din dışı ideolojilerin öğretilmesi gerekmez diye inanmışlardır. Fakat aydın insan İslam'ı fikri, ilmi, ilahi ve mantıklı bir öğreti olarak tanımak, kavramak ve bir inancı göreviniz olduğu üzere araştırarak inceleyereklik ederek değil- seçmek isterse başka dinleri ve hatta din dışı ve din karşıtı öğretileri ilmi olarak tanımak zorundadır. Ancak böylelikle İslam

iSLAM BiLiM

İslam'ı bilinçli olarak seçmiş olacaktır. Aslında insanın mantığı, insanın akli sadece karşılaştırma yoluyla ve aynı şekilde tezat ve benzeri ikere bakarak bir konunun çerçevesini ve değerini kavrayabilir.

Bugün Şiiliğt İslam'ı, İslamın Peygamberi'ni, Ali'yt Fatıma'yı, peygamber hanedanını vs. tanımada içinde bulunduğumuz güçlük şudur;

Örneğin Ali'yi küçük Medine çerçevesinde ve onun çağdaşı ol;ın birkaç kişiyle karşılaştırarak değerlendiriyoruz ve Ali'nin haklı olduğuna karar veriyoruz. Bizim güçlüğümüz budur. Oldukça küçük olan bu karşılaştırmalarda Ali' yi haklı çıkarmak Ali' yi dakik olarak tanımak değildir.

Bilakis Ali ancak, onu yedinci yüzyıl Medine'sinden çıkarıp o çağdaki birkaç sahabiyile karşılaştırmaktan vazgeçerek insanlık tarihi içerisinde insanlığın üzerinde kafa yorduğu en büyük şahsiyetlerin yanına oturtulup değerlendirildiğinde onun gerçek faziletlerini hissetmiş oluruz. Bu yüzden İslam'ı tanımak için, öncelikle dünyada ideoloji olarak, ilim ve felsefe olarak gündemde olan fikri ve itikadi konuları ele alınmalı ve İslam'ı tanımak için böyle bir giriş yapmamız kaçınılmazdır. Ardından da İslam'ı çağımız düşüncesinin zirvesinde gündeme getirelimiz. Yoksa yerel ve geleneksel çerçevede, miras aldığımız şekliyle İslam' ı ortaya koymak birşey ifade etmez. Ancak bu şekilde yeni nesil ve günümüzün bilinçli aydını İslam'la donanımlanabilirler.

Toynbee olayında belirttiğim gibi bütün dinlerin ve kültürlerin iki aşaması vardır; Saldırı aşaması, savunma aşaması. Bir düşünce yaşlandıysa ve bekası konusunda salihyetini yitirince savunma halini alır ve çevreden ona saldırılmaya başlanır. o sadece çırpırır, ağlayıp sızlar, kendinden başka herşeyi mahkum eder, sonra bütün kafaları, dünyanın bütün akıllarını mahkum eder. Bunlar hakikatçi ve hakikati anlayan kimseler değildirler. Hiçbir zaman kendilerini kuşku konusu etmezler.

Din adına sahip olduklarının ya da din adına anladıklarının zayıf olabileceğini, onu yanlış anladıklarını hiçbir zaman anlayamazlar. Bu yüzden,

dini yanlış anlayan ya da İslam' ı ve Şiiliği eksik veya yanlış algılayan herkes şiddetli bir savunma psikolojisine ve zamandan geride kalına psikolojisine düşerler. Bu psikoloji içerisinde kendilerini gözden geçirmek, dakik bir yargıya varmak, kendilerini mahkum etmek ve dinlerini doğru anlamak için çabalamak yerine, bütün dünyayı ve bütün aydınları mahkum ederler ve böylelikle kendi eksikliklerini başkalarının boynuna atarak gizlemek isterler.

Böylelikle, İslam'ı çağımızın düşünce düzeyinde gündeme getirmek için, dünyanın en temel ideolojik akımlarla dakik, bilimsel ve bilinçli bir tanışıklığımızın olması kaçınılmazdır. Elbette insan yüzeysel olarak ve ikinci elden yeni ilimler hakkında, egzistansiyalizm, sosyalizm, Marksizm vs. hakkında ufak tefek bilgiler edinebilir ve bunları tanıdığını,

Ali ŞERiAJi 605

öğrendiğini düşünebilir. Fakat bunun bir değeri yoktur. Çünkü ben bir Müslüman olarak böyle eksik, teınelsiz ve delilsiz bilgilerle ilini, fikri ve ideolojik cephede yer aldığımında elinin boş olduğunu o zaman anlannı, uzınan ve bilgili bir kesini_ karşısında kendini güçsüz hissederin. Dinin savunucusu olarak oldukça nı_ ahkılın ve ınustazaf bir savunucu olarak tanımının ve savund uğu m şeye zarar veririm_.

İslam' ı bir ideoloji olarak bugünkü dünya vicdanında gündeme getirmek isteyen kimse, çok güçlü olmak zorundadır. Özellikle İslamı karşıtı ya da İslam dışı ideolojilerden söz ederken bir kutup ve bir üstat olarak, iyiden iyiye bilen biri olarak kendini düşüncelere dayatınak zorundadır. Yoksa hiçbir şey yaparı_ ayacaktır.

Egzistansiyalizmin düşünce akımlarının en önemlilerinden biri olup Batı'da ortaya çıkışı Marksizm'den sonra değildir, Marksizmle çağdaştır. Danimarkalı Kierkegaard'ın egzistansiyalizm görüş ve hareketini başlatan ilk kişi olarak sayarsak Marksizmle çağdaş olduğunu görürüz.

Fakat egzistansiyalizmin hareketi özellikle ikinci dünya savaşından sonra genel bir güç kazanır. On dokuzuncu yüzyılda oldukça zayıf bir düşünce akımı olarak söz konusu oldu ya da birkaç filozofa özgü bir ekol biçimindeydi.

Fakat şimdi, özellikle ikinci dünya savaşından sonra derin, geniş ve birkaç boyutlu fikri bir hareket olarak ve yirminci yüzyılın fikri sinisi olarak tanındı ve dünyada ideoloji olarak Marksizm'den sonra gündeme geldi. Heidegger ve Sartre'in geliştirdiğinden sonra -özellikle Sartre ile- bu ekol ve ideoloji, birkaç filozofun felsefesi alınaktan çıkararak yirminci yüzyılın derin bir fikri ve ideolojik akımına haline geldi. Bu yüzden bu ekolün tanınması, yirminci yüzyılda düşünmek ve Müslüman olmak isteyen Müslüman aydın için çok zorunludur.

Bu yüzden programlarımız içinde egzistansiyalizmi de vardı. Fakat bunu programdan çıkarmamızın iki nedeni vardı; Birinci neden şudur; Aslında arz ettiğim gibi, dersin asıl konusuna, yani İslam tarihi felsefesine gelince fırsat ve zaman kazanılmayacağından korkuyordum. İkinci mesele kişisel ve duygusal bir meseledir. Bu mesele şu; Sizin hissettiğiniz gibi, siz hiçbir zaman kendinizi egzistansiyalist, metafizisyen, Marksist, sosyalist, materyalist, idealist ve arif olarak tanıttığınızı, bunları kendime yakışır bir sıfat olarak benimsediğinizi duymamışsınızdır.

Çünkü gerçekten bunların hiçbirinden değilim ve bu kalıplardan hiçbirinin

içinde kalın_ak isteniyorum. Bu kalıplardan birini kabul ettiğinde kendim_i ölinüş gördün ve ben diri kalınak istiyorum [bu söylediğini bir iç konuşması şeklinde değil, bir düşünce tarzı olarak söylüyorun].

Fakat bugün dünyada söz konusu olan bu ideolojilerden hangisi seni düşünmeye [inanmaya değil], araştırmaya z9rladı, hangi ideolojiden daha çok etkileridin ve hangi düşünür üzerinde daha ciddi durursun

606 iSLAM BiLiM

diye soracak olursanız, egzistansiyalizm diye cevap verirdin. Birinci sırada Heidegger' in egzistansiyalizmi, ikinci sırada Gabriel Mareel ve Jaspers'inki ve üçüncü sırada Nietzsche'nin egzistansiyalizmi [kendisini tam anlamıyla egzistansiyalist olarak adlandıramasak da fikri temellerinin birçoğu nedeniyle egzistansiyalist diye kabul edebiliriz.], daha sonraki sıralarda da Kierkigard'ın ve Sartre'ın egzistansiyalizmi gelmektedir.

Sartre'ın başkalarına karşı bir üstünlüğü vardır. Bu üstünlük şu; O, sadece bir filozof değildir. Aynı zamanda yazardır, şairdir, tiyatro yazarıdır, senaryo yazarıdır, siyasetçidir, toplumsal bir savaşçıdır. Bütün bu boyutlarıyla egzistansiyalizm ideolojisini, kendi zainanı içerisinde bir hareket etkeni olarak gündeme getirebilmiş, onu felsefi bir ekolden bir ideoloji haline getirebilmiş ve Marksizm'le birlikte savaşçı bir ideoloji olarak ortaya koyabilmiştir. Sartre'ın Heidegger ve başkalarına olan bu üstünlüğüne karşılık onlar da Sartre' a karşı bir üstünlük taşımaktadırlar.

Kierkigard'ın, Marcel'in, Jaspers'in ve Heidegger'in egzistansiyalizmi.

inin, Sartre'da bulunmayan maneviyatçılığı ve. insani boyutudur.

Dolayısıyla bir kelimeyle karşılaştırmak istersek, Sartre daha mantıksal,

toplumsal, bilimsel ve halk için ve mahrum kesim için işe yarar

bir egzistansiyalizme sahiptir. Ötekilerin özellikle Heidegger'in egzistansiyalizmi daha derin, daha irfani ve o sırada daha yakındır. Sartre ise bundan uzaktır.

Egzistansiyalizmle ilgili olarak ortaya koyduğum şeyi ruhsal

bir mesele yüzünden bir miktar erteledim. Çünkü ben esas olarak hem

bu öğretiyi üzerinde oldukça ciddi olarak düşünmekteyim, hem de egzistansiyalizmin temel ruhunun benim için heyecan verici ve etkileyici

olduğuna inanıyorum ve bu öğretiyi karşısında özel bir ruh hali taşıyordum.

Aslında egzistansiyalizmi, Marksizmi yaptığım gibi ve diğer

öğretiler gibi kuru bir ders havası içerisinde ele almak istemiyordum.

Kuru kuruya anlatıp sonunda da Bu öğretiyi bitirdik ve yerine yerleştirdik

demek istemiyordum. Böyle bir şeyi söyleyemem. Aslında konunun

kendisi ve egzistansiyalizm hareketi, insan varlığının en derin gizliliği,

insanlara dokunup onu harekete geçirerek kışkırttığından insana çok

şiddetli bir ızdırıp ve heyecan verir. İnsanın sadece birikim ve bilgilerini

harekete geçiren öteki öğretilerin tersine egzistansiyalizmin varlığı harekete

geçirir. Benim için söz konusu olan ikinci mesele egzistansiyalizmde

-Marksizm' de belirttiğim gibi- öteki öğretilerden çok daha kötü

bir şekilde gündeme getirilen bir meseledir. ',

Egzistansiyalizmin anahtar terimlerinin aydınlarca yanlış algılanması ikinci meseleyi oluşturmaktadır.

Şeriat bu konuyu asıl derse ek olarak anlattığından bu konu birkaç sayfa sonraya alınmıştır [Yayıncı].

Ali ŞERİATİ 601

Egzistansiyalizm konusunda burada sadece birkaç kelimeyi yazıyorum,

siz bunları not alınız. Çünkü egzistansiyalizm meselesi, felsefeden matematiğe, sanattan tasavvufa, dinden şiire uzanan çok karmaşık bir konudur. Bu yüzden bu meseleyi topadamak çok zordur. Ancak insan işin başından meselenin sınırlarını tam anlamıyla beliderse bu zorluk hallolabilir. Bunlar egzistansiyalizme özgü terimlerdir. Bu terimleri akşam namazından sonra tanımlarsanız dersin ne olduğu sizin için tam anlamıyla açıklık kazanmış olur.

Birkaç terim var; Bunlardan biri 'varlık' anlamındaki 'egzistans'tır [existence]. Onun karşısında mahiyet, zat ya da c ev her anlamındaki 'esans' [essence] yer alır. Bir başka konu da 'délaissement'^{26s} konusudur.

Bu konuların hepsi birbirleriyle bağlantılıdır.

Délaissement, başına buyruk bırakılmaktır. Başına buyruk bırakılan

²⁶⁸ Ben, sevgili dostum Emirpur Bey'in yol göstermelerinden, hatırlatmalarından ve eleştirilerinden hep

istifade ederim. Bir defasında bana diyordu ki Senin konferans, yazı ya da ders şeklinde ele aldığın çeşitli konularda eksik olan ve doğrudan değinmediğin ve ancak uzaktan ve hızlıca değinip geçtiğin şey

'mead' konusudur. Oysa islam ideolojisinde mead, sadece konulardan biri olarak değil, tıpkı tevhid gibi

temel konulardan biri olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde tarih, ahlak, insani değerler felsefesi [hayır ve

şer], amel ve yaratılışın gayesi, islam-bilim içerisinde ele alınmalıdır. Mead meselesi ele alınmamıştır. Bu

doğrudur. Benim sohbet, ders ve konferanslarımdaki temel bir eksikliklerdir. Elbette bir bakımdan, bir eleştiri

olarak bunu kabul ediyorum. Fakat bu konuyu açıklamak istemeyişimin de bir nedeni vardır. Bu neden

şudur Bizim toplumumuzun fizik ötesi ve hayat ötesi konulara olan şiddetli ilgisi [gerçi bu meseleler temel

meselelerdir] o denli fazladır ki aslında bu durumda bizim yapmamız gereken işlerden biri Müslümanın

zihnini hayatın derin meselelerine yöneltmek olmaktadır. Çünkü din adına yapılan bütün tebliğler ölüm

ötesine gitmiş durumdadır. Bu yüzden kaçınılmaz olarak tepkisel bir şekilde -gerçi eksik ve eleştirilebilir

bir tepkidir- bizim bütün ilgimiz ve dayanağımız ölüm öncesi islami görüşe ve islami bakışa yönelmiştir.

Bu yüzden her ikimizin yaptığı da yanlıştır. islam nasıl yaklaşıyorsa biz de öyle yaklaşmak durumundayız

Aslında ölümle hayat sınırını ve ölüm anını bizim anladığımız şekilde bir duvar, esas bir temel ve ayrı bir

etken olarak ortadan kaldırmalıyız. Çünkü bu varlık çizgisinde oldukça normal bir hal değişimidir. Meseleleri

bu şekilde ele almalıyız. Tefrite kaçılmış bir şeye gösterilen tepki, kendiliğinden ifrata kaçacaktır. ifratlı

bir şeye gösterilen tepki de tefritli olacaktır. Esasında insan böyledir. Ancak insan hep bilinçli olursa ya da

kendisini bilinçli kılarsa bu durumdan kurtulabilir. Ben bu bakımdan çok memnunum. Bu konuyu burada,

sizin de buna dikkat etmeniz için gündeme getirdim. Yani ölümden öncesine ve 'mead' meselesine

tek yönlü olarak dayanıldığının farkına ben nasıl varmışsam, siz de bu eksikliği hissedin. Bizim bu dayanışımızın

tek taraflı bir dayanış olduğunu, ölçülü olmadığını hissedin. Fakat mutlulukla kendilerine, bir iki

gündür bu konuyu düşündüğümü ve bir anda egzistansiyalizm konusu içerisinde, bu alanda benim gündemimde

bulunmayan birtakım yeni konulara ulaştığımı arz ettim Biri 'mead' konusu, biri 'velayet' konusu,

biri de 'nübüvvet' konusu. Bu üç konu egzistansiyalizmin derin konuları içerisinde bir başka şekilde,

bugüne dek bizim kafamızda söz konusu olduğunun tersine bir şekilde benim kafamda gündeme gelmiş,

ancak henüz olgunlaşmamıştır ve benim için henüz sınırları tam anlamıyla belirgin değildir. Fakat bir kıvılcım

şeklinde benim içimde parlamış olup şimdi bütün varlığım buraya yönelmiş durumdadır. Eğer tam olarak çözümlenirse ve şimdi yöneldiğim yön doğru olursa, bu fikri çizgimizde çok temel bir iş ve büyük bir

olay olacaktır. Özellikle benim fikri çizgimde ... Çünkü bu konular bu şekliyle benim için tahmin edilebilir

değildi. Şu anda söz konusu edilen egzistansiyalizmde varlıkla ilgili konuların bunlarla [mead, nübüvvet,

velayet konusu, insanın yaratılış felsefesi konusu] bağlantısı bulunan konular olduğunu insan asla düşünemezdi.

Aslında egzistansiyalizm konusu hümanizmle ilgili [aslında hümanizmdir] ve varoluşsal bir konu olduğundan, kendiliğinden her zaman insanın yaratılış felsefesiyle temas halindedir.

608 İSLAM BİLİMİ

çocuk' delise' olur. Delise, bırakılmış demektir. Kendi başına buyruktur.

Yani Yani bütün varlıklar maddi kanunların [tabiat] ya da ilahi iradenin

[Tanrı] yönetimin ve yetkesi altındadır. Bu bakımdan maddeci ile

Tanrı tanır aynıdır. İster Tanrı tanır olalım, ister maddeci olalım fark

etmez. Hiç bir varlık kendisi sorumlu değildir, kendisi yazgısını, varlığını

ve yaratılışını belirleyici değildir, hiç kimse kendisini yaratmaz.

Ya tabiat onu istediği ve gerek duyduğu şekilde yaratmıştır ve yönetmektedir

ya da Tanrı aynı şeyi yapmaktadır. Bütün varlıklar arasında

sadece ve sadece insan' delise' dir. Yani tabiat onu, kendi haline bırakmıştır

ya da Tanrı, onu koyuvermiş ve kendi haline bırakmıştır.

Delaissement, yaratılış felsefesindeki hangi konuyu çağrıştırmaktadır

Yeryüzüne indirilmeyi. Aslında cennetten, yeryüzüne inin ve orada

uğraş, sıkıntı ve savaş içerisinde hayatınızı yaşayın diye buyrulur.

Bir sonraki konu aşamalar üçlemesidir [Sartre'ın anlanı.adığı birşey];
Hoşlanma, huy ya da ahlak ve son olarak da din. İnsanlık, tarihi boyunca
bu üç aşamadan geçmektedir. Aynı şekilde her birey de insanlık tarihinin
tecellisidir. Yani insanlık, yeryüzünde var olduğu ilk zamandan
bu yana hangi aşamaları geçerse birey de varoluşundan ömrünün sonuna
dek aynı aşamaları geçer. Bu yüzden fizyolojide denilmektedir ki
cenin -bir insan- cenin şeklinden doğduğu andaki şekle kadar insanlık
türü içerisinde türünün değişim, gelişim ve dönüşüm dönemlerini tekrarlar.
Elbette bu bir varsayımdır. Bu durumda insanlık önce hoşlanma
aşamasında yer alır [zevk aldığı her şeyden hoşlanır, o şeyi iyi kabul
eder ve hayat felsefesine temel alır]. Daha bilinçli bir aşamaya ulaştınca
ahlak meselesi gündeme gelir [Burada ahlaktan kastedilen nedir Kastedilen,
kabileler, aileler, karı-koca, çocuk ve büyükler, yaşlılar ve gençler
arasında kurulmuş yasalar, ilişkiler, ahlaki, toplumsal ve yerel_ geleneklerdir
, sonunda insanı bilincin en yüce ve en kamil aşaması olan üçün-
cü aşamaya ulaşılır. Bu aşama dindir. Din, artık insandan, varlıktan yaratılış
felsefesinden, yaratılış felsefesi için hangi ölçütleri seçmen gerektiğinden
ve hangi yolu bulup yürümen gerektiğinden söz eder. Din,
insanın varoluş ve varlık içindeki konumu karşısındaki belirgin bir bilince
erme aşamasıdır.

Bu üç aşama, biraz Aguste Comte'un üç aşamasını akla getirir. O,
insanlık düşüncesinde ilk aşamaya rabbani ve ilahi aşama, ikinci aşamaya
metafizik ve ilk felsefe aşaması, üçüncü. aşamaya da gerçekleşme ya da bilim
aşaması adını verir. İlkel insanlar, inceleyip tahlil etmeden her eylem ve

hareketi gaybl güçlere nisbet ederler. Sonraki aşamada daha bilinçli bir şekilde metafizik felsefe ve irfanlı felsefe meydana gelir. Fiili aşamada insan, tam anlamıyla özdeş, mantıksal ve gerçekçi bir bakış açısı kazanır. Bilimsel ve çözümlenmed ölçütlere dayanarak dünyayı, kendisini ve büAli ŞERiATi 609

tün değerlerini tanır. Elbette bu Aguste Comte'un üç aşaması olup bugün artık aslı esası kalmamıştır ve sadece tarihinde anılır.

Bir başka mesele situation meselesidir. Situation humain ya da vaziyet meselesidir. İnsanın en büyük ayıncı özelliği nerede ve hangi zamanda bulunduğunu bilme duygusudur. Bu duyguyu taşıyan sadece insandır.

İnsan, nerede ve ne zamanda olduğunu ve bu maddi ve madde dışı etkenlerle, zamansal, mekansal, insanı ve insanı olmayan etkenlerle olan bağlantısının nasıl olduğunu bilir. Kendisi kendi coğrafyasını bilir, varlığının nelerle sınırlı olduğunu anlar. Bu insanı'situation' ve 'vaziyet'tir.

Bir diğeri de 'delisınan' dır. Bir diğeri ise bilinç ve ihtiyardır; Farsça ya 'intihab' [seçine] diye tercüme ettikleri şey. Egzistansiyalizinde var olan konuların birçoğunu bizim talebelerimiz aslında ilk derslerinde okunaktadırlar.

Fakat eski kültürü hiç bilineyen aydınlar, bunları yeni arını.

ağanlar gibi oralardan getiriyorlar.269

İnsan seçebilen bir varlıktır [bu 'ihtiyar' teriminin aynısıdır, bizdeki cebir ve ihtiyar meselesiyle aynıdır]. Dolayısıyla 'irade, ihtiyar, seçme [choisir], özgürlük [liberte]' terimlerini nerede görseniz hepsi birdir.

Esasen tek bir kelinedir. İnsan bunları kendinde barındırır. Bundan sonra ihtiyar meselesi içerisinde sorunuJuluk ya da yükümlülük konusu gündeine

gelir. Sadece özgür insan sorumludur. İrade ve ihtiyar sahibi olan insan sorumluluk [responsabilite] taşır. Zorunlu insan sorumlu değildir. Egzistansiyalizm öğretisini ve hareketini belirgin kılan en temel mesele ve Kierkegaard'ın egzistansiyalizmi [ki dinidir] ile Jaspers'in ve Mareel'in egzistansiyalizmi [bunlarsa mutaassıp katoliktirler] ve Sartre'ın [o da Tanrı tanımazdır] egzistansiyalizmi arasında ortak yön olan mesele angoisse yapı, ızdırıp ve kaygı meselesidir. Bu neyi çağırır Angoisse, uzak düşmüş bir insanın ruh durumudur. Yani yeryüzüne gönderilişten sonra insanın ruh hali tam anlamıyla angoisse'tir. Yeryüzüne indirildiğini hisseden insan ancak angoisse, ızdırıp ve kaygı sahibidir. [Bir takım insanlar vardır ki elhamdülillah henüz yeryüzüne inmediler, hala Cennetler!] İşte yeryüzüne indikten sonra Adem'in tövbesi meselesi, kulluk meselesi, nefs-i mutmainne meselesi, varoluşsal ızdırıp olan egzistansiyalizmin ızdırıp meselesinde gündeme gelir. Egzistansiyalizmin üzerinde durduğu ızdırıp 'varoluşsal ızdırıp'tır. Bizim taşıdığımız ızdıraplar hayatı ızdıraplardır. Hayati ızdırıp nedir Yani ihtiyaçlarımızdan biri karşılanmamıştır ya da karşılanmakta olup alınmadığından emin değildir veya tehlikeye düşmüştür; sonuçta ızdırıba kapılırız. Oysa o ızdırıp varoluşsal ızdıraptır. Yani bütün ihti-

269 Ömrümde ilk kez bir hediye almak istemiştım. Kuzeye gittim. O zaman öğrenciydim. Baktım çok güzel ve ucuz hasırlar var. Satın alıp Meşhed'e getirdim. Dediler ki Bunları Meşhed'de dokuyorlar, kuzeyde bunlardan hiç yoktur. Oysa biz ta oradan zahmetle getirmiştık.

610 İSLAM BİLİM

yaçları karşılanmış bir kimse bu ihtiyaçları belki hiç hissetmez.

uvaroluş, ben, ömür, dünya, yaratılış, ben kimim ve ben hangisiyim gibi şeyler, onu endişe ve kaygıya düşüren temel konulardır. Sanırım bu, İslam' da 'haşyet' adını taşıyan meseleyle aynıdır. Korku değildir, varoluş endişesidir. İşte bu varoluş endişesi Ali'nin kendinden geçişlerini açıklar. Egzistansiyalizm varoluşsal endişenin kaşifidir. Fakat ne yazık ki buna cevap vermede her felsefeden daha acizdir. Egzistansiyalizmin başlangıç kelimeleri varlık ve mahiyettir.. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın çeşitli egzistansiyalist öğretilerinde, ister dini olsun ister din dışı olsun, ister Katolik olsun, ister Katolik olmasın bu kelimeler ortaktır. Bu yüzden bu iki kelimenin, varlık ile zat ya da cevher veya malîyetin ne olduğunu anlamamız gerekir. Egzistansiyalizm, varlığın [existence] mahiyete [essence] öncelikli olmasıdır. Bu aslında var olan çeşitli -ekollerdeki -dinli, dinsiz, tanrı tanır, tanrı tanımaz egzistansiyalizm tanımıdır. Varlık zata ya da cevhere veya mahiyete önceliklidir.

Bütün alanlarda mahiyet, varlıktan önce gelir. Ancak insan bunun dışındadır. Tam tersine, insanın varlığı niteliğinden ve mahiyetinden önce gerçekleşir. Öyleyse ben, insani bir varlık olarak tabiatta önce varlık kazandım. Ama nasıl Bilinmez. Ne türlü Belli değil. Kötü, iyi, alim, cahil, mutaassıp, aydın görüşlü, şefkatli, kinci, aşağılık, yüce, sabırlı, aceleci, zayıf, güçlü, Tanrı tanır, para sever; bütün bunlar mahiyettir, niteliktir. Fakat varlık kazanmış olan bende bunların hiçbiri yoktur. Benim mahiyetini oluşturana bu özellikler benim varlığımda ne zaman gerçekleşir Varoluşumdan sonra. Ne yoluyla Kendim yoluyla. Öyleyse

eğer Tanrı tanır bir eg~istansiyalist ise, tabiat sadece ve sadece bizim varlığımızın yaratıcısıdır [burada yaratıcı egzistansiyalizm açısından fark etmez], bize varlık verir. Benim zatımı oluşturan, öteki hayvanlardan, öteki varlıklardan ve öteki bireylerden beni ayıran ve bana nitelikler, güzellikler ve rezillikler veren özellikler, benim kendi irademle, bilincimle ve özgürlüğümle. sahip olduğum, gelişim yolu üzerinde, çatışma ve karşılaşma çizgisi üzerinde, tecrübe ve düşünüşümle topladığım ve kendi kendimi boyadığım sıfatlardır.

Bu kürsüde, bu mikrafonda ve bu sigarada alışahın bulunduğunu görüyoruz. Benim insan olduğumu kabul ederseniz[!] hepimiz tek bir şeyde eşit ve benzeriz. Neyde Varlıkta. Ben varım, bu var, o var. Hepimizin var olması eşittir. Bu bir mikrofon; punu bir sigara, beni canlı bir varlık, bunu cansız bir varlık kılan nedir Mahiyet. Fakat bu mikrofonu yapan kimsenin kafasında önce bu mikrofon vardı ve daha sonra ona varlık kazandırdı. Sigarayı yapan kimsenin kafasında önce sigaranın mahiyeti vardı, sonra sigarayı yaptı ve ona varlık kazandırdı. Fakat

All \$ERiATi 611

insan benini oluşturan kimse -ister tabiat, ister Tanrı- ona önce sadece ve sadece varlık kazandırdı. Sonra insan ne ohnak istiyorsa kendisi bilir, kendisi yapar.

Burada söz konusu olan en teni_elınesele [egzistansiyalizmin en büyük fazileti ve aynı zanı_anda en büyük zaafi buradadır, hem egzistansiyalizminin en büyük değeri buradadır, hem en büyük zaaf ve yenilgisi; çünkü buna cevap veremez.] materyalizmde ve natüralizmde olmayıp

da egzistansiyalizinde olan bir m_esele ve problemdir. Materyalizm, insanı bir ot gibi, cansız bir varlık gibi, başka fizyolojik ve biyolojik bir nesne gibi görür. Yani onlar nasıl yapılmıştıysa biz de yapılmışız; bir problem yoktur. Fakat materyalizm ve natüralizmin öğretilerinde insanın kurban edildiğini egzistansiyalizm_ anlar ve hissederek. Bu egzistansiyalizmin faziletidir. İnsanın bütün fenomenlerden ayrı bir fenomen olduğunu hissetmiştir [insanın gelişmesi, sorumlulukları, insanın gücü]. Bu anlama mucizesini, insanda var olan bu mucizeyi, sadece biyolojik yasalara bağlanınınız çok zordur. Çünkü anlamak, tain anlamıyla m_ adde dışı bir olgudur. Öyleki zayıf bir varlıkta bu olgu ortaya çıkar ve ardından, bilinen bir şey şeklinde, bir konu şeklinde ve cüz' i bir şey şeklinde kendi varlığına üstünlük sağlayabilir. Anlamak, budur. Kendisi cüz'i ve malul olan bir fenomen nasıl olur da bütün varlığa üstün olabilir Dolayısıyla anlama meselesi, gıda maddesi türünden ve aynı şekilde biyolojik yasalara bağlı birşey değildir. İnsan sadece maddi yasaların ürünü olan. bir fenomen olsa, insanın sahip olduğu bu iradenin ve gücün, insanı oluşturan maddi yasaları değiştirebileceğini, kendi hizmetine sokabileceğini, tabiatı dizginleyebileceğini, kendi iradesi yolunda tabiatı hareket ettirebileceğini nasıl söyleyebiliriz Nasıl olurda malul, iliete karşı illet rolünü oynayabilir Ne söylemek istediğinin tam olarak açık mı Tıpkı şuna benzemektedir; Siz suyu ateşin üzerine koydunuz diyelim. Kaynayan bu su, elde ettiği hararet gücünün tamamını ateşten edinmiştir, fakat kendisi de ateşi etkilemektedir.

Burada egzistansiyalizmin -materyalizme ve natüralizme karşı üstünlük

taşıdığını söylüyorum- insanın maddi fenomenden daha güçlü bir fenomen olduğunu, neden-sonuç zincirinde bir halka olup 'neden' rolünü oynadığını, ayrıca diğer biyolojik, fizyolojik, ruhsal, maddi ve tabii özlerden ayrı bir öz olduğunu itiraf etmesi, felsefe ya da bilim_ temeli üzerine kurulmuş olan ve fizik ötesi kavramını klasik anlamıyla ya da gaybın kaynağını veya yaratılışın yahut Tanrı'yı aradan çıkarıp böylece insanın aşağılanmasına ve insan üstünlüğünün inkarına neden olan yeni öğretiler arasında, insan türünün yeniçağlarda ayaklar altına alınıp inkar edilen üstünlüğünü itiraf eden ve tabiattaki bütün varlıkların önce mahiyetlerinin, daha sonra da varlıklarının şekillendiği,

612 İSLAM BİLİMİ

sadece ve sadece insan türünün önce varlık kazanıp sonra mahiyet kazandığı konusunu ortaya koymakla insanın ayrı dokunmuş bir kumaş olduğunu itiraf eden bir öğreti olduğunu gösterir.

Bu, dinlerin tarih boyunca söyledikleri şeyle aynıdır. Nasıl Çeşitli şekillerle; Mesela, Allah'ın ruhu ya da ilahî ruh insana üflenmiştir.

İnsan Allah'ın halifesidir. İnsan sorumludur. Allah'ın emanetçisidir.

Allah'ın özel öğrencisidir. ve buna benzer şeyler. Dinler, insan

için maverai ve ilahî bir öze inanmaktaydılar. Hatta maddî egzistansiyalizm

bile insan için böyle bir üstünlüğe, üstün makama ve yaratıksal

bir özelliğe inanmaktadır. Buraya dek açık ve bellidir.

[...] Benim bildiğimi siz bilmezsiniz. meselesine Allah'ın kendisi,

meleklerle insan arasında gerçekleştirdiği müsabakadan sorıya açıklık

kazandırır. Meleklerle ve Adem'e isimlerin anlamı konusunda birtakım

sorular sorar. Melekler bilemezler, Adem cevap verir. Sonra burada, Siz bilmediğinizden bu üstünlüğü insana verdim. diye açıkça söyler. Bu her halükarda bilme meselesidir. Biz o isimlerin ne olduğunu ve anlamlarının ne olduğunu bilmiyoruz. Fakat Adem'i meleklerle üstün kılan ve meleklerin ışıktan olmalarına rağmen çamurdan yaratılmış Ademi'nin ayaklarına kapanmalarına neden olan şeyde bilgi meselesi söz konusudur. Allah'ın, inşabaka ve imtihan meclisinden sonra duyurduğu sonuç; meleklerin bilmedikleri birşey konusunda Adem'in bilgi sahibi olması meselesidir. Önce melekler itiraz edip [bunlar hal dilidir]; Yeryüzünde kan döküp fesat çıkaracak birini mi yaratmak istiyor diye sorarlar. Allah da orada müphem bir cevap verir; Ben sizin bilmediğinizi bilirim. Pekala, o nedir Sorıra imtihan oturumunda söylüyor [orada cevap veriyor]. Bu cevap şundan ibarettir; Adem sizin bilmediğinizi biliyor.

Tanrı tanır egzistansiyalist [Tanrı'ı tanımaz olanın konusu ayrıdır]; Tanrı yarattığı varlığın ne olacağından haberdardır. Fakat Tanrı'nın, insanın nasıl olacağı hakkındaki bilgisi insanın nasıl olacağı'nın nedeni değildir. der. İnsanın 'nasıl olacağı'nın nedeni kimdir Kendisidir. Öyleyse Tanrı, insanın kendi kendisini oluşturacağını bilir.

Hayyam, Eğer şarap içmezsem, Tanrı'nın ilmi cehalet olur. der. Ben şimdi şarap içmek istiyorum; acaba Tanrı benim filan gece filan saatte şarap içeceğimden haberdar mıdır, değil midir Haberdardır; çünkü ilim sahibidir. Öyleyse benim şarap içmem mümkün değildir. Eğer şarap içmezsem Tanrı'nın ilmi doğru değildir ve böyle bir şey olamaz.

Hace Nas!reddin [Tusi], bunun cevabını [oldukça güzel bir cevap] verir

[bu cümleye iyi dikkat edin, çünkü çok güzel bir cümle]; Eşyanın ne-

Köşeli parantez içinde üç nokta, dinleyicilerin sordukları fakat banttan çözölemeyen soruları gösterir.

Bu parantez birkaç yerde daha kullanılacaktır [Yayıncı].

~~~ ŞERİ~li 613

deninin ezeli bilgi [Taru·ı'nın ezelden sahip olduğu bilgi] olması hakimler

katında büyük bir cehalettir. Hayyan'ın ezeli ilından nasıl bir sonuç

çıkardığı gayet açıktır. Hace Nasir ona cevap verir; Ezeli bilginin

eşyanın varlığına neden olması [ki sen böyle bir çıkanmda bulundun]

hikmet sahiplerine göre büyük bir cahilliktir. Meteoroloji ilmi yarın

yağmur yağacağını bilir, bu konuda bilgi sahibidir. Bu bilgi yarın yağacak

yağınurun nedeni midir Hayır. Bilmektedir, hem de dakiktir. Belirttiği

dakikada yağınur yağar, fakat yağmurun yağış nedeni bu bilgi

değildir. H2ke Nasir'in ne demek istediği gayet açıktır; Allall sizin

hanginizin daha iyi iş işlediğini bilmek ister. Öyleyse Allah'ın bizim

hangimizin daha iyi işler yaptığı ve hangimizin kötü işler yaptığını

bildiği, fakat bizim mahiyetimizi oluşturan sıfatlar olarak iyi işlerin ve

kötü işlerin bizim seçin.iinize bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Benim hayattaki

sıfat ve özelliklerimin ve arnelimin cebri, mantık! ve ilahi bir

tepkisi olan kıyamet nasıl bir gündür İnsanın iki eliyle önceden gönderdiğini

gözüyle gördüğü gündür. Burada insanın iradesi meselesini

'gündeme getirir.

Burada insanın -eğer egzistansiyalizm açıklık kazanırsa- İslam' da

söz konusu olduğu ve bize öğretildiği şekliyle tevhidi, Tanrı'yla olan

ilişkisi öyle derin ve yücedir ki hem egzistansiyalizmin sıkıntısını çektiği,

hem materyalizmin cevap veremediği ve hem de geçmiş dinlerin

halleden edikleri bütün güçlükleri ve olumsuzlukları açıkça halledebilir.

Ben şu anda konunun oraya varacağını sanmıyorum, tevhid meselesini

bu derinliğiyle anlayacak bir ortamın olacağını sanmıyorum. Egzistansiyalizmin

bütün değerlerini ve eksikliklerini ilmi bir şekilde değerlendirebilirsek

işte o zaman egzistansiyalizmin yetersizliklerini açığa

çıkabiliriz.

Tevhid meselesi egzistansiyalizimde ne şekilde söz konusudur [...]

Hayır, biz henüz oraya varmadık. Bunlar egzistansiyalizmi bitirdikten

sonra sorulabilecek sorulardır. [...] Niçin Tanrı en doğrudur. Fakat

ben bir defasında aşağıdaki salonda, temsil ve teşbihte sadece neyin

dayanak yapılabileceğini belirtmiştim. Sadece benzetine yönü. Sadece

benzetme yönü dayanak yapılabilir ve örnek verilebilir. Yoksa bütün

konular birbirine benzer değildir. Eğer ben meteorolojinin bir hava

olayı konusundaki bilgisini örnek verip özgür olan benim hayatımda

yer alan bir olay hakkındaki ilahi bilgi ile karşılaştırıyorsam burada

benzetine yönü hangisidir [...] Meteorolojinin bilgisi ilahi bilgiye mukayese

edilemez. Burada birbirine benzeyen sadece nedir Bilgiyle bilinen

ilişkisi. Orada ve burada. Yani Benim bu eylemin hakkındaki bilgi

önceden haberdar olduğu için benim. eyleminin gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

diyene kimseye diyor ki; Bilgi, senin eyleminin gerçekleşmesi

iSLAM BiliM

sinin nedeni değildir. Sen nasıl istiyorsan bu eylemi öyle gerçekleştirebilirsin.

Fakat önceden senin bu eylemini kuşatan bir bilgi vardır. Önsel bir bilginin sonraki bir eylemi kuşatmasının neden sonuç ilişkisi yoktur. Bilgi ve bilinenin ilişkisi neden sonuç ilişkisi değildir. Aynı şekilde meteoroloji yarın yağmur yağacağını tahmin etmektedir ve yarın yağmur yağacağına dair bilgisi -bu bilgi doğrudur- yarın yağmurun yağmasının nedeni değildir [başka şey vardır neden olarak; sizin söylediğiniz gibi tabiat yasaları vardır]. Aynı şekilde benim eylemim benim irademin ürünüdür, fakat ezeli bilgi bu olguya karşı önceden haberdardır. Bu iyice açık mı [...] Bu çok açık; Yani Allah'ın bilgisinin bilinenle yani insanın eylemiyle olan ilişkisi, meteorolojinin hava olayı hakkındaki bilgisi gibidir. Meteorolojinin bu bilgisi o hava olayının nedeni değildir ve o olaya müdahalesi yoktur. Fakat hiç bir etkisi olmadığı halde söz konusu olay hakkında eksiksiz bilgi sahibidir. Dolayısıyla meteoroloji, bir hava olayı hakkında bilgi sahibidir, onun bilgisi doğrudur; oysa hava olayı bir başka etkenin ürünüdür. Bu etken tabiattır. Aynı şekilde Allah insan ben'inin eylemini bilir, oysa insanın eylemi bir başka etkenin ürünüdür ki bu etken insanın iradesidir. Bu mukayesede benzetme yönü sadece budur. · Dolayısıyla önce konuyu tamamlayayım, sonra sorulara geçilebilir. Birinci derecede insan, varlığını başkasının verdiği ve sadece var ettiği bir fenomendir. Yani insan yeryüzünde 'var' dır. Bu eylemi kim gerçekleştirmiştir Tanrı ya da tabiat. Fakat nasıldır Bu fenomenin eylem ve seçmesine bağlıdır. Öyleyse benim varlığımı Tanrı ya da tabiat vermiştir. Fakat nasıl oluşumu kendim sağlamışındır. Bu tam olarak anlaşıldı mı Öyleyse insanın iki yapıcısı vardır; Biri varoluşsal yapıcısı

[Tanrı ya da tabiat], diğeri niteliksel yapıcısı [kendisi]. Burada hangi mesele söz konusudur

[...] Tanrı'nın insan adıyla ya da herhangi bir adla bana verdiği varlığın

kendisi nedir Bu neyi sormaktadır Mahiyeti. Varlığı tanımlarsak

neye düşeriz Mahiyete. İşte bu yüzden, felsefi konularla uğraşanlar,

varlığın tanımlanamaz olduğunu bilirler. Tanımlarsak neyle tanımlarız

Hep mahiyetle, özellikleriyle tanımlarız. Neden tanımlanamaz Bu sigaradır,

diye bize gösteren ve bizi haberdar eden nedir Bu sigaranın,

kendisini başka nesnelere ayıran renk, tat, şekil ve öz sınırlarıyla sınırlı

olmasıdır bizi haberdar eden. Tanım dediğimizde, nedir dediğimizde,

o nasıldır, başkalarından farkı nedir dediğimizde neden söz etmekteyiz

Mahiyetten. Saf varlık aşamasında hiçbir şeyi tanımlayamayız.

Esasen tarif demek sınırları, ayrımları, cinsi ve türü belirgin kılmak

demektir. Bütün bunlar nedir Mahiyet ve 'essence'tır.

Burada bu konu gündeme getirilmişken bir şeyi arz edeyim; Egzistansiyalizmde

varlığın tanımı. Bu oldukça zordur. Bu konuda yanılmış

All ŞERiATi 615

olan en büyük kitap Sartre'ın başyapıtı 'L'etre et le neant'tır [Varlık ve

Yokluk].

[...] Kaynar suyun neyin ürünü olduğunu söylemişim. Tabiattaki

ateşin ürünüdür. Kaynar sudaki sıcaklık ateş üzerinde 'neden' etkisi

yapabilir mi Yapamaz. Eğer ateş üzerinde 'neden' etkisi yapmışsa, suda

olan bu sıcaklığın ateşten değil, başka bir şeyden kaynaklandığı anlaşılır;

ne olduğunu araştırmak gerekir. İyice anlaşıldı mı Fakat bu

doksan ya da yüz veya birkaç unsurdan oluşan ve bu birkaç fizyolojik, doğal ve maddi yasanın ürünü bir fenomen olan insanın kendisi bütün bunlar üzerinde değiştirici bir rol oynar. İnsan etkindir. meselesi insanı ve her filozofu buraya sürükler. Materyalizmin burada tökezler. Tökezlediği yer şurasıdır; Tabiatı maddi sayarak, metafizik ve gaybiyi işimiz olmayıp ve maddenin yüzde yüz bilimsel yasalarıyla konuşarak insan meselesini ele alırsak sonuç böyle olur.

Sayı-tre, işte bu yüzden çaresiz önce materyalizmini kabul eder, sonra materyalizmin onu egzistansiyalizmle -Tamam ve din meselesine değil- sürükler.

Maddecilik kaçınılmaz olarak insanı madde dışı kabul etmeye kişiyi mecbur kılar. Sonra maddeci kişi aynı zamanda filozof olarak da kalmak ve Tanrı'nın varlığını itiraf etmemek istediğinden işi aksar. Peki neden Çünkü her maddi olayın -ister yağmurun yağması olsun, ister deprem olsun, ister filan hayvanın meydana gelmesi olsun, ister bir koyun görmeniz olsun, ister güneş etrafında dönüşü olsun- bunlar hep maddi fenomenlerdir ya da A fenomenini göz önüne aldığımızda bunlar ne şekilde meydana gelmişlerdir Neden-sonuç zincirlerinin arka arkaya gelmeleriyle. Bunun sonucunda neyi meydana getirmişlerdir A'yı. Aynı şekilde A' dan neden sonuç zincirleri ortaya çıkar. İyice açık mı Bu neden sonuç zincirinin yönü nedir Şu şekildedir; Neden sonuca doğru. Her bir halka, varlığını, mahiyetini ve özelliklerini neyden alır Önceki nedenlerden alır. Anlaşıldı mı Dolayısıyla bu A halkasının özellikler ve imkanlar dizgesi neyden alınmıştır A'nın ona kazandırdığı özellikler ve imkanlar dizgesinden. Sonra da özelliklerinin

gereği, bir başka sonucu ondan ortaya çıkarır. Anlaşıldı mı Burada bir anda insana ve A.dem' e ulaşıyoruz [varsayalım A, Ad em' dir]. Bir anda neden sonuç zincirinden ayrıldığını görürüz. Zinciri ne yapar Koparır.

Geri döner. Diziyi altüst eder. Kendisi ne haline gelir Bir başka neden haline gelir, maddi zinciri koparır ve bir başka zincir oluşturur. Tabiatta bu işi ne yapmaktadır Teknoloji. Teknik ne yapar Tabiatının maddi neden sonuç zincirini değiştirir ve onun yerine yeni bir maddi nedenler zinciri oluşturur. Aynı maddeler, unsurlar ve maddi yasalar gene temeldir, fakat neden sonuç zincirini değiştirir. Anlaşıldı mı Yer çekimi

kuvveti vardır, ağırlık vardır, benim özüm vardır, merkezkaç vardır,

616 İSLAM BİLİM

hava basıncı vardır; bütün bunlar maddelerdir. Bunları normal şekliyle bırakırsak, ben bir hayvan şeklinde bunların çizgisi üzerinde yer alırsam, bu yasalarda en küçük bir değişiklik yapmazsam kuşlar gibi olurum.

Sonra füze yaparım~ Füze neyi deler Atmosferi deler. Yer çekiminin

üstesinden gelir ve ardından yeni bir maddi zincir oluşturur. Bu

yeni maddi fenarneyi kim oluşturmuştur Doğal olarak maddi yasalar

ını oluşturmuştur yoksa insan adında yeni bir etken bu nedensellik zincirine

mi gitmiştir yoksa başka bir neden zinciri mi oluşturmuştur Burada

neden rolünü oynayan insandır. Bu nereden gelmiştir

Marks'ın dediği gibi insanlık tarihini kendi haline bırakırsak ne olduğunu

görürüz Avianan ve bunu birlikte yiyen ilkel kavimler görürüz.

Bunlar cebri olarak neye dönüşürler Çiftçilik [serilik] dönemine

dönüşürler. Ardından cebri olarak feodaliteye dönüşürler. Sonra cebri

olarak onun içinde burjuvazi meydana gelir. Sonra burjuvazi sermayedarlığa ve emperyalizme dönüşür. Sonra cebri olarak parçalanır ve bir devrime neden olur. Bu cebri şeklidir. Bir anda bir insan daha orta yer- de bilinçlenir, uyanır ve feodalitenin ortasında tarihin yakasına yapışır ve onu sosyalizme sıçratır. Kim geldi Ne oldu İnsan adında, irade adında, irade bilinci ya da bilinçli irade adında yeni bir varlık tarihin cebrinin ortasına dalmış, tarihin belirlenmiş silsile ve aşamalarını birbirine katmış ve sebebi ortadan kaldırmıştır. 'Delici sebep' Mevlana'nın deyişiyle aynı zamanda insandır -bu şekliyle elbette- çünkü iradesi - eğer insansa- Tanrı'nın iradesinin tecellisidir. İşte burada insanın tanrısal bir rol oynadığını görürüz. Nerede Maddi cebirde, tabii cebirde, tarihin cebrinde, toplumun cebrinde, iktisadın cebrinde, araç gereç üretimi cebrinde -ki insanı etkiler- insan bedeni fizyolojisinin cebrinde, insanın psikolojik özelliklerinin cebrinde ve belirli bir neden sonuç zincirini takip eden diğer bütün bilimsel ve belirlenmiş cebirlerde insan bir darbe şeklinde, bir devrim şeklinde, bir isyan şeklinde bunları nakzederek gidişi değiştirir. Buna göre insan hangi rolü oynar Yeni bir etken olarak tarihin nedensellik cereyanına girer. İşte burada insan meydana gelir. Maddeci biri icadı nasıl açıklamak zorundadır İcat ne demektir İnsan iradesinin etken şeklindeki tecellisidir. Ne yapar İnsan, maddi neden sonuç zincirini değiştirir. Nerede Araç gereç ürettiği zamanda. Nedensel cebir, neden sonuç cebri, tabiat, ben, fizyolojim, ağırlık, yerçekimi, bunların toplamı_ benim için bir ce bir oluşturmuşlardır; iki üç metreden fazla sıçrarnam ınümkün değildir. Yüz kilodan fazlasını taşıyamam.

Kaldıraç yapıp üç yüz kiloyu kaldırdım; bu tarihin cebrine aykırıdır.

Maddi bir nesneyi oluşturduğum doğrudur. Fakat tabiatta böyle bir şey olmadığından ben onu yaratıp icat ettim. Kendimi sestem daha hızlı hareket eden bir kuş haline getirdim. Bu maddenin tabii silsiyesi Ali ŞERİATİ 617

lesinde yoktu. Bilakis, bir neden haline gelerek maddi yasaları ve bağlantıları altüst eden insandır. Materyalizm nasıl açıklamak zorundadır

İhtiyaç, insanı araç gereç yapmaya inecbur etti, demek zorundadır.

Materyalizminin çoğu yerde dinden daha idealist olduğunu görürüz.

Gaybi bir olgu olan Tanrı'yı kabul etmemek için yüz tane zihinsel, hayali

ve mantık dışı nesneyi kabul eder. Sen, tabiatı yaratan ve idare

eden büyük bir şuur vardır, diyen dindar beni neyle suçluyorsun Bilim

dışı olmakla. Pekala, ya sen nesin Ben bu yasaların, dünyaya hakim

olan büyük bir şuurun ürünü olduğunu söyleyince, bu büyük ve

haberdar şuur ve iradeyi kabul etmiyorsun. O zaman bu olguyu, hakim

irade olan Tanrı'ya bağlamak yerine ihtiyaca bağlıyorsun. Bir konu

olarak ihtiyacı irdeleyip tahsil etsek ve bir şeyi böylesine bilinçlice ve

dakik yaratan ihtiyacın ne olduğunu bir görsel. Materyalizm, bir buluşu

insanın kendisine bağlayamaz. Çünkü o zaman insan maddi olmayan

bir varlık olur. Tanrı'ya da bağlayamaz. Çünkü o zaman maddi

olmayan bir varlığı itiraf etmiş olur.

Bu durumda ihtiyaca bağlar. İhtiyaç nedir İhtiyaç, insanın yokluğu

ve güçsüzlüğü yüzünden duyduğu duygudur. Bu duygudur. Bu duyguya

sadece insan değil, hayvan da sahiptir. Kargayı ağacın tepesinde

gören ve yemek isteyen tilki çıkabileceği bir merdivene ihtiyaç duymaz mı Kesinlikle ihtiyaç duyar. Peki, bu aşamaya ulaştınca neden sadece insan merdiven yapar ve başka hiçbir hayvan ihtiyaç aşamasında birşey yapamaz Materyalizmin şartı etken yerine koyduğunu görürüz. Materyalizm, kaçınılmaz olarak, şartları etkenin yerine koyar ve ihtiyaç insanı icada zorlamıştır der. icadı yapan ihtiyaç mıdır Peki, ihtiyaç kimdir icadı gerçekleştiren bir iradedir, bir bilinçtir, bir bilgidir, bir şuurdur. Maddi yasaların eksikliğini tamamlamak için maddi yasaların üzerinde bir güç olmalıdır. Sen de insanı bir neden fenarneni olarak inkar ediyorsun. Çünkü onu maddi bir ürün saymak istiyorsun. Tanrı duygusunu inkar ediyorsun, sonra da ihtiyacı Tanrı'nın ve insanın yerine geçiriyorsun öyle mi Pekala. Nice milletleri görüyoruz, ne kadar ihtiyaçları var. Fakat hiçbir icat yapmıyorlar. Mutsuzluktan, felaketten, zillete ve ihtiyaca açıklama getirmekten başka birşeyleri yok. ihtiyacı nimet sayıyorlar, muhtaç oldukları için Allah' a şükrediyorlar. ·

Yüzyıllardır her gün ihtiyacın bir aşamasına ulaşan [kıtlık, susuzluk, araç gereçsizlik, av araçlarının olmayışı, gıdasızlık, çevreye uyumsuzluk; bunlar hayvanların ve bitkilerin her türünün yaşadıkları ihtiyaçlardır] ve ihtiyacı hisseden, fakat bir icatla, bir yaratıyla tabiatı telafi edemeyen hayvanlar görmekteyiz.

Bir başka konu da şudur; İnsan bütün cebirlerin [maddi cebir, tabiatın, tarihin, toplumun ve insanın kendi fizyolojisinin cebri] akışı içeri616

iSLAM BiLiM

sinde etken rolünü oynar. Oruç tutan kimse ne yapmıştır Rejim yapan

kişi ne yapmıştır Vücudunun esasını oluşturan bilimsel fizyolojik cebri karşısında direnmiş, engel olmuş ve onu çürütmüştür. O etken nedir İnsanın etken şeklinde fizyolojisinin yolu üzerinde yer aldığını görüyoruz. Cinsel içgüdü cebri bir etken olarak onu evliliğe doğru sürükler. Fakat o, ömrünün sonuna dek evlenmez. Bir nedenle aldığı bu karar, onu bir etken .olarak fizyolojisinin ve psikolojisinin karşısına geçirir ve böylece psikolojiyi nakzeder.

intihar; Hiçbir varlık sonra intihar edecek şekilde yaratılmamıştır [yani bilimsel açıdan, sonradan intihara yönelecek şekilde yaratılmamıştır].

Fakat insan, irade halinde kendi maddi neden sonuç aşamasına girer ve her şeyi yıkar. Bütün bunlar insan iradesinin tecellisidir.

İşte burada, Heidegger'in ya da en azından Sartre'ın, bizim Mevlana'yı tanıınalarını hep arzulamışımıdır. Keşke tanısaydı. Eğer tanısaydı hem Mevlana bizim elimizde bulunma gurbet ve zilletinden kurtulmuş olurdu, hem de tıpkı muzdarip bir kuş gibi, adı şark, irfan ve din ·olan bu gizemli kalenin etrafında hep uçtuğunu ve içeri girebileceği bir delik arayıp bulamaçlığını hissettiği Heidegger kurtulurdu. Esasında egzistansiyalizm, ne yazık ki Batı'nın sahip olmadığı, Doğu'nun sahip olduğu fakat sunma liyakatinden yoksun bulunduğu bir maneviyata ihtiyaç ızdırabıdır. İrfan! meseleler, manevi meseleler, kültürel meseleler tıpkı ilk maddelere benzerler. Batı tüketim liyakatine sahiptir, ama bu maddeleri bulamaz, bizim vardır ama tüketime sunma liyakatimiz yoktur.

Zihinsel varlık meselesi ne anlama gelir Zihinsel varlık iki türdür;

Birincisi birşeyin zihinsel varlığı bulunmakla birlikte özsel [ayni] varlığı

yoktur. Tıpkı üç başlı insan gibi. Bu zihinsel bir varlıktır ve şu anda bizim zihnimize vücuda gelmiştir, fakat özdeş varlık taşımaz. İkincisi özsel varlığı da olan zihinsel varlıktır. Özsel varlığı da olan mikrofon gibi. Şu anda mikrofonun zihinsel varlığı da bizim kafamızdadır. Çünkü onun hakkında konuşmaktayız. Kesinlikle vardır, bu olmadığında o vardır. Bir başka zihinsel varlık daha vardır [ki Sartre'ın 'L'etre et le néant' adlı kitabındaki bir bölümde bahsi geçer]. Mesela bu ağacın, şu ağacın ve bu lambanın varlığı özsel varlıktır, zihinsel şekli de vardır. Çünkü zihnimize tıpkı bir aynada olduğu gibi onun yansıması vardır. Bu onun zihinsel varlığıdır. Bizim zihnimize 'lamba' adında zihinsel bir varlık bulunmaktadır. Önüme hangi lambayı getirirler, diyorum bu değil. Mesela ağaç. Önüme hangi ağacı getirirler diyorum hayır, bu elmadır, şu armuttur, fakat ben armut ağacını kastetmedim. Gidip başka bir ağaç getiriyorsunuz. Nedir, diyorum. Diyorsunuz, vişne. Vişne demedim, diyorum. Bir ağaçtan söz ettim ama o ne elmadır, ne armuttur, ne de bir başka meyve ağacıdır. O nedir [...] Ne buyurdunuz Külli varAli ŞERiATI 619

lık. O nedir O külli varlığın özsel varlığı mı vardır, zihinsel varlığı mı Yoksa özsel varlığı yok mudur [...] Materyalizm külli varlığı itiraf edebilir ya da reddedebilir mi Acaba külli bir 'matiere' midir yoksa bir 'ide' midir [...] Materyalizm ideyi kabul edemez.

Mir Fendereski'nin çok güzel bir sözü vardır [fikri meselelerde bir takım şeyler hallolduğunda oldukça basittir, ama hallolmadığında bütün güçlükleri doğurur. Bu söz ne kadar akıllıca ve ne kadar yalındır ve

sanırım dünyada hiçbir filozofun aklına gelmemiştir]. O söz şudur; Zihinsel

varlık da özsel bir varlığın kendisidir. Doğru mu

Şimdi varsayalım burada bir şey ya da bir küp var. Bunun varlığı nasıl

bir varlıktır. Özseldir. Doğru mu Mesela varsayalım rengi de mor

olsun [bir rengi olmak zorundadır, bir ölçüsü olmak zorundadır, olmasa

olmaz, külli bir küp olamaz, kendisine özsel bir varlık kazandırdığımızda

kesinlikle belirli bir ölçüsü vardır]. Bu özsel varlıktır. Önüne bir ayna

koyalını. Yansıması aynaya düşsün. Bu nasıl bir varlıktır. Tasvirinin varlığıdır,

yansımasının varlığıdır. Dolayısıyla bu küpün varlığı özsel varlıktır.

Bu nedir [...] Yazılı varlığıdır. Doğru mu

Bu varlıklardan birinin özsel varlık, diğerinin yansıma varlık olduğunu

söyledim. Biri yazılı varlıktır, diğeri de zihinde vardır ve zihinsel

varlıktır.

Bizim Mir Fendereski'mizin sözü şudur [egzistansiyalizmin bile çelişkiye

düştüğü ve halledemediği bir şey]; Aynı zihinsel varlık özsel

bir varlıktır, fakat türü öteki varlıktan farklıdır. Ne demek Yani bu bir

varlıktır ve aynaya yansıyan da [tahtaya çizdim] küpün bir varlığıdır.

Bir varlıktır, özsel bir varlıktır, fakat şekli ve mahiyeti bundan farklıdır.

Ancak her ikisi de aynı ölçüde vardır. Bunun mahiyeti üç boyutludur,

onun mahiyeti iki boyutludur. Bunun mahiyeti ponza taşındandır, bu

ise tebeşirdendir. Bu şekle girdiği zaman mahiyeti bir alınettir, dolayısıyla

varlık taşır. Varlığı k-ü-p' den yapılmıştır, bunun varlığı ise ponzadan

yapılmıştır. Fakat bu da bir varlıktır ve dolayısıyla özsel bir varlıktır.

[...] Siz dışsal varlık diye hangi anlamda söylüyorsunuz [...] Dışsal

varlık ve içsel varlık, kesinlikle varlıkla ilgili olmayan bir sınıflandırmadır.

Konuşmakta olan insanın nerede olduğuna bağlıdır. Mesela bu mikrofonun iç mikrofon olduğunu, çarşıda satılan mikrofonun da dış mikrofon olduğunu söyleyememe benzer. Pekala, ben çarşıya gitsem bu dış mikrofon olur ve o da iç mikrofon olur. [...] Neden, gözle, kulakla, dokunmayla hissedilmese bile hissedilmektedir. Siz evinizi şu anda hissediyor musunuz hissetmiyorsunuz [...] Hissediyor musunuz, etmiyor musunuz [...] Evinizden kafanızda söz konusu olan zihinsel şekle karşı bir bilinç taşıyor musunuz taşıyor musunuz [...] O halde hissediyorsunuz. Ancak bu uzuvlarla hissetmiyorsunuz. Mesele, sizin

620 İSLAM BİLİMİ

evle ilgili zihinsel bir varlığa karşı sahip olduğunuz bilgidir. [...] O cinde [bunu söylemek istiyor] o üç başlı insan da sizin deyişinize göre dışsal varlık taşımaz, içsel varlık taşır. Pekala. Her halükarda vardır. O özsel varlıktır. Yani bununla üç tane varlık taşımaktadır. Yansımaları, yazılı ve zihinsel. Üç başlı insanın kaç varlığı vardır İki tane varlık taşır; Yazılı ve zihinsel. Fakat cismi ve nesnel varlığı yoktur. Dolayısıyla zihinsel ve ide olarak vardır. Soyut ide de başlıbaşına bir varlıktır.

[...] Öyleyse onun kendi hayali bir varlıktır. Yani dışsal varlığı da -sizin deyişinizle- olsa dışsal gerçeklik taşır. Eğer taşımazsa sadece zihinsel bir gerçekliktir. Fakat yine de gerçeklik taşır. Ancak madde değildir.

Cinsi nedir Zihindir. Ne söylemek istediği iyi anlaşıldı mı Bu söz oldukça güzel bir sözdür ve övücü İslam felsefesindedir.

Burada ortaya konulan mesele şudur; İnsanın kendisi kendi mahiyetini

oluşturduğundan burada iki mesele meydana gelir; Biri insanın özgürlüğü ve iradesi meselesidir. İnsan kendi mahiyetini kendisi oluşturup da kendisi özgür olmalıdır, özgürlük sahibi olmazsa olmaz. Buraya kadar anlaşıldı mı Ben kendi mahiyetini kendim gerçekleştirdiğimde, ihtiyar sahibiyimdir, seçme hakkım vardır, özgürümdür. Burada insan için çok büyük bir mesele gündeme gelir; İnsan özgür bir iradedir dediğimiz zaman, neyden özgürdür insan [...] Hangi kayıttan [...] Neyin çerçevesinden [...] Bunları aydınlatmak istiyoruz. Bunun şimdi özgür olduğu kaydın ne olduğunu görmek istiyoruz. Esasen bunların ne olduğuna açıklık getirmek istiyoruz. [...] Ben, insanın özgür olduğunu söylüyorum. Özgür dediğimiz ölçüde hangimesele-bu mesele çok önemlidir- söz konusudur [...] Sadece düşünce değil, eylem de vardır. [...] Tartışma şuradan başladı; Ben kendi mahiyetini oluşturabilirim. Öyleyse sadece düşünsel ve hayali bir mesele değildir. Eylem meselesi de söz konusudur. Özgürlük ve iradem vardır. Bir söz vardır; İnsan özgürlük sahibidir. Yani cebirin özgürlüğünün zıddıdır. Cebirin-ilahi cebirden başka birşey- maddi yasalarda ne olduğuna bir bakalım; Cebir; maddi neden sonuç silsilesine tabi olmak demektir. Buna derler cebir. Neden sonuç silsilesine tabi olmak cebirdir. Yani ben bitkisel ya da hayvani bir olgu olarak ya da maddi bir olgu olarak diğer maddi olgulara ve yasalara bağılıyım. Yaptığım her harekette dışardan bir etken beni harekete geçirmiştir. Her d ur aksama m, bir engelin benim hareketimi durdurması nedeniyledir. Kazandığım her özelliği, bir etken cebri olarak bana dayatılmıştır. Öyleyse ben bilimsel cebre bağılıyım.

Bu bilimsel ce bir kaç tanedir

Birincisi tabiatın bilimsel cebri [fizik yasaları], ikincisi tarihin cebri [toplumun zamandaki hareketi, insanları istediği şekilde oluşturan bir cebri meydana getirir], üçüncüsü toplumun ya da toplumsal sistemin

All ŞERİFTİ 621

cebri [yani toplumsal çevre bireyleri gerektiği gibi kılar], dördüncüsü bireyin fizyolojik-biyolojik cebridir [bunun adı vitalizmdir, yani özelliklerim, düşüncelerim, inançlarım, duygularım ve hareketlerim, hepsi benim bedensel ve ruhsal yapıma tabidir]. Burada ben bir hayvan gibi, bir bitki gibi, cansız bir nesne gibi neden sonuç cebrine bağlıyım.. İnsanın iradesi vardır, dediğimde, birbirine bağlı bütün halkalar arasında bir halka özgürdür demiş oluyorum. Anlaşıldı mı Bu insandır. İnsan özgür olduğu için de kendisini bu neden sonuç zinciri üzerinde bırakabilir, bunun kıyısında ahmakça durup yok olabilir [intihar eden kimse gibi] ve neden sonuç zincirini öyle seçebilir ki kendi iradesi yolunda tabiatın cebrini kullanabilir ve tabiatı tabiatın gerektirdiği yere değil, kendi gönlünün istediği yere götürebilir. İnsan kesinlikle bağımsızdır, yani neden sonuç zincirinden bağımsızdır. Anlamı da temelde budur. Dolayısıyla derinin rengi, ağırlığım, soyum, boyum-bütün bunlareğer bu şekildeyse, coğrafya ve tabiatın cebri böyle gerektirmiştir. Edebi özelliklerim, konuşma tarzım, düşüncelerim ve inançlarım böyleyse, tarihin cebri bunu gerektirmiştir. Fakat sadece birkaç kaleim tarım ürününün yetiştiği çölde ılıman iklimde yetişen bir meyve dikersem kendimi coğrafyanın neden sonuç cebrinden kurtarmış olurum. Teknik

aracılığıyla çölü arınana dönüştüren bir insan, özgür bir halka şeklinde tabiatın cebrinden çıkmıştır. Bir toplumun bir aydın grubu ve sorumluları, tarihte geri kalmış bir aşamada bulunan ve tarihin cebri gereğince uygar toplumsal gelişim aşamasına ulaşınak için üç aşamayı geçmesi gereken toplumlarını bir devrimle, bir sıçramayla bilinçlendirir, harekete geçirir ve uyandırlarsa ve iki aşamayı birden geçerek üç aşama öne sıçrarlarsa bunlar kendilerini !ağımsız bir etken olarak tarihin cebrinden çıkarmış olurlar.

Sartre'ın kendi deyişiyile, anne-babasından felçli olarak dünyaya gelmiş bir çocuk, spor oyunlarında şampiyon olarak kendisini fizyolojisinin ve psikolojisinin cebrinden kurtarır. Son derece geri ve düşük düzeyli bir ailede yaşayan ve bu şekilde yetişmesi gereken bir çocuğun tam tersi bir şekilde yetiştiğini görmekteyiz. Çünkü o kendisini çevrenin cebrinden kurtarmıştır. Fakat bunlar, insanın [her insan değil elbet' te; insanların çoğu çevrenin, tabiatın, toplumun ve mizacın cebrine tabidirler] bir halka şeklinde neden sonuç zincirinden kapabilen ve kendisi tıpkı bir etken gibi, kendisi ve çevresi üzerinde etkileyebilen bir varlık olduğunun göstergesidir. İşte burada insanın sorumluluğu gündeme gelir, işte burada kendi yazgısının sonunu insanın kendisi oluşturur.

Burada, İslam' da şu şekliyle söz konusu olan Allah-insan ilişkisi meselesi tain anlamıyla heyecan verici ve ilginçtir; Genellikle, ilahı ceb622

iSLAM BiLiM

ri gündeme getiren ve cebre inanan kimseler, insan iradesinin bağımsız bir irade olduğunu söylemek istemezler. Çünkü o zaman Allah'ın iradesi

karşısında ikinci bir irade daha olmaktadır. Anlaşılır mı Bir yandan, insanın Allah'ın irade ettiği şeye bilinçsizce uyduğunu ve buna mecbur olduğunu söylersek insanın sorunluluğu yok sayılmış olmaktadır. Öyleyse ne yapalım Allah ile insan arasında hangisini seçelim İslam'ın tevhidi bunu çözümlenmiştir; Allah, bir varlığı yaratmış ve kendisini onu hayatında kendi kendine özgür bir etken olarak davranacak şekilde var etmiştir. İşte burada benim başka bir etken yoluyla bağımsız bir etken olduğumu, Allah'ın iradesi yoluyla bağımsız bir irade olduğumu görmekteyiz. Fakat bu bağımsız iradeyi bana kim vermiş ve bağışlamıştır Allah bağışlamıştır. Dolayısıyla ben bağımsız iradeyim, fakat benim irademi Allah yaratmıştır. Dolayısıyla Allah, ilahî irade tarafından tabiatta belirlenen yasalara bağlı olan birtakım varlıklar yarattığı gibi, kendi seçimine göre hareket eden bir varlığı ve insanı da yaratmıştır. Yani burada özgür bir varlığı seçmiş ve yaratmıştır. Dolayısıyla eğer benim irademin, ilahî olmayan bir kaynağı olsa ve kendi irademi kendi iraderole yaratmış olsam şirk meydana gelir. Özgür insan, irade sahibi olan insan, Ben seçerim. diyebilen insan, Ben kendi mahiyetimin oluştururum., Kendi yazgımı oluştururum. diyebilen insan, Sahip olduğum, özgür olan, seçebilen, isyan edebilen, temkinli davranabilen, seçmeyi bilen iradeyi, bu özgür iradenin kendisini de kendim yarattım. diyebilir mi Meselenin nerede söz konusu olduğunu görmekteyiz. Ben, seçen kişi olarak bu işi yapabilen ve bu işi yapmayabilen bir insanım, ben buyum. Benim iradem bağımsızdır. Hatta Allah'ın sevmediği bir iş bile yapabilir. Adem kıssası ortadadır; Allah

ona yeme diyor, o yiyor. Öyleyse Adem, Allah'ın iradesi karşısında kendi iradesini kullanabilir. 'İhtiyar'ı savunan İslam alimlerinin -sayıları çoktur- deyişleriyle, eğer insan iradesini sırf Allah iradesine bağlı kabul edersek, insanın gerçekleştirdiği çirkinlikleri ve kötülükleri kime ait sayacağız Bu eleştiri çok yerindedir. Çünkü bunları ezeli iradeye değil, insana bağlamak kaçınılmazdır. Burada egzistansiyalizmde temel bir konu daha söz konusudur. Bu konuya egzistansiyalizm cevap verememiştir. Aynı konu İslam'da da söz konusudur ve İslam buna cevap vermektedir.

Egzistansiyalizm, anne-babasından felçli olarak dünyaya gelen çocuğun sporda birinci .olmamasından kendisinin sorumlu olduğuna bile inanmaktadır. Çünkü Taha Hüseyin'e bakıyoruz, çocukluktan beri gözleri görmemektedir, fakat çağının en büyük yazan ya da en büyük yazarlarından biridir. Dünya olimpiyat oyunlarında herhangi bir dalda şampiyon olan felçli ve özürlü insanlar görmekteyiz. Bunlar, insanın

All ŞERiATi 623

bedensel ve maddi eksikliğine, ailesinin şartlarına, sağlık durumuna, toplununun gereklerine ve çevresinin gereklerine rağmen kendi iradesiyle başka birşey olabildiğini göstermektedir. Fakat şu soru söz konusudur; Böyle bağımsız ve özgür bir irade taşıyan kişinin iradesini ve tabiata, toplumuna, çevreme, fizyolojime ve biyolojime rağmen, Allah' ın buyruğuna rağmen kendim karar veren, kendim seçip uygulayan ben' im ir ademi, dünyada bir etken gibi hareket edebilen bu özgür ve bağımsız iradeyi ben kendim mi yarattım Böyle birşey söylenebilir mi

Çünkü şu anda, bütün bu işleri yapan irade söz konusudur.

Egzistansiyalizmle geldiği yere kadar geliyoruz; İnsanın varlığının mahiyetinden önce olduğunu ve Tanrı'nın ya da tabiatın insana sadece varlık kazandırdığını kabul ediyoruz. Bütün özelliklerini, mahiyetini, yaşama şeklini, düşünme şeklini, ahlakının şeklini -hepsini- özgür iradesiyle insanın kendisinin yarattığını kabul ediyoruz. Benim irademin bir insan varlığı olarak, Allah'ın iradesi, tabiatın iradesi, kanunun iradesi, tarihin iradesi, toplumun iradesi, üretimin ve iktisadiri iradesi ve eğitim ve öğretim iradesi [her şey] karşısında bağımsız bir rol oynayabileceğini, başka bir yol seçebileceğini kabul ediyoruz. Bunları kabul ediyoruz. Fakat böyle bir iradeye sahip olan ben, başka varlıkların yoksun oldukları böyle bir iradeyi kendim yaratabilir miyim ve bu iradenin oluşumunu keridime bağlayabilir miyim Yapamam. Çünkü bu iradeden önce ben bütün başka varlıklarla aynıyım. Henüz özgür iradem yokken kendim için özgür bir irade yaratabilsem, öteki varlıklar da yaratabilirler.

N eden öteki varlıkların böyle bir şansları yoktur

İkinci mesele ise şudur; Acaba insan, tabiatın ya da Tanrı'nın yarattığı bir varlık olarak, sadece boş bir varlık olarak mı yaratılmıştır, yoksa özgür bir varlık ya da özgür irade sahibi bir varlık olarak mı yaratılmıştır İnsan henüz mahiyet kazanmamıştır, mahiyeti kendim yaratmalıyım, sıfatlarımı kendim oluşturmalıyım, kendim seçmeliyim [bunlar kabul], fakat diyorsun, sen sadece varlığı bulunan ve bundan başka Tanrı'nın hiçbir şey vermediği bir varlıksın; mahiyeti kendin yaratmalısın. Peki, neyle yaratayım Salt varlılda mı Sen diyorsun, irade sahibisin,

iradenin mutlak özgürlüğüne sahipsin. Öyleyse ben özgür irade sahibi bir varlıktan ibaretim. Öyleyse ben özgür varlıktan ibaretim. Hiç mahiyetim yok; doğrudur. Fakat salt varlık değildir. Eğer salt varlık olsa, irade ve özgürlüğü olmaz ve tabiatın ürünü olur. Fakat insanın iradeye ve seçme gücüne sahip bir varlık olduğunu sen kendin söylüyorsun.

Öyleyse cümle şu hale geldi; Tanrı, insanı yarattığı ilk andan itibaren, özgürlük, ihtiyar ve irade taşıyan varlığı yaratmıştır. Öyleyse cümle şöyle oldu; İnsan irade sahibi bir varlıktır [hiç mahiyeti de yoktur].

Bu cümle varlıktan mı söz ediyor, mahiyetten mi [...] İnsanın

624 İSLAM BİLİM

kendi varlığının bir parçasıdır. Fakat onda henüz seçme ve tercih etme iradesi vardır. Varlık kazandım, hiç mahiyetim yok mu Fakat kendim mahiyetini seçebilir miyim, seçemez miyim Öyleyse mutlak varlıktan başka, adı 'özgür irade' ve 'seçme gücü' olan bir özellik, bir imkan ve bir güç taşımaktayım. Bunlar mahiyetten mi, varlıktan mı söz etmektedir Bunlar mahiyetten söz etmektedir. Eğer Allah sadece katıksız ve sade varlığı yaratmış olsa bu varlığın ne sorumluluğu olur, ne iradesi olur, ne özgürlüğü olur. Bu ilahi gücü olan bir varlıktır. Çünkü katıksız ve sade varlıktaherşey birbiriyle eşittir.

Burada, ta başlangıçtan, öteki varlıklardan insanı ayıran yeni bir sıfat vardır; Özgür varoluş. İnsanın var olup olmadığından değil, 'özgür varlık olan insan' dan söz edilmektedir. Öyleyse Allah insanı yaratırken sadece bir varlık mı yarattı, yoksa onunla birlikte ve onun içinde, insanın hayatında mahiyetini seçebilecek özgür bir irade de yarattı mı Öyleyse

Allah, insanın yaratılışından önce mahiyetini belirlemiştir. Fakat

Allah'ın, öteki hayvanlar gibi insanın özelliklerini, sıfatlarını, imkânlarını, yaşama şeklini, toplumsal şeklini önceden belideyip onlara dayatmadığını, bütün bu işleri ancak insan iradesinin yaptığını kabul ediyoruz.

Fakat insan iradesi, Allah'ın insana varlık kazandırdığı anda insanın varlığına bağışladığı bir imkandır. Öyleyse insanın -varlık olarak ilahi irade olan en büyük mahiyeti, temeli ve özü, egzistansiyalizm mantığına göre zorunlu olarak itiraf edilmelidir. İşte burada egzistansiyalizm kendi kendini olumsuzlar.

EKLER

BİRİNCİ DERSİN SORU VE CEVAPLARI

Soru Gaib imamla, gerçekte hiç olmayan imanın arasında ne gibi fark vardır

Buna göre, İmam-ı Zaman'ın varlığına inanmanın anlamını nedir

Cevap İmam-ı Za~an'ın varlığına inanmanın ne anlam taşıdığı 'İntizar

Mezheb-i İtiraz' [İrşad yayımlamıştır] adlı konuşmamın konusu olmuştur; bu

sorunun cevabı o yazıda bulunmaktadır. Gaib imamla gerçekte hiç olmayan

imanın arasındaki fark ise, evde benimle babam arasındaki fark gibidir.

Soru Acaba İmamlar, ideal toplumu İslam ideolojisiyle mi oluşturdular

Cevap Bu cümlemin yüklemine değiştirirsek sorunun cevabı olumlu olur;

Acaba İmamlar, ideal toplumu İslam ideolojisiyle mi oluşturmalarıydılar Evet.

1. Soru Biliyorsunuz ki Allah'ın varlığını kabul, insanın ruh ve kalbinde ispat

ve hatta araştırma olmaksızın bulunması gereken bir durumdur [Şeriatî;

Bilemiyorum]. Şimdi niçin ayrı bir konu olarak ortaya konuluyor Siz, yazılarınızın

birinde, her sonucun bir nedeni bulunduğunu ve bu durumun sonsuza dek, insanın algılayamayacağı, durmak zorunda kalacağı bir yere dek sürdüğünü yazmıştınız. Yine bu konu, o adına, varlığın derinliklerinde bir varlık bulunan kişi için kabul edilebilirdir ve bu yargıyı daha da güçlendirir, demiştiniz. Ama Bertrand Russel kitaplarından birinde okuduğuma göre şöyle demektedir; Ben, beşerin üstünde bir güç olduğunu kabul ediyorum, ama onu yaratan kimdir Sonuçta, bu konu, Russel' in yandaş 1 olan, kitaplarını inceleyen ve gerçekte varlıklarında bir işrakin bulunmadığı kimselere intikal etmiştir ve bu kimseler bu yolla onu izlemişlerdir. Bu filozofun bir ölçüye değin bilimi ve bu cümleden olarak matematiğe vakıf olduğunu bilerek, siz ne dersiniz

2. Soru Bir kişi, incelemelerinin etkisiyle, kendisi için şu sonuca varmıştır; Hiçbir şey, mutlak olarak doğada bulunmadığına göre, bizim mutlak olarak tanıdığımız biri de bulunmamaktadır. Bunun, bilimsel ve mantıksal bir ispat olmadığını biliyorum, ama ona bilimsel bir cevap verebilmek, hatta onu ikna edebilmek için ne demeliyim

1. ve 2. Cevap İkinci sorunuzdan, birinci sorunuza bir cevap çıkarabilirim.

628 İSLAM BİLİMİ

Birinci sorunuzda buyurdunuz; Allah, işraki olduğuna ve herkesin kalbinde bulunduğuna göre, araştırma ve ispata gerek yoktur. Oysa ikinci sorunuzda Allah'ı sizin için tahkik ve ispat yoluyla kamtlamamı istiyorsunuz [elbette arkadaşınız için]. Öyleyse Allah'ı araştırmaya ve ispata gerek duymaktayız. Değın şöyle buyurdunuz; Ben Russel'in, kitaplarından birinde, mutlak yaratıcının, fizik ve insan ötesinin varlığına inamyorum ama o kimseyi kim yaratmıştır diye yazdığına inamyorum.

Sizin belirttiğiniz konu; Bertrand Russel'in makalelerinin birinde bulunmaktadır.

Bu sözleri, Russel, Katalik kilisesine bağlı filozof ve bilgin düşünürlerden

biriyle yaptığı söyleşi sırasında söylemiştir. Bu söyleşide Bertrand

Russel, bu kuramı [sizin aktardığınız cümleyi] kendi kuramı olarak değil, karşısındakine

bir cevap olarak söylemektedir. Ne demek istediğim tam olarak

anlaşıldı mı Russel, Ben, insanın yaratıcısı olan fizik ötesi mutlak olan bir

varlığa inanıyorum, ama onu İldinin yarattığını bilmiyorum. demiyor, tersine

bunu, Tanrı'yı kanıtlamakta olan karşısındaki kişiye eleştiri olarak söylüyor.

Ben, dünyanın ve insanın yaratıcısı olan bir mutlak olarak senin Tanrı'na inanıyorum,

ama sana onu kimin yarattığını sormuyorum. diyor Russel. Dolayısıyla

bu, Russel' in kuramı değil, karşısındakine felsefi bir söyleşide yönelttiği

bir sorudur. Burada ruhani keşişin Russel' a verdiği cevap, benim Russel' a

vermek istediğim cevaptır. Bu, benim diliinden, bir teksirden aktardığınız cevaptır.

Fakat yarım bir aktarma yapıldı. Yani ben, daha sonra çürütmek amacıyla

giriş bölümünü eleştirdim, konuyu sonradan çürütmek için söz konusu

ettim. [Siz de benim söz konusu ettiğiniz konuyu gündeme getirdiniz. Getirdiniz

ama çürütülüşünü söz konusu etmediniz]. Ben şöyle demekteyim; Nedenler

zincirinde [Tanrı tam bir kişinin Russel'ın sorusuna verdiği cevap] ve nedensellik

yasasına göre A'nın B'ye, B'nin C'ye, C'nin D'ye neden olduğuna

inanır ve böylece O'nun [Tanrı'nın] tümünün de nedeni olduğu bir milyar olguya

ulaşırsak, burada ikiden çok yolumuz yoktur; Birinci yol olarak, Onu

kim yaratmıştır, sonuç var olduğuna göre, nedeni nedir diye sorarız.

Nedeni nedir diye sorduğumuzda onun kendisi de sonuç [ma'lul] olmaktadır,

tıpkı öteki sonuçlar gibi. Tıpkı şu soru gibi; Suyu ne kaynatır Ateş.

Öyleyse ateş sonuçtur. Onun ardında bir neden aramalıyız. Bunun nedenini

bulduğumuzda yine onu ortaya çıkaran etken nedir sorusu çıkar karşımıza.

Bu durumda bu neden de bir sonuçtur. Bu böyle sürüp gider. Sonunda bir, yerde durmamız gerekecektir.

Çünkü zaman sınırlıdır ve bizim inandığımız neden-sonuç sisteminde sonsuz

ve mutlak, zincirlenme açısından yanlıştır. Doğanın ise bizim anladığımız

zihinsel betimlemede başı ve sonu bulunmaktadır. Neden-sonuç zinciri, sınırlı

ve tikel bir olaydır ve bu zincir hiç durmadan izlenilemez. Kaçınılmaz olarak,

neden-sonuç zincirinde bir yerde -zihinsel olarak- durmamız gerekir. Şu anlamda

ki artık zihinsel olarak nedenini soramayacağımız bir nedene ulaşırız.

All ŞERiAii 629

Eğer onun da nedenini sorarsak yine zincire takılmış oluruz. Benim yaptığım

delillendirme, hem Russel'ın ve hem de söyleşide bulunduğu kişinin inandığı

nedensellik yasasına inanmaya göre yapılmıştır. Bunu tek delil olarak dile getiriniyorum.

Eğer her ikiiniz -ben ve siz- nedensellik yasasına inanıyorsak, buna

dayanarak zincir ve döngü içerisine düşmernek gerekir. Kaçınılmaz olarak

zinciri bir yerde, kendisinin ardında bir nedenin bulunmadığı ve başka bir

nedenin nedeni olan bir yerde durmamız gerekir. İşte bu iki kişi, söyleşi sırasında

burada durmaktadırlar. Aına nedensellik yasasına inanırsak, Allah'ın

ispatı konusu -benin inancına göre- daha güçlenir. Her olguyu doğrudan

doğruya Allah'a bağlamamız gerekir bu durumda. Kant, Doğanın ve her şeyin

görelili olduğu bir yerde bir mutlak olarak Tanrı yoktur. denilmesine karşılık

şöyle der; Doğrudur tüm varlıkta ve tüm doğada mutlak bulunmadığı için de

-iyi dikkat ediniz- mutlak varlık olarak Tanrı vardır.

Varlık dediğimizde şunu kastediyoruz; Mir Fender eski70 [bizim kendi filozofumuz

var ki bu sözü çok üstündür] şöyle der; Zihinsel varlığın kendisi de

özdeş varlıktır; çünkü bir varlıktır, cinsi zihinsellik cinsindedir. Öyleyse nasıl

bir nesne varlıksa ışık da varlıktır. İnsan zihnindeki zihinsel ide de bir varlıktır.

Öyleyse özdür ve varlığı bulunmaktadır. Sonunda, varlık türleri dünyadadır;

Biri, zihinsellik cinsinden olan varlık, biri ahşap cinsinden olan varlık ve

biri de yıldız cinsinden bir varlıktır. Bu görüşe göre Kant'ın sözü daha iyi anlaşılabilir.

Şu örneği Kant'ın anlaşılması için vereceğim;

Evrende mutlak yoktur, ama her birimizin zihninde mutlak varlıktan birtakım

anlamlar bulunmaktadır. Neden Çünkü evrende mutlak yoktur dediğimizde,

zihninizde dış dünyada varlığını olumsuzladığımız mutlak varlığın

bulunduğu anlaşılmaktadır. Güzel, benim zihnimde bulunan bu mutlak varlık,

bir yerden gelmiş olmalıdır; dış dünya görelidir olduğu için mutlak, ondan, kaynaklanmış

ve benim zihnime girmiş olamaz. Eğer benim zihnimde ortaya çıkınırsa

ben de görelidir bir varlığımdır, demektir. Öyleyse mutlak kavramını! yaratamam.

Öyleyse benim duygumdaki mutlak kavramı ne benim varlığının sonucudur,

ne de doğanın varlığının sonucudur. Bu durumda mutlak bir varlığa

aittir.271

270 Mir Fendereski, idealistlerin, objektivistlerin ve realistlerin savlarını çürütmektedir. Çünkü Avrupa'da Eflatun

ve Aristo döneminden Berkeley ve Sartre vb. dönemine dek -Feuerbaeh'ın Berkeley'le olan anlaşmazlığı gibi- şu

konu gündemdedir Temel olan, zihinsellik ve zihinsel idedir, aynı alem ise zihinsel ideyi doğurmaktadır. Bunun

tam tersi olarak da materyalistler şöyle derler Maddi aynı dış alem temeldir ve zihinsel olan bulunmamaktadır.

271 Burada dinleyicilerden biri felsefi konuya değgin ve ayrıca Şeriatî'nin. söz ettiği konunun ikinci bölümüne

karşı eleştiride bulunmaktadır ki bantta anlaşılımmamaktadır. Şeriatî ise şöyle cevap vermektedir
Söylemediklerimden

dolayı, beni eleştirirnek istiyorsanız, idama mahkumum! Söylediğim sözlerden dolayı eleştirin beni.
Elbette

felsefi konular test değildir. Fakat buyurduğunuz gibi, benim. Allah'a inanışım bu delillerden dolayı
değildir.

Elbette, birtakım deliller okudum ve biliyorum, fakat iman bu yolla doğmaz. Telkin yoluyla da imanın
gerçekleştirildiğini

söylemiyorum ki telkin edelim de sonra iman gerçekleşsin. Güzel. Başka bir şey gerçekleşebilir ve
biz

onun Tanrı oluşunu hayal edebiliriz [tıpkı öteki zihinsel ve duygusal kavramlar gibi] Duygunun aynı
zamanda

bilimsel ve mantıksal açıklaması da olmalıdır. Yoksa boş duygu ancak edebiyatın işine yarar!

630 İSLAM BİLİM

Alexis Carrel'in güzel ve değerli bir cümlesi vardır;ın Tanrı, anlamaktan

başka bir şey bilmeyen kimseler için geç anlaşılırken, sevmekten başka bir şeyi
anlamayan kimseler içinse kolaylıkla gül kokusu verebilir. .,

Soru Merhum Frantz Fanon, size yazdığı bir mektupta şöyle demiş; İslam,

kulluk ve toplum olanaklarından çok sömürü karşıtı bir kapsam, Batı karşıtı

bir yapı taşımaktadır. Fanon açısından İslam'ın bu sömürü karşıtlığını içerişini,

Kur' an' da göstermenizi rica ediyorum.

Cevap Fanon'un İslam konusunda işaret ettiği sömürü karşıtı kapsam konusu,

İslami bir inanç olarak değildir. Yani mektupta, İslam'ın inanç esaslarının

temelde sömürü ve Batı karşıtı bir kapsama sahip olduğu şeklinde gündeme

getirmemiştir bu konuyu. Bumedyen'in2n işbaşına gelmezden önce söylediği

bir sözünü aktarayım. [Ondan bu sözü aktarmam oldukça anlamlı olacaktır,

çünlü bunu Frantz Fanon'un sözüne cevap ve açıklama olarak aktaracağım.]

Bu aynı zamanda arkadaşımızın sorusuna da cevap olacaktır; Herkes, Asya' da, Afrika' da ve Latin Amerika' da sömürüye kurban olan soylardan, kültürlerden ve toplumlardan söz etmektedir, ama en büyük sömürüye uğrayanın İslam olduğundan kimsenin haberi yok. İslamın, sömürüye uğramış tüm ülke ve toplumlardan daha çok kurban edilmiş ve sömürünün kültürel, düşünsel, tarihsel ve ahlaki saldırısına uğramıştır. Buna neden olan nedir İslam'ın sahip olduğu sömürü karşıtı kapsamdır nedeni. Sömürünün, hepsinden çok, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında, onu felce uğratmak ve huzura kavuşmak için İslam' a saldırması, İslam inançlarının da hemen -General Soustell'in deyişiyile- siyasi harekete dönüşmesindedir. Bu, toplumsal hareket ile dilli inançlar arasında bir duvarın bulunmadığı İslam düşünce tarzının özelliklerinden biridir. Dolayısıyla sömürü, Asya ve Afrika ülkelerine saldırmak ve onları anlamak için girdiğinde, İslam' ı manevi ve ahlaki bir kültür ya da gaybi bir inanç olarak değil, kendi toplumunu yönetmek ve yönlendirmek savında olan bir karşı set olarak karşısında görmektedir. İslam' ı ve tarihini bildiği için sömürgeci, bu İslami düşünme tarzının özelliklerini hepsinden önce felç etmesi, bu kışkırtıcı özellikleri İslam' ın elinden alması gerektiğini görmektedir. Böylece, güven içinde, İslam'ın ülkelerini ele geçirebilecektir.

Dolayısıyla, hem son derece toplumsal olan ve hatta parlamento ve mabedi birbirinden ayrılmaz durumda bulunan İslam düşünce tarzı, hem son iki yüzyılda sömürüden yediği büyük darbeler hem de İslam tarihinin Batı'yla [Bizans

272 Ne yazık ki kitaplarda sadece teknik yaratılan yayımlamaktadırlar. Örneğin biri iki ağızlı ibrik yapsa hemen

kayıtlara geçer, ama yapı değeri televizyondan, elektrikten ve elektronikten daha fazla olan

cümlelerin yaratılışından

ve keşfedilişinden kimsenin haberi yoktur. Beşeri yaratılardan biri yukarıdaki cümledir işte.

273 Bumedyen [Cezayirli lider]. Franz Fanon hayranlarından biridir, yani biriydi. Şimdi nasıl olduğunu bilemiyorum.

Uzun süredir kendisinden haber alamadığım bir arkadaşım ın hanımı [eskiden beri düşünedek idik ve çok

özel düşünceleri vardı] bana şöyle yazmıştı Falanca genel müdür olalı beri, bütün düşünsel rahatsızlıklarından

kurtuldu Şimdi Bumedyen'in rahatsızlığının da ortadan kalkmış olması olasıdır. Fakat ben, henüz genel müdür

olmadığı dönemlerden söz ediyorum!

All ŞERiATi 631

döneminden, Anadolu, Roma, İspanya ve sonra günümüz Avrupa'sı] sürekli

bir çekişme içinde olduğu bin yıl ve İslam ve Hıristiyanlık arasındaki savaşın

tarihte hep Doğu-Batı savaşı olarak ortaya çıkışı -bunların tümü- sönürü ve

Batı karşıtı içerik denilebilecek -Frantz Fanon'un deyişiyle- yeni bir içerik vermiştir

İslam'a. Bu yüzden, Afrika'nın 11 üslülan olan ya da olmayan ülkelerinin

coğrafya haritaianna baktığımızda, sömürü karşıtı aşamaya ve bağımsızlığa

ulaşan Afrika' daki sömürge ülkelerin bağımsızlığa ulaşma süreleri, Müslüman

olup olmadıklarına bağlıdır.

Afrika haritasını bir kez daha göz önüne getiriniz; Afrika' da sönürü karşıtı

savaşın ilk öncüleri İslam ülkeleridir. Toplumlar, İslam ülkelerinden uzaklaştıkça,

onlarda sömürü karşıtı savaşım daha geç başlamaktadır. Nasıl aslında

sömürü karşıtı savaşım Afrika' nın kuzeyinden güneye doğru akış halindeyse

[19. yüzyıldan şu ana dek] İslam da kuzeyden güneye doğru [coğrafya bakımından]

ilerlemiştir. Bu ikisi birbiriyle uyum içindedir.

Ben, sömürüyle savaşmak için, sömürü karşıtı bütün toplumların öncelikle Müslüman olmaları gerektiğini söylemek istemiyorum; böyle bir şart koşmuyorum ama İslam toplumlarının, İslam' ın sadece bir din olarak [dinin Latin Amerika' da ve Batı' da taşıdığı kavram olarak] değil, sınıru karşıtı saldırgan güçlü bir sistem olarak -ki bu dinin kendisi de toplum gibi Batı karşıtı bir içeriğe, sınıru karşıtı bir yapıya sahiptir- algılanması gerektiğini söylemeliyim.

Oysa Latin Amerika' da sömürü karşıtı savaşımclar, Kato lik mezhebini böyle algılamamaktadırlar ve algılamamalıdırlar. Çünkü Katolik mezhebi, Latin Amerika' da esas olarak, Amerika veya Batı kilisesinin yarattığı bir mesajdır; Latin Amerika' daki din, Amerika ya da Avrupa' daki dinin bir şubesidir. Hıristiyanlığı Latin Amerika' da yaymakta olan din! liderler, büyük din! çehreler, din! kurunlar ve kiliseler, Amerika ya da Avrupa sömürü gücünün beşinci koludurlar. Öyle ki aynı Hıristiyanlık, Uzak Doğu' da, azınlık fırkası olmakla birlikte, hem Batı sömürsünün merkezi, hem de haldimidir. Dolayısıyla kendiliğinden, Amerika ve Batı karşıtı savaşımclar, sömürü karşıtı, yani Amerika ve Batı karşıtı bir temel diye Hıristiyanlık dinine dayanmazlar. Fakat bizim aydınlarımız Doğu' daki benzer eylemlerinde din karşısında, benzer bir yöntemi seçerlerse büyük bir yanlışta düşmüş olurlar.

Bu konu üzerinde çalışanlardan biri, Afrikalı Marksist Ömer Uzgan' dır. Yazdığı araştırma kitabında şunları söylemiştir; Uzakdoğu ve Latin Amerika' da bu ideolojiyle toplumun yazgısını tümenden değıştiren hiziplere benzer hizipler, İslam ülkelerinde, sahip oldukları hazır çevreye karşın istisnasız olarak başarısızlığa uğradılar. Sonra, birer birer, İslam ülkelerinin tümünü, bu hiziplerin tarihiyle birlikte inceleyip şu sonuca [bu sonucu Henri Martine

Express Dergisi'nde aktarmıştır] varmıştır; Bu ideolojiler, İslam toplumunun başka cinste bir ülke olduğunu ve orada başka bir biçimde çalışmak gerektiğini kavrayamamışlardır .

632 İSLAM BİLİMİ

~; . _ ~ . -

-- İKİNCİ DERSİN SORU VE CEVAPLARI

Soru Aydın, ideolojiyi ihya ederse, kültürü bir yana mı bırakmalıdır

Cevap İdeoloji ve kültür arasındaki çelişki olarak anlattığım eğriye yöneltilmiş

çok güzel bir soru bu. Burada, dünyanın ta'ünmüş öğretilerinden bir öğreti

olarak tanıyabileceğimiz öğretinin Spengler'in öğretisi olduğunu açıklayayın.

Kimi sözlerimin yanlış anlaşılabilmesini de ayrıca açıklamalıyım. Bunlardan

biri, bir öğretden ya da bir düşünürden söz ederken ya da bir görüş ve

kuramı birinden aktarırken oldukça övgülü konuşmamdır. Buysa, genelin zihninde,

benim, bu kişinin ya da öğretinin tam partizanı olduğum izlenimini

doğurmaktadır. Bu anlamda değildir bu. Bizim şu anki toplumumuzdaki gerilik

belirtilerinden biri mutlakçılıktır. Avam insanın zihni mutlakçıdır. Avam

insan, tüm dünyayı, insanları ve mezhepleri, hak-batıl, çirkin-güzel ve kötü-iyi

[hiçbir şey bunun dışında olamaz] olarak sınıflandırmaktadır. Sonra bu sınıflamaya

göre, her şeyle ilgili olarak yargıda bulunmaktadır. Bu yargılara göre

de her şeye ve herkese karşı eylemde bulunmaktadır. Bu yargıları ve değerlendirmeleri,

çok yönlü bir bakışa dayanmamaktadır; Tek bir temele, tek bir beğeniye

ya da tek bir beğenmeyişe dayanarak iyi davranan bir beyi gördüğünde

onu mutlak olarak iyi olan ve hiçbir kusuru ve eksikliği olmayan biri olarak

değerlendirir. Ya da onun üzerinde kötü bir etki bırakan başka biri içinse bu

kötü izlenimi, o kişinin bütün ruh düşünce ve yaşayış boyutlarının kötü temel üzerine oturduğu algısına yöneltir onu. İdeolojik ve bilimsel konularda da böyledir durum. Toplum avamca düşündüğünde, toplumun bilginleri de avamca düşünürler. Çünkü toplumun bir ruhu ve bir görüşü vardır. Bireylerse birbirleriyle bağıntılı kaplar gibi toplum ruhunun sıvısını içlerinde taşımaktadırlar.

Herkes aynı yüzeydedir ve avamla bilginlerin de aynı yüzeyde olduklarını - . görürüz.

Bilgin bir adam Avrupa'ya gitmişti. Orada bir otele girmişti o toplumun tarihini, kültürünü ve iktisadi sistemini tanımaksızın. Hatta onlarla konuşmak için onların dillerini de bilmiyordu. Örneğinotelci ya da onunla görüşen veya onun için çay getiren kişi kendisine birkaç kez 'mösyö' demişti. Sonra Avrup~'~ an döndüğünde yolculuktan iyi biranısı vardı. Uzun süre, bu tek kelimed~ f1- dolayı Avrupalıların erdemlerinin bedava tebliğciliğini yapmıştı. Avrupalıların erdemlerini dile getiren dallı budaldı ilginç öyküler anlatıyordu ki Avrupalıları utand~rıyordu nerdeyse; Efendim, Avrupa buradan apayrı bir yer.

Orada caddede yürürsünüz ve sonra yorulup bavulunuzu caddenin ortasına bırakırsınız, canınız nereye isterse -yolculuğa ya da başka yerlere- oraya gidersiniz. Sonra yedi sekiz gün sonra dönersiniz, bavulunuzun yerinde olmadığını görürsünüz. Şaşırmayın. Orada duran polise sorarsınız; Bayım bizim bavulunuz nerede Sizin miydi der polis. Filan yere bıraktık, der ve gidip kendisi getirir. Bu tip efsanelerden nicelerini anlatır. Oysa orayı tanıyanlar, bavul

Ali ŞERilli 633

bir şey değil, adanın kendisini274 burada bıçaklarlar, insanın başını belaya sokarlar.

Orada çocukları, üç kurşun uğruna öldürürler275.

Bir keresinde tesadüfen bir doktora gitmişti. Doktor da onun İran' dan geldiğini ve iyi parası olduğunu anlayınca, Tam zamanı, hemen çaresine bakalım efendiın. Demiş. Uygun olmadığı halde adamı ameliyat edip tümüyle perişan etmiş. Bu kişi de oradan döndükten soma tüm Avrupa'yı açgözlülük, katillik, paraya taparlık, düşmanı ve yabancıyı ezme teineline göre yorumlamaya başlamıştı.

Bu genelleştirine ve tek bir olaya dayanarak mutlak yargıda bulunmak, hep uzak durmanız gereken avam zihninin ürünüdür. Falanca, falan kişinin mürididir. Eğer o kişiye -ki onun şeyhidir- iyi bir adam ve büyük bir alimdir, aına organik kimyayı bilmez, alanı başkadır, dersenez, şeyhini karaladığımızı düşünerek size çevirir bakışlarını. Efendi, her şeyi bilir, bütün kuşların dilini bilir. Bu, mutlakçılıktır.

Bu durumda, bu kişi birine kınlmışsa ya da biri onun inanç ve beğenisinin tersine davranmışsa, onu mutlak olarak olumsuzlar ve artık onun hiçbir şeyini kabul etmez. Oysa bilimsel zihin, asla kötü ya da iyi demez, asla yanlış ya da haklı demez; şu bakımdan iyi, şu bakımdan kötüdür, der. Şu bakış açısından iyi, şu bakış açısından iyi değildir; şu bakımdan güçlü, şu bakımdan zayıftır, der. Bu, değerlendirine tarzıdır ve Allah'ın yaptığı değerlendinne de budur.

Allah, bir bireyi yargılarken, onun bütün kötülük ve iyiliklerini yargı tartısında tartmalda ve sonra hüküm vermektedir. Bu, doğru yargıda bulunmak isteyenlere verilmiş bir tür derstir. Kiini zaman ben, düşünsel ya da akll bakımlardan

birini överim. Bu, ona inandığının belirtisi değildir. Ya da bir eleştiride bulunduğu bu, onu bütünüyle olumsuzladığımı göstermez. Bunlardan biri de Spengler' dir.

Spengler, kaleinİ beni şiddetle etkisi altında bırakan tanınmış çağdaş yazarlardan

biridir [eserlerini okuyup bu derecede etkisi altında kaldığım çağdaş Avrupalı yazar sayısı oldukça azdır]. Onun kendine özgü bir kalemi vardır. Ne edebiyatçılar ve romantistler gibi akıcı ve fantazili şeyler yazar [fantazili süslü, içeriksiz ve derinliksiz cümleleri bulunan Lamartine gibi], ne de filozoflar gibi karmaşık, kuru ve çirkin şeyler yazar. Tam tersine en derin insanbilimsel, tarih bilimsel ve felsefi düşünceleri, son derece latif şiirsel ve irfani bir anlatırola dile getirir. Her iki gücü de kendinde toplayan bu tür insanların sayısını oldukça azdır ve Spengler bu özelliğin doruk noktasını yakalamıştır. Fakat inanç bakımından ona inanmıyorum. Ona inanmamam bir yana, bu konuda şiddetle kar-

274 Banttan bu kısım anlaşılamamıştır [Farsça yayıncı]

275 Le Monde'da yazdığına göre, birkaç daireden oluşan binada adamın biri, küçük çocuğunu karşı daireye [ya

da alt veya üst kata] gönderir. Bunlar, birbirlerini de pek tanımazlar, ama aynı binada yaşadıklarını bilirler. Çocuk

gidip şöyle der Babam lütfen yedi kurşun vermenizi, operasyonu olduğunu, kurşunları sabah getireceğimizi

söyledi! O da çocuğun istediğini verir -ödünç tencere verir gibi- Misafirimiz var, tencerenizi verir misiniz!

634 İSLAM BİLİMİ

şırım. Çünkü o faşisttir, bense faşizmin düşmanıyım. Yani ona karşı kinim var.

Ona sadece karşı olup batıl olduğunu söylemek bir yana ona kişisel kinim var.

Fakat anlatım gücü, düşünce derinliği ve ruh zarıflığı bakımından Spengler' e -

ki faşisttir-karşı son derece saygı duyuyorum. O, iki konuyu birbirinden ayırd

etmektedir; Biri kültür, ötekisi ise uygarlık

Diyor ki; Kültür, toplumu hayata, devinimeve yaşamaya zorlayan harekete

geçirici ruhtan ibarettir. Fakat bu kültür, gittikçe uygarlığa toplumbilime,

ruhbilime, felsefeye, bilim ve sanata dönüşmektedir. Uygarlık oluşur, ama

kültür yok olur. İşte burada toplum, gücünün doruğundayken donuklaşır.

Batı'nın Çöküşünde [Spengler'in büyük eserlerinden biri] ve Karar Yılları
nda [en güzel eserlerinden biri] şöyle diyor;

Batı dağılmakta ve gerilemektedir. Çünkü kültür ölmüş ve artık Doğu da
yeni kültür doğurmamaktadır, ama Batı'nın bütün gücü uygarlık yaratmaya
dönüşmektedir. Uygarlık, toplumsal sistemin ve hayatın çıkarlarının iskeleti,
tarih boyunca insanlık yaşayışının inanevi ve maddi birikim ve kaynağıdır.

Kültür ise, iman, hayat, hareket, devrim, onarım ve yıkımdır. Bu ikincisini Batı
yitirmiş ve insanların tüm çabası, donuk ve sabit bir şey olan uygarlığı yaratmaya
dönüşmüştür.

Elbette ben, Spengler'in söylediği şekildeki kültürü kabul etmiyorum. Çünkü
o ırksal kültürü benimsemektedir; Batı ırkını, Cermen ırkını kültürü doğuran
ırk olarak görmekte ve öteki ırkları aşağılamaktadır. Dolayısıyla buradan, o
bize, düşünce ve inanç tarzımıza düşmandır. Spengler, kültürü ideolojiye -
konuşmamda- verdiğim anlamda anlamlandırmakta ve o bakış noktasından
ele almaktadır.

Tam tersine benim, adını kültür koyduğum şeyi uygarlık diye adlandırmaktadır.

Nedeni nedir Bunu, Öğretmen Yüksek Okulu'nda yaptığım 'kültür
ve ideoloji' adlı konuşmada somutlaştırmıştım. O konuşmada, kültür ve ideoloji
farkından neyi amaçladığımı dakik olarak anlatmıştım. Bu konuda fazla
bilgi edinmek istiyorsanız Meşhed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim
medeniyet tarihi derslerine bakınız; bu dersler yaklaşık olarak 200-300
sayfalık teksir halindedir.

[Soruda] yazmışlar ki, kültür ve ideolojiyi hep birbirinden uzak olarak mı algılamak gerekir ideolojiye dayanmak isteyen biri, kültürü bir yana mı bırakmalıdır Hayır, kesinlikle. Kültür aziz bir şeydir, uygarlık da değerli bir şeydir. Ama kültürün ideolojisi olmazsa iskelete ve 'institution'a dönüşür, üniversiteye, akademiye, eski ve yeni ilim havzalarına, matbaaya ve kütüphaneye dönüşür. Ruhu, hedefi ve hareketi kalmaz. İstatistik için iyidir. Ama bunlar, ideolojiyi ruh olarak özlerinde taşırlarsa, o zaman uygarlık ve kültür yeni bir iman giysisine bürünen bir gövde haline gelir .. Böylelikle, taşlaştırmacı ve alıkoyucu bir durumda bulunan kültür ve uygarlık, bilimsel ve kültürel sermayeler olarak yeni ideolojinin elinde bulunurlar ve onu zenginleştirip donatırlar. ÖyAli

ŞERiATi 635

leyse uygarlık, kültür ve bilimler, ideoloji olmaksızın yığınlar dizgesinden ibarettir; aynı şekilde bir toplumun felsefe, sanat, bilim, tarih ve edebiyat adıyla yığılmış ürünlerinden ve tarihsel miraslarından oluşan bir dizgeden başka bir şey değildir bu durumda. Bunların ideolojileri olmazsa, değerleri olmaz tıpkı kimsenin barınmadığı büyük yapılar gibi. Ama tüm bunların ideolojileri olursa değer kazanmış olurlar. Dolayısıyla ideolojiye dayanırsak kültürü olumsuzlamamalı, tam tersine kültürü ideolojinin hizmetine sokmalıyız. Tarihte, bir dinin, hareketin ya da öğretinin kültür ve ideoloji eğrilerinin ters yönde hareket ettiklerini söylersek, bilimsel zorunluluğun böyle olduğu, ideolojinin her zaman düşüşe, kültürünse yükselişe gittiği anlamında anlamamak gerek bunu.

Bu tarihin acı bir gerçeği dir; bu acı gerçekle savaşmamız gerek bizim. Yani ideoloji ve kültür eğrisini tek bir eğri üzerine yerleştirmemiz gerek Şimdiye değin ideoloji ve kültür aynı çizgide olmadıkları halde onların aynı çizgiden

hiç ayrılmadıklarına da inanamayız. Toplumsal bir devrimin sapması şuradadır;

Devrim gerçekleşirken ideolojiye dayanmaktadır, fakat sonra devrim duraklayıp donuklaşır, kültür ve uygarlığa dönüşür. İşte bunun tersine, bilimsel

sistemi ve uygarlığı, birer araç olarak ideolojinin hizmetine sokmak ve bu iki grafiği aynı çizgiye oturtmak gerekir. Anlaşıldı mı ne söylemek istediğim

Soru Materyalist dünya görüşü, tarihin belirleyiciliği ya da bilimsel belirleyicilik görüşüyle aynı mıdır Yukarıdaki soruya cevaptan başka bilimsel belirleyiciliğin açıklanmasını ve onun tasavvufi ve zühdi belirleyicilikle karşılaştırılmasını da rica ediyorum.

Cevap Akıllılık ettiniz ve iki soruyu tek soru şeklinde bir araya getirdiniz.

Sorunun biri şu; Materyalist dünya görüşü, tarihin belirleyiciliği midir Tarihin belirleyiciliği, aynı ideolojik iskelette -ki ben burada çizdim- dünya görüşünün içinden çıkan boyutlardan biridir. Materyalizm, maddeci dünya görüşüdür.

Materyalizm, dünya görüşüdür. Tarihin belirleyiciliği ise diyalektik materyalizmin dünya görüşünde tarih felsefesinden ibarettir. Öyleyse ikisi bir değildir.

İkinci olarak da bilimsel belirleyicilikle tasavvufi belirleyiciliği [metafizik belirleyicilik demek istiyorsunuz] karşılaştırmamı istediniz. Tarihte, bilimsel belirleyicilik ya da materyalist belirleyicilik -sizin deyişinizle- ile tasavvufi belirleyicilik, metafizik belirleyicilik ve ilahi belirleyicilik -benim deyişimle- kaynak açısından birbirleriyle çatışıktırlar, fakat etki açısından ikisi de birdir. Kaynak açısından, Allah'ın mukadder kıldığı şeyin olacağına inanırsam, şu anlamda ki bireysel ve toplumsal yaşayışımı belirlemede en küçük bir etkim olmazsa ilahi belirleyiciliğe ve meşiiyete [providence] düşmüş olurum.

O materyalist ise, biz maddi bir olguyuz -öteki maddi olgular gibi- bu yüzden

neden-sonuç yasalarının belirleyiciliğinin oyuncağıyız, diye inanırsa maddi belirleyiciliğin ağına düşünüşdür. Ben ve o, bu durumda bir şeyde ortağız; Her ikimizin de insan iradesini olumsuzlayan bir şeye inanmaktayız. Bununla birlikte iki şeyde anlaşmazlık var aramızda; O, insan iradesini ortadan kaldıran

636 İSLAM BİLİMİ

şeyin maddi yasalar olduğunu düşünürken, ben ise insan iradesini ortadan kaldıran şeyin ilahi takdir olduğunu düşünmekteyim. Tam olarak açıklık kazandı mı Zaman olur ki maddi olanla manevi olan, dilli olanla din karşıtı olan, birbirleriyle ortak olurlar. Şu anda avam insanımızın zihninde olan cennet, materyalist bir cennettir, materyalist burjuvazi cennetidir. Ölümden sonra cennete [şu anda zihnimize bulunduğu anlamıyla cennete] inanan biriyle, fizik ötesine kesinlikle inanmayan ve bu dünya yaşayışına, refahına ve zevkine inanan maddeci bir burjuvalı, bir açıdan çatışıktırlar; O mü'min ölümden sonrasına inanmaktayken, o kafir ise ölümden sonrasına inanmamaktadır. Ama bir yandan da birbiriyle fikirdaşırlar. Fikirdaş oldukları yön, her ikisinin de insanı gereksinimi bilinen maddi nesnelere ve sofralada özetlernesini ve her ikisinin de bir cennete inanmasıdır. Ama o mü'min, cennetin yerinin ölümden sonrasına, kafir ise ölümden öncesi olduğunu-söylüyor. Öyleyse anlaşmazlık 'yer' konusunda dır.

Soru Niçin Yahudilikle Hıristiyanlığın çözümlemesini yapmadan bıraktınız

Cevap Evet. Ben, İslam-bilim'e, arkadaşların düşündükleri gibi başlamadım.

İslam Peygamberi'nden bu yanayı kastetmiyorum. İslam-bilimde. Dolayısıyla

İslam-bilime, İslam'ın İbrahim'den başladığı anlamında başladım ve onda

Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam -her üçü de- yer alınmaktadır ve buna değineceğim.

Dolayısıyla, İbrahim'in öğretisini İslam-bilim adıyla tanıtırızsa tüm bunlar aydınlık kazanır. Ben onları bağımsız dinler olarak anıtmadım bilerek Bu yolla İslam' ın tek bir din -çeşitli .şekilleri yle- olduğunu göstermek istedim.

Soru; Anlattıklarınızdan anladığım kadarıyla kültür ve inancın birbirinin karşıt iki yönü bulunmaktadır. Oysa sizin İslam' ı algılayışınız ve ondan çıkarımınız derinlemesine tanımaya ve bilmeye dayanmaktadır. Çünkü siz, büyük bir olasılıkla, bilim, araştırma ve irdeleme sahnesine girmeden önce İslam' ı başka türlü tanıyordunuz. Benim bu sözüm doğru mu değil mi Cevabınız belirsizliği giderecektir.

Cevap Evet.

Soru İnsanın karşısında dilmek yerine Tanrı karşısında yer almak daha iyi değil midir Çünkü insan, tarih boyunca kendisini temize çıkarmakta ya da temize çıkarılmaktadır. Örneğin, Firavun'a saldırıp onu mahkum ettiğimizde cevap olarak şöyle diyor; Benim hiçbir zaman bir kusurum olamaz. Gerçek kusur, gücü bana veren kimsenindir. Bu durumda bu karanlık ve zulümle kuşatılmış tarihin sorumlusu kimdir Ben mi, sen mi yoksa Tanrı'nın kendisi mi

Cevap Yine belirleyicilik [cebir] konusunu dile getirdiniz. Her şeyi Allah yarattığına göre, yapılan her şey Allah' a aittir. İslam' da Cebriyecilerle ihtiyar [seçme özgürlüğü] yanlıları arasındaki ayrılıklardan biri -oldukça tatlıdır- şudur; Cebriyeci bir alim, seçme özgürlüğüne inanan bir alimin yanına gelir [O

Ali ŞERİATİ 637

zaman ilmin canlı olduğu için karşıt öğretileri savunan kimseler bile birbirleriyle arkadaşlıklarını sürdürürken bir yandan da birbirleriyle düşünce savaşına girişiyorlardı,

ama insani bakımdan birbirleriyle dosttular. Düşünce bakımından birbirinizle uyuştuğumuz, ama insani bakımdan birbirimizle uyuşamadığımız çağımızın tersine. Karşı olacağımız bir düşünce yok zaten. Bir iki görüşüp konuşunca düşünce ayrılıklarımız ortadan kalkıverir. Görüşmezsek, eleştiri, köstekleme, teknelerne vb. gırla gider. Fikir ölünce o zaman birbirlerinin başlarını kazırlar].

Cebre inanan kişi, seçme özgürlüğüne inanana şöyle der; Seçine özgürlüğüne inanan sen, Allah' ın iradesi karşısında başka bir iradeye mi inanıyorsun Öyleyse sen müşriksin. Bunun itirazı tam anlamıyla açık ını Bir ben, hıyaneti kendi iradem ile yaptım, derse Allah' ın iradesi karşısında başka bir iradenin olduğu anlaşılır ki bu şirktir. Öyleyse ilahi cebre inanmamız gerekir. Fakat

seçme özgürlüğüne inanan kişi cebriye şöyle cevap verir; Ey cebri! Sen, hıyanet ve pisliği Allah'a mensup kılan biri misin En az 2700-2800 yıl sürmüş bir dava olduğunu görüyoruz bunun. Bunu bu gece çözüme kavuşturabilir miyiz biz Kimi sorunların çözüm yolu, onları asla gündeme getirmektir. Bu sorunlardan biri de işte bu cebir ve seçme özgürlüğü sorunudur. Bizinl daha ivedi sorunlarımız var bir yığın. Onları çözümleyelim de ondan som'a gelelim cebir ve seçme özgürlüğüne. Bunlardan biri, hayatınızın cebir ve ihtiyarıdır; henüz çözümlemedik bu sorunu. Bunu çözümeden felsefi cebir ve ihtiyar sorununu çözüme girebilir miyiz

Bilal'ı göz önüne alın. Ümeye bin Hale'nin kölesidir. Onun cebir ve ihtiyar konusu nedir Allah yarattığında, benim yaptığım bu irade, önce Allah'ın bilgisindeydi. Acaba onun bilgisinde bu, neden miydi, değil miydi gelip görmelidir bunu. Hayır bayım. Çok basit, çıplak ve açık; Şu anda ne olduğunu duyunsadığımız, kaçış yolunu bildiğimiz ve kaçılabilir olan bu cebirden kaçalım, sonra Allah'ın yüklediği ödevi belirtiriz.

Soru Bugün İslam'ın açıklık kazanması konusuna bir ideoloji olarak değindiniz. Bu İslam'ı tanıtmaya biçimi konusunda kapsamlı bir açıklama yapmanızı rica ediyorum.

Nasıl Doğrudan savaşla mı Uzun süreli savaşla mı Bu işi kim yapmalı

.Alim mi herkes mi

Cevap İyi bir soru. Arz ettiğim gibi, ideolojiye dönmemiz gerektiğinden söz ederken, birinci aşamada yapılması gereken, toplumsal sorumluluk duygusu taşıyan bilinçli insanların düşünen bir grup olarak bu ideolojik bilinci kendilerinde yaratmaları ve bu ideolojik bilinç doğrultusunda olgunlaşmalarıdır. Bu,

birinci aşamadır; ikinci aşama daha soma ele alınmaktadır. Buna göre biz, birinci aşamadayız ve ben sadece bu aşama üzerinde [bulduğumuz aşamada] düşünmekteyim, gelecek aşama üzerinde değil; gelecek aşamada, geleceğin koşullarına göre ne yapacağımıza bakmamız gerekir. Şu anda toplumun 1 uzda

638 İSLAM BİLİMİ

bir düşünür [entelektüel] azınlığı bulunmakta olup birkaç kola ayrılmaktadır; Birincisi, bir grup entelektüeller, yani beyinler ve beyin gücüyle İslami bilimlerde çalışan ve ne gibi yükümlülükleri olduğunu bildiğim kimselerdir. İkinci- . si, beyin güçleri bulunan ve yeni bilimlerde çalışan ve toplumsal bir işlevi bulunmayan kişilerdir. Bunlar modern yaşayışın araçlarıdır ve ücretlerini de alırlar, yaşarlar.

Kendileri de modern olup modernizmin aracıdırlar. Bu tür entelektüeller yeni harcamalara aracı olmaktadır. Üçüncüsü, bir yol seçmek isteyen bilinçli düşünürlerdir. Bunlar iki türdür; Birincisi, yollarını seçmiş bulunanlardır. Fakat bu birtakım çözüm yollarından ibaret olup insanın, kapağını açıp biraz ısıtarak yediği konserve gibidir. Fakat düşünen, bilinç taşıyan, toplumsal sorumluluk duyan, toplumsal asalet taşımak isteyen ve inanç taşıyan bir grupta bulunan bir başka tür düşünce daha vardır; Bunlar, seçmek istemektedirler.

İdeolojisini seçmek isteyen ve inançları bulunan bilinçli ve toplumsal sorumluluk sahibi bu düşünür grup için şunu söylüyorum; İslam' a bir ideoloji olarak dönelim ki böylece hem tarih ve kültürümüzle bağlantı sağlayalım, hem dindar kitlemizle bütünleşelim, hem dünyanın kültürel saldırısı karşısındaki da kültürel bir kimlik kazanmış olalım ve hem de toplumsal savaşım için bir sermaye elde etmiş olalım.

Birinci aşama tamamlandığında ve bu grup, bu ideolojiye göre hazırlanıp bilimsel ideolojik bir bilinç kazandığında toplum düzeyinde ikinci aşama başlar. Bir sonraki aşamada toplumsal koşulların nasıl olduğuna bakmak gerekir. Çalışma taktiği, hep toplumsal koşullara göre belirlenir. İşte bu yüzden, önceden kehanette bulunmamak ya da idealist tahminler yapmamak gerekir. Birinci aşamada bu işi kimin yapması gerektiğine, bu işi alimlerin mi yoksa herkesin mi yapması gerektiğine değgin sorunuza gelince, buna cevap olarak 'herkes' dedim. Alim ya da herkes değil, daha çok herkes. Çünkü alimler de sermayedarlar ve güç sahipleri gibi, yüksek bir toplumsal makama ulaştıklarında kendiliklerinden muhafazakarlaşmakta, toplumsal koşulları değiştirmek istememektedirler.

Yeni değerler karşısında yeni bir cephe almak ve sembol ve tezahürü oldukları eski değerleri yıkmak istememektedirler. Böylece kendi kendilerini frenlemektedirler. Arkadaşlardan biri anlatıyordu; Sınıf arkadaşlarımızdan biriyle tartışıyorduk. Sonra da ne yazık ki biz 'molla fren' iz dedik Arkadaş dedi ki; Keşke 'molla fren' olsaydık, biz 'molla arkadışli'yiz!

Soru Bizans İmparatorluğu, Hıristiyanlığı kabul ettiğinden dolayı mı birliğe doğru yürüdü, yoksa imparatorluğun birliğini kabul ettiğinden dolayı mı Hıristiyanlığa doğru yürüdü Bizans, Hıristiyanlık tevhidini kabul etmekle mi birliğe doğru gitti, yoksa imparatorluğun birliğini kabul ettiği için mi Hıristi- ..., yanlık yönüne gitti

Cevap Güzel bir soru. Soru açık mı Yani Bizans İmparatorluğu birliğe doğru gittiği için mi kendiliğinden Hıristiyanlığa yöneldi, yoksa Hıristiyanlığa

All ŞERiATi 639

ulaştığı için mi kendiliğinden birliğe yöneldi [çünkü Hıristiyanlık tevhid diniydi]

Bu ilişkiyi bir keresinde 'toplumbilim' de nasıl bir toplumbilim ilişkisine inandığımı anlatırken söz konusu etmişim; Neden ile sonuç arasında sürekli karşılıklı neden-sonuç ilişkisi. Toplumbilimde hiçbir zaman, bu nesne 'neden', bu nesne de 'sonuç' tur denilemez. Bu birbirine bağlı iki nesne arasında sürekli olarak karşılıklı neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Şu anlamda ki Roma, imparatorluk sistemi olduğu için toplumsal bakımdan birlik istiyordu. Bu, kendiliğinden, Roma'nın Yunan şirkini değil, Hıristiyanlık tevhidini almasına neden olmuştur. Sonraysa aldığı bu Hıristiyanlık tevhidi kendiliğinden, Roma İmparatorluğu'nun birliğine yardımcı oldu. İyice açıklık kazandı mı Öyleyse Hıristiyanlık tevhidiyle Roma İmparatorluğu birbirlerinin neden-sonucu olup birbirleriyle, Roma İmparatorluğu'nun gerçekleşmesi yolunda karşılıklı etkileşimlerde bulunmuşlardır.

Soru Siz ikinci bölümü belirttiniz, oysa İslam bunun tersinedir. Onları birliğe sürükleyen şey tevhidin kabul edilışıdır. [Şeriatî; Anlamadım.] Siz çeşitli konuşmalarınızda her iki yönü de söz konusu edip savundunuz. Biz şimdi sizin hangi sazinize göre oynayalım

Cevap Bu artık sizin seçiminize bağlı.

Soru Doktor, siz cennet konusuna değindiniz, ama ben avamca ve alınce algılayış tarzını anlamadım. Farklılık yönü nerededir Benim söylediğim ve tasavvur ettiğim avamca görüş, bizim cennet ve cehennem konusundaki tasavvurumuzdur.

Bu tasavvur, alınce olabilir. Ben, yaptığım küçük araştırmaya

göre [aynı şekilde bir araştırmacıdan işittiğime göre] Kur' an' daki 1600 dolayındaki ayetin, yani Kur'an ayetlerinin 114'ünün miad ve cennetle ilgili olduğunu biliyorum. Şimdi biz bunu bir önderin şanıyla nasıl uyumlu görebiliriz

Bir önder, bizim için -kitle için- ne denli· m uarnınalı konuşabilir Cennet ve cehennem konusundaki ayetlerin tümü [örneğin cennetin altından akan ırmaklar ya da bağlar ve üzümler] muamma ve remiz yönü taşısalar, biz bunları söyleyen kişiyi önder kabul edemeyiz. Bunları oldukları gibi benimsemenin nehirlerin, hatta hurilerin varlığına inanmanın ne sakıncası var Hiçbir sakıncası yok Başka bir husus da şu; Eğer böyleyse, ilk Müslümanların tümü yanılmış olurlar. Çünkü savaş sırasında, eğer öldürülürsek cennete gideriz, eğer öldürülmezsek Allah yolunda cihat etmiş oluruz; fetih ve zafere kavuşmak ne güzel bir şey diye inanıyorlardı. Hepsi, cennetin mızrak ve kılıçların gölgesinde oluşunu söylüyor ve cennete gidebilmek için bütün yaralara, kılıçlara ve mızraklara katlanıyorlardı. Ayrıca şu da var ki her hareket, bir ölçüde müjdelerken bir ölçüde de korkutmaktadır. Yani yine aynı cennet ve cehennem konusu.

Bu bakımdan bunu biz, bütün hareketlere uyar kabul edebiliriz.

Cevap Çok teşekkürler. Konuları iyi ele aldınız; benim cennet ve cehennemİ mutlak olarak ortaya getirmediğimi dikkate alarak. Avanın zihnindeki

640 iSLAM BiliM

cennetin hangisi olduğunu söyledim. Bu cennet, zevke düşkün burjuvazinin zihnindeki cennettir. Sonunda yer olarak farklıdır. Ama doğrusu, siz şimdi Ebu Zer'in hüri'l-iyn düşüncesiyle savaştığı yargısında bulunsanız, sizin üzerinizde bunun ne etkisi olur Onun kılıcı, hüri'l-iyn' e etki etmelidir.

Öyleyse Ebu Zer' in zihninde bulunan cennetin hüri'l-iyn cenneti olmadığı anlaşılmaktadır. Bir mücahit kılıç vurup cihad eder, işkence görür ve hatta ölümü karşılar; bunu gerçekten sadece hüri'l-iyn için mi yapar Hem beylerin hem de hanımların okudukları şu dua gibi Ve zevvecena min hüri'l-iyn Oysa

ilk Müslümanların, Huneyn' den sonra sloganları şuydu; Savaşın, eğer ölürseniz cennete giderseniz [o epikürist anlamıyla cemlet], diri kalırsanız ganimet elde edersiniz. Bu, bütün bedevi ve vahşi Arap kabilelerinin Peygamber'in çevresinde toplandığı ve sadece siyasi bir anlaşma ile savaşa geldikleri bir konumda söylenen bir slogandı. Bunlar, İslam Peygamberi'nin yaronda

Huneyn' de savaşsalar da bir grup bedavidir. Bunlar ashabın -Muhacir ve Ensar' ın- dışında kalanlardır. Muhacir ve Ensar, Öldürülürseniz cennete giderseniz, muzaffer olursanız ganimet alırsınız. sloganıyla gitmemişlerdi cihada.

Bunlar, cennet ve cehennemden, ganimetten -o anlamıyla- çok daha büyük idealleri bulunan insanlardı. Bundan çok daha yüksek düşünüyorlardı çok İslam Peygamberi'nin eğittiği ashab için [Ashab, Muhacir ve Ensar' dır, bedevi kavimler değil. Bunlar sadece bin küsur kişi civarındaydılar.] yüce insani ve ilahi erekler doğrultusunda değil de yağlı lokmalar ya da tüba gölgesi veya hürri'liyn elde etmek için bir alışveriş olduğunu söylemek oldukça aşağılayıcı ve karalayıcı olur. Böyle olsaydı, insanlık için bir değeri olmazdı. Çünkü bir alışveriş yapmış olurlardı. Ölümünden sonra yeşil ve mutlu bir bahçeye, yiyip içmeye ulaşmak için cihad eden, işkence gören, kılıç yiyen, hayatı, ailesi ve kendisi riske giren kişi, bu dünyada bu hedeflere ulaşmak için çabalayan kişiden bile daha mahkumdur düşünce açısından. Çünkü her ikisi aynı şeydir. Bu peşin, o ise veresiyedir. Hangisi daha mantıklı ve akılcı

İslami eğitimin ashab üzerindeki tezahürü Ali'nin dilinde görünüm kazanmaktadır; Rabbim, kimileri sana cehennem korkusundan dolayı taparlar.

Bunlar, korkak ve ödleklere dir. Kimileri sana cennete tamah ederek taparlar.

Bunlar, tüccarlar ve alışverişçilerdir. Kimileriye sana senin için taparlar. Bunlar

özgürlerdir. Bu yüzden özgürlerin cennetleri, yiyicilerin cennetlerinden

başkadır.

Başka bir konudan da söz ettiler; Kur' an' da yer sofraları, ırmaklar, lezzetler ve benzerleri diye belirtilen şey, peygamber rehber olduğuna ve Allah, insanın diliyle konuştuğuna göre insanın dilindeki söyleyişten başka bir söyleyiş kullanmaz,

Dolayısıyla şehidin yazgısının sonunda bekleyen tasavvur edilemez

nimetleri normal beşeri kelimelerle anlatamadığı için bu şekilde anlatmıştır.

Bu, orada yemek ve uyumak adıyla var olan şey, çok büyük ve insanı anlamlar

taşımaktadır, ama bunun anlatımı için, kaçınılmaz olarak, Kur'an'ın muhatabı

All ŞERiATi 641

olan geri insanın -ki o biziz- kelimeleri seçilmiştir. Ne demek istediğinin tam

anlaşıyor mu

Öyle ki biz şimdi kendi dilimizde de bir yazar ve şair olarak aynı işi yapıyoruz.

Düzeyi insanlardan biraz daha yüksek olan bir şair, düzeyi başka insanlardan

biraz daha yüksek olan bir yazar ya da romancı yeni anlamları, yeni

duyguları, yüksek çileleri, daha büyük tatları, arzuları ve aşkları anlatmak istediğinde

kelime bulamaz. O görkemli, derin ve gizemli acılar için çaresiz,

'ateş', 'yara' ve 'yanış' kelimelerini seçer. Oysa bu kelimeler neyle ilgilidir

Gövde ve deriyle. Bir insanın içinde açılan o inelektüel derin ve irfani bilinç için

seçecek kelimesi yoktur. Ne söylemelidir Hiçbiri, kendi anlamında olmayan

sabahı, güneşi ve yüreği kullanır.

Bir insanın -büyük bir insan-, kendi yalnızlık düşüncelerinde düşüncesi

yerden daha yukarılara sıçrar, varlığın fezasında dalgalanıp devinir. Onca düşünceden

sonra, o aşamaları anlamayan bana bunları anlatmak ister. Şöyle der;

Düşünce kuşum, göklerde, bulutların ardında kanatlandı. Ne kuş vardır, ne bulutların arkası ne de kanatlanma vardır, ama bu kelimeleri kullanmadan anlatabilir mi Dolayısıyla eğer bu kelimeleri sözlük anlamlarıyla kullanırsak cenneti bir burjuvazi cezmeti olarak, sonuçta ölümün öte yanında coğrafi açılardan tasavvur etmiş oluruz. Aşk, iman ve büyük idealler yolunda kendini feda etmenin anlamını bilen büyük insanları cezmet tüccarları olarak algılamamız, şehadetlerini aşağılamamız ne kadar küçültücüdür, öyle değil mi

Gelecekte şehadet geleneği hakkında bir konuşma yapacağım. Bu konu, bunlardan çok daha derindir, alışveriş değildir. Bizim kültürümüzde şehadet, insani kahramanlık olayı da değildir. En büyük insani ziynettir. Tarihimizin övünülesi en büyük simaları şu şekilde betimlenmiştir; Her birinin kırmızı şehadet cübbesi vardır. Şehadet ise, bir asalet -huri'l-iyin için bir alışveriş değil- bir gelenek ve bir temel olarak algılanmıştır. Göstergesi ise günlük dilimizde kullandığımız söyleyiştir [Eğer anlamını anlamıyorsak anlayışımızı yitirmemizdir, ama söz olarak hala dilimizde bulunmaktadır]. Adı, 'şehadet derecesi' dir. Ne demektir şehadet derecesi Umarız herkese kısmet olur.

Soru Bugün sanat ve edebiyattan bir parça -özellikle Avrupa' da ve sonraysa ülkemizde- şeklinde olan bir oyuncu İslam açısından nasıl yorumlanabilir

Tiyatro sanatı, bir tür düşünce ve duygu anlatımı olarak görülebilir mi

Cevap Evet, sadece görülebilir değil, görülmelidir. Şimdi ben konuşuyorum, yoksa dilim oynamıyor mu Ben, tavırlarımla konuştuğum, hareketlerimle konuştuğum bir sanat yaratırsam, yeni bir dil keşfetmiş olurum ve bu dilin değeri, bu dille söylediğim sözlerin değeriyle bağıntılıdır. Ne söylemek istediğim tam olarak anlaşılıyor mu Avanca bir şey söyleyeceğim; Efendim, televizyon

kötü inü yoksa iyi mi Mikrofon iyi ini kötü mü Sonu buraya varmadı

mı Ne demek yani Tiyatro iyi mi yoksa kötü mü Film iyi mi kötü mü Bunlar

ne biçim sorular Bunlar, anlatım dilidirler, tıpkı kelime gibi. Sanat, kimi

642 iSLAM BiLiM

zaman kelimeyle yapılır [parçaları hep kelimedir]. Bir sanat eserinin yapısı

kelimeyle yapıldığında şiiri, düz yazıyı ve sözü oluşturur. Kimi zaman hareketlerle

yapılır ve tiyatroyu oluşturur. Kimi zaman sesle yapılır ve müziği oluş-

turur. Kimi zaman da renkle yapılır ve resmi oluşturur. Tüm bunlar, düşünce

ve duygunun anlatım dilidirler. Dolayısıyla her dilin değeri, hangi görüşü,

hangi duyguyu anlatmak için hizmete sokulduğuna bağlıdır. Biz, bu sanat

eserlerini bir yana bırakıp onları lanetleyip mahkum edersek, tümünü muhalifin

eline bırakmış oluruz ki bu bizim liyakatsizliğimizin göstergesi olur. Bütün

bunların haram sayılması, bizim bu çağın en yüce ve en etkili dillerini hizmete

sokmaktaki beceriksizliğimizi ve yetersizliğimizi açıklamaktadır. Ne yazık ki

tarihte üç şey birbirinden ayrıldı ve bu, her üçünün de zararına oldu; Felsefe,

din ve sanat. Bu üçü birdi ve bir memeden süt emiyordu. İnsanlık tarihinde bu

üçü aynı duyguyu ve aynı yükümlülüğü taşıyordu ve aynı cinstendi. Bu üçünü

birbirinden ayırdılar. Din, hem derin felsefi düşünceden [Yunan felsefesi ve bu

tür oyunlar anlamında söylemiyorum]; hem de sanatta bulunan dilden, çözümlenmeden,

duygudan ve güzelliklerden yoksun kalarak sanat ve felsefeden

uzakta yüzeysel ve kuru gelenekler şekline girdi. Felsefe dinden ve sanattan

uzaklaştı ve zihinsel, malihulyalı ve sözel düşüncelere daldı. Sanat da felsefe

ve dinden uzaklaştı, hem derinliğini, hem de aşk ve ruhunu yitirdi ve kof

oyunculuk yaratılan şekline girerek bugünkü burjuva hayatının kofluğunu ve

kayıtsızlığını açıklama aracı oldu. Dolayısıyla en büyük yükümlülük, bir tek gövdenin bu üç parçasını birbirleriyle barıştırmamızdır. Böylece sanat hem felsefenin derinliğini, hem de dinin derinliğini kazanmış olacaktır. Felsefe ise dinden, iman, yükümlülük, duygu ve coşku almış olacak, din de felsefe ve sanattan hem anlatım, hem de açıklama kazanacaktır.

Diyelim -bu çok tuhaf bir şey- Ebu Zer adıyla bir tiyatro yapmak istesek, efendim din elden gitti, diye bir sürü yaygara kopar. Fakat diyelim ki şebih [bir tür diru piyes] düzenlemek istiyoruz; o zaman din ihya oldu derler. Şebih ile tiyatro arasındaki fark, şebihin çirkin, geri ve ahmakça bir şey, tiyatronsuna modern, etkili ve yüce bir şey olmasıdır.

Yoksa kötü olan, eski olan, çirkin olan her şey dini midir Yeni olan, geçmişini bulunmayan ve 'efendi' nin tanımadığı her şey küfür müdür Eşek kadar bir adam Sekine rolünü oynar; önemi yok, dinidir! Sonracığıma davul, zurna ve zil müziktir, ama çirkin olduğu için ve nefrete neden olduğu için dini bakımdan bir sakıncası yoktur, gına değildir.

· Soru Niçin bütün ilahi peygamberler doğudan çıkmışlardır

Cevap Bunu daha önce söylemişim.

Soru Lütfen İslam ideolojisini biraz açıkla mısınız

Cevap Aslında şimdiden geriye, İslam ideolojisi ile ilgili her şeyi açıklayacağım.

Soru 'Egzistansiyalizm ve Beşerin Asaleti' adlı kitaptan [Sartre'in eseri]

All ŞERiATi 643

aşağıdaki iki konuyu göz önüne alalım; 1- Egzistansiyalizm, fen adamlarından ve filozoflardan başkası için değildir. [Şeriat; Egzistansiyalizm üç türdür.

Sar tre' ın ve Heidegger' in egzistansiyalizminden söz ediyor ve Sartre'in diliyle

söylüyorsunuz; Biri, cafeler egzistansiyalizmi, biri filozoflar egzistansiyalizmi, biri de insan egzistansiyalizmidir. Biz şu anda onun cafeli olanına sahibiz.] 2-Ne kendimizde, edimlerimize hareket veren asil bir ruh durumu bulunabilir, ne de ahlaki esaslarda bizim edimlerimizin nedeni ve onaylayıcısı olabilecek kavramlar bulunabilir [Şeriatî; Evet bu doğrudur]. Bu iki hususa dikkatle; acaba bu öğretiyi, ideal toplumu yaratmak için, bireyler, seçim ya da beşeri konumu anlamak için başka öğretiyi ve ideolojilere gerek duymadan, yeterli görülebilir mi

Cevap Hayır.

Soru Seçme özgürlüğünü korumak ve kendine sadakat ve asalet yaratmak için hiçbir düşünsel ortama ve kılavuzluğa gerek yok mudur

Cevap Neden olmasın

Soru Bütün bireylerin sadık oldukları hayaliyle, beşerin seçtiği şeyin hep iyi olduğunu kabul edebilir miyiz

Cevap Asla! Sartre'ın düşüncesinin en büyük doruk noktası olan yerde

Sartre egzistansiyalizminin zaafiyetidir yalnızca ve o da ahlak konusundadır.

Ahlak konusunda, insanın dışında benim seçimimi üstlenip belirleyen başka bir temel [Tamam vb.] bulunmadığına göre seçici olan benim kendimdir, der.

Öyleyse ben, iyi ve kötüyü nereden ayırabilirim Şöyle der; Sen, başkalarının da yapmalarını istediğin bir iş yapın istersen bu iyidir ve başkalarının yapmalarını istemediğin bir iş yapmak istersen, bu da kötüdür. Bir dükkancı sahte mal satmak istediğinde bunu sadece kendisinin yapmasını, başkalarının sahtekarlık yapmalarını ister. İyi bir iş yapmak istediğindeyse bütün dükkancıların böyle davranmalarını ister.

Dolayısıyla ikincisi ile ilgili olarak Sartre 'bon sens' [iyi niyet] deyişini kullanmalda

ve şöyle deinedektir; Yani sen bir şeyi seçtiğinde, bir iş yaptığında, bu seçime değin genel bir yasa ve bir insanlık kuralı ortaya koyunuş oluyorsun. Sözü tam anlaşıldı mı Örneğın diyelim ki sıradan bir bireyim. Odama gidiyorsun ve bir kravat seçip takmak istiyorum. Burada hangi kravatı seçersem seçeyim hiç önemi yoktur. Ama büyük ve sevilen bir sanatçıysam benim kravat seçimim iktisat ve moda üzerinde, güzellik ve genelin taklidi üzerinde etkili olur. Çünkü o taklit eder ve soma kravatın satışı artar, sonra üretimi artar, sonra iktisadi savaşırnlr ortaya çıkar, sonra piyasa birbirine girer. Burada seçim sırasında benim için ikilem ortaya çıkar. Niçin Çünkü bu seçimde sadece benim bireysel gereksinimem karşılanmamış, benim seçmeini bekleyen yüzlerce bireyin gereksinmesi de benim seçimin türümde kendini göstermiştir. Öyleyse, seçimin anı, benim için nasıl seçmek ve en iyiyi seçmek konusunda bir ikilem ve ıstırap ortaya çıkmış olur.

Öyleyse iyi niyette [yani işte iyinin esas oluşundal birey, sevdiği ve başka

iSLAM IBliLiM

larının da yapmalarını istediği bir işi yaptığında [yani herkesin yapmasını istediği iyi bir iş yaptığında] bu durumda bütün insanlar için de bir ödev ortaya koymakta ve çalışma kuralı sunmaktadır. Dolayısıyla her birey, her seçimi sırasında, iyi niyetle davranırsa, bütün insanların sorumluluğunu üstlenmiş olur. Buna göre her birey bütün insanlardan sorumludur; Hepiniz çobansınız ve hepiniz bir sürüden sorumlusunuz. sözü bunu anlatmaktadır.

Zaaf konusuna gelince [bu, başkalarının ve on dokuzuncu yy. düşünürlerinin sahip olmadığı Sartre düşüncesinin doruk noktasıdır işte burada aksamaktadır.

Sorun şu; Adı hayır kuralı olan bir kuralı bütün insanlar için ortaya

koymak istediğimde hangi nedenle iyiyi tain olarak seçip ortaya koyuyorum

Hangi nedenle Yüzlerce seçim arasından halkın yazgısı için en iyi olanı seçmeye ve başkaları için kötü de olsa benim açımdan iyi olanı seçmemeye beni hangi etken zorlamaktadır Seçim ölçütü olmaması bir kusurdur.

Egzistansiyalizmde iyinin seçilme zorunluluğu, iyi niyet üzerinedir, bireylerin iradeleri üzerinedir. Bundan başka bir de iyinin kendisi meselesi var. Kızıllıu diri diri görnen filan Arap iyi bir edirnde bulunduğu duygusunu mu yoksa kötü bir edirnde bulunduğu duygusunu mu taşımaktaydı O hayırlı bir seçim yaptığı ve iyi insanların da onu izlemeleri gerektiği duygusunu taşımaktaydı.

Acaba o, egzistansiyalizm açısından doğru bir seçim mi yapmıştır Evet. Sartre, bu edirnde de zorunlu olarak 'evet' demelidir. Bu, onun öğretisinin zaafını göstermektedir. Ancak, o böyle bir seçimde bulunmaz. O, canını başka bir ulusun özgürlüğü için verir.

Sartre'da bu çelişki bulunmaktadır; Bir yandan o denli toplum karşıtı ve bireysel bir açıklamada bulunurken öte yandan, insanlık yolunda ve başkalarının özgürlüğü uğrunda kendini bu denli feda etmektedir. Onun düşüncesiyle eylemi arasındaki çelişki nereden gelmektedir. Kendisi, biyografisiyle ilgili olan 'Kelimeler' adlı kitapta [burada bir ara söylediğim gibi] şöyle demektedir; Ben sadece ve sadece iki kişi tarafından eğitildim, yetiştirildim. Strogoff ve Parveillan. Her ikisi de sadece ve sadece Tanrı'mn eğitip yetiştirdiği kimselerdi. Oysa ben Tam·1'ya inanmam.

Bu çelişkidir ve benim söylediğim bunu çözmektedir.

ÜÇÜNCÜ DERSİN SORU VE CEVAPLARI

Soru Lütfen söyleyiniz, bir kişinin bir hedefe ulaşmadaki düşünce çizgisinde,

bu kişi için, başkaları aracılığıyla bir başkasının düşüncelerinin sunulması,

bu düşünceler doğru da olsalar niçin hıyanet olsun

Cevap Benim, oturduğum bir evim vardır. Evde bir yangın çıkar. Ev bireylerini

bu yangını söndürmekten alıkoyan her çağrı ve eylem hıyanettir, isterse

bu Allah huzurunda namaza çağrı olsun.

Soru Kur'an'da Furkan Suresi'nde, Kameran muniran [aydınlık bir ay]

buyrulur. Oysa ay, ışığını güneşten alır ve kameran mustenran [ışık alan bir

Ali ŞERiATi 645

ay] olmalıdır. Konunun aydınlanması için açıklar mısınız lütfen

Cevap Elbette 'mustenran', buyurduldan gibi ışık almak anlamıdır, yani

bir şeyin başka bir ışık aracılığıyla aydınlanması. Ama şunu arz etmek isterim.

Eğer bir şey, başka bir ışık aracılığıyla aydınlanırsa kendisi de aydın olmaz mı

'Munir' aydın anlamına gelir, ışık veren anlamına değil. Aydın ve ışıklı, kendisi

ışıklı olsun ya da başka yerden ışık alsın, her iki durum için de geneldir.

Gündüz, hem Güneş' e, hem de yeryüzüne aydınlık diyebiliriz. Fakat Güneş'in

ışığıyla ayın ışığı arasında Kur'an' da bir ayrılık vardır. Ziya ve nur farkı. Ziya

çoğuldur, nur ise tekildir. Yani ay, nuranıdır ve yeryüzüne ışık verir. Kur'an,

sadece bunu söylemektedir. 'Munir'in bunun dışında bir anlamı yoktur ve

bizim bir şeyle ilgili algımızla bağıntılıdır. Zaman olur, biz ayın kendisinin ışık

verdiğini ya da ışığı başka bir küreden aldığını tartışırız. Konuyu bu yuvarlağın

aydınlık olduğu ve yeryüzüne ışık verdiği yönünde ele alırsak bu durumda

'Munir' niteliği, onun için mutlak hale gelir; ışığın kaynağının neresi olduğunu

söz konusu etmeksizin.

Soru Uygarlık tarihi dersinde Medine'nin bir site, bir kültür, bir uygarlık,

bir toplum olarak, söz konusu olduğunu, bir siyaseti, bir kültürü, bir ideolojisi ve bir sınıfsal sistemi bulunduğunu ifade buyurdunuz. Fakat sizin andığınız örnek bir toplumda sınıfsal sistem ne anlamda varlık taşımaktadır Gerçek İslam toplumunda sınıf var mıdır

Cevap Meşhed' de uygarlık tarihi dersinde, Medine'yi 'ilke-şehir' diye çevrilen 'site' ya da 'polis' ten ibaret olan bir toplumbilim kavramı olarak anlamlandırdınl.

Bunun anlamı şu; Site ya da polis, eski Yunan d üzeninde ya da eski uygarlıklarda bir ülke şeklinde algılanan bir şehirdir. Oysa İslam-biliminde İslam'ın ideal Medine'sinden söz ettiğimde bunun Yunan uygarlığındaki site tanımıyla hiçbir bağlantısı yoktur. Orada ideal bir toplum olarak bundan söz ediyorum ve ideal toplum, sınıfın bulunmadığı toplumdur.

Soru Ayet, gerçek varlık ve özden bir belirti olarak anlamlandırıldı. Kendisi bir ayet olan zararlı sinek -örneğin- gerçek özden ne gibi bir belirti taşıyabilir

Cevap İlginç bir soru. Kur' an' da bunu ayet anlamında almakta ve nesnelere ya da canlıların yararlı ve zararlı diye sınıflandırılmasının özsel ve dışsal bir sınıflandırma olmayıp görel ve adsal bir sınıflandırma olduğunu göstermek istemektedir. Dolayısıyla tevhid dünyayı kötü ve iyi, hayır ve şer diye, iyi ve kötü varlıklar diye bölümlere ayırmaz. Bütün varlıklar ayettirler ve varlığa egeinen olan ruhun kendilerine yüklediği evrensel yükümlülük uyanca davranıp yaşamaktadırlar. Nesnelere ya da varlıkların kendimizle olan ilişkilerine göre varlıkları iyi ve kötü diye ayıran biziz. Bu sınıflama dünya görüşüne bağlı değil, beşeri hayata bağlıdır. Dünyanın Ahura alanı ve Ehrimen alanı şeklinde ikiye ayrıldığı ikicilide nesnelere kendisi de Ahura'nın güdümünde olan nesnelere ve Ehrimen'in güdümlünde olan nesnelere diye ikiye ayrılır. Hatta

Avesta' da kelimelerin kimileri Ahuracı, kimileri de Ehrimencidirler. Örneğin din ya da mezhep için bir kelime vardır. Küfür ve kötü olan o dinin adı din değildir, 'kiş' dir. Hayır ve hak olandinin adı ise 'kiş' değil 'ayin' dir ya da din. Çünkü din kelimesi Avesta' da ya da Pehlevi dilinde vardır; 'dad sitan-ı dilli' [dini mahkeme] evrakı gibi. Dolayısıyla ikili sınıflandırmada, evrensel ikicilik uyarınca eşyanın kendisi bizzat, zulmani ve nurani, kötü ve iyi, Ahuralık ve Ehrimenlik diye sınıflandırılmaktadır. Ama tevhidde böyle bir sınıflandırma yoktur. Fakat insan beninin ya da biz insanların yaşayış alanında nesnelere ya da hayvanların, alıkoyucu ya da onaylayıcı olarak var olması doğaldır. Bu zararlı ve kötü oluşları, nurani ya da zulmani oluşları, bu nesnelere ait bir şey değildir. Bu, bizimle olan ilişkilerindeki role ait olup bizim onlarla olan bağlantımızca yaptığımız yargıya göre bir şeydir.

Soru Öyleyse sözünü ettiğiniz 'Habill' ve 'Kabili' nedir

Cevap insanla olan ilişkidir, Habil ve Kabil'in dünyasında yoktur. Kabil ve Habil sistemi, tarihin sisteminde vardır [Tarih sistemi, insanın yaşayış sistemidir]. Habil ve Kabil kutbu, beşeri toplumlarda vardır. İnsan beninde balçık ve Allah'ın ruhu vardır. Ama dünya tek parçadır, birdir; vahdet vardır dünyada. Derste, Şeytan-Allah çatışmasının dünyanın yaratılışında değil Adem' in yaratılışında söz konusu olduğunu söyledim. Dünyanın yaratılışında şeytan yoktur, şeytanın rolü yoktur. Varlıkta şeytan, Cebrail gibi, Adem gibi, dağ, yıldız ve deniz gibi başkalarıyla hiçbir farkı olmayan bir yaratıktır. Allah ile olan ilişkide şeytan, mutlak bir kuldur; tıpkı bütün öteki nesne ve varlıklar, tıpkı melek ya da madde, tıpkı kıvılcım ve insan gibi. İnsanın yaratılışında, Adem'in yaşayışında,

bireyin ahlaki vesveselerinde, İnsanın manevi hayatında, insanların aralarındaki

ilişkilerde ve amaçlarda söz konusudur Şeytan-Allah konusu. Öyleyse

Allah'ın ruhu [balçık] dediğimizde dünyadan değil, insandan söz ediyoruz

demektir. Allah-Şeytan dediğimizde dünyadan değil, insandan söz ediyoruz

demektir.

Dünyada sadece Allah'ın ruhu vardır, çatışma yoktur, rakip yoktur. Çatışma

insandadır. Dolayısıyla seneviyet ve ikicilik esası, İslami dünya görüşünde,

şirk dünya görüşünün tersine, varlıktan koparılmış ve insanın ahlaki alanıyla

sınırlandırılmıştır.

Soru İnsan iradesi nedir

Cevap İnsan iradesi, insanın iki olanağı arasında seçim yapma gücünden

ibarettir; Şeytani olanak, ilahi olanak. Dolayısıyla şeytan, insan iradesinde,

insan için bir tür seçimdir. Allah'ın, insan için başka bir tür seçim oluşu gibi.

Dolayısıyla, insan -ya da Adem- Allah'ın ruhu artı balçıktan yaratılmıştır ya da

Allah-Şeytan eşittir insan, dediğimiz zaman, burada fizyolojiden söz edilmemektedir.

Gerçekte bu beşeri varlığın balçıktan ve ruhu da Allah'ın ruhundan

yapılmış olması söz konusu değildir. Gerçekte bilimsel bakımdan biz ne balçıktan,

ne de Allah'ın ruhundan yapıldık; Allah'ın ruhu ve balçık, insan beninin

All ŞERiATI 647

çatışık iki olanağıdır. Bu, hiçbir öğretilerde -maddi ya da madde dışı- bulunmayan

bir olgu ve gerçektir. İnsanın ikiliği herkesçe kabul edilir; egzistansiyalizm

bile kabul eder bunu.

Adenle ve Habil ile Kabil'le ilgili olarak konuşurken bir öğrenci beni eleştirdi.

[Çok iyi bir eleştiri idi bu.] Bu eleştiri şu; Ben, Adem' den söz edilince, insan

türü gösterilmek istenmektedir, ama Kabil ve Habil' den söz edilince insan tarihi amaçlanmaktadır, dedim. Adem, henüz tarihe girmemiştir. Ama Habil ve Kabil, insanın tarihe girişidir. Çünkü çatışkı başlamış ve iki insan karşı karşıya gelmiştir. Som'a [eleştirici] şöyle dedi; Adem'in kendisi de yaratılınca zevce ve zevce şeklinde yaratıldı, yani iki insandırlar, öyleyse tarihe girmiştirler. Adem ve Havva ilişkisi, Habil ile Kabil'in ilişkisinden başkadır. Habil ile Kabil ilişkisi, birbirine karşı çelişik ve çatışkı iki insan kutbunun ilişkisidir. Oysa Adem ile Havva ilişkisi, bir eş, bir insanın insan adıyla tamamlanması olarak söz konusudur. Adem, Havva'nın eldenişiyle insana eşittir. Kabil ile Habil'in eklenmesiyle tarih olayıyla eşittir. Adem, insanın bir yarısı, Havva da öteki yarısıdır. İkisi ise bir insandır. Dolayısıyla orada çelişik yoktur. Tersine tamamlama vardır burada. Ama Habil'le Kabil arasındaki ilişkide birbirinden bağımsız iki insan, çıkar çatışması içindedir. Öyleyse tarih başlamıştır.

Soru ... 276

Cevap Toplumsal ilişkileri gelenek [sünnet], görüngüleri de ayet olarak adlandırırız, insanla ilişkide, gelenekler ve ayetler, hayır ve şer diye ayrılırlar.

Ama öz olarak, o anlamda ne hayır vardır, ne de şer. Dünyayı hayır ve şer diye ayıran insanın kendisidir. İnsan olmazsa, ne hayır olur, ne şer.

Soru Siz, bu dünyada mutsuz olan herkesin, o dünyada da mutsuz olacağından söz ettiniz. Mutsuzluk ve çaresizlik konusunda daha fazla açıklama yapasınız istedim.

Cevap Benim mutsuzluktan amacım -bir kelimeyle- şudur; Ahiret dünya arnelinin sonucudur. Dünya ve ahiret ilişkisi çatışkı ilişkisi değil, nedensellik ilişkisidir. Ahiret, bizim yoksunluğumuzu, zilletimizi ve zaafımızı gidermek

üzere bize verilmiş bir karşılık değildir. Ahiret, bizim bu dünyada kendi elimizle yazdığımız bir kitaptır. Ahiret, insanın, iki eliyle önceden yapıp göndereceği şeyleri kendi gözüyle gördüğü gündür [Nebe Süresi, 40]. Öyleyse o birey yapmamışsa ya da eli boşsa orada eline bir şey vermezler Orası dilenme yeri değildir.

Soru Sizce Farsça yazılmış en önemli kitap hangisidir

Cevap Cevabı, bir fetva gibidir. Meşhed' de büyük bir alim vardı. Onun, bir şehristandan gelmiş konuğu vardı. Bir grup da onu görmeye gelmişti. Onunla şakalaşıyordu. O şehirle de alay ediyordu. Sonra şöyle dedi; Konuğumuz, o şehrin en alimidir. O şehrin bilginlerinin tümü onun öğrencileriydiler ya da

276 Soru, banttan anlayamadım. [Farsça yayıncı]

648 İSLAM BİLİM

öğrencileridirler. İlmî bakımdan onunla yarışacak kimse yoktur. Ama kendisi, bir eşek kadar bile anlamaz. Toplum bilimle ilgili olarak Farsçayla yazılmış en önemli kitaplar ise ...

Soru Aydın ile halk arasında nasıl köprü kurulabilir

Cevap Aydın ile halk arasındaki bu köprüden 'Nereden Başlayalım' adlı konuşmamda söz etmiştim. Aydın meselesi -benim inancıma göre- bir uzmanlık, bir fizikçi, bir kimyacı, bir cerrah meselesi gibi değildir. Aydın, her kültürde, her zamanda ve her toplumsal sistemde farklıdır. Bu yüzden büyük bir aydını Fransa' dan İran' a getirirsek olaydan uzak bir kara düşünce olur bu. Tersine Avrupa'ya, Amerika'ya giden bir İranlı fizik, kimya ya da cerrahi okursa İran'ın işine yarar. Ama o, ben orada aydın bölümünde okudum ve şimdi ben aydınım, diyemez. Aydın, kendi toplumunu dakik olarak ve doğrudan

-çeviri yoluyla değil- tanıyan, zamanını kavrayan, zamanının hareketini önceden görebilen, kuşağının gereksinmesini anlayan ve dolayısıyla bu tanımaya dayanarak sorumluluğunu toplumunda koruyan ve bu yolda eylemde bulunan kişidir. Bu, aydındır, toplumbilim okumasa da, dünya ideolojilerini tanımasa da. İşte bu yüzden, kimi zaman, toplumbilimleri ve ideolojileri okumuş, ama sıradan bir mütercim olma işine yarayan büyük bilginlerimiz var bizim. Oysa bir mal satıcısı [eşek satıcısı] ya da settarhan veya bakırhan denilen kişi, büyük bir aydındır.

Soru Buyurduğunuz konuları göz önüne aldığımızda, tevhidî dünya görüşleri olmayan kişiler, nasıl olup da kendilerinden geçmekte, özveride bulunmakta, kendilerini sorumlu duymakta ve savaşım vermektedirler

Cevap Ne güzel bir soru. Öğrenciliğimden, sonra öğretmenliğimden ve sonra da hem öğrenci hem öğretmen oluşumdan bir deneyimin var; sizin de bu deneyiminiz var. Henüz bölümlerin bulunmadığı ilkokullarda -o zaman sonuna kadar bölüm yoktu- yaşları oldukça ilerlemiş çocuklar vardı. Özellikle millî liselerde birinci sınıftan son sınıfa değin üç dört kuşak bir arada bulunuyordu. Lise ikinci sınıfta ben henüz çocuk olduğum için ön sırada oturdum.

Sınıfın arkasında üç dört kez hapse girmiş, kaçak mal satmış, bıçak çekmiş ve yirmi tümen verip kaydolmuş biri vardı. Bu sınıflarda küçük çocuklar, sadece bu ders kitaplarını okuyarlardı ve anne-babalarının öğütlerini dinliyorlardı. Bunlar, iyi not alan, hocalarının sevdikleri öğrencilerdi. Ama sınıfta her işten anlayan sınıfın dayılanı vardı. O kadar çok şeyden haberleri vardı ki öğretmen onların yanında gözü kulağı kapalı bir adam gibiydi. Onlar konuştuklarında öğretmen kızarırdı. Yarın biz çocukları düşünün. Bunlar, sinemaya, kahveye

götmüş kimselerdi ve yaşları da büyüktü. Bu yüzden ders çalışmıyorlardı. Ya zorla, ya zorunluluk yüzünden, ya öğretmen beyle iyi geçinmekle ya da tehditle not alıyorlardı. Gelenek ve genel yargı şuydu; Bunların matematiği ve tabii bilimleri iyiyse onların -ki matematikte ve fen bilimlerinde bütünüyle kusursuzdular!- edebiyatları güçlüdür.[!] Edebiyatları güçlüyse sadece ve sadece

1 1

All ŞERiATi 649

matematik bilmedikleri için güçlüydü. Kıyas yoluyla edebiyatların mutlaka iyi olduğunu söylerlerdi.

Bu, maddiyat ve maneviyata benzer tıpkı; Diyoruz ki Doğu maneviyat merkezidir, Batı ise maddiyat merkezi. Bu oldukça büyük bir yanılgıdır. Eğer Batılılar da böyle söylüyorsa, işine geldiği içindir, inanılmamalıdır. Orada madde olduğu ve burada olmadığı ve biz aç ve yoksul olduğumuz için, maneviyatımızın güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Ne maneviyatı Yoksulluk ve cehalette maneviyat mı olurmuş Maneviyat nedir Maneviyat, zihinsel ve hayali bir şey değildir. Maneviyat da uygarlık ve bilim gibi çalışmayı gerektirir. Uygarlığa, gelişmeye, yeteneğe ve bilince gereksinim vardır maneviyat için. Bilgisizliğin ve yoksulluğun bulunduğu bir toplumun maddi hayatı olmadığı gibi manevi hayatı da yoktur. Maneviyattan artakalan artık gelenekler vs.' dir. Kuru ve boş sevgileri, buyurun eve -ki eğer eve gelirse rahat edemeyecek- gibi lafları inaneviyat sanan İranlılar gibi tıpkı. Eskiden maneviyat vardı. Doğu, manaile dolu bir tarihtir. Batı'ysa maddeyle doludur bugün. Bir öge olarak zamanı unuttular. Bugün Batı, Doğu'ya gelip yağmalamakta ve Doğu'yu aç bırakmakta, açları da yağınacıya araç olma yolunda kışkırtmaktadır. Nasıl maneviyat

olabilir ki Dünyada tevhide inanmayan ve aynı zamanda da maddeci olan kimseler, yarına ve Allah' a inananlardan daha çok özveride bulunmaktadırlar.

[gerçek de bunu göstermektedir] sözünüze gelince, bunlar Allah' a

kulluk ettikleri ve onlar da maddi oldukları için değil, onlar, erekli insanı maddeciler oldukları ve bunlarsa hiçbir şey olmadıkları içindir bu. Allah ve

yarın diye bir kuruntuya, geleneksel, kalıtsal olarak ve telkin sonucu inanmaktadırlar²⁷⁷.

Hangi tevhidden hangi tanrıya taparlıktan söz ediyoruz Hangi inançtan

söz ediyoruz da bunu sonradan ölçüyoruz İnsanın, beşeri güdüsü uyarınca

birtakım erdemleri vardır, ama insani erdemierini dine dayanarak açıklayan ve

sonra dinini de yitiren dinli insanın artık hiçbir şeyi kalmaz. Bu yüzden, dini

olmayan bir diniiden daha aşağı bir hayvan yoktur. Bunun için, dindışı toplumda

bana şöyle diyorlar; Başkalannın sana yalan söylememeleri için sen de

yalan söyleme, zulmetme ki zulüm görmeyesin -işte maddi sitem- topluma

hizmet et ki toplum da senin hizmetinde olsun, toplumun için özveride bulun

ki toplumda başı dik yaşayasın.

Bizi, akılcı, maslahatçı ve toplumsal ölçütlere göre eğitmekteler. PekahL

²⁷⁷ Eski zamanlarda, toplumda herkesin kılıcı ve kalkanı vardı

Zamanın imamı Mehdiyi bekliyoruz, imam zuhur edince hemen silahlanıp hazır olalım, amacılıydı bu. Bu,

gelenek olmuştu ve herkesin evinde bir kalkanla kırık bir kılıcı -ki kimi zaman yas töreninde işe yarıyordu- vardı.

Bu, kılıç ve kalkanı bulunduran kişi imam'ın askeridir ve hizmete hazırdır, anlamına geliyordu. Ruslar 20

Şehriner'de Meşhed ordu karargahım almışlardı. Sıcak silahı bulunan herkesin karargaha teslim etmesi çağrısı

yapıldı. Hacıağayı yolda, kalkanını ve kılıcım götürürken gördüler. Ağaya, Şu anda imam zuhur etse, ne yaparsın

Sıcak silah dediler, sen soğuşunu niye götürüyorsun dediler. O şöyle dedi Bedeni korumak vacipler cümlesindedir.

650 İSLAM BİLİM

Aynı esas uyarınca da davranmaktadırlar [eğitim ve uygarlık esasınca]. Bizim dini görüşte ise, tüm bu edimler, Allah rızasına ve yarının yazgısına teslim edilmiştir. Sonra benim Allah' a, yarına ve fizik ötesi yazgıma olan inancım ortadan kalktığında ahlaki ve insanı meseleler -ki her insanın bu tür meseleleri vardır- altyapısını yitirir. Tam olarak açıklık kazandı mı Burada biz, Allah' a tapanla maddi olanı karşılaştırmadık, tersine, bir inanca göre yetiştirilmiş bir maddiyi, kesinlikle hiçbir inanca göre yetiştirilmemiş biriyle karşılaştırdık insanlığı, insanlar için bir eğitim sistemi olarak ortaya koyabiliriz. Ama insanlığın tevhidi olmazsa, evrensel altyapısını yitirir. Örneğin, radikalistler, 1700 yılında, çocukları din dışı ahlaki değerlere göre yetiştirelim diye bir bildiri yayımladılar. Dediklerini de yaptılar ve kendi çağlarında olumsuz bir sonuç gördüler. Yani insanları hayır, özveri, isar, başkaları için, toplum için ve bir inanç için feda etme esasına göre eğitirsek, özveri, isar ve kendinden geçme, evrensel altyapısını ve bilimsel temelini yitirir ve altyapısız bir idealizm şeklini alır. Bu nedenle de Jean Isoulet, Sakrat zamanından bu zamana kadar, tanrısal inanç altyapısından yoksun insanı ahlaki bir sistem yaratmaya çabalayanların çabalarının boşa çıktığını söyler.

Soru .... [Banttın çözülememiştir-Farsça yayıncı]

Cevap Bu bizim açımızdandır. Allah için gayb ve şehadete gelince, hepsi şehadettir.

Soru ... [Banttın çözülememiştir-Farsça yayıncı]

Cevap Allah, bizim açımızdan gayb' dır. Ancak Allah, kendi duyu, bilgi ve özü için gayb değildir.

Soru Aydın olan benim, dünyayı anlamsız bir leş olarak görmemem ve iyinin kötünün ayrılması için, kendim için, tanrının olmadığını gördüğüm ve duyduğum halde sahte bir tanrı yaratmarn bir aldatmaca değil mi acaba

Cevap Güzel, niçin olmasın. Fakat burada bir bağıntı var; O da ben aydın şeklinde yazmanızdır. Bu bakımdan, Allah'a tapan kimselere ihanet edilmemesini anımsatmalıyım. Çünkü biz de Allah'ı kabul etmekle birlikte en azından aydın olabiliriz.

Fakat benim derste ele aldığım bu konuda Allah'ın varlığını kanıtlamadım ben. Çeşitli dünya görüşlerini insanı açıdan çözümlerim, Allah' a dayanan dünya görüşüyle Allah'tan başkasına dayanan dünya görüşünü karşılaştırdım. Ben, kanıtlamadığım gibi, reddetmeyede gelmedim. Gördüğünüz gibi, maddi dünya görüşünü de reddetmedim [dersimin konusu bu değildi]. Natüralizmi ya da materyalizmi, hatta şirki de inkar etmedim. Benim konum, metafiziksel konuların kelamlı inkarı ya da ispatı değildi. Benim konum, iki, üç, dört dünya görüşünün insanı ve bilimsel çözümlemesiydi. Bunlardan biri, Allah' a ve tevhide dayalı dünya görüşüdür; Bu dünya görüşünün bunlarla karşılaştırılınası ve onun öteki dünya görüşleri karşısında olumlu değerlerinin değerlendirilmesi.

Ortaya koyduğum şeyde anlaşılamaz bir yer varsa belirtin. Ama ele almadı

ŞERiATi 651

ğım şeyde bir sorun varsa bırakın ele alayım.

Soru ... [Banttın çözülemedi-Farsça yayıncı]

Cevap Ben bilim dışı bir iş yapmıyorum dememiş ki Allah. Fakat Allah,

alemin işlerinden hiçbirinin nedensiz olmadığını söyler. Ne ki bu nedenler ve etkenler, sonuçla olan ilişkide kimi zaman bilimseldir. Şu anlamda ki bizim ilmimiz onu anlayabilir. Bir şeyin bilimsel olduğunu, bir şeyin bilimsel olmadığını söylediğimizde bu, bilimsellik gerçeğin kendisiyle uyumludur; bilimsel olmayan da gerçeğin kendisiyle uyumlu değildir demek değildir. Bu mesele bilimseldir dediğimizde, bizim bilimlerimiz -ki zihnimizdedir- onu çözümleyebilir demektir; mesele bilimsel değildir dediğimizde, bilim bunu çözümleyemez demektir. Mucize bizim bilimlerimizle açıklanabilirse mucize değildir; istediği kadar olağanüstü de olsa. Öyle ki renkli televizyon oldukça olağanüstüdür. Ama şu anki bilimimizle açıklanabilir olduğu için mucize değildir. Ama küçük bir eylem -örneğin doğa yasalarının tersine bir an yeşil kalan bir yaprak mucizedir. Çünkü onu açıklamak için teknik ya da bilimsel bir olanak yoktur. Bunu kim yapsa mucize gerçekleştirmiş olur. Mucize, adı mucize konulduğu için mucizedir. Bilim ve tekniğe sığmayan olaylara mucize diyoruz. Yani var olan bir gerçekliktir, ama teknik onu yapmaktan, bilim de onu anlamaktan acizdir. B.u gerçeldik bizim açımızdan bilim dışıdır. Kimileri bu mucizelere bilimsel açıklama getirmekteler. Oysa o, üstesinden gelemediğimiz bir şeydir. Oldukça da yakıştırmaktadırlar. Ama bu başka bir konudur. Gerçeği şu ki Kur'an dilinde meselelerden ve olaylardan kimileri doğal değildir -mucize gibi bir algılayış içinde değildir. Kur'an, Vahiy doğa yasalarının tersinedir, doğa dışıdır, bilimsel yasaların tersidir. demez. Yağmurun yağması, doğa yasalarına uygundur, doğanın bir parçasıdır. Bizim yaptığımızın tersine -ki kimilerine gaybi mucize, kimilerine inaddi yasalar diyoruz- Allah, her iki olguyu -bizim açımızdan bilimsel bir açıklaması olan yağmurun yağışını ve de

bizim açımızdan, inansak bile bilimsel açıklaması olmayan vahyin inişini- tek bir kelimeyle, 1 ayet' kelimesiyle açıklamakta ve her iki olgunun bir olduğunu göstermek istemektedir. Ancak senin açımdan metafizik ve fizik diye bölünmüştür olaylar. Kimileri bilimseldir, kimileri bilim dışıdır. Kimileri nedensellik esasınca, kimileriye nedensellik dışı esaslara göreler. İyice anlaşıldı mı Açıklama Aşağıdaki konu beşinci ders kasetinin sonunda anlatılmış olup metinle uyumlu olmadığından 1 ekler' bölümüne alınmıştır.

İŞhadetten Sonra' adlı konuşmamda şöyle demiştim;

Hüseyin' in devrimine, Hüseyin' in, diril tmeK, kalıcılaştırmak için şhadeti seçtiği dine İnananlar, o mesaja ve bu öğretinin insan toplumunu kurtaracağına, arkadan gelen toplumun ona yücelik bağışlayacağına İnananlar, bir öğretinin, bir devrimin ve birdinin iki yüzü bulunduğunu bilmeliler; Kan ve mesaj.

Hüseyin, birincisinin, Zeyneb de ikincisinin sembolüdür. Bu yüzden Hüseyin ile birlikte ve onun yolunda gidenler Hüseyin1 bir iş yapmışlardır. Geriye ka652

iSLAM BiLiM

lanlarsa Zeynebi bir iş yapmalıdırlar; yoksa yezididirler demektir.

Öğretiye inanıyorsak [ve en azından kendimize doğru söylüyorsak], gerçekten duygu ve imanımız bu öğretille gerçek bir uyum içindeyse, dinimiz

varsa ya da en azından özgürsek, donuklaşmış, sapmış ve toplumumuzu da donuklaştırmış olan imanınızdan sorumluyuz demektir. Hayat bağışlayıcı,

harekete geçirici, Mesih' çe diriltici, vahşiyi uygarlaştıran, köleyi hür leştiren bu

imanı [tecrübe bunu, göstermiş ve örnek de vermiştir] harekete geçirme sorumluluğunu taşıyoruz demektir. Bu imanı, yüreklerden alıp zihinlere ve akıllara

aktarmalıyız ki böylece yüreğe yeniden geri dönsün. Bilinç kazanmalı ve

bilinç aşılmalıyız; işte bu aydınlık yükümlülüğüdür. Bir toplum bilinç kazanırsa artık aydının onun için program sunmasına gerek yoktur. Bu iş için - bilinçlenmek ve bilinç vermek için- yeni bir dili, çağımızın dilini tanımalıyız, çağımızın öğretim sistemini tanımalıyız, çağımızın kültürünü anlamalıyız ve bilimsel bir bakış, bilimsel ve ciddi bir öğretim sistemi ve düşünsel donanım elde etmeliyiz. İşte böylece, bu çağların, bu güçlerin ve tarihin aldatmacalarının ardında gizli bulunan o ilk kaynaklara ulaşmış oluruz ve çağımızdaki pınarlar için temiz berrak suyu getirmiş oluruz. Bu iş için bir dersane, ortam ve inanç öğretimi havası yaratamaz, sadece birtakım bilgiler aktarabilir. Bu dersane -ki bu şekilde süreceğini umuyorum- yanlı öğretimler şekline ayrılmalıdır ve biz, çağımızın teknik olanaklarını kullanmalıyız.

Bu yüzden İslamın Peygamberi, Mekkeli olan [ınuhacir] ve Arapların fasih konuşanlarından olan büyük sahabilerinden hiçbirini müezzin olarak seçmemiştir [Bunlar küçük örneklerdir, sünnet bunların toplamıdır]. Bilal'i, Arapça telaffuzu iyi olmayan Habeşli yabancıyı şu yüzden müezzin olarak seçmiştir; Bilal'in etkileyici bir sesi vardır. Bu çağın dili 'ses'tir. Bu yüzden, Kur'an'ı en güzel şekilde sesli olarak okuyun. diye huyurmaktadır Peygamber. Ezanın da güzel bir gırtlaktan çıkmasını, Bilal' in güzel ve etkileyici sesiyle kulaklara ulaşmasını istemiştir. Bunların tümü, kendi çağının etkileme araçlarını, anlatım ve mesaj araçlarını kullanmaktır.

Safeviler zamanında, ravzalar, nezirler, şebihler ve benzerleri [bunlardan kimilerini bugün de görüyoruz ki bunların tümü Doğu Avrupa' dan alınmıştır] Şiiliği ve onun kendine özgü inancını kendi çağında [kimin için olduğundan söz etmiyoruz şimdi] sadece şehirlerde ve şehir halkının içinde değil, uzak

köylerde ve kasabalarda da [ki onlar için Şiiilik-Sünnilik konusu, kelim ve tarih konuları söz konusu değildir; kültürleri yoktur bunu gerektirecek] ortaya koyan, her bilginden ve filozoftan daha fazla olarak, Şiiilik tarihinin kutsal kişilerini canlandıran en büyük etkenlerdir. Bunlar, kendi çağlarında bu duyguların, bu düşüncenin yayılması ve düşüncelerin ve ruhların cezbedilmesinde araçtırlar. Bu araçların kasıtlı ya da kasıtsız olduklarını tartışmıyoruz, işin tekniği önemlidir.

Bugün iki şey yapmak gerek; yoksa hiçbir şey yapılamaz. Kalmak için de All ŞERiATi 653

ğil, İslam'ı bulmak ve yükümlülüğü bizim omuzlarımızda olan şu mesajı duyurmak için; Hem bilinçli İslam' a -bilimsel maddeler olarak- araştırma, inceleme ve yeni bakış yoluyla ve akıllıca ulaşmalı, hem de bunu duyurmak ve mesaj haline getirip kulaklara ulaştırmak, çağımızda ve yeni kuşağımızda etkili kılmak için, karşınızdakinin elinde bulunan araçları [tekniği, dili, dünyanın beyin yıkamak, düşünsel sapmalara yol açmak ahlaki sapmalar yaratmak, hatta bu kuşağı bomboş hale getirmek için kullandığı kaynakları] hizmete sokmalıyız.

Böylece hem imanımızı, sözümüzü ve mesajımızı yeni mesaj ve anlatım silahıyla donatmış, hem de bu şekilde karşınızdakini silahsızlandırmış oluruz.

Biz şimdi, hem iman, düşünce ve kültür oluşturabilen, hem de düşünce ve kültürü yok edebilen kitle iletişim araçlarının tümünü karşıtımızın tekelinde görüyoruz. Onlarla savaşım için yaptığımız en büyük tek çaba; bunların haram olduklarını söylemektir ki bu yeterli değildir. Radyo ve televizyonun, film ve tiyatronun etkisini -ki bugün vücutla dolu, uyuşturucu, ahmaklaştırıcı maddelerle dolu kaplar ve eşkleştirici araçlar haline gelmişlerdir- toplumumuzda

ve kuşığımızda caiz değil, satın almayınız ve haramdır laflarıyla eksiltmek olanaldı değildir. Bunları hizmete sokmak gerek, kendi çağımızda yaşamamız gerek araçları düşmanın elinden, karşıtımızın elinden almamız gerek Lafla, karşıtımızın planlarını, programlarını engelleyemeyiz. Bu araçları kullanarak, inançlarımızı silahlandırmakla, sadece bilimsel bilinçle, İslam' a uyumlu, bu çağın ihtiyacıyla uyumlu bir ideolojiye sahip olmakla değil, anlatım dilini ya da eğitim dilini, düşünceleri çekiş dilini ve yeni düşünceler yaratma dilini -ki bugün dünyada karşıt kutupların eli bulunmaktadır- kullanarak kendimizi düşmanın bizimle savaştığı silahla, her kutbun -bizden başkaelinde bulunan silahla silahlandırmalıyız. Yoksa yavaş yavaş çağımızdani geriye gideriz; biz kalırız ve zaman bizden ileri gider. Sonı a da yavaş yavaş dilimiz ve anlatınımız çağımız için yabancı olur; böyle olduğu da görülmüştür.

Dini ve mezhebi toplantılar üzerinde istatistiki bir araştırma yaparız. Dinleyenlerinizden yüzde kaçının otuz yaşından aşağı, yüzde kaçının otuz yaşından yukarı olduğuna bir bakın. Bu, geri kaldığınızın dakik bir göstergesidir.

Sonra tiyatrolara, filmlere, sinemalara, tiyatro eseri okurlarına, yeni sanat eserlerine, sergi salonlarına bir bakın; hepsi adresini yitirmiş kuşakla doludur. Yeni seçin1 için korkusuz olmak gerek. Ebu Zer'in kardeşi diyor; Kardeşim, inanç da eskiyince atılması gereken bir giysi gibi midir Ebu Zer şöyle cevap verir; Evet, inandığın şeyler, eğer gerçekten eskiiniş ve artık giyilecek gibi değilse, eski bir elbise gibi fırlatıp atmalısın. Kim taşır yeni bitiş yapmanın korkusuzluğunu inançlarını, mukaddeslerini ihya etmek için, o mesajı -bu çağda duyurnla yükümlülüğünü taşıdığınız mesajı- aktarmak için hiçbir kınayımın kınamasından korkmayan kimse taşır bu korkusuzluğu. Onuru zedelenmeyen,

sövgülere, saldırılara aldırmayan, umutsuzluğa kapılmayan, kışkırtınlara kapılmayan ve kendi içine kapanınayan kişidir o. O, zanlanını bir an bile boşa

654 İSLAM BİLİM

harcamaz. Yükümlülüğünü bu çağda gerçekleştirmek için bu çağda yapılması gereken işi yapma kaygısını taşır. Sadece hayatından, zevklerinden, huzurundan ve hatta hayatta kalmaktan değil, kitle içindeki onurundan bile geçme çabası taşır, temel bir hareketi başlatabilmek için.

Biz düşünsel bir devrime, İslami bir devrime gereksinimliyiz, kaypak, baş eğici, teslimci, geleneksel İslam' ı, bir inanç İslam' ına, itirazcı bir İslam' a, zamanın yazgısına egemen bir İslam' a ve tarihin dizginlerini elinde bulunduran bir İslam' a dönüştürmek için. Bu iş için, kem küm etmekle, korkmakla, henüz erken demekle, uygun değil demekle, inşallah yedi yüz sekiz yüz yıl sonra demekle çalışılmaz, çünkü fırsat yok Aklımıza gelen şey ve sizden beklediğimiz şey uyarınca -ki bu gereksinmenin bizden çok sizde olduğunu biliyoruz- daha iyi çalışınakla ve halkı uyandırıp onlara bilinç vermekle bütün ukdelerimizi çözmeliyiz.

Belirteceğim şu dört gruptan her birinin adını yazınız. Elinizdeki olanaklara ve koşullara dayanarak kendiniz, aranızda bulunan ve bu bölümlerle ilgili bilimsel donanımları olan dostların yardımıyla, her gün daha da artan olanaklarla ve bu qershane de bulunmamakla birlikte din için başka bir iş yapmak gerektiğini bilen, ama bunu nasıl yapacaklarını bilmeyen kişilerin yardımıyla toplu olarak bir program hazırlayabilirsiniz. Bu dört grubu açıklıyorum;

Birinci Grup; Bu türlü türlü fırkaları, bu ayrılıkları İslam toplumunda Doğu'nun ve Batı'nın ortasında duran bu büyük ve güçlü gövdeyi lokma lokma

yapmak, sonra da rahatlıkla yutmak için yarattıkları düşüncesine dayanarak Müslüman'ın uyanması amacıyla Seyyid Cemaleddin'in şiarını seçtik Bu şiar hepimizin şiarıdır; Kur' an' a dönüş, avanın ve alimin Kur' an' a dönüşü, mü çtehi din, fakihin, toplumbilimcinin, siyasetçinin, savaşımının, mücahidin, sanatçının, edebiyatçının ve aydınının vs. Kur' an' a dönüşü, hem bilinç kaynağı olarak, hem tarihte ortaya çıkmış olan şeyin -ki ona muhtacız- yine yenilenmesi amacıyla ve hem de birbirimizi her yitirişimizde, kendimizi her yitirişimizde -ki hem birbirimizi, hem de kitabı yitirdiğimizi görüyoruz- birbirimizi ve kendimizi bulmak için ona dönmeliyiz. Çünkü o, bizim miat yerimizdir. Bu grup, Kur'an'ı tanıyış [Kur'an-bilim] adını taşımaktadır. Kur'an-bilim kelimesini, başka adları çağrıştırabileceği için söylüyorum. Örneğin, bir dönem tefsir yapsak Hz. Mehdi' nin zuhuruna dek tamamlanmayacak şekilde başladığını görürüz bu işe. Biri şöyle diyordu; Bakara Suresi fil kadar oldu.· Bu durumda Fil Suresi ne kadar olacak [Bunu göz önüne alarak yukarıda belirtilen grubun adına 'tefsir' demedik]

Kur'an'ı birkaç boyutu ve yönüyle incelemek gerek; yani birkaç ders bulunmaktadır; Birincisi, Kur'an metni bir 'texte' olarak okunup öğrenilmelidir. Metni, -okuduğumuz ders metinleri gibi- tanımalıyız. İkincisi, kitabiyat yöntemine dayanarak kitap üzerinde ayrıştırma ve çözümleme yapılmalıdır; büyük bir edebi eserin, büyük bir düşünce eserinin ayrıştırılıp çözümlenişi, eleşAli

ŞERiATi 655

tirilmesi ve analizi gibi tıpkı. Bu durumda 'Kur' an analizi' adını taşıyan bir ders olacaktır. Üçüncüsü, bu Kur'an-bilim grubu da, Kur'an'ın çeşitli boyutları bulunduğu için ve çeşitli konularda ve çeşitli ortamlarda -bir grup sanatsal

etkisi üzerinde, bir grup Kur' an müziği üzerinde, bir grup sözleri üzerinde, bir grup onun tarihsel izleri üzerinde, bir grup bilimsel ve doğal boyutu üzerinde ve bir grup da toplumbilimsel yönü üzerinde- birçokları çalışıp uzmanlaştığı ve çalışmak istediği için, Kur' an üzerinde bir yıllık, iki yıllık, on yıllık çalışmalar yapan kimseler çağrılırlar, burada bütün araştırmalarını bir ya da iki ya da üç konferans şeklinde sunarlar. Biz, bu bir ya da iki yıllık dönemde hem düşünceyi tanırız, hem onun çözümlenişini, analizini ve hem de çeşitli konuları [çeşitli alanlarda çalışmış olan araştırmacıların onca yıllık araştırmalar dizgesinil birkaç konferansla görürüz. Dördüncü ders, eğer yapabilirsek, çalışmalar sırasında toplu olarak şimdiye dek yapılmış çeviYilerin yardımıyla, çeşitli dillere çeviriler hazırlamak şeklindedir ki bu, topluma yapılan büyük bir hizmettir.

Bu durumda birinci ders metni tanıma, ikinci ders kitabın analizi, üçüncü ders Kur'an üzerinde çalışmış araştırmalar aracılığıyla bilimsel konferanslar, dördüncü ders ise kitapların çevirisi şeklindedir.

İkinci grup, tebliğ grubudur. Tebliğ grubundan aynaç, hazır, coşkulu ve sorumlu öğelerin şu iki yönden hazırlanmasıdır; Bilimsel ve düşünsel bakımdan donanmak [elbette bu donanım işe yaramaz olmamalı, kişi sonradan işine yaramayacak çeşitli bilimsel konuları okumamalıdır]. Yani acil ve gerekli olan maddeler gerektiği ölçüde seçilmelidir. [Şöyle diyen öğretmen gibi almayınız; Ben otuz yıl ders okudum; şimdi birinin bu beynimi alıp eve götürerek boşaltmasına ve boş kalanı bana geri vermesine razıyım.] Bilgili görünmek ve tafrı satmak için yarayışlı olan fazladan şeyler işe yaramaz. İnsanlara, ihtiyaçları olan şeyler verilmelidir. Onlara bilinç, uyanıklık ve derman verin. Bunları öğretmek, bu İslam' ı ortaya koymak ve bir tebliğci için gerekli olan nesnelere

önemli olan. Ayrıca, konuşma alıştırmaları yapmak da gereklidir bu tebliğci için. Eski ilim havzasının erdemlerinden biri, daha çocuk yaşta, daha talebeyken hatipler yaratmasıydı. Ama ne yazık ki yeni kültürün oluşmasıyla bu zayıflamıştır. Dolayısıyla tebliğ grubu, bu bireyin, toplumun her yerine girdiğinde orada aydınlık bir hava ve çevresinde düşünsel havadan oluşan bir mıknatıs yaratabilmesi için düşünce ve tebliğ kadrosunu eğitici grup anlamındadır. Eğitilen bu kadro, söylediğini söyleyebilen, iyi sözleri iyi söyleyebilen bir kadrodur. Bu tebliğ grubu, İslam-bilimden bir miktar acil ders [benim söylediğim sözler anlamında değil, gerçek anlamda İslam-bilim] ile Kur'an'ın, Nehc'ül-Belağa'yı, Peygamber'in ve imamların hayatlarını tanımakla, bir miktar İslam tarihi, toplumsal bilimler bilgisiyle ve bir miktar da dinleri tanımakla tebliğ için donanmış olur. Sonra alıştırma yapılır. Şu anlamda alıştırmadan söz ediyorum. Grup bireyleri hem sınıfta öğrenim görmekte -alıştırmalı öğrenim- ve hem de dilli

656 İSLAM BİLİM

çevrelere-gerçekten olanaklar elverirse-tebliğ için gönderilmektedirler. Böylece başkalarına hizmet ederken, kendisine de hizmet etmiş olur [her ikisinin karışık olduğunu söylemiştim]. Toplumumuz ve dinimiz böyle bir kadroya ve böyle öğelere şiddetle gereksinim duymaktadır. Bu, mesaj yükümlülüğüdür.

Üçüncü grup, araştırma grubudur. Araştırma grubunda herkes her alanda [yazar olarak, çevirmen olarak, her türlü konu ve bölümde -görünürde dinle ilgili olsun ya da olmasın- toplumsal bir meselede, tarih, edebiyat, şiir, sanat, felsefe, özel öğretiler ve özel kişilikler üzerine] araştırma yapmakta özgürdür.

Fakat bizim aramızda bulunan görüş uyarınca ve halkın yararına olan veriler doğrultusunda çalışmalıdırlar. Yani herkes, ahlaki, insani ve ideolojik yükümlülükler

taşımaktadır. Bu araştırma grubuna araştırmasını sürdürmesi için çalıştığı her alanda, h~m bilimsel olanaklar, hem fenni olanaklar ve hem de parasal olanaklar sağlanmaktadır. Sonunda da araştırmasının sonucunu konferans ya da çeviri vs. biçiminde sunmaktadır. Aynı şekilde çeviri işi yapabilir -ki toplum için bir araştırma işidir- hem de tashih yapabilir. Eski araştırmalardan ve araştırma belgelerinden birçoğunu ya da dünyada İslam üzerine ya da din üzerindeki konular çevresinde yapılmış çalışmaları veya toplumun yararına olan düşünceleri toplayabilir, çevirebilir de halkın ve araştırmacının kullanımına sunabilirse topluma ve bu düşünceye büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır.

Dördüncü grup, sanat grubudur ki ben bu gruba sonsuz umut ve inanç besliyorum. Deneyim göstermiştir ki -buna inandım- bugün bir sanatçı, toplumda ve ruhlarda, mesaj bakımından, görüş değişimi açısından ve iman yaratmak açısından bir konuşmacıdan, bir hocadan, bir öğretmenden, bir hatipten, bilimsel bir konferansçıdan, hatta bir yazar ve çevirmenden daha etkili olmaktadır. Bunun örneği şudur;

Bundan yirmi yıl önce, lisede öğrenciyken yazdığım, her yıl üzerinde çalıştığım Ebuzer-i Gıfarf [örnek olarak veriyorum ve aynı şekilde bir haber biçiminde, inşallah] kitabına, eğer öir kelime bulsam ekliyorum. Bu kişilik, benim için hep kişisel bir yön kazanmıştır. Çünkü bu ruhla ve bu karakterle büyüdüm.

Benim çok değerli öğrencilerimden -kulakları çınlasın- bir grup -iki üç kişigelip bunu mizansen ettiler. Soma biri oynadı, biri de yönetti. Konular tekrarlanmış ve zihnimde yirmi yıldır yinelenen sözler yeniden söylenmiş olmakla birlikte benim için yeni bir eser gibiydi. Ebu Zer'in biyografisinin yazarı olan kendim o hale geldim ki bu sanatçı beni Rebeze Çölü'ne sürdü ve konuşmakta

ve ölmekte olan Ebu Zer'in yanına oturttu. Caddede, aslında din karşıtı şiddetli taassupları bulunan -işte biz iki tür taassuba düşmüş bulunuyoruz- ve fakültenin yanından geçerken benden yüz çeviren [bir mü'minin küfre karşı taassubu, bu grubun taassubu gibi o denli katı ki bu ikisi arasında ne gibi ilişkinin olduğunu bilmiyorum.] öğrenciler etki altında kaldılar.

O şehadet konuşmasında -aynı yerde- kim olsa etki altında kalırdı. Benim All ŞERifti 657

anlatımından değil, konunun ve ruhun kendisinden kaynaklanan bir etkiydi bu. Ama mukaddeslerden biri bu üç saat boyunca dinliyor, sonra da arkadaşına şöyle diyordu; Önce ey bacı, sonra da ey kardeş diyor. Sonra Allah'ın bu tür mevcudatı niçin yarattığını anladım. Bunlar ne kadar değerlidirler. Ben bu yüzden kendimden çok hoşnut oldum ve Allah'ın bana ve bizlerden çoklarına verdiği nimetten dolayı şükrettim. Elbette bu nimeti ne bilirdim, ne de şükrederdim.

Buysa, bizim de onun gibi olmamızdı. Elhamdülillah olmadık. Bu, bana büyük bir ders vermekte ve bir insanın ve bir duygunun ne denli kirlenebileceğini göstermektedir. Burada Ad em' in Veraseti ni okurken bunlardan biri şöyle diyordu; Hüseyiniye-i İrşad demiyor, 'İrşad kurumu' diyor. Çünkü Hüseyin' den hoşlanmıyor. Yine Allah' a şükürler olsun gerçekten. Bu mü'minlerden ve katı mutaassıplardan birinin benimle din! ihtilafı vardı [Sen sadece benimle uzaktan uzağa çekişiyorsun, şimdi gözlerin beni görse nasıl olur]. Ama beni görmeye hazır değildi. Sonra bu adamı gördüm; salon boşaldıktan ve perde indikten sonra, perdenin arkasında çocuklarla konuşurken dediler, Burada bir öğrenci var, durumu kötü; gel onunla biraz konuş. Ben gittim baktım. Başım öne eğmişti ve çocuklardan bir grup çevresinde toplanmıştı.

Salonda lambalar sö n ük ve salon karanlık olduğu için onu tanıyama dım ..

Omuzları titriyordu, üzıldüm ve onunla konuşamadım. Çaresiz yanına oturup sus tum.

Bir saat boyunca tuhaf bir suskunluk içindeydim. Sonunda başımı kaldırdı, onun ta kendisiydi. Tiyatro onu oldukça etkilemişti. Değişime uğraticı bir etkiydi bu. Tuhaftır ki o kesinlikle Müslüman değildi; dış görünüş bakımından da Müslüman değildi. Sanat, yüreklerde iman yaratmada mucizevi bir etkendir.

Öyle ki kara mucizeyi şimdi ellerine aldıklarını ve tarihte din adına yaptıkları şeyi, dinin etkisini yitirdiği bugün sanat biçimine dönüştürdüklerini görüyoruz.

Bu, dinin sanat gibi, sanatın da din gibi düşünceyi, ruhu, insan tipini, toplumu ve tarihi akışını bu denli değiştirici olabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, sanat nasıl görmezden gelinebilir Ne mutlu ki öğrencilerden ve başka bireylerden kimileri öylesine bilince ermişlerdir ki kimi zaman bana şöyle demişlerdir;

Biz, öğrenimi bitireli epey oldu, ama fazla bir maaşla istihdam edilirseler [sonra da ev, lüks, rekabet vs.] başka çizgiye düşeceğimizi ve bizi çizginin sonuna sürececeklerini gördük [dünyada bütün gençlere egemen olan sistem; ister çirkince olsun, ister görünüşte soyluca olsun değişmez].

Bu nedenle, bu alanda imanımız ve inancımız için bir iş yapabilmek için, yaşamamaya karar verdik Öyleyse nasıl ve kiminle çalışmalı Ne yazık ki yazgısı o durumdadır ki dine olan inancı onu bir gruba birleştirmiştir. Ki bu gruba göre, bu sanat, çirkin ve nefret ettirici olursa din! olur, ama güzel, etkileyici iman doğurucu ve uyandırıcı olursa ne yazık ki dine karşı bir şey olur.

Sorumluluk duyan, yeni şeylerden yararlanmak gerektiğini düşünen, bu araçları kullanıma sokmak gerektiğine inanan ve zamanımızın diliyle konuşmak

gereğini gören bir grup da korkmaktadır, güçsüzdür, kuşkulu ve ikirciliktir.

Fakat şimdi -Allah' a hamdolsun- bilinç o dereceye varmıştır ki artık bu ortam

uygundur, toplum bunu kabul etmektedir ve ne mutlu ki duyduğum kadarıyla

oldukça tanınmış, oldukça takvalı ve temiz gruplar ve hatta büyük ruhanı kişi.

likler, bu gereksinimi duymuşlar ve bu alanda çalışmaya başlamışlardır. Bu ise

umut vericidir.

Başlamak için bir sanat grubumuz var. Bu grup, şu anda tiyatro ve resim

grubundan ibarettir. Tiyatro grubunda yine bir öğretim salonumuz olacak, bu

alanda yetenekleri ve istekleri olanlar, çalışabilmek için temel ve genel öğrenimin

görmek isteyenler için. Aynı şekilde İslam kültürüyle ilgili büyük bir eser hazırlama

çalışmasını sürdüreceklerdir. Bizce o simaları, o gerçeklikleri ve o gerçekleri

tanıtma ve duyurma zorunluluğu vardır. Bu yolda bu yıl birkaç eser ya

da en azından birkaç örnek veya ne yapmak gerek sorusuna birkaç cevap

şeklinde topluma sunmamız gerek. Sanat grubunun öğretim, çalışma ve sunma

yönleri bulunmaktadır. Metinlerden kimileri hazırdır. Ebu Zer' in, ilki olmasını

um u yorum.

Açıklama Aşağıdaki konu, dokuzuncu dersin sonunda yer almakla birlikte

metinle ilgili olmadığı için buraya alınmıştır.

Tevhid, bireyin ve türün hayatının kurtuluş ve hidayetinin açıklamasıdır.

Tevhid, kurtuluş ve hidayetini bilimsel, düşünsel ve yükümlü bir şekilde açıklamakta

ve güvenceye almaktadır. Hac ise tüm bunların remzi olarak sergilenmesidir.

Çizdiğim harita, dakik bir coğrafi harita değildir, sadece bilimsel yön taşımaktadır.

Bu haritanın açıklanması, bir öğretinin bilimsel olarak ortaya konulmasıdır.

Bu büyük kas e -harita ya işaret ediliyor- yarımada'nın Batı dağlık bölgesinin bir parçasıdır. Buranın, Afrika'nın bir parçası olduğu ve Kızıldeniz'in yarılması sonucu Arabistan Çölü tarafına kaydığı ve Asya'nın parçası olduğu söylenmektedir. Burada, ardında sahra Arabistan'ının bulunduğu bir sıradağlar dizisi bulunmaktadır. Bir yandan bu sahra [yarımada] İran'ın güneyine kadar uzanırken, bir yandan da Cezayir sınırasına -Afrika'ya- kadar varmaktadır. Kızıldeniz'in yanlığında Afrika'ya ait olan ve Afrika'nın doğu kıyılarında bulunan birtakım parçalar, ayrılarak bu büyük çölün batısında bu sıra dağları oluşturmuştur. Bunun kanıtı şudur; Bu dağlık noktalar, su ve hava bakımından Arabistan ülkesiyle uyumlu değildir. Burada Afrika bölgesine ait su ve hava yapısı bulunmaktadır. Oysa öbür yanda Asya'nın kuru iklimi bulunmaktadır. Burada Kızıl deniz' e yetmiş kilometre uzaklıkta bulunan Mekke yer almaktadır. Mekke'nin kuzeyindeyse Medine bulunmaktadır. Dolayısıyla Mekke dağlık bir noktada bulunmakta ve bir dağ kasesini andırmaktadır. Kabe, küp

Ali ŞERiATI 659

biçiminde olup 'Kabe' kelimesi de bu biçünden kaynaklanmaktadır.¹⁷s Allah'ın sembolü, İbrahim'in yadigarı ve insanlığın tavafının mihridir Kabe. Peygamber'in söyleyişle Allah'ın yeryüzündeki eli olan Hacer'ul-Esved, 'kara taş' demektir, başka bir şey değil. Şu tür şeyleri yoktur onun; Ed-durru ve'lmercan, bah-ru'l-mevvac, biharu'l-envar, muntehiyu'l-amal vs.

Bu sokaklar, dağ yolları şeklinde olup yukarıdan aşağı dökülmekte ve hepsi bir sahneye -Kabe'ye- varmaktadır. Bu büyük sahnede Mescidu'l-Haram bulunmakta ve Kabe -dünyanın en büyük açık hava mabedi- orada yer almaktadır. Bu dağlık noktalarda sokaklar dere şeklinde olup²⁷⁹ bütün sokaklar ve

yollar, bu kaseden şehrin asıl merkezine -Kabe'ye- çıkmaktadır. Dostların birinin dediği gibi; Görkeme doğru ilerlediğimizde aşağıdan yukarı doğrudur [bütün edebiyatta da durum böyledir, hepsi görkem yukarıdadır, göktedir, dağın üzerindedir demek istemektedir]. Oysa herkes Kabe'ye doğru gitmektedir; yukandan aşağıya. Yani aşağıya gitmekle birlikte yücelme ve yükselme duygusunu tatmaktadır. Bunun belki de güzel bir anlamı vardır; Görkem alçakgönüllülüktedir, dik başlılıkta değil.

Mescid-i Haram' da Hucr-i İsmail adıyla hilalimsi bir şekil bulunmaktadır.

Hucr, etek anlamındadır; hücre vs. anlamında değil. İsmail'in eteği, kimin eteğidir Hacer'in. Burada sembol, Hacer'in eteğidir; şekil de etek biçimindedir.

Bu, içinde İsmail'in büyüdüğü etektir. Hacer -kimi rivayetlerin doğrulamasıyla-

Kabe'de gömülüdür. Tavaf, her fırka ve her inanç için Ev'in çevresinde ve

aynı şekilde Hucr-i İsmail çevresinde olmalıdır. Yani Hucr [etek], tavaf edilen

yerin bir parçasıdır. Sadece Ev' i tavaf etmek de olanaklıdır, ama bu tavaf geçerli

değildir. Şu mesele oldukça önemlidir; Neden Hacer'in -bir cariye'nin- eteği,

değer bakımından Allah'ın Evi'yle eş olarak yer almıştır Mekke'ye oranla

uzun ve yakın noktalar vardır ki Peygamber döneminde 'Mikat' adıyla iso bir

zamana dek kalmıştır.

Kimse her yerden Kabe'ye giremez. Mikata gelmeli ve oradan Kabe'ye

doğru uyum içinde hareket etmelidir. Haram bölgelerin bulunduğu kentin

çevresinde caiz edimlerden birçoğu tümüyle haram olmaktadır; bir ota zarar

vermek bile. Mekke ve Mescid-i Haram' ın doğu bölümünde, Arafat adını taşı-

278 Oldukça sıradan şeyler için, insanlar ve kitaplar için, koyunların kırkbayır! Gibi bir türlü sonu gelmek bilmeyen

gösterişli, kocaman adlar koyan bizlerin tersine, islam'da ad koyma, oldukça sade ve hatta oldukça

alçakgönüllülükle

gerçekleştirilmektedir. Kitabın adı da Kur'an'dır, yani okunacak şey.

279 Ebu Talib Deresi denildiğinde, özel bir dere olduğunu sanmak tadırlar! Hayır, bunlar sokaklardır! Her sokak

bir kabileye bağlıdır. Ebu Talib zamanında, Beni Haşim kabilesi -Peygamberin Kabilesi- orada yaşamaktaydı.

Yaşadıkları bu yerde üç yıl mahpus kaldılar. Onları şehrin dışındaki bir dereye götürdüler, anlamında değil

elbette. Orada yaşanılmaz! Yanılığa düşen çoğu büyük tarihçilerin tersine Ebu Talib Deresi -ki şimdi adı budurmezariıktı

ve bu bakımdan adını Şa'b Ebu Talib [Ebu Talib'in gömülü bulunduğu yer] koymuşlardır. Ebu Talib'i

oraya -Müslümanların üç yıl mahsur kalışlarından sonra- toprağa verdiler. Oysa Şa'b Ebu Talib -kuşatma döneminde-

burada değildir [ki yanlışlıkla tarihte bundan söz edilmektedir]. Burada genel bir mezarlık bulunmaktadır;

şimdi ise Şa'b Ebu Talib yer alır aynı yerde; onların oturduğu o aynı dağlık sokakta.

280 Mikat; zaman, görüşme zamanı ve randevu zamanı demektir.

660 İSLAM BİLİMİ

yan bir çöl ya da düzlükle [27 kilometre uzaklıkta] biten bir yol bulunmaktadır.

Buradan hem.en dönüşte Meş'ar'ul-haram adını taşıyan ve Mekke'ye birkaç

kilometre uzaklıkta bulunan bir boğaz vardır. Bu noktada yine İVİna adıyla

dağlık bir boğaz bulunmakta olup tam olarak Mekke'yle bitişir. Mina, kurban

yeridir. Orada koyun kesilir. Orada kesim yerinden başka, üç şeytan adını taşıyan

üç anıt yapı -ki hacılarca taşlanmaktadır- bulunmaktadır.

Hac törenine katılmak isteyen bir kişi, öncelikle mevsiminde gitmelidir, her

zaman gidemez. Gitse bile hac değeri taşımaz. Umre ya da sıradan bir ziyaret

olarak gidebilir hac mevsimi dışında. Dolayısıyla özel ve belirli bir zamanda

değer taşır bu eylemler. O zaman olmazsa değerini yitirerek sıradan bir ziyaret durumuna gelir ve sıradan bir değer taşır. Bu şunu göstermektedir; Her amel Allah' ı ziyaret bile olsa- zamanla uyumlu olmalı -kendi vaktinde olmalı- dır.

Bir an bile geçerse, erken ve olgunlaşmadan başlarsa aynı sonuç alınamaz.

Öteki esas ise bütün insanların toplanmasıdır; haccın değeri buradadır. Bir birey, bu arnelleri tek başına yapmak istese -ki başaramayacaktır- meyvesiz kalacaktır. Bunlar, Allah'ı ve Allah'ın evini ziyaretin değerinin -ki büyük bir gelenektir- bile şunda olduğunu göstermektedir; Birincisi ainelin zamanında yapılmasıdır. Eylem, zamanla uyumlu olmalıdır. İkinci olarak da insanlarla elbirliği, gönül birliği ve uyum içinde olunmalıdır. Yani halka rağmen ya da insanları görmezden gelerek Allah' a varılamaz. Bireyden Allah' a doğru giden yol insanlarla birlikte aşılır. Özel bir hesap söz konusu değildir. Eğer biri Allah . ile gizlice bağlantı kurmak isterse, insanların yazgısı onun arnellerini ve özverisini bekliyorken yanlış yola sapmış ve sessizce cennete gitmek istemiştir. Gerçekte o şeytam vesveselere kapılmıştır; onunla konuşacak değildir Allah.

Herkes birlikte, elbirliği içinde, özel bir zamanda Mikat' a [belirli noktalara] gelmelidirler. Burada bütün giysiler çıkarılır. Herkes bulunduğu her çizgide ve düzende, giyim kuşamda ve davranışlarda belirginleşen bireysel benlerinin özelliklerini olumsuzlamaktadır. Herkes tek tip ve tek renk giysiyle 'belirsiz renksiz ben' şeklini almaktadır. Hepsi insandır ve başka hiçbir şeydir. Hiçbir lakap, hiçbir özellik onları ondan ya da onu onlardan belirgin kılmaz. Bu gösterinin özel giysisi içine girdiklerinde bütün giysiler, elbiseler, süsler ve örtüler olumsuzlanmıştır. Bu üç gösteri, İslam'ı oluşturan bütün gerçeklerin sergilenmesi ve bütün zihinsel ideallerin ve inançların eylemsel ve özdeş cisimlenişidir.

Burada her şey, -bir sürü konu- haram ve yasaktır; bu cümleden olarak bir başkasına emir vermek -sınıfsal davranışta bulunan sembollerden biridir- al-İlanma, hayvana zarar vermek, bitkileri koparmak sayılabilir. İnsanın ota zarar vermesi niçin haramdır Çünkü tecavüzün kendisi reınzi ve sembolik olarak birkaç günlüğüne olumsuzlanmış ve tatil edilmiştir. Hiçbir türün başka bir türe, hiçbir bireyin bir başka kişiye tecavüz ve tahakkümünün bulunmadığı -ki burada sembolik olarak anlatılmaktadır- insan hayatının idealinden ve insanın ideal hayatından bir remiz olarak bu gösteri gerçekleştirilmektedir. Hepsinden

~m ŞEİRİAli 661

önemlisi de -bu durumda kimi zaman son derece küçük inenasik ve arneller bile çok büyük anlamlar taşırlar- aynaya bakılmamalıdır. O bireysel ben feda edilinelidir, asla anımsanmamalıdır. Bireysel ben aynada görülmemelidir. Hayatında hep birlikte olduğu beni Mikafıa terk etmiş ve söyleşmeye gelmiştir.

Kabe'ye girildiğinde tavaf konusu gündeme gelir. Tavaf, yedi kez yinelenir.

Burada Hacer'ül-Esved bulunmakta olup onun en iyi sembolik yorumunu

Peygamber'in kendisi yapmaktadır; Hacer'ül-Esved, Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir .

Bireyler tavafa girdiklerinde Hacer'ül-Evsed'e dokunmalıdırlar. Bu, kabilelerin

birlikteliğinin, biatinin ve anlaşmasının göstergesidir. Başkalarının, kendisiyle

biat ettikleri her birey, sağ elini Hacer'ül-Esved üzerine koyuyordu;

ötekiler de sağ ellerini o elin üzerine koyuyorlar ve bastırıyorlardı. Bu el veriş,

biat etmenin, buyruk altında olmanın, uyum içinde olmanın ve ona rey vermenin

göstergesidir. Bir birey -birey ya da kabile ya da önder olarak- bir başka

bireyle biat ettiğinde başka ellerle olan tüm biatlerini kesmektedir. Hayatta

binlerce şeyle ve kişiyle biat eden ve hayatlarını çeşit çeşit anlaşmaların, bağlılıkların ve biatlerin elinde rehin eden bireyler, Allah'ın eline ellerini koyınakla onunla biat etinelve ve o öteki bağların, anlaşmaların ve biatlerin tümünü kendisinden uzaklaştırmaktadırlar. Sonra yedi kez dönmektedir. İsmail'in evinin, Hacer'in evinin ve de Hacer'in kabri ve eteğinin, Allah'ın evinin yanında tavaf edilen yerin bir parçası olduğu bir dönüş. Burada Safa ve Merve adında iki tepe bulunmaktadır. Bu iki tepenin arasında ise sa'y yapılmaktadır; yine yedi kez sa'y. Sa'y, Hacer'in durumunu sembolize eden bir gösteridir. [Kabe, Zemzem'in yakındadır].

Hacer [0, her türlü soy ve toplumun övücünden uzak olan kara derili bir kadın; çevresindekiler arasında yabancı ve soy bakımından aşağı bir kadındır, cariyedir. Kocasını bir çocuk edinmek için almıştır onu, başka hiçbir şey için değil.] çocuğunu, yaşamak için hiçbir şeyin bulunmadığı, ot bile bitmeyen bir yere götürme ve Allah' a unutulmuş besleyerek bırakma buyruğu alıştır. Bu buyruğu kabul eder ve çocuğu buraya bırakır. Fakat som'a kalkıp dağların arasında ve çevresinde -bu söylediğim dağlık bölgede- yavrusuna su bulmak için koşturur. Burada, beşerin zihnine, dinlere, felsefelere ve ahlakiara iki çatışık olgu montaj edilmiştir. Bu yüzden herkes yedi kez tavaf ettikleri gibi yedi kez de sa'y etmelidir. Bu ikisi arasında neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır ki biri olmadan ötekinin anlamı yoktur.

Sa'y, koşuşturarak çabalamak ve çalışmak anlamındadır. Rahat rahat yürümek, gezinerek sohbet etmek ve görüş alışverişinde bulunmak anlamında değildir. Sa'y -dilimizdeki anlarla aynı anlamda- bir hedef için çaba, devinim ve koşmaktır. Yedi kez oluşunun iki anlamı vardır; Birincisi, yedi kez, varlığın

yaratılışını gösterir bir sözdür; Varlığın yaratılışı, yedi kez de ya da yedi aşama

ve yedi basamakta ya da yedi günde olmuştur. Dolayısıyla yedi kez tavaf ve

662 İSLAM BİLİM

yedi kez sa'y ettiğimizde edim ve zihnimizde varlığın yaratılışının başlangıcıyla

bir bağ kurmuş oluruz. Bu hareket, varlıktayada yoklukta ortaya çıkan ilk

hareketle bitişir. Bu hareketin evreni yaratan tüm hareketlerle bitişmesi, insanlığın

ve yaratılışın başlangıcıyla bağlantı kurması gerçekleşir, yedi kelimesiyle.

Ayrıca bütün Hint-Avrupa dillerinde, yedi sayısı, 6+1 ya da 8-1 değildir.

Yedi, sayısız ve ölçüsüz demektir, çokluğun ve sınırsızlığın sembolüdür. Edebiyatımızda,

folklorumuzda ve efsanelerimizde de vardır; Yedi aşk şehri, yedi

aşama, yedi gök vs.

Dolayısıyla tavaf ve sa'yda -her ne anlam verirse versin- yedi kez döneriz

ve her defasında da Hacer'ül-Evsed'le bir kez antlaşırız. Sadece 6+1 kez bu

eylemi yapmış olmamız söz konusu değildir. Ondan kavradığım ve duyduğum

şeyin anlamı vardır. Yani ben, hayatımı sürekli olarak, bu merkezin çevresinde

tavaf halinde olan bir varlık ya da bir yıldız biçiminde geçiriyorum.

Ebedi olarak tavafta ve sa'ydeyim, sürekli olarak çaba ve telaştayım.

Tavaf, bir tür özel hareket olup geometrik bakımlardan da zihinsel ve manevi

anlamıyla uyumludur. Tavaf, iki çelişik olgu üzerine kurulu tek harekettir;

Biri, hareket, ötekisi ise değişmezlik Hareket ve değişmezlik [sabitlik] hep

birbiriyle çelişme içindedir. Sadece tavafta, hem süreğen hareket, hem de süreğen

değişmezlik bir araya gelmiştir. Süreğen bir tavaf halinde olan ben, asla bir

adım bile durunam, her an başka bir durumda olurum, başka bir yerde olurum,

'gitme' durumunda olurum. 'Kalmama' durumunda olurum. Mutlak hareket

ediciyim. Bunun yanında bu hareketlerin tümü, değişmez bir mihverde, tek bir hedef çevresinde sonsuz ve değişmezdir. İnsan beni, sürekli olarak, hicret, hareket ve devinim içindeyken idealinin yönünü ve mihverini hep korur ve değiştirmez.

Değişmezlik ve hareket, birbirleriyle bileşmişlerdir [oldukça zariftir]; her adımda bir başka yerdeyimdir ve bir an bile yerimde kalmamışımdır.

Tavaf hareketinde bütün bu noktalar, odak noktasına göre değişmez uzaklıktadırlar.

Sürekli hareket halinde olmak ve odağa olan mesafeyi hiç değiştirmemek

[çok daha zarif olan şeyler de vardır; Tavafta eğer biri arkadaşım görmek

için yüzünü çevirirse tavaf batıldır, bir adım dönerse tavaf batıldır], bu

harekette hiçbir şeye aldırmamak, bu süreğen hareketten bir adım geri durmamak

Zihinsel bakımdan bu hareketin başka bir anlamı vardır.

Bu, onun aşkı gösteren tek fiziksel hareket oluşudur; Özü feda etmek, bütün

edimlerini, hareketlerini ve tavırlarını bir hedefe, bir bireye, bir kutba vakfetmek

Eğer bir film yönetmeni ya da bir ressam, 'feda olma'yı ya da 'aşk'ı,

hareket ya da şekil olarak göstermek isterse, o şekil kesinlikle dairesel olacaktır.

Bütün anları, bütün adımları, bir odak noktası çevresinde süren bir hareket-

tir bu. Bu hareket, tevekkülün sembolüdür; O'nun buyruğuyla -insanı görevden

alıkoyan bütün maddi yasaların, akılcı çıkar düşüncelerinin ve sürekli

olarak gerçeği yok eden maslahatçıların tersine- davranan Hacer'in ediminin

sembolüdür. Bu, Allah' a mutlak tevekkül olup sürekli tavaf şeklinde görünüm

Ali ŞERiATi 663

kazanmaktadır. Sonra Hacer [bizim gibi -ki Allah ona çocuğunu bırakınasım

söylemiştir ve kendisinin de ekmek verme görevi vardır. Dış veren ekmek de

verir, deriz-çocuğu bırakıyordu ve sonra da sırt üstü yatıyordu ya da zikir ve

duayla meşgul oluyordu, çünkü Allah, göksel sofralardan onun için göndermesini

bekliyordu. Böyle değil.] çocuğu bırakır ve buyruğa göre davranır.

Çünkü böyle bir iş yapıp tevekkül etmekte ve çocuğu için su arayışında telaşa ve koşuşturmaya başlamaktadır.

Sa'y maddi çabadır. Tavaf ise işrald, duyumsal, dini ve ilahi tevekküldür;

Bu ikisi birbirlerini gerektirirler. Tavafsız hac, sa'ysız hac yoktur. Bu hareket, yeryüzünde bir tür toplu gösteriyi anlatmaktadır. Bu gösteri, tevhidin sembolik

ya da maddi ve fiziksel biçimleniştir. Tevhid, bütün varlığın sürekli hareket

halinde olması anlamını taşır. Tevhidin dünya görüşü, kapalı, donuk, durağan

ve devinimsiz bir dünya görüşü değildir. O, her gün bir iştedir [Rahman

Suresi, 29]. Allah'ın kendisi, her an, her gün ve her aşamada bir iştedir. Dolayısıyla

tevhidi dünya görüşü, hareket ve değişmezlik dünya görüşüdür, donuk

ve cansız bir düzene dönüşmeyen uyumsuzluğa dayalı dünya görüşüdür. Bu

anlamda -tam anlamıyla bir manzume gibi- bütün varlığın değişmez bir martevi

odak noktası bulunmaktadır. Bütün gövde ve zerreler, olay ve nesnelere, varlığın

odak noktası çevresinde süregelen bir hareket halindedirler. Bu tevhidi

dünya görüşünde -ki felsefi ve bilimsel bir konudur- birey, kendisini bu yaşta

bu dünya görüşünün gösteri aracı haline getirmektedir. Birey, bu sistem içerisinde

o odak noktası çevresinde dönmekte olan bir gezegen durumuna gelmektedir.

Uzaktan baktığınızda, yüz binlerce kişiden oluşan topluluğun dalgalanışını

görürsünüz. Her birey, tam olarak öteki bireyin şeklini taşımaktadır,

yani her bir 'ben' insani durumunda bütün insanlarla eşittir. Birey yoktur, insan

tek bir şekilde biçimlenmiştir. Sanki bütün bireyler erimiş ve tek renk olmuştur.

Tıpkı bir girdap gibi merkez çevresinde dönmektedirler, sürekli dönmektedirler.

Çünkü bu onların hayat felsefeleri ve dünya görüşü felsefeleri

olup evren, bir merkez çevresindeki sürekli hareketten ibarettir; Tevhid.

Hac buradan başlar. Mekke'nin neresinde olursan ol, ihrama bürünebilirsin.

Hatta otelinden, Mescid-i Haram'a ya da Kabe'ye gelmek için aralıksız -

belirli günde- hareket edersin, Mekke ve Kabe'yi -ki senin kıblendir- terk edip

Mekke'nin en uzak noktasına, menasilden olan en uzak nokta durumundaki

Arafat' a ulaşırsın. Arafat'ta öğleden akşamın ilk anılarına dek kalınak zorundasın.

Hiçbir amel de vacip değildir. Sadece orada 'kalmak' gereklidir. Sonra gecenin

başlangıcında hemen hareket edersin. Gece Meş' ar' da kalmalısın. Hiç bir

özel yer yoktur ve özel arnelleri de bulunmamaktadır; orada, bir sonraki menzilde

şeytan taşlamak aınacıyla küçük taşlar toplanmalıdır sadece. Burası

Muzdelife' dir. Burası dar bir boğaz gibidir. Hacılar -ki yaklaşık bir milyon

281 Muzdelife yakınlaşma ve yakın anlamına gelen zlf kökünden gelmektedir. Bunun zülüfl e ilgisi yoktur! Bu

anlamda benim zülüfdaşım olamaz.

664 İSLAM BİLİMİ

kişidirler- kaçınılmaz olarak sıkışık bir durumda birbirleriyle yan yana durmaktadırlar.

Büyük bir çölde grup grup, parça parça, kervan kervan, millet

millet ve birey birey, birbirlerinden ayrılamazlar. Hem hareket halinde, hem de

dururken -tıpkı bir boğazdan geçerken sıkışan bir sel gibi~ birbirlerine yapışırlar.

Muzdelife, bütün ziyaretçilerin ve bütün'ben'lerin orada birbirlerine yakın

olmaları, birbirlerine sokulmuş olmaları ve yan yana hareket etmeleri anlamındadır.

Güneşin ilk ışıklarıyla [doğudan batıya geliriz ve Arafat doğudadır]

insanlar, Mina'ya doğru hareket ederler ki yarın bayram günüdür.

Güneş onların başlarının arkasından doğar ve Mina boğazında ise yüzlerine

karşı parlar. Menasikte, güneşin ilk ışıklarıyla Mina'ya girilmesi gerektiği vurgulanmıştır -Güneş doğmadan önce olmaz- bütün bireyler güneşin doğuşunu beklemektedirler Mina'ya girmek için. Bu, Mina'ya girişin ya da her hareketin zamanla uyumlu olduğunu göstermektedir. Zaman meselesini her yerde görüyoruz, her arnelin bir zamanı vardır, haccın bir zamanı vardır, Mikat'ta da böyledir. Her amel kendine özgü gününde yapılır, amellerin zamanlarından önce ve sonra olmaları anlamsızdır, yanlıştır, bekle. Bu hareket şu anlamdadır; Zamanla uyumlu olarak onuncu günün sabahında Mina'ya girmelisiniz.

On uncu gün, aynı zamanda bayram gününün de doğuşudur.

Yani başarının ve tüm amellerin başarıyla sonuçlanmasının güneşi demek olan bayram güneşinin doğmaya başlamasıyla Mina'ya girmelisiniz. Mina, hem savaş alanıdır, hem aşk alanıdır, hem zafer alanı, hem de bayram alanıdır.

Mina'ya girdiğinizde ilk önce, taşlama işlemini gerçekleştirmeli ve sonra da kurban kesmelisiniz. Sonra ihramdan çıkmalı ve başınızı tıraş etmelisiniz. Burada, işiniz olmasa ile iki gün kalmalısınız sonra da dönmelisiniz. Ay sonuna kadar da -istediğiniz zaman- tavaf ve sa' ye devam edebilirsiniz. Önemli mesele şu ki büyük haccın başlangıcında niçin Kabe'yi -ki hepsinden kutsaldır- terk edin ve Kabe'ye en uzak noktaya gidin, demektir Oysa biz Kabe'yi iman ve namazımızın kı b lesi, İbrahim' in yadigarı ve İslam Peygamberi' nin en büyük övüncü olarak algılıyoruz; niçin böyledir Kabe'nin, kendisine doğru dönüp namaz kıldığımız, her gün birkaç kez kendisine yöneldiğimiz, ölümümüzle yöneldiğimiz, kalbimizle sürekli yöneldiğimiz bir yer olduğunu söylemek istemektedir.

Demektir ki Kabe'de kalma, çünkü Kabe'ye tapmak da puta tapmak demektir. Ondaki uzaklaş, çünkü Allah Kabe'de değildir. Bu anlamda

Kabe'ye varacak bilinç kazandığında -yoksa her yerde veresiye konuşulabilirKabe'ye varmalısın, denemelisin.

İkbal'in deyişiyle; Kabe, yolunu kaybetmemen için bir işaret taşıdır. işaret taşına ulaştığında, yolu bulduğunda artık işaret taşının yanında kalına, çünkü mezhep [din], yol demektir, · gezinti yeri, put ve hedef değil. Seni Kabe'den uzaklaştıran en uzak noktaya [Arafat'a] doğru yürü. Arafat neresidir Hiçbir yer. Meş' ar neresidir Hiçbir yer. Sadece bir boğazdır; ne merasimi vardır ne de görülecek eserleri ya da yapılacak arnelleri vardır. Mina bir boğazdır, başka

All ŞERiATi 665

hiçbir özelliği yoktur, hiç kimsenin ayak izi yoktur, kimsenin mezarı yoktur, bir sahne yoktur orada. Bir varsayım olarak zihnime gelen şey, 'ben' in kendisinin hiçbir şey olmadığı, Meş'ar'ul-haram'ın hiçbir yer olmadığını, tıpkı dünyada bulunan her kara parçası gibi. Aynı şekilde, Arafat da bir alandır, tüm öteki alanlar gibi. Önemli olan şeylerden biri adlardır, ikincisi bu üç aşamanın tertip dizgesidir2B2. Bu üç aşama konusunda, burada ya da istediğimiz her yerde [yerleri bir yana bırakın] düşünelim. Burası, hepimiz birlikte gelmemiz için belirlenmiştir, başka bir yer de belirlenebilirdi.

Arafat, bizim mitolojimizde, kıssalarımızda ve rivayetlerimizde vardır [İslam'ın kendisinde yoktur]; Adem ile Havva yeryüzüne inişten sonra birbirlerini orada tanımışlardır ve bunun için buraya Arafat denilmektedir [Bunun gerçek olup olmamasıyla ilgilenmiyorum. Aslında bunlara değin konuşmuyorum.

Çünkü bunları algılayamıyorum]. Burada iki ineseleye bağlanmaktadır; Birincisi Adem ve Havva' nın tanışmaları [yani insan türünün tarihinin başlangıcıdır ve benim için bu esastır, ama gerçekten burada birbirlerini tanıyıp tanımadıkları

konusunda fikrin yok, o zaman ben yoktu], ikincisi ise bu olayla uygun düşen 'arere' kelimesinin kendisidir. Arefe, tanıma anlamında dır. Dolayısıyla tanıma, bilme ve haberdar alınayı insanda ve beşer türünün başlangıcında göstermektedir. Aslında Adem, tanıma ve bilgiye ulaştınca var olmuştur. Dolayısıyla biz Mekke' den -ki bizi geçmişe bağlamıştı, İslam Peygamberi'nin geçmişini, İbrahim'in geçmişini bugüne taşımıştı- tekrar İbrahim çağında kalmamak, tekrar İslam Peygamberi çağında kalınamak, döninek ve bu büyük beşeri gösteriye tarihin başlangıcından başlamak için yola çıkmaktayız. Her birey, tarih boyunca birdinin tarih birliği, insan birliği, Habilljİbrahimi akımının birliği felsefesini -başlangıcından bugüne- sergilemektedir. Dolayısıyla Kabe, oradan bizi -coğrafyada değil, tarihte- Arafat' a götüren bir araçtır. Coğrafya neyin sembolü olmuştur Tarihin anlatılmasının sembolü olmuştur. Bu maddi konular ve özdeş hareketler, büyük felsefelerin, duyguların ve imanların sembolüdür. Sonraki aşama -sadece aşama olarak düşünün- Meş'ar'ul-haram'dır.

Meş' ar, ism-i mekandır; bilinç yeri, bilinç makamı, bilinç alanı anlamında.

Mina ise ideal ve aşk anlamındadır. Tanıma, bilinç, aşk ya da ideal, Dante'nin

iki aşama olarak anladığı üç aşamadır. İlahi Komedya' da onu hidayet eden

Virgil vardır önce; aklın ve tanımanın sembolü. Sonra Beatrice vardır; aşkın

282 Bu ana dek yerler konusunda düşünüyordum. Ama aklımız gözümüzde olduğu için bu yerlerin nice olduklarını

anlamıyorduk. Kimileri bu yerlere kutsallık bağışlamak için birtakım şeyler üretiyorlardı Bunca yolu bir toprak

parçası için gitmiş olmamız! Buraya geldi çünkü yetmiş peygamber bu Mina mescidinde gömülüdür! Öyleyse

kabir ziyaretine gelmişiz! Bayım Peygamber gömülü değildir orada. Öyle de olsa, onun için gelmedik, ziyaret için

gelmedik. Hangi peygamber orada gömülüdür Kutsallaştırmak istiyorlar, ama nasıl yapacaklarını bilmiyorlar! Ya

da örneğin şöyle diyorlardı Dokuz yüz peygamber Kabe evinde gömülüdür. Değerleri kabre indirgediler! Niçin

Onun taşıdığı görüşle beyni, bir kadının ne denli övünç taşıdığını anlayamaz da ondan! Dolayısıyla onu erkekleştirmekte

ve peygamberleştirmektedir, sonra da mezarlığına çevirmelidir orayı!

666 İSLAM BİLİM

sembolü. Buradaysa üç aşama vardır; Tanımak [insanlık tarihinin başlama

aşaması], bilinç ve soma da aşk aşaması; İlahi insan beninin kanatlarışının son

ve doruk noktası, o benin balçıktan bu görüngüsel ben' e miracı. İşte burada,

Allah'ın halifesi olan büyük insan beni yaratılır. İşte bu yüzden bayram edilmektedir.

Hep, çocuğun doğumu kutlanır ama burada çocuğun kurban edilişi

kutlanmalıdır; oğlun kurban edilmesi, şehadeti ve iman yolunda ölümü seçişiyle

bayram edilebilir ve insan zafere ulaşabilir.

Meş' aru'l-haram' a -oldukça ilginçtir- gelince;

Haram, tecavüzün, hıyanetin, zulmün ve tahakkümün olmadığı korunmuş

bir yer anlamında dır. Günümüz insaru şu ura ulaşmıştır ve meş' arda yaşamaktadır

ama bu, meş' ar-i haram değildir. Bu, sadece tecavüz ve hıyanetin serbest

olduğu değil şu ura araç olduğu laubali ve pis bir meş' ardır. Onun meş' ari,

cinayet alanı durumuna gelmiştir. Bu yüzden İslam, ne tasavvuf gibi bilinci

olumsuzlamakta, ne de yeni uygarlık gibi bilinci mutlak olarak kabul etmektedir.

Bilinci taruma ve aşk aşamaları arasına yerleştirmekte, onun çevresine bir

koruma alanı çekmekte ve onu korunmuş bölgeye yerleştirmektedir; bu korunmuş

bölgede cinayet olanaksızdır, bilinç tecavüz aracı olamaz burada. İşte

böyle bir bilinç yoluyla ulaşılabilir ideale, zafere ve Allah' a. Meş' aru'l-haram'ın

karanlık ve zulmetinde -bunlar ne tuhaf sıruurlardır- silah toplanmalıdır. İnsarun savaşım için kendini hazırladığı bu alan, tarumadan sonra gelmektedir -cahilce değildir- cihad alanından öncedir; dolayısıyla da yerinde ve zainanındadır. Karanlıkta bu silahları toplar, ama bilinç ve haberdarlık ışığıyla. Zamanla birlikte ve aşk, zafer ve cihad güneşi olanonuncu günün güneşinin ilk ışıklarıyla birlikte kan ve aşk sahnesine girer. Kan, üç sahnede benlikle savaşır ve s oma İsmail' ini kurban eder. O zaman İsmail' in kurban edilmesi aşamasına ulaşır, bayram eder. Oğula tapınmak değil, Allah'a tapınmaktır bu. Kimdir bu üç kişi Burada sembolik olarak kendileriyle söyleştim aına özdeş olarak her yerde bulunmaktadır. Bu menasilde tuhaf bir şey vardır [ne yazık ki fırsat yok, yoksa söylenecek çok şey var]. Bu sahneye girdiğinde; haramı tanıdıktan ve bilince erdikten sonra silahlanarak zamanında -tam olarak güneşin doğuş arunda, güneşin doldurduğu açık ve aydınlık bir sahnede- savaşmalısın. Birinci gün menasikte birinciyi terk et derler [ama kimse niçin diye sormaz] ikinciyi bırak, üçüncüyü vur derler. Milyonlarca yüz binlerce kişi sahneye girdiklerinde savaşa başlamalıdırlar. Birinciyi bırak derler, yanından geçer. Hemen karşısında olmakla birlikte onunla bir işin olmamalı, yani kendini sahte, yalancı ya da sıradan savaş alanlarında kendini işe yaramaz duruma getirmemelisin. ikinciyi de bırak üçüncüyü vur. Yani ilk başından üçüneüye saldır ve onu alaşağı et. O düşerse, bu ikisi küçük bir vuruşla ya da hiç vurmadan kendiliğinden düşer. Bu ikisini koruyan üçüncüsüdür. O kaldıkça, bunları ne kadar alaşağı etsen de ikinci kez, üçüncü kez, yüzüncü kez, milyonlarca kez yeniden üretir. Tarih budur işte. Bu yüzden ilk günden, sonucusuna saldır ve

onu vurunca ikinci ve üçüncü gün, mantıksal sıralamaya göre ancak altyapı ve esas temel alışı edilince hareket edilebilir. Bu üçüncüsü kimdir Kimi zaman bunun Karun olduğunu düşünüyordun, kimi zaman Firavun olduğunu, kimi zaman Bel'am olduğunu düşünüyordum. Nas Suresi'ni ele alınca burada benim için anlattığını düşündüm.

Peygamber, Kur' an' ın sonunda Allah' tan şu mesajı almaktadır; De [kendin söyle J ki; Sığınırım. Yani peygamber olarak ben sığınım, işin başında değil Kur' an' ın sonunda hem de. Kur' an' ın yer seçmesinin felsefesi vardır. Yani Kur' an' ı tamamladığında bile tehlike desin. Öyle ki kurban da kestiğin bu meş' arda ve menasikte [yani İbrahim! doruğa ulaştığın bu meş' ar ve menasikte J aynı şekilde her zaman benlik taşıyacağın için her gün her üçünü vurmalsın, çünkü aşka, ideale ve İbrahim! aşamaya ulaştıktan sonra da bu üçünün tehlikesinin vesvesesinde bulunursun. Bu yüzden savaşı o aşamada, cihad gününün ve menasikin sonunda, kurbandan sonra, bayram gününde ve bayramdan sonra da bırakma. Gaflet ve gurur her an, hatta o başarıya ulaştıktan, bütün aşamaları geçtikten sonra her şeyi yele verebilir. De ki sığınımın ben, insanların Rabbine, insanların padişahına, insanların Tanrısına. Nas Suresi'nin 1-3 ayetleri, bu üç boyutu ve üç gövdeyi alışı etmektedir, bu üç gücü Allah'ın tekeline vermekle. Aldatıcı kimdir Hannasın şerrinden, insanlardaki düşünceleri, inançları, insanı duyguları, sorumluluğu ve bilinci, düşünceler, duygular içindeki iman ve dini yok eden, geriletken ve vahyin coşkularını şeytanın vesveselerine dönüştürmeye çabalayan hannasın şerrinden Allah' a sığınırım.

Bu şer gücün varlığıyla birlikte tüm bunlar vardır. Bunları ne kadar yok etsen

de o gene üretir. Şimdi, fiks belirlememek gerektiğine inandım. Yani örneğin bu Firavun' dur, bu Karun' dur, bu Bel' am' dır ya da tersi dir, diye belirlememek gerek. Bunlar üç tınel semboldür. İslam ise ölümsüz bir anlatımdır.

Her sistemde bu mertebeler zincirinde her birinin hangisi olduğunu aydınlatmak ve belirlemek durumunda olan, bilinçli kişidir. Bir dönem ve sistemde sonuncusu Karun' dur. Başka bir dönem ve sistemdeyse sonuncusu Bel' am' dır.

Daha başka bir dönem ve sistem de bu Firavun' dur. Biz ise her an onları belirleriz.

Bu, üç ölümsüz sembol, üç süreğen kalıptır. İşte bundan sonra İsmail kurban edilinelidir. İsmail, sadece çocuk değildir. İnsanların hayatında, Allah' ın huzurunda ve insanlar için kurban oluşu, aşkı, ahlakı ve özveriyi dile getiren bir tip ve bir aşamadır sadece. Kendisi İsmail olan gencin nesi vardır Oğlu olmayanın nesi vardır Onun, İsmail'inden daha değerli gücü, makamı, ünü ve-parası vardır ve İsnail'ini ve bin tane İsmail'ini kurban etmeye hazırdır.

İsmail'i [seni gözleyen ve seni insan hayatındaki, tarihte ve toplumdaki büyük ilah! yükümlülüğünden alıkoyan en değerli şey anlamında J boğazlamalı ve kurban etmelidirler. O, İbrahim için bir oğuldu. Senin için başka bir şey

668 İSLAM BİLİM

olabilir. Her dönemde, _kişiyi aşka ulaştırmayan, !sara çağırmayan, başarının ve zaferin doruğuna sürüklenleyen ve sürekli olarak o üç şeytanın vesveselerinin oyuncağı yapan bir İsmail vardır. İbrahim'in üç aşamada, İsmail'i boğazla!

buyruğunu alınca tereddüt ettiğini gördük Çoğunlukla şeytan o üç aşamanın

ve üç kez tereddüt geçirmenin sembolüdür, derler; evet. Şeytanın üç kez tereddüde düşürmesidir. Ama niçin üç kez Çünkü insan, insani ve inançsal

sorumluluklarını yerine getirmedebu üçünün oyuncağı olmaktadır hep. Soma,

İsmail'ini öldür; İsmail'in her neyse, her kimse, hangi konumsa, seni kendine bağlayan ve alıkoyan ne ise onu öldür. Hedef yolunda en değerli bağı kurban ettiğinde aşk aşamasına ulaşırsın. Bu aşkla tasavvuf aşkı arasında fark vardır. Tasavvuf aşkı, insanı bu aşanlaya ulaştırır ama bilinç ve tanımadan soma gelmez bu aşk Hint, aşk aşamasında kalmıştır, Araf at' tan ve Meş' ardan geçmeksizin. Avrupa uygarlığı ise Arafat ve Meş' ardan geçmiş, ama bu Müzdelife' de kalmış, aşk ve benlik sahnesine ulaşamamıştır.

Biz ise her üçünden de uzağız. Bu İsmail'i olumsuzladıktan sonra -a -ki ben kendim, o yalancı, göstermelik benim olabilir bu- ben kalırım geriye. Kalışım, bayram edişim, ihramdan çıkışım, özgürlük ve kurtuluşu şehadetten sonradır. İhram ise bendeki bütün bireysel kişilikleri silip yok eder. Aynı şekilde böyle bir toplanmaya giriş, bireysel 'ben' oluşu, 'biz' -biz yoldaş insanlar- de eritir. Allah'a ulaşmamız da 'biz' yoluyla. Kişilik, milliyet, sınıf ve sülale sahibi beni uzaklaştırdığımda, sadece insan toplumunda yer aldığımda ve mikattan, Allah' ın çağrısıyla ve bütün insanlarla bu büyük sahneye -ki burada yüz binlerce şekilsiz ve belirsiz 'sen' bir birine kaynaşmış tır- girdiğimde, 'ben' remizli olarak 'biz' e feda olur. Sonra, aşıkane tavaftayım hep. Soma Hacer gibi, akıllıca -maddi hayatı elde etmek için- sa'y [çaba] deyim .. Putperestliği, Kabeperestlik, Hacer'ül-Esvedperestlik, peygamberperestlik ve imamperestlik şekline dönüştürmem, Allah' a doğru giderim, tarihin birliğini tarihin başlangıcından -Adem' den, Havva' dan ve tanımadan- başlayarak sergilerim. Oradan [Adem' den] tanıma aşamasından somasına, haram bilincine ulaşınaya dönerim. Arafat [tanıma] ve Meş'ar [bilinç] aşamasından sonra Mina'ya ulaşıyorum. Bu mesafede -tarihin başlangıcından İbrahim' e dek olan mesafede- hareket ederim.

Burada, bilinçli ve silahlı bir çabadansoma [tarihe egemen olan şu üç putu yok etmek için; Cellat ve fare, kurt ve fare, tilki, bu hannaşlar.] en değerli kimsemi, en değerli şeyimi -kimi zaman bu ben olabilirim- kurban etme aşamasına vannedim. O zaman insanların genelinde 'ben'imi ve 'kendi'mi eritmekle, İbrahim'in öyküsüyle bağ kurmakla, Adem'e kadar gitmekle, geri dönmekle, bilgi, tanıma, ilim ve bilinç aşamalarından geçmekle ve yükümlü, temiz insani bilinçten geçip aşka ulaşınakla o gerçek 'ben' imin yalancı 'ben' imden kurtuluşu aşamasına vardım.

283 insan, tavaf edilen yere -topluma- girdiğinde, benim bize girdiğini, bireyselliğin çözülmekte olduğunu, ince bir ırmağın büyük bir girdaba girişi gibi nasıl çözüldüğünü duyar!

Ali ŞERİAJİ 669

Tüm bunlar, İslam'ın ve tevhidin sembolik olarak biçimlenişi olup her yıl bir nesil, bu gösteride oynamak ve kavuşmak üzere gönderilir. Kavuşma; Güçlerin ortadan kaldırıldığı şey hacle kavuşur. Toplanma; Tefrikalar, kaviniyetler ve soyperestlikler ortadan kalkar, birbirine kaynaşır. Aynı şekilde, bütün sahte sınırları, bütün sahte aralıkları, bütün sahte perdeleri, bütün sahte örtüleri altüst eder; insana üç boyutlu sistemlerin bindirdikleri ve insanı tike tike eden ve yan yana koyan şeyi. Orada 'ben', Allah yolunda kendini kurban etmekle insanlara ulaşır ve halkın ayağında sahte 'ben' in eritilmesiyle Allah'a varır.

ADEMİN MİRASI ADLI KONUŞMANIN ÖNSÖZÜ

Bu, yinelediğın bir şeydir. Ayrıca bu, bir bidattir ki hem bir yazıyı yüzünden okuyorum, hem de daha önce bir kez ele alınmış olmasına karşın onu ikinci kez ele alıyorum. Buysa konunun iki bakımdan önemli olmasındandır; Birincisi, burada anılan konu bakımlından söz konusu olan önenl. Bizim için bu öğreti

ve ailenin takipçileri olarak ve ayrıca bu aile ve özellikle bu olay üzerinde düşünen, dini düşüncelerimizi, inancınızı ve imanınızı bu olayın işgali altında bulan ve onu hayatınızın ta kendisi durumuna getiren insanlar olarak İmanın Hüseyin' e aşk beslemek, Kerbela hikayesi ve onun verdiği teessür, bir başka açıdan bu olaya bakınınız ve bu çehreyi resinedip tanımanız bakımından önemlidir. Ayrıca, bu yaşta, esas olarak, doğallıkla bu konuyla doğrudan ilişkisi olmayan, ama mantıksal olarak ilgili olan birçok konu, bilincimin, bilgimin ve kalemin gücünün elverdiği ölçüde ele alınmıştır; Toplumsal konular, insanlık tarihinde dinin rolü, aynı şekilde toplumsal ve sınıfsal temeller, insanlık hayatı boyunca süren kesintisiz tarihsel olaylar, bu olaylardan bizim yaptığımız çıkarımın türü, tarih felsefesine olan inancınız, başlangıcından sonuna değin tarihin değişimine ilişkin algı tarzımız -ki bunlar, dini inançların bir parçası olup aynı zamanda bizim biliinsel ve felsefi inanışlarımızdır- aynı şekilde bizim, bugünümüz için işe yarar bir bilgi ve bilinç kazandırabilecek nitelikteki bir çıkarım, sadece bir kıssayı ya da bir derdi veya bir musibeti nakletmek değil, aydınlatıcı, yol gösterici, şu anki dertleri duyumsayıcı ve aynı şekilde geleceğe doğru kılavuzluk edici bir çıkarım. İşte tüm bunlar, bu konunun yinelenmesinde rolleri bulunan önemli etkenlerdir.

Bu yazı, bir kez arz ettiğim ve girişte de söylediğim gibi, bilinçli bir iradenin bir maslahat için doğurduğu bir şey değildir. Bu konuyu anlatınak ya da bir konferans hazırlamak veya bir makale yayınlamak istemiyordum. Bunun tersine, bu yılın Aşure gecesindeydi; ben JVleshed' de bulunuyordum ve bir programım yoktu, ne yapacağınlı bilemiyordum. Belirttiğim gibi ravza meclislerinden birine gitmek istedim. O gece her mahallede, belki de her sokakta bu

tür meclisler oldukça fazlaydı. Epeydir gitme niştim, gitmek için heveslenmiş ve bir feyiz aln lak istemiştim. Bir ara, benim bu eğiliminin, çocukluk ve gençlik dönemlerinde bu tür meclislerle ten lasımın çok olmas ı yoluyla edindiğim

670 İSLAM BİLİM

yaşama biçimimden ve toplumsal eğitimimden kaynaklandığını ve bunun etkisiyle de yeniden bir an ı tazelemek istediğimi, ruhsal ya da düşünsel bir ilginin beni bir taziye dinlemeye çağ ırdığını düşündüm. Sonunda gitmedim. Fakat bu iyi de, bu tarihte, bu toplumda ve bu kültürle yetişen bir kimse için her ne olursa olsun Aşure gecesi olağ andışı bir gecedir. İlgisiz kalınamayacak bir gecedir, kendimi, yazmakla, araşt ırınakla ve günün koş uşturmasıyla avutamayacağ ım bir gecedir. Öte yandan da insan böyle bir geceyi geçirmek için başka bahaneler bulamazdı. Ne yapacağ ım konusunda kararsızdım.

Oysa dinlenmek, hiçbir şey yapmamak da benim için güçtü. Sonra bir ara tuhaf bir çeliş kiyle karşı karşıya geldim; Dini ve kutsal bir şehir olan Meşhed' de, dili Farsça, mezhebi Şii olan bir İranlı olarak Hüseyin hakkında düşünme ihtiyacını, çilesini ve duygusunu taşıd ığ ını düşündüm. O zaman bütünüyle taziyeden ibaret olan bir şehrin, her yıl bu iş le, Hüseyin'in taziyesiyle uğraş an bir halkın benim gibi sıradan birine ihtiyaç duymayacağını düşündüm. Tıpkı Dallas, Cenova ya da Nis gibi bir şehirde bulmuşt um kendimi.

Böyle bir duyguya kapıld ım, hatta daha kötüsüne. Gurbette gurbet duygusu basittir, ama vatanda gurbet duygusu çok zordur. Hepsinden daha zoru, insanın, kutsama, saygı ve yücelt~e göz üyle bakt ığı bir dostu olduğunu ve sonra onun insanların düşüncelerinde, duygularında, algılayış larında ve kafalarında ne denli küçüldüğ ünü, tarihin ve insanların içinden sivrilmiş, ölümsüzleşmiş

ve bilinci, duygusu bulunan her ulusa her zaman hayat, özgürlük, yücelik ve hareket ruhu verebilen bir kişiliğin gelenekleri ve törenleri uygulamak için bir araç durumuna düştüğünü görmektir. Bunu yapanları mahkum etmek istemiyorum.

Fakat en azından onun hakkında konuşanlarda o kişilik arasında büyük bir mesafe bulunduğunu belirtmek istiyorum. Kıyamını, eyleminin etkisini, kişiliğini, söylediklerini ve hareketlerini ne denli küçülttüklerine bir bakınız. Onlar, onun hareketine, onun düşüncesine, onun kişiliğine yapılan ihanetlerden söz etmezler. Oysa Hüseyin'in öğretisinden birnebze insan olmayı, cesareti ve yüceliği öğrenen küçük bir insan -sıradan bir insan- düşman karşısında nasıl durulması gerektiğini bilir. Buna karşın, böylesine inanılmaz bir destan yaratan görkemli bir insan, şehadetinin yücelik ve görkeminin doruğa ulaştığı kıyamının son anlarında gelip düşmanın en alt derecedeki memurundan nasıl da dilek ve de istirhamda bulunur. Bunlar katlanılmaz şeylerdir, bunlar işkencedir.

Thomas Wolf der ki; Yazınak hatırlamak için değil, unutmak içindir. Eh bette bütün yazılar değil ama kimi yazılar, unutmak için sığındığımız yazılardır. Çünkü o anlamın, o derdin sert pençesinden biraz olsun kurtulmak istiyoruzdur. Bu yüzden kimi zaman kendimizden bir kaçış olarak yazmaya sığınırız.

Ben de böyle oturup kendi musibetime, bu şehirde, bu gecede tutsağı olduğum bu işkenceli yalnızlığa ilişkin bir şeyler yazmayı düşündüm. Biraz yazdım ve Hüseyin'in söz konusu olduğu bir gecede kendimden söz etmenin utanç

Ali ŞERiATi 671

verici olduğunu gördüm. Artık ondan söz ettim. İşte bu yazı, öyle bir ruh durumuyla, öyle bir gecede sabaha dek yazdığının yazıdır. Onu şimdi size okuyorum.

Gerektiği yerde de size onun yorununu yapacağım. Burada size, bu yazıyı
anlama anahtarı olarak arz etmem gereken birkaç genel terim var. Ardından
da asıl metne geçeceğim. İşte bu birkaç kelime, benim inandığım düşünce
tarzının temel terimleri ve esas ilkeleridir; Bunlardan biri 'tevhid' dir. İkincisi,
benim sözünü ettiğim başka bir anlamıyla 'şirk' tir. Şirk, ikicilik ten, yani iki
tanrılılıktan ve iki ayrı tanrıya tapılmaktan ibarettir. Ayrıca teslis, yani üç tanrılılık
da şirkin bir başka şeklidir. Ben, toplumbilimde ya da tarih felsefesindeki
her ikisi de ortak sınırlar içindedir- insanlığın -toplumbilimleri açısından söz
ediyorum- kendi tarihleri boyunca iki dönem geçirdiklerine inanıyordum.
Toplumsal değişimler tarihinde altı yedi dönemin bulunduğunu ortaya
atan bilimsel sosyalizm felsefesinde ve Marksizm' de bununla çatışan bir görüş
söz konusudur; Ortaklık dönemi ya da ilkel komün dönemi, kölelik dönemi,
serflik dönemi, feodalite dönemi, burjuvazi dönemi, daha sonra ileri sermayedarlık
dönemi ve en sonunda da sosyalizm yani ilk döneme geri dönüş dönemi.
Ben buna inanmıyorum. Bunlardan kimileri dönemdirler; yani toplumun
altyapısı değişmiştir. Kimilerindeyse üstyapı değişmiş, o da altyapının değiştini
sanmıştır. İnsanlık tarihi boyunca dönemlerden biri, insanın kabileler biçiminde
toplu olarak doğanın kucağında yaşadığı ilk dönemdir. Bu insanın işi
denizde, ırmak kıyılarında ve ormanda avlanmaktır. Avlanma ve balıkçılık
dışsal bakımdan ihtilaf olarak görünmektedir. Fakat bu dönemde bir ortaklık
yönü bulunmaktadır. Bu ortaklık yönünü şöyle açıklayabiliriz; Bu dönemde iş
aracı ya yoktu ya da çok küçük çaptaydı. Örneğin, ucu av için sivriltilmiş bir
taş parçası. Herkes bir taş parçası alıp bu işi yapabilir ve bu onun yetkisinde
olabilir. İş araçları, kimilerinin sahip olup kimilerinin yoksun kalacağı, sonra

da araçlara sahip olanların bu iş araçlarını, bu araçlardan yoksun olanları sömürmek için bir araç kılacakları ölçüde ileri değildi. İş aracı yoktu ya da olsa bile bunlar, herkesin doğadan elde edebilecekleri nitelikteydi. Üretim ve hayat kaynağı doğaydı. Deniz, ırmak ve orman bireyin mülkiyetinde değildi. Dolayısıyla bütün bir kabilenin, bütün kabile bireylerinin bir ormana girdiklerini, kuşların, av hayvanlarının, orman meyvelerinin tümünün hepsine ait olduğunu görüyoruz. Girdikleri ırmaklarda bulunan balıkların tümü eşit olarak hepsinin elindeydi. Çalışma araçları, gıda üretim kaynağı, hayatın temel öğeleri eşit olarak hepsinin elinde olduğu için bütün bireyler eşit olarak birbirleriyle kardeşiler. Çünkü birbirleriyle eşittiler.

Bu, toplumsal mülkiyet ve beşerin toplumsal yaşayış dönemidir. Bu dönemde bütün bireyler, birbirleriyle eşit ve benzerdirler. Aynı olanaklardan yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla bu insanlık kabilesi, bu toplum, yüz, bin ve beş yüz bin kişide var olan bir ruhtu. Tek 'biz' i ve tek bir aileyi oluşturuyorlardı. Hepsi birbirlerinin hacıları ve kardeşleriydiler. Hayat, bir grubun tekelinde

672 İSLAM BİLİMİ

ve başka bir grubun elde etmesinden uzakta olmadığından aralarında rekabet ve düşmanlık oluşmuyor, iki üç gruba ayrılmıyorlardı. Bütün bireyler, doğanın cömert sofrasının başında konuktular. Dolayısıyla aralarındaki ilişki, dostluk, akrabalık, eşitlik ve sonuçta da kardeşlik ilişkisiydi. Burada toplum bir tek 'biz' dir, bir ailedir, bir ruhtur. Eşit olarak bütün bireyler birbirlerine benzerler. Düşmanlık, aldatıcılık ve cinayet için hiçbir neden yoktur. Burası, ahlak! açıdan insanlık hayatının altın dönemidir. İleri bir uygarlık yoktu, teknik ve araç gereç yoktu. Şehirler büyük ve görkemli değildi, ama insanlar iyiydiler.

Sonra, bu bir tek 'biz' ve bir tek ruh, toplumsal bir vahdette yaşayan insanlık görüş ve ruhunu, dünyada da evrensel bir vahdet ruhu ve görüşüyle düşünmeye uygun kılmıştı. Onların toplumsal hayatlarında ihtilaf yoktu. Gözleri, doğa dünyasında ihtilaf görmüyordu. Siz, kimi zaman ruh durumunuzun kötümser bir şekle girdiğini, hayattan ızdırap duyduğunuzu görürsünüz; bu durumda dışarı çıktığımızda bütün insanlığı, bütün dünyayı, yeri ve göğü, işyerindeki ya da evdeki o iç hayatınıza koşut olarak gördüğünüzü hissedersiniz.

Bunun tersine, evde, aşkla, mutlulukla ve sevgiyle dolu bir hayat sürüyorsanız, sevmekten, gönençten ve insanlıktan kaynaklanan bu ruh durumuyla dışarı çıktığımızda herkesin yüzünde kardeşlik ve eşitlik okursunuz, her türlü düşmanlığı boş görürsünüz, hatta size kötülük yapan, sizi inciten düşmanlarınızı bağışlamak istersiniz. Bu yüzden, beşerin hayatı eşitlik, kardeşlik ve birlik üzerine kurulu olduğunda dünyayı adalet ve birlik üzerine kurulu görür. Bu dönem, toplumsal tevhid, ilahı ve din! tevhid dönemi idi. Yani dünya görüşü, bir birlik, çelişkisizlik ve çatışsızlık şeyi taşıyordu. Topluma ve dünyaya tek bir ruh egemendi. Dolayısıyla tevhid, dünyevi bir gerçek olmak yanında, genel eşitlik ve sınıfsal birlik temeline dayalı bir toplumsal sistemle uyumlu bir düşünüş ve görüş tarzıdır.

Toplum değişti. Çiftçilik dönemi geldi. Balıkçılık ve avcılık tarım üretimine dönüştü. Tarım alanı ve tarım için gerekli su kısıtlıydı. Bir kesimin sahip olup bir kesimin de yoksun kalması gerekiyordu. Pekala, kim sahip olacaktı Bu toprak parçasının şu birkaç kişinin ya da bir kişinin tekelinde olmasını ve ötekilerin bundan yoksun kalmasını belirleyen ne gibi etkenler bulunmaktadır

Sadece tek bir etken Güç. Çünkü henüz güçten başka herhangi bir etken bulunmamaktadır.

Henüz hukuk, yasa, hukuk! ve iktisadî yorumlar vs. bulunmamaktadır.

Orada insanlık ilk kez olarak böyle bir durumla karşı karşıya

kalmıştır. Ötekilerden daha güçlü olan kesim, bu tarım alanlarını işgal etmiştir.

Yapı yağma üzerine kurulursa elbette hiç kimse, gerektiği ölçüde yağmalayamaz.

Bu genel bir yasadır. Böylelikle, herkes taşıdığı güç ölçüsünde, kullanabileceği

alandan daha fazla alanı tarım için tekeline aldı. Bunun kaçınılmaz SO'

nucuysa çoğunluğun topraksız kalmasıydı. Çoğunluğun kendi rızkını sağlayabilinek

için çalışabileceği bir toprağı bile yoktu. Toplumun iki kutba ayrıldı. Bu

'biz' -bir tek 'biz'- 'ben' ve 'sen' şeklinde iki kutba ayrıldı. Ben ve sen bir ka biAll

ŞERİATİ 673

ledendik Ama şimdi benim, ihtiyacımdan fazla varlığım var. Seninse günlük

ihtiyacını karşılayacak kadar bile varlığın yok Öyleyse benle sen artık bir değiliz.

Sen beni 'gasıp', 'zorba' ve 'zalim' olarak görüyorsun. Hep ya beni yenip

yok etmeye ya da hile ve aldatmacayla kendini bana yaklaştırmaya çabalıyorsun.

İlişki değişmiştir.

Ben, bu kaynakların güçlü sahibiyim. Ya seni ihtiyacımdan fazla olan, kendi

toprağında zorla çalışmak durumunda bırakmalıyım ya da seni aldatarak

burada çalışmaya ikna etmeli ve burada çalışman gerektiğine, Allah'ın seni

böyle yarattığına inandırmalıyım; başka yolu yok Dolayısıyla ben güce ya da

aldatmacaya ihtiyaç duydum; Makyavelci siyaset. O, Le Prince adlı kitabında,

bir ülkenin iki şeyle yönetilebileceğini söyler; Ya aslan olmakla ya tilki olmakla.

Ya sertlikle ya da aldatmacayla. Tıpkı bizim şu sözünüz gibi; Memleketi

iki şeyle elde tutarlar; Biri parıltıyla, biri sarı renkle. Biri kılıç, biri altın. Dolayısıyla

tek 'biz', tek toplumun iki parça olunca, iki kutba ayrılınca, güç, aldatmaca,

yaltaklamna, aşagılık, kölelik ve onun buna, bunun ona tecavüzü, insanı ilişkiler biçimini oluşturdu. Toplum, 'ben' ve 'sen' toplumu oldu. Toplumda çelişki ortaya çıktı. Bu toplumsal çelişki insanın ruhuna yansdı. Bu sınıfsal ve toplumsal ikilik, görüşümüze yansdı. Gördüğümüz dünyayı iki tanrı olarak görür olduk

Toplum iki parça olunca dünya da iki parça olur. Toplumsal ruh iki tane olunca, dünyaya egeinen ruh da iki tane olur. Tek tanrı iki tanrıya dönüşür.

İkicilik, iki tanrıya tapınma ve Ahura ile Mazda oluşur. Niçin Toplumun sınıfsal ikiliğini açıklayabilmek için. Ben daha üstünüm, sen daha aşağısın. Sen

benim için ırgatlık etmelisin, bense senin için istediğin gibi davranmalıyım.

dediğimde bunu açıklamalıyım. Nasıl açıklayayım Gücümüz yetti de bu işi

yaptık diyemeyiz. Buna karşılık o, gücün azalınca ben gelip sistemi değiştiririm

diyebilir. Öyle bir iş yapmalıyım ki o, bu ikilik sisteminin ebedi ve doğal

olduğuna inansın. Ebedi, doğal ve değişmez olduğunu söyleyebilmem için.

Allah'ın istediği budur. demeliyim; Dünyanın iradesi budur. demeliyim;

Doğanın tecellisi, yaratılışın hikmeti, varlığın ve oluşun gölgesi bu. demeliyim.

Yoksa varlık ikilik üzerine kurulu değil mi Toplum da ikilik üzerine kurulmuştur.

Toplumsal hayatta çelişki bulunmaktadır, hayır ve şer bulunmaktadır,

hıyanet ve adalet bulunmaktadır, zulüm ve hoşgörü bulunmaktadır,

üstün ve aşağı bulunmaktadır, iyi ve kötü bulunmaktadır. Bunlar geçici

değildir, arızl değildir; asıldır. Neden Çünkü hayır ve şer alemde vardır, Ehlinden

ve Ahura alemde vardır, karanlık ve ışık alemde vardır. Çirkin ve güzel

aleimde vardır. Öyleyse iki tabaka olan toplungeçici ve arızl değildir; ikili olan

dünyadan bir yansımadır. Dolayısıyla ikicilik ve iki tanrıçılık, iki tabakalı ve iki

kutuplu -egemen tabaka ve yönetilen tabaka- toplum düşünsel altyapısı

olmaktadır.

Bu, işin başıdır. Toplum ilerledikten sonra uygarlık oluştu. İleri toplumlar,

674 İSLAM BİLİM

ileri dinler, ileri felsefe ve edebiyatlar ve oldukça ileri toplumsal kurumlar

oluşturdu. Hükmedici bir güç durumundaki bu egemen tabaka -herkesin çalışmasını

tasarrufunda bulunduran o malik- artık bir tek birey olarak kalamadı.

Egemen tabakanın kendisi bir birimdir, ama üç çehre kazanmıştır, evrim geçirmiş

ve uzmanlık daUarına ayrılmıştır; Biri, iktisadi mülkiyet boyutu ya da

çehresi oldu [ancak yine de egemen tabakanın bir parçası olarak kaldı]. Biri,

toplumun siyasi hükümetinin boyut ya da çehresi oldu. Biri de toplumun dini

ve itikadi yönetiminin boyut ya da çehresi oldu. Toplum üç boyut kazandı. Bu

üç boyut eskiden de vardı, ama gelişmemişti, iç içeydi. Ama şimdi gelişti. Dini

iman -dini inanç- halkın kalbinde mevcuttur. İktisadi güç toplumda vardır. Bu

durumda toplumun gelişmiş üç gücü bulunmaktadır; Din, siyaset ve iktisat.

Tek egemen sınıfın tekelinde bulunan bu üç güç, şimdi egemen sınıfta üç çehre

olarak cisimlenmektedir; İktisadın mazharı olan kimse, siyasetin mazharı olan

kimse, dinin mazharı olan kimse. Her üçü de egemen sınıfın yetkisindedir. Her

üçü de resını çehrelerdir. Kur'an'ın diliyle konuşursak daha da aydınlanacaktır;

Mele, mutı·ef ve ruhban.

Kur'an [Tevrat değil Kur' an], bu üç isimden hep yakınmaktadır. Mele, gözü

doymazlardır. Mutref, iri cüsseli varsıllar olup hiçbir toplumsal sorumluluk

duymayanlardır. Ruhhan ise resını din temsilcileri olan rahiplerdir. Egemen

sınıfın sacayağını oluşturan bu üç güç, Kur' an' da üç çehrede somutlaşmıştır;

Biri Firavun [melenin önderi, yani baskı gücünün cisimlenişi], ötekisi Karun' dur [para gücünün cisimlenişi]. Biri de Bel' am' dır [egemen sınıfın elinde bulunan toplum dininin ve zühdünün cisimlenişi]. Bu üçü -Yahudiliğin fasit bir ruhanisi olan Bel' am, büyük bir sermayedar olan Karun ve müstebit bir hakim olan Firavun- egemen sınıfı oluşturan üç çehredir. Bu üç çehre, bir egemen sınıftır. İşte teslis; Üç tanrı, üç rab oluşmaktadır yeryüzünde. Bunların gökteki gölgeleri de üç tamıyı oluşturur. Dolayısıyla yeryüzünde üç tanrı ortaya çıktığında gökte de üç tanportaya çıkmaktadır. Üç tanrılılığın oluşması bu yolladır. Buna göre bu yasa [arz ettiğim yasa] doğrultusunda şirk döneminde her ileri toplum üç tanrılı olmalıdır. Ben hepsini buldum; Yunan' da Zagreus, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. Hint'te Vişnu, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. Orta çağda Mesih, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. İran' da da sadece iki tanrının bulunduğunu gördüm. Fakat İran Sasaniler döneminde ilerlemiş durumda olduğu için üç tanrılılık aşamasına ulaşmış olmalıdır. Bir süre dolaştım ve bir ara, bu aşamaya ulaşmış olduğunu gördüm. Ahuramazda ateşinin sembolü olan üç ateş -kutsal ateş- vardır; Biri, Azerbaycan' da bulunan ve şehzadelere özgü olan 1 Azergoşnesb' dir. Biri, ruhanilere özgü olan 1 Azerpars'tır. Ötekisi de Sebzevar yakınlarında bulunan ve köylülerle çiftçilere özgü olan 1 Azerborzinmihir' dir. Sıradan insanların ise ateşleri mateşleri yoktur; ne Ahuramazda ateşi vardır onların, ne de mangaZ ateşi. Ahuramazda'nın yine bu aşamada toplumsal değişimden dolayı, her biri bir toplumsal sınıfı ve toplumAli ŞERiATi 615

sal bir kesimi koruyan üç ateşe dönüştüğünü görüyoruz. Benim bu yorumumu doğrulayan kanıtlardan biri, ikilik döneminde, yani toplumun iki sınıfa ayrıldığı

dönemde iki sınıflılığı açıklamak için oluşturulan iki tarunun -iki tanrılı dinlerde- birbirinin karşıtı olmasıdır. Niçin Çünkü iki sınıf birbirinin karşıtıdır. Oysa üç tanrılılık döneminde üç tanrı aynı zamanda birdir, tek tanrıysa aynı zamanda üçtür. Bin yıldır Katalik alim ve filozofları, bu insanlara anlatıp durdukları halde bu insanlar, Mesih'in bir iken aynı zamanda nasıl üç olduğunu, üç iken de aynı zamanda nasıl bir olduğunu bir türlü anlamıyorlar. Papanın bir olmakla birlikte üç olduğunu, üç olmakla birlikte de bir olduğunu da bir türlü anlamıyorlar. Yani papanın hem siyasi gücü, hem iktisadi gücü, hem de ruhani ve dini gücü vardır. Güzel. Bu üçü aynı zamanda bir papa eder. Anlaşıldı. Bunlar, onun gök tanrısı olduğunu sanıyorlar. Hayır, kimi zaman üç boyutlu hale gelen -tıpkı ortaçağdaki papa gibi her üç işi de yapan- yer tanrısıdır. Dolayısıyla, teslis, tek tanrının üç tanrı olmasıdır. Çünkü toplumda tek egemen sınıf, aynı zamanda tek sınıf olan üç sınıfa dönüşmüştür. Öyleyse bu teslis, üç tanrıyı oluşturan egemen sınıfın üçlülüğünün açıklaması ve yansımasıdır. ikicilik ise iki tanrıyı oluşturan toplumsal sınıf ikiliğinin açıklamasıdır. Tevhid ise eşitlik, kardeşlik ve uyum sistemiyle ve toplumsal vahdetle uyumlu tek tanrılılığın ve dünya vahdetinin açıklamasıdır. Bu toplumun değişimidir; Bizim tarih felsefemiz de bunu anlatmaktadır. Bizim inandığımız tarih felsefesine -özellikle Şia' nın tarih felsefesi tekmil dir- göre, insanlığın başlangıcından beri tarih bir çizgi üzerinde hareket etmektedir ve ahir zamanına, yani tarihin sonuna dek sürüp giden bir savaş olmaktadır. Sonunda orada cebri bir adalet ve eşitlik devrimi ortaya çıkar. Sonra da insanlık başka bir çizgiyi kat eder. Bu durumda, insanlığın başlangıcından başlayıp bir zamana dek olan bir dönemimiz vardır. Yani nihai ve beşeri devrim. Bunun başı neresidir.

Kur'an'da Adem'den söz edilirken insan türünden söz edilmektedir. Yani

Adem'in nitelik ve durumları, felsefi açıdan insan türünün nitelik ve durumlarıdır.

İnsanlığın tarihi, Kur'an'da ve Tevrat'ta, Habil ve Kabil hikayesinden başlar.

Habil ile Kabil, iki kardeştir; Adem'in oğulları. Babaları birdir. Dinleri birdir.

Anaları da birdir. Aynı soydandırlar. Aynı yerde yetiştirilmişlerdir. Çevreleri

de aynıdır. Bu yüzden, kardeşlerden biri sinemaya kafeye, biri de cainiye gitmiştir

diyeyiz. Çevre yoktu. Sadece iki insandırlar. Çevreleri de aynıydı ama

biri insan öldürünenin, kardeş katiliğinin sembolü ve tecavüzü ilk ortaya çıkarandı;

öteki de ruh sağlığının, hak karşısında teslinin, şefkatin, fedakarlığın

sembolüydü. Niçin Bu ikisi her yönden denktir; Soy açısından, çevre açısından,

din açısından, ana-baba açısından denktirler.

Neden iki karşıt ve çatışık kutup oldular Gördüğünüz gibi, Kabil ile Habil'in

iki nişanlısı vardır; Kabil kendi nişanlısına bağlı kalmaz ve onunla yetinmez.

Kardeşinin nişanlısını onun elinden alınak ister. O, kendi hakkıyla yetinmez

iSLAM BiliM

mez. Sonunda işi o kadar ileri götürür ki onu öldürmekle tehdit eder. Habil der

ki; Sen benim kardeşimsin. Eğer hakkıma tecavüz edip beni öldürmek için

elini uzatırsan ben hiç tepki göstermem. Bu iki insanın birbiriyle nasıl konuştuklarına

bir bakınız. Babalarının [Adem'in] huzuruna varıp şikayette bulunurlar.

Adem şöyle der; Başka yolu yok. Siz Allah' a ve dine inanmaz mısınız

[Adem onların peygamberleridir.] Evet derler. O da der ki; Yarın Allah'ın

huzuruna birer kurban sunun. Allah hanginizin kurbanını kabul ederse o haklıdır,

öteki buna boyun eğsin. Derler ki; Çok iyi. Ben, olayın aslında ne olduğunu

buradan anladım. Habil gider ve sürüsü içinden kızıl tüylü en genç

devesini Allah için seçip kurban eder. Kabil ise gidip bir deste solgun buğday alır ve kurban etmek için yakar. Yani o, dininde de sahtekarlık yapar ve inandığı Tanrı'ya şapka giydirmek ister!²⁸⁴

Elbette Kabil'in kurbanı reddedilir, Habil'in kurbanıysa kabul edilir. Şimdi

Kabil en azından -kendi kararına uyarak- Allah'ın hükmüne boyun eğmelidir.

Fakat boyun eğmez. Sonra da gidip Habil'i öldürür. İlk kez bir insan başka bir

insan eliyle öldürülür. İlk kez Allah karşısında, din karşısında, ilk isyan başlar,

ilk dini aldatmaca başlar. Tüm bunların sembolü Kabil' dir. Kabil'in gidip solgun

bir buğday demeti getirdiğini gördük Buradan ben şu sonuca vanyorum;

Bu ikisi birbirleriyle kardeş olmaları, eşit koşullarda ve aynı çevrede yaşarnalarına

karşın yaptıkları işler farklıdır. İhtilaf iş türündedir. Habil, hayvancılık ve

avcılık dönemi insanıdır. Kabil ise daha sonra gelen bireysel mülkiyet, tekellelik

ve tarım döneminin insanıdır. Dolayısıyla Kabil'le Habil'in savaşı, insanlık tarihindeki

iki toplumsal sistemin savaşıdır. Kabil'le Habil'in savaşı, iki çelişik döneme

bağlı iki insanın savaşıdır; Genel eşitlik dönemiyle bireysel tekellelik

dönemi. Kabil bu dönemin, Habil ise o dönemin insanıdır. Habil'in ölüp Kabil'in

sağ kalışı, adalet ve eşitlik sisteminin, kardeş insanın, insanlık, kardeşlik ve adalet ilişkileri esasınca yaşayan insanın gidip sisteminin mahkum olması demektir.

Kabil'in tarihte varlığını korumasıysa, dini araç kılan sistemin, Allah karşısında isyan eden sistemin, ahiald kayıtları hiçe sayan sistemin, Kabiki sistemin tarihe egemen olması demektir. Savaş, tevhid ile şirkin savaşı, dinle dinin savaşıdır.

Şirk -belirttiğim gibi ikicilik ve üçleme- iki tanrıya, üç tanrıya ihtiyaç duyan Kabil dinidir. Halk kitlesi -ümme- ise tarih boyunca hep tevhid arayışı içinde -olmuştur. Çünkü beşeri tevhidin arayışı içinde olmuştur. Dolayısıyla şirk, daha sonradan Kabiki sistemi açıklamak amacıyla Kabiki sistemin tarafından yaratılmıştır.

Tevhid ise tarih boyunca, Habil'in varisieri aracılığıyla hep kıyam eden

bir hareket olmuştur. Egemen Kabiki sistemle -resmi din, bireysel mülkiyet,

284 Şimdi de bu tür kişiler var! Sorumluluklarını ya da dini borçlarını gidermek için türlü kalpazanlıkara başvururlar.

Örneğin; vergilerini azaltmak için türlü yolları denerler. Bunu başardıysan şapka giydirmiş olursun! Acaba

kimin başına giydirmiş olursun şaplayı Kabil böyle bir adanıdır; çocukları da böyledirler! Tarih boyunca bu Kabil

kesimiyle Habilkesimi birbirleriyle savaşıp durmaktadır.

All ŞERiAli 617

para, baskı ve sahte dindarlık karışımı bir sistemle- savaşımında bulunmuştur.

Öyleyse tarih, her zaman Habil ile Kabil'in savaşından, biri ilk gerçeğin ardında, öteki de halkı dinle aldatmanın ardında olan iki din olarak tevhidle şirkin savaşından ibarettir. Biri üç boyutlu egemen mele, mutref verahip sınıfı, biri de çoban peygamberlerin önderliğindeki halkınas. Halka önderlik eden peygamberlerin tümü çilenin, yoksulluğun, çalışmanın ve yoksunluğun içinden çıkmışlar

sonra da para, baskı ve dinl aldatmaca tamalarına saldırınışlardır.

Bu silsilenin başı olan İbrahim, gürzüyle meydana girer ve şirk dininin sembolü olan putları, her biri bir ailenin ya da bir soyun ya da bir sınıfın çıkarlarını koruyan putları gürzüyle parçalar. Soma Neınrut'la savaşa tutuşur.

Nemrut onu ateşe atar. O, savaşını sürdürür. Soma onun varisierinden Musa, Firavun'la Bel' am' la, Karun'la ve zamanın mele, mutref ve rahibiyle savaşır.

İsa, Yahudilik dininin ınabedi ınağaza ve dükkan haline getiren fazit ruhanileriyle, aynı şekilde Roma askerleriyle ve sömürme ve köle ticareti yoluyla halkın

kanını emen sermayedarlada savaşır. İslam Peygamberi ise Taif in bahçe

sahipleriyle, Kureyş tüccarlarıyla, aynı şekilde Bizans ve Sasani imparatorluk

güçleriyle ve ayrıca zamanının Bel' amlarıyla savaşır. Sonra da onun varisleri,

savaşı aynı şekilde sürdürürler. Ne zamana dek Ahir zainana dek. Bu savaşta,

bu iki saf Habil'le Kabil zainanından beri karşı karşıya savaşmaktadır ve insanlık

sürekli olarak birbirinden uzaklaşmaktadır. Tek cins olan bu insanlık, şimdi

sürekli birbirinden uzaklaşmaktadır. Tek cins olan bu insanlık, şimdi sürekli

birbirinden uzaklaşan iki cins olup çıkmıştır. Bu uzaklaşış ahir zainanda evrensel

bir devrim oluncaya, bu ikilik ve çelişki birieşineeye dek sürecektir. O zaman

tevhid dünyaya, beşeri vahdet de yeryüzüne egemen olacaktır. Böylelikle

hem sosyal adalet, hem de hakikat dünyada dirilecektir. O, ahir zaman devrimi

sorırası sisten1 döneminidir. Bu, tarih felsefesidir. Soma, benim söylediğim şekliyle

bu tarih felsefesinin rastlantı olarak Mezopotamya'da resmedildiğini gördün.

Sanki coğrafya, size anlattığım bu tarihsel hikayeyi Mezopotamya'nın

yedi bin yıllık bir tarihsel geçmişi olması nedeniyle, söylediğın bu tarih dönemlerinin

tümü Mezopotamya'da varlık bulmuştur; Asurlular burada yaşadılar.

İbrahim'in öyküsü burada geçti. Nemrut'un öyküsü burada geçti. Yahya'nın öyküsü burada geçti. Nuh'un öyküsü, Nuh'un gemisinin ve Nuh tufanının öyküsü burada geçti [tüm bunlar Mezopotamya' da olmuştur]. Soma, Ba'l'in, puthanelerin ve şirk sembollerinin öyküsü de burada geçmiştir. Hüseyin'in öyküsü de burada geçmiştir.

Sonra, bu Dicle ve Fırat nehirlerinin, birbirlerine olan o denli dakik benzerlikleriyle birlikte sanki bu iki sınıfı, bu iki safi temsil ettiklerini gördüm. O kadar ki ben tarihi size bu durumda resmederken sanki harita üzerine bir çizgi çekiyorum. Dicle ve Fırat, belirttiğim tarih felsefesine göre bu iki tarih akımının sembolüdür. Burada [salondaki harita üzerinde gösteriliyor] İran, şurada Irak, kuzey batıda Ermenistan ve Türkiye var. Ermenistan, Türkiye ve Ararat dağları

iSLAM BiLiM

rı, eriyen buzların ve karların kaynağıdır. Bu iki akım, hep tek kaynaktan ortaya çıkar. Bu iki akım, sonra birbirlerinden yavaş yavaş uzaklaşır, uzaklaşırlar.

Sonra da yavaş yavaş yeniden birbirlerine yaklaşır lar. Bağdat' ın yakınına vardıklarında -ki burası İslam tarihinin mazharıdır- ikisi birleşirler. [Artık hangisinin

Dicle, hangisinin Fırat olduğu anlaşılmaz]. Şattu'l-Arab'ı yaparlar. Sonra

Dicle'yle Fırat el ele vererek Basra körfezine girerler. Basra körfezinde vahdete

erişirler ve ikilikleri ve savaşları ortadan kalkar. Dicle'yi, tarih boyunca süren

adaletçi ve Habilci hareketin çizgisi olarak Kara Fırat'ı da Kabiki egemen sistem

olarak alırsak, bu Dicle ve Fırat'ın, tıpkı Kabil ve Habil gibi birbirleriyle bir

olduklarını [Adem' den kaynaklandıklarını], sonradan azar azar birbirlerinden

uzaklaştıklarını ve sürekli uzaklaşmayı sürdürdüklerini anlarız.

Tarih boyunca hakim sınıfla mahkum sınıf birbirinden uzaklaşır. Zulüm

safıyla adalet safi, şirk safıyla tevhid safi tam olarak ayrıdır. Aralarındaki ilişki savaştan ibarettir. İslam gelince, hilafet gelince saflar karışıyor ve artık ne olduğu bilinmiyor. Adresler kayboluyor. İslam tarihi adına Şattu'l-Arab yapılıyor. Sonunda da bu Dicle'yle Fırat'ın yine Basra körfezine vardıklarını görüyorluzi orada o ahir zaman devrimi bulunmaktadır. Bu devrinle, beşeri çelişki, ikilik, iki saflılık, yeniden beşeri vahdete, genel eşitliğe ve kardeşliğe dönüşür. İki ırmak bir denizde yaşamaktalar. Dolayısıyla, insanlığın ilk dönemindeki sınıfsız toplumda bir tek biz'in bulunması, sonradan ortaya çıkması gibi bu iki ırmak da birlik içindeydiler, sonra birbirlerinden ayrıldılar, en sonunda da Basra körfezinde yeniden birliğe ulaştılar. Fakat başlangıçtaki birlikleri dağ, taş ve buz etkeninin bulunduğu donuk bir birlikti. Sonundaysa onların birlikleri akış, deniz ve hareket birliğidir. Buna göre Mezopotamya tarihtir. Dicle ile Fırat da iki hak ve batıl, adalet ve zulüm düzeni dir. İşte Dicle ve Fırat' ın yatağında Habil'in varisierinin tümü, Kabil'in varisierinin tümüyle, o üç boyutlu sistemle savaştadır. Bu savaş sahnelerinden biri, Fırat kıyısında bulunan Kerbela' dadır. Kerbela' da dökülen kan, Fırat'ın yatağında hareket eden ve Fırat yatağıyla olan sürekli savaşta Basra körfezine dekvarır.

Açıklama Aşağıdaki konuyu Şehid Ali Şeriatı XII. dersin sonunda anlatmıştır. Dersin esas alanıyla ilgili olmadığından bu kısmı 'Ekler' e almayı uygun bulduk.

Saint Simon, Marx'tan iki kuşak önce toplumbilim konusunu çatışma ve sınıf sistemine göre ele alan, hatta sınıfsız toplum ideolojisini ortaya koyan Marx'ın tersine sanayi toplumu ideolojisini ortaya koyan ilk toplumbilimcidir. Her şey sanayi güdümündedir, sanayi temeldir. Din bile artık sanayileşmiştir.

Din ve ahlak, bir sanayi toplumunda bireyi, üretimine ve sanayinin ilerlemesine yardımcı olan bir vida durumuna getiren değerler ve inançlar dizgesidir. Bu hümanizm olup Saint Simon dinidir. Bu, Saint Simonizm dinine hatta Saint Simonizm mabedine [mabed de yaptı, öteki işleri de düzenliydi!] dönüşmüştür. Dünyada sınıf çatışması konusunu ilk olarak şiddetle ortaya atan

All ŞERiAJi 679

oydu.

Sınıfsal savaşımın ve sınıfsal görüşün, Büyük Fransa Devri'nde bu açıklıkta olmayan bir konu olduğunu görüyoruz. Savaş sınıf savaşı olmakla birlikte siyasi, düşünsel, ideolojik, ahlak! ve insanı konular, temel ve dayanak olarak sınıfsal konuların gündemde oluşundan daha çok gündemindedir. Toplumsal sınıf konusunu, bizim bugün anladığımız -sonunda da Marx' a ait olduğunu sandığımız- bakış açısıyla kendi sanayi toplumunda gündeme getirmiştir. Fakat sınıfsal çıkarım biçimini doğru değildi ya da şimdi kimse ona inanmamaktadır.

Her bir toplumun birinci altyapısının kendi sınıfsal bölünlenişi olduğuna, dinin, ahlakın, iktisadın ve üretiminin onun üzerinde yer aldıklarına dayanmak ve sınıf çatışmasını -ki Marksizm bu yönüyle tanınmıştır- altyapı olarak almak, hiç kuşkusuz dünyada Saint Simon'a ait bir olaydır. Sonunda o, her toplum bireylerinin iki sınıfa ayrıldıklarını söyler; Biri sanayi sınıfı, ötekisi parazit sınıfı.

Sanayi sınıfında hem işveren ve fabrika yöneticisi, hem sermayedar, hem de orada çalışan işçi tek bir sınıfı oluşturur. Sınıfı, sınıfsal sömürü bağlamında alınmaz; sınıfsal ilişkiler ve üretiminin konumu -üretiminin oynadığı rol- -

bağlamında alır., Bu yüzden hem sermayedar, hem işçi, üretimde aynı rolü oynarlar. DolafısıJa- sanayi üretimi kutbunda çalışan -ister işçi, sömürülen;

ister sermayedat iömüren olsun değişmez- herkes tek bir sınıfı oluşturur. Geri kalanı hepten asalaktır; aklınıza gelen herkes asalaktır, asalak sınıfındandır. Sanayi sınıfına bağlı olanlar bunun dışında yer alırlar [bürokratlar, toplumbilimciler vb.]. Bunlar, sanayi üretinine katkıda bulunabilirler ve yan gruplar olarak sanayi sınıfına bağlı sayılırlar. Sanayide ve sanayi üretiminde payları bulunmayanın hayatta da bir hakkı yoktur. Bu, Saint Simon'un endüstriyel sınıfsal toplumbilimin ve endüstriyel dinidir [elbette bu kısacık değini de açıklayabildiğimiz kadarıyla]. Aynı görüşü Marx sınıfsal toplumbiliminde ve tarihsel konuları değerlendirilişinde -ki sınıf çatışması tek etken olarak söz konusudur- Saint Simon' dan almaktadır; özellikle bireysel hayatının üçüncü döneminde. Öteki oturumda [XIII. derste] Marx'ın toplum bilimcilik dönemindeki tarih felsefesini metnin kendisinden anlaşıldığı biçimiyle arz edeceğim. Bu konular daha çok aydınların kafasını kurcaladığından, belki de bu Marx' ın tarih felsefesinden daha açık ve daha dakik bir çözümleme olacak. Belki bilinenleri tainam-lama yönünde olacak Yirminci yüzyıl Marksizm'inde ortaya atılan yeni konuların tarih felsefesini bütünleyici olarak anlatacağım.

EKIER II

Açıkıama Aşağıdaki konu, XIII. dersten bir bölüm olup dersin asıl konusuyla uyumlu olmadığı için 'Ekler' bölümüne alınmıştır.

Bir duyuru olarak size iletmek istediğim konu, film ve slayt programıdır.

Özel olarak cumartesi ve çarşamba günleri burada film ve slayt

660 iSLAM BiliM

programlarımız olacak. Bu işte her türlü çalışmayı yapanlar ve bu yolda teknik ve mali yardımlar yoluyla teşvikte ve manevi yardımda bulunanlar

ve de bu yolda herhangi bir biçimde hizmette bulunabilecek

herkes, kısacası meseleleri kendi başlarına ayırt edebilen ve klişelere ve markalara bakarak yargıda bulunmayan herkes, bu programlar görünüş ve dekor bakımından dini bir edim olmasa da, örneğin sevabı bulunmasa da [ahirette örnek olarak slayt için şu kadar 'ha sene' yazıldığını belirten bir liste yoktur] hiç olmazsa bugün gerçeğin mesajının bir nesle ve çağa ulaştırılmasında filmin, fotoğrafın, slaytın ya da tiyatronun ve gösterinin en azından halka yemek ikramı kadar etkili olduğunu ve belki bu nedenle sevabının da bulunduğunu bilmelidir!

Elbette bu yol, işin başlangıcı olduğundan eksik de olacaktır. Fakat eksik işi başlatmak, eylemde tamamlamak, hem tecrübe kazanmak, hem de işin özünü öğrenmek gerek. Bu yolda birşeyler yapmak isteyenleri işbirliğine çağırmak gerek. Belki de biz, birkaç yıla kadar, bu en büyük propaganda ve düşünce silahını [ki her halükarda bizim dışımızdakilerin elindedir ve doğrudan doğruya bizim elimize geçmezse -ki geçmektedir- en azından bu büyük olanaktan da yararlanamayız] ve bu büyük silahı, imanımız yolunda, yani bugün dünyada bu araçları karşısında bulan yolda istihdam edebiliriz. Programlarda bildirildiği gibi, cumartesi ve çarşamba günleri olacak bu program' Fakat bu cumartesi [yarın] program yapılmayacak Çünkü burası teknik açıdan henüz, yeterli değil; perdeler hazır değil. Çarşamba günü program var. Ayrıca İran mimari üslup ve stilleri ve İran şehirciliği konularında konferans da verilecek. Konferans, slaytlı örneklemeler eşliğinde verilecek. Bu işin uzmanı olan kişiler, esas olarak şehircilik stillerini, mimariyi, ev ve camii

mimarilerini vb. size anlatacaklar. Bu, yitmekte olan uygarlık ve kültürümüzün bir tür tanınmasıdır. Böylece, her şeyi ortadan kaldırmakta ve yok etmekte olan bu modernizm oyunları, bu korkunç ve acımasız değişiklikler altında, en azından, ortadan kalkmış olanları fırsat olduğu kadar tanıyabiliriz. Kaşan ve Kirman şehirlerini -ki bunlar, sağlıklı şehirciliğimizin iki örneğidir- tanımak çok önemlidir. Hatta, bu mimari ve şehircilik formunda düşünsel, toplumsal, inançsal ve ahiyal-dini konular bulunmakta olup ele alınıp çözümlenmeyi beklenmektedir. Çarşamba günü bu program gerçekleştirilecek. Sonraki cuma günü; benim dersimden önce saat 15.00' ten başlayarak bu program daha kamil olarak yeni yönleriyle, konferansla ve slayt gösterimiyle birlikte dersimin başlayacağı saate kadar yineleneyecek.

Dolayısıyla öbür cuma nasıl olsa geleceksiniz; biraz erken teşrif edersiniz. Çarşamba günü de hanımlardan ve beylerden isteyenler bu programa katılabilirler. Bu program başlayalı birkaç hafta oluyor ve Ali ŞERiATi 681

gelecek haftadan başlayarak daha kamil ve dakik olarak gerçekleşeceğini umuyoruz.

DİNLERİN TARİHİ VE TANINMASI

KONUSUNUN İKİNCİ DERSİNİN SORU VE CEVABI

Giriş

Size kısa bir açıklama yapmak istiyorum; Dün gece ve bu gece Şiraz' da ve Tebriz' de olmanla kararlaştırılmıştı. Sonradan o yolculuğum gerçekleşmediği için İrşad kurumunu, bu son iki oturumda verdiğim dersler

ve aynı şekilde üniversitelerde verdiği konferanslar, kafalarda bir takım sorular oluşturduğundan ve kimi eleştiriler ortaya çıkardığından, hiçbir zaman ne İrşad' da ne de üniversitelerde bunları ele almaya fırsat bulunmayacağı için bu anı değerlendirmeyi önerdi [çünkü İrşad' da bu ilk iki oturumda ders yeni başlamıştı, oldukça çok açıklamaya ihtiyaç vardı, ister istemez ders gereğinden fazla uzun sürüyordu ve oturumu üç saatten fazla sürdürmek olanaksızdı. Ayrıca üniversitelerde de çoğunlukla uzun süren oturumlar yapıldı, dinleyici sayısı fazlaydı ve soru sormak gücü]. Bu yüzden ben, bu oturumda ve yarın sabahki oturumda sizin hizmetinizdeyim; bu son iki oturumda verdiğim derslerle ve ayrıca üniversitede ya da geçen yıl yine burada verdiği konferanslarda ilgili olarak soruları olan ya da kitaplarda yazdığı konulara ilişkin kendileri için belirsiz yerler bulunan ya da eleştirileri olan bütün dinleyenler- hanımlar ve beyler- ile birlikte oturup bu fırsatı değerlendirerek ele alınması gereken konuları ele alalım. Her ne olursa olsun ben haklıysam daha fazla açıklama yapma fırsatı bulmuş olacağım; bir konferansta ya da bir kitapta belki de tüm konular hakkında yeterli açıklama yapılmazken burada böyle bir olanak vardır. Ben yanılsam bunu öğrenmiş ve aynı yanlışları tekrarlamamış olurum.

Bilim konusunun gündemde olmadığı, sadece 'dikte' nin285 söz konusu olduğu bizim toplumlarımızın tersine, bilinlin gündemde olduğu toplumlarda çatışma ve ihtilaf vardır, ama bu, düşünce ve inançlardadır. Bunun tam tersine, gelenekçi ya da geri kalmış toplumlarda çatışma vardır ama bu, düşünceler arasında değil kişiler arasındadır. Geri kalınmış

toplumlarda kişiler arasında ihtilaf vardır. Bu onun tipinden hoşlanmaz,

o bununla kavgalıdır. Bunun ona kini vardır. O, o gruba bağlıdır,

buysa başka bir gruba bağlıdır. Bunlar birbirleriyle kavgalıdır.

Anarşi çıkarırlar. Birbirlerine sövüp sayarlar, saldırırlar, suçlamalar yöneltirler

.. Geri toplumlarda bu tür konular gündemdedir, aına düşünce

285 Sayın Saidl'nin 'Dikte ve Zaviye' adlı piyesini görmüşsünüzdür. Dikte söz konusudur. Eninde sonunda

kimileri dikte öğretmenidirler ve eski metinleri dikte ederler. Kimileri de dikte öğretmenidirler ve yeni metinler

dikte ederler.

682 iSLAM BiLiM

konuları gündemde değildir. Filan grup tarafından hep hırpalanan falan

kişi o gruptakilerle tanışıp, dost olduktan sonra kucaklaşıp öpüşürler ve

birbirlerinin ellerini öperler, ardından da düşünce açısından da aynı

olurlar. Ya da bir kişi, düşünce bakımından birkaç kişiyle ya da başka

bir kişiyle ihtilaflıdır, ama karşılıklı gidiş gelişlerden ve arkadaş olduktan

sonra düşünsel ihtilaflar hepten ortadan kalkar. Esas olan kişilerdir,

görüşler değil. Fakat düşüncenin gündemde olduğu, düşüncenin temel

olduğu toplumlarda. Dostluklar ve düşmanlıklar, uzaklıklar ve yakınlıklar,

-ister din! çevrede olsun, ister akademik çevrede olsun- iman ve

inanca göredir, bilime göredir, itikada göredir. Orada tezat vardır; Düşünsel

tezat, bilimsel tezat; tıpkı İslam'ın uygarlık çağı olan ve İslam!

çevrelerde ve İslam! merkezlerde düşüncenin, dehanın ve bilimin filizleniş

çağı olan birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzyılımızda

olduğu gibi. Her bir kişinin kendine özgü ekolü ve görüşü bulunduğunu

ve birbirleriyle savaş ve çatışma içinde olduklarını, ama bunun dūřünce savaşı ve inanç çatışması olduğunu görüyoruz. Yine bu çatışına ve savaşa karşın birbirleriyle arkadaştırlar, birbirlerine saygı duyarlar. Fakat dūřünce açısından birbirleriyle ayrılık içindedirler ve ayrılıklarını da bilimsel toplantılarda, niversite ėrencilerinin önünde, araştırmacıların önünde, ėretim ve araştırma oturumlarında ortaya koyarlar. Hiçbir zaman maslahat yüzünden ya da arkadaşlık yüzünden veya onu bunu desteklemek için, bilimsel açılardan ya da inanç konularıyla ilgili olarak birşeyi örtbas etmezler. Yine bu birinci, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda örneğin fıkhıta Basra mektebiyle Kfe mektebi arasında, Basra ve Kfe mektepleriyle Endülüs mektebi arasında ihtilaf bulunduğunu, yine bu üç m.ekteple Tus, Rey ve Niřabur mektepleri arasında ihtilaf bulunduğunu görüyoruz. Bu ihtilaflar kimi zaman o denli artmaldadır ki bugün bizim için, iki alimin İslam'ı tanıyış açısından birbiriyle bu denli ihtilaflı olması oldukça şaşırtıcıdır. Bu, İslam'ı bir türlü anlarken, tekiyse İslam' ı başka türlü ve öncekine ters bir şekilde anlamaktadır. Her ikisi de büyük İslam alimidir ve her ikisi de birbirine saygı duyar. Her ikisi de sürekli birbirlerinin dūřünce mekteplerine karşı araştırmada, eleştiride ve itirazcia bulunmaktadır. Bu, bir toplumda dūřncenin hayatının, canlılığının ve hareketinin belirtisidir. Bilim ortamının iyi bir durumda olduğu ve görüş ve teoriler ortaya koyan bilim adamları bulunduğu Avrupa' da -bizse tam tersine o görüş ve teorileri tercüme ve taklit ediyoruz- ėrenci olarak, rneėin Gurvitch'in dersine girdiğinizde, iki saatin tününü Levi Strauss'u reddetmek için

harcadığını ve onu şiddetle hırpaladığını, ardından S trauss' un dersine girdiğimizde de ders saatinin tümünü Gurvitch'in görüşlerini çürütme eye ayırdığını ve onu şiddetle hırpaladığını görürdük. Sonra, Levi

Ali ŞERiATi 603

Strauss hakkında Gurvitch' e, Gurvitch hakkında da Strauss' a sorduğumuzca her biri ötekinin bilim ve düşünce alanında büyük bir kişiliği bulunduğunu, ötekinin büyük bir toplumbilimci olduğunu itiraf ederdi.

Ama ben A' dan Z'ye dek ona karşıyın1. derlerdi.

Bunun tersine geri kalmış ve gelişlemiş toplumlarda kiini zaman

bir kişinin, bütün hayatını bir düşünce ve inanç yolunda harcadığını,

ortaya koyduğu inançlarının çoğunun da falan grubun ya da falan bireyin

desteklediği inançlar olduğunu görüyoruz. Aına bir yerde bir kelime,

onun karakterine uymazsa, kişinin sadece tüm inançları üzerine

değil, hatta kişinin geçmişinin ve özel hayatının üzerine iptal çizgisi

çektiğini ve bu kişinin aslında samimi ini yoksa hain mi ya da aslında

düşman olduğu veya gelip kökeni yok etmekte olduğu konusunda kuşku

duyduğunu görüyoruz. Sonradan görüp anlıyoruz ki ihtilaf, bir kitapta

falanca yazarın yazdığı yüz bin sayfada ya da falanca konuşmacının

söylediği yüz bin kelimedede sadece bir yerde beyefendinin beğenmediği

ya da hiç hoşlanmadığı bir örnek verınesinden kaynaklanmaktadır.

Ya da bir yerde bir basım hatası olmuş veya bir yerde gerçekten

bir yanlış yapmış ve örneğin bir sözü doğru söylememiştir. O buna katlanamaz.

Bu yüzden genel bir esasa varmak gerekir; Toplum ve bireyin düşünce

bakımından ileri ve açık oluşunun belirtisi muhalifin inancına

tahammül gücünün fazla olmasıdır. Ama geri insan, muhalifin inancına tahammül gücü olmayan insandır. O kadar ki kendi kafasına yatmayan bir yerde Belki de o haklıdır ya da belki bir yanlışlık vardır. Fakat birçok yerde doğru konuşmuştur. Ona katlanmak gerek; gidip onu aydınlatmak, gidip burad~ yanıldın, yanılığınızı tekrarlamayın, demek gerek demez. Onu düzeltmeye gelmez. Hatta ona tahammül edemez.

Som-a da eline geçen her fırsatta, hatta oluşturduğu her vesileyle ve imkanı bulunan herkesin eliyle karşı tarafı hırpalalar. Hırpalamakla da kalmaz ona çamur atar. Bu, geri kalmış toplumların özelliklerindedir.

Derler ki dini ruh, yakine ve bizim din adıyla taşıdığımız şeyin Allah'tan geldiğine ve peygamberin bize anlattığına inanmaya dayalı bir ruhtur; dolayısıyla sadece bu vardır, bundan başkası yoktur. Bundan başka bir söz eden herkes küfür söz etmiş olur. Böyle derler. Dini düşüncenin teineli bu olduğu için dindar kişi esas olarak mantıklı sözü dinlemez, muhalifin sözünü dinlenmez, yeni görüşe kulak asmaz. Birinin, kendi inancına ters gelen bir söz söylediğini görüneye dayanılmaz.

Onun düşünce ve delilinin ne olduğunu anlamadan Bu adam necistir. der. Oysa tam tersine bu, geri toplumun, geri insanın belirtisidir, dindar adamın belirtisi değil. Geri toplum, dindar da olsa bu geri ve dar görüşlü taassubu taşır. Geri toplum dinsiz de olsa gene aynı derecede bu taas684

iSLAM BiLiM

sup içindedir. Biz bugün bilimsel çevrelerde, İran' da bunun içindeyiz. Hatta dilli çevrelerden daha çok içindeyiz bunun. Örneğin falanca aydındır, din karşıtıdır ·bir 'izm' öğretisine inanır, ama bir kişinin ortaya

koyduğu bütün inanlan o kişinin inançlarıyla aynı olmakla birlikte yeni bir örnek vermişse ya da o bunun yeni bir inancı bulunduğunu ve onun . düşünce kalıplarına uymadığını duymuşsaveya kendisi din karşıtı bir öğretiye inandığı halde benim dindar olduğumu işitmişse, dindar benimle arasında yüzlerce ortak esas olsa bile bütün ortak inançlarımızı olumsuzlamak ve esas olarak beni, bütün o esasları ortadan kaldıracak bir etken olarak son derece .insanlık ve ahlak dışı suçlamalarla ezmek ister.

Ben, sınıflarda ve konferanslarda hep söyledim; Düşünce ve inanç bakımından muhalifim olan biri karşısında, söylediğim tüm sözlerin doğru olduğunu söyleyecek kadar mutaassıp ve basit biri değilim. Böyle bir sözü ya peygamber söylemelidir ya da sadece sıradan insanlardan biri ve oldukça basit bir kişi bunu söyleme hakkını taşır. Oysa bir başkasının, bu cümleden olarak sadece düşünme, akletme, kitap okuma, anlama ve fikretme yoluyla öğrenmek, birşeyler anlamak ve birşeyler söylemek durumundaki bizlerin, her zaman düşünce ve inanlarımızda bir yarolma payımız vardır. Bir yanılma payı. Bu yanılma payı, taşıdığımız akıl, taşıdığımız yetenek ve bilim özü lsndedir. Çalışmamız ve samimiyetimiz lsndedir bu.

Dolayısıyla herkes ömrünün sonuna dek, düşüncelerinde ve bilimsel ıkarınlarında bir yanılma payı, bir yanılma olasılığı payı bulunduğunu bildirmelidir. Ben de bunu yüzlerce kez söyledim. Fakat din karşıtı ve benim rakibim olan ve benim toplumsal ve ahlaki konumuna inanan ya da konumumu bilen kişi, sadece, benim dinli olduğumu duyduğu için beni necis görür. Bu yüzden ben, şimdi çevremizde, dinli olan

kimselerin kendilerini aydın~, din karşıtı, mantıklı, bilgili ve hatta diyalektisyen kişiler olarak görenler kadar, taassup bakımından karşıtların inançlarına katlanamadıklarını görüyorum. Onlar, bizlerden daha çok taassup duygusu taşırlar ve dar görüşlülük içindedirler. Öyle ki her iki çevreye de bağlı olduğum ve her iki çevreyi karşılaştırabildiğim için her iki çevrede deneyimim oldu; Benim içinde çalıştığım ve çalışmakta olduğum dini çevrede dindar samimi insanlar vardır. Ben onların inanç ve düşünme tarzlarına uymayan bir görüş ortaya koyduğumda karşı çıktılar, eleştirdiler, ama karalamadılar; onun bu sözü yanlıştır, dediler. Ancak, falanca nereden para almış da böyle konuşuyor, diye çamur atmadılar.

Böyle birşey yapmadılar. Ya da sövgücü ya da karalanlacı veya suçlamacı insanlar çıkmışsa da bunlar ikinci dereceden olan ve ruhani geçinen kişilerdir. Ruhani ilmi merci, büyük bir müçtehit, gerçek bir İslam alimi, kitaplarımı okumuş, yazılarımı görmüş, sözlerimi duymuş

All ŞERİFTİ 685

ve birçok eleştiri yönelmiştir, ama yaygaraya, karalamaya, sövgüye ve tekfire kalkışmamıştır. Oysa bunun tersine, son derece ilerici ve öncü modern toplumsal çevrelerde, benim kitabımın dinle ilgili olduğunu, İslam' a ilişkin yazdığını duyan kişi, benim kitabımın kapağına bakıp reddetmiştir. Ona bakmadan kitap aleyhine yazılar yazmış, aklına geldiği gibi sövmüş ve ardından da Falancanın kitabını okumanız gerekmez.

demıştır. Ben, bu tür taassubu diniiierden daha çok din karşıtları ve dinsizler arasında görmüşümdür.

Dolayısıyla dar görüşlülük ve karşıdakinin inancına tahainmülsüzlük,

dinin özelliği değil, aşağı toplumun ve dar kafanın özelliğidir.

Öyleki aynı dini ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzyıllarda göz önüne getirirsek şii imamın, Müslüman imarnın -Müslüman ya da mü'min veya kutsal bir bireyin değil- ve İslam'ın büyük önderinin ve merciinin mescitte oturduğunu görürüz. Hangi mescittir bu Alemin dini gücünün merkezi duruunundaki birinci ve ikinci yüzyıl mescididir.

Falan natüralist -dehri natüralist [tabiat-perest] demektir- gelip

Allah' a sövmüş, hac menasikini birer birer alaya almış, nübüvete sövmüş, kıyametle alay etmiş ve İslam' a saldırıp onu sert bir biçünde eleştiriniş, şii imanı ya da Sünni imam -din! bakundan halkın taklit nı.ercii- ise bugünkü modern üniversitelerdeki büyük bir alimin bile göstereni.ediği tahammülle onun sözlerini birer birer dinlemiş ve büyük bir hoşgörü ve enginlikle bu görüşleri olumsuzlamıştır. Öyle ki bu natüralist kişi bunun sonunda dine inanmamışsa da onun büyük bir kişi olduğuna inanmıştır.

Ebu'l~Alii, Seyyid Rıza'nın yanına gider ve tartışır. Ebu'l-Ala'nın nasıl bir kişi olduğunu biliyorsunuz. Çağında bir tür kendisine özgü nihilizmi vardıı~. O şöyle derdi; Dnyalılar iki türdür; Ya akıllı ve dinsiz ya da dinli ve akılsızdırlar. Onun söylediği bu söz, bu dönemde din için en büyük övünç kaynağı olup İslam'ın gücünün doruğunda ve mü'ininlerle Müslümanların kılıçlarının dünyanın yazgısını belirlemekte olduğu sırada -böyle bir durumda- ne dini, ne kimsesi, ne işi gücü, ne hizbi, ne dayanağı, ne de gücü bulunan, heın yönetini.in, hemı. · dinin, heın de halkın desteğinden yoksun olan sığınaksız bir şair -böyle

bir adanı.- dine sövünkte ve sövebilmektedir. Kim de ona ilişmeaktadır.

Düşünce özgürlüğü bu derecededir! Böyle bir kişi, Seyyid Rıza'nın [bizim öğretimize resrnilik kazandıran bilimsel Şii öğretisinin kurucularından] yanına gider ve onunla konuşup tartışıp çıkar [Bunlar iki tezattır. O, buna Sen necisin. demeli, bu da ona Bu, katıksız bir hurafedir. demelidir.] ve şöyle der; JOnunla [Seyyid Rıza ile] sohbet ettiğimde bütün dünya halkını bir tek kişide, bütün tarihi ve zamanı onunla olduğum bir saatte, yeryüzü alarının tümünü de üçe dörtlük

686 İSLAM BİLİM

bir odada, onun odasında gördüm.286 Mutaassıp bir mürit değil, bu değerlidir. Düşünce ilişkileri bu derece ileridir!

İbn Ebi l-Avcfi da din karşıtı kişiler olarak tanınan bu Dehrilerden biridir.

Birinci ve ikinci yüzyıllarda, bu din karşıtlarının tek tük oldukları bilinmektedir. Kitleler tümüyle Müslüman' dı. Yönetim İslamiydi. Güç İslamiydi. Ordu İslamiydi. İlim İslamiydi. Bütün toplumsal kurumlar İslamiydi. Bu kişiler işsiz güçsüz ve kimsesiz kişilerdi. Bunlar çok kolay öldürülebilirdi. Fakat bunlar, ömürlerinin sonuna dek savaşım vermekteydiler; düşünce özgürlükleri vardı ve her zaman da onlarla tartışılıyordu. Buysa İslam gücünün ve kılıcının bunlara gösterdiği bir tepkiydi.

İmam Sadık'ın olmadığı bir gün İbn Ebi'l-Avca, öğrencileriyle konuşur ve her zaman yaptığı gibi şiddet ve ihanetle, İslam'ın mukaddeslerine saldırır. İmam Sadık'ın öğrencileri -orada bulunanlar- onu şiddetle hırpalarlar Nedir bu saçmalıklar, ağzını topla. diyerek Bunun üzerine

o şöyle der; Tuhaf! Siz İmam Sadık'ın öğrencileri misiniz Ben İmam Sadık'ı görünce ağzıma ne gelirse söylüyordun ve onun mukaddeslerine şiddetle saldırıyordum. O ise bir baba gibi bunu hazmediyor, sözlerini dinliyor ve ardından da bir bir bana cevap veriyordu. Şimdi, siz ki bana böyle tepki gösterdiniz; o adamın öğrencileri misiniz

İlişkiler bu şekildeydi. Bu nedenle de o büyük İslam uygarlığı oluştu. Uygarlık, kılıçla ve zorla yaratılmaz, töhmetle yaratılmaz. Kişiler için dosya hazırlamakla yaratılmaz. Hakkı çiğnemekle yaratılmaz. Kültür, dinin canlandırılması, insanların kafalarında bir imanın yayılması, zamanın önünde olmak, bu şekilde geçen zamanın zorunluluğu, durup bu dönemindeki İslam' dan söz etmek, bu dar görüşlülükle mümkün değildir.

Bu ancak şu yolla gerçekleşir; Herkes, elinin yetiştiği, düşüncesinin yetiştiği, kaleminin yetiştiği, parasının yetiştiği ve ayağının yetiştiği ölçüde bu yolda samimi olarak çalışmalı, belirlediği şey için samimi olarak özveride bulunmalıdır. Şunların bir araya gelmesiyle alemi kaplayan bu selin karşısında durulabilir ve bu nesil kurtarılabilir belki; Bunlardan biri, hep çalışmamız, hep konuşmamız, hep araştırmamız ve sadece şunun kaygısını taşımamızdır; Sözümüz doğru olmalı. Bununla birlikte, bu sözün doğru olmadığı olasılığının bulunduğunu da bilmeliyiz. Hem muhalif, benim gibi kişilere karşı bu tahammülü göstermeli ve inandığımız bu yolda çalışmamıza izin vermelidir. Bu yolda çalışmakta olan biz de çalıştığımız şeyin yüzde yüz vahiy olmadığına, hepimiz için ya-

286 Seyyid Rıza Şi't'dir. Din karşıtı biri, büyük bir din merciinden böyle övgüyle söz etmektedir. Bakınız, .

çatışık kutuplar arasındaki düşünce ilişkileri ne derece ileridir. Her iki tarafta ilim ve inanç

samimiliği bulunduğunda,

inanç bakımından hiçbir dini temele inanmayan bir kişiyle esas olarak en büyük din mercii ve makamı durumundaki bir kişi arasındaki insanî ilişkiye bir bakınız.

Ali ŞERiATi 687

ruhîta olasılığının bulunduğuna inanmalıyız. İşte böylelikle gelişir düşünce.

Düşünsel çatışma ve çelişme yoluyla düşünce olgunlaşır.

Bir genç olarak ben, İslam hakkında nasıl çalışabiliirim ve bu çalışınam

her yıl nasıl daha iyi duruma gelir Şu şekilde; Ben birşey yazarken,

birşey söylerken, bir görüş ortaya koyarken, bir araştırma yaparken,

daha çok çalışmış alimler, konuyu daha iyi bilen kimseler ya da

beniingibi bu yolda bir çalışma yapmış ve bir başkasının görüşüyle karşılaşmış

kişiler saldırı ve karalamaya yeltenmeyip eleştiriye yönelmelidirler.

Saldırı ve karalama, bende iki tür tepki doğurur; Ya umutsuzluğa

kapılır, işime bakarım ya da direnirim; kişiliğime saldırı·dıkları için içinde

bulduğum hatada ısrar ederim ve ardından da muhalifiine saldırıp

ona misillernede bulunurum. Her iki tepki de İslam'ın zararınadır. Çünkü

bu arada gerçek ortadan kalkar. Yaptıklarımı düzeltmeli, eleştirmeli

ve zaaf noktasını göstermeli ki çalışmanın üzerinden bir yıl geçtikten

sonra, bu eleştirilerin, bu yol göstermelerin ve bu haklı bilimsel kusur

bulmaların toplamı, çalışmamı ve düşün'ceinİ düzeltmemde bana sermaye,

düşüncemi kontrolde tutmama kaynak olsun.

Bir ara belirtmiştim; Dört yıl önce, bir İslam-bilim sınıfında, şifahi bir

ders verdim. Sonra öğrenci arkadaşlarım bu dersi kaydedip.bastırdılar.

Dört yıldan bu yana kafamda yüzlerce yeni şey oluştu ki bunlardan birçoğunu

söyledim ya da yazdım. Dört yıllık tecrübeden sonra şimdi onları yayımlamak isterken birçok görüş ve düşünce değişikliği, tashih, çalışma evrimi vb. oluştu kafasında. Fakat üzülmediğim şu ki kitaba karşı yazılan ve yazılı ve sözlü olanları toplansa benim kitabının yüz katı kadar olabilecek bu sövgüler, saldırılar ve eleştirilerden bilimsel olarak yararlanamıyorum. Öyle ki kitabını yeniden bastırma istediğim şu an, bunlar benim için bir kılavuz olacaktır; eğer bir yerde yanlışlığa düşmüşsem bu yolla düzeltebilirim, bir yerde zaafım olmuşsa bunu giderebilirim. Bir yerde gereken bir konuyu ele almayı unutmuşsam bu eleştirilerin yardımıyla bu açığı kapatabilirim. Bir yerde konuyu ele alma üslubum kötüyse düzeltebilirim. Söz konusu etmemem gerektiği halde birşeyi söz konusu etmişsem bunu çıkarabilirim. Bu şekilde ikinci baskı'da daha yetkin bir çalışma sunabilirim. Ama Rey' den Rum' dan, sağdan soldan, gece gündüz hep saldırıldığını, ama hiçbirinin bu çalışmamda işe yaramadığını görüyorsunuz. Çünkü hiçbirisi insafıca yapılmış eleştiriler değildir. Beylerden birinin -ki soylu bir kişidir üstelik ve ben onu sayarım, ama benim kimseyle temasım olmadığı için bunlar hep şayialardan yola çıkarak yargıda bulunurlar- iki üç gece önce bir yerde konuşma yapıp kitabını eleştirdiğini ve kitabıma şiddetle saldırdığını duydum. Sonra arkadaşlardan biri demiş ki; Efendim, siz hepsine saldırıyorsunuz; yerlerini gösterin -Hangi cümle Hangi dayanak Hangi sayfa- ki anla688

iSLAM BİLİM

şılısın. Şöyle demiş; Evet, arkadaşlarımızdan falan bey, bir süre önce ben sana falan kitabı getiririm dedi. O kitaptan söz etti. Dedim, getir

okuyayım. Getiririm dedi, getirmede. Evet, bu yüzden kitabı inceleme

fırsatım olmadı. Fırsatım olursa inşallah incelerim.

Güzel; bu benim işime yaramaz. Senin işine yarar, anı.a benim çalışmama

bir katkısı olınaz. Kültürlü bir kişi onu okuyup insafı olarak

inceleseydi, belki gerçekten onun eleştirisinin sonucu işime yarardı.

Ama sen okumadan reddediyorsun; çünkü senin işine yarıyor ama benim

işime yaramıyor. Bu yüzden, çalışmarnın bu şekle geldiği -ki hem

İrşad kurumuna, hem de bu sınıflaratesrif eden sizlere teşekkür ediyorum-

ve çalışınamın bir ders biçimini aldığı -kalabalık olması nedeniyle

artık benim için her zamanki ders verme tarzımla ders verme olanağı

kalmamışsa da her halükarda bir çizgi ve bir ders akışı içinde çalışmaktayım-

şu anda iyi bir fırsat doğmuştur; Benim söylediklerün ya da yazdıklarım

konusunda soruları bulunan herkes, özgürce, hiçbir çekinceleri

olmadan, hiçbir kayıt ve şart bulunmadan sorularını ve eleştirilerini

burada ortaya koyabilirler. Ben, 'hiçbir zaman yanılmadım' diyecek

kadar büyük olmadığım gibi, yanlışımı itiraf etmeyecek kadar da küçük

değilim. Bu yüzden şimdi hanımların ve beylerin sorularını cevaplamaya

hazırım. 287

Soru Toplumsal reformun, feodal zayıflığın ve burjuvanın güçlenmesinin

yüzde yüz iktisadi bir köken ve teineli mi vardır

Cevap Bunu çok özel olarak açıklamalıyım. Çünkü bu soru çok ayrıntılıdır.

Yani şu soruya gelip çatmaktadır; İnsanlığın toplumunda ve

tarihinde değişimin etkeni nedir Yani toplumbilimcilerin hep üzerinde

tartıştıkları konu. İki hususu anımsatmalıyım; Toplumsal değişimlerin,

her değişim ve olay gibi iki tür etkeni ve nedeni vardır. Biri uzak, ötekisi yakın neden. Uzak ve yakın neden nedir Açıklayayım; Örneğin, yağmur yağar; ovanın yeşermesi, yani doğrudan doğruya sonucu doğuran nedendir. Yağmur vardır, ama yağmurun yağmasının da bir nedeni vardır. O da bulutların oluşmasıdır. Bulutların oluşmasının da başka bir nedeni vardır. O da havanın soğumasıdır. Bunun da bir nedeni vardır.

Yerle güneşin arasındaki uzaklık ya da güneşin hava olaylarındaki kö-
nünü. Bulutun kendisinin de bir nedeni vardır; deniz suyunun buharlaşması.

Nedenlerin hep böyle ard arda geldiğini görüyoruz. Öyleyse

ovanın yeşermesinin birkaç uzak nedeni ve birkaç da yakın nedeni var-

287 Her konuda, fakat dersle ya da yazılarımla veya burada yaptığım konuşmalarım sınırlı olarak sorularınızı

sorabilirsiniz. Bir sınırlamadan daha söz etmeliyim. Bu sınırlama, sizden değil, kendi sınırlılığım dan doğmaktadır. O da şu Sorular benim alanımla sınırlı olmalıdır ya da benim bildiğim konulardan sorulmalıdır.

Örneğin, fıkıhla, kelamla, usulle ve felsefeyle ilgili konulardan sorulmamalıdır. Çünkü ben bu alanlarda

uzman değilim.

All ŞERiATi 689

dır. En yakın neden, nedenlerin en sonucusudur ve bu, doğrudan doğruya

sonuca, yani hakkında konuştuğumuz olaya [ovanın yeşermesine]

neden olur. Yağmurun gelişi, ovada atların yeşermesinin yakın nedenidir.

Deniz suyunun güneş yoluyla buharlaşması, onun uzak nedenidir.

Toplumbiliönsel konular ve olgular da böyledir; Sonuca daha yakın

olan bir ya da birkaç yakın neden bulunmaktadır. Ayrıca bir ya da birkaç

uzak neden bulunmakta olup ard arda gelen birkaç nedeni doğurur.

Bu ard arda gelen nedenler, bu son nedeni doğururlar. Örneğin uçağın icadı olayını göz önüne alalım. Uçağın icadı teknik, toplumsal bir olaydır. Bu uçak, bir plan hazırlayıp ardından da uçağı yapan falan teknisyen ve mühendis grubunun ürünüdür. Öyleyse uçağın inucidi, uçağın yakın nedenidir. Fakat bu icadı gerçekleştiren mucit, öğrenimin gördüğü üniversitenin ve ona tekniğı ve mateni.atiğı öğretene hocaların ürünüdür. Bu mühendisi yetiştiren bu üniversite ve bilin ortamıysa toplumsal durumun ürünüdür. Bu üniversite, siyah Afrika' da oluşamaz mıydı Avustralya' da oluşamaz mıydı Bir feodal toplumda oluşamaz mıydı Bu üniversite, bilin, teknik ve sanayi bakımından ilerlemiş bir toplumda oluşabilirdi ancak. Öyleyse bu üniversite, yine toplumda ileri tekniğın ürünüdür. Toplumda tekniğın ileri düzeyde bulunması, yine toplumun toplumsal ve kültürel görüngülerinin ileri düzeyde bulunmasının ürünüdür. Çünkü teknik, toplum kültürünün bir parçasıdır; toplumun kültürü ilerleyip bu şekle gelmiştir. Kendisi, toplumun iktisadi bakımdan ilerlemesinin ürünüdür. Bu toplumu yüksek sermayedarlık ya da yüksek iktisat düzeyine çıkaran iktisadi ilerleme, toplumun iklimsel, siyasal, düşünsel, inançsal ve sınıfsal ilişki koşullarının ürünüdür; bu da yine bir ilksel nedendir. Dolayısıyla, uçağı yapan bu X Bey, uçağın yapılmasının yakın nedenidir. Ama söz konusu toplumun ilerlemesi, uçağın yapılmasının uzak nedenidir. Öyleyse toplumsal konuların uzak ve yakın nedenleri vardır.

Toplumsal konuların ve değişimlerin yakın nedeni, genel olarak, inancın, düşünce hareketinin, bilin hareketinin ve ulus hareketinin,

toplumsal koşulların, uluslararası siyasetin, toplumla öteki toplumlar arasındaki ilişkilerin ve dünya olaylarının ürünü olan bir genel kanun ve kural doğrultusunda olabilir. Örneğin, nasıl Örneğin otomotiv sanayi, petrol arıtma sanayi, dokuma sanayi -ki bu derecededir- ve Amerika'yla Avrupa' da televizyon üretme sanayi, özel bir sınıfın yükselmesine, özel bir lültüre ve özel bir iktisadi alt yapıya özgü tekniğin ürünüdür. Fakat bu Avrupalı toplumu, örneğin kabileler döneminde yaşayan Afrikalı ya da Asyalı bir ilkel toplumla kurduğu uluslararası ilişkinin kurulmasının, siyasi bağlantıların, sınıru bağlantılarının oluşmasının etkisiyle, Amerika'nın ya da İngiltere'nin iktisadi sisteminin

iSLAM BiLiM

den yoksun olan bu ikinci toplum televizyon üretmeye başlar. Öyleyse geri kalmış Afrika ya da Asya toplumunda televizyon üretimi, bu toplumun öteki toplumla ilişkisinin ürünüdür. Anı televizyon üretimi, İngiltere' de İngiliz toplumunun iktisadi toplumsal altyapısının ve tarihsel değişiminin ürünüdür. İdeolojik konularla ilgili başka bir örnek vereyim; Örneğin faşizm, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa' da oluşan yarı bilimsel faşizm ya da şu anda resimde, müzikte, sanatta, sinema da ve tiyatrodada ortaya çıkan sürrealizm ekolü, Avrupa tarihinin toplumsal değişiminin ürünüdür. Orta çağın ardından Avrupalı toplumlar yeni bir döneme girdiler, bilime, tekniğe ve iktisada girdiler. Sonra bunlar gelişti. Din! inançlar ya değişti ya da bir yana çekildi. Ardından da bu değişimler felsefi ekolleri doğurdu. Felsefi ekallerden biri teknokrat sınıfının ürünüdür. Almanya' da iş başına gelen teknokrat sınıfı daha

çok faşizmle bitişti ya da faşizmi üretti. Öyleyse faşizm, Almanya' da teknokrat sınıfının oluşmasının ürünüdür. Sürrealizm sanat ekolü ise ikinci dünya savaşından sonraki düşünce koşullarının ürünüdür. Sonradan, İspanya' da, hala da varlığını sürdüren faşizmin ortaya çıktığını görüyoruz. Ana ülkelerde [Almanya ve İtalya] ortadan kalktığı halde İspanya' da varlığını sürdürmektedir. Sonra aynı faşizmin Latin Amerika' da varlık kazandığını görüyoruz. Aynı faşizmin çeşitli şekiller le Asya ve Afrika' da var olduğunu görüyoruz. Ya da şimdi sürrealizm ekolünün İran resminde, müziğinde ve tiyatrosunda da var olduğunu ve bir dalga gibi etkili olduğunu görüyoruz. İran'ın sanat ve edebiyatındaki bu ekol ya da İspanya' da ya da Bolivya' da ya da Afrika' da varlık kazanan faşizm ekolü ve hareketi, kendi toplumunun altyapısının ürünü değildir. ·

Bu yüzden Aime Cesaire, Avrupa ülkelerinde iktisat altyapısının bulunduğunu söyler. Doğrudur; altyapı üretimdir. Yani Avrupa'da bu şekilde ve ağır sanayi yoluyla üretim yaptılar ve burjuvazi sınıfı gelişti. Burjuvazi sınıfı sanayi sınıfı oldu. Ardından, büyük sermayedarlık oluştu. Sonrada Avrupa' da bu ekoller, bu toplumsal durum ve bu yönetim ortaya çıktı. Pek güzel! Ama Avrupa'da bulunan demokrasi -Batılı şekliyle- ve burjuvazi tüketim malları -ki şu anda pazarlarımız bunlarla doludur- gibi toplumsal şekiller ve tüketim malları artık Doğu' da da vardır, Afrika' da da vardır. Afrika, Latin Amerika ve Doğu, aslında o toplumsal değişimleri yaşamamıştır ama bu olguları kendisinde barındırmaktadır. Öyleyse Asya, Afrika ve Latin Amerika' daki bu toplumsal

olgular, Avrupa' da var olan etkenin ürünü değildir. Avrupa' da esas etken oranın iktisadi üretim şeklidir. Buradaysa esas neden ve etken sömürüdür.

Ali ŞERiATi 691

Bu yüzden Aine Cesaire ya da Sarel -veya her ikisi- üçüncü dünya ülkelerinde üretim şeklinin değil, iktisadi sömürünün altyapı olduğunu söyler. Yani Asya ve Afrika, kendi iktisadi üretim şekli yüzünden, dine saldırmak ve bir olgu durumundaki dini bunalım gibi Batı toplunun içinde bulunduğu temellere ve üst yapılara [burada var olan temellere ve üst yapılara] düşer olundular. İlk dersimde burada açıkladığım gibizss Avrupa' daki dini bunalımla Asya' daki dini bunalım arasında fark vardır. Avrupa' da din karşıtlığını temel alan ve dine ve ruhaniliğe saldıran, aydın hareketi, feodalite dönemindeki efendi [feodal aristokrat] sınıfıyla reaya sınıfı ortasında gelişen burjuvazi sınıfının büyümesinin ürünüdür. Burjuvazi, neyin etkisiyle gelişmiştir Haçlı savaşlarının, Afrika'ya gelişin, Avustralya'nın keşfinin, Amerika'nın keşfinin, uluslararası ticaretin ve sanayinin ilerlemesiyle burjuvazi gelişmiş, aristokrasiyi ortadan kaldırmış, reayayı kıskırtmış ve Büyük Fransa Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Sonra bu sınıf, ruhaniliğe, kilise düzenine ve ege_n dine karşı saldırıya geçti. Dolayısıyla kilise karşıtı, ruhanilik ve din karşıtı aydın hareketi, Avrupa toplumunun kendi doğal sınıfsal değişimlerinin v~ iktisadi üretimin tarzının ürünü olup üretim biçimini feodalite şeklinden modern burjuvazi şekline dönüşmüştür. Orada etken iktisattır. Ama okumuşların dine karşı savaşmaları olgusunu Afrika ve Asya' da da görüyoruz.

Buralarda ruhanilikle savaşılmış, dinle savaşılmış ve Avrupa' da 17.

ve 18. yüzyıllardaki mevcut aydın hareketlerine benzer hareketler buralarda da oluşturulmuştur aına buralardakiler sömürünün ürünüdür.

Sömürü ne yapmaktadır Avrupa' da 15. 16. ve 17. yüzyıllarda nasyonalizm

olayının ortaya çıktığını görüyoruz. Nasyonalizmi, her milletin

kendi ana diline dönmesini, kendi diliyle eğitim öğretim görmesini

amaçlar. İncil inillile çevrilineli, her milletin kendisi için dini bir kurumu

olmalı ve bütün milletler papa ve Latin kilisesinde erimeyenlidir.

Pek güzel. Bu, burjuvaziye uygundu. Bu şiar, burjuvazinin şiarıdır.

Çünkü kendisi yönetimi ele geçirmek isteyen ve bu yüzden Latin kilisesinin

merkeziyetine bağlanmasını istemiş olan burjuvazi, bu nasyonalizm

konusunu bayraklaştırdı. Yani Fransız Fransız olmalı, İngiliz

İngiliz olmalı, İspanyol İspanyol olmalı, İtalyan da İtalyan olmalıydı.

Bütün Avrupa papanın bayrağı altında Latin dilini benimsemiş tek bir

ülke vardı. Bu nasyonalizmi hareketi, o toplumun ortaçağdan

yeniçağa dek olan toplumsal ve sınıfsal değişiminin ürünüdür. Aynı

nasyonalizmi son iki üç yüzyılda İslam ülkelerinde de görüyoruz.

İslam toplumu, Afrika'nın kuzeyinden Fars Körfezi'ne dek uzanan

bir toplumdur. Oradan ta Çin ve Endonezya sınırına dek olan yerlerin

288 Dinler tarihinin birinci dersine bakınız. Bütün Eserler No14.

92 ismi Bilim

tümü, İslam ülkelerinin birer parçasıydılar. Bu, aynı düşünceyi, aynı

imani ve aynı duyarlılığı paylaşan bir ümmetti. Hepsi de tek bir dinin

öğretilerine ve güçlerine ve kişiliklerine bağlıydılar. Doğu'nun İslam

adındaki bu tek parçadan oluşan tek dini gücü, Batı'nın yeni yetme imparatorluğunu

her zaman sıkıntıya sokmuştur. Bu Osnlanlı kılıçları,

İslam adına güçlenmekte ve Batı karşısında büyük bir set olmaktadır.

Hatta 19. yüzyıla dek giderek Viyana'yı kuşatmakta ve Akdeniz'in tümünü

İslam'ın egemenliği altında bulundurmaktadır. Bu güç bölük

pörçük edilneli, un ufak edilmeli, lokma lokma edilmeli ve böylece

hem Doğu'nun direniş gücü ortadan kaldırılmalı ve içte tefrika yaratılmalı,

hem de lokrna lokna yapmış olnlakla yenilir yutulur hale getirilinelidir.

Burada biri isyan ettiyse bir başkasını ona karşı kışkırtırız, beşini,

altısını, onunu birbirlerinin canlarına düşürürüz. Birisi bir başkasının

canına kastettiğinde bizden güç ister ve rakibine karşı bize dayanır.

Dolayısıyla bu, kendiliğinden bizim kucağınıza düşecektir ve böylelikle

onu rahatlıkla ezebileceğiz. Onu ezdikten sonra kolay yutulur bir

loknla haline gelecektir ve rahatlıkla onu işgal etme olanağını bulmuş

olacağız. 'Arap Lawrence' filmi2s9 -eğer izlemişseniz- İslam ülkelerindeki

nasyonalizinin ne olduğunu tam olarak sergilemektedir.

Avrupa' da nasyonalizmi büyük adamlar yaratmışlardır; hayatlarını bu

yola koyup kendi milletlerinin özgürlüğü için kilisenin işkencesi altında

canlarını vermişlerdir. Ardından orada nasyonalizmin neyi doğurduğunu

gördük .

Batı' daki bu büyük uygarlığı, bu büyük evrensel gücü doğurduğunu

gördük nasyonalizinin. Oysa İslam toplumlarında bu Lawrence [bir

İngiliz casusu] gelip Arap'la Türkü birbirinin can düşnlanı yapar. I-Ier

ikisi de Müslüman' dılar. Birine diyor ki; Sen Müslünlan olmaktan önce

Arapsın. Ötekine de; Sen, Müslüman olmaktan önce Türksün ve İslam medeniyetinden önce Bizans nı edeniyetidir senin malın, Akdeniz medeniyetidir senin nı alın. Anadolu medeniyetidir senin nı alın. diyor. Sonra dönüp Araba diyor ki; Kıpti medeniyeti -senin malındır, Arami ve Sami medeniyeti senin malındır. Iraklıya da şöyle diyor; Arami medeniyeti senin malındır, bütün Asur, Babil, Sümler ve Akad nı edeniyeti senin malındır. Mısırlıya da diyor ki; Sen aslında Arap değildin, Müslüman değildin, bundan önce İskenderani nı edeniyeti senin malındı. İskenderaniden önce Copte nı edeniyeti senin malındı. Sen aslında Coptistesin. Kuzey Afrika' da [Afrika'nın kuzeyinde bulunan Müslümanların medeniyetleri mağrip nı edeniyetiydi; Mağrip İslam medeniye-

289 Burada gösterilen bu filmde ya da öyküde gördük. Bu, sonradan kitap haline getirildi. Kuşkusuz, tarih kitaplarında da okumuşsunuzdur.

Ali ŞERiATi 693

ti.] halkın yarısına Sen Arapsın.29o Diye öğretiyor, öteki yarısına da, Sen Berberisin. diye öğütüyor.

N asır-ı Hüsrev, Kuzey Afrika' dan ta Fars Körfezi'ne dek olan bölgeyi dolaşırken sınırlardan geçtiğini hiç düşünmemişti. Sadi'nin Gülistan'ındaki durumuna bir bakınız; Şiraz' dan Şain' a, Suriye'ye, Hindistan' a gider gelir, ülke sınırlarından geçtiği hiç aklına gelmez. Der, Bu şehirden o şehre gittim, o şehirden şu şehre gittim.. Yani örnek olarak, N asır-ı Husrev, Belh'ten Nişabur' a geldiği gibi, Nişabur' dan da Bağdat' a gidiyor, Bağdat'tan da Mekke'ye geliyordu. Gelip geçtiği yerlerin m.illi sınırlar olduğunu hiç düşünmüyordu. Dünyada itikadi bir sınır vardı.

Nasyonalizmi. böyle parça parça ettikten sonra İslam toplunu lokına lokma olur. Bu Lawrence gelip Arab'ı Türk'e karşı kışkırtır. Arap kavmiyetini koruması gerektiğini söyler. Böylece öteki de Türk kavmiyetini, bir başkası Arami kavmiyetini biri Kıpti kavmiyetini korumalıdır. Onları birbirine düşürür. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşması gereken Ara b' a silah gereklidir. Ona silah verir. Der ki; Osmanlı uç aklarına karşı kılıçla savaşamayız. Ona uçak verir. Der ki; Biz bu uçakları kullanamayız. Ona helikopter verir. Der ki; Biz atla, inancımızla savaşamayız. Ona ordu verir. Sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu parça parça eder, bölük pörçük eder. Öyle ki artık yerinden kalkamaz. Sekiz Arap ülkesi, on Afrika ülkesi vb. parça parça olmuş ve her biri birer lokma haline gelmiş. Türkiye'nin kendisine ne kalıyor Ankara ve İstanbul kalıyor; bir parça. Ardından da modernizmi geliyor. Sonra bakıyoruz ki Doğu' da İslam' ın gücü yok artık. Görüyoruz ki nasyonalizm düşünsel-ideolojik bir olgudur, toplumsal bir olgudur, ama yanlıştır. Biliğin felsefesi esasınca genel kalıplara inanan ve bu kalıpları her yere vuran ve bunu güzel gösterimeye çalışan kalıpcılar gibi buradaki nasyonalizmle 15. ve 16. yüzyıldaki -orta çağdan sonra ve orta çağın ortaları- nasyonalizmi için toplumsal bir köken tasvir edip etkenin de iktisat olduğunu söylersek; burada etken sınırdır, oradaysa iktisattır. Örnek çok. Fakat ben sadece genel bir kanunu belirtmek istiyorum. Bu örnekler yeterlidir.

Bu yüzden toplumsal konularda, Gurvitch'in deyişiyle, önce Toplum yoktur, toplumlar vardır. Yani Yani ben şimdi Sorbon Üniversitesi'ne

gittiğinde tıp okuyabiliriz ve göz hastalıkları üzerine öğrenim.

görebilirim, mide hastalıkları üzerine öğrenim görebilirim, mide hastalıkları

uzmanı olabilirim. Ben Sorbon' da mide hastalıkları uzmanı olduğum

zaman bu öğrenimin sayesinde hem Kuzey Afrika' da çalışabilirim,

hem Kuzey Amerika' da, hem Güney İran' da ve hem de Uzak Doğu' da

290 Burada gösterilen bu filmde ya da öyküde gördük. Bu, sonradan kitap haline getirildi. Kuşkusuz, tarih

kitaplarında da okumuşsunuzdur.

694 İSLAM BİLİMİ

çalışabilirim, fark etmez. Çünkü herkesin midesi aynıdır. Orada,

, Sorbon' da bana açıkladıkları on iki parmak bağırsağı, bütün insanların

on iki parmak bağırsaklarıyla aynıdır; Bu durumda Budistlerin on iki

parmak bağırsağı uzundur. Müslüman birininkiyse örneğin kısadır.

Hıristiyaninkiyse başka şekildedir, denilemez. Hepsi aynıdır fark etmez.

Hastalıkları da birbirine benzer. Dolayısıyla, orada öğrendiğim tedavi

yolları bütün dünya için geçerlidir. Fakat toplumbilim böyle değildir.

Neden Çünkü tıpta beden vardır, bedenler yoktur; mide vardır,

mideler yoktur. Yani mide hakkındaki yasa, göz hakkındaki yasa, kulak

hakkındaki yasa bütün dünyada birbirine benzer. Fakat dünyadaki toplumlar

birbirlerine benzemezler. Her toplumun kendisine özgü nitelikleri

vardır.

Toplumbilimci, toplumbilimin genel yasalarını Harvard' da ya da

Cambridge' te ya da Sorbon' da öğrenip gittiği her yerde bu yasalara

bakarak siyasi konuları, toplumsal konuları, iktisadi konuları ve dini

konuları anlayıp çözüm yolları gösteren kişi değildir. Böyle bir şey olanaksızdır.

O yasaları öğrenmeli; toplumbilim yöntemini, araştırmaya yöntemini, genel insanı incelemeler ve toplumların değişim tarihlerini anlamlı ve ardından da kendi toplumuna dönünce olayı başından araştırmalı, nasıl ki Avrupalı toplumbilimciler kendi tarihlerinin değişim yasalarını ve kendi toplumsal hareketlerinin çözümlemesini ve yorumunu yapınışırsa o da aynı araştırmaları kendi toplumunda yapmalıdır; biz böyle yapmalıyız. Biz kimiz Kara Afrikalıyız ya da Amerikalı, Kızılderili veya Sami veya Aryan ya da İranlı ya da Türk ya da Arap, hiç fark etmez. Dolayısıyla toplumbilimci, her topluma tatbik ettiğimizde doğru sonuç verecek tek tip kalıplara benzeyen genel bir toplumbilim yasasının bulunmadığını bilmelidir. Gelecekte belki olabilir.

Bu yüzden toplumbilimin okunmalı ve sonra da unutulmalıdır. Sonra da en başından toplumu araştırmaya başlamalıdır. Bir olgunun, tek bir olgunun -nasyonalizm ve dine karşı savaş konusunda verdiği örnekte olduğu gibi- Doğu' da bir nedeni varken Batı' da başka bir nedeni olabileceğini bilmelidir. Birinde uluslararası ilişkilerden kaynaklanan bir neden, birinde de iç ilişkilerden kaynaklanan bir neden bulunabilir. Bir olayın Batı' da içteki toplumsal değişimlerin ürünü, Doğu' da ysa sömürü ilişkilerinin ürünü olması mümkündür. Bir hareket, Batı' da olumlu, yapıcı ve ileri olabilirken aynı hareket, başka bir ülkede ve başka bir çevrede olumsuz, toplum karşıtı ve geri olabilir. İkincisi, toplumbilimde neden sonuç yasası tek taraflı değil, çift taraflıdır ve sürekli olarak karşılıklıdır.

Yani Yani örnek olarak yalınıyi ocağa koyduğumuzda ateş nedendir; yahninin pişmesi ise sonuçtur. Yani nedensellik ilişkisi ateşten

yalınıye geçer. Yani ateş yahniyi ısıtıp pişirir. Ama yahni~ ateşe etki

All ŞERiATi 695

edemez. Doğadaki konuların ilişkisi o yandan [sonuçtan nedene] artık kapalıdır. Aına insani konularda, özellikle toplumbiliinde ve toplumsal psikolojide neden sonuç ilişkisi iki yönlüdür. Nasıl yani Yani neden, sonucu etkilerken sonuç da nedeni etkiler. Yani sonuç da neden üzerinde neden rolünü oynar ve kendi nedenini sonuç durumuna koyar. Örnek olarak ben bir şair olarak burada oturmaktayın, siz de bir topluluk olarak orada oturınaktasınız. Ben bir ağıt şiiri ya da örneğin tabiatla ilgili bir şiir okuyorum, benim şiiri11.-1 ve bir şair olarak ben hazır bulunanları heyecanlandırmaktayın. Öyleyse ben ve şiirim neden, topluluğun heyecanlanınası ise sonuç olmaktadır. Benim sonucum olan topluluğun heyecanlanınası beni de etkiler ve beni de heyecanlandırır. Yani başka bir şiir okurken sesini daha çok yükseltirinin ya da daha alçak sesle okurum şiiri. Bambaşka bir hale girerinin. Başka hale bürünüşünün, dinleyicilerin heyecanının ürünüdür. Dinleyicilerin hangi heyecanı Benim ürününün olan heyecan. Sonra ben coşkuya kapılıp daha çok heyecanlanırım ve benim bu heyecan ve e aşkum yeniden, dinleyenleri etkiler. Bu etkileşimi_ ve neden sonuç ilişkisi ne zamana dek sürer Ben sizin huzurunuzda olduğum sürece bu neden-sonuç ilişkisi benimle sizin aranızda sürüp gider. Ancak bu iki olay kesilirse bu ilişki de sona erer.

Dolayısıyla iki olgu arasında -örnek olarak bir toplumu.da- sürekli olarak neden sonuç ilişkisidir. Bu neden sonuç ilişkisinde birinin neden, ötekinin de sonuç olduğunu söylemek yanlıştır. Öğeleri insan ve ruh

olan insan toplumunu jeoloji, fizik ve kimya yöntem ve bakış açısı ile değerlendirirsek doğru olmaz ve bu durumda bir tür dogmatizmine düşer oluruz. Öyle ki birçok toplumbilimci buna düşer olmuştur. Bu diyalektik ilişki, bu birbiri ardınca gelen karşılıklı neden sonuç ilişkisi ile birlikte hep bulunur. Max Weber'in oldukça güzel bir örneği vardır. Bu konu için değil de başka bir konu için söylemiştir, aına ben onu burada kullanmak istiyorum. Diyor ki -örneğin- Batı'ya bir bakınız; Amerika'ya, Almanya' ya bir bakınız. Onların sermayedarlıkları, sanayileri ve maddi uygarlıkları herkesten ileridir. İspanya ve İtalya Batı' da herkesten geridir. Fransa ve İngiltere orta hallidir. Pekala. Sanayi açısından ve sermayedarlığın ilerlemesi bakımından bu bir olgudur. Sermayedarlığın ilerlemesi bir olgudur.

Dini açıdan bakalım_ haritaya. Amerika ve Almanya protestandır, İtalya ve İspanya ise katoliktir. İngiltere ve Fransa'nın yarısı Protestan, yarısı katoliktir. Öyleyse dinle maddi uygarlık arasında bir ilişki vardır; Mezhebin Protestan olduğu ve Protestanların çoğunlukta bulunduğu yerlerde maddi uygarlık gelişmiştir. Çoğunluğun Katolik olduğu yerlerdeyse maddi uygarlık hepsinden daha aşağıdadır. Yarı yarıya her iki mezhebin de bulunduğu yerlerdeyse maddi uygarlık da yarı yarıya

696 İSLAM BİLİM

ilerlemiştir. İngiltere ve Fransa bu durumdadır. Fransa' da o meşhur savaşta [1562 din savaşları -Çev.] ve Aziz Bartolomeus Yortusu'nda Protestanlar katliama uğrayınca, Protestanların büyük bir bölümü - sadece Barselona' da üç yüz bin Protestan- öldürülünce ve nerede Protestan

varsa yakılması, öldürülmesi İstenince bir kısmını kaçı ve Kanada ve Amerika'ya gitti. Şını.di Kanada'da bulunan Fransızlar bu dönemin ürünüdür. Protestanların üstün olduğu o dönemde Fransa, maddi uygarlık bakımından birinci derecedeydi. Protestanlar gidince yirini yılsonunda üçüncü dereceye düştü. Neden Protestan, bir Hıristiyanlık mezhebidir; Katalik de öyle. Fakat Protestan, maddeci ve bu dünyacı bir mezheptir ve maddi çalışmayı ve maddi uygarlığı Tanrı'nın rızasının alameti olarak görür. Katolik, yani çalışmayı ve maddi uygarlığı şeytanın rızasının alameti olarak gören Hıristiyanlık, nefsin köreltilmesini, içe kapanma yı, ruhaniliği, bir köşeye çekilmeyi ve i badeti Tanrı' nın ve Mesih'in rızasının gereği olarak görür ve şöyle der; Her gülümseme, Mesih'in yüzünde bir kırıışıklığın oluşmasına neden olur.

Dolayısıyla dini görüş ahiretçi olunca -Katolik gibi- maddi uygarlık geriler (İspanya ve İtalya gibi); dini görüş maddeci ve dünyacı olunca maddi uygarlık doruk noktaya ulaşır. Amerika ve Almanya Protestan oldu ve maddi uygarlık bunlarda gelişti. Fakat İspanya ve İtalya' da Katolik uygarlığı korunduğu için maddi uygarlık oluşmadı. Ama Marksizm ne diyor Max Weber'in tersine Marksizm diyor ki; Hayır, uygarlık kuran ve dünyacı olan burjuvazi sınıfı gelişti önce, ardından da Protestan'ı oluşturdu. Ben derim. ki her ikisi de doğru söylüyor ya da hiçbiri doğru söylemiyor. Protestan, dini bir görüştür. Burjuvaziye toplunı.saliktisadi bir sınıftır. Bunlar iki olgudur ve aralarında neden sonuç ilişkisi vardır. Yani sanayi uygarlığı ilerleyince burjuvazi gelişir. Burjuvazi gelişince esas olarak Katalik zayıflar ve Protestan güçlenir. Halk Protestan

olunca ve dini bakımdan çalışmaya, üretime ve maddi hayata zorlanınca çalışma, üretim ve maddi hayat gelişir ve burjuvazi sınıfını geliştirir. Bu yüzden düşünceyle [yani insanla] maddi sistem [yani iktisadi üretim sistemi] arasında hep karşılıklı neden sonuç ilişkisi vardır. Her biri ötekini nedeniye aynı zamanda sonucudur. Bu karşılıklı neden sonuç ilişkisi hep vardır. Fakat şu soru karşımıza çıkabilir; Hangi neden daha güçlüdür

Burada -teksirde de söylediğim gibi- hangi nedenin daha güçlü olduğunu belirtmeliyim. Bir yanda insan vardır; insanın bilgi ve bilinci, bir din, bir teknik ve bir bilim biçiminde iktisadi sistem üzerinde etkili olur. Ardından da, ilerleyen iktisadi sistem, insanın düşünce ve inanç sistemi üzerinde etkili olur. Fakat bu insanın, daha fazla bilimsel bilinç, dini özbilinç, teknik ve toplumsal bilinç kazandığı ölçüde toplumsal

~~~ ŞERi~Ti 697

sistemin değişiminde daha çok payı bulunur. İnsanın söz konusu bilinci daha aşağı düzeyde olursa, toplumsal ve maddi sistemin onun değişmesinde ve yapısında daha çok payı bulunur. Bu yüzden ilkel toplumlarda insanı şekillendiren onları çalışma duranı ve maddi üretimi sistemleri olduğunu görüyoruz. Örneğin, tanınla geçimini sağlayan insan, sonradan işçi olunca, iktisadi sistem onun üretimi biçimini değiştirince kendisi de değişir. Bir köylüyü köyden şehre getirip işçi yapıyoruz ve ardından, onun düşünce tarzının değiştiğini, tipinin değiştiğini, hayatının değiştiğini, herşeyinin değiştiğini görüyoruz. Bu değişimler, hep iktisadi sistemin değişiminin ürünüdür. Fakat aynı insan bugün

toplumsal bilinç kazandığında bir etken olarak kendi tarihinin ve iktisadi sisteminin belirleyiciliği içine girerek iktisadi sistemi değiştirebilir.

Bu yüzden Jaspers' in deyişiyle, Çevrenin ürünü olan insan, yavaş yavaş çevreyi yaratan insana dönüşür. Nasıl Tabiatta, insanları tabiat şekillendiriyordu. Çölde yaşayan İdrusenin üzerinde çölün havası ve suyu etkili olurdu. İnsanı tabiat oluşturup şekillendirirdi. Aına bugün tekniğe [tarım tekniğine, sanayi tekniğine] sahip bulunan insan, çölde deniz iklim koşullarını oluşturur, sanayinin, makinenin, maddi üretime ve arıtmanın yer aldığı büyük bir şehir kurar. O çevrede artık çölün etkileri büyük ölçüde azalır. İşte bu şehri, bu çevreyi ve bu yeni tabiatı insan oluşturmuştur. Oysa geçmişte bilinçsiz insanı şekillendiren tabiatı; şehir, köy, çöl ve dağda insanını, çöl insanını, deniz insanını, şehir insanını ve köy insanını şekillendiren.

Toplumsal konular da böyledir. İnsan, toplumsal bilinç kazandıkça, toplumnunu tanıdıkça, iktisadi ilişkileri tanıdıkça, sınıfsal sistemini tanıdıkça, üretimin insan üzerindeki etkisini tanıdıkça ve üretim aracının insan bireyi üzerindeki etkisini tanıdıkça bütün o nedenleri, bütün o maddi toplumsal yasaları -ki doğru olarak bilimsel felsefe olduğunu söyler- kendi yetkisi altına alabilir, değiştirebilir, istihdam edebilir ve kendi idealindeki sistemi toplumsal sisteme yükleyebilir. Öyle ki bugün Asya' daki, Afrika' daki ve Latin Amerika' daki toplumlar pek çok örnek sergilemişlerdir; başka bir toplumsal sistemi doğurması gereken mevcut toplumsal sistemlerine rağmen insanlar başka bir sistem oluşturmuşlar ve toplumlarına yüklenmişlerdir.

Örneğin hayvancılık ve feodalite döneminde bulunan bir Afrika topluluğunda bu inaddi toplumbilin1 kanunu uyarınca bu feodalite sistemi burjuvazi sistemine dönüşmeli, burjuvazi gelişmeli ve egemen olmalı, sermayedar sınıfı oluşmalı, sanayi sermayedarlığı gelişmeli ve sanayinin sermayedar sınıfı oluşmalı, ardından da onun antitezi olan proletarya sınıfı ortaya çıkmalı, proletarya sınıfı gelişmeli, baskıya maruz kalmalı, çatışkı ortaya çıkmalı, proletarya sınıfıyla sermayedar sınıfı

690 İSLAM BİLİM

arasında diyalektik savaş gerçekleşmeli, bunlar hep güçlenmeli, sermayedarların sayısı gittikçe azalmalı ve gitgide sistem infilak etmeli, ardından da proletarya sınıfı iş başına gelmeli, sanayi ve sermaye bireyden alınmalı ve toplum eline verilmelidir. Ne zaman O zaman. Sonra birtakım toplumların feodalite döneminin heinen başlarında, hatta feodalite henüz oluşmadan, henüz toplumda makine yokken, henüz sermayedarlık yokken, burjuvazi yokken, o toplumsal sistemin içindeyken, henüz feodalitenin haşlına aşamasında bulunduğu sırada sermayedarlık sisteminden sosyal sistemi gerçekleştirdiklerini ve feodalite öncesi bir aşamada bulunan topluluklarına bunu yüklediklerini görüyoruz. Bu, insanın, bilinçli olduğu zaman etken olarak tarihe girdiğini, etken olarak iktisadi ve toplumsal sisteme girdiğini göstermektedir. Dolayısıyla soru şudur; Toplumsal değişimlerin etkeni, insan mıdır yoksa iktisat mıdır Bu sorulardan hiçbirine basitçe cevap vermenin doğru olmadığını görüyoruz. Cevabı o ölçüde karmaşıktır. Ne demek istediğim anlaşılabilir mi Eğer anlaşılmadıysa ya da belirsiz bir nokta varsa rica ederim söyleyin

açıklayayım.

DİNLER TARİHİ DÖRDÜNCÜ DERSİNİN SORU VE CEVABI

Soru Bir özdeyiş haline gelmiş bulunan 'ışık doğudan gelir' sözüne ne ölçüde inanırsınız, biliyorum. Yani işrald medeniyetin seyri ve insanın işrak! yükselm.e seyri Doğu' dan Bat~' ya doğru mu olmuştur Çin' den Hind' e, ardından Ortadoğu' ya, sonra da Mısır'a mı geçmiştir Hatta siz konuşmalarınızda Eflatun ve Pisagor'un Mısır'a yolculuk yaptıklarını ve orada bir miktar fikri ilham aldıklarını ve bu yüzden Yunanın felsefe, düşünme ve akletme bakımından oldukça derin bir bakış açısı kazandığını belirtmişsiniz. Ben şunu sormak istiyorum; Mısır ve Yunanistan'ın coğrafi açıdan aynı paralelde yer aldıklarını [biri Akdeniz' in kuzeyinde, biri de Akdeniz' in güneyinde yer alınmaktadır] göz önüne alırsak, bu uygarlık göçünün Akdeniz'in güneyinden kuzeyine olmasının, fakat kuzey yönünden Anadolu'ya ve Yunanistan'a gitmemesinin delili nedir Bu coğrafi sınır ve çizgilerin uygarlığın da sınır ve çizgilerini oluşturmasına delil nedir Acaba o tarafın irfana, bu tarafın da maddeye yönelmesi gerektiği, aslında insanda bir içgüdü durumu mudur

Cevap Sorunuzda iki konuyu birbirine karıştırdığımızı arz etmek isterim; Biri uygarlık ve felsefe konusu, öteki de irfan konusudur. Bir yandan, uygarlığın Afrika' dan-Afrika'nın kuzeyinden-ya da Asya' dan Yunanistan'a gitmesinin ve uygarlığın sınırının Akdeniz' den geçmesinin delili nedir, diye sorarken, öte yandan irfan duygusunun hangi delille Doğu' dan Batı'ya geçtiğini sormaktasınız. Siz hangisinden söz ediyorsunuz?

yorsunuz Uygarlığın Mısır' dan Yunanistan'a geçtiğini ben söylemedim.

Uygarlık, irfan duygusundan başka birşeydir. İrfan duygusu, bir

tür düşünsel çıkanın ve değişimdir; kültüre, sanata ve dine yansıyan

insani bir yetidir. Bu, eskişarkın kültürel boyutunun en aşkın anlamıyla

şarkın ayıncı özelliğidir. Fakat uygarlık, irfan duygusundan apayrı

birşeydir. Değişim ve hareketin seyri şu şekildedir [elbette çeşitli görüşler

vardır, fakat benim için kabule şayan olan, görüşsüz ilim adanıJarının

söyledikleridir]; İlk başta, bizim tanıdığımız çok eski bir uygarlık,

Mezopotamya'nın güneyinde Sümer' de gelişmiştir. Yani Fars körfezinin

kuzeyinde Mezopotamya'ya doğru giderseniz o bölgede Sümerler

bulunmaktadır. Gılgamış efsanesi ya da destanı -ki ben adını Gılgamış

hâjedisi koydum- Sümer kaynaklıdır. Sümerler, astronomi konusunu

ortaya atan, gemicilik yapan, mimariyi, daha somutları İslam ve Hıristiyanlık

mimarîisini etkileyen belirli bir üslupla yaratan, ilk kez tuğla üreten

ilk toplumdur; Sümer'in ticarete, üretimde, denizcilikte ve aynı şekilde

tarımında ilerlemesinin nedenlerinden biri budur.

Dolayısıyla Sümer -gördüğümüz gibi- Dicle ve Fırat arasında ve Fars

körfezinin kuzeyinde yer alan bir bölgedir. Burada birçok bataklık bulunmaktaydı.

291 Söyleniş, Sami ve Arami kökenli olan ve soy bakımından

İbrahim'le aynı kökten olan Sümerler hicret ederler. Bunlar, Aryallerin

İran ve Hind' e hicretlerinden önce Mezopotamya' nın kuzeyine gelip

yerleşirler. Bunlar, Babiliiilerin gelmelerinden, Hamınurabi uygarlığının,

Asur uygarlığının, Şuş uygarlığının, Hahaineniş uygarlığının gelmesinden

önce ve hatta Filistin uygarlığından önce buraya yerleşmişlerdir.

Birinci olarak toprakları bataklık olduğu için, ikinci olarak da dışarı çıkış yolları denizin güneyinden ve iki yanlarında bulunan Dicle ve Fırat ırınakları yoluyla olduğu ve eski Hind' e ya da İran' a gidebilmek için, bu yolu kullanmak zorunda oldukları için ister istemez bu uygunsuz coğrafya koşulları ve tarım yapabilmek için bataklıkları kurutmak zorunda oluşları onlarda tarımı güçlendirdi, ulaşımında da deniz ve ırınak yolunu kullanmak zorunda oluşlarıysa denizciliğin gelişmesini sağladı. Ayrıca, tarımla geçimlerini sağlamak yönünden topraklarının yetersiz oluşu iktisadi bir cebir uyarınca bu yetersizliği ticaretle gidermeye onları zorluyordu.

Bu iktisadi ve özellikle coğrafi koşullar dizgesi Sümer hal-

291 Fars körfezini -şu anki şekliyle göz önüne alırsak- kuzeye doğru, yani Mezopotamya'ya doğru zihninizde

çıkarmalısınız ki böylece yedi bin yıl önceki Mezopotamya'ya ulaşmış olalım. Coğrafi bir varsayımın

belirttiği gibi Fars körfezi daha önceleri Akdeniz'le bitişik olup sonradan ayrılmıştır. Yani Karadeniz, Akdeniz,

Hazar Denizi ve Fars körfezi büyük bir okyanus olup sonradan onların arasında kara parçaları ortaya

çıkılmış, sular azalmış ve birbiri çevresinde dört ayrı deniz ortaya çıkmıştır. Eski Sümer'in yer aldığı Fars

körfezinin kuzey bölümünde ve şu anki Irak'ın güneyinde Fars körfezinin daha yeni geri çekilmesinden

kaynaklanan birçok bataklık vardı. Yani denizin suları çekilmiş, ama sular yeni çekildiği için toprak bataklık

olarak kalmıştı.

700 İSLAM BİLİM

kım korkusuz, düşünen, çalışkan ve yaratıcı bir halk haline getirdi. Bu

yüzden, bir uygarlığın yaratılmasının gereği olan şey, c~bri olarak onlara

yüklenmişti; Bunlardan bir tarım için ve bataklıkları ekilebilir alanlar haline getirmek için çok çalışınak, biri de ticaretti. Yani hem ticaret, hem üretim; hem tarımsal bir hayat, hem de ticarete dayalı klasik bir burjuva hayatı onlar için zorunluydu. Bu iki yön yüzünden bunlar gelişmişlerdir. İkel bir toplumun tarımı da ilerlemesi, orada çiftçiliğin gelişmesine -özellikle belirttiğim toprak durumuna karşın- neden oldu.

Onların ticaret yapına zorunluluklarıysa, iktisadi bakımdan oldukça zengin bir sermaye birikimi sağlamalarına neden oldu. Teknik bakımdan da denizcilik yapıları kaçınılmazdı; gemiler yapmaları, deniz yolları bulmaları, ilk kez olarak büyük gemiler inşa etmeleri ve dışarıyla temas için yeni yollar aramaları kaçınılmazdı. Denizcilik için, yıldızları tanımak zorundaydılar. Çünkü o zaman denizde yolu gösterici olarak sadece yıldızlar ve gök belirtileri vardı. Yine buda onları gökle ilgilenmek zorunda bıraktı.

Astronomiyi ilk kez olarak Sümerler geliştirdi, hatta yarattı aslında.

Sonra yavaş yavaş, her kabilenin kendi tarım alanında sınırlı kaldığı ya da hayvancılık düzeninde hapsolüp kaldığı ve dar ve kapalı bir bölgede yeni bir tarım tekniği geliştirmelerinin yanısıra uluslararası ticaretin de buna eklenmesiyle, başka ülkelerle temas kurmalarının etkisiyle daha geniş bir dünya görüşü de kazanmış oldular. Çünkü kendileri Sümer' de hapsolünmüş durumda kalınamalarıyla ve gemilerinin Fars körfezi yoluyla Afrika'ya ve özellikle Hind' e gidip gelmeleriyle birlikte başka kavim ve milletlerle temas kurmuşlar ve onların ikel deneyimlerinden yararlanmışlardır. Sümerlerden önce başka bir uygarlığın bulunma olasılığı

da vardır. Bugün yeni araştırmaların gösterdiği gibi Irak' ta birkaç metrelik bir lığ tabakası bulununaktadır .. Bütün araştırmacılar, bunun; Sümer ülkesini [Nuh ·tufanı Sümer' de olmuştur.] çamur ve lığ altında bırakan Nuh tufanının bıraktığı lığ tabakası olduğunda inüttefiktirler. Bu tufan, önceki uygarlığı, Nuh'tan ve tufandan önceki uygarlığı -ki bugün izleri bulununaktadır- bu lığ tabakasının altında bırakmıştır. Sonra yine Mezopotamya arkeolojisinde tufandan sonraki bir uygarlık dönemine daha rastlıyoruz ki bu iki uygarlık karşılaştırılabilir; Tufandan önceki uygarlık altın uygarlık adıyla anılmaktadır. Bir de tufandan sonraki uygarlık vardır. Sümer ve Babilinolojisinde de [tufan öncesi ve sonrası ile ilgili efsaneler] Sümer'in altın çağı, tufandan önceki dönemdir. Tüm bunlar, Sümerlerin, hem geniş bir dünya görüşü bulunan, hem ticareti bulunan, hem tekniği olan ve hem de bilimi olan bir ilkel uygarlık meydana getirmiştir. Tuğla yapımı oldukça önemli bir iştir. Kümbet yapımı ilk kez olarak Sümerliler tarafından gerçekleştirilmiştir; daha

All şERiATi 101

sonra da Hıristiyanlığa, ardından da İran' a ve İslam' a geçmiştir. Astronomi, ilk kez olarak Sümer' de ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde çok zengin bir edebiyat, bunun uzantısı olarak, aslında büyük bir insani ve felsefi tı·ajedi durumundaki Gılgamış Destanı, ilk kez olarak Sümer' de meydana gelmiş, ardından Babil' e geçmiş, orada başka öğeler buna eldenmiş ve bu destan, şu anda dünyada bilinen şeklini almıştır. Tüm bunlar, tarihte sözünü ettiğimiz anıanında uygarlığın bildiğimiz yere kadar, Sümer' de ortaya çıktığını, ardından Babil'in Sümer' e varis olduğunu

göstermektedir. Babil uygarlığı, şimdiki Sümer'in kuzeyinde Bağdat yakınlarındadır. Oraya gidenler, Babil Kulesi'nin, Babil'in yaşadığı büyük Babil tapınağı olduğunu kesinlikle görmüşlerdir. Sonra Babil uygarlığında Hanıurabi'nin büyük uygarlığı ve birkaç yüz maddeden oluşan İ-Inurabi yasalarının yer aldığı yazıtlar oluşur. Soma din ortaya çıkar; İbrahim'in dini burada, Nuh'un dini burada ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Asurlular o yandan gelir, sonra Hahamenişler gelir. Med ve Hahameniş uygarlıkları, İran'ın batısında, Mezopotamya'nın doğu bölümünde ortaya çıkar ve bir Mezopotamya uygarlığı yaratılmış olur.

Tekniği, edebiyatı, felsefesi ve büyük dinleri olan bu Mezopotamya uygarlığı Girit Adası'na geçer. Ardından Girit Adası, Mezopotamya uygarlığının girdiği bir merkez haline gelir. Bu uygarlık oradan Yunan'a sıçrar. Dolayısıyla somut ve kesin uygarlık tarihinin anlattığı şekliyle - var olan çeşitli görüşler bir yana bırakılırsa- Sümer' de gelişip olgunlaşır.

Elbette bu, başka yerlerde hiçbir uygarlığın bulunmadığı anlamına gelmez. Çin' de de vardı, Mısır' da da vardı. Aina oluştuktan sonra harekete geçen ve başka yerlere göçe başlayan somut ve evrensel biçimiyle uygarlık Mezopotamya' daki Sümer uygarlığıdır. Bu uygarlık Girit Adası'na geçer ve oradan da Yunan'a girer. Tanrıları da birlikte hareket eder. Babil' de tanrı olan Babil, Girit adasına gelince Zeus olur [büyük tanrının adı Zeus'tur]. Yunan mitolojisinde görüldüğü gibi Zeus, Girit'ten Atina'ya gelmiştir. Dolayısıyla Zeus, uygarlık ve kültürün mazharı ve sembolü olup Mezopotamya' dan Girit'e, oradan da Atina'ya gelmiştir. Dolayısıyla Atina, Girit yoluyla aldığı Mezopotamya uygarlığının

varisidir. Ancak sözünü ettiğimiz ve Sümer, Babil, Akad ve Girit'ten Yunan'a geçen bu uygarlık, genel anlamdaki uygarlıktır. Yani, kültür, teknik, iktisadi sistem, siyasi-toplumsal sistem, hukuk, münari ve sanat, bütün bunlar toplandı. olarak uygarlıktır. Fakat bunun hareket çizgisi Yunan' a doğrudur. Yunan, bu büyük uygarlığı aldıktan sonra elbette Mısır' dan da yararlanır. İran' dan da yararlanır. Hind' den de yararlanır; böylece evrensel Yunan uygarlığı oluşur.

Sizin ikinci olarak sözünü ettiğiniz konuya gelince, o konu irfan duygusu konusudur. İşte bu yüzden ikisini birbirinden ayırdım. İrfan

702 İSLAM BİLİM

duygusu Doğu' da gelişmiş, Batı'ya doğru hareket etmiştir. Söylediğın gibi İsa' dan önce irfan duygusu, Pisagor ve Eflatun aracılığıyla Mısır' dan Yunan'a geçmiştir. Bu ikisi irfan bakımından tam olarak belirgin olup Yunan felsefesinin ruhi ve irfan hareketinin kurucusudur. Bu irfan duygusu, Yunan felsefesinden başka birşeydir. İrfan, Yunan felsefesinin bir şubesidir. Fakat Yunan felsefesi, hem Aristo'nun felsefesidir, hem Sakrat'ın felsefesidir, hem Epikür'ün, hem Demokritus'un ve hepsinin felsefesidir; ama bunların irfan duyguları yoktur. Eflatun ve Pisagor'un hayatında, bu ikisinin, Yunan filozofları arasında düşünce açısından tam olarak şarklı gibi ve irfan olarak düşündüklerini ve Yunan filozoflarının, sanatçılarının ve bilginlerinin, tersine, güçlü ve aşkın bir idealizme sahip olduklarını görüyoruz. Ayrıca biyografi bakımından konuyu ele aldığımızda bunların Mısır' da öğrenim gördüklerini ya da Doğu' da yetiştiklerini veya doğduklarını görüyoruz. Öyle ki -bir rivayete görePisagor

böyledir. Ya da hikayelerde, Aristo'nun İskender zarnanında

İran'abile yolculuk yaptığı anlatılır [Elbette bu efsanedir].

Her halükarda irfan duygusu konusu kesinlikle Doğu' dan hareket

eder; İsa' dan önce Pisagor ve Eflatun aracılığıyla, İsa' dan sonra da kendisi

Doğulu irfam birdinin mazharı olan İsa aracılığıyla Batı'ya geçer. İsa

gidip Avrupa'yı kuşatır. Avrupa'nın bin yıl boyunca Avrupa olarak düşünemediğini

görüyoruz. Büyük arifler, büyük zahitler, oldukça derin

bir tasavvuf ve oldukça derin ve aşkın bir ruhi din söz konusudur. Düşünce,

akıl ve toplum bakımından gerilikleri vardır aına bu ayrı bir konudur.

Bu yüzden, açıkça görüldüğü gibi sadece irfan duygusu -ki bütün

insanlarda vardı- değildir Doğu' dan Batı'ya geçen; aslında, görüldüğü

gibi uygarlık da Doğu' dan Batı'ya geçmiştir. Başlangıçta da budunbilim

tarihinde, araç gereç yapan insan Asyalı insandır. Avrupa' da

ortaya çıkan ve maymun görününlü bir insan ya da insan görünümlü

bir maymun olan Neanderthal' dan soru·a, araç gereç yapan Cro-magnon

insanı gelir [insan şeklinde bir hayvan olan Neonderthal'ın tersine Cromagnon

araç gereç yapmaktaydı]; adı Asya insanıdır. Yani budunbilimin

sözünü ettiği ilk insan, Asya insanıdır [Uygarlık tarihi artık konuşmaz;

bu insan soyunun tarihidir. Fizyoloji söz eder ondan.].

Cro-Magnon Asya' dan Avrupa'ya göç eder. Avrupa' da araç gereç

yapan ilk insan elli bin yıl önce ortaya çıkar. Araç gereç yapımı, her uygarlığın

temel taşıdır. Uygarlığın başlangıcını Sümer' den alırsak gen~··

uygarlığın Asya' dan çıktığını görürüz. Kimileri, dünyada ortaya çıkan

ilk uygarlığın Çin' de gerçekleştiğini düşünürler. Kimileri, Arilerin göçünden

önce İran'ı, kimileri Mezopotamya'yı -belirttiğim gibi- kimileri

Filistin'i, kimileri de Mısır'ı uygarlığın başladığı yer olarak alırlar. Nereyi alırsak alalım, yine de doğudur; insan uygarlığının gelişmesi Do

ŞERiATi 703

ğu'dan başlamıştır. Ayrıca [sanıyorsunuz bu konuları İslamı.-Şinasi'de bir yerde anlattım] Neden dinler hep Doğu' dan çıkmışlar da Batı' dan çıkmamışlardır demek de doğru değildir. Dinler sadece Doğu' da ortaya çıkmamışlardır. Ancak uygarlık Doğu' da ortaya çıkmıştır. Aslında doğulu insan, uygarlık aşamasına daha çabuk varmıştır. Kuzey Amerika'nın sadece beş yüz yıldır uygar bir yerleşim alanı haline geldiğini biliyorsunuz. Batı'nın, yani şu anki Avrupa'nın bin ya da bin beş yüz veya iki bin yıldır bu uygar şekilde olduğunu görüyorsunuz. Hatta bizde Firdevsi'nin yetiştiği dönemde onlarda ziyaretlerde azanların okudukları kıssa ve şiirlerden oluşan Chanson de Roland vardı. Bu Chanson de Roland, bizim Şahname'yle çağdaş olan en büyük eserleridir. Bu eser, basit bir eser olduğu halde Şahname, büyük bir sanatsal yaratıdır. Dolayısıyla uygarlık Doğu' da gelişir; Çin' de, Hind' de, İran' da, Mezopotamya' da ve Filistin' de.

Şunu arz etmek istiyorum; İnsanın şiiri yüksekse, felsefesi yüksekse, mimarisi yüksekse, dini aşkınsa, uygar bir insandır. dediğimizde, o zaman, uygarlık, mimari, sanat ve şehireilik Doğu' dan Batı'ya doğru gittiğine göre din de Doğu' dan Batı'ya doğru gitmiştir. Bu, Batılının dininin olmadığı, peygamberlerin sadece Doğu' da ortaya çıktıkları anlamında değildir. Çünkü din bütün milletlerde vardır; göçebe olsun,

yerleşik olsun fark etmez. Sonuçta M.Ö. üçüncü ya da dördüncü ya da

onuncu yüzyılda Doğu'da geniş bir uygarlık vardır, Batı'da yoktur.

Ayrıca büyük ve gelişmiş bir din de vardır Doğu' da. Nasıl mimari uygarlığı

ve maddi uygarlık Batı'ya gitmişse, Doğu'nun manevi kültürü,

yani Doğu'nun dini de Batı'ya gitmiştir. Dolayısıyla dünya çapında

varlığını koruyan, Doğulu dinlerdir. Bu, dinin Doğu' da ortaya çıkıp

Batı' da ortaya çıkmamasından değil, Doğulu dinlerin uygar ve gelişmiş

dinler olmalarından, Batılı dinlerinse ilkel dinler [totemcilik ve

fetişizm gibi] olmalarındandır.²⁹²

Dolayısıyla büyük kültürler Doğu' da ortaya çıkmış, büyük dinler

Doğu' dan doğmuştur. Dünyanın her yerinde din vardır. Batı, maddi

uygarlığı nasıl bizden almışsa, uygarlık döneminin gelişmiş manevi

uygarlığını ve irfan duygusunu da bizden almıştır. Yani Mesih Doğu'dan

Batı'ya gitmiştir; tıpkı cebrin Doğu' dan Batı'ya gitmesi, tıpkı tuğla

ve kümbetin Doğu' dan Batı'ya gitmesi gibi. Batı sadece teknik şeyler-

²⁹² Şimdiyse nasıl ki televizyon Avrupa'dan geliyorsa, asfaltı Avrupalıdan alıyorsak, mimariyi Avrupalıdan

alıyorsak felsefeyi de Avrupalıdan almıyor muyuz Bugün tüketirnde Avrupa'ya bağlı olduğumuz gibi, aydınlarımız

felsefe açısından artık Batı felsefesine bağlıdırlar; artık Molla Sadra'nın felsefesini okumuyorlar,

Sartre'ın felsefesini okuyorlar, Bertrand Russel'i okuyorlar, Descartes'ı okuyorlar. Niçin Çünkü bugün

uygarlık onların elindedir ve dünya çapında yayılan onların fels~fesidir. Bu, filozofun sadece Batı'da ortaya

çıkacağı ve Doğu'da filozof bulunmayacağı anlamına gelmez. Şu anda Doğu'da da filozof vardır ama Doğu'nun

filozofları pek dikkate değer değildirler.

de gelişmiştir, ama irfan ve din bakımından hala Doğu'ya bağlıdır.

Öyle ki bugün de Avrupalı ve Amerikalı genç, o insani ruhuyla, Batı'nın insanlık dışı donuk ve geri düzenine isyan etmek istediğinde nereye gelir İran' a, Hindistan' a gelir.

Soru Sanatın bir pencere ve ayakta kalma haykırışı olduğunu göz önüne alarak, ayakta kalmanın ve yıkılmamanın her ne şekilde olursa olsun olanaksız olduğu şu anki koşullarda sanat hala risaletini yerine getirmeye güç yetirebilir mi

Cevap Oldukça güzel bir soru. Kimi soruların değeri, cevabından daha fazladır. Sorunun kendisi, bilmenin yarısıdır; kimi zaman da bilmenin tamamıdır. Ben, sanat hakkındaki o teoride diyorum ki tarih boyunca insan kurtuluş peşindedir. Yani benim insanbilimimin temeli buna dayalıdır. İnsan tanınmadıkça ne sanat hakkında konuşulabilir, ne din hakkında, ne felsefe ve ne de esas olarak uygarlık hakkında konuşulabilir.

Önce insan tanınmalıdır. Bu teorilerin birbirine karışmasının, düşünürlerin sabit ölçütler ve değerler üzerinde buluşamamalarının nedeni önce insanı tanımamalarıdır. Bu düşünürler, insandan aşkın olan şeyler konusunda tartışmaktadırlar ki bu tartışma konusu olamaz.

Kaynak insandır. İnsan ruhunun somut çehrelerdeki çeşit çeşit görünümlerinden biri irfan ve felsefe, biriyse özel anlamıyla din, bir başkası da sanattır. Ben bu üçünün aslında aynı cinsten olduğunu, aynı kaynaktan kaynaklandığını ve ruhu sanat ya da din veya felsefe şeklinde tecelli ettiren ve harekete zorlayan insanı bir ihtiyaç olduğunu söylüyorum.

Pekala! Fakat falan din batıldır veya haktır ya da din nasıldır gibi konularla ilgilenmiyorum. İnsanı, dilli bir iş yaparken, dinine inanırken ya da sanatsal bir iş yaparken veya felsefi bir edim ve düşünüşü gerçekleştirirken göz önüne alıyoruz. İnsanın özbilince ulaşmasının başında ortak bir duygu elde eder. Bu duygu, onun, kendisini kuşatan çevreyle olan uyumsuzluğudur. Yani o ilkel insan bile bu ağaçla, bu hayvanla, bu bitkiyle, bu dağla, bu tepeyle aynı cinsten olmadığını hisseder ve bu toprağın, bu çevre ve tabiatın bunlar için, hayvan için, bitki için, haşereler için, yeryüzündeki varlıklar için yaratıldığını hisseder. O, bunlarla ortak yönü olduğu ölçüde tabiattan ihtiyacını karşılayabilir; ama onlardan farklı olduğu ölçüde de tabiat ona hiçbir şey vermez. İnsan, beslenmek istediği zaman hayvanın yaptığı gibi gıdasını tabiattan alabilir, barınmak istediği zaman barınma ihtiyacını tabiattan karşılayabilir, uyumak istediği zaman, bu ihtiyacını tabiattan karşılayabilir. Ama insan havada yaşamak istediği zaman tabiat bunu anlamaktan yoksundur. İnsan hayatta kalmak istediği zaman tabiat onu anlamaz, onun ihtiyacını algılayamaz. Canlı kalmak istediğinde -ki her insanın arzusudur- tabiat bunu da

All ŞERiATi 705

anlamaz. İnsanın çok büyük aşkları, arzuları ve idealleri vardır ki tabiat bunları da anlamaz. Tabiat, insanın ızdırabını anlayamaz. Tabiatın duygusu yoktur. Burada insan yabancılık duygusuna kapılır. Bu, Sartre'ın çokça üzerinde durduğu bir konudur; İnsanın ve maddi dünyanın yabancılığı aynı cinsten değildir. Sonra bu yabancılık, insanda

gurbet duygusunu doğurur. Öyleyse ben bu dünyada garibim. Ben, sadece birey olarak değil, tür olarak da garibim. Gurbet, insanda vatan duygusunu uyandırır. Yani Ben garibim ve burada garip pazarında tutsağım. duygusuna kapılır insan. Kendiliğinden antitezini zihninde barındırır. Bu durumda benim ait olduğum bir yer vardır. Bilmediğim bir yer var ki ben orada doğdum, oradan geldim. Orda olmam gerekiyordu ama buradayım. Orası neresi bilmiyorum. Oranın yeri, göğü ve varlıkları nasıldır, bilmiyorum. Ama buranın malı olmadığını biliyorum, buralı değilim. Bu gurbet, vatani oluşturur. Yeryüzünün çöl olduğu duygusu, onun kafasında cenneti ortaya çıkarır, onun ruhunda cenneti ortaya çıkarır. Yeryüzündeki bu esaret çilesi, onda yeryüzünden ve yeryüzünde tuksak olmaktan kurtulma şevkini uyandırır ve onu bitkin kılar. Dolayısıyla gurbet vatani aklına getirir. Yabancılık duygusu, aşinalığı ve aşinalığa olan ihtiyacı, buradaki yalnızlık başka bir yere alışık olma ihtiyacını, buradaki görüngülerle aynı cinsten olınayışı, ne olduklarını ve nerede bulduklarını bilmediği başka şeylerle aynı cinsten olma eğilim ve duygusunu onda ortaya çıkarır. Her halükarda, onunla hiçbir ortak duygu yönü bulunmayan varlıkların, eşyanın ya da dünyanın tutsağı olmak, yeryüzünde tutsaklık, yabancılık ve yalnızlık duygusunu onda ortaya çıkarır. Bütün mitolojilerde, bütün efsanelerde ve bütün din felsefelerinde -her yerde- insanın yalnızlığı söz konusudur.

Dolayısıyla, Ben burada yalnızım, burada garibim, ben burada eşyayla, bu görüngülerle aynı cinsten değilim. şeklindeki bu duygu tanışıklık

ve yakınlık arzusunu, vatanıma doğru gitme yolundaki çabamı, benirn muhatabım olabilecek kimselere ulaşma isteğimi bende meydana getirir. Yani tek bir kelime; bir kelime ki Hindistan'ın bütün ruhunu hitap kılmıştır; Mukşa. Mukşa, kurtuluş anlamındadır. Hint ruhu hep 'mukşa'yı aramaktadır, kurtuluşu aramaktadır. Kurtuluş kavramının iki yanı vardır; Biri, sevmediği yerde tutsak olmak, biri de aşk beslediği yere gitmektir; kurtuluşun anlamı budur. Kurtuluşun bu yanı, yabancı bir kıskacıta tutsak olmaktır. Kurtuluşun öte yanıysa kendi evime, kendi ülkeme gitmemdir. 'Kurtuluş'un -mukşa- bu iki yanı olmazsa onun anlamı olmaz.

İslam' daysa, yine bu felah ve kurtuluş duygusunun -neden kurtulmak istiyorsun- tutsaklık kavramını, bir yandan da özgür olma kav706

İSLAM BİLİM

ramını, burası olmayan yere, ne olduğunu bilmediğim, ama olması gereken yere gitme kavramını ve kurtuluş ve felah için çabalamayı insanda meydana getirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla kişi tutukludur ve adı insandır. Bu tutuklu, zindanda çeşitli işler yapar; Kimileri, bir köşeden bir delik açıp kaçmak için beklenmedik birşey arayışındadır. Bunun yolu büyücülükten geçer. Büyü, din, sanat ve felsefenin -tüm bunların insanın ruhsal bir ihtiyacına cevap verdiğini görüyoruz. Hem de bu kurtuluş ihtiyacıdır. Fakat cevaplar çelişiktir. Kimi zaman insan, içinde boğulur gibi olduğu bu zindan hücrelerinden, kendi başına, bir sihirbazlıkla kurtulmak ister. İkinci olarak, bu hücrenin kapısını burası olmayan oraya doğru açmaya başlar. O 'burası olmayan', gayb adını taşır. Gayb,

burası olmayan demektir. Dolayısıyla bir başkası hücrelerinden, olması gereken oraya bir kapı açmaya çabalar. Bu dindir. Din, bu dindar kişiye der ki; Bir kapı ve yol var.²⁹³ Öyleyse bunun, tutsaklıktan özgürlüğe giden bir yol olduğu ve insanın ihtiyacının tecellisi olduğu anlaşılmaktadır.

Avrupa' da yol yerine 'religion' yani 'religar' [oraya ikinci kez bağlanmak] denmesi bunun göstergesidir. Ben burada garibim dediğim zaman, önceden burada değildim, başka bir yerdeydim, uçtum, beni getirip buraya hapsettiler; şimdi asiıma kavuşmak istiyorum demektir, bu. Öyleyse din, kendi takipçisine, Çıkış ve kurtuluşa, 'mukşa'yı ya da felahı ya da kurtuluşu sana gösteririm." der. Fakat sanat nedir Sanat senin tutuklu olduğunu itiraf eder; benim bu zindan hücresinde bulunduğumu itiraf eder, bu evin benim evim olmadığını itiraf eder, kurtulmam gerektiğini, evim ve vatanım olan yere gitmem gerektiğini itiraf eder. Dinin itiraf ettiklerini sanat da itiraf eder. Fakat kimi zaman zindanın bir hücresinde, tutuklunun kendisine özgü çabalarının bulunduğu görülür; Zindandaki hücresini kimi zaman insan, bir çalışma odası gibi, ya da evindeki yatak odası gibi düzenleyip süsler. Yani evindeki bir tabloyu alıp zindandaki hücresine asar. Ranzasını evindeki gibi yerleştirir, tabıyla yatağı arasındaki bağlantı burada da vardır. Çalışma odasında bulunan eşyayı oraya taşımak ister, başka şeyleri değil. Çalışma odasında masasının önünde duran halıyı buraya getirip sermek ister. Evde giydiğim pijamamı getirin burada da onu giyeceğim, der. Evindeki kitapları, kitaplığını getirtmek ister. [Bu ne demektir Ne gereği vardır Bu masayla başka bir masanın farkı nedir O tabloya ilgi duyuyorsan

'gönlünün istediği yere onu asabilirsin.] Arkadaşının, yakınının ve eşinin fotoğraflarını evden getirip masasına ilişirir. Bu, ne yapmaya çalışmaktadır Bunun, zindandan kurtuluş yolu olmadığını bilir; bunu bilir. Fakat

bu çaba nedir Bu, içinde bulunduğu zindandan dışarıya bir çıkış

293 Mezhep yol anlamındadır; tarikat yol anlamındadır, silkyol anlamındadır, şeriat yol anlamındadır, din

yol anlamındadır.

Ali ŞERiATI 707

kapısı açamayacağını bilen bir mahkCı.ınun çabasıdır. Bu çabayla o, bu hücrede bulunmak yüzünden duyduğu sıkıntıyı, hafakanı, çirkinliği ve nefreti azaltmak ister. Hatta bu hücreyi evi gibi döşeyerek, burasının zindan olduğunu bilmekle birlikte kendisini evindeymiş gibi hissetineye çalışır. Yani Yani sanat, zindan hüccesine, zindan hüccesinde bulunmayan, evde bulunan şeyleri bağışlamaya, zindanı ev gibi tezyin ederek mahküma yalancı bir kurtuluş ve kendi evinde bulunma duygusu verniye ve ilham etmeye çalışır.

Bu yüzden, bu odadan çıkamadığım için -çünkü kapı kapalıdır- ben pencereyi açıyorum. Kapı ne işe yarar, pencere ne işe yarar Nasıl olduğuna bir bakalım. Benim kapıyı açmam, odadan dışarı çıkmak içindir.

Pencereyi açınam ise pencerenin dışındakini, dışandaki havayı odama getirmek, odamda olduğum halde dışandaki havayı solumak içindir.

Dışarda akmakta olan ırmağın kıyısına gidemediğime göre ırmağın resmini odama asabilirim. Ufuk benden uzaktadır, ama ben hücremin yakın ve sert duvarlarına bakmak yerine, pencereyi açıp zindanın ötesindeki uzak ufuklara bakabilirim. Ufuk burada yoktur ama ben zinclanının

ötesinde bir manzara bulabilirim. Pencereyi açınca bu odaya yeni birşey girmemiştir, ama dışarda olan herşeyi odamızın içinde hissetmişiz, odamızı ise hissetmemişizdir. Sanat böyle bir aldatmaca verir.

Bu aldatmaca oldukça aziz ve büyüktür. Neden Çünkü pencere açık old uğunda ve insanın bakışlan ovalara, tabiatın geniş yüzüne, uzak ufuklara ve büyük göğ e yönelip güneşi, ayı gördüğünde ve dışarının taze havasını soluduğunda artık zindanla hemhal olamaz ve zindana inanmaz. Sanat, insanın içinde hep Sen, burada kalıcı değilsin. duygusunu canlı tutar.

Bu yüzden -sorduğunuz gibi- sanatın, ayakta kalma felsefesi olduğunu görüyoruz. Çünkü buradan bir kaçış yerinin olmadığını bilir.

Sanat, bizi dünyadan kurtaramaz, ama bizim arzuladığınız fakat tabiatın yaratmaktan aciz olduğu şeyi işte bu zindanda yaratır. Bu yüzden sanat, bir aldatmaca olmakla birlikte, yani tıpkı insanı aldatan bir pencere gibi yeni hiçbir şeyi odamıza getirmemekle birlikte bütün dışanyı gözümüzün önünde ve d uygumuzca hep korur ve bu zindanın, bu baskının ve bu sıkıntının bizim gözümüzde hep ınahküm olarak kalınasını sağlar. Pencereyi açan kimseler, onu kapamak istedikleri zaman odanın darlığının ve hafakan duygusunun, göğsünü nasıl da sıkıştırdığını görürler. Aına hiçbir zaman pencereyi açmayanlar, dışanya bir delik açılmasından, grip olacağız, soğuk alacağız diye hep korkarlar. Bu yüzden sanat, insanın gurbet, ızdırıp, daha çok isteme, arzu, idealeilik ve bir hedefe yönelme ruhunun koruyucusudur. Sanat, tabiatın geri kalanını kendi isteğince ve Allah'ın verdiği yetenek ölçüsünde şekillen7!

dirmesi için Allah'ın insana verdiği bir emanettir. Sanat, ayakta kalma felsefesidir, ama bunun için insan kalmadı. Ne söylemek istediğim tam olarak anlaşıldı mı

Soru [Banttın anlaşılamadı. Farsça yayıncı].

Cevap Bu sanatın risaletidir; ama bu günkü sanatın değil. Bu günkü sanatın bir risaleti vardır. Eskiden, egemen sınıf, insanın irfan duygusunun, insanın ilahi duygusunun tecellisi ve insan ruhunun en aziz ve en derin boyutu olan din yoluyla insan yığınlarını eşekleştiriyordu. Ama bugün modern uygarlıkta dinin o kadar gücü yok. Dolayısıyla egemen sınıfın elinde bir araç olarak bulunamaz. Bugün sanatdinin-ki egemen sınıfın elinde bir araçtı- gördüğü işi görmektedir. Dolayısıyla ben, sömürünün temel neden olduğunu, istibdadın temel neden olduğunu, İstisınarın etken olduğunu kabul etmiyorum. Bunlar ikincil nedenlerdir. Gerilemedeki ve insanların çaresiz kalışlarındaki temel neden iki tanedir; Biri eşekleştirine, biri de yine eşekleştirme; eski eşekleştirme ve yeni eşekleştirine. Eski eşekleştirme, peygamberleri şehid eden Bel' amın diniydi. Yeni eşekleştirmeyse sanattır. İnsanı iktisadi bir hayvan haline, kendisinin ürettiğini tüketen bir hayvan haline getirmek için kılıfa, tüketimi sürekli artırmaya, insanlığı, hep yemeye, oturup kalkıp yemeye yöneltineye ihtiyacı vardır burjuvazinin. Çünkü o, bu yolla üretiminini sürekli kılacaktır. İnsanın düşünmesine engel olmak için, boş zamanları doldurmak için ne gibi araçlar bulabilir Yapay ihtiyaçlarını ve uydurma tüketimlerini karşılamak için gece gündüz çalışmasını,

burjuvazi için zahmet çekmesini, sıkıntıya girmesini ve kendisini feda etmesini sağlamak için insanda nasıl edip de yapay ihtiyaçlar oluşturabilir Bunun için sanattan yararlanır.

Soru Yazılı olarak size sunduğum soru aslında soru olmayıp iki konuya getirilen bir eleştiriydi. Benim eleştirim, bugünkü aydınlara yönelttiğiniz eleştiriye ilişkindi. Aydınların, toplumun içinde yaşayacakları, toplumun dinini tanıyacakları, ancak ondan sonra karşı çıkacakları ve dini esas kaynaklarından tanıyacakları yerde, toplumun uzağında yaşadıkları ve toplum ve dini kurallar adına gördükleri şeylere dayanarak dine karşı çıktıklarını ve oysa gelip dini bilimsel olarak tammaları gerektiğini, ardından da isterlensedine karşı çıkabileceklerini söylemişsiniz. İkinci derste²⁹⁴ batıl inançlar konusunda örnek vermek için Araplar arasındaki bir adete değindiniz; Araplar öğleden som·aları çalışmazlar ve öğleden sonra çalışınayı haram sayarlarınış. Öğleden sonraları kahvehanelerde oturup çay ve nargile içerlermiş. İslam ortaya çıktıktan ve Asr Suresi nazil olduktan sonra, Allah asra yemin ettiği

294 Dinler Tarihi'nin ikinci dersi kastedilmektedir. Bal. Toplu eserler 14.

All ŞERiATi 709

için, öğleden som·a çalışmanın uğursuz olacağı inancı ortadan kalkmıştır.

Benim eleştirim bu konuya dair; Biz, dini esas kaynaklarından tanımaya çağırdığımızı göre, burada hatta Kur'an'ın vahiy oluşuna inanmasak bile bir tarihçi olarak tarihsel açıdan onun birincil bir kaynak olduğuna inanmaktayız. Bu durumda Asr Suresi Kur'an'ın ilk surelerinden olduğuna ve Peygamber' in bi' setinin başlangıcında Mekke'

denazil olduğuna -ya da Muhammed tarafından söylendiğine- göre Müslümanların küçük bir azınlık olduğu ve halkın, hatta bütün halkın muhalefeti, düşmanlığı ve mücadelesiyle karşı karşıya oldukları, ileri gelenlerin kışkırtılmasına maruz kaldıkları, bu yüzden de kimi Müslümanların kaçmak zorunda kaldıkları ve durum düzelince geri dönmeyi düşünerek başka yerlere göç ettikleri bir durum söz konusuydu.

Peygamber'in kendisine deli denildiği, Müslümanlara sapık denildiği bir dönemde Müslümanların söylediklerinin bir geçerliliği olur mu ki öğleden sonra çalışmanın uğursuz olduğu inancı bu yolla ortadan kalsın. Bence bu konuda Kur'an'a dayanış doğru bir dayanış değildir.

Çünkü Kur'an, burada önemli bir konuyu ortaya koymaktadır; Yani Müslümanlar baskı altında oldukları için, insan toplumunda esasın ziyankarlık olduğunu anlatmakta, yani siz beklemelisiniz, geçmişte ve tarihte olduğu gibi ıslahçı azınlıklar hep şiddetli baskı altında kalmışlardır, demektedir.

Öteki konuya namazda inühür kullanmak konusunda söyledikleriniz üzerinedir. Bunu ben, din konusunun bilimsel araştırmaya göre ele alınması açısından dile getiriyorum. Yani biz, dini bilimsel olarak araştırmak istiyoruz. Mührün kutsal oluşuna getirdiğiniz eleştiri bu doğrultuydu ve haklıydı. Bu, herhangi bir yerden olabilir. Altı üstü bir toprak parçası. Onun kutsallığı belirttiğiniz özelliğinden gelmektedir. Fakat kökeni hakkındaki araştırma bakımından İslam'ın esas kaynağına bakılmamıştır. Yani sadece İslam değildir toprağa secde edilmesinin gerektiğini söylemeyen; şimdiye değin hiçbir fakih de toprağa

secde edilmesi gerektiğini yazmamıştır. Çünkü secde aslında sözlük anlamında eğilmek, huşu ve başı eğinek demektir. Pratik şekliyse yere kapandırmak, alını yere koymaktır. Kur'an'da vardır; Yıldızlar ve ağaçlar Allah'a secde ederler. [Yani onun emirlerine boyun eğdiler] Aynı şekilde başka bir yerde daha vardır ki orada gökteki ve yerdeki bütün varlıklar ve yaratıklar Allah'ın mülkiyeti altındadır ve dünyanın yaratıcısının taahhüt buyruklarına itaat ederler, denilmektedir ki burada 'secde ederler' söyleyişi kullanılmıştır. Amell şekli için de kullanılmıştır. Bu cümleden olarak Yusuf Suresi'nde, Yusuf'un kardeşleri, babası ve annesi onun yanına girdiklerinde babası onu tahta oturttu ve kardeşleri onun huzurunda secde ettiler. denilmektedir. Bu ne anlama gelir Yani

710 İSLAM BİLİMİ

yere kapandılar. Önlerinde ne bir taş parçasının, ne bir tahta parçasının, ne de bir toprak parçasının bulunduğu ortadadır.

Ayrıca, İslam Peygamberi'nin, imamların ve bütün dini önderlerimizin alın yerine konulacak belirli birşey seçmedikleri de ortadadır.

Secde yere yapılır. Yer, insanın bulunduğu normal yerdir ve tek şart bu yerin temiz olmasıdır. Şu anda yaygın olan şey, İslam'ın ilk döneminden daha sonra ortaya çıkmıştır. Yani İslam Peygamberi için yapılan rivayette yer'i birtakım şeylerle tefsir etmişlerdir. Bu cümleden olarak, sonraları mühür şeklinde tefsir edilmiştir ki bu, elbette toprak değildir. Çünkü o mevcut şey, küçük bir kerpiçtir ve aslında lügatte buna 'mühür' denmez. Tarihi itibarıyla ona mühür adı verilmiştir. Yine buna secde etmekle toprağa secde etmiş olmayız. Çünkü toprak pudra şeklinde olmalıdır.

Eğer pudraya da secde edilebilir, desek, bu durumda dataharete aykırı

bir durum ortaya çıkar.

Şeriatî Eleştiriniz neydi

Soru soran Bu iki hususa ilişkin.

Şeriatî Hayır, siz aslında konuşma yaptınız, eleştiri değil. Burada şurası yanlış, diye eleştirin. Şimdi ben size soru soracağım; cevap verin; Siz, mührün şu anda amaçsız olarak insanların elinde bulunduğunu mu söylüyorsunuz

Yani Şianın alınıu mührü koyması batıl bir iş midir

Soru soran Hayır, batıl değildir, ama bid' at olduğunda kuşku yok. İslam'

da, sahih dini kaynaklara göre, İslam'ın ilk döneminde kendisiyle

amel edildiği sabit olan şeyin esas olduğu dikkate alınmalıdır, tamam mı

Yani İslam'ın ilk döneminde uygulamada olduğu sabit olmalıdır. Fakat

sonraları ortaya çıktığından ve İslam'ın ilk döneminden sonra ortaya

çıkması olan ikinci kaynaklara dayandığından, bunun esas olmayışı görülmektedir.

Şeriatî Yani, İslam' da mührün kesinlikle olmadığını mı söylemek istiyorsunuz

Soru soran Mühür mü Şimdi ha! Şimdi şu çantada bir sürü var.

Şeriatî İslam' da diyorum bayım, İrşad' da demiyorum.

Soru soran İslam' da 'yer' vardır. Hatta sizin huyurduğunuz gibi

hiçbir fakih, hiçbir yerde, toprağa secde etmek gerektiğini yazmamıştır.

Ancak birtakım şeyleri -o da yer' in tefsirinde- müstesna kılmışlardır;

taş, ahşap gibi. Sonraları 'mühür' de buradan kaynaklanmıştır. Örneğin

madenlerin de 'yer' kelimesi kapsamında olduğu söylenmiştir.

Şeriatî Güzel; söyledikleriniz bitti mi Asr' a ilişkin olarak buyurdunuz

ki sağlam kaynaklara göre konuşmak gerek. Sağlam kaynakları

size arz edeyim; Biri Tantavi'nin tefsiri, biri Reşid Rıza'nın kaleminden

Muhammed Abduh'un tefsiri, biri dünyaca tanınmış Kur'an uzmanı

Blacher'in açıklaması, biri de Yeni Tefsir' dir. Bunlar, Şianın ve Ehl-i

Ali ŞERiAli 711

Sünnetin kabul ettiği tefsirler olup asr'ın anlamını şu şekilde açıklamışlardır;

Allah asra yemin etmiştir. Asr öğleden sonra anlamındadır ve

aynı zamanda mutlak zaman anlamındadır. Kur' an' ın özelliklerinden

biri, bir kelimeyi kimi zaman hem özel anlamıyla, hem de genel anlamıyla

kullanmasıdır. Özel anlamıyla kullanması özel bir konu ve ayetin

nüzulünün amacı gereğidir. Fakat ayetlerin anlamı indiği konuyla

kısıtlı ve sınırlı değildir. Öyle olsaydı, bugün o konu artık olmadığı için

o ayet temelsiz olurdu ve ayetin anlamı kalmazdı. Kelimeyi genel anlamında

kullanırsak yine İslam' ın savaşmak istediği ya da insanları

çağırarak istediği özel konuda kelimenin taşıdığı değer ortadan kalkar.

Bu yüzden tefsirciler, burada asr'ın öğleden sonra anlamına da geldiğine

inanmaktadırlar. Allah, öğleden sonrasına yemin etmektedir,

Mekke Araplarının kafalarında bulunan öğleden sonra çalışmanın

uğursuzluğuna düşüncesinin ortadan kalkması için. Çünkü birşeye yemin

edildiğinde, o şey kutsallaşır ve bu durumda artık o uğursuz olamaz.

Ama bugün, kiinse öğleden sonra çalışmayı uğursuz saymadığına

göre bu ayetin anlamı yok mudur Bu ayet şimdi, genel anlamıyla anlamlıdır,

ilk anlamından daha büyük bir anlamı vardır. İşte Kur'an'ın

mucizesi; Kur' an metni, cümlesi ve söyleyişi sabit kaldığı halde, birkaç

boyutlu kelimelerin seçilmesinin, her boyutun bir zamanda gerçeklik kazanıp

arılma bulmasına, hatta kelimelerin anlamlarının tarih boyunca tekâmül etmesine neden olur. Öyle ki Cahili Araplar döneminde Kur' an Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz [Saffat, 95] dediği zaman, taştan ya da ağaçtan yontulup tapılan putlardan söz ediliyordu. Bu, ayetin özel anlamıdır. Ama Putlara mı tapıyorsunuz demediğini görüyoruz Kur' an' ın. Böyle olsaydı, bugün putlara tapmayan bizler için bu ayetin anlamı kalmazdı. Niçin putlara tapıyorsunuz Biz şimdi putlara tapmadığımız için bize hitap edilme niş olurdu ve ayetin anlamı olmazdı; sadece tarihsel bir değeri olurdu, bugün için bir değer taşımazdı. Fakat söyleyişin nasıl olduğunu görüyor musunuz Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz Cahil! Arap şöyle der; Öyleyse bizim şimdi kırdığımız putlar anlamsızdır; taptığımız putları kendimiz yapıyorduk Bu, ayetin anlamıdır. Peki şimdiki anlamı Şu anda biz puta tapmıyoruz.

Bizim şu anda yonttuklarımızın Cahili Arapların yontup taptıkları putlardan daha önemli, daha derin, daha ağır ve daha feci olduklarını görüyoruz. Şimdi ayetin anlamını, bu geniş yüzeyde derinlik ve genişlik kazanmıştır. İsnailini kurban et. Ya da Rabbin için kurban kes. ayetleri de bu kabildendir. İslam Peygamberi der ki; Rabbin için deveni kurban et. Bu, Arap için en büyük fedakarlıktı. Bu yüzden sadece deve ve insan için 'nefer' diyordu. Birkaç nefer insan, birkaç nefer de 12

iSLAM BiLiM

veye eşti. Geri kalan hayvanlar için 'baş' kelimesini kullanıyordu [örneğin, üç baş koyun]. Deve, Arab'ın sermayesidir, nakliye aracıdır, can

dostudur, bineğidir; hatta toplumsal prestijidir. Bu yüzden, Allah yolunda, inancın yolunda deveni kurban et. Peki, bugün bizim devemiz olmadığına göre, özel anlamını göz önünde bulundursaydık, bizim için en büyük fedakarlık, üç yüz tümen [İran parası] verip o ölümcül zayıf develerden birini alıp kurban etmemiz olacaktı. Allah yolundaki fedakarlığımız buydu. Bugünse artık benimle senin kurban etmemiz gereken şey, şu anki toplumsal ve iktisadi sistemde, yedinci yüzyıldaki - peygamberin zamanındaki devenin yerini alan şeydir. Bugün kurban etmem gereken İsmailim, yüz yaşından sonra Allah' ın bana verdiği çocuk değildir. Her dönemde insanın, Allah yolunda, halkı yolunda, inancı yolunda kurban etmesi gereken bir İsmail'i vardır. Her toplumsal ve iktisadi düzende de, insanın iktisadını, hayatını ve haysiyetini bağladığı bir varlık olarak kurban etmesi gereken bir devesi vardır.

Bunun genel anlamıyla yaygınlık kazandığını görüyoruz. Bugünkü anlamıyla 'vel-asr', yani zamana yemin edilmesi; Bugün zamandan daha kutsal olan nedir Her bireyin sermayesi, elinde bulundurduğu serbest zamandır. Burjuvazinin tüketime dayalı hayatı ne yapmaktadır Bizim gelecekte elimizde bulunduracağımız serbest zamanı bizden satın almaktadır. Şimdi bize verdiği buzdolabı, televizyon ve ev putu karşılığında bizden zaman satın alır, asr satın alır. Aynı şekilde, zamana yemin edilmesi, zamanın, öldüren, doğuran, yıkan, yapan, değerleri değiştiren, insanlara kendilerini ve toplumlarını onarmak ve gerçekleştirmek için fırsat veren tek etken olması nedeniyledir. Zaman insanı eğiten bir fırsat olarak, tarihsel insanın gelişme ve oluşunu gerçekleştiren

-egzistansiyalizmin değişiyle-bir etken olarak bu kutsallığı kendisinde

barındırmaktadır ve ona yemin edilmektedir. Anlamın doruğa

ulaştığım görüyoruz. Bu, zamanın mutlak anlamını göstermektedir.

Bu, tefsirlerde yazılan şeydir. Hem benim, hem de sizin, hepimizin kabul ettiği tefsircilerden ve Kur' an alimlerinden SÖZ ediyorum.

Dolayısıyla bunlar bana ait şeyler değİL Ama burada, herkes belgelere

bakıp alimlerin görüşlerini görmekle birlikte kendisi de görüş belirtme

hakkını taşımaktadır. Ancak, üstün körü değil de söylenenlerin

metni görülmeli, tefsirlere bakılmalı ve alimlerin görüşleri incelenmelidir.

Ancak bundan sonra, elde edilen geniş birikime dayanarak görüş

belirtilebilir. Bu yüzden ben, artık asr'ın öğleden sonra anlamına gelmediğine

inanıyorum. Çünkü konunun yok olmasıyla, o anlam da yok

olur. Asr, mutlak zaman anlamında da değildir. Asr, bizim zamanımızdır.

Çünkü o dönemde 'zaman' kelimesi de vardı ve Kur'an 'vezzaman'

dememiştir. Zaman, matematiksel birşeydir, fiziksel birşeydir,

All ŞERiATi 113

mutlaktır. Öğleden sonraysa günün özel bir kesitidir. Asr ise şu anki

anlamında ne öğleden sonradır ne de mutlak zamandır. Asr, bizim zamanımız

demektir. Yani, her ınilletin_ ve neslin en büyük kutsal varlığı

kendi zamanıdır. şimdi biz öğleden sonraları uğursuz saymıyoruz.

Aına kendi zamanlarını uğursuz sayan, zamanlarına söven, 'kahbe felek'

e ilenen, bu zamanın aslında bedba]ıtlık, uğursuzluk ve perişanlık

zamanı olduğuna, zamanın aleyhlerine çlöndüğüne, zamanın insan idealinin

tersine hareket ettiğine hayıflanan birçok aydın yok ınudur Hayır.

Kur'an, asrımızı aklainaktadır; Asrınııza yemin etmekle asrımızı ve dönemiimizi, Arab'ın öğleden sonrasını nasıl aklanııssa öyle aklainaktadır.

'Mühür' konusuna gelince; Konuyu dile getirirken yeterince dikkat buyurmadığınızı düşünüyorum. Dikkat buyursanız iyi olurdu. Çünkü ben inührü, İslain' a göre ya da dini bakınıdan veya tarihsel açıdan incelemeye gelinedim buraya. Dinler tarihinde bir başka konuyu anlatıyordum; kilnilerine göre bu şeyde 'inana' bulunduğundan söz ediyordum.

Sözünü ettiğınız konunun İslain'la bir ilgisi yoktu. Daha sonra bu 'mana'ya, yani kiini nesnelere özsel bir kutsallık kazandıran gizeinli ruhun var olduğuna olan inancın bizim avam arasında da bulunduğunu söyledim.

Cahiliye döneminin birçok inancı hala bizde mevcuttur ve İslain' dan sonra varlığını sürdürünüştür. Bunlardan biri de 'inana' inancı ya da inanacılıktır; örneğiyse avamınıızın inührde var olduğuna inandığı kutsallıktır. Bunu açıklamaktaydırrt. Kesinlikle İslaini açıdan ele alınyordum konuyu; Kur' an' la ilgili değildi, fıkıh ve kelain konusu da değildi bu. Bu mü~rü alıp köşesini yontup onunla şerbet yapan[!] ve çocuğuna içiren, kendisi de içen kişinin inührün 'mana'sı olduğuna inandığını belirtmek isterim.

Bu konu buradan geldi aklıma -bir dipnot ya da parantez olarak- ve mührün aslında niçin ortaya çıktığını anlattım. Benim mühürle ilgili açıklainam -sizin söylediğiniz gibi- mührün Peygamber zamanında olup olmadığını söylemek istemediğimi göstermektedir; konunun bu değildi kesinlikle. Mührü seçen Şia ve Şii alim inührü böyle algılamaz; ancak bir toprak parçası olarak algılar. Som·a, niçin aslında toprağı aldığı,

niçin maden cinsinden şeylere secde etmediğini, niçin yapay şeylere secde edilemeyeceğini açıkladım. Şunu açıkladım; İslam' da maden cinsinden şeylere secde edilebildiği halde yapay şeylere secde edilememesinin nedeni, yapay şeylerin ailevi, ırkı ve nesleld övünmelerin, bireyler arasında ortaya çıkmasına engel olmaktır. Kimi bir süs eşyasına, kimi bir minyatüre, kimi başka birşeye secde ederse bireyler arasında karşılıklı övünmeler ortaya çıkacaktır. Ancak madenler üzerine, bir grup yaprak üzerine, tahta üzerine, toprak üzerine secde edilebilir.

716:1 İSLAM BİLİM

Buyurdunuz ki ağaçlara ya da başka varlıklara secde etmektedirler ya da genel anlamıyla bir kişi, başka bir kişi önünde yere kapanır. Bu, secdenin anlamıdır. Ama bir gelenek haline gelen ve müstehap olduğu da söylenen secdeden ve genel olarak toprağa secde etmekten ayrı olarak söz konusu olan namaz secdesinin bizim dinimizde, toprağa kapanmak konusundan apayrı olarak özel bir formu ve formalitesi vardır.

Dolayısıyla ben şu anda yola düşsem ve bir ara dini bir duyguyla yere kapansam namaz secdesi etmiş olmam; ancak yere kapanmış ve genel anlamda secde etmiş olurum. Tıpkı gusül, yani yıkanmak gibi. Ben, elimi yüzümü yıkarsam gusletmiş olurum; ama dini bakımdan guslün kendine özgü formalitesi vardır.

'Salat' dua anlamındadır. Ben bir ara caddenin kenarında, kaldırımında durup dua etsem genel anlamda salat eylemiş olurum; ama özel anlamda kendine özgü formalitesi bulunan salatı gerçekleştirmemişimdir.

Üzerine secde edilebilen şey konusunda Şianın niçin mührü

seçtiği konusunda dedim ki; Şia bu mührü ne bir bi' at olarak, ne bir put olarak ve ne de kendisine secde edilen bir şey olarak seçmiştir.

Bunlardan hiçbiri değildir. Mühür bir toprak parçasıdır. Her yerde toprak bulunmadığı, maden cinsi şeyler her yerde bulunmayabileceği için temiz ve saf bir toprağın [bütün madenler arasında toprak, insanın acizliğinin ve küçüklüğünün sembolüdür] her zaman insanın yanında bulunması amacıyla sıkıştırılmış bir toprak parçası alınmaktadır. Toprağın pudra şeklinde olması gerektiğini söylediniz. Hayır. Arz, kesinlikle pudra şeklinde değildir, toprak anlamındadır. Hangi şekilde olursa olsun topraktır. Kerpiç parçası da topraktır, arzdır. Pudra şeklinde de olabilir; yine arzdır. Katı ya da sıvı halde de olsa fark etmez. Bu toprak parçasını bu şekle getirmesinin nedeni, her zaman yanında bulundurup gerektiğinde kullanmak istemesidir. Yani bir yerde temiz toprak varsa mührü ihtiyacı yoktur. Fakat her yerde toprak bulunmadığı için bir toprak parçası alıp gelmektedir. Şunu da belirtmek istiyorum; Her zaman ve her yerde temiz toprağa secde etmek için, hepsi aynı ölçüde olan bu toprak parçaları alınmıştır. Daha sonra avam arasında bu toprak parçası esas haline gelmiştir.

Dolayısıyla mührün İslami bir esas olmadığını, İslami secdeyi gerçekleştirmek için bir taktik ve teknik olduğunu söyledim; Bizim yaptığımız, eylemsel bir iş olup bu İslami arnele [toprak üzerine see de etmeye] bir form vermektir. Şia, bu şekilde [toprakla] see d eye form kazandırmıştır. 295

295 Arkadaşlardan biri diyordu ki Mekke'de mührü secde ettirmiyorlar; bunlar puttur, diyorlar. Çünkü bu

mührü öpüldüğünü, ondan şifa istendiğini, yenildiğini görünce bizim bu mührü kendisine secde

ettiğimizi

sandılar. Artık Şia oraya gitmek istediğinde, Ehl-i Sünnetin yanında mühür koyamadığı için eline yelpaze almaktadır.

Yelpaze, doğal madenden yapılmıştır. Mühür yerine yelpaze koymaktadır. Sonra bir alim gitmiş, bu olayı

All ŞERiATi 715

Benim ele aldığım bu konu, fikhi bir konu olmayıp toplumbilimsel bir konuydu aslında.

Daha çok konuyu ele alma fırsatının olması için başka bir soru sormanızı rica ediyorum. İstesem daha çok açıklama yapabilirim, ama o zaman başkalarının sorularına fırsat kalmaz.

Soru Üstat, üçüncü oturumda, tanımadığımız bir dine inanıp iman beslenemizin herhangi bir dine· inanınakla aynı olduğunu söylediniz.

Biz, şu anda on iki imamainanan Müslümanlarız ve dinimizi tanımıyoruz.

Başka dine inanan kimselerle farkımız var mı, yok mu Açıklar mısınız

Cevap Bu, çok güzel bir soru. Benim iddiam, benim ne olduğunu bilmediğim ve tanımadığım A dinine olan inancımın, o din hak da olsa,

başka bir kişinin, tanımadığı B dinine inanmasıyla aynı değerde olduğu şeklindedir. 29 6 Burada A ile B'ye inanmak aynıdır. Çünkü her ikisi de

dinini tanınamaktadır. Tıpkı şuna benzemektedir bu; Burada masamın üzerinde bulunmayan portakal, masamın üzerinde bulunmayan patates

gibidir_. Bilmediğim Japon dili, bilmediğim İngiliz diliyle aynıdır. Japoncanın İngilizce gibi olduğunu söylemek istemiyorum, ama Japonca ve

İngilizce bilmediğim için benim Japonca ve İngilizceyle olan ilgim aynı derecededir.

Adanın dediği gibi; Benim hiçbir şeyim yok, ama elhamdülillah karımın

var. Demişler, nesi var Demiş ki benden alacağı mehir var. Sıfıra sıfır,
elde var sıfır.

Buyurdunuz ki örneğin biz şia'ya inanıyorsak [iyi dikkat edin bu yerlİ bir
konu; burada güzel bir soru söz konusu] örneğin Budizm' e inananla aramızda
hiç fark yok ını Neden olmasın, elbette var. Biz onlardan çok daha kötüyüz.

Biz, Hüseyin' i kurban ettik ve meçhul bıraktık. Bir millet için hayat, hareket ve
saadet yaratabilecek bir etkeni, kendi topluñumuzda felç ettik. Bu, büyük bir
facia ve cinayettir. Onlarsa hayır. Onlar hakkı kurban ettiler; hak bulunsa da
Hint milleti ihya olmaz.

görmüş. Diyormuş ki 'Yelpazeviye' adında yeni bir fırka türemiş. Ama bu yelpaze de ikinci bir mühür
olursa,

yelpazenin içine de 'mana' girer.

296 Soru sorarken de doğrusunu söylediniz. Dinin kendisi değil, 'dine inanmak' demiştim. Kelimeye
dikkat etmek

gerek. Hak da olsa tanımadığımız dinin, batıl dinle aynı olduğunu söylemiyorum. Biz tanımıyorsak
dinin ne suçu

var